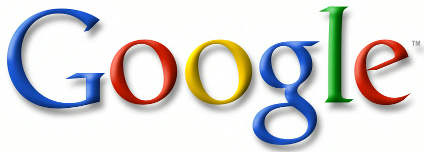
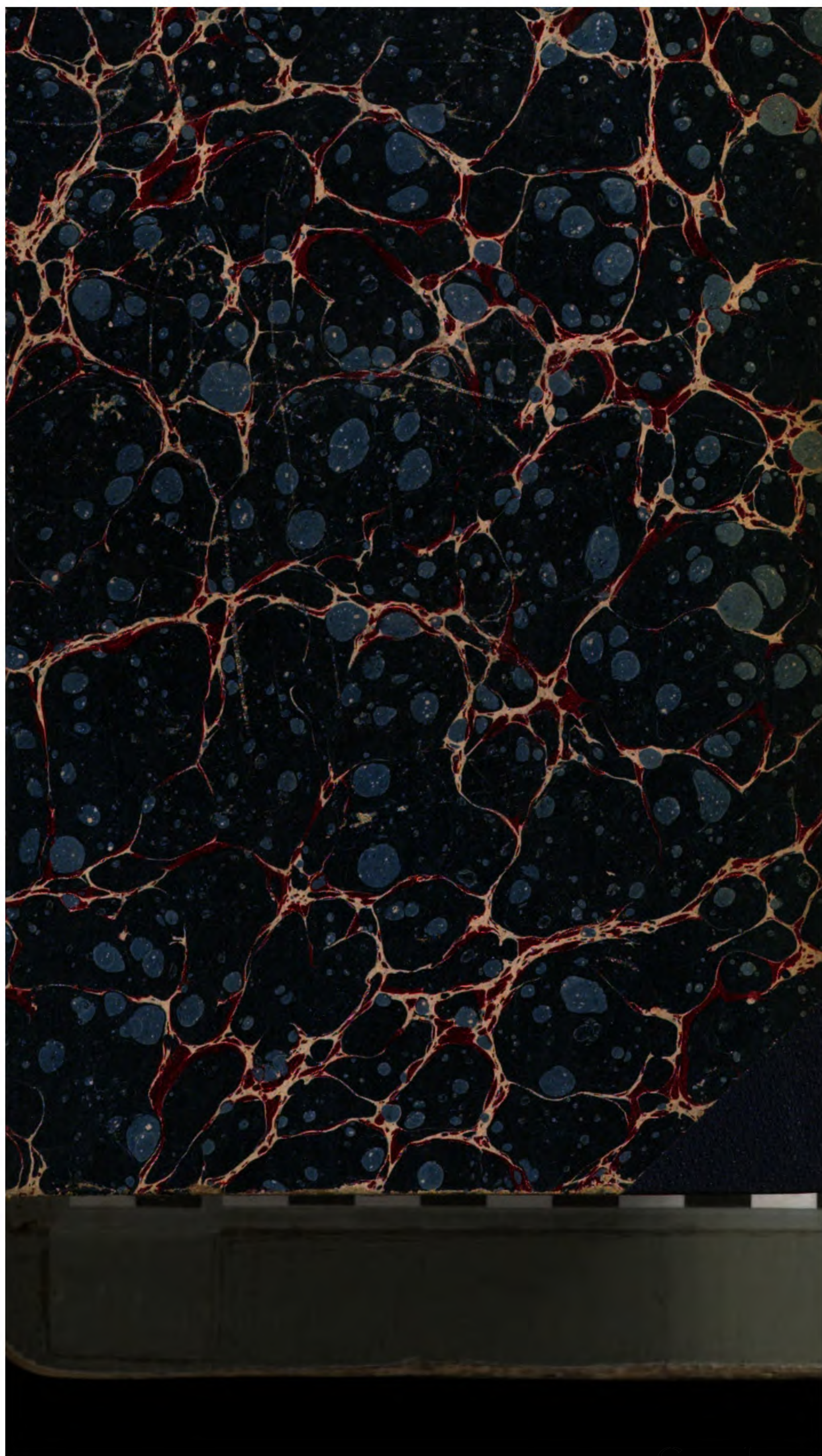
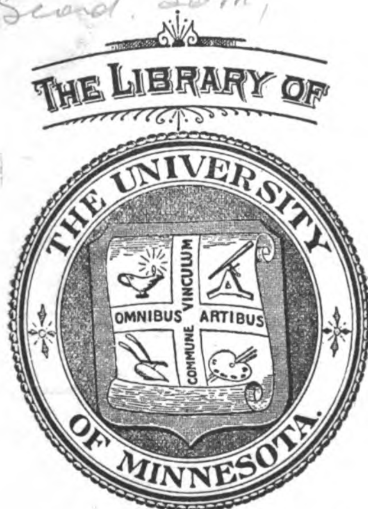

THE LIBRARY OF
THE UNIVERSITY OF MINNESOTA.
OMNIBUS ARTIBUS
COMMUNE VINCULUM

TILSKUEREN

MAANEDSSKRIFT

FOR

LITTERATUR, SAMFUNDSSPØRGSMAAL OG ALMENFATTELIGE VIDENSKABELIGE SKILDRINGER

UDGIVET AF

M. GALSCHIØT

1896

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET
ERNST BOJESEN

THIELES BOGTRYKKERI.

EN BEKENDELSE.

Kære Ven! Novemb. 189 . .

Da jeg sidst var i Kristiania, opsøgte jeg dig ikke. Jeg burde have gjort det og indser jo godt, at du har undret dig lidt, men jeg var sandt at sige syg paa Sindet den Gang og dertil saa oprevet og hypernervøs, at jeg tit saa Syner paa lyse Sommerdagen. Heller ikke har jeg svaret dig paa alle dine Breve. Nu beder jeg dig om Tilgivelse. Tilgiv mig kære, gamle Ven og tjen mig paa samme Tid i at gennemlæse dette lange Brev, der vil forklare dig alt. Det indeholder hverken mer eller mindre end min Ungdoms Historie, saa underligt det lyder. Jeg, som troede, at den aldrig skulde have Ende!

Min Ungdoms Historie tager sin Begyndelse den ni og tyvende Juni i Aar, da jeg løs og ledig drev omkring i Omegnen af den lille Kystby, hvor vi havde ekserceret hele Forsommeren. Jeg skulde den næste Dag aflevere min Uniform og følte mig glad og let til Sinds som den, der lykkeligt har afsluttet et tungt og paatrængende nødvendigt Arbejde og nu har Lov til at aande ud i fuld Frihed. En lidt overskyet Formiddag var det, bleg og stille. Jeg gik med begge Hænder begravede i Bukselommerne, Kasketten bag i Nakken og nød mit Velvære. Hvilken Nydelse at slænge respektstridigt med Benene som for i barnagtig Trods at vise, hvor fri jeg var! Ingen Disciplin og ingen Pligter! Og saa paa samme Tid at føle Blodet strømme ungt og kraftfuldt gennem alle Lemmer, der hærdede og styrkede ved lange Tiders Strabadser nu atter kunde tage det op med Livet. Jeg havde nemlig forinden været ikke saa lidet medtaget efter Vinterens Anstrengelser.

Der burde have skinnet en straalende Himmel den Dag; thi jeg var gladere end ellers. Ikke en Sky over mit Sind; jeg befandt mig tværtimod i den lykkeligste Ligevægtsstemning. Og

heller intet i Verden, som jeg længtes mod; hvorfor ogsaa længes, naar jeg dog saa sikkert vidste, at det vilde komme alt sammen, alt sammen vilde komme, og jeg var ung og havde Tiden for mig. Denne Dag var en Fredens Dag, hvis Skønhed jeg turde glæde mig ved i ubekymret Behag.

Som du ved eller kanske slet ikke ved, findes der i Udkanten af den lille By en Række Parkanlæg, hvor Militærmusiken spiller om Søndagen, men som til Hverdags mest benyttes af Tjenestepiger, der her kører rundt med sine Barnevogne. I Virkeligheden er disse Anlæg blot Levninger af en af de gamle, vældige Herregaardshaver, der af Byen er indkøbt til offentlig Brug, og hvor man endnu den Dag i Dag genfinder Spor af fordums Stil og Pragt. Det morede mig at drive frem og tilbage i den Ensomhed, der her herskede. Graavejrets fine, dæmpede Tone begyndte lidt efter lidt at harmonere med mit eget Sinds; der var Hvile i dem begge. Til sidst satte jeg mig i vegetativ Ro paa en Bænk med Ryggen lænet mod en Træstamme og gav mig til at mønstre Omgivelserne. Foran mig en stor, aaben Plads, hvis Midtpunkt dannedes af en rislende Fontæne, som imidlertid havde lidt saa meget af Tidens Slid, at Vandet sivede ud af Sprækker og Render og samlede sig til en Bæk, der flød hen over Pladsen. Efter de sidste Dages Regnvejr var Bækken betydeligt svulmet op. I mine vage Drømme blandede sig nu Fontænens Rislen med Billeder allestedsfra, indtil min Opmærksomhed toges fangen af de tunge, løvrige Træer, der dominerede Højderne rundt om Byen, og som paa Afstand lignede udspændte Net. Lidt efter greb jeg mig i den meningsløse Beskæftigelse at følge hver enkelt Fugl, der fløj over Pladsen, til deres Flugt havde baaret dem udenfor min Synskres. Alt var stille; blot nu og da lidt tynd Spurvekvidren inde i Buskadset.

Da hørte jeg pludselig Lyden af fjerne Stemmer, der kom nærmere. Derpaa en høj, overgiven Kvindelatter, hvis Klang gjorde mig nysgerrig. Jeg rejste mig, idet jeg uvilkaarlig rettede paa Uniformen og saa hen i den Retning, hvorfra Latteren var kommen. I det samme fik jeg Øje paa tre Damer, af hvilke den ene syntes betydelig yngre end de to andre. Hun saa dertil saa fremmedartet ud, at hun straks optog al min Interesse. Ikke høj, men slank og velproportioneret. Paa Hovedet bar hun en Slags rød Turban, hvis stærke Farve lyste op lig en Flamme i den blege Luft og gav den noget festligt, som den hidtil havde savnet,

og om Bryst og Skuldre var slynget et violet Silkesjal, der siden var knyttet rundt om Livet à la Revolutionens Kvinder. Hun lo endnu, men dæmpet. Jeg gættede, at hun var atten Aar, i alt Fald ikke ældre, og indsaa straks, at de tre Damer var udenlandske, men spekulerede forgæves paa, hvilken Nation de tilhørte.

Idet jeg roligt og iagttagende slentrede forbi dem, løftede den unge Dame sit Ansigt og saa paa mig med mørke, udtryksfulde Øjne. Latteren i det var forsvunden, og jeg troede nu at bemærke, at dette Ansigt var dybt sørgmodigt, maaske fordi det var saa blødt, saa opvakt og ungt, at det endnu havde i Behold dette uudsigelige Tungsindsdrag, som Barnet ejer, og som taler om Renhed og Sjælens Uberørthed. Hvor henrivende! Jeg blev staaende i stum Betagelse. Mit Hjerte aabnede sig for en Følelse af øm Sympati, og det gjorde i Øjeblikket intet Indtryk paa mig, at den unge Dame blev blussende rød og slog Blikket ned; til al Lykke syntes de to Ledsagerinder ikke at have set hendes Forvirring.

Da jeg havde passeret dem, var den dvælende Stemning, hvoraf jeg hele Formiddagen havde været behersket, som blæst bort. Ikke en Anelse af min forrige apatiske Ro tilbage. Hver Muskel i mit Legem var spændt, og jeg følte en sagte Jubel vælde op i mig med slig Magt, at jeg uvilkaarligt maatte standse for at trække Vejret.

Det var tydeligt, at den unge Dame helst vilde undgaa et nyt Møde med mig og derfor søgte at overtale sine Ledsagerinder til at forlade Parken. Hvad enten det nu havde sin Grund i, at disse fandt Behag i Fontænens rislende Lyd eller maaske ikke vilde give efter for det første, det bedste Indfald, nok er det, at de i Ro og Mag fortsatte deres Vej rundt om Springvandet uden at lade sig paavirke af den unge Dames Overtalelsesforsøg. Jeg vilde altsaa møde dem paany. Foreløbig var de to ældre standsede raadvilde foran den lille Bæk, der fløď ud fra Bassinet, medens min unge Skønhed for længe siden var hoppet over. Det gjorde et komisk Indtryk at iagttage, hvorledes de to Drager — saaledes havde jeg allerede døbt dem — mønstrede denne lille Hindring paa sin Vej, før de begge skørtede op, saa de mægtige Lægge blev synlige, og derpaa skrævede over Bækken. De var nu blevne tavse, hvad jeg tog for et lykkeligt Varsel. Gud ved hvorfor! Tro imidlertid ikke, at jeg reflekterede i dette Øjeblik, dertil dirrede mit Sind i alt for stærk og feberagtig Spænding. Jeg følte

blot dunkelt, at jeg var i Stand til at udrette det vidunderligste, at noget vilde ske, at det vilde ske snart, og at jeg maatte holde mig parat.

Inden jeg denne Gang passerede de tre Damer, hørte jeg følgende Udraab:

But Clary, why so anxious! There is no danger!

„Ah,“ tænkte jeg i samme Nu, „hun er Amerikanerinde og hedder Clary.“ Hvorfor jeg netop gættede paa, at hun var amerikansk, er det mig nu umuligt at sige. Maaske fordi hun var saa smidig i hver Bevægelse, saa let og yndefuld i sin Gang og heller ikke i sin ejendommelige Paaklædning mindede om de engelske Damers Korrekthed og kedsommelige Stivhed. „Clary, Clary,“ hviskede det i mit Indre, da atter vore Blikke mødtes. Hun forsøgte først at betragte mig med en Verdensdames Overlegenhed og kolde Ligegyldighed, og, da dette ikke lykkedes, med Trods. „Hvad er det, De vover,“ luede det i hendes Øjnes truende Glans. Der begyndte en stum Kamp mellem os, i hvilken hun tabte. Atter slog hun de dejlige Øjne ned. Jeg hilste hende med et Blik, der tindrede Triumf, Tilbedelse, den mest ydmyge, knælende Ærbødighed. „Hun er min,“ sagde jeg højt til mig selv, da jeg var kommen forbi.

Jeg havde afpasset det saaledes, at vi paany mødtes ved den før omskrevne Bæk, og idet nu de to ældre Damer atter løftede lidt paa Kjolerne for at kunne skridte tørskoede over Bækken, rakte jeg smilende Haanden frem til Hjælp. Hvad kunde være naturligere? „Jeg er Soldat,“ sagde jeg, „og det er en Krigsmands første Pligt at være Damernes Ridder.“ Jeg sagde det paa det mest skrækkelige Skolegut-Engelsk, men med en Sikkerhed, der virkede imponerende paa mig selv, mens jeg samtidig skottede bort til hende, som jeg vilde vinde. Hun syntes blegere end ellers, og der var Angst, Bebrejdelse i hendes Øjne. „Hvad vil De mig?“ spurgte Udtrykket i dem. „Intet ondt,“ svarede mit Blik, „thi jeg elsker dig.“ Og med en Sindsro, der var købt med Opbydelsen af hver Nerves Kraft, hjalp jeg de to ældre Damer over Bækken. Da Turen kom til Clary, beholdt jeg hendes Haand et Øjeblik længere i min end strengt nødvendigt. Jeg saa hende paany ind i de dunkle Øjne og drog hende ligesom bedende ind til mig. Jeg følte i denne Stund, at hun var underlagt min Viljes Magt, at hun var betaget af Angst og Fortryllelse. Da jeg slap hendes Haand, vendte jeg mig mod hendes Ledsagerinder, af

hvilke den ene straks komplimenterede mig for min engelske Udtale. Jeg svarede, at jeg var Student, men at jeg i denne Sommer aftjente min Værnepligt og i Morgen atter var en fri Mand. Ordene tog jeg, hvor jeg fandt dem. Dette gav Anledning til en Samtale, hvoraf fremgik, at de alle tre var paa Tilbagerejsen til de Forenede Stater, efter at have gjort en Sommertur i det vestlige Norge, samt at de nu blot afventede det første Dampskib, der gik over til Hull. „Det vil sige om fire Dage," svarede jeg hurtigt, hvorpaa jeg i malende Farver udtalte mig om Egnen, hvis Skønhed og Ynde vel fortjente at kendes. „Saa meget heldigere", sluttede jeg, „som jeg i Morgen kaster Uniformen og saaledes kan være Damerne til Tjeneste, hvis de maatte ønske det." Denne lidt vovede Vending fra min Side blev mødt med høje Udbrud af Taksigelse. De to Damer, der hele Tiden førte Ordet, mens Clary forblev tavs, erklærede, at de var henrykte over at møde en saa ufortjent Elskværdighed i et fremmed Land; det var aabenbart, at min Høflighed smigrede dem. „Hvor heldigt, min Pige," sagde de til hende, „at vi i et saa behageligt Selskab kan lære denne Del af Landet at kende." For første Gang henvendte jeg mig nu direkte til min udkaarne. „Tillad mig at være Deres Cicerone," sagde jeg og saa ærbødigt smilende paa hende. Men i mit Bryst hviskede det: „Clary, Clary!" Hun maatte have hørt det i min Stemmes Klang; thi hun blev atter ganske rød. Hvor betagende forekom hun mig! Min Sjæl var fyldt af hendes Skønhed; hun syntes mig attraaværdigere end alle andre Kvinder; jeg maatte eje hende! Aa, jeg havde alt hundrede smaa Hemmeligheder at fortælle hende! I Stilhed tog jeg hendes Haand og trykkede den. „Clary", hviskede jeg og denne Gang hørbart. Der lyste et Drag af barnlig Overraskelse i hendes Ansigt: hvorfra kendte jeg vel hendes Navn? Da jeg atter trykkede den lille behandskede Haand, havde hun bøjet sit Hoved. Vi var nu komne ind i selve Byen, og jeg var nødt til at paalægge mig større Forsigtighed. Dragerne trippede godmodigt foran, og vi to fulgte efter i nogle Skridts Afstand. Hvorfor gik hun med bøjet Hoved? En Følelse af Anger sneg sig gennem mit Sind. Hun saa i dette Øjeblik saa hjælpeløs, saa træt og opgivet ud. „Er De vred paa mig?" spurgte jeg dæmpet. Hun saa op og rystede paa Hovedet; hendes Øjne var ømme af Tungsind. „Mød mig i Eftermiddag oppe ved Fontænen," hviskede jeg og trykkede for sidste Gang hendes

Haand. „Jeg elsker Dem.“ Hun svarede intet, men jeg vidste, at hun vilde komme.

Jeg fulgte Damerne frem til Hotellet, idet jeg hele Tiden søgte at interessere dem for vore hjemlige Forhold, hvad ogsaa lykkedes mig. De to ældre Damer anede tydeligvis intet. Da jeg sagde farvel, bad jeg om Lov til at afhente dem den næste Morgen, hvori de med Tak indvilgede.

Mit Hjerte var fyldt til Randen, og jeg trængte til at være ene med mig selv. Ogsaa mine Nerver, der saa længe havde været spændte til den yderste Grænse, truede nu med at sprænges af Ophidselse. Jeg standsede og aandede Luften ind i lange Drag, hvorpaa jeg atter fremskyndte min Gang. Elskede jeg hende da virkelig? Jeg blev pludselig staaende foran dette uventede Spørgsmaal med stirrende Øjne, til et Udbrud af vild Glæde overvældede mig. Hvad vidste jeg i denne Stund, om jeg elskede hende? Det vidste jeg, at jeg ejede en Kvinde, hvis Tilværelse jeg ikke anede for tre Timer siden. Hvorledes var dette dog gaaet til? Nu da jeg ikke længer stod under direkte Indflydelse af hendes unge Skønhed, gav jeg mig hen i en Forfængelighedens rasende Jubel, der tog til, jo mere jeg i Tankerne tilbagekaldte hendes Billedes Ynde og Pragt. Hvilke Øjne og hvilken Fornemhedens Gratie over hele hendes Skikkelse!

I den ophidsede Tilstand, hvori jeg befandt mig, forvildede jeg mig ind paa Æventyrets Vidder. Maaske var hun uhyre rig, maaske ulykkelig? Der var saa mange Muligheder. Jeg forestillede mig ogsaa, at vi to skulde komme til at holde af hinanden for hele Livet, at dette Møde med andre Ord var afgørende for mig. Da vilde altsaa alle andre Kvinder være døde! Jeg holdt ikke af denne Tanke og skød den bort.

Jeg spørger mig selv, mens jeg sidder her og skriver, om der da ikke faldt en Straale af Kærlighedens Lys paa mit Sind? Vorherre ved! Jeg følte i mig alt for mange ubrugte Kræfter til, at et Æventyr ikke skulde friste mig. Men der var ogsaa Ømhed, Kærlighedslængsler, gamle vage Savn, som fordrede at blive stillede. Nej, nej, det var mest urolige Drifters Spil alligevel! Jeg husker, jeg tog en Blomst op fra Marken, strøg det fine, hvide Støv af dens Blade, hvorpaa jeg brutalt trampede paa den med Støvlehælen. I et sligt Sindsoprør kommer alt Grumset op i En; man faar at vide, hvad man gemmer paa Bunden af sin Sjæl, baade af godt og ondt.

Jeg var kommen til at gaa længere, end jeg havde tænkt, og vendte nu atter mine Skridt nedover mod Byen. Paa højre Side af Vejen, hvor jeg gik, randt Elven muntert fossende afsted; der laa smaa Huse og Hytter spredt op over Dalsiderne, og jeg tænkte ved mig selv, at her kunde vi to passende bygge os en Rede. Besynderligt nok, det faldt mig ikke med en Tanke ind, at jeg ikke skulde være Mand for at vinde hende. Jeg tænkte paa Hyblerne inde i Kristiania, fire kolde, hvide Vægge, ud af hvilke der stod et Guvs af Fattigdom og Uhygge. For at leve maatte jeg føle Glansen af en Drøm over mit Liv. Som naar Solen har løftet sig over et Vinterlandskab, glitret i Sneperlerne, blusset og glødet og saa pludselig slukkes med et Blaf bag Fjeldkanten, — alt ligger i Kuldedamp og fryser, — saaledes vilde jeg føle Livet, hvis der ikke var en Drøm, som spændte sin blaa Himmel over det. Derfor behøvede jeg jo ikke at være nogen Drømmer. I denne Forbindelse mindedes jeg pludselig, at jeg samme Aften skulde mødes med Kammeraterne fra Sommerens Feltøvelser til en Fællesfest, vi havde talt om under hele vort Samvær og glædet os til som til noget lykkeligt, der ventede os. Det havde været Drømmen den Gang! For længe siden! — —

Jeg sad paa Bænken, hvor jeg havde siddet om Formiddagen og lyttede atter i Halvdrømme til Springvandets monotone Rislen. Jeg tænkte paa al den Kærlighed, jeg havde nydt, paa alle de salige Nætter, jeg havde gennemlevet, og alle de blanke Dage, der var faldne som fra Himlen. Det var intet mod det, der nu vilde komme, og mit Sind skælvede som det tunge Løv over mit Hoved. Hvad skulde jeg sige hende, naar hun kom? „Nej, er det dig? . . . . . og saa strække begge Hænderne ydmygt mod hende? Jeg vidste intet Udtryk paa Engelsk, der paa samme Tid lød saa hjemligt og saa fortroligt. „Nej, er det dig?“ — hvor ofte havde jeg ikke mødt min Elskede med disse Ord, der rummer saa megen Fryd og saa megen Længsel. Jeg sank atter hen i Halvdrømme, hvori Springvandets Rislen blandede sine Toner, da jeg hørte den knirkende Lyd af raske, bestemte Skridt; der kom nærmere. Jeg fo'r op med hver Nerve spændt og med den heftigste Hjertebanken. Det var hende, som kom. Hun var omklædt; det alvorsfulde Udtryk i hendes Ansigt vidnede om, at hun havde taget en Beslutning, som hun nu kom for at meddele mig. Hun nærmede sig hurtigt Bænken, hvor jeg havde siddet, men jeg gav hende ikke Tid til at tale. Jeg

sprang hende i Møde og takkede hende i de ømmeste Ord, fordi hun kom, mens jeg ustandselig talende førte hende ved Haanden og trods hendes svage Modstand ind i en afsides Gang, hvor jeg halvt tvang hende ned paa en Bænk. Hun forsøgte en Indvending, men jeg omfavnede hendes Knæ og kyssede hende paa Mund, Kind og Pande, uafbrudt hviskende: „I love you, I love you!“ — Det kom saa pudsigt, saa amerikansk resolut, at jeg endnu tydeligt mindes Klangen i hendes Stemme, da hun pludselig rejste sig og sagde: „I feel, I shall love you — as well now as later,“ hvorpaa hun roligt rakte mig Haanden.

Fire Dage derefter rejste de to ældre Damer, Clarys Tanter, alene over til Hull. Hvorledes de havde ladet sig overtale hertil, ved jeg oprigtigt talt ikke. Clary erklærede kort og godt, at hun for sin Helbreds Skyld vilde forblive endnu en fjorten Dages Tid i Landet, samt at hun i disse fjorten Dage ønskede at leve i fuldkommen Stilhed. Da vi havde fulgt Tanterne til Bryggen og sagt dem det sidste Farvel og kort efter vandrede alene gennem de brede, mennesketomme Gader, følte vi begge, at vi var ganske overladte til os selv. Jeg greb hendes Haand og kyssede den ærbødigt. Prøvende søgte vore Blikke hinanden, og vi anede begge, at vi nu gik en sælsom Tid i Møde. Da vi var komne udenfor Byen, klyngede den unge Pige sig tæt ind til mig, og mit Hjerte skælvede. For første Gang paatrængte sig mig en ubehagelig Følelse af Ansvar. Hvad vilde vort Forhold bringe, og hvorledes vilde det udvikle sig? At Clary vilde give sig helt hen, stod klart for mig, men ogsaa at hun vilde fordre et helt Sind til Gengæld. Havde jeg saa et helt Sind at give? Let bevægelig, som jeg altid har været, svingende mellem alle Stemningers Yderligheder, kendte jeg mig i dette Sekund ængstelig som en Mand, der har paataget sig en Opgave, han ikke kan løse. Hurtig skød jeg dog som altid de pinefulde Tanker fra mig. Hvorfor tænke paa Fremtiden, hvorfor ikke meget heller nyde Sødmen af hinandens Ungdom? Vi var unge, havde Tiden for os, og jeg vilde elske, leve og nyde. Mangen lys Time ventede mig. Jeg trykkede Clarys Haand og fik Haandtrykket varmt og tillidsfuldt tilbage.

Vi sad om Aftenen paa en Højde over Byen og lyttede til Bølgernes fjerne, dæmpede Sus. Der var en Anelse af Maaneskin i Luften, som meddelte den en bedaarende Renhed, et Skær af Uberørthed, en Finhed og Blødhed som i vaagnende kvindelig Ømhed.

„Hvor vakkert,“ sagde hun, „at man ikke ser Maanen, men bare Skinnet af den.“

Atter betoges jeg af samme Angstfølelse som om Formiddagen. „I Nat er hun min,“ opmuntrede jeg mig selv, „og der eksisterer ingen Dag i Morgen.“

Vi fulgtes Arm i Arm op ad Gaden til Hotellet, hvor nu ogsaa jeg var flyttet ind, begge tavse og ømt bevægede. Det var, som jeg gik ind til en sød og evig Hvile. — —

En forunderlig skøn Tid, der nu begyndte! Den stiger frem i min Erindring med Lykkens klare Farver over blomstermylrende Enge. Min Elskedes unge, nyvakte Sanser tændte ogsaa mit Sind i Glød, og snart stod jeg i bævende Vemod og saa det udfolde sine Rigdomme. Jeg sagde til mig selv: Nu lever du dit Livs Midsommerdag; om lidt falder Skyggerne, men endnu er Dagen oppe. Og jeg sank hen i Deltagelse for alt, som levede med mig i samme Stund, — o, min Ven, ogsaa jeg har haft min Vaar her paa Jorden!

Den begyndte, da Clary flyttede en halv Mils Vej ovenfor Byen, hvor hun for en fjorten Dages Tid lejede et lidet Hus. Selv blev jeg boende i Byen som før, idet vi var komne overens om at skjule vort Forholds virkelige Natur. Men naar Dagen sank, og den lyse Sommernat gik sin ensomme Drømmegang over Jorden, var jeg alt paa Vejen til hende. De lyse Sommernætter sværmer i Sorg, i Længsel, eller de vaager i Højtidsstemning over et fjernt, helligt Minde. Stundom stiger der et Suk af deres blege Bryst, men selv taaler de ikke profane Lyd. Jeg sprang gennem disse lyse Nætter med Hjertet hamrende i Brystet og Blodet bankende igennem alle Aarer. Fred overalt, Drømmero lige til Himlens yderste Rand, hvor et Skær af Solnedgangens Guld var blevet igen til Natten.

Der var endnu en, som vaagede; hun var Sommernattens blege Brud, og snart hvilte jeg i hendes Arme.

Men før Solstraalerne rødmede Grantoppene oppe i Lierne, var jeg allerede langt borte. En blaalig Røgsøjle hævede sig fra en liden rødmalet Husmandshytte, og jeg hørte Galet af en vaag-

nende Hane. Dugperlerne blinkede i det første anelsesfulde Skin af den stigende Sol, og der tegnede sig en mørk Stribe i Græsset, hvor jeg gik.

Havde jeg før kendt Træthed, var den nu som blæst bort. Jeg var taknemlig mod alt, som var til, og stod længe i andagtsfuld Betragtning af det lille Hus oppe i Lien, hvor hendes Tanker endnu vaagede. Jeg elskede, og jeg var elsket. Alting elskede jeg i denne store, forunderlige Verden, og mit Øje fyldtes med Taarer.

Slig Nat efter Nat. Dagene gik hen i Længsel og Nætterne i en Rus af Lykke. Men den største Lykke var dog Ensomheden, naar Sindet i sin Fylde spejlede, optog og forvandlede alt, til jeg ikke længer var mig selv, men Blomsterne paa Marken, Træerne, som suste over dem, og Himlen, som blaanede ind i mine Tanker. Jeg spørger mig nu undertiden selv, om det var hende, jeg elskede, eller om det var mit eget Sinds Udfoldelse, der henførte mig.

Et henrivende Æventyr, og om fjorten, om otte, om fire Dage er det forbi! Umuligt! Og dog sagde jeg atter og atter til mig selv, at da er det forbi. Og det syntes mig næsten naturligt, at det ikke kunde vare længer. Hun rejser, og du bliver siddende ensom tilbage under Mindernes glødende Høstløv! Jeg sagde det ogsaa til hende. Hun blev tavs, mørk og indesluttet.

Indtil hun en Nat bad mig følge hende over Havet. Hendes Fader var rig, meget rig, og hun hans eneste Datter. Hun kastede sig om min Hals og tryglede mig om at følge. „Vi gifter os derovre," sagde hun. „Naturligvis," svarede jeg, men indeni mig selv tænkte jeg: Æventyret varer ved; dit Livs Æventyr er endnu ikke ude!

Jeg maatte le; alt gik sammen i en Drøm. Inden kort Tid var jeg Mr. Jonathan Bardekins Svigersøn. Jeg gik om i en Fortryllelse og lo. Jeg lo for mig selv, naar jeg vandrede saa troskyldig blandt Menneskenes Børn, som om ingen Ting var paa Færde, og jeg lo højt, naar Clary om Kvældene bredte ud for mine overraskede Blikke en hel liden Butik af Herregenstande, som det var hendes Fornøjelse at indkøbe og triumferende spurgte mig, om jeg nogen Sinde havde anet slige Rigdommes Tilværelse. Ogsaa hun lo, naar hun forestillede sig mig som sin Faders Kompagnon. „Han er uhyre rig," gentog hun Gang paa Gang, „og

uhyre respektabel,“ og hun klappede i Hænderne af Jubel. „Hvilken Forfærdelse det skal vække, og hvor Tanterne vil undre sig!“

Hvor var det blevet af, dette Tungsindsdrag om hendes Mund og dette spørgende, vemodsfulde Udtryk i hendes Øjne? Hun var sprunget ud paa en eneste Nat. Af Barnet var det bare hendes hensynsløse Uforfærdethed, som blev igen, og den rev mig med. Jeg lærte hende nogle norske Ord og lærte til Gengæld Engelsk af hendes røde Mund, saa jeg talte Sproget flydende, om ikke korrekt. Hele den sidste Tid før vor Afrejse staar i min Erindring med Latterens Glans over sig. Vi var som to Børn, der skulde ud paa Æventyr. Det var med Latter, hun overgav mig sit velforsynede Kreditiv, og naar jeg en enkelt Gang havde nogle smaa Betænkeligheder, overvandt hun dem med et Smil paa sine Læber. Jeg skrev et Brev til min Værtinde i Kristiania, et andet til min Fader, hvori jeg meddelte ham, at jeg med en udenlandsk Ven gjorde en liden Sviptur over til England, men vilde være tilbage, inden Semesteret begyndte, og saa havde jeg beredt mit Hus. —

Saa staar jeg da en klar Solskinsformiddag paa Dækket af det store Skib og kaster for sidste Gang Blikket ud over den lille By, der i Dag hviler i Søndagsstemning med svagt rygende Skorstenspiber, et enkelt rødmende Flag, der slaar ud fra Stangen, hvis Hvidhed skinner festligt i den blaa Luft og med brede, folketomme Gader, der under Kirkeklokkernes Kimen synes endnu tommere end ellers. Jeg staar ved Clarys Side og lader Blikket følge alle disse sløve, trætte, ligegyldige Ansigter, der stirrer op mod os fra Bryggen. Landtovet løsnes, der lyder skingrende Hvin af en Pibe fra Kommandobrættet, heftige Raab, der besvares, og Skibet lænser langsomt ud over Havnen. Folk vifter med Lommetørklæderne, og en Flok Gutunger springer efter langs Kajerne og raaber Hurra. — Saa er det da virkelig sandt, hvad jeg lige indtil det sidste Øjeblik ikke har turdet tro! Jeg aander ud i en Følelse af ubegrænset Frihed; mit Sind udvider sig og hvælver ny Himmel over ny Haab. Den lille By synes allerede langt borte; det glitrer endnu i en enkelt Vinduesrude; saa slukkes den. Vi er ude i rum Sø. Jeg ser mig om og møder Synet af fremmede Ansigter og hører Klangen af fremmede Tungemaal. Et saltfrisk Pust fylder mine Lunger. Damperen krænger lidt, men Kaptejnen lover roligt Hav længer ud paa Dagen.

Jeg finder et Paaskud til at gaa ned i min Kahyt, hvor jeg kaster mig, saa lang jeg er, paa Fløjlssofaen og i det lykkeligste Velbefindende uden at tænke en Tanke lader alle de forskellige Lyd, som et Dampskib frembringer, ruse over mit Hoved. Jeg hører Vandets Brusen og Boblen mod Kahytsvinduets Glas, Maskinens taktfaste Slag og Tramp af regelmæssige Skridt oppe paa Dækket. Jeg løfter mig op paa Albuen, idet jeg nydende min Ensomhed betragter dette mit eget lille Lønkammer, hvor jeg ligesom udenfor mig selv og i Fjernhed kan følge det Skuespil, som opføres deroppe, og hvori jeg selv er Helten, til jeg begraver mit Ansigt i Sofapudens røde Fløjl, betaget af en Angst, hvis vellystige Fornemmelse gennemrisler mit Legeme fra Hoved til Fod.

Jeg stiger atter op paa Dækket og giver mig til at drive frem og tilbage med Cigaretten i Mundvigen. Der blæser nu en frisk Vind, som rejser Søen i hvide Toppe. Det mægtige Jærnskib løfter sit tunge Skrog, som om det i Sekunden samler al sin Energi og skyder derpaa Brystet dirrende af Utaalmodighed, rystende under Maskinens Stød gennem Bølgeskummet. Paa Himlen nogle blege Skystriber, som dragne af en let Pensel, ellers alt blaat, blaat: Havet, Luften, den norske Kyst, der snart bliver mer og mer utydelig. Rundt omkring mig surrer der Samtaler paa Engelsk, hvoraf jeg opfatter et enkelt Ord, en enkelt Vending. Det er tydeligt, at der raader udmærket Humør over hele Skibet, hvis Passagerer jo ogsaa for Størstedelen er Turister, der efter en solglad Sommer nu er paa Hjemrejsen. Selv er jeg let til Sinds, husker endog, at jeg for første Gang bærer en perlegraa Regnkappe, hvormed jeg lapser mig, mens jeg forlyster mit Øje ved Damernes Skønhed og gør mig Umage for at fange et Smil, et Blik, som, naar det lykkes, i høj Grad smigrer min Forfængelighed. Erotisk oplagt, som jeg er, kunde en liden uskyldig Flirtation godt more mig. Ingen Sorger, som tynger, ingen Pligter, som kalder! Jeg er Æventyrets Prins, ung og fuglefri og færdig til at omfavne hele Verden.

Da faar jeg Øje paa Clary, som staar fordybet i Samtale med et yngre Par, der ogsaa tidligere har vakt min Opmærksomhed. Tydeligvis Udlændinge. Han liden, tyk og geschäftig, klædt i graa Rejsedragt, røde Handsker, ivrigt gestikulerende, yderst forekommende, hun bleg, meget bleg, af Alder ubestemmelig, maaske fem og tyve, maaske fem og tredive. Jeg nærmer mig bukkende og bliver præsenteret for Herr und Frau Ebhardt fra

Düsseldorf. Fruen forklarer mig imidlertid straks, at hun af Fødsel er dansk, men at hun helst taler Tysk, indforlivet som hun er i sit ny Fædreland.

„Nej, jeg hader slet ikke Tyskerne,“ siger hun smilende, „hvorledes skulde jeg ogsaa kunne hade min tykke Max, der ikke gør et Kryb Fortræd.“

Hendes Stemme er dæmpet, Udtrykket i hendes Ansigt koldt og ligegyldigt. Hr. Ebhardt ler godmodigt og indleder en Samtale med mig om norsk Natur og norske Turistruter, i hvilken han faar Anledning til at meddele, at han og hans Frue nu er paa Hjemturen, men først vil aflægge et Besøg i London, hvor han har Forretningsvenner.

Hvilket underligt Par, tænker jeg, mens jeg halvt aandsfraværende lytter til Hr. Ebhardt, hvis Tales Strøm breder sig i alle Retninger. Hans Type er mig velbekendt; det er den tyske Parvenues, der selvtilfreds indlader sig med alle, immer gemüthlich, som oftest raa og brutal paa Bunden. Hendes Type minder mig svagt om Romanernes Marmorkvinde, den blege og stolte, hvis dulgte Sansers Glød banker bag et tillukket Ydre.

Pludselig henvender hun sig til mig med et Spørgsmaal, der er egnet til at vække min Forbavselse: Hvad jeg mener om Kristendommen? Jeg svarer hen i Vind og Vejr, hvorpaa hun med megen Alvor ytrer, at hun anser al Religion for en Sygdom i Folkesindet. Det lød jo helt plausibelt. Jeg vilde maaske under andre Omstændighede have gjort lidt Løjer med denne megen Dybsindighed langt ude paa Nordsøen; nu faldt det mig ikke ind. Jeg hørte desuden kun med et halvt Øre, hvad hun sagde, og tænkte blot, hvorledes hun dog kunde falde paa at ytre noget saa uvedkommende. En farlig, forførende Kvinde! I hendes Væsens Kulde noget skjult, der instinktivt tiltrak mig. Man spurgte sig uvilkaarligt, om hun var kold eller varm, til det kriblede i En efter at prøve.

Hr. Ebhardt, der ikke synes at interessere sig synderligt for religiøse Spørgsmaal, ser paa Klokken og erklærer, at det snart er Spisetid. Han slaar mig paa Skulderen og siger, at vi to maa holde ubrødelig sammen som de eneste ægte Germaner, der er om Bord. Han lover at bestille Plads for os ved Bordet, svinger sin Hat og forlader os med Clary ved Siden, idet han indbyder os til snart at komme efter.

Fru Ebhardt og jeg er alene. Hvorledes skal jeg dog kunne forklare, hvad der nu hændte, eller rettere sagt, hvad der slet ikke hændte; thi det var blot et Blik, der veksledes. Og hvorledes skal jeg finde Ord til at skildre den Kvindes Udseende, der greb saa dybt ind i mit Liv? Hun var bleg af Hud, og i dette blege Ansigt virkede de tynde, tæt sammensluttede Læber dobbelt røde. Og Øjnene! De var af Staal: graa, kolde, stærke. Figuren tæt, fastbygget og smidig. Hun var klædt i sort, og den enkle Dragt sad stramt om hendes ypperligt skabte Legeme. Ved hendes Side blev Clary et Barn, en aaben Bog, hvis troskyldige Indhold jeg kendte. Der kruser sig et Smil om hendes Mund, et Smil, der paa samme Tid synes mig grusomt og dragende. Jeg ser hende ind i de gaadefulde Øjne, og det er, som mit Blik synker i hendes, dybere og dybere, til jeg naar frem til hendes Sjæls Inderste . . . der er Luften lummer, indestængt og stille. Saa bevidst om sin egen Magt, saa attraaværdig, at jeg kunde kaste mig for hendes Fødder, staar hun foran mig. Jeg kan ikke dømme, om hun var smuk; andre vilde kanske have fundet hende simpel; jeg saa kun, at hun var glødende skøn, jordisk forlokkende.

I det samme kommer Clary og Hr. Ebhardt tilbage; alt er i Orden; vi kan spise i sluttet Selskab. Jeg er endnu hed og fortumlet i Hovedet og lister mig uset hen til Rælingen, hvor jeg bliver staaende og stirrer ned i Skibets brusende, skummende Kølvand. Tager saa Clary heftigt under Armen og giver mig til at spadsere op og ned ad Dækket. Men hvad jeg siger, har ingen Klang af Hjertelighed, og snart forstummer al Samtale mellem os. Jeg er irritabel, sjælelig opreven, næsten paa Graaden, et Bytte for syge Følelser og Begær, der ikke vil slippe sit Tag i mig: Anger, Samvittighedsnag og en fortærende Lyst til at lære denne blege Kvinde nærmere at kende. Hun er min; jeg ved det. Der er sluttet et Forbund mellem os, og vi to vil ikke saa hurtig blive færdige med hinanden.

Madklokken ringer, og snart er vi placerede ved det store Bord inde i Salonen. Jeg har Clary paa min venstre, Fru Ebhardt paa min højre Side; lige overfor sidder Ægtemanden. Jeg taler uden Ophør og i ophidset Lystighed. Hr. Ebhardt fortæller Anekdoter fra sit Rejseliv; hans Hustru sidder tavs. Hvorfor sidder hun tavs? Jeg vilde heller, at hun skulde tale; det vilde have beroliget mig. Jeg kender en Dragning mod hende, en magnetisk Varme, der strømmer fra hendes Legeme og beruser mine Sanser.

Umærkeligt lader jeg Haanden hvile et Sekund paa hendes Knæ. Hun gør ingen afværgende Bevægelse. Jeg tager hendes lille Haand under Bordet og trykker den i min. Hun gengælder ikke Haandtrykket, men lader mig roligt beholde Haanden uden at fortrække en Mine. Rundt om os klirrer Gafler og Knive, og der er en uophørlig Larm af pludrende Stemmer, af Latter og høje Udraab. Jeg kender det, som jeg har været i Berøring med Ild. Mit Hjerte klapper, saa jeg synes, alle maa kunne høre det, og jeg skælver i Knæene.

Ikke før har vi rejst os fra Bordet, før jeg skynder mig ned i min Lugar, hvor jeg kaster mig paa Sofaen med Hovedet begravet mellem Armene: Jeg er fortabt, grebet af et Dragsug, der ubønhørlig vil hvirvle mig til Skum, til Skum. Med de heftigste Bebrejdelser retter jeg Anklagen mod mit eget Bryst. Hvilket modbydeligt Fruentimmer! Fy, fy, siger jeg, som vil jeg vise hende bort fra mig. Men hun smyger sig ind i mine Tanker, til jeg slaar Armene om hendes Liv og svimler bort med hende. Jeg søger at holde Clarys Billede fast, men den anden er stærkere. Hun trænger Clary til Side og staar foran mig med Smil i de store, staallysende Øjne. Hvilken Gemenhed af mig, hvor kan jeg dog nænne det! Hvor skamløst! Jeg beslutter mig pludselig til ikke at vige fra min Kahyt, før vi er fremme. „Du er i Fare," hvisker jeg. Klangen i min egen Stemme maa have skræmt mig; thi jeg gik forsigtigt hen og aabnede Døren paa Klem. Der var ingen. Hele Eftermiddagen tumler jeg om mellem Forsætter og Beslutninger, til Skumringen trænger sig ind i det lille, trange Rum, som jeg fylder med mine rædde Tanker. Da banker det sagte paa min Dør; det er Clary, som hed i Kinderne beder mig komme ovenpaa og betragte Solnedgangen: Et sligt Syn har jeg aldrig set. Jeg omfavnede hende med Heftighed og styrket af hendes Nærvær følger jeg hende op paa Dækket.

Den glødende Kugle nærmer sig Havranden. I dens bristende Skær synes Havet at ligne smeltet Guld. Langs Skibets Ræling staar Passagererne i smaa Grupper og stirrer mod Vest, hvor Skyernes Ild flammer over Himmelhvælvet. Der lyder Udbrud af Beundring og Henførelse. Da det sidste Glimt af det kongelige Syn slukkes, hersker der Tavshed over hele Skibet. Clary læner sig tæt til min Arm, som det er hendes Vane, naar hun er ømt bevæget og kysser i Hemmelighed min Haand. Jeg føler mig lyk-

kelig over hendes Tillid og beder hende aldrig glemme mig. Hun svarer, at vi vil dø sammen.

Vinden er løjet af, og den store Flade ligger død og stille med en svag Rødme af Kobber ind under Horisonten. Luften føles kølig, og Herrerne kappes om at hente Sjaler, Tæpper og Plaids, hvormed de indsvøber Damernes Fødder, medens de ligger mageligt tilbagestrakte i amerikanske Rørstole. Efter Supeen, som Clary og jeg indtager paa Dækket for os selv, tændes Cigarerne, hvis smaa, røde Blink lyser morsomt gennem Skumringen. Lidt efter lidt tystner alle Samtaler. En og anden driver i energisk Takt op og ned med Hænderne stukne til Bunds i Frakkelommerne, andre stirrer tankefuldt ud over det mørknende Hav. Ogsaa Clary og jeg sidder længe oppe denne Aften. Vore Hjerter er fyldte, og vi taler i Fortrolighed om alt det, vi to har sammen. Hvor underligt, at vi skulde mødes! Ingen af os havde vel tænkt, at Livet saa brat skulde forandre Skikkelse. „Jeg forstod det i samme Stund, jeg saa dig,“ siger hun. Til Gengæld fortæller jeg hende, hvilket betagende Indtryk hun gjorde paa mig. „Der skinner Sol af den Dag, vi første Gang mødtes, skønt den var overskyet.“ Vi taler om vort Samliv i de lyse Nætter, hvis Tid nu er forbi, og i denne Forbindelse meddeler hun mig smaa Træk fra sit fordums Liv, der var gledet fredeligt hen som en Bæk mellem Blomster. Pludselig tager hun paa at smaanynne, blødt som i Længsel mod et Barndomsminde. Jeg beder hende om at synge højere, men det vil hun paa ingen Maade. Til sidst har jeg plaget hende saa længe, til vi begge stiller os hen paa et ensomt Sted, hvor hun med en Stemme, der er tynd og spinkel, men alligevel saa usigelig rørende, synger den gamle Vise: O, Charlie is my darling, my darling is Charlie . . . .

Da jeg denne Aften som sædvanlig har klædt hende af, kysser jeg hende tusen Gange og beder hende om Tilgivelse for, hvad jeg maatte have forbrudt mod hende. Jeg har ondt ved at løsrive mig og standser med Haanden paa Dørvrideren, idet jeg atter og atter kysser paa Fingeren til Afsked, medens hun ligger smilende i sin hvide Natkjole, med det sorte, pragtfulde Haar rullet ned over Skuldrene og med de kærlige Øjne fæstede paa mig. Godnat! Saa gaar jeg op paa Dækket, ruller en Cigaret og sætter mig rolig til at reflektere over Dagens Hændelser.

Det forekommer mig nu, som om al Fare er overstaaet, ja, som om denne nærmest blot har været et Foster af min egen

Fantasi. Med Clarys Billed i min Sjæl staar jeg rustet til Kamp mod alle Fristelser: Lig Naturen i sin Drømmero, slig hviler mine Tanker ud i et Ocean af Fred. Hvilken mild og velgørende Aften! Er det ikke, som om Stjernerne deroppe glimter frem fra en endnu større Klarhed, end jeg er i Stand til at fatte, der de spejler sig i det mørke, glidende Vand . . . fjerne, gyldne Haab, der spejler sig i en dunkel Sjæl? Ja, jeg vil være god mod Clary og aldrig svigte hende. Som havde hun været en liden, forfrossen Fugleunge, der trængte til Varme, tog jeg hendes Billed op og betragtede det kærtegnende. Jeg lovede at beskytte hende og gøre det lyst for hende alle hendes Livs Dage. Og hvad der maatte være spredt og ufuldkomment i mit eget Væsen, det skulde i Kraft af hendes Kærlighed samles, styrkes og hærdes. Jeg selv skulde blive anderledes, alt skulde blive anderledes!

Længe sidder jeg i Halvdrømme og røger Cigaret efter Cigaret, mens jeg lader de sidste Tiders Begivenheder passere forbi. Det begynder at blive tomt 'paa Dækket. Endnu lyser i Skumringen det røde Blink af en enkelt vandrende Cigar, til ogsaa den slukkes, og jeg er alene tilbage. Jeg er imidlertid saa langt fra at være træt; tværtimod kender jeg mig særlig oplagt til i dvælende Behag at nyde af Nattens kølige Skønhed. Jeg beslutter mig altsaa til at gøre endnu nogle Slag frem og tilbage paa Agterdækket, før jeg gaar til Sengs.

Hvem kender ikke denne ubestemte Lykkefølelse, hvori en Nat under Stjernerne formaar at hensætte Ens Sind? Man er alene med sig selv, skilt fra al Jordlivets Sorg og Tyngsel. Alle sover, og der stiger gamle Minder frem for Ens Blik, mens Fremtiden løfter sig lig en Dag med uendelige Vidder. Hvor længe jeg saaledes har drevet hvileløs omkring, ved jeg ikke, men da jeg paany vender mig for at gøre den samme ensformige Vandring om igen, faar jeg Øje paa en tilsløret Kvindeskikkelse, der ikke staar ti Skridt fra mig. Saa pludselig er denne mystiske Skikkelse dukket frem, at jeg forgæves spørger mig sélv, hvor den kom fra. Og dog ved jeg i samme Sekund, hvem det er. Jeg kender igen den faste, tætte Figur og aner bag Sløret et Par graa Øjne: Det er hende. Mit Hjerte klapper som ved Middagsbordet, jeg sitrer, og min Stemme er hæs, da jeg hvisker: „Er det Dem?“ „Ja,“ svarer hun. — Jeg vil flygte, men staar naglet til Pletten. Hun kommer nærmere. I det samme bruser der en Strøm hedt Blod gennem mit Legeme, jeg synker paa Knæ foran hende og klamrer mig i

Fortvivlelse ind til denne Kvinde, som jeg hader. „De er min Skæbne, De er min Skæbne!“ Vi tumler ind i Dækslugaren, hvor Luften endnu er kvalm af Røgen fra Cigarer og Cigaretter, og hvor jeg nu kaster mig som et Dyr over hende. Jeg er fra Sans og Samling; lidt efter lidt synker hun helt hen i min Favn, og vore Kys falder tunge og glødende . . . Hvorfor pludselig denne Modstand? Hun søger at rive sig løs, men forgæves. Jeg holder hende sluttet som i Jærn. „Slip mig dog, slip mig dog!“ Jeg rejser mig ør i Hovedet, forbitret, fortumlet. Hun er borte. Foran mig staar Clary hvid som et Lig; den venstre Haand har hun presset mod Hjertet. „Clary!“ raaber jeg og rækker Armene bedende mod hende. En vild Rædsel griber mig, en Angst for at tabe hende, en Forfærdelse saa uimodstaaelig og sønderrivende, at jeg slænger mig, saa lang jeg er, paa Gulvet og kryber som en Hund foran hende.

„Hør mig,“ beder jeg, „hør mig og stød mig ikke fra dig. Du har intet set, ikke sandt, du har intet set; det hele var Galskab, Vanvid! — Vaagn op, Clary, kære, elskede Clary, og se paa mig med de gode, gamle Øjne!“

Jeg har slynget Armene om hendes Ben og grebet den højre Haand, der hænger slap og livløs ned.

„Tro mig,“ fortsætter jeg, „det var en Halucination; om lidt vaagner du op, og da er det hele glemt. Saa sig dog noget! Jeg rejser mig ikke, før du har sagt, at det var en Drøm, en ond Drøm, som du selv ikke tror paa!“

Jeg holder den tunge, viljeløse Haand knuget i min og stirrer bønligt op i dette hvide, dødlignende Ansigt, hvis halvslukte Øjne ikke ser mig. Om hun i dette Øjeblik havde slaaet mig, trampet paa mig, jeg vilde have grædt af Glæde, kysset hendes Fødder af Taknemlighed.

Med et pludseligt Ryk gør hun sig fri af min Omfavnelse og tager nogle vaklende Skridt bort over Agterdækket. Lig en Søvngængerske. Saa atter nogle Skridt. Jeg følger efter hende, ydmyget, sønderknust, færdig til Underkastelse. Paa Bænken længst agterude synker hun sammen med Hovedet bøjet og Hænderne foldede i Fanget. En dyb Følelse af Medlidenhed gennemstrømmer mig, en uhyre Fornemmelse af min egen Troløshed, en Bølge af Ømhed. „Tilgiv mig,“ hvisker jeg og knæler andagtsgreben foran hende; det er de eneste Ord, jeg kan faa frem. Hendes Blik møder mit: „You have broken my heart, you have broken my heart!“

Stemmen lyder jamrende som et lidet Barns. Da bliver jeg ræd. Jeg rejser mig stille og ærbødigt og vakler tilbage til Dækslugaren, hvor jeg med Knæene paa Fløjlssofaen og med Ansigtet presset mod Ruden stirrer ud i den blege Nat, hvor hun sidder tavs og urørlig lig et Billede paa stum Sorg. Hvor længe sidder jeg slig? Jeg ved det ikke. Maaske en Time, maaske to. Jeg tør ikke flytte mig af Angst for, hvad der i næste Øjeblik vil ske. Maskinen stamper, Lampen under Taget ryster og klirrer, Vandet bruser, bobler, syder eller rasler som Spøgelsers Slæb, der følger Skibet paa dets Gang gennem Sommernatten, og i alle disse Lyd blander sig et overgivent Barns haabløst klagende: You have broken my heart, you have broken my heart!" Mine Knæ er tunge som Blylodder. og jeg føler en svidende Tørhed i Halsen. Da rejser hun sig. Ogsaa jeg rejser mig. Hun stiger op paa Bænken, hvor hun nys har siddet, og hendes Skikkelse tegner sig som en mørk Masse mod Luften. Jeg mærker mig hver Bevægelse,.og det undgaar mig heller ikke, at hun løser det violette Silkeskærf, der er bundet i Kors over Brystet, og knytter det med al sin Kraft om Halsen. „Clary," raaber jeg i den højeste Nød. Med et Spring er hun overbord. Overbord, overbord! Jeg raser hen til Rælingen og stirrer sanseløs ned i det fraadende Dyb. „Overbord," skriger jeg paany, men Stemmen svigter mig. Tilbage til Lugaren, hvor jeg i samme Stilling som før med Knæene paa Fløjlssædet og Ansigtet presset mod Ruden giver mig ganske idiotisk til at stirre ud i Natten. Hun er der ikke. Død og borte, sporløst sunket til Bunds. Det store Skib glider afsted genem den tavse Nat og fører mig bort, langt bort fra det Sted, hvor min Elskedes Lig hviler.

Over mig Himlens udstrakte Hvælv, rundt om mig det øde, mumlende Hav. Jeg staar ensom i det umaalelige Rum og ser ingen Mulighed for Redning. Havet hvisker og klager, Stjernerne ruster og synker. Nattens Fortryllelse er brudt, og graat som et Genfærd lister Dagen frem i Øst. Bølgerne vælter sig sorte og tunge langs Skibets Sider, og hør, det raaber paa mig fra Dybet, men jeg tør ikke følge, det griber efter mig med fangende Arme, og jeg flygter i Angst for det uundgaaelige. Jeg har ogsaa en Gang tidligere følt den samme isnende Skræk; det var i Barneaarene, da jeg havde forvildet mig i Skoven, og Natten kom. Trætoppene suste over mit Hoved, og det puslede som smaa trippende Fødder,-skrattede eller skar pludselig i at græde . . . Aander, der usynlig var om mig.

Almægtige Gud! Gennem min Hjerne jog som i Feber skiftende Billeder, hvis Lys tændtes og sluktes . . . Jeg saa tydeligt for mig min længst afdøde Mor, tydeligere end jeg har set hende paa mange Aar; hun sad ved Bordet i Dagligstuen en fredfuld Aftenstund og strikkede; af og til nikkede hun hen til mig. Saa mindedes jeg en Beretning, jeg havde hørt fortælle om en Giftmorderske, der hver Lørdag Aften lagde friske Kranse paa sine Ofres Grave. At hun turde! Jeg gyser. Hvis der i dette Moment havde vist sig et fremmed Menneske paa Dækket, jeg var faldet om af Skræk. Jeg gør mig saa liden, jeg kan, og kryber ind i Skibet. Jeg vil gemme mig bort for dette døde Aasyn, hvis Øjne anklager mig. Som en drukken Mand raver jeg ned i Kahytten. Hvor alt er tyst her nede, rædselsfuldt tyst! Menneskene sover. Der brænder Gasblus under Loftet, og jeg hører Lyden af dybe, regelmæssige Aandedrag omkring mig. Udenfor hver Lugar staar i Række og Rad opstillet blanktpudsede Sko og Støvler; kun ikke udenfor min Elskedes. Jeg aabner forsigtigt Døren til hendes Rum og kigger ind. Alt som før. Køjen endnu varm af det unge Legeme, som nys har hvilet i dens Favn, og paa Væggen hænger et lidet Guldur og tikker og tikker. Stille lukker jeg Døren efter mig, vrider Nøglen om og stikker den i min egen Lomme. Da ser jeg en kendt Skikkelse, der kommer listende mod mig. Hendes Mund smiler, og Blikket i de graa Øjne er indbydende. mens hun ser sig spejdende rundt til alle Sider. Hvilket djævelsk Indfald! Jeg spidser Munden til Kys, og idet jeg nu gaar hende fortroligt i Møde, lægger jeg Armen om hendes Liv, nærmer mine Læber til hendes Øre og brøler ind i det: Skøge! Med et Skrig flygter hun fra mig. Jeg styrter ind i min Lugar og laaser Døren. Der bliver Opstandelse over hele Kahytten. Døre lukkes op og smeldes i, forvirrede Stemmer lyder, og Opvarterne haster frem og tilbage. Lidt efter lidt bliver der atter stille. Jeg synker hen i en Døs, hvoraf jeg efter nogle Minutters Forløb vaagner op med kulderystende Lemmer: Hvad er hændt? Det forfærdeligste er hændt; hun er død. Clary er død! Jeg rejser mig op i min Køje og stirrer ind i Mørket med stive Øjne. Og det er mig, som har dræbt hende! Hele Nattens Gru fremstiller sig paany for mit Blik . . . Med et Spring er hun overbord. Jeg vil holde hende igen, men hun slider sig løs og dukker under. „Clary," raaber jeg efter hende. „You have broken my heart, you have broken my heart." — For en rædselsfuld Stilhed! Det synes mig, som den i næste Sekund maa splintres af et Skrig, og jeg kryber

sammen i Angst for, hvad der vil komme, mens jeg hele Tiden holder Haanden krampagtigt klamret om Sengestolpen. Hver Lyd opfatter jeg med intens Klarhed og Styrke; en Fyrstikæske, der falder paa Gulvet i Kahytten ved Siden af, faar mig til at fare sammen; alting hører jeg, og der er intet, som undgaar mig. Saa falder der en Smule Ro over mit Sind. Et lidet Pusterum, tænker jeg ved mig selv, som du maa se til at benytte. Du er en Forbryder, men endnu ved ingen, hvad der er hændt. Hvorledes skal du kunne skjule din Forbrydelse? Min Hjerne krydses af Planer, som jeg atter opgiver. Hvor frugtesløst! Der er Aander omkring dig, og dine hemmeligste Tanker kender de. Slet ikke tænke! Jeg ligger en lang Stund ganske stille, til det er, som min Sjæl skal kvæles; med en voldsom Viljesanstrengelse skruer jeg Kahytsvinduet op og bader mit syge Hoved i den indstrømmende Luft, der skinner af Guld og Morgensol. Og se, derude stiger den glødende Kugle atter op over Havfladen, hvis Bølger svulmer i de første Straalers Varme, der ogsaa fylder mit lille Rum med Livets velsignede Lys. Jeg aander Luften ind i dybe Drag, lukker Øjnene og ligger ubevægelig, til jeg ud paa Morgensiden falder i en fast, drømmeløs Søvn.

Da jeg paany slaar mine Øjne op, staar Nattens Drama klart for min Bevidsthed. Jeg hører Klangen af muntre Stemmer derude og brænder nu blot efter at erfare, om nogen har gættet, hvad der er foregaaet. I den hverdagsligste Tone af Verden beder jeg Opvartningspigen ikke at vække min Hustru, der ikke er ganske vel. Jeg vil selv besørge, hvad hun maatte ønske. Ganske tilfældigt spørger jeg hende, hvor den kom fra, denne Larm, der gjorde mig saa forskrækket i Nat. Hun svarer. at det var en, der skreg i Søvne, og at slige Tilfælde baade kan passere til Lands og til Søs. Altsaa intet opdaget! Mine Nerver dirrer af Uro, og jeg giver mig til at vandre rastløs op og ned ad Gulvet inde i Pragtsalonen. Op paa Dækket vover jeg mig ikke. En Opvarter spørger, om jeg vil have Frokost; jeg ser paa Klokken; den er elleve . . . I Morgen ved denne Tid er vi fremme. Jeg svarer, at jeg ikke er sulten. —

— Her kunde jeg gerne slutte mit lange Brev. Thi der ligger jo ikke synderlig Vægt paa, at jeg tilbragte hele denne Dag i Uro, Frygt og bange Anelser med Nøglen til Clarys Lugar knuget i min Haand. Der var tomt derinde; ingen vidste, hvor tomt der var. Og dog var hun der fremdeles, overalt var hun, og hendes anklagende Øjne fulgte mig paa min Vandring op

og ned gennem Gangen, der førte ind til Salonen. Heller ikke ligger der synderlig Vægt paa, at en gammel engelsk Lady i Løbet af Dagen spurgte mig, hvor den unge Dame var, med hvem jeg i Gaar underholdt mig saa ivrigt. Jeg svarede, at hun ikke befandt sig vel, men at hun snart igen vilde være paa Benene. Jeg sagde det i den ligegyldigste Tone og dog syg af indre Bevægelse. Uden at give nogen Forklaring bukkede jeg og skyndte mig ind i min Lugar, hvor jeg hulkende sank ned paa Sofaen.

Det var, som skulde jeg hulke Livet ud. Ikke i Fortvivlelse, men i stille, bekendende Sorg. Min Sjæls Saar brændte i hellig Smerte. Ud paa Natten faldt jeg i Søvn, og næste Morgen var vi i Hull. Jeg gik i Land, men vendte efter en halv Time tilbage for at lade Clarys og min Bagage blive ført ind paa Kajen. I Forvirringen var der ingen, der bemærkede, at der var en Passager mindre, end da vi forlod Norges Kyster. Jeg afsendte Clarys Tøj under hendes Adresse: Mr. Jonathan Bardekin, Minnesota, U. S. og tog selv med en Lastedamper til Gøteborg. Derfra til Kristiania og uden Ophold videre hjem.

Her hjemme i de gamle, vante Omgivelser har jeg nu i fire Maaneder drevet paa Jagt og Tømmerflødning og til enhver Tid været den vovsomste af alle, naar det gjaldt at sætte Livet ind. Jeg har arbejdet tungt om Dagen og sovet godt om Nætterne. Af Spøgelser har jeg ingen set. Kun har jeg stundom Øjeblikke, hvor jeg længes efter at give et andet Menneske min Fortrolighed, længes efter at tvætte mig ren i hans Nærvær eller kaste mig grædende til hans Bryst og bekende alt. Det er Tegn paa Svaghed, som der skal lang Kamp til for at overvinde.

Lev vel.

Din o. s. v.

* * *

Nils Collett Vogt.

EUROPA OG AFRIKA.

Aaret 1895 har beriget den politiske Terminologi med et nyt Udtryk: „Den planetariske Situation". Det ny *Terminus politicus* har sin fulde Berettigelse og betegner et betydningsfuldt Vendepunkt i Verdenspolitiken. Hidtil havde man kun talt om „den europæiske Situation"; hvad der foregik udenfor vor verdensbeherskende lille Verdensdel, var kun et Tillæg til Verdenshistorien. Da de østasiatiske Triplealliancemagter, Rusland, Frankrig og Tyskland nedlagde deres Veto mod Fredstraktaten i Shimonoseki og fordrede, at Japan skulde opgive sine Erobringer paa Asiens Fastland, medens England gjorde Miner til at stille sig paa Japans Side, blev Østasien i politisk Henseende optaget i Storpolitikens Rige, og dermed gik den europæiske Situation op i den planetariske Situation.

Det var ikke Europas Indblanding i og for sig, der fremkaldte den ny Situation. Det engelsk-franske Tog mod Peking havde ikke fremkaldt nogen Trang til et nyt politisk Udtryk for en ny Situation, og end ikke Kongokonferencen i 1885, der søgte at fastsætte Regler for Jordens Deling, havde formaaet at give den europæiske Situation en Udvidelse, der omfattede hele vor Planet. Der var i Virkeligheden foregaaet noget nyt. For første Gang i den nyere Tid var der udenfor Europa opstaaet en Militær-Stormagt, der kunde tænke paa at optage en Kamp med sine Læremestere; Kampen om Jordens Deling havde netop paa et særlig vigtigt Punkt ført til en ny Situation, der tvang de konkurrerende europæiske Stormagter til at regne med en ikke-europæisk Faktor.

Det er et enkelt Forhold, der har fremkaldt Udtrykket „den planetariske Situation"; men den ny Situation var forberedt i et helt Tiaar. Den egentlige Ophavsmand til den Kolonibevægelse,

man har kaldt Jordens Deling, var Gambetta. Det var ham, der i sin Daadtrang fattede Planen til at benytte den tredje Republiks ufrivillige storpolitiske Otium i Europa til at udvide Frankrigs Kolonirige, og hans mægtige Autoritet dækkede endnu efter hans Død de franske „Kolonichauvinister“ mod Angrebene fra dem, der kun vilde „stirre paa Hullet i Vogeserne“. Frankrig erobrede Tunis og Tonkin-Annam, og disse vældige Koloniudvidelser bidrog mægtig til at fremkalde andre Staters Lyst til at deltage i Jordens Deling ɔ: i Delingen af de Rester, som England havde undladt at bemægtige sig. Da Kina dengang endnu ikke havde spillet fallit, da Asien, Amerika og Australien for den største Del var paa faste Hænder eller kun frembød saa lidet værdifulde Anneksions-Objekter som den ikke-hollandske Del af Ny-Guinea, maatte den ny Kappestrid om Jordens Deling nærmest rette sig mod Afrika.

Det er Stanley, Kong Leopold og daværende Prins Wilhelm af Preussen, den nuværende tyske Kejser, der har taget Initiativet til Delingen af „det mørke Fastland“. Stanleys Ankomst til Banana ved Kongoflodens Munding den 9de August 1877 er for saa vidt en stor Mærkedag i Verdenshistorien, som hans Rejse gennem Afrika, der afsluttedes med denne Begivenhed, gav ham og Kong Leopold II af Belgien Tanken til den Koloni-Stordaad, der betegnes ved Oprettelsen af Kongostaten, og som Gothakalenderen med Brud paa alle sine Sædvaner forevigede ved et Gruppebillede, paa hvilket ogsaa Stanleys energiske Ansigtstræk blev overleverede til Efterverdenen. Og samtidig med, at den belgiske Hersker og den amerikansk-engelske Ex-Reporter i Forening grundlagde det ny afrikanske Stor-Rige, der har kostet Stanley en god Del af hans Berømmelse og Kong Leopold et svimlende Antal Millioner Francs, begyndte det ny tyske Rige at optræde som Konkurrent til de store Kolonimagter.

Begyndelsen var kun ringe. Den Sand- og Landstrimmel, som Bismarck ved et hamborgsk Firmas Hjælp annekterede paa Sydafrikas Vestkyst, var næsten aldeles værdiløs, og var det gaaet efter hans Hoved, var det utvivlsomt blevet Tysklands baade første og sidste Koloni. „Jeg er ikke noget Kolonimenneske,“ sagde Jærnkansleren en Gang i den tyske Rigsdag. Det var en Frase. Bismarck gik, som bekendt, ingenlunde af Vejen for en Erobring, og havde han været tyve Aar yngre, var han sikkert bleven en stor Landsluger ogsaa i Afrika. Men han har ved Siden af sine store Egenskaber ogsaa smaalige Karaktertræk; han er bl. a. misundelig.

Naar han sagde: „Hohenzollerne har skabt Preussen, og det kan de gøre med, hvad de vil; men det tyske Rige har jeg skabt, og det vaager jeg over, saa længe jeg lever!“ saa mente han dermed ikke blot, at han vilde bevare det ny tyske Rige, men ogsaa, at det skulde bevares netop i den Form, han havde givet det, og han undte ikke nogen anden den gamle tyske Kejsertitel: „Immer Mehrer des Reiches“. Derfor var Bismarck i sit Hjerte en afgjort Modstander af enhver ny „Marine- og Kolonikurs“, og det var kun hans Ønske om at tækkes den vordende Kejser, daværende Prins Wilhelm, der bevægede ham til at blive „Kolonimenneske“.

Fyrst Bismarck søgte paa Forhaand at begrænse den tyske Aktion, idet han opstillede den Grundregel: at private skulde gaa i Spidsen, og at Staten først derefter skulde træde hjælpende til. De første Forsøg i den Retning faldt ynkelig ud baade paa Samoa og i Sydvest-Afrika. Fyrst Bismarck, der ligesom Napoleon den store altid søgte Syndebukke for sine Fejl, kastede Skylden paa „Konsulerne“ og „Manglen paa Telefonforbindelse“, der hindrede ham i selv at lede Begivenhedernes Gang i hine Egne, og helst havde han vistnok opgivet det hele. Men Hensynet til Prins Wilhelm drev ham fremad, lidt af den gamle Erobringsaand foer vel ogsaa i ham, og til sidst blev Kolonivæsenet for Ikke-Kolonimennesket Bismarck Grundlaget for en stor Plan om at vinde Frankrig og sætte England, hvis Vælgere havde nægtet at godkende hans Alliance med Beaconsfield, mat paa det politiske Skakbrædt ved Frankrigs Hjælp. Hans Plan strandede paa den franske Nations Had til Tyskland, og Jules Ferry faldt under Raabet: „Ned med Preusseren!“ Men denne Plan havde to overmaade vigtige Resultater: Bismarck indledede ved det kejserlige „Schutzbrief“ af 27. Februar 1885 til det tysk-østafrikanske Selskab og ved Afsendelsen af en Eskadre til Zanzibar i August s. A. en virkelig tysk Kolonipolitik, og den under hans Ægide afholdte Berlinerkonference ordnede ikke blot Kongostatens internationale Stilling, men gav ved Generalakten af 26. Februar 1885 en international Lov for Delingen af de endnu herreløse ɔ: ikke af Europæerne annekterede Rester af Jorden.

Kongokonferencen indledede et ganske mærkeligt Koloni-Decennium, der væsentlig har drejet sig om Afrikas Deling. Der eksisterer næppe noget Menneske, som til Bunds kender de Afrika-Traktater, der i dette Tiaar er afsluttede mellem europæiske Stater. Der er i ethvert Tilfælde ingen, der kender alle de Traktater, som

er blevne afsluttede i selve Afrika, saa lidt som der er nogen, der kan gøre fuldstændig Rede for Afrikas Historie i dette Tidsrum. Trods vor Tids energiske Forskere, Interviewere og Reportere skjuler det mørke Fastland mange historiske Hemmeligheder, ogsaa fra den nyeste Tid. Man behøver blot at minde om, at ingen har skrevet Zobeir Pachas gamle Slave Rabahs, den store mellemafrikanske Erobrers Historie, og at man i Øjeblikket end ikke med Sikkerhed ved, om det vældige Rige, han har eller havde samlet øst for Tschad-Søen, eksisterer endnu, og om han endnu er Hersker over dette Rige, eller om han er falden i Kampen mod Bornus Hersker — eller mod en anden afrikansk Potentat. Lige saa gaadefuld er den nu afdøde Kerkhovens efter afrikanske Forhold storartede Ekspedition, dens Maal og dens Resultater. Og de europæiske Udenrigsministeriers Arkiver gemmer mange maaske ulæste og ulæselige Afrika-Traktater og andre interessante Dokumenter. Det kan under den nuværende Situation have sin Interesse at mindes en Meddelelse, der for to Aar siden stod i „Le Temps“, ifølge hvilken Franskmændene ved en Sejr over en Høvding i Sudan, „Bilali den gamle“ den 5. Februar 1893 fandt „Dokumenter af stor Betydning, skrevne paa Arabisk og Engelsk, der en Gang vil tjene til at forklare Omslaget i Samorys („Almamyen af Vassula“, Frankrigs energiske Modstander ved Nigerfloden) Forhold til Frankrig.“

Der er kæmpet og intrigeret i og udenfor Europa — Kampene er ikke blot blevne førte med Vaaben, men med falske Traktater og med Kortforfalskninger; det engelske Nigerselskab har f. Eks. i lang Tid haft to Sæt Kort, et til sit eget Brug, et andet til Misbrug under sine Underhandlinger med fremmede. Ogsaa private har deltaget i denne Sport; Afrikakortet i Meyers Konversationsleksikon, der uheldigvis er gaaet over i Salmonsens ellers saa omhyggelige Leksikon, har afsat en ultratysk meningsløs „Interessesfære“ for det tyske Kamerun, medens det har berøvet Frankrig mange tusinde faktisk franske Kvadratmil.

Mahdistbevægelsen gav den europæiske Kolonibevægelse mægtige Stød fremad. Den engelske Regering paatænkte en Tid at søge Støtte hos Italien mod den shiitiske Profet og overlod ædelmodig Italienerne Massuah, der tilhørte Khediven. Da det kom til Stykket, blev England bange for at faa en ny Konkurrent og erklærede, at det af Hensyn til sin Prestige paa egen Haand maatte løse den Opgave, at generobre Khedivens Rige i Sudan. Englænderne har endnu ikke løst den Opgave; men Italienerne

beholdt Massuah, som de havde besat den 5. Februar 1885, og da de ikke kunde blive i „Bagerovnen“, har deres Okkupation efterhaanden udviklet sig til et Forsøg paa at bemægtige sig Abessinien, et Forsøg, der atter ved Aarsskiftet har ført til en stor Krig, som er begyndt uheldig for Italienerne.

Mahdistbevægelsen blev ogsaa paa et andet Omraade bestemmende for „Afrikas Deling“. Den ægyptiske Guvernør i Vadelai, Emin Pacha, var ved Mahdiens Sejre over de ægyptiske Tropper og senere over Wolseley blevet afskaaren fra al Forbindelse med Omverdenen. Man fik dog til sidst at vide, at han endnu levede og hævdede Besiddelsen af sin Provins, hans Skæbne vakte paa Grund af de Forbindelser, som den tysk-ægyptiske Eventyrer og Naturforsker stadig tidligere havde bevaret med videnskabelige Krese i Europa, Interesse, og Stanley drog ud for at befri Emin Pacha, i Virkeligheden for at vinde ham og dermed hans Rige for England. Stanleys eventyrlige Tog, der gav det moderne Europa et levende Billede af tidligere Tiders mangelfulde Efterretningsvæsen, idet man i 551 Dage savnede enhver Meddelelse om ham, endte med, at Emin Pacha blev tvungen til at lade sig „befri“ af Stanley og derefter gik i tysk Tjeneste. Emin svigtede ogsaa sine ny Herrers Forventninger. Han forsvandt i det Indre af Afrika paa Tog for at genvinde sit tidligere Rige og endte sine Dage som Offer for en Kannibal. Men den energiske Guvernør i Tysk-Østafrika, Bismarcks Ven, Major Wissmann havde allerede før Emins og Stanleys Ankomst til Bagamoyo (5. December 1889) ved sine Sejre over de af Bushir (henrettet 15. December 1889) og Bana Heri ledede Oprørere givet det ny tyske Rige i Østafrika et fast Grundlag. Ved Bismarcks Fald syntes der mærkeligt nok at skulle indtræde en Tilbagegang for Tyskland paa Kolonivæsenets Omraade. For at vinde Helgoland, afsluttede Kejser Wilhelm II. den 1. Juli 1890 den for Tyskernes Stilling i Østafrika uheldige Traktat, der overlod Sansibar til England, som derefter ved en Traktat af 5. August med Frankrig købte Republikens Samtykke til Protektoratet over Sansibar med Anerkendelsen af Frankrigs Ret til Protektoratet over Madagaskar og Udvidelsen af dets „Interessesfære“ til Tshad-Søen.

Ved denne interessante Sø støder den engelske, den tyske og den franske Interessesfære sammen, og dette Forhold i Forening med Franskmændenes og Englændernes Kamp om Nigeren og dens Biflod Benue og Frankrigs Stridigheder med Kongostaten

har ført til et Utal af Konflikter. Franskmændene, der i hine Egne har udfoldet en overordenlig Virksomhed, er gaaede af med Sejren; næsten hele den nordvestlige Del af Afrika, med Marokko som en mægtigtig Enklave, hører med til den franske „Interessesfære“.

Frankrigs sejrrige Fremgang i hine Egne fremkaldte i 1894—95 et diplomatisk Intermezzo, der har haft en overordentlig Indflydelse paa Verdenspolitiken og væsenlig har bidraget til at skabe „den planetariske Situation“, og som paa den anden Side staar i Forbindelse med Transvaal-Konflikten, der paa en saa slaaende Maade har stillet denne Situations Hovedtræk i klar Belysning ved Kejser Wilhelms Telegram til Transvaals Præsident.

Den 12. Maj 1894 blev der mellem Kongen af Belgien som Kongostatens Suveræn og England afsluttet en Overenskomst, der bestod af to Forpagtningskontrakter. Ved den første af disse Kontrakter afstod England en Række Territorier i det vestlige Nilbækken til Kongostaten, for en Del dog kun, saa længe Kong Leopold II var dens Suveræn. Til Gengæld bortforpagtede Kongostaten til England en 25 Kilometer bred Strækning fra den nordligste Havn ved Tanganyika til det sydligste Punkt af Albert Edward-Søen og bemyndigede Storbritannien eller et dertil af Storbritannien bemyndiget Selskab til at anlægge en Telegraflinie, der skulde forbinde de britiske Territorier i Sydafrika med den britiske Indflydelsessfære ved Nilen.

Den første Forpagtningskontrakt, der af Hensyn til Frankrigs Forkøbsret til Kongostaten begrænsedes til kun at gælde Kong Leopold eller den uafhængige Kongostat, var beregnet paa at danne en neutral Stødpude mellem de franske Kongo-Besiddelser og det Rige, som England havde eller haabede at faa ved Nilen. Den anden Forpagtningskontrakt havde to Formaal: 1) at afskære det tyske Østafrika dets direkte Forbindelse med Kongostaten; 2) at bane Vejen for Gennemførelsen af Mr. Cecil Rhodes' gigantiske Plan om et britisk-afrikansk Rige, der skulde strække sig „fra Kap til Alexandrias Fyrtaarn“.

Offenliggørelsen af denne Overenskomst havde Følger, som man næppe havde anet i London og Bryssel. For første Gang gjorde baade Frankrig og Tyskland energisk Front mod Englands Forsøg paa at sikre sig selv de bedste Stykker af de Levninger, det havde efterladt til Deling. Den ny franske Udenrigsminister Hanotaux bestilte en Interpellation om „den franske Politik i Afrika“, erklærede i det franske Deputeretkammers Møde den 7. Juni

1894, at Forpagtningskontrakten af 12. Maj stred mod Kongostatens Neutralitet og mod Frankrigs Forkøbsret og gjorde Skaar i det tyrkiske Riges Integritet, og han støttede sine Erklæringer ved en Udtalelse om, at Frankrig havde sendt Tropper og vilde sende flere Tropper til Afrika. Kamret vedtog enstemmig, med 527 Stemmer, en Dagsorden, der udtalte Forvisning om, at Regeringen vilde vide at hævde Frankrigs Rettigheder.

Det vældige Bifald, hvormed de franske Deputerede hilsede Forkyndelsen af deres egen, saa sjeldne Enstemmighed, og Hanotaux' Slag paa Sværdet blev hørte paa den anden Side af Kanalen, og de gjorde saa meget stærkere Indtryk i England, fordi Dronning Victorias Dattersøn, den tyske Kejser samtidig nedlagde en meget energisk Protest baade i London og i Bryssel mod den Del af den anden Forpagtningskontrakt, der søgte at afskære det tyske Østafrika fra Forbindelsen med Kongostaten.

England viste her, som i det siamesiske Spørgsmaal, at det var meget medgørligt, naar man slog i Bordet for det. Maaske beseglede dets Statsmænd dermed det moderne Karthagos Skæbne. Det britiske Rige er utvivlsomt en mægtig Stat, men det lever dog væsenlig baade som europæisk og som asiatisk Stormagt paa Fortidens store Minder, og dets Magtmidler svarer hverken i Europa eller i Asien eller i Amerika til dets Magtomraade. England er vel endnu Verdens mægtigste Sømagt, men en Flaade er et skrøbeligt Værn. Gambetta har bevist, at en stor overvunden Nation, selv overfor Nutidens hurtige Krigsførelse, kan stampe Legioner op af Jorden, væbne dem og føre dem i Marken mod Fjenden. En Sømagt, hvis Flaade har lidt et afgørende Nederlag, er fortabt, fordi det er umuligt at skabe en ny Flaade i et kort Tidsrum. Athen, Karthago, Venedig og fremfor alle Holland, der i sin Tid var endnu mere enevældigt paa Havet, end England nogen Sinde har været, er historiske Eksempler, der vel kan vække Frygt hos Englænderne. Frygten har i de sidste Aar flere Gange vist sig som Marinepanik; men Englænderne har ikke kunnet beslutte sig til at skabe en sikker Basis for deres Herredømme ved at følge de store Fastlandsmagters Eksempel og indføre almindelig Værnepligt. De stoler i deres stille Sind paa, at Fjendskabet mellem de europæiske Stormagter i ethvert Tilfælde vil sikre dem Allierede.

Den franske og den tyske Protest mod den engelsk-kongolesiske Traktat af 12. Maj 1894 var det første alvorlige Varsel om,

at dette Haab kunde glippe. Endnu troede man hverken i eller udenfor England paa Faren for det britiske Rige. Men under den unge Czar Nikolaus II's Regering er Faren fremtraadt stærkere, indtil den endelig antog en haandgribelig Form ved det Telegram, som Kejser Wilhelm II den 3. Januar 1896 tilstillede Præsidenten for den transvaalske Republik, Paul Krüger.

Den engelske Prestige havde allerede i Slutningen af 1895 faaet et stærkt Stød ved den Handske, som de Forenede Staters Præsident, Grover Cleveland tilkastede England i Anledning af Striden mellem det britiske Rige og Venezuela angaaende det britiske Guyanas Grænser, en Handske, som det engelske unionistiske Kabinets Chef mod sine Tory-Traditioner ansaa det for klogest at lade ligge. Den engelske Ministerpræsident kunde dog ikke beslutte sig til at opgive den engelske smaalige Misundelses-Politik. Begivenhederne i Konstantinopel havde vist, at England endnu kun havde én Ven blandt Europas Stormagter: Italien. England havde narret Italien ved at lokke det ind i Massuah-Eventyret. Men Italien kunde ikke slippe Haabet om en Forbindelse med England, i hvis Flaade det ser sin eneste Frelse mod et fransk Angreb fra Søsiden, der paa Grund af de italienske Jærnbaneforbindelser vilde kunne hindre en Mobilisering af den italienske Hær. Under Salisburys forrige Magtperiode blev der afsluttet en engelsk-italiensk Overenskomst om Opretholdelsen af Ligevægten i Middelhavet. Overenskomsten er „hemmelig", og den er kun moralsk forpligtende, da en engelsk Premierminister ikke uden Parlamentets Samtykke kan afslutte en Alliance. Men Crispi haabede dog paa Støtte fra England, naar Italien trængte dertil, og Italien havde Brug for denne Understøttelse, da den abesseniske Hær havde slaaet det italienske Korps ved Amba Alagi. Crispi anmodede den engelske Regering om Tilladelse til at landsætte italienske Tropper i Zeilah, hvorfra de kunde true „Judas Løve", Æthiopiens Kejser, Menelik II i Ryggen ved Angreb paa hans Stammeland, Shoa — men Crispi fik Afslag i London.

England var saaledes blevet fuldstændig isoleret i Europa, da den transvaalske Konflikt udbrød.

Der er forløbet over en Menneskealder, siden Mayne Reid præsenterede de hollandsk-franske Boerer (Bønder; udtales Burer) med deres „Kraaler", „Treks" og Jagteventyr for „den modnere Ungdom". Siden den Tid er de blevne mere berømte. Boererne er Englændernes svorne Fjender. I Aaret 1652 tog det

nederlandsk-ostindiske Kompagni det gode Haabs Forbjærg i Besiddelse; den hollandske Befolkning blandedes senere med franske Hugenotter, og den udvidede stadig sit Herredømme mod Nord under haarde Kampe med de indfødte. Kapstatens Boerer udviklede under farefulde Kampe med de indfødte og de vilde Dyr den hollandske Races Egenskaber til Yderligheder. Da Englænderne i Aaret 1806 bemægtigede sig Kaplandet, der for dem var og endnu er et Hovedstøttepunkt for Hævdelsen af Forbindelsen med Indien, traf de der et tappert, haardført, indesluttet Folk, som ikke kunde forsone sig med et Fremmedherredømme. I Aaret 1835 foretog Boererne under Ledelse af Andries Pretorius deres store „Trek“ og bosatte sig nord for Oranjefloden, hvor de dannede den nuværende Oranje-Fristat, medens en anden Udvandrerskare under Piet Retief drog til Natal. Under frygtelige Kampe, der blev førte med rædselsfuldt Barbari, erobrede de disse Lande. Men Englænderne fulgte efter for at høste Frugterne af Boerernes Kampe. I 1854 gengav England dog Oranje-Fristaten dens Uafhængighed, men i Mellemtiden var en Del af Boererne dragne over Vaalfloden og havde stiftet en ny Fristat „hinsides Vaalfloden“: Transvaal, ogsaa — og siden 1884 udelukkende i det officielle Sprog — kaldet „den sydafrikanske Republik“.

I Aaret 1877 benyttede Englænderne en Kafferopstand i Transvaal til at annektere Republiken. En engelsk Kommissær, Sir Theophilus Shepstone blev sendt til Transvaals efter Pretorius opkaldte Hovedstad Pretoria og erklærede den 12. April 1877 Republiken for engelsk Koloni under Paaskud af, at den ikke kunde vedligeholde Roligheden paa sit Territorium og derved medførte Fare for de engelske Kolonier. I al Stilhed forberedte Boererne en Kamp for at genvinde deres Frihed. Endelig var de naaede saa vidt med deres Forberedelser, at de den 8. December 1880 kunde afholde et Massemøde ved Pardekraal — det nu saa berømte Krügersdorp — hvor de aflagde Ed paa at kæmpe til sidste Blodsdraabe for deres Uafhængighed. Et Triumvirat, Pretorius, Paul Krüger og Joubert, fik Ledelsen af Kampen, og Joubert bibragte i Januar og Februar 1881 Englænderne afgørende Nederlag ved Laings Nek og Amajuba (det nuværende Charlestown). Gladstone viste sig ved denne Lejlighed som en ædel og højsindet Statsmand. Han erklærede, at England var mægtigt nok til at undlade at hævne disse Nederlag, og den 23. Marts 1881 sluttede England Fred og anerkendte den sydafrikanske Republiks Uaf-

hængighed med nogle Indskrænkninger. Ved en ny Overenskomst af 1884 blev Englands Højhedsret indskrænket til en Ret til indenfor et Tidsrum af seks Maaneder at nedlægge Veto mod en mellem Transvaal og en fremmed Magt afsluttet Overenskomst.

Siden den Tid førte den sydafrikanske Republik under Ledelse af Paul Krüger, almindelig kaldet „Onkel Paul", der blev og endnu er Præsident, medens Joubert blev og er Republikens „Kommandant-Generaal", en rolig Tilværelse, til dens Fred og Sikkerhed blev truet af Guldgraverne og af „Sydafrikas Napoleon", Mr. Cecil Rhodes.

Der blev for en halv Snes Aar siden opdaget store Guldminer i Transvaal, og snart samledes der her en Skare Eventyrere fra alle Lande — ogsaa Danmark har leveret sit Kontingent. Flere af disse Eventyrere har i Løbet af faa Aar ved Guldgravning og Spekulationer i Mineaktier tjent kolossale Formuer. Det mærkeligste og største Eksemplar af disse sydafrikanske Minekonger og Børsbaroner er Ex-Klovnen Barnato, der nu troner i London som Alvorsmand og Chef for et af Verdens største Firmaer, som Ejer af mindst en halv Milliard Francs, og hvis Magt naar saa langt som Spekulationen i „Rand"-Aktier. Men mange har foruden ham gjort deres Lykke i Guldminerne. Der har i Rand-Distrikterne samlet sig en Befolkning, som i moralsk Henseende ikke har megen Lighed med de brave gamle Boerer, der lever ensomt som Smaafyrster paa deres Kraaler, og som nødig ser fremmede Ansigter. Republikens Hovedstad Pretoria med dens 10—11,000 Indbyggere er allerede for lang Tid siden bleven langt overfløjet af Guldgravernes pragtfulde moderne Johannesburg med dens 90,000 Mennesker.

Alligevel varede det længe, før disse Indvandrere, af hvilke den allerstørste Del kun higede efter at samle sig en Formue og rejse hjem, begyndte at tænke paa at blande sig i Transvaals indre Anliggender. Stødet hertil kom udefra, fra Mr. Cecil Rhodes.

Rhodes er en af de mærkeligste og interessanteste Repræsentanter for vor Tids Sammenblanding af Penge og Politik. Efter at være bleven Student i Oxford kastede han sig ind i Forretningslivet, drog, til Dels af Helbredshensyn, til Sydafrika, blev ved dristige Spekulationer, navnlig i Diamantgruberne ved Kimberley, en rig Mand og kastede sig derefter ind i Penge- og Magt-Spekulation *en gros*, der hos taknemmelige Landsmænd har skaffet ham Tilnavnet „Sydafrikas Napoleon". Han blev Kongostatens Premier-

minister og i Virkeligheden, som Chef for „Afrikanderpartiet“, der stræber hen mod saa stor Uafhængighed som muligt af Moderlandet, den egenlige Magthaver i Kaplandet. Men hans Ærgerrighed gik videre. Han dannede et engelsk-sydafrikansk Kompagni, forstod at vinde Englands fineste Navne for sit Foretagende og opnaaede, efter at Hertugen af Abercorn og Hertugen af Fife havde overtaget Ærespræsidiet, i 1889 at faa kongelig Bevilling. Stor Aktiekapital havde *The Royal Chartered Company,* som det engelsk-sydafrikanske Selskab nu kalder sig, egenlig ikke — kun en Million Lstrl. — og det var baseret paa Erobringer eller, om man vil, Svindel. Først bemægtigede Rhodes sig Machona-Landet, og da man der ikke fandt det ventede Guld, fremkaldte han en Krig med Matabelernes Konge, Lo Ben Gula. Rhodes' højre Haand, den glasgovske Ex-Læge Jameson, nedskød med sine Maxim-Kanoner de tapre, men mod slige Vaaben forsvarsløse Matabelere, og i Begyndelsen af 1894 indlemmede Rhodes Lo Ben Gulas Land i det engelsk-sydafrikanske Kompagnis Rige, som hans Landsmænd efter ham kalde „Rhodesia“, og som i Størrelse langt overgaar Tyskland og Østerrig tilsammen — den, der i Hast vil danne sig et Begreb om disse territoriale Forhold, behøver blot at kaste et Blik paa Kortet og huske paa, at Madagaskar er saa stort som Frankrig.

Fra den Tid gik Rhodes' Forretning glimrende. Han er Chef for eller Medejer af de rigeste sydafrikanske Firmaer, og han har tjent store Summer ved Omdannelsen af det engelsk-sydafrikanske Selskab. Han er tillige — eller var i det mindste til den 5. Januar — Kapstatens almægtige Premierminister og faktisk Hersker i „Rhodesia“, og man kaldte ham ikke uden Grund med et fra Parnells Glansperiode laant Udtryk: „Sydafrikas ukronede Konge“.

Men den dristige og ærgerrige Mands Planer gik videre og videre. Han vilde bemægtige sig hele Sydafrika. Boer-Republikens og det portugisiske Delagoabugt-Territoriums Indlemmelse i Rhodesia manglede ham endnu i hans foreløbige Maal. Hans Forsøg paa at bemægtige sig Delagoa-Territoriet strandede paa Tysklands Modstand, og Transvaal kom ved Aabningen af Delagoa-Pretoria-Banen i Juli 1895 i direkte Forbindelse med Havet. Rhodes greb da til et andet Middel for at blive Herre i Transvaal; han havde gode Grunde til at tro, at Oranje-Fristaten derefter som en moden Frugt vilde falde i Rhodesias Skød. Rhodes rejste ved Hjælp af

sin gode Ven, Advokaten Mr. Charles Leonard, en Bevægelse blandt „Uitlanderne“ ɔ: Udlændingene i Minedistrikterne for Ligestilling med Boererne, i Forvisning om, at han derved vilde kunne faa Herredømmet i det transvaalske „Volksraad“ og ved fredelig Afstemning annektere Transvaal. Da Uitlander-Bevægelsen ikke skred ham rask nok fremad, lod han hemmelig sin Ven Dr. Jameson, Matabelelandets Administrator foranstalte et Fribyttertog til Johannesburg — lejlighedsvis spekulerede han og hans gode Venner Barnato osv., der var underrettede om Planen, *à la baisse* i „Rand“-Aktier.

Denne Plan strandede ved det blodige Nederlag, som Sejrherren fra Laings Nek og Amajuba, Joubert den 1. Januar tilføjede Dr. Jameson ved Krügersdorp. Denne Begivenhed fik tillige en anden, „planetarisk“ og maaske i høj Grad verdenshistorisk Betydning ved det Lykønskningstelegram, som Kejser Wilhelm i den Anledning sendte Præsident Krüger. Dette Telegram gav den højeste officielle Stadfæstelse paa den antiengelske og russisk-fransk-venlige Vending, der allerede tidligere var fremtraadt i den tyske Kejsers Politik.

Efter et Decenniums Forløb er Kampen om „Jordens“, særlig om Afrikas Deling altsaa i storpolitisk Hensende naaet til det Punkt, hvor den begyndte, men med den store Forskel, at Kejser Wilhelm virkelig er slaaet ind paa den Vej, som Bismarck kun naaede at anvise, men blev tvunget til at opgive. Det er i Øjeblikket umuligt at vide, hvorhen den Vej vil føre for det tyske Rige. Man har vanskeligt ved at tro paa Muligheden af en virkelig gennemført tysk-russisk-fransk Alliance mod England. Men paa den anden Side er Byttet lokkende; England havde allerede før den ny Deling af Jorden overmaade meget, som det vel er værd at dele, og det har ogsaa ved den ny Deling taget værdifulde Stykker. I ethvert Tilfælde gaar Europa sikkert en ny og interessant Æra i Møde under den „planetariske Situation“, selv om man end ikke i Øjeblikket kan besvare blot det nærmestliggende Spørgsmaal, som lød rundt om i Londons Gader ved Nederlagsbudskabet fra Krügersdorp: *What next?*

R. Besthorn.

DE PROFUNDIS.

(Paul Verlaine † 9. Januar 1896.)

I.

Vinterskumring, Taagefald.
Hør, en Klokke ringer bange!
Og det tunge Draabefald
i en Haves øde Gange.

Tunge Taagedraabers Fald
i de vintervaade Haver,
og det fjerne Klokkekald ...
Der er en, som de begraver.

Mørket stiger, tyst og tæt,
mellem stille, sorte Stammer.
Bag det fjerne Grenenæt
lyser kun et ensomt Kammer.

Endt er Dagen, Livet endt.
Det er Mørkets bange Time.
Kun det fjerne Lys er tændt,
og kun Dødens Klokker kime.

II.

Er det dig, de sænker ned
i de dunkle Taagehaver?
Er det dig, som de begraver
i en Skumring uden Fred?

Digter, Drømmer, løse Fugl,
Natteravn og Visdomsugle —
Mørket var dig Skærm og Skjul
mod de stolte Dagens Fugle.

Natten var dit Hjem, dit Hus,
og dens Mørke var din Kappe —
paa Vor Frues Kirketrappe
sov du ud din Kunstnerrus.

Klager nu i denne Kvæld
Aftenklokkens bange Mæle
for dit Ve og for dit Vel
blandt de arme, fangne Sjæle?

Er det dig, den klager for,
Klokken, som jeg ikke øjner?
Beder den et Fadervor
for en angrende Zigøjner?

Er det Lyd af dit Farvel?
Stiger det fra dybe Grunde:
„Beder, I, som bede kunne.
„beder for en fattig Sjæl!"

III.

Han var udstødt, fattig, ene —
ak! som ingen blandt os andre.
Dømt at vandre, evigt vandre
over golde Gaders Stene.

Aldrig Skoven, aldrig Havet,
kun de lange Huses Rader,
Quaier, Pladser, Parker, Gader,
Fortovsmylret, Droschetravet.

Og blandt skinnende Butiker
og de straalende Kaféer,
Boulevardens Lys-Alléer,
han, en Digter — og en Tigger ...

... Sulten føder sære Nykker ...
se, han stirrer, staar bevæget ...
som en Rad af Femfrancs-Stykker,
nye, skinnende i Præget,

lyser Gadens Rad af Lygter,
blanke, og elektrisk hvide ...
han vil gribe ... men i Tide
svinder Synet ... og han flygter.

Som en Jægersmand, der jager
i en Skov, der er lagt øde —
som et Dyr, der søger Føde
paa en gold og giftig Ager,

vandrer han i Nattens Timer
gennem alle dunkle Steder,
og han kysser, og han græder,
til de første Morgenstrimer.

IV.

Det er endt, det er forbi.
Sungen er den sidste Sang.
Livets Bog er lukket i.
Natten endt for sidste Gang.

Ingen Aften skal ham se,
flakkende paa Kryds og tværs,
intet Bord i en Kafé
gemme Kladden til hans Vers.

Udlidt, udstridt, Paul Verlaine!
Død i Gud og død med Fred!
Ved dit Lig jeg knæler ned
som en ringe, ukendt Ven.

Nat og Dag og Lyst og Nød
er som Taage, der forgaar
i den Stund, da Sjælen staar
nøgen for Guds Tjener Død.

Og tilbage bliver kun
som en Bøn af Dybsens Grund:
„Herre, før en Stakkel hjem!
„Lad ham frelst dit Aasyn se!
„Pie Jesu, Domine,
„Dona ei requiem!“

Johannes Jørgensen.

Den 11. Januar 1896.

VORE DOMMERE.

Mine i „Tilskueren“ for Maj 1895 optagne Bemærkninger til Dr. jur. Assessor Ussings Afhandling om „Upartiskhed hos Dommeren“ fremkaldte en kort Diskussion i Nationaltidendes „juridiske Tidende“, 29. Maj og 12. Juni f. A. Denne Diskussion gav til Resultat, at den juridiske Tidendes Redaktion anerkendte, at „det naturligvis vilde være bedre at indrette det saaledes, at den (ɔ: Dommernes praktiske Uddannelse) begyndte tidligere (ɔ: før deres Ansættelse), saa at paagældende allerede forinden sin Udnævnelse havde lagt for Dagen, om han havde Evner i denne Retning eller ej, og saa at der ved Udnævnelsen toges Hensyn hertil.“ Det erkendes altsaa, at Samfundets vigtigste og ansvarsfuldeste Gerning betros Mænd, der savner den fornødne Uddannelse, maaske endog de fornødne Evner. Naar man betænker, at denne Erkendelse fremkommer fra saa kompetent og saa konservativ Side, vil det være klart, at den indeholder en meget alvorlig Anke mod den nuværende Ordning af vore Domstoles Besættelse, en Anke saa alvorlig, at det maa undre, at saadanne Forhold endnu er mulige 46 Aar efter, at vi har faaet en fri Forfatning. Men hin Diskussion gav ogsaa et andet Resultat, nemlig det, at vore Jurister, selv om de saaledes har en levende Erkendelse af det mangelfulde ved vor Dommerstands Uddannelse, dog har en forkert Opfattelse af, i hvad Retning Reformen bør gaa, og savner Blik for, hvad det er, der mangler vore Dommere. Hvis Forholdet ikke var dette, saa vilde det være utænkeligt, at ikke Juristerne selv for længe siden havde krævet en Reform. Men deraf følger igen, at man maa befrygte, at selv om den angaaende en Reform af vor Retspleje nedsatte Proceskommission maatte have aabent Øje for Nødvendigheden af en Reform af

vore Dommeres Uddannelse, vil den dog savne Forstaaelse af, hvori denne bør bestaa. Allerede den kølige Maade, hvorpaa det udtales, at „det naturligvis vilde være bedre at indrette det saaledes“, at Dommernes Uddannelse begyndte før deres Ansættelse, og at der ved denne blev taget Hensyn til deres Evner, minder om „de fromme Ønsker“, hvis Opfyldelse overlades til en gunstig Skæbne, uden at man selv enten vil eller tror sig i Stand til at virke for den. Fra Juristernes Side kan der derfor ikke ventes nogen alvorlig Bestræbelse for en Reform, hvor naturligt de end maa finde Ønsket, ja hvor berettiget de end maa erkende Fordringen om en Reform.

For at denne Fordring kan rejses med en til dens Gennemførelse fornøden Styrke, maa der derfor vækkes en alvorlig Følelse i Folket af den nuværende Tilstands Mangler; og dette kan ikke ske, hverken ved Diskussion blandt Juristerne eller i juridiske Tidsskrifter eller ved en samlet Fremstilling, der kun vil blive læst af nogle faa Jurister og slet ikke af Lægmænd. Jeg vil derfor meget ønske, at det maa blive mig tilladt gennem et saa alment læst Tidsskrift som „Tilskueren“ ved en Række korte, ujuridiske Bemærkninger om vore Domstoles Retspraksis at søge at faa udbredt den rette Opfattelse af, hvad det er, der mangler vore Dommere.

I.

Arrest paa Bekendelse.

Vore Dommeres mangelfulde Uddannelse og Evne til paa rette Maade at udføre det dem paahvilende Hverv indeholder selvfølgelig en Fare for Samfundet og Borgerne, idet uretfærdige Domme nedbryder den for et sundt Erhvervsliv fornødne Tillid og giver Løgneren og Svindleren Overtaget over den ærlige Mand; men stærkest og mest øjensynlig fremtræder denne Fare dog i vore Forhørsdommeres Behandling af deres Medborgere.

Det lyder saa humant, naar det siges, at ingen maa straffes, førend han er overbevist om en Brøde, ja det smager endog af Sentimentalitet, naar det siges, at hellere maa 10 Forbrydere gaa straffri end én uskyldig maa blive straffet. Men i Praksis tager Sagen sig helt anderledes ud: der straffes, og det baade haardt og grusomt, blot ifølge løs Mistanke, og der gælder sandelig hverken Humanitet endsige Sentimentalitet overfor de mistænkte.

Under en den 13. Marts 1895 af Højesteret paadømt Sag gjorde Defensor ifølge et i et meget udbredt Dagblad givet Referat gældende, at da man nu en Gang havde arresteret Tiltalte for Brandstiftelse, og saa opdagede, at han var uskyldig heri[1]), hittede man paa, for dog at faa noget ud af Sagen at han vistnok havde lavet Assurancesvig. Han havde imidlertid handlet i fuldkommen god Tro ved Opgivelse af, hvad der var brændt for ham. Saavel Overretten som Højesteret frifandt ham da ogsaa baade for Brandstiftelse og Assurancesvig. Defenfor bemærkede, at hvis enhver, som efter en Ildebrand afgav en mindre korrekt Fortegnelse over, hvad han havde mistet ved Branden, skulde straffes for Assurancesvig, vilde ikke mange brandlidte gaa fri for Straf. Det skal tilføjes, at efter Domsreferatet syntes Beskyldningen for Assurancesvig at være saa ubegrundet, at Defensors Udtalelse herom var fuldt berettiget. Den vakte alligevel ikke nogen særlig Sensation i Højesteret, og dog er det klart, at den indeholder en saa alvorlig Fordømmelse af vore Forhørsdommeres Færd, at den — hvis den var ubeføjet — havde fortjent den alvorligste Tilrettevisning, og — hvis den var beføjet — burde have fremkaldt en Storm af Indignation mod de Forhørsdommere, der bærer sig saa samvittighedsløst ad. Udtalelsen vakte dog som bemærket ikke nogen særlig Sensation hverken i Højesteret eller blandt Landets andre Jurister. Dette kan kun forklares derved, at Defensors Udtalelse kun indeholdt noget, der er for godt kendt blandt Juristerne, til at det kan vække Forundring end sige Harme og Indignation.

At det virkelig forholder sig saa, derom maa enhver Tvivl falde bort, naar man læser Rigsdagsforhandlingerne angaaende Loven af 5. April 1888 „Om Erstatning for uforskyldt Varetægtsfængsel“. Dette Lovforslag tilsigtede at skaffe Borgerne dog nogen Beskyttelse for Frihed og Ære. Hvorvidt dette er opnaaet, skal nedenfor undersøges. Her skal Opmærksomheden kun henledes paa, at der under Forhandlingerne ikke var En, ikke en eneste, være sig Jurist eller Lægmand, som ikke var paa det rene med, at vore Forhørsdommere jævnligt misbruger Arresten, men af alle Talerne var der kun en, nemlig nuværende Overpræsident Klein, der varmt og utvetydigt talte mod dette Misbrug og klart

---

[1]) Alle i Citater skete Udhævelser skyldes Forfatteren.

fastslog, hvori Misbruget bestod, idet han (Folketingstidende 1887—88 S. 1117) hævdede, at „Fængsling kun er berettiget, naar paagældende kan befrygtes at ville rømme eller modarbejde Sagens Oplysning.“ Han betegner Misbruget som en „Anticipation eller Forstørrelse af Straffen“, eller som „en Slags Intimidation eller Straf paa Forhaand, hvilket er aldeles utilbørligt“ (S. 1118). Han udtaler, at dette Forhold er „uhyggeligt“, at Misbruget er i Tiltagende og anser for gavnlig en „Indskærpelse af, at man ikke skal tage det letfærdigt med Anvendelse af Varetægtsfængsel. Dette er for mig Hovedtingen.“ (S. 1119). Disse af varm Indignation gennemtrængte Udtalelser, siger han udtrykkelig, beror ikke paa Teori, men paa de af ham i Højesteret indvundne Erfaringer. Men hvor blege og hvor valne falder ikke alle de andre Taleres Beklagelser over det ogsaa af dem anerkendte Misbrug, i hvilket vore Forhørsdommere gør sig skyldige! Og hvad der er det mest karakteristiske: end ikke Klein drister sig til at henvise til Straffelovens meget alvorlige Bestemmelser om Dommernes lovstridige Fængslinger eller lovstridige Forlængelse af en Fængslings Varighed, og da saa Udvalgets Ordfører udtaler, at Varetægtsfængsel „ikke anvendes alene for at sikre Forbryderens[1]) Tilstedeværelse og forhindre ham i at modvirke Sagens Forfølgning ... men ogsaa for at fremkalde Tilstaaelse“, og at det *ikke* er Meningen at ville foretage Forandring heri (S. 4376), saa er der ikke en, der tør modsige dette, endog Klein synes at have opgivet sin berettigede Kamp mod det uhyggelige Misbrug, at man „saa at sige altid sætter en Mand i Fængsel, naar der rejses Mistanke imod ham for en Forbrydelse af nogen Betydning“ (S. 1117), og at Varetægtsfængsel anvendes som Intimidation „i mange Tilfælde, hvor det burde staa klart for de paagældende, at den Forseelse, hvorfor vedkommende sigtedes, var af den Natur, at der i alt Fald ikke kunde blive Tale om andet end simpelt Fængsel eller maaske kun Bøde“ (S. 1118), ja at Folk sættes i Fængsel „for Ubetydeligheder, Lapperier, der efter Lovene umulig kan føre til en Straf, som staar i Forhold til dette Varetægtsfængsel“. Og Klein er ingenlunde blind for, at disse uhyggelige Fængslinger ikke blot rammer Vagabonder og saadanne Folk, nej

[1]) Dette Udtryk er meget betegnende i Ordførerens Mund. Han godkender altsaa fuldstændigt den Opfattelse, at enhver mistænkt er en Forbryder.

han har selv (S. 1119) gjort opmærksom paa, at „der ogsaa gives Tilfælde, hvor andre Personer kan blive satte under Tiltale, og det er ikke blot særdeles føleligt og krænkende for enhver honnet Person at blive kastet i Fængsel, men det kan være ødelæggende for Folks Velfærd, for en ikke ganske kort Tid at blive reven ud af hele deres Bedrift, ikke at tale om den Betydning, det kan have for Familien, som i mange Maader kan blive styrtet i Elendighed, naar Manden, Forsørgeren og Faderen saaledes bliver reven bort og kastet i Fængsel, uden at man ved hvorfor, eller hvor længe det skal vare". Hvad er det da, der saaledes har knækket Kleins Mod, at han opgiver den saa smukt og varmt begyndte Kamp for Hævdelsen af Borgernes største Retsgode: Frihed og Ære? Ja Svaret vil ikke være tvivlsomt, naar man gennemlæser Forhandlingerne om dette Lovforslag og om Lovforslaget om nogle Forandringer i Retsplejen (samme Sted S. 1126 ff.). Det er Juristernes totale Misforstaaelse af Forhørsdommernes Opgave, af deres Rettigheder og Pligter mod deres Medborgere og af deres Ansvar for Udøvelsen af deres ansvarsfulde Gerning; det er denne af Juristerne docerede Misforstaaelse og Lægmændenes Mangel paa Forstaaelse, der har berøvet Klein Haabet om at kunne udrette noget. Han smittes endog selv af Misforstaaelsen, idet han lader sig forlede til at anerkende, at Fejlen maa søges „i Systemet" (S. 1129), og med denne for Borgerne kun lidet trøstelige Indrømmelse slaar han sig til Ro, uden nærmere at paavise, hvad det er for „et System", hvorefter Dommerne ansvarsfrit kan misbruge deres Myndighed til Ødelæggelse for uskyldige og hæderlige Medborgere. Havde han blot i Tanken rekapituleret sine egne kort før fremførte Anker og navnlig den, at hæderlige Folk arresteres for „Ubetydeligheder og Lapperier" og paa blot og bar Mistanke, saa havde han forstaaet, at „Systemet" ene og alene beror paa Misforstaaelse af Dommerens Rettigheder og Pligter. Klein fremhæver selv, at „jo nidkærere en Embedsmand (ɔ: Dommer) er, des mere kan han fristes til at komme ind paa den antydede Vej", nemlig ved Varetægtsfængsel at „kue hans (den mistænktes) Vilje, nedtrykke hans Mod og Modstandskraft" og saaledes fremtvinge en Tilstaaelse. Han minder om de sørgelige Erfaringer, at der ad denne Vej var fremtvunget usandfærdige Tilstaaelser, der medførte uskyldiges Domfældelse; men trøster sig med, at „til Held for Justitsen har de paagældende Dommere imidlertid været mere eller mindre utilregnelige"; men dette

er sandelig en daarlig Trøst for Borgerne, der ingen Sikkerhed har for ikke en skønne Dag at stilles overfor en saadan „util-regnelig“ Dommer; og Trøsten bliver ligefrem uhyggelig, naar det tilføjes (S. 1131), „at det i Særdeleshed er de flinke, dygtige, nidkære, ivrige (Forhørsdommere), som forledes til at gaa for vidt i disse Retninger“ nemlig at søge tilvejebragt „Tilstaaelse“. Naar netop de flinke og de dygtige er særligt farlige for Samfundet, saa er det virkelig en daarlig Trøst, at de erklæres for „ikke at have befundet sig i normal Sindstilstand“ hver Gang det bevises, at de ved deres Nidkærhed og Iver har bragt Ødelæggelse og Elendighed over uskyldige.

Men man maa ikke bebrejde den højtærede Rigsdagsmand, at han haabløst opgav Kampen, tværtimod, man skylder ham Tak, fordi der dog en enkelt Gang i Rigsdagen lød et varmt Ord fra utvivlsom kompetent Side for Borgernes personlige Sikkerhed paa Frihed og Ære. Kampen er haabløs, saa længe Befolkningen selv er uforstaaende og med Ligegyldighed ser paa, hvorledes deres højeste Retsgoder er prisgivne Enkeltmænds ansvarsløse Vilkaarlighed.

Jeg kan ikke tænke mig andet, end at det maa være en forfærdelig pinlig Følelse, naar en hæderlig og ærekær Mand opdager, at han paa en grundløs og uberettiget Mistanke har tilføjet en anden hæderlig og ærekær Mand en saa forfærdelig Uret, som det er, ikke blot at sigte ham for en vanærende Forbrydelse, men endogsaa at kaste ham i Fængsel og derved volde ham og hans Familje den dybeste Sorg, Bekymring og Forsmædelse overfor hans Medborgere, ikke at tale om økonomisk Tab, maaske Ødelæggelse. Og denne pinlige Følelse maatte være dobbelt pinlig, saa længe der ikke gaves noget Middel til virkelig Oprejsning i hans Medborgeres Omdømme og Erstatning for ham tilføjet Tort og Tab. Det var derfor et Ord i rette Tid og en smuk og god Tanke, da afdøde Justitiarius Schlegel indbragte sit Forslag til Lov om Erstatning for uforskyldt Varetægtsfængsel. Man skulde tro, at vore Forhørsdommere havde modtaget Loven med uskrømtet Glæde, da den jo vilde give Domstolene og navnlig selve Forhørsdommerne et Middel til dog — saa vidt menneskeligt muligt — at bøde paa den Uret, de uforvarende i Embedsiver maatte komme til at tilføje deres Medborgere. Men man faar et i Sandhed sørgeligt Indblik i vore Juristers Opfattelse af Dommernes Ansvarsfølelse, naar man bemærker, at alle uden Und-

tagelse, Forslagets Modstandere saavel som dets Venner, gør gældende, at en saadan Lov hos Forhørsdommerne vilde fremkalde større Betænkelighed og Varsomhed ved Anvendelsen af Varetægtsarrest.

Til Forklaring af dette mærkelige Fænomen skal her eksempelvis fremdrages nogle Udtalelser:

Byfoged Høst begrunder sin Modstand mod Forslaget bl. a. derved, at „det kunde tænkes, at man vilde hemme de kriminelle Undersøgelser, idet mange Forhørsdommere dog vilde tage noget mere i Betænkning at afsige et Arrestdekret, selv om der maatte være gyldig Grund til at mistænke en Person, naar der ikke var fuldstændigt Bevis imod ham“ (Landstingstidende 1887—88 S. 124). By- og Birkeskriver Holck udtaler (Folketingstidende S. 1109): „det er min fulde Overbevisning, at hvis et Lovforslag som dette udkommer, vil Procentantallet af Fængslinger her i Landet blive mindre .... thi det er ganske sikkert, at Underdommerne ikke vil holde af, at der i de Sager, de har haft med at gøre, skulde blive Spørgsmaal for den overordnede Ret om Udredelse af Erstatning til dem, de har rettet Undersøgelsen imod“ (det bedes erindret, at Erstatningen foreslaas betalt af det offentlige ikke af Forhørsdommeren). (S. 1121). „Hvis den paagældende faar sit Erstatningskrav godkendt, ligger implicite deri, at Underdommeren enten har behandlet Sagen mindre godt eller i alt Fald været uheldig, og det vil bidrage i væsentlig Grad til at nedsætte hans Anseelse som Dommer. Derfor kan det ærede Medlem være overbevist om, at saa snart denne Lov udkommer, vil Dommerne være betydeligt mere varsomme med Varetægtsfængsel end før.“

Klein udtaler (S. 1116): „Jeg holder mig ligesom han (Holck) overbevist om, at naar virkelig den Grundsætning slaas fast i Loven, at uforskyldt Varetægtsfængsel skal erstattes, vil det have en højst gavnlig Indflydelse paa den Maade, hvorpaa man mange Steder stiller sig overfor Varetægtsfængsel .... (S. 1117) vil det føre til, at der vil blive vist, hvad jeg anser for meget ønskeligt, større Forsigtighed med Dekretering af Varetægtsfængsel, end der nu, efter min Mening, mange Steder finder Sted .... Jeg lægger særlig Vægt paa, at man om muligt sætter en Stopper for de efter min Mening stundom temmelig letsindigt anvendte Varetægtsdekreter.“

Ordføreren, eksam. juris Forpagter Bertelsen, udtalte med Hensyn til, at Statskassen for Erstatningsbeløbet skal have Regres til vedkommende Dommer, for saa vidt han har gjort sig skyldig i Misbrug af Embedsmyndighed, Skødesløshed eller andet uforsvarligt Forhold: „Det kan ikke findes ubilligt overfor vedkommende Dommer, naar han har gjort sig skyldig i et saadant Forhold som her omtalt, at Staten da skal kunne gøre Ansvar gældende mod ham, og det er muligt, at der derved kan lægges lidt Tryk paa de Dommere, som har alt for stor Tilbøjelighed til at arrestere paa maa og faa for et godt Ord.“ — Saaledes omtales en saa oprørende Gerning som den, at en Dommer ved Misbrug af Embedsmyndighed, Skødesløshed eller andet uforsvarligt Forhold har kastet et bevislig uskyldigt Menneske i Fængsel, og „paa maa og faa“ berøvet en Medborger hans Frihed. Man kan vanskeligt værge sig mod det Spørgsmaal: Eksisterer Straffeloven da slet ikke for Dommerne, og er Borgerne aldeles værgeløst overgivne Dommernes Misbrug af Embedsmyndighed? — Men Meningen med hin Opfattelse, at Dommerne ikke saa „letfærdigt“ vil anvende Varetægtsarrest, naar der aabnes de forurettede Adgang til Erstatning, kan jo ikke være nogen anden end den, at Dommerne ikke af Pligtfølelse lader sig afholde fra utilbørlig Anvendelse af deres Myndighed til at berøve deres Medborgere Frihed og Ære, ikke af Følelsen for det dem paahvilende Ansvar, ikke af Hensyn til Medborgernes Ret til Frihedens og Ærens Ukrænkelighed, men at derimod Hensynet til, at de selv muligt kunde lide Skaar i deres Anseelse som Dommere vil kunne bevæge dem til noget større Varsomhed. Ikke Ønsket om at være samvittighedsfulde og pligtopfyldende Dommere, men Ønsket om at bevare Skinnet af at være det, formenes at bevæge dem til ikke i alt for høj Grad at krænke deres Medborgeres til deres Beskyttelse og Varetægt betroede Rettigheder: videri non esse! — Jeg tror ikke, det er muligt at udtale en skarpere Fordømmelse over den i vor Forhørsdommerstand herskende Aand, end sket er i denne Rigsdagsforhandling og af disse Dommere og Retsbetjente.

Før Lov 5. April 1888 var Forholdet det, at naar en Forhørsdommer havde anset det for sin sørgelige men uafviselige Pligt at arrestere en hæderlig og ærekær Mand, fordi han var mistænkt for en Forbrydelse og maatte befrygtes at ville modvirke Sagens Oplysning eller endog ved Flugt unddrage sig Straffen; naar det saa ved den fortsatte Undersøgelse blev bevist, at den

arresterede var uskyldig, saa savnede Forhørsdommeren ethvert Middel til at yde den saaledes haardt forurettede en tilbørlig Oprejsning. Ved Mandens Fængsling havde Beskyldningen faaet en saa eklatant Form, at Bagvaskelsen højlydt havde kastet sig over ham, men Frifindelsen fremtraadte kun i den stilfærdige Form, at han blev løsladt, uden at der rejstes Anklage mod ham. Dommeren kunde selvfølgelig privat til alle og enhver fortælle, at Arrestanten havde været uskyldig, og at ingen mere end han selv beklagede, at der var kastet en uforskyldt Mistanke paa denne Hædersmand, Dommeren kunde meddele ham en Erklæring til Offentliggørelse i alle Aviser; men vi ved jo alle, at naar man hvisker en Bagtalelse til sin Nabo og derefter med Basuner tilbagekalder Bagtalelsen, saa vil denne dog overleve Tilbagekaldelsen. — Nu giver Lov 5. April 1888 Dommeren et Middel til ikke blot at yde den af ham (om end ifølge hans Dommer-Pligt) saa haardt forurettede fuld Erstatning for det ham derved paaførte økonomiske Tab, men tillige derigennem en officiel moralsk Oprejsning, der for en og hver afgiver fuldt Bevis for, at Beskyldningen ikke blot er ubevist, men var uberettiget. Det er da ganske naturligt, at Justitsminister Nellemann modsagde den Opfattelse, at Forhørsdommeren skulde nære „Uvilje mod den, som har været arresteret som mistænkt eller skulde ønske paa sin Side at lægge den paagældende nogen Hindring i Vejen for at faa Erstatning. Tværtimod tror jeg snarere, at det vil være almindeligt, at vedkommende Dommer interesserer sig for, at der tillægges den paagældende, som har været fængslet, Erstatning.“ (Ldststid. S. 128).

For en saa nobelt tænkende Mand som Justitsminister Nellemann maa denne Opfattelse falde ganske selvfølgelig; og man skulde da ogsaa i Modsætning til Juristernes foran citerede Opfattelse snarere tro, at en Lov som den heromhandlede ofte vilde gøre Dommerne mindre betænkelige ved — naar Pligten bød — at anvende Arrest. Dog Juristerne troede jo, at denne ny Lov vilde gøre Dommerne mere varsomme i Misbruget af deres Myndighed; i saa Fald vilde Loven være dobbelt god: baade gav den den forurettede fuld Erstatning (saa vidt menneskeligt muligt) og den indskrænkede Tallet paa de forurettede. Ja saaledes spaaede Juristerne; men er denne Spaadom slaaet til? Om Misbruget virkelig skulde være blevet noget mindre, er det selvfølgelig umuligt at oplyse, da Besvarelsen heraf vilde kræve en Undersøgelse ikke blot af Antallet af de før og efter Lov 5. April 1888 sted-

fundne Fængslinger, men navnlig en meget indgaaende Undersøgelse af de foreliggende Tilfældes Beskaffenhed. Hvad det derimod ikke er vanskeligt at paavise, er, at de af Overpræsident Klein paatalte Misbrug endnu saa langt fra er afskaffede, at Nedgangen — om den har fundet Sted — i hvert Fald kun er meget ringe. Endnu den Dag i Dag arresteres der „paa maa og faa" paa løs Mistanke for at fremtvinge en ofte meget tvivlsom „Tilstaaelse". Derimod synes der at være kommet en ny Form til for det gamle Misbrug, der saaledes snarere er blevet forværret. Dette fremgaar af den foran citerede Udtalelse for Højesterets Skranke, at da det viste sig, at den arresterede var uskyldig i den Forbrydelse, for hvilken han var arresteret, saa søgte man ham tiltalt for en anden Forbrydelse „for dog at faa noget ud af Sagen."

Loven 5. April 1888 forstaas nemlig ikke saaledes, at Erstatning tilkommer den arresterede, naar han befindes uskyldig i den Forbrydelse, „hvorfor han var fængslet". Skønt dette er Lovens Ord, forstaas den dog saaledes, at der ikke kan rejses Krav paa Erstatning i de Tilfælde „hvor de paagældende overhovedet domfældes for nogen, om end for en mindre Forseelse, som lejlighedsvis kommer frem under samme Sag;" men kun i de Tilfælde, „hvor der foreligger en ren Frifindelse." (if. Nellemanns Udtalelse i Landstinget S. 1409). Naar det nu betænkes, at Forhørsdommerne efter Juristernes Vidnesbyrd ikke er saa bange for at arrestere en uskyldig som for, at den saaledes uskyldigt arresterede skal kunne faa Oprejsning, saa er der her anvist Forhørsdommeren en bekvem Vej til i mange Tilfælde at slippe for denne Ubehagelighed, nemlig hvis han „dog kan faa noget ud af Sagen", om det saa kun er en „Forseelse". Denne behøver ikke en Gang at staa i Forbindelse med den den uskyldigt arresterede paasigtede Forbrydelse, blot den „lejlighedsvis kommer frem under samme Sag." Der synes saaledes at være Grund til at befrygte, at Lov 5. April 1888 har haft den modsatte Virkning af, hvad der tilsigtedes: i Stedet for at yde dog nogen Beskyttelse mod Forhørsdommerens uhyggelige Vilkaarlighed, har den maaske endog snarere forøget denne og, uden at indskrænke Antallet af de uskyldigt arresterede, forlænget disses Arrest, ja endog hidført Domfældelser, som ellers vilde være undgaaede.

Justitsministeren omtaler det Forhold, at det ved Undersøgelsen viser sig, „at det er en ganske anden Person, der er den

skyldige, og ikke den, der oprindelig har været fængslet. Det er noget, som det ikke kan undgaas, ofte sker og navnlig vil det tit ske i den Slags Sager, hvor Undersøgelsen fra første Færd maa bevæge sig paa et temmelig usikkert Grundlag f. Eks. i Brandstiftelsessager“ (Folket. Tid. S. 1111). Naar man nu betænker, at den Omstændighed, at den brandlidte sidder i økonomisk trykkede Kaar, eller at den af ham tegnede Assuranec skønnes at være for høj, af mange Forhørsdommere anses for et tilstrækkeligt Indicium til at mistænke ham for Ildspaasættelse, saa er det klart, at saa godt som ingen her i Landet kan vide sig sikker for at blive arresteret. Ildebrand kan overgaa enhver, og da Assurance-Agenterne med fuld Føje forklarer, at eftersom Assurance jo tegnes, for at man skal være skadesløs, hvis det brænder, saa er det taabeligt at assurere for lavt, saa vil en Forhørsdommer lettelig kunne skønne, at man har assureret for højt. Og er man da først arresteret som mistænkt for Brandstiftelse paa dette „usikre Grundlag“, saa ligger det snublende nær for Forhørsdommeren at fatte Mistanke om Assurancesvig. Navnlig er Landmænd meget udsatte for Mistanke om at have angivet den brændte Beholdning af Sæd eller Furage for højt. Kan saa en saadan brandlidt ved idelig atter og atter gentagen Forehold formaas til til sidst at indrømme, at hans Opgivelse „vel nok var noget for høj“, ja saa slipper Forhørsdommeren for den Ubehagelighed, at der bliver Spørgsmaal om Erstatning for den ubeføjede Fængsling, og for at det saaledes ved Dom konstateres, at han har „behandlet Sagen mindre godt eller i alt Fald været uheldig“ (Folket. Tid. S. 1123). Og en saadan „Tilstaaelse“ vil det i Reglen være meget let at faa af den, der i længere Tid har siddet arresteret, og maaske faar Udsigt til at slippe fri af Arresten, naar han nu „vil sige Sandheden“. Arrestanten vil jo nemlig saa godt som aldrig forstaa Rækkeviden af en saadan Indrømmelse. Ogsaa i denne Henseende giver Overpræsident Klein værdifulde Oplysninger (Folket. Tid. 1133 ff.):

„Det er i og for sig slet ikke saa simpel en Ting, som man maaske vil tro, at føre til Protokols et kort Uddrag af, hvad forskellige Personer har sagt. Det beror overmaade meget paa, hvad den, der skal føre til Protokols, anser for at være af Vigtighed og Interesse for Sagen, og den, som nu en Gang har faaet et vist Blik paa Sagen, kan anse meget for at være uden Betydning og tillægge andet Betydning, som ikke har eller burde have

den Betydning, som han tillægger det ...... Der var en Embedsmand, som for et Aars Tid siden blev idømt en alvorlig Straf, der for Højesteret fremkom med en Udtalelse om, at de Tilstaaelser, der fandtes tilførte af ham i Forhørsprotokollen, ikke var ganske nøjagtige. Han udtalte navnlig dette, at han ingenlunde vilde benægte, at han i og for sig havde sagt det og det eller noget lignende som det og det, der stod i Protokollen; men, sagde han, man maa vel huske paa, at naar man som jeg har siddet lang Tid i Arrest og er nedtrykt baade paa Sjæl og Legeme, og saa bliver kaldt for en nidkær og dygtig Forhørsdommer, som holder En varm i Timer, halve, trekvart Dage i Træk, som foreholder En med Logikens Styrke, hvorledes denne Udtalelse synes at maatte føre til denne Erkendelse o. s. v. og naar han bliver ved at presse paa En, om man dog ikke vil erkende det og det, — da sker det overordentlig nemt, at man til sidst halvt, eller rettere sagt helt træt siger: Det kan jeg ikke modsige. Vel, saa bliver det ført til Protokols[1]). Der er det at bemærke, at denne Mand var Jurist og selv en gammel Forhørsdommer, og der er i og for sig ingen, der kan betvivle den psykologiske Sandhed af, hvad denne Mand fremførte. Men naar det gaar saaledes med en Mand i denne Stilling og af hans Uddannelse, saa synes jeg, at man umulig kan lukke Øjet for den Sandhed, at det saa meget lettere kan gaa saaledes til med andre svagere Aander.“ Efter at have mindet om en anden Sag, hvor vedkommende „ogsaa var bleven dømt paa urigtige Tilstaaelser, Tilstaaelser hvis Urigtighed senere opklaredes“, henpeger Taleren atter paa, at „det ligger i Systemet“. Men ogsaa her forsømmer han at forklare, hvad da dette „System“ er for noget, siden det paafører uskyldige længere eller kortere Tids Fængsel, ganske efter Forhørsdommerens vilkaarlige Skøn, ja endog kan medføre urigtige „Tilstaaelser“ og derved paadrage uskyldige de sværeste Straffe. Han bemærker, at „man ikke kan bebrejde Forhørsdommerne noget“; men — selv om saa var — dette er virkelig en daarlig Trøst for de paagældende og indeholder ingen Beroligelse for Samfundet; tværtimod! jo mere man tager

[1]) Her tales kun om den hæderlige, men alt for nidkære Forhørsdommer, der i god Tro aftvinger Arrestanten en urigtig Tilstaaelse. Men det er jo aldeles ikke umuligt, at en Forhørsdommer af Avind mod Arrestanten eller af andre Motiver endog kan give „Tilstaaelsen“ en helt anden Karakter, end den havde, og hvad Værn har Arrestanten mod en saadan Forhørsdommer?

Ansvaret fra Forhørsdommerne, des større bliver Faren for at sligt atter og atter gentages.

Forsømmer Klein saaledes at forklare, hvori „Systemet" bestaar, saa giver Holck derimod Forklaringen, naar han (S. 1108) angaaende Anvendelsen af Varetægtsfængsel i Sager, hvor Straffen kun er Bøde eller simpelt Fængsel, og hvor Varetægtsfængsel altsaa er forbudt ifølge Grundlovens § 80, at dette er noget „som ikke ganske sjeldent vil indtræffe, og som med Nødvendighed ogsaa maa indtræffe ofte, thi det er ingenlunde let for en Undersøgelsesdommer paa Sagens første Stadium at se, om det Forhold, der er paa Tale, er af en saadan Natur, at der kun kan være Spørgsmaal om Bøder eller Fængsel, eller om der kan være Tale om højere Straf." Her har vi en for Juristernes Opfattelse betegnende Anerkendelse af „Systemet". Det er nemlig klart, at naar Forhørsdommeren ikke straks kan vide, om der kun vil blive Tale om Bøder eller Fængsel eller højere Straf, saa kan Sagen i hvert Fald ikke være af saa farlig Beskaffenhed, at en samvittighedsfuld Dommer vel nok kunde forsvare at lade den mistænkte beholde Friheden, indtil hin Tvivl var fjernet. Og for enhver Ikke-Jurist vil det være aldeles klart, at Fængsel for en hæderlig og ærekær Mand er et saa stort Onde, at ingen Forhørsdommer kan forsvare at anvende det, saa længe endogsaa Anvendelsens Lovlighed endsige dens Nødvendighed er tvivlsom. Men efter Holcks foran citerede Ord maa Juristernes Opfattelse altsaa tværtimod være den, at Forhørsdommeren har Lov til at kaste en Mand i Fængsel, naar det blot ikke er bevist og klart, at dette er ulovligt. Her har vi „Systemet" klart angivet, og fra dette „System" stammer hele Misbruget. Men i saa Fald, er der ingen Tvivl om, at det beror paa en Misforstaaelse, naar man vil unddrage Dommerne det Ansvar, som dette Misbrug efter alle Retfærdighedens Krav og for Retsikkerhedens Skyld burde paalægge dem. Og netop derfor maa Ansvaret for den herskende Lovløshed og Misbrug i sidste Instans lægges paa de overordnede Domstole og den Overøvrighed, hvem det paahviler at føre Tilsyn med Dommerne. „Systemet" vilde utvivlsomt hurtigt blive afskaffet, hvis disse overordnede Autoriteter alvorligt revsede ethvert Misbrug. Det er imidlertid saa langt fra, at dette sker, at man tværtimod ser Forhørsdommerne slippe med en „Misbilligelse", naar de ligefrem har gjort sig skyldige i Forhold, der falder ind under Straffelovens utvetydigste Ord. Ja! hvis paagældende Sag ikke appelleres eller

dog kun appelleres til en af Overretterne, kan de endog forvente at slippe for denne faderlige Reprimande. Hvert eneste Bind af Højesterets-Tidende afgiver mere end tilstrækkelige Beviser herfor. Eksempelvis skal her anføres: Højesteretsdom 18. Marts 1891: Ved Kriminal- og Politiretten var Tiltalte idømt en Bøde af 20 Kr. for ulovlig Omløben med Varer (foruden disses Konfiskation til Fordel for Anmelderen) samt 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød for Forsøg paa Forledelse til falsk Forklaring for Retten. Højesteret udtaler: „i Betragtning af, at tiltaltes Arrest, som blev hævet den 10. Juli f. A. findes ikke at burde være fortsat ud over Undersøgelsens Slutning den 12. Maj f. A. vil den (for nævnte Forsøg) forskyldte Straf i Medfør af § 58 kunne bortfalde.“ Tiltaltes Arrest er altsaa ulovligt forlænget næsten 2 Maaneder, og dog udtaler Højesteret end ikke en Misbilligelse endsige undersøger om Straffelovens § 127 burde komme til Anvendelse[1]).

Højesteretsdom 15. Juni 1891: Dette er en af de ikke ualmindelige Sager, hvor en brandlidt arresteres som mistænkt for Brandstiftelse, og da dette i alt Fald ikke kan bevises (af Domsreferatet ses ikke om tiltaltes Uskyldighed er bevist) saa rettes Undersøgelsen paa Assurancesvig, og han tiltales for en hel Række af Anker mod hans Angivelse af Brandskaden. Ved Underretten idømmes han 1 Aars Forbedringshus; men Viborg Overret anser intet af de paatalte Forhold for bevist, hvorfor Arrestanten frifindes. Trods denne Frifindelsesdom beholder Forhørsdommeren dog tiltalte i Arresten. Højesteret anser det for bevist, at 2 Kasser til Værdi 113 Kr. ikke er brændte, som af tiltalte opgivet, og hedder det derefter „Den Straf, tiltalte herefter i Medfør af Straffelovens § 259 og § 23 har forskyldt, findes til Dels under Hensyn til den af ham udstaaede lange Arrest (fra 7 December 1889), at kunne bestemmes til Fængsel paa sædvanlig Fangekost i 40 Dage. Det kan derhos efter de forhaandenværende Omstændigheder ikke billiges, at tiltaltes Arrest ikke blev hævet efter Modtagelsen af Overrettens Frifindelsesdom og Omkostningerne ved Varetægtsarresten fra 3. Marts d. A. findes under Hensyn hertil at burde

[1]) Straffelovens § 127: Den Dommer, som foretager eller lader foretage en lovstridig Fængsling eller lovstridig forlænger en Fængslings Varighed, straffes, for saa vidt Gerningen ikke efter sin øvrige Beskaffenhed medfører større Straf, med simpelt Fængsel ikke under 1 Maaned eller med Embedsfortabelse.

udredes af det offentlige"; Forhørsdommeren slipper med den udtalte Misbilligelse.

Den af Højesteret den 26. November 1891 paadømte Sag afgiver et Eksempel paa, hvor uhyre lidt der udkræves, for at et aldeles uberygtet Menneske kan blive arresteret som mistænkt for en vanærende Forbrydelse: Den 25. Juli 1890 anmeldte en Kone, at en hende tilhørende Sparekassebog var fundet bag en Komode, og at der af uvedkommende var hævet 55 Kr. paa den. „I Begyndelsen turde Anmelderinden ikke sigte nogen bestemt Person for at have hævet den anførte Sum, men til en Politirapport af 9. August s. A. erklærede hun endelig, at hun ved nærmere at tænke over Sagen, var kommen til det Resultat, at det maatte være Enken K. N., der havde gjort det, idet denne, der vidste, at hun havde Penge staaende i Bikuben, saavel Dagen før som Dagen efter, at Beløbet var hævet, havde i sit Værge haft Nøglen til Anmelderindens Lejlighed." Ifølge Domsreferatet er dette det eneste Indicium mod Enken, desuagtet bliver hun holdt arresteret fra 14. August indtil 31. Oktober, altsaa i 78 Dage. Hun paastod sig nu tilkendt Erstatning for denne uforskyldte Arrest, men Hof- og Stadsretten nægtede hende denne Oprejsning „da de foreliggende Oplysninger ikke skønnes at give Anledning til at antage, at hun er uskyldig i den Forbrydelse, hvorfor hun har været fængslet." Det er klart, at det altid vil være umuligt at afbevise en Mistanke, naar denne paa Forhaand savner enhver Begrundelse. Heldigvis for hende blev Tyven fundet, og Højesteret tilkendte hende den paastaaede meget moderate Erstatning af 5 Kr. for hver Arrestdag. Var dette ikke sket, vilde hun have beholdt Tyvsmærket hele sit Liv. Sikkert har hun aldrig senere indladt sig paa at opbevare Naboerskens Nøgle eller overhovedet udvise den for Arbejderbefolkningen saa karakteristiske nabovenlige Hjælpsomhed. Men det skulde dog nødigt tillades vore Forhørsdommere i Uforstand og Ukendskab til de praktiske Livsforhold at undergrave Folkets bedste Egenskaber. Her havde uden Tvivl været god Anledning for Højesteret til en Misbilligelse af Arrestdekretet og derigennem til en indirekte Tilkendegivelse af, at Erstatning for uforskyldt Varetægtsfængsel ikke alene tilkommer den, der arresteres paa en Mistanke, som senere afbevises, men ogsaa den, der arresteres uden Mistanke eller kun ifølge Dommerens rent subjektive Mistanke. —

Den 21. Juni 1892 stadfæstede Højesteret den vestindiske

Overrets Dom, ved hvilken det paa Grund af Sagens utilbørlige Forhaling var paalagt Forhørsdommeren at tilsvare Udgifterne ved tiltaltes Arrest i 7 Maaneder „hvorimod der ikke findes aldeles tilstrækkelig Grund til at idømme ham Mulkt“ (Straffelovens § 127, der dog ikke gælder for Vestindien, taler ikke om Mulkt men om simpelt Fængsel ikke under en Maaned).

Den 13. April 1892 stadfæstede Højesteret Viborg Overrets Dom, i hvilken det udtales „at det ikke kan anses stemmende med Grundlovens § 80, at Arrestanten, der efter Sagens Oplysninger anholdtes den 31. December 1890 om Eftermiddagen og samme Dags Aften blev indsat i Arresten, først er stillet for Forhør den 2. Januar 1891, men efter Omstændighederne findes der dog ikke tilstrækkelig Føje til herfor at paalægge Underdommeren Ansvar.“ Det maa bemærkes, at hverken Grundlovens § 80 eller Straffelovens § 129 tilsteder nogen Afvigelse fra den givne Regel: „Enhver, der anholdes, skal inden 24 Timer stilles for en Dommer“, og Overtrædelse af denne Bestemmelse straffes — for saa vidt Handlingen ikke efter sin øvrige Beskaffenhed medfører større Straf — med Bøder. Med hvad Ret fritager Domstolene da den Forhørsdommer, som har gjort sig skyldig i saadan Overtrædelse, for den forskyldte Straf? De i Lovgivningen til Værn for Borgerne mod ulovlig Fængsling givne Regler er virkelig ikke saa mange eller betryggende, at der tør slaas det allermindste af paa dem.

I denne Henseende maa endnu fremhæves Højesterets Dom 31. Oktober 1893: Den 13. Maj 1892 forsøgte tiltalte forgæves i mindst 5 Vidners Overværelse at opfiske et senere til 10 Kr. vurderet Stykke Kæde, der laa paa Strandbunden fastgjort til en stor Sten. Samme eller den følgende Dag opfiskede han den i mindst et Vidnes Overværelse. Kæden beholdt han og gjorde først Anmeldelse derom d. 18. December s. A., og først efter at han havde erfaret, at Kædens Ejer havde anstillet Efterforskninger efter den. Den 5. Marts det følgende Aar blev tiltalte anholdt og indsat i Arresten, men i Strid med Grundlovens § 80 blev han først den 7. s. M. fremstillet til Forhør. Højesteret udtaler, at dette „maa misbilliges...... men efter Omstændighederne findes der dog ikke tilstrækkelig Føje til herfor at paalægge Ansvar.“ Det turde være tvivlsomt, om tiltalte, en bosat Skipper, der aldrig før har været tiltalt, overhovedet burde være anholdt, men det synes aldeles utvivlsomt, at der i hvert Fald her forelaa et af de i Grundlovens § 80 forudsatte Tilfælde, da „anholdte straks kan sættes paa fri

Fod", og af Hensyn til hvilke det derfor netop er bestemt, at anholdte inden 24 Timer skal stilles for en Dommer. Overtrædelsen af dette Grundlovsbud er aldeles klar, man maa da med Undren spørge, hvilke er de „Omstændigheder", der har fritaget Dommeren for det Ansvar, Straffelovens § 129 aldeles utvetydigt fastslaar.

Sluttelig skal nævnes Højesteretsdom 29. Maj 1891: „Det kan ikke billigges, at de 2 tiltalte (en 10 og en 11aarig Dreng) imod Bestemmelsen i Pl. 11. Maj 1810 § 2 er blevne holdte i Varetægtsarrest efter Undersøgelsens Slutning." Denne Bestemmelse lyder saaledes: „De Børn, hvis Forbrydelse ikke er af det farligere Slags og ej kvalificerer dem til haardere Straf end Ris, skulle naar Undersøgelsen af deres Brøde er tilendebragt, og denne ikke giver Formodning om, at de have begaaet flere og grovere Forbrydelser end den, hvorfor de sigtes, udlades af Arresten og overleveres til deres Forældre." Ogsaa her foreligger saaledes en aabenbar Overtrædelse af Straffelovens § 127, og dog indskrænker Højesteret sig til hin læmpelige Misbilligelse; Landsover- samt Hof- og Stadsretten finder end ikke Anledning til at omtale dette Forhold.

„Systemet" er aabenbart det, at Dommerne er uden Ansvar, men hvorledes er det muligt for vore Dommere at uddanne et saadant „System"? Ja, herpaa kan kun gives ét Svar: det er den af Juridisk Tidendes Redaktion anerkendte Fejl ved Dommernes Ansættelse, der er Skylden. Det er vore Forhørsdommeres personlige Mangler, der danner „Systemet". Det er disse Mangler, der bør afhjælpes, og dette kan meget vel lade sig gøre med vor nuværende Procesform.

Dommerhvervet betros ofte Mænd, der savner den til dets forsvarlige Udførelse fornødne Uddannelse, ja maaske endog de dertil fornødne Evner. Derfor savner ogsaa disse Dommere den personlige Ansvarsfølelse; blot de kan henvise til, hvad vore Jurister kalder „den gældende Retspraksis", blot de kan trøste sig med, at „saaledes bærer ogsaa andre sig ad", saa føler de deres Samvittighed beroliget, og saa tror baade de selv og alle Landets andre Jurister, at Sagen er i Orden, selv om det er aldeles klart, at der daglig af Dommerne begaas de mest himmelraabende Uretfærdigheder. Som de foran citerede Udtalelser viser, anser vore Jurister det for noget ganske dagligdags. „Det er noget, som det ikke kan undgaaes, ofte sker" siger Justitsministeren.

Men dette er en aldeles utilladelig Falliterklæring paa Dommerstandens Vegne. Sligt maa ikke ske „ofte". Det maa aldrig ske, at en uskyldig fængsles, og hvis det dog sker, skal det er-

kendes, at om det end ikke er en Forbrydelse, saa er det dog en Fejl, for hvilken paagældende Dommer skal staa til Ansvar, hvis han ikke kan oplyse gyldige og tilstrækkelige Grunde til sin Undskyldning. Han skal vide, at hvis han uden tilstrækkelig Grund har berøvet en Borger hans Frihed, saa har han selv ikke Krav paa større Hensyn, end han har vist mod andre. *Det er Dommernes Ansvarsfølelse, der trænger til at styrkes.* En Dommer kan selvfølgelig tage fejl som ethvert andet Menneske, og det kan være, at hans Fejltagelse er undskyldelig; men det skal staa fast, at det er en Fejl, naar han arresterer en uskyldig. Naar vi andre gør en Fejl, maa vi bevise, at den var undskyldelig; og hvor uforskyldt den end er, vil den dog vedblive at være en Fejl, ja den, der jævnlig er saa uheldig at begaa saadanne Fejl, vil utvivlsomt blive anset for ubrugelig, hvor undskyldelige hans Fejl end er. Med hvad Ret gør Dommerne da Krav paa, naar de begaar Fejl, der er skæbnesvangre for deres Medmennesker, da ikke blot at fritages for at bevise, at Fejlen var undskyldelig, men endog at slippe for Ansvar eller i det højeste slippe med en „Misbilligelse", naar det er aldeles klart, at Fejlen ikke var undskyldelig? — Nu anses det for Tegn paa Nidkærhed og Embedsiver ja paa Dygtighed, naar en Forhørsdommer arresterer 10 uskyldige, førend han finder den ene skyldige, eller maaske endog uden at han finder ham; men dette er en grundig Misforstaaelse. Dygtigheden, Nidkærheden og den sande Embedsiver bestaar for en Forhørsdommer netop i, at han aldrig arresterer nogen uden gyldig Grund og aldrig tager fejl af en hæderlig Mand og en Forbryder. Arrestere Folk „paa maa og faa" og derigennem fremtvinge „Tilstaaelser", dertil udkræves sandelig ikke Dygtighed. men kun Hensynsløshed; men til at skaffe sig alle behørige Bevisligheder, førend man skrider til Arrest af den mistænkte, dertil udkræves Samvittighedsfuldhed og Indsigt, og derved adskiller den dygtige og overlegne Dommer sig fra den hensynsløse Dommer, der er en større Fare for Samfundet end alle de „Forbrydere" tilsammen, som det muligvis maatte lykkes ham at aftvinge en mere eller mindre paalidelig „Tilstaaelse".

Man tænke sig blot et eneste Tilfælde, hvor en hæderlig stræbsom og lykkelig Familie ved en Dommers Fejlgreb styrtes i bundløs Elendighed, eller hvor et ungt Menneske paa en aldeles grundløs Mistanke arresteres og i Maaneder tvinges til Omgang med Samfundets værste Udskud uden Beskyttelse af Opsyn eller

Dommer, der alle behandler ham som en overbevist Tyv. Han kommer endelig ud, men hans gamle Kammerater vil ikke kendes ved ham, og hans Fængsels-Kammerater kan han ikke ryste af sig. Bitterhed mod Samfundet fylder ganske naturligt hans Sind, og Resultatet bliver timelig og evig Fordærvelse. Tre Fjerdedele af alle ved Kriminal- og Politiretten behandlede Tyvssager angaar under 10 Kroners Værdi. Hvad har alle disse Sager tilsammen at betyde mod blot et eneste saadant Tilfælde? Og her tales jo ikke om et tomt Tankeeksperiment — vore Jurister vidner, at saadant ofte sker, ja de paastaar endog, at det ikke kan undgaas, at sligt ofte sker. Men det baade kan og skal undgaas. — Den Retsreform, der allerede gentagne Gange har foreligget Rigsdagen uden at blive undergivet nogen alvorlig Behandling, den maa gennemføres, og dette vil ske, saasnart der i Samfundet er vakt en bestemt Fordring om, at det skal ske.

Men det er ikke nok, at Formen forandres, Aanden maa forandres, og dette maa ske, førend den ny Procesform træder i Kraft, ellers vil den Retspraksis, ifølge hvilken Dommernes Fejlgreb nu anses for undskyldelige eller i det højeste „misbilliges“, ganske lempelig flyttes med over i den ny Procesform, eller der vil hurtigt blive skabt en aldeles tilsvarende Retspraksis. Aanden maa forandres, Ansvarsfølelsen maa vækkes hos vore Dommere. At deres Fejl medfører langt større Ulykker end vore, bør ikke være en Grund til, at de mere end vi andre anses for ansvarsfri, selv naar deres Fejl hidrører fra manglende Dygtighed eller endog fra manglende Samvittighedsfuldhed. Samfundet maa derfor først og fremmest stille den Fordring til de overordnede Autoriteter, judicielle og administrative, at de med Alvor revser ethvert ubeføjet Arrestdekret og uden Skaansel lader Dommerne staa til Ansvar for deres Fejlgreb, naar de ikke kan oplyse, at disse virkelig var uundgaaelige trods al anvendt samvittighedsfuld Omhu; og dernæst maa Vælgerne fordre, at Rigsdagen, naar Retsreformen atter forelægges, da vedtager den efter en grundig og omhyggelig Overvejelse.

A. Hein.

JULELÆSNING.

Folk skulde gøre som jeg. Naar de har stampet Aaret igennem i deres egen Trædemølle med Skyklapper for Øjnene, uden Tanke for andet end for at faa malet det tilbørlige Kvantum Mel, saa skulde de i de stille, underlige Uger, da Aaret er ved at vende og ligesom sagtner Farten og staar uvis, om det gider tage fat paany, saa skulde de selv lægge Arbejdet ned en Tid og sætte sig hen, sidde inde de graa, korte Dage igennem — og læse Aarets Romaner og Digte. Faa frem alle de lette, lyse Bind, som Aaret igennem er drysset ind paa Ens Bord — de vinterlig friske, hvide med mørkeblaat Tryk og de konfektfine Pergamentsomslag, ogsaa de gammeldags graablaa Gyldendalere, som endnu har en fornem Duft over sig fra de Ibsenske og Brandeseske Bøger, eller de unge norske Forlags afstikkende og skraalende Farver, — gribe paa maa og faa nu en nu en anden Bog og se, hvad Aaret i Aar, det milde Foraar, den vaade Sommer, har afsat af Tanker og Følelser hos de andre, med hvem vi har slidt Brosten i Aarets Løb. Jo mer Tiden tvinger os til at rappe os og lægge os frem i Selen til daglig, des mer har vi jo Brug for de elskværdige Lediggængere, der gaar og føler og drømmer og digter paa vore Vegne, — at de kan hjælpe os til en Gang imellem at tø op igen, hvad der saa let vil fryse til i os, valke og blødgøre den Sjælens Hud, der saa nemt forhærder sig, aabne de Porer, der var ved helt at lukke sig.

Det meste af, hvad der saaledes falder mellem Hænderne, efterlader os jo ganske vist ikke stort anderledes, end det fandt os. Denne Jul skulde man dog ellers have haft Lov at glæde sig til adskilligt; det har jo været lutter Trompetfanfarer i Efteraarets Aviser. Om én Bog stod der i mit Blad, at „der gaves ikke Ord for at sige, med hvilken Kunst den var skreven", om en anden,

at den loddede Sjæledybder, Shakespeare aldrig var naaet til. Anerkendelsens Sol skinner i det hele rigelig nu for Tiden over onde og gode; man griber sig somme Tider næsten i at tro, at det er Forretningsreklamer, man læser. Men det er vel gaaet mange som mig; de glider saa underlig af En, de fleste af disse Mesterværker; de faar ikke til at rinde, hvad der er ved at tørre ind, de aabner ikke, hvad der var i Færd med at stoppes til.

Man sidder tilbage efter Læsningen med en Række vage, udviskede Indtryk: der var en „jeg“, der paastod sig at være Digter, og kørte i Stadsvogn i München med en svensk Grevinde og Sangerinde, medens hans lille Barndomskæreste sad hjemme og ventede Brev fra ham ... saa var der en helt anden „jeg“, en ferierende Ægtemand, sat udenfor Nummer, der en Times Tid, i en ret kvikironisk Jargon, har underholdt mig med sine „Løsgænger“-Bedrifter; var hans Tidsfordriv noget pjanket, fik man i alt Fald et ganske kuriøst Indtryk af det Mandfolk, der fortalte ... saa var der ... ja! meget, meget mere ... Schwamm darüber!

Indtil efterhaanden visse Ledemotiver løser sig ud for Erindringen fra de bedste af Bøgerne ... visse Stemninger og Interesser, som vender tilbage i Bog efter Bog, og som i alskens Varianter véd at tale til En ... og som man altsaa skønner, virkelig er noget, Tiden vil have sagt og vil høre paa. Og for Erindringen flyder de mange forskellige Historier og Figurer sammen i saadanne enkelte Grundmelodier, som udtrykker, hvad Folk for Tiden har Trang til at faa frem og Trang til at lytte til, — og de bliver da tilbage i En som det, de „elskværdige Lediggængere“ har hjulpet os til.

Fra Bog efter Bog taler saaledes i forskellige Varianter en og samme Stemme, som jeg vil kalde den intimt sentimentale. Er du ikke træt, siger den, du som jeg, af Sammensmelteri og Grundlovsforslag, af Kvindespørgsmaal og Socialisme, af Darwin og Fysiologi? Gider du længer drille en Teolog eller kives med en Højremand eller tale om „Sager“ og drøfte „Spørgsmaal“? Vil du ikke meget heller tænde din Lampe, trække Gardinerne tæt for, leve hyggelig med din Kone og lægge dig ned paa Gulvtæppet at lege med dit Barn? Eller gaa hen og give din Fjende Haanden og fælde en lille Taare med ham over, hvor Menneskene er dumme, og onde af Dumhed? Og, enten du nu er Børsmand eller Pultmand eller Bogmand, hviner ikke dine Nerver af Slidthed — over alle de Jærn, du har i Ilden, de tusinde Ting, du har i Hovedet, den „for fuld Krafts“ Damp, du altid maa have oppe? Længes du ikke,

du som jeg, tit efter at hylle dig i et blødt Tungsind eller løses op i varm Graad — ligge og høre paa Vandets Skvulp og Trækroners Sus eller sidde og tale gode, fortrolige Ord med en Ven eller Veninde? Saadan taler den intime, følsomme Stemme i vore Nutidsøren, — og de aabner sig saa villig for den.

Hjemmelivets og Landlivets Pris synger L. Holsteins „Digte“ baade jævnt og friskfølt. De fører ind i Dagligstue og Barnekammer, nynner om Faderlykke og Hushygge; Elskoven er mild venskabelig eller rolig ægteskabelig, og Digteren gaar ved sin „Venindes“ Arm ud ad Verandadøren ned i den foraarslyse Have eller ser hende i Septembermorgenen staa og plukke Æbler ned, selv svulmende af Frugten i sit Skød. Alt er saa familiært og saa borgerligt. I Digte som „Efter Tilstaaelsen“ og „Lisbeth“ føjer Rytmen sig med en saa lykkelig Nøjagtighed efter Dagligsprogets følelsesbevægede Tale, hen over Versets stramme Klæde sitrer hele Tiden et sammensat, brudt Bølgekrus, — som i Nutidens Nerver —, og jager skiftende Ilinger, — som i vore Affekter; og Ordene falder saa naturlige, verdslige som i en Samtale, men har netop derfor i deres ømme Inderlighed en saa oprigtig, tilforladelig Klang.

Fra Bindet af Johs. Jørgensens „Rejsebogen“ vinker Nürnbergs høje, røde Tage En hyggelig i Møde, — en anden Inderlighedens Verden at ty ind i. Her inde i Fastlandets Hjerte, mellem Tugendbrunnen og Sebalduskirche staar Tiden stille og jager ikke mer; hernede i „Bratwurst“-Landet og under „Liebfrau“s Blikke er Menneskenes Sind varmere og mildere, deres Tales Klang hjerteligere, Livet mere enkelt menneskeligt end andetsteds; her sidder Peter Vischer endnu udenfor Værtshuset og smager paa Øllet, en Gretchen pynter endnu daglig den Naaderiges Billed i Murnichen med Blomster; Middelalderens og Germaniens tunge Gemytsverden lukker sig endnu her nede over en nutidstræt Sjæl.

En tredje Bog hedder „Hjemve“, af Nordmanden Vilh. Krag. Selve de ydre Hændelser i den lader mig uberørt; som saa ofte hos de unge Nordmænd virker Nordmandinderne ubehagelig paa mine Nerver; men Erik Ravns egen Person er en Verden for sig, som intet har med „Verden“ at bestille og hører 17. Maj-Toget og Konsulatstriden bruse forbi udenfor som et meningsløst Virvar, — men altid har en stor, vid Himmel over sig og et frugtbart Muld med tyst groende Liv i sig. Udenfor alle de borgerlig verdslige Forhold staar denne Sjæl ude som en Markens Plante, lever Aarstidernes Liv med, drikker Himlens Regn og Solskin og føler

sig i stille Sitren leve med hver Pore, hver Tave. Al den travle Snak, der ellers overdøver det inderste Liv i os, er her helt tystnet hen. Vi hører alle Nattens Lyd og fornemmer om Dagen ligesom Skygger om os; i Skoven kan vi høre Træernes Rødder under Jorden kæmpe tyst mod hinanden, og inde i vort eget Bryst hører vi ogsaa, hvordan det smelter og drypper i Kødet, hvordan Blodet i dumpe, ilsomme Stamp pumpes op fra Hjertet. Det bliver saa mange smaa, skælvende Lysblink og Skyggekast, vort Liv kommer til at bestaa af: sidde og se Himlens Skyer drage ud over Rummet eller lade den første Foraarssols Straale sive ind gennem Fingrenes tynde Mellemhud, eller slippe en Burfugl ud og se den først med spag Kvidren og svag Flugt stige til Vejrs og lidt efter atter hoppe ind bag de kendte Tremmer ... alt sligt bliver Begivenheder, af skarpere og renere Følelsesindhold, end Livet ude i Verden. Sjælen føler sig sitrende og nøgen, som lige kommen af Moders Liv; den fryser i Verden, trænger til at holde af og holdes af og søger uvilkaarlig hos alle Medvæsener ind bag de ydre Skaller til den nøgne Sjæl, som er saa ens hos alle. Hvad er „Meninger“ og „Livsopgaver“ imod at være „glad i“ en anden og selv gøre andre glade i sig? Og jo mere hjemløs og eneboersk denne Sjæl bliver ude mellem Menneskene, des mer længes den tilbage mod sin Naturgrund, sit hjemlige Muld, sin Barndom. Derfor hedder Bogen „Hjemve“, og Erik Ravn rejser hjem at bo og bygge der, hvor han længst tilbage i sin Erindring har set Faderen og Jens Gartner i Foraarets første Dag grave i den vaade Jord og sætte Stiklinger ned og dække dem til saa omsorgsfuldt som en Moder sit Barn.

Videre er der Nansens „Guds Fred“, Bindet med den store Vejrmølle og en Mark af Uskyldens Margueriter. Her smiler Guds Fred det trætte Hovedstadsbarn i Møde i en landlig Møllerdatters Lignelse. „Hvad i Herrens Navn slaas man for?“ siger den unge, frygtede og beundrede Pennens Helt en Dag, smider sine Vaaben fra sig og drager hjem til sin gamle Fødeby, der kalder ad ham som en Moder. Hvor rørt genkender han ikke meget gammelt, savner andet og ærgres over adskilligt nyt. Han knæler paa Moderens Grav og sender i Hjertet en stille Tak til de ukendte kærlige Hænder, der trofast har hæget og fredet om den. Han lejer sig ind paa Vejrbakken, hans Drengeaars Æventyrland; besøger den gamle Ane paa Fattigstiftelsen og holder Kaffeslaberads med hende og de andre Søstre — de kære gamle kan slet

ikke faa i deres Hoved, at han vil have Kandis i sin Kaffe og ikke hvidt Sukker —; og oppe paa Møllen finder han den Gudinde, der „drager som et Alter“, som „man knælende maa nærme sig“, og som kalder „til livsalig Fred i Naturens ubesmittede Rige den, som mødig søger bort fra Hverdagslivets Støv og Møje“. Allerede har Foraaret „sunget deres Bryllup ind“; de skal holde Bryllup i Stiftelsens lille Kirke med 4 af de gamle Lemmer til Brudepiger, og paa Hjemvejen skal Vognen holde ved Kirkegaarden, „thi Grethe vil lægge sin Brudekrans paa Moders Grav“. Men ak! en Møllevinge knuser hele Idyllen; i Stiftelsens Kirke sidder vor Helt med sit forpinte Hoved blødt hvilende ved den gamle Venindes enfoldige Bryst, medens Grethe ligger i Kisten, „en Dødens Brud, klædt i det Lin, hun selv havde sømmet og syet til sin Fest“; og han drager tilbage for at genoptage sin ansvarsfulde Gerning i Frihedens Rækker, men nu „har han, hvad han manglede før, et højt og sikkert Mærke for sin Sejlads: Grethes Minde“. ... Og alt dette skrevet i den ædle, velplejede danske Prosa, for hvilken Forfatteren har Ry, — den, i hvilken Frugttræer altid er „bugnende“, Blomsterflor „prangende“, Skærsommernatten „yndig“ og Hofter „yppige“, og som véd paa passende Steder at sige „karsk“ for „rask“, og „stakket“ for „kort“. Den synes saa simpel som det klare Vand og virker paa Folk som den skønneste Poesi.

— Saaledes taler med mer eller mindre ægte Stemmeklang de sidste Aars Bøger om Provinsby-Haver og Barndomsminder, om Hjemliv og Faderglæde, om Bladefald i tyste Skove, og nogle mumler endog om Messeklang og Klostercelle. Den stilfærdig-trætte Inderlighed løfter sig kun til sværmerisk Højtidelighed og Jubel, naar den blinde, vingede Gud skal fejres. Det er svært, saa Kærlighed igen er bleven chic i de sidste Aar. „En Bog om Kærlighed“, „Kærlighedens Veje“ hedder de Maddinger, hvormed der fiskes efter Publikum; graahaarede Spottere, mandhaftige Kvinder, overlegne Tyveaaringer, alle dyrker de nu saa troende den nøgne Eros og, vel at mærke, den store, højtidelige Eros. Var der ikke endnu den yndefuldt kaade Sophus Claussen, ja! og saa den uærbødige Gustav Wied, — saa var virkelig alle vore frivole og vantro Europæere blevne devote paa det Punkt. Elskov er ikke længer en Lidenskab, at sammenstille med Magtbegær, Ærgerrighed og de andre, blandet af ondt og godt, og som det lige saa tit kan være fortjenstfuldt at overvinde som at hengive sig til. Nej, den er bleven noget sært helligt og højtideligt, langt hinsides det

moralske; overfor den er alle Viljer Voks, alle Overbevisninger vejer som Fnug, og saadan skal det være. Al den Virak, vor vantro Tid forholder de andre Guder, føler man Trang til at brænde for denne.

Amor triumphans hedder et af Drachmanns Melodramer; det kunde de alle hedde. Det er jo, som den erotiske Passion nu har slugt al anden Inspiration i hans Sjæl, døvet alle andre Strenge paa hans Lyre; han øjner ingen anden Magt i Livet, og „alle Vildbække bruse“ — som der staar i Præludiet — under den sejrende Guds Vælde. Fra Sanselighedens friske Kilder er der ogsaa rundet Saft og Farve ud over disse Melodramer; der ligger duftig Glans over Billederne, alle Omrids staar som i klar Septemberluft, Scenerne er tydelige som Visioner og springer frem ved første Sving med Tryllestaven og forvandler sig lige saa villigt og rapt. Aldrig har Drachmann haft sin Genius saa redebon i sin Tjeneste, som da han satte Hr. Peder og Hr. Preben til at spille Tavl sammen eller lod Kong Harald være Julegæst i Finnens Gamme; aldrig har han saa virtuosmæssig mestret Sprogets vanskeligste Tonesatser, som da han instrumenterede de farende Spillemænds Kvartet i Hr. Peders Hal. I „Middelalderlig“ og i „Snefrid“ er Digterfantasierne fortættede til en saadan Vægtfylde og udformede paa Papiret med en saadan Sikkerhed og Vælde, at det tydeligt mærkes, hvor Drachmanns Pegasus har trængt til at rides med korte, stramme Tøjler.

Den Elskov, i hvis Aand og til hvis Ære Digtningene er skrevne, er den blinde, usammensatte Naturdrift; det er det brutalt ukultiverede og det ganske forstandsløse, irrationelle i den, som Drachmann med Glæde besynger. Den er lidet i Slægt med de Følelser af Venskab, Sympati, Medfølelse, Beundring, hvormed den ellers i civiliserede Forhold synes sammenvokset. I *Amor triumphans* er det Ivar, Else Marie „holder af“, og hun vilde være bleven ham en god Hustru; men saa viser han sig, Jonas, som hun ikke har set i 7 Aar, og, uden at der for hende er et Øjebliks Tvivl eller Betænkning, ved hun med det samme, at hun hører ham til. „Jeg spørger dig ikke om, hvordan du nu er, jeg ved kun, at jeg elsker dig“. Det er den gode gamle romantisk mystiske Elskov om igen, — den, der fødes ved første Møde, ikke bygger med nogen som helst Forudsætninger af Bekendtskab, Forstaaelse osv., og i sin usammensatte Forholdsløshed til hele det øvrige Sjæleliv er ubetvingelig, altovervindende. Den er blot her hentet dybere

nede fra, er ægtere i sin Vidløshed og Sindsoprevethed, kaster brutalere al Blu, al Frygt, al Mandsvilje, alle Hensyn over Ende; og saa er der — ja det er Kætteri at sige det nu for Tiden, da Røgelsekarrene svinges saa tæt for Drachmann — der er en Glød af Betændelse, et Pust af Død i denne Erotik, som ikke er saa lidt dekadent endda. Nu og da fornemmes denne Elskovs Aande helt ubehageligt lysten og lummerhed, — hvor lidet sund er ikke Sanserusen og Sovekammerluften i „Snefrid"! Raffineret grusomt flettes her og i „Dansen paa Koldinghus" Elskov og Død sammen. Og Elskoven selv er magnetiseret og søvngængersk som Fru Mettes, har solgt sin Sjæl til den vilde Jagt, sidder og favner et forraadnet Lig. Det er en Middelalder og en Renæssance, dette, som har Feberglans i Øjne og Kinder og er ormædt af lidet hyggelige Pletter.

Lidenskab. Vildhed. Livsrus og Død. Middelalder og Renæssance. Røde og sorte Farver — det er i det hele ogsaa noget, jeg i min Julelæsning hører Bog efter Bog raabe paa med en noget anstrengt Voldsomhed. „Lad os være vilde og gøre Dumheder", som min Ven, der er Timelærer og Digter, sagde paa Ferierejse. Livet er blevet saa graat, Blodet flyder dovent og lunkent i os, vi blir saa matte i Øjnene og saa tykke af lutter Fredelighed. Og samtidig er Nerverne i os blevne overexciterede af lutter Slidthed, overvaagne af Træthed, overskarpe af Blodmangel. Baade Tamheden og Feberen vil have nøgen Legemlighed, blodfyldt Drift, Ekstasens Rus og pebret Marter.

Dér falder S. Michaelis: „Æbelø" mig i Hænde. Den agerer middelalderlig Hedendom; den er nervøs Modernisne. Som i Drachmanns „Middelalderlig" er Elskoven ogsaa her søvngængersk og magnetiseret, som i „Dansen paa Koldinghus" er raat Barbari og klirrende Lænker lagt om Elskovs nøgne Dejlighed. Med en egen raffineret Nydelse stilles Middelalderens store menneskelige Rovdyrverden frem til Beskuelse: fra der, hvor Ridderen med grusom Glæde afretter den vilde Falk og to Par hvasse, utæmmelige Falkeøjne stirrer ind i hinanden, til der, hvor Jomfruen overraskes nøgen af ham, og hendes flinthaarde Blik skærer som Hejrens stolte Næb tværs gennem hans Bryst, eller til der, hvor Ridder Basse med skadefro Haan lader Kødbenet kaste hen mod sin Fanges Gittervindue. Det er næsten et perverst Vellystgys, der kribler ned ad vor Rygrad herved. Farverne er smurte urimelig paa, her og der; Ridderne aabner aldrig en Dør, de sparker den

op, naar de ler i frisk Friluftsglæde, saa hviner det som Ørneskrig; men i øvrigt er der Dristighed og Magt i Skildringen. Og ud af al denne blodunderløbne Voldsomhed og koghede Dyrisked fødes saa en overspændt, hysterisk Elskov. Det bryndefyldte Dyr stønner paa Knæ ved den skønnes Fod, svimler ved hendes Huds Duft af modne Solbær; blot han ser hende, flyder Himmel og Jord i et og Gulvet synker under ham; hendes Bliks Straaler drager dem begge ud under en endeløs Himmel og ud over syngende Vand. Han lever i sitrende Sjælesvingninger af de moderneste Changeant-farver; han ligger i Taarnets Kælderhvælv, og hans Længsel og Savn er af saadan Magt, at de drager ham op gennem Murene til hende og hende ned til ham. Plankerne løfter sig over hans Hoved, hans Fantasi finder Vej ad alle det fremmede Slots Trapper og Korridorer og ind i hendes Taarnkammer og ser alt, som det virkelig er deroppe, og hans stumme, hede Kalden dernede trækker den stolte ned til sig, til hun søvngængersk kommer og lægger sig ved hans Side. Naar han stryger over hendes Haar, fornemmer han en underlig Knitren i sine Fingerspidser. ... Alt dette set og skildret med et skønhedsdrukkent Malerøje, en aandfuld Lyrik — J. P. Jacobsensk og Baudelairesk, Zartmannsk og Besnardsk, — og som i disses Kunst lidt for mange Farver, lidt for mange sølverne Ord.

Priser de moderne Bøger Kærligheden, bl. a. fordi den er saa dejlig irrationel og ukontrollabel — det var jo ogsaa, hvad der morede Fru Juel-Hansen i sin sidste Bog at udmale: hvor snoede og umulige at regulere Kærlighedens Veje er —, saa træffer man i det hele rundt i Aarets Bøger paa en Forkærlighed for at drage frem, hvad Bevidsthedens Undergrund gemmer af irrationelt og ukontrollabelt. Folk vil aabenbart for Tiden gerne se, at Livet ikke er slet saa ligesidet og gennemsigtigt, som det officielt synes. Selv vi tamme og dannede Hverdagsmennesker, i hvis Indre alle Gange er afstukne, alle Bede lugede, alle Buskadser huggede godt ud, saa der ingen skumle Skygger længer findes — og hvis Liv adstadig gaar frem i Fornuftens Tømme ... selv vi er slet ikke saa kedelige og nemme „Regula de tri“er, som vi troede! Der er endnu lidt Vildnis og lidt Skygge tilbage i vort Indre, og ogsaa adskillige uberegnelige Xer i vore Hverdagshændelser. Og Verden, som vi havde fejet al religiøs Mystik ud af og allerede var begyndt at finde en Smule triviel, den har Gudskelov endnu Rum for adskillig Løndom, adskilligt Kogleri at efterspore.

Niels Møllers „Koglerier“ narrer nu maaske nok moderne Mystikeres Tænder til at løbe i Vand efter mer, end Bogen kan byde paa. Thi Forf., der ikke er saa gesvindt i Vendingen som saa mange, er ikke naaet videre, end at han stadig har sin Barndomstro paa, at det alligevel er Regula de tri alt sammen. Han mener blot, at det er adskilligt mere indviklet, end mange lægger Mærke til. Og det morer ham med rolig og nøjeseende Paapasselighed at sidde og følge, hvordan det — selv i den mest velordnede, borgerlige Hjerne — uafladelig pusler og rumsterer om Natten og underneden i Kælderen, — til vi en Morgen gnider os i Øjnene og opdager, at der er groet noget fremmed op i os, noget, vi slet ikke kan vedkende os og dog aldeles ikke mer kan faa flyttet ud ... eller at omvendt noget gammelt, kært og tilvant er blevet borte, som vi har gaaet og troet, stod velforvaret derinde ... eller — eller. Det er slet ikke sygelig anomale Tilstande, Forf. bryder sig om, og det opfattes ingenlunde som Hekseri; nej! det er jævne, filistrøse Hverdagsmennesker, som det saaledes hændes at se sig pudset af Husnisser inde i sig, komme bagom paa Vrangen af sig, kogles ind i Sjælstilstande, de aldrig havde troet sig i Stand til at komme i ... Og de ryster det af sig igen, kommer tilbage paa Façadesiden af sig, glider igen over i deres forrige Vaneliv; det var kun lidt Kogleri. Der er Fru Agnete, som ligger vaagen i Sengen og ikke kan blive kvit det fremmede Billede af sig, hun har set i Spejlet, og nu for en Stund virkelig føler et helt nyt Menneske vokset ud i sig bag den vante Ham. Der er Grosserer Martens, som i den klamme Taages Ensomhed i Baaden, til den usynlige Søbøjes ligklokkeagtige Klemt, bliver koglet ind i et Spind af anklagende Minder. Og der er Fabrikanten, som kommer hjem og finder Konen løben bort med Husvennen, og som nu i et Par Timer kommer ud af sit Vanelivs „brudte Ring“ og ser sig selv og sit Forhold til Konen i ny, fremmed Belysning; — og da han kommer hjem igjen, finder han Konen i Stuen ved Lampen, som intet var hændt. Kogleriet i Møllers Fortællinger bestaar ogsaa deri, at man ikke faar rigtig Klarhed paa, hvad der virkelig foregaar, og hvad der er indbildt. Alt ses ud fra en enkelt Persons Synsvinkel, og vi sidder tilbage med en usikker Fornemmelse af, at vi kun har faaet halv Besked og maaske rent gal Besked, og at en saadan løber vi vel selv med som oftest i Livet. Der er nok Nisser ikke blot under Hjernelaaget, men ogsaa ude mellem Hændelserne. Dér sidder en Restauratør og beretter med en rolig

Sikkerhed som den, der ved Besked, en Begivenhed, han selv har set med sine Øjne, om et Forsoningsbæger, der blev drukket, og et Ulykkestilfælde med en Baad; og vi Læsere sidder og aner, blot gennem hans egen Beretning, at han ikke ved det første Ord af Sagen. Betydeligst og finest er Ironien i „Sommerblæst". Selvtilfreds og klogt sidder den fint dannede Kontormand og skriver op om sit Sommerophold og sin Sommerforelskelse; og imedens han noterer, hvad Dagen har bragt, hvad Figur han har gjort, kæler for de gode Svar, han har givet, og gør sine Iagttagelser og rigtige Bemærkninger angaaende sig selv og Genstanden og Rivalen, saa udleverer han til os andre sin Pertentlighed, sin Selvklogskab, sit Rethaveri, som han selv slet ikke kender hos sig; og han staar (saa at sige) bagom sin egen Ryg og viser os andre over sin Skulder hele Situationen og Historien fra helt andre Synspunkter, end han selv er bleven vår. Er ikke ogsaa det Kogleri? — men saa diskret og ædruelig er det hele gjort fra Forf.s Side, ved Hjælp af en Mængde smaa, fiffige Midler.

Hvad er imidlertid den Smule Livets Kringelkrogethed mod den Sjælelivsmystik, hvori V. Stuckenberg dukker til Bunds i sine „Romerske Scener"? Her benægtes kraftig Muligheden af enhver „Regula de tri". Personernes Handlinger kommer over dem, som var det slet ikke deres egne, og ingen ved ud eller ind paa sig selv. Som flakkende, formløse Skygger sidder i „Ælia" de 2—3 Personer og mumler hen for sig, svarende hinanden langt borte fra. Somme Tider synes man virkelig at høre den nøgne Sjæls ængstelige, raadvilde Kalden og kan helt hypnotiseres ind i Bevidsthedens mørke Allerinderste, men nu og da gnider man rigtignok Øjnene og tror, det er Dybets Vætter, der øver Blændværk overfor os — og for Digteren. Dog — Tidsskriftet har allerede talt om Bogen, og jeg maa videre i Bunken.

Thi nu trænger man en Gang til reel, solid Romankost og griber trøstig Henr. Pontoppidans „Dommens Dag". Det er borgerligt og verdsligt, — hvad mere er, det viser sig at være et regulært Opgør med al den Lyrisme, den „Jeg"ets Renkultur, som jeg lige kommer fra.

Der har vi nu igennem tre tykke Bøger fulgt Emanuel Hansted paa hans bekymrede Verdensforbedrerbane, glædet os over, hvor ærlig han altid gik efter sin Overbevisning, varmet os ved hans baade bløde og ildfulde Gemyt ... og nu, da Ulykken ydermere har fredlyst hans Skikkelse, saa udleverer hans Autor ham

til Slutning pludselig med en kæk Vending helt til Latteren og Ringeagten og viser os dermed selv hjem med al den Medfølelse og Agtelse, han har vidst at afnarre os undervejs. Emanuel — det var jo bare et Produkt af Tidens lyriske Forraadnelsesproces; af den Selvets Forgudelse, der fører til at tage enhver Indskydelse for en personlig Kaldelse og sætte højst af alting „det Tilfældighedens Værk, der hedder vor personlige Overbevisning", af den hysteriske Tilbedelse af Yderlighederne, som flyr alt sundt Maadehold — en forfjamsket og forskruet Tids Helt, der kun kan tages alvorlig ved Nutidsmenneskers totale Mangel paa komisk Sans. Blot en ynkelig komisk Figur — ikke andet. Der fik I det, alle I Jegdyrkere og Stemningsfraadsere og I, der jager efter Lidenskab!

Beundringsværdig fint har Pontoppidan lige til det sidste ført sin Emanuel op saa nøje i den Linie, hvor han endnu stadig har Medbør af Læserens Medfølelse, men Forf. alligevel efterhaanden kan faa ham drevet ud i det absurde, — som en klog Skipper ved at ligge saa nær til Vinden, at Sejlet lige holdes levende. Altid staar Emanuel for Læserens Øje i en eller anden Position, enten oppe paa en Højde, tegnende sig forstørret op mod Horisonten, eller lige i Havstokken, den ene Haand støttet paa Egekæppen, den anden hvilende paa Ryggen. Altid svarer han med Alvor og Vægt selv paa et „Goddag" og forstaar at tage enhver Ting højtidelig. Mer og mer gør han sin høje Mester til umiddelbart Forbillede i enhver Situation. Naar Frk. Tønnesen giver ham Spidser, føler han sig som Kristus, der bespottes, og „med en næsten overmenneskelig Sjælstyrke" vender han den anden Kind til. Naar Pastor Rüdesheimer viser ud over de fede Enge og græssende Køer og foreslaar ham et lollandsk Præstekald, saa er det Fristeren i Ørken, der peger ud over al Verdens Herlighed. Gradevis forberedes Vanvidet, hvori han helt tror sig at være selve den Korsfæstede. Men ogsaa i hvert lille Ord, hver lille Bevægelse forfølger Forf.s stille Ironi det Hjalmar Ekdalske i ham. Han gaar ikke, han „vandrer"; hvor andre „siger" noget, dér „ytrer" han eller „gør en Meddelelse"; hans døde Dreng hedder „Gutten", og ham „dvæler" hans Tanke ved eller „stunder mod".

Den samme fine, spidse Ironi forfølger ogsaa, Bogen igennem, alt „Vennesamfundets" Væsen, hele Bogens Stil er gennemsyret af „Livssynets" Atmosfære, og det er en kostelig Nydelse for Læseren at høre paa, hvad Vilh. Pram har at „slaa til Lyd for", eller paa den elskelige Kandidat Boserups „beskedne lille Indlæg" ...

og Nydelsen bliver ikke mindre, hvor Læseren nu og da fornemmer, at Atmosfæren fra gammel Tid hænger ved Forf.s hele Udtryksmaade og Ordvalg, selv hvor han aabenbart slet ikke vil det eller har Anelse derom. Man lider da kun des tryggere paa, at Skildringen er autentisk, naar man mærker, at man har en indfødt til Vejviser i det forjættede Land. Og nu har ganske vist maaske Forf. netop som „indfødt“ noget mere privat Interesse for Borgerstriden og Partidannelserne end vi andre altid kan dele, og kan hænde er han ogsaa som udvandret ikke helt uhildet i sit Syn paa Sagerne; men nægtes kan det ikke, at Pontoppidan i sin nu afsluttede Trilogi har taget en god Stump hjemlig moderne Lyrik og Fantasteri paa Kornet, har skrabet lidt Forgyldning af her, krænget en Løvehud af der, og med sin besindig rolige Jydeforstand holdt en lille privat Dommedag over sin Samtid. Nogen videre høj Himmel er der ikke over hans Syn, og hans Spade naar ikke videre dybt i Jorden, man imponeres ikke af nogen Overlegenhed eller generes af noget Dybsind; i Længden tager man vel ogsaa Parti imod Pastor Petersen og Væver Hansen, bag hvilke Forf. stikker, og kalder dem platfodede Jordsnusere hver paa sin Maade; ... men alligevel: noget, som er meget levende omkring os og i os, har her i en personlig og modnet Aand omformet sig til Digt, og der udgaar af Digtningen baade en Advarsel og en Tilskyndelse, der har Adresse tilbage til det virkelige Liv og sikkert ogsaa vil naa sin Adresse. Og det er ikke galt, at en Digtning er et Svar paa noget i Livets Virkelighed eller et Spørgsmaal til noget derude.

Begge Dele er ogsaa Bjørnsons „Over Evne II“, som jeg har gemt til sidst i min Julelæsning (desværre har jeg ikke faaet Lies Bog med, inden jeg lukkede mig inde); efter den vidste jeg, jeg næppe fik Mod til at give mig i Lag med flere „Løsgængere“ og „Guds Fred“er.

Ogsaa „Over Evne“ er jo egentlig — ligesom „Dommens Dag“ — et Anklageskrift mod Lyrismen. Ulykken kommer af Overspændtheden, Sansen for yderlige Standpunkter og yderlige Afgørelser, — Sværmeriet for det lidenskabelige, dramatiske, — den febrile Trang til det umulige. Der staar paa den ene Side det gamle Samfunds brutale Forsvarere og den moderne „aristokratiske Radikalisme“, paa den anden Side de fortvivledes Revolte og Anarkisterne med Dynamitbomber. Begge Parter styrter sig paa deres Principer lige ud i det unaturlige, umulige, gør „Regnestykker

i det store“ og „springer det menneskelige over, skønt der alene er Frelse i det.“ Oppe i Storbyen regerer Hr. Holger, — et Pragteksemplar af dem i vor Tid, der tror, at der kun kan komme den største Sum af Liv og Lykke og Kultur tilstede i Verden, naar det alt samles paa enkelte Hænder ... i Overensstemmelse med det udfordrende Ord, som ogsaa gælder overalt i Naturlivet: „de, som meget har, dem skal gives endnu mere“. For ham er det en Pligt og et Kald, at vogte om de store Personligheders Raadighedssfære overfor alle demokratiske Lighedsbestræbelser, og han kommanderer med rolig Bestemthed „Kanonerne op“ imod al Rejsning fra de tjenende Underklasser. Nede blandt Kløftens Befolkning gaar de voksende Fordringer til Livskaarene Haand i Haand med de utopiske Lighedskrav, der er arvede fra Revolutionen, og — som altid — er der humanitære Sværmere, der vil lægge Retfærdigheds- og Fredsriget fra Himlen over paa Jorden og tilmed straks paa Timen, og de giver Bevægelsen Religionens Indvielse. Desperation og Misundelse, Hunger efter Ret og Drømme om Menneskehedens Lykke ... de hober tilsammen Sprængstof under Samfundsbygningen. Men mellem begge Parter gaar en eneste Kvinde om blandt alle disse Mænd; hun hører paa „Regnestykkerne i det store“ fra begge Sider, men de rører hende ikke, ogsaa hun har — som hun siger til sin Broder — Følelsen af det grænseløse i sig, men kun som et helligt Gys, hun flyr for; thi hun har „Rædsel for det umenneskelige“. Hendes Hjerte er baade hos Elias og Bratt og dem nede i Kløften og ogsaa hos Holger, som hun er nærved at elske, og hun ser blot det menneskeligt nære og holder sig til det. „Naar det onde skal kvæles derved, at endnu mere ondt saas, hvor skal saa det gode gro?“ siger hun til Militæret deroppe. „Naar Godheden kaster med Dynamit, hvad er saa godt og hvad er ondt?“ spørger hun Minesprængerne. Midt i den voldsomme Spænding af Ret mod Ret baade indenfor Samfundet og Samfundene imellem, som vi Dag for Dag kun ser stramme sig fjernere fra enhver Løsning, — dér har hendes Kvindehjerte kun ét Raad at byde, for at lokke Vaabnene ud af alle Hænder, i sin Simpelhed ogsaa det eneste mulige: „Der maa nogen begynde med at tilgive“. —

Dette er Digtning af den Slags, som virkelig kan være Livets Brød for sin Samtid. Her er det Mellemværende, som er vore Dages store Sisyfosarbejde og om Natten rider som en Mare med onde Drømme, — det er her digterisk omformet til levende Mennesker og anskuelig Handling, saa vi kan se i Øje og faa Tag paa,

hvad der før blot laa og stængede Fremtiden som en mørk og formløs Taage. Det er som en Art Fortætning af Tendenser og Miasmer og Bevægelser, der er tilstede i Samfundslivets Luft nu for Tiden, og som i Fortætningen vinder Liv og Nærhed for os og taler og bevæger og varmer. Med en omfattende og mangfoldig Forstaaelse, der vidner om en forbavsende Overlegenhed, er af Digteren de forskellige typiske Retninger og Standpunkter indenfor Rammen gennemlevede og bragte til Udtryk. Herremoralen og det utaalmodige Kulturfremskridt kunde ikke have faaet en mere veltalende Advokat end Holgers stolte Skikkelse. I den tankerige Diskussion mellem Fabrikherrerne i 3dje Akt siges der ogsaa de fornuftigste Ting, som der kan fremføres baade fra den velmenende, maadeholdne Humanitets Side (Anker), fra den praktiske Konservatisme, der uden Fraser holder paa Magten og slaar Vrøvlet ned (Ketil), og endelig fra den forhaabningsfuldt forsøgsmodige Liberalisme (J. Sverd). Alle er repræsenterede ved deres bedste Mænd. Arbejdernes Sag er for saa vidt noget brøstholden, for saa vidt som hverken den naive Elias eller den forledende og selv forledte Bratt er værdige Talsmænd, og her er et Punkt, hvor Digterens overlegne Opfattelse af det uhyre Æmne virkelig er glippet noget. Men Ulykken er for saa vidt mindre, som Læsernes umiddelbare Medfølelse alligevel hurtig vindes for „Kløftens“ Befolkning og ikke kan lade være at gotte sig noget, naar Fabrikherrernes Forsamling lige efter deres vedtagne Resolutioner befindes at være lukket inde over de velfyldte Minegange.

Eksplosionen fører, som ventelig var, jo kun til værre Tryk fra oven og til Arbejdernes Underkastelse. „Modet skræmmes ud af Verden. Alle Lysengle har flyet deres Vej. Op af Jorden vokser Militær. De andre dukker sig“. Alle rettænkende har jo nu til Dags følt den samme Harme og Smerte og Modløshed ved saa mange lignende Lejligheder, — paa samme Maade som her følt, hvordan Kampens Knude blev strammet endnu uløseligere og Udsigten til lysere Tider rykkedes endnu fjernere. Og da skimtes, for hver saadan Gang, kun tydeligere, at der er ingen anden Frelse end i Rakels Ord: „Der maa nogen begynde med at tilgive“.

Men ind under dette Samfundsdrama har dog Bjørnsons Digtning sine Rødder i det individuelt psykologiske. Som Fortsættelse af Digtet om Mirakelpræsten oppe i Nordlandene — maaske den dejligste og dybeste Poesi, Bjørnson har frembragt —, handler det ny „Over Evne“ først og fremmest om de to Søskende

Sang og den aandelige Arv, de har taget med fra Forældrene og Oplevelserne i Hjemmet. De er, baade Elias og Rakel, begge af samme forfinede, halvt overjordiske Væsen som Faderen; deres Nerver er som uden Overhud, ligger blottede og saarbare for alle Indtryk i en Grad, som gør udygtig til at leve, og deres Ønsken og Higen er strakt fremad med en saadan Styrke, som om Brystet skulde sprænges eller Vinger vokse ud fra Skuldrene. Det er, som begges Sjæle manglede udenom sig den tunge, inerte Masse, der hedder „Kødets Klædebon“, og i hvilken alle Indtryk sløves, alle Sindsrørelser afstumpes; de er helt og ene Sjæl, begge to. Rakel gaar helt op i Kærlighed til alle Mennesker, hun kommer i Berøring med, men Elias drages af sin arvede Trang til det grænseløse, det, der er „over Evne“, helt ud paa Umenneskelighedens Veje. Men i et Par vidunderlig smukke Replikker tilstaar de to Søskende for hinanden, at der var noget i Livet, de begge to ikke fik, og nu er der, midt i det største, Stunder, hvor de bare længes efter det. Overordentlig fint er her Fingeren lagt paa et afgørende Punkt; thi det er oftest de Kræfter, som ikke har faaet Anvendelse indenfor Familiens naturlige Omraade, det er oftest dem, der naar op imod det overmenneskelige eller forvildes ud i Umenneskeligheden.

Bjørnsons sidste Bog vil indprente den simple, ligefremme Godhed, den snævre Menneskelighed ligefor Haanden — imod dem, der ofrer det nære Kærlighedsbud for vide Planer og store Ideer og gennem det visse, nærliggende ondt tror at kunne skabe meget godt ude i det fjerne. Den taler herved enkle, indtrængende Ord, hvori der er noget af Bjærgprækenens grundmenneskelige Aand. Men samtidig faar Digteren Læserne til at betages — lige saa meget som Holger eller Bratt — af de store sociale Retfærdighedsspørgsmaal og til at lokkes af selve den Sværmeriets Længsel ud over Grænserne, der saa veltalende skildres som Sprængningsmagten og Drivkraften i alle Samfundsbevægelser.

Og disse store Stemninger og Tilskyndelser, som „Over Evne“ efterlader, overskyller næsten ganske Indtrykkene fra alle de andre Bøger og bliver tilbage som Hovedudbyttet, naar man afslutter sin Julelæsning for i Aar og gaar ind i det ny Aars Møllekværn.

VALD. VEDEL.

KUNST.

Kunstforeningens store Eckersberg-Udstilling bragte os al den Fornøjelse og al den Belæring, vi paa Forhaand var berettigede til at vente os af den.

Det var dog især om Eckersberg som Portrætmaler, at Udstillingen lærte os noget væsentlig nyt. I Modsætning til hans ypperlige Søbilleder og hans ikke mindre fortræffelige romerske Prospekter forekommer Portræterne saa godt som aldrig paa vore Kunstauktioner, er yderst sjældne i vore Privatsamlinger og temmelig fattigt repræsenterede paa Galleriet; før det Nathansonske Familjebillede for faa Aar siden overgik til den kgl. Malerisamling, var det nydelige, ufuldendte Brystbillede af Prinsesse Vilhelmine her den eneste Prøve paa Eckersbergs Portrætkunst. Af alle hans mange Portrætbilleder var foruden disse kun det dejlige Portræt af Thorvaldsen fra 1814 og det lille, smukke Billede af Anna Maria Magnani alment kendte blandt danske Kunstvenner. Selv Philip Weilbach havde, da han skrev sin Biografi af Eckersberg, ikke set adskillige af de allerbedste; de havde ikke før Udstillingen det Ry, som i Fremtiden vil være dem sikret.

Af Eckersbergs Arbejder som Figurmaler er Portræterne ikke alene den ubetinget bedste Del, det er ogsaa den eneste Del, der er ganske ufalmet af Tiden. Hverken Samtiden eller han selv havde den rette Forstaaelse af hans Begrænsning. Efter Datidens Overtro kunde kun Historiemaleren gælde for en første Rangs Kunstner, og Eckersberg var Historiemaler, men hans flittige og hæderlige Virksomhed som saadan lader os kold, uagtet der ofte kan være særdeles meget at anerkende, saaledes f. Eks. en vis storladen dramatisk Virkning i det første og bedste Billede af Fiskerne fra Hornbæk, (1806), eller i Arbejderne fra Paris en kæk

Energi, der forsøger sig i mange Retninger, endog i Efterligning af bolognesisk Kunst, endvidere den enkle — om italienske Malere erindrende — Holdning i det store Billede med Kristiern den første, og undertiden meget smukke Enkeltheder, som Prinsesserne i Enevoldshyldingen, maaske selv et og andet i den afskrækkende akademiske Maskine: Balders Død. Eckersbergs frodige Virksomhed som Altertavlemaler kunde Udstillingen kun antyde os, og selv om Altertavlerne sikkert ogsaa giver gode Vidnesbyrd om, hvad den absolute Hæderlighed og en altid aarvaagen Jærnflid, forbundet med et fint malerisk Talent, i Kunsten er værd, vakte Antydningerne ingen Formodning om, at vi overfor denne Del af Eckersbergs Virksomhed vilde føle os særlig begejstrede over Indholdsværdien. Der er saa meget mindre Grund til at vente det, som en ikke udstillet Tegning af Eckersberg betydeligt nærmer sig det blasfemiske. Han malte historiske og bibelske Æmner som Pligtarbejde, uden at have noget paa Hjertet at sige os, og den brave Kunstner var ikke nogen stor og betydelig Aand. Han var for tung i Kroppen, for fremmed for alle brusende Følelser, til med Lethed at kunne hæve sig til Fantasiens Riger og føre os Skatte ned derfra. Kun det lille Billede, der illustrerer Schillers Digt „Das Mädchen aus der Fremde“ har han formaaet at meddele en egen Ynde, en lyrisk Sødme, der gør det tiltrækkende og kært. Omgiven af al den hjemlige Uforstand paa Kunst synes han med vemodige Tanker paa sine Studieaar i Udlandet at have malt hin Kunstens Genius, der til den fattige Dal bringer Blomster og Frugter, modnede i en anden Jordbund, under en rigere Sol, i en lykkeligere Natur. Forunderligt er det, at Eckersberg, med sin store Virkelighedssans og sit ofte umiskendelige Snille til at mærke sig gode Motiver, som Genremaler saa lidet har haft Lykken med sig. Forbavsende, at han, der havde saa meget tilovers for det nære, ikke én Gang har malt os et Billede af sit Hjem! I Stedet for at blive her, fristes han paa Afveje ved sin usalige Tilbøjelighed for Pikanterier, der er usigeligt frastødende i deres Plumphed. Hans blodrige Natur dvæler med Velbehag ved alle halvblottede, kødfulde Kvindebryster og ved alle halvblottede, kødfulde Kvindeben, han kan selv bære det over sit Hjerte at fordærve saa nydeligt et Landskab som Udsigten over Fursøen ved den kortkjolede Forgrundsfigur. At han har nedværdiget sin Kunst i en ikke ringe Række rent obscøne Fremstillinger, er Gud og Hvermand bekendt. Der er franske Rokokokunstnere, f. Eks. Fragonard, der ikke er

dydigere, men — kunstnerisk sete — mere tiltalende, fordi Gratierne følger dem til Venus' Tempel; naar Eckersberg begiver sig derhen, har alle Huldgudinder vendt ham Ryggen.

At Eckersberg som Genremaler ikke har givet os et udtryksfuldt og trofast Billede af Frederik den sjettes Tid, er let at tilgive ham, thi som Portrætmaler har han gjort det uovertræffelig godt. Hvor morsomt var det ikke at se hele dette lange Galleri af Mennesker fra vore Bedste- eller Oldeforældres Dage med deres sælsomme gammeldags Dragter og sælsomme gammeldags Væsen, og prøve paa gennem deres Ansigter at læse i deres Sjæl! Hvor levende traadte de ikke alle frem for os; vi vil i hvert Fald bilde os ind, at vi til vor Dødsdag vil bevare en ganske frisk Erindring om den monumentale Madam Schmidt, som hun sad der i sin fine Stads med sit Strikketøj i Haanden, og om hendes alvorsfulde Mand, hvem den lille udstoppede Hund sendte saa rørende et Blik, om Madam Wolff med de hvide Strudsfjer paa Kappen og den strunke Holdning, med de klare, levende, ypperligt tegnede Øjne, med den blaaviolette Kjole og det prikkede ostindiske Sjal, om hendes Datter med de æblerøde Kinder, om Kammerherre Hoppe med den imponerende røde Frakke og den imponerende Feltherremine, om Kammerherreinde Løvenskjold og hendes dukkeagtige Barn, om hin stramme og brave Militærperson med Nøddeknækkerfysiognomiet, der præsenteredes for os som General Haffner, om den joviale Læge Rost, om den ikke joviale Manufakturhandler Raphael, om dem allesammen eller i alt Fald om de allerfleste. Naar der før blev sagt, at Eckersbergs Portrætkunst var ubleget af Tiden, sagdes der i Grunden kun lidt til Eckersbergs Ros; Portræter har nemlig i det hele taget en ganske særlig Modstandskraft overfor denne store Fordærver. Bøger dør, Billeder dør, Portræter vedbliver at leve. Der var paa Eckersberg-Udstillingen et Portræt af en Aabenraa-Borger, malt af en meget underordnet Kunstner, Eckersbergs første Lærer, Jes Jessen, et overraskende udmærket let og aandfuldt behandlet Portræt, om end ikke noget første Rangs Mesterværk. Hvor friskt har det ikke holdt sig gennem Tiderne, hvor meget større Fornøjelse har vi ikke af at se et saadant Værk af en ganske ukendt sønderjysk Malermester end af at læse Klopstock eller Gellert! Intet Under da, at der ikke er groet Skimmel paa Eckersbergs Portræter! De træffer Karakteren, og de er behandlede med en Samvittighedsfuldhed, en Kærlighed, en Omhu, der holder sig lysvaagen i Gengivelsen af de mindste

Enkeltheder. Paa det allerkæreste lille Billede af Eckersbergs Datter var ikke alene Karakteristiken af hendes Person og hendes lyse Lød beundringsværdig, hendes sorte Perlehalsbaand var malt med en Skarphed, en Lethed, en Skønhed, der bragte udmærkede hollandske Mestre i Erindring. Overalt viste Eckersbergs Portræter ham som en sjælden Mester i Behandlingen af alle døde Ting, dog med Undtagelse af polerede Møbler, som han altid har faaet til at ligne malet Fyrretræ. Hvor var Madam Schmidts sorte Kjole ikke glimrende malt, hvor var ikke Papegøjeburet hos „Begge ældste Jomfruer Nathanson“ udsøgt delikat behandlet! Som Sjæleskildring var dette Dobbeltportræt ikke fængslende, men som et figurligt Nature morte betragtet var det overordentlig indtagende ved sin snildt beregnede og stilfulde Billedvirkning og ved sin skønne, varme Farve med den fine Harmoni mellem den orangerødlige Kjole paa den staaende og den grønne Dragt paa den siddende Jomfru. I det hele taget var Farven i Portrætbillederne beundringsværdig. Alt det underlig usikre i Farvesynet, det tynde, sorte eller klangløse, der klæber ved saa megen dansk Malerkunst fra Aarhundredets Midte, er paa ingen Maade Arv fra dens store Lærer.

I Reglen berømmes vistnok Eckersbergs Tegning endnu mere end hans Farve. At det er med Urette, viste allerede Udstillingens første Afdeling, den anden understregede det til Overflod. Sirlig og detaillerende, næsten pedantisk detaillerende, som Eckersbergs Tegning er, kan den synde paa meget væsentlige Punkter, sætte Lemmerne galt til en Krop, give stødende, urigtige Forhold og indføre Skævheder i endnu større Maalestok end Naturen tillader sig dem. Lad gaa, at f. Eks. i Portrætet af Kammerjunker v. Benzon, for at tage et af de gode, Baghovedet synes urimeligt lille, og der aabenbart er noget urigtigt i Næsens Forhold til Partiet over Munden, men Ørets aldeles umulige Anbringelse nede paa Underkæben er unægteligt højst overraskende i et Billede af en saa dygtig og saa omhyggelig Kunstner. Alligevel var Portrætet smukt, særdeles smukt; ogsaa det havde en skøn Farveharmoni i Virkningen af den grønne Dragt mod Hovedet og mod den grønne Bog, og det gav en fin og aandfuld Karakteristik af en sjælden sympatetisk Personlighed. Den stakkels Eckersberg har ofte maattet slide i Fremstillingen af lidet tiltalende Modeller, af selvbehagelige Madammer med Jordemoderfysiognomier, af Mænd med Portvinsrødt i Kinderne, Portvinsdunster i Hjernen og al spidsborgerlig Dumhed stirrende ud af sløve Øjne. Har han end

næsten altid karakteriseret dem trofast og godt, har de dog næppe altid moret ham, og det er derfor intet Under, at han gerne har ydet noget særligt fortræffeligt, hvor han kom ud af det borgerlige Filisteriums Ring, i et Kunstnerportræt som Thorvaldsens, — Dahls var rigtignok et slemt Voksbillede, — i Portræter af Børn som det nydelige og elskværdige Gruppebillede med den skære Farve, og i Portræter af Aristokratiet, der i Eckersbergs Tid sikkert var mere kunstinteresseret, end det nu er. Det mesterligst malte og det mest fortryllende af alle Udstillingens Portræter var jo ubestrideligt Portrætet at Kammerjunker v. Benzons Forlovede, Frk. Massmann. Beundringsværdig var dets stilfulde Holdning, henrivende sjælfuldt disse Øjnes kloge og fornemme Blik, fuldendt nydelig den fine Kontur af Skulder og Hals, vidunderlig malt Skildpaddekammen i Haaret og den gule Kjole med de hvide Kniplinger, ypperlig stemt mod den varmt graalige Baggrund. — en Kjole, der med Tidens og Fernissens gode Bistand havde faaet netop hin uforlignelige, paa engang sarte og fyldige gule Farve, som er en af de kosteligste Lækkerbidskner, Mester Johannes Vermeer fra Delft forstod at berede vore Øjne. — Alle Bädeckere i dansk Kunsthistorie er fremtidigt forpligtede til at sætte to Stjerner foran Frk. Massmann.

Saa lidt som Eckersbergs Portræter var hans Landskaber fra Tiden før hans Rejse inden denne Udstilling alment kendte. Staar de end uendelig langt tilbage for Portræterne og viser en god Del af forrige Aarhundredes Stil og Konvention, saa var de dog fornøjelige at se; der var meget smukt i de fire store Landskaber fra Møen, — i Udflyttergaarden en pragtfuld Helhedsvirkning, i Aftenlandskabet med den noget uheldigt farvede Luft og det traditionelle Forgrundstræ virkelig Storhed og Sandhed i den vide Udsigt over Marken og Søen. — Og i Sanderumsgaardprospekterne, som Udstillingens anden og magrere Afdeling førte frem, var en Art af Poesi, som er sjelden i Eckersbergs senere Kunst, en Duft af Arkadien, der særlig gjorde det største af Billederne med Løvhytten tillokkende, men som ogsaa føltes i den hyggelige Idyl med Aftenlyset paa „Sommerlyst“s Gavl og ind over Havens Plæne. Lidt af Arkadien og af det 18de Aarhundrede var endnu tilbage i den udmærket harmoniske og virkningsfulde „Udsigt ved Meudon Slot“, som havde en saa ypperlig Staffage i den rødbrunfrakkede Herre, der spiller Fjerbold med hvidkjolede Damer med røde Sjaler, og i Parret, som leger Tagfat om et Træ. Der var i dets gyldne Lys en Mindelse om Malere som Moucheron og Both,

en tydelig Paavirkning fra deres smaa Efterlignere og en svag Afglans fra deres store Forbillede Claude Lorrain. I de med rette berømte romerske Prospekter er derimod Eckersberg helt den ny Tids Mand, den ubestikkelige Sandhedssøger med den lyse, skarpt dagklare Farve, og naar han her i et enkelt, vidunderdejligt Studie, Partiet ved Fontana Acetosa, kan minde om Claude, er det kun, fordi forskellige Kunstnerøjne, der ser lige uskyldigt og lige opmærksomt paa Naturen, undertiden finder ligeartet Skønhed. Paa en anden af Perlerne, „En Del af Via Sacra", bragte baade Farven og Behandlingen i Træerne til venstre den som en af Landskabsmaleriets allerypperste Mestre næppe tilstrækkelig højt skattede Paulus Potter levende i Erindring, og den dristigt og ypperligt valgte Udsigt gennem Amfiteatrets Buer viste en storladen Luft, hvis smaa, hvidlige Skyer paa mørk, graablaa Grund genkaldte Mindet om Himle paa flamske Altertavler fra det 15de Aarhundrede.

Fortræffeligheden af Eckersbergs Søbilleder var ogsaa før denne Udstilling kendt af os alle. Mange gamle Bekendte gav den Lejlighed til at gense, men førte ogsaa adskillige Skatte frem, der var ukendte for de fleste, saaledes det fine og nydelige Billede af den engelske Kutter, der paa en regntung Graavejrsdag krydser i Nærheden af nogle Skær. Det misklædtes en Del af sin Ramme; at Rammen betyder særdeles meget for et Billedes Virkning, er en længe upaaagtet Sandhed, som Eckersberg-Udstillingen indprentede os paany. Medens et Billede som Bæltsmakken fra 1830 totalt spoleredes af det smagløse Uhyre af en Ramme, i hvilken det præsenterede sig, forhøjedes f. Eks. den klassiske Holdning i Portrættet af Madam Wolff ved den smukke gamle Ramme, i hvilken det var bevaret. Eckersberg har som Sømaler mindre af Glans og af Pragt, af Festlighed i Kompositionen, af Festlighed i Farven, af poetisk Stemningsrigdom i Indholdet og af aandfuld Overlegenhed i Formen end de bedste mellem hans hollandske Fagfæller. Søen og Luften kan blive noget haarde for ham, Billedet noget tørt; af og til føles lidt generende det Afguderi, hans redelige Grundighed førte ham til at drive med Perspektiven, et Afguderi, der var en sand Monomani og kunde gøre ham næsten utaalelig for hans varmeste Beundrere blandt de unge Kunstnere. Men til Gengæld er Eckersberg fri for al Konveniens, fri for al Manierisme, — uagtet netop Søbillederne undertiden beskyldes for denne Last, — han er sand som ingen anden, grundig som ingen anden, Han forstaar at give os det klareste Indtryk af Skibenes Bevægelser, af

den Maade, paa hvilken de skummende skærer gennem Bølgerne; han maler Skibene saaledes, at endog vi Landkrabber begriber, at de som levende Væsner hver har deres individuelle Karakter. Hvor slaaende Natursandhed har ikke f. Eks. i Billedet af Kaperskonnerten, der undløber en Fregat, Skildringen af den solklare Dag paa rum Sø med de hvide, bugnende Sejl glimrende frem fra den nedstemte, skyløse Luft! Det er med bitre Følelser, man læser den Syndflod af Gadedrengehaan, „Corsaren“ i sin Tid udøste over Eckersbergs Søbilleder. Og det er næsten ubegribeligt, at det er blevet almindelig Mening, at senere danske Marinemalere langt har overfløjet Eckersberg. Anton Melbye har ganske vist en høj Kurs i Tyskland og i Rusland, har opnaaet et virkeligt Verdensry, medens Eckersberg kun er kendt og agtet af os Danske. Det er vel ogsaa sikkert, at hos Anton Melbye Talentet var forbundet med et stærkere Stemningsliv og mindre Nøgternhed; Eckersbergs sindige Arbejde forstyrredes ikke af lyriske Opbrusninger eller Lyst til nogen Art kunstnerisk Fandenivoldskhed. Et Blik paa hans Dagbøger, der under Udstillingen var fremlagte i en Montre, og som vil blive en væsentlig Støtte for det Værk om Eckersberg, til hvilket Emil Hannover, der havde skrevet Udstillingens fortræffelige og værdifulde Katalog, har forberedt sig, kunde maaske friste til den forhastede Slutning, at Eckersberg i Grunden var en stor Filister. Stilen i dem mindede slaaende om Stilen i Jeronimus's berømte Optegnelser: „Den 21. Januari mellem 8 og 9 kom der en meget tyk Skye paa Himmelen, som truede med en ufeylbarlig Regn, men den gik dog over, den 22. dito var Luften heel taagagtig.“ Naive Bekendelser har de begge fælles. Men en Optegnelse som hin betyder noget andet for Eckersberg ẽnd for Jeronimus; for denne betyder den nemlig slet intet og antyder et Liv, der levedes i intet, for hin derimod et Forsøg paa at fastbinde Erindringen om et Natursyn, af hvilken han har haft sin sande og dybe Glæde, antyder et Liv, hvor Kunstnerøjne fandt daglige Glæder, den blinde Filister ikke ser. Eckersberg var en ussel Skribent, men en sand Kunstner. Hans Søbilleder rummer saa stort et Fond af stedse opmærksom og ærbødig Beundring, af virkelig Andagt for al Naturens Friskhed og Dejlighed, at man genser dem med stedse større Fornøjelse, stedse faar dem mere kær, jo mere opmærksomt man betragter dem. Og vi ser Anton Melbye med sit i visse Maader maaske rigere Talent komme saa ynkelig tilkort overfor ham som i de Billeder, der fandtes i Vekselmægler

Deegens meget berømte, men lidet kræsne valgte Samling. Hvor straalede ikke her Eckersbergs lille „Sø med en Robaad“ frem som en sand og kostelig Perle, medens alle Anton Melbyerne viste sig at være utaalelige og ganske letfærdige Rutinearbejder, der harmonerede meget vel med den i Samlingen rigt repræsenterede düsseldorfske Smag. Mellem andre Billeder af Anton Melbye, der har været fremme paa de sidste 3 Maaneders Kunstauktioner, var det hæderligste et Ungdomsarbejde paa Auktionen efter Broderihandler Levysohn, tækkeligt, lidt Eckersbergsk i Stilen, temmelig ubetydeligt. Resten har været rent forskrækkelige; i det hele taget turde det være vanskeligt at finde de Billeder, som forklarer og berettiger Anton Melbyes uhyre Berømmelse. Maaske er de alle komne udenlands; Kunsthalle i Hamborg har nylig erhvervet den Heerupske Samling, der siges at rumme nogle af hans bedste Arbejder.

Skæbnen, der ynder at lade de stærkeste Modsætninger veksle, har moret sig med at sætte Rækkevidden af vor Tilegnelsesevne paa Prøve ved at lade Eckersberg-Udstillingen følge af Plakaterne og af Arbejderne fra de fri Skoler. Fragonard behøvede ikke før at være nævnt som Eksempel paa den gratiøse Udyd, der kunde være valgt mellem Tegnerne til „Le courier français“. Deres Plakater giver imidlertid ingen Anledning til Anker over Uanstændighed, uagtet Chéret, der har opdyrket denne Specialitet og længst er bleven laurbærkronet som dens store Mester, til sit stadige Æmne har Forherligelsen af det glade Pariserlivs mest letlevende Damer, der fra hans Plakater med ægte Pariserchic i Dragter og Bevægelser og yderst forførende Smil søger at friste os til Armidas Haver eller Circes Ø. Tegningen har ogsaa ægte Pariserchic, den er virkelig beundringsværdig ved sin Virtuossikkerhed, sin overlegne Flothed og Bredde, og ikke mindre beundringsværdig er det fuldkomne Mesterskab i Herredømmet over Farvelitografiens vanskelige Teknik. Farverne, især paa de gule Kjoler med de virkningsfulde Pletter af dybtrøde Blomster, staar med uovertræffelig Friskhed og Glans, Behandlingen bevarer en Lethed og en Ynde, der minder om en legende Skitseren i Pastel. Naar Interessen for Chérets Plakater alligevel hurtigt kan mattes, er det, fordi de har noget for ensformigt og stereotypt, fordi der er noget for fladbundet i den Karakteristik, som, hvor den end skal gaa hen, vedbliver at tegne den samme Dukke ned. Med ikke mindre teknisk Dygtighed viser Toulouse-Lautrecs groftskaarne

Plakater en adskilligt sandere og dybere Karakterkunst, han giver et virkeligt levende Billede af en Varietékomiker, der farer hen over Scenen, og i den i al sin Ramhed mesterlige Skildring af „La reine de joie“ tager han med skaanselsløs Glubskhed Forgyldningen af Chérets hellige Gertrud og viser hende som et modbydeligt graadigt Dyr, som slutter en fed Bid, sagtens en Panamahelt, i sine magre Fangearme. Mange andre habile Kunstnere har indladt sig i Væddestriden med Chéret; Steinlen har givet den steriliserede Mælk en nydelig Anbefaling gennem den lille Pige, der drikker den til de mange Kattes Misundelse, Grasset bl. a. med et Studie af Devéria til Grundlag tegnet en stemningsfuld Plakat for „La lecture romantique“. England har længst taget Frankrigs gode Eksempel til Mønster, den store engelske Monstreplakat viste en Forstandighed i Fordelingen af faa Former og faa Farver, ved hvilken der var opnaaet en Enkelthed og en Kraft, vi gør vel i at mærke os. Thi den meget paaskønnelsesværdige Modebevægelse til Gunst for Plakaterne er jo omsider ogsaa naaet til os; at vi i Aar her hjemme har set de første spæde Forsøg paa at gøre Reklameplakaterne tiltrækkende og indsmigrende ved Kunstens gode Hjælp gav Udstillingen af de franske og engelske Plakater Aktualitetens Tilgiftsinteresse.

De fri Skolers Udstilling har sin store Tillokkelse ved den Ungdom og Friskhed, der gennemgaaende præger de Arbejder, den viser os; blandt Udstillerne er det langt overvejende Flertal af de bedste Talenter i den yngste Malerslægt. Rigtignok har næsten ingen af Billederne Nyhedens Interesse for os, de har omtrent alle været at se paa Zahrtmanns Elevers Udstilling eller paa Foraarsudstillingerne, ikke faa dog paa Udstillinger, der ligger langt tilbage i Tiden, hvad der gør Gensynet lærerigt. Undertiden er det vemodblandet, i de yngstes Rækker er allerede enkelte i en afgjort — men lad os haabe, kun foreløbig — Tilbagegang. Saaledes Holsøe, saaledes ogsaa Seligmann, hvis ældre Billeder, som denne Udstilling fremfører, staar betydeligt over dem, de sidste fri Udstillinger har vist os. Andre, som Christian Clausen, er uopfyldte gode Løfter at lægge til Last. Atter andre staar i Stampe. Willumsen har til Gengæld taget en Ørneflugt, som ikke er til at følge. Det er morsomt at gense hans gamle Billeder; Interiøret fra Møllen med den lille Mand, hvis pibende Røst man tror at kunne høre, og Billedet af den snelagte Gade i Helsingør er udmærket smukke.

Dybsindigheden i den forgyldte Gemse er det stedse lige svært at skatte.

Et andet ubestrideligt Talent, Slott-Møller, synes at have saare vanskeligt ved at komme ret til Sæde. Der er ingen Ro i hans Sind, snart er han dybt nede i Bassen, i sorte Farver og sorte Stemninger, snart højt oppe i Diskanten, med grelle Farver og grelt Lys, stedse anstrengt, med sammenbidte Tænder, alt for ofte larmende og skrigende for at male det Mesterværk, der ikke vil lykkes for ham. Aftensolsbilledet, en ikke lykket Bastard af Naturalisme og stiliseret Kunst, viser sig mindre fordelagtigt her end paa „den fri“, dets fænomenale Lyskraft, der lader det ligne en transparent japansk Lampeskærm, svier i Øjnene uden at glæde dem, og fremhæver Atelierbilledet med dets alt for nedstemte Tone som et af Slott-Møllers bedste og stemningsfuldeste Billeder. Skade, at Hovedet er mislykket paa Georg Brandes' Portræt, Anslaget i hele Billedet er udmærket. En ond Fe har givet Slott-Møllers dygtige Haand den Gave i ethvert Ansigt at kunne fremdrage det mindst vindende.

Udstillingens Løve er ubetinget Vilhelm Hammershøj, hans fine, sjælfulde og ejendommelige Kunst fremtræder her med et stærkere Relief end nogen Sinde før. Der kunde maaske paa Forhaand være Grund til at vente, at Hammershøjs Billeder, der benytter en saa ringe Farveskala og alle har de samme blide og dæmpede Toner, samlede ikke vilde klæde hverandre indbyrdes. Det viser sig ingenlunde at være Tilfældet. Han arbejder saa meget med hvert enkelt, at der alligevel ikke bliver nogen Ensformighed. Medens Slott-Møllers Aftensol gjorde bedre Virkning paa den fri Udstilling i Foraaret, kommer Portrætet af Hammershøjs Moder paa den sidste Udstilling uendeligt meget mere til sin Ret. I Karakteristikens kærlige Omhu og Dybde overtræffer det langt Hammershøjs i sin Tid meget omstridte Debutarbejde, der til Gengæld har andre Fordele, en udsøgt Ynde i hele Billedets Virkning, en udsøgt Ynde i Figurens Bevægelse, — vel værd at prise er ogsaa den Lethed og Skønhed, med hvilken dens venstre Haand er behandlet. — Dog, fremfor at søge de retmæssigt rosende Tillægsord for Hammershøjs Portræter og hans nydelige Interiørbilleder, vil jeg — da Lejlighed ikke før har været dertil, — hellere udtale som min Formening, at det store Artemisbillede, der dekorerer Væggen meget godt og viser, at Hammershøj har Mod til at prøve Erobringen af ny Felter, er et meget

mislykket Arbejde. Man maa lade det, at det i Farvetonen har noget, der er nerveberoligende som en douce Musik, og at det, hvis det et eller andet Sted var fundet frem under et Kalklag, vilde blive regnet for et interessant Billede, der vilde sætte mange Hjerner og Penne i Bevægelse. Hvad det i Grunden forestiller, kan intet Menneske sige; derfor vilde der sikkert om den Ting blive skrevet mange lærde og mærkelige Bøger. Til Nød kan det være ligegyldigt med en Forklaring af Æmnet, men selv om en saadan virkelig fandtes, vilde Billedet vedblive at være gaadefuldt. Nogle vilde sikkert holde for, at det oprindeligt havde haft særdeles velformede og ypperligt tegnede Figurer, men at et Uhyre af en Restaurator havde handlet ilde med det, udsvampet Formerne og forkludret Tegningen til den sløjeste Karakterløshed. Andre vilde holde for, at et Billede med en saa løs og usammenhængende Komposition ikke kunde være Værk af en første Rangs Kunstner, og at Tiden havde givet det al dets Charme. Vi ved jo, at Billedet intet forestiller, og at Hammershøj har malt det, hverken bedre eller værre, end det er. Det giver os ingen Gaader at løse, thi det er forstaaeligt, at en fin og skønhedselskende Kunstner, der ækles ved alle de moderne Raaheder og Plumpheder og elsker hine fjerne, fagre, forladte Strande, hvor Kunsten fordum havde sit Bo, længes mod disse og gerne vil drømme sig til dem. Han forsager Benyttelsen af Modeller, fordi han frygter, at disse skal lede ham paa Afveje, saa han ikke naar til det Land, han søger. Men han har ikke de gamle Mestres Viden og Kunnen, ikke deres gennem strenge og flittige Studier erhvervede Herredømme over det menneskelige Legeme, han har hverken Tanken i deres Sjæl, Flammen i deres Vilje eller Kraften i deres Haand; derfor lider han Skibbrud, og Billedet. han maler, bliver et taaget Fata morgana, hvori der kun spøger Reminiscenser fra gammel Kunst eller fra Fotografier efter gammel Kunst, om ædle Skikkelsers stolte Holdning, om yndefuldt svajede Konturer, som italienske Renæssancemalere har set, hvor den græske Kunst saa dem. „Und so ist alles Traum und Schatten hier.“

Det er lykkedes Vilh. Hammershøjs yngre Broder Svend at give sine Modelstudier stærkere Smag af den skønne, strenge Simpelhed i Holdning og Farve og den ynderige Følsomhed i Tegningen, vi beundrer hos de gamle italienske Mestre. Der er ogsaa afgjort Talent i hans Landskaber, uagtet han stedse ser paa Naturen med skumle Bagtanker om at ville stilisere den og

bruger saa tvivlsomme Midler for at naa dette som at berøve Træerne deres organiske Karakter og erstatte Græssets naturlige Vækst med en gaadefuld Mosaik. Der er i Refsnæsbilledet en anerkendelsesværdig Finhed i Synet paa Luftmotivet og Klinternes Konturlinie. Svend Hammershøjs Modelfigurer nærmer sig til den Retning, som med saa stor Dygtighed repræsenteres af Clément; den alt for nøje Tilslutning til en svunden Tids Form faar dog let det behændige Falsums ulystelige Karakter. I øvrigt finder vel de færreste det Umagen værd at standse overfor Udstillingens Modelfigurer, og af dem, der standser her, vil sikkert Flertallet med Urette give Prisen til Krøyers bestikkende lethændede Elever. Der er hos flere af Zahrtmanns Elever med større Kejtethed værdifuldere Hensigter og en renere kunstnerisk Opfattelse. Ogsaa i deres Billeder er Zahrtmanns Elever mærkelig tunghændede; Ævnen til at udtrykke alt det gode, de vil, udvikler de kun langsomt, om de i det hele taget udvikler den; de fleste vedbliver at træde Vande med saa synligt Besvær, at Haabet om, at de vil blive rigtig dygtige Svømmere, Aar for Aar udskydes i den usikre Fremtid. Nu er det ganske vist ogsaa vanskelige Tider at naa frem i, disse Tider, hvor der er saa megen Famlen og Usikkerhed, som ingen Sinde før, hvor den Bevægelse, der i Dag udkrammer sine enesaliggørende Teorier, allerede i Morgen begraves som en forældet Dumhed, og hvor enhver ung Kunstner gerne vil være i Spidsen for Udviklingen mellem de banebrydende Genier, der omsider skal føre os ind i Kanaans Land.

Hvad vilde vel gamle Eckersberg sige til alt dette, om han kunde staa op af sin Grav! — Ja, hvad vilde han sige? Sagtens dette: „Ærbødigheden for Naturen skyldes hele Værdien af min Kunst!“

Karl Madsen.

TEATRENE.

Folk, som ellers ser godt paa Komedie, fortalte efter det Kgl. Teaters Første-Opførelse af Reprisen *Kong René's Datter*, at Forestillingen havde været græsselig. Dèt var en uretfærdig Dom, og det var den friske Erindring om Fru Duses Gæstespil, der havde gjort Dommen uretfærdig. Hver Gang et udenvælts Meteor er faret blændende hen over vor Himmel, vil denne Himmel en Stund synes adskillige endnu mere graa og stjerneløs, end den er. Dertil indskrænker sig de umiddelbare Eftervirkninger af Gæstespil. Vor egen Skuespilkunst kan kun hæves (eller sænkes) af dem, der har Magt og Myndighed til at indvirke stadigt paa den. Og vort virkelige Teaterpublikums Smag stiger og falder med, hvad der ydes Aften efter Aften herhjemme. Et udmærket Gæstespil bringer en Del Mennesker til at stille strenge og for strenge Krav. Men blot at raabe paa det bedste, uden Evne til at føre derop eller i det mindste at vise Vej derop, det er, i alle Livets Forhold at jævne Vejen ikke for det gode og det taalelige, men for det slette.

Hertz's pilne lille Stykke blev spillet saaledes, som de aller fleste Stykker spilles her til Lands og andetsteds. Dog blev en af dets Figurer, dets kvindelige Hovedfigur, til Tider gjort lyslevende. Gav man sig villigt, som man bør, hen til Fru Hennings' Udførelse, saa kom der Øjeblikke, hvor selv en kritisk og kræsen Tilskuer glemte Fru Hennings og saa' Jolanthe. Og dèt er jo Kendemærket paa, at der blev ydet Kunst. Kald dog endelig ikke for Kunstner den Aktør eller den Aktrice, som en hel Aften igennem „spiller sig selv", om saa han eller hun for Resten underholder Dem nok saa livligt! Ene den er virkelig Kunstner, som bringer mange Menneskers Indbildningskraft til at skabe sig

et og samme Billede, som altsaa udløser en „Illusion“ hos dem, og en aldeles bestemt Illusion. Husk Dem om! Det er sikkert hændet Dem, at De — i en vis Sindstilstand, en vis Stilling, en vis Belysning — har set f. Eks. en Krusedulle i Væggens Tapetpapir, og at saa denne Krusedulle pludselig er blevet Dem et menneskeligt Ansigt, som De aldrig i Deres Liv havde mødt. Deres Øjne var fæstede paa Krusedullen, De vidste, at det var en Krusedulle, og alligevel saa De kun hint ukendte Menneskeansigt, og De saa det saa tydeligt, at De let kunde have tegnet det af. Det er, hvad man forstaar ved en (Syns-)Illusion, et Blændværk, og just saadanne, levende og bestemte Blændværk skal Skuespilkunsten faa Deres Øjne og Øren, Deres Tanker og Følelser til at frembringe. Skuespillerens kendte Personlighed og den udenad lærte Rolle svarer til Krusedullen i Tapetpapiret; hans Maske, hans Dragt, hans Plastik, hans Mimik, hans Betoninger er Midlerne, hvormed han rykker Dem hen i den Stilling, sætter Dem i den Sindstilstand, at De ser og hører ikke længer ham, men den ukendte Skikkelse, som han vil bringe (eller som hans Personlighed tillader ham at bringe) Dem til at høre og se. Selv for de aller største Kunstnere lykkes det næppe nogensinde at fremkalde Illusion en hel, stor Rolle, endsige en hel, lang Forestilling igennem. Men paa den anden Side — hvis De en Aften i Teatret slet ikke har set og hørt en anden Virkelighed end den, som Deres Øjne og Øren „faktisk“ saa og hørte oppe paa Scenen, saa sig efter Omstændighederne, at De var den Aften i Selskab, paa Karneval, paa Tingel-Tangel: i et Skuespilhus derimod kan De kun højst uegentligt sige, at De har været.

Fru Hennings havde aabenbart lagt sig 2den Del af Fru Heibergs Livserindringer paa Hjerte. Hun fulgte nøje dens Anvisninger om, hvorledes Blindheden bør fremstilles. Det var der altsammen: den varsomme Gang med Hænderne lidt forud for Legemet, de smaa, stille Bevægelser, den melodiske Stemmeføring „med ligesom en Sordin paa“, og Bestræbelsen for at give Øjnene en indadstraalende i Stedet for en udadstraalende Glans. Alligevel har den Jolanthe, som Fru Heiberg tvang sine Tilskueres Fantasi til at skabe, sikkert været meget forskellig fra den, som Fru Hennings nu og da fik os til at se. Fru Heiberg siger intet om sin Forstaaelse af Figuren, hun spiser En af med den Fruentimmer-Besked, at sligt kan ikke forklares, det maa føles. Men der undslipper hende dog en Betegnelse, hun kalder Jolanthe „denne unge

digteriske Natur". Er man lidt fortrolig med den danske Efter-Romantiks Jargon, saa læser man ud af det Par Ord, hvilket Billede Fru Heiberg har ønsket at fremkalde og maaske ogsaa har fremkaldt. Paa hendes Jolanthe har vistnok passet, hvad Kong René sigter til, naar han taler om „det dunkle, lidt tungsindige (!), men dog saa straalerige Væld" af Datterens „dybe" Øjne. Og i hendes Mund har vistnok et Udbrud lydt naturligt, der i Figurens trykte Repliker egenlig staar som en Hund mellem et Spil Kegler, nemlig Spørgsmaalet til Tristan: „Fremmede! har eders Sang sit Hjem dèr, hvor jeg tænker mig, Længsel og Vemod lokkes af Nætternes Stilhed frem?" Romantiske Digtere har brugt det Billede om en skøn Blomst, at den saa ud, som den stod og længtes efter at flagre op som Sommerfugl. Dersom Fru Heiberg har evnet, hvad hun attraaede, maa hendes Jolanthe have bragt til at tænke paa hint Billed: i Stykkets første Del paa den længselsfulde Blomst, i Stykkets Slutning paa Blomsten, der var blevet Sommerfugl. Dermed stemmer det ogsaa, at gamle Rosenkilde endelig, og netop af Hensyn til Fru Heibergs Fremstilling, vilde have spillet og fik spillet før Stykket Mendelssohns Ouverture til „en Skærsommernatsdrøm". — Fru Hennings derimod har næppe bragt nogen Beundrer til uvilkaarligt at længes efter den Musik. Hendes Jolanthe var ingen inspireret, ingen sværmerisk, ingen digterisk Natur; det var En, hvem man havde lært at digte Vers. Den sarte Skikkelse i den hvide Kjole, de uerfarne Øjne, de umarkerede Ansigtstræk forenede sig med Stemmeklangen, der var skær og spinkel som en høj Violintone, og med den pretiøse Plastik og Diktion om at fremkalde Forestillingen om et ukonfirmeret, sirligt yndefuldt, lidt dresseret artigt Barn i nystrøgede Klæder, hvor ikke et Læg var krøllet eller bragt i Ulave. Dette Pigebarn syntes en Smule behagelystent, men meget kysk; hun „aandede rent", hun „duftede Renhed om sig", hvilket gamle Rosenkilde med Rette siger er det fængslende ved „rigtigt elskværdige Fruentimmer". I den Henseende kan Fru Heibergs Jolanthe-Figur ikke have været skønnere, selv om den sagtens har været modnere, indholdsrigere, interessantere... Og hvad for en af disse to Jolanthe-Figurer er saa kommet den af Digteren tegnede Figur nærmest? Fru Heiberg har spillet, hvad Hertz tænkte sig, men Fru Hennings har spillet, hvad Hertz skrev. Prøv engang, om De vil, at læse Stykket saaledes, at De læser kun Jolanthes Repliker og springer alt andet over. Hvilken over-artig og subli-

meret Barnlighed slaar der En saa ikke i Møde! Jolanthe er blevet 16 Aar i det lille Indelukke, hvor hun lever, og der er jævnligt kommet Besøg; men man har sagt, at hun skulde ikke spørge om, hvad og hvordan der var udenfor Indelukket, og hun har aldrig spurgt, har aldrig søgt at skaffe sig Oplysning derom! Den voldsomste Glæde i hendes Liv har været, da hendes Fader en Gang efter lidt længere Tids Fravær kom igen, hendes dybeste Smerte har været, at en Dag stak et Insekt hende i Fingeren. Ja mer endda! Endnu i det Øjeblik, da hun er betagen af en ukendt Gæst, surmuler hun saa smaat, fordi hendes Plejeforældre er gaaet ud til Vinhøsten, hvor hun dog plejer at være med! Og da saa Elskoven gryr i hendes Hjerte, og Faderen straks efter forklarer hende, at hendes Øjne er blinde, hun kender ikke som andre Verdens Pragt og lyse Rigdom, tror man saa, at hendes første Tanke gælder den elskede? Nej, hun griber en Vending i Faderens Forklaring og forsikrer i en af sine længste Repliker om sit Kendskab til — Aanden i Naturen!

Ogsaa Digteren bringer os jo til, som Læsere, at illudere os selv, og det tit i en ganske løjerlig Forstand. Det hænder, at Digterne — under Pres af Erindringer fra deres Læsning — kommer til at „tegne“ en noget anden Sindstilstand, en noget anden Alder, en noget anden Karakter end den, som de egenlig mener, og som i det givne Tilfælde vilde være den rette. I Stedet for Skræk skildrer de Angst, i Stedet for en ung Pige et opkonstrueret Barn, i Stedet for en Næsten-Helt en Næsten-Skrædder. Og alligevel: hvis deres Kunst er sikker og betydelig, faar de os til at tage Angsten for Skræk, Barnet for ung Pige, Skrædderen for Helt! Selvfølgelig bestandig ved de samme Fif. Digterne forbereder os, det vil sige: de altererer os, bringer os i en Tilstand, hvor vi ikke er saa snusforstandige eller saa aarvaagne som ellers. Og samtidig rykker de os i en bestemt Stilling, viser os Tingene i et bestemt Lys. I den lille digtede Verden, hvor f. Eks. det opkonstruerede Barn gaar om, omtales og begegnes hun af alle de andre Personer som voksen ung Pige, og hun vækker hin voldsomme Elskovslængsel, som kun voksne Kvinder, men aldrig Børn plejer at vække. Derved lokkes ogsaa vi til at anse hende for voksen. Al Kunstnydelse er Æventyret om „Kejserens ny Klæder“ om igen, blot mindre overfladisk og mindre overdrevent, end H. C. Andersen har fortalt det. Vil man have at vide, hvad Digteren virkelig har ydet i den eller den Figur, saa maa man bryde

Illusions-Midlernes Magt, man maa rive Figuren ud af Helheden og se den for sig. Det er nu netop det, Skuespilleren næsten altid gør, i det mindste til en vis Grad. Som bekendt indstuderer han gerne efter en Rolle-Udskrift, hvor der altsaa af det hele Stykke kun findes den Figurs Repliker, som han skal spille, og „Stikordene", d. v. s. Slutningen af den medspillendes Replik. Slemme Tunger paastaar, at endog efter den offentlige Opførelse kender en og anden anset Skuespiller undertiden ikke mer af Stykket end just de Optrin, hvori han selv er med. Men lad ham ogsaa kende det hele Stykke, før han udarbejder sin Figur: saa vil dog hans egne Repliker, hans „Rolle" nemt bore sig dybest ind i hans Bevidsthed, og hans Opfattelse kan følgelig blive noget forskellig fra dens Opfattelse, som blot har læst Stykket i Sammenhæng. Man overser maaske dette Forhold, baade paa og udenfor Scenen. Men i alt Fald burde de erindre det, der vil hasardere sig til at drage Slutninger om en Skuespillers Aandsform og indre Liv fra hans Opfattelse af en digtet Figur. Mangen Fremstilling, hvori man har ment at finde underfulde Bidrag til den spillendes Psykologi, lod sig vist sandfærdigere forklare som Udslag af disse to Faktorer: „Rollen", taget for sig, og saa den paagældende Skuespillers rent legemlige Udtryksmidler.

Da Fru Duse havde spillet „Kameliadamen", var man midt i sin Beundring enig om, at Dumas' Figur havde hun ikke spillet. Dumas havde jo skildret, hvad ikke han, men vi Danske forstaar ved en Demimonde-Dame; Dumas havde jo søgt at rehabilitere i det offenlige Omdømme Kvinden, der sælger sig selv. Og lignede Fru Duses Marguerite en Kokotte? — Nej ikke det allerfjerneste! Det lød fuldstændig ubegribeligt, som Stykkets Handling giver at forstaa, at denne Kvinde skulde eftertragtes af ublu Mænd og skulde ublu give sig hen for Penge. Men skil nu engang i Bogen Figuren ud af dens Milieu, se alene paa „Rollen"! Har saa Dumas virkelig skildret en Demimonde-Dame? Hvis nogen Stand i Samfundet mærker sine Medlemmer, i Ordforraad, i Etikette, i ydre og indre Væsen, saa er det vel Demimondens. Og hvor finder man i Rollen blot et af disse Mærker, der er karakteristiske for Kokotten og kun for hende? Thi at Marguerite er kapriciøs, letsindet eller giver bort, skønt hun selv kan komme til at trænge, hører jo da ikke ind blandt Stands-Særegenhederne. Heller ikke hos Dumas' Figur begriber man synderligt, at hin Metier kan paaduttes den, og Hovedlinierne i „Rollen" og i Fru Duses Spil løber altsaa næppe langt fra

hinanden. Det er sandt, at Dumas' Marguerite synes mere eksalteret, mere flagervorn i sine Bevægelser, end Fru Duses var. Men naar Fruen ikke spillede det, saa skyldes det vel simpelthen, at hun, af rent legemlige Grunde, ikke kunde spille det. I „Et Dukkehjem" lader hun ogsaa Noras berømte Tarantel-Scene fuldstændigt falde. Og de, der saa hende i Goldonis Komedie, ved, hvorledes Illusionen ideligt brødes, fordi hendes Kromadames Ben ikke havde den samme spænstige Ungdommelighed som de forslagne sorte Øjne og de røde Tvebaks-Kinder. Kameliadamens stakkate Flagren ombyttede Fru Duse med en almindelig Gang, der jævnligt slog over i ejendommelige Tilløb til Hop eller Spjæt: „som om hun vilde flyve" og ingen Vinger havde.

Ellers var hendes sceniske Udtryksmidler vidunderlige, de fuldkomneste, man har gjort Bekendtskab med her hjemme i en 30—40 Aar. For Skuespilkunsten har det, som man i daglig Tale kalder „smukke" Øjne, et „smukt" Ansigt, en „smuk" Stemme, kun saare ringe Værd; der gælder det ikke om Dejlighed, men om Bevægelighed, Forvandlingsdygtighed. Udenfor Scenen var Kainz nærmest grim, og Fru Duse nærmest ikke køn. Men i endnu højere Grad end Kainz' magtede hendes Stemme enhver Tonehøjde, enhver Klangfarve, ethvert Tempo, selv det svimlende hurtigste, og magtede det saaledes, at Ordene artikuleredes skarpt baade i den sagteste Hvisken og i hæsblæsende Skrigen-løs. Ogsaa hendes Blik og hendes Minespil var langt rigere end hans, eller langt tydeligere. Disse bitte smaa Stemnings-Udtryk, som vi i det daglige Liv opfatter let i et Menneskes Ansigt, naar vi er tæt ved, men som er for svage, for udviskede til at skelnes paa længere Afstand, dem saa Tilskueren her. Der gled, som man har sagt, utallige Ansigter over Fru Duses Ansigt. Dette var i den Grad paafaldende nyt her hjemme, at en rutineret gammel Teatergænger for Alvor spurgte, om man ikke havde forstærket Skuepladsens Belysning. Hvis man vil forstaa, hvad en saadan Anskuelighed betyder kunstnerisk, maa man huske, at hvor fintmærkende et Instrument end den menneskelige Stemme er, kan den dog kun indenfor yderst snævre Grænser udtrykke to forskellige Stemninger paa en Gang. De fleste og mest gribende Udtryk for det underforstaaede, det dobbeltbundede, det vigtige „Mellem-Linierne" frembringes alene ved Samvirken af Blik og Minespil og saa Stemmeklangen. Der var f. Eks. en uforglemmelig Scene i Sudermanns „Hjemmet". Magda (Fru Duse) har faaet sin søde lille Søster til at skrifte,

Søsteren er rykket ud med, at hendes Livs Skæbne er Fætter Max. Der staar saa i Bogen, at Magda skal „fløjte" smaat og sige: „Men hvorfor gifter du dig da ikke med ham? Fru Duse ombyttede denne Fløjten med at gentage 3, 4 Gange Fætterens Navn: „Max! Max! Max! Max!" Og Gentagelsen udtrykte paa en Gang en skelmsk, godmodig Overlegenhed — og en sagte Klage over et Savn, en Underlegenhed: nemlig, at hun, Magda, havde (desværre!) ingen i Verden, som var hendes Skæbne, og for hvem hun var Skæbnen! Hvor tegnede ikke dette lille Udbrud Magdas Karakter, hvor lod den En ikke se hendes Skikkelse, idet den lod En se hende ind i Sjælen! Men Fru Duses Stemmeklang alene kunde umuligt have faaet de to stridende Stemninger frem: den udtrykte den ene Stemning, medens et ejendommeligt Smil og Minespil udtrykte den anden.

Det er klart, at en Instruktør, en Raadgiver kan have givet Fru Duse Ideen til hint henrivende Udbrud; og siddende i Stue med hende kan han have vist hende, hvorledes det skulde udføres. Paafund, alle Detailler, hele Opfattelsen af en Rolle er tit en andens Værk end den Skuespillers, der spiller Rollen. Den berømte Rachel duede kun lidt, naar ikke Samson havde indstuderet med hende. Og ogsaa om Fru Duse siges der, at hun har ladet sig lære meget, først af udmærkede Sceneinstruktører, derefter af en Skuespiller Andó, som hun indtil for ganske nylig har været knyttet til. Man tør med andre Ord aldrig rask væk slutte noget af, at en Skuespiller under sit Spil gør Dit eller Dat; det eneste, man med Sikkerhed tør tilskrive ham selv, er, at han kan gøre det, hvilket igen vil sige: at han raader over de fornødne sceniske Udtryksmidler. Hvorfra har han saa dem? Hvorfor er Fru Duses Blik og Minespil saa iøjnefaldende rigt paa Nuancer? Er det, fordi hun føler stærkt, medens hun spiller, fordi hun (som Frasemagere siger) „oplever" sin Rolle? Ak, Følelsen alene skaber ingen Kunst: gute Menschen, schlechte Musicanten! Fru Oda Nielsen f. Eks. kunde „opleve" en Rolle fuldt saa meget, hun vilde dog kun i ringe Grad faa „Blik" og Minespil. Nej ligesom Fru Duse kan takke en vis Egenhed ved hendes Stemmeredskabers Bygning og hos de Muskelgrupper, der bevæger dem, for sin virtuose Stemmeføring, saaledes skylder hun sit Bliks og sit Minespils Tydelighed dels til hendes Ansigtsmusklers særegne Spænstighed, dels til Ansigtsformen, til Ansigtets Magerhed, til Hudens Finhed og Elasticitet. Betingelserne for at blive en stor Skuespiller er givne

af Naturen; de kan udvikles, naar man har dem, de kan ikke erhverves, naar man ikke har dem. Man er Kunstner af „Guds Naade“. Evnen til at fremkalde de store, betagende, længe varende Illusioner hos os Tilskuere — den fødes man med.

Men til mindre skal der jo altid mindre. Og vi Teatergængere er taknemlige, naar man blot en lille Smule og blot undertiden kan føre os ind i hin Skin-Verden, hvor alt er fint eller plat, skønt eller grimt, sorgfuldt eller lystigt som det fineste skønne og platteste grimme og smertefuldeste og lystigste, vor Sjæl har mødt i det virkelige Liv, men hvor alt dog let fortones som i en Slags Fjernhed og desuden hurtigt løses op og blegner, som en Drøm.

VILHELM MØLLER.

TILSKUEREN

har i de forløbne Aar bragt originale Artikler af nedenstaaende Forfattere:

I. Noveller, Digte og dramatiske Arbejder.

Ernst Ahlgren. Herman Bang. Fritz Bendix. Victoria Benedictson. Pastor Michael Berg. Dr. phil. E. Brandes. Daniel Bruun. Lavrids Bruun. Helga Casse. Sophus Claussen. W. Dinesen. Holger Drachmann. Bertel Elmgaard. Carl Ewald. Chr. Feveille. Karl Føns. Otto C. Fønss. Arne Garborg. Gustav af Gejerstam. Karl Gjellerup. Olaf Hansen. Ola Hansson. Cand. jur. Rolf Harboe. Ludvig Holstein. Alfred Ipsen. I. D. Irgens Hansen. I. Iversen. J. P. Jacobsen. Børge Janssen. Erna Juel-Hansen. Johannes Jørgensen. H. Kaarsberg. Alexander Kielland. Simon Koch. Thomas Kragh. Kristoffer Kristoffersen. C. Lambeck. Ina Lange. Svend Lange. Karl Larsen. Nathalie Larsen. Oscar Levertin. Poul Levin. Bernt Lie. Jonas Lie. Gert Londemann. Oscar Madsen. Aage Mathisson-Hansen. Jac. Worm-Müller. Niels Møller. Henrik Pontoppidan. Alvilda Prydz. Elith Reumert. P. F. Rist. Helge Rode. Ove Rode. P. A. Rosenberg. C. G. Rosenørn. Fru Olivia Sandstrøm. S. Schandorph. Stephan Sinding. Amalie Skram. Erik Skram. Axel Steenbuch. V. Stuckenberg. Knud Søeborg. Karl A. Tavastjerna. Gustav Wied. Woldemar.

II. Literaturhistorie og Literaturkritik.

H. C. Andersen. Arthur Aumont. Herman Bang. Mathilde Berg. Frk. Clara Bergsøe. Knud Bokkenheuser. Otto Borchsenius. Poul Bourget. Georg Brandes. Ludvig Bødtcher. Sophus Claussen. Edgar Collin. Jonas Collin. Bertel Elmgaard. Nils Erdmann. M. Galschiøt. Dr. phil. Ad. Hansen. Ola Hansson. P. A. Heiberg. Professor, Dr. phil. J. Hoffory. Professor, Dr. phil. Harald Høffding. B. S. Ingemann. Johannes Jørgensen. Sven Lange. Dr. phil. Alfred Lehmann. Niels Møller. N. Neergaard. G. Nordensvan. Inspektør Johan Ottosen. Dr. phil. S. Schandorph. Erik Schiødte. Dr. phil. H. Schwanenflügel. Amalie Skram. Erik Skram. August Strindberg. Cand. mag. Gerson Trier. Dr. phil. Valdemar Vedel. Dr. phil. Cl. Wilkens.

III. Teater og Musik.

Arthur Aumont. Herman Bang. Will. Behrend. Carl Behrens. Frk. Clara Bergsøe. E. Brandes. Harald Hansen. Ola Hansson. Axel Henriques. Prof. Jul. Hoffory. Poul Levin. Vilhelm Møller. S. Schandorph. H. Schwanenflügel.

IV. Kunst.

Andreas Aubert. H. C. Bering-Liisberg. N. V. Dorph, Emil Hannover. Professor, Dr. phil. Jul. Lange. Professor, Dr. phil. Joh. Lange. Karl Madsen. Dr. phil. F. J. Meier. Georg Nordensvan. Erik Schiødte.

V. Almindelig Politik, Forfatnings- og Retsspørgsmaal.

Translatør Fr. Bajer. Kammerherre C. St. A. Bille. Bibliotekar Emil Elberling. Overretssagfører Erik Henrichsen. Professor, Dr. phil. Harald Høffding. Redaktør V. Hørup. Kristoffer Kristoffersen. A. C. Larsen. Redaktør Vilh. Lassen. P. Munch. Folketingsmand N. Neergaard. Kammerherre J. F. Scavenius. Folketingsmand H. Trier. Cand. jur. E. Tybjerg.

VI. Handel, Økonomi og sociale Spørgsmaal.

Ernst Brandes. A. Cantor. Professor V. Falbe-Hansen. Professor N. C. Frederiksen. Lærer J. Hansen, Ølstykke. Kreditforeningsdirektør A. Hein. Folketingsmand J. Jensen. Kaptajn A. Leigh-Smith. Fru S. Magelssen-Groth Kontorchef Emil Meyer. Oberstlieutenant C. T. Müllertz. Niels Møller. N. Neergaard. Højskoleforstander Anton Nielsen. Lektor A. Oppermann. Frantz Pio. Kontorchef Marcus Rubin. Kontorchef Jul. Schovelin. Adjunkt Andr. Sch. Steenberg. Journalist Jens P. Sundboe. Sygekasseinspektør Th. Sørensen. Direktør Frederik Vett. Dr. phil. Cl. Wilkens.

VII. Militære Æmner.

Folketingsmand Fr. Bajer. Civilingeniør A. Foss. Henning Jensen. S. Kjetterup. Kaptajn C. Th. Sørensen. Oberstløjtnant Chr. Tuxen.

VIII. Nationalitetsspørgsmaal.

Herman Bang. Professor N. C. Frederiksen. Pastor M. Mørk-Hansen. Redaktør H. P. Hansen-Nørremølle. Skoleinspektør P. Lauridsen. Skoleinspektør Joh. Ottosen. Dr. med. E. Pontoppidan.

IX. Skole og Universitet.

Bureauchef D. Dessau. Cand. polit. Valdemar Frederiksen. Professor N. C. Frederiksen. Dr. phil. J. L. Heiberg. Skolebestyrer N. Juel-Hansen. Kontorchef Emil Meyer. Adjunkt O. Münster. Dr. med. H. Mygind. Højskoleforstander Anton Nielsen. J. O. Bøving Petersen. Dr. phil. V. Pingel. Herman Trier. Skolebestyrer S. L. Tuxen. Cand. jur. E. Tybjerg.

X. Kirke og Religion.

Pastor Uffe Birkedal. Provst J. Bjerre. Dr. phil. Edv. Brandes. Dr. phil. Georg Brandes. Civilingeniør Karl af Gejerstam. Professor, Dr. phil. Harald Høffding. Henning Jensen. Professor, Dr. theol. Fr. Nielsen. Inspektør J. Petersen. Henrik Pontoppidan. Professor, Dr. phil. T. N. Thiele. Herman Trier.

XI. Psykologiske og etiske Æmner.

Translatør Fr. Bajer. Alfred Bramsen. Dr. phil. Georg Brandes. Læge J. Christmas Dirckinck-Holmfeld. Fru Camilla Collet. Pastor H. F. Feilberg. A. Hein. Professor, Dr. phil. Harald Høffding. Alfred Ipsen. Dr. phil. O. Jespersen. Dr. med. Hans Kaarsberg. Dr. med. H. Mygind. Kontorchef Marcus Rubin. Dr. phil. C. N. Starcke. J. P. Sundboe. Sygekasseinspektør Th. Sørensen. Dr. jur. C. Ussing. Dr. phil. Valdemar Vedel. Dr. phil. Cl. Wilkens.

XII. Lægevidenskab og Hygiejne.

Dr. med. Knud Faber. Frk. Johanne Krebs. Dr. med. F. Levison. Fru Ch. Norrie. Ingeniør J. Rump. Dr. med., Overkirurg E. A. Tscherning. Kredslæge Axel Ulrik. Dr. med., Overlæge O. Wanscher.

XIII. Naturvidenskab og Rejseskildringer.

Direktør A. Andresen. Fru Martha Drachmann Bentzon. H. C. Bering-Liisberg. Dr. phil. G. Brandes. Kaptajn W. Dinesen. P. Eberlin. Cand. mag. Aug. Fjelstrup. Kaptajn E. Flindt. Civilingeniør H. Hornemann. Kommandør Otto Irminger. Dr. phil. Otto Jespersen. Lektor W. Johannsen. Dr. phil. K. F. Kinch. Realskolebestyrer Torvald Køhl. Skoleinspektør P. Lauridsen. Cand. phil. Joh. Magnussen. Dr. phil. E. Petersen. Dr. phil. V. Pingel. Docent Kr. Prytz. Dr. phil. S. Schandorph.

XIV. Kulturskildringer, Historie og Biografi.

Musæumsinspektør Kr. Bahnson. Cand. jur. Knud Berlin. Dr. phil. R. Besthorn. Kammerherre C. St. A. Bille. Redaktør Carl Bruun. Fru Camilla Collet. Viceadmiral, Baron Dahlerup. Professor A. G. Drachmann. Distriktslæge W. Dreyer. B A. Duurloo. Fru Anna Ch. Edgren. Kr. Erslev. Professor C. N. Frederiksen. Dr. phil. J. A. Fredericia. Cand. jur. Th. Graae. Oskar Hansen. Overretssagfører A. Hvass. Professor, Dr. phil. Harald Høffding. Kommandør Otto Irminger. J. P. Jacobsen. Etatsraad V. Jacobsen. Skolebestyrer N. Juel-Hansen. Rigsarkivar A. D. Jørgensen. Søren Kierkegaard. Skoleinspektør P. Lauridsen. Edv. Lehmann. Dr. phil. F. J. Meier. Teatercensor Vilh. Møller. Folketingsmand N. Neergaard. Anton Nielsen. Dr. phil. J. Nørregaard. Direktør Bernhard Olsen. Inspektør Joh. Ottosen. Professor, Dr. med. Joh. Petersen. Frk. Marie Pingel. Dr. phil. V. Pingel. C. N. Rosenkilde. Dr. phil. H. Schwanenflügel. E. Skram. Skolebestyrer E. Slomann. Præst C. L. Strøm. Hospitalsforst. Fr. Stuckenberg. C. Th. Sørensen. Krigsminister A. F. Tscherning. E. A. Tscherning. Højskoleforst. V. Ullmann. Kaptajn J. Westrup.

EN SMULE TROSBEKENDELSE.

Til Johannes Jørgensen.

Der lever blandt de Mænd, jeg traf,
da jeg var ung og fuld af Mod,
en eneste, hvis Sind og Sjæl
randt ind i min
mer' dybt end, om vi blanded
som Fosterbrødre Blod.

Vi kæmped begge samme Kamp,
vandt samme Sejr, led samme Spot
og delte Sejr og Nederlag
som fælles Gods,
hver nøjsom lille Glæde,
hvert Støvfnug ondt og godt.

Og naar jeg gik ved Morgengry,
og Duggen graaned Blad og Straa,
da steg hans Navn frem i min Sjæl,
og naar jeg gik
blandt Aftnens Elverskygger,
da var det ham, jeg tænkte paa.

Og hvad der mødte mig af skønt,
det glæded mig med dobbelt Magt,
fordi det vilde glæde ham,
og naar han kom,
da slog hans Glædes Ekko
mod min og gav den større Pragt.

Hvad lykkeligt, der mødte ham,
det bar mig til en solfyldt Vaar,
fordi jeg saa hans Sjæl saa rig,
saa frugtbar, hed
som selve Solens Skælven
et Sommergry, naar frem den gaar.

Og hvad der mødte ham af ondt,
det ramte mig som Ulivssaar,
fordi jeg saa hans Sjæl saa skær,
saa øm og fin,
et nøgent Offerbytte
for denne Verdens Helvedskaar.

Og ingen Markens Blomst i Dug
har frydet mig en Morgenstund,
naar vuggende for Vindens Nyn
i Sol den stod,
som denne Morgenskælven,
der gyngede hans Væsens Bund.

Og ingen høstlig, taaget Dag
har svøbt et Vemod om mit Sind
saa rigt i al dets Fattigdom,
som naar han kom
og talede tungsindig
i Ord, der skar sig dybest ind.

Da førte Livets Gang os fjernt,
ham hist, mig her, hver til sin Krog,
mig gjorde Tiden mere haard
og drømmeløs,
ham lærte den at tale
de store Drømmes dybe Sprog.

Mig skreg den til sit: haardt mod haardt!
ham tvang den med sit Bøddelris
til, for at redde Sind og Sjæl,
at søge Fred,
hvor Tiden aldrig kommer,
i vide Længslers dunkle Dis.

Men aldrig glæder mig en Stund
et Støvfnug skønt, jeg ser paa Jord,
før mig hans morgenrige Fryd
i Minde gaar,
og sidder jeg tungsindig,
jeg drømmer om hans Vemodsord.

Og gaar jeg ud ved Morgengry,
naar Duggen graaner Blad og Straa,
da staar hans Navn frem i min Sjæl,
og drages jeg
af Aftnens Elverskygger,
da er det ham, jeg tænker paa.

I.

Du kommer til mig, Ven,
og vil, at jeg skal angre
min Ungdoms krasse Gudsforagt,
min Ungdoms kaade Djævlepagt,
min Ungdom! Ungdom! ... Ven!

at jeg skal bryde Staven
og fælde Dødsdom over
hver lille giftig Blomst, der staar
fra Urtegaardens unge Aar,
og kulegrave Haven!

Du vil, jeg skal erklære,
at, hvad jeg den Gang trode,
var Hedenskab og daarlig Tant,
at senere vi alle fandt,
det var en fattig Lære!

Du skulde vide, Ven,
hvor vildt jeg elsker alle
de Tanker, jeg engang har tænkt,
— den mindste, jeg har fra mig slængt,
mit Hjerte brænder end!

Og maatte mange falde
for Livets grumme Prøve,
forgaa som Blændværk, blive Støv,
mens nye, større satte Løv, —
jeg gemmer paa dem alle.

Thi tog jeg fejl i meget,
der randt dog fra mit Hjerte
en Draabe Blod i fejlest Id,
... ak, Hjerteblod! ak, Ungdomstid!
da lykkelig jeg leged!

Fik vi saa grumme Hænder,
at frejdigt vi kan skære
det halve af vort Hjerte ud,
fordi det bar en anden Gud
end den, vi nu bekender?

Jeg har ej Raad at miste
den mindste lille Time,
der bar sin Skærv til den, jeg blev!
hver Fryd, hver Spot, hver Tant, jeg drev,
jeg gemmer til det sidste!

Kald mig kun fattig, Ven!
jeg har ej Raad at angre
min Ungdoms kaade, blinde Spot,
min Ungdoms Spring blandt skønt og raat,
min Ungdom! Ungdom! ... Ven!

II.

Og skulde jeg fælde den Tid, der gik,
som klingende Tomhed, som falsk Musik,
jeg maatte vel være et Vildmandsskarn,
der aad af Hunger sit eget Barn!

Saa meget, jeg ved, fører Livet med,
de Tanker de ejer ej blivende Sted,
hvad klarligt straaler som Sandhed i Dag,
det falmer i Morgen som taabelig Sag.

Men ét, jeg ved, varer Livet ud,
min Sjæl i dens spillende, spraglede Skrud,
udelelig hel, ingen Tomme forødt
fra den Gang, jeg blev af min Moder født!

Vidt har den vandret, i Ørkner tit,
men hvad den saa fandt sig, blev altsammen mit,
Sandskorn og Guld — og hver usselig Ting
umisteligt Led i en sluttet Ring.

Og altsammen ejer den samme Værdi,
thi altsammen fælded det Bund i den Sti,
jeg vandred og vandrer, i Dag som i Gaar,
fra da jeg blev Mand — ind i kommende Aar.

III.

Og har jeg dyrket Dagens Sol,
og har jeg tilbedt Døden
og set mig glad paa en Viol
og slidt mig syg for Føden,

og har jeg fejret Elskovs Fest
og kysset Kvindebarme,
og har jeg præket som en Præst
mod Blodets vilde Varme,

jeg solgte gerne et Par Aar
af dem, som er i Vente,
for fra min Ungdoms viltre Vaar
endnu et Kys at hente,

gav gerne denne Solfaldsglans,
der nu mit Hjerte fylder,
for lidt af det, der Sind og Sans
forpester og forgylder!

Et Aar i Sorg, en Dag i Fryd!
jeg valgte begge Dele
for Syndefriheds beske Dyd
og Sjælsfred og det hele!

gav al Erfarings tunge Sum,
min hele, bitre Viden
for det at kunne være dum
og gaa som blind til Striden,

for det at eje Tyrketro,
for det at kunne træde
i Dag som Gud paa Regnbu'bro
og saa i Morgen græde!

gav alt, hvad der for mig staar hen
som Gry i Fremtidsskæret,
for blot et Nu at være den,
som jeg engang har været!

IV.

Ransag dit Hjerte, siger du,
ryd bort det onde, gem det gode,
skil ud, hvad der var Giftsvamp i,
riv Daarligdommen op med Rode!

Ja — om jeg vidste blot bestemt,
hvad der var Svamp og hvad en Rose,
alt, hvad der i min Sjæl er gemt,
har lejret sig som Muld i Mose.

Og alt har kastet Frugt og Frø,
hver maatte sit til Muldet give,
og faar vi Vaar med Regn og Tø,
da kalder Solen alt til Live.

Og da staar Rose, Svamp i Flor,
og jeg kan se det onde, gode,
se Svamp, hvor Roser stod i Fjor,
og Roser der, hvor Svampe groede.

Ak, godt og ondt faar følges ad,
faar sammen gro mod samme Himmel,
jeg mægter ej det mindste Blad
at bryde i den hele Vrimmel.

V.

Ja — jeg kan skifte Mening,
det har jeg gjort saa mangen Gang,
— hvem fik vel i Forlening?
den sidste Sandheds Himmelvang?

Der gaar saa mange Drømme,
saa mangen Tro i Blus og Brand,
hver Vaar slaar friske Strømme
imod den isgraa Vinterstrand.

Lad Drømme brænde, Tro gaa ned
og blive Støv langs Veje!
det Ar, som de i Sjælen sved,
bær jeg som evigt Eje!

VI.

Jeg har et Helgenskrin i Hus,
af Uvejrssus,
af Solens Guld,
af Nat og fattigt Stjernesmuld
saa skønt, saa sindrigt drevet,
dèr sover som i Helgenblund
hver runden Stund,
mit Liv, som jeg det leved.

Naar for hver stakket Dagens Lyd,
for Døgnets Fryd
og Døgnets ondt
og Døgnets Larmen Verden rundt

mit Sind sig stille gemmer,
da stiger der fra Skrinets Bund
en Højtidsstund,
som sært mit Hjerte stemmer.

Ej Klage, ikke Glædens Glød,
— det er, som brød
en Stjernehær
i stille, stort, livsaligt Skær
frem paa saa høj en Himmel
og stirrer ned paa mig og mit
saa fjernt, saa vidt,
saa evig i sin Vrimmel.

Og hver en Stjerne er et Smil,
et bittert Smil,
et Smil i Fryd,
et Suk, en Sejr, en Klagelyd,
en Drøm, en Graad i Nøden,
hver Haan, hver Spot, hvert lystigt Haab,
hvert sorgfuldt Raab,
mit Liv i evig Gløden!

Da ved jeg ét, som helligt er,
som helligt er:
mit eget Liv
i ondt og godt, mit eget Liv
og intet uden dette, —
jeg staar for Skrinet ond og god
og har ej Mod
én levet Stund at slette!

VII.

Jeg tror paa, at der findes
en Gud etsteds — i dig, i mig,
maaske bag Stjernerne, maaske
i Støvet paa hver Alfarvej,

en Gud, som væmmes saare
ved alle dem, der bygger Hus
ham og hans Magt til Ære
og kaster sig for ham i Grus,

en Gud, som evig ynker
hver Sjæl, der ygmygt hylder ham,
fordi han er lidt større
end denne stakkels Verdens Lam,

en Gud, som viger fra dig,
hvis du vil krybe for hans Fod
og raadløs skjule i en Bøn
din egen Fattigdom paa Mod,

en Gud, som stum forstener
for Klage som for Fryderaab
højt over dine Sorger,
højt over dine Haab,

en Gud, som ser — ser evigt
i ubrudt Tavshed, ubrudt Ro
paa dig og dit og gemmer
hver Gang du græd, hver Gang du lo,

en Gud, hvis Øje følger
din Færd i al dens op og ned
og ved om, hvor du vandt og slap,
saa dømmende Besked,

en Gud, hvis Blik bestandig
ser paa dig, om du vandrer rank
trods dybest Stik, trods ondest Kval,
hvad eller om dit Hoved sank,

en Gud, som ikke skænker
den mindste Hjælp dig i din Nød,
men vil, at du skal bøde selv,
hvad selv du i din Færd forbrød,

at han engang kan skænke
dig Hvile ved sin Side,
fordi du holdt dig selv i Hævd,
hvad ondt han lod dig lide,

fordi du stod saa stolt som han
i ondt og godt, i smaat og stort,
fordi uovervunden
du vandrer ud af Livets Port.

Februar 1896.

VIGGO STUCKENBERG.

DA DE DANSK-VESTINDISKE ØER SIDST SKULDE SÆLGES.

Nogle Blade af vestindiske Optegnelser, skrevne paa St. Croix i November 1875.

Den 18de November er kommen igen for 8de Gang siden hin 18de Novbr., da de vestindiske Øers Befolkning om Morgenen hørte, at den var solgt, og om Middagen troede, at den skulde forgaa, saa det er vel paa Tide, at jeg engang faar et Par Ord derom nedskrevne, inden jeg glemmer mere, end jeg alt har glemt.

Orkanen, der den 29de Oktober havde ødelagt en Del af St. Thomæ By og tumlet med Skibene i dens Havn, indtil der kun var Vrag tilbage, havde ogsaa vendt op og ned paa Gemytterne. Orkanen er den mexikanske Bugts og det karaibiske Havs Rædsel; man beder i Kirkerne ved Orkantidens Begyndelse, og man takker i Kirkerne ved dens Ophør, og saaledes havde man bedet og takket sig tryg; siden 1837 var ingen Orkan gaaet hen over vore Øer, og den sædvanlige Tak var med tilvant Tillidsfuldhed bleven opsendt netop 4 Dage, før Orkanen kom. Den kom i Utide, pludselig og rasende; intet Under da, at den, ogsaa her paa St. Croix, hvor den ikke havde krummet et Træ, toges som et groft Brud paa Naturens Orden, der fyldte Sindene med bange Anelser om ny Begivenheder og Ulykker. Ulykken kommer aldrig alene, mente de underlige, melankolske gamle uldtottede Skabninger, der spiller en saa stor Rolle i Folkelivet herude, og da November Maaned, der ellers bringer Friskhed og Kølighed ovenpaa Orkantidens døde Stilhed, sneg sig frem om muligt endnu mere trykkende hed og kvælende, var det, som der endnu laa noget i Luften. Man blev ved at se paa Barometret og Himlen, men de forholdt sig rolige. — Den 18de November ophørte Stilheden, og Begivenheden indtraf.

Henved Midten af November afløstes de Rygter, der lige siden den amerikanske Borgerkrig nu og da var dukkede op om en Afstaaelse af Øerne, af en mere præcis Beretning, som Havanadamperen bragte til St. Thomas, og som gik ud paa, at det ifølge Telegrammer fra London hed sig, at der var sluttet en Traktat om Afstaaelse af de dansk-vestindiske Øer til de Forenede Stater for en Sum af $7^1/_2$ Million Dollars. Paa Grund af sin Præcision vandt Beretningen ganske anderledes Tiltro og gav et ganske anderledes Røre i de allerede for alt uventet opladte Gemytter, end noget tidligere Rygte havde gjort. Lys- og Skyggesiderne ved en Overgang til Amerika diskuteredes livlig, hvor man mødtes; her paa St. Croix var det Arbejdsregulativerne, man var bange for at faa afskaffet, og Indførselstolden paa Sukker og Rom, man haabede at faa ophævet; paa St. Thomas var det Spørgsmaalet, om Øen vilde vedblive at være Frihavn eller ikke, der voldte Bekymring. Men det var jo dog endnu kun et Rygte — saaledes betegnedes det i Beretningen — og hvorfor skulde det være bedre end de tidligere. Til de vantro hørte fremfor alle Guvernør Birch. De tidligere Rygter om, at der tænktes paa eller forhandledes om en Afstaaelse, dem havde han vel kunnet forstaa, men at man nu skulde have solgt Øerne, gjort det hele i Stand, uden at han var bleven spurgt til Raads, det var usømmeligt, urimeligt, i alt Fald højst usandsynligt. Han kunde jo knap lide, at der taltes om Vestindien, uden at han var med; og saa skulde man have solgt Øerne uden ham, uden at han havde kunnet varetage Befolkningens Tarv ved gunstige Overgangsbestemmelser. Han vilde ikke høre mere derom. Anderledes min kære Kollega, Guvernementssekretær Hattensen, der havde en mærkværdig Sans, et sært Instinkt naar det gjaldt Nyheder.

„Der er noget i mig, der siger, at det er sandt, hvad Fanden saa Birch siger," sagde han, og besluttede sig til at gaa over til St. Thomas for at se, hvorledes der saa ud efter Orkanen; det vil sige, det var den officielle Grund, den, hvorpaa han begærede Rejsetilladelse; men i Virkeligheden var det for at møde Paketten der, snakke om Tingen med sin Svigerfader, Overdommer Stakemann, der dengang fungerede som Præsident, og staa ham bi, hvis virkelig noget usædvanligt skulde indtræffe. Og saa rejste han.

Den 17de November var jeg i Frederiksted og var netop, vel Kl. 10 om Aftenen, ved at skulle køre hjem, da Hattensen sendte mig Bud, at han lige var kommen tilbage fra St. Thomas, at

Nyheden i det væsentlige var sand, og at han gerne vilde se mig, inden jeg tog hjem. Jeg gik hen paa Apoteket, alle gode Borgeres Samlingssted, hvor jeg tænkte mig han maatte have søgt hen, og der traf jeg ham ogsaa. Han berettede mig da, at Salget virkelig var iværksat for St. Thomas' og St. Jans Vedkommende for 14 Mill. Daler, dog betinget af, at Befolkningen ved en almindelig Afstemning udtalte sig derfor; endvidere at Kammerherre, fhv. Guvernør i Guinea Carstensen var kommen ud som overordentlig Regeringskommissær for at udføre Afstaaelsen, og at der med det amerikanske Krigsskib „de Soto" var kommet en amerikansk Kommissær, en Ven af Statssekretæren Mr. Seward, Præsten Hawley, hvem derhos den amerikanske Konsul, vor gode Ven Perkins, og „den unge Moore", (William F. Moore) var attacherede. De var alle, Hattensen med, komne over fra St. Thomas i det amerikanske Krigsskib „Monongahela"; desuden var til St. Thomas kommet den amerikanske Fregat „Susquehanna", Flagskib for Admiral Palmer, Chefen for „the Gulf and West-India Squadron", saa at altsaa denne Flaadeafdeling havde Station der. Afstaaelsen syntes saaledes at være lige for Haanden; naar man saa hen til den Hurtighed og Hemmelighedsfuldhed, hvormed den hele Affære maatte have været ledet, var der intet urimeligt i den Tanke, at Admiral Palmer var der for at tage Øerne i Besiddelse. I København var Sagen ogsaa indtil de sidste Dage før Pakettens Afgang gaaet stille af; endog Kolonialkontoret havde været holdt i Uvidenhed derom til det yderste Øjeblik, og Kammerherre Rothe, Præsidenten paa St. Thomas, der i den ellevte Time havde faaet Nys derom, gjorde sig i et Par Timer rede til at forlade København for, skrøbelig som han var, ogsaa at komme ud med Paketten og i det vigtige Øjeblik være paa sin Post.

Da jeg kom hen paa Apoteket, havde de Par Herrer, der var tilstede, alt givet deres første Indtryk Luft, og der var den Stilhed, som følger ovenpaa de første Forbavselses-Udbrud. Kaptajn K. var allerede ved at beregne sine Vartpenge, hvad Hattensen alt havde gjort undervejs, og vor Ven, Apoteker Faber, stod saa paa det ene, saa paa det andet Ben, med et „hvad skal man sige til det?" men mente dog nærmest, at det var skammeligt, formodentlig fordi Kolonialraadet ikke først var hørt. Jeg selv havde saavel denne Dag som i de nærmeste Dage forud diskuteret Sagen med adskillige, rigtignok under den Forudsætning, at St. Croix skulde være med; jeg havde ment, at Nyheden var alt for god til at kunne være sand.

Danmark kunde med sine indskrænkede Ressourcer og deraf følgende Smaalighed i alle Forhold ikke gøre sine Kolonier Ret og Skel; Amerika skulde for første Gang til at have Kolonier eller, om det fra et amerikansk Synspunkt ikke blev Kolonier, erhvervede Territorier; det vilde sætte en Ære i at lade dem blomstre, saa meget mere, som det maaske tænkte paa andre Erhvervelser i det karaibiske Hav, og det havde Midlerne dertil; jeg ansaa det altsaa for en Lykke baade for Danmark og Kolonierne, om Rygtet var sandt. Men hvor vel forberedt man end er, saa slipper man dog under slige Omstændigheder ikke for Forbavselsens og Overraskelsens Indtryk; og jeg tør ikke sige, at jeg var mindre overrasket end de andre. Jeg søgte at berolige Faber, der som princeps politicus i Westenden vilde benytte, om just ikke den dybe Nat saa den aarle Morgen til, samtidig med at rulle Nyheden ud, at agitere Stemningen for eller imod, og trøstede ham med, at St. Croix, hvortil jo Franskmændene havde Forkøbsret, nok, naar dette Forhold var ordnet, vilde følge med. Det nyttede ikke at sprælle, Sagen var naturligvis Alvor. „Men sæt, at vi, at Befolkningen stemmer imod?“ — „Ja, sæt min Onkel var min Tante“ osv. Jeg var ikke tilbøjelig til lang Snakken, da jeg hørte, at Hattensen havde faaet Kammerherre Carstensen til at overdrage ham Besørgelsen af Depecherne til Guvernør Birch, dem han altsaa nu havde i Lommen. Carstensen kunde jo rigtignok, om han ikke vilde køre til Christianssted samme Aften, have ladet Kapt. Hedemann, der var ham attacheret, gaa op med dem; men det var saa nemt, det var han og Hattensen blevne enige om, naar dog Hattensen tog op i Aften, om han bragte dem ud til Guvernøren paa Richmond. Hattensen var i Øjeblikket ikke ublandet glad over det Hverv, han havde paataget sig: han ventede nok, at Birch vilde sætte store Øjne op og maaske føle sig ubehagelig berørt ved Carstensens noget flotte Adfærd, men Fornøjelsen over, at han, som han jo nu havde god Udsigt til, vilde faa Brødet friskbagt, straks som Birch tog det ud af Posen, var dog langt overvejende.

Hans Anmodning om, at jeg skulde følge med ham til Guvernør Birch, havde jeg intet imod at gaa ind paa; ogsaa jeg gad nok, saa snart som muligt, lære Sagen helt at kende. Vi blev da enige om, at vi skulde køre op med det samme til Richmond. Vi fik en Vogn og kom afsted. Tyngede Vægten af Depecherne Hattensen, saa tyngede igen hans egen Vægt Vognen, saa de elendige Ponyer næppe kunde aarke frem. Som Tiden led, steg vor Utaalmodighed,

indtil vi, da vi saa, at Klokken maatte blive over to, inden vi kunde naa Richmond, besluttede os til at lade Birch have Ro indtil næste Morgen og saa overnatte paa Beeston Hill, hvor jeg dengang boede. Kl. 5½ næste Morgen tog vi saa ind til Richmond. Vi lod Guvernøren melde, at vi gerne vilde tale med ham *„on something very particular,“* og efter et Kvarters Forløb, hvorunder det efterhaanden var blevet lyst, kom Birch ned. Han saa paa os med spændte Miner, med det stirrende Blik, der gav hans ellers intelligente Ansigt et Udtryk af Sløvhed og Overanstrengelse, altsaa egenlig borttog Udtrykket af hans Ansigt, og da Hattensen modtog ham med sit: „Ja, Hr. Guvernør, Øerne, det vil sige St. Thomas og St. Jan er da solgte, Kammerherre Carstensen er som kgl. Regeringskommissær i dette Øjeblik i West-End om Bord i „Monongahela“, blev ganske bogstaveligt hans Ansigt længere, idet han med aaben Mund et Øjeblik i Tavshed betragtede os.

„En kgl. Kommissær“, udbrød han, „men jeg da?“

„Kammerherre Carstensen bad mig bringe Guvernøren disse Depecher, han vil senere paa Dagen selv hilse paa Dem“, vedblev Hattensen og afgav sine Papirer.

Da Birch kom til den Skrivelse, der fra Udenrigsministeriet var stilet til ham, fik hans Ansigt efterhaanden igen sine gamle Folder, hans Bevægelser, der under Aabningen og den første Gennembladning havde været urolige og usikre, fik igen deres Fasthed, og det var med temmelig Rolighed, at han paany talte:

„Ja, det kunde jeg jo nok tænke; Kammerherre Carstensen er i alt, hvad han foretager sig, henvist til mig, til min Bistand og Ledelse.“

De øvrige Dokumenter, Konventionen, Proklamationen til Indvaanerne paa St. Thomas og St. Jan, det kgl. Reskript til Kammerherre Carstensen har jo allerede længe været kendte.[1]) Men Skrivelsen til Guvernør Birch indeholdt en Bestemmelse, som jeg senere kommer til, den, hvis Ikke-Udførelse, efter min Formening, saaledes som jeg skal søge at godtgøre det, fik det hele Foretagende til at strande, den nemlig, at Afstemningen skulde være foretagen inden Udløbet af 4 Dage efter denne Skrivelses Modtagelse.

„Jeg maa tilstaa, dette har gjort et stærkt Indtryk paa mig, jeg havde ikke troet paa Rygtet,“ ytrede Birch; og ingen For-

[1]) De findes nu alle trykte i Ussings Lovsamling for 1867 p. 490—95.

modning, saaledes som den af flere næredes, om, at Birch forinden havde vidst noget om Sagen, men, som han plejede at kunne, bevarede den store Hemmelighed godt, kunde holde Stand overfor det slaaende Udtryk, hans Overraskelse uvilkaarlig gav sig i hans Miner og Bevægelser.

Hattensen og jeg kørte saa ind til Byen, hvor vi, skønt det endnu var tidligt, fandt en Del Bevægelse paa Værftet. Post-Skonnerten, der var kommen om Natten, havde bekræftet Rygtet om Salget; det hed sig ogsaa, at danske og amerikanske Kommissærer var komne ud, men ingen vidste nogen egenlig Besked; General Oxholm var naturligvis den første, der antastede vor Vogn; det var et Særsyn at se min Vogn paa den Tid af Døgnet i Byen, og da nu tilmed Hattensen saas i den, var det jo øjensynligt, at Begivenhederne allerede var i Gang. Vi slap nogenlunde taalelig igennem med en almindelig Bekræftelse af, at Salget, saavidt de to Øer angik, var en Kendsgerning. Det kneb for H. at holde paa, hvad vi vidste; det gik jo ikke an, at Birch, naar han senere paa Dagen kom ind til Byen, skulde finde hele Embedsstanden allerede vel underrettet; vi havde desuden lovet ham at iagttage en vis Diskretion, og enkelte Ting, deriblandt ogsaa Instrueringen med Hensyn til Afstemningens Foretagelse inden den korte Frist, var os ligefrem betroede. Hattensen, der ikke stolede paa sig selv, tog det kloge Parti efter Badet at tage sig en Morgenlur, saa var han, som han sagde, vis paa ikke at forsnakke sig; for gik han ud, vilde han straks blive omringet og presset, til han lækkede ud med, hvad han havde inde. Mig var man ikke i Vane med at søge, naar det gjaldt Nyheder, saa jeg kunde sidde ret trygt paa mit Kontor. Oxholm, den gamle snurrige Herre, vilde jeg vistnok ikke kunne undgaa. Han løb da ogsaa ind og ud; hver halve Time kom han igen og spurgte, om jeg nu vidste mere; hver Gang fik han en lille uskadelig Dosis, som han saa kunde gaa og være hemmelighedssvanger med og snakke sort om, indtil jeg til sidst kunde sige ham, at Birch var kommen ind, og at det nu var bedst, han gik til ham, inden andre Folk og Forretninger lagde Beslag paa ham. En halv Time efter kom han tilbage, forsigtig og hemmelighedsfuld, lukkede Døren og sagde, at nu kunde han fortælle mig Nyheder; og jeg lod ham naturligvis have den Fornøjelse at berette mig alt, hvad jeg vidste. Nu vilde han gaa hjem, sagde han, og spise Frokost for ikke at blive fristet til at fortælle. Kaptajn R. hvem jeg tidligere, da jeg kørte hen til mit Kontor, havde fortalt, hvad jeg uden Indiskretion

kunde fortælle, vilde ogsaa gaa hjem og holde sig inde af samme Grund.

Opad Dagen skulde Guvernøren modtage den fremmede Kommissær og hans Tilforordnede, og derefter skulde der straks lægges Haand paa Værket. Kl. tre Kvarter til 3 var Kammerherre Carstensen og hans Adjungerede, Kapt. Hedemann, Præsten Hawley med Konsul Perkins samlede i Guvernementshuset i den mindre Sal, og deres Ankomst var netop bleven meldt til Birch, der var i sit Arbejdsværelse i den øverste Etage, da en uforklarlig Larm, som om en uhyre Mængde Sukker-Waggoner kørte løbsk i Stuen nedenunder, og utallige lige saa uforklarlige Lyd af Stole, Klokker, Glas, Skilderier, Vaser, kort sagt alt, der var nogenlunde flytteligt, opskræmmede dem, som overhovedet hvert Menneske paa Øen, og Benene rystede under dem, som under alle andre med. — Jordskælv! lød det, ja det maa være Jordskælv! og ud styrtede Kommissæren og Tilforordnede, ned i Gaarden. Birch var efter Meldingen i Færd med at gaa ned, da han standsedes af Rystelsen. Inden han naaede udenfor, vilde Rystelsen, tænkte han, have gjort sit Værk, om det ellers var Meningen, at den vilde gøre noget, saa han stillede sig under en Dørkarm; det, havde han læst, var det sikreste, og Birch gik altid efter, hvad han havde læst.

Jordrystelsen havde drevet ikke blot Kommissærerne ud, ladende al deres Værdighed i Stikken, men ogsaa alle andre, der, inden den var forbi, fik sig besindede paa, hvad der var paa Færde; og Gaderne var fulde af Folk, der betænkelig saa paa deres Huse, som vilde de spørge, om de ogsaa turde gaa ind igen; man meddelte hinanden sine Indtryk, og der lod sig samle mange underholdende Billeder af de Situationer, hvori hver især var bleven overrasket. Den kreolske Befolkning er, i de bedre Samfundslag navnlig Fruentimrene, under en stærk Præsteindflydelse. Guds Finger er alle Vegne, Naturen og Verden maa ikke have deres egen Gang. Afstaaelse, Orkan og Jordskælv stod altsaa i den allernøjeste Forbindelse: Orkanen den 29de Oktober havde vidst Besked om Salget, der var sluttet den 24de Oktober Dagen før Takkefest-Dagen, derfor havde den ladet sig løs, og Jordskælvet i Dag kendte jo Kommissærernes Ankomst, og det meldte sig netop i samme Stund, som de havde meldt sig; de ugudelige, der solgte og købte Mennesker, skulde standses i deres onde Værk; vi skulde se, der blev intet af Salget. Saaledes taltes der rundt om, og det, i den første Skræk og Forvirring, af mange, der nu vilde

vaande sig ved at mindes derom. Imidlertid, mens Ophidselsen og Skrækken vedblev at give sig Luft hos Mængden, ikke paa nogen Maade i Raaben og Skrigen og Spektakler, men i forknyt eller saadan gudsfrygtig Tale, som jeg nys har nævnt, begyndte fornuftige Folk at slaa sig til Ro og vende tilbage til deres Forretninger i den Tanke, at det hele var ovre, og Birch vilde netop til at have sit Møde i Stand, da der, vel næppe mere end en halv Snes Minutter efter Stødet, pludselig lød Skrig igennem Gaden, at Havet brød ind. Jeg var ved at vende tilbage til mit Kontor, i Følge med den fortræffelige gamle William Moore; vi havde vekslet et Par Ord om Jordskælvet, som vi betragtede som en overstaaet Affære, hvorom der ikke var stort mere at sige, end at det, om det end vilde have været Smaating i Peru og Chili, dog var utilbørligt svært for vore smaa Forhold; vi skulde just til at afhandle Salget, der laa os mange Gange mere paa Sinde, og hvoraf navnlig ogsaa Moore med sine udelukkende amerikanske Forbindelser var stærkt optaget, da vi saa en sær Konfusion paa Værftspladsen. der syntes at være bleven meget mindre end sædvanlig, og hørte Skrigene dernedefra, uden at deres Mening endnu blev os klar. Vi gik hastig hen derimod. Det første Billede, der tydeligt fremstillede sig for os, var en med 6 Okser forspændt Waggon, der stod i Vand til Fadingen, mens 3 a 4 Puncheons Rum vippede op og ned paa den, Folk bevægede sig op efter mod Husene, nogle styrtende afsted, i den Tro, at det i næste Øjeblik gjaldt Livet, andre kun vigende, efterhaanden som den store Bølge langsomt og brusende kom hen over Pladsen; thi det var ganske rigtigt Havet, der brød ind. Bølgen faldt og gik tilbage, uden at have naaet langt, tog de 3 Puncheons med sig, men lod Studene til deres store Tilfredshed blive tilbage. Som Øjet fulgte den vigende Bølge, stødte det noget udenfor Revet mod en uhyre opdynget Vandmasse, der strakte sig over hele Bugtens Bredde. Det var ingen buldrende, gyngende Bølge, som en Storm havde pisket i et fraadende Raseri, hvormed den nu styrtede ind imod den skikkelige Jord; det var Havet, der uden at tænke paa Oprør, blikstille, som det den Dag var, pludselig ved en Caprice af Jorden var sat ud af Ligevægt og sendte den Masse, det her havde faaet tilovers, i Land; rolig og alvorlig, uden anden Larm end en dyb Stønnen, kom den taarnhøje Masse langsomt, i en lige, uafbrudt Linie nærmere og nærmere. Jeg tog den gamle Mands Arm for det Tilfælde, det skulde blive nødvendigt at skynde sig ud af Bølgens Rækkevidde, naar den kom ind; vi

behøvede ikke at gaa langt, førend Gaden højnede sig saa meget, at vi var i Sikkerhed. og Massen kom som sagt langsomt; paa Revet vilde den vel desuden bryde sig. Det gjorde den; den Vandmasse, der naaede ind, var vel 8 a 10 Fod høj, den brødes atter imod Bolværket, saa vi kunde staa tørbenede under Gallerierne, medens for øvrigt Værftspladsen kom under Vand. Endnu en tredje Bølge fulgte efter, men den var langt mindre. I de lavere Dele af Byen, i „Gallowsbay" og i „Watergut" havde Søen naturligvis gjort Skade, de smaa Træhuse var flyttede omkring eller rystede sammen, enkelte ogsaa sejlede bort, et Barn var druknet, men Ulykken var ikke saa stor, at der er Grund til at tale mere om den. Forskrækkelsen var imidlertid stor. Vilde det nu være forbi, eller var det ikke snarere kun Begyndelsen paa endnu større Forstyrrelser. Kunde man virkelig tænke paa Salget, eller vilde man dog ikke tage denne Advarsel til Følge. „There is that bad man, that brought all this trouble on us". hed det, og der pegedes paa Kammerherre Carstensen, da han sammen med Birch kom ned paa Værftet uden at dog nogen blev nærgaaende imod ham. Han var naturligvis ikke ganske vel tilpas; det var en ublid Aabning for det smukke Hverv. der skulde være gaaet saa glat. For Alvor bange var den amerikanske Kommissær. De Folk fra Frederiksted. der var i Christianssted, skyndte sig at komme bort; der begyndte at indløbe Efterretninger fra Landet, hvorefter Jordskælvet vesterpaa havde været voldsommere, paa flere Plantager var Skorstene og Negerhuse styrtede om, og der var da Sandsynlighed for, at i Frederiksted, der ligger aabent og ikke beskyttet af noget Rev, Havet var væltet ind i større Masse. Med „Westend'erne" forsvandt ogsaa Præsten Hawley. Jeg maa lade det staa hen. om ogsaa han i sin Egenskab af Præst, som der sagdes, fik Betænkeligheder ved sin Mission som ikke Gud velbehagelig, men han var bange, ligefrem bange for sit Skind, for at Jorden eller Havet skulde opsluge ham, og han gik under sit korte Ophold paa Øen næppe mere ind i noget Hus. men levede med Westend's Kvinder og Børn i et Telt, der oprejstes paa en Bakke ved Udkanten af Byen, hvor han ikke kunde begraves under Ruinerne eller naas af Havet.

Saaledes strandede da ethvert Forsøg paa at faa en Konference i Stand; der var kun fire Dages Frist, og hvorledes stod det til paa St. Thomas, som Jordskælvet efter al Sandsynlighed ogsaa havde ramt.

Kl. 6 skulde Kommissærerne spise til Middag hos Birch; desuden var Hattensen og jeg indbudte. Hawley og Moore var imidlertid tagne til Westend. Perkins kom, netop som vi havde sat os til Bords; af hans forstyrrede Udseende var det klart, at han ikke kom for at spise med. Han havde faaet Melding fra Westend. Havet var der kommet ind med langt større Kraft og i større Højde end her og havde voldet betydelig Skade. „Monongahela", et Skib paa vel 3000 Tons, var sat i Land, ikke simpelthen paa Grund, nej „high and dry" stod det i Strandgaden, ragende højt op over Genbo-Husene, andre mindre Fartøjer, der laa paa Reden, var satte endnu højere op paa Land, og Perkins vilde nu, da der heller ikke her i Havnen var noget disponibelt Fartøj, spørge, om Guvernøren ikke vilde lade Lodsbaaden gaa til St. Thomas, saa at det blev muligt at faa en Melding over til Admiral Palmer.

I Løbet af Aftenen og Natten vedblev Jordrystelserne. Stærkere og svagere distinkte Stød, Sitren og Rumlen afvekslede med korte Mellemrum; medens jeg havde været paa Richmond og i Byen om Aftenen fra Kl. 6—10, var der talt 16 tydelige Stød, og ved Sengetid var der vistnok kun faa, der begav sig til Sengs, medens mange, der boede i de øvre Etager, allerede den Aften søgte ned i Stue-Etagen, hvorfra de lettere kunde flygte ud. Det var dog først den næste Dag, da Nattens Uro og Ængstelser, — for mange var det rene Rædsler, — havde fremkaldt en høj Grad af Nervøsitet, at Folk begyndte at kampere udenfor Husene og i Gallerierne, medens Westend's Damer ved Hjælp fra det ulykkelige „Monongahela" fik indrettet et stort Telt, hvor de, boende en famille, gav Ly til frygtsomme Mandfolk og for øvrigt i en Ugestid havde glade Dage, oplivede af „Monongahelas" Officerer, af hvilke et Par Stykker fandt deres tilkommende Hustruer der. Kammerherre Carstensen tilbragte sin første Nat i Land i en Lænestol i Hattensens Hus, men Kaptajn Hedemann havde det Mod at gaa til Sengs i Guvernementshusets 3die Etage. Vore Forestillinger, at Huset, som er et Uhyre af et Stenhus, var et bekvemt Bytte for et Jordskælv, Forestillinger, som fik særligt Eftertryk, da der Kl. 10—11, efter at vi var tagne fra Richmond ind til Guvernementshuset, kom et stærkt Stød, besvarede han med, at han var dygtig søvnig og træt, og at han helst vilde i en Seng. Natten havde imidlertid ikke været hyggelig, og den næste Nat foretrak ogsaa han en Lænestol i Hattensens Træhus.

Den næste Dag, Tirsdagen, forholdt Jorden sig nogenlunde rolig, men Menneskene var saa meget uroligere. Man skulde til nærmere at betragte Ulykken, der var sket, og Beretningerne gik fra Mand til Mand. Vort Jordskælv hører ikke til de historiske Jordskælv, om det end fylder et betydningsfuldt Blad i vore vestindiske Øers Historie, for saa vidt som det frembragte Kombinationer, hvis Resultat var, at Salget ikke kom i Stand. Ulykken, der var anrettet, var ikke stor, og det har ingen Interesse nu at mindes, hvilke Skorstene der faldt om, hvilke Negerhuse der sank sammen, eller hvad Smaahuse der sejlede bort. Men Jordskælvet var det, der var i alles Tanker, det havde aldeles drevet Salget ud. Navnlig i Frederiksted var der stor Forstyrrelse; der var naturligvis gaaet overdrevne Rygter om Ulykkens Omfang ud i Landet: paa Stranden og paa Pladserne skulde der ligge spredt Tømmer og andet Gods, der var skyllet bort fra Oplagssteder og Butiker, Husene skulde til Dels være forladte, og der uddeltes Brød og andre Levnetsmidler af det offentlige til Befolkningen. Landnegerne strømmede da til Byen for at være med til den Fest, medens der fra „Monongahela", der stod og rystede paa Land med et Par Hundrede Mand, som foreløbig intet havde at bestille, sværmede amerikanske Matroser ud i Byen og drak sig fulde; og man ventede saa ængstelig paa Spektakler, at man nær havde faaet dem. Negerne fandt sig imidlertid i at blive afviste ved Indgangen til Byen, „Monongahelas" Chef, den elskværdige Kommandør Bissell, som jeg her med Venskab vil nævne, lærte sine Matroser at lade, som om de var til Søs, saa de kun gik i Byen „med Landlov", Politimesteren stak igen sin Revolver i Lommen, Kaptajn K. lagde sig igen paa sin Sofa og undrede sig over, hvor de Spektakler skulde være komne fra; men i nogle Dage havde han som de andre dog troet paa dem. Oppe i Christianssted blev Billedet af Forstyrrelsen dernede naturligvis malet endnu mere broget.

Imidlertid kom om Onsdagen Efterretninger herover fra St. Thomas, der var blevet rystet af Jordskælvet og anfaldet af Havet lige saa fuldt som St. Croix. Der var føjet ny Ruiner og ny Vrag til dem, som Orkanen tre Uger tidligere havde udstrøet, og den bestyrtede Befolkning troede sig viet til Undergang, som den dog søgte saa længe som muligt at undgaa ved at flokkes enten paa Bakkerne eller om Præsterne, der ligesom her paa St. Croix samlede deres Flokke til Bøn under aaben Himmel. Det var, hed det,

en Glæde at se, hvor angerfulde og fromme (penitent and pious) Folk af alle Klasser var blevne, og, berettede „St. Croix Avis“, Søndagen efter Jordskælvet, var alle „Shopper“ lukkede hele Dagen, og den største Gudfrygtighed herskede overalt. Om Øen gik under som dansk eller amerikansk, var temmelig ligegyldigt; naar den blot vilde lade være at gaa under, fik det være det samme med Nationaliteten. I de faa Timer fra Søndag, da „La Plata“ kom med Carstensen, var Salget paa gode Veje til at sætte Orkanens Ødelæggelser i Skygge, Amerikanerne kunde jo i alt Fald med deres mange Penge bygge en ny By, men denne ny Rædsel var for stærk; med en Jordskælvs-Epidemi var der intet „i Morgen“.

Man behøvede ikke at ty til de gamle Koners — skønt det var ikke blot de gamle Koners — Ide om de himmelske Magters Fortørnelse over Handelen, for at forstaa, at det under disse Omstændigheder ikke blev anset for gørligt at lade Afstemningen, det eneste, der foreløbig var at foretage ved Afstaaelsesværket, foregaa; og saaledes blev det da allerede om Onsdagen, der aabnedes med et nyt stærkt Jordstød, besluttet, at den indtil videre skulde udsættes. Det er maaske muligt, at man i Øjeblikket overvurderede Konfusionens Virkninger og gjorde Udsættelsen temmelig lang; men der foresvævede vistnok allerede da Carstensen, og maaske ogsaa Birch, den Tanke, som senere sattes i Værk: ved en Forhandling med den amerikanske Minister Seward at søge opnaaet visse Tilsagn med Hensyn til St. Thomas' fremtidige Stilling som Frihavn.

Ugedagen efter Katastrofen, da Jorden var begyndt at komme i Lave igen, omend endnu brummende og knagende, som om den kun modstræbende blev paa sin Plads, og da selv de frygtsomste, dog først efter en solid Aftenbøn, atter gik i Seng, tog Guvernør Birch og Kammerherre Carstensen over til St. Thomas for at begynde Iscenesættelsen. For Øens Embeds- og andre Bedstemænd oplæste den kgl. Kommissær, efter at Akten var indledet af Birch, den kgl. Proklamation, idet han efter Hs. Majestæts Paalæg skulde endnu fyldigere, end det kunde ske i det aabne Brev, tolke den Smerte, Kongen følte ved den forestaaende Adskillelse. De skrækkelige Hjemsøgelser, vedblev han, der nys havde ramt Øen, maatte nødvendigvis indvirke paa Udførelsen af hans Mission; men den Tid, der maatte forløbe, inden Ro og Fortrøstning kunde genvindes, skulde han i Forening med Guvernøren benytte til at støtte Indbyggernes

Ønsker med Hensyn til Afstaaelsen. Afstemningen vilde blive udsat til Begyndelsen af Januar.

En saa lang Udsættelse var øjensynlig ikke gjort nødvendig ved Jordskælvet og Forstyrrelsen derefter. Men Tanken om at gaa til Amerika, som jeg nys har nævnt, var imidlertid modnet til Beslutning, da de tvende Herrer straks efter deres Ankomst kom under det Indtryk, at Betænkelighederne med Hensyn til St. Thomas' fremtidige Forhold under amerikansk Herredømme var i Overvægt hos Befolkningen og kunde afføde en uheldig Afstemning. Men dette Indtryk var, som allerede dengang de fleste var enige om, ikke korrekt; en Dags Ophold paa St. Thomas under Samtale med Præsident Rothe, Konsul Krebs, hvis Mening om St. Thomæ Sager Birch gerne fulgte, og et Par Chefer for de store tyske Huse, hvis Bestaaen beroede paa Frihavnen, burde ikke have været tilstrækkeligt til at bestemme et Indtryk, naar det skulde være Basis for en saa vigtig Beslutning. Det vilde ganske vist være en god Ting for Handelsstanden, om dens privilegerede Stilling kunde være bleven sikret den under det ny Herredømme, og det maatte være behageligt for Birch og Carstensen, om de kunde bidrage dertil; men det var ikke det, det kom an paa. Det var ikke rimeligt, at den danske Regering og General Raasløff skulde have overset denne St. Thomas' Stilling, naar man overhovedet havde villet indlade sig paa at forlange andet for Indbyggerne, end hvad der imellem civiliserede Folk giver sig af sig selv ved Afstaaelser[1]); langt fornuftigere var det at antage, at den danske Regering, der skulde have 14 Mill. Rigsdaler for St. Thomas og St. Jan, disse for Danmark ganske unyttige Kolonier, ikke vilde trætte den amerikanske Regering med Betingelser for, hvorledes den skulde regere sine ny Undersaatter, og ikke heller at den amerikanske Regering skulde ville gaa ind paa at give Garantier. At blande sig i dette Forhold var kun at gøre Vrøvl, og det aldeles uden Hjemmel, naar der da ikke var Nød paa Færde, det vil in casu sige, naar der var Sandsynlighed for, at uden saadan Indblanding vilde Afstemningen gaa imod

---

[1]) Beskyttelse for Indbyggerne i Udøvelsen af deres Frihed, Religion, Ejendom og private Rettigheder; Valget imellem at blive boende paa Øerne eller forlade dem med deres Gods, at bevare deres tidligere undersaatlige Forhold eller at blive amerikanske Borgere, naar Valget træffes inden 2 Aar.

Afstaaelsen. Men hvor store end Konsul Krebs og de tyske Chefer var, saa beroede dog Udfaldet af Afstemningen, hvortil Adgang skulde gives enhver uberygtet Mand, der havde fyldt sit 25de Aar, havde Indfødsret eller i 2 Aar havde boet paa Øerne og var raadig over sit Bo, næppe paa dem. Den af Carstensen ubetænksomt givne Hentydning til Opfyldelsen af Indbyggernes Ønsker var naturligvis falden i god Jord; selv saadanne, som aldrig havde tænkt paa at ønske, men accepterede Afstaaelsen sans phrase som et „Godssend", begyndte at ønske; og hvad var den lange Mellemtid, der nu skulde hengaa til Januar, andet end til at ønske i; men der kunde for ingen, som ikke havde orkan- og jordskælv-rystede Nerver, være Tvivl om, at hvis den kgl. Kommissarius havde djærvt og ligefrem afvist alle Ønsker som noget, der ikke kom ham ved, saa vilde ligefuldt den aldeles overvejende Del af de 25-aarige have stemt for Afstaaelsen; al Janhagelen skulde jo stemme med. En Artikel i „St. Th. Tidende" af 4de Decbr. behandler disse Ønsker: „we heartily and unhesitatingly hail with joy and hope that which now presents itself to us", hedder det først; den beder derefter Handelsstanden spare sig sin Ængstelse og raader indtrængende fra at søge noget Løfte eller nogen Garanti fra Amerika, der mulig kunde tage en saadan Henvendelse meget ilde op, og hvis gode Hensigter med Kolonien man kunde stole paa. „Let this transaction be done then," slutter Artiklen, „as the charter-parties say, in good faith, and we shall win the gratitude of Denmark and become the pet of the United States."

Carstensen gik da den 5te Decbr. i „De Soto" til Washington for at virke for Ønskernes Opfyldelse. Sammen med ham gik den forskrækkede Hawley efter at have højt og dyrt forsikret, at han aldrig mere skulde sætte sin Fod paa disse rædselsfulde Øer. Men Jordskælvet fulgte den ulykkelige Mand. Det berettedes senere, at den samme Dag, han naaede sin Sogneby, Auburn, hans og Sewards fælles Hjemsted, indtraf der i Byen, som ikke tilforn havde kendt til Jordskælv, en af disse i hine Aar ogsaa paa Amerikas Fastland gængse pludselige og enestaaende Jordrystelser; og Byen beskyldte naturligvis ham for at have bragt Jordskælvet med fra St. Thomas, hvis Erhvervelse Stedets Senator nu maatte stemme imod.

Da Birch var kommen tilbage til St. Croix, begyndte han snart at føle sig ikke ret tilfreds med Historien om Grosserer-Ønskerne og Carstensens Rejse for deres Opfyldelse. Han behøvede

end ikke vor Paavisning for at indse, at Carstensen alene var gaaet Handelstandens og ikke Regeringens Ærinde, og Traktatens Ord, at „Afstaaelsen medfører Overdragelsen af den fulde og udelte Souverainetet . . . . fri for og ubehæftet med nogen som helst Bevillinger, Betingelser, Privilegier og Friheder, som paa nogen Maade gør Indgreb i eller begrænser Udøvelsen af saadan Højhedsret," begyndte at antage en styg Bestemthed. Birch havde i den Ørstedske Skole faaet Færdighed i at læse ind i eller ud af en Lovbestemmelse, hvad der til enhver Tid passede ham; men han maatte dog erkende, at det, han og Carstensen havde indladt sig paa her, var et Forsøg paa at faa modificeret den Traktat, de simpelthen havde at sætte i Værk. Birch holdt i det hele ikke af at tage mere Skyld paa sig, end han netop ikke kunde undgaa, og han vilde da ogsaa i de forskellige Samtaler, vi havde om Sagen, helst skyde Skylden paa Carstensen, om han end maatte indrømme, at han ikke havde holdt Carstensen, der jo ikke kendte Forholdene, tilbage.

Hvorledes den danske Regering optog denne Historie, har jeg ikke faaet at vide, Birch talte ikke senere derom, hvoraf med Sikkerhed kan sluttes, at den ikke har berømmet ham for den. Seward synes nærmest at have optaget den som en Spas, det ikke var værd at fornærmes over; han bad Carstensen til Middag og gav ham ved et Glas Vin under den gemytlige Passiaren, hvormed han paa sin Rejse her paa Øerne i 1886 havde „shocked" Guvernør Birch, men ellers vundet alles Hjerter, en Sludder for en Sladder, men afslog at forhandle med ham officielt, og Konsul Perkins viste mig senere en Depeche, hvori Seward stærkt udtalte sin Forbavselse over Carstensens Forsøg paa at ville røre ved den imellem Regeringerne afsluttede Traktat, som han kun havde at sætte i Værk.

Carstensen, der vendte tilbage Nyaarsdag 1868, var imidlertid saa oplivet af Rejsen og Sewards gode Vin og Skulderklap, at han i et Møde, han den 4de Januar holdt i Guvernementet med Grossererne, der, for at han skulde „have noget skriftligt", havde givet ham et Andragende til den amerikanske Regering med, havde Mod til „in his official capacity" at erklære, at St. Thomas' Indbyggere „will secure rights superior even to those, which they have so long enjoyed" . . . ., skønt samme Dag alle Mennesker paa St. Thomas godt vidste, at Seward ingen Løfter havde villet give, og at „the voyage had been a complete failure." saa at Talen kun var et dristigt Frasemageri for at influere paa Afstemningen. Det havde saamænd ikke behøvedes. De

1039 Stemmer,[1]) der faa Dage efter, den 9de Januar, blev givne, for Afstaaelsen, medens kun 22 stemte imod, vilde være blevne afgivne alligevel, om der ikke var blevet opstyltet Skræmmebilleder som, at Indbyggerne, „by opposing annexation might prejudice the future commercial position of St. Thomas.“ Afstemningsdagen var en Festdag paa St. Thomas, der var ingen Smerte over at skulle skilles fra den „faderlige“ Regering. Papa havde ganske vist ikke ført noget haardt Regimente, men han var gnaven, spidsborgerlig og smaalig, fordi han selv sad i smaa Kaar og hans Evne ikke rakte til til at give Sønnen den Opdragelse og det Sving, han skulde have saa langt ude imellem fremmede. Amerika vilde kunne pynte Knegten op. — Det samme vilde gentage sig den Dag i Dag, under Gardes nationale Regimente, kun at der nu vilde være 2039 for en Afstaaelse til hvilken som helst anstændig Køber.

Saaledes var da med det mest tilfredsstillende Udfald den Betingelse for Afstaaelsen, der skulde tilvejebringes her paa Øerne, kommen i Stand; Korvetten „Dagmar“ bragte Resultatet af Afstemningen til Cuba, for at det derfra kunde telegraferes til de to Regeringer.[2]) Det blev til ingen Nytte, fordi det allerede var for silde. Den danske Rigsdag havde vel givet sit Samtykke til Afstaaelsen, men i Amerika syntes det rette Øjeblik til at forelægge Sagen for Senatet aldrig at skulle komme; og det var først efter halvtredje Aars elendige Venten, hvorunder hos den indfødte og fremmede Befolkning de sidste Rester af loyal Opførsel imod Danmark gik op i Røg, at Kongen i et nyt aabent Brev (7de Maj 1870) gav de „kære og tro Undersaatter paa St. Thomas og St. Jan“ det Samtykke tilbage, som de kun paa hans Opfordring havde givet til, at Øerne adskiltes fra den danske Krone. Det var ingenlunde med noget „lettet Hjerte,“ som det saa fortrøstningsfuldt supponeres i Brevet, at de modtog Samtykket tilbage.

For Fuldstændigheds Skyld, og fordi Admiral Palmer rimeligvis var bestemt til at spille en betydelig Rolle i Afstaaelsesmomentet, skal endnu her anføres, at han, straks efter Carstensens Afrejse til Amerika, den 7. Decbr. døde af gul Feber, hvorpaa „Susquehanna“ samme Dag forlod St. Thomas og førte hans Lig

[1]) Paa St. Jan afgaves 205 St. for Afstaaelsen; ingen imod.
[2]) Der var dengang ingen Telegrafledning til St. Thomas eller St. Croix.

til Amerika, som derefter kun var repræsenteret af den i Frederiksteds Gader paa en meget uceremoniøs Maade staaende „Monongahela.“

Man sammenholde nu med den ovenstaaende Fremstilling af de Omstændigheder, hvorunder Afstaaelsesværket gik til Grunde, Billedet af, hvorledes Tingene vilde være gaaede for sig, hvis Jordskælvet havde ladet dem gaa deres Gang. Det kan gives i et Par Træk og er saa simpelt, at enhver kan tegne det. Den 18de Novbr. Kl. 3 vilde, som bekendt, Mødet med Birch have fundet Sted, de høje kontraherende Magters Befuldmægtigede vilde ved et Glas Vin have fundet Papirerne i fornøden Orden; efter at det lidt, der var at aftale, var aftalt, vilde i Henhold til den fra Regeringen givne Befaling Afstemningen være bleven berammet til Fredagen den 22de Novbr.; næste Dag vilde „Monongahela“ have bragt hele Selskabet over til St. Thomas; den kgl. Proklamation vilde være bleven udtrommet, Embeds- og Bedstemændene sammentrommede, Krebs's og Tyskernes Frihavns-Garanti-Vrøvl vilde ingen have gidet høre paa, fordi det klarligen var unyttigt, de 25-aarige vilde være blevne mønstrede ud af Mandtalslisterne med en aldeles uvestindisk Hastighed; ved Afstemningen vilde under Opsangen

We vote for the blue
Because it is true
We reject the white
Because to do so is right,

den blaa Seddel have vundet en lige saa fuldstændig Sejr over den hvide som den 9de Januar; „Monongahela“ eller den hurtigere „De Soto“ vilde have ligget med Dampen oppe for øjeblikkelig at kunne bringe Resultatet til Washington eller til Telegrafen i Cuba; Præsident Johnson vilde, da han den 3jde December aabnede Kongressen og bragte den Budskabet om den indgaaede Traktat, vel endog samtidig kunne have meddelt, at Forudsætningen, Befolkningens Tilslutning, allerede med saa godt som Enstemmighed var bragt til Veje, og, der kan næppe være nogen Tvivl derom, Senatet vilde da have godkendt Forretningen; Telegrafen vilde til Washington have bragt Rigsdagens Samtykke, og — Nyaarsdag 1868 vilde Præsten og Admiral Palmer, der vel heller

ikke var død, naar ikke Orkan- og Jordskælvssvineri havde befængt St. Thomæ Havn med gul Feber, eller en anden Admiral foreløbig have taget St. Thomas og St. Jan i Besiddelse.[1]) Derefter havde Amerika bragt sin Gulf-Squadron hertil, — det var jo øjensynligt, at Sagen var anlagt paa at skulle gaa hurtigt. Befolkning, Guvernør, Rigsdag, Senat, „House of Representatives," alt skulde tages med en Trumf, — men Trumfen spildtes ved Jordskælvet.

Vilde da — det er, hvad der naturlig vil indvendes — Senatet i December 1867 have givet det Samtykke, som det siden viste saa liden Stemning for, at Præsident Johnson ikke turde poussere Sagen, og til sidst, efter at Ratifikationsfristen, der oprindelig var bestemt til senest 4 Maaneder efter Konventionens Undertegning, to Gange var bleven forlænget,[2]) undlod at give. Der kan, som jeg ovenfor har nævnt, næppe være Tvivl herom. Jeg mener ikke et Øjeblik at sige, saaledes som det baade i Amerika og andetsteds blev gjort gældende, at de Forenede Stater ved Efterretningerne om Orkanen og Jordskælvet skulde være blevne skræmmede fra Erhvervelsen af Øer, der havde vist, at de var udsatte for i en Haandevending at ødelægges af lumske Naturkræfter. Orkanen var en almindelig tropisk Tornado, saaledes som den, om ikke hvert Aar, saa dog jævnlig hærger et eller andet Sted i den mexikanske Bugt, hvad Amerikanerne ved bedre end nogen anden, og Jordskælvet var vel et ret forsvarligt Jordskælv, en generende Affære, nok til for et Par Dages Tid at skræmme en let bevægelig Uldtots-Befolkning fra Vid og Samling, men der var næppe nogen fornuftig Mand, der tog det som en Begyndelse til, at vor vulkanske Øgruppe skulde til igen at forsvinde ad den samme Vej, hvorad den engang var opstaaet.

Det er en triviel Lære, at man ved et rask Greb, gennem Overraskelse og et første, uoverlagt Indtryk kan bringe en Sag milevidt videre end gennem de omhyggeligste og bedst drejede Ræsonnements. Saaledes gik det til Dels her — til Dels, thi det var kun den ene Faktor i Senatets Undladelse af at give Samtykket.

---

[1]) Ifølge Konv. af 24de Oktober 1867, Ark 4 skulde den „formelle" Overlevering finde Sted, naar de Forenede Stater havde betalt Købesummen „Dog," hedder det videre, „skal Afstaaelsen og den dermed umiddelbart forbundne Ejendomsoverdragelse allerede ved Udvekslingen af Ratifikationerne anses som fuldstændig og endelig uden Hensyn til den senere formelle Overlevering."

[2]) Tillægs-Artikler til Konventionen af 15de Okt. 1868 og 14de Okt. 1869.

Da Præsident Johnsen i sit Budskab ved Kongressens Aabning havde anmeldt Afstaaelses-Traktaten, som vilde blive forelagt Senatet til Sanktion, vandt Tanken almindelig Anklang. „I vor Uafhængigheds-Krig“, hedder det i Budskabet, „blev de vestindiske Øers Havnepladser benyttede af Fjenden til stor Skade og Ulempe for de Forenede Stater. Vi havde den samme Erfaring i vor anden Krig med Storbritannien; den samme europæiske Politik udelukkede os endog for en Tidlang fra Handel paa Vestindien, mens vi var paa Fredsfod med alle Nationer. I den nys overstaaede Borgerkrig fandt Rebellerne og deres sørøverske, blokadebrydende Allierede Bistand i visse Havne til deres kun alt for heldige, fordærvelige Foretagender til Skade for vor Handel, den vi nu søger at bringe i Vejret igen. Vi led navnlig under den Ulempe, at europæiske Dampskibe i vore Fjenders Tjeneste fandt venligt Ly og Beskyttelse og blev forsynede i vestindiske Havne, medens vore egne Operationer til Søs maatte udgaa fra vore egne fjerne Kyster. Der var dengang en almindelig Følelse af Trangen til en maritim Forpost imellem den atlantiske Kyst og Europa. At opnaa en saadan Forpost, paa fredelig og lovlig Maade, uden enten at gøre eller true med at gøre Uret mod andre Stater, var en Pligt, der forinden Krigens Ophør lagde alvorlig Beslag paa Regeringens Opmærksomhed, og den har ikke siden været tabt af Syne.“ . . . . „Øerne St. Thomas og St. Jan“ hedder det videre, „der udgør en Del af den Gruppe, der kaldes Jomfru-Øerne, syntes at byde øjeblikkelige Fordele, og deres Erhvervelse kunde naas i Overensstemmelse med de Principer, jeg har hentydet til.“ St. Thomas kunde maaske heller ikke ganske siges fri for at have rakt „Blockaderunners“ og „Privateers“ en Haand nu og da, skønt Guvernør Birch paa ingen Maade saa igennem Fingre dermed, medens der paa den anden Side ikke var Tilbøjelighed til at vise Nordstaternes Krigskibe nogen Gæstevenlighed ud over, hvad der ikke kunde forholdes en venskabelig Magt. —

Der var en Sandhed og Sundhed i denne Johnsons eller rettere Sewards Plan, som øjeblikkelig maatte slaa an. Fra saa godt som alle Sider applauderedes Seward for den Bedrift, han var gaaet saa stille hen med; „we will take all the chances of tornados and earthquakes and gracefully accept the gift“, udbrød „New York Herald“, og Bifaldet lød naturligvis ikke svagere, fordi man deri saa en Udfordring til eller en Kapsun paa England, med hvem „Alabama“-Tvistighederne dengang førtes paa det

bitreste, og den Gnavenhed eller vel endog hist og her Uro, hvormed den engelske Presse krympede sig under det saa lumskelig førte Slag, gav Amerikanerne ny Opmuntring.[1]) Erhvervelsen ansaas for at være af en ganske anderledes Betydning end Købet af Alaschka, som Senatet tidligere samme Aar havde givet sit Samtykke til.

Imidlertid gav det ulykkelige Jordskælv og den derpaa følgende Forhaling af Sagen Begejstringen og Hoveringen Tid til at bruse af. England havde jo nu allerede faaet Lejlighed til at ærgre sig; den Fornøjelse havde Præsidentens Budskab givet En gratis. Man begyndte at veje de 14 Millioner, — var denne „outpost“ saa mange Penge værd? Alaschka havde man ogsaa hævet til Skyerne, og hvad var der saa andet end Sne og Is, som nogle forrykte Islændere syntes at finde Behag i, og saa „bornholmske Diamanter.[2]) Amerika var paa den Tid yderst paaholdende; Afbetaling af Statsgælden var dets væsenligste Tanke. Orkaner og Jordskælv gjorde Besiddelsen usikker; naar alt kom til alt, vilde Amerika jo ikke i Konflikt med nogen europæisk Stat; de vestindiske Øer vilde dog engang, som jo alt Johnson havde hentydet til i sit Budskab, hjemfalde til Amerika; der var desuden andre Steder end St. Thomas at vælge, og lige saa gode Steder kunde købes langt billigere. Der var jo Samana Bugten paa St. Domingo, det var rigtignok et Pesthul, men var ikke ogsaa Admiral Palmer død i St. Thomæ Havn af Pest. Kort sagt, der var, imod alle de saa vel anlagte Beregninger, givet Tid til at diskutere Sagen og vende ogsaa Bagsiden af Medaillen op. Man begyndte at tale om at tinge om Prisen, og Spørgsmaalet begyndte at kede Amerikanerne, der holder af at se en Forretning hurtig afgjort.

---

[1]) Da jeg har ved Haanden en Artikel af Londoner Bladet „Morning Star“, der aftryktes i „N. Y. Times“ skal jeg som et Mønster paa den engelske Opfattelse afskrive et Stykke: The object of the U. S. therefore has been to acquire war ports as a protection against European enimies, and in St. Thomas and St. John they have certainly succeeded in gaining what they desired. This move on the part of the Americans has unquestionably altered all the relations between the countries in the event of a war, and is of fifty times more importance to England than all the manœuvres, which have taken place about Turkey for the last hundred years . . . the possession of these islands would entirely alter the balance of power, which has hitherto subsisted between this country and America, osv.

[2]) Nogle meget gængse diamantlignende Stene findes i Alaschka og kaldes Alaschka-Diamanter. — De er vel omtrent som vore bornholmske do.

Imidlertid blev ogsaa Sagen trukken med ind i de politiske Komplikationer og de Konflikter, Præsident Johnson kom i med Kongressen, og som i Foraaret 1868 førte til hans „impeachment". Anklagen mod ham endte, som bekendt, med hans Frifindelse den 16. Maj 1868, fordi der til at fælde ham udfordredes $^2/_3$ af de dømmende Senatorers Stemmer, og kun 35 voterede „skyldig" imod 19, der gav deres „uskyldig"; men hans Magt var væsenlig brudt; heller ikke Seward var længere i den Grad persona grata, som han havde været. Det kostede endog store Anstrengelser at faa Købesummen for Alaschka, hvis Erhvervelse dog Senatet havde godkendt, bevilget. Saaledes udløb da Præsident Johnsons og Sewards Regimente (4. Marts 1869), uden at de havde kunnet skaffe den af dem sluttede Traktat Godkendelse; og Præsident Grant kunde eller vilde ikke bringe Sagen til Afgørelse; endnu et Aar efter, da den forlængede Ratifikationsfrist udløb — den 14. April 1870 — var Senatet ikke kommet videre; Sagen var begravet i en Komite.

Ph. Rosenstand.

STJAALNE BREVE.

Min Skrivemappe er i Nat bleven stjaalet fra mig. Det er dog en Skandale, at sligt kan foregaa i en stor Bys største Hotel. Det er naturligvis en af Opvarterne eller Karlene, der har gjort det. Han har valgt Natten for at kunne skyde Skylden fra sig.

Jeg saa det hele. Jeg laa vaagen, Klokken var tyve Minutter over tre. Lyset var slukket. Der var nogen, der næsten lydløst lukkede min Dør op. Jeg saa en Skikkelse liste sig frem, staa et Øjeblik stille og spejde og saa med et kort Skridt gaa hen til Bordet. Han maa have famlet for sig med stor Behændighed, thi jeg hørte absolut intet. Saa har han fundet min Skrivemappe, og da den er lille og af glat Skind, har han troet, det var Brevtasken.

Saa forsvandt Tyven ganske lydløst. Det hele skete i et Nu. Jeg var lammet af Rædsel, jeg kunde ikke røre Tungen, jeg vidste ikke, om det ikke var en Drøm alt sammen.

Først da jeg havde ligget nogle Sekunder alene, kom jeg til mig selv. Jeg tændte Lyset, saa paa mit Ur og saa paa Bordet.

Skrivemappen var borte.

Jeg ringede ikke Hotellet op, og jeg melder ikke Tyveriet. Thi det kan jeg ikke gøre uden at sige, hvad der laa i Mappen, og det vil jeg ikke.

Den lumpne Karl vil naturligvis blive rasende, naar han opdager Resultatet af sit Tyveri, og han vil tilintetgøre sit Rov sikkert og helt.

Gud ved, om han nu læser dine Breve. Han vil i saa Tilfælde læse dem bedre, end jeg gjorde.

Han vil læse om dine Fornøjelser, dit Hjem, dine Veninder, dine Venner og ikke mere.

Han vil ikke som jeg læse mellem Linierne, og han vil ikke finde sine egne Ønsker udtalte der.

Ak, thi det ved jeg nu, at det er ingen Kunst at skrive Breve. Kunsten bestaar i at modtage dem. Man maa ikke selv skrive med paa andres Breve. Man skal lade Ordene gælde for det, de gælder.

Det gjorde jeg ikke ved dine. Jeg stjal ud af dem — som den klodsede Tyv, der stjal dine Breve, og troede, det var Guld.

Jeg troede ogsaa, at jeg stjal Guld ud af, hvad du skrev. Og det var kun Hverdagspenge.

Derfor har jeg bødet. Derfor sidder jeg i en fremmed By og gaar alle Mennesker ligegyldig forbi.

Dejlige, dejlige Breve! Dejlige for mig. Hvor famlede jeg ikke graadigt i min Brevkasse efter dem, hvor lyste de ikke for mig, hvor vakte de ikke Sang og Tak i mig.

Dejlige Breve for mig. Du havde jo skrevet dem, du havde sat Frimærket paa Konvoluten, du til mig.

Og Brevkassen paa min Dør, den fattige, graa Kasse af Zink, den var mig som et aabent Vindue, der vendte ud mod det forjættede Land. Ind fra det strømmede jo al den Sol, der gives for mig i Verden, den rene, klare Foraarssol.

Dejlige, dejlige Breve, som jeg læste og læste, plejede og værnede, dyrkede og tilbad.

De lokkede og kaldte, lovede mig alt, hvad jeg skælvende ønskede, sagde mig alt, hvad jeg helst vilde høre.

Dejlige, dejlige Breve!

Der kom en Aften, hvor de Breve blev min Skæbne, hvor de blev den tunge Lænke af Længsel, jeg slæber efter mig.

Tro ikke, jeg vil bebrejde dig noget. Du elskede ikke mig, kunde ikke gøre for, at jeg elsker dig saa højt, at alt andet i mit Liv er ringe imod det.

Vi var Venner, og da jeg rejste til Udlandet for at studere, lovede du at skrive mig til. Du holdt dit Løfte, du blev ved at være min Ven.

Og da jeg kom hjem og endnu med Rejsestøvet i Klæderne søgte dig, da forstod du i Begyndelsen slet ikke min Tale, og da du forstod den, blev du bedrøvet.

Husker du, hvad jeg sagde? Husker du, at der var intet Ord om Længsel, der var kun Ord for den Sejr, den Jubel, der havde klinget i mit Hjerte i lykkelige Dage og Nætter. Ja, som en Sejrherre kom jeg dig i Møde, saa vis i min Sag, saa ung og stærk, saa god, som den største Lykke kan gøre et Menneske.

Der stod jeg og strakte i hvert Ord Armene ud imod dig, talte ikke ud, sagde kun halve Sætninger, fordi jeg atter og atter havde drømt, at du vilde fuldende dem.

Saa mægtig jeg følte mig dengang, saa ringe er jeg nu. Skammen kan komme listende over mig i alle Døgnets Timer. kan gøre mig ond, fuld af Ondskab mod alle Mennesker.

Ved du, min Elskede, at jeg kan samle alle Sprogets hadefuldeste Ord om dit Navn, det Navn, som for mig har den skønneste Klang i Verden, at jeg kan slynge de urimeligste Beskyldninger efter dig. Ak, hvad nytter det. Lige ren, lige hvid, lige skyldløs hæver du dig igen for min Sjæl.

Og jeg synker betaget sammen med Velsignelser over den, jeg har skændet.

Jeg rejste min Vej, tog tilbage, hvorfra jeg kom, men fandt ingen Ro. Jeg maatte videre, jeg turde slet ikke standse.

Jeg husker, at da jeg skulde rejse, stod jeg længe med dine Breve i Haanden for at tilintetgøre dem. Aa, havde jeg dog gjort det, gjort det i Raseri og med lukkede Øjne.

Thi da jeg sad fjernt fra dig og fra alt, hvad der lyser i min Sjæl, da tog jeg dem frem, og jeg hørte som en skraldende Haanlatter omkring mig: Aa haa! Dumrian! Drømmer! Løgnhals! Dét staar der, ser du det nu? — Jamen glem ikke, hvad du før læste ud af dem! — Kan du da ikke stave? Stav langsomt som et lille Barn. Lad din Pegefinger følge hvert Bogstav — langsomt — langsomt — — K-æ-r-e, nej, du tager fejl, det siger ikke kæreste, det er ikke andet end et ganske almindeligt Ord, man altid benytter i Breve. Saa videre — — langsomt — — —

Saadan læste jeg, og skamfuld Rødme bedækkede mit Ansigt. og den dybeste Sorg vædede mine Øjne, og jeg kastede Brevene langt fra mig.

Hvad hjalp det saa? Hvor jeg gik, gik jeg i Takt til dit Navn, som jeg gjorde det tusinde Gange før.

Og atter stod jeg med Brevene i Haanden, men jeg ødelagde dem ikke. Dag for Dag var der noget, der greb mine Tanker og slæbte dem hen i Gabestokken foran dine Breve.

Og nu har Tyven stjaalet dem fra mig. — Har han maaske gjort mig en Tjeneste? Har min gode Skæbne ledet hans Haand? Stjal han det vanvittige Selvplageri fra mig med det samme? Jeg ved intet. Jeg ved kun, at jeg er greben af en dump Afmagt. Jeg lukker Øjnene og vil ikke tænke.

Jeg har søgt at adsprede mig. Jeg har prøvet paa at tage Sagen fra den komiske Side. Jeg har tænkt mig Knægten lykkelig sluppet hjem i sin Krog. Han har revet Mappen op og rodet i Rummene. Og han har fundet Brevene. Ho, ho — der fik du den! Hvor har han været flov og ærgerlig. Han har trampet og bandet — værdiløst Papir — — ikke Guld — — —

Aa nej, aa nej — han har slet ikke været komisk.

Jeg kørte en Tur ud i Landet. Blot for at faa Afveksling. Jeg saa ikke til nogen af Siderne, sad med lukkede Øjne og søgte at bilde mig selv ind, at jeg sov. Pludselig blev Hesten sky, og det gav et Ryk i Vognen. Kusken sagde, at det var noget Papir, som laa paa Grøftekanten, der havde skræmmet Dyret.

Papir — jeg fór op, jeg lod Vognen holde, jeg styrtede hen til Grøften. Jeg gik tungsindig tilbage, men Kusken stirrede forbavset paa mig.

Jeg sagde, at han skulde vende og i fuldeste Fart køre mig tilbage til Hotellet.

Jeg styrtede op i mit lille Kammer og kastede mig hulkende paa Sofaen.

Jeg maa have de Breve tilbage, jeg maa det, jeg bliver vanvittig ellers. Alt det om Selvplageri var ikke andet end Løgn. Hvor finder jeg Rede paa mig selv, hvorfor maa jeg altid lyve, hvorfor digter jeg alting om?

De Breve var dog al min syge Lykke. Der var dog et Baand mellem os. Du maatte da tænke paa mig, imens du skrev. Vist saa: jeg har ødelagt det alt, jeg har voldt dig Sorg og gjort mig selv ulykkelig, men alligevel — — hvorfor skulde jeg dog miste det sidste, jeg havde.

Herregud, hvorfor sender han mig dem ikke tilbage? Han ser jo, at jeg vil ham intet ondt, jeg lægger ham ikke et Halmstraa i Vejen.

Jeg maa læse dem igen, for jeg maa se, om jeg virkelig er saa dum, om der ikke var ęn eneste Sprække, gennem hvilken en Solstraale fra din klare Sjæl kunde trænge ud — eller om det blot var høflig Konversation, kolde, halvt fremtvungne Svar.

Jeg maa have Brevene, thi de var det eneste reelle i mit Liv. Det var noget, jeg kunde tage og føle paa og veje i min Haand.

Alt andet er kun Fantasier, der piner mig til Døde.

Min Fantasi! Hvor husker jeg en Sommeraften, da jeg modtog et af dine Breve. Jeg sad mistrøstig i den fremmede Stad. Jeg syntes, at alle hastede afsted til Forlystelsesstederne langs den smalle Flod — alle, kørende, gaaende, sejlende, hver med sin i den blide Aften. Det var længe siden, du havde skrevet. Du var oppe i alskens Fornøjelser, skrev du, nu havde du været paa Tur med den, nu med en anden. Det er et af de Breve, jeg oftest har læst i den senere Tid. Det er springende og uordnet henkastet, der er Fornøjelser i hver Linie, og glade og forelskede Mandsansigter kigger frem paa hver Side.

Det saa jeg ikke den Aften. Jeg kunde jo ikke læse Ordene af Bevægelse, stirrede blot paa dine smaa, forvirrede Bogstaver, saa dig sidde i din løse Sommerdragt og skrive til mig. Jeg lod Brevet ligge og saa ud i Aftenen, jeg syntes, jeg hørte din Stemme, og mine Tanker vuggedes af en fjern Larm af Vogne, Dyr og Mennesker.

Da kom du til mig. Ikke som et Syn, en Drøm, men lyslevende. Jeg følte dit unge, varme Legeme i mine Arme, dine store, solbrændte Hænder var kølige af Aftenens Dug og en Duft af vilde Roser steg fra dit dejlige Haar. Ingen af os talte, vi var som to Ranker, der snor sig om hinanden, følte vore Legemer sitre af Elskov og Ungdom.

Ja, dit Legemes Duft, din Kjoles Raslen, din Stemmes Klang, Trykket af dine Hænder — alt — — dig selv har jeg ejet i aldrig glemte Dage og Nætter, jeg velsigner.

Men disse Stunder maa kunne komme igen. Havde jeg blot Brevene. Saa jeg blot din Haandskrift — den skal være

mig en Bro fra Virkeligheden ind til det skønne Rige, hvor vi favner hinanden, tavst og uden Vilje, uden at vide hvorfor.

Jeg tilbringer mange Timer med at gruble over, hvordan jeg skal faa Brevene tilbage. Jeg udspionerer alle Tjenerne, Karlene og Pigerne, jeg lister rundt paa Gangene, spejdende til alle Sider.

Men hver Gang jeg vil gøre et kraftigt Skridt og melde Tyveriet, er der en usynlig Magt, der holder mig tilbage. Jeg synes, at der er ligesom en usynlig Dom over mig, jeg fryser og skælver.

Men det Papir paa Grøftekanten kommer stadig igen. Det kan jo være, at Tyven har kastet Mappen fra sig saadan et Sted.

Saa ligger Brevene paa Alfarvej og Dagens travle Liv tramper over dem. Og de slides i Stykker, og de stampes fast i den klæbrige Jord — — de bliver hæslige og plettede — — de dejlige, dejlige Breve — — —

Saa er da Brevene paa Alfarvej. Og nu synes jeg næsten, at den Tanke beroliger mig.

Thi det er pludselig gaaet op for mig, at de virkelige Breve, de er slet ikke stjaalne. De kunde ikke stjæles. Hvor latterlig jeg har været. Hvilken ufattelig Idioti af mig at mene, at jeg vilde lade det eneste, jeg ejer af dig, ligge og flyde paa et Hotelbord.

Nej det, jeg stjal fra dig, har jeg gemt saa godt, at intet levende Væsen kan røve det.

Og det er meget godt, at de andre Breve er stjaalne. Tak skal du have, du ukendte Mand, der røvede netop det, der skulde røves.

Nu behøver jeg ikke daglig at blues. Nu har jeg kun min egen stolte Drømmeverden — min Verden og din.

Aa nej, aa nej, jeg maa bort herfra. Jeg har været i alle Byens Udkanter, travet rundt i øde Kvarterer — — jeg tror at se min Mappe overalt.

Jeg holder det ikke ud. River jeg mig ikke løs nu, kommer jeg aldrig bort.

Jeg staar tidlig op som en Mand, der har meget travlt og store Forretninger. Og jeg farer ud — for at vende hjem i Mørke, dødtræt og med stive Øjne.

Jeg betaler min Regning, jeg pakker min Kuffert, og da jeg staar i Døren, vender jeg mig om til Opvarteren, ser stift paa ham og siger skarpt: saa var det min Brevmappe.

Han forstaar ikke — — men han bliver ikke forvirret — — — det kan ikke være ham — —

Men nu er det, som om en Galskab griber mig. Jeg kan ikke standse, jeg siger ikke andet end: min Brevmappe, min Brevmappe — — og uden at ane hvordan', sidder jeg alene i en Jærnbanekupé.

Jeg har set den, jeg véd det. Den laa paa en Grøft, da Toget fór forbi. Jeg vilde trække i Toglinen, men jeg kunde ikke løfte Armen, jeg maatte klamre mig fast til Waggonvinduet.

Men jeg har set Mappen flere Gange — — jeg tør slet ikke se ud ad Vinduet — —

Jeg kaster mig paa Gulvet, bider i Sædets Fløjl og kører ustandseligt videre, videre og videre i et fremmed Land.

Poul Levin.

KUNST.

FRANS HALS. — DESCARTES.

Et Mindesmærke for Frans Hals vil om kort Tid blive afsløret i Harlem, hvis Afsløringen ikke allerede nu har fundet Sted. Saa vidt jeg har forstaaet en Meddelelse derom, skal en Statue af Frans Hals erstatte det Monument for Laurent Coster, der for 50 Aar siden rejstes paa Byens store Torv, og som nu, da det længst er erkendt, at Bogtrykkerkunstens Opfindelse ikke skyldes Degnen fra Harlem, og at hele hans Betydning for Opfindelsens Forhistorie er noget tvivlsom, med Rette bør finde en mere beskeden Plads.

Frans Hals har fortjent at faa sin Statue mellem St. Bavokirken, i hvis Kor han for 230 Aar siden fik en Fattigbegravelse til fire Gylden, og Raadhuset, hvor hans Mesterværker hænger i Række, de otte Skytte- og Forstanderbilleder, der giver os den mest levende, karakterfulde og uforglemmelige Skildring af hele Slægten fra Hollands Storhedstid. Man glemmer vel efterhaanden nogle af de talrige Hoveder paa disse Billeder, men man glemmer aldrig, hvad det var for nogle sunde og stærke, friske og glade Skikkelser, ret nogle Pokkers raske Fyre, Karle, der bærer deres Hat, som de vil, og tømmer de store Rømere til Bunden uden at blinke, umaadeligt kry paa det, overmodige af deres Ungdom og Kraft, stolte over, at Spanierne er jagne Pokker i Vold og rede til at gøre det paany, om det skulde være nødvendigt. Det er Billeder som disse, der i Sandhed er historiske, der i Virkeligheden lærer os Historie, som er til at tro paa. Og det er dem, der gør Harlem til en seværdig By.

Hvis Frans Hals' Karakteristik af disse Mennesker er rigtig, — og derom kan der ikke være allermindste Tvivl, — saa har hans

særegne Kunstnernatur givet ham enestaaende gode Betingelser for netop at karakterisere dem. Ævnen til at give Portrætet brusende Liv er hans store Ævne. Det vilde vel være uskønsomt at paastaa, at de ældre Portræter af nederlandsk Kunst er livløse; de er tilvisse ogsaa levende, men paa en anden, stillere Maade. Portræterne fra det 15de Aarhundrede er som malte efter Mennesker, der sidder andægtige i en Kirke, de rører sig ikke, smiler aldrig, Ansigtstrækkene er ubevægelige, hele Livet ligger i Fysiognomiets Karakter og i Øjnenes stedse alvorlige Udtryk, i Mændenes kloge Blik, der skuer saa skarpt og vidt ud i Rummet, i Kvindernes fromme, drømmende Blik, der ser Englene danse i Paradis, naar Salmerne bruser fra Orglet. Paa lignende Vis virker Portræterne fra det 16de Aarhundrede; kun synes de fremstillede Personer ikke at være i Kirken, men i en Retssal, hvor Dommere og anklagede sidder tavse, medens Sagen føres; Blikket er mistænksomt og lurende, Øjnene bevarer et uhyggeligt Genskær af, hvad de har set: Baal, Brand, Blod. Endnu i de fleste af de Portrætbilleder fra det 17de Aarhundredes Begyndelse, der viser os den ny Republiks Borgere, inderligt veltilfredse med Verden og med sig selv, er Figurerne temmelig stive, og naar de bevæger sig, føles Bevægelserne som noget ufri. I hvert Fald bliver der ved Sammenligningen med Frans Hals' Værker noget stivnet, næsten forstenet, over de bedste hollandske Portræter fra ældre Tid og fra hans egen Tid. Livet lyser ikke alene i hans Figurers Øjne, det er i hele deres Minespil, i deres Holdning, i deres utvungne Stillinger, det er i Hænderne, det ruller dem i Blodet gennem hele Kroppen som Uro og Bevægelighed. Som ingen anden forstaar han at gribe og fremstille Livsfyrigheden for os, og hans Mesterskab faar forhøjet Værd, fordi han overtyder os om, at netop den var et væsentligt og stærkt fremtrædende Karaktertræk hos de Mennesker, han har malt. Der er Udtryk, der lykkes bedre for Frans Hals end for nogen anden Kunstner i Verden, Rembrandt ikke undtagen. Selv Rembrandts varmeste Beundrere maa indrømme, at der er et Par Toner oppe i Diskanten, hvorover han ikke ret har Magt. De fleste af hans Figurer ser ud, som om de bar paa hemmelig Sorg, ulægede Hjertesaar, som om de engang havde maattet tømme Lidelsernes bitreste Kalk og set deres kæreste Illusioner briste; det lystige og leende ligger ikke for ham, han faar Smilet tvungent og Latteren til en Grimace. Maaske finder man i det hele taget hyppigere Alvoren fremstillet sandt og godt, end man ser Oprømtheden frem-

stillet sandt og godt. Der er i hvert Fald ingen, der har forstaaet at male den bedre end Frans Hals, ingen, der mere slaaende tro forstaar at gengive alle Aftoninger og alle Afskygninger af Smil og Latter.

Hans overlegne maleriske Foredrag passer til Karakteristiken af hans Figurer saa godt som nogen Handske til nogen Haand. Houbraken fortæller, at han først anlagde sine Billeder med fede, blødt fordrevne Farver; naar det var sket, plejede han at sige: „Nu skal ogsaa Mesterens Mærke være med!“ Og saa fuldendte han Billedet med de skarpe, brede, bestemte Penselstrøg, der virkelig er hans Mesterhaands Signatur. Saaledes havde hidtil ingen anden forsøgt at male. Baade i den ældre og i den samtidige hollandske Kunst gør Penslen sig sjælden gældende, den skjuler sit Arbejde, gennemfører stort og smaat, væsentligt og uvæsentligt, med samme Omhu og Grundighed. Hos Frans Hals træder Penselføringen frem med flot henfejende Dristighed, med et udfordrende Praleri, men Praleriet er berettiget, hans Øje opfatter sikkert, hans Haand arbejder sikkert, underordner det uvæsentlige, antyder, hvad der skal antydes; han er en teknisk Virtuos af første Rang, og hans maleriske Behandling har en ganske ejendommelig Skønhed i sin Frihed, Friskhed, Lethed og Kraft.

Naar Frans Hals tillige ofte roses som en stor Kolorist, er det med mindre Ret. Hans Billeder er højst ulige i Farven. Enkelte af dem, f. Eks. det i 1627 malte Skyttemaaltid, efter hvilket Seligmann har malt en god Kopi, har ogsaa i Farven megen Glans og Pragt, velvalgte Farver, lykkelige Farvesammenstillinger. Andre har en smuk Holdning i graa og sorte Toner, men der er rigtignok ogsaa mange, hvor Farven er noget raa, med rødstensrødt i Kinderne, og endnu flere, hvor Farven er død, hvor alle Skygger er tonløs Sværte; Portræter, der i Gengivelser ser saare levende ud, kan i Originalerne have noget næsten ligagtigt. Til Frans Hals knytter sig kun Erindringen om én særlig udsøgt Farvevirkning: Virkningen af det røde Knæ paa den unge Mand længst til højre paa det mærkelige Billede af Forstanderne for Oude Mannenhuis i Harlem, som Frans Hals malte i 1664, da han var oppe i de 80, rystende paa Haanden, der ikke vilde lystre ham og sveg ham paa mange Punkter, — ved at afsnuppe et Stykke af Næsen paa en af Figurerne, ved at give en anden flade Labber og en tredje tomme Handsker i Stedet for Hænder, — men med en Anspændelse af alle Ævner for i Skibbrudet dog at redde det væsentligste, Fysiogno-

miernes Karakter. Udtryk og Liv, der er saa kronet med Held, at Billedet og dets Nabo fra samme Aar i denne Henseende ikke staar tilbage for Værkerne fra Malerens fejreste Tid, men endog overtræffer dem, trænger et Stykke dybere ind paa Vejen fra Masken til Sjælen, end Frans Hals' Billeder plejer van. Og det blev ham endda forundt i det samme Billede at fejre sin største Triumf paa den vante Boldgade i Skildringen af hin brave Borger, der uforsigtigt gik paa Kroen, før han blev Frans Hals' Model, og nu til evige Tider haabløst omtaaget anstrenger sig for at holde Forstanderværdigheden vedlige.

Frans Hals var en stor Maler og den hollandske Kunst en ypperlig Lærer, han var dens Frigører og dens Vejleder. Han har fortjent Statuen, hvor stor en Synder han end som Menneske var. „Hans brave Kunst og stolte Penselføring maa Malerungdommen tage til Forbillede og Eksempel, men ikke hans Liv," siger den skikkelige Houbraken. Og Houbraken fortæller, at Frans Hals gemenlig hver Aften drak sig fuld; hans Lærlinge, der holdt af ham, hentede ham efter Tur hjem fra Knejpen, naar det var sent og mørkt, for at han ikke skulde komme til Skade eller falde i Vandet. De hjalp ham af Tøjet og førte ham til Sengs og hørte da, at han, hvor drukken han end var, stammede en Aftenbøn, der sluttede med de Ord: „Kære Herre, tag mig snart op i din høje Himmel!" Adriaen Brouwer, Dirk van Delen og et Par andre af Eleverne hittede saa paa den Spas at bore Huller i Loftet og binde Strikker om Sengen, for næste Aften, efter at de havde hjulpet den tilkørte Mester i Seng og fjernet Lyset, at liste sig op paa Loftet og begynde at hale Sengen i Vejret, da Aftenbønnen var forbi. Frans Hals skreg da forfærdet: „Ikke saa hurtigt, kære Herre, ikke saa hurtigt!" Sengen firedes atter ned, men Frans Hals bad aldrig slig Aftenbøn mere. — At han drak sig en Taar over Tørsten, kan dog ikke regnes for noget særlig slemt, det var Landets og Tidens Skik, de, der ikke gjorde det, regnedes for „saa puritanske, at man skulde tro, de var løbne bort fra England". Værre er det, at han i Fuldskaben var raa. De harlemske Borgmestres Memorial beretter, at Frans Hals d. 20. Februar 1616, det vil sige paa den Tid, da han malte sit første store Skyttebillede, „blev opfordret til at fremstille sig for Borgmestrene paa Grund af Mishandling af sin Ægtefælle. Da Borgmestrene havde irettesat ham, bekendte han sine Fejl og maatte love at forbedre sig og vogte sig for Drukkenskab og lignende Udskejelser, under Trusel med,

hvis han fremdeles opførte sig ilde mod sin Kone eller andre Personer, da at modtage en strengere Straf, paa en Gang for sin nærværende Forseelse og for det, som paany vilde komme paa hans Konto". Der kommer et grimt Lys over hele denne Sag ved den Omstændighed, at Konen døde faa Dage efter. Skyld for hendes Død havde han vel næppe, han var da sagtens paany stævnet for Øvrigheden, men det synes jo i hvert Fald, som om han har gjort sig skyldig i en saa oprørende Bestialitet som Mishandling af sin dødssyge Kone. Slemt har det sikkert været, naar Øvrigheden har set sig nødsaget til at skride ind mod en højtskattet Kunstner af fin Slægt; Kvindens Stilling var dengang ikke bedre, end at mangen Mand bankede sin Kone uden at nogen tog ham det fortrydeligt op, og den offentlige Mening var yderst overbærende mod „Drukkenskab og lignende Udskejelser". — Ikke et Aar efter giftede han sig igen; den 12. Febr. 1617 stod Brylluppet, og allerede 9 Dage efter havde han Barn i Kirke.

Alligevel vedblev Frans Hals at være en agtet Borger. 1617 og 1618 var han Æresmedlem af det litterære Selskab „Vingaardsrankerne". Harlemmerne var stolte af ham, hans Talent blev prist baade paa Vers og i Prosa, ansete Mænd var Faddere til hans mange Børn. Efterhaanden gik dog Tiden fra ham, Bestillingerne blev færre, den hollandske Kunst kom ind paa ny Baner og ny Moder; det slikkede Maleri, der især besørgedes af Kunstnerne fra Leiden, fik højeste Kurs. Den tyske Maler Mathias Scheits, der synes at have kendt Frans Hals personligt, har noteret hans Biografi saaledes: „Han havde ført et ret lystigt Liv i sin Ungdom, men da han blev gammel og ikke mere kunde tjene til Livets Ophold ved sin Malerkunst, der ikke var, som den før havde været, gav Byen Harlems Øvrighed ham nogle Aar før hans Død en fast Sum til hans Livsfornødenheder som Løn for hans kunstneriske Mesterskab". Vi ved fra Arkivdokumenter, at han allerede Marts 1654 maatte afstaa til en Kreditor sine faa Ejendele, — 5 Billeder, et Bord, et Skab, tre Madratser og Hovedpuder med Tilbehør, — hvad han dog alt faar Lov til foreløbig at beholde, indtil hans Kreditor ønsker at tage det i Besiddelse. Det er saa meget mere trist, som denne Kreditor er en Bager, og Gælden — 200 Gylden — Gæld for Brød og for Smaasummer, laante hos Bageren. 1662 maa den 80aarige Kunstner ansøge Øvrigheden om Hjælp og faar tilstaaet 50 Gylden straks og 150 Gylden, der skal udbetales ham kvartalsvis. To Aar senere søger han atter Hjælp til Husleje

og Brændsel, han faar 3 Læs Tørv, Øvrigheden betaler hans Gæld for Leje og giver ham en livsvarig Understøttelse paa 50 Gylden Kvartalet. Den 26. August 1666 døde Frans Hals. Hans anden Kone overlevede ham længe; 1675 var hun nedsunken i den dybeste Elendighed og fik Hjælp af Fattigkassen; mulig har hun endt sit Liv i en af de Stiftelser, hvis Forstandere Frans Hals har malet.

Frans Hals' Kunst er maaske nu noget overvurderet. Sammenlignet med de største Kunstneres Virksomhed mangler den dog Undergrunden med de lokkende og hemmelighedsfulde Dybder. Men det er let forklarligt, at Anerkendelsen skyder over Maalet, naar den har lange Tiders ufortjente Ringeagt at hævne. Frans Hals' djærve Oprigtighed tiltalte ikke det 18de Aarhundredes Smag, og hans Portræter betaltes dengang sjælden paa Kunstauktionerne med over en Snes Gylden. Endnu i April 1800 blev et af hans ypperste Værker solgt paa en Auktion i Harlem for lumpne 51 Gylden. Det er det kostelige Portræt af Willem van Heythuysen, som nu findes i den Lichtensteinske Samling, et karaktertro Billede af en ung, sund, stærk, livslysten, harlemsk Patricier, som lever og lader leve, som kan bygge en Stiftelse for gamle Folk uden selv at behøve at nægte sig noget, og paa sin Vej har plukket alle Livets Roser uden nogen Sinde at saare sig paa Tornene. Han staar op mod et rødt Drapperi i sin smukke og fine Dragt med højre Haand støttet paa Kaarden, venstre i Siden og Kappen flot kastet over højre Arm; til venstre er Udsigt til en Park med klippede Hækker, en hyggelig Elskovshave, hvis Roser vokser frem til Forgrunden, en afbrudt Rose ligger ved hans Fødder. Der er noget mageløst triumferende ved hans Udtryk, Holdning, Stilling, ved hele Portrætets Stil; Don Juan kan ikke være stoltere, naar han synger om Livets Glorie, der omstraaler ham. Ikke mindre beundringsværdigt er dog det let og skitsemæssigt, men fuldendt mesterligt behandlede Portræt af den samme Kavaler, der findes i Museet i Bryssel og fremstiller ham, som han er traadt ind hos Maleren efter en Ridetur; med Sporene paa de store Støvler og med Ridepisken i sin Haand har han slængt sig tilbage paa en Stol for at faa sig en Passiar i en udmærket malerisk Stilling. Aldrig er det øjeblikkelige Liv blevet grebet i dets hastige Flugt med større Ørnesikkerhed! Man kan undertiden blive lidt gnaven paa Frans Hals overfor de ikke faa Billeder, der i forskellige Samlinger repræsenterer hans Navn med liden Ære, og man kan med god

Grund korse sig over de urimelige Summer, der jævnlig betales for hans Billeder; — Portrætet af Pieter van Broeck, „L'homme à la canne", der paa den Wilsonske Auktion 1881 solgtes for 78,000 francs gør i alt Fald i Flamengs Radering ikke Indtrykket af at være noget saa aldeles vidunderligt. — Men man husker paa Billederne i Harlem og paa Portræter som det af Heythuysen eller som det store Dobbeltportræt i Amsterdam, der til den nyeste Tid med Urette har gaaet for at fremstille Frans Hals selv og hans anden Kone, — dette lystige Par, hvis Øjne spiller med den kaadeste Verdensforagt, — og man nødes til at indrømme, at hans Navn har fortjent at faa den magiske Klang, med hvilket det nu lyder for alles Øren, og at det ikke alene er Moden, men ogsaa Retfærdigheden, der har ophøjet den frejdige Livsglædes uforlignelige Fortolker til den Plads mellem Kunstens største, han i vor Tids Bevidsthed er kommen til at indtage. —

For nogle Maaneder siden har en københavnsk Kunstven, Docent H. Gram, haft det Held i en københavnsk Marskandiserkælder at finde et lille Brystbillede, som jeg anser for at være et utvivlsomt ægte og særdeles godt Arbejde af Frans Hals, og som endda har den ikke uvæsentlige Tilgiftsinteresse, at det fremstiller den betydeligste Mand, Frans Hals vides at have malt, nemlig René Descartes.

Der hænger i Louvre et ganske lignende Portræt af Descartes, malt af Frans Hals, men i fuld Legemsstørrelse og med et større Stykke af Kroppen medtaget. Med sin fattige Farve, sine kulsorte Skygger og sin noget letbenede Karakteristik hører det ikke til de Portræter af Frans Hals, jeg stærkest har beundret. Alligevel maatte naturligt den første Tanke ved Synet af det nys fundne Portræt være den, om det ikke dog kunde være en samtidig og fortrinlig Kopi efter Louvrebilledet, malt af en af Frans Hals' Elever, som havde tilegnet sig hele Mesterens glimrende Foredrag, f. Eks. Judith Loyster. Men en Sammenligning mellem Fotografier efter Louvrebilledet og det lille Portræt viser klart, at det ikke kan være saaledes, da det lille Portræt paa ethvert Punkt hævder en aldeles knusende Overlegenhed. Forholdet er aabenbart omvendt, Billedet i Louvre er kun en overraskende svag, forstørret Kopi efter Billedet i København, en Kopi, hvor Originalbilledets friske og aandfulde Penselføring og den mesterlige Formgivning er erstattet med en glat og tør Behandling, hvor hele det tindrende Liv er tabt og Karakteristiken forvansket, den kraftige og livfulde

Mand forvandlet til en træt, mismodig og noget ynkelig Don Bartholo. Bode opfører Louvrebillede som malt 1654; Louvrekatalogen har intet Aar, men Bode har sikkert undersøgt Billedet

Frans Hals: Portræt af Descartes. Tilh. Hr. Docent H. Gram, København.

og plejer at være til at lide paa fremfor Louvrekatalogen. Descartes døde allerede 1650 i Stockholm, saa Louvrebilledet er ikke malt efter ham selv, men maa nødvendigvis støtte sig til en tidligere Fremstilling af Manden, sikkert det lille, nylig fundne Portræt, der saa aldeles gør Indtryk af at være malt efter Decartes selv.

Billedet, der er malt paa Egetræ og maaler 19 Centimeter i Højden, 14 i Bredden, synes — fraset nogle ubetydelige Rifter — at være særdeles vel bevaret, men trænger i høj Grad til at renses

Frans Hals: Brudstykke af Portrættet af Descartes. 1654. Louvre.

for gammel Fernis og Smuds. Før dette er sket, kan der fornuftigvis ikke ret dømmes om dets Farve, der synes at være smuk.

Dets Ejer har sendt et Fotografi efter det til den ypperste Kender af hollandsk Kunst, Haager-Samlingens Direktør, Dr. Bredius. Denne siger i sin Tak, at det vel ikke er muligt at fælde nogen

endelig Dom efter et Fotografi, men at han dog med Bestemthed tør udtale, „at det Indtryk, Fotografiet gør paa mig, er særdeles gunstigt, og at jeg gerne tror, De er den lykkelige Besidder af et ægte og vigtigt Værk af Hals“. Ganske uforbeholdent skriver den nylig i Direktionen for Berliner-Galleriet indtraadte Prof. Knackfusz: „Fotografiet er fuldkommen tilstrækkeligt til at vise, at der foreligger en utvivlsomt ægte Original af Frans Hals“. Han beklager at have sin Monografi over Mesteren færdigtrykt og beder om Tilladelse til at gengive Billedet i dens forventede 2det Oplag.

Aaret for Billedets Tilblivelse lader sig desværre næppe oplyse. Det maa være malt i Tiden 1645—1649. derfor taler baade Malerens Behandling og især den fremstilledes Alder; Descartes kan her næppe være yngre end 50 Aar. Det eneste daterede Portræt, der findes af ham, Franz van Schootens Titelkobber til Geometrien, er et Dilettantarbejde, som er alt for svagt i Karakteristiken til at give et troværdigt Billede af, hvorledes han 1644 saa ud. Et lidet fremragende Stik af C. van Dalen viser os hans Udseende i en aabenbart meget yngre Alder; de fleste andre kobberstukne Portræter af ham gengiver Portrætet i Louvre. Suyderhoefs smukke Stik nærmer sig dog ikke lidt til Karakteren i det lille Billede, uden at jeg tør paastaa, det er gjort efter dette. Portrætet paa J. Smeltzings Medaille er sagtens en besynderlig forflovet Gengivelse af det Suyderhoefske Portræt.

I Aaret 1691 udkom i Paris et mægtigt Kvartværk om Descartes' Levnet. Saa rigt det er paa allehaande Smaaoplysninger, melder det dog intet om Frans Hals' Portræt, uagtet et Stik af Edelinck efter Louvrebilledet er dets Titelkobber. Det fortæller derimod paa flere Steder om Schootens Stik og giver os endog Descartes' Kritik over det: han synes meget godt om Portrætet med Undtagelse af Klæderne og Haaret. Lidt faar vi dog at vide om, hvorledes Descartes kan have truffet Frans Hals, og ogsaa gode Bidrag til Opfattelsen af, hvor rigtigt Frans Hals har gengivet hans ydre Person. —

Netop i næste Maaned indtræffer 300 Aarsdagen for Descartes' Fødsel; hans banebrydende Betydning for Filosofiens Historie, hans mange og store videnskabelige Fortjenester vil da sikkert paany blive hyldet i Jubilæumsartikler. Han var født den 31. Marts 1596 i la Haye i Tourraine. Han havde i sin Ungdom set sig godt om i Verden, levet i Paris, deltaget i Trediveaarskrigen, rejst i Italien, men allerede 1629 trak han sig tilbage til Holland, hvor han mente

at finde de bedste Betingelser for at kunne leve Resten af sine Dage i Stilhed og Fred. Han raader Balzac til at følge sit Eksempel, naar han vil slaa sig fra Verden, og foretrække Amsterdam for alle Klostre, ja selv for de skønneste Opholdssteder i Frankrig og Italien, intet Sted paa Landet findes de Bekvemmeligheder, en stor By byder, og Naboernes besværlige Besøg forhindrer der i at finde den Ensomhed, man søger. „Imedens at i den store By, hvor jeg er, og hvor enhver undtagen mig har sin Handel at passe, alle er saa opmærksomme paa deres Fortjeneste, at jeg kunde blive der hele mit Liv uden at bemærkes af nogen. Jeg gaar hver Dag i Folkevrimlen med lige saa megen Frihed og Ret, som De formaar at gøre det i Havens Gange, og jeg betragter ikke de Mennesker, jeg ser her, anderledes, end jeg vilde betragte Træerne i Deres Skove eller Dyrene, som græsser der. Selv Lyden af deres Støj afbryder ikke mere mine Drømmerier end Lyden fra en Bæk vilde gøre det. Anstiller jeg undertiden nogen Betragtning over deres Handlinger, giver det mig samme Fornøjelse, som De har af at se Bønderne, der dyrker Deres Marker, thi jeg ser, at hele deres Arbejde tjener til at forskønne min Bolig og sørge for, at jeg intet kommer til at mangle“. Otte Aar senere priser han sig i „Discours de la Méthode“ lykkelig over at have valgt at bo i dette Land, „hvor Krigens Langvarighed har oprettet en saadan Orden, at de Hære, som underholdes, kun synes tjene, for at man kan nyde Fredens Frugter med større Sikkerhed, og hvor jeg, mellem Vrimlen i et stort Folk, der er meget virksomt og mere omhyggelige for deres egne Sager end nysgerrige efter Næstens, har kunnet leve lige saa ensomt som i de fjerneste Ørkner“.

I Løbet af de mange Aar, Descartes tilbragte i Holland, skiftede han jævnligt Opholdssted; han boede skiftevis i Amsterdam, Deventer, Leeuwarden, Leiden, Utrecht, Egmond-Binnen, Hardewijk, Amersfoort, Endegeest og Egmond op den Hoef. I Harlem har han aldrig boet. Men han havde her to særdeles gode Venner, Præster ved Byens katolske Kirke, Joan Albert Ban og Augustin Bloemaert. „De var begge to Matematikere, Fredens og Videnskabernes Venner, og de førte et dydigt, tarveligt og eksemplarisk Liv mellem Protestanterne, af hvilke de næsten almindeligt var agtede og afholdte. Descartes forlod fra Tid til anden Ensomheden i Egmond for at besøge dem, og da de ikke var synderligt mere hengivne til Drik og Spil end han selv, var deres vanlige Tidsfordriv en af de Musikkoncerter, med hvilke Bannius villigt opvartede dem“. Joan

Ban var en dygtig Musiker og en stiv Musikteoretiker, men Descartes tillod sig rigtignok — trods sit varme Venskab for Manden — at finde hans Kompositioner skrækkeligt kedsommelige. Til Augustin Bloemaert lod Descartes en stor Del af de Breve, der sendtes ham, blive adresserede, han gjorde nemlig alt, hvad der stod i hans Magt, for ikke at faa sit Opholdssted forraadt til nysgerrige Rejsende. Bloemaert, hvem han altsaa jævnlig maa have besøgt, stod i Forbindelse med den Frans Halske Kres; Frans Hals' bedste Elev, Johannes Verspronck, har malt hans Portræt, og Suyderhoef stukket det. Rimeligvis er det ham, der har ført Descartes til Frans Hals.

Mødet mellem de to maa have været kosteligt. Har Frans Hals vidst, hvem Manden var, vidst, at det var den berømte, Uro bringende, omstridte, ensomt levende Filosof, mod hvem Voetius tordnede i Utrecht, som om han var en af Satans Udsendinge, en af Mørkets Engle, „lucifuga et tenebrio“? Eller har han kun vidst, at det var en fremmed, fornem Herre og en Særling? I hvert Fald har han sikkert betragtet Fremtoningen med stor Interesse. Det var en Mandsling, „homuncio“, med et stort Hoved paa en lille og spædtbygget Krop. Han bar en stor, blød Bæverskinds Hat og var helt klædt i sort, med Undtagelse af, at han havde graa Uldstrømper over sine fine Silkehoser. Øjnene var mørke, næsten sorte, men havde et noget sløret Blik. Næsen var stor og plump, Munden bred og Underlæben fremstaaende. Hans oprindeligt blege Ansigtlød var i Aarenes Løb bleven gulladen, men Kinderne havde Pletter af rødt; den højre Kind var skæmmet af en Filipens, der, hvor ofte den blev revet op, stedse kom tilbage. Han var raget efter fransk Mode, det korte Skæg var graasprængt, og i den Paryk, som han af Sundhedshensyn havde tillagt sig, og som ganske lignede den naturlige Haarvækst, han havde ladet afklippe, var enkelte graa Haar indsatte mellem de sorte; Leverandøren i i Paris havde Ordre dertil og skulde desuden sørge for, at Parykken blev lavet af naturligt sorte Haar, ikke af farvede, da disse viste sig at falme alt for tidligt. — Descartes talte kun lidt og snappede undertiden efter Vejret, da han var noget trangbrystet, var i øvrigt forekommende og velvillig, endog livlig og munter, uagtet han ikke gjorde Indtryk af at være glad.

Busken Huet bemærker et Sted i sin Bog „Het land van Rembrandt“, at Descartes „næsten ikke forstod et Ord Hollandsk“. Hvor ene Descartes end levede, klinger det usandsynligt, at han

kunde have opholdt sig henved 20 Aar i et Land uden at have lært at forstaa Folkesproget. Der er bedre Grund til at tro den gamle franske Biograf, som siger, at han forstod det hollandske Sprog ganske særdeles vel; ellers havde han heller næppe taget Hollændere i sin Tjeneste. Hvad kan da vel Frans Hals og Descartes have talt med hinanden om? Næppe om filosofiske Æmner, om dem talte Descartes kun ugerne og aldrig uopfordret, hans Tankes Perler vilde desuden være spildte for Frans Hals. For Kunst har Descartes næppe haft Interesse og Opmærksomhed. Det er muligt, at han har fortalt Frans Hals om, hvilken mageløs Opdagelse en Ven af ham havde gjort paa en Rejse, de i Fællesskab foretog til Danmark, nemlig en Metode, der skulde lette Malerne de perspektiviske Fremstillinger. I saa Fald har Frans Hals vel kun hørt efter med et halvt Øre, de perspektiviske Fremstillinger var ikke hans Sag. Eller han har fortalt Frans Hals om sit Besøg hos en hollandsk Kunstnerinde, Vidundermennesket Anna Maria van Schurmann i Utrecht, som kunde male, modelere, skære i Træ og stikke i Kobber, som forstod alle levende europæiske Sprog, selv Tyrkisk, foruden Latin, Græsk, Hebraisk, Syrisk, Kaldæisk og Arabisk, og som gav sig af med Naturvidenskaberne, Filosofi og Teologi. Han fandt hende studerende i en hebraisk Bibel og vovede at sige hende, at sligt mere tjente til at forvirre end til at klare Begreberne, hvad der aldeles ikke behagede den gode Dame, hvem han i øvrigt i Grunden ansaa for et stakkels, forskruet og vildledt Kvindemenneske, der burde have begrænset sig til at dyrke sit Talent for Poesi og Malerkunst „et autres telles gentilesses“. Snarere har dog Descartes redet en kær Kæphest ved at tale om, at man aldrig kunde gøre nok for at bevare Sundhedens dyrebare Klenodie og ret burde indrette sit Levnet derefter, spise rigeligt af Plantestoffer, sørge for, at de Omeletter, man fik, var lavede af 8—10 Dage gamle Æg, — var Æggene ældre eller yngre, blev Omeletten afskyelig, — aldrig spise meget om Aftenen, da man saa ikke sov godt, og for alting være yderst maadeholdende med Drik. — I en Lovprisning af Oprigtigheden kunde Frans Hals og Descartes maaske mødes; Selvbeherskelsen og Maadeholdet havde Descartes for sig.

Men hvad de to end kan have talt sammen om, saa er det aabenbart, at Frans Hals har opfattet Descartes som en Snurrifaks. Han har moret sig over ham, medens han malte disse betænksomt optrukne Øjenbryn, der synes at sætte et stort Spørgsmaalstegn

ved en Mængde gamle Fordomme og Vildfarelser, medens han med et saa vidunderligt Mesterskab gengav Udtrykket i disse Øjne, for hvilken Gadens Mennesker er som Træer, og som er lidt mattede af anstrengte Studeringer, medens hans overlegne, sejrssikre Pensel formede Kinden — og ikke glemte Filipensen — eller henfejede den sorte Paryk, der klæbede ned over Panden. Og da det var færdigt, saa har enhver maattet sande, at Mester Frans Hals dog trods al sin Drukkenskab var en Pokkers Fyr. Det var jo virkelig Descartes lyslevende, som han gik og stod!

Og dog var der sikkert i Descartes noget, som Frans Hals ikke har faaet med, det, som maaske en lille Smule paa Bekostning af den ydre Lighed vilde være kommet glimrende og fortryllende til sin Ret, hvis Descartes, i Stedet for at gaa til Frans Hals i Harlem for at faa sit Billede malt, var gaaet til Rembrandt i Amsterdam. —

Hvorledes er Portrætet kommet hertil? Har det fulgt Descartes til Stockholm og er Gentagelsen i Louvre kun malt efter en Tegning? Hvilke Rejser har det gjort? Derom vides intet, og man tør vel trøstigt tilføje, at derom faar vi aldrig noget at vide. Saa meget er kun vist, at det i Begyndelsen af denne Vinter til Verdens Forundring fandtes hos en københavnsk Marskandiser og solgtes til den lykkelige Finder for to eller tre Kroner. Konen paastod endda, at hun havde et til, der var omtrent Magen til det, men hun har ikke kunnet finde det.

Hvis dette skulde være Descartes' Portræt, malt af Rembrandt, gav jeg gerne endog ti Kroner for at faa det!

Karl Madsen.

FERDINAND APOSTATA.

Den 15. Juli 1887 kørte et Tog paa fem Landauere fra den lille Station Dürnkrut til Prinsesse Clementine af Orléans' stille Herresæde, Ebenthal. Der er rundt omkring Slotsparken opslaaet Tavler, som strengt forbyder alle uvedkommende Adgang, men den Dag var der aabent Hus paa Ebenthal i det mindste for de fjorten Herrer, som sad i de fem Landauere: Det var den bulgarske Deputation, der officielt bragte Prinsesse Clementines Søn, Prins Ferdinand af Koburg-Kohary, Budskab om, at den bulgarske Sobranje havde valgt ham til Fyrste af Bulgarien.

Den Mand, der i ni Aar har hersket i Bulgarien som ikke anerkendt Fyrste, der flere Gange har været nær ved at fremkalde en stor Krig og nu synes at være i Færd med at skabe en ny politisk Konstellation i Halvasien, var endnu i den første Halvdel af 1887 en lidet bekendt Prins, der som Militær kun havde drevet det til at blive Reserveløjtnant i den ungarske Honvedhær, og som indenfor en snævrere Kreds kun var bekendt som Søn af den bundrige orléanske Prinsesse og blandt Ornitologer som Ejer af en interessant Samling udstoppede Fugle. Det var den nuværende bulgarske Ministerpræsident, Stoilof, der opdagede Prins Ferdinand. Fyrst Alexander af Battenberg havde takket af, først fordi hans eget Kadetkorps havde svigtet ham den mindeværdige Augustnat, da russisk-sindede sammensvorne bortførte ham fra hans Konak i Sofia, dernæst, fordi Czar Alexander III efter hans Tilbagekomst til Bulgarien havde nægtet at støtte ham. Derefter overtog Stefan Stambulof Diktaturet med den Opgave, at skaffe Bulgarien en ny Fyrste. Sobranjen valgte enstemmig Prins Valdemar. men han negtede at modtage Valget allerede af den Grund,

at Czaren ikke vilde anerkende noget Fyrstevalg, der var udgaaet fra den efter Ruslands Mening ulovlig valgte Sobranje. Der blev derefter udsendt en Deputation paa tre Medlemmer, Stoilof, Grekof og Kaltchef, for at søge en Bulgarfyrste. De bulgarske Diplomaters Kendskab til Europas Fyrstehuse var ikke stort, og deres Søgen var forbundet med særlige Vanskeligheder, dels fordi det ikke kunde nytte dem at henvende sig til et Hof, der stod i venskabeligt Forhold til Rusland, dels fordi Bulgariens Hersker ifølge Berlintraktaten ikke maatte høre til et af Stormagternes Dynastier.

I denne Vaande gennembladede Stoilof, efter hvad han selv ofte har fortalt, flere Gange forgæves Almanach de Gotha; endelig standsede hans Blik og Tanke ved Prinsesse Clémentines Søn, Prins Ferdinand af Koburg-Kohary. Den østerrigske Major, Hr. v. Laaba, der senere blev Prinsens Privatsekretær, og som i Wien havde stiftet Bekendtskab med Deputationen, paatog sig at sondere Prinsens Stemning; han havde sin første Samtale med den fremtidige Ferdinand I i en Hofloge i den wienske Opera. Laaba mente at kunne forsikre Stoilof om, at Prinsen principielt var villig til at modtage Fyrstetronen, og Stoilof overtog derefter Forhandlingerne. Laaba søgte dog paa egen Haand efter en endnu bedre Fyrste og henvendte sig til sin tidligere overordnede, Erkehertug Johann, der senere blev saa bekendt under Navnet Johann Orth. Den let bevægelige Erkehertug, der siden Slaget ved Slivnitza havde interesseret sig meget for Bulgarien, syntes at være villig til at gaa ind paa Laabas Plan, og Laaba arrangerede et hemmeligt Møde mellem Kaltchef og Erkehertugen i Italien. Paa Banegaarden i Mestre steg Kaltchef, der kom fra Rom, ind i Erkehertugens Salonvogn; han forlod den ved den sidste Station før den østerrigske Grænse. Kaltchef havde gjort Rejsen forgæves; Erkehertug Johann havde betænkt sig. Han udtalte sin Begejstring for Bulgarien og lovede, at han, hvis det kom til en stor Krig, vilde stille sin Kaarde til dets Raadighed; men han erklærede, at han som Medlem af det habsburgske Hus ikke kunde blive Bulgariens Fyrste, og anbefalede Bulgarien Prins Ferdinand, hvis diplomatiske Evner han satte høj Pris paa.

Laaba fortalte selvfølgelig ikke Prins Ferdinand noget om den Sag, og Kaltchef og hans Kolleger havde ligeledes deres gode Grunde til at bevare Hemmeligheden. Prins Ferdinand havde allerede i nogen Tid været ikke-anerkendt Bulgarfyrste, da han erfarede, at Johann Orth havde været hans Medbejler. Han blev

saa bestyrtet over denne Oplysning, at han uvilkaarlig udbrød: „Tror De, at han vil overfalde mig?“ Kort Tid efter forsvandt Johann Orth, og Prins Ferdinand var befriet fra den Frygt. Men mange andre og værre Bekymringer for „Overfald“ hjemsøgte ham i Konaken i Sofia.

Prins Ferdinand indsaa nok, da han „principielt“ akcepterede Bulgardeputationens Tilbud, at han paatog sig et farligt Hverv, men navnlig frygtede han for, at Alexander af Battenberg skulde kræve sin Trone tilbage. Prinsens Ærgerrighed, der støttedes af hans Moder, vandt Sejr over hans Betænkeligheder. Den wienske Regering saa selvfølgelig gerne, at en Prins, der var saa nær knyttet til den habsburgske Kejserstat, overtog Regeringen i Sofia, men Grev Kalnoky vidste, at det var et Skridt, der kunde fremkalde en Krig med Rusland; han udtalte sig i det mindste officielt meget forsigtigt og advarede endog Prins Ferdinand mod det bulgarske Eventyr. Koburgeren, der havde overværet Kejserkroningen i Moskov og havde mødt Velvilje hos Czaren, havde imidlertid faaet det Indfald, at han ogsaa nu kunde gøre Regning paa Velvilje i St. Petersburg, og han gav saa vidtgaaende halve Løfter, at Sobranjen den 7. Juli 1887 valgte ham til Fyrste.

Da den bulgarske Deputation ankom til Ebenthal, var Prinsen endnu ikke paa det rene med sine Beslutninger. Han modtog dèn noget brogede og ikke ganske hoffähige Deputation i Ebenthals „Marmorsal“, hvor der i øvrigt ikke er Spor af Marmor, gav dens Formand, den den Gang endnu noget ungdommelige Præsident for Sobranjen, Tontchef, et Haandtryk, hørte paa en lang Tale, svarede paa Fransk, oplæste derefter et Par bulgarske Sætninger, som ingen forstod, og gav til Slutning en glimrende Diner, ved hvilken Champagnen flød i Strømme. Men et bestemt Svar kunde Deputationen ikke faa, og det var nær kommet til et Brud, da Prinsen hentydede til Ruslands Indvendinger, og et af Deputationens militære Medlemmer slog paa Sværdet og erklærede, at det maatte være tilstrækkeligt for Prinsen, at „den store Sobranje“ havde valgt ham. Hvis ikke Prinsesse Clémentine, der vaagede over sin Søn og i en Lænestol havde overværet Scenen i Marmorsalen, havde blandet sig i Sagen, vilde Prins Ferdinand af Koburg-Kohary næppe nogen Sinde være bleven Ferdinand Apostata, og Prins Boris' Trosskifte vilde ikke i Begyndelsen af Aaret 1896 have sat Verden i Bevægelse.

Til sidst overvandt Prinsen alle Betænkeligheder og sneg sig bort fra Østerrig-Ungarn. De wienske Reportere blev narrede. De havde faaet Nys om hans Afrejse, men da de henvendte sig paa Ebenthal, svarede man dem, at Prinsen var rejst. Det var han ogsaa, men han var kun rejst til Wien, hvor han havde taget Ophold i det koburgske Palads. Herfra kørte han hemmelig til en Landstation, hvor han steg i Toget til Pest — den Waggon, der førte Koburgeren og hans Lykke, var de østerrigske Statsbaners Personvogn A. B. Nr. 44. Lige saa hemmelig rejste Prinsen, der vistnok, og næppe helt uden Grund, var bange for Attentater, til Viddin. Ved sin Ankomst hertil den 10. August Kl. 6 Aften med Damperen „Alexander I“ aflagde han sit Inkognito, lagde sin brune Hat og sin civile Klædning i Kahytten og viste sig kort efter i Uniform paa Dækket, hvor han modtog de første officielle Lykønskninger af sine fremtidige Undersaatter.

Prins Ferdinand havde ikke naaet sine Ønskers Maal — han var ikke bleven anerkendt af Rusland. Samme Dag, som han ankom til Bulgarien, udstedte den russiske Regering en Depeche til Stormagterne, der erklærede, „at Rusland hverken kunde anerkende Gyldigheden af Prinsen af Koburgs Valg eller Legaliteten af hans Optræden i Bulgarien“. Dermed maatte Prinsen foreløbig opgive Haabet om at blive anerkendt som Fyrste, til hvilken Anerkendelse ifølge Berlintraktaten Bulgariens Suveræn, Sultanen, maatte tage Initiativet, hvorefter den skulde bekræftes af alle Stormagter.

Den ny Bulgarfyrste maatte sætte sin Lid til bedre Tider. Hans første Opgave maatte være at sætte sig fast i Sadlen i Bulgarien. Han løste denne Opgave med Dygtighed og Snildhed. Prins Ferdinand, der af flere Grunde i de første Aar af sin Regering stod i Forgrunden blandt de Personer, som interesserede den offentlige Mening i Europa, blev ligesom Jules Ferry et let og taknemligt Offer for sin karikaturtegnende Samtid paa Grund af sin fænomenale Næse, og Tekstforfatterne til Karikaturtegningerne bidrog ikke til at styrke hans Prestige. Der dannede sig en ikke ganske begrundet Opinion mod Bulgarfyrsten. Den lille, forfængelige Mand, der tilmed har det Uheld at snøvle lidt, gjorde heller ikke noget heldigt Indtryk i Bulgarien, hvor man ikke kunde undgaa at sammenligne ham med hans martialske Forgænger, den preussiske Gardeløjtnant fra Berlinerstrasse. Men Erkehertug Johanns Vidnesbyrd om Koburgerens diplomatiske Evner havde sin Berettigelse.

Det var Stefan Stambulof, der havde sat Prinsen af Koburg-Kohary paa Tronen, og den ny Bulgarfyrste var nødt til at holde gode Miner med sin genialt brutale Diktator; men hvis han ikke for stedse vilde forblive henvist til at være et blindt Redskab i „Manden fra Stambul“'s Hænder, maatte han søge at skaffe sig en Støtte. Prinsen søgte med rigtigt Blik denne Støtte i Hæren, som Stambulof behandlede med en Robespierres Mistænksomhed og Ringeagt. Prinsen var Officer, han forstod at vinde Officererne, og han aabnede sig Adgang til deres Hjerter ved at indføre den ægte franske Champagne i Bulgarien og udskænke den gratis ved Officersfester, der regelmæssig endte med, at Officererne bar ham i Triumf paa deres Skuldre.

Den almægtige og overmodige Diktator anede maaske nok sin Fyrstes Hensigt, men han følte sig sikker i sin Magt og nøjedes med at tyrannisere Fyrsten, der bogstavelig talt rystede for ham. Stambulof har efter sit Fald i en Samtale med „Frankfurter Zeitung“'s Korrespondent, der er offenliggjort i det frankfurtske Blad for 26. August 1894, og som er et af de interessanteste nutidshistoriske Dokumenter, givet en drastisk Skildring af sit Forhold til Fyrsten, hvem han havde i sin Magt, fordi han ikke var anerkendt.

„Naar man“, sagde Stambulof, „undtager Fyrstens Paladsanliggender, ved han intet. Hvor ofte har jeg ikke sagt til ham: „Læs dog ikke saa mange Blade“. Jeg hører dog ogsaa til Pressen og er Journalist (Stambulof ejede „Svoboda“), men jeg læser ikke saa mange Aviser som han. Fyrsten læser daglig 50 Blade; det varer ofte til Kl. 4 om Morgenen, og saa har han naturligvis ikke Tid til at give sig af med andre Arbejder. Jeg har sagt til ham: „Læs dog kun 3—4 Blade og tag Dem en Lærer, en god fransk eller engelsk Oberst, der skal indvie Dem lidt i Krigsvidenskaben, saa at De dog kan forstaa lige saa meget deraf som Deres Krigsminister“. Af Militærloven kender Fyrsten kun to Artikler. Jeg vil lade Hovedet hugge af mig, om han har nogen Anelse om vor borgerlige Lov. Kun Avislæsning!“

„Læser Fyrsten“, spurgte Korrespondenten, „ogsaa bulgarske Blade?“

„Han læser alle bulgarske Blade og udenlandske Blade; han vilde“, sagde Stambulof leende, „ogsaa læse kinesiske Blade, hvis de indeholdt noget om ham. Fyrsten er en begavet Mand; men han spilder sin Tid med lutter Bagateller. Han er nervøs og kan

ikke arbejde rolig. Naar han læser et Angreb paa sig i et Blad, kan han ikke sove om Natten og river af Raseri Bladet i Stumper og Stykker. Fyrsten har ofte foreholdt mig, at Bismarck læser mange Aviser, medens jeg kun læste én. Ja, jeg har andet at bestille. Jeg tror heller ikke, at Bismarck læste 50 Blade; han lod sig kun meddele det vigtigste. Man maa lade andre Folk arbejde for sig, naar man vil regere godt. Fyrsten kopierer nu Deres Kejser (Wilhelm II); kun anser han sig for meget dygtigere end Deres Kejser. Men han kopierer ham. En Dag vilde han lade sig lave en pompøs Kaabe ligesom den, de byzantinske Kejsere gik med. „Jeg beder Dem“, sagde jeg til ham, „husk dog paa, at en saadan Tingest allerede for lang Tid siden er gaaet af Mode. De har Deres smukke Uniform. Vær De fornøjet med den.“

Stambulof drillede Fyrsten, og Fyrsten drillede, naar han kunde, til Gengæld sin Ministerpræsident. „Medens jeg var Minister“, sagde Stambulof til Korrespondenten, „lod Fyrsten mig kalde i Anledning af ethvert lille Slagsmaal, hvorom der indløb Melding. — „Hvad er det nu igen, Stambulof?“ (disse Ord udtalte Stambulof med snøvlende Stemme). — „Det er Deres Partigængere!“ svarede jeg.

Man kan efter Stambulofs egen Skildring forstaa, at det ikke var nogen særlig behagelig Opgave at være hans Fyrste. Men Ferdinand var tvungen til at holde gode Miner med ham. Bulgarfyrstens Stilling var og blev meget prekær. Der var i den første Tid efter hans Overtagelse af Regeringen i Bulgarien Udsigt til, at en europæisk Krig vilde befri ham for hans farlige Stilling, skaffe ham Anerkendelse — eller sende ham tilbage til Ebenthal. Den russiske og den østerrigske Hær marcherede op mod hinanden, Kejser Franz Joseph holdt Marchalsraad i Hofburg, og Grev Kalnoky forlangte og fik Penge til Rustninger af Delegationerne. Men Bismarck vilde ikke tilsikre Østerrig, at han vilde betragte en russisk-østerrigsk Krig om Bulgarien som Casus belli ogsaa for Tyskland. Det varede ikke længe, før han erklærede, at Bulgarien var ham „Hekuba“, at der ikke var mere Grund for det tyske Rige til at interessere sig for Bulgarien, end der var for den Hamlet'ske Skuespiller til at komme i Affekt paa Grund af Hekubas Skæbne —

What's Hecuba to him, or he to Hecuba,
That he should weep for her?

Prins Ferdinand vedblev at være ikke-anerkendt Fyrste. Flere Gange søgte Grev Kalnoky at skaffe ham Anerkendelse, men alle Forsøg strandede paa Czar Alexanders kolde og bestemte Afvisning. Prins Ferdinand følte dybt Ulemperne ved denne Tilstand. Naar han talte til Stambulof derom, lo Diktatoren og sagde, at Fyrsten jo ikke behøvede nogen Anerkendelse. Men Prins Ferdinand var af en anden Mening. Han var bleven dybt rystet ved flere Sammensværgelser, særlig ved Major Panitzas Militær-Sammensværgelse, der gik ud paa at fange Prinsen ved et Hofbal, og som vilde have været den morsomste Farce, Historien har at opvise, hvis ikke dette Værtshus-Drama var endt med den tapre Soldats Henrettelse. Prins Ferdinand mente, at disse Attentater vilde ophøre, naar han blev anerkendt, og han følte sig dybt krænket over, at han selv i Hofburg kun blev modtaget inkognito, og at han aldrig blev indbudt til sine fyrstelige Slægtninges officielle Fester. Selv i sin egen Hovedstad var han af den Grund udsat for Ydmygelser. I de første Aar af hans Regering undgik de diplomatiske Agenter i Sofia enhver Berøring med Hoffet. En Gang overrumplede den ikke-anerkendte Fyrste dem. Han lod sig køre ned til den fashionable Skøjteløberklub i Sofia og viste sig pludselig paa Skøjter mellem Diplomaterne. Forfærdede flygtede de, og et Øjeblik efter var der tomt paa Banen.

Bulgarfyrstens ikke-anerkendte Stilling rejste ogsaa Vanskeligheder for Opfyldelsen af hans legitime Attraa efter at stifte et Dynasti. Flere Gange havde den meget rejsende Fyrste hjemsøgt sine Slægtninge i Wien, Koburg, München og Paris for at søge Raad hos dem. Til sidst bejlede han til Hertugen af Parmas Datter, og fik et betinget Ja.

Paven fordrede Løfte om, at Fyrsteparrets eventuelle Børn skulde opdrages i den romersk-katolske Lære. Det stred mod Forfatningen, men det lykkedes Fyrsten at overtale den almægtige Stambulof til at ændre vedkommende Paragraf — den 38te. Stambulof befalede Sobranjen at forandre Paragrafen, der kom til at lyde saaledes: „Den bulgarske Fyrste kan ikke høre til nogen anden Trosbekendelse end den ortodokse. Kun den første bulgarske Fyrste samt den første Tronfølger kan, hvis de hører til en anden kristelig Trosbekendelse, bibeholde denne“.

Prins Ferdinand naaede saaledes dette Maal. Den 28. Juni 1893, da Prinsen fremstillede sin Gemalinde for det sofiotiske „Selskab“, var en Sorgens Dag for mangen bulgarsk Ægtemand.

Ved Prins Ferdinands Ungkarlehof havde Damerne givet Møde i de Toiletter, de havde „ved Haanden“, men nu skulde alt være stilfuldt. Til Gengæld fejrede Prinsen en stor Triumf, da han, i Gallauniform og med en ganske ny, overmaade kostbar Samling Fingerringe, ved Siden af sin Gemalinde, der straalede af gamle orléanske og bourbonske Familiesmykker og var iført Manteau de Cour med et af Løver og Lilier oversaaet Slæb, modtog sine højst imponerede Bulgarers Hyldest. Lidet anede han vel den Gang, at han inden tre Aar skulde ønske, at han aldrig havde ladet Artikel 38 forandre.

Fra det Øjeblik, da Bulgarfyrsten fik sin første Søn, Prins Boris, var Stambulofs Dage talte. Den almægtige Premierminister havde endnu ved Festen den 28. Juni bredt sig i al sin Vælde og Parvenuglans, og man havde pligtskyldigst beundret de to Drikkeskaale af massivt Guld i gammel byzantinsk-bulgarsk Stil, som Fyrstemageren havde skænket sin Fyrste og Fyrstinde i Brudegave. Men efter Tronfølgerens Fødsel stødte Bulgariens Bismarck paa Kulde og Modstand ved Hoffet. Fyrstinden kunde ikke finde sig i hans hensynsløse Optræden, hendes Omgivelser bestyrkede hende i den Anskuelse, at hun som Tronfølgerens Moder var kaldet til at hævde Dynastiets Stilling, og Prins Ferdinand følte nu dobbelt Iver efter at faa sit Dynasti anerkendt. Han tænkte først, som flere Gange tidligere, paa at erklære sig uafhængig og lade sig udraabe til Konge, men Stambulof besvarede hans Udtalelser herom med det mindre hensynsfulde, men overmaade klare Spørgsmaal: „Er De bleven gal?“ Prinsen tav, men fra det Øjeblik var Stambulofs Skæbne beseglet. Da Stambulof, der vidste, at han paa Grund af sit hensynsløse eller rettere grusomme Regimente var almindelig forhadt, følte Grunden vakle under sig, blev han nervøs og endnu mere brutal end før overfor sin Fyrste og søgte at fjerne alle, til hvem han nærede Mistanke, fra Hoffet. Da han til sidst fordrede, at Prinsen skulde afskedige sin Privatsekretær, Dr. Stanchef, gjorde Bulgarfyrsten for første Gang bestemt Modstand. Stambulof begyndte nu at se Faren, han konspirerede vistnok mod Fyrsten og søgte Støtte hos Sultanen. Den 29. Maj 1894 indgav han sin Dimission, som til hans og næsten lige saa meget til de østerrigske Statsmænds Overraskelse blev modtagen. Hans Forsøg paa at hævde sin Stilling strandede paa hans Upopularitet i Hæren, og den almægtige Diktator sank pludselig ned til at blive en af alle forfulgt og forbandet Privatmand.

Den 15. Juli 1895 blev han frygtelig saaret ved et Attentat, hvis sande Karakter endnu ikke er oplyst, og den 18. Juli Kl. 3,35" Morgen udaandede den 40-aarige Mand, der havde sat Prins Ferdinand paa Bulgariens Trone og i en Aarrække med stor Haardhed, men ogsaa med megen Dygtighed havde ført det bulgarske Statsskib uskadt gennem mange frygtelige Storme.

Prins Ferdinand havde haabet, at han ved Stambulofs Afskedigelse vilde have fjernet den væsentligste Hindring for Ruslands Anerkendelse, men han stødte stadig paa afgjort Modstand hos Czar Alexander III. Ved Nikolaus II's Tronbestigelse fattede Prinsen nyt Haab, og han blev ikke skuffet. Prinsen indledede ved Metropolit Clément, der var Fører for den Deputation, som paa den bulgarske Sobranjes Vegne overbragte en Guldkrans til Alexander III's Kiste, Forhandlinger med den russiske Regering om sin Anerkendelse. Clément overbragte det Svar, at Tronfølgeren, Prins Boris' Overgang til den ortodokse Kirke vilde være den første Betingelse for Ruslands Anerkendelse. Efter mange Kampe med sin Gemalinde og maaske ogsaa med sin Samvittighed besluttede Prins Ferdinand sig til det vanskelige Skridt. Han er nu „Ferdinand Apostata“, og hans Gemalinde har i det mindste foreløbig forladt ham med deres yngste Søn, Prins Cyrill. Men Prins Ferdinand har opnaaet Forsoning med Rusland. Og hvad enten han snart bliver anerkendt som Bulgarfyrste eller ej, har han ved sin Beslutning om at bryde med sine egne og sin Families religiøse Betænkeligheder ført Bulgarien ind paa en for dets politiske Forhold naturlig Bane og med ét Slag atter sikret sig Europas Interesse. Thi Prins Boris' Trosskifte betyder en Omvæltning i de politiske Forhold paa Balkanhalvøen, en stor russisk Sejr over Østerrig-Ungarn.

R. Besthorn.

NATIONALITETSKAMPEN I SØNDERJYLLAND.

Det er vistnok den almindelige Anskuelse her i Danmark, at den danske Nationalitet og det danske Sprog i de over tredive Aar, der nu er forløbne siden 1864, har ført en sejrrig Kamp for sin Bestaaen, og at der ingen nævneværdig Fare er for, at denne Kamp ikke ogsaa fremtidig skal kunne føres og vil blive ført med samme gode Resultat. Vi maa desværre tilstaa, at vi ikke deler denne Mening. Det danske Sprog og den danske Nationalitet er truet i Sønderjylland, der er Fare for, at de langsomt, men stadigt og sikkert vil trænges længere mod Nord — og Faren bliver ikke mindre, men kun større og mere skæbnesvanger, naar man lukker Øjnene for den. Ærlighed er den bedste Politik, siger et engelsk Ordsprog, og Ærlighed da naturligvis først og fremmest lige overfor sig selv. Kendsgerninger kan ikke bortdeklameres; de flyder ikke hen i lyrisk-melankolske Taarer og lige saa lidt forsvinder de, fordi man stikker Næsen i Vejret og lader, som om man ingen Ting ser. Kendsgerninger er, som Rodbertus siger, brutale, og man tvinges til at regne med dem.

Naturligvis kommer Faren for det danske Sprog og den danske Nationalitet ikke fra den preussiske Regering, der nu engang ved de høje Guders uransagelige Visdom er bleven sat til her paa Jorden at vidne om, med hvor uhyre lidt Intelligens et stort Rige kan beherskes. At faa en Folkestamme, der er saa sej, som Sønderjyderne netop er, til at give Afkald paa sin Nationalitet — dertil hører der en hel Del mere Intelligens og Magt, end den preussiske Regerings Repræsentanter raader over. Med Hensyn til denne Junker-Institution kan Sønderjyderne sige, hvad „Vorwärts“ skrev, da man atter forsøgte paa at faa Bugt med Socialisterne „ad den almindelige Lovgivnings Vej“: „Lad os være trøstige Kammerater, endnu lever vore bedste Venner —

Fjenderne." — Den preussiske Regering er for Øjeblikket Danskhedens bedste Agitator i Sønderjylland; den ægger de lunkne og faar selv Tyskerne — for saa vidt Chauvinismen da ikke helt har forstyrret deres intellektuelle Funktioner — til at ryste paa Hovedet. I den politiske og i det hele taget i den offentlige Kamp er der ingen Ting, der dræber saa sikkert og afgørende som Latterligheden, og den preussiske Regerings Konfiskationer f. Eks. af „Md. Mangor" drukner ligefrem i Latter, saavel her som i det dannede Tyskland.

Faren kommer fra en anden Side, fra en Magt, der er langt stærkere end den preussiske Reaktion, fra den tyske Kultur. Vistnok er det officielle Tyskland for Øjeblikket i Udlandet nærmest repræsenteret ved Majestætsfornærmelsesprocesser og Socialistforfølgelser, men endnu lever da lykkeligvis det i Sandhed store, aandsmægtige Tyskland, Beethovens, Mozarts, Goethes, Schillers, Kants, Hegels og Marx' Hjemland — og netop fordi dette Tyskland ikke kender noget til Voldsherredømme og Nationalitetshad, kan det blive en Fare for Danskerne i Sønderjylland. Det kan — det kommer an paa Danskerne selv, om det skal. Naar de uden tomme og taabelige Demonstrationer roligt, men sikkert tager deres Forholdsregler, forvandles den truende Fare til en god Ven, til en Forbundsfælle under Kampen mod Preussernes Voldsgermanisering.

Faren ligger i, at det tyske Sprog bliver den yngre Generations Kultursprog, medens det danske degraderes til Hverdagslivets og Gadens. I hver af de nordslesvigske Byer findes der i det mindste én højere Undervisningsanstalt, i hvilken ikke blot Timetabellen — det vilde ikke betyde meget — men ogsaa hele den Aand, der behersker Elevernes personlige Liv, er fuldt ud tysk. Og Tyskheden kommer her ikke i Skikkelse af Konfiskation og Underofficersregimente, men repræsenteres tværtimod ved Undervisning, Videnskab og Litteratur. Mange af de unge Mennesker, der kommer fra Almueskolerne i Byerne og paa Landet, faar her for første Gang deres aandelige Horisont udvidet, og Lærernes Dannelse, hvor lidet imponerende den maaske end i sig selv er, maa nødvendig indgyde dem en vis Ærefrygt, da de jo ingen højere kender. Det er fra disse Skoler, at den nordslesvigske Intelligens udgaar eller er udgaaet. Almuelærere, Præster, Læger, Jurister, Filologer — de har alle gennemgaaet disse Skoler og er, paa faa Undtagelser nær, der kun stadfæster Reglen, alle blevne tyske — vel

at mærke for saa vidt de tilhører den yngre Generation d. v. s. den Generation, der er født efter Anneksionen. Almuelærerne danner et særdeles slaaende Eksempel. De er for det meste fødte paa Landet og øver ogsaa der deres senere Embedsgerning; deres Milieu er altsaa saa dansk, som det indenfor Sønderjylland i det hele taget kan være, og dog er det store Flertal af dem tyske — ja, de er endog, saa sørgeligt det end lyder, ivrige Tilhængere af det preussiske Skolereskript af Dec. 1888, der ikke blot paa det dybeste krænker Danskernes Ret, men tillige staar i brutal Modsætning til al pædagogisk Videnskab — til selve den Pædagogik, de nordslesvigske Lærere er opfostrede med paa Tønders og Haderslevs preussiske Seminarier. Vistnok maa dette Faktums Forklaring søges i saare materielle Aarsager. En Lærer, der vovede offentlig at optræde mod den preussiske Korporalspædagogik i Nordslesvig, vilde med Hensyn til Avancement komme i en meget daarlig Position — og naturligvis: de dyriske Drifter binder os jo alle med Jærnlænker, som Schiller siger, der langtfra er den overjordiske Idealist, som den konventionelle Halvdannelse forestiller sig ham. Vistnok har en Del af dem, hvad man kalder „danske Sympatier“, men det har de oplyste og frisindede Tyskere jo ogsaa. Hovedsagen er, om de i deres Fritimer søger hen til tysk eller til dansk Videnskab og Kultur, om de tolker deres — ja, jeg ved for Øjeblikket intet bedre Udtryk — dannede Følelser i tysk eller i dansk Sprog, om de, med ét Ord, indenfor deres egne fire Vægge lever et tysk eller et dansk Aandsliv — og jeg paastaar af rig Erfaring, at det første er Tilfældet. Hos de akademisk dannede Klasser foregaar denne Germaniseringsproces om muligt endnu stærkere og hurtigere. Her virker den tyske Indflydelse endnu dybere ved et fleraarigt Ophold i tyske Universitetsbyer, ved et endnu mere intimt Samkvem med tysk Kultur, ved Minderne fra Studenterlivet med al dets ungdommelige Fylde — Minder, der i Aarenes Løb faar et vist romantisk Skær, som et lykkeligt Land, der ligger langt tilbage i Ungdommens Sol og Glans; men naar Tankerne dvæler ved disse Minder, saa dvæler de i Tyskland, saa er det tyske Folkemelodier, der i deres vidunderlige Skønhed atter bliver levende i Hukommelsen, og saa er det Billeder af tyske Byer, der igen stiger frem af Fortidens Taager. — Men naar et Menneske saaledes har faaet sine dybeste kulturelle Indtryk fra tyske Tænkere og i tyske Ord, saa er han annekteret, og denne Anneksion ophæves aldrig mere. Han kan maaske bevare en

varm Kærlighed til Danmark, en Kærlighed, der er blandet med en Smule stille Melankoli — han kan maaske være en modig og mandig Kæmper for Danskernes politiske Ligeberettigelse og Selvbestemmelsesret, han kan fremme og støtte Danskernes Sag paa alle Maader, men ét kan han aldrig mere — han kan ikke selv blive dansk. Det Stykke Sønderjylland er tabt — uigenkaldelig og for altid. Forfatteren af disse Linier har en Smule Ret til at skrive om denne Proces, thi han er selv en af dem, der har prøvet den i deres eget Liv.

Faren ligger ikke i, at Dansk skal ophøre at være Folkesproget, men at det degraderes til ikke at være andet. Men skulde Situationen blive saaledes, skulde det tyske Sprog som Udtryk for en stor Nations Litteratur og for en storslaaet politisk Kamp komme til at staa som Modstander lige overfor den jyske Dialekt, der tales i Hverdagslivet, saa bliver Kampens Betingelser for ulige, saa vil Danskheden vige tilbage, og hvad der saaledes er tabt — lad os sige det endnu en Gang — det er tabt for altid. Hvert Stykke Land, der er tabt paa den Maade, er ikke blot politisk indlemmet i Tyskland, det er organisk forenet med tysk Kultur, — det er tysk.

Men Stemmeantallet ved Rigsdagsvalgene, vil man maaske indvende, viser jo, at Danskheden ikke gaar tilbage. Nej, det er netop, hvad det ikke gør. Resultatet af Rigsdagsvalgene viser kun, hvor mange Vælgere der er utilfredse med det nuværende preussiske Regimente og derfor vil foretrække at komme tilbage til Danmark. Stemmeantallet viser i det højeste de dansksindedes numeriske Styrke, men denne behøver ikke at staa i ligefremt Forhold til Danskhedens indre Fasthed og Magt, i hvert Fald tør den paa ingen Maade betragtes som en Garanti for den danske Kulturs betryggede Eksistens. Vistnok betyder tyske Lærere eller Præster paa Landet, midt i danske Omgivelser, ikke overvættes meget, men saa meget større Betydning har hele det Selskab af Præster, Læger, Sagførere o. s. v. der samles i de smaa Byer og her udgør den dannede Overklasse. Her truer den tyske Dannelse med at faa Overtaget over den danske, og vi paastaar, at dette skæbnesvangre Øjeblik for alle sønderjydske Byers Vedkommende — maaske Haderslev undtagen — er nær; saa nær, at det er paatrængende nødvendigt, at der fra Danskernes Side rejses en kraftig Modstand og udfoldes al Energi for at tilbagevinde det tabte Terrain. Og denne Modstand maa ikke nøjes med at være af politisk-agi-

tatorisk Art. Den maa ogsaa have et positivt kulturelt Maal; den maa støtte og styrke og udbrede dansk Kultur. Dens ypperste Formaal maa være at gøre Propaganda for den moderne dansk-norske Litteratur i Sønderjylland, særlig i de sønderjydske Byer, for derved at skaffe Grundlag for et dansk Aandsliv, af hvilket Folkesproget kan suge ny Kraft og Selskabslivet faa nyt Indhold, saa at det bliver til lidt mere end den traditionelle Toddygemytlighed med Kort og Dans. Og det er ikke nok at stifte en dansk Journallæsekres eller noget lignende. En saadan Institution kan maaske i en lille By fremme Aandslivet, men hvor der først skal rejses et saadant, er den utilstrækkelig, ja endog under visse Forhold skadelig, for saa vidt som den begunstiger en overfladisk Romanlæsning, der siden staar i Vejen for en dybere Opfattelse af den virkelige Litteratur. Der maa mere til -- meget mere. Der maa rejses en Agitation, som med betagende Magt peger hen paa den danske Kulturs rige Indhold. Der maa holdes Møder med populær-videnskabelige Foredrag og litterære Oplæsninger; Bladene maa aabne deres Spalter for Artikler, som gaar i denne Retning; de kan saa til Gengæld uden Skade holde sig lidt mere borte fra Ravnekrogspolitik og lokalt Vrøvleri, end de nu ofte gør. Situationen er gunstig for Øjeblikket. Den dansk-norske Litteratur har i den sidste Menneskealder frembragt en Række Førsterangs-Værker, der stiller den samtidige tyske i Skygge. Den danske Intelligens i Sønderjylland maa sørge for, at denne rige Litteratur bliver udbredt og faar Lejlighed til at virke paa Befolkningen. Vistnok er en saadan Agitation blandt Smaabyernes Borgere og under den preussiske Regerings Øjne ingen let Sag. Den maa først og fremmest føres med politisk Takt. Den barnlige Fornøjelse, der kan ligge i at ægge Tyskernes Nationalfølelse til Had ved spotsk Kritik eller tvivlsomme Vittigheder, har gjort Danskernes Sag ubodelig Skade. Selvfølgelig skal der øves Kritik, og selvfølgelig skal denne være skarp, men naar den udarter til en Forhaanelse af det tyske Folk og dets Kultur i det hele taget, saa bliver den nærmest latterlig. Man bør mindes de fornuftige Ord, der staar i „Wilhelm Tell“:

Zu weit getrieben verfehlt die Strenge ihres weisen Zwecks,
Und all zu straff gespannt zerspringt der Bogen.

Fremfor alt maa da naturligvis de danske Kunstnere fra Kongeriget, som muligvis kommer til Sønderjylland, ikke glemme, at det

gælder Kamp, en ikke ringe Kamp endda, og at denne Kamps Hoveddyder er Kløgt og taktfuld Optræden. Den Maade, hvorpaa f. Eks. en dansk Skuespiller nylig har gjort Reklame med sit „Martyrium" i Flensborgs Varetægtsarrest, er lige saa anstødelig, som den politisk set er samvittighedsløs. Vi vil haabe, at Rygtet om hans patriotisk-kunstneriske Bedrifter ikke er naaet ned over Kongeaaen; thi de nationalliberale Tyskere dernede, som lurer paa enhver Anledning til at udelukke danske Kunstnere fra Sønderjylland, har da faaet et nyt Agitationsstof, som de nok skal vide at benytte.

Men selv om Danskerne gaar frem med den Takt og Lempe, Omstændighederne nu engang byder, er der endnu en Betingelse tilbage, der maa opfyldes, inden en saadan Agitation kan bære gode Frugter. Denne Betingelse hedder: Frihed til aandeligt Røre, og dermed rejser sig et nyt Spørgsmaal: Sønderjydernes Forhold til Tysklands indre Politik.

Enhver Nationalitetskamp kræver nødvendigvis, at Befolkningens forskellige Lag giver Afkald paa deres særegne Klasseinteresser. De politiske Partiers modstridende Tendenser maa gaa op i en højere Enhed: Nationen. Landarbejdere, Gaardmænd, Haandværkere, Handlende og Fabrikanter maa paa Valgdagen glemme alt, hvad der ellers skiller dem, og samles i Fællesskab til Kamp mod den fælles Fare. Det nationale maa sættes over det økonomiske.

Naar altsaa Valget staar mellem tysk og dansk, er Sønderjydernes Taktik overordentlig simpel: de maa vælge dansk og for Resten lade Verden gaa den Gang, den efter den historiske Udviklings Love nu engang skal gaa; Tyskernes indbyrdes Kamp ligger udenfor deres Sfære, er dem paa Valgdagen ligegyldig, uvedkommende — Hekuba! Men Sagen forandres straks, naar Valget staar mellem to tyske Kandidater, naar altsaa en dansk-national Repræsentation fra Begyndelsen af er udelukket. Her vilde Neutraliteten kun være berettiget, naar Tysklands indre politiske Forhold var ganske uden Indflydelse paa Sønderjydernes nationale Kamp. Men det modsatte er netop Tilfældet: de har en stor og indgribende Betydning. Vi har fremhævet, hvorfor et dansk Aandsliv i Sønderjylland er nødvendigt, naar Danskheden ikke skal bukke under, og vi sagde, at dertil først og fremmest kræves Frihed til aandeligt Røre. Men denne Frihed er afhængig af den Aand, der til enhver Tid er den herskende i Tyskland. Den vil skrumpe sammen, naar Reaktionen sidder ved Magten og vokse

med de demokratiske Tankers Indflydelse. Det er altsaa Sønderjydernes politiske Pligt simpelthen at fremme disse ved alle lovlige Midler og paa alle offentlige Omraader. Men nu er Situationen i Tyskland for Øjeblikket saaledes, at Socialdemokraterne — helt bortset fra deres økonomiske Teorier — danner det eneste virkelig demokratiske Parti.

Socialdemokraterne er ene om at slaa til Lyd for Folkets Selvbestemmelsesret, og det er hovedsagelig dem, der med uforfærdet Had kæmper mod Sønderjydernes Ærkefjende — Militarismen. I den preussiske Landdag nedstemmes Sønderjydernes Lovforslag om en mere human Ordning af Skolevæsenet af alle tyske Partier, ligefra de mest konservative til de saakaldte „frisindede“, medens Socialdemokraterne i deres Presse saavel som paa deres Møder altid hævder Danskernes fulde Ligeberettigelse med de øvrige preussiske Statsborgere. Og dette er ikke tilfældigt eller en Følge af blot teoretisk Humanitet, det er en simpel Konsekvens af den politiske Situation. Sønderjyderne og de tyske Arbejdere tugtes af den preussiske Reaktion med de selv samme Midler, og naar de socialistiske Talsmænd tager til Orde for de første, kæmper de tillige for de sidste, d. v. s. for sig selv. Ligesom det danske Sprog udelukkes fra Skolerne i Nordslesvig, bliver de socialistiske Teorier banlyste fra Universiteterne, og ligesom Danskernes Værnen om deres Nationalitet kaldes „gehässige Wühlereien“, saa tituleres Socialisterne ikke mindre smukt for „en Bande, der ikke er værd at bære Navn af Tyskere“. Den berømte „grober Unfugsparagraf“, Valggeometri, Valgtryk, Undtagelseslove, Politimagtens partiske Regimente — kort sagt alt, hvad der trykker Danskerne, tynger ogsaa — kun endnu mere tungt og grusomt — paa de tyske Arbejdere. Begge Parter har samme Fjende og derfor ogsaa samme Vej at gaa. De tyske Arbejdere, der selv kæmper den haarde Kamp med Livets Nød og Kulde, har Sympati for alle undertrykte — ogsaa de undertrykte Ikke-Tyskere; de hader det militære Herredømme, fordi det lægger sin tunge Haand paa deres spirende Haab; de hader Krigen, fordi den ægger alle lave Instinkter, og, som Bjørnson siger, „skræmmer alle Lysengle bort“; de hader Krigen, fordi den koster Blod og Penge, og fordi det er dem, der kommer til at betale Broderparten af begge Dele. De tyske Arbejdere er derfor med Nødvendighed fredsvenlige og hævder Nationernes Selvbestemmelsesret.

Men saa er det ogsaa Sønderjydernes Pligt uden Hensyn til deres mulig divergerende Anskuelser paa økonomisk Omraade at støtte dette Parti i Kampen mod den preussiske Reaktion; thi det nationale skal sættes over det økonomiske. Svigter Danskerne Socialismen, fordi den hævder Arbejdernes og ikke f. Eks. Gaardmændenes Interesser, saa svigter de deres egen Nationalitets Sag, saa er Nationalitetskampen dem kun et tomt Ord, og Klassekampen er rejst. Men husk paa dette: Ringeagter Overklassen de Hensyn, der knytter den til den fælles nationale Sag, saa er ogsaa Underklassen fri, og Landarbejderne o. s. v. kan da ligeledes sætte deres økonomiske Interesser over det nationale. Med andre Ord: saa vil Danskerne blive skilte i to eller endnu flere Partier, der kommer til at leve i indbyrdes Strid, og det nationale Samarbejde er da gjort vanskeligt, om ikke helt umuligt. Men saa har Danskheden faaet sit Banesaar, og den danske Reaktion har da fuldendt, hvad den preussiske ikke magtede: at dræbe Danskheden i Nordslesvig.

Vi skal nøjes med at paapege denne sørgelige Mulighed, saa meget mere, som vi ikke tror, at den nogen Sinde vil blive til Virkelighed. Vor Tid er saa fattig paa opofrende Idealisme og saa opfyldt af lave Interessekampe, at det vilde være et alt for nedtrykkende Syn, om et Folk, der kæmper for sin nationale Eksistens, skulde kunne splittes i Kampen af økonomiske Interesser. Vi deler H. V. Clausens Anskuelse om, at Socialismen vil gøre Fremskridt blandt Sønderjyllands Arbejdere og smaa Næringsdrivende, og vi kan forsikre ham om, at den Hindring, han tror endnu staar i Vejen — nemlig Mangel paa dansktalende Socialistførere — snart vil være fjernet. Socialismen vil snart naa de sønderjydske Arbejdere, og Danskerne maa sørge for, at den ikke bliver tvungen til at komme som Fjende. Saa er der intet i Vejen for, at de nordslesvigske Arbejdere vedbliver at være danske — ganske vist danske Socialdemokrater, men dog alligevel Danskere. Desuden, den socialistiske Agitation i Nordslesvig kan kun føres paa Dansk, og naar Socialisterne altsaa river Befolkningens brede Lag ud af deres Sløvhed, saa er det et dansk Aandsliv, de vækker, — altsaa netop ét saadant, som Sønderjylland trænger saa haardt til.

„Socialismen og Danskernes nationale Bevægelse i Sønderjylland," skrev Joh. Ottosen nylig i „Tilskueren", „er fra Na-

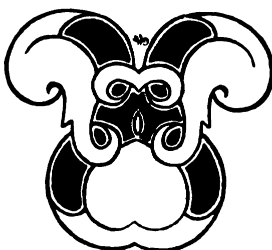
turens Haand bestemte til Kampfæller," hvorfor skulde de saa være Fjender?

Ja, hvorfor? Vi tilstaar, vi ved det ikke, men Danskerne i Sønderjylland synes at vide det bedre. I alt Fald er det en sørgelig Kendsgerning, at de sidst ved Omvalget mellem en chauvinistisk Nationalliberal og en fredsvenlig Socialdemokrat blev hjemme og derved satte den første ind i Rigsdagen, en Mand, der ofrer den største Del af sin Tid paa at bekæmpe Danskheden med de simpleste Vaaben.

Vi haaber imidlertid, at vore danske Landsmænd ved næste Valg vil faa Øjnene op for deres egne Interesser og ikke bliver siddende hjemme i Krogen, mens Arbejderne derude kæmper den haarde Kamp ogsaa for deres Sag. Thi de vil ellers komme til at rødme for den Tysker, der engang sagde:

„Verloren ist die Nation, die nicht ihr alles freudig setzt an ihre Ehre."

E. SCHLAIKJER.

„LIVSLØGN OG LIVSSANDHED.“

Kære Ven!

Det lange Opgørsbrev, som De siger halvvejs har Adresse til mig, gør mig baade varm og tung om Hjertet. Det er som om En, der engang var begyndt at staa mig nær, men siden i flere Aar næsten gled fra mig ud i det fremmede, som om han var vendt hjem og kom til mig igen, — Stemmen var den gamle, Blinket i Øjet det kendte, — og saa var han alligevel ikke den samme længer og gik, efter en høflig Visit, blot igen bort — ud til en anden Kant, hvor jeg næppe nogen Sinde kommer. Thi i saa meget af det første, De skriver i Brevet, er det mig, som stod De i min Stue og saa Verden ud fra mit Vindue, — men hvor De ender, dèr tror jeg aldrig, jeg kommer hen.

Alt, hvad der har Deres Modvilje hos dem, De engang var iblandt, det har ogsaa min. Selv den, der aldrig sad i deres Redaktionslokaler eller drak „smaa grønne“ med Dem hos Wivel, har set mer end nok af Maskineriet bag Scenen eller Mefisto-Fagterne bag Masken. Men hvad skulde De ogsaa mellem dem? Deres Venner husker Dem, som De kom til Byen, — en underlig, fremmed Fugl med runde, undrende Øjne — og sitrende i Længsler og Drømme som en Skovbundens Foraarsblomst. Hvad havde et Hjerte af blødt, frodigt Majmuld at gøre mellem hine, der var tørre og golde som Asfalten herinde?

Og nu har De drukket af bitre, hæslige Drikke og levet tæt op ad Raahed og Uredelighed saa længe, til De kun tror at kunne redde Sjælen tilbage og to den ren ved at ty helt tilbage til Drengeaarenes Aftenbøn og til de Kirkeklokker, der til alle Tider har kaldt ad de trætte og betyngede.

Denne Angst for at tabe sin Sjæl vilde jeg ønske levende i enhver af os. Mer eller mindre sælger eller forraader alle noget

i sig for at faa Del i Verdens Rigdom. Man ser navnlig hos næsten alle vore nuvirkende Forfattere, hvorlèdes de ligesom paa et bestemt Punkt kaster en tyngende Ballast over Bord og fra levende, famlende, spørgende Sjæle nøjes med at blive til virtuos-mæssige Kunstnertalenter. I deres Debutbøger undredes og søgte og krævede en Sjæl i Nød og Trængsel, i deres senere „modne“ Bøger præparerer en øvet Haand sit Æmne efter Publikums Smag. Saaledes er den store By altid den store Fristerinde, for hvis Gunst den ene Forfatter efter den anden mønter sin Sjæl om til Talent.... Der var ogsaa en Tid, da De var ved at blive et „Talent“, der daglig skød ny Stemningsham og blæste ny Fantasi-bobler for et æret Publikum. Nu er Angsten kommen over Dem.....

Men hvorfor give os Grunde? Hvorfor ville forsvare med Ræsonnementer, at De er naaet derhen, hvor De nu staar? Den Omformning, De undergaar for Tiden, ligger dog vel dybere, end disse Argumenter lodder. Vi tror jo villig, at De efter Deres aandelige Forudsætninger og Fortid, i alt Fald foreløbig, i Kristen-dommen kan finde den Sandhed, Deres Natur kan leve med, — og denne „indre Sandhed“ er jo den eneste absolute Værdi for Mennesker. — Men Deres Tankegang vil næppe virke tvingende paa andre.

Deres Ræsonnement er jo dette: Sandheden er vor Aands Tillempning til Virkeligheden, den Antagelse om Tingenes Væsen, som Livet tvinger os til, for at vi kan leve mellem Tingene. Ulykken, Smerten er Kriteriet for os paa, at vi ikke har tillempet os til Overensstemmelse med Virkeligheden; men Sandhedens Kri-terium, Kriteriet for, at vi lever i Overensstemmelse med Virkelig-heden, det er Lykke. Det er Biologiens, Darwinismens store Dogme. Men se rundt omkring, hvilke Frugter den moderne, ikke-troende, positivistiske Livsanskuelse bærer! Døm, om det er Lykke! Og døm saa denne Livsanskuelses Sandhed efter disse Frugter!

Lad mig saa herimod først sige Dem, hvad De som gammel Darwindyrker godt véd, at der intet Sted staar, at selve Af-pasningsprocessen er behagelig, men tværtimod, at den mangen Gang er smertelig nok. Men Livet nøder ud af den gamle Livs-form gennem Overgangsformer — der dør ud, naar de har gjort deres Tjeneste — over i den ny, foreløbig faste Form. Og saa-ledes er det vel gaaet de fleste Ikke-troende, at de ikke — saa-ledes som De efter Deres Brev lader til at have gjort baade før

og nu — har valgt deres Standpunkt, men enten rolig og smerteløst er vokset frem til det og har fældet det forrige som en Ham, eller af Livets Erfaringer er tvungne ud af det gamle. Og de formaar ikke længer, selv de, der lider ved deres Ikke-Tro, at skrue sig tilbage til et Standpunkt, hvor deres Væsen ikke mer kan aande og faa Luft. Enten maa de leve taalelig paa det ny eller dø med Anstand som Overgangsformer.

Og saa maa jeg protestere mod, at De dømmer alle os Ikke-troende efter den lille Klikke, De sigter paa. De ved jo godt, at der rundt i Studerekamre og praktiske Forretninger sidder stilfærdige Folk, som intet har at skaffe med det lille skraalende og stinkende Selskab, der har udtaget sig Patent som det „moderne“, og som, — disse stille, — lever alene med den Stump af Forvisning, Livet giver, uden derfor i nogen særlig Grad at være „Drankere og Skørlevnere“ eller have Giftkolben beredt. De, kære Ven, stiller det løsslupne Anarki af Drifter og Instinkter op som det „naturlige“ Menneskes konsekvente Standpunkt — og sætter op derimod det kristne Menneskes, der døder den gamle Adam i sig, for at „det ny Menneske“ kan opstaa i hans Sted; og saa siger De, at dette er i Overensstemmelse med Biologien, hvorefter de højere Livsformer lever af at fortære de lavere. Se, helt udryddes skulde de lavere Livsformer jo ikke gerne af de højere, al den Stund disse jo saa vilde komme til at mangle Føde. Men at derimod det lavere menneskelige i os tæmmes og tøjles, for at det højere menneskelige kan udvikle sig — det er jo noget, der daglig sker i ethvert kultiveret Menneske, aldeles uden overnaturlig Hjælp, og af det fortsatte Kulturarbejde i denne Retning haaber vi, at ny „Overmenneske“-Former engang vil fremgaa. Denne Kultivering af Naturen er selv et Skud paa Naturens Stamme, ikke en Indpodning fra en fremmed Verden, — lige saa „naturlig“ som det oprindelige Anarki af jegiske Drifter. Og naar vi udtrykker os saaledes, at vi skal elske vort Jeg, „have vort Jeg til Gud“ — hvad De kalder det hedenske Credo —, saa er det hele vort Jeg med alt dets Indhold — de andre Mennesker, Naturen, hele Livet, — alt det, som er vor Aands Indbo, — alt det er det, vi elsker og dyrker.

Thi naar mange af os yngre saa meget holder os til „Jeget“, er det, fordi vi i Modsætning til de materialistiske Naturalister mer og mer føler os som Spiritualister, — saaledes som Kant var det. Vi tror ikke, at den objektive Virkelighed om os er saa paalideligt „virkelig“, vi har tværtimod Fornemmelsen af, at det er en „Fænomen-

verden“, som udgør vort Liv, — at det til Hobe blot er Forestillinger og Følelser, — altsaa „Jeg“ altsammen. For saa vidt er vi ikke uden Følelse for „det transcendentale“. Men vi er rigtignok ogsaa klare paa, at det er lige saa umuligt at komme ud af denne „nødvendige Aandsform“ til „Das Ding an sich“, som det er at spinge over sin Skygge, og derfor spiller vor „Spiritualisme“ egentlig ingen videre Rolle i den dagligdags Praksis, og vi bliver ikke større „Egoister“ og „Individualister“, fordi vi oversætter, hvad der for de naivt virkelighedstroende er objektive Bestemmelser, til subjektive. Vi faar de samme Forhold igen paa en anden Led.

Kolbøtten over i det „transcendentale“ formaar, som sagt, al vor Spiritualisme ikke at gøre — saaledes som De nu har lært det, eller tror at have lært det. Men her maa jeg til sidst, som den Ven, jeg altid har været Dem, have Lov til at lægge Dem en Ting paa Sinde. De er Digter, og Deres Fantasi har tit digtet Dem ind i Følelser, som ikke af sig selv har formet sig ud af Deres hele Natur. Naar der nu af al Deres Opgør kun bliver tilbage den personlige, ny „Bekendelse“ af Deres Overgang til Kristendommen, og „de frelstes“ Samfund ventelig møder den omvendte med aabne Arme, saa lad aldrig den engang tagne Position tvinge Dem længer med, end hele Deres Væsen kan følge. At blive i den „*indre Sandhed*“ er jo det eneste vigtige, — hvilken denne saa for Resten er. Og saa længe De bliver i den, véd ogsaa vi, der altid har holdt af Deres Digtning, at denne vil finde samme Sangbund i os fremtidig som før. Lev vel!

Deres hengivne

V.

TEATRENE.

Det kgl. Teaters Direktion er en stor Skælmsmester. I forrige Sæson tog den Pippet fra megen Kritik ved en alvorsfuld Erklæring om, at Direktionen var foreløbig „bunden“ af sin Forgængers Repertoire-Plan, — hvilket allerede var en artig Spøg. Og nu i denne Sæson bestaar dens i flere Maader fortjenstfuldeste Virksomhed i at lade opføre Forgængerens gamle Kassestykker. — hvad der gør Spasen langt finere. Dreven af sit alvorsfulde Lune faldt Direktionen saa for nylig paa at ville spille ogsaa Skuespillerne et Puds. Dersom nogen Tro deles almindeligt af danske Skuespillere, saa er det den, at „Romer-Stykker“ slaar aldrig igennem her hjemme. Publikum kan ikke udstaa dem, siges der. En dansk Skuespiller anlægger maaske Togaen og det andet lidet til Gammelromer-Kostumet henhørende med den behagelige Kildren, hvormed mange blotter sig for Verden; men Udtrykket i hans Sjæls Øje vil dog være mørkt, thi han ved forud, at Bifaldet bliver knapt og Feuen min Sandten knappere. Dette Forhold kendte Teaterdirektionen, og den lo hen for sig med sin uhørlige Latter. „Ho ho, Børnlille,“ tænkte den, „nu skal I faa et rigtig slet Romer-Stykke, det skal blive besat og indstuderet saa.... saadan som vi plejer at besætte og indstudere, og alligevel skal Bifaldet brage og Feuen strømme. Tableau!“ Derved regnede Direktionen ikke blot paa Stykkets talrige teatralske Effekter, men ogsaa paa et underfundigt lille Fif. En Bagatel kan jo forandre meget; en klogt anbragt Skønhedsplet f. Eks. gør undertiden et Ansigt tiltrækkende, der før just ikke charmerede. Altsaa blev det gammelromerske Kostume overholdt ved Iscenesættelsen, men — Messalina fra Aar 48 e. Kr. kom til at optræde i smaa kæphøjhælede Pariserstøvler fra 1896. Pariserstøvlerne skulde gøre det:

„I bærer Cæsar og hans Lykke." — Naa ja vist saa, de bar ikke tilstrækkeligt. Men dèt var Pressens Skyld, den opdagede baade dem og den anden Effekt og løb straks ud og røbede. Hvad kan et vittigt Hoved for, at andre fordærver hans Vittighed?

Dette er Forklaringen af, at *„Arria og Messalina"* kom op paa det kgl. Teater. Det er den smukkeste og derfor eneste æstetiske Forklaring. Alle andre Gisninger — saasom, at Direktionen skulde have anset Stykket for værdifuldt, eller at den skulde have troet, det kunde blive spillet godt, — er mindre eller mer hæslige. Og hvem gider nu til Dags indlade sig med det hæsliges Æstetik?

Læser man Wilbrandts Stykke, saa læser man sig hurtigt ind i en jævn Opbragthed. Hu ha dog, saadan en Unatur! Næsten uafbrudt tvinger Forfatteren sine Personer til at foretage sig noget helt andet end, og helst det stik modsatte af, hvad de efter deres Karakter, deres Sindstilstand, deres Situation nødvendigvis maatte foretage sig. Og hvorfor? Fordi Forfatteren vil have skingrende Kontrast-Virkninger, perplekse Overraskelser, Kup og bestandig Teaterkup. Intet Boulevard-Melodrama synger frejdigere falsk end denne „Tragedie", det skal der ikke overdrevent musikalske Øren til at høre. Og alligevel, naar man efter Læsningen tænker tilbage, saa maa man indrømme, at Wilbrandt har i det mindste haft en interessant Hensigt med sin Messalina-Figur, og den Hensigt maa da en dygtig Skuespillerinde kunne gøre noget ud af. Ti Skuespilkunstens Sag er jo netop at udføre og fuldføre Forfatter-Hensigter. Wilbrandt har ønsket at skildre en forfalden Kvindes flygtige og halve Forsøg paa at rejse sig. Enhver ved, hvad Kejserinde Messalina var: den voldsomste og hensynsløseste Skøge, jagende aabenlyst fra Sanserus til Sanserus, i Dag sammen med Hofmænd, i Morgen sammen med Gøglere, Brydere, Bøller (som vi kalder dem for Tiden). Er det muligt andet, end at dette Svireliv og dette Selskab maa have efterladt Mærker i hendes Stemmes Jargon, i hendes Blik, Minespil, Gestus, Manerer — og maa ikke disse Mærker vise sig, selv naar hun helst vilde skjule dem? Der er et Sted i 1ste Akt, hvor Messalina taler til sin unge Elsker, og hvor Elskeren studser og ligesom ikke kender hende igen: „hvad var dèt for en Stemme?" Her f. Eks. vilde en dygtig Skuespillerinde lade Messalinas Raahed bryde frem, og mange Gange ellers, stærkest hen imod Slutningen, vilde hun lade Tilskuerne skimte og se dens Medusa-Ansigt. — Men

i en stor Part af Stykket er Messalina ikke længer den, hun var tidligere. Hun er forelsket, ikke eller ikke blot i den unge Marcus' Legeme, men i hans Renhed, hans Friskhed, hans sværmeriske Begejstring; hendes Sjæl elsker, stærkere end og omkap med hendes Sanser. Hun dækker over denne ny Følelse som over en kostelig Skat, hun sukker, længes, haaber, fortvivler, som alle smukt forelskede gør, og hendes Væsen vil flygtigt kunne genfinde den hæderlige Lidenskabs forlegne og kyske og ømme Udtryk. Dog kun et Øjeblik, saa vil igen hendes Fortid, Vanen, der er bleven hendes anden Natur, plumre Følelsen og forandre Følelses-Udtrykkene. Hendes Kærlighed vil glide over i Raffinement, hun kan kun „lege den unge Mø, der elsker første Gang“. Og selve denne Legs Romantik kommer til at stinke af Patchuli, den skotter og den stirrer efter et plat Bakkanal. Hvilken Skala af Stemningsudtryk bliver der altsaa ikke Anvendelse for: fra Kyskhedens søde og sarte Tegn gennem det halvt-kyskes og halvt-simples Upaalidelighed ned til Raahedens Brutaliteter. Og er denne Sammensathed, denne Rigdom paa Nuancer, dette „flere Mennesker i ét Menneske“ — er det ikke det, der giver én Individualitet, og som skaber Skin af Virkelighed og Liv?

Efter at have set Stykket spillet tør man sige, at Fru Oda Nielsen (og Sceneinstruktionen) havde ikke háft Anelse om Opgaven. Thi der var ikke Glimt eller Gnist deraf i Spillet. Og forinden Opførelsen turde man have sagt, at selv om Fru O. N. saa Opgaven, vilde hun ikke kunne løse den. Hendes Talent (d. v. s. Indbegrebet af hendes sceniske Udtryksmidler) er jo meget begrænset, meget smaastilet. Den ikke meget klangrige Stemme og de saa lidet markerede Ansigtstræk tillader hende paa Teatret kun at gengive et snevert Udvalg af spinkle og ligesom udviskede Affekter. Hun kan gotte sig, men ikke være løssluppent glad, hun kan pylre, men ikke græmme sig, hun kan vrisse af Uvilje, men ikke flamme af Had. Desuden er der næsten altid en besynderlig Entonighed over hendes Spillemaade. Hun har den Aplomb, som ringe Selvkritik og megen Sukces ofte giver, og deraf bedaares Mængden. Saaledes, da hun i „*Rørt Vande*“ spillede en flot Varietésangerinde. Hendes Betoninger og Gestus var fuldstændigt usandsynlige, de mindede ikke det fjerneste om en Varietédames. Men hvis ikke Aplomben havde besnæret, vilde Publikum have opdaget, at Usandsynligheden blev endda drevet op paa Spidsen ved, at den samme Gestus og den samme Betoning

gentoges uafbrudt, som af en Automat. Foranderlig, afvekslende, naturligt overraskende i sit Spil er Fru O. N. mindst af alt. Selv om man altsaa i „*Arria og Messalina*“ gik ind paa en Slags Transkription, hvorved Wilbrandts ikke gammelromerske, men dog mecklenburgsk „stämmige“ og for Resten romantisk mænadeagtige Messalina-Skikkelse forbyttedes med en fiks lille Hverdagspige, en Nitouche-Messalina, saa vilde Fru N. dog ikke have kunnet magte Partiet. Thi dette krævede jo alligevel idelige Dobbeltgreb og en sikker Beherskelse af næsten hele Følelseslivets Klaviatur. Ogsaa en Nitouche-Messalina maa kunne stige fra bly Hvisken og smægtende Leflen op i Fortvivlelsens Kaadhed og Dødsangstens Vræl. Men for Resten taaler Stykkets Fabel eller Symbolik ikke en saadan Forbytning. For blot at tage det groveste Eksempel, saa bliver Handlingen En meningsløst ligegyldig, naar man ikke ser Messalina som Kejserinden, som den, for hvem det er den selvfølgeligste Sag at byde og at blive adlydt. I Stedet for saa man Fru N. rejse Skuldre, knejse, stramme sig op til at kommandere. Hun „agerede“ hele Tiden. Som de fleste Skuespillere, der ikke kan stole paa deres Blik, deres Minespil, deres Røst, søgte hun at virke ved hyppige Pladsforandringer, ved Gestikulation, Sæt, Spring, Løb; kort sagt, ved hvad man — til Adskillelse fra Øjnenes, Ansigtets og Stemmens Sprog — kan kalde Kroppens Sprog. Men af alle Skuespilkunstens Sprog er dette (i det mindste for os Nordboer) maaske det mindst talende. Og kun faa kan tale det rigtigt, færre taler det taktfuldt.

Kasino havde omtrent samtidigt genoptaget „*Kameliadamen*“. Stykkets Sentimentalitet og klogt beregnede Effekt vil let samle Hus, naar man til Titelfiguren raader over en Fremstillerinde, som Publikum „kan lide“, som vækker dets Sympati. Frk. Betty Müller har den Egenkkab. Hun har mer end den: en umiskendelig Intelligens, et ikke omfangsrigt, men sikkert Talent. Talentet synes at henvise hende til Lystspillet (det saakaldte romantiske Lystspil iberegnet); i lidenskabelige Paraderoller vil hun næppe sejre kunstnerisk, undtagen i de stilfærdigste og mindst paraderende Optrin. Her i „*Kameliadamen*“ var hendes Opfattelse af Figuren, til at begynde med, mærkeligt overophidset. Dumas har gjort sin Marguerite lidt led og ked af det Liv, hun lever, Frk. M. gjorde Marguerite fortvivlet ved det. Denne Opfattelse rendte hyppigt Panden mod de medspillendes Holdning overfor Marguerite og mod deres Repliker; medens Marguerite var aabenlyst

forpint, antog Omgivelserne hende i god Tro for temmelig ligeglad og sagde hende op i Øjnene, at hun var det. Dog dette kun i Forbigaaende! Det kunstnerisk karakteristiske var, at ogsaa Frk. M. fortrinsvis udtrykte sin Sindstilstand gennem en urolig Plastik, et hæsblæsende „Kroppens Sprog". Hvert Øjeblik kastede hun sig paa Chaiselonguen, vendte og drejede sig, sprang op, kastede sig igen, skiftede Plads, vandrede hen over Gulvet. Og hvem har set et nogenlunde normalt Menneske (om man vil: et nogenlunde normalt brystsygt Menneske) tolke en rent dagligdags, tilvant Utilfredshed med Tilværelsen gennem et saadant Utal af stærke Legemsbevægelser? — Hovedoptrinet i 3dje Akt bød Eksempel paa en anden Art Detoneren. Marguerite har ladet sig bevæge til at opgive alt, sønderknust og forgrædt har hun sat sig til at skrive sit Opsigelsesbrev til Lykken. Saadan gjorde ogsaa Frk. M. Men pludselig, da hun havde skrevet Brevet og skulde tilkalde Brevbærersken, rejste hun sig, og nu løb hun, saa sikkert og let som nogen Sinde, tvers over hele Scenegulvet! En virkelig Sorg lammer. De, der har følt den, vil maaske mene, at i det højeste hvis det havde gældt deres Liv, kunde de, mens Sorgen var frisk, have løbet. Men lad saa ogsaa være, at mindre kan gøre det: netop jo mindre uforudset og vældig den ny Sindsstemning eller Tankerække er, som overvinder Lammelsen og driver til at løbe, des tungere, mere usikkert, mere kejtet maa i alt Fald Løbet blive. Og det var jo da den virkelige Sorgs Udtryksmaader, der skulde fremstilles paa Scenen, ikke den tænkte Sorgs, ikke dem, som man nu saadan bilder sig ind kunde passe, og som altid og ufravigeligt er gale? — Endelig den berømte Slutningsscene i 4de Akt, hvor Marguerites elskede pisker hende med sin Haan og sine Guldstykker. Fru Duses Marguerite vidste, at Skinsygen plejer at gøre hendes elskede utilregnelig, hun blev ikke straks patetisk, fordi han rasede. Siddende i Sofaen strakte hun blot begge Arme ud mod ham og nævnede hans Navn, „Armand", i den undseligt og ømt bebrejdende Tone, hvori man i andres Paahør tysser paa et kært, urimeligt Menneske; og saa varierede hun, med smaa Mellemrum, dette „Armand" op gennem en Skala af heftige Angst-Betoninger. Ganske anderledes Frk. M. Hun stod ret op overfor Armand, hviskede en enkelt Gang forskrækket hans Navn, satte i det samme højre Fod frem, strakte højre Arm afværgende ud imod ham, og blev staaende i den Attitude. I højre Haand havde hun sit sammenkrammede

Lommetørklæde. Med ét stoppede hun hastigt Lommetørklædet i Munden, lod straks Haanden synke, stod med Lommetørklædet i Munden, bøjede Hovedet bagover, mere endnu, og lod sig til sidst falde baglænds om. Hvad betød dèt? Svarer man: Marguerite faar en Blodstyrtning! saa er det da tvivlsomt, om den, der vil dæmme for en Blodstyrtning med sit Lommetørklæde, slipper dette, øjeblikkelig. Men for Resten skal vi jo ikke se Marguerites Sygdom, vi skal se hendes Sindsbevægelse. Og som Sindsbevægelses-Udtryk svarede hint stumme Spil nøjagtigt til, hvad man hos den talende kalder „græsseligt opstyltet Deklamation". Eller det var det. Thi man kan „deklamere falsk" med Kroppen saa godt som med Stemmeorganerne. Alt, hvad der gælder om den egentlige Tales Betoninger, om Stemmens Sprog, det gælder ogsaa om de andre Sprog, som en Skuespiller skal kunne bruge: om Blikkets og Ansigtets Sprog (Mimiken) og om Kroppens Sprog (Plastiken, derunder Løb, Pladsforandringer o. s. v.).

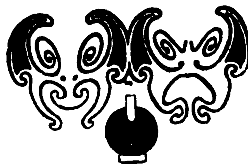
I den salig Hegelske Filosofis Dage, da alle gode Gange var 3, delte Skolens udmærkede Dramaturg, Røtscher, Talens Betoninger i 3 Grupper. J. L. Heiberg herhjemme saa beundrende til. Grupperne var: 1) Den logiske Akcent, der markerer Meningen („Dette er ikke en Bog, men et Tidsskrift!); 2) den symbolske Akcent, der maler eller sanseliggør („Du lyse Glans, der straaler mig i Møde!"); endelig 3) den etiske Akcent, „hvormed enhver talende modificerer sin Tales objektive Indhold efter sit Temperament, sine Vaner, sin øjeblikkelige Sindstilstand." — Man synes at have overset, at de to første Grupper har slet ingen Selvstændighed i daglig Tale — og bør ikke have det nogetsteds. Kun naar man gengiver noget udenadlært, noget indterpet, noget fremmed, benytter man, og da paa en underligt skolemæssig Maade, enten blot den logiske Akcent eller den logiske Akcent i Forbindelse med den symbolske. Saasnart man taler paa egne Vegne, d. v. s. samtaler (thi ogsaa al „Enetale" eller Tænken højt er jo en Slags Samtale) betjener man sig af den etiske Akcent, der rigtignok i sig indeslutter den logiske og den symbolske, men som ofte flytter næsten vildt omkring med dem eller forflygtiger dem næsten fulstændigt. Næsten: thi der er ingen anden Grænse for Omflytningen og Forflygtigelsen end Uforstaaeligheden, Meningsløsheden. Tag de 5 smaa Ord, hvormed der angaaende en Rose svares, at „det er ingen hvid Rose": her kan Eftertrykket forskydes og sløjfes paa vel en halv Snes forskellige Maader, uden

at Meningen lider Skaar. Hvilken af denne halve Snes Betoninger, der bruges (saa vel som hvilket Tempo og hvilken Klangfarve), beror paa den svarendes Karakter og paa hans Stemning. Saaledes i det virkelige Liv. Da det nu er Teatrets Opgave at skabe Skin-Virkelighed, er Skuespilkunst egentlig intet andet end: en sikker Anvendelse af „den etiske Akcent“. Heri er da ogsaa Røtscher og J. L. Heiberg og alle kunstforstandige ganske enige: „For Skuespilleren er den etiske Akcent *Conditio, sine qua non*, det er først den, som gør ham til Skuespiller.“ Der skal blot lægges til, at stor som Skuespiller bliver man først, naar man magter den indenfor alle Skuespilkunstens Tungemaal, altsaa i sin Mimik og Plastik saa godt som i sin Diktion.

Frk. Müller havde hist og her nydelige Paafund. Men hendes Udtryksmidler virkede ikke haarfint nok eller ikke tydeligt nok sammen, og man betoges ikke. Kun én Gang slog alt til. Det var i 5te Akt. Marguerite har faaet Lykken tilbage; skønt dødssyg tror hun sig stærk eller vil være stærk, og hun forlanger sit Overtøj for at tage ud. Frk. M. ændrede saa Forfatterens Mening. I det Øjeblik Kaaben blev lagt om hende, følte hendes trætte Skuldre den som alt for tung. Der kom Taarer i hendes Øjne, hun bekendte for sine Omgivelser med en trøstesløs lille Haandbevægelse, at nu var det forbi, stod saa et Øjeblik og ligesom fattede selv dette uundgaaelige, og vendte sig stille og lod sig brudt lede hen til Dødslejet. En Levendegørelse af den sørgmodigste og blideste Resignation! Det henrivende Optrin tabte desværre lidt i Kraft ved, at Scenen laa i et for dæmpet Lys. Vist saa, man ser ind i et Sygeværelse! Men det er jo ikke Sygeværelsets „Stemning“, det gælder om at faa frem, det er Marguerites. Og desuden omgav de medspillende hende for tæt, hun stod ikke frit nok til at ses. Mon ikke endog kloge Sceneinstruktører holder for fast ved det engang lagte Scene-Arrangement? Placering og Gruppering er bestemt, før nogen endnu ved, i hvilket Øjeblik de spillende kommer til at yde maaske det udmærkede. Naar saa saadant et Øjeblik kommer, vilde det saa ikke være klogt at ændre lidt og lempeligt at skyde det udmærkede frem til Beskuelse? Man maa huske, at Eftervirkningen af den Slags Øjeblikke varer længe. Hele Akten, hele Aftenen ud undertiden kan de forandre Publikums Blik, fordi de en Stund har forandret Publikums Hjertelag.

Altsaa: kun ét bitte lille Optrin fra en hel Teater-Maaned? Hvor det er lidt, vil man sige. Men er det fuldkomne nogen Sinde „lidt"? Og betænk saa, at naar man fraregner Fru Hennings' Spil i „Kong Renés Datter"; har man den hele Sæson ikke fundet blot saa „lidt" i alt det ny paa det kgl. Teater, siden — ja hvor naar? Da Fru Mantzius talte saa ægte i „Lille Eyolf", og da Fru Bloch var saa helt — i „Eventyr paa Fodrejsen" — en sund lille jysk Proprietærdatter med Sans for Mejeri og Spas eller i 1ste Akt af „Rørt Vande" en forlorent naiv Provinsskuespillerinde, hvis Mund tog forsigtigt om alle Ord, som om den svalede varme Kartofler af. Og det er jo nu længe siden. Med den skælmske Ironi, der er Teaterdirektionen egen, undgaar den omhyggeligt at lade Teatrets yngre Talenter komme for stærkt frem. Sæt, det opdagedes, at Teatret evner at give langt bedre Forestillinger, end det giver: hvor vilde saa ikke straks Fordringerne skærpes, medens nu det ene med det andet glider ned hip som hap! Aa, det er et evigt sandt Ord, Hr. Dr. Ibsen-Relling en Dag lod falde: Livet er kun ganske bra', naar man faar være i Fred for disse velsignede Rykkere, som render Fattigfolk paa Dørene med den ideale Fordring.

d. 12te Februar 96. VILHELM MØLLER.

UNIVERSITETSLIV I ENGLAND.

Ordet „isolere“ kommer som bekendt af *insula*, *isola*, en Ø — det er noget, man ideligt mindes om, naar man færdes i England. Hvor er ikke meget i Institutioner, i Sæder og Skikke isoleret, udviklet paa en helt forskellig Maade fra den, vi kender fra Fastlandet. Den snævre Kanal danner et langt dybere Skel, end man paa Forhaand skulde vente; det Par Timers Sejlads fra Frankrig fører en i Virkeligheden over til en anden Verden, der kan frastøde eller tiltrække, men som sikkert paa mangfoldige Punkter vil interessere, og som det helt igennem er værd at studere.

Isoleringen viser sig skarpt paa Universiteternes Omraade; man kan rejse alle Kontinentets Universiteter igennem fra Upsala til Rom og trods uundgaaelige Afvigelser i Enkeltheder dog finde i det væsentlige den samme Grundtype; men kommer man saa til Oxford eller Cambridge, synes alt forskelligt. Man fristes let til at tro sig hensat i den pure Middelalder, og dog er det jo moderne Mennesker, der lever og virker under disse gamle Former og i Grunden ser ud til at befinde sig rigtig vel derved. En nærmere Undersøgelse vil da ogsaa her — som paa saa mange Punkter i England — overtyde en om, at den seje Fastholden ved det nedarvede, som straks slaar en, i Virkeligheden ofte kun gælder det Ydre, Formerne, medens Englænderne forstaar at ændre det virkelige, Indholdet, langsomt, men sikkert, saa hvert Slægtled gyder nyt Liv i Institutionerne og paatrykker dem sit Præg.

Let er det nu ingenlunde for den fremmede at trænge til Bunds i alle disse Forhold. Lige saa lidt som den engelske Lov er kodificeret — der er ingen Christian den femtes Lov eller Code Napoléon, men utallige smaa Acts of Parliament — lige saa lidt er Universitetsforholdene satte i System. Dertil har det naturligvis i højeste Grad bidraget, at Statsmagten altid har haft saa utrolig

lidt med Universiteterne at gøre; det private Initiativ har overalt taget Têten. I andre Lande er det Staten, der foreskriver Universiteterne Love og lønner deres af Regeringen udnævnte Embedsmænd; i England kommer Pengemidlerne næsten udelukkende fra en utallig Mængde større og mindre Dotationer, der for en stor Del danner lige saa mange indbyrdes uafhængige Fond, hvert med sin særlige Administration og sine specielle Bestemmelser. Oxford og Cambridge ligner hinanden i mange Henseender; men man faar hyppigt i Samtaler med Folk fra det ene af disse Universiteter det Svar, naar man taler om noget, som man netop troede var fælles: „Nej, det har vi her slet ikke noget af; det er noget ejendommeligt for det andet Universitet.“ Under disse Forhold er det da rimeligt, at et og andet Træk i den følgende Skitse — forhaabentlig dog ikke ret meget — er lidt misforstaaet eller opfattet som almindeligt og fælles i Stedet for at være specielt og særegent for det ene eller andet Universitet eller maaske endog for et enkelt College. Min Fremstilling bygger væsentlig paa Selvsyn ved gentagne Besøg i begge Byerne og Samtaler med Studenter, Graduates og Professorer, men desuden har jeg benyttet forskellige litterære Kilder.

Jeg maa udtrykkelig bemærke, at jeg kun taler om Universiteterne i *Oxford* og *Cambridge.* Foruden disse findes der omkring i England en Del Institutioner, der med større eller mindre Ret kan kaldes Universiteter; saaledes har London ikke mindre end to, der repræsenterer to diametralt modsatte Principer, idet University of London udelukkende er en Eksamensanstalt, hvor enhver, der bestaar Prøven, kan faa sin Grad, men hvor der slet ikke undervises, og University College omvendt ikke har noget med Eksaminer at gøre, men blot meddeler fri, videnskabelig Undervisning. I de sidste Aar er der meget stærkt Planer oppe om i London at faa et virkeligt, fuldstændigt „Teaching University“; men endnu er det ikke lykkedes at faa noget gennemført. I flere andre af de større Byer findes ogsaa Universiteter eller universitetslignende Anstalter, som jeg slet ikke kender; de frembyder vel ogsaa kun liden Interesse ved Siden af de ovennævnte to ærværdige og berømmelige Institutioner, Universiteterne i Oxford og Cambridge.

Ærværdige og gamle er de, saa gamle, at de hører til de ældste i Verden, og at ingen ved bestemt hvor gamle. De ældste Statuter for Cambridge er fra 1229, men allerede da skal Univer-

sitetet have bestaaet i lang Tid; og Oxford har dog sikkert Krav paa at være det ældste af de to, selv om det kun er en Myte, der tilskriver Alfred den store Stiftelsen. I 1133 ved vi, at en Robert Pullus holdt teologiske Forelæsninger der, og faa Aar efter omtales en Vacarius, der læste over Jus; som egentligt Universitet nævnes Oxford sikkert i 1187. Fra den ældre Historie skal jeg kun nævne en eneste Episode, der bliver afgørende for hele Universitetets Skæbne i flere Henseender.

I Aaret 1208 kom en Student „ved et Tilfælde“, hedder det, til at dræbe en Kvinde og flygtede. Borgmesteren og nogle af Byens Borgere fandt Liget, og det lykkedes dem at komme paa Spor efter Gerningsmandens Navn og Bopæl. Hjemme fandt de ham imidlertid ikke, og for dog at faa noget Udbytte af deres Undersøgelse greb de hans to Kontubernaler og kastede dem i Fængsel. Det var i Kong Johan uden Lands Regering; han var just ingen Ven af Gejstligheden, og for den Tid var Gejstlighed og studerede Folk i det hele ét. Kongen giver derfor Ordre til, at de to uskyldige Studenter skal hænges. Saa stor er imidlertid Standsfølelsen i Universitetet, at Studenter og Professorer, alle som en. 3000 i Tal, udvandrede fra Byen. Og saa fik de gode Bysborgere at føle, hvad de havde gjort; de savnede snart de betydelige Indtægter, de havde haft af de lærde Herrer, og begyndte nu at bede om godt Vejr. Studenterne var imidlertid haarde, og først flere Aar efter vendte de triumferende tilbage: de havde ført deres Krig igennem og foreskrevet Borgerne temmelig ydmygende Fredsvilkaar: Huslejen for Studenter var nedsat til det halve; Byen skulde betale en aarlig Sum til fattige Studenters Underhold og maatte forpligte sig til at sælge dem Fødevarer til billige Priser o. s. v. De henrettede Studenter kunde ganske vist ikke skaffes til Live igen; men de Borgere, der havde været med til at hænge dem, blev tvungne til barbenede og barhodede at gaa ud til Galgebakken, grave Ligene op og bære dem i højtidelig Procession til Kirkegaarden for der at begrave dem.

Medens Eftervirkningerne af denne første og største, men ikke sidste, Strid mellem Studenter og Filistre paa de fleste Omraader for længst har tabt sig — Borgerne forstaar nu ganske godt at lade Studenterne betale for Logi og Kost — blev dog ved dette gamle Forlig Grunden lagt til en Del Privilegier for Universiteterne, der bestaar den Dag i Dag. Studenterne er saaledes endnu fritagne for at høre ind under den almindelige Politimyn-

12*

dighed; og rent kommunalt-administrativt har Universitetet stor Indflydelse; det er saaledes Universitetets Vice-Chancellor, hvis Samtykke skal indhentes til Oprettelsen af Vinudsalg, til Teaterforestillinger og lignende Forlystelser; han fører Kontrol med Markedet o. s. v.

I det hele mærker man let, at Universitetet paatrykker hele Byen sit Præg; klarest faar man det maaske at se, naar man efter at have levet der et Semester et følgende Aar kommer dertil i Sommerferien; Byen ser da helt anderledes ud. Gadelivet er et helt andet og minder mere om Londons Eastend end om det Oxford, man har vundet kært; Kunsthandlerne har ikke saa fine Stik i deres Vinduer, og saaledes gennemgaaende; man spejder forgæves efter intelligente unge Mandsansigter og fikse Damer.

Lidt ovenfor Byen ligger der paa Floden en overdækket Baad med et Redningsmandskab, der skal bringe Hjælp for det Tilfælde, at en Baad skulde kæntre. En Søndag kom jeg der forbi og udtalte, da der var mange Lystfartøjer der omkring, min Forundring over, at dette Mandskab ikke var tilstede. Nej, det er da naturligt, oplyste min Ledsager; det er Universitetet, der holder Baaden; men nu anses det ikke for stemmende med god Tone (it's bad form), at Studenter ror eller sejler om Søndagen, og om der drukner et Par Spidsborgere mer eller mindre, det kommer ikke Universitetet ved!

Modsætningen mellem By og Universitetet føles da stærkt: den betegnes sprogligt ved Rimforbindelsen *town and gown*, og i det Ydre ved den ejendommelige Universitetsdragt, hvis vigtigste Bestanddel netop er *the gown* — en mærkelig talaragtig Indretning, i Reglen af Silke. Denne gown har forskelligt Snit og forskellig Længde efter vedkommendes Grad og Rang indenfor Universitetet; og de Galadragter, som de højere Embedsmænd bærer ved vigtigere officielle Lejligheder, er ganske overordentlig pragtfulde og brogede. En Universitetsprocession — selv om det blot er til Kirke en af de Søndage, da der holdes en Universitetspræken — er derfor et ganske anderledes imponerende Skue, end naar vore Professorer her ved Universitetsfesterne vandrer sammen i deres Opvarteruniformer.

Men paa den anden Side maa det indrømmes, at som Dagligdragt er denne gown ikke imponerende eller tiltalende, saadan som man ser den om Morgenen, naar Studenterne farer afsted til Forelæsninger: en sort, tynd, havelockagtig Tingest, der flagrer for alle

Vinde og synes mindst af alt egnet til at opfylde de to Betingelser, som Klæder dog burde opfylde, nemlig at værne mod et ublidt Klima og at se godt ud. Men de skal have den paa — eller rettere med, for ikke sjælden ser man en ung Fyr, der i Skyndsomheden ikke har faaet Tid til at tage den paa, men som saa vikler den sammen og stikker den under Armen som en anden Bog; og der henne er en, der øjensynligt er stærkt forkølet og derfor har viklet sin gown to—tre Gange om sin Hals og lader Snipperne hænge ned, som de kan bedst.

Disse to Snipper, der hænger ned hver paa sin Side, er ganske ejendommelige, absolut unyttige som de er nu. Ser man dem nemlig nærmere efter, kan man slutte, at de sikkert engang tidligere maa have gjort Tjeneste som Ærmer, selv om nu Armene altid stikkes frit ud ad et Hul ved Siden af dem; og de ender langt nede i to ulige store firkantede Tutter — rudimentære Rester af noget, der engang før i Tiden var de Bælvanter, hvori Ærmet endte. Og hele Dragten viser sig nu at være en i Tidernes Løb stærkt forvansket Munkekutte, hvor det, der i sin Tid gjorde Nytte, nu har udviklet sig til kun at tjene — skal vi sige til Pynt. Til Festdragten hører da ogsaa en Hætte, der i gamle Dage udgjorde en væsentlig Bestanddel af Kutten, men som nu er aldeles uskikket til at opfylde sin gamle Bestemmelse at kunne tages over Hovedet; den hænger blot og dingler langt nede paa Ryggen, befæstet i et Baand, der maa stramme ubehageligt om Halsen. Hele Dragten er den løjerligste Anakronisme og stikker mærkeligt af mod den rent moderne Dragt, man snart skimter, snart ser ganske tydeligt under den.

Kostymet kompletteres ved Huen, *the cap,* af en ganske ejendommelig Façon i sig selv, men navnlig mærkelig ved den store firkantede Plade med Spidsen fortil, hvori den ender foroven, og som har skaffet den dens Øgenavne *trencher* (Forskærebrikke) og *mortar-board* (Kalkbræt).

Som Dragten er en Levning fra Middelalderens Klostervæsen, saaledes ogsaa de Boliger, hvori de fleste af dem, der er knyttede til Universitetet, ikke alene Studenterne, men ogsaa deres Professorer og øvrige foresatte, skal leve, nemlig de saakaldte *Colleges.* Mange af dem er gamle, ærværdige Bygninger, de fleste, ogsaa de nyere, er virkelig smukke, stilfulde Pragtbygninger, der giver Byerne et enestaaende Præg og i sig bidrager meget til at gøre de Dage uforglemmelige, man har tilbragt der. Jeg kender

ingen Byer af lignende Størrelse — 30—40,000 Indbyggere — som rummer en blot tilnærmelsesvis lignende Mængde monumental Arkitektur, og det er Umagen værd at tage derud alene for at gaa op ad Highstreet — *the High* kalder Studenterne den — til Oxfords Stolthed, det uforlignelige Magdalen College, eller for i Cambridge at vandre langs the Backs. hvor de vigtigste Colleges følger efter hinanden som en Perlerække, trukken paa den lille Flod Cam.

En enkelt Bygning, hvorom Studielivet samler sig som hos os, et „Universitet", eksisterer ikke; alt foregaar i og ved de forskellige Colleges, der hvert har sine Forelæsningssale o. s. v.; det. der kommer nærmest til vort Begreb om en Universitetsbygning, er da *the Schools* i Oxford, en ganske nyopført Bygning til Afholdelse af Eksaminer, og hvor ogsaa ganske faa af Professorerne holder deres Forelæsninger. Cambridge har ikke noget tilsvarende; der er altsaa alt, i Oxford næsten alt Universitetsliv knyttet til Kollegierne, der tit ved deres Navne bærer tydeligt Præg om en halvt eller helt klosterlig Oprindelse. Det gør i Begyndelsen et lidt underligt Indtryk paa en, naar man derovre ser Opslag om, at der den og den Dag skal udfægtes en Kamp mellem Treenigheden (Trinity) og Kristi Kirke, selv om man faar at vide, at det kun er en Cricketkamp, der er Tale om; men snart bliver man saa vant til disse Navne. at man ikke tager Anstød af at høre om Kaproning mellem Jesus og alle Sjæle eller Kristi Legeme (Corpus Christi).

Paa sit Kollegium faar Studenten ikke alene Kost og Logi; der foregaar ogsaa hans Undervisning, ja mere end det, hans Opdragelse. Forholdet mellem et kontinentalt Universitet og et engelsk kan omtrent udtrykkes ved at sammenlignes med Forholdet mellem en almindelig Latinskole og en Opdragelsesanstalt som Sorø eller Herlufsholm. „Det ideale Formaal for en Uddannelse i Oxford er at gennemtrænge Studentens Sind med den højeste Form for Dannelse, at lære ham det bedste, der er blevet tænkt og skrevet af de bedste Hoveder om de højeste Æmner, og at sætte ham i Stand til at spille den bedste Rolle i Livets store Kamp. En speciel Faguddannelse er i Sammenligning dermed rent underordnet[1])."

Paa lignende Maade udtrykte en dygtig Naturforsker sig til mig i Forfjor: „Vort Universitet er ikke som de tyske, hvor det højeste

[1]) Stedman, Oxford (1887) S. 84.

Formaal synes at være det, hvert Aar at kunne udsende det største Antal lærde Dissertationer. Oxford er ikke en Lærdomsanstalt, men et Sted, hvor Nationens bedste unge Kræfter paa alle Maader, legemligt og aandeligt, men især socialt, skal sættes i Stand til at udfylde det højeste Formaal, at være Verdens Styrere (rulers of the world).“ Og han gik saa over til med Stolthed at opregne, hvor mange ledende Mænd paa de forskellige Omraader der var udgaaede fra hans eget College: Erke- og andre Biskopper, Ministre, Førere i Parlamentet, Overdommere o. s. v. Og husk saa paa, sagde han, at Oxford og Cambridge ikke alene forsyner England med dets ledende Mænd, men ogsaa alle Kolonierne: Kanada, Indien, Australien, nu en stor Del af Afrika; og derude bliver tit en ung Mand sat til som næsten eneste Englænder i mange Miles Omkres at styre et Distrikt, der er større end hele deres Land. Der kommer det ikke an paa et bestemt Kvantum Viden, men paa at være et overlegent Menneske, og vort fortrolige, ubundne Samliv med en Skare jævnaldrende intelligente af Landets bedste Familier er maaske bedre egnet til at udvikle i den Retning end Alverdens Forelæsninger og Boglærdom.

Her har vi Grundsynspunktet: det at have været det foreskrevne Antal Aar ved Universitetet og at kunne sætte de to Bogstaver B. A. (Bachelor of Arts) eller M. A. (Master of Arts) efter sit Navn, er først og fremmest en Garanti for en god almindelig Opdragelse i social Henseende, en Slags Attest for at være fuldt ud en Gentleman.

Hos os faar et ungt Menneske straks efter at have forladt Skolen sit bestemte Fags Etikette, han er stud. med. eller theol. eller jur.; anderledes hos Englænderne, der ikke specialiseres paa den Maade; mange bestemmer sig først efter endt Universitetsuddannelse for et særligt Fag. Sagen er den, at for at være Præst, Læge eller Advokat derovre kræves der ikke i og for sig Universitetsuddannelse, selv om naturligvis en saadan altid er velset og for at opnaa de højeste Poster i Virkeligheden saa godt som uundværlig. Ogsaa vil den vordende Præst f. Eks., naar han før sin Ordination skal prøves hos Biskoppen, slippe lettere over Eksaminationen, hvis han har været ved et Universitet og der har taget Teologi som et af Fagene ved sin B. A.-Eksamen. De specielle Fageksaminer holdes saa godt som helt ude fra Universitetet, de foregaar f. Eks. i London efter en væsentlig praktisk Kursus paa et Hospital eller ved Sagførernes „inns“. Ganske vist

er der i de senere Aar mer og mer en Bevægelse i Retning af at specialisere Universitetseksaminerne, saa at man har en Del Fag at vælge imellem, medens de før var meget mere ensartede for alle og næsten udelukkende gik ud paa klassiske Sprog og (eller) Matematik; men selv efter de sidste Aars Reformer i saa Henseende eksisterer, hvad vi vilde kalde Embedseksaminer ikke i Oxford og Cambridge.

I Forbindelse med denne stærke Fremhæven af Almendannelsen staar det, at det ikke anses for at høre til god Tone at tale om sit specielle Studium, naar man er sammen med andre Universitetsfolk; dette fordømmes med Benævnelsen „Tale om Butikssager“ *(talk shop);* og i nogle Colleges skal man endog, naar man kommer til at tale om Fagæmner ved det fælles Middagsmaaltid, betale en Mulkt *(sconce)* til en fælles Soldekasse. Selv ved de ældres Bord, hvor man kan komme til at sidde ved Siden af fremragende Specialister paa et eller andet videnskabeligt Felt, vil man i Reglen ikke af Samtalen kunne slutte sig til Deltagernes Fag.

Skal et ungt Menneske til Universitetet, er det hans eller hans Faders første Omsorg at vælge et College for ham; dette er ingenlunde en ligegyldig Sag, da der er den største Forskel paa dem i alle mulige Retninger. Hvis Faderen eller Bedstefaderen i sin Tid har været knyttet til et College, foretrækkes dette ofte af Familietradition; men ellers kan mange andre Hensyn komme i Betragtning. Snart er et College, snart et andet i Skuddet: et kan være bekendt for sine gode Eksamensresultater, men hyppigt spiller gode Resultater ved Fodbolt eller paa Floden nok saa stor en Rolle. Et College kan foretrækkes, fordi den eller den berømte Mand er udgaaet fra det; et andet — det er nok saa vigtigt et Hensyn — fordi en fremragende Mand er dets Forstander *(head, master, principal).* Dette er ved de større Huse en overordentlig fremskudt og betroet Plads, lønnet med en prægtig Bolig og en tit fyrstelig Gage, der i Almindelighed er ikke lidt højere end selv de fineste Professorers. En saadan Forstander har ogsaa et stort Ansvar og kan faa den største Indflydelse paa hele Generationer af unge Mænd, dels direkte ved det daglige Samliv, ved Læren, Præken og Eksempel, dels indirekte ved Ansættelsen af de unges Lærere og Tilsynsmænd o. desl.

Ved Valget af et College tages ogsaa tit Hensyn til Pengespørgsmaal, idet nogle er dyrere end andre. Selv om nemlig disse

Colleges i flere Henseender kan stilles sammen med Regensen eller de andre Kollegier i København, saa adskiller de sig dog afgjort fra dem ved ikke at være Friboliger. Studenten maa betale for sine to Værelser, for Middagsmaaltiderne, for Undervisning og desuden for en hel Del andre Ting. Livet er i det hele slet ikke billigt paa et saadant College, især naar man, hvad man næsten bliver nødt til, vil være Medlem af de talrige Sportsforeninger og deltage i det selskabelige Liv. Som Gennemsnitsudgifter aarlig for en Student uden særlig flotte Vaner, men ogsaa uden smaalig Kniben, har jeg baade mundtlig og i trykte Kilder faaet opgivet en 200 Pund — altsaa, hvad der svarer til en Professorgage hos os. Og derved maa man endda tage i Betragtning, at heri er kun beregnet Udgifterne ved selve Universitetet — og de fleste er borte fra det henved det halve af Aaret i de forskellige lange Ferier. At mange Studenter klarer sig med mindre end det opgivne Gennemsnit, er givet; men enkelte Colleges har Ord for at kræve langt større Midler; saaledes nævnede man mig i Oxford et, hvis Studenter var bekendte for deres flotte Vaner; det rekruteredes væsentligt fra den rigeste Adel og saa af Bryggersønner, der sendtes derhen ikke for at studere, men for at slaa et Par Aar ihjel paa en behagelig Maade, saa at Hovedformaalet, for Papa i alt Fald, er uden Hensyn til Bekostning at skaffe Sønnen saa mange Hertuger og Lorder til Venner som muligt.

En sidste Betragtning, der vel ikke sjælden er den afgørende ved Valget af et College, er, at de stiller forskellige Fordringer i Retning af Kundskaber. For at blive optaget maa man nemlig først underkaste sig en Eksamen, og her træffer vi paa det for os besynderlige, at der ikke er nogen fælles „Artium“ for hele Landet, ikke engang en fælles Immatrikulationsprøve for at blive Student ved Universitetet, men hvert College har Lov til selv at bestemme, hvilke Kundskabsfordringer det vil stille til de unge. Gennemgaaende er dog denne første Optagelsesprøve *(Matriculation)* temmelig let; der kræves kun Latin og Græsk samt et Minimum af Matematik. Lidt sværere er de Eksaminer, som Kollegierne hvert Aar holder for dem, der aspirerer til et *scholarship*, d. v. s. et Stipendium, der dækker de vigtigste Udgifter. Til denne indstiller man sig i Reglen, inden man er optaget paa Kollegiet, saa at man, om man ikke hører til de lykkelige dygtigste, der kommer øverst paa Listen, har Valget mellem at lade sig indskrive som almindelig betalende Student eller at tage hjem og læse om et Aar.

Foruden ved disse Scholarships sættes mange uformuende Studenter i Stand til at gennemgaa Universitetet ved s. k. *exhibitions,* der omtrent svarer til vore Oplagspenge, som vedkommende faar med fra sin Latinskole.

Man maa nu imidlertid ikke tro, at alle Studenterne lever paa et Kollegium; der er tværtimod en stadig voksende Skare af udenforboende, der enten slet ikke er knyttede til noget Kollegium *(non-collegiate students)* — det er i Reglen fattige Eksamensslidere, der helt staar udenfor Studenterlivet, tit Folk, der først i en senere Alder begynder at studere — dels vel er indskrevne paa et College, men af en eller anden Grund ikke kan faa Værelser der. Ved de mest søgte Huse er Tilstrømningen tit saa stor, at man maa staa paa Ekspektanceliste lang Tid, før man kommer til at bo der, og paa den anden Side heller ikke faar Lov til at bo der mere end et vist Tidsrum; men i alle andre Henseender behandles man da, som om man boede paa Kollegiet.

Man har imidlertid ikke Lov til at bo et hvilket som helst Sted ude i Byen. Logiværten skal have en *license* fra Universitetet; Værelsernes Beskaffenhed, Størrelse, Vinduernes Beliggenhed o. desl. undersøges meget nøje; Værten eller Værtinden skal desuden ugentlig give en Indberetning til Universitetets delegerede, bl. a. om, hvad Tid Studenten kommer hjem om Aftenen. Der er endvidere nøjere Bestemmelser om den største Afstand fra Oxfords Centrum (Carfax), hvor det er tilladt Universitetsfolk, og det ikke blot Studenter, at bo; og jeg hørte om en Professor, der vilde til at bygge sig et nyt Hus og da nøjagtig maatte lade opmaale, at Sovekammeret faldt indenfor denne Grænse; saa gjorde det ikke saa nøje, at det øvrige Hus, Studereværelse o. s. v. faldt udenfor Grænsen.

Lad os imidlertid se lidt paa en College-Students daglige Liv; det vil give os Anledning til forskellige Strejftog ind paa nogle af de Omraader, hvor vi derovre træffer andre Forhold end dem, vi kender her hjemme. Vi antager altsaa, at vor *undergraduate* — det er hans Benævnelse, til han har faaet sin Eksamen som *bachelor* — er bleven behørig installeret i sine Værelser og har faaet sig sin *tutor* anvist. Dette er en af de paa Kollegiet boende Kandidater *(graduates),* der mod en ikke altid ubetydelig Sum paatager sig at vejlede den unge og have Opsyn med ham ved hans Studier; Studenten skal til visse Tider indfinde sig hos ham og aflægge Regnskab for Flid og Opførsel, maaske ogsaa

lade sig høre i det siden sidst læste; han skal rette sig efter hans Anvisninger med Hensyn til Studieplan o. s. v.

Vi lader nu vor unge Ven blive vækket tidligt af Klokken i det til hans College hørende Kapel; han maa skynde sig op og begynde sin Dag med Morgengudstjeneste. Der er nemlig tvungen Kirkegang for ham fire Gange om Ugen foruden to Gudstjenester om Søndagen. Medens vi har „Flidsattester“ for Besøg ved Forelæsninger, beregnes en Englænders Flid praktisk taget kun efter hans stadige Møde til to Ting: Gudstjeneste og Middagsmaaltid; kommer han ikke jævnlig begge Steder, faar han Mulkter og andre Ubehageligheder, ja ved gentagne Forsømmelser udsætter han sig for, at vedkommende Semester *(term)* ikke tæller med, og for at indstille sig til den endelige Eksamen kræves et vist Antal terms.

Tvungen Religionsøvelse fremmer jo ikke Religiøsitet; og selv om Sangen i Kapellerne tit er overordentlig smuk og selve Bygningen tit saa skøn, at baade Loft og de prægtigt farvede Vinduer og det herligt udskaarne *reredos* kan fryde hans Øje — King's College Chapel i Cambridge især er en sand Perle — saa er det dog menneskeligt, at Studenten efterhaanden sløves og, som en Oxford-Ven sagde mig, bliver led og ked for hele Livet ved alt det religiøse Væsen. Det er selvfølgelig ikke let at komme til Bunds i de engelske Studenters virkelige Stilling til Religionen, og jeg har i den Henseende faaet helt modstridende Oplysninger. En af mine Bekendte anslog Antallet af Fritænkere blandt Oxfords Studenter til højst fem Procent; og adspurgt om Huxleys, Spencers og Darwins Indflydelse paa Ungdommens Livsopfattelse svarede han, at den var rent forsvindende; en anden derimod mente, at knapt Halvdelen af Studenterne var virkelig ortodokse, selv om de erklærede Fritænkere ikke var videre talrige. Ved disse Svar har tydeligt vedkommendes personlige Stilling været bestemmende; den første, en Filolog, læste altid Bordbøn før hvert Maaltid, hvilket forbavsede mig ikke lidt, da jeg første Gang saa det, en kold Vintermorgen Kl. 8—9, da han havde indbudt mig ganske alene til at spise breakfast oppe paa hans Hybel; han havde paa sin Kamingesims staaende en Liste over Bibelsteder til hver Dag i Maaneden. Den anden derimod var Mediciner og Naturforsker, en begejstret Darwin-Forguder[1]).

[1]) I flere Hæfter af *Nineteenth Century* fra afvigte Efteraar (1895) vil man finde en Diskussion om Studenternes Religiøsitet fra ortodoks Side; den første Forfatter har med Beklagelse set voksende Irreligiøsitet; de andre

Denne tvungne Morgengudstjeneste, der af mange forsvares med, at ellers fik man aldrig Studenterne op i skikkelig Tid, er nu i nogle Kollegier indskrænket, saa at man har Lov til i Stedet at indfinde sig ved en Mønstring med Navneopraab *(roll call)*. Derefter kommer Dagens første Maaltid, *breakfast*, der her som altid i England er solidt og godt, og som derfor giver den første Anledning til Selskabelighed. Det er kun et ganske enkelt College (Keble), hvor alle indtager dette Maaltid i den fælles Spisesal; ellers faar man dette og det næste Maaltid *(lunch)* bragt over fra det store fælles Køkken. Opvarterne, der besørger det tilbragt, spiller en stor Rolle i Studenternes Liv. Om deres Popularitet kan man danne sig en Forestilling af de Navne, de altid gaar under: i Oxford *scouts* (egl. Spioner), i Cambridge *gyps* (der afledes af det græske Ord for Grib), eller af følgende Definition, jeg fik, da jeg straks efter min Ankomst spurgte om, hvad en *scout* var: „Naar De i Mørkningen ser en Mand gaa ud fra et College med en tung Kurv paa Armen, saa er det en scout.“ Det hører nemlig til deres og Gangkonernes *(the bedmakers')* sædvansmæssige Privilegier at faa alt, hvad Studenterne levner, og da det f. Eks. ikke betragtes som fair at ville se det store Brød, man den ene Dag maaske kun har spist en ringe Del af, igen den næste Dag, falder der ikke saa lidt af. En ung, uerfaren Student gjorde en Gang et Selskab, og Bordet var saa rigeligt besat, at en hel stor Oksesteg slet ikke blev rørt. Da Gæsterne var gaaede, ytrede han et beskedent Ønske om at faa denne Steg næste Dag til Frokost, til stor Forbavselse for scouten, der havde regnet den med til sine lovlige Sportler. Studenten fik ganske vist sin Vilje, men fortrød det bagefter bittert, for siden den Dag blev han aldrig mere ordentlig opvartet, saa længe han boede paa Kollegiet, og Historien gaar stadig igen til Advarsel for alle ligesindede. Da disse Tjenere desuden venter at faa og ogsaa faar temmelig betydelige

tror, han maler for sort. I et af de sidste Indlæg findes en Anekdote, for hvis Sandhed Beretteren indestaar, og som vidner om, at „Studenteraanden“ dog er beslægtet i alle Lande. I et College var der én Morgengudstjeneste om Aaret, der altid var usædvanlig godt besøgt. Mange, der ellers ikke viste sig der, stormede til fem Minuter før Tiden, og de sidste kunde knapt faa Plads. Grunden var, at der manglede et Blad i Bibelen, og Folk var mødte for at se den ulykkelige unge Mands Forlegenhed, der netop den Dag skulde læse, og som midt i en Sætning maatte stoppe op.

Drikkepenge ved hver terms Slutning. er Stillingen ikke saa daarlig; og mange Gange har de desuden deres letsindige Herrer fuldstændig i Lommen ved at forstrække dem med Laan o. s. v.

Efter breakfast kommer den egentlige Studietid, hvor Studenten kan faa noget læst — at sige. hvis det lykkes ham at faa jaget sine gode Venner paa Porten og han har Viljekraft nok til at modstaa Lysten til et lille Rend over i *the Union* for at læse Morgenbladene. Bliver han hjemme. gør han for at faa Ro absolut bedst i at. som det hedder, *sport his oak*, d. v. s. lukke den yderste Dør til sine Værelser til, saa det ser ud, som om han var ude. Eller han kan have Forelæsninger at besøge, saa maa han iføre sig sin Studenterdragt *(academicals)* og afsted til en Forelæsningssal enten i sit eget eller maaske i et andet College. Han har næppe selv valgt. hvilke Forelæsninger han vil høre, men faaet dem anvist af sin tutor.

Her vil da et Par Bemærkninger om Forelæsningerne være paa sin Plads. Oxford og Cambridge har jo naturligvis Professorer, endda mange, men de spiller ikke den samme Rolle som ved andre Universiteter. Studiet gaar her, i alt Fald for Gennemsnitsstudenten, ud paa at faa Eksamen i rette Tid og paa nemmeste Maade; men Professorernes Forelæsninger er i Reglen ikke direkte beregnede paa Eksamen, og mange af dem er ansatte i Fag, der slet ikke hører med til Eksamenskursusset, og som Følge deraf har de kun faa Tilhørere. I 1887 besøgte jeg i Oxford Forelæsninger over Angelsaksisk; der kom foruden mig to amerikanske Damer, en Hollænder, og endelig en femte, som jeg aldrig blev rigtig klog paa, han havde ingen Bog, var altid svært indpakket og satte sig saa tæt op ad Ilden som muligt, hvor han sad aldeles impassibel Timen igennem. Sidst jeg var der. gik jeg hen for at høre den berømte Antropolog Tylor. Han holdt underholdende og kyndige Forelæsninger om Civilisationens Barndom og Udvikling; men — jeg var eneste Mandsperson der; desuden var der maaske en otte Damer. hvoraf to viste sig at være Tylors Kone og Datter. Men Æmnet krævedes ikke til nogen Eksamen, og saa holdtes jo ogsaa Forelæsningerne om Eftermiddagen, paa den Tid, da Fodboltkampene som oftest er paa det mest spændende Punkt. og hvis de Forelæsninger. der holdes fra 1 til 2. i en halvofficiel Bog kan kaldes „unmitigated nuisances“, hvor stærke Udtryk vil da ikke være berettigede overfor disse!

Saa underligt det da kan lyde for os, staar Professorerne Studielivet temmelig fjærnt; under saadanne Forhold er det jo ikke saa underligt, at Professorerne bliver noget dovne, og i Retning af Professordovenskab holder sikkert Oxford Verdensrekorden. Der er f. Eks. en højt anset Videnskabsmand, der længe har været regnet blandt Universitetets fineste Navne og har oppebaaret en ganske net Gage, sikkert 1000 Pund eller mer. Han holder imidlertid en Deputy-Professor, der mod et ringere Salær gør alt hans Arbejde; selv har han ingen Forelæsninger holdt i mange Aar af Helbredshensyn, der dog ikke forhindrer ham i hvert Aar at rejse rundt i andre Byer og holde aandrige Foredrag om Religionshistorie. Jeg hørte ogsaa om en Teolog, der blev ansat som Professor med Fribolig og 1700 Pund om Aaret, og som til Gengæld i det første Aar skrev og holdt seksten Forelæsninger, dem han saa siden med passende Mellemrum samvittighedsfuldt har gentaget, uden nogen Sinde at præstere mere.

Professorernes Løn er meget forskellig, som oftest temmelig stor. Andre maa nøjes med en Slags halv-titulær Professorværdighed, der er daarligt lønnet, men heller ikke medfører store Forpligtelser: saaledes er der en Professor i Musik, som kun er forpligtet til fire Foredrag om Aaret; Slade-Professoren i Kunsthistorie skal holde tolv Timers Forelæsninger om Aaret o. s. v. Professoraterne skyldes som næsten alt andet derovre private Stiftelser og har som oftest Navn efter vedkommende Testator. Staten har intet med Udnævnelsen og Lønningen at gøre undtagen ved de ganske faa, der udnævnes af Regeringen og bærer Titelen Regius Professor. De andre Pladser besættes af specielle Komiteer *(boards)*, forskelligt sammensatte i hvert enkelt Tilfælde, men vel at mærke ikke bestaaende af dem, der forstaar sig bedst paa vedkommende Videnskab, men af et Par andre Professorer, Collegeforstandere og andre af de talrige administrative Embedsmænd, hvis Virksomhedsomraade ingen dødelig kan finde ud af. Dette giver, eller gav maaske mest i tidligere Tid, Anledning til meget Misbrug, idet selskabelige Konnektioner tit kom til at spille alt for stor en Rolle. Og man kan da ogsaa Mand og Mand imellem høre skarp Kritik af Besættelser; en blev saaledes i min Nærværelse motiveret med: „Ja, han er jo en stor Middagsselskabsherre *(a great diner-out)* og har desuden saadan nydelige græske Statuer i sin Stue.“ I et af de største litterære Tidsskrifter i England skrev for en halv Snes Aar siden en fremragende Videnskabsmand en Artikel, hvor det bl. a. om

Oxford-Professorerne hed, at de er saa godt lønnede, at de kan ofre hele deres Tid paa at forsømme deres Pligter og fremme „Diplomati“, hvorved han forstod de underjordiske selskabelige Forhandlinger, der er afgørende for saa mange af Universitetets Anliggender.

Hvis Skyggesiderne her maaske er temmeligt stærkt fremhævede, kan det skyldes det Milieu, jeg i Oxford væsentlig er kommen til at færdes i, mest bestaaende af Forskere, der arbejder stærkt paa at højne den engelske Videnskabelighed og efterhaanden at omdanne Universiteterne mere efter kontinentalt Mønster. Og det maa i det hele siges, at der i den senere Tid har været en stærk Reformbevægelse paa mange Punkter, der mere og mere synes at skulle blive den sejrende; de klassiske Studier er ved at trænges stærkt tilbage fra deres tidligere dominerende Stilling, ja for et Aar siden lykkedes det endog efter en haard Kamp at faa engelsk Sprog og Litteratur anerkendt som et selvstændigt og ligeberettiget Studium ved Bacheloreksamen; den tidligere Bestemmelse om, at man for at faa Stipendier skulde tilhøre Statskirken, er ophævet, ikke faa af Collegierne har nu verdslige Overhoveder, medens de før skulde forestaas af gejstlige o. s. v. Paa mange Omraader er Cambridge gaaet i Forvejen; dèr har Matematik og Naturvidenskab allerede længe siddet i Højsædet, og som Følge af denne empiriske Retning er man der ikke langt fra at se ned paa Søsteruniversitetet, som beskyldes for at lægge mere Vægt paa Aandfuldhed *(mere cleverness)* end paa solide Kundskaber. Det er vist den nysafdøde Historiker Seeley, der har givet Beskyldningen mod Oxford for at paatrykke sine Disciple et aldeles bestemt ensidigt Præg i Stedet for at udvikle dem helt harmonisk, et epigrammatisk Udtryk i Sætningen: „Cambridge breeds men; Oxford, Oxford men.“

Det vilde imidlertid være uretfærdigt nu til Dags at anvende den i Cambridge uddannede Macaulays Ord om Oxford: „Hæderen for at følge daarligere med Tiden ènd nogen anden Del af det britiske Folk har dette Lærdomssæde tidlig erhvervet og aldrig mistet.“ Heller ikke John Brights Ord er længer helt træffende, naar han kaldte Oxford for Arnestedet for døde Sprog og aldrig døende Fordomme. Men døde er de klassiske Sprog dog langtfra ved Universiteterne, da der fra gammel Tid er bevaret mange rige Dotationer for dem, og der opretholdes f. Eks. stadig Prisudskrivninger for latinske og græske Vers, med Opgaver som den at oversætte 50 Linier af Milton i græske Jamber.

En af de vigtigste Grunde til den udprægede Konservatisme ved Universiteterne er sikkert deres Forfatning: den højeste Myndighed er en Forsamling *(Convocation, Congregation)*, hvor enhver *master of arts* (M. A.) har Stemmeret. For at faa denne Titel kræves der nu for det første, at man har taget den Eksamen, der giver Adgang til at sætte Bogstaverne B. A. efter sit Navn, og som tages efter tre Aars Ophold ved Universitetet, og dernæst, at man i de følgende tre Aar har „været i Bøgerne", d. v. s. betalt Afgifter til Universitetet og sit College; men disse sidste tre Aar er det aldeles ligegyldigt, hvorledes man har tilbragt, om man har været ved Universitetet eller ej; har man den første Grad, er det altsaa et rent Pengespørgsmaal, om man vil være M. A. Men saa giver ogsaa dette Pengeudlæg forskellige Forrettigheder og da først og fremmest Stemmeret i alle Universitetets Anliggender. Saa snart derfor et Reformforslag kommer op, som forskrækker de konservative, trommer de en Mængde gamle M. A.s sammen til Byen, navnlig gamle Præster i Massevis, for at stemme det ud. Mange af disse har været saa længe borte fra Universitetet og fra videnskabelig Virksomhed, at de ikke kender meget til den ny Tids Krav.

Et andet Privilegium, man opnaar ved at faa M. A.-Graden, er Stemmeret til Parlamentet uden Hensyn til, om man ellers opfylder Fordringerne til Valgret. Universiteterne sender to Medlemmer til Underhuset, saa at den M. A., der desuden hjemme er valgberettiget, har to Stemmer. Da Universiteterne altid vælger konservativt, har der længe hos de Liberale været Stemning for at afskaffe disse særlige Universitetspladser i Parlamentet, hvilket dog ikke hidtil er lykkedes. Men en af Følgerne af denne Ordning er, at Kvinder ikke kan opnaa Grader ved noget af de to Universiteter; der findes ved begge flere Kvindekollegier, og de kvindelige Studenter har Ord for at arbejde støt og ihærdigt; de tager de samme Eksaminer som Mændene, i Reglen med gennemsnitligt bedre Resultater, men de kan dog ikke opnaa Titlen B. A., ene og alene af den Grund, at de derved vilde faa Ret til et Par Aar efter at blive *masters of arts* og derved faa Stemmeret til Parlamentet. Da nu ellers Kvinder ikke har dette, slutter man baglæns, at saa kan de heller ikke faa Bachelorgraden.

Vi har under alt dette tabt vor unge Ven af Syne, hvis Dag vi skulde gennemgaa; han er altsaa mellem breakfast og lunch beskæftiget med sine Studier, maaske paa en Forelæsning,

snarere dog paa en Øvelse hos en af de mandlige til Kollegiet knyttede yngre Mænd, der gør alt det Arbejde, som andre Steder Professorer og Docenter gør, maaske hjemme i sin Stue, og maaske endelig hos sin privat engagerede Manuduktør, der gaar under Navnet *coach*, muligvis fordi han som en anden Postvogn trækker Studenten hen over Stok og Sten. Men ved Kl. 1 er, i hvert Fald foreløbig, Arbejdstiden forbi; nu kommer det andet Maaltid, *lunch* — den anden Lejlighed til lidt Selskabelighed — og, som det hedder i en lille Haandbog for Studenter: efter lunch er det ugudeligt at bestille noget *(after lunch the afternoon comes, when it is an impious thing to work).* Kommer man paa Gaderne Kl. 2, vil man se, at de har faaet et helt andet Præg; i Stedet for de sorte *caps and gowns* ser man nu Stimer af Studenter i Flonelstøj og med korte brogede Sportsjakker — *blazers,* forskellige for hvert College — begive sig enten til Baadene eller til Boltpladsen for at dyrke Cricket (om Sommeren) eller Fodbolt (om Vinteren) eller Tennis.

Hver dyrker sin Sportsgren; den Student, der ikke er med til en eller anden Art af Sport, betragtes som en Dødbider. Sport er det almindeligste Samtaleæmne; kommer man som Udlænding til at spise sammen med Professorer og andre halvgamle Herrer paa et College, vil man i de ni af ti Tilfælde blive spurgt ud angaaende Sportens Tilstand i ens Fædreland langt tidligere og langt grundigere end om Videnskabens Stilling. Og der udtrykkes Forbavselse, hvis man er kommen til Byen for to Dage siden og dog ikke igaar overværede Fodboltskampen mellem de og de Kollegier. Man mærker det overalt, at hvis Englænderne overfor Grækernes *mousikē kai gymnastikē* sætter deres bogstavrimende Forbindelse *reading and rowing* som Universitetsmotto, saa er for det store Flertal det første, Studierne, det underordnede i Sammenligning med det andet, den kammeratlige Friluftssport. Jeg ser endnu det friske, fornøjelige Ansigt, hvormed en ung Student fortalte om en beundret Ven, der havde *won his blue,* d. v. s. var valgt til at repræsentere hele sit Universitet i det Hold af de allerdygtigste, der skal kæmpe i den aarlige Kamp med Søsteruniversitetet. Det var adskilligt mere værd, sagde han, end en hvilkensomhelst Grad. Det er bekendt for alle og enhver, hvorledes Kaproningen mellem Oxford og Cambridge er en af Aarets store Begivenheder, ikke alene i Universitetsverdenen, men i London, ja man kan vel sige hele England — selv om Englænderne ler

hjerteligt, naar den tyske Kejser, som han gjorde for et Par Aar siden, sender et Lykønskningstelegram til det sejrende Universitet.

Det fortælles, at da den bekendte Kunsthistoriker og Socialfilosof Ruskin holdt Forelæsninger i Oxford, gjorde han stærkt gældende, at alt det Muskelarbejde, der af Studenterne blev lagt ind paa at ro og spille Bolt, var uproduktivt og unyttigt; og ved sin store Veltalenhed fik den begejstrede Idealist virkelig en Del Studenter til i Stedet at give sig til at drage ud med Hakker og Spade og reparere en Landevej i Nærheden af Byen. Men det varede ikke ret længe, før Begejstringen kølnedes og Fodbolten og Aaren blev genoptaget. Og deri gjorde Studenterne vist Ret; thi er det end gavnligt for Samfundet, at Skærverne ligger godt paa Landevejene, saa er det dog maaske endnu gavnligere for det, at der hos dets unge Mænd i de højeste Stænder er udviklede Egenskaber, som Landevejsarbejdet næppe var i Stand til at fremme saa godt som de gængse Sportsgrene.

Disse har vel nok større Evne til at udvikle sunde Lunger og kraftige Muskler; men der er desuden Egenskaber ved de af de engelske Studenter yndede Sportsgrene, der sætter deres Præg dybere paa Manden end de fleste andre. En rask Cykletur eller et Par Timers Skøjteløben er ganske vist ikke at forkaste og har Indflydelse paa aandeligt saavel som legemligt Velvære; men Fodbolts- og Cricket-Kampe giver desuden noget mere; det er ikke blot Enkeltmandssport, men kræver stadig Samvirken med flere; den enkeltes Sag gaar op i Partiets; der uddannes derfor ikke blot Snarraadighed, men Evne til at underordne sig som Led i et større Hele. Og vel at mærke, den Disciplin, der fordres, er ikke en blot og bar militaristisk, hvor det gælder om at lystre Kommando; her kræves i langt højere Grad, selv hos de underordnede, Omtanke og „Konduite“ i hvert enkelt Øjeblik; og desuden kommer det jo an paa, at der er Plan i det, at det hele ordnes saaledes, at enhver kommer til at virke paa den Plads, hvor han kan gøre mest Gavn; de ledende faar derved udviklet en vis Grad af Menneskekundskab og Evne til at organisere samvirkende Kræfter, noget der næppe er betydningsløst for de vordende „rulers of the world“. Det kunde være fristende som Modsætning hertil at oprulle Billeder af den tyske Students Liv — den brutale, korporalsagtige Mensur, Knejperne med deres umaadelige Ølkonsumeren i en tæt Tobaksatmosfære — og saa endelig den franske Students Forlystelser — Brasserierne paa *Boule-Miche*

med deres lette Passiar om og med lette Veninder, derpaa en mer eller mindre vild Svingom hos Bullier. Men i Stedet for nærmere at skildre disse Modsætninger skal jeg blot spørge: mon ikke de engelske Studenters Maade at more sig paa skulde være den sundeste af de tre?

Efter Sportstiden og efter en lille Kop Te kommer et Par smaa Timer, som den flittige kan faa noget bestilt i, og som den mindre flittige let kan faa til at gaa paa anden Maade. Saa kommer, i Reglen Kl. 7, den saakaldte *hall*, d. v. s. Fællesspisningen i den store og som oftest smukke Sal. Her bænkes Studenterne ved lange Borde i Salens Længderetning; men i den øverste Ende af Salen, under de ærværdige gamle Malerier af Kollegiets Stifter og Velgørere, er Gulvet forhøjet og her staar paa tværs et eller flere Borde for Honoratiores, eller som de her kaldes *the dons:* Kollegiets Embedsmænd, Professorer, *fellows, tutors* og i det hele alle de paa Kollegiet boende *graduates* (Kandidater og viderekomne). Det er meget fornøjeligt at være tilstede der som en af disse Donners Gæst; Samtalen gaar let og livligt og forstyrres ikke ved, at midt under Maaltidet Studenterne, der ikke faar saa god en Middag som de, der sidder ved *the high table*, under en Del Spektakel forlader Salen. Efter Middagen fortsættes Sammenkomsten tvangfrit ved en Cigaret eller lille Pibe i et andet Værelse (i Oxford kaldes det *common room*, i Cambridge *combination room)*; i nogle Kollegier serveres her efter gammel Skik Dessert og Vin, i andre nøjes man mere sobert med Kaffe og Te.

Disse fælles Maaltider spiller en vigtig Rolle i Universitetslivet; som allerede omtalt, beregnes paa en Maade Studentens Flid for en Del efter hans Stadighed ved dem, og de betragtes almindelig som en uundværlig Bestanddel af det kammeratlige Samliv, der er Alfa og Omega derovre. Jeg traf sidste Gang, jeg var i Cambridge, en gemytlig lille Præstemand, der var kommen derhen for at besøge sit gamle Kollegium; han udspurgte mig med stor Interesse om Studenterliv i København; men da jeg fortalte ham, at vore Studenter ikke boede paa Kollegier, spurgte han forbavset: „Ja men hvor spiser de da sammen?“, og da jeg maatte svare, at de spiste, hvor de havde Lyst, omkring i Byen, tabte han øjensynlig al Agtelse og Interesse for vore Forhold[1]).

[1]) Ogsaa udenfor Universiteterne findes i England fra gammel Tid denne Skik med fælles Maaltider som Led i Uddannelse. „He is eating his dinners for the bar“ er et almindeligt Udtryk for „han forbereder sig til

Studentens Aften er naturligvis hans egen; men han maa huske paa, at hvis han vover sig udenfor Kollegiets Mure; maa han være iført cap and gown; ellers kan han let faa Ubehageligheder med Proctorerne. Som allerede nævnt er det en Rest af gamle Privilegier, at Studenterne ikke er underkastede det almindelige Politi; men til Gengæld staar de saa under Opsigt af to paa et Aar valgte *proctors,* der støttes af pro-proctors og desuden har en Stab af særlige Betjente, der gaar under det smigrende Navn *bulldogs.* De skal paase Ordenens Opretholdelse, og en af deres vigtigste Opgaver synes netop at være den særdeles betydningsfulde at fange Studenter, der er gaaede ud om Aftenen uden den reglementerede Dragt. Det er dog nu temmelig sjældent, at dette lykkes dem; for det første gør nemlig Proctoren og hans Buldogger i Reglen saa stærk Støj, naar de toger gennem Gaderne, at en Undergraduate som oftest kan høre dem saa længe i Forvejen, at han med Lethed kan smutte om ad en Sidegade. Og der er desuden altid velvillige Sjæle, der i rette Tid, naar der er noget i Vejen, giver Studenterne et lille Vink — maaske med den Udsigt for Øje at blive belønnet med en lille Sixpence.

Studenterne maa heller ikke gaa paa offentlige Restaurationer eller Værtshuse; har de Lyst til at drikke sig fuld, saa værsgo, blot det sker indenfor Kollegiet eller paa deres egne Værelser ude i Byen; men ikke paa offentligt Sted — et Forbud, der dog skal være temmelig illusorisk, for naar Proctors engang imellem indfinder sig paa et saadant Sted, skal Opvarterne nok sørge for at opholde dem i den forreste Stue, mens Studenterne smutter ud ad Bagvejen. Men hvis Proctoren en Gang faar fat paa en Student, maa han opgive Navn og Bolig, og saa maa han næste Dag stille til en Røffel og faar sig i Reglen idømt en Mulkt. Mulktsystemet anvendes i det hele i meget stor Udstrækning; man skal f. Eks. betale for hver Gang man kommer hjem efter Kl. 9, og Beløbet stiger progressivt, jo senere man kommer. En anden Straf, der benyttes for disciplinære Forseelser, er det at blive *„gated“*, d. v. s. overhovedet ikke at faa Lov til

Sagførervejen“; og ingen kan faa Adgang til Sagførerprøven, før han har spist det reglementerede Antal Middage i *the inns of court* — noget, der i høj Grad er blevet til en ren Formsag, idet mange nøjes med blot at indfinde sig der til de bestemte Tider og sidder og læser deres Aviser o. lign. uden at deltage i Maaltiderne.

at gaa ud efter Kl. 9[1]). Som man ser, er der en Del Indskrænkninger i den personlige Frihed; de føles imidlertid her ikke saa strengt som Tilfældet vilde være andre Steder, da man jo maa huske paa, at Byen selv har meget faa Tillokkelser at byde paa i Retning af Adspredelser, og at Livet indenfor Kollegiets Mure er meget ubundet; dette er som en hel Koloni for sig selv, og i den boer der nok af unge Mennesker, til at Studenten i Reglen kun har ringe Trang til at søge sig Omgangsvenner udenfor den.

Proctoren er Universitetets Sædelighedsvogter, ja han har endog fra gammel Tid formel Ret til at arrestere Kvinder, han mistænker for Løsagtighed. Denne Myndighed bruges dog nu til Dags saa godt som aldrig; og da der for faa Aar siden forekom et Tilfælde i Cambridge, rejste der sig en Storm af Indignation derimod, der en Tid endog truede med at skulle føre til Institutionens fuldstændige Afskaffelse. Men Stormen drev over, og der vælges stadig hvert Aar nye Proctors. Det er klart, at disse ikke er populære blandt Studenterne; men man maa dog ikke forestille sig, at de, der attraar disse Pladser, er gamle, gnavne Medborgere, for hvem alt andet her i Livet er slaaet fejl. Nej tværtimod, det er unge ærgerrige Mænd, der i stort Antal søger disse Pladser, og det ikke alene af den Grund, at de er meget godt aflagte, men især fordi de skaffer stor Indflydelse. Proctor er som saadan Medlem af en Mængde af de Komiteer, der styrer Universitetet og besætter Embederne; han kommer derfor ogsaa stadig i Forbindelse med de indflydelsesrigeste Mænd og har al mulig Udsigt til selv efter Udløbet af sin Funktionstid at blive belønnet for de Ubehageligheder, den har skaffet ham i Form af Nattevandringer og Karrikaturer i Studenternes Blade, ved en rundelig Forsørgelse paa Livstid.

Der er en Aften om Ugen, da man ser ualmindelig mange Studenter toge gennem Gaderne, det er den Aften, der er Debat i *the Union*. Studenterne har en Mængde mindre Debatklubber af forskellig Art, enten for et specielt Kollegium eller til

[1]) Der fortælles om en Student, der var idømt en Mulkt paa et Pund, og som for at gøre Løjer med det indfandt sig hos Proctor med Beløbet i en Sæk med de mindste Kobberpenge. Very well, svarede Proctor meget roligt; men De maa behage saa at komme herhen hver Aften med en Halfpenny ad Gangen, indtil Beløbet er betalt. Følgen for Studenten blev altsaa, at han i lang Tid blev nødt til at betale Mulkt til sit Kollegium hver Aften for at komme for sent.

Drøftelsen af et specielt Slags Æmner; men ingen af disse har den Betydning som the Union — en af de faa Institutioner, der er fælles for hele Universitetet. Det er en stor Forening med alle en engelsk Klubs Bekvemmeligheder, smukke og komfortabelt monterede Værelser med stort Bladhold og et velforsynet Bibliotek osv. Men Torsdag Aften staar de andre Værelser tomme, og alle flokkes til den store Sal, der i mere end en Henseende er som Underhusets Sal, blot at de optrædende er adskilligt yngre. Rundt om Salen gaar et Galleri, hvor der i Reglen ses ikke faa Damer, og hvortil fremmede meget let kan opnaa Adgang. Nede i selve Salen er der som i Parlamentet læderbetrukne Bænke med høje Rygge anbragte paa langs, saa at Regeringspartiet sidder paa dem til højre, Oppositionen paa dem til venstre for Midtergangen, set fra Bestyrelsens Pladser. Dog gennemføres denne Adskillelse nu ikke saa strengt som tidligere. Forhandlingen aabnes med, at Bestyrelsens Ordfører spørger, om nogen har Anker eller Spørgsmaal til Bestyrelsen. Saa rejser sig dèn ene efter den anden med den Slags Besværinger, som hos os vilde finde deres Plads i en Ankeprotokol, og Ordføreren gør sit bedste for ved et kvikt Svar at afvæbne Kritiken og faa Latteren paa sin Side. Ved Valget af Bestyrelsesmedlemmer tages et væsentligt Hensyn til Evnen til vittige og spydige Svar, og Replikskiftet er tit overordentligt fornøjeligt, selv om det til andre Tider bevæger sig i Hentydninger til saa lokale og personlige Forhold, at en udenforstaaende ikke altid ser Grunden til, at der les saa meget. Derefter kommer den mere alvorlige Del; der er allerede en Tid i Forvejen bekendtgjort, hvad Æmne — altid et politisk, aldrig et religiøst — der skal debatteres, i Form af et Forslag til en Udtalelse af „Huset", f. Eks. „Huset udtaler sin bestemte Misbilligelse af Regeringens irske Politik" eller „Huset udtaler sin Tilslutning til det konservative Partis Optræden i Skolesagen" el. lign. Man ved ogsaa i Forvejen, hvem der skal indlede Debatten, hvilket altid gøres i et vel gennemarbejdet Foredrag, der varer saadant noget som tre Kvarter. Derpaa følger andre, mer eller mindre improviserede Udtalelser, altid skiftevis for og imod den foreslaaede Dagsorden, og altid i de mest parlamentariske Former. Det er meget fornøjeligt at se den Maade, hvorpaa Modstanderne forstaar baade at kriticere afvigende Anskuelser og at bevare Hensynet til Modstandernes Person; en Debutant, der en Aften havde indledet Diskussionen, blev straks af Føreren for den modsatte Lejr hyldet i de stærkeste Ord

for den Veltalenhed og Varme, hvormed han havde talt, hvorpaa saa rigtignok fulgte en temmelig skarp Kritik af det saglige i hans Foredrag. Man mærker helt igennem, at det er gammel parlamentarisk Jordbund, man træder paa; Partierne staar ikke haanende, afvisende overfor hinanden; man betragter ikke straks en anden som Idiot, fordi han har en anden Mening end en selv, men respekterer ham og gaar paa Forhaand ud fra, at han har Grunde for sine Meninger; man ved, at en Sag kan ses fra to Sider, og er derfor ivrig for at drage saa mange sikre Fakta og overbevisende Ræsonnementer frem til Fordel for sin Anskuelse som muligt. Der væves ved disse Studenterdebatter ikke nær saa meget ud fra abstrakte Synspunkter, som man skulde vente efter Deltagernes Alder; disse ved, at et blot første Klasses Snakketøj ikke er nok, og de sætter sig derfor omhyggeligt ind i Sagernes reale Sammenhæng, før de tager Ordet; mange disker op med Masser af statistiske Data, og de fleste er rigtig godt hjemme i deres Lands politiske Historie. Intet Under, at Gladstone og mange andre ansete Parlamentarikere har udtalt, at de staar i stor Gæld til disse Ungdomsdebatter som Forløbere for deres senere Virksomhed i Statens Tjeneste. Ogsaa her lægges altsaa Grunden til meget, der faar Betydning for de vordende „rulers of the world."

Jeg har nu fulgt de engelske Studenter en Dag igennem og haaber derved at have givet en Smule Begreb om de vigtigste Afvigelser fra vore Universitetsforhold; men jeg er bange for, at man ved den uundgaaelige Fremhæven af ikke faa Institutioner, som vi alt i alt maa være glade ved ikke at kende her, har kunnet faa et andet Helhedsindtryk end det, jeg selv har faaet ved at færdes derovre. Jeg har vel desværre ikke i denne Skitse kunnet give noget ret Begreb om den uforlignelige og ubeskrivelige Duft, der gør de to College-Byer til noget enestaaende.

Jeg mindes en dejlig Sommerdag, da en Ven i Cambridge havde vist mig en Del af Seværdighederne; jeg var stærkt betaget af Stedets og Bygningernes Skønhed, ogsaa af alle de mange friske og sunde unge Mennesker, man saa overalt, og endelig af de mange af min Ven fremdragne Minder fra de Steder, hvor Milton og Newton, Wordsworth og Tennyson og Charles Darwin havde faaet deres Opdragelse. Jeg sagde da noget om, hvor gerne jeg vilde havet ønsket, at jeg havde kunnet henleve mine Ungdomsaar i disse Omgivelser, hvordan jeg da var vis paa, at de vilde

have præget hele mit Sind ved deres Skønhedsfylde og gjort mit Liv mere harmonisk og rigt — og jeg vilde have fortsat med endnu mere Lyrik, hvis ikke min engelske Ven havde indskudt: Ja, men saa vilde du ikke have haft saa mange Kundskaber. — I disse to Udtalelser har man maaske det engelske Universitetslivs Fortrin og Mangler samlede i en Sum.

Otto Jespersen.

OM HJERNEBARKEN OG DENS VIRKSOMHED.

Foredrag, holdt i Studenterforeningen i Novbr. 1895.

Mine Herrer!

Det er min Hensigt at gøre Dem bekendt med Hjernebarken og dens Virksomhed. Men først er det da nødvendigt, at jeg giver Dem et Omrids af Hjernens Bygning og viser Dem Hjernebarken i dens Forhold til den øvrige Hjerne. Dernæst vil jeg i Korthed fremstille for Dem, paa hvilken Maade og ad hvilke Veje man er naaet til Kundskab om, hvilke Funktioner Hjernebarken udfører, og hvilke den øvrige Hjerne udfører, og hvorledes Samarbejdet er imellem disse Hjernedele. Og endelig vil jeg fortælle Dem, hvorledes Fysiologerne tænker sig, at Hjernen arbejder under Udøvelsen af sine Funktioner.

Men for at kunne vinde fuld Forstaaelse af de herhen hørende Forhold, er det først og fremmest nødvendigt, at vi lærer at kende de Elementer, der sammensætter Hjernen, nemlig Cellerne. Vi maa se at udfinde, hvilken Virksomhed en Hjernecelle sidder inde med.

De ved, at alt, hvad som lever her i Naturen, er opbygget af Celler. Cellen er den mindste Bygningsdel. De højere Dyr og Planter er dannede af talløse Celler, de lavere af færre, og de allerlaveste bestaar kun af en eneste Celle. Cellen er her Dyret selv. En saadan enkelt, fritlevende Celle, som altsaa er den simpleste Form, hvorunder Liv kan optræde, bestaar af en Smule sejtflydende, æggehvideagtigt Stof og er næsten altid kun synlig under Mikroskopet. At den har Liv, kendes paa, at den lægger for Dagen ganske de samme Evner som dem, vi finder hos den mangecellede Organisme: den tager Næring til sig, den vokser, den formerer sig, og den modtager og besvarer Yderverdenens Paavirkninger. Den dybere Forstaaelse af disse Evners Tilstedeværelse i

en saadan lille Æggehvideklump mangler os ganske. Cellen er i sit inderste Væsen os ganske gaadefuld.

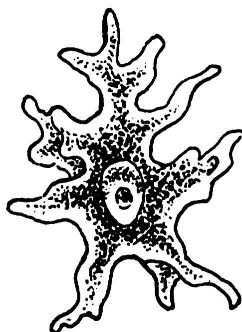
Men en saadan enlig, fritlevende Celle ligner slet ikke den Celle, der har sluttet sig sammen med andre og er bleven Medlem af en Cellekoloni. Alt det Arbejde, som den fritlevende Celle udfører, det bliver i Kolonien fordelt paa mange Hænder. En Cellegruppe i Kolonien overtager Ernæringen, en anden Væksten, en tredje Formerelsen og saaledes fremdeles, og indenfor enhver af disse Grupper bliver atter det enkelte Arbejde finere og finere delt, jo højere vi kommer op i Dyreriget. En Celle fra en Koloni er følgelig noget helt andet end den fritlevende, enlige Celle. Denne sidste sidder inde med alle Livets Evner og udfører ene alt det forskellige Arbejde, der sikrer dens Bestaaen her i Naturen; men Kolonicellen er bleven Specialist; den raader kun over en enkelt Evne, er kun uddannet til at udføre et enkelt, bestemt Arbejde, men udfører til Gengæld dette Arbejde langt finere og langt fuldkomnere end den isolerede Celle. Men hvor højt end Udviklingen stiger i et Cellesamfund, hvor fremragende og tilsyneladende ny Evner det end lægger for Dagen, altid maa vi erindre, at Cellesamfundet i Virkeligheden kun raader over de samme Kræfter, som er nedlagte i den enlige Celle; kun har disse Kræfter paa Grund af Arbejdets Deling indenfor Kolonien her naaet et højere Udviklingstrin; men nogen ny Evne er ikke kommen til.

Alle vore Organer er dannede af saadanne Cellesamfund, hvis enkelte Medlemmer er blevne uddannede i en bestemt Retning og derved blevne i Stand til at udføre et specielt Arbejde.

Og naar vi nu staar overfor et saadant kompliceret Organ som vor Hjerne og vil gøre os det klart, hvad det er for en enkelt, usammensat Evne, som Hjernecellen særligt har uddannet, med andre Ord, hvad der er det til Grund liggende for Hjernearbejdet, da maa vi ty til den enlige, fritlevende Celle for at finde denne Evne under dens simpleste Form.

Lad os da kaste et Blik paa disse encellede Organismer og af disse vælge de lavest staaende, de saakaldte Amøber. Saadanne findes meget udbredte i Naturen, især i fersk Vand, men dog ogsaa i Havet; nogle kan ses med blotte Øjne, men de fleste er mikroskopiske. En saadan Amøbe ser ud som en lille Slimklat og bestaar af en blød, halvflydende Æggehvidemasse, hvis Form stadig veksler; forlængende sig her eller bredende sig der, skyder den ligesom Arme ud fra sig paa ét Sted, medens den

trækker andre ind til sig paa et andet og er paa denne Maade i stadig Bevægelse og stadig Formforandring. Det er dog kun Periferien af den, som saaledes forandrer sig. Midten danner et fastere Parti, den saakaldte Kerne. En saadan lille, formløs, slimet Æggehvideklump er en selvstændig, levende Celle, dannende Begyndelsen til alt dyrisk Liv. Naar et Infusionsdyr kommer i Berøring med Amøben, skyder denne sine Slimarme ud omkring det, omgiver det med hele sit Legeme og beholder det i sig saa længe, indtil Infusionsdyrets Legeme har assimileret sig med Amøbens Legeme, hvorefter de ubrugelige Dele skydes ud. Naar Amøben saaledes har taget Næring til sig, vokser den, og efter nogen Tids Vækst deler den sig, og der er nu dannet 2 Amøber. Altsaa: den tager Næring til sig, den fordøjer og udskiller det ubrugelige; den vokser, og den formerer sig. Alle disse Evner er de rent vegetale og interesserer os ikke stort her. Men den har lagt endnu et Par Evner for Dagen; naar et Infusionsdyr berører den, eller naar den modtager en hvilken som helst anden Berøring, skyder den sit formløse Legeme ud omkring den fremmede Genstand. Den er altsaa modtagelig for Berøring, og den kan reagere paa denne Berøring med en Bevægelse. Den kan lede et Indtryk, som én Del af dens Legeme har modtaget, lede det hen til en anden Del; og den kan udvide sig og trække sig sammen og herved besvare den ydre Paavirkning. Den ene af disse Evner, den at kunne modtage og lede igennem sig en ude fra kommende Paavirkning, er den første Ytring af det dyriske Nerveliv; og den anden, den kontraktile Evne, danner Grundlaget for al dyrisk Muskelvirksomhed.

Fig. 1. En Amøbe. (Efter Haeckel).

Altsaa: paa dette det laveste Trin af alt Liv, i dette formløse, ensartede Cellelegeme, hvoraf den ene Del er den anden lig, hvoraf hver Del kan bruges baade til at fordøje med og til at formere sig og bevæge sig med, i dette strukturløse Cellelegeme finder vi som Begyndelsen til al Nervevirksomhed Evnen til at kunne modtage og lede et ydre Indtryk.

Lad os nu fra dette Yderpunkt i Cellerækken gaa til det stik modsatte; lad os til Sammenligning med denne lavtstaaende, fritlevende Amøbe tage en Celle, som ved at være Medlem af en

Koloni er bleven uddannet i en bestemt Retning; lad os f. Eks. sammenligne Amøben med den højt organiserede Hjernecelle.

Naar vi tænker os Amøben, havende strakt sine Slimarme ud i alle Retninger, pludselig stivne i denne Form, da har vi Billedet af en Hjernecelle for os: en lille Æggehvideklump af omtrent $^1/_{100}$ af en Millimeter i Gennemsnit, med talrige Udløbere i alle Retninger og med en tydelig Kerne i sin Midte. Denne Celle har faste Omrids; dens Udløbere skydes ikke ud og trækkes ikke ind som hos Amøben, men Formen er blivende; Cellekernen er skarpt begrænset, og det om denne liggende Cellelegeme er ikke ensartet og strukturløst, men viser under stærk Forstørrelse en traadet Bygning; talrige Traade kreser omkring Kernen og begiver sig herfra ud i Udløberne, flere Traade ud i hver Udløber. Det hele ligner en Centralstation, hvorfra Traade bundtevis sendes ud i alle Retninger. Af alle de Egenskaber vi fandt hos Amøben, har denne Celle bevaret og udviklet til Fuldkommenhed Evnen til at lede et Indtryk som en af dens Udløbere har modtaget, lede det igennem sit Legeme og overføre det gennem en anden af sine Udløbere paa en Nabocelle. Hvad det er for Kræfter, der rører sig i Cellen under denne Virksomhed, ved vi ikke; men for at give en Forklaring taler Fysiologerne om en Nervebølge, der gennemstrømmer Cellen, idet de henter Navnet fra Fysiken, hvor Ordet Bølge betegner den Bevægelsesform, ved hvilken Molekulerne sættes i en svingende, vuggende Bevægelse, medens det Legeme, som de tilhører, ikke skifter Plads i Rummet. Altsaa: indtil vi faar et nøjere Indblik i Hjernecellens gaadefulde Virksomhed, nøjes vi med at

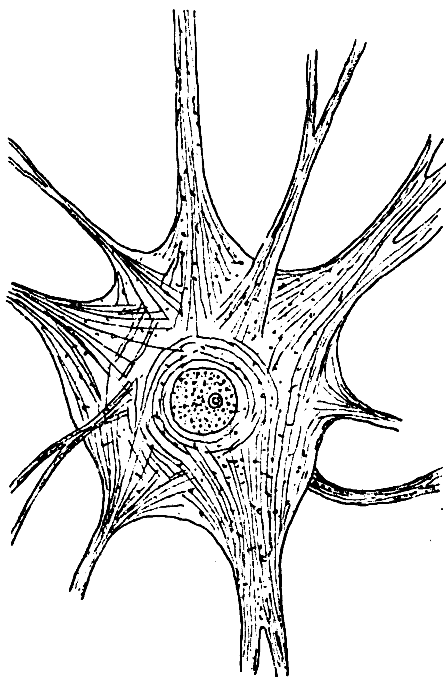

Fig. 2. En Hjernecelle. (Haeckel efter Max Schultze.)

sige, at den besidder som sin mest fremtrædende Egenskab Evnen til at kunne gennemstrømmes af en Nervebølge. Alle de talrige Traade, vi ser i Cellen, er ligesom banede Veje, ad hvilke Bølgen ruller ind til Cellens Centrum, og ad hvilke den atter sendes ud paany.

Af saadanne levende Celler er vor Hjerne bygget!

De er her forenede i store Samfund, i store Cellekolonier, og af saadanne findes der 2 i vor Hjerne: et Cellesamfund beliggende paa Hjernens Overflade, udbredt over hele dens Periferi, og et andet i Hjernens Midte og ned imod dens Basis. Det sidste, som vi vil beskæftige os med først, danner den Del af Hjernen, som hedder Hjernestammen.

Om denne Hjernedels Form og Beliggenhed danner vi os bedst et Begreb, naar vi tænker os Rygmarven forlænget og denne Forlængelse strækkende sig op fra Hvirvelkanalen ind igennem det store Nakkehul og frem i Midten af Hjernekassen i Retningen fortil og lidt opad i en Længde af omtrent 3 Tommer. Det herved dannede aflange Organ er Hjernestammen. Denne er altsaa at opfatte som en direkte Fortsættelse af Rygmarven, den ligger midt i Hjernekassen, med sin bageste Del umiddelbart paa Bunden af denne, medens dens forreste Del løfter sig noget op og derved gemmes i og omsluttes af den øvrige Hjerne.

Til Hjernestammen hører ogsaa den saakaldte lille Hjerne, et af Omfang rundt, noget fladtrykt Organ, som fylder Bunden af Baghovedet. Den lille Hjerne er dannet af de samme oprindelige Hjernedele, hvoraf Hjernestammen i Fosterlivet har udviklet sig; men den har ved en stærkere Vækst end de andre Stammedele udskilt sig som et særligt Organ; den synes at have Funktioner fælles med Hjernestammen, og den vil i den følgende Fremstilling ikke blive nævnt særskilt, men blive regnet med til Hjernestammen.

I den saaledes beskrevne Hjernestamme ligger Hjernens midterste Cellekoloni. Denne er fordelt i mindre Grupper, spredte igennem Stammens Længde, og da Nervevævet altid antager en graalig Farve, naar det indeholder Celler, kan man allerede med blotte Øjne se de mindre Kolonier præsentere sig som graalige Knuder i den hvide Marv. Disse Knuder kaldes Ganglier, Stammeganglierne, og den hvide Marv, der omslutter dem, bestaar af Cellernes Udløbere og disses Forlængelser, de saakaldte Nervetraade. Disse Traade tjener dels til at forbinde de enkelte Celler og Celle-

grupper indbyrdes og dels til at sætte Stammen i Forbindelse med Yderverdenen. Af de sidste Traade gaar nemlig nogle til Sanseorganerne og hedder Sansenerverne, andre gaar til Musklerne og hedder Bevægenerverne. Der er paa denne Maade etableret en sammenhængende Ledning (se Fig. 3), som gaar fra Sanseorganerne gennem Sansenerverne op til Stammeganglierne og fra disse gennem Bevægenerverne ud til Musklerne. De Indtryk, som Yderverdenens Fænomener udøver paa Sanseorganerne, ledes gennem Sansenerverne til Hjernestammen og overføres derfra paa Bevægenerverne, som saa leder Indtrykkene videre til Musklerne, hvorved deres Kontraktion fremkaldes. — Vi vil senere nærmere gaa ind paa denne Hjernestammens Virksomhed.

Den anden store Koloni ligger udbredt over hele Hjernens Overflade. Den Hjernedel, som opbygges af dette perifere Cellesamfund, hedder den store Hjerne, og den fortjener med Rette sit Navn. Den optager hele den øvrige store Rest af Kraniets Hulhed; den fylder hele Panderegionen, Tindingeregionerne, Issen og den store øverste Del af Nakkeregionen; den dækker helt over den lille Hjerne og omgiver den øvrige Hjernestamme paa begge Sider, ja omhyller dennes forreste Del ganske. Den er altsaa i Forhold til Hjernestammen et mægtigt Organ; den udgør i Vægt c. 80 % af hele Hjernen. Den bestaar af 2 halvkugleformige med hinanden i Midtlinien nøje sammenhængende Halvdele, og hver af disse Halvkugler er ved dybe Indskæringer delt i Lapper, som har Navn efter Hovedets forskellige Regioner; der findes altsaa en Pande-, en Tindinge-, en Isse- og en Nakkelap i hver af Halvkuglerne. Men desuden er hver enkelt Hjernelap ved mere eller mindre dybe Furer delt i talrige Hjernevindinger.

Cellerne i denne Hjernedel ligger som sagt helt ud imod Overfladen. De danner her et graat Marvlag af c. 5 Millimeters Tykkelse. Det er dette graa Lag, som hedder Hjernebarken, og det er i denne, at Hjerneoverfladen slaar alle sine talrige Folder og Bugter, og herved faar Barken en efter Fladen ganske betydelig forøget Udstrækning. I denne Hjernebark, i alle disse fine Furer er der Plads til Masser af Celler; det er en mægtig Cellekoloni, der her findes; forskellige Forskere har beregnet Celleindividernes Antal i Barken til 1 Milliard. Indenfor denne graa Bark, imellem den og Hjernestammen, ligger et stort Lag af hvid Marv, udelukkende dannet af Nervetraade, som er Fortsættelser af Cellernes Udløbere. Disse Nervetraades Opgave er en dobbelt; dels

skal de forbinde Barkens Celler og Cellegrupper indbyrdes, og dels skal de iværksætte Forbindelsen imellem Barken og Stammen. De førstnævnte Traade hedder Associationstraadene; de gaar paa Krys og paa tværs, i alle Retninger, snart i selve Barken imellem de nær ved hinanden liggende Celler, snart under Barken mellem de fjernt fra hinanden liggende Celler. Disse Traade associerer Barkcellerne, saaledes, at disse ikke er uafhængigt af hinanden arbejdende Individer, men sammenhørende, integrerende Dele af det store Samfund, hver ydende sin Del af det store Fællesarbejde. Hele dette Organ, der dannes af Barkens Celler og de dem forbindende Traade, hedder Associationsorganet.

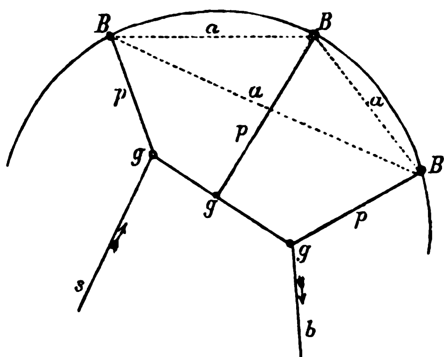

Fig. 3. Skema af Hjernens Bygning. *B* Barkceller. *a* Associationstraade. *p* Projektionstraade. *g* Stammeganglier. *s* Sansenerver. *b* Bevægenerver.

Den anden Art af Nervetraade, som findes i Storhjernens hvide Marvlag, er de, hvis Opgave det er at forbinde Barken med Stammen. Disse Traade løber ligesom Radier i en Kugle fra alle Punkter i Overfladen indad mod Hjernestammen som mod et Centrum. Disse radiære Traade danner Mellemleddene mellem Barken og Stammen og tjener til at lede Nervebølgen fra den ene til den anden af disse 2 Cellekolonier. De kaldes Projektionstraadene.

Naar vi nu kortelig vil samle Hovedpunkterne i denne Skitse af Hjernens Bygning, da bliver de følgende: Hjernen er sammensat af 2 Cellekolonier og 3 Slags Nervetraade. Den ene Koloni danner Hjernens Overflade; dens Form er som en Kuglehvælving, der gemmer den øvrige Hjerne i sin Hulhed. Den hedder Hjernebarken. — Den anden Koloni er af aflang Form og skyder sig som en Kile fra Bunden af Kraniet op i Midten af Hjernen. Den hedder Hjernestammen. — Den første Art Traade forbinder de enkelte Celler af hver Koloni indbyrdes. Disse Traade kan kaldes de intercellulære, og i Hjernebarken fører de et særligt Navn, Associationstraadene. — Den anden Art Traade forbinder de 2 Kolonier indbyrdes. Disse interkoloniære Traade løber ligesom Radier fra Kugleoverfladen ind imod Centrum. De hedder Projek-

tionstraadene. — Den tredje Art Traade varetager Hjernens Forhold til Omgivelserne; de modtager Yderverdenens Paavirkninger, og de afleverer Svaret herpaa. De hedder Sansenerver og Bevægenerver, og de udgaar fra Hjernestammen. Barken har intet direkte med Yderverdenen at gøre. Dens Vekselvirkning med den omgivende Natur sker igennem Hjernestammen som Mellemled.

Vi er hermed færdige med Hjernens Bygning.

Vor næste Opgave bliver nu at undersøge, hvilken Virksomhed dette Organ udfører. For at løse denne Opgave er man gaaet forskellige Veje. — Det er saaledes i høj Grad lærerigt at anstille en Sammenligning imellem Dyrenes Hjerner og Menneskehjernen. Af Dyrene kan vi nu straks udelukke Leddyr og Bløddyr. Disse har nemlig ingen Hjerne, al deres Nervevirksomhed besørges af Rygmarven og dens Nerveknuder. Tilbage har vi Hvirveldyrene. De har Hjerne, og det bliver derfor dem, der her særligt interesserer os. Lad os da hurtigt lade de forskellige Hvirveldyrhjerner passere Revy for vore Blikke og kun mærke os de ydre, let i Øjne faldende Forskelligheder. Vi vil begynde med de laveste Hvirveldyr, Fiskene, og fra dem gaa til de højere og højere Former.

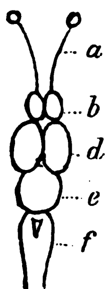

Fig. 4. Karpehjerne. (Efter Steiner.) *a* **Lugtenerve.** *b* **Den store Hjerne.** *d*, *e*, *f*, **Hjernestammen (*d* er Firhøjene, *e* den lille Hjerne, *f* den forlængede Marv).**

Medens vi i Billedet af Menneskehjernen ikke ser andet end den store Hjerne, saa opdager vi i Fiskehjernen (Fig. 4) ved første Øjekast intet andet end Hjernestammen. Fiskehjernen præsenterer sig som et aflangt Organ, der ved nærmere Undersøgelse viser sig at indeholde ganske de samme Bygningsdele eller Anlæg dertil som den menneskelige Hjernestamme. Hjernestammen danner altsaa den overvejende Del af Fiskehjernen; men ved dens forreste Ende viser der sig 2 smaa runde Knuder, som i Størrelse kun udgør en lille Brøkdel af hele Hjernen. Disse 2 Knuder er de første Anlæg til den store Hjernes 2 Halvkugler. Fra denne lille Begyndelse vokser saa den store Hjerne langsomt og gradevis, eftersom vi kommer højere og højere op i Dyreriget, saaledes at vi for hver af Hvirveldyrklasserne kan notere et kendeligt Fremskridt. De smaa runde Knuder bliver allerede indenfor selve Fiskeklassen mere og mere anselige, eftersom vi gaar fra de lavere op til de højere Fisk; og hos Padderne har de ikke mere

Kugleform, men har strakt sig til aflange Organer, som dog stadig ligger helt foran Hjernestammen. Hos Krybdyrene (Fig. 5) har de bredt sig til Siderne og begynder tillige med deres bageste Del at løfte sig op over Hjernestammen og dækker nu som en tynd Kappe den forreste Del af denne. Hos Fuglene er

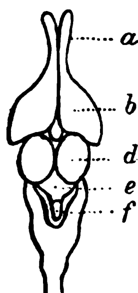

Fig. 5 Hjernen af en Snog. (Efter Wiedersheim). *a* Lugtenerve. *b* Den store Hjerne. *d*, *e*, *f* Hjernestammen (*d* Firhøjene, *e* den lille Hjerne, *f* den forlængede Marv).

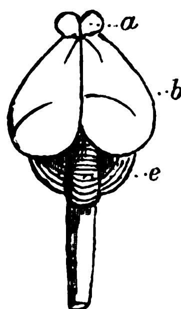

Fig. 6. Muldvarpe-Hjerne. (Efter Serres.) *a* Lugtenerve. *b* Den store Hjerne. *e* Den lille Hjerne.

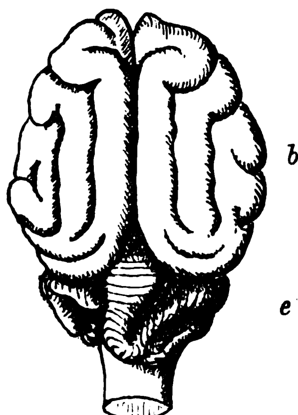

Fig. 7. Løve-Hjerne. (Efter Serres.) *b* Den store Hjerne. *e* den lille Hjerne

Fig. 8. Hjernen af en Marekat. (Efter Rud. Wagner.)

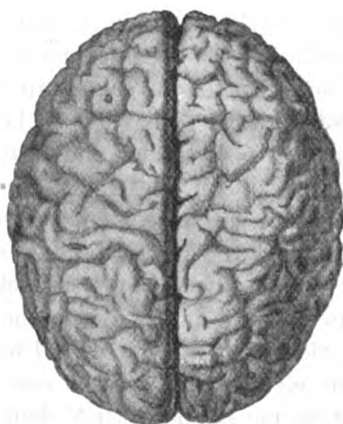

Fig. 9. Menneskehjerne. (Efter Rud. Wagner.)

denne Tendens til at dække Hjernestammen og antage Kappeform meget mere udtalt. Storhjernens 2 Halvkugler er her af anselig Størrelse og dækker hele Stammen lige hen til den lille Hjerne og omgiver dens Sider mere fuldstændigt. Denne Form træffer vi endnu

hos de laveste Pattedyr, hos Næbdyr, Flagermus, Insektædere (Fig. 6) og mange Gnavere; men hos de højere Pattedyr, som Rovdyrene (Fig. 7), har Storhjernen begyndt at dække ogsaa den lille Hjerne, og tillige optræder nu Folder og Furer i Hjernebarken; denne har hos alle de Hvirveldyr, som vi tidligere har nævnt, været ganske glat. Disse Folder er i Begyndelsen grove og faa, men bliver, alt eftersom vi kommer højere op, talrigere og finere, og naar vi naar op til Aberne (Fig. 8), finder vi, at Storhjernen nu er bleven saa stor, at den dækker hele den lille Hjerne, og tillige har nu de væsentligste Hjernevindinger uddannet sig. Og denne fremadskridende Vækst, som fra nu af giver sig til Kende ved en stadig finere Foldning af Hjernens Overflade, kan forfølges videre fra de lavere Aber op til de højere og fra disse atter op til Mennesket (Fig. 9). Medens hos Marekatten kun i grove Træk de vigtigste Furer er tilstede, rykker Chimpanseens Hjerne i Henseende til Foldernes Finhed paafaldende nær op til Menneskehjernen. Og ogsaa indenfor Menneskeslægten er der paavist iøjnefaldende individuelle Forskelligheder. De Mennesker, der udmærker sig ved fremragende Evner, viser en betydeligere Udvikling af Hjernevindingerne end de almindelige Gennemsnitsmennesker, og hos disse findes atter Hjernefoldningen mere udviklet end hos de helt aandsfattige Individer. — Om de forskellige Menneskeracer, hos hvem der utvivlsomt fra de lavere op til de højere maa kunne paavises en fremadskridende Udvikling i Foldningens Finhed, foreligger der endnu kun højst ufuldkomne Undersøgelser.

Vi har nu fulgt Storhjernen igennem de forskellige Hvirveldyrklasser; vi har set den vokse i Størrelse og Omfang, naar vi gik fra de lavere til de højere Dyr. Fra at ligge helt foran Stammen som en ubetydelig Hjernedel, saa vi den efterhaanden strække sig op over Stammen, dække mere og mere af denne og omslutte dens Sider mere og mere fuldstændigt, indtil den til Slutning var bleven et mægtigt Organ, der dækkede hele Stammens øverste Flade og ganske omsluttede dens Sider. Tillige hørte vi, at Hjernebarken hos de højere Pattedyr begyndte at folde sig, og at denne Foldning skred fremad, jo højere vi rykkede op i Pattedyrklassen; finere og finere foldede Barken sig, større og større blev herved dens Overflade, flere og flere Celler kunde den rumme.

Størrelseforholdet mellem Storhjernen og Hjernestammen er bleven vendt fuldstændigt om. I Fiskehjernen var den store Hjerne kun en lille Brøkdel af Hjernestammen; men i Menneske-

hjernen er det Stammen, som er bleven en lille Brøkdel af den store Hjerne.

For nu at forstaa, hvad denne Vækst af Storhjernen egentlig betyder, maa vi erindre, at vi i denne Sammenligning er gaaede ud fra Dyr, der ikke lægger stort andre Evner for Dagen end de rent vegetale; de kan tage Næring til sig, og de kan formere sig; men i aandelig Henseende staar de yderst lavt. Fra dem er vi saa efterhaanden passerede igennem Dyreklasser, der viser en større og større Sum af Evner, og især kan vi indenfor Pattedyrklassen paavise en voksende Intelligens fra de lavere til de højere Dyr.

Det ligger da meget nær, at sætte denne igennem Dyreklasserne fremadskridende Udvikling af de aandelige Evner i nøje Forhold til den parallelt hermed gaaende Vækst af Storhjernen, og drage den Slutning af Sammenligningen mellem Dyrehjernerne og Menneskehjernen, at den store Hjerne og de aandelige Evner maa staa i et bestemt Afhængighedsforhold til hinanden.

Ad en anden Vej har man ogsaa søgt at komme til Kundskab om, hvilken Virksomhed Hjernen udfører. Man har foretaget Vivisektioner, det vil sige: man har borttaget Dele af levende Dyrs Hjerner for at opdage, hvilke Evner der tabes sammen med Tabet af visse Hjernedele. Af saadanne Dyreeksperimenter vil jeg her kun medtage Fjernelsen af den store Hjerne i dens Helhed; medens jeg vil lade de partielle Beskadigelser være uomtalte. — De nævnte Eksperimenter har Fysiologerne anstillet i talrig Mængde paa Frøer, paa Høns og Duer, men ogsaa paa Pattedyr, som Kaniner og Hunde. Lettest lader denne Operation sig udføre hos Padder og Fugle. Disse forholder sig efter Operationen paa følgende Maade. De sidder stille hen, og lader man dem i Ro, rører de sig ikke af Stedet. Men stikker man Frøen i Foden, gør den et Hop for straks efter atter at sætte sig til Ro. Kastes Duen op i Luften, gør den regelmæssige Flyvebevægelser, indtil den naar ned paa Jorden, hvor den atter falder hen i sin Hvilestilling. Kun saadanne Bevægelser, der fremkaldes ved ydre Paavirkning, foretages; derimod udfører de ikke vilkaarlige Bevægelser. — De maa mades; man kan lægge Føde i Mængde rundt omkring dem; de ser den ikke, de lugter den ikke og har ingen Trang til den; og de vil dø af Sult midt i Overflødigheden; men putter man Føden ned i Svælget paa dem, synker de den og fordøjer den paa

sædvanlig Maade og kan saaledes længe holdes i Live. — Deres Hjertebevægelser og Aandedræt foregaar uhindrede. — Deres Sanseorganer kan modtage Indtryk; men de opfatter ikke disse Indtryks Betydning. Nærmer man en brændende Ild til dem, drejer de Hovedet hen imod den; men de bliver ikke bange for Ilden; affyres et Skud i deres Nærhed, rykker de sig lidt fra deres Plads. Gnides Frøen paa Ryggen, kvækker den, og denne Kvækken gentages saa ofte, det skal være, hver Gang den samme Berøring finder Sted. I det hele taget besvarer de ethvert Hudirritament med en bestemt Bevægelse.

Forsøg af denne Art hos Pattedyr er langt vanskeligere at anstille; thi disse overlever ikke Tabet af hele Storhjernen; man maa altid lade dem beholde en lille Del af den, og derfor bliver Forsøgene paa dem ikke ganske rene. Dog fremgaar det med stor Tydelighed af Indgrebet f. Eks. paa Hunden, at denne med Tabet af sin store Hjerne har mistet alle de Evner, der tidligere udmærkede den. Den kender ikke mere sin Herre og forstaar ikke, naar han kalder; den kan ikke se sin Mad og kan ikke lugte den; den sætter Foden ned i Madfadet uden dermed at opdage Maden. Den er ikke længere bange for Pisken. Anbragt oppe paa et Bord, ved den slet ikke, hvorledes den skal komme ned. Nærmer man Ild til dens Øjne, trækker Pupillerne sig sammen; men den bliver ikke bange og flytter sig først, naar Ilden brænder den. Den viser ingen Tegn til Glæde og ikke til Sorg og ingen Hengivenhed for nogen; den er komplet ligegyldig.

Altsaa de Dyr, paa hvem den store Hjerne er bleven borttaget, er blevne aldeles aandssløve; de forstaar ikke, hvad de ser, og ikke, hvad de hører; de har i det hele slet ingen Sanseopfattelse; de har mistet al Hukommelse og alle fri Viljesytringer, og hele deres Følelsesliv er gaaet ganske til Grunde. De er egentlig forvandlede til Maskiner, der paa en bestemt Maade besvarer enhver ydre Paavirkning. Stikkes Frøen i Foden, hopper den; gnides den paa Ryggen, kvækker den; kastes Duen op i Luften, flyver den; puttes Føden langt ned i Svælget, synkes den. Men ingen af disse Muskelbevægelser foretages af Dyrets eget Initiativ; en ydre Paavirkning maa til. — Se! disse Livsytringer, som Dyrene efter Tabet af deres store Hjerne endnu lægger for Dagen, kaldes Refleksbevægelser, og disse vil jeg nu nærmere beskrive, dels fordi vi igennem dem lærer Virksomheden i Hjernestammen at kende, og dels fordi Kendskabet til Refleksbevægelserne danner en

nødvendig Forudsætning for Forstaaelsen af Hjernebarkens Virksomhed. Jeg vil begynde med et velkendt Eksempel fra det daglige Liv; en Smed faar under sit Arbejde en Jærnfilspaan i Øjet; i samme Nu, som dette fremmede Legeme berører Øjet, lukker Øjelaagene sig krampagtigt. Denne Bevægelse foregaar aldeles uvilkaarligt. Inden Smeden ret har gjort sig det klart, hvad der er foregaaet, har Øjelaagene lukket sig; selv om han vilde holde Øjet aabent, kan han det ikke. Denne Bevægelse er en Refleksbevægelse, og den kommer i Stand igennem den Nerveledning, som jeg beskrev, dengang jeg omtalte Hjernestammens Bygning. Jærnfilspaanen irriterer Slimhinden i Øjet; igennem Følenerven ledes Irritationen til en Cellegruppe i Hjernestammen, og herfra overføres den, reflekteres (heraf kommer Navnet Refleks) paa Bevægenerven, som gaar til Øjelaagsmusklerne, og disse kontraherer sig, saa snart Nervebølgen naar til dem. Denne Ledning hedder en Refleksbue; den dannes altsaa af en Celle, som er Centrum i Buen, af en centripetal Traad, som modtager og leder Irritationen til Centrum, og af en centrifugal Traad, som fører Indtrykket hen til Musklen. For at undgaa Misforstaaelse vil jeg blot tilføje, at de beskrevne Refleksbuer ikke har deres Centrum alene i Hjernestammen. Talrige Refleksbevægelser udgaar ogsaa fra Rygmarven, og endelig er der endnu en Gruppe Refleksbevægelser, hvis Centrum findes i Nerveknuder, der er spredte omkring i Legemets Organer.

Det, der karakteriserer Refleksbevægelsen, er den Øjeblikkelighed, den Umiddelbarhed, som præger dens Udførelse. Næppe har Irritamentet virket, før Bevægelsen allerede er foregaaet. I samme Nu, som Jærnfilspaanen har berørt Øjet, har Øjelaagene lukket sig. Nervebølgen strømmer gennem Refleksbuen uden at opholdes paa sin Vej. Helt anderledes med den vilkaarlige Bevægelse. Her er der noget, som skyder sig ind som Mellemled mellem Irritationen og Svaret herpaa, og ved dette Mellemled, som man kalder Eftertanke, Overvejelse, Fatten Beslutning og lignende, kan Bevægelsen forhales, modificeres eller bringes til helt at udeblive. Vi vil senere lære at kende, hvorved dette Mellemled skaffes til Veje.

Alle de Tegn paa Liv, som Dyrene frembyder efter Tabet af deres store Hjerne, er nu saadanne Refleksbevægelser. Naar Ærten puttes ned i Svælget paa Duen, og Synkningsakten derpaa foregaar, er Mekanismen som nys beskreven. Ærten paavirker

Svælgets Følenerve, denne fører Indtrykket til en Celle i Hjernestammen, derfra overføres det paa en Bevægenerve, som sætter Svælgmusklerne i Virksomhed. Paa samme Maade, naar et stærkt Lys rammer Øjet, og Pupillen trækker sig sammen; ligeledes naar Frøen gnides paa Ryggen, og dens Talemuskler sættes i Bevægelse, eller naar et Skud affyres, og Dyret flytter sig — alle sammen Bevægelser, udløste paa den beskrevne Maade. — Hvad nu de for Livets Bestaaen saa nødvendige Bevægelser angaar, som Tarmbevægelserne, Hjertets og Lungernes Bevægelser, om hvilke vi forhen hørte, at de foregaar uforstyrrede hos de Dyr, der har mistet den store Hjerne, da er de alle af mere kompliceret Art end de nylig omtalte, og her er ikke Pladsen til at gaa ind paa dem. Men de udløses og vedligeholdes alle ved Virksomheden i de beskrevne Refleksbuer. — Tilbage har jeg endnu at omtale, at disse Dyr er i Stand til at bevæge sig, at Duen kan flyve, og at Frøen kan hoppe, og Spørgsmaalet bliver nu, om disse Bevægelser ogsaa bør henregnes til Refleksbevægelserne, eller om de forudsætter en vis fri Vilje hos de opererede Dyr. Herpaa maa straks svares, at disse Bevægelser i Virkeligheden oprindelig er tillærte Bevægelser. Vi ved alle af Erfaring, at der hører ikke saa lidt Arbejde til for at lære at gaa, staa og sidde. Som Børn falder vi mange Gange, før vi lærer at sætte Fødderne rigtigt og at holde os i Ligevægt; men har vi først lært det, saa gaar, staar og sidder vi uden at tænke derpaa. Saa snart vi har sat os i Bevægelse, gaar Fødderne som af sig selv. Altsaa disse meget sammensatte Muskelbevægelser, som oprindelig er blevne indøvede under store Anstrengelser, de bliver efterhaanden ved Øvelse og Vane ganske uvilkaarlige. Dyrene uden den store Hjerne har ogsaa før Operationen lært at gaa og at flyve, og disse Bevægelser er ved Vane og Øvelse ogsaa hos dem blevne ganske uvilkaarlige. Men der er den Forskel i Bevægelserne hos det Dyr, som har bevaret sin store Hjerne, og hos det, som har mistet den, at det første selv tager Initiativet til sine Bevægelser og til disses Ophør, medens det sidste kun ved et ydre Irritament kan bringes ud af sin Hvilestilling og straks synker tilbage til denne igen, naar Irritamentet har ophørt at virke. Derfor maa Duen kastes op i Luften for at bringes til at flyve, og derfor maa Frøen stikkes i Foden for at bringes til at hoppe, og hvis de ikke modtager disse ydre Paavirkninger, rører de sig ikke af Stedet. — Men altsaa: de Bevægelser, som de opererede Dyr udfører med deres Lemmer,

kan uden Vanskelighed henføres under Refleksbevægelsernes store Gruppe.

Vi har nu gennemgaaet alle de Livsytringer, som Dyrene efter Tabet af deres store Hjerne endnu lægger for Dagen, og vi er komne til det Resultat, at de alle er at opfatte som Refleksbevægelser.

Naar vi nu til Slutning vil samle Resultaterne af disse Dyreeksperimenter, bliver de følgende: 1) Hjernestammen er at opfatte som et stort Refleksorgan; og 2) med Tabet af deres Hjernebark har Dyrene mistet alle de Evner, vi sammenfatter under Navnet: de sjælelige Evner.

Man er ogsaa gaaet en tredje Vej for at lære Hjernens Funktioner at kende. Man har benyttet Erfaringerne fra Sygesengen og fra Sektionsbordet; man har mærket sig, hvilke sygelige Symptomer der var tilstede fra Hjernens Side i levende Live og sammenlignet dem med de sygelige Forandringer, Sektionen paaviste i Hjernevævet. Her vil jeg nu indskrænke mig til i Korthed at omtale Eksempler paa Sygdomme, som angriber den store Hjerne i dens Helhed; medens jeg derimod vil lade uomtalt alle de lokale, begrænsede Hjernesygdomme, der kun medfører en partiel Funktionsforstyrrelse.

Først vil jeg da omtale en Klasse af Patienter, som man kalder Idioter. De ved, at disse Individer frembyder fra Fødselen eller fra de første Barneaar en Svækkelse af Aandsevnerne, og at der indenfor deres Klasse findes alle Overgange lige fra den almindelige Indskrænkethed og ned til den kompletteste Mangel paa alt Aandsliv. — De lettere Grader viser kun de almindelige Symptomer paa aandelig Begrænsning; saadanne Individers Forestillingsliv er fattigt, deres Dømmekraft og Vilje svage og deres Følelsesliv ganske overfladisk. Uden Evne til at vurdere sig selv og deres Stilling lever de tankeløst i Nuet og er, hvis de overlades til sig selv, mere eller mindre uskikkede til at klare sig i Kampen for Tilværelsen; men nogle Forestillinger sidder de dog inde med, og noget Arbejde kan de i Reglen lære at udføre. Men fra dem findes der som sagt alle Overgange ned til det laveste Trin, hvor der af Mennesket kun er blevet tilbage den rent ydre Form. En saadan Idiot er at sammenligne med Dyret, som man har berøvet den store Hjerne. Han har slet ingen Sanseopfattelser; han lærer derfor aldrig at kende sine Omgivelser eller at

forstaa, hvad der siges til ham; selv kan han ikke tale, da han er ganske tanketom; han udstøder kun uartikulerede Lyd. Han maa mades, og Føden maa puttes langt ned i Svælget paa ham, og saa synkes den uden at tygges; han vilde synke enhver som helst Ting, man stak ned i Halsen paa ham. Han udfører ingen vilkaarlige Bevægelser; alle hans Bevægelser er rene Refleksbevægelser. Da han aldrig har kunnet lære at gaa eller staa, maa han holdes i Sengen til Stadighed. Han er et fuldstændigt aandløst Refleksdyr. Hvis der ikke i enhver Henseende blev sørget for ham, vilde han hurtigt gaa til Grunde; men under god Pleje kan han leve i mange Aar.

Naar man efter saadanne Patienters Død undersøger deres Hjerner, finder man, at det især er den store Hjerne, som har taget Skade. Snart viser den sig kun at have naaet det Udviklingstrin, som man træffer hos de lavere Pattedyr, hvor den som en tynd Kappe kun dækker over en Del af Hjernestammen og lader den lille Hjerne mere eller mindre utildækket; her er altsaa Hjernebarken bleven meget formindsket i Udstrækning, og Barkcellernes Antal følgelig meget ringe. Eller man finder, at Hjerneoverfladen frembyder færre Folder og Bugter, hvorved det samme opnaas, nemlig at Hjernebarken bliver reduceret i Størrelse. Ja, i de sværeste Tilfælde finder man, at Barkcellerne paa Grund af kroniske Betændelsestilstande saa godt som alle er gaaede fuldstændigt til Grunde.

Altsaa: disse Iagttagelser paaviser en nøje Sammenhæng imellem svækkede Aandsevner paa den ene Side og en mangelfuld Udvikling eller sygelige Forandringer af Hjernebarken paa den anden.

Vi har nu beskæftiget os med Patienter, der lige fra Fødselen har frembudt en Lidelse af Aandslivet. Men lader os nu tage et Eksempel, hentet fra normalt udviklede Mennesker, som har vist sig i Besiddelse af alle de Evner, der hører en sund aandelig Tilstand til, og som saa midt i deres bedste Aar angribes af en bestemt Hjernesygdom. Jeg tænker her paa den saakaldte progressive Parese, den fremadskridende Lammelse. Denne Sygdom, som i Reglen er meget hurtigt forløbende, medfører et fremadskridende, aandeligt Forfald, der gaar ud ikke blot over Forstandsevnerne og Viljen, men over Patientens hele Følelsesliv. Slutningsstadiet af denne Sygdom viser os, hvis det lykkes at holde Patienten i Live saa længe, et Billede af den yderste

aandelige Tomhed, som stikker saa meget mere grelt i Øjnene, som Patienten maaske blot et Aar i Forvejen viste sig som et almindeligt velbegavet og arbejdsdygtigt Menneske. En saadan Patient minder os atter om Dyret, som mangler den store Hjerne, eller om Idioten paa det laveste Trin. Det er Træk for Træk de samme Karakterer, de alle frembyder. Paretikeren i sidste Stadium har slet ingen Sanseopfattelser; han kender derfor ikke sine kæreste og forstaar ikke deres Tale; og selv udstøder han kun uartikulerede Lyd. Han maa mades, og Føden maa puttes langt ned i Svælget paa ham; ellers bliver den liggende mellem Tandrækkerne. Han udfører ikke nogen vilkaarlig Bevægelse, men reagerer refleksagtigt paa alle ydre Indtryk. Han er mere hjælpeløs end det spædeste Barn.

Ved Sektionen finder man, at en kronisk Betændelsestilstand har været tilstede i Hjernebarken og har medført en mere eller mindre total Tilintetgørelse af alle Barkcellerne.

Hermed vil jeg slutte Omtalen af, hvad Erfaringen fra Sygesengen og fra Sektionsbordet har lært os angaaende Hjernens Virksomhed. Vi har igennem disse Eksempler faaet en Stadfæstelse paa, hvad den sammenlignende Anatomi og hvad Dyreeksperimenterne allerede tilstrækkelig tydeligt har godtgjort, nemlig, at de aandelige Evner og Storhjernebarken hører uadskillelig sammen; vi har nemlig set, at der til Udviklingsstandsninger i Hjernebarken eller til ad anden Vej fremkaldt Formindskelse af Barkcellernes Antal svarer en større eller mindre Begrænsning af Individets aandelige Felt, og vi har set, at der til en komplet Tilintetgørelse af Barkcellerne svarer en komplet Udslukkelse af alt aandeligt Liv.

Vi har nu ad disse forskellige Veje naaet til at kunne fordele Hjernearbejdet imellem Hjernens 2 Cellekolonier. Vi har fundet, at den øjeblikkelige, den umiddelbare Besvarelse af Yderverdenens Indtryk med en passende Bevægelse er Hjernestammens Funktion; og vi har fundet, at alle de Evner, som er virksomme ved Sanseindtrykkenes Bearbejdelse og ved den deraf opstaaede vilkaarlige Bevægelse, at de hører Hjernebarken til.

Vor næste Opgave bliver nu at undersøge, ved hvilken Egenskab Barkcellen er i Stand til at udføre sine Funktioner. Vi har hidtil kun fundet én særlig Egenskab hos Hjernecellen,

den nemlig: at kunne modtage og lede et Indtryk. Denne Evne, som af Fysiologerne tydes som bølgeformige Svingninger af Cellens Molekuler, den har været tilstrækkelig til at forklare os Hjernestammens Virksomhed; men til Barkens Arbejde slaar den ikke til.

Af Dyreeksperimenterne har vi lært, at den fundamentale Forskel mellem Dyret uden den store Hjerne og Dyret med den store Hjerne er den, at det sidste besidder Evnen til at bevare sine Sanseindtryk, medens det første har mistet denne Evne. Lad os blot erindre Hunden, som efter Tabet af sin store Hjerne ikke bevæger sig bort, før den Ild, man nærmer til den, brænder den, og lad os erindre, at dette Eksperiment kan gentages saa ofte, det skal være, uden at Hunden lærer at flytte sig, før Ilden naar den. Den ved dette Sanseindtryk fremkaldte Nervebølge maa altsaa strømme igennem Hunden uden at efterlade sig Spor. Molekulernes Svingninger i Refleksbuen maa falde til Ro, saasnart Irritamentet har ophørt at virke, for at opstaa igen ganske paa samme Maade, naar det samme Irritament atter indvirker, og for hver Gang det indvirker, er det, som om det var for første Gang. Anderledes derimod med Hunden, som har bevaret sin Hjernebark; den behøver kun at brænde sig én Gang for at sky Ilden for Fremtiden. Barkcellen forholder sig altsaa helt anderledes overfor Sanseindtrykket end Stammecellen. Barkcellen har naaet et højere Udviklingstrin; den er ikke blot et Gennemgangsled for Nervebølgen; den er tillige bleven et Opbevaringssted for Virkningen af den. Molekulerne maa i Barkcellen blive staaende i den ny Ordning, de ved Sanseindtrykket er bragte i. Nervebølgen sætter sit Spor i Barkens Celler. Hvorledes dette sker, ved vi lige saa lidt, som vi ved noget om selve Bølgens Natur; men vi forstaar Muligheden af denne Evnes Tilstedeværelse i Barkcellen lidt bedre, naar vi erindrer, at vi i Læren om Fysiken har truffet noget ganske tilsvarende. Naar et Stykke Jærn gnides med en Magnet, bliver det selv magnetisk, og Fysikerne forklarer dette Fænomen derved, at Jærnets Molekuler ved Magnetens Paavirkning bringes i en ny Ordning, og Jærnet bevarer sin Magnetisme, det vil sige: sin ny molekulære Ordning, desto længere, jo oftere det gnides med Magneten. Paa samme Maade ser vi, at Virkningen af Sanseindtrykket hos det normale Dyr bliver desto varigere, jo oftere Sanseindtrykket gentages. Denne Egenskab hos Barkcellen, at dens Molekuler forbliver i den ny Ordning, de ved Sanseindtrykket er bragte

i, betegner vi ved at sige, at Barkcellen opbevarer et Erindringsbillede af dette Indtryk.

Jeg vil paa dette Punkt i min Fremstilling nævne Dem Navnet paa den Hjerneforsker, som i ganske særlig Grad har givet sig af med de herhen hørende Studier. Det er Meynert i Wien, og det er hans Tanke, som gaar igennem Resten af denne lille Afhandling.

Lad os nu ved et af hans Eksempler belyse denne ny Egenskab hos Barkcellen: Et Menneske træffer paa sin Vej for første Gang en Rose og modtager fra denne fremmede Genstand følgende Sanseindtryk: gennem Synsnerven et Indtryk af Rosens Form og Farve; dette Indtryk ledes efter at have passeret Hjernestammen op til en bestemt Barkcelle, i hvilken det nu efterlader et Erindringsbillede. Igennem Lugtenerven modtager han et Indtryk af Rosens Duft, igennem Hudens Følenerver et Indtryk af Rosens Torne, som har stukket ham, og maaske faar han samtidig at vide, at Genstanden hedder en Rose, og modtager saa igennem sin Hørenerve et Indtryk af dette Navn. Alle disse 4 Indtryk efterlader i 4 forskellige Barkceller Erindringsbilleder af sig, og disse knyttes sammen ved Hjernens Associationssystem, og jo oftere Mennesket modtager saadanne Indtryk, desto dybere præger Erindringsbillederne sig i Barkcellerne, og desto nøjere associeres de.

Hændes det nu den samme Person, at han en anden Gang igennem sin Lugtenerve modtager Indtrykket af den samme Blomsterduft, hvoraf han bevarer et Erindringsbillede i en af sine Barkceller, saa vækker dette Indtryk vedkommende Celle til Virksomhed (jeg vil senere forklare, hvad der forstaas ved, at Barkcellen vækkes til Virksomhed), og fra denne Celle strømmer Nervebølgen til de 3 andre Celler, paa Grund af disses nøje Association med den første, og alle 4 Celler er nu i Virksomhed; det ene tilstedeværende Sanseindtryk har altsaa været tilstrækkeligt til at fremkalde Erindringsbillederne af 3 andre ikke tilstedeværende. Denne ny Egenskab hos Barken, — som er en ligefrem Følge af Storhjernens Bygning af Projektionstraade, der leder Indtrykkene op til Barken, af Barkceller, der opbevarer dem, og af Associationstraade, der forbinder dem indbyrdes — denne ny Egenskab kaldes Evnen til at drage Slutninger. Af det ene Sanseindtryks Art slutter Individet, at det maa stamme fra en Genstand af en vis, bestemt Form og Farve, som er forsynet med Torne, og som kaldes en Rose. Da Storhjernen overalt viser den samme Byg-

ning, og da følgelig den beskrevne Virksomhed kan finde Sted paa alle Punkter af den, er Storhjernen at opfatte som et mægtigt Organ for Slutningsdannelser.

Ved de nævnte 4 Sanseindtryks Association faar Individet en „Forestilling" om en Rose. En saadan enkelt Forestilling associeres saa med andre paa lignende Maade dannede Forestillinger. Men Spørgsmaalet bliver nu, — eftersom Barkcellerne alle er indbyrdes associerede, og det samme følgelig er Tilfældet med de Billeder og Forestillinger, som de gemmer, — hvorledes kan vi da tænke os, at netop de rette Sanseindtryk forenes til Dannelsen af en Forestilling, og de rette Forestillinger forenes til Dannelsen af en logisk sammenhængende Forestillingsrække.

Herpaa kan ikke gives andet Svar end, at Varigheden af et Sanseindtryk og Styrken af en Association afhænger af den Hyppighed, hvormed de begge gentages. Erindringsbillederne i Cellerne bliver varigere ved oftere at fremkaldes, og Banerne, der forbinder dem, mere farbare ved oftere at passeres. Et tilfældigt Indtryk derimod, som ikke gentages, udviskes hurtigt og forsvinder; med en tilfældigt knyttet Association gaar det paa samme Maade. Men de lovmæssigt sammenhørende Genstande i Naturen gentager deres Indvirkning paa Sanseorganerne atter og atter i regelmæssig Orden, og de fra disse Sanseindtryk opstaaende Nervebølger sætter deres Spor dybere og dybere i Barkens Celler og i Associationssystemets Traade, og der dannes herved Forestillingsrækker, hvis enkelte Led er knyttede sammen i tilsvarende regelmæssig Orden.

Men ikke blot fra den omgivende Natur henter Barken sig sit Forestillingsindhold. Talrige Forestillingsrækker prentes fuldt færdige ind i den igennem Omgivelsernes Tale og gennem Opdragelsen, hvis Formaal det netop er ved stadig Gentagelse af de samme regelbundne Tankerækker at vænne Barnets Hjerne til at arbejde paa bestemt Maade.

Men endelig og for den største Del faar Barken sit Indhold ved Arv. Det er hævet over enhver Tvivl, at de igennem Slægterne ifølge Livsforholdene og Vanerne nøje sammenkædede Tankerækker nedarves, og vel i voksende Mængde fra det ene Slægtled til det andet, det vil sige: Barnet fødes med en ganske bestemt molekulær Ordning i sine Barkceller; disse gemmer fuldt færdige Erindringsbilleder, indbyrdes nøje associerede, parate til at træde i Virksomhed, saasnart et til dem passende Indtryk vækker dem.

Hermed vil jeg foreløbig forlade Forestillingsvirksomheden for at beskæftige mig lidt med de saakaldte vilkaarlige Bevægelser. Jeg tager atter et af Meynerts Eksempler. Et lille Barn faar under en Operation et Stik af et spidst Instrument i Øjet. Barnet har aldrig før set et saadant Instrument og forholder sig derfor ganske roligt, lige indtil Instrumentet rører ved Øjet; men i samme Nu lukker Øjenlaagene sig. Vi har tidligere hørt, at denne Bevægelse er en uvilkaarlig Bevægelse, en Refleksbevægelse, udløst igennem Refleksbuen i Hjernestammen. Hvis Hjernestammen alene var tilstede, vilde der ved Irritationen af Øjet ikke indtræde andet end denne Øjelaagslukning, og denne vilde gentage sig, hver Gang en saadan Irritation fandt Sted, og kun efter en saadan Irritation. Men nu sættes tillige Hjernebarken i Virksomhed; igennem Projektionstraadene modtager den Indtryk af det passerede, og der danner sig nu i 3 forskellige Barkceller følgende Erindringsbilleder: ét af Instrumentets Udseende, et andet af den Smerte, som det har fremkaldt, og et tredje af den Muskelbevægelse, som Øjenlaagene har foretaget, og disse 3 associeres nu, og Barnet faar herved en Forestilling om Instrumentet. Næste Gang Barnet ser Instrumentet, kalder Synsindtrykket først den Celle til Virksomhed, der gemmer Billedet af Instrumentet, og fra denne Celle strømmer Nervebølgen til de 2 andre Celler, der er nøje associerede med den første, dem nemlig, der gemmer Erindringsbillederne af Smerten og af Muskelbevægelsen, og saasnart Bølgen har naaet den sidste, overføres den paa en Bevægenerve, der gaar til Øjelaagsmusklerne, og Kontraktionen følger derpaa. Nu lukker Barnet Øjelaagene, før Instrumentet har berørt Øjet. Nu er det ikke længere en Refleksbevægelse; thi vedkommende Refleksbue er slet ikke sat i Virksomhed; det er en Bevægelse, som udløses fra selve Barkens Side. En saadan Muskelbevægelse kaldes en vilkaarlig Bevægelse, og de Celler, der gemmer Erindringsbilleder af Muskelbevægelser, kaldes motoriske Celler.

Selvfølgelig behøver en saadan vilkaarlig Bevægelse ikke altid at fremkaldes ved et ydre Sanseindtryk; den kan ogsaa kaldes frem indvendig fra, ved Barkens egen Virksomhed, ved Association af en Forestillingsrække med en motorisk Celle, og Bevægelsen fremkommer da som Udslaget af, at en saadan Forestillingsrække gennemløbes.

Endnu maa føjes til Karakteristiken af den vilkaarlige Bevægelse, at dens Udførelse kan forhales eller helt undlades. Indi-

videt behøver ikke at lukke Øjelaagene, fordi Instrumentet nærmer sig Øjnene. Dette beror paa, at den vilkaarlige Bevægelse ikke som Refleksbevægelsen er afhængig af det ydre Sanseindtryk, men af de Forestillingsrækker, der ved dette sættes i Virksomhed, og dens Udførelse eller Undladelse staar derfor i Forhold til Forestillingsindholdets forskellige Natur.

Vi vender nu atter tilbage til Forestillingsvirksomheden. Vi har i det foregaaende hørt, hvorledes Forestillingsrækker dannes og bevares; men vi mangler endnu Oplysninger om, hvorledes det er muligt, at den enkelte Forestillingsrække kan afløbe uforstyrret af andre Forestillingsrækker. Vi modtager jo hvert Øjeblik ny Sanseindtryk, og fra Hjernestammen sendes med Nervebølgen Bud herom op til Barken, og ethvert af disse Bud er i Stand til at kalde en Forestillingsrække til Virksomhed. Men det er jo klart, at sættes flere saadanne Rækker i Bevægelse paa en Gang, forstyrrer den ene den anden, og alt Tankearbejde er hermed i fuld Opløsning.

For at kunne forstaa, hvorledes et saadant Tankevirvar undgaas, maa vi kende Hjernens Ernæringsforhold. Det er en Kendsgerning, at Celler for at være virksomme behøver Ernæring. Kunde det nu tænkes, at kun de Celler blev bespiste, hvis Virksomhed i det givne Øjeblik behøves til Afløbet af en bestemt Tankerække, medens alle de andre Celler sultede, saa var hermed de sidstes Virksomhed udelukket.

Lad os da for at faa Klarhed i denne Sag faa at vide, hvad Anatomerne lærer os om Hjernens Blodforsyning.

Hjernen faar sin Ernæring fra Kar, som ligger i Bunden af Kraniet. Fra disse Kar udgaar der til hver af Storhjernens Halvkugler 3 Arterier, en forreste, en midterste og en bageste. Disse tre begiver sig op langs den hvælvede Overflade, i de Hjernen omgivende Hinder, bugtende og snoende sig mellem Hjernevindingerne, og naar de er naaede op til omtrent i Højde med Øret, deler de sig, hver Arterie i 2 til 3 Grene og hver af disse atter i et Par Grene og saaledes videre, og disse Forgreninger, der stadig løber parallele med Hjernens Overflade, kommunicerer ved talrige Forbindelser med hinanden, saaledes at der dannes et over hele Hjernens Overflade udbredt Rørsystem, til hvis Fyldning hver Arterie bidrager sin Part. Fra de mindste af dette Rørnets Kanaler udsendes der nu under rette Vinkler fine kapillære Grene lodret ind i Barken. Det er igennem disse fine Endegrene, at Barkens

Ernæring finder Sted. Man kan sammenligne disse Ernæringsforhold med en stor Bys Vandforsyning. Udenfor alle Barkbeboernes Huse gaar de vandførende Kanaler, og fra hvert Hus stikkes der nu et snevert Rør ud, som munder ind i Gadeledningen under en ret Vinkel.

Den Spænding, hvorunder Blodet staar i Rørsystemet, er kun ringe. Den Kraft, hvormed Hjertet presser Blodet frem i Aarene, har for det første tabt i Styrke paa Vejen igennem de lange, snoede og bugtede Hjernearterier, og naar Blodet har naaet op i Rørsystemet og fordeler sig i de talrige paa Krys og paa tværs gaaende Kanaler, bliver Bevægelsens Hastighed atter meget formindsket. Og naar endelig Blodet skal presses ind i de snævre Stikrør i en Retning, der er lodret paa den, hvori Bevægelsen tidligere fandt Sted, da synes det klart, at der i disse Stikrør ikke bliver synderligt tilbage af Virkningen af Hjertets Sammentrækninger. For at paavise dette har Anatomerne med en Sprøjte, der efterligner Hjertets Stempelslag, indsprøjtet et Farvestof i Hjernearterierne, og det har da vist sig, at man f. Eks. fra forreste Hjernearterie er i Stand til at fylde hele Rørsystemet over Hjernens Overflade, før det lykkes at presse Farvestoffet ind blot i de Barkkapillærer, der ligger nærmest ved Injektionsstedet.

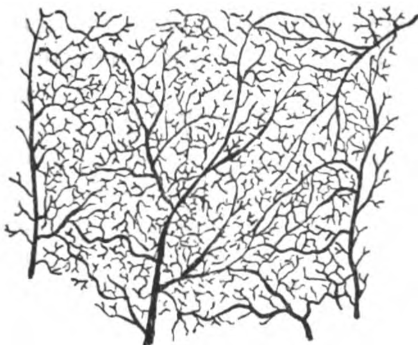

Fig 10. Rørnettet paa Hjernens Overflade (efter Poirier) med de grovere Masker yderst og de finere i Dybden

Denne ejendommelige Ernæringsmodus bliver endnu mere iøjnefaldende, naar den sammenlignes med Stammens Blodforsyning. Stammearterierne udgaar ogsaa fra Karrene paa Bunden af Kraniet; de udspringer altsaa paa den underste Flade af det Organ, de skal forsyne, og gaar straks efter Udspringet lige lodret op i det, og hver Stammearterie deler sig efter et ganske kort Forløb, paa en Centimeter eller to, i sine Endegrene, uden at den ene Arterie staar i nogen som helst Forbindelse med den anden (se Fig. 11). Alt det Tab i Bevægelseshastighed, som Blodstrømmen led, først ved Passagen igennem de lange bugtede og snoede Barkarterier og dernæst ved Fordelingen i Rørnettet over Hjernens Overflade og endelig ved at skulle forandre Retning, før det naaede

ned i Barkens ernærende Stikrør, alt det Tab undgaas for Stammearteriernes Vedkommende. Blodet trænger her med usvækket Hjertekraft op i hver Arteries fineste Forgreninger.

Det er altsaa højst uheldige Ernæringsforhold, som Barken lever under. Der er Blod nok udenfor Barken i det store Reservoir, som med sine talrige, indbyrdes sammenhængende Kanaler omgiver den fra alle Sider; men Spændingen, hvorunder Blodet staar her, er saa ringe, at kun ubetydeligt kan trænge ind i Stikrørene. Men hvis det kunde tænkes, at der fra Barkens Side fandt en Sugning Sted, som kom den svage Spænding i Reservoiret til Hjælp, ja da vilde Blodet fra alle Kanaler strømme i rigelig Mængde til de Steder i Barken, hvor en saadan Sugevirksomhed gjorde sig gældende. Og en saadan Sugning er ikke noget blot og bart Tankeeksperiment. Det er en fysiologisk Kendsgerning, at Celler, naar de irriteres, svulmer op og udøver en stærkere Attraktion paa den omgivende Vævsvædske, som da ad Endosmosens Vej trænger ind i dem. Og paa samme Maade forholder det sig med Barkcellerne. Naar Nervebølgen naar dem, naar Strømmen har udøvet sin inciterende Virkning paa dem, da træder de i Virksomhed ɔ: de virker for at bruge Meynerts Ord som Sugepomper og udøver en kraftig Attraktion paa Vædsken i Stikrørene, og jo mere intens deres Sugning er, desto mere Blod strømmer til dem, og desto mere drages bort af den ringe Mængde, som Nabocellerne faar i Forvejen. Og Virkningen heraf er da tydelig nok. De Celler, som faar den kraftige Ernæring, bliver herved i Stand til at sende Nervebølgen, som vakte dem til Virksomhed, videre ad de vante, indøvede Baner; medens de Celler, som lider af Ernæringsmangel, er ude af Stand til at udfolde den ringeste Virksomhed. Hovedassociationen faar herved Lov til at afløbe uforstyrret, idet alle Biassociationer, som kan kaldes frem af tilfældige Sanseindtryk, holdes ude. — Lad os tage et Eksempel, som vi alle kender af egen Erfaring. En af os er optaget af et eller andet aandeligt Arbejde, som beslaglægger hele hans Opmærksomhed; han er saa fordybet

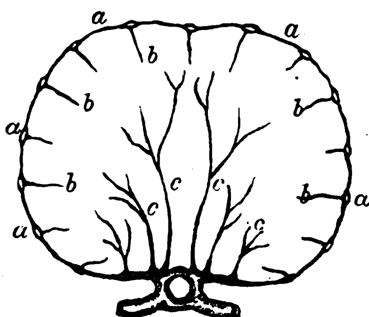

Fig. 11. Skema af Hjernens Ernæringsforhold. (Efter Poirier.) *a* Rørnettet paa Hjernens Overflade. *b* De kapillære Endegrene, der ernærer Barken. *c* Stammens Arterier.

heri, at han ikke hører, at der tales til ham, eller han svarer herpaa hen i Vind og Vejr. Forholdet er da her dette, at de Barkceller, som er virksomme under Afløbet af den bestemte Forestillingsrække, udøver saa stærk en Attraktion paa Ernæringsvædsken, at intet heraf bliver tilovers for Nabocellerne. Alle de af tilfældige Indtryk fremkaldte Nervebølger, som fra Stammen sendes op til Barken, de træffer her paa Grund af Ernæringsmanglen ingen Celler skikkede til at modtage dem og til at befordre dem videre. Alle de Forestillingsrækker, som disse Indtryk ellers kunde sætte i Bevægelse, de udelukkes; og besvares vedkommende Indtryk, sker det igennem Hjernestammen i Form af en Refleksbevægelse. Det af Tankearbejdet optagne Individ besvarer en tilfældig Tiltale, uden at have opfattet den, med et eller andet Hverdagsudtryk. Det Indtryk, som har paavirket hans Hørenerve, bliver nemlig ikke modtaget af Barken, men maa passere videre igennem Refleksbuen hen til hans Talemuskler, som herved sættes i Bevægelse.

Denne Evne hos Barkcellerne til under Arbejdet at udøve en kraftig Attraktion paa Ernæringsvædsken — en Evne, som hos Individet kaldes Opmærksomhed, — den kan nok øves og udvikles under Opdragelsens og Livsforholdenes Indflydelse, men dens Tilstedeværelse skyldes Arv. Vi kender alle Mennesker, der fra Barneaarene af let og gerne sysler med logisk Tankearbejde, og paa den anden Side kender vi andre, for hvem det samme Arbejde trods alle Anstrengelser falder vanskeligt, ja er umuligt. De første har arvet fra deres Forfædre Barkceller, skikkede til at udøve en kraftig Attraktion paa Ernæringsvædsken; disse Individers Tankerækker afløber derfor i det givne Øjeblik uforstyrrede af alle Biassociationer. De sidstes Barkceller derimod er uden Energi i nævnte Henseende; talrige Digressioner præger derfor deres Forestillingsforløb; deres Tale er mere eller mindre løs og springende; de er mere eller mindre uskikkede til at følge Traaden i en Tankegang, og de formaar ikke at danne sig et Overblik over en Sag, fordi det uvæsentlige drager deres Opmærksomhed bort fra det væsentlige. — Gaar vi endnu nogle Skridt videre, da er vi inde paa det patologiske Omraade, paa Forvirringens Gebet. Paa Grund af sygelige Tilstande i Barken kan Cellerne miste al Energi; alle Celler drager da lige megen Ernæring til sig, og alle bliver de derfor lige virksomme, og hermed er Afløbet af den enkelte Forestillingsrække umuliggjort. Under en saadan Barktilstand

dominerer Biassociationerne. Bølgen ruller regelløs fra Celle til Celle, kaldende Erindringsbilleder frem, som hurtigt svinder, for at erstattes af andre lige saa kortvarige, alle uden indre Sammenhæng. Derfor bestaar en saadan Patients Tale kun af halve Sætninger, eller den er endog kun en simpel Opramsning af Ord, knyttede sammen ved en tilfældig Lydlighed.

Vi har nu set Barkcellerne i Virksomhed, og vi har fundet, at det styrende og ordnende Princip i denne Virksomhed er Cellernes Attraktionsevne overfor Ernæringsvædsken. — Vi har endnu tilbage at betragte Cellerne under deres Hviletilstand. Den Træthedsfølelse, vi alle sporer under fortsat aandeligt Arbejde, og som giver sig til Kende derved, at vi føler Vanskelighed ved at fastholde og følge en bestemt Tankegang, denne Fornemmelse er et Udtryk for, at Barkcellernes Energi i at suge Blodvædsken til sig begynder at slappes, med andre Ord, at de trænger til Hvile. Naar da Sugevirksomheden er ophørt over hele Barken, da indtræder Søvnen. Under denne er Hjernestammen alene i Virksomhed, og den besvarer alle tilfældige Sanseindtryk og alle Fornemmelser i vort eget Legeme med Refleksbevægelser. Vi drejer og vender os i Søvne, eller vi taler i Søvne uden at vide det. — Men er den første dybe Søvn forbi, og har Barkcellerne med den hentet ny Kræfter, da begynder de atter at blive skikkede til at modtage og paavirkes af de fra Hjernestammen opstigende Nervebølger, og denne Begyndelse til Virksomhed giver sig Udslag i det, vi kalder Drømme. I Overgangsstadiet mellem den trygge Søvn og den komplet vaagne Tilstand er de Barkceller, der først sættes i Virksomhed, endnu ikke i Stand til at virke med fuld Kraft, de formaar endnu ikke at drage al Ernæring til sig og bort fra Nabocellerne, Biassociationer optræder derfor — Drømmene væver deres løse Net. Men næppe er Søvnen helt forbi, før Barkcellerne atter optager deres fulde Virksomhed, de logiske Tankerækker afløber nu, og det virkelige skelnes fra det uvirkelige.

Se hermed vil jeg slutte. Det er ganske vist kun en Del af Sjælelivet, jeg her har faaet Lejlighed til at berøre. Menneskets hele Følelsesliv har jeg saaledes maattet lade ganske uomtalt. Men jeg haaber, at disse Bemærkninger dog har været tilstrækkelige til at give Dem en Forestilling om, hvorledes Barkcellerne maa tænkes at arbejde. Det er jo kun lidt, vi endnu kender til deres Virksomhed, og af de Kræfter, som rører sig i dem, mangler vi jo endnu al Forstaaelse. Men — Hjernebarken vokser stadig; finere

og finere vil i Tidernes Løb Barken folde sig; større og større vil Cellernes Antal blive; 1 Milliard er allerede talt, og denne Milliard vil fordoble sig i de fjerne Tider, og med den voksende Cellekoloni vil Arbejdets Deling skride videre, og Følgen vil blive, at Mennesket vil faa en finere Sanseopfattelse, en større og rigere Forestillingskres, en videre og videre aandelig Horisont. Dybere og dybere vil Forskningen trænge ind i Barkens Hemmeligheder og sprede Lys, hvor der nu er Mørke, og engang i de kommende Tider vil Barkkolonien være vokset saa vidt, at Nervebølgens store Gaade løses. I Barkens Celler ligger gemt Menneskehedens Fremskridt, Menneskehedens Udvikling hen imod Fuldkommenheden.

Dr. J. Lykke.

I TAAGE.

Det er den eneste Dag, jeg har levet. Det er i alt Fald den eneste Dag, da hver Streng i min Sjæl har vibreret.

Og dog drejer det hele sig kun om den Bagatel, at jeg gik vild i en Skov, næppe en halv Fjerdingvej fra mit Hjem. Intet videre. Nu smiler jeg ofte overlegent af Tildragelsen. Men den Gang smilte jeg ikke. Og jeg gør det heller ikke altid nu.

Thi endnu, naar jeg lægger mig tilbage i Stolen og lader Erindringen hente frem de bortlagte Billeder af mit svunde Liv, kan Billederne fra denne ene Dag i Skoven drive mig forbi i uhyggelig Klarhed. Jeg hører Skovens monotone Sus om mig, kender Duften af den klamme Taage og af fugtige Træer slaa mig i Møde. Jeg kender den store Rædsel fange mig, der indvarsler den evige Glemsel. Vanddraaberne paa mit Ansigt, Smerten i mine Fødder, min Kammerats klagende Stemme — der er næppe et Punkt i dette Billede, der ikke endnu staar lige frisk i min Erindring.

Men lad mig fortælle det hele nøjagtigt og begynde paa Begyndelsen:

Jeg har været en ivrig Jæger. Mit Gevær og min Hund var en Gang mine kæreste Ejendele. Med dem drog jeg om i Skov og Mark og skød, skød. Det var min Lyst at se det levende Liv bøje sig i Døden for min Bøsses sikre Skud eller min Hunds energiske Jagen.

Nu beklager jeg den Tid. Men jeg er ogsaa fyldt af Taknemlighed for den. Thi i Skoven, under den rindende Sol og det vaagnende Fuglekor, har min Sjæl holdt saa mangen Højtid.

Fik jeg den Tid Nys om, at en Hare var set etsteds, eller blot dens Spor, begyndte mit Hjerte at banke. Jeg hørte straks i

Fantasien min Hunds Los eller Skuddenes skarpe Klang i den klare Morgen. Ud, ud! Mit Blod larmed af Længsel efter at øve Jagtens friske, men blodige Bedrift.

Her vil enhver Jæger forstaa mig.

Selvfølgelig fik jeg ingen Fred, da det en Dag blev mig fortalt, at Harespor var sete en halv Fjerdingvej fra mit Hjem. Jeg satte straks afsted, fik ogsaa Dyret rejst, men ikke skudt. Den Hare havde været i Ilden før.

Siden forsøgte jeg ofte min Lykke paa samme Dyr, men lige forgæves. Den spilled mig det ene Puds værre end det andet — trods min indbildte Erfaring.

Det gik da op for mig, at jeg maatte prøve en anden Hund med et friskere Jag og en sejere Los, hvis denne Hare nogen Sinde skulde blive min. En Hund, der kunde jage en halv Dag i Træk, om det gjaldt, og forfølge Byttet baade gennem Ild og Vand.

Saa meget livligere indsaa jeg dette, som det kom mig for Øre, at ogsaa andre Jægere havde faaet Nys om Haren. Der var altsaa flere om Budet; der var mere Ærgerrighed, mere Mordlyst samlet om dette ene Dyr. Nu gjaldt det blot at blive Sejrherre i denne spændende Konkurrence.

I Hast fik jeg sendt Bud efter en fjerntboende Vens Hund. Og næste Dag drog jeg atter afsted.

Vi var tre i Følge: min 14-Aars gamle Kammerat, Jagthunden og jeg. Hvem af os, der var mest lysten paa Affæren, er ikke godt at sige. Vi var alle urolige efter at blive færdige og komme afsted.

Og hermed er det egentlig, at min Fortælling begynder.

Det var en god Morgen for Jægere. Natten havde været mild, saa Sneen var ufrossen og gav et tydeligt Spor af Vildtet. Samtidig var Skoven tør, saa vi uden at blive vaade kunde trænge os frem overalt. Til en Del Taagedotter i Horisonten og over de nærmeste Fjældtoppe tog vi intet Hensyn. Jægere tager aldrig Hensyn, der ikke stemmer med deres Interesser.

Vi drog afsted som Helte, der er sikre paa Sejr. Aldrig har vel en Hare faaet flere Hagl i Livet — paa Forhaand, og aldrig har Jagtglæden sat saa mange smukke Blomster som hos os denne Morgen.

Og ganske uden Grund var vore Forhaabninger vel næppe. Vi vidste jo, hvor Haren laa. Vi havde en udmærket Hund. Og selv var jeg, reverenter talt, Mand for at gøre min Pligt i Losen.

Olav var ogsaa en kvik liden Gut. Nu saa han med sin gamle Soldaterbøsse fra Aarhundredets Begyndelse ligefrem morderisk ud.

Det eneste, vi ikke likte, var Sneen. Mildvejret havde gjort den alt for blød. Vi sank ofte paa jævn Mark gennem den til over Knæet. Men vi tog som sagt ingen Hensyn. Vi dampede trøstig paa vore Snadder og fortsatte modig vor Vej.

Hvor godt jeg endnu mindes de første Indtryk af Morgenen: Glæde over Friheden, Fryd over Naturen. Taknemmelighed over Livet. Jeg følte mig god gennem hver Trevl i min Sjæl og talte venligt og kærtegnende til Olav og „Diana".

Skovvejene var heldigvis aabne. Man havde brugt dem lige til det sidste, og de bød os derfor en rimelig Kommunikation med vort Jagtfelt. Dette tog Brodden af den hemmelige Uro, vi unægtelig følte over den løse Sne og de øgende Taagedotter.

Vi er fremme og gør os, fyldte af Begejstring, færdige til Batalje. Rundt omkring er nemlig Sneen oversaaet med store, friske Harespor. Jeg aner straks, at Dyret ligger lige i Nærheden. „Diana" strækker sig flad ud over Sneen med Næsen boret ned i Sporene. Hun gnistrer af Længsel efter at komme løs.

Jeg tager imidlertid som klog Feltherre mine Forholdsregler paa Forhaand. Olav anbringer jeg paa Post og gaar selv bort til en Korsvej lige i Nærheden. Enten her eller der maa Haren komme, hvis den gaar nu som før. Min Skudvidde paa denne Post er næsten uindskrænket.

Saa slipper jeg „Diana".

Det gaar, som jeg har tænkt: et Par Minutter efter beskriger hun Haren oppe paa en Aas tæt ved, og Losen er øjeblikkelig i vild Gang.

Skoven har hidtil staaet taus som i spændt Forventning om, hvad der vilde komme. Ingen Fugl har sunget. Thi Taagen siver kold og vaad ind mellem Træerne. Ingen Lyd har været hørt mellem de tætte, høje Stammer.

Men nu fyldes Skoven pludselig som af et vaagnende Liv ved „Dianas" lystige Stemme. Den klinger som en Fanfare mellem Aaserne og giver Ekko i hver Krog, hvor Taagen endnu ikke har trængt sig døvende frem.

Jeg sitrer af Henrykkelse, der stiger, da jeg hører Losen nærme sig. Endelig, endelig skal det ske!

Og der — der ser jeg de sorte Øretipper af Haren. Jeg

kaster til Kinden og brænder løs mellem et tyndt Vidjekrat. Bum! Jeg ser endnu en Gang Øretipperne og brænder atter løs. Bum! Haren gør bare et Spræl op af den dybe Sne og sætter lige ned mod Olav.

„Skyd, for Pokker!" raaber jeg.

„Hvor?" svarer han aldeles sindsforvirret af Iver.

„Lige ved dig. Skyd!"

Jeg hører Soldaterbøssens hæse Brøl. Olav har sat dens Munding tæt ind til en Granrod og trykket løs. Jeg saa siden Skuddets imponerende Virkning i det hensmuldrende Træværk.

„Traf du?" raaber jeg og springer til.

„Her fløj den," svarer Olav og peger begejstret op over Aasen ved Siden af sig. „Den var hvid som Sne, men svart paa Ørene."

Der staar jeg!

Forbi os driver „Diana" i syngende Los.

Jeg siger intet. Spændingen har været for stærk, Overraskelsen for pludselig til, at jeg i Øjeblikket kan træffe nogen Bestemmelse. Jeg lytter bare til Hundens glade Los, hvoraf Skoven er fyldt, og hvoraf hvert Blad synes at skælve.

Den gør en ret Linie fra os, bøjer saa af og kommer nærmere, men fjerner sig atter i en stor Bue. Oppe paa Højderne klinger den klart: „jef-jef-jef-hei-hei-jef-hei-" i skiftende og spillende Tonefald. Nede i Sænkningerne hører vi kun de runde, afglattede Lyd: „au-au-au-" af „Dianas" Stemme.

Hver Gang, Sneen bliver for stor eller saa løs, at den brister, lyder Hundens klagende Hyl efter den lette Hare. Men hvor Snelaget igen bliver fast, triller Losen tæt og sikker som Trommeslag. Over en tilfrossen Myr lyder den som en dirrende Klokke i den taagefyldte Luft.

Jeg staar i aandeløs Lytten. Jeg hører, hvorledes Losen stadig fjerner sig, hvorledes Haren i store Runder eller skarpe Kast trækker afsted med vort trofaste Dyr. Jeg forstaar, at denne Gang har Pus faaet en Legekammerat, der vil blive den besværlig inden Aften.

Losen dør stille hen. Over en høj Aasryg lyder den endnu mat ned til os. Men snart er dens sidste Tone død for vort Øre.

Og Skoven staar atter tom og stille.

„Hvad skal vi nu gøre?" spørger Olav.

Jeg belærer min ukyndige Kammerat om, at Haren under

Jaget ofte kommer tilbage til Udtaget en eller et Par Gange, hvorfor vi gør klogest i at vente.

Og vi venter. En Time, to Timer. Vi tager vore Nister frem til Frokost og efter den vore Snadder. Vi røger og prater. Men ingen Hund er at høre, ingen Los.

Imidlertid lægger Taagen sig over Skoven som en tæt Røg. Jeg maa stiltiende erkende, at inden en Time vil Skoven dryppe af Væde. Men herom nævner jeg intet til min Kammerat for ikke at tage Modet fra ham. Det er første Gang i Dag, at dette Hensyn behersker mig. Det skulde desværre oftere komme igen.

„Hysss!“ siger pludselig Olav og retter Ryg.

Jeg lytter.

Langt borte i et ubestemmeligt Fjerne hører jeg et Par ganske svage Klynk af en Hund.

„Det er Losen,“ siger igen Olav.

Jeg staar stadig spændt lyttende, medens Blodet begynder at vokse i mine Aarer.

„Den nærmer sig,“ hører jeg atter.

Jeg tør fremdeles intet udtale om Sagen, men bliver staaende med Haanden bag Øret som Lytteskærm.

Paany hører jeg et Par Klynk af samme Hund, denne Gang noget nærmere.

„Det maa være Losen,“ henkaster jeg nu forsigtig.

Olav puster straks til Gnisten.

„Javist er det Losen. Hør! Det er „Dianas“ Maal. Jeg kender det tydelig igen. Hør! Hun kommer lige hid.“

„Stil dig for Sikkerheds Skyld paa Post“, svarer jeg rolig og gaar selv hen i min Korsvej. „Er det Losen, faar vi prøve at salutere for den endnu en Gang.“

Jeg har imidlertid ikke staaet længe paa Post, før jeg er klar over Situationen. Skoven og Terrænet er her aabnere: jeg hører tydelig, hvorledes „Diana“ i svage, spredte Klynk gaar Aaren op tilbage til Udtaget. Hun har altsaa ogsaa maattet give tabt paa denne Stryger af en Hare.

Men godvillig kan dette ikke være sket. Jeg kender Hunden og beslutter mig til at hjælpe den med atter at finde Sporet. Harens Gang er jo let at kontrollere i den bløde Sne.

Denne Bestemmelse er det netop, der bliver vor Ulykke.

Jeg meddeler Olav, hvordan Sagerne staar. Han slutter sig villig til min Tanke, endskønt han udtaler en behersket Frygt

for, at Sneen vil blive vanskelig at forcere i den vejløse Skovtykning over skjulte Buske og Gærder.

Snart efter kommer „Diana“ ind, svømmende og baksende i den løse Sne, med dampende Skind og Tungen ud af Halsen. Hun logrer skamfuld med hele Bagkroppen, men hendes Øjne lyser af Energi. Jeg forstaar, at her er endnu meget at slide paa.

„Jaja, Diana,“ siger jeg og klapper hende. „Vi faar nok paa'n igen.“

Hun gør et Spræl af Glæde, ryster sig, saa der staar en fin Dim om hende, og vil atter afsted. Jeg kobler hende.

Og dermed begynder vi vor besværlige Gang efter Losen i den dybe Sne.

Vi bliver snart trætte. Thi vi falder ofte igennem til midt paa Livet. Over hver liden Busk har Sneen støbt et lunt Kammer, hvis Tag brister og aabner sig som en Faldgrube under vore Fødder. Vi har ikke tilbagelagt den halve Del af Losen, før jeg indser, at dette kan blive en drøj Leg, men jeg siger intet.

Olav begynder alt at hænge efter. Han er rød i Ansigtet og sveder stærkt.

„Har vi langt igen?“ spørger han stakaandet.

„Nej,“ svarer jeg frejdig. Jeg ved ikke, hvad jeg svarer paa.

„Hvor er vi henne nu?“ spørger atter Olav om en Stund.

Jeg nævner Navnet paa en Skov. Jeg ved heller ikke denne Gang, hvad jeg svarer paa.

Men Tiden gaar. Det er allerede over Middag. Af Træerne drysser der nu en fin, kold Regn, naar vi støder mod dem. Klokken fem vil det begynde at mørkne.

Dette er Stillingen.

Jeg husker godt, hvorledes min Stemning under denne Gang stadig skifted mellem Lyst og Ulyst, mellem Modløshed og Mod. Engang stansed jeg ogsaa op som for at hvile. I Grunden var det for nøjere at overveje Situationen.

Var det ikke Vanvid at fortsætte denne Gang i en vejløs Skov, der tilmed her var os fuldstændig fremmed? Vilde ikke Sneen til sidst matte os saaledes ud, at vi ikke længer kunde flytte Foden? Og Taagen —? Tiden —? Var der Mening i dette?

Men Haren fristede mig. For denne ene Hares Skyld vilde jeg den Gang vovet noget endnu meget mere. Saa langt havde min Lidenskab ført mig. Hertil kom, at vi jo, hvis det kneb, kunde følge Losen tilbage til vort Udgangspunkt. Og herfra førte

der Skovveje hjemover. Nogen Fare for at gaa vild kunde der saaledes ikke opstaa.

Vi fortsætter altsaa. En stor, tilfrossen Myr passeres. Vi ser her tydelig Harens og Hundens Fodspor prægede i Snelaget over Isen. Disse giver os Anledning til adskillige Udtalelser om Harens Alder og Køn. Jeg er jo erfaren Jæger og vil forstaa mig paa den Ting. En stor Aas, som Losen har gaaet lige op og derpaa langs efter, kravler vi os opover, pustende og pæsende i den dybe Sne i Kløfterne.

„Er vi ikke snart fremme nu, tror du?“ spørger Olav, allerede betydelig mattere i Stemmen.

„Jo, nu maa det snart være slut,“ svarer jeg. Men jeg ved intet. For den Sags Skyld kan Losen endnu vare en Fjerding.

Den pludselige Tanke herpaa giver mig et Stød for Brystet. Endnu en Fjerding! Og derpaa kanske følge Losen tilbage i denne Sne! Vi holder det simpelt hen ikke ud. Dertil Taagen og Mørket, som om nogle Timer vil indfinde sig! Jeg føler en Gysning gennem Kroppen.

Men i næste Øjeblik er jeg atter frejdig.

Imidlertid naar vi frem til en Skovvej. Og her taber vi pludselig Sporet. Jeg gaar først til højre, derpaa til venstre og undersøger saavel Vejen som Omgivelserne. Men Sporet er totalt forsvundet. Vi staar altsaa her ved Tabet.

Lad mig imidlertid springe over alt uvedkommende. Haren laa i en Busk et Par Favne fra Vejen. Den havde taget dette Stykke i ét Spræt og saaledes undsluppet Hunden. Jeg skræmte den ud ved et Skrig.

Og atter gaar Losen med Sang og Klang gennem Skoven.

Indtil den atter dør bort.

Og vi staar lyttende som før.

„Kom!“ siger jeg, da den sidste Tone tier. „Vi maa efter.“

Jeg er i dette Øjeblik aldeles hypnotiseret af min Lidenskab. Intet Ræsonnement vil kunne afholde mig fra paa ny at følge efter i Losen.

„Tror du, vi aarker mere?“ spørger Olav.

„Pyt!“ blæser jeg. „Desuden blir Sneen fastere nu. Den fryser snart.“. Jeg lyver dette lige op i min Kammerats Ansigt. Kunde vel Sneen fryse under en drivende Taage, der stadig blev tættere?

„Men det er jo snart Kvæld,“ forsøger Olav videre.

„Kvæld! Om fire Timer. Og om fire Timer sidder vi rolig hjemme over Kaffekoppen med Haren i Kælderen“.

Mit Svar maa have haft en ejendommelig Virkning paa Olav. Thi han spytter pludselig flot i Næven, slænger sit Gevær paa Ryggen og hopper fra Vejen ud i den løse Sne efter mig.

Jeg tænker siden over dette. Maaske er det Hjemmets Navn, der saa pludselig har stimuleret ham, Tanken paa dets varme Hygge efter en kold, slidsom Dag. Hjemmet har fyldt hans Barnefantasi med tryg Glæde og samlet hans svindende Kræfter til et pludseligt Tiltag. Jeg føler mig forvisset om, at det er Hjemmets og ikke Harens Navn, der har vakt ham. Haren spiller i dette Øjeblik ingen Rolle i hans lidenskabsløse Barnesjæl.

Denne Erkendelse rejser baade nu og senere en stærk Anklage mod mig. Jeg narrer ham med ved at nævne Hjemmets Navn i hans barnlige Ører. Han har ingen Lyst, men følger med, glad over de skønne Udsigter til snart at være hjemme. Sæt, at jeg bedrager ham! Sæt, at han endog kommer til at lide ondt, inden han naar Hjemmet! En ræd Stemme hvisker i det samme: sæt, at han aldrig naar det!

Jeg farer sammen og standser. Men øjeblikkelig indser jeg det latterlige i denne Tanke, her, midt paa Dagen i en af Hjembygdens Skove. Hvad kunde vel hindre os i naar som helst at komme hjem?

Jeg skulde snart erfare det.

Glad er jeg ikke et Øjeblik under denne Marsch. Kræfterne svinder efter hvert, Lysten ligesaa. Jeg bider dog Tænderne sammen og gaar, gaar. Sveden siver. Jeg kender den perle under Skjorten. Alligevel ræsonnerer jeg stadig over vor Stilling. Min Tanke hviler ikke et Øjeblik. Jeg er meget anstrengt.

Skoven begynder at leve for mig. Den begynder at antage Former, at true mig med Kulde og Undergang. Dette gør min Stemning stadig alvorligere. Jeg forsøger dog at ræsonnere mig til Mod og Ligegladhed. Har vi ikke vort Hjem i Nærheden? Og kan vi ikke følge vore egne Fodspor tilbage, om vi gaar vild? Er vi ikke to i Følge? Hvad har vi saa at ræddes over?

Alligevel: min Stemning synker. Jeg kan ikke hindre, at den fylder mig med Uro. Selv om vi kan følge vore egne Fodspor tilbage, selv om vi kun er en halv eller hel Fjerding fra Hjemmet, selv om vi er to i Følge, selv om vi kan grave os ned i Sneen og gøre op Varme, hvis det kniber — kan saa ikke dette

alligevel blive en farlig Leg? Vi har jo dog ikke mere end et Liv hver at sætte paa Spil — og Skoven er stor — Vejret truende — Dagen kort —!

Jeg standser. Der gaar som et Skrig af Smerte gennem mig: har Taagen hele Tiden været saa tæt, eller er det bare mine Øjne, der skuffer mig? Allerede 20 Skridt fra mig staar Træerne som runde, blødtformede Dotter. Paa 30 Skridt er intet at se!

Jeg stirrer omkring mig, men opdager intet, der kan give mig Kending. Olav tør jeg ikke spørge for ikke at ængste ham. Dette gør mig end mere mørk. Strengt taget er jeg altsaa alene — ja, hvad værre er: jeg er endog ansvarlig for min Kammerats Skæbne — som den ældste og den, der har narret ham med.

I samme Sekund fatter jeg to stik modsatte Beslutninger. Mine Aandskræfter er altsaa ogsaa i Aftagende. Først vil jeg gaa tilbage i vore egne Fodspor. Men øjeblikkelig beslutter jeg at fortsætte, da vi ubetinget snart maa være fremme ved nogle Gaarde, som jeg ved skal ligge i Nærheden. Denne Beslutning giver mig atter et lyst Glimt af Mod. Den bringer min Fantasi i kort Berøring med Mennesker og deres daglige Sysler.

„Nu er vi snart fremme,“ siger jeg glad og nævner Navnet paa Gaardene. „Da er vi hjulpne,“ lægger jeg til, men mærker først efterpaa, hvor lumskelig denne Bemærkning har afsløret min Uro.

„Er det da saa langt hjem?“ spørger Olav i et trist Tonefald.

„Nej, slet ikke. Fra Gaardene fører der desuden Kørevej hjemover,“ svarer jeg afledende.

Dette er sandt. Men den Kørevej er fire Gange saa lang som den rette Linie gennem Skoven herfra. Jeg har derfor ikke et Øjeblik tænkt at følge den.

Nu skal jeg atter springe over alt uvedkommende. Vi er snart fremme ved de nævnte Gaarde uden at have mærket noget til Haren. Den er sporløst tabt paa nogle Skovveje, som her gaar. „Diana“ er kommet ind og vil ikke slaa ud mere. Jeg opmuntrer hende heller ikke dertil.

Selv er vi atter lige modige. Vi sidder paa en Vejkant og røger. Kaffeduften fra de nærliggende Gaarde, Lyden af Mennesker og Dyr, af Liv og Virke har som ved en Metamorfose sat os tilbage paa vor gamle Jord. Alt er nu lyst. Kun ærgrer vi os over den forbistrede Hare, som nu paa ny træder frem i vor Bevidsthed,

og som ogsaa i Dag har givet os en lang Næse. Selvfølgelig sværger vi Død og Fordærvelse over den næste Gang.

For mit eget Vedkommende smiler jeg endog indvortes af min Uro for kort Tid siden. Jeg føler mig flov over en saa ubegrundet Frygt. Ordet Kujon sidder mig stadig paa Tungen, og jeg formelig sulter efter at spytte mig det selv i Ansigtet. Hahaha! Naar man ikke er andet end et Pattebarn, skal man ikke gaa saa langt væk fra Mama og Patteflasken! Det kan blive farligt.

Mens vi røger, lægger vi Rute for Tilbageturen. Vi har nu gaaet i en stor Bue: fra Udtaget til første Tab, fra dette og hertil. Ved nu at gaa lige frem mod Sydøst vil vi trække en Korde til denne Bue og saaledes afkorte Hjemvejen med over en Time. At gaa i den rigtige Retning nu, da vi har Kending, kan naturligvis ikke være vanskeligt.

Saaledes ræsonnerer vi, mens vi hviler og røger. „Diana" ligger smaaskælvende med Snuden over mit ene Ben og ser mig op i Øjnene. Vi føler os alle vel.

Vi tar vort Udgangspunkt for Hjemturen fra en Skovløkke i Nærheden. Jeg husker endnu meget vel, at vi stod ved et Gærdekrys, og at jeg her med den flade Haand angav Retningen: der har vi Gaardene, der har vi vort Hjem. Altsaa: ret frem og vi vil om en tre Kvarter være, hvor Losen i Morges begyndte.

Det var grejt Bestik.

Og vi begynder at gaa. Klokken er 2.

Det gaar længe godt. Vi er nu udhvilte. Snart vil vi jo desuden være paa ret Vej hjemover.

Men det ene Kvarter svinder efter det andet, uden at vi faar Kending. Det gir mig atter et ganske let Stød af Uro.

„Har du været her før, Olav?" spørger jeg.

„Nej," svarer Olav.

Dette Nej berører mig uhyggelig. Det klinger saa smertefuldt i al sin Stilhed, saa ængstelig anelsesfuldt, at det bevirker et Stemningsomslag hos mig. Jeg begynder atter at reflektere i den samme Uro som før. Bedre grundfæstet var ikke min Frejdighed. Ja, jeg føler endog en svag Selvbebrejdelse over, at vi, trods alt, alligevel ikke fulgte Kørevejen fra Gaardene hjem.

Taagen er tæt som en Væg. Og død er Skoven som et Vokskabinet.

„Det var jo i denne Retning, vi skulde gaa?" spørger jeg Olav og peger med Haanden.

„Ja, hvis vi ikke gaar vild saa," svarer han.

Gaar vild!

Et Ord kan ofte have en hemmelighedsfuld Virkning paa den menneskelige Sjæl. Man aner intet selv, man tror sig endog sikret mod alle Overraskelser. Saa falder pludselig et Ord, og man er ikke længer, hvad man var. Det hele er et Øjebliks Sag, en Akt af sære Kræfter i ens Indre. Især kan dette ske, hvis man netop er eller har været aandelig eller legemlig anstrengt.

Dette ene Ord „vild" faar den samme Virkning paa mig, som naar man snubler over en uset Genstand: man sprætter til, mens der farer en hed Strøm af Blod gennem en.

Kan det tænkes, at vi er gaaede vild? Virkelig gaaede saa vild, at vi har tabt Retningen og ikke længer ved, hverken hvor vi befinder os, eller hvor vi skal hen? Kan dette virkelig være hændt?

Min Hjerne arbejder under Højtryk med denne Tanke. Men jeg røber intet. Jeg ser desuden, at Olav deler min Bekymring. Hvorfor saa gøre ham Stillingen endnu vanskeligere?

Medens vi begge gaar tavse Side om Side, aabner der sig en Løkke foran os i Taagen. Jeg ser det og faar en svag, gyngende Følelse af Kending.

„Har vi ikke været her før?" spørger jeg.

„Her? Nej!" svarer Olav lige mat. Han ser sig ikke engang om. Min Henvendelse forekommer ham ligefrem absurd.

Men min Følelse vokser, uden at jeg dog kan pege paa nogen enkelt kendt eller genkendt Genstand. Det er kun Formerne, jeg synes at have set, Omgivelserne. Men naar og hvor, naar og hvor —? Jeg presser min Hjerne, jeg vil tvinge den til at lyse op i sit eget Mørke. Men det nytter intet.

Ved et Gærde stanser vi. Jeg har nu en Fornemmelse af at staa paa en svagt glidende Karrusel under Standsning. Det er netop dette Øjeblik, da Karrusellen vil standse, jeg oppebier.

Saa med et slaar jeg op en lang, støjende Latter.

„Nej, dette er Pinedød for galt!" siger jeg.

Olav tror antageligvis, jeg er bleven gal.

„Kender du dig endnu ikke igen?" spørger jeg.

„Nej. Hvor er vi?"

„Kender du ikke igen den Løkke, vi før gik ud fra? Ser du ikke vore egne Fodspor der i Sneen?" Jeg ler hele Tiden.

Nu gaar Olavs Ansigt Fold for Fold over i et lyst Udtryk, indtil ogsaa han ler.

„Jovist, jovist: nu kender jeg mig igen. Der har du gaaet, der jeg," ivrer han, saa Tungen næppe vil gøre Tjeneste.

Vi er komne ind paa Løkken fra den modsatte Kant og har altsaa gaaet i en Cirkel. Vi har passeret lige i Nærheden af en hel Gaardklynge med en Fornemmelse af at være solgte. Vi har fantaseret om Ensomhed og Uhygge hundrede Skridt fra menneskelig Hygge og Travlhed!

Dette er virkelig morsomt. Og vi ler begge, idet vi tager vore Piber frem. I dette Velvære vaagner atter vore menneskelige Lyster.

Saa giver vi os igen paa Vandring — den samme Vandring i den samme Retning.

Man vil her folde sine Hænder af Forbavselse og spørge, om vi var gale. siden vi for tredje Gang tog Skoven fat. Thi hvorledes ellers forklare vor Tankeløshed?

Jeg svarer: Menneskene gør sjælden, hvad de finder meningsløst. Dette forklarer mangt et uforklarligt Træk hos dem. Vi staar og gaber af Forbavselse over deres Dumhed, Naivetet, Frækhed. Vore Medmennesker gengælder vor Forbavselse paa samme Maade. For dem er alt i Orden. De opdager intet som helst ved sig selv, der er vor Forbavselse værd.

Da nu min Kammerat og jeg finder det meningsløst — her, lige i Folks Nærhed, midt i en beboet og kendt Bygd at træffe ekstraordinære Foranstaltninger for et saa kort Vejstykkes Skyld, giver vi os selvfølgelig og naturlig atter paa samme Vandring i samme Retning. Der er intet i vor Bevidsthed, der udpeger dette som nogen Dumhed. Tværtimod. Desuden griber vor Ærgerrighed her ind. Den er naturligvis ogsaa vaagnet under vort sidste Velvære.

Altsaa lægger vi paany i Vej, modige og med løftede Pander. Det var naturligvis et rent Tilfælde, at vi før gik vild! Fremad Marsch! Nu skal hverken Taage eller anden Fandenskab narre os paa Vildspor. Om en halv Time eller tre Kvarter er vi fremme!

For Sikkerheds Skyld standser vi flere Gange for at kontrolere Retningen. Jeg holder Haanden frem og spørger Olav, om det ikke er den Vej, vi skal gaa. Olav holder hver Gang sin Haand i samme Retning: jo, den Vej.

Men der gaar et Kvarter, to Kvarter, tre Kvarter, der gaar en Time — og vi er endnu ikke fremme. Da begynder mit Mod at synke.

Nu kan jeg nemlig ikke skjule for mig selv, at vi er givne hemmelige Kræfter i Vold, som det ikke staar i vor Magt at kontrolere. Selvfølgelig vil det bero paa den rene Tilfældighed, om vi inden Mørket finder frem til Folk eller ud af Skoven.

Sæt nu, at denne Tilfældighed ikke indtræffer? Vi er dog midt i en ukendt Skov ved Vintertide — vaade af Sved og Taage — trætte og modløse. En Nat under aaben Himmel under disse Omstændigheder vil just ikke blive nogen Lystighed.

Det vil blive vor Fordærvelse, stønner det gennem mig, vor Død!

„Vi faar skridte ud,“ siger jeg. „Det er ikke værdt at la' Mørket komme paa os.“

„Men hvilken Vej gaar vi nu?“ spørger Olav med en Stemme, der holder paa at tabe sin Ligevægt.

„Mod Sydøst naturligvis,“ svarer jeg.

„Er ikke Syd der?“ Han peger nu i den stik modsatte Retning.

„Er du gal?“

„Jo, jeg tror, at Syd er saa omtrent den Vej.“

„Nej, hør!“ siger jeg og standser. „Tænk dig om: vort Hjém ligger jo Syd for den Skov, hvori vi nu er, altsaa maa vi gaa sydover for at nærme os Hjemmet. Det er da grejt nok. Ikke sandt?“

Jeg føler virkelig ikke Vrøvlet i dette Ræsonnement.

„Jo, men Syd er ikke den Vej, vi nu gaar.“

Nu slaar det mig, at han kan have Ret. Jeg har hørt, at vildfarende Folk ofte tager Nord for Syd og Syd for Nord. Olav kan altsaa virkelig have Ret.

Jeg staar og arbejder febrilsk med dette. Der gaar mig en stærkt afslappende eller opløsende Strømning gennem Kroppen. Noget vil forlade mig, som jeg bider Tænderne sammen for at holde fast.

Hvor er altsaa Syd, og hvor er Nord? Jeg ridser Proportionerne op i Sneen og laver et Kort. Her stod vi for lidt siden ved vort Udgangspunkt paa Løkken. Vort Hjem ligger der. Vi har gaaet i den Retning hele Tiden. Altsaa er vi nu her og maa selvfølgelig gaa i den Retning —

Jeg føler virkelig ikke Vrøvlet i dette Ræsonnement. Jeg har atter glemt, at det ikke er, om hvilken Retning, men om Retningen selv, der tales.

„Dette er jo grejt,“ siger jeg igen. „Det er ikke til at tage fejl af. Kom bare!“

„Men se Vinden. Skyerne driver jo med os.“

„Ja, Vinden! Vinden har forandret sig,“ svarer jeg flot.

Men Gud skal vide, at jeg i dette Øjeblik gerne vil være fritaget for Beslutningens Ansvar. Jeg føler, at jeg selv saa langt fra er sikker, at jeg jo tværtimod indrømmer, at Olav kan have Ret. Maaske er hans Hjerne endnu i Orden, medens min er forvildet. Maaske føler han endnu instinktmæssig Himmelretningerne, medens alt Instinkt hos mig i saa Henseende er ophørt. Dog tør jeg ikke overlade min Skæbne i hans Hænder, og vi bliver drivende i samme Retning.

Nu er jeg imidlertid alarmeret, og min Hjerne giver mig ikke et Øjeblik Ro. Den arbejder, arbejder. Den graver frem alle Sandsynligheder for, at vi gaar rigtig, den kæmper med Glød for at bevise, at vi snart, meget snart endog, maa være fremme. Til sidst synes den at genkende enkelte Træer og Buske — som jeg naturligvis aldrig har set.

Men frem kommer vi ikke. Der er Skov foran os, Skov bag, Skov, Skov i en Uendelighed. Træer og Taage, Taage og Træer.

Herregud, at dette ikke en Gang vil faa en Ende! Taagen drysser ned som en fint Styrtregn fra Grenene og slaar mig i Ansigtet. Hvor kommer dog alt dette Vand fra? Lyden af de stadige Dryp fra Træerne gaar til sidst pinende gennem mine Nerver. Vand-Klask, Vand-Sip, Vand-Klask. Herregud, hvor kommer det dog altsammen fra!

Og vi har intet at beskytte os med, intet! Jeg synes i det samme at føle en god, tør Vinterfrakke om mit Legeme, og der gaar en vellystig Gysen gennem mig. Fantasien gør snart Frakken til en Pels med lange, bløde Haar, der trodser baade Kulde og Væde. Himmel, hvor Menneskene dog har det godt i sine tørre Klæder!

Fører dette virkelig ikke Syd, men Nord over? Vi befinder os da i Nabosognets store Skove, hvor min Fod aldrig har været! Og hvem bringer os da atter paa ret Vej? Intet menneskeligt Væsen er i Skoven paa disse Tider i et saadant Vejr. Vi er alene, alene i de tomme Skove, gennem hvilke Aftenvinden allerede

begynder at trække med en Lyd som af tunge Vingeslag. Alene mellem de vaade Træer, hvori ingen Fugl i Dag har sunget.

Skoven lukker sig om os som et Fængsel. Og dette Fængsel vil kanske ikke mere aabne sig! Det vil beholde os som Slaver paa Livstid!

Denne Følelse af Ensomhed tager Ligevægten fra mig. Jeg føler et Par varme Taarer glide ned over mine Kinder. Hvor er dog Menneskene, hvad gør de, at de ikke kan have en Tanke tilovers for os! Mødte jeg nu den elendigste Pjalt, jeg vilde omfavne ham som Bror, give ham min sidste Skærv og takke ham alle mine Levedage.

Hvor er dog Menneskene?

Jeg er saa blød, at jeg frygter for at briste i Graad og bøjer mig derfor kærtegnende ned over „Diana". Hun er kold og vaad som vi.

Men gennem Skoven øger den tunge Lyd af susende Vingeslag. Hvert Vindstød ryster Træerne sammen og sender en silrende Douche af store Regndraaber ud over Sneen. Mellem dens Træer driver Taagedotterne, glidende som Uld, lydløse som Aander. De kommer og gaar som Spøgelser og danner de sælsomste Skikkelser af Skovens Genstande. Bag dens graa-blaa Slør tager Træerne sig ud som lodne, kluntede Jætteskikkelser. Taagen glider, og Skikkelserne synes at bevæge sig: række ud en Arm, slaa ud med et Ben — efter os to ensomme, der gaar vild.

I denne Skov er vi stængte inde.

„Det begynder at mørkne," siger Olav.

„Ja," svarer jeg.

„Hvad skal vi gøre, hvis vi ikke finder Vejen?"

„Grave os et Hul i Sneen."

„Gaar det an? Er ikke Sneen vaad?"

„Aa nej."

„Tror Du ikke, vi fryser ihjel?"

„Vi faar lægge Granbar over os."

„Er du ikke vaad?"

„Jo."

„Jeg er gennemvaad."

„Jeg ogsaa."

„Fryser du?"

„Nej."

„Jeg begynder at fryse over Ryggen."

„Skal jeg banke dig lidt?“

„Nej Tak!“

„Men naar du fryser?“

„Det gaar snart over.“

„Det er farligt at fryse.“

„Aa, det gaar snart over. Hvad er det?“ Olav standser pludselig.

Jeg standser og føler mit Hjerte banke. En Storfugl har fløjet op lige ved os med haarde, regelmæssige Vingeslag. Det høres som en flygtende Skovaand, der klapper i Hænderne til Alarm.

„Det var bare en Fugl,“ siger jeg og gaar videre.

„Hvilken Vej fløj den?“

„Den.“ Jeg peger.

„Mod Nord?“

„Nej, mod Syd.“

„Har vi ikke Nord der?“

„Nej.“

Mit Hjerte banker endnu heftig. Jeg kan føle Blodets raske Flugt bag Øjenlaagene. Tanken paa den flygtende Skovaand, der kalder Skovens onde Magter til Kamp mod os, fylder mig med Uhygge.

Hvor vi er værgeløse! Og hvor Skoven er uendelig! Jeg lar min Fantasi flyve ud. Men intetsteds opdager den Mennesker — kun Skov, Skov, Skov! Jo, langt mod Syd ligger et lidet, hvidt Hus mellem stiliserede Træer. Det er vort Hjem, hvor Hustru og Mor venter.

Overalt ellers er det menneskelige Spor forsvundet fra Jordens Overflade. Vi er alene midt i denne Skov, hvor kanske ingen menneskelig Fod nogen Sinde har traadt — og snart er heller ikke vi mere!

Min Hjerne funktionerer ikke længer under en normal Viljes Kommando. Den modtager en Strøm af forvirrede Billeder og ukendte Indtryk. Blandt disse er Følelsen af Ensomhed altid dominerende. Den behersker mig med sin dybe Gru og giver stadig Næring til en sentimental Selvmedfølelse:

Hvor Skæbnen dog er grusom! To unge Mennesker, den ene 14, den anden 25 Aar, gik en Dag ud i Skoven for at jage. De havde Mod og Tro nok til at finde Livet skønt og Forsynet naadigt. Men Taagen kom, og Skoven lukked sig om dem. De

bad, og de gik. Men Skoven havde lukket sig om dem som et Fængsel, og de slap aldrig ud igen. Nu er de ikke mere. I Skovens dybe Sne fandt de en Grav, og Rovdyrene æder af deres Legemer. Men spørger nogen efter dem, saa sig, at de døde i Ensomhed. Thi Skæbnen er grusom!

Saaledes gaar jeg og digter om min egen Skæbne.

„Nej, dette gaar ikke“, siger jeg brat og standser. Mit Ansigt maa ha røbet min Stemning. Thi Olav begynder at graate.

„Nej — dette — gaar — ikke —,“ hulker han.

„Aa, det er ikke saa farligt, Olav.“

„Jo. — Vi — kommer — aldrig — hjem — mere.“

Dette synes jeg er for megen Svaghed.

„Sludder!“ siger jeg. „Vi er da ikke i Amerikas Urskove!“

„Men — hvordan — skal — vi — komme — hjem — naar — vi — ikke — véd — Vejen —? Vi — gaar — jo — bestandig — rundt —. Og — om — en — halv — Time — er det — mørkt.“

„Gaar vi rundt?“

„Ja. — Her — var — vi — før —. Der — gaar — vore — Fodspor.“

Jeg vil ikke tro mine egne Øjne. Men i Sneen foran os ser jeg tydelige Spor af Mennesker. Jeg bøjer mig ned og undersøger dem nærmere med Fingeren. De er ufrosne og friske. Selvfølgelig er det vore. De kommer fra den modsatte Kant.

Jeg vil i Tanken følge dem tilbage for at gøre mig op et Bestik over vor Stilling, men bliver straks svimmel. Min Hjerne vil simpelt hen ikke arbejde regelmæssig. Jeg føler selv, at den vender op-ned paa hele Tilværelsen. Den er blød af Forvirring.

„Men er ogsaa dette virkelig vore Fodspor?“

„Ja.“

„Fra hvilken Kant kommer de?“

„Jeg ved ikke“.

„Men har vi været her før?“

„Jeg — ved — ikke.“

„Vi faar gaa i den Retning,“ siger jeg og peger.

„Det — kan — bli — det — samme —. Vi — gaar — saa alligevel — rundt.“

Javist, javist! Om vi mener os at gaa ret frem i en lige Linie, bøjer vi alligevel af og kommer kanske før eller senere

tilbage hertil. Hvordan vi end gaar, slipper vi aldrig ud af Skoven, hvis vi ikke snart faar Kending.

„Men vi kan jo ikke slaa os ned her.“

„Jo. Jeg aarker ikke mere. Du faar gøre, som du vil,“ svarer Olav kort. Dermed sætter han sig ned i Sneen.

„Olav, er du gal!“ siger jeg. „Vi kan ikke sætte os nu.“ Jeg tager ham i Armen og føler, at hans Legeme skælver.

„Olav, Olav! Kom, vi maa gaa!“

„Ja, gaa du. Bryd dig ikke om mig!“ Han graater ikke længer. Jeg ser ham folde Hænderne og hører ham hviske nogle usammenhængende Ord.

Dette er Selvopgivelsen.

„Olav!“ siger jeg atter. „Giv dig ikke over! Du skal se, vi snart er fremme“. Og jeg løfter ham op. „Du kan da begribe, at vi vil finde ud af Skoven igen.“

„Ja, naar vi bare kunde!“ svarer han.

Vi driver frem paa Slump. Ingen af os spørger hvorhen. Vi driver bare, Skridt for Skridt, anstrengte og slappe.

Taagen blir tættere med det begyndende Mørke. Skovens Lyd blir dystrere med den stadigere Vind. Dens Toner lyder som et Præludium til vor Ligsalme.

„Hvor mange er Klokken?“ spørger Olav.

„Halv fem.“

„Klokken fem er det mørkt.“

„Tror du?“

„Jeg lagde Mærke til det igaar.“

„Men om en halv Time kan meget være anderledes.“

„Vi faar raabe om Hjælp og skyde.“

„Nej.“

„Saa hører Folk os.“

„Nej, det vil' vi ikke.“ Det er min Æresfølelse, som protesterer. Den er altsaa endnu i Behold.

„Kanske vi kan være i Nærheden af Folk.“

„Da finder vi alligevel frem.“

„Er du ræd?“

„Ræd —?“

„For at blive her i Nat?“

„Nej.“

„For at dø?“

„Nej.“

„Tror du, det er Synd at gaa paa Jagt?"

„Hvorfor skulde det være Synd?"

„Haren er jo intet Skadedyr."

„Nej."

„Den saa saa ræd ud, da jeg skød efter den."

„Jasaa."

„Jeg tror, det er Synd at gaa paa Jagt."

„Det skal du ikke tro."

Jeg falder ned i et Hul over en Brisk og maa bede Olav hjælpe mig op igen. Mine Kræfter er opbrugte. Det forbavser mig, at Olav endnu kan flytte Foden.

Men det, at jeg falder igennem, ærgrer mig ikke længer. Jeg ved, at Sneen er vaad, men denne Vished plager mig ikke. Jeg ser, at mit Gevær, som jeg i Gaar pudsede skinnende blankt, er blevet fuldt af Sne. Heller ikke dette ænser jeg. Det sidste Fald har fyldt min ene Støvle med Vand. Det er mig ligegyldigt.

Alt er mig ligegyldigt. Jeg driver kun frem, driver som en blød, dum Masse. Snart vil jeg lægge mig ned at sove.

Sove! Strække mig ud, lukke Øjnene og hvile! Hvile hele mit Legeme i en Søvn uden Lidelser! Hvile, hvile! Og Sneen er blød. Den vil blive dejlig at sove i. Jeg vil snart lægge mig.

Mine Tanker begynder nu et stille Kredsløb, fyldt af Ro, Tavshed, Lykke. Alt, hvad jeg har oplevet af godt, hver lys Dag i mit Liv synes at ville afspejle sig i min Sjæl som et sidste Fata Morgana. Min Barndom, min Mor, min Barndoms Glæder — de melder sig alt i et underligt vigende Erindringens Lys. Jeg smiler, jeg smiler virkelig til hvert godt Minde og glæder mig ved hver glad Dag. Jeg takker stille med Fred i Sjælen hvert venligt Menneske, jeg har truffet paa min Vej, og beklager, at jeg ikke kan være noget for dem. Jeg er tilfreds, jeg er rolig, jeg er lykkelig.

Skoven er mig ikke længer uhyggelig. Skoven er ikke længer i min Nærhed. Min Fantasi raader. Min Sjæl er paa Flugt.

Jeg hører Olav tale bag mig. Han maa hvile, siger han. Jeg svarer ham ikke. Lidt efter spørger jeg:

„Holder du af din Mor, Olav?"

„Ja. Mor er snil," siger han med skælvende Stemme.

„Holder du af din Far?"

„Aaja, af Far ogsaa."

„Skal jeg bære dig, Olav?"

„Bære mig?"

„Er du ikke træt?"

„Jo."

„Kom, skal jeg bære dig."

„Nej. Bryd dig ikke om mig."

„Vi faar hjælpe hinanden, saa længe vi kan."

Vi kommer til en Myr. Den er frossen. Sneen er her kun et Par Tommer dyb.

„Har vi ikke været her før?" spørger Olav.

„Nej, Olav," svarer jeg. „Her har vi nok aldrig været."

„Jeg synes, jeg kender mig igen."

„Du tager fejl."

Vore Fødder gaar af sig selv. De har været vante til at kæmpe i høj Sne og at søge Fæste dybt nede. Her gaar de af sig selv paa det haarde Isdække.

Olav sætter sig paa et Gærde.

„Jeg vil blive her," siger han. „Her er det ikke saa vaadt."

„Nej, sæt dig ikke, Olav. Du kan gerne sovne." Dette siger jeg instinktmæssig. Hans Ord har ingen Rædsel vakt hos mig.

„Ja, jeg er søvnig."

„Vent lidt, saa skal jeg gaa op paa Aasen og se, hvor vi er."

Jeg ved ikke, hvorfor jeg vil dette. Det er vistnok Selvopholdelsesdriften, som ubevidst griber ind. Før i Dag har jeg flere Gange tænkt at stige til Vejrs for at se mig om. Kanske er det denne Tanke, som nu atter vækkes til Live ved Synet af den høje, nøgne Aas lige ved.

Jeg husker ikke, hvordan jeg kom op over den. Jeg husker bare, at jeg staar oppe paa Aasens Top og ser mig om.

Langt i det fjerne — Gud ved hvor langt — skinner et mat Lys. Jeg synes, det mindst maa være en Mil borte. Nu ved jeg, at det var lige i Nærheden. Taagen havde forfalsket Afstandene.

Jeg staar og stirrer hen mod dette Lys, og der stiger mig en Strøm af Længsel og Smerte til Hjertet. Jeg ved ikke, hvor jeg er. Min Hjerne er fremdeles forvirret. Jeg ved bare, at der henne bor der Mennesker, findes der tørre Klæder, en varm Stue. Der sidder nu glade Mennesker om Lampelyset, mens vi — mens vi skal til at omkomme her ude i Skoven!

End om jeg alligevel skød og raabte om Hjælp?

Nej, nej! Da vilde de komme stormende og tro, at her var Mordere eller vilde Dyr paa Færde. I Stedet fandt de bare os, der ikke kunde finde Vejen hjem fra en af de nærmeste Skove! Nej, nej! De vilde le os ud og Dagen efter fortælle denne morsomme Historie i Bygden.

Men om vi nu gik lige imod Lyset, til vi var fremme ved det?

Ja, den som kunde, den som kunde!

Jeg føler min egen Afmagt smerteligere end nogensinde, og en Bølge af Fortvivlelse truer med at bryde ind over mig. Mit Legeme skælver, mit Aandedræt besværes, Taarerne strømmer mig varme ned over Kinderne.

Jeg knytter Hænderne af Raseri.

„Vrøvl!" siger jeg til mig selv. „Skal du falde, saa fald som en Helt. Hvad er det, du flæber over? Hurra, Godtfolk, nu siger vi Verden Farvel!"

Mine Anstrengelser nytter dog intet. Jeg staar og stirrer hen mod Lyset med stive, tilslørede Øjne, mens min Fantasi tager sine egne Veje. Jeg hører mit Barns og min Hustrus Stemme, jeg kender Duften af deres Klæder, jeg føler Ovnens lune Varme slaa mig i Møde. Bordet staar dækket, et Glas klirrer, idet jeg sætter mig hen til det.

Ja, ja, ja, den som var hjemme!

Jeg maa fremdeles kæmpe mod min Bevægelse, der stiger og falder i stærke Bølgeslag. Men herunder vokser Resignationen stille frem. Den stærke Bevægelse har udtømt mine sidste Kræfter. Jeg er færdig. Det er alt sammen snart forbi.

Et stort Farvel til Verden toner mig som en Kirkeklokke gennem Sjælen.

Nede fra Skoven raaber en Stemme mit Navn. Jeg hører den straks, men svarer ikke. Den vækker ikke min Interesse. Stemmen raaber endnu en Gang, to Gange, tre Gange i Træk, glad og støjende.

Det er Olav.

„Kom, kom! Her gaar Vejen!"

Jeg husker tydelig hver mindste Detail af det, der nu hændte.

Det øjeblikkelige Indtryk, Olavs Raab gør paa mig, er, at min Kammerat er bleven gal. Han begynder at fantasere højt om det, han hele Tiden har ønsket. Spændingen, Anstrengelsen har været ham for stor.

Dette Indtryk bliver i min Sjæls ukontrolerede Tilstand straks til Vished. Olav er gal! Nu begynder den store Katastrofe.

„Skynd dig, her gaar Vejen!"

Stakkar! Han tror at være paa Sporet nu.

Jeg begynder at gaa ned over Aasen, men falder i til midt paa Livet. Under mig er der ingen fast Bund. Mine Ben søger forgæves efter Støttepunkt. En Kløft altsaa.

Skal jeg forsøge at komme op? Kan det nytte noget? Den blotte Tanke paa en ny Anstrengelse slaar mig med Modvilje.

Jeg lader mig synke tilbage i mit Hul og bliver siddende paa et Klippestykke under mig.

Mit Legeme begynder i det samme at gynge af Velvære. Jeg hviler, hviler. Omkring mig ligger den dybe Sne som bløde Puder. Jeg læner mig tilbage mod dem og lukker Øjnene.

Saa, endelig fik det da en Ende! Min Gud, hvor dette er herligt!

„Skynd dig da vel!" raaber igen Olav. „Her er Vejen."

„Ja, her er Vejen," raller jeg i Halvsøvne.

„Her er Myren, vi gik over, her er Losen og vore egne Fodspor!"

Hvad behager: Myren!

Jeg løfter paa Hodet.

„Myren?" spørger jeg lysvaagen.

„Javist: Myren, som Losen gik over."

„Er den der?"

„Javist! Skynd dig!"

Kunde det virkelig være den Myr?

Jeg kravler mig op og vælter mig ned over. Denne Gnist af Haab har tændt en skjult Mine i min Sjæl.

Da jeg kommer ned, staar Olav og ser paa noget i Sneen.

„Her er Sporene efter Haren og 'Diana'," siger han.

Jeg ser mig om.

Desværre: her er intet at kende igen. Her har jeg aldrig været. Jeg vidste det nok: det hele er bare Indbildning! Ak nej, vi er i en fremmed Skov, langt fra Mennesker!

„Her er nok ingen Spor, Olav," siger jeg. „Her har „Diana" ikke været med sin Fod."

„Se da selv," ivrer Olav. „Se, her har Losen gaaet, og her er vore egne Fodspor. Der er Aasen, vi kravlede op over før,

og der er Gærdet, vi i Gaar gik langs efter, da vi var her. Vejen hjem gaar lige der borte."

Han peger og gestikulerer. Det er vist længe, siden han var træt.

Det er sandt, hvad jeg nu siger: aldrig saa snart har jeg undersøgt Sporene i Sneen, før jeg med et genkender hvert Træ omkring mig. Thi denne Myr er en gammel Kending fra mine talrige Bærture og Fuglejagter. Hvert Træ kender jeg nu igen, endskønt de staar halvt tilslørede af Taage og Mørke. Den pludselige Forandring med mig er saa overvældende, at jeg bliver staaende maalløs en lang Stund for at bekæmpe min Forvirring. Dette er virkelig Myren, den Myr, som vi for lidt siden passerede. Vi er virkelig i Nærheden af en Skovvej. Det forholder sig virkelig saa!

Og med en Gang slaar det mig, at saaledes maa det forholde sig. Hvorledes kan det vel være anderledes? Denne Myr strækker sig omtrent midt gennem hele Skoven. Vi maatte en Gang støde paa den. Og Skoven i sig selv er jo ubetydelig. Selvfølgelig har det ingen Nød haft med os. Det hele har blot været en Dumhed, en fejg Frygt af voksne Mennesker udenfor deres egen Stuedør!

Men glad er jeg. Glæden svulmer i mine Aarer som Vind i spændte Sejl. Trætheden er som blæst væk. Nu kan jeg gaa en Mil, om det trænges.

Olav snakker væk. Han forklarer, hvorledes han kom paa Sporet, peger og gestikulerer. Jeg kan høre paa hans Stemme, at al Rædsel er veget fra hans Sind.

Det eneste, som plager os, er Sult og Væde. Vi føler nu, da Mennesket i os atter er vaagnet, at vi hele Dagen ikke har nydt et ordentligt Maaltid, og at vi er vaade til Skindet. Hjemmet som den nære Mulighed gør denne Følelse endnu pinligere.

Men derom blir der ikke talt et Ord. Alle Savn dør bort i en stor Følelse af Taknemmelighed. — — —

Thoralv Klavenæs.

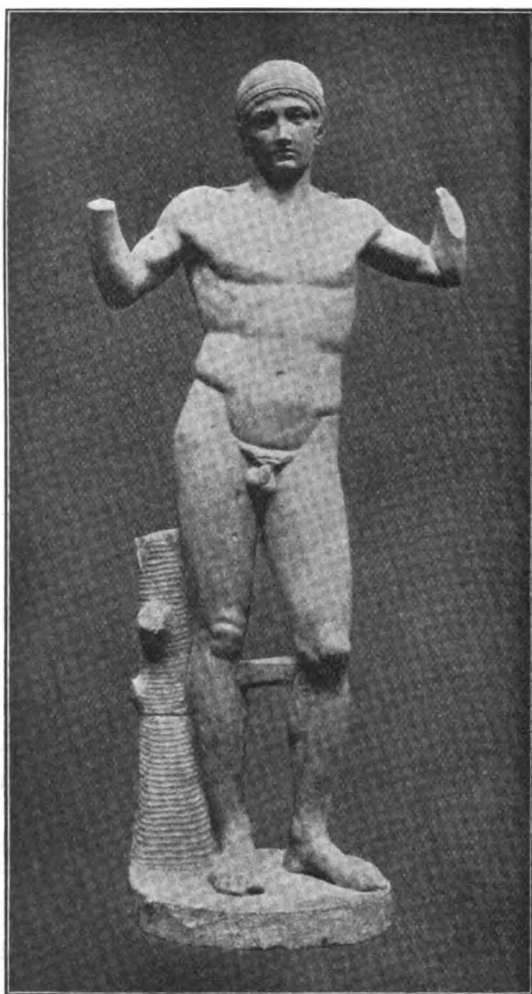
KUNST.

Ny Erhvervelser i Ny Carlsbergs Glyptotek.

Der er mellem Hr. Carl Jacobsens seneste Erhvervelser af antik Kunst to højst betydelige Stykker, af hvilke selv det ringeste med Rette vilde regnes som en glimrende Forøgelse for et hvilket som helst europæisk Museum. Det ringeste er nemlig intet mindre end en næsten fuldstændig velbevaret antik Marmorkopi efter en Bronzestatue af Fidias' berømte samtidige, Argiveren Polyklet. Denne nedlagde Resultatet af sine højst omhyggelige Studier over Legemsproportionerne i en Mønster-Fremstilling af en mandhaftig Knøs, der skrider frem med Spydet i venstre Haand. Et Modstykke dertil gav han i den i Stemning og Karakter blødere Statue af en Yngling, der efter at have vundet Prisen paa Palæstraen binder Baandet som Sejrstegn om sin Isse. Statuen i Glyptoteket, to Marmorstatuer i Britisk Museum, en i Madrid og en Bronzestatuette i Paris genfremstiller os aabenbart denne Polyklets højstbeundrede „Diadumenos“, som i Oldtiden betaltes med henved en halv Mill. Kroner.

Kopien skyldes desværre ikke nogen fremragende Kunstner. Han har ikke studeret Polyklets Proportionslære, som han burde. Der er et stødende Misforhold mellem de korte Arme og den umaadeligt massive Krop, der barokt karikerer de polykletiske Figurers Firskaarenhed. Hovedet er i sig selv smukt, men paafaldende modernt i Udtrykket og i hvert Fald mere romersk end græsk i Karakteren. Kroppens og Benenes Formbehandling er ikke særlig beundringsværdig, der er i det hele taget ingen af Kopierne, som giver rigtig Besked om den Gennemarbejdelsens Omhu og Finhed, for hvilket Oldtidsforfatterne roser Polyklet i de højeste Toner. At deres Lovord har været berettigede, kan vi skønne ved

et bevaret Originalværk af den polykletiske Skole, Torsoen fra den Sabouroffske Samling, en hovedløs Bronzefigur, funden ved Salamis. Der er her den kosteligste Finhed, Sandhed og Skønhed i

Diadumenos. Statue i Glyptoteket paa Ny Carlsberg.

Behandlingen af den organiske Form, i Kroppens bløde Elasticitet, i Knæpartiernes omhyggeligt studerede Artikulation. Naar Kopierne efter Polyklet med deres temmelig plumpe Muskulatur og i

Enkelthederne ret sløve Form kan gøre et noget tørt Indtryk, er det ganske sikkert ikke Originalernes Skyld.

Paa et betydningsfuldt Punkt afviger Ny Carlsberg-Statuen fra de andre Kopier. I disse sætter Atleten den venstre Fod noget tilbage for den højre og løfter venstre Fods Hæl fra Jorden. Der tillagdes i Oldtiden Polyklet Æren for at have gjort den i Plastikens Historie epokegørende Opfindelse at lade Figurens Hovedvægt hvile væsentligt paa det ene Ben, og selv om dette ogsaa før ham har fundet Sted, var han utvivlsomt den første, der ret forstod hele Motivets Værdi, om hvilken der findes en aandfuld og ypperlig Redegørelse i Julius Langes Værk: Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen i dens ældste Periode. Benstillingen i alle de Figurer, der synes os prægede af den polykletiske Stil, stemmer overens med den i de andre Kopier efter Diadumenos. Men det er med Rette blevet bemærket, at den passer slet for denne Figur; den nærmer sig for meget til at gøre Indtrykket af at være Gang. I Ny Carlsberg-Statuen hviler Figuren vel ogsaa væsentligst paa venstre Ben, men den sætter begge Fodsaaler fast mod Jorden. Det giver den den Ro og den Anstand, som er en Sejrherre mest klædelig og mest naturlig. Der forekommer mig at være al Grund til at tro, at det er Originalstatuens Motiv, da netop hele Figurens fine Rytmik, som det var Polyklets Fortjeneste at opfatte med forhen ukendt Skarphed, fremtræder langt mere eftertrykkeligt, langt mere udtryksfuldt, naar den har det faste og brede Hvilepunkt paa begge Fødder. Sideliniernes skønne Bevægelse faar herved dobbelt Ynde, Harmonien mellem de løftede Arme og hele Stillingen bliver fuldkommen. I enhver Henseende er det jo et herligt Motiv, Kunstneren har valgt for denne Statue. Det er som et idealt Billede af hele det græske Folk i dets stolteste Stund.

Den friske Mandighed, de polykletiske Figurer ejer, er sjældnere i den senere græske Kunst. Hvis en Forfatter med Aristofanes' konservative Sindelag noget længere frem i Tiden vilde have overført „Frøernes" litteraære Kritik paa de kunstneriske Forhold, havde Praksiteles sikkert maattet døje de bitreste Haansord for at have sveget de gammelgræske etiske Idealer ved Fremstillingen af Figurer, der er saa lade og kælne, at de ikke kan staa uden Støtte. Hvor meget han end kan prises for at have fundet Lionardosk fine Udtryk for Sjælens blide Drømmerier, saa kan det jo heller ikke overses, at hans Hermes er en vel sødladen Mandsperson, der bringer utiltalende Sider af det græske Væsen i Erindring. Det er ikke ham,

der betegner Højdepunktet af den græske Kunst, det er Fidias; med Praksiteles er der allerede naaet et godt Stykke frem ad Nedgangens Vej. Mange vil maaske endnu ikke indrømme det, og vore Forfædre havde uden Tvivl dømt anderledes, om Sagen kunde være kommen for deres Dom. Der gør sig i det hele taget i vor Tid en mærkelig Forskydning gældende i Opfattelsen af de kunstneriske Værdier. Vi vurderer den overlegne tekniske Dygtighed, den letsejrende Virtuositet, lavere end den før er bleven takseret; vi elsker stedse inderligere, hvad vi selv bitrest savner: den kunstneriske Følelses varme og stærke Ungdomsfriskhed, den hellige Enfold. Vi gider daarligt set paa Guido Reni, men tilbeder Giotto, vi bøjer os for van Dyck, men de gamle Nederlænderes Fortrin glæder langt mere vort Hjerte, den arkaiske Apollon Strangford er os uendeligt kærere end Apollon fra Belvedere. Stiv er han vel, men der er i det kry Hoveds straalende Udtryk som en ung Vaardags rige og frydefulde Glans. Og Sympatien vokser sig stedse stærkere for Wergelands Bekendelse:

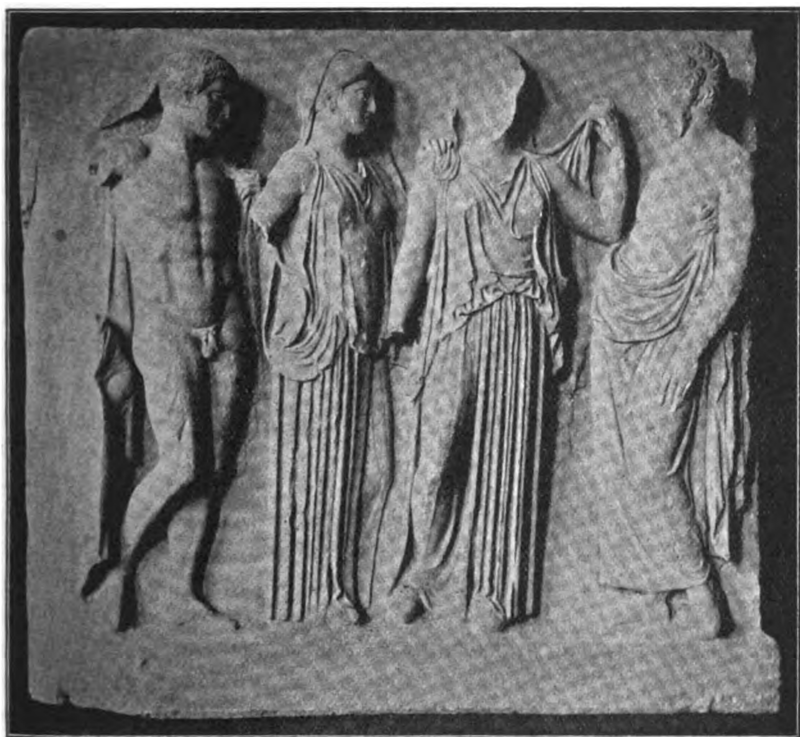
„Jeg kalder dine Anemoner Aarets Pryd.
skønt jeg nok veed, at Roserne vil komme“.

Lad os dog vogte os for den Taabelighed rent at kaste Vrag paa Roserne, fordi Anemonen bliver Modeblomst. --

For Diadumenos-Figurens Vedkommende er det jo et slemt Skaar i Glæden, at den kun er en sen, karaktersvag Kopi efter en ypperlig gammelgræsk Statue. Den anden af Glyptotekets mest fremragende ny Erhvervelser er et originalt Arbejde af græsk Kunst fra en Tid, der ligger ganske nær dens største Højde. Det er et Marmorrelief, paa hvilket der er fremstillet 4 Figurer i omtrent $^1/_3$ Størrelse; af en femte, mindre Figur er kun den venstre Side bevaret. Mod Hovedfiguren, en ung Kvinde, der med venstre Haand løfter Kappen op over venstre Skulder, er de andre vendte, til højre for hende staar en ældre skægget Mand, til venstre en ung Kvinde, der lægger sin venstre Haand paa hendes Skulder og holder højre i Siden, ved Siden af denne Figur ses en ung nøgen Mand, der synes at ville tilhylle sit Hoved med sin Kappe. Relieffet er utvivlsomt et attisk Gravmæle, ualmindeligt figurrigt, men i denne Henseende dog ikke enestaaende. Den afdøde er fremstillet omgiven af sin Slægt, Fader og Søskende eller Mand og Børn; den lille Figur længst til venstre, af hvilken kun et Brudstykke er tilbage, har enten været et Barn eller en Miniatur-

fremstilling af en Slavinde, der har sørget ret hjerteligt over at maatte miste en god og naadig Herskerinde.

Relieffets Stil har den ophøjede Mægtighed i sin skønne Holdning, den klare Ro i sin fine Rytmerigdom, den fuldendte, enestaaende Adel i et og alt, der udmærker det femte Aarhundredes græske Kunst. For en noget yngre Tid taler dog maaske

Attisk Gravrelief. Glyptoteket paa Ny Carlsberg.

selve Fremstillingens Motiv og den smukke, unge Mands lidt mat smægtende Synken i Knæene. Lige saa lidt som i de fleste andre Gravmæler staar Gennemførelsen paa Højde med Kompositionen, Fødderne er temmelig forsømte, og den skæggede Mands værdige, stilskønne Figur falder betænkeligt bagover. Den unge, i Profil sete Kvinde med den stolte, strænge Holdning vilde være fuldendt smuk, om ikke Hovedet var lidt tørt. Hovedfiguren, der desværre mangler Ansigtet, er en ganske lydeløs, en overordentlig herlig

Skikkelse, paa samme Tid storskaaren, kongelig værdig, og blødt yndefuld. Dens Bevægelse genfindes paa et andet ypperligt Gravmæle, Melites Stele, — afbildet hos Conze, Nr. 803, — kun løfter Melite Kappen med højre Haand. Conzes Tekst fremhæver denne Figurs Stilslægtskab med Statuen i München af Eirene med Plutosbarnet, en Kopi efter et Værk af Praksiteles' formentlige Fader, Kefisodotes, fra Tiden om Aar 370 f. Kr. Slægtskabet mellem Eirene-Statuen og Relieffets Hovedfigur er endnu umiskendeligere, denne kan maaske alligevel godt være noget ældre. Relieffet bringer en saa levende Erindring om og en saa lysende Afglans af den græske Kunsts allerherligste Værker, at det i hvert Fald ikke kan være stort yngre end Aar 400 f. Kr.

Den nærmestliggende og mest naturlige Forklaring af Relieffets Fremstilling turde jo være den, at den afdøde, idet hun drager Kappen om sig og skrider bort, tager Afsked med sin Slægt. Skilsmissen er tung for dem alle. De dvælende Blikke er vendte mod den bortdragendes Ansigt som for ret at indprente det i Hukommelsen, inden hun for stedse forlader dem. Den unge Pige lægger sin Haand paa hendes Skulder, som om hun vilde sige: „Hvor kan du dog nænne det?“ Den unge Mand vil tilhylle sit Hoved med Kappen for at skjule sin Smerte. Og selv dvæler hun i sin Gang, som om hun kun med Besvær, ved en stærk Viljekrafts faste Beslutning, rev sig løs, højre Arms Bevægelse siger tydeligt: „Jeg maa!“ Afskedsøjeblikkets Vemod er Relieffets Stemning. Om Dødens Bitterhed og Vaande fortæller det intet, og Sorgen viser sig kun strængt behersket eller mildt fortonet, som overalt i den græske Kunst. Vidste man ikke bedre, skulde man tro, at Døden havde ført de gamle Grækere til Hades med blødere Hænder end dem, med hvilke den nu griber os i Nakken. Gravmælernes Slægt synes fældet af „Artemis' lempeligt saarende Pile“; „Dødens Vej ned i det stille Dyb har venlig aabnet sig“, som det siges om Kong Ødipus. Professor J. L. Heiberg, der i Fjor i en klart og varmt skrevet lille Bog har behandlet de attiske Gravmæler, har som Motto for denne anført de Schubertske Strofer til Dødens trøsterige Ord for den unge Pige i Matthias Claudius' lille Digt. Der er den samme blide Alvor i Gravmælernes Stemning, om end den græske Opfattelse af Døden staar uendelig fjernt fra Forestillingen om „Freund Hain“, der slukker Claudius Lyset, naar han lægger sig til Ro med den glade Forvisning, at det er Festdag i Morgen. Thi vel kunde den haardtprøvede Græker betragte

Døden som Ven, — for Æschylos' Filoktet er „Thanatos ene Lægen for ulidelige Onder, da ingen Smerte naar den, som er død," — men for almindelig græsk Tro var det bedre Lod at være Træl paa Jorden, end som Achilles at være Skyggernes Drot.

Professor J. L. Heiberg forklarer i sin højst fornøjelige og lærerige Bog et i Gravmælerne fra det fjerde Aarhundrede jævnligt benyttet Motiv, to Figurer, der trykker hinanden i Haanden, som den døendes Afskedshilsen. Det forekommer mig, at denne Tolkning i hvert Fald hyppigt er den eneste rimelige, og at ogsaa Ny Carlsberg Relieffet taler til Gunst for den. Professor Julius Lange har i en vidfuld og ypperlig formet Afhandling opponeret mod Heibergs Opfattelse og forklaret nogle af Fremstillingerne som den afdødes Besøg hos de efterlevende, antaget dem dannede af en vemodig Fantasi, en digterisk Drøm om et stakket Gensyn. At Grækerne vilde betragte Skygger fra Hades som velkomne Gæster, kan jeg dog ikke tro. Heiberg har vistnok forklaret vel mange Fremstillinger som Afskedsscener, ofte er Haandsrækningen snarest Troskabspagtens Tegn eller simpelthen Udtryk for, hvor kære de fremstillede Personer var for hinanden. Uagtet „den Tanke, at man paa Graven skulde have givet et Billede af ideal Sammenhørighed, kun med et let Anstrøg af Vemod", forkastes af Heiberg som „alt for moderne romantisk" tror jeg, at mange Gravmæler, deriblandt de, for hvilke der er søgt saa højst afvigende Forklaringer, netop er udsprungne fra denne Tanke, og i rent genrebilledlig Form stræber at vise os, hvor inderligt og intensivt den afdøde af sine nærmeste var elsket. „Dybt savnet, aldrig glemt", som der stod under en lille Piges Navn paa en uafhentet Gravsten hos en af vore Stenhuggere.

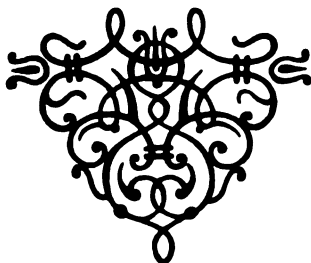
Naar der ovenfor er sagt, at Ny Carlsberg Relieffet bringer en levende Erindring om den græske Kunsts allerherligste Værker, er der ikke alene tænkt paa Parthenonsfrisen, men ogsaa paa det underdejlige Orfeusrelief, som Heiberg med Rette priser i de varmeste Ord. Der er baade Slægtskab i Stemning og Stil, Relieffets Hovedfigur staar næsten lige saa nær ved Eurydike som ved Eirene. Det kendes af tre velbevarede Kopier og et Fragment af en fjerde, det overslikkede Eksemplar i Villa Albani, — som Heiberg afbilder, — staar langt under det i Neapel, og Eksemplaret i Louvre, der overalt er det mest foragtede, synes mig — takket være Paavisninger af en ikke anerkendt Autoritet, Joachim Skovgaard, — i væsentlige Henseender at staa over dem begge. Origi-

nalen har afgjort været et græsk Arbejde fra det femte Aarhundrede, — en løs Gætning har henført det til Fidias' Elev Alkamenes. — Relieffet godtgør paa det eftertrykkeligste, at hin Tid magtede Fremstillingen af det varme Følelsesliv lige saa vel som den senere Kunst, ja meget bedre, thi i Henseende til at give et sjælfuldt og rammende Udtryk for den dybeste og inderligste Følelse er det vel det ypperste Værk, Verdenskunsten ejer. Sund Menneskeforstand kan umuligt misforstaa Motivet; det er Orfeus, der mister den genfundne Eurydike ved at bryde Forbudet mod at vende sig til hende, og i et langt Blik siger de nu hinanden Farvel for stedse. (Jeg frygter dog, det er en Misforstaaelse at ville dissikere nogen Følelse frem af Embedsmanden Hermes' højre Arm; Heiberg mener, at hans Skræk over det skete endnu „trækker" i den, en Tysker — Sybel — at den gør en „Verlegenheitsgeberde".) Men sund Menneskeforstand forlader undertiden de lærde Specialdyrkere af den klassiske Kunstarkæologi, naar de svimler op i deres luftige Hypotesers elskede Pauluner, og Motivet er oftere blevet omfortolket under Spekulationerne for at udgranske dets Bestemmelse. Adskillige har i det villet set et Votivbillede, foranlediget ved en Tragedie, om hvilken intet vides, den nyeste Afhandling om det — af Leo Bloch — antager, at det har været Væggepryd i en offentlig Bygning, en anden Arkæolog har tidligere udkastet den Tanke, at det var et Gravrelief, der slet ikke forestiller Orfeus og Eurydike, men et Par almindelige Borgerfolk, og den ansete Lærde Curtius har grebet denne Tanke og givet den den Ændring, at det alligevel er Orfeus, men at der ikke er Tale om Afsked, tværtimod, Orfeus er Hades' Betvinger og Eurydike løfter som hans bly Brud sit Slør. — Lange og Heiberg, der begge giver den eneste fornuftmæssige Tydning af Orfeus-Relieffet, vil begge gerne betragte det som Gravmonument, Heiberg, fordi det fremstiller Afsked, Lange, fordi det fremstiller baade Afsked og Gensyn. Det er mulig rigtigt, men der foreligger intet, som giver denne Antagelse fast Grund under Fødderne. For en moderne Betragtning kan Æmnet synes passende for en Grav, fordi det betoner en Mulighed for, at Graven atter kan afgive sit Bytte. Men der kendes endnu ikke fra nogen græsk Grav en analog Fremstilling; at Hermes et Sted fører den afdøde til Hades, kan virkelig ikke regnes for en saadan. Derimod er det i højeste Grad sandsynligt, — ja vel utvivlsomt, — at Orfeus-Relieffet, der sikkert i Oldtiden nød fortjent Anseelse, eftersom det er kopieret saa ofte,

har paavirket de Kunstnere, der fremstillede Familjescenerne paa Gravreliefferne, blandt andet ogsaa den Kunstner, der har udført det Relief, der nu er kommet til Ny Carlsberg.

Til Slutning er det en Pligt at minde om, at der i samme Stue som Relieffet findes et Fragment af et andet attisk Gravmæle med et Kvindehoved, som gaar i Rang med de skønneste græske, og som ejer en Sjælfuldhed og Udtryksadel, der fortjener at skaffe det en Plads i vore Hjerter ved Siden af Luinis hellige Katharina og Rembrandts Dameportræt paa Galleriet. I det hele taget rager Glyptotekets ny Erhvervelser højt op mellem det forholdsvis lille Antal Skatte af gammel Kunst, vi i København kan prise os lykkelige over at have Lejlighed til at se.

KARL MADSEN.

BØGER.

J. L. Heiberg: Attiske Gravmæler.

Det er en Bog, som er god at faa Forstand af for dem, der vil lære Aanden i det gamle Hellas at kende. De fleste mener vistnok endnu, at Grækerne var saadan nogen smukke Mennesker, der boede i Marmortempler og løb nøgne rundt og var glade. Deres Liv var en Leg og Døden ikke synderlig anderledes. De levede i Skønhed med Vinløv om Haaret, og naar de døde, gik det som Lessing lærte og Schiller sang:

> Damals trat kein grässlicher Gerippe
> vor das Bett des Sterbenden. Ein Kuss
> nahm das letzte Leben von der Lippe,
> seine Fackel senkt' ein Genius.

Prof. Heiberg gør opmærksom paa, at denne Dreng med den sænkede Fakkel er romersk og ikke stammer fra den klassiske Hellenertid. Naar man talte om Antiken, saa man overhovedet længe kun mod Rom, saaledes navnlig i forrige Aarhundrede. Den gamle Billedkunst, man havde Lejlighed til at se, kom fra Italien eller fandtes der; den gamle Litteratur, man levede sig ind i, var romersk. Nu var ganske vist den romerske Kunst hentet fra Grækerne; men det var Grækerne fra Aleksandrinertiden, som havde størst Indflydelse paa Romerne. Naar et Folk kommer i Berøring med en fremmed Kultur, paavirkes det ikke mest af de Ting i den, som er størst, men af dem, som ligger nærmest.

Aleksandrinerkunsten var vel i det hele en Nedgangskunst. For en Del var den virtuosmæssig Efterligning og lærd Efterklang af den gamle græske. Den er maaske mest sig selv i det smaa, det nydelige, det lette. Det bedste i dens Digtning er Hyrdeidyllerne;

men de dækker ikke Tidens Liv; de er langt snarere et Udtryk for en Flugt fra Virkeligheden.

Det betegnende for den klassiske Hellenisme er i Modsætning hertil netop dens faste Greb paa Virkeligheden. Den ser Liv og Død aabent og naturligt under Øje. Livet er godt, selv om det langtfra er en Leg; thi Sorger og Bekymringer har man nok af. Og Døden er et stort Onde. De klager alle over den, fra Homers Tid indtil Platon kommer. De forflygtiger den ikke til en blid, dunet Ting; men de overdriver den heller ikke til et Skræmsel. De betragter den med samme primitive Syn, man kan finde hos Bønder og Søfolk. Det er Naturens Orden. At gamle Mennesker dør er der da ikke stort at sige til. Men den ubetimelige Død er en stor Sorg. I de græske Gravdigte beklages idelig de Ynglinge og Piger, som dør ugifte, unge Koner, døde i Barselseng, Folk, som drukner til Søs, og de, der dør i fremmed Land.

De taler gerne jævnt og ligefrem om Tingene og gør ikke Spræl med deres Følelser. Deres Kunst synes derfor tit underlig nøgtern for moderne Mennesker, som har faaet for stærke Kryderier og for mange Blomster. Naar de vil udtrykke deres Sorg over de døde eller deres Beundring for dem, taler de ogsaa helst ganske sindig. Deres Gravvers er ofte kun en simpel Meddelelse om en Kendsgerning, som ikke trængte til noget Smykke for at røre Hjerterne. Eller man træffer en rolig Sentens med en Underbund af Vemod eller Bitterhed eller Beundring. Der er ingen Svulst, ingen Sentimentalitet, men et mandigt Maadehold. Saaledes i Simonides' udmærkede Epigrammer, f. Eks. den berømte Indskrift over Spartanerne, der faldt ved Thermopylai. Eller i et Vers som dette:

Dristig i Kamp var Timokritos; her er hans Minde.
Ares skaaner jo ej djærve, men daarlige Mænd.

De lever i Dagslys, ikke ved Maaneskin. Deres Tanker vendes mod Verden her; de lægger ikke Livets Tyngdepunkt hinsides Graven. Det er paa den faste Jord, de lever og røres; her ser de i Mindet deres døde færdes. Det Indtryk faar man ogsaa af deres Gravmæler.

Den Romantik, de ikke selv havde, finder man derimod tit hos deres Fortolkere. Man har et morsomt Eksempel herpaa i Tydningerne af et Gravmæle over en Mand, som hed Xanthippos.

Han sidder med noget i Haanden, som ligner en Fod. Man har sagt, at han var Perikles' Fader eller den bekendte Kondottiere fra den første puniske Krig. Andre har fortalt, at Foden tydede paa, at han forestillede Pluton. Saa er man bleven mindre højtflyvende: det er slet intet Gravmæle, men en Votivgave fra en Mand, som er kommet sig af en Fodsygdom. Indtil det endelig er gaaet op for de lærde, at Xanthippos er en skikkelig Skomager, som sidder med sin Læst (se Heiberg S. 68). Det er ligeledes et senere Paahit, naar man i Sirenen paa Sofokles Grav har villet se en Hentydning til, at den døde var Digter; Sirenen var en Dødsgudinde (se S. 30).

Det skyldes sikkert ogsaa Fortolkerromantik, naar man i de mange Gravbilleder, hvor en Person tager en anden i Haanden eller lign., har villet se et Møde med den afdøde i den anden Verden. Det naturligste er vist at sige som Prof. Heiberg, at Scenen forestiller Dødens Skilsmisse, Slægtens eller Vennernes Farvel til den afdøde. Det vilde ikke ligne Grækerne at lave saadanne Gensynsscener. For en uhildet Betragtning synes de afdøde ogsaa altid paa disse Billeder fremstillet levende, som de gik og stod. Der er noget genremæssigt ved dem. Man ser den unge Mand ved sin Idræt, Børn med deres Boldte og Dukker, unge Kvinder med Smykkeskrin, Folk, der sidder og læser. De har deres Slaver hos sig, deres Hunde og Fugle. Man føler ikke et Pust fra Dødsriget, men fra det virkelige Liv. Og det gælder ogsaa, hvor de tager hinanden i Haanden.

Forf. støtter sin Opfattelse ved gode Beviser, hentede fra Litteraturen. Om han har Ret i, at Grækerne i Almindelighed slet ikke havde nogen Forestilling om et Gensyn efter Døden, kunde dog maaske betvivles. Af den episke Digtning faar man ikke det Indtryk, at Dødningenes Sjæle tænktes som bevidstløse Skygger. Det er ganske vist Homers eget Udtryk, Forf. her bruger. Men omtrent i samme Aandedrag forudsætter Digteren jo dog, at Agamemnon kunde have mødt og genkendt sin Søn, hvis denne var død. I Slutningen af Odysseen skildres et Gensynsmøde mellem Agamemnon og de dræbte Bejleres Skygger. Og selv om dette Afsnit er den yngste Del af Digtet, fandtes det dog vel i Odysseen og kendtes af Folk, da de Gravmæler, hvorom Talen er, blev til? Men fordi saadanne Scener findes i Digtningen, er det jo langtfra givet, at Tanken om et Gensyn er udsprunget af de folkelige Forestillinger eller trængt ned i disse. Derimod vejer det tungt

til, at Indskrifterne paa Gravmælerne aldrig omtaler eller antyder slige Gensyn, mens derimod flere Indskrifter kun kan fortolkes som en Afskedshilsen.

Grækerne borttager i disse Billeder ikke Smerten over Døden eller gør den til en let Ting. Men de bærer sig ad som Ofelia; de forvandler Sorgen til Skønhed. De giver ikke nøjagtige Virkelighedsbilleder af de døde, selv om de til Tider aabenbart stræber efter en vis Portrætlighed; og de holder sig langt fra den Slags haandfaste memento mori, man kan træffe paa Gravmæler fra Renæssancetiden. De idealiserer baade de afdøde og Døden selv. Ogsaa Udtrykket for Sorgen. Det har vel nok i Virkeligheden, i hvert Fald inden Døre, været langt voldsommere, mere som man ser det paa Vasebilleder, hvor den afdøde ligger paa Baare, og Slægtningene jamrer og river sig i Haaret. Paa Gravmælerne er Udtrykket roligt og dæmpet. Det hænger sammen med, at behersket Maadehold, som Forf. siger, var det græske etiske Ideal. Slaverne, der afbildes sammen med deres afdøde Herrer, kan derimod hengive sig til Smerten med en Heftighed, som aabenbart ikke fandtes passende for fri Mænd.

Selv om Døden i disse Billeder idealiseres, gør Grækerne den dog ikke til Romantik; de flyver ikke væk fra Jorden. Den fortones i Skønhed, Udtrykkene mildnes; men det væsentlige, Følelsen overfor Døden, forvanskes ikke. Den Sorg, som er legemliggjort i Gravmælerne, er ægte og stærk; i al sin Ro gaar den dybt, og den griber desmere, netop fordi den er saa behersket. — Det er denne Forening af en sund Betragtning af Liv og Død, af sand og stærk Følelse og ædel Skønhed, der gør disse gamle Gravrelieffer saa betagende.

Forf. advarer med Føje mod at lægge et enkelt Princip til Grund ved Fortolkningen af Billedernes Indhold. Naar man staar overfor en Samling græske Gravmæler, er man straks tilbøjelig til at tro, at naar en af Personerne sidder ned, er det den døde. Man bliver imidlertid snart tvivlende; og naar man opdager, at de siddende Personer saa godt som altid er Kvinder eller gamle Mænd, indser man, at det Fortolkningsprincip duer ikke. Det er deres Køn og Alder, som har skaffet dem et Sæde. Det er ikke saa nemt at faa Billedernes Mening fat. Prof. Heiberg gør særdeles fint Rede for den Mængde Bestemmelser, man maa tage til Hjælp ved Tydningen af Gravmælerne. Og selv om man følger disse Vink, kan man have ondt nok ved at klare sig. Et Billede,

som det paa S. 112 vilde man efter de almindelige Regler, Forf. angiver, tyde galt. Her viser Indskriften den rette Vej; men ofte er Indskrifterne temmelig vildledende, da det var Brug at sætte ogsaa de levendes Navn paa Stenene, eller at hugge det ind senere, naar en af de fremstillede Personer døde.

Prof. Heibergs Skrift er en udmærket Vejledning til at forstaa og nyde disse Gravmæler. At hans Fremstilling er bygget over en grundig og omfattende Lærdom, kunde man vide forud; men Bogen er derhos skrevet saa jævnt og smukt og letfattelig, at enhver vil kunne have Glæde og Gavn af at læse den. Hans Tydninger og Redegørelser for Billedernes Indhold er lige saa skarpsindige som nydelige, og han kaster stadig meget belærende Strejflys over Grækernes Liv og Forestillinger. Han er selv mættet med hellenisk Aand; derfor giver Bogen et saa levende Indtryk af attisk Sæd og Tankesæt. Det er vel nok kun en enkelt Side af græsk Aandsliv, man faar fat i her, men det er en af de væsentligste.

Tre af Billederne er ved Indbindingen kommen paa gale Steder. Hvor der i Teksten henvises til S. 133, 129 og 137, bør der læses 129, 137 og 133.

Niels Møller.

DEN MODERNE NORSKE LITTERATUR.

Det afskyelige Krigsvæsen, som Europa sukker under, lægger en falsk Maalestok paa Folkene. Deres egen Selvfølelse og andres Agtelse bestemmes af, hvor mange Soldater og Heste de kan stille op foran Kasernerne, og hvor mange Krigsskibe de har i Dokkerne og ud over Havene. De smaa Folk demoraliseres af det, de store forvildes.

Sæt, at Europas moderne Litteratur-Navne var lige saa mange Skibe, store og smaa, Dampere og Sejlere, og at de nu ved Vintertid rejste i Flaader over Atlanterhavet for at besøge Amerika.

Ikke sandt —: straks, Amerikanerne hørte derom, fyldtes deres Fantasi af andre Billeder og langt større end dem, Krigsflaader giver. Deres Forventning, deres Følelser stod færdige med ny Maal, — saa at, naar det meldtes, at nu kom den russiske Litteratur-Flaade, nu saas den under Opsejling langt ude, da tænkte de, mens de skyndte sig ned mod Stranden, mere paa Ruslands Ulykker end paa dets Storhed, mere paa dets Martyrer end paa dets Erobringer, mere paa den russiske Ungdoms Idealer end paa den russiske Kejsers Magt. Kvælden var blodrød, Havet oprørt, de store Skibe duved, saa Havsprøjten stod over Master og Skorstene; de sidste var hvide af Havsalt. Somme af Skibene syntes stærkt medtagne. Mange var store og somme mærkelige ved et nyt Konstruktionsprincip; næsten alle, baade store og smaa, gik heller tungt, førte en uhyre Sejlmasse eller gik med stærk Stim; Luften bugned af mørk Røg. Tilskuernes Beundring blev opblandet af Vemod, da de saa ud i den blodrøde Kvæld; thi den spaaede om, at Morgendagen bragte end haardere Vejr. Alle vidste, at Flaaden straks skulde videre; den var ikke kommen for at holde Fest.

Skrevet for „Forum", New York, offentliggjort samtidig i „Die Zukunft", Berlin og i „Tilskueren".

Nogle Dage senere staar Tilskuerne nede ved Stranden i end tættere Klynger. Bortdragende Uvejr langt ude, Solvejr her fremme, og den franske Flaade sejlende op i dette, — høje, lette Master, Lystsejlere uden Ende, og mellem dem store Dampere, hvis Røg jages vidt ud over af Vinden og lyses op af Solen, saa den lægger sig over det udstrakte Billede som en Reklame. Elegante Skrog, jo nærmere jo mer moderne viste de sig, og som de var fine i Linierne, blændende i Farverne, Udstyret, Ensemblet. Nogle større ragede op som Hyrder til Hest i en Hjord. Skud, Orkesterklang, Hilsen med Flag, en betagende Farvevrimmel, Støj, Mangfoldighed; og saa var der ingen Ende paa dem.

Men da den første Overraskelsens Rus var ovre, syntes Mangfoldigheden mere at gaa paa mindre Ting end paa større; Grundformen var endog ensformig. Dette og mere glemte man dog ganske over den skærende Modsætning mellem Glansen, Larmen, Skønheden, ja Storheden i Ankomstøjeblikket . . . og den uhyggelige Standart, som det første Skib førte paa sin øverste Mast, nemlig et Dødningehoved. Det andet Skib ligesaa, det tredje, det fjerde, det femte . . .! Ja, da man skulde se til, førte de det samme baade store og smaa, et Dødningehoved med korslagte Knokler under i rødt, i hvidt, i sort, i gult. Dødningehovedet kom igen i Udstyret om Bord; i gode Kikkerter kunde man se det. Tilskuernes Øjne søgte længer ud efter det glade Frankrig; det maatte da være med! Jo, der kom en hel Klynge i muntre Farver med Dansemusik om Bord, Trommerne havde den allerkvikkeste Taktføring, Blikinstrumenterne skingrede, Fagotter, Klarinetter, Fløjter jodlede, det gav orientalsk Farveklang. Der kom det glade Frankrig! Alle saa op mod Standarten; den var et dansende Dødningeskelet med en Le i Haanden, lystigere i Stilling end nogen Kankantøs. Hvad Pokker, tænkte de forsamlede; de saa længer udover ... aha, der traf de endelig vakre, stærke Skuder, store som smaa, med den galliske Morgenhane i Standarten, struttende af friske Farver; med overmodig Fryd hilste den en ny Dag! Nu saas og Standarter med Foraarets Blomst i, og en Række flotte Symboler, saaledes Silén blandt Nymferne, Amor som Skolemester, en Træsko, en Matroshat med flagrende Baand, en Soutane, en japansk Papirlampe i Balance med en Kolumbinemaske, og en Officerskaarde som Balancestang osv. osv. Men Hovedindtrykket blev, da den vældige Flaade var sejlet forbi, at her var flere, der sørgede for Begravelsen end for Fødselen. Disse

mangeartede, kostelige Evner stod foreløbig mest i Dødens og Undergangens Tjeneste. — —

En almindelig Diskussion rejste sig blandt Tilskuerne efter denne Opvisning under Indsejlingen. Ordskiftet blev saa stærkt, at de længe ikke tænkte paa nogen af de Besøg, som endnu var i Vente. Men da man hørte, at omtrent samtidig var en Række større og mindre Flaader afsejlede, vaagnede Nysgerrigheden og den arvede Væddemaalslyst: hvem af alle disse Flaader tager Têten? De fleste holdt paa den engelske, de næstfleste paa den tyske, nogle paa den hollandske osv.

Da meldtes tidlig en Morgen, at nu skimtedes en Flaade; ingen kunde endnu se hvilken. Straks nedover mod Stranden, de ivrigste Væddere foran. Det havde snet om Natten, nu lyste det op og var koldt. Ret derude, hvor Solen skar de sidste Snetaager itu, saas let Røg, dukkede Master op og snart store Skrog, efter dem en hel Række og længst ude atter store, som bebudede flere. Men over alle i et Luftsyn saas straalende Sejl og friske Flag, et Aandernes Fartøj sejlede deroppe, større end noget nede i Flaaden. Var det dens Skytsaand? Hvem kom saaledes? Hvad var dette for en Flaade?

Alle, som havde væddet, tabte. Flaaden var hverken den engelske eller den tyske, den kom fra et af den gamle Verdens mindste Folk, hvis Aner Europas ældste Aristokrati nedstammer fra, og hvis underskønne Land er blevet permanent Verdensudstilling for rejselystne. Det var den norske Flaade, som kom, og det med stærk Fart.

Noget tæt og sluttet ved hvert Skib, som havde hvert sit bestemte Ærind. Ikke et eneste Lystfartøj i hele Flaaden. Ingen Bevægelse ud af Kursen. Paa en enkelt Undtagelse heller ingen Elegance over Sejlføring og Skrog; men en tryg Tilforladelighed. Hver Skude syntes et Rige for sig. De kom sammen, fordi de ikke kunde lade det være, men hver var paa sin Vis.

Dagen blev helt klar, før de naaede nærmere; Lufttonen var heller kold. Næsten alle disse Fartøjer var lyse. Deres Skrog, deres Sejl, deres Skorstene kunde være i forskellige Farver; men tilsammen virked de lyse. De saa ud som Snemænd, der kom paa Ski og med Flag fra Midnatssolens Land, kom med gode Budskab fra Verdensgrænsen. Der slaar Havet de store Toner an, og der renser Sneen Sindene.

Saameget stærkere stak nogle mørke af, mørke med lyse

Striber i, eller lyse med mørke Striber i. Disse løb rundt i Skrog og Skorstene, igennem Sejl og alt løst om Bord. Skibene med den mørke Stribe var store, stærkt skaarne.

Saa langt tilbage, som det Folk, der sendte denne Flaade ud, har Saga, følger den mørke Stribe. Den skærer — lad mig sige — hvert tiende Blad i dets Historie, undertiden hvert tredje, i somme Perioder hvert eneste. Her er sikkert oprindelig to Folk, kæmpende, som alene to saa stærke Temperamentsmodsætninger kan kæmpe. Man gætter paa, at Norge har været befolket i to langt fra hinanden skilte Tider; at det første Folk levede der paa de første isbare Pletter langs Kysten under sparsomme Kaar, at det andet Folk kom, da de store Skove allerede lunede Dalene. Hvordan det end forholder sig, her er et lyst, samfundsskabende Folk, i Tro paa Livsmagterne; her er en individualitetsstærk Protest, som bare ser, eller helst ser, hvorledes Mennesket forkortes inden Lov og Vedtægt, og derfor rejser Trods. Alle Folk har Modsætningen; hvordan end et Samfund bygges, saa bliver det fler eller færre til Fortræd, og Protesten kommer. Men i Norge er den stærkere, har altid været det; den er mere end født af Forholdene, den er nationalbestemt. Da den store Statsbygmester Harald Haarfagre samlede Norge, sloges nogle med ham til sidste Flok; de flyttede heller ud, end de fandt sig i saadant. Ud til Skotland, Irland, Nordamerika, Island, Grønland, opdagede Amerika osv. Deres store Type er Egil Skallagrimsøn, Skjalden og Vikingen, en hævngerrig, snu Kriger, som indslimede i Spot alt, han vilde fordærve; men som inderst inde hulkede af Forladthed.

Han gjorde sig landflygtig; men der var nok igen i Norge af dem, der hørte ind under Typen. De var jo nu opblandede med de andre, og deres mørke Hud brød igennem overalt. Engang bragte de Folket til Forfaldsgrænsen, fordi Omstændighederne gav dem for stort Raaderum. At disse to Modsætninger er stærkt oppe, er bare sundt; alene saaledes vindes aarvaagen Frihed. De udjævnes ikke helt, de standser ikke sin Krig, før vi har naaet et Samfund, der i det hele ikke krænker den enkeltes Vækst, d. v. s. aldrig. Men det gælder om, at det lyse er i stort og muntert Overtal, at Folkeidealet ikke skades. Og her aflægger Litteraturen sit stærke Vidnesbyrd. Temperamentets Lufttone — eller hvad jeg skal kalde dette Vejr og disse Udsyn i det, som alt det andet bare er faste Punkter i —, den kundgør sig i Litteraturen som lys. Endnu stærkere i, hvem Folket op igennem Tiderne har udkaaret

som sine repræsentative Mænd og Kvinder. Har Egil Skallagrimsøn eller nogen i nyere eller nyeste Tid af hans Æt — i moderne afdæmpet Form —, har de været eller er de iblandt disse Folkets udkaarne, da er det alene som en til ti, ja til tyve. Harald Haarfagre, Rigets Samler, hans Søn Haakon, hans Ætlinger Olav Trygvason og Olav den hellige, alle Norges Konger, er høje, lyse Skikkelser. Høvdingen Einar Tambarskjelve, Trøndelagenes Repræsentant som ingen anden i gammel eller ny Tid, hørte til samme stærke Slags. Hvor var de ikke elskede og beundrede.

I nyere Tid blev den stormglade Søhelt Peter Wessel hele Folkets Yndling. Den komiske Digter Ludvig Holberg, Molières jævnlige, en leende Bygmester, som med genial Kunst ryddede gammel Grund for ny Ideer, ... hele Værker af ham (som „Peder Paars") lærtes udenad. .I det nordlige Norge lærte bogstavelig hele Folket udenad Sange af Præsten Peder Dass (af skotsk Afstamning, egentlig Dundas). Han er en af de lyseste Digtere i Verdenslitteraturen, skønt han boede oppe i Nordlandenes tætte Vintermørke og havde en saa barsk Nabo som Atlanterhavet. Hans frejdige Natur blev som et Topsejl, de satte til paa deres Baad. Ham selv gjorde de om til en Sagnfigur, som kæmpede med Djævelen, bestandig som Sejrherre.

Den folkekæreste Mand i Nutiden, og kanske Folkets største Repræsentant, er atter en Digter, lidt yngre end Shelley og Byron, Henrik Wergeland. Han er en af Verdens store Lyrikere, hvis Ry i et saa lidet Sprog som vort blev „en Ørn til Klippen bundet". Men alle, som lærer dette Sprog for at komme ind i dets moderne Litteratur, — det første de der ser, er hans hvide Sejl og flammende Flag over den i Luftsyn. Han er den ny norske Digtnings Skytsaand, som han er Folkets. Hans Drømme er vor unge Friheds egne. Alt, som i den er forjætningsrigt, fik først Form ved ham, eller spaaede han om, eller velsignede han. Han tegnede Landskabet op; der former vi saa videre.

Det Folk, der bor i en haard Natur, som det hvert Aar maa erobre paany, har det ikke Sejrherrens frejdige Mod, kan det ikke sende Bud fra sund Moral, stærk Livstro, — da ser det ilde ud.

Hvis den moderne norske Litteratur i de sidste Aar har bragt Bud, som ikke syntes sunde, da maa I huske, at i de mindre Digtere er dette Smitte udefra, hos en stor en, som I alle kender, er det ikke Sygdom, men bitter Medicin, et harmfuldt Sinds Protest, som elsker den homøopatiske Kur. Litteraturen i

det store er sund og glad. Netop de sidste, som nu er i Færd med at sejle op, og som er saa betydelige, at vi har Grund til at vente mange efter dem (en Litteraturperiode slutter nemlig aldrig med de betydelige), er sunde som Fisk og Fugl.

Og det, man med et galt Ord kalder „Folke“poesi, (som var Æventyr, „Folke“viser, „Folke“melodier ikke Enkeltmands Opfindelse og Form i samme Mon som al anden Poesi), — hvor er det i sin navnløse Ejendommelighed lykkeligt ved mandig Ligevægt. I nogle af Æventyrene synes vi at staa i en stor Skov og der høre Genlyd fra Livet udenfor, gækkende, aandige. I andre at se Trold age Kjælkebakke ned over Norges højeste Fjæld. I nogle fornemmer vi hjemløse Menneskesjæle over og omkring et Havskær, i andre drager Minder over Folket fra et evig sollyst Land. Men ikke i et eneste ét Trøstesløshed, Mismod, Sentimentalitet. Her er ingen Livsgru, som ikke overvindes; disse Æventyrs Djævel er en forbandet Torsk, og deres Sorg er Dug for Solen. I „Folke“-melodierne (samme dumme Ord) ogsaa den samme sunde Kølighed. Naar der undertiden tales om deres Tungsind, forstaar jeg det ikke. Alvor, afklaret i Kunst, er dog ikke Tungsind uden for den, som selv skyer Livets Pligter og den Karakter, de ogsaa giver Kunsten.

Det norske Folk har aldrig været undertrykt; dette maa det for en Del skyldes, at de umiddelbare Bud fra det gennem al Tid har været karske. Det eneste Spor af Sygdom i Folket er efter Fattigdommen og Pietismen. Her har Litteraturen været en dygtig Læge og mest i det sidste.

Jeg slaar altsaa fast som en Kendsgerning, at i Litteraturen og Kunsten er Bygningsmændenes frejdige Kamp den langt overlegne, som det maa være i ethvert sundt Folk. Den mørkladne Trods, den skarptandede Tvivl, den giftaandende Haan maa ikke kunne spille Mester. Den individualitetsstærke Rejsning mod Lov og Vedtægt vilde ikke være en velgørende Regulator, hvis den ikke var i Mindretal. Endnu er den rødskæggede Tor Hovedgud i Norge.

Ofte høres to stærke Anker mod den norske Litteratur. Ikke alene Romanerne — hvor Raceforskellen volder Vanskelighed —, men ogsaa vore Stamfrænder fortæller os, at vor Litteratur er uklar, „taaget“. Det synes, som Fastlandet tror, der er Taager i et Bjærgland! Taagen kommer fra Hav og Indsø; Lavlandene har Taage; Bjærgene stænger den af og holder klart Vejr. Derfor

er ogsaa Lavlandenes Fantasi rigere paa Skyggespil og Farver, har mere vovsomme, svævende, æventyrlige Forestillinger. Bjærgenes er bestemtere, knappere. Kraften i Bjærgfolkets Fantasi er ikke Omfangets, men Intensitetens; dens Kunst karakteriserer stærkere. Med Karakteristik mener jeg ikke det grænseløse Detail-Pusleri, som ofte er Taage paa en anden Maade; jeg mener saadant som Evnen til at sætte Skikkelserne i Landskabet og Landskabet i Skikkelserne. Jeg tror, at for Tiden overgaar ingen den norske Litteratur i det. F. Eks. det norske Vestlands Skær og uharmoniske Fjældklumper, Fjordenes lunefulde Kastevinde, den vilde Solglans ud over Søen eller paa Isbræen og Snetoppene, det lumre stille, den fabelagtige Orkan, — hvert især og alt tilsammen staar nu i den norske Litteratur som Menneskeskæbner. Men dette kræver delvis en ny Form, og en ny Form kræver til et vist Mon ny Læsere. En overmæt, overtræt Bladkritiker slipper ikke igennem uden ved at lægge Halvdelen efter som „Taage“, — og for denne Deficit belaster han saa Litteraturen.

Havde de indskrænket sig til at klage over, at ikke alle norske Digtere har naaet de store Kulturlandes Kunstfærdighed, hvilket virker paa dem, der er vant til den, som Taage paa Vinduet, ja, da havde de haft Ret. Men naar de f. Eks. taler om Taage hos Henr. Ibsen, hvis Komposition gaar i klare Linier, og hvis Udførelse aldrig glipper, da er det, fordi her er noget nyt, en mere intens Form, der kræver to Gange Læsning. Sandt nok, at ofte gør Henr. Ibsen et kunstigt Mørke, omtrent som det, de spiritistiske Medier kræver for sine Aander. Vi kan lade være at synes om denne Maade at præsentere Fabelen paa; men et frivilligt, kunstberegnet Mørke kan umuligt opfattes som Uklarhed hos Forfatteren; at sige saadant er alene Uklarhed hos Læseren.

Den anden Bebrejdelse er, at den moderne norske Litteratur savner Oprindelighed. Naar man læser visse franske Kritikere, skulde man tro, at der bare var ét skabende Folk til, nemlig det franske. At Renaissancen ikke kom fra Italien, Reformationen ikke fra Tyskland, men begge fra Frankrig. At det var Frankrig og ikke England, som satte det konstitutionelle System i Verden. At Nederlandenes Frihedskamp førte til Sejr, fordi Protestanterne først havde sejret i Frankrig. At Mirabeau var ældre end Cromwell, og at Menneskerettighederne først proklameredes i Versailles og siden i Filadelfia. At Shakespeare skylder Corneille, hvad han

skabte, ligesom Goethe Victor Hugo, og at i vore Dage er Henr. Ibsen født af det franske Drama, som nu laves efter ham.

Det, som først bragte Europa og Amerika til at se paa norsk Litteratur, var dens Renhed, dens Poesi, dernæst dens Iderigdom og med den en magtfuld Form, som betog.

Intet vidner stærkere om, at et Folk er i Færd med en Skabergerning, at nu kommer noget oprindeligt, end at det omdanner sit Sprog; det gamle giver altsaa ikke længer Plads. Saadan gik det til i Norge i Sekstiaarene; fra den Tid regner jeg den moderne norske Litteratur. Det hidtil brugte (dansk-norske) Fællessprog blev gennembrudt og bøjet som et gammelt Flodleje under nyt Tilfløde; det fik i Sætningsdannelsen en haardere, kortere Gangart end den, som faldt bekvem for Slettefolket; en Hær af gamle norske Ord, som hidtil havde levet i Forvisning inde i den dagligdags Tale, brød frem og tog trodsig Plads i det fine Selskab. Sproget blev paa én Gang baade stærkere og naivere. Men der var dem, som ikke lod sig nøje med denne den naturlige Evolution; de vilde helt bryde med Danskerne. De vilde indføre de norske Bønders Maal, delt i forskellige Dialekter. Saaledes blev det talt af alle indtil Foreningen med Danmark og et godt Stykke ud over den. Af Dialekterne vilde de gøre et Fællesmaal og gav sig til at skrive det, — ubekymret om det Maal, som var blevet det landsgyldige. Ogsaa ubekymret om Forbindelsen med det uvurderlige danske Aandsliv, uvurderligt, fordi det tilhører et af Jordens mest dannede Folk. Den mørke Stribe.

At Bondens Ungdom skulde faa den første Undervisning i sit eget Bygdemaal, var vi alle enige om; ogsaa om, at denne Undervisning skulde strække sig til Fællesmaalet, hvis et saadant engang kom i Stand. Men derefter vilde vi, at Undervisningen skulde forene hele Folket i det landsgyldige Maal, som gemmer vor langsomt samlede Aandsskat og forsyner os med Danmarks endnu rigere, Undervisningen skulde ikke for en Del af Folket fortsættes i et Maal, der standsede paa et bestemt Klokkeslet for en tre—fire Hundrede Aar siden. Allermindst saa længe vi endnu kæmper for vor Selvstændighed mod Sverig og Sverigs Kongehus. Saa længe er det Samling, vi trænger til, Samling i det moderne Sprogs moderne Aand.

Jeg for min Del foreslog, at dersom hvert Barn i Norge, ogsaa det fattigste, har Raad til at indøve to Sprog, tag da i Guds Navn det engelske; det har saa mange af dem Brug for som Sø-

mænd, Førere for de rejsende eller selv rejsende (som Emigranter). Gennem dette store Sprog faar de Forbindelse med mere Kultur.

Nu faar vi se! Til at begynde med brød to ny Digtere frem med det ny Maal; deres Oprindeligheds Sødme var som den stærke Aroma af Blomster og Bær tilfjælds; det er vist og sandt! Men bare saa længe de stod i Naturskildringen, Naturstemningen og Idyllen, længer havde dette Sprog ikke Evne. Jo, det havde ogsaa Evne for Haanlatter og Spot, Køkkenets og Drengestuens op mod Storstuerne. Begge Dele sang og truede, græd og lynede i en ejendommelig bondefødt Skjald, svag af Karakter, stor som Imagination, Aasmund Olavsøn Vinje. Hans Aand var paavirkelig fra alle Sider, og Indtrykkene var meget stærke; i hans Digte gav de en Genklang, der hører til de mest vellydende og længst tonende i al norsk Poesi. Den mørke Stribe løb gennem det meste; men Uforligeligheden med det, som var, Spotten over det, Misundelsen mod det, var paa langt nær ikke det stærkeste i ham. Det stærkeste i ham var et blødt Barn, der elskede at være elsket, og som sværmede for det vakre, det store, især naar det tillige var glimrende. Jeg kan ikke her give hans Livsførelse, deri han kastedes fra det ene i det andet, urolig, ulykkelig, men ogsaa lykkelig, og da som ingen anden. Han kendte det forud, da han skulde dø, tav med det, rejste ud paa Landet for at gemme sig væk, sagde det heller ikke der, men krøb op i sit Rum og ventede i Ensomhed paa sin gode Kammerat Døden. Den gode Kammerat kom stille, som han var ønsket. Man fortæller det samme om Skovens Dyr, at de føler Døden forud og kryber i Skjul; de vil ikke belaste andre med sin Smerte. Men derude har vi siden fundet ham og rejst ham en vakker Støtte. Paa den staar hans Billede, det ene Øje større end det andet. Som jeg husker ham med det ene straalende i et Syn og vaadt af Begejstring, mens det andet laa tilbage i Tvivl, færdigt til Spot og Latter. Over Digte af Vinje har Edvard Grieg skrevet somme af sine skønneste Melodier. Vinjes Hymne til „Moderen“, hans Udraab ved at se Højfjældene igen, hans Afsked med Vaaren har lokket Toner frem, lige udødelige som Ordene. Saaledes, i Musikens Forklarelse, vil vi huske ham.

Ivar Aasen hedder Skattegraveren, som fandt frem og pudsed blanke igen det gamle Sprogs Mynter, der laa henslængte rundt om i Bondestuerne. Dermed har den stille trofaste tilbragt sit Liv. Derunder har han nynnet en og anden Sang, en Fædrelandssang, en Naturstemning, en Godraadsregle, saa dybt følt, saa

naturlig i Aand og Ord, at de kunde friste en hel Litteratur paa Afveje. Nemlig til at lægge Indtrykkene ind i et Smedearbejde paa ti Aars Tid, saa hele Folkets Kunst blev nogle faa vidunderlige Stykker i et Verdensmuseum. Tænk, om Samtiden ikke havde flere Billeder af sit omvekslende Liv, og altsaa ikke større Hjælp af Litteraturen og Kunsten end ved de ganske faa, der gaar over til Efterverdenen.

Altsaa: disse to Digtere brød igennem med det ny norske Maal; ved dem fik dette Maal endnu engang nogle udødelige Sange. Og siden? Saa vidt jeg forstaar ikke en eneste en.

Smukke Ting, fint følte, skønne i Formen; men ubetydelige. Jeg er mest tilbøjelig til at sige, at endnu til Dato er disse to de eneste oprindelige Digtere paa „Landsmaalet", d. v. s. Digtere paa første Haand.

Saa meget rigere er dets ny Litteratur paa kunstfuld Efterligning; det at sysle med et nyt Maal øver uvilkaarlig Kunstsansen; hos en enkelt har den endog naaet Mesterskab.

Men dette er alt, — mens den anden Sproglinie samtidig har født Digter paa Digter, og deres Værker har behandlet alt mellem Himmel og Jord. Ja, de yngstes Skildringer fra Bondelivet er betydeligere, giver dybere Forstaaelse end nogen af dem, der samtidig skriver i Bøndernes Maal; ligesaa er hines Naturskildringer større, deres Naturstemning rigere. —

Og derved gaar vi over til den anden Sproglinies Digtere.

Den ældste af dem er Henrik Ibsen. Allerede i det første Værk, der havde Betydning for ham og for os, hejste han sin Standart til Tops. Det var Dramaet „Catilina", deri han helt tog Oprørsaandens Parti. Snart kom i stolt Rækkefølge Brynhilds Trods i „Hærmændene", Hertug Skules i Dramaet af samme Navn. Saa „Brand", der forsagede Selvet og Samfundet og havned i Skyerne. Saa „Per Gynt", der gjorde Rejsen i omvendt Orden. Saa „Kejserens" Oprør mod „Galilæeren". Imellem disse Stykker og som lettere Randtegninger et Par, der haaner Ægteskabet og det politiske Parti. Saa endelig den udødelige Ring af Samfundsdramaer, hvortil hine altsaa havde været Indledning og Forberedelse. Her er det særegne, at det første og sidste bøjer mod hverandre i et mildere Syn. Men i alle mellemliggende er hans Hjerte — som før hos Catilina, Brynhild, Hertug Skule, Brand, Kejseren — nu hos Nora, Dr. Stockman, Fru Alvig, Mordersken og Selvmordersken i Rosmersholm, Mordersken og Selvmordersken

Hedda Gabler og den sanselig forvirrede Hilde. Eller hos den ved Samfundets mægtige lidende Ekdal, som hos de andre forkomne og udskudte i samme Stykke og ellers. Betagende Skildringer, der i et til Dybet oprørt Sind med Vælde slynger ind de uafhængiges Protest mod Samtidens vanemæssige Moral. Hans og de andres voldsomme Kritik, deres oprørske Individualitetstrang falder i Tid sammen med Socialismen, Kollektivismen, Nihilismen osv. — og med Militarismens haardhændede Herrevælde som Modvægt. Den falder sammen med Reaktionens dristige Forsøg i Ly af Militarismen. Den falder sammen med Protektionismens kyniske Foragt for hvem, som fik betale Byrderne. Den falder sammen med Kødets Trods hos Naturalisterne. Denne Litteratur vakte Opstyr i videre og videre Ringe Verden over. Den skærpede Ansvarsfølelsen hos de ædlere; Arbejderbevægelsen, Kvindeemancipationen, Fredssagen fik Hjælp af den, Kunsten og Litteraturen ny Opgaver. Men det etiske Arbejde samlede sig efterhaanden til bestemt Modstand mod dens Overdrivelser, der lokkede yderligere til Live.

Det kan nemlig ikke nægtes, at sammen med de andre Faktorer fødte dens skrankeløse Individualisme (som ogsaa Henr. Ibsen senere søgte at give Modvægt) Anarkismens uhørte Raahed, en sanselig Rus hos Ungdommen, Dekadencens Tvivl paa Friheden som paa Arbejdet, Flugt fra Virkelighed og Videnskab ind i mystisk Religiøsitet; endvidere Nietzsches Overmenneske og den hysteriske Raslen med det store, som nu gør mere ondt end at volde Ørelidelse.

Jeg kunde paavise den Forkommenhed i norsk Aandsliv, som oprindelig væbnede hans Arm og flere end hans. Jeg kunde skildre Forsumpningen i Middelmaadighed og Tradition, Hykleriet, Tørheden, Dømmesygen, Forsagtheden i et lidet Samfund uden Bevægelse. Men man aner det altsammen af hans Skrifter. Jeg vil heller sige nogle Ord om Kunsten i disse.

Thi naar alle Bølger og Modbølger fra den oprørte Sø har gaaet over os, og vi selv har fulgt med, — Kunsten i de fleste af Ibsens Værker holder dem oppe blandt det fænomenale. Dens inderste Væsen er Repliken, som den forberedes langt borte fra i Temperamentet og Begivenhederne, i Omgivelser og Vejrligt; alt komponeres løs paa den. Den stiger i lysende Linie og knalder af i Farveskimmer af hele Stykkets Ide. Jeg gad vide, hvem i Verdenslitteraturen har gjort Magen. Hvem der har faaet i Stand

en saadan Koncentration af alle dramatiske Midler hen imod Udsigelsen. Intet dødt Punkt, intet overflødigt Ord i den hele Komposition; alt gaar ind til det ene. Om ogsaa andre har naaet det samme i en ren mekanisk Teknik, han naar det i Aandens strenge Tjeneste.

Hans kunstneriske Mesterskab bliver saa meget større, naar vi husker, at mange af hans Æmner ingenlunde er dramatiske, men Fortællinger. I et vigtigt Øjeblik fortæller Personerne om sig selv til den, det kommer an paa. Man kan sige, de spinder sin egen Livstraad ud af det, de samtidig siger. Næsten hele den dramatiske Spænding flytter over i at faa at vide, hvem den er, som fortæller, og den, som der fortælles til. Det faar vi nemlig bare at vide, efterhvert som Fortællingen skrider frem, nu og da afbrudt af en Hændelse, som fortæller videre. Vi sidder foran en Areopag, der eksaminerer, hvor det gælder Liv og Død. Derfor er Udsagnene saa vigtige, derfor tør vi ikke miste ét Ord. Her er endelig mere oppe end det, hvorledes han fik hende, eller hvorledes det gik til, at han ikke fik hende.

Men i et saadant Anlæg er der jo noget sært; han faar næppe mange Efterfølgere. Og naar dertil kommer, at hans vakre Forstaaelse af de ulykkelige (deriblandt af Forbryderne), og hans Had til det medskyldige Samfund forleder ham til Uretfærdighed, ja, til Grusomhed, saa bliver Nærværet ved denne Eksamination og Selvforklaring ofte pinlig. Saa meget vi trænger at mindes om, at de, der bryder Lovene, ofte er mere værd end dem, der dømmer, — vi ønsker dog ogsaa at være retfærdige mod disse. De maa optages i samme medfølende Forstaaelse. Navnlig de, der selv lider ved de andres Forgaaelser og er aldeles uskyldig i deres Vanskæbne. Men netop disse haaner han undertiden; han forringer dem for at gøre de andre saa meget større.

Her staar vi foran noget, som vel efterhaanden vil blive den almindelige Mening: saa indtrængende hans Forstaaelse af Livet kan være, den staar ikke paa Højde med hans Lidenskab og hans Kunst. En Dramatikers Tænkning ligger vel stærkest i hans Psykologi, og den har hos Ibsen ikke altid sikker Undergrund. Opbygningen er altid mageløs — saaledes af „Dukkehjemmet"; men Undermuren, som den hviler paa, nemlig at Nora (der lyver, og hvem er verdensklogere end de, der lyver?) ikke skulde vide, hvad Vekselforfalskning er for noget, er stærkt svigtende. Forudsætningen for Handlingen i „Vildanden" er jo den, at den fjortenaarige Martyr

tror sin Far, der næppe kan sige et sandt Ord. Nu ved vi, at ingen er snarere end Børn til at mærke sig, om dens Ord, de afhænger af, er at lide paa. Fra hun var fire Aar, har hun vidst Besked. Tvivler nogen, saa tænk paa Moderen! Hvorledes den snilde, af Damer opdragne Professor i „Hedda Gabler“ kunde komme til at føre Hedda hjem som Hustru, — ja, det er vist lige saa ufatteligt, som at denne Dame fuldladet med Dynamit kunde blive tredíve Aar eller saa, uden at den mindste Eksplosion var sket, og Godtfolk varskoet. Osv. osv. Hertil kommer hans vovsomme, undertiden urigtige Brug af videnskabelige Studier over Hypnotisme, Suggestion, Arvelighed. Den sidste tror han er stærkere end Opdragelsen, som han ikke engang regner med.

Det har rørt os alle at se den gamle Mester efter en saa lang Arbejdsdag og saa lang Udlændighed i sit sidste Stykkes sidste Scene hejse det norske Flag. Mod Ibsens Sædvane kommer Scenen uforberedt, — et sikkert Tegn paa, at den er en Indskydelse. Vistnok under stærk Bevægelse har han her taget sin Helts Rolle. Dette er lagt ud som Forsoning med Samfundet; men er mere. Naar vi bliver gamle, forlader Farverne os; hvidere og hvidere synes vort Hoved at synke tilbage i Luften, som tilsidst skal opløse det. Ligesaa med vore Følelser. Modsætningens Farver i dem glider mere ud i Uendeligheden: det er Enheden, de søger. Ibsen har efterhaanden lært at vente med Udtrykket for en stor Følelse, til den kunde spejles af i et lidet Billede. Saaledes ogsaa her. —

— I den opsejlende Flaade ser vi lige ved Siden af hans mørke en helt lys Skude, der ligger bredt paa Vandet og skinner. Thi der kommer Jonas Lie.

Fra han for vel fem og tyve Aar siden sendte os sin første Bog, „Den Fremsynte“, har vi faaet en hvert Aar. De gled ind i vor Aandskultur stille, regelmæssig, omtrent som naar en Damper i fast Rute, ofte efter en lang, haard Rejse, paa bestemt Tid lægger til ved bestemt Plads, hilset af nationale Flag, af Toldvæsen, Venner og forventningsfulde.

Det er mer end et Tilfælde, at hver Gang var Kvinderne i Overtal. Ikke alene er enhver Sjælstilstand behandlet paa den diskrete Maade, som en dannet Kvinde ynder, men det er fortrinsvis hende, han skildrer, hendes Sag, han taler. Ligesom man kan sige, at et Folks højere Dannelse kan maales efter, hvor mange Pianoer der spilles rundt i Landet, saaledes kan et Folks højere

Ansvarsfølelse maales efter, hvorledes Kvinden har det rundt om i Hjemmene.

I hans rolige, sikre Tegninger fra vore Bedsteforældres Tid, fra vore Forældres og fra vor egen lige til den allersidste, er Maalestokken lagt til Rette for os; men vi maa selv bruge den; han bare fortæller.

I Bedsteforældrenes Tid var Norge en liden, koselig Bureaukratdomæne med larmende Kaptajner, fede Præster, alt opædende Jurister, Søofficerer med adelige Fornemmelser, Dommere og Amtmænd med Smaakongefølelser. Nede i Sømandshjemmene, inde i Storkaksebygderne havde den patriarkalske Statsorden sine Repræsentanter i Husherren af Guds Naade. En beskeden politisk Frigørelse i Firtiaarene; først i Sekstiaarene blev den farlig for „det bestaaende"; snart drog den sig ogsaa over paa det sociale Omraade. Dengang Litteraturen tog Arbejdet op og hjalp og forberedte Politiken gennem en opløsende Begrebsudvidelse til alle Sider, ... hvilken Stormbyge af selskabelige Udstødelser, Skældsord og Bagvadskelser, oversvævet af kirkelige Banstraaler! Var det til at undres over? Alle disse Mennesker vaktes jo op af en urokkelig Tro, den nemlig, at „det bestaaende" politisk og socialt hvilte paa klippetryg Bibelgrund. Mens denne Kamp endnu rasede paa det værste, gik Jonas Lie tilsyneladende helt uskyldig bagom og ind i Husene. Han fortalte saa vist ingen, hvad han vilde der. Men han kom ud igen med „det bestaaendes" Sæder og Tænkemaade fra dets gyldne Tid. Det var ikke det sletteste Hjem, han hentede dem frem ifra, det var de bedste. Og da vi fik se, hvad det var, sagde vi uvilkaarlig: „Men var det dog noget at konservere?" I næste Øjeblik lagde vi til: „Jo, — noget er der dog; og det maa vi se til at redde."

Dette er hans Skildrings Ære.

I sin sidste Bog „Niobe" revser han med rolig Myndighed den lille Del af norsk Ungdom, som var fædrelandsløs nok til at blive spradende Agenter for Pariserdekadencen. Men ogsaa her deler han Sol og Vind lige, han giver dem i Afdrag, hvad deres er. Ogsaa her ligger samme Maalestok skjult i Skildringen: Hvordan ser man paa Kvinden nu; hvad Horisont ser hun selv ud i nu? Naar Maalestokken har gjort sin Gerning, viser den et Resultat, som ikke bare er til hendes Fordel. Altsaa heller ikke til Samfundets. Men gennem Opgørets Sprængning og Ødelæggelse

fornemmer vi, at det er Vaarens og ikke Høstens. Her er noget sundt vordende, som udspyr det syge.

Jonas Lies Kunst har aldrig Biærinde; den holder sig i streng Fornemhed til Opgaven. Man skulde da vente, at her var en stærk Komposition; men alt andet end det. Sjeldne er ogsaa stærkt fremtrædende Billeder i koncentrerede Scener. Fortællingen skrider jævnt frem gennem karakteriserende Smaadrag, undertiden af ualmindelig Finhed, gennem mere og mindre plastisk fortalte Hændelser, gennem sammenbindende Bemærkninger, der altid lægges i Munden paa en af Personerne. Herunder ofte en pudsig, vi kan sige en elskværdig Ubehjælpsomhed, idet vi ser, hvor Vejen søges og ogsaa Midlet til at komme videre. Det er aldrig der, hvor Vanskeligheden vilde have været stor for enhver anden; jo vanskeligere, jo lettere. Det er der, hvor enhver Fusker kommer over paa Træsko; der staar han fast. Ej heller ligger Sproget let i Pennen; men det gør sin Gerning! Naar Fortællingen begynder at drage sammen mod det afgørende, mærker man med Beundring, hvor meget her stilfærdigt er samlet, og hvor klart og frit Personerne staar i Perspektivet. Hertil bidrager ogsaa, at Foredraget sættes paa dem som en rolig Lampe med Skyggeskærm bag. Selv kan han staa med lun Skøjerglæde og se ned i Linierne; men Linierne faar ikke Lov til at le. Om hans Sjæl skælver af Harm eller Glæde, — straks denne Patos begynder at gøre Billedet uroligt, sendes nogle dagligdagse Ord ud, — og alt bliver jævnt som før. Humøret som Varmen er der, men behageligt fordelt i det hele.

Aar efter Aar til samme Tid, lige før Jul, kom disse Fortællinger sejlende over Havet til os (Jonas Lie bor altid i Udlandet). Besøgte Havn efter Havn rundt vor lange Kyst, hilset med stigende Glæde af den store tilstrømmende Skare, som ogsaa steg fra Aar til Aar; thi hver vented sit.

Hvad blev der saa ikke for en Forundring og Skuffelse, da der en Jul i Stedet for disse hjemlige Fortællinger, man læste, mens Æblerne stegtes paa Ovnen, kom en Bog fuld af de vildeste, barokkeste Æventyr om Trold, Droug, Mirakelskib og Storfugl med Mennesketanker; Luftens, Havets, Jordens Genspejl af os i stor Forstørrelse! Og næste Jul en saadan Bog til.

Store, underlige Udkast til mægtige Digtninger. Ingen, som læste dem med Forstand, var mer i Tvivl om, at paa en eller anden Maade havde ydre Tryk holdt ham livslangt fast i noget

mindre; i et for ham besværligt Arbejde, mens han var æltet til et Jagtliv deroppe, hvor der kan tages Oversyn, og leves og drømmes nærmere Naturhjertet, lige sundt i alle Aarstider og alt Slags Vejr. Hvor stærkt maa det tilbagetrængtes Magt have været for endnu senhøstes at bryde frem i saa yr Frodighed! Og for en Vemod at vide, at i et lidet Folk er det altsaa en Tilfældighed, om en stor Digterbegavelse naar den Form, som ligger nærmest for hans Talent. Vistnok falder over den Fortælleform, han besværlig maatte uddanne, hint lyse Skær, hint fri Aandetag fra Højderne, der var hans Længsel; men hvor meget større havde det ikke bølget om os, hvis han fra sin Ungdom havde faaet os med didop i de romantiske Højder; thi at han skulde have været Periodens Romantiker, i Førstningen uklar, men saa meget stærkere lysende siden; at han højt over Naturalismens svedfulde Rydningsarbejde da vilde have været Lærkeslagene i Luften for dem, som nu har Morgen, — derom kan ingen længer være i Tvivl. Den rige intelligente Tænkning, den store Fantasi, som sætter Maal og løfter til Flugt i disse mærkelige Æventyr, har dog ikke naaet mere end at give Udkast. Kun et og andet af dem er helstøbt Kunstværk. Selv den største Kraft naar ikke Fuldkommenhed ved at være indestængt.[1])

---

[1]) Jonas Lie har netop udgivet sin ny Bog til Jul: „Naar Sol gaar ned“. Den er lige udmærket som de andre uden netop at lægge noget nyt til. Skildringen drejer sig denne Gang om en utro Hustru, der holder Huset i en dødelig Spænding, indtil hendes Mand, der er Doktor, rydder hende af Vejen med Gift. Paa denne Maade bringes Fred i Huset; udenfor dette aner ingen, hvad her er foregaaet.

Psykologisk set er utvivlsomt denne Tilgang sand; i hvert Fald er den sensationel. Men det er et Spørgsmaal, om Planlægningen ikke mere skyldes fransk Litteratur og franske Kriminalhistorier end nordisk Liv. I hine spiller Kønsforholdet en langt større Rolle, og som Følge deraf staar Ægteskabet adskilligt lavere end hos os. Hos os er ikke Kvinden længer Mandens Ejendom og kan som saadan ikke straffrit skydes, stikkes, forgiftes væk, naar hun gribes i Hor. Hos os indser Manden bedre og bedre, at en utro Hustru, heller end at dræbes, bør faa gaa til den, hun elsker. Hun er dog mere hans end dens, hun ikke elsker. Under ingen Omstændighed er Menneskene længer hverandres Ejendom.

De faa Tilfælde, hvor ogsaa hos os — og da i de større Byer — Manden tager en saa frygtelig, og jeg tør nok sige fejg Selvhævn, fordi hans Kærlighed ikke længer er gengældt, men i Stilhed forraadt, — mon ikke ogsaa disse faa Tilfælde skulde være Frugt af fransk Romanlæsning? Den Æresfølelse, som ikke kan nøje sig med mindre end et Sonoffer i

— Der kommer den norske Flaades eleganteste Skude, eller ærligt talt dens eneste elegante. To lange, blanke Staalpiber stikker frem forud og viser, at den sejler ikke til Lyst. Og som de hurtigskydende Kanoner er de allerbedste, saaledes alt andet om Bord, nyt, stateligt, skinnende af Puds. Men ikke som det, der er paa Moden. Hans eget Snit er i det, paa Trods af Moden, stolt udfordrende.

Høsten 1878 var jeg paa det berømte Bal, som Frankrigs Præsident, Marskalk Mac-Mahon, gav i Versailles Slot. Jeg havde gjort et Slag gennem den store Spejlsal sammen med den norske Kæmpe, Maleren Fritz Thaulov, da jeg fik Øje paa en ung Mand end mærkeligere end Thaulov. Han var den stovteste og vakreste Mand blandt alle disse tusind. Jeg saa ham jo ogsaa i Forstørrelse af Stedet, Pragten, Musiken, han tog sig ud som en Aabenbaring fra et større og kraftigere Folk. Alle saa paa ham; de kunde bare ikke begribe, hvorfor han ingen af sine Storkors havde paa; thi han var da mindst en kongelig Prins fra et fjernt Sneland, hvis Slægter endnu havde Race. Og jeg nægter ikke, at jeg blev stolt, da han kom over til mig og talte Norsk; det var Alexander Kielland. Denne Gudernes Yndling, der traadte fuldt færdig ind i Litteraturen med nyt Æmne, ny Stil, og med en Glans over det som af sin egen Person i Versailles Spejlsal, — havde han viet sig Moden, var han ogsaa bleven Menneskenes Yndling. Alle de ydre og indre Egenskaber, som skulde kunne gøre ham til Salonernes udkaarede, ja, hele Folkets *enfant gâté,* var her forenet, han havde utvivlsomt ogsaa en begærende Fristelse i sin Livslyst; der sprutter jo op af den i hver Linie, han skriver.

Men Alexander Kielland er vor Litteraturs Karakter, dens mandigste Skikkelse. Han sagde en Dag, da der havde staaet et

---

Blod, er dog blevet de fleste af os temmelig gammeldags. Den er blevet os for uretskaffen; den synes os for stor *poseur*.

Men Digterne, idet de tegner, forbedrer de. Deres finere Forstaaelse af Menneskene, deres højere Sans for Slægtens Vel nøder dem til det, bevidst eller ubevidst. Vi kommer derfor til at opleve, at i Kapitlet Ægteskabsbrud skiller den nordiske Litteratur sig helt fra den romantiske.

I „Niobe“ lod Jonas Lie en Mor af fornem Familie, og som har Børn, der efter mange energiløse Tilløb ender som ulykkelige Eksistenser, — han lod denne stolte, forbitrede Mor sprænge dem og sig selv i Luften.

Mon der ikke ogsaa i denne Udgang er fransk Smitte; skulde det ikke have været mere nordisk at gaa ud paa Potetesageren med dem og der begynde at grave? (Tilføjelse af 22. December 1895.)

mer end almindelig gement Opsæt om ham i vort største konservative Blad: „Jeg er mere stolt, naar jeg læser saadant om mig i det Blad, end af den mest smigrende Omtale i et frisindet.“ Baade hans Bøger og hans Liv godtgør, at dette var sandt, saaledes følte han.

Naar man med Stil forstaar en interessant, intelligent Personligheds Evne i Foredraget, uænset hvad dette ellers kan bære paa, — rent ud Formen, men vel at mærke et rigt Menneskes Form, ikke det glatte, det behændige alene, Forfatteriets Følelse for Vellyd, nej, en Sjæls karakteristiske Tale til Sjæle, — ja, da er Alexander Kiellands Stil den mesterligste, som Fælleslitteraturen ejer siden Ludvig Holberg, i alle Fald i Norge; men jeg tænker baade i Danmark og Norge. Ingen andens er paa en Gang saa vittig og fyndig, saa smidig og mandig, — et ungt Dyrs Rørelser i Leg, i Tigerspring, men altid i Ynde. Og dette er alene dens ene Side. Naar hans Trang til Samliv med Naturen faar digte frit, naar hans inderlige Broderkærlighed hviler ud efter Kampen og dvæler i Beskuelsen . . . . ja, da søger og finder han Farver saa henaandede, som vi ellers bare træffer dem hos de sentimentale Kunstnere. Men i alt, han har skrevet, ikke et Stænk af Sentimentalitet; bestandig det allerfriskeste Vejr. Derfor staar der slig Glans af det. Synes Foredraget undertiden indsmigrende, da tag dig i Agt! Det er da, det bliver frygteligst.

Jeg vil straks give et Citat, — det eneste i min Afhandling. Jeg er sikker paa, at det vil rykke alle med.

Citatet er fra hans skarpeste Bog „Arbejdsfolk“, deri han trænger ind i et Bureaukrathjem — ikke stilfærdigt som Jonas Lie for paa én Gang at støve ud og redde. Nej, for at kaste hver evige Smit og Smule paa Gaden. Der er Graad i hans Latter, mens han gør det, — saa rasende er han over alt det i Folket, som slige Hjem har ruineret eller jaget paa Emigrantstien. Tænk Dem Nordens vittigste Pen skære op et sligt Æmne! Og saa midt i det hvile ud i en Idyl som denne:

„Langs op efter Nilen sad tæt af Fugle og stegte sig i den gloende Sol. De pillede og ordnede Fjerene, slog et Slag for at prøve Vingerne, snappede dovent en Orm eller et Firben, hvoraf det mylrede i Sumpen.

Men der var alt for megen Mad, alt for varmt, alt for stille; de længtede efter kold Regn, graa Luft og friske Storme.

Talløse Flokke af Graagæs svømmede om i de aabne Steder mellem Sivene ind over de vidstrakte Sumpe. Hejrer og Storke ragede op hist og her; sammenkrøbne stod de paa ét Ben og hang med Næbet; de kedede sig noget ganske forskrækkeligt.

Alslags Snepper og Vandfugle, Viber, Brushaner, Ringgæs, Vandhøns, Vagtler, Svaler — ja lige til den simple Stær, — alle kedede de sig.

Ibisen forargede sig over dette fremmede, graaklædte Pak og nedlod sig endogsaa til at beklage sig for de taabelige Flamingoer, som den ellers foragtede saa dybt. Krokodillen plirede med de slimede, lysegrønne Øjne og snappede af og til en fed Gaas, saa der løftede sig et Skrig og et Skraal, der besvaredes opover og nedover Floden, døde hen langt — langt borte; og Stilheden fra Ørkenen lagde sig atter over det gloende Landskab og den træge Mylr af Fugle, der sad og ventede — de vidste ikke rigtig hvad.

Da fløj en liden graa Fugl bent op i Luften, stod stille deroppe et Øjeblik og slog uhyre hurtig med Vingerne, mens den kvidrede en kort Stump; derpaa dalede den ned igen og skjulte sig i Græsset.

Hele Fugleskaren havde løftet Hovedet og lyttede. Og saa blev der en Snadren og Kvidren og en urolig Mudder i hver Krog. Unge lapsede Viber fløj op og gjorde Rundkast i Luften, for at vide, hvor godt de fløj.

Men Tranerne, som tog det fornuftigt, holdt Generalforsamling for at overveje Lærkens Rejseforslag. Thi alle havde straks kendt Lærken paa Lyden; skønt det var ikke mere end to—tre Toner, han havde faaet til; Sangen var ikke rigtig kommen i Struben endnu. Men medens Tranerne raadslog, lød der et forskrækkeligt Plask, og Luften blev ganske formørket.

Det var Graagæssene, som lettede. I store Flokke delte de sig, sværmede om i Luften, ordnede sig derpaa i lange Rækker og forsvandt nordover, medens deres Skrig tabte sig i det fjerne.

Stæren rejste sig i sorte Masser og brød op, Viberne fulgte; Storkene skruede sig parvis højt op i Luften, indtil de næsten blev borte, og tog Vejen nordover. Tranernes Generalforsamling gik aldeles overstyr i den almindelige Forvirring og Uro, Alverden vilde afsted, der var ingen Besindelse mere, hvert Øjeblik passerede ny Flokke ud over Nord-Afrika — hilsende hver med sit Næb det smilende Middelhav dernede.

Nattergalhanerne ventede i det længste; men da de danske drog, fulgte de norske med for gammelt Venskabs Skyld. Rejsefeberen greb i den Grad om sig, at endog Svalerne og Gøgen maatte afsted; de vilde i alle Fald flyve over Middelhavet, saa kunde man betænke sig.

Ibisen genvandt sin Sindsro og skred gravitetisk som en Erkebisp hen over Stranden; og de rosenrøde Flamingoer veg ærbødig til Side for hans Herlighed, idet de med en andægtig Mine sænkede sine taabelige Hoveder med det knækkede Næb.

Stillere og varmere blev det langs op efter Nilstrømmen, Krokodillerne maatte nu nøje sig med Negerkød eller en sjelden Gang en syg engelsk Turist.

Men Nat og Dag fløj Trækfuglene nordover. Og alt eftersom de kom over kendte Steder, dalede hver Flok til sit Hjem, raabende Farvel til dem, der skulde endnu længer, spredende Liv og Lystighed over det gamle forfrosne Europa — i Skov og Mark, rundt Menneskenes Huse og langt ud i Livet i de stille Søer.

Der var tæt af smaa, røde Rosenknopper i Italien; Æbletræerne var ganske oversneede med blegrøde Blomster opefter Sydfrankrige, og paa Boulevarderne i Paris begyndte Bladene paa Kastanjetræerne at sprænge de glinsende, seje Hylstre. De gode Borgere af Dresden stod paa den brühlske Ter-

rasse og solede sig, medens de iagttog Isstykkerne, der kom drivende med Floden og taarnede sig op foran de svære Bropiller.

Men nordenfor blev det koldt; Sneflækker hist og her og en sur Vind fra Nordsøen. Lærkeflokkene minkede, altsom de fløj. En hel Mængde skulde ned paa Sletterne ved Leipzig og siden paa Lüneburger Heide; og da Resten kom op over Slesvig, spurgte de danske Lærker, om de norske ikke havde Lyst til at vente lidt og se Vejret an.

Sneen laa langs Grøfter og Gærder i Jylland, og Nordvesten ruskede i gamle Danmarks Bøge, hvor de brune Bladhylstre sluttede forsigtig om de sammenkrøllede Blade. Fuglene krøb sammen bag Stenene og indunder Lyngen; somme vaagede sig helt hen til Bøndernes Huse, hvor Spurvene grasserede, som om de ejede det hele.

Alle var enige om, at man var kommen alt for tidlig afsted, og havde de bare haft Tag i den Galning, som lokked dem fra Ægyptens Kødgryder, havde de vist ribbet ham. Endelig kom der da Søndenvind; de norske Fugle sagde Tak for sig og fløj over Havet.

Hjemme i Norge saa det fra først af bedrøveligt ud. Sneen laa langt ned i Dalene og alenhøj inde i de tætte Skove. Men Søndenvinden var kommen med Regn og saa gik det i en Ruf, — ikke gradevis og fredsommeligt, men med Bulder og Brag og Sneskred og fossende Elve, saa Landet ligned en Jætte, der vadsker sig, medens det iskolde Vand skyller ned over de senestærke Lemmer.

Og lette Slør af lysegrønt lagde sig over de unge Birketræer i Lierne; inde i de stille Bugter i Fjordene; over Sletterne vestude mod Havet, over Multemyrene og Hejerne; opefter Rifter og Kløfter og trange Dale mellem Fjældene. Men paa Toppen blev Sneskavlen liggende, som om de gamle Fjælde ikke gad lette paa Hatten for slig en flygtig Galning af en Sommer.

Og Solen skinnede saa varmt og fornøjet, og Vinden kom bærende med endnu mere Varme søndenfra, og tilslut kom Gøgen som Overceremonimester for at se, om alt var i Orden; han fløj hid og did, satte sig saa i en ung Birk inderst inde i en lun Vig og gol. Vaaren var kommen; gamle Norge var endelig færdigt!

Og der laa det — højt, skinnende fagert i det blaa Hav; — saa fattigt og magert — saa frisk og sundt og skinnende som et renvasket Barn.

I Havene langs Kysten blev der Liv og Travlhed, og hvide Sejl krøgede sig ud gennem Skærgaarden og forsvandt hen over Havet. Skierne blev stukne op under Bjælken, Slædefellen blev drysset godt med Kamfer og hængt væk; og ligesom Bjørnen, naar den kommer ud af Hiet, ryster sin lodne Pels, saaledes rystede Folket sine tunge Lemmer, spyttede i Næverne og tog fat paa Vaarvinnen.

Ned over Elvene drog Tømmerfløderne og slapsede i det kolde Snevand; i de brede, frugtbare Bygder skar Ploven lange, sorte Striber; langt nordpaa gik Folk og stellede med Klipfisken, som laa ud over de nøgne Berg; paa de flade Sletter vest mod Havet kørte de Tare ud over Markerne, og inde i Hejen stod en liden surøjet Mand og stirrede efter en gulblak Hoppe.

Er der noget Folk, som har en skønnere Nationalsang, endda den ikke er skrevet paa Vers?

Hvorledes er det gaaet til, at en Digter, der forherliger sit Fædreland, som han har gjort det her, og som har givet os Billeder (jeg nævner her et eneste: „Else“), der tilhører Samtidens fineste Kunst, og som er den norske Litteraturs stolteste Karakter, — hvorledes kan det gaa til, at han har maattet forlade den? Ja, at han har faaet Afslag af Stortinget paa sin gentagne Ansøgning om Digterløn, hvad alle hans samtidige Kolleger har? Og at deri var ikke alene Højre enigt til sidste Mand, men ogsaa en stor Del af Venstre, — med Venstreregeringen i Spidsen?!

Det skete midt i det værste politiske Opstyr. Politiken kan jo være det ædleste, et Folk har; den burde ogsaa altid være det, thi den er Samfundets højeste Form for Næstekærlighed. Men i Almindelighed er den en graa Væv af Middelmaadighed, og undertiden, og det ikke saa sjælden endda, en Folkeraahed i Ekstrakt. Ethvert Folk har det, der gør os stolte af at tilhøre det; men det har ogsaa det, der ydmyger os. Er der Dygtighed i os, saa er det det sidste mer end det første, som lægger Kraft i vor Kærlighed. Det havde Alexander Kielland vist, — og det blev hans Brøde.

Situationen var kritisk; alt det, den opskræmte Konservatisme ejede af Bekymring og from Misfornøjelse, lagde sig omkring hans stolte Skude, og Pøbelagtigheden og Dumheden udenom. Jeg tænker med det første Ord ikke paa de stakkers udskudte, der skændes og slaas for Livet derude ved Affaldshaugene, den eneste Plads, vi har levnet dem. Jeg tænker paa Hykleriets Pøbel, Folkefrieriets, Kongefrieriets. Jeg tænker paa de urene Instinkter i Kunsten og Forretningslivet. Om Bord i den altfor fornemme Skude stod en Mand paa Kommandobrættet, der havde jaget grusomt paa dem allesammen; her havde de ham endelig! Den første Politiker, Norge har haft, Johan Sverdrup, var Formand i Regeringen; han havde høstet, hvor Alexander Kielland havde saaet. For politisk Vindings Skyld fornægtede ogsaa han i den kritiske Stund Litteraturens Ridder *sans peur et sans reproche.*

Hvor mange Alexander Kiellander skal her falde, før den politiske Moral er rensket?

Jeg nævnte ogsaa Dumheden. Vi er jo et ungt Folk uden Kunsttradition; selv hans beundrende Venner forstod ikke helt ud, hvad han var. Dengang herskede nemlig Naturalismen eneraadigt, og han forvirrede manges fattige Begreb, naar han i Karikaturens Forkortning med et Par Streger gav mere end det flittigste Palettebrug i tre Døgn. Men Stilen? Forstod de ikke at skatte hans

Stil? Ja, sæt det kostbareste Porcelæn foran en skikkelig Nordmand, som ikke har haft Lejlighed til at sammenligne og studere, — han vil finde de Tegninger der vel flygtige og Farven temmelig veg. Hvad ved han om, at Franskmændene regner Madame de Sévigné's Breve til deres kosteligste Bogskat? At alene Alexander Kiellands Breve (de fleste endnu private) vilde være nok til at sikre ham Udødelighed. Man kan ane det bare af det Citat, jeg ovenfor gav, hvad for en Skat af aandfuldt, fortrolig Skøj, den Mand sidder inde med, — Skøj af den Art, som alene byder sig, naar man ser fra oven, „og ofte ler for ej at græde".

Jeg vilde lægge ind et eneste Citat fra norsk Litteratur. Fordi han er den mishandlede, laante jeg det fra ham.

— Livet vil ses fra alle Sider. Her kommer en stor Forfatter, født i tarvelige Kaar af en vestlandsk Slægt, tumlet af Havet, mishandlet af Pietisme og trangsynt Fanatisme; en saadan Slægt lærte saa vist ikke at se Livet fra oven. Selv begyndte Arne Garborg som en bange troende, der tvivlede, blev saa en Tvivler, der troede d. v. s. tvivlede paa sin egen Tvivl, — indtil han havned i det, som nu er paa Moden, Mysticismen. Uden Overdrivelse kan vi derfor sige om ham, at han har gjort Livet med Rundrejsebillet. Det Billede, som nærmest udtømmer den paavirkelige, uroligt søgendes Væsen er vel, at han staar som Kommandør paa en mørkstribet, hurtigsejlende Opsynskutter. Straks noget er paa Færde, møder han op, mistænksom, skarptunget. Hans Form er Bemærkningens. Den falder naturlig og stille i ledige Ordlag. Et ualmindeligt klart Øje ser spottende op fra den; men i næste Øjeblik kan det være godmodigt, ja varmt. Han er Bemærkningens Kunstner som ingen anden i norsk Maal. Hans Opgave er at give alt kommende og forbigaaende sin Anvisning, sit Raad, sin Dom; den kan være gal (og det er den vist ofte, saa nervøs ubestemmelig, forudindtaget, som han er, og saa mange Biærinder han derfor har at besørge); men den er saa stærk, at den sidder igen i Folkemindet; man maa bære den med sig, til den er optrevlet og kastet af, eller til den er bleven en ny Energi i os.

Bemærkningen er helt kort; men den kan ogsaa vokse ud til en Afhandling, ja til et Digt, en Fortælling. Det, han netop havde at sige paa det Punkt af sit Liv, syntes ham at ramme bedst saaledes. Skønt hans vellydende Vers, hans sikre Skildringer ikke er fødte af den Betagethed og Vaande, som skaber og henrykker; skønt de sjælden er baarne og rundne, men oftest efter-

gjorte med fin kritisk Sans, saa at sige opmurede, og Garborg følgelig ingen første Haands Digter, — deres Øjemaal, Form, deres Virkning sikrer dem Plads i Folkets Skønlitteratur. I alle Fald indtil videre. Som med Voltaire. Han var i Skønlitteraturen heller intet andet end Bemærkningens Kunstner.

I Norge har vi en saadan til af høj Rang, Fru Camilla Collett, Kvindeemancipationens talentfulde, ubøjelige Forkæmper. Hun har skrevet Fortællinger, deri hun med ildfuldt Øje og veltalende Appel, sætter Fingeren paa et sygt Punkt; Virkningen har været velgørende. — Arne Garborg har fremfor nogen anden ved sine Fortællinger brudt igennem Vestlandsbøndernes Pietisme; thi i Norge læser de oplyste Bønder vor Skønlitteratur. Vestlandets livlige Folkefærd, der saa længe har været forraadt af sin egen Fantasi, har han lært at se ud over Bibelgrænserne. Man maa være Nordmand for at skatte Betydningen af denne ene Gerning. Desværre, den er endnu bare i sin Begyndelse. —

— En bly og fordringsløs Kvinde har ytret, at deres Køn alene er en Ramme, som faar sit Indhold ved Manden. Som Digter vil Kvinden gerne eftergøre Manden; men hun bør holde sig til det, som viser Kvindens særskilte Syn.

Dersom dette i sin Tid var blevet sagt til George Elliot og til George Sand, vilde disse to store Forfattere nok have følt sig forlegne; hvor var Grænsen mellem *deres* Syn paa Menneskene og Mandens? Ja, Læserne vilde ogsaa have følt sig forlegne. Hist og her kunde de nok sige: dette er set med en Kvindes finere Sans; dette er hendes særskilte Erfaring. Men om det meste var det dem umuligt at sige det. Skulde da dette det meste stryges, skønt det hører til Aarhundredets højeste Kunst?

Jeg fik engang et anonymt Brev, der omtalte et netop udkommet Værk. Efter opgiven Adresse gav jeg mit Svar, og sluttede med, at Brevet maatte være skrevet af en Kvinde. Herpaa fik jeg atter et anonymt og ret skarpt Brev, deri Brevskriveren beviste mig af det førstes Indhold og Form, at det alene kunde være skrevet af en Mand; jeg maatte være en daarlig Psykolog. Brevet havde en Efterskrift saalydende: „For Resten kan jeg betro Dem, at det er skrevet af en Kvinde.“

Den anonyme Brevskriver var Amalie Alver, senere gift med den danske Forfatter Erik Skram.

Først i den modnere Alder begyndte hun at skrive; det første var frastødende ved sin krasse Naturalisme, og det varede

en Stund, før hun blev, hvad pæne Folk kalder læselig. Nu bagefter er dette det stærkest mulige Bevis for, hvor oprindelig hun er. Fod for Fod har hun altsaa hamret, mineret og skoftet sig frem paa sin egen haarde Vej. Den Vilje og den Udholdenhed fik hun næppe af sin egen Mand eller af nogen anden Mand, — saa lidt som sine Evner eller den Kunst, der nu er hendes Særeje. Hvor mange af hendes Arbejder, der var originale Studier og intet mere, er nu ligegyldigt. Hovedsagen er, at paa disse har hun naaet frem til at forme ud en Fortælling som „Forraadt“, i psykologisk Dybde og Fremstillingens Magt et Mesterværk, der efterlader et Indtryk, ja, som om du er ude paa Havet og ser ned i det, og der træffer et Par Øjne, store store, Hovedet kan ikke klart skelnes, men Øjnene aabner sig og lukker sig, aabner sig og lukker sig kolde som Havet.

Verdslige Mennesker eller den verdslige Del af Mennesket tegner hun; sjælden Søndagens Del i det, aldrig Søndagsmennesket. Med det første mener jeg vort livslange Trælleliv under Lidenskaber og Forhold i mere og mindre unyttig Kamp. Med det andet mener jeg Rejsingsmagten i os ud over det meste eller endog ud over altsammen. Fordi hun hovedsagelig tegner den verdslige Side, er der lav, graa Himmel over hendes Billeder. De ligner i det Stykke Gerhard Hauptmanns uforlignelige, hypnotiserende Kunst, som lokker os længer og længer ind i en lang Flaske, der vi hører Proppen slaas i bag os og tænker: Gud, hvorledes kommer vi ud igen? Amalie Skrams Kunst er vævrere; vi kommer fortere afsted og gennem mere brogede Billeder; men de giver noget af samme Beklemmelse.

Hun tegner helst Vestlandsliv, Mennesker fra Bergen og Omegn, hendes Fødestad og Ungdoms Tumleplads. Naturtro Skildringer fra Menneskers dagligdags Dont, Synd, Selvskuffelse og seje Udholden. Ingen er saa rig paa første Haands Studier. Vi kan ikke mere se et Fotografi af Bergen eller af dens Omegn uden at befolke det med hendes letlivede eller gribende Skildringer.

Og dog —. I sin Fortælling „Fortuna“ har Alexander Kielland tegnet en Kvinde fra Bergen, som heder Wencke. Tegnet hende saaledes, at den gode Tradition i den gamle Handelsby forenes med Nutidens oplyste Fremgangsvilje. Thi ogsaa nu har Bergen fremfor nogen anden By i Norge, jeg kan gerne sige i Norden, et rejselystent, foretagelsesrigt Folkefærd, som over Havet er i Forbindelse med England, Tyskland, Frankrige, Spanien. Den

bedste Del af disse blandede, fantasirige Mennesker har i sin gamle Dannelse sikker Grund for alt nyt. Fru Wencke er en elskværdig Type med Bergenserindens Karaktermærke i broget Blanding.

Derigennem er hun, — jeg tør ikke sige mere bergensk end Amalie Skrams Galleri; det vilde være den største Uret. Men saa meget kan jeg trygt sige, at først naar Alexander Kiellands Billede af Wencke er opstillet i den Sal, vi skal igennem for at komme ind til Amalie Skrams Galleri, og gaa igennem igen, naar vi skal ud derfra, først da faaer Amalie Skrams Galleri sit nødvendige Supplement.

Nu skal jeg imidlertid fejle meget, om ikke netop Amalie Skram, hun og ingen anden, eller hun fremfor enhver anden, har staaet Model til Alexander Kiellands Wencke! I alle Fald maa vi andre tænke paa hende, som hun er, naar hun lyser af Deltagelse og Kampiver. Dette spaar om, at der er mere i hendes rige Natur, end hun endnu selv har forløst.

Den næstsidste Bog af Fru Amalie Skram er en Bedrift. Hun meldte sig ind paa en Sindssygeanstalt, idet hun søgte Ro og Pleje for nervøs Lidelse. Derved kom hun i Tilfælde at studere en af disse Sindssygelæger, som alt for let tager Modsigelse for Tegn paa Sindssygdom, og i sin forfængelige Ufejlbarhed begaar store Fejl. Af ham, af de syge, af Sygeplejersker, den hele Tilgang gav hun saa et Billede, saa klart i Tegningen og saa spændende, at det kommer i Højde med den bedste Roman. Bogens Titel er „Professor Hieronimus“. De, som i Menneskehedens Navn kæmper mod Sindssygehospitalernes alt for ukontrollerede Magt, har i denne mesterlige Skildring fra det Indre af et Sindssygehospital faaet et Vaaben rakt, der i Styrke overgaar ethvert andet. Det er nemlig første Gang i Litteraturen, at en stor Forfatter i fuld aandelig Klarhed har haft Lejlighed til at gøre en saadan Studie. Den er ogsaa interessant derved, at her ser man tydeligst ind til hendes Kunst. Hvad er Hemmeligheden i den? At det, hun beskriver, er set og gennemstuderet til Bunds, før hun siger et Ord. Derfor behøves saa faa. I den Henseende er Zola, som hun ikke sjelden sammenlignes med, hendes absolute Modsætning. Han gaar i Vej paa et løst Omrids; først efterhvert som Pennen løber, og den ene Sætning støder den næste ud af sig, begynder Billedet at tage Form og at svulme op af alle Tilfældigheder undervejs. —

— De moderne norske Digtere, som endnu skulde nævnes, de af dem, som er Konger i deres Rige, d. e. ejer med Personlighedens udisputerlige Ret sine Æmner og sin Form, alle disse til Dels betydelige Digtere kan ikke præsenteres som den syvende, ottende, niende, tiende, ellevte osv. i en lang Opvisning uden at gøres Uret.

Jeg vælger derfor at tage frem to af dem som Repræsentanter; jeg lader mit Valg alene bestemmes af, hvem som er stærkest karakteriserende overfor et udenlandsk Publikum.

Ogsaa Norge er nu — desværre! — blevet et Turistland; kanske somme af mine Læsere har været oppe paa en norsk Høifjældsslette, har kendt den grænseløse Ensomhed deroppe, mens de stirred paa de evige Snefjælde i det fjerne. Som I drog fremover, har I kanske mødt et andet Menneske, et eneste et. Han — eller hun — steg op som et Syn, kom nærmere, spejdende, sagde et Par Ord til Hilsen, gik forbi og forsvandt. Men Indtrykket af dette ene Menneske, dets Gang, Skikkelse, Øje, Røst, blev i Ensomheden saa stærkt, at hver Gang Mindet om Fjældslettens Øde drog op, fulgte Mennesket med, kom atter gaaende, saa paa dig, talte og forsvandt. En egen Kølighed fra Stedet fulgte med Figuren. — Tænk saa en Digter, der fører dette forbigaaende Menneske lige ind til dig i din Stue i Byen! Gør det saa intenst, at i Synet af ham oplever du atter Højslettens Øde, Snefjældenes Lysglans, føler paany Køligheden, men kender ogsaa Lyngens fine Aroma, husker Bækkens friske Drikkevand og hører din og hans Røst, som var det ikke I, der talte, men nogen bag eder. En saadan Digter er Hans Kinck. For at naa saa skuffende Magt har han gjort den Strime neutralt Land, der ligger mellem Æventyrets Land og Fortællingens Land som Stødpude (Franskmændene kalder det *tampon,* Englænderne *buffer-state),* denne neutrale Grund har han gjort til sin Domæne, den er ikke længer neutral; thi derfra gør han Strandhug ind over begge Grænser. Noget lignende med Sproget; baade det landsgyldige Maal og Bondemaalet maa holde for — og dertil en i Ordlag og Skrivemaade selvlavet Mellemting, som musikalsk skal eftergøre det oprindelige Indtryk. Det sidste er en bestemt Fejltagelse; det er Fantasi paa Vildspor. Ejendommeligheden skal saa længe gennemføles, til den lemper sig ind i Former, alle forstaar, som er fortrolig med Kunst. Før bliver det ikke selv Kunst.

Hans Kinck kan væve Blomsterskinnet af Sætervolden og Aftentaagen fra en nær Myr æventyrlig sammen i en Sæterjentes elskovssyge Sind, der faar Besøg om Natten. Han kan lade denne samme Jente sidde i Kirken nede i Dalen Dagen efter, men Sætervoldens Blomster og Aftentaagen fylder ogsaa Kirken og gør slige Spilopper, at Præstetalens Vanmagt over for Naturtalen volder sød Angst. Til sidst synes hun ikke mere at vide af sig selv end det Luften krydrende Lyng, hun gaar forbi opover igen.

For at sige det tydeligere: hans Bondeskikkelser stiger lyrisk op som Dalens, Fjældets, Havets udløste Indhold; Bygdefolket er en mangestemmet Forkyndelse af Naturen, de lever i og baskes med. I Forstaaelse af det overgaar han alle Bondemaalsdigtere tilsammen. Jeg maa gentage det her paa sit rette Sted.

Lige saa sikkert er det, at Knut Hamsuns Naturstemninger i hans vellydende landsgyldige dansk-norske Maal er de højeste, mest storslagne i norsk Litteratur. De mange, som har læst Begyndelsen af „Pan“, beder jeg tænke sig vel om, før de siger mig, hvor Magen overhovedet findes. Han er en Kæmpe at se til, lyslet og vakker, født af en gammel Bondeæt fra Gudbrandsdalen, der flyttede op til Nordlandene og ud til Havet. Hans Æt skal have ejet kunstneriske Anlæg; Bedstefaderen paa fædrene Side var Kunstsmed. Selv har han været Arbejder og Emigrant. Litterært har han begyndt med at gøre alle de Dumheder, som det omtrent er muligt for en begavet Vildstyring at komme afsted med i et civiliseret Samfund. Det synes at maatte kaldes norsk, at ingen ung Forfatter mere tror, han vinder sin Plads uden ved at prøve, om han først kan rydde alle de andres. Et Bevis blandt flere paa, at vi kulturelt endnu befinder os i Guttealderen. Jeg skulde derfor ikke engang have nævnt det, hvis det ikke laa saa aabent i Dagen, at hos ham stammer disse Forsøg og anden Uvorrenhed alene fra, at han følte sig selv usikker i det ny Selskab, men var saa forfængelig og saa trodsig i sin Kraftfølelse, at han for at dække over Usikkerheden fór ud mod de andre. Til sidst troede han sig saa en Reformator at være. Bagenom altsammen ler et ejegodt Skøjerfjæs til os; man kan ikke mere faa sine Øjne fra det. Og i sine sidste Arbejder viser han den samvittighedsfuldeste Retskaffenhed som Fabelens og Hændelsernes øverste Styrer. Men hans Uvorrenhedsperiode skylder vi en storvokset, ny Skikkelse, som han har vundet Verdensry paa. I en Kystby optræder en Dag en høj, vakker Kar, ingen kender og

ingen faar Rede paa. Begavet baade til Aand og Hjerte fylder han Byen med gode Gerninger og gale Streger, begynder overalt at gøre det bedste Indtryk, som han siden med den største Iver sletter ud igen. Er stort begærende og dog selvløs, elsker dem, der ikke elsker ham, og bider dem, der elsker ham. En forfærdelig Storskryder, som siden af Ækelhed over sig selv lyver sig det værste paa. Han ender som en Gaade for alle, ogsaa for sig selv og styrter sig under et Feberanfald i det for altid afkølende Hav. Dette inde i en Stormbyge af Snak om Allehaande fra Jordens alle Dele og fra Solsystemerne med; Læseren staar i Fare for at blive gal som han. Stilen er fuld af samme Slags Uventetheder. Han stabler op det ene vældige Lag Hypoteser paa det andet, paradoksalt dristigt, højere og højere, saa vi flytter os længer og længer undaf for ikke at faa altsammen i Hodet; — ganske rigtig, saa spænder han til det med en Vittighed eller et Skældsord, og da ramler det nedover med Glans og Dur og Damp. Og dog er „Mysterier“ en af Litteraturens store Bøger! Den forkynder sig som et Snefog af yr Kraft. Og hvad der er for et frejdigt Oprør i den mod en Smaastads konventionelle Sumpvand! —

— Her vil jeg slutte. Ved dette ubændige Billede af det ufærdige vil jeg slutte. Saaledes synes Fremtiden mig rigest.

I hele den norske Litteraturflaade ikke en eneste Lystsejler; endog denne Vildstyring har sit bestemte Ærind. Der er hver Gang noget, han vil fri os fra, eller som han vil, vi skal naa. Ogsaa han føler sig hvervet i Fædrelandets Tjeneste, strengere for hver Dag. Den norske Litteratur bekender i sine Værker, at den vil tage sin Del, den største Del, af det fælles Ansvar; at en Bog, der ikke rydder eller bygger saaledes, at den derved øger vor Evne, gør os modigere paa Livsførelsens svære Kunst og derved letter Livet for os, er en slet Bog, hvor stor ogsaa dens tekniske Kunst er. Det er ene og alene for tilslut at faa sige dette indfor Verden, jeg har paataget mig at give foranstaaende Litteraturskisse, — den eneste, jeg har skrevet og kommer til at skrive.

At den norske Litteratur i det store og hele — Uudtagelserne bliver hver Gang under almen Deltagelse paatalte — har faaet denne fornemme Karakter, dette sunde Ansvar, tror jeg dels kommer af, at den er et tarveligt demokratisk Folks Samvittighed; dels af, at de fleste Digtere er fødte af Bønder eller er Bønders Børnebørn. Saaledes Ludvig Holberg, Peder Dass, Henrik Wergeland, Camilla Collett, Aasmund Vinje, Ivar Aasen, Jonas Lie,

Arne Garborg, Amalie Skram, Knut Hamsun, altsaa næsten alle, jeg har nævnt. Samme Forhold blandt dem, jeg ikke har nævnt. Ligesaa i Kunsten for øvrigt; intet andet Folk, mig kendt, ejer denne Ejendommelighed.

Dette forklarer ogsaa, at, saa stort Kunstneranlæget er, saa vidunderlig enkelte Ting i Bøgerne kan være gjorte, disse selv er ikke altid Kunstværker.

Kunstneranlæget er Arv; vi maa nemlig huske, at „Kunst“ er et Begreb, som strækker sig langt videre end til Ateliererne og Skrivebordene. Den unge Pige, som vinder alles Sympati, gør i Reglen dette, fordi hun ejer en Forstaaelse af sig selv og af andre, som hun kan tillempe i sin Optræden, og det er Kunst. Den Husfrue eller den Husbonde, som siges at have „et godt Lag“ og derfor at kunne „faa det til“, ejer altsaa Kunstnerens formende Haand. Ligesaa en fin Haandværker. Saa det er intet Under, at der springer saa mange Kunstneranlæg op af et Folk i stor Natur under Vilkaar, der nøder til Selvhjælp og Selvtillid. Familierne bor jo ikke sammen i nogen Landsby, de bor hver paa sin Gaard, og der er Farer omkring dem og skarpe Øjne paa dem; thi Folkene kender hverandre fra mange Slægter tilbage.

Men arvet Kunstneranlæg er endnu ikke Dannelse. Dannelse vil sige at kunne give alle og alt sit rette Værd. Forudsætningerne for sikkert at skelne det ud, — om de slaar til, saa længe vi lever Bondens, Haandværkerens Liv, kanske ogsaa Embedsmandens, — længer op og længer ud glipper de.

De kan vindes ind ved Studium, ja; men den finere Sans for Harmoni, som Dannelsens gamle Ætter har, er næsten et Privilegium; den naas vanskelig, og den savnes derfor ofte i Kunstværkerne af Bondeæt.

Vi tør være stolte af, at vi ligefuldt litterært og kunstnerisk har naaet, hvad vi har.

Bjørnstjerne Bjørnson.

ELVERVISER.

I.

En Drøm jeg havde ved Midienat,
jeg drømte end aldrig dens Lige.
Mig tyktes, jeg var i Elverhøj
alt hos den Elverpige.

Mig tyktes, jeg var i Elverhjem,
hos Elvermøen sov —
der jeg monne mit Øje opslaa,
jeg stod udi vildene Skov.

Der jeg slog mine Øjne op,
jeg stod under Bøgens Tag.
Ude bag de Stammer i Øst
der fødtes den unge Dag.

Fjernt udi Østerlide
der tændtes det unge Gry,
Solen steg over Havet frem
lyste over Jord af ny.

Solen steg over Himlens Rand
kaldte alle Spirer af Muld —
lyste og over min Kjortel god — —
det funkled som Elverguld.

Funkled det som det pure Guld
alt fra min Kjortel blaa:
det var et gyldengult Kvindehaar,
ned over min Hærde laa.

Det var et flammende Kvindehaar,
laa over min Kjortelsøm —
gyldent som Elverpigens Haar,
jeg skued udi min Drøm.

Gyldent som hos den Elvermø,
mig favned i Nat saa ømt — —
Ak, du allerkæresten min,
hvor sælsomt haver jeg drømt!

II.

Jeg gik mig i den Urtegaard
det var en Aften silde.
Maanen stod over Lundens Træer,
og Vindene vare saa milde.

Maanen skinned saa blank som Guld,
og Stjerner skjalv i det Blaa.
Der stod en Rose og blomstred i Løn,
den fagreste end jeg saa.

Aldrig saa jeg saa fager en Rose,
drak aldrig en Duft saa sød;
den lyste ud i den dunkle Nat
med Morgenens klare Lød.

Den aanded ud i den dunkle Nat
en Duft saa ung og sund.
Jeg brød dens Blomst, var fyldt af Dugg,
og trykked den til min Mund.

Jeg trykked den til min hede Mund
og nævned den ømt ved Navn — —
Da blev den en Jomfru samme Stund,
jeg holdt hende i min Favn.

Den blev en Jomfru ung og fin
med Øjne store, milde — —
Signet du være, min favre Brud,
Jeg vandt dig i Kvælden silde!

Febr. 96.

Otto C. Fønss.

KONGERIGET PAA EN KLIPPE.

Min Baad glider ud fra den sydfranske Kyst og hen over en blankt skinnende Havflade. Det er som i et Eventyr. Endnu føler jeg omkring mig det smilende og duftende Land, hvorfra jeg kom, med grønne Vinmarker og Roser i Haver, Roser op ad hvide Mure; men hvert et Aareslag fører mig nærmere til denne Stad, der springer frem forude, tilrøget og dyster, med halvt skredne Fæstningsmure og rustne Tinder og Taarne.

Bagved dens Stene hæver der sig dyrkede Bjærgskraaninger; hist og her deroppe glimter et hvidt Hus frem, men ellers tilslører Soltaage det hele; kun i Skyggen under Bankerne ligger langs med Stranden tydelige Rækker lyse Smaabygninger, og der er trukket en Vrimmel af Fiskerbaade op paa Land.

Det er Spanien. —

Jeg lukker mine Øjne i og siger ganske lydløst til mig selv en to, tre Gange: Spanien, Spanien — Spanien! Aareslagene klukker i Vandet, jeg mærker gennem alle Lemmer Baadens bærende Gliden imod Maalet, og den sødeste Forventning giver sig til at bølge i mit Sind. Mangetonige Stemningsklange er blevne slaaede an ved dette tyst henhviskede Navn. Spanien skal jeg nu om nogle Øjeblikke til at se og føle og sanse ind med Øjne og Ører og Lugt og alle de lønlige Idéforbindelser, der kommer til og farver hvert et Indtryk .... saa slaar jeg Øjnene op, ved at min Baad støder paa, og jeg ser en lang, rystende Træbro paa Pæle med et dirrende Vandspejl under, der gengiver dens Billede. —

Vi har lagt til og skrider hen ad den gyngende Bro, min franske Fisker og jeg.

„Hvor længe, tror De, den holder?“ spørger jeg.

„Til den falder ned“, svarer Franskmanden stilfærdig, „saa maa de jo lave en ny.“

Mine Øjne sluger alt omkring mig: der er ikke et Menneske at se paa Broen, og Fiskermanden skridter allerede dygtigt afsted inde paa Molen for at komme vel i Skygge. Jeg raaber ham lidt an:

„Sig mig blot et Øjeblik, det er altsaa Slottet, som De talte om? Jeg mener Ruinerne der til højre.“

„Ja, det er Carl den femtes Slot. Det er til Salgs. Der skal komme saa mange rige Englændere at se paa det, siger Spanierne.“

Rader af store, pompøse, nøgne Renæssancevinduer gaber mig i Møde; højt ligger den gamle Borg, med blinde Øjne skuende ud over Havet, graa, uden Tag, mens grønne Urter vokser i Stenens Rifter. Tæt ved Siden af den rækker Kirketaarnet en ræverusten Vindfløj i Vejret.

„Er Kirken maaske ogsaa til Salgs?“ spørger jeg uvilkaarligt.

„Nej bevares! — Det vil sige, det kom vist an paa, hvad Herren vilde gi' for den.“

Jeg maatte le. — —

Inde i Skyggen ved Bredden, under nogle bredløvede, grønne Træer stod en lille Række Toldsoldater med lakerede Chakoter paa Hovederne og lænede sig ud over en Stump Rækværk. En Kammerat af dem nærmede sig med Geværet i Armen og fulgt af barbenede Tiggerunger; Børnene fik Kobberskillinger kastede i Grams, Soldaten tog imod en Cigar, saa gik jeg et Par Skridt ind under det svalende Løv og maatte staa stille.

Foran mig laa en bred Vej med Træer og Stenbænke paa begge Sider. Træerne var beskaarne saaledes, at Grenene naaede sammen og dannede et fuldkomment Løvtag, Jorden spættedes af Solpletter, og fra en Sidevej trak netop en hel stor Trop af barhovede, brunkuttede Munke ind i Alléen. De havde tarvelige Almuestræk, de fleste, gik hurtigt, tre og tre sammen, uden at tale, med Rebene bundne om Livet, og saa lige ud; de rødbuksede og blaatrøjede Gendarmer, som sad og drev paa Bænkene, gloede sløvt efter dem. Jeg vilde netop sige et Par Ord til min Fisker, der var fulgt med for at tjene mig som Fører, da jeg blev tiltalt af en gammel Mand, der var traadt frem fra Skyggen af et Træ: „For den hellige Jomfrus Skyld, kære Herre, giv mig en ringe Gave!“

Alle vore Storstæders forkomne Vagabonder blegnede i samme Nu for denne Tigger! Hans Udtryk var venligt, Holdningen besindigt afventende; i Haanden holdt han en slattet, blød Sjask af en gammel Hat; lang, hullet, skidenbrun og laset var Kappen slaaet om ham som en Toga; han støttede sig til sin Kæp og bar en Pose over Nakken. Aarhundreder havde ikke ændret denne Type.

Jeg følte mig generet af den franske Fisker i min Nærhed; her paa dette Sted maatte jeg være for mig selv og ikke have noget uforstaaende Øje til at forstyrre alle de Indtryk, der stormede ind paa mig. Jeg gav den gamle Penge, fik hurtigt Franskmanden til at gaa og vandrede den nemme Vej ud af Alléen og ind i Byen. —

Et mægtigt Vaaben prangede i Sandsten over den gamle Port; symbolske Ornamenter slyngede sig dekorativt om den huggede Skrift, der fortalte, at her var Indgangen til den velædle, kongetro og tapre Stad Fuenterrabia. Mørk og snever laa Hovedgaden hen med en Stribe skinnende Sollys midtvejs mellem Husrækkernes brede Tage. Jeg saa, hvor fint udskaaret Bjælkeværket kunde være oppe under disse gamle Tegl; adelige Slægters Vaaben stod ogsaa endnu mange Steder fast og godt sat i Stenen; kunstfærdigt svungne Smedejærnsaltaner sprang frem overalt. Men ved Siden af de gamle Skjolde sad beskedne, moderne Porcellænsplader sømmet fast, med en Læges borgerlige Navn eller en Advokats, og i mange Stueetager har man indrettet skumle, men store Butiker.

Bag deres smaa, grønlige Ruder var nogle faa Mennesker at øjne, en ganske enkelt Fodgænger sneg sig afsted saa nær op ad Husene som muligt, og der sad en Sælgekone inde i en Art Niche ved et Hjørne. Jeg købte nogle Blomster hos hende og saa med det samme lidt nærmere paa en broget Plakat, der var slaaet op paa Muren. I dens øverste Hjørne sprang en rødbrun Tyr løs paa en spraglet Matador, og under dem stod Navnene paa de fortræffelige Matadorer og Tyre, som skulde optræde ved den glimrende Fægtning, der havde fundet Sted i Byens Cirkus for saa og saa lang Tid siden. Der hang et ganske lignende, skinnende Opslag og livede op henne ved Kirken, som laa noget nær for Enden af Gaden.

De svære Kirkedøre stod aabne. I Vestibulen passerede jeg et Par Tiggere, som slæbte lamme Lemmer efter sig. Saa traadte jeg derind.

Hvor Luften dog var tør og muggent sød, stemmede mig for Brystet og smagte af Støv og Røgelse! Der brændte Vokslys hist og her, enkelte Kvinder knælede i et dæmpet Skær; jeg hørte sagte Præstefjed forsvinde over Tæpper ind ad klædepolstrede Døre. Som jeg stilfærdig bevægede mig fremad under de mørke Piller, saa jeg Helgenbilleder af Voks slaaede op bag Glas, og paa et Alter hang Verdens Frelser klædt i Sølvmorsbukser og med naturligt Haar paa Hovedet. Ved Siden af hans Kors var der fæstet mange Offergaver: virkelige Kvindefletninger og smaa Hænder, Ører, Øjne af Voks. De skulde vidne for alle dem, der var blevne friede af mangeartet Syge ved Troen paa Guds Søns undergørende Helligdom ......

Jeg listede ud igen, lod Kobberpenge glide ned i Tiggerhænderne foran Dørene og stod atter paa det lille hede, øde, tavse Torv under en højt blaa Himmel.

Der paakom mig en Trang til at slippe bort fra disse Sten og Sten og Sten og denne Stilhed; jeg maatte føle Horisont omkring mig igen og kunne spejde ud efter noget Liv, der vilde lyde lidt i mine Ører. Og jeg gik til, ud ad en af de nedskredne Porte, forbi Murene, hvis Grave forlængst var tørrede hen og blevne til en frodig Bund for alskens Græsser og fine Smaatræer. Men for mig laa kun ujævne, grønne Marker med skinnende hvide, langhaarede Faar, der græssede fredeligt og for sig selv; den hyggelige, sprukne Lyd af deres Klokker var det eneste, som hørtes.

Jeg slentrede videre ad Vejen, som den bugtede sig langs Murene, og havde stadig dette entonige Klokkedask i Ørerne; det livede helt op, da en skrattende og pibende Tone paa en Gang gav sig til at lyde med; ud af en Støvsky viklede der sig et Køretøj, trukket af to mægtige Stude. Det var en Høstvogn, og den var tom; Kusken gik ved Siden af og halvsov, han besvarede kun lige netop mit Goddag.

Bare han dog havde sagt noget, ladet mig høre, at her levede rigtige, talende Mennesker endnu! Jeg standsede og saa efter ham, da jeg pludselig med inderlig Fryd opfangede nogle skingre Røster og blev et Par Smaabørn var, som kom stormende hen imod mig fra en cirkusagtig Bygning. Den laa paa en ryddet Plads udenfor Murene, og *Plaza de toros* var malet over Indgangen.

Plakaterne derinde fra Byen stod paa en Gang mærkeligt levende foran mig, da jeg saa denne virkelige, store, murede Bygning, lige til at røre ved med mine Hænder.

Børnene raabte og spurgte i Munden paa hverandre, om jeg ikke nok vilde se den ... Cirkusen ... derhenne, de rev og trak mig ved Lommerne afsted, lo, pludrede og dunkede paa en lille Dør med deres smaa Knoer.

En Mand kom til Syne, gnistrende sort, med nette Hænder og med en blaa, rund Hue paa Hovedet. Han beholdt sin Cigaret imellem Tænderne og mumlede nogle forbindtlige Ord om, at det skulde være ham en Ære at vise mig sin Arena. Børnene stormede ind imod Byen med de Smaaskillinger, jeg havde givet dem til Tak, og den lille Spanier førte mig ind paa en nøgen, solbadet Plads, omgivet af amfiteatralske Stensæder med et dækket Galleri for oven.

Der var jo egentlig ikke store Sager at opdage; men han saa op paa mig og smilede behageligt: „Her sidder Musiken“, forklarede han, „og øverst oppe de fornemste Herskaber; i den Loge for sig selv residerer Øvrigheden og Lederne af Løbene, og der ovre, lige for....“ Han førte mig med en lille, artig Haandbevægelse over til den modsatte Side: „Her er Porten, hvorfra Tyren kommer ind paa Pladsen!“ Et Øjeblik tager han Cigaretten ud af Munden, og med en hastig Bevægelse over imod Musiklogen antyder han, at der lyder et skingrende Signal, og saa ...

Den lille Mand gør et Tag med Armene, som om de var Forben, og han dukker Hovedet. Jeg har i hans hurtige Sæt og Glimtet fra hans Øje i et eneste Nu set Tyren komme galoperende ind med ludende Hoved og runde, spejdende Øjne ...

Han smaalér, igen med Cigaretten mellem Læberne. „Ja, ja“, snakker han op, „vi har haft gode Tyre, fremragende Tyre, brillante Tyre ... og godt dræbte, glimrende dræbte — af de første Matadorer ...“ Han bliver ivrig og nævner Navne, taler om den for Øjeblikket navnkundigste, Gueritta med de skønne Lemmer, ham, der leger med det vilde Bestie, som om det var en Kattekilling, indtil i et gunstigt Sekund ...

Min lille Foreviser fører paa en Gang et behændigt Stød med sin højre Arm fra oven ned efter i Luften. Det havde boret den usynlige Klinge lige til Hæftet ned i den lige saa usynlige Tyrerygrad.

„Ho! Ho!“ — Han ler højt, snakker livligt videre, river Cigaretstumpen ud af Munden og spytter efter den, ruller sig gesvindt en ny Cigaret, faar lige akkurat tændt den ved en knitrende Voksstikke og bliver ved: „Der kommer Franskmænd hertil i Mængder“ — hans Armbevægelser anskueliggør de uhyre Mængder — „for de har jo ikke rigtige Tyre i Frankrig; det er kun i Spanien ...“

Han slaar et lille Kast med Hovedet, bliver for Resten straks efter atter fuldkommen rolig og lader Cigaretten vippe mellem Læberne, mens han sluger Røgen: Nu skal jeg dog endnu se hans Magasiner, alting er i Orden, i den bedste Orden!

Og han viser mig Pikadorernes Sadler og de brede Stigbøjler, Pigsporerne, hvormed Hestene drives frem imod Tyren; og her er Lanserne! Jeg faar en at lette paa, Spanieren lægger den anden under sin Arm, og paa en Gang støder han den frem i Luften med en Kraft i Stødet, som jeg ikke vilde have tiltroet den lille Mand. Saa smiler han og grynter ganske smaat. Jo, jo — den kan ramme godt! De korte Spyd er ogsaa gode, maa jeg tro, de som bliver kastede paa nært Hold ind i Tyren! Han griber min Pegefinger for at lade mig føle paa Spydet, drejer og vender Fingren, for at jeg rigtig skal kunne mærke, at der er Modhager, prægtige Modhager, der kan hænge rigtig fast i Kødet paa Bestiet, haa, haa! Og der staar de røde Læderspande til at samle Blodet og Indvoldene af Hestene op i ... jo, jo, som han har sagt, det er i Orden, rigtig i Orden, altsammen! Og saadanne violet- og rødbrogede Duske faar Mulæslerne ved Ørerne, naar de bliver spændte for de døde Heste og den fældede Tyr for under Hornmusik og Smeld af Piske at slæbe dem ud; Tyren faar en skinnende grøn eller blaa Silkesløjfe flettet i Manen, og se, her hænger gule og røde Vimpler til at lade flage fra den hele Cirkus ......

Jeg takker ham for hans Venlighed, og den lille Fyr lader min Sølvpenge glide ned i sin Bukselomme: „Om vi blot engang kunde have den Ære at se Deres Excellence til et Løb her i Fuenterrabia!“ —

— — Det er paa Tide at skynde sig ind ad Byen til, Klokken er allerede begyndt at blive mange .... Ja, jeg nægter ikke, at det kunde nok have moret mig at se Mennesker staa op igen fra disse sværtede Mure og være lyslevende endnu, Mænd og Koner og unge Pigebørn. Se dem mylre frem fra den mørnede

Sandsten og have rigtig friske Kinder og straalende Øjne, der kunde komme til at skinne af Begejstring for slanke, unge Mænd med blankt Staal i Hænderne, medens Blodet randt af Vilddyr ...

. . . .

Jeg er naaet til Carl den femtes Borg, som har huset denne Kejser, i hvis Hjerne Tanker brødes om Uret, som dikkede sig frem fra Sekund til Sekund, og Døden, der fulgte efter som Viserens Skygge.

Til Salgs! er der slaaet op paa det gamle Slot, og det i tre Sprog: A venta! A vente! For sale! Og hos Opsynet i Forstuen staar forskelligt Skrammel af Rokokko- og Renæssance- og luvslidte moderne Møbler samlet sammen: a venta, à vente, for sale!

En ung, velklædt Herre, der ganske ørkesløst har sludret med de to Opsynsfolk, holder paa en Gang op at svippe med sin tynde Lapsestok og tilbyder belevent at følge mig derop, han er en Advokat fra Byen og vil saa gerne vise sig lidt nyttig for en fremmed.

For hvert et Trin, vi stiger, er det mig, som om jeg trængte dybere og dybere ind i Ordet Ruin; egentlig har jeg aldrig rigtig forstaaet det i Bund og Grund før her. Fliserne, vi træder paa, ligger ofte løse, og paa sine Steder er de helt blevne borte, men saa har Vinden ført Muldjord med sig, og paa Marmorets Plads vokser fine Græsser og smaa blaa og gule Blomster. De største Sale er uden Loft, og vi maa holde lidt paa Hattene for den stærke Slud fra alle de nøgne Vinduer; hængende Grønt slynger sig ind over alle Karme, Ydermurene er fuldkommen bedækkede dermed, og det ser ud, som om de tykke og træagtige Stammer holdt sammen paa al den skrøbelige Sten.

Den unge Advokat har ikke stort andet at berette end Krøniken om Englænderne, der har budt de store Summer for Slottet; men da vi staar paa en Altan højst oppe, viser han ud over den vide, blanke Havbugt, hvor Spaniens og Frankrigs Kyster fortoner sig i de fineste Linier, og han peger paa et lille, gult Punkt midt i al denne Herlighed: „Det er en af vore Kanonbaade,“ siger han, „den ligger og passer paa de franske Fiskere.“ Og lidt efter kommer det, uden at jeg har sagt et Ord: „Jo, de har Respekt for os, Franskmændene!“ Det klinger igen i min Erindring, den andens: .... for de har jo ikke rigtige Tyre i Frankrig! —

Vi var netop paa Højde med Kirkens Spir, og jeg saa ud over dets brudte, halvt nedstyrtede Gesims, hvor Rajgræsset struttede frem i tætte Duske; en stor, moderne Bygning laa nede paa Stranden. Jeg spurgte, hvad det kunde være for en?

„Men bevares, det er Badehotellet; har De ikke set det før? Røde Sten ... elegant, fransk Stil, men finere, endnu finere end det franske. Der er ganske udmærkede Ornamenter i Stuk indvendig. De kan tro, det har kostet Penge, aa, Formuer af Penge! Men naturligvis betalte det sig ikke.“ Han slog overlegent ud med Haanden. „Det var for storartet, for glimrende!“

En tydelig Beundring skælvede i hans Stemme, og han begyndte at udvikle, hvorledes det hele havde været planlagt: Gæster skulde være strømmet til baade fra Spanien og fra Frankrig, Tyrene skulde have faaet Franskmændene hertil, Tyrene, som de jo i Frankrig kun kunde se slaas med Stødpuder paa Hornene ... og, havde jeg hørt det, Hestene derovre i Frankrig, de havde Maatter paa Maven, naar de blev ført mod Tyren; naar man nu tænkte sig! Naa, men Badestedet her havde været for grandiost, for splendidt, for magnifikt, det var hele Fejlen! Der var ogsaa anlagt en Spillebank samtidig med Hotellet; den maatte jeg dog endelig se, inden jeg forlod Byen; den havde ogsaa været for storartet, desværre. Nu stod den, stod hen, bare stod hen — lige som Hotellet. Spanieren trak elegant og med Sympati paa Skuldrene, medens han viste mig Vej ud af den gamle Ruin og til det forladte Casino.

Der var en Have med en afbleget Musikpavillon, overgroede Gange og en Balustrade, hvor Agaverne endnu stod i Potte, mens Pudset rundt omkring var skallet af og lod Murstenene grine frem. Da vi stod og saa ned i et tiljordet, stort Springvand, kom Manden, som havde Nøglerne til Hovedbygningen, en forfalden, større Villa med Altaner og store Spejlglasruder imod Udsigten over Havet. Det var en høj, stærkt bygget Mand med Kravetøj og Slips, Jakke og Benklæder af moderne Snit, men flossede, slidte og paa sine Steder ganske lasede; Cigaretten vippede i Munden. Han viste om i alle de tomme Lokaler, hvor pragtfulde Udsigter grinede os i Møde fra nøgne Spejlglasruder. En Del spinkle, forgyldte Møbler stod der endnu — halvsmudsige og med falmet Betræk; ingen havde fundet det Umagen værd at søge at beskytte dem; paa en Chaiselongue laa Kalksmuld faldet ned fra Loftet. Et stort, grønt Bord

havde været til at spille Baccarat ved, og der stod en Roulette; paa Glasdøren til et lille Bureau saas med store, forgyldte Bogstaver: On change argent!

„Desværre“ — sagde Foreviseren og trak paa Skuldrene ligesom Advokaten før — „det blev for storartet anlagt; nu har her været lukket i tre Aar!“ Medens vi steg op paa Taget, føjede han til med et Blink i Øjet over imod sin Landsmand: „Det er nu ogsaa meget Guvernørens Skyld, han, som bor deroppe,“ og han pegede imod noget, der nok kunde se ud som en større Bygning oppe i Landet, „han har for mange Penge . . . giftet sig med Masser af Penge.“

Jeg saa lidt uforstaaende ind i Mandens Ansigt: „De mener, han behøver ikke at spille sig dem til.“

„Nej, og heller ikke at ...“ Spanieren stillede sig op, som om han talte Penge ned i Haanden bag paa Ryggen og lukkede samtidigt Øjnene.

Advokaten lo: „Bravo! Bravo! Det er sandt, meget sandt, uhyre sandt,“ raabte han ivrigt, kastede Cigaretten og bød friske rundt, ogsaa til Foreviseren ......

Da saa jeg med et min franske Fisker gaa om og lede nede i Haven. Hallo! Mine Fingre var uvilkaarlig faret ned til Uret i Vestelommen.

„Ja, Herre,“ næsten klynkede han dernede fra, „vi er saa langt ud paa Eftermiddagen, jeg maa virkelig tilbage til Hendaye“ ...

— Advokaten fulgte mig høfligt til Landgangsbroen. Det var nu blevet køligere, og der sad nogle flere røde og blaa Gendarmer paa Stenbænkene; Børnene gjorde sig nyttige ved at løbe ud paa Broen efter mig; Toldsoldaterne stod under Træerne med deres lakerede Chakoter ...

„... Farvel! Farvel! Og paa Gensyn!“ — Baaden gled over mod den franske Kyst. Men under Farten maatte jeg tit vende mig tilbage. —

— — Efter den Tid har jeg rejst nogle Maaneder i Spanien, og jeg naaede helt derned, hvor den afrikanske Kyst ligger tydeligt i Horisonten. Jeg har ofret Dage paa Velasquez og er skiltes fra ham med Samvittighed over, at jeg ikke blev tilbage foran disse Billeder, der lever som for halvtredje Aarhundrede siden; jeg er vandret over Romernes Broer og har set Arabeskvævet i Maurernes

Moskeer og Sommerslotte; jeg var iblandt Tilskuerne den Dag, da Spaniens berømteste Matador, Espartero, blev dræbt paa Arenaen for vore Øjne; jeg har pareret ved de store Boldspil og skændtes med Spanierne om Storpolitik; jeg har løbet efter deres Militær og let ad deres Bravader. Og jeg har gaaet lange Nætter mellem blomstrende Oranger, der dufter som Lind, besvangret af Jasmin ...

... Men under det altsammen fik jeg ikke Fuenterrabia ud af mine Tanker. Som den laa der i Forfald, under en straalende Himmel, med sin Ruin fra den store, gamle Tid, sin Tyrecirkus, forladte Spillebank, det ruinerede Hotel, de middelalderlige Tiggere, stolte Fantaster og lakerede Soldater, saa er det Spanien, Kongeriget Spanien i en kunstnerisk fuldendt Vignet.

Karl Larsen.

DEN POLITISKE LAGFORSKYDNING.

For den, som sidder inde med historisk Interesse og samtidig følger sin Tids og sit Lands daglige Smaabegivenheder, findes der næppe et paa en Gang mere fængslende og mere indviklet Spørgsmaal end dette: „Hvordan samles Traadene, — de mangefarvede og uensartede, aldrig synligt planmæssigt lagte, oftest tværtimod fornuftstridigt tvundne Traade, hvormed et Folk overbroderer Tidens Kanevas —, hvordan samles de, saa de dog omsider danner et forstaaeligt Mønster? Hvordan bliver Døgnets politiske Kævlerier, Kulisseintriger, Magtstræv og Nid, Træk og Modtræk til en Epokes politiske Historie? Hvordan falder kirkelig Strid og religiøs Kiv i Traad, saa de engang betegner Folkets religiøse Udvikling? Paa hvilken Maade skelnes den sociale Bølge, som i det lange Løb bærer et nyt Lag af Befolkningen frem til Anerkendelse, i sin Vorden fra den Dønning, som kun hæver sig for atter virkningsløst at gaa til Hvile?

Men selv for den, som ikke bevidst og af Interesse tumler med dette Spørgsmaal til daglig, kommer det Tidspunkt, hvor Problemet trænger sig paa af sig selv, — nemlig det Øjeblik, hvor det bliver den alvorlige Mand klart, at hans eget Liv og dets Førelse er Led i hans Folks Historie, at han selv lægger Sten til Bygningen, enten det nu er som en navnløs Haandlanger eller maaske som en af de Arkitekter, hvis Navn nævnes sammen med Bygningen. Saa fremstiller Spørgsmaalet sig i sin praktiske Tillempning: Skal du slutte dig til bestaaende Formationer? Skal du forsøge at danne Jordbund for ny Grøde? Eller skal du maaske kun virke for din egen Udvikling og ellers roligt vente, til Tidens

Fylde kommer og de ny Dannelser med den? Er et Folks Historie med andre Ord som en Vækst, der gror af sig selv, der slaar ud af Jordbunden, fordi den nu er færdig dertil, eller gaar Historien i den Forstand i Spring, at en Indgriben bringer et Brud, et tomt Rum mellem før og nu? Dette er ikke det samme som Spørgsmaalet om Forskel mellem Evolution og Revolution — en for øvrigt tarvelig og banal Tirade, som har forstyrret mange Hoveder og givet ringe Udbytte for Tanken. Enhver, som i det hele kan tænke historisk, er forud paa det rene med, at selv Historiens vældigste Spring kun er forholdsvis smaa Spjæt, og at ingen Nytid skabes, før den gamle Tid selv fostrer den. Nej — Sagen bliver først indviklet, naar den Ting er forudsat og paa det klare, og det næste Spørgsmaal saa er: Er da den personlige Virksomheds Vilkaar kun det at danne Talerør for en Klasses, et Folks, en Races, — maaske kun en Klikes — Anskuelse? Er den enkelte — hans egen Persons lille Glæde fraregnet — et Værktøj, som benyttes, fordi det bød sig til, hvor et andet var fuldstændig lige saa godt og heller ikke bedre? Er det Folket, som laver sin egen Historie? Eller er der virkelig Plads for det rette Ord i den rette Tid — og kan det blive det, som drejer Historien?

Dette er Baggrunden for de kommende Betragtninger. Den teoretiske Udformning lader jeg staa hen. Af den følgende Udvikling og dens Anvendelse paa de aktuelle danske politiske Strømninger skulde der kun fremgaa i en sammenhængende Linie Anskuelser, støttede paa Enkeltafgørelser, baarne af en Fællesopfattelse.

Og for straks at trække denne Hovedlinie op, inden de uundgaaelige Detaljer overskygger den, skal jeg da fastslaa som Hovedpunkterne i min Opfattelse, at det politiske Livs væsentligste Indhold er Lagforskydningen i Befolkningen, ikke derimod Parlamentets Forhandlinger eller de store Agitationsnumre. At denne sociale Lagforskydning finder sit virkelige Udtryk i Magtudøvelsen i Samfundet, ikke i Magtens ydre Attributer. At den forandrede Magtfordeling, for hvilken der her hjemme er kæmpet i mere end 30 Aar og tilsyneladende endnu kæmpes for og imod med alle Vaaben, allerede er indtraadt, og at det navnlig for Ungdommen — mest for dens egen Skyld — er af overordentlig Betydning, ikke at falde til Ro dermed, men at give sig i Kast med den ny Magtfordeling, som vil blive Følgen af den allerede paabegyndte, omend endnu latente, ny sociale Lagforskydning.

I.

En Del af „Tilskuerens“ Læsere vil fra Tidsskriftet 1894 mindes en mangesidig og sindrig Udlæggelse af Lassalles morsomme Sætninger om skreven og levende Forfatning. Lassalle paaviser, at om alle et Lands Love brændte op paa én Gang, vilde Landet dog ikke være lov- eller forfatningsløst; thi enhver Magtfaktor i Samfundet, lige fra Hoffet til de med Leer bevæbnede Husmænd, er et Stykke Forfatning. Lasalles Sætning er træffende, men ret beset er den ikke selv nogen Grundsætning, kun en Anvendelse — og en prægnant Anvendelse — af en Grundsætning, nemlig den, at et Folks indre politiske Historie er Historien om de sociale Lagforskydninger i Folket; staar Lagforskydningen stille, er Folket i Stilstandens Periode politisk historieløst; tager den Fart, bliver Historien rig og pulserende; gaar Lagforskydningen fra oven og nedefter, saa de store trykker de smaa til en Masse, uden Rettigheder og muligst uden Individualitet, faar Folket Privilegiernes og Ulighedens Politik; individualiseres Massen og trykker fra neden og opad, faar Politiken det saakaldte demokratiske Præg, Borger-Lighedens; eksploderer det fra en af Siderne, har vi Revolutionen. Det vil for det første ses, at Lassalles Sætning: den sociale Magtfordeling er den politiske Forfatning, kun er som den ene Anvendelse af denne Grundsætning. Den anden og her vigtigere Anvendelse af samme Grundsætning er det at sige, at ingen Politik, end ikke den tilsyneladende mest udprægede personlige Eventyrpolitik — Katilinas, Napoleons, Konstantin den stores — faar Magt eller sejrer uden at have en social Bevægelse paa en Gang til Stødpude og til Motor: Katilina støtter sig til Modstanden mod Kapitalismen i det overanstrengte Rom-Italien, Napoleon til Hærens Prædominans i det civilt usselt regerede Frankrig, Konstantin til en religiøs Folkebevægelse, støt og statskyndig ledet i en Opløsningsperiode. Falder Eventyreren atter, er det ikke blot ham, som falder, men andre sociale Faktorer, som er stærkere — det borgerlige Kapitalsamfund, det reaktionære Bourgeoisi. Som i en Lilleverden for sig ser vi Udviklingsgangen i den franske Revolution af 1789—1800; dér foregaar i et Tiaar Lagforskydninger, som ellers tager Aarhundreder; Lag for Lag faar Magten og fortrænges: „de oplyste“ — de priviligerede og de upriviligeredes Top finder hinanden —, den besiddende Middelstand, Proletariatet, paany Bourgeoisiet, indtil Hæren bringer

Diktaturet. De, hvem sligt interesserer, vil i Mignets lille Revolutionshistorie finde alt fornødent Materiale anskueligt tilrettelagt og vil kunne følge, hvad der bag Mirabeau, Gironden, Rædselstiden, Direktoriet arbejder og gnider sig mod hinanden, hele Tiden tilsyneladende Personer mod Personer, stadigt i Virkeligheden Lag mod Lag.

En social Bevægelse maa altid være Grundlaget for en Politik, som skal holde ud over Døgnet. Kommer Bevægelsen tilstrækkelig dybt fra — det vil sige fra et tilstrækkelig forurettet og samtidig tilstrækkelig kultiveret Lag —, saa har den den første Betingelse for at blive den store sociale Bølge, hvorpaa demokratisk Politik bygges. Ja, den første Betingelse. Men man gaar for hastigt til Værks, naar man, som sædvanligvis sker, straks er forhippet paa at spørge: „Nuvel, hvordan faar man da den ulmende Glød til at slaa ud i Flamme?“

Det kan maaske lykkes en Teori at slaa Funker i Sjælene; Socialismen synes at være det sidste Eksempel derpaa. Dog er det vist mere tilsyneladende end virkeligt. I alt Fald kan det i Almindelighed siges, at Teorien ikke maa være stærkt nuanceret eller gaa for meget i Enkeltheder — mindre fordi de Lag, som skal paavirkes, let taber Traaden, end fordi enhver Nuancering er en Knage for Modstanden at hænge sig i; i det hele turde Modstandens Betydning allerede i en Sags Agitationsperiode ofte utilbørlig undervurderes. — Og hvad særlig Socialismen angaar, vil det vist vise sig, at dersom virkelig Socialismens Statsteori er slaaet igennem — hvad jeg betvivler — beror det mere paa den Del af den, som er Utopi, griber ved sin skønne Uforstaaelighed, end paa den Del, som agtes gennemført. Og det er farligt, fordi det giver Tilbageslag i Gennemførelsens Stund. Om den Del af Socialismen, som er Fagorganisation, hvilken er beundringsværdig, eller som er reformerende, er her ikke Tale, kun om Socialismen som Statsteori.

Langt virkningsfuldere end den sociale Teoretiseren er jo endda den i bestemte Punkter udformede sociale Agitation. Ligesom Napoleon vilde høre Dalerne klinge i Statskassen, vil det Lag, som skal paavirkes, kunne regne ud, hvad Profit den Forandring, for hvilken der agiteres, giver; det skal endog helst kunne regnes ud i Kroner og Øre eller i positiv Vinding paa anden Maade: Herredømme, Rettigheder. Den almindelige Valgret var en fortrinlig Agitationspost alene ved den Forandring, den indebar; en Tid

kunde ogsaa Fæsteafløsning benyttes blot ved sit Navn. Derimod afgiver „Frejr"-Modstanden et fremragende Eksempel paa en slet valgt Agitationsbasis, som ganske vist virkede godt i Øjeblikket, men maatte give Tilbageslag; der stod nemlig ved „Frejr" Profit mod Profit, Køber- og Sælger-Profit hos samme Person, men i Strid med hinanden.

Men hvoraf kom det da, at mangen en Bevægelse, som lignede en Storm, medens den stod paa, kun blev til Vind og døde hen og glemtes, medens en stilfærdig Bevægelse, som ingen ænsede, blev varig af Udbytte, ligesom undertiden det stilfærdige Ord bider sig fast og sætter Mærke? Hvor langt bar Smørkrigen frem? Hvem erindrer den Storm, som hed Retsreform? Hvad blev der af den Verdensbølge, som hed Sukker-Øllet? Hvordan ser vi nu paa den Ordflom, der syntes Forbud paa en Revolution i 1885? Lutter Agitationer, som syntes fast bundende i sociale Krav. Paa den anden Side: hvor dybt har det ikke virket, at Bønderne stiftede Sparekasser? at Præstens Myndighed i Sognet rokkedes? Hvor megen holdbar Politik er der ikke drevet ved Hjælp af den simple Ting, at Bønderne tog Plads i Sogneraadene i Stedet for de høje Herrer, der blev uddrevne af disse som af andre Tillidshverv? Men hvem har udenfor de lokale Krese beskæftiget sig videre med de Ting? Hvor meget vigtigere har ikke selve Sygekassetanken været end den mangeaarige Krig senere i Rigsdagen for Sygekassernes Anerkendelse? Ligesaa med Folkehøjskolerne; — var deres Betydning størst, dengang de opstod rundt om i Landet som Udtryk for en Trang — eller mens de tilkæmpede sig Ret til Tilskud?

Alt sligt vilde være uforklarligt, dersom det virkelig gjaldt blot om at faa Ild i den ulmende Glød, for at lave Politik og holdbar Politik derpaa. Hvis det var Tilfældet, maatte en udefra kommende Agitation paa bestemt udformede Punkter, som svarede til en tilstedeværende Trang, altid kunne bære Politik og kunde ikke svinde hen i intet, mens det nu viser sig, at den kun holder, naar og saa længe den følger Vindretningen, saaledes som de lokale Krese angiver den. Med andre Ord: den store Bevægelse, ledet fra et Centrum er i Virkning og Betydning den Bevægelse, som kommer fra de smaa Kreses Krav, langt underlegen. Kommer der Konflikt imellem de to Bevægelser, eller søger den store Bevægelse endogsaa blot at emancipere sig, falder den sammen og forsvinder.

Lad os se paa en Bevægelse som Agrarbevægelsen. Den havde forskellige Faktorer: et fra Udlandet importeret Element, en virkelig følt Trang i store Lag, et bevidst, aktuelt politisk Formaal og en med Kraft og Dygtighed ført Agitation, som pludselig bragtes op til Højtryk. Den havde altsaa adskillige af en bærende politisk Bevægelses Kendemærker: der var et Tryk, og der var en Vilje til at kaste det af, og der var endelig lokalt valgte Førere. — Hvorfor gik det da ikke? Hvorfor gør „Agrarforeningen", naar den nu og da (humoristisk nok for Resten for en Forening), skriver Artikler, et underlig afdødt Indtryk, som talte den fra det hinsidige? Fordi den var en Fællesbevægelse mod fælles Modstandere, men uden fælles Interesser. En Husmandsbevægelse, en Bevægelse for Præstegaardes Udstykning, for Statskredit, er god og durabel, en sammenkoblet Agrarbevægelse, hvori alle deltager, er ubrugelig i Længden. Med sine mange tusind Medlemmers Vægt trykkede den det storpolitiske Forlig igennem, og straks efter var den som et Maskineri, der gaar i Staa, naar der kommer en Pind i bare ét Tandhjul, fordi Interessefællesskabet dermed hørte op. Resten var Agitation. Det er altsaa ikke nok, at der er en — aldrig saa godt greben og opfattet — social Fordring og en veldreven Agitation, som griber med sine Fangearme i store Favntag og i Rigsdagen et Centrum, som støtter dem begge — det hele kan dog gaa ud, som naar man stikker Ild i Papir.

II.

Nej, et Folks Politik kommer ikke blot indenfra i den Forstand, at en social Bølge maa bære den; den kommer ogsaa indenfra i den Forstand, at de Krav, som giver Magten, ikke lader sig fremtvinge. Agitationen aabner maaske Øjet for Kravet, den skaber ikke Politik. Den giver drypvis Kravet fast Form — den bærer det ikke.

Kun ad to Veje faar man derfor eksisterende sociale Krav til at blive Grundvolden for durabel Politik, enten ved behørig Sønderdeling efter de Særinteresser, som er komne til Orde, dem, Agitationen har aabent Øje for, dem, hvorpaa der bygges Klassepolitik, — det er Politik som bærer frem i Stød — eller ved at sammenfatte sideløbende Interesser under et fælles Synspunkt, hvis Realisation ligger tilstrækkelig langt ude til, at Sammenholdet kan blive langvarigt, men som dog ikke maa være mere svævende end, at det haandgribeligt kan gøres forstaaeligt, at alle de enkelte Inter-

esser gaar op deri som Nævnerne i en Generalnævner — det er Politik i det lange Løb. Begge Veje er gode for sig. De har begge den lokale, faststampede Jordbund at bygge paa; de indebærer begge Kamp om Magt, omend den sidste stærkest er Kamp om Magten; de har begge Brug for den personlige Virksomhed, som tilfredsstiller den personlige Ærgerrighed, og de lader begge Rum for de Enkeltmands- eller Gruppe- eller Partimanøvrer, som under de nuværende politiske Former er nødvendige. De behøver endelig begge den politiske Frase ɔ: den i Formel fremtrædende, smældende Sammenfatning af Maalet, hvorfor der kæmpes, — en Sammenfatning, som aldrig indeholder det reelle Maal, men som giver formelt Udtryk for den Realitet, som skal gennemføres eller bekæmpes.

Ære være den politiske Frase! Ære være navnlig den, hvem det lykkes at skabe den! Men ve den Politik, som vedvarende bruger Frasen, efter at dens reelle Grundlag er forsvundet! Og ve navnlig den, som faar Tag i en Klasseinteresse, der kræver Gennemførelse, og derpaa bygger en politisk Frase, som skal bære det lange Løbs Politik!

Ser vi herefter tilbage paa de Eksempler, jeg før nævnede paa mislykket Politik og Agitation, saa vil det hele klare sig naturligt.

Lige saa sikkert som, at Smørkrigen, „vort gode danske Smør“, skulde bære Politik, lige saa sikkert var den Politik, som Smørret skulde bære, uafhængig af Smørret. Det var ikke sideløbende Formaal, som sammenfattedes, men ét Formaal, som brugtes til at dække over et helt andet. Det kunde ikke bære — selvfølgelig ikke. Sukkeret ligesaa — begge Bevægelser bar saa langt som Profiten.

Agrarbevægelsen bar end ikke saa langt, der kom ingen Profit, fordi Frasen var baseret paa Forliget som første Station — og ikke holdt længer. Da de, som skulde have Fordelene af disse Agitationer, havde indkasseret dem, lod de roligt — og med Rette — Ophavsmændene i Stikken. Dog — saa længe de bar, bar de højt. Anderledes med „den truede Middelstand“; allerede nu er det øjensynligt, at „Frejr“ giver Tilbageslag; i den højst uheldige Margarinekrig blev „Frejr“-Bevægelsen en Indtægtspost paa Højres Side. Ved de i Marts 96 afholdte Kommunalvalg i København kan man uden Vanskelighed i Tal aflæse Tilbageslaget.

„Retsreformen“ har den sørgelige Ære at være den eneste Agitationssag i vore agitationsrige Tider, som ikke svarer til nogen

indefra kommende Trang. Enten er den ikke moden eller den maa. uafhængig af Folket, føres igennem ad de doktinære Veje. Om Juryen er man uenig, dyr bliver Reformen, og Ordet „Anklageprincip“ lyder ikke bedre end „Inkvisitionssystem“. Gudbevares, Retsreformen vil blive modtaget med Honnør, hvis dens doktrinære Forsvarere faar Overtaget, men bygge Politik paa den — aa nej!

Tag saa som Modsætning: fra gamle Tider Valgretsbevægelsen, Fæsteafløsningen; nu for Tiden Præstegaardenes Udstykning, Alderdomsunderstøttelse, Skolelærernes Udfrielse af Præstetilsynet; de forbinder alle den lokale Interesse med den storpolitiske og skal nu bæres af dem, hvem de kommer til Gavn ɔ: de kommer indenfra, og de skal nok holde.

Det prægnanteste Eksempel paa en Sag, som har været god, men som nu savner positiv Værdi er Forfatningssagen. Den er det store, advarende Eksempel paa Anvendelsen af den politiske Frase, efter at den har tabt sit reelle Indhold. Den vil jeg dvæle lidt ved.

III.

I det store og hele er det min Opfattelse, at den vældige Bevægelse, som fra Bondevennernes Tid og til nu har særtegnet dansk Politik, nemlig Bøndernes — jeg mener dermed Gaardejernes og Gaardfæsternes — Kamp for Delagtighed i Magten, at den har naaet sit Maal, saa vidt en saadan Bevægelse naar den. Toppen er Medindehaver af Magten. Hvad der mangler, er den officielle Anerkendelse, den, Bevægelsen af 1891—94 troede at kunne fremskynde, mens den i Virkeligheden forhalede den. Og bag Bondestanden i gammel Forstand og dens naturlige Forbundsfælle, By-Middelstanden, ser vi jo allerede det næste Lag af Befolkningen storme frem — storme sindigt frem.

Den historiske Begivenhed kender vi saa godt fra tidligere Perioder, baade i Ind- og Udland: et stort Lag af Befolkningen arbejder sig i Endrægtighed opad — og kun Toppen af Laget kommer i Solskinnet, de andre bliver i Skyggen. Det gør ikke noget i første Omgang, naar bare man er paa det rene med det og ser det i Tide. Hver Gang noget saadant er sket, deler det tidligere Parti sig i et Højre og et Venstre. Højre Side af det staar paa Højen og ser det vide Landskab omkring sig og tager det i Tankerne i Besiddelse.

Men ak, dér mangler et Gærde og her et Gitter (de var vist selv med til at slaa det ned i Kampens Hede af en Fejltagelse), hist maa der graves en Kanal, for at man ret kan glæde sig ved Besiddelsen og indrette sig efter Ønske. Venstre Side, som endnu kun er under Opmarsch, brummer naturligvis over Standsningen; mens den er paa Vej, indretter de andre sig i de ny Hjem.

Det er det, som er sket her i Landet, det er det og intet andet, Talen om Grundlovsforandring bunder i, en Tale, som interesserer, naar man føler sig nærmest knyttet til dem, som er komne til Toppen, mens man brummer, hvis man føler mere med dem, der endnu er paa Vejen.

Forfatningskampen, rejst nu og rejst paa de Punkter, hvor den blev sluppen i 80'ernes Slutning, er en Kamp om Formalia, en Kamp, ikke om Magten, men om Magtens Attributer om den formelle Anerkendelse af Magten. Det er Hovedsagen. Selvfølgelig er det, naar Politiken i Danmark ses under de nuværende Partigrupperingers Synsvinkel, af allerstørste Betydning, at denne Anerkendelse, disse Attributer kommer haandgribeligt tilstede. Sært var det, om ikke de, der er Parthavere i Interessentskabet, ønskede Papirerne i Orden og deres Navne — eller deres Repræsentanters Navne — i den officielle Firmaanmeldelse. Og lige saa rimeligt er det, at det rette Forhold søges tilhyllet, indtil det hele foreligger som Kendsgerning og dermed som, indtil videre, uomstødeligt. Underligt er det derimod, at virkelig de Ord: „Genindførelsen af 1866 Grundloven" kan virke elektriserende — ogsaa paa dem, som ikke er Parthavere; underligt, at de ikke ser, hvordan der skabes tidligere Modstandere fast Grund under Fødderne — jeg tænker paa Bojesens Parti — og hvordan der tilmed, ved Magtstillingens Tiltrækning og Magtstillingens Fordele, opstaar Fristelse for Dele af det nuværende „Venstreparti" — Bergianerne — til at slutte Trop med de andre, naar Stands- og Interessefællesskabet faar Lagforskydningens Anerkendelse med i Købet.

Der er én Mand, som sikkert ser det, og som af ganske andre Grunde maa kæmpe for sin Grundlov, det er Hørup. Det er saa forstaaeligt, og enhver vilde gøre det i hans Sted; blandt de nulevende er ingen stærkere indviklet i Grundlovssagen end han; han har været med til at stille den paa Spidsen, og har nu sin Manddomsgernings sene, men fortjente Oprejsning i Vente. Og er Grundlovspynten først klaret, kommer han sikkert med i Spidsen videre fremad; men være forpligtet til at være begejstret

over det foreløbige Resultat, det er en anden Sag; det er han næppe selv og vi andre endnu mindre.

Tingen er jo den, at Hørup begyndte at bakses med Grundloven, dengang Sagen havde Realitet; Grundloven var en fortrinlig Løftestang. Grundlovskampen var paa en Gang Magten og Reformerne, altsaa den bedst mulige Murbrækker. Det var allerede betænkeligere, at denne Kamp tilspidsedes til en Kamp om Finansloven; men Finansloven var endda en Magtfaktor — rent taktisk set. Dog det ophørte uigenkaldeligt 1885; da der ikke gjordes Revolution paa denne Magtfaktors Forsvinden, var den dermed ude af Sagaen.

Jeg sagde udtrykkelig: taktisk set var Finansloven bleven en Magtfaktor, selvfølgelig dog kun, fordi der blev lavet Konflikt paa den; men, ærlig talt: kunde Konflikten ikke have været taget andre Steder? Hvem husker nu de „fem Punkter“, som nødvendiggjorde Provisoriet af 1877? Hvem tør paastaa, at Landbefæstningen og Provisorieserien af 1885—94 stod i saadan Forbindelse med hinanden, at de ikke kunde have været adskilte?

Den taktiske Magtfaktor forsvandt og med den Grundlovskampen som Realitet; efter at Forhandlingspolitiken er slaaet igennem, er det saa, at det gamle Oppositionspartis Top — under vekslende Konstellationer — lirker sig til Magten, lidt efter lidt, ganske stille — uden Grundlovens Hjælp. Nu dukker Grundloven frem igen — som en Formalitet, der kræver sig opfyldt.

Jeg hørte til dem, som beklagede „Forliget af 1894“ dybt. Ikke saa meget for Forligets Skyld, som fordi det ikke endte Sagen. Næppe fjorten Dage efter Forliget havde jeg i en Diskussion Lejlighed til at bebrejde dets Hovedredaktør, Neergaard, just det, at dette Forlig fristede til at fortsætte Kampen, en Kamp om Kejserens Skæg. Det er nemlig klart, at Kampen ikke kan føre til en Fredsslutning, der omfatter mere end, hvad Kampen har afgjort. Den kan kun fastslaa, at Magtfordelingen nu er saa forandret fra 70erne, at det Lag, som faktisk er Medindehaver af Magten, ogsaa fremtidigt uforstyrret skal være Medudøver af Magten. De, som har regnet sig til Gaardmands- og Bybourgeoisi-Partiet er himmelglade, hvis et saadant Resultat opnaas; vi andre kunde passende holde Maade med Begejstringen. Og med Kampiveren. Sætter de andre sig fast, er det nemlig i vor Disfavør, hvis vi engang skal til Magten; thi lykkes Grundlovskampen nu, saa er vi for lange Tider bundne til Grundloven af 1866

med dens begrænsede Valgret, dens udviklingshemmende Landsting og dens umulige Rigsret. Forinden „Forliget“ — ja, endog indtil det sidste Folketingsvalg — var det nok at mene: „Kampen er ikke vor Kamp; de, som selv har viklet sig ind i den, faar selv se at rede sig ud af den“. Efter Forliget og Valget maa der tilføjes, og der er Grund til at sige det højt: „Saa meget mere, som det vil være os og vore Venner til Skade og Forsinkelse, hvis de reder sig ud.“

Formlen: „Folkeviljens gennem Folketinget udtrykte Ønsker skal have Magten“ var fortrinlig og indeholdt Realitet, fordi den anviste den — tilsyneladende — ligeste Vej til Gennemførelsen af de Krav, som de paagældende Lag gik omkring med; „Grundlovens Genindførelse“ er et formelt Krav, fordi det, Genindførelsen skulde give, faktisk eksisterer. Provisorierne er fremtidig utænkelige fra højre Side som Kampmiddel, og mod Landstingets stoppende Indflydelse er „Tokammersystemets Anerkendelse“ — den nyeste Omskrivning for Grundlovskampen — intet Middel; — dertil hører Landtinges Omdannelse. Kort sagt Kampen om „Grundlovens Genindførelse“ er en politisk Frase uden reelt Indhold.

IV.

Formlen „Reformkamp“ er under de nuværende Magtforhold ikke mindre slet funderet, det vil sige Reformkamp om Spørgsmaal af Interesse for andre end Storbonden og hans Forbundsfæller i Byerne.

Der var en højtæret jævnaldrende af mig, som for en Tid siden ytrede omtrent følgende: „Den Politik, jeg skulde kunne slutte mig til, maatte vise, at der her i Landet eksisterer andet end Bønder og Embedsmænd“; jeg mumlede dertil lidt modfaldent: „og Landarbejdere og Husmænd og Byarbejdere, organiserede og uorganiserede, og Haandværkere og den lille Middelstand“. Men min Mumlen blev overhørt. Vedkommende var en af dem, som troligt fulgte med i Grundlovskampen, fra han kunde skønne selvstændig politisk og indtil 1894, men som har haft ringe Følelse af Politiks sociale Fodfæste. Der er en hel Klasse af den Slags Mennesker; jeg ved ikke, hvem det er, som har kaldt dem Ideologer. De har holdt til venstre, fordi deres Retsbevidsthed saaredes ved Ministerenevælden, fordi de følte Væmmelse ved „Banderegimente“ en ren teoretisk Modbydelighed ved at se klare Lovbud fortolkede

bort. Disse Mennesker i Ære! de har gjort god Gavn i deres Tid. Men fra det Øjeblik, den formelle Lovkamp er forbi, er også de uden Fodfæste; de véd ikke, hvor de hører hen, de kan dingle over i højre, hvis deres Tendens er konservativ, de kan gaa til venstre, hvis det morer dem mere at se de smaa æde de store.

Anderledes staar det, naar man i Politik ser Udslaget af sociale Bølgebevægelser. Man vipper op og ned, ganske vist, med Bølgeslaget, men man har stadig Loddeapparatet ude over Stævnen; hvor man føler Bunden svigte, ved man, at det ikke er, fordi der mangler Bund, men fordi Loddet maa dybere ned. Saadan var der ogsaa nogle, som havde det i 1894: Bunden svigtede. I al sin Nøgenhed stod Grundlovskampens Vrag op over Vandfladen, men man hev Loddet dybere, og det sociale Lag, som ikke var kommet med op i Lyset, og som nu truedes med at blive helt ladt i Stikken, det tog imod. Loddet havde atter Bund. Under Gaardmanden kommer Husmanden, under Middelstanden det lille Borgerskab, under de organiserede Arbejdere den lavere Arbejdsstand. Bunden, den svigter aldrig. Og det er den virkelig, fremvillende Demokrats Opgave bestandig at føre det nærmest følgende Lags Sag frem. De, hvis Talsmænd har Del i Magten, skal nok faa deres paa det tørre; tager det end Tid, faar de dog engang ikke blot Magtens Indhold, men ogsaa dens ydre Attributer. For Tiden er det Bondepartiet, flankeret af det Bourgeoisi, hvem Embedsvælden generer. Dette Parti er et Højreparti; det er det ny Venstres Krav, som skal frem.

Hvis det nærmest højere Lag tog sig af det næstes Sag udover det, nu og da at tilkaste det en Bid at sluge og fordøje i Stilhed — saa var det vel. Men hvilken Udsigt er der dertil? Det nærmest følgende Lags Interesser er aldrig ubehageligere for nogen end just for det Lag, som nylig er kommet til Magten og netop har faaet sig indrettet. Den sidder godt, som sidder paa Flæsket; og dens Pote er ivrigere for at stryge Ekspektanterne bort end for at fortrænge dem, som ogsaa sidder paa Flæsket. Derfor er det ikke værd at stole for trygt paa Støtte fra Vennerne for et Øjeblik siden; i alt Fald er det sikrere at forberede sig paa, at den udebliver.

Altsaa, hvad sker, naar Underklassens Krav stilles frem under de nuværende Forhold; — og med de nuværende Forhold forstaar jeg den bestaaende Magtfordeling, den, som det paatænkte

Grundlovslappeskrædderi skal retlig anerkende. —? Der sker det, at den nuværende Magtfordeling er til Hinder for Kravenes Gennemførelse — hvad enten det nu er i Form af høfligt Ihjelsnakkeri, hvilket de tidligere Partifæller vil foretrække, eller af brutal Aflivning, en Form, som tækkes det gamle Højreparti bedst. Og saadan vil det blive, saa længe de, der er ved Magten, føler sig dér og føler sig trygge. Der maa ny Magtfordeling til — eller for at bruge den bekvemme Frase: nyt Grundlovskrav. Men dette er ikke Grundlovslapperi som det, der nu ligger i Luften. Det er Valgretskravet paany, Kravet om „den almindelige Valgret“, ikke knyttet til Formue, ikke begrænset til 30 Aars Alderen, saa man har tilsat Ungdommelighed og Fyrighed, Uinteresserethed, Idealitet, Arbejdslyst og Arbejdstro, inden man erkendes for politisk voksen; det er Kravet om et Overhus, — hvis et saadant skal findes — som enten er fremadvillende eller tilbageskruende, men ikke stoppende, ikke denne stive, forbenede, forstenende Konservatisme, som breder Dødhedens Maske over Folk og Land. Og det er en Grundlovskamp, som ikke er formel; det er Forandring af Magtfordelingen for at forandre eller rettere, mens man forandrer de sociale Forhold. Den almindelige Valgrets Fane rejst paany, i sin hele Udstrækning, ikke paa Naade og i Smuler og ikke med den stiltiende Forudsætning, at den misbruges, saa snart den ikke bruges, som de herskende ønsker den brugt. Selv om den almindelige Valgret ikke var saa forsigtig, som den af Naturen er — misbruges kan den overhovedet ikke.

Fra hver den, der ikke regner sig som Gaardmandspartiets eller Bybourgeoisiets Parthaver, maa Talen om „Reformer“ — forstaaet som socialt gennemgribende Reformer — under den nuværende Magtfordeling tages som en politisk Frase, der ikke dækker nogen Realitet. Og selve „Venstrereformpartiets“ Reformprogram er ikke heller megen Interesse værd for andre end Parthaverne. Det er vist et udmærket Program til at vise, hvad den nuværende venstre Fløj af Magthaverne vil snakke sig sammen med Magthavernes højre Fløj om, hvad de vil slaa af paa og prutte med. Dertil er Programmet sikkert fortrinligt. Men ud over dette indeholder det intet af Værdi, fordi der ikke er mindste Garanti for, at Magthaverne vil røre sig af Stedet for det, som kunde interessere andre, — dersom Medmagthaverne sætter deres Veto imod det. Man kan gerne unde Venstrereformpartiet den vedvarende, flatterende Stilling som Opposition, —

som bekendt er her i Landet kun Oppositionen populær — men af dets oppositionelle Reformprogram, som samler Partiet, er ikke desmindre det gennemførlige ligegyldigt for andre end dem, som opstiller det, og det, som kunde glæde andre, er ikke gennemførligt. Og paa en Tid, hvor man ønsker paa Tinge Politiken i Stød og ikke Politik i det lange Løb, mens man ønsker den egentlige Politik lagt ud i Folket, dér foretrækker man i det hele Gruppepolitik fremfor Partipolitik, fordi Grupperne, klarere og mere ensartet end Partierne, vil, hvad de vil, og under en heldig Situation kan manøvrere sig til det.

Det gælder om først og fremmest at erfare, hvad der indefra slaar ud som Krav i de smaa Krese, eller at indagitere det; at lytte til, hvad der murrer i Fundamenterne, at lægge Øret til Jorden, at støtte og klare og vejlede de indefra kommende Røster, faa Emancipationsværket drevet fra neden og opefter, Husmandens og den lille Bondes Frigørelse fra Storbonden som i sin Tid dennes fra Proprietæren, og det tilsvarende i Byerne; lære dem, der klager eller har Grund til Klage, men ikke bruger deres Ret, hvor langt denne række r, og hvor den hører op; lære dem at bruge deres Ret saa langt den strækker, saa kommer nok Ønsket om at se den længere udstrakt. Sæt saa de sideløbende, samlede Ønsker op som Program; lad det rive Gaardmandsaristokraten og Bybourgeoisen i Næsen i al sin Teoriløshed ikke mindre dem, som er ovenover, men lad det glæde det næste Lag. Gør saa et Forsøg eller to paa Gennemførelsen i al Fredelighed; — man skal se, det mislykkes. Er saa de sociale Bække voksede til en Aa, saa vis, at det er Magtfordelingen, som maa ændres, fordi det er den, som hemmer Udviklingen. Og vi har paany Politiken i det lange Løb — Politiken paa det reelle, indefra ønskede Grundlag med den politiske Frase i Spidsen, i sig selv formal — thi Magtfordelingen ændrer intet, kun dens Brug, og Magtfordelingens Ændring er allerede godt i Gang, maaske Maalet nær, mens den endnu højlydt kræves —, men dækkende og betegnende i samlet Udtryk en levende Realitet.

Det vil tage Aaringer, Forberedelsens Aaringer, frugtbare, omend ikke rige paa Høst, som straks kan samles i Lade.

Naar jeg tager Afstand fra Grundlovspolitiken, som den agtes ført nu, og fra Reformkampen som Programkamp i Øjeblikket, er det ikke, fordi jeg ønsker Fred i Landet. Men til den Side, som vender mod Rigsdagen, er jeg kølig, ligeglad, ser med passende

Ligegyldighed, hvad der foregaar. Lad os faa det Tokammersystem, hvis det skal og maa gennemføres, og lad de Reformer, som betegner Fremskridt, endelig træde ud i Livet; og lad os trykke vore mangeaarige Venners Hænder og ønske dem ret hjertelig til Lykke, fordi ogsaa de er komne til Fadet; lad os endelig glæde os over, at den lidt lavede Oppositionspositur engang kan forlades og de Mennesker atter indtage en naturlig, uaffekteret Stilling.

Men naar de vil søge at bilde os ind, at nu slutter de en mangeaarig, oprivende Grundlovskamp, saa lad os svare: „Den Grundlovskamp, I tænker paa, den sluttede 1885; og den ny skal først til at begynde", og vil de sige: „Nu reformerer vi først, inden vi igen tager fat paa Grundloven", saa ligger Svaret ligefor: „I gør en god Støvle, gør I; nej I gennemfører jeres Klasses og jeres Venners Krav, og det er kun naturligt; men social Reformeren lader I" de næste" om".

Saadan er det til den Side, som vender mod Rigsdagen. Den Side, som vender mod Folket, er i spændt Lydhørhed parat til at stemme for Strømmen, hvor den begynder at boble, og at samle den til en al Modstand knusende Bølge, naar de mange smaa Bække flyder sammen i Kravet om den ny Magtfordeling for den sociale Omdannelses Skyld.

Den, som samler dette, han bliver Føreren; han giver Bevægelsen Udtryk, han bliver maaske Fanemærket. Saa slides han vel op, eller falder maaske; og hvad enten han saa afløses af en ny Fører eller hans Stilling deles mellem flere, som gennemfører Sagen eller paany afløses, — hvor mange Generationer der saa medgaar, og hvor mange der faar smage Magtens Sødme eller bittert savne den — det bliver Laget, som sejrer. Og imens har et nyt Lag aflejret sig nedenunder — eller snarere af Laget selv — og skal frem.

V.

Den, som aldrig standser ved det forrige Lag, men stadig fører det næste Lags Kamp, han har den sociale Selvfornyelsesaand i sig, — ingen anden. Og for Ungdommen er det Selvfornyelsen, paa hvilken det kommer an. Individualisten har Elementerne i sig til at stivne — stivne i Anskuelser, forbenes i sin Opfattelse, indskrænkes i sit Syn. Selvfornyelsens Motiv maa bringe den Individualist, som frygter sin egen Stillestaaen, til at forlige sin Livsanskuelse med sociale Interesser; vil han ikke „naar

hans Løb er endt“ og han „skuer Resultatet af sin Leven“ med Undren se sin Ungdoms Basis indkneben, og er han ikke Resignationens Mand, saa den „faste Pyramide“ er ham Livsbygning nok —, ja saa har han intet andet Middel til at holde sit Blod rullende end at vende Interessen udad, suge Safterne til sig og dermed afvende den truende Tørhed, den lurende Kølighed, den tomme Verdensfjernhed. Men Selvfornyelsens Motiv fører videre; den fører til at se nedefter, mod det „nærmest følgende“ Lag. Ingen Fornyelse i Verden kan føles ved at støtte det bestaaende. Det er Ufrugtbarhedens Ufrugtbarhed; til at støtte, lappe, udbedre det bestaaende hører just Tørheden, Rutinen, Roen. Det er en hæderlig Gerning, en gavnlig Gerning, men en Gerning for den, som er færdig med Livet. Eller for den, som sikkert og uden Opofrelse vil opnaa af det bestaaende, hvad Magten kan give: Stilling, Udkomme, de gode Mænds Agtelse. Ufrugtbarhedens Ufrugtbarhed. Større personligt Udbytte giver det allerede at befæste det just tilkæmpede; der er Glæde i det Arbejde, men det er Erindringens Glæde, de overstandne Besværligheders Glæde; Selvfornyelse er der ikke deri. Arbejdet for Befæstelsen af det tilkæmpede tør overlades til dem, det med Rette tilkommer — dem, der har tilkæmpet sig det.

For os unge gives Selvfornyelsen kun i Kampen, og kun i Kampen for at hæve, ligger atter den Idealitet, som giver Kampen Værdi. Kampen for at trykke ned giver de Instinkter i Mennesket Tøjlen, hvilke den fremskridende Kultur først og sidst betragter det som sin Stolthed at kue og trænge tilbage; Kampen for at hæve — og i social Forstand vil det sige hæve det næste Lag — skaffer Rum for den skønneste af alle Følelser, maaske den eneste eminent skønne: Retfærdighedsfølelsen.

Den Generation, hvis Alder nu er i Trediverne til hen imod de fyrre, har fra den tidligste Ungdom faaet Hjerner og Hjerter fyldte med Politik, — almindelige politiske Talemaader til en Begyndelse, famlende Forsøg paa at klare selvstændige Meninger siden; efterhaanden indvunden Klarhed. Og mange, som i de almindelige Talemaaders Tid, stod hinanden nær, er nu hinanden paa saa lang Afstand, at den ene ikke forstaar det, den anden siger.

Men ét er fælles for disse Mennesker: Følelsen af at have gaaet tunge Tider igennem, Tider, som skabte Bitterhed og varig Bitterhed. Nu og da kan et desperat Ord komme fra disse Folks Læber, saa Menneskene forbavset spørger: „Hvad gaar der dog

af den ellers saa sindige Mand?“ Thi det almindelige Træk er en bitter Stilfærdighed, en resigneret Ækelhed overfor det offentlige Liv. Selv har jeg regnet mig blandt disse det offentlige Livs Malkontenter og troet, jeg stadig kun med Væmmelse kunde se paa, hvad der foregik. Men det har forandret sig. For den, der har vundet den Overbevisning, at virkelig det Lag af Befolkningen, som kæmpede sig frem, og som det rene Lovbrud søgte at stænge ude, — at det dog kom til Magten, for den er der atter Mening i det offentlige Liv. Den historiske Lov har atter vist sig rigtig, — det ramlede altsaa dog ikke sammen alt.

Men samtidig maatte det give et nyt Syn paa mangt og meget, et Syn, som yderligere kunde fjerne En fra Gaarsdagens Venner. Det undrede ikke mere, at Begivenheder, som, da de skete, skræmmede En op næsten som Verdens Undergang, hastigt druknede i Tidens Bølge uden at efterlade Spor af Indflydelse, forsvandt for evig. Og ganske vist forsvandt den Opfattelse ikke, at Statskuppet af 1885 gav et saadant Saar i Retsbevidstheden, at de, som var unge, da det skete, ingen Sinde forvinder det. Tværtimod, — troede jeg, at det forestaaende Grundlovsreparationsarbejde kunde hele ogsaa det Saar, ja al min Interesse skulde koncentreres derom.

Derimod forandredes Synet noget paa dem, som stod midt i det, bevidst og ledende, dengang Katastrofen af 1885 skete; de saa jo godt, at Grundlovsbruddet ikke spærrede, men kun forsinkede. De maa have let lunt i Skæget af Hedsporerne, som vilde gøre Revolution; og Ret havde de — naturligvis. Dermed skal ikke være sagt, at de ogsaa havde Ret i at hidse os andre op til det Højtryk, som de gjorde. Men under os er vokset op en Generation, for hvem Bruddet i 1885 er som ethvert andet politisk Skuespil, i hvilket man ikke har personlig Del, en historisk Forestilling, af hvilken man drager Nytte, og som danner en ligegyldig Baggrund for den politiske Stilling. Det er sammen med dem, vi danner „Ungdommen“.

Særligt overfor den Generation af Akademikere, som er vokset op under os, er der endnu en Forskel mellem denne Generation og os. Vi tog ikke Arv, vi brød os selv vor Bane. Dengang vor Generation rystedes op i Halvfjerdsernes Slutning og Firsernes Begyndelse og saa tilbage, da forfærdedes den. Svegne Løfter, forsvundne Friheder, Landet formindsket, Udviklingen i Stampe; men Studenterne sad rolig med Hænderne i Skødet, og

fandt det saare godt. Thi saadan havde de forefundet det, og Vennerne var ved Magten, og de selv nød den Frugt, som engang havde været frisk, men som nu var tør og vissen. Og vi, som rystedes op, besluttede os til at tage et Tag med i den standende Kamp. Paa det Grundlag, som derved skabtes, er det, den næste Generation skal virke sammen med os.

Gælder det da for os mellem de tredive og de fyrre, for Selvfornyelsens Skyld, om ikke at falde til Ro, saa gælder det endnu mere for „de næste", der har noget at falde til Ro paa, men noget, som andre har skabt og de forefinder. Og alt imens har Magtfordelingen forandret sig.

Har jeg nu Ret i, at Vægten i det politiske Liv bør lægges paa de sociale Lagforskydninger; at man fremfor alt ikke maa falde til Ro ved, at Magtfordelingen har forandret sig, derved at „Toppen" eller de forreste eller Førerne er naaede frem, men at Selvfornyelsens Motiv bør føre til, at det „næste Lags" Krav tages op; har jeg Ret i det, saa skal jeg sluttelig kun gentage, at Bekræftelsen paa en overstanden Kamps Resultater væsentligst kun har Interesse for dem, hvis Kamp den afslutter, medens den for dem, som følger efter, nærmest er i Vejen, fordi den forhaler „det næste". Og, at den Reformeren, som følger paa Kampens Afslutning eller bebuder dens nære Afslutning, nærmest og væsentligst kun er Sam-magthavernes Kravs Gennemførelse. I ærligt at sige det, naar man har set det, i ikke at være „ulden i Kanten" og ikke at falde til Hvile, i ikke at se tilbage paa Vennernes Sejr for det Lag, de kæmpede med, men i at se frem til det næste Lag, som nu skal hæves, i at virke for det hver efter sin Evne, belærende, vejledende, æggende — deri sætter jeg den fremstræbende, demokratiske Ungdoms Politik.

Ivar Berendsen.

CRISPI OG MENELIK.

Der er forløbet 36 Aar, siden Helten fra Caprera afsatte det bourbonske Herskerhus i Riget Begge-Sicilierne og dermed indsatte Italien paa Times' Plads som den sjette Stormagt. Citybladet og dets Kolleger har ikke haft nogen Grund til at beklage sig over dette Brud i den europæiske Rangordning; Pressen er blevet en Overstormagt, der har tvunget selv Diplomaterne til at følge dens Fane. Men den ny sjette Stormagt har bittert skuffet de Forhaabninger, med hvilke Garibaldis Samtidige modtog Budskabet om de Bedrifter, som han og de Tusinde fra Marsala øvede paa Siciliens og Neapels klassiske Jordbund, og hilste Italiens politiske Renaissance. Der er en gabende Afgrund mellem Cavours og Crispis Italien, en Afgrund, der kar opslugt adskillige Milliarder og mange Forhaabninger.

Skylden hviler ikke alene paa Italienerne og deres Statsmænd. Den italienske Enhed skabtes i Europas Guldalder, og der er ogsaa i andre Lande foregaaet store og sørgelige Forandringer siden den Tid, da Tuilerihoffet var Verdens Midtpunkt, og da Verden ubekymret for Fremtiden nynnede i Kor efter Offenbachs Taktstok. Men den yngste blandt Europas Stormagter har i en ganske enestaaende Grad skuffet de Forventninger, som den vakte ved sin Fødsel. „Daarlig Politik og daarlige Finanser“ kan man sætte som Overskrift over næsten ethvert Afsnit af Kongeriget Italiens Historie siden Cavours Død.

Mange vil maaske være tilbøjelige til at sætte et Spørgsmaalstegn ved Ordene: „Daarlig Politik“ og spørge: Har Italien ikke netop ved snild Politik opnaaet store Resultater i 1866 trods sit Nederlag? Har det ikke i 1870 forstaaet at høste Frugten af andres Kiv? Har det ikke ved sin Tilslutning til Centralmagternes

Alliance fundet Tryghed mod østerrigske Revanchelyster og Befrielse fra fransk Formynderskab? Alle disse Spørgsmaal maa besvares bekræftende, og dog maa Italiens Politik siden 1865 betegnes som daarlig. Denne Politik har fremkaldt et dybt og uudslukkeligt Had mod Italien hos den Nation, der staar det nærmest, og som har lagt Grunden til Italiens Enhed; den italienske Politik har bragt Forvirring i den italienske Nations politiske Opfattelse og politiske Følelser og berøvet den de Idealer, der skabte Mænd som Cavour og Garibaldi. Den Lethed, hvormed Italien vandt Venedig og Rom, har været en Ulykke for Kongeriget Italien. Selve det abessinske Eventyr, der nu ryster det unge Kongerige i dets Grundvolde, har sine dybeste Rødder i Nationens Trang til at vinde krigerske Laurbær for at bringe Verden og først og fremmest sig selv til at glemme, at den italienske Hær kun har vundet Sejre ved Franskmændenes Side, og at de krigerske Minder, der knytter sig til Erhvervelsen af Venetien, betegnes ved Nederlagene ved Custozza og Lissa.

Men hvad man end ellers vil dømme om Italiens Politik, er det sikkert, at denne Politik ved Brudet med Frankrig har bidraget meget til at ødelægge Italiens Finanser, og at Italiens Finanser staar paa en daarlig Fod, ved enhver. Paa dette Punkt er de italienske Statsmænds Mangel paa Dygtighed uomtvistelig. Cavour skabte Italiens politiske Enhed; hans Efterfølgere har ikke evnet at befæste denne Enhed og at skabe en virkelig italiensk Enhedsstat, og de har fremkaldt den Nød og Elendighed, som nu hjemsøger en stor Del af den italienske Befolkning og har bragt Italien til Afgrundens Rand i finansiel Henseende.

Man var i lang Tid tilbøjelig til at spotte over Metternichs Ord: „Italien er kun et geografisk Begreb“ og at pege paa det ny Kongerige Italien som et Bevis for hans Fejlsyn. Han havde ikke saa ganske Uret. Det ny Kongerige bestaar af højst uensartede Bestanddele. Nord-Italieneren og Syd-Italieneren forstaar næppe hinandens Tale, de er bundforskellige i Karakter og Livsvaner, og fremfor alt bestaar der en dybtgaaende Modsætning mellem Nord-Italiens og Syd-Italiens økonomiske Forhold.

Der var mange, som blev højst forbausede, da den Sandhed, at det skønne Italien er et fattigt Land, begyndte at gøre sig gældende ved uigendrivelige Beviser. Statsøkonomer havde konstateret denne Sandhed, før den rigtig gik op for de italienske Obligationsejere; man anslog i Aaret 1888 Italiens Nationalformue

til 54 Milliarder — Neumann-Spallart anslog den endog kun til 48 Milliarder — medens Frankrigs Nationalformue beløb sig til mindst 215 Milliarder. Syd-Italien bidrager den væsentligste Del til dette uheldige Resultat. Den italienske Bondestand lever i det hele under daarlige Vilkaar. Cavour erklærede, at „Bønderhusene i Italien var saaledes beskafne, at man i andre Lande vilde skamme sig ved at bruge dem til Svinestier.“ „Jeg har ofte maattet gyse,“ skriver Ex-Minister Jocini i en Bog om Landboforholdene i Lombardiet, „naar jeg saa, hvorledes Vandet sivede ned ad Bønderhusenes Vægge, og hvorledes den udasede Bonde paa Regnvejrsdage gik ud paa Marken for at samle Frøer og Snegle, den bedste Del af hans Føde.“ I Syd-Italien og særlig paa Sicilien er Forholdene endnu værre end i Nord-Italien, hvor de store velhavende Byer med deres Handel og Industri øver nogen Indflydelse paa Bondestandens Kaar; den sicilianske Opstand, som Sicilianeren Crispi dæmpede ved et Militærdiktatur, var i Ordets bogstavelige Forstand en Hunger-Revolution.

Det er ikke Frugtbarhed, der fattes den største Del af Italien, men rationel Dyrkning. En Fjerdedel af Italien henligger uopdyrket, og af Resten dyrkes kun det halve ordentligt. Det er Syd-Italien, der bærer Hovedskylden for, at Italien aarlig producerer for tre Milliarder mindre af Landbrugsprodukter end Frankrig, og at Italien maa indføre for henved 150 Millioner Fr. Korn aarlig. I Syd-Italien og paa Sicilien hersker endnu det gamle Latifundie-Uvæsen. De store Godsejere driver kun i meget sjeldne Tilfælde selv deres Godser. I Almindelighed bortforpagter de dem paa en kortere Aarrække — 5—6 Aar — til en „Gabellotto“, der igen udstykker Jorden til „Sub-Gabellotti“. Resultatet af dette System er, at Forpagterne udsuger baade Jorden og Bønderne, der da ogsaa udvandrer efter en stor Maalestok.

Disse Misforhold var en Arv fra det bourbonske Regimente; men Kongeriget Italiens Statsmænd og Politikere har ikke gjort meget for at bøde paa Fortidens Misbrug, som de med Rette havde betegnet som en Skandale for vort Aarhundrede. De har heller ikke vovet eller formaaet i administrativ Henseende at omdanne Italien til en Enhedsstat. Af smaalige Hensyn til Vælgerne har de ladet de enkelte Provinser beholde deres Domstole, deres Universiteter o. s. v. o. s. v., og de Forbedringer, de har indført, bærer for en stor Del et lignende Præg af uberettigede Hensyn til „Sogneinteresser“; der er siden 1860 anlagt et stort Jærnbanenet

i Italien, men der savnes Ensartethed og Plan i Anlægene, og den sande Aarsag til mange mislykkede Jærnbaneanlæg, som nu tynger stærkt paa Statskassen, er „lokale Valghensyn“.

Det nationale Opsving er dog ingenlunde gaaet sporløst hen over Italien. Paa mange Omraader, ikke mindst i videnskabelig Henseende, har den italienske Nation siden Befrielsen fra Smaafyrsternes Regimente og Østerrigs Supremati arbejdet med Dygtighed. Men Kongeriget Italiens Statsmænd og Politikere har kun daarlig opfyldt deres Pligter. De er gaaede op i smaalige personlige Interesser, de har bragt det parlamentariske System til den yderste Grad af Forfald og Miskredit, og det politiske Liv i Italien har i de sidste Aar været behersket af Bankskandalerne — og af en Mand som Francesco Crispi.

Uden egen Fortjeneste bliver en Mand som Francesco Crispi ikke en stor Nations politiske Fører. Da Kongeriget Italien var oprettet, havde den gamle Konspirator, som den Gang allerede var over 40 Aar gammel — han er født i Ribera ved Girgenti den 4de Oktober 1819 — ganske vist let ved at bane sig Vej til en fremtrædende Plads i det politiske Liv. Som Ex-Martyr, der havde sukket i de bourbonske Fængsler, som landflygtig, der havde kæmpet haardt for at friste Livet, og som Deltager i Toget til Sicilien, under hvilket han endog havde været Oberst og Garibaldis Udenrigsminister, var Francesco Crispi selvskreven til en politisk Hovedrolle. Hans grænseløse Ærgerrighed bragte ham til at stræbe efter et højere Maal end en Førerplads i Oppositionens Rækker. Havde Crispi haft Udsigt til at styrte Dynastiet, var han vedbleven at være Mazzinist. Da han vel vidste, at Victor Emanuels Popularitet var urokkelig, opgav han uden Betænkning sine gamle Principer og blev Monarkist. „Vil du holde med Mazzini?“ spurgte en indiskret Deputeret ham, da han første Gang tog Plads i det italienske Deputeretkammer. — „Nej!“ lød Crispis Svar. — „Med Garibaldi?“ — „Nej!“ — „Med hvem da?“ — „Med Crispi!“

Crispi mente, hvad han sagde — ligesom Bismarck. Det er intet Under, at Bismarck er hans Ideal. De, der vil smigre Crispi, siger, at han ligner den tyske Jærnkansler. Ligheden er kun ringe. Crispi er ogsaa i legemlig Henseende en Bismarck i Lommeudgave. Om der end er en svag Lighed mellem de to Berømtheders Ansigtstræk, savner Crispi dog først og fremmest Bismarcks vældige Bryn, der giver hans markerede Træk med det

i det mindste tidligere saa frygtelige Blik det egentlige, karakteristiske Præg. „Crispi“, skrev Jacques St.-Cère efter sin en Gang saa meget omtalte Sammenkomst med den italienske Diktator, „er en Bismarck uden Øjenbryn“.

Crispi er heller ikke som Statsmand en Bismarck, og den lille vævre Italiener, der tog i stort Optog med fire Sekretærer fra Rom til Friedrichsruh for at indbilde Verden, at han deltog med den vældige Kansler i Verdensstyringen, vakte en ikke altid stille Munterhed hos den vittige og ofte ret ondskabsfulde Bismarck. Crispi opsøgte allerede, før han blev Minister, Fyrsten i Varzin. Bismarck, der kun nærede ringe Tillid til den gamle Mazzinist, modtog ham meget kølig, og han generede sig end ikke for ligefrem at have ham til bedste. „Hvorfor,“ sagde Bismarck til Crispi, „søger Italien ikke at udvide sig i Retning af Albanien?“ Crispi tav og lod, som om dette Spørgsmaal vakte de alvorligste Overvejelser hos ham. „De vilde da,“ sagde Bismarck efter en lille, men for Crispi meget spændende Pause, „blive den europæiske Nation, der havde de mest maleriske Dragter.“ Crispi bukkede og lod, som om han var henrykt over denne Bismarck'ske Aandrighed. Han vilde ikke afskære sig Vejen til den store Mand, og skønt den tyske Kansler ogsaa, da Crispi var bleven Premierminister, behandlede ham som en mistænkelig Person, holdt han ud.

Crispis Paatrængenhed besejrede til sidst Bismarck, og Crispi fik Lov til at forevige sig i Friedrichsruhs Album ved Lovprisninger over „Fredsfyrsten“. Stor Respekt nærede Kansleren dog næppe for Triplealliancens italienske Repræsentant, og Bismarck bragte af og til, næppe uden Forsæt, Crispi i en latterlig Situation. Fra et af Crispis Ophold hos Jærnkansleren fortælles følgende Scene. Crispi havde begivet sig til Sachsenwald i Sommerdragt. Da Bismarck paa en raakold Dag indbød ham til en Køretur, vilde Crispi beredvillig udsætte sit Liv og Helbred for Fare ved at tage Plads i Sommeroverfrakke ved Kanslerens Side. Bismarck tog da i Hast en gammel Regnkappe og kastede den over sin Gæst med den beroligende Forsikring, at den havde ydet ham ypperlig Tjeneste under Felttoget i Frankrig! Crispi var atter henrykt, men de, der saa ham forsvinde i den historiske Regnkappe, morede sig kostelig, og Latteren forplantede sig til Italien, da Don Chisciotti gengav denne Scene paa sin sædvanlige vittige og ondskabsfulde Maade.

Crispi var en Bismarck'sk Abekat, men det var dog næppe

alene Forfængelighed, der drog ham til Varzin og Friedrichsruh. Crispi beundrede sikkert sin Bismarck. Det er rimeligt nok, at den italienske Diktator ansaa sig selv for en lige saa stor Statsmand som den tyske Kansler; den Mand, der uden at blinke har kunnet tilraabe sine Kolleger paa Monte Citorio: „Jeg er en Verden!“ maa i den Retning være i Stand til alt. Men Crispi beundrede ganske sikkert Bismarcks Viljestyrke og Brutalitet — netop to af Crispis mest fremtrædende Egenskaber.

En Ting maa man indrømme Crispi. Han har villet bane sig Vej til Magten, og han har villet hævde Magten, og hans Vilje har været ubøjelig og har bragt ham mærkelige Sejre. Crispi blev Minister med en Bigamiproces svævende over sit Hoved, og han har hævdet Magten fra December 1893 til Marts 1896 trods Fru Lina Crispis og sine egne kompromitterende Forhold til Banca Romana og trods de Dokumenter i Panama-Papirerne, der viste, at han havde staaet i ret mistænkelig Forbindelse med — Cornélius Herz. Den Energi og Dristighed, hvormed Crispi i næsten halvtredje Aar har trodset alle Skandale-Afsløringer, er en Kraftpræstation, der hidtil er enestaaende i Verdenshistorien.

Crispis Selvtillid og Storhedsfølelse staar paa Højde med hans Viljekraft og Brutalitet. Lombroso har erklæret, at Crispi lider af Storhedsvanvid. Diagnosen er ikke ganske rigtig; Crispis Storhedsfølelse ligner ganske vist Storhedsvanvid, men den er villet og bevidst. Grandios er den. Da man engang i det italienske Kammer rettede et Angreb mod Crispi, fordi han havde overtaget to Porteføljer, svarede han: „Ogsaa Cavour var samtidig Inden- og Udenrigsminister!“ Da Bonghi tillod sig at smile, raabte Crispi rasende: „De ærer ikke Cavours Minde!“ — „Aa jo!“ svarede Fredsmanden Bonghi rolig, „jeg ærer Mindet om ham som en enestaaende og uforlignelig Mand!“ Crispi har selv sammenlignet sig med „Ætna“; naar han kommer i stærk Bevægelse, farves hans skaldede Isse purpurrød, og han minder da i sin enestaaende Hidsighed om en Vulkan. Ved Bonghis Svar blev Crispi pludselig kridhvid. Han tilgav aldrig sin Modpart, at han ikke vilde anse en Crispi for en Cavour.

Et om muligt endnu mere betegnende Udtryk fik Crispis Selvfølelse og Hidsighed, da Dronningen af Italien undlod at indbyde Fru Lina Crispi, hvis Ægteskab ikke betegnes med dette Ord ifølge den katolske Kirkes Love, til et Hofselskab. Crispi foer straks op til Hofmarskallen og gav ham den fyndige Besked:

„Sig til Hds. Majestæt, at, hvis Signora Crispi ikke faar Oprejsning inden Aften, bliver Republiken proklameret inden 48 Timer!" Lina Crispi fik Oprejsning, og Republiken blev ikke proklameret i Italien. Men Crispis Udtalelse er overmaade betegnende for Manden — ogsaa for hans Principløshed. Da han indsaa, at det var fordelagtigst for ham at blive Monarkist, fandt han Slagordet: „Republiken vilde adskille os, Monarkiet forener os!" Men han havde langt hellere proklameret Republiken med sig selv som Præsident. Mazzini havde gennemskuet ham. „Uretfærdig og utaknemlig, som De er," skrev den gamle Idealist, der vedblev at konspirere til sin Død, til sin gamle Elev, „har De glemt, at de bedste blandt de døde og de levende, hvis Ven og medsammensvorne De har været, var og er Republikanere. Jeg forbauses ikke over Deres Viljekraft; men jeg beklager Dem. Jeg kender alt for godt Deres Fortid til blot et eneste Øjeblik at tro paa, at De er en tro Monarkist. De er en Opportunist. De ser nu, at Monarkiet er stærkt, og at vi er svage, og De yder Magten Deres Hyldest. Hvis De imorgen ser, at vi er stærke, vil De paany være med os."

Karakteristiken er træffende. Crispi vilde, hvad det skulde være, for at komme til Magten og hævde den; han vilde mere, end han kunde. Han naaede sit Maal, og han har hævdet Magten under Forhold, hvor andre vilde have søgt at skjule sig for Verdens Blik; men som Statsmand og historisk Person har han lidt Skibbrud. Crispi havde nogle Forudsætninger for at løse den Opgave, som „Ræven fra Stradella", Depretis og Cavours andre Arvtagere havde ladet ligge. Man kunde tro, at Crispi var Mand for, uden Hensyn, at knuse alle Særinteresser, skabe et enigt Italien og helbrede den Kræftskade, der først og fremmest hindrer Italiens finansielle Genoprejsning: den alt for indviklede og alt for kostbare Administration. Da han under Oprøret paa Sicilien og i Massa Carara overtog Diktaturet, maatte selv de, der nøje havde studeret dette Statsmandsfænomen, følge hans Færd med Opmærksomhed. Men her gav Crispi et afgørende Bevis for, at han savnede de sande Statsmandsævner; han lod Opgaven henstaa uløst og vendte tilbage til den gamle smaalige Partipolitik. Man kaldte ham Diktator; han var og blev kun en brutal Magthaver.

Det er et for Italiens Forhold højst karakteristisk Fænomen, at denne anløbne Person, denne brutale politiske Kraftkunstner

har kunnet spille Hovedrollen paa den politiske Scene, og at der endnu er dem, som anser den 77-aarige Olding for en Fremtidsmulighed. Forhaabentlig har dog Negus Menelik fældet ham for stedse. Francesco Crispi har ærlig fortjent at falde for Adua-Slaget. Her har hans Lyst til at agere i store Roller og hans Mangel paa Statsmandsdygtighed modnet Frugten, der har været og endnu vil blive overmaade kostbart for det fattige Italien, hvis Statsgæld har naaet en Højde af 13 Milliarder, og som anvender forholdsvis en større Del af sine Statsindtægter end selve Frankrig, paa sin Hær, der stadig lader sig slaa i Afrika som i Europa.

Naar det er begyndt at gaa galt med Italiens Politik, har Crispi altid sagt: Det er ikke mig, der har sluttet Triplealliancen og ført Italienerne til Afrika! Det er sandt. Det var Fredsvennen Mancini, der lagde Italien i Triplicens Jærnlænker; det var ogsaa ham, der fattede den fortvivlede Ide, at Italien maatte se at faa et Kolonirige i Afrika, og Crispi har paa ingen Maade været ene om den italienske Afrika-Humbug, men vel har han været den, der har drevet denne Humbug i størst Stil.

Det engelsk-amerikanske Ord, som den gode Stad Hamburg har maattet lægge Navn til, lyder ikke godt, men det passer fortræffeligt paa Italiens Afrikapolitik. Man kender endnu ikke denne Politik i alle dens Enkeltheder. Det er vitterligt, at Crispis grønne Bøger er udkomne i to Udgaver, én, bestemt for ham selv og hans Medhjælpere, i meget faa Eksemplarer, en anden til Brug for de Deputerede og for Bladene, og det er ingenlunde sikkert, at selv de fine Udgaver indeholder blot Halvdelen af Sandheden. Heldigvis har andre suppleret disse officielle Oplysninger. Særlig har Digteren Manzonis Ætling, Renzo Manzoni, der fra sit lange Ophold i Abessinien kender Forholdene nøje, i Privatbreve til Redaktionen af Triestbladet „Sera“ givet overmaade interessante Bidrag til den italienske Afrika-Humbug. Crispis Fjende, Digteren Cavallotti, har faaet en Afskrift af disse Breve, og „Frankfurter Zeitung“s Korrespondent i Rom, der just heller ikke nærer noget varmt Venskab for den italienske Ex-Diktator, har faaet Lejlighed til at læse dem og har i „Frankfurter Zeitung“ for 28de Marts givet et Udtog af dem, der desværre endnu ikke synes at have fundet fortjent Paaagtelse. Udtoget giver mange pikante Oplysninger, og de bekræfter og bekræftes ved, hvad man ved fra anden Side.

Æthiopiens Kejser, Negus'ernes Negus, Løven af Juda Stamme, Menelik II, der hidleder sin Herkomst fra selve Kong Salomo og Dronningen af Saba, har spillet en historisk Rolle lige siden den Tid, da Englænderne for 28 Aar siden erobrede Magdala, og Negus Theodor tog Livet af sig for ikke at falde i Sejrherrernes Hænder. Menelik var som Kongsemne blevet holdt i Fangenskab af Negus Theodor og flygtede efter hans Død til Abessiniens sydlige Provins, Shoa, hvor han lod sig udraabe til Konge. Den unge Hersker var ikke som Abessiniens ny Negus, Johannes, en Krigens Mand, og det syntes ikke at være sunget for hans Vugge, at han skulde bibringe en europæisk Hær et af de største Nederlag, som Europæere efter Korstogenes Tid har lidt paa afrikansk Grund. Men Menelik var og er en snu Afrikaner med betydelige diplomatiske Anlæg. Han har i en Aarrække mesterlig løst den vanskelige Opgave, at undgaa et afgørende Brud med den krigsdygtige Negus Johannes og at sikre sig Italiens Hjælp til at styrte Johannes og indtage hans Plads. Han narrede begge Parter, og det sidste Aars Historie har vist, at Negus Menelik endnu er en Mester i halvbarbarisk diplomatisk Forstillelseskunst.

Meneliks store Maal var at erobre Harrar og erhverve en Havn. Ved Hjælp af Biskoppen af Shoa, Kardinal Massaia, satte han sig allerede i Aaret 1872 i Forbindelse med Kong Viktor Emanuel. I 1878 bad Menelik i en Skrivelse til de europæiske Monarker om at blive optaget som Medlem af Antislaveriforeningen og om Hjælp til at gennemføre sine Planer mod Harrar, da han kun paa den Maade „med Virkning kunde bekæmpe Slavehandelen". Italien gik i Fælden, sendte Opdagelsesrejsende, der for en Del blev stansede eller myrdede — ikke af Menelik, men paa hans Anmodning af andre afrikanske Potentater — til Abessinien og søgte at skaffe Kongen af Shoa Vaaben og Munition. Da Ægypten nægtede at lade disse Genstande passere, købte den italienske Ministerpræsident Cairoli endog nogle Hytter, der kaldtes Assab, og grundlagde her Italiens første afrikanske Koloni for ad denne Vej at skaffe Menelik de ønskede Midler til Bekæmpelse af Slavehandelen og til Udrustning af en Hær, der kunde tage Kampen op med den sejrvante Negus Johannes.

Da Frankrig havde taget Tunis, og Italiens Attraa efter Tripolis ikke blev bønhørt, fik den ny italienske Udenrigsminister Mancini den ulykkelige Ide, at stifte et italiensk-afrikansk Rige

ved Grænsen af den eneste afrikanske Stat, der foruden Marokko var i Stand til at stille en virkelig Hær paa Benene — ved Abessiniens Grænser. Med Glæde modtog Mancini Englands Forslag om, at Italien skulde besætte den ægyptiske Havnestad i Sudan, Massuah og derfra samvirke med England mod Mahdien. Dermed var det ude med Meneliks Venskab for Italien, med hvilket han to Aar i Forvejen — den 21. Maj 1883 — havde afsluttet en Alliancetraktat. Men den snilde Shoaner, der med rigtig Beregning gik ud fra, at Negus Johannes maatte og vilde optage Kampen mod Italienerne, forstod at skjule sine Planer. Han fik Vaaben fra Italien til at udruste en Hær mod Æthiopiens Kejser, og han sluttede Alliance med Kejseren mod Italien uden at stille en eneste Soldat til hans Raadighed.

De italienske Ministre saa intet og forstod intet. Italienerne led deres første Nederlag i Kampen med Abessinien ved Dogali, hvor Johannes' Feltherre, Ras (ɔ: Høvding) Alula, den 26. Januar 1887 oprev en italiensk Afdeling paa 5—600 Mand. Da Efterretningen herom kom til Rom, sendte den italienske Ministerpræsident, Depretis, for første Gang Bud efter et Kort over Abessinien! Den italienske Regering ventede paa Hjælp fra sin Allierede, Kongen af Shoa. Den udeblev, men de italienske Statsmænd blev ikke klogere, og da Crispi i 1887 kom til Roret, forsikrede han Kong Menelik om, at Italien vilde vide at beskytte Shoa og gøre det til et stort Rige, „der ved Italiens Hjælp skulde naa en lige saa høj Grad af Civilisation som Ægypten". Skønt Menelik stadig undlod at give noget Vederlag for de italienske Vaaben og Venskabsforsikringer, blev Crispi, der hengav sig til ganske uforstaaelige Illusioner om, ved Kongen af Shoas Hjælp, at blive Stifter af et stort italiensk Rige i Afrika, mere og mere begejstret for ham. Crispi drev endog sin Begejstring saa vidt, at han fik Dronning Marguerita til at skrive et Brev — det er dateret den 5. Februar 1888 — til Hs. Majestæt Kong Menelik.

Italienerne i Massuah fik endelig ved Mahdisternes Hjælp Fred for Negus Johannes. Den 8. Marts 1889 begyndte det store Slag ved Metemmeh mellem Mahdiens Dervisher og Abessinierne. Den sejrvante Negus Johannes gik atter her sejrrig frem. Efter to Dages Kamp maatte Dervisherne trække sig tilbage, men Johannes var blevet ramt af tre Kugler, i Underlivet, i Brystet og i Laaret, og udaandede den 9. Marts Kl. 10 om Aftenen. Medens Abessinierne hengav sig til Sorgen over deres

Herskers Død, sneg en Muhammedaner sig til Dervishernes Lejr og fortalte, hvad der var sket. De overvundne Dervisher overfaldt den abessinske Hær og splittede den. Sejrherren fra Dogali, Ras Alula, der ifølge italienske Beretninger allerede to Gange var falden i Kampene ved Massuah, fik ifølge samme Kilde ogsaa her sit Banesaar. Det lykkedes ham dog i Virkeligheden at undkomme med en Del af den abessinske Hær, og han har nylig ved Amba Alagi og ved Adua givet Italienerne slaaende Beviser for, at han lever endnu.

Efter Slaget ved Metemmeh viste Crispis Mangel paa Statsmandsdygtighed sig i sin fulde Glans. I Stedet for at overlade Abessinien til dets Skæbne og til de mange Tronprætendenter, havde han kun ét Maal: at sikre Kong Menelik af Shoa Æthiopiens Kejserkrone i Haab om, at Italien ved Meneliks Hjælp skulde kunne inddrage hele Abessinien under sin „Interessesfære“ og i Gothakalenderen faa 300,000 Kvadratkilometer af Afrika opførte som italiensk Koloni.

Kong Menelik modtog da ogsaa uden Betænkning Italiens Anerkendelse af hans Rang og Myndighed som Kejser af Æthiopien og afsluttede med Italien den nu saa overmaade berømte Uccialli-Traktat. Triumferende meddelte Crispi de europæiske Magter, at Æthiopiens Kejser ifølge denne Traktats Artikel 17 havde stillet sig under Italiens Protektorat og forpligtet sig til kun ved Italiens Mellemkomst at forhandle med fremmede Magter. Rusland tog „visse Forbehold“, Frankrig anerkendte ikke Traktaten; de andre Magter tog Crispis Meddelelse for gode Varer. I Virkeligheden var Uccialli-Traktaten en af de største diplomatiske Komedier, som Historien kender. I den italienske Tekst stod der ganske vist, at Abessiniens Negus forpligtede sig til kun at forhandle med fremmede Magter ved Italiens Mellemkomst; men i den amhariske Tekst stod der kun, at Negus havde Ret til at benytte Italiens Mellemkomst. Det amhariske Sprog er ganske vist trods sin sproghistoriske Betydning kun lidet kendt i Europa; men der er dog ingen Tvivl om, at Misforstaaelsen var frivillig paa italiensk Side, og da Menelik erfarede, hvorledes den italienske Regering fortolkede Traktatens syttende Artikel, og protesterede, blev de to høje kontraherende Parter enige om, at den italienske og den amhariske Tekst skulde være lige gode! Da Menelik havde befæstet sit Herredømme over Æthiopien og mente at kunne undvære Italiens Hjælp, opsagde han paa Grund af den omhandlede

„Tvetydighed“ i 1891 Traktaten. Crispi erklærede, at Traktaten slet ikke kunde opsiges, og han fandt Medhold i Wien og i Berlin, skønt Uccialli-Traktaten udtrykkelig baade ifølge den amhariske og den italienske Tekst fastsætter en Opsigelsesfrist!

Fra det Øjeblik maatte selv Crispi opgive Fiktionen om Kejser Meneliks Venskab for Italien. Crispi faldt den 31. Januar 1891. og hans Efterfølgere, Rudini og Giolitti, søgte at indskrænke det afrikanske Eventyr til det mindst mulige Omfang. Men da Crispi i Slutningen af 1893 atter var kommet til Magten og havde faaet Bugt med de indre Oprør, gav han sig paany til at drive afrikansk Eventyrpolitik i stor Stil. Han lod General Baratieri erobre Tigré fra Ras Mangascia og foranstaltede derefter en stor politisk Forestilling. Crispi sørgede for, at Baratieri ved Valgene i Maj 1895 blev Deputeret. Han lod Generalen komme til Italien, hvor han blev hyldet paa Monte Citorio og omfavnet og kysset af Kamrets Præsident og derefter af selve Crispi, og Ministerpræsidenten foranstaltede til sidst en stor Baratieri-Tournée. Paa et meget spændende Tidspunkt, umiddelbart før Jubilæumsfesten den 20. September, forsvandt Generalen fra Italien og vendte tilbage til Massuah.

Crispi mente nu at have vundet Spil. Baratieri-Tournéen havde for en stor Del bragt Oppositionen mod Crispis storafrikanske Planer til Tavshed, og den 28. November erklærede Crispis Udenrigsminister Blanc, uden at møde stærk Modsigelse, i det italienske Kammer, at „Tigré, saaledes som den derværende Befolkning længe havde ønsket, var indlemmet i den italienske Koloni“, og „at ingen kunde intervenere mellem Menelik og Italien.“

Menelik gav Crispi Svar paa denne Tiltale ved Amba Alagi, ved Makallé og til sidst ved Adua. Medens Crispi trøstede Italienerne med Blancs Storpralerier, rustede Menelik sig i al Hemmelighed. Der var foregaaet en stor Forandring med den abessinske Potentat. Den tidligere saa fredsommelige Hersker var blevet opflammet til Kamp for sit Rige af sin Dronning Taitu, og han havde faaet den Overbevisning, at det var hans religiøse Pligt, at frelse Abessinien fra Italienernes Herredømme. Menelik var blevet en Fanatiker, og han havde ikke mistet noget af sin Snildhed. Han fik Vaaben og Munition fra Europa, maaske væsentlig fra Frankrig, i ethvert Tilfælde over fransk Territorium, og franske Officerer og europæiske Eventyrere indøvede hans Hær

i Brugen af disse Vaaben. I al Stilhed samlede Kongen en Hær paa mindst 100,000 Mand og store Forraad, og medens han glædede Italienerne med falske Efterretninger om, at han maatte kæmpe med farlige Oprør, beredte han sig til et stort Felttog.

Der kan efter de nu foreliggende Oplysninger næppe være nogen Tvivl om, at baade General Baratieri og Regeringen i Rom har været vidende om Kejser Meneliks Rustninger, men de synes at have trøstet sig med, at den italienske Hær med sine gode Vaaben let vilde faa Bugt med de abessinske „Horder". Sikkert er det, at Kejser Menelik har forstaaet at skuffe sine Modstandere, og at han har ført sin Hær lige op til Tigrés Sydgrænse, uden at Baratieri anede noget om hans Bevægelser. Allerede denne hemmelige Marsch var en højst respektabel militær Præstation, og den abessinske Hær har ved Amba Alagi og Adua bevist, at den er kampdygtig ogsaa mod en europæisk Hær.

Det var vel en Selvfølge, at man efter Slaget ved Adua stemplede General Baratieri som en ussel Hærfører. Det er altid overmaade vanskeligt at fælde en retfærdig Dom over en General, der har lidt et Nederlag — havde Hannibal debuteret ved Zama og Napoleon ved Waterloo, vilde de næppe være blevne „Tilintetgørelses-Strategiens" største Mestere. Det ser ganske vist ud, som om Baratieri ikke har været sin Opgave voksen, og han synes ved Adua at have været næsten sindssyg af Ærgrelse og maaske ogsaa af Overanstrengelse. Men han havde i det mindste tidligere udfoldet betydelig Dygtighed. Sikkert er det derimod, at Crispi i det abessinske Spørgsmaal har vist sig fra sin sletteste Side som politisk Hasardspiller. Han havde ganske vist arvet Erythræa fra sine Forgængere. Men det er Crispi, der ved sine uberettigede Fordringer om, at hele Abessinien skulde staa under Italiens Protektorat, og ved Anneksionen af Tigré har tvunget Kejseren af Æthiopien til en Forsvarskrig, der har voldt Italienerne beskæmmende Nederlag og bragt Italien i en meget mislig Stilling.

Crispi fortjente den Skæbne, der ramte ham, da den offentlige Mening efter Slaget ved Adua vendte sig mod ham, gjorde ham ansvarlig for Nederlaget og tvang ham til at opgive Magten, som den 77aarige ærgerrige Olding søgte at hævde med Fortvivlelsens Kraft og Energi. Da Crispi sidste Gang blev Ministerpræsident, bragte et italiensk Vittighedsblad en Tegning, der fremstillede Crispi, som stolt og bydende tilraabte Historiens Muse:

„Begynd igen at skrive!". Klio har siden den Tid skrevet mere, end Crispi synes om. Paa de Blade af Nutidshistoriens Annaler, der omhandler Italiens Historie i de sidste halvtredje Aar, staar der: Hungersnød, Militærdiktatur, Bankskandaler, Giolittis Plico og tilsidst: Meneliks Sejre ved Amba Alagi, Makallé og Adua. Man maa haabe for Italien, at Crispis Saga dermed er ude.

R. Besthorn.

BØGER.

Georg Brandes: William Shakespeare.
(Gyldendalske Boghandels Forlag.)

Det er ikke faa litterære Portrætter, Dr. Brandes efterhaanden har tegnet; det her foreliggende skiller sig imidlertid, og det ikke alene ved sit betydeligt større Omfang, ud fra alle de tidligere, saa at det viser Brandes's Talent fra nye Sider. Medens han ellers saa godt som udelukkende har bevæget sig i de sidste hundrede Aar, hvor der om hver af de skildrede Forfattere foreligger fyldige og paalidelige biografiske Data, Breve o. desl., og hvor Brandes i mange Tilfælde personlig har kendt Manden eller dog nogle, der har staaet ham nær, saa er alt anderledes her ved Shakespeare[1]). Forfatteren begynder da ogsaa straks med en Beklagelse over, at „alle Ens sædvanlige kritiske Metoder lader En i Stikken“ paa Grund af de mangelfulde Oplysninger om Livsforhold og paa Grund af Teksternes daarlige Overlevering; men dog har han ment, „at naar vi besidder omtrent fyrretyve vægtige Skrifter af en Mand, saa er det udelukkende vor egen Fejl, i Fald vi intet ved om ham.“ (III, 470.) Brandes har da sat sig den Opgave ud af Shakespeares Skrifter og det lidt, vi ellers ved om ham, at genfremstille Mennesket, Personligheden William Shakespeare, saaledes som han levede, tænkte og følte.

Litteraturen om Shakespeare er efterhaanden svulmet op til et saadant Omfang, at næppe nogen enkelt Mand kan overkomme den i hele dens Udstrækning; men meget af denne Litteratur er selvfølgelig temmelig værdiløst. Allerede i Begyndelsen af dette Aarhundrede, altsaa før den egentlige Shakespeare-Filologi tog Fart, kunde Coleridge sige: „Hvis alt det, Englændere har skrevet om Shakespeare, blev brændt i Mangel af Tællelys blot for at sætte os i Stand til at læse Halvdelen af vor store Dramatikers Værker, vilde vi vinde betydeligt derved.“ Det har nu sin Interesse at se, hvad af denne Litteratur der har været Brandes nyttigt ved Ud-

---

[1]) Skriftet om Holberg danner paa flere end én Maade et Mellemled mellem Brandes's øvrige Produktion og det sidste store Værk.

førelsen af hans Plan; og det vil da findes, at han har haft mindst Hjælp af de mangfoldige, egentlig æstetiske Behandlinger af Stoffet, hvor Forfatterne teoretiserer over Shakespeare og hans Skikkelser og søger at bringe dem ind paa et eller andet Sted i et filosoferende eller moraliserende System eller prøver at udfinde Grundideen i hvert Drama. Derimod vilde Brandes's Bog være utænkelig uden paa Grundlag af en Mængde Filologers og Historikeres taalmodige Detailarbejde: man har fra Arkiverne fremdraget tørre Dokumenter om Shakespeares Processer og Pengetransaktioner, de forskellige gamle Udgavers tit elendige Tekster er blevne sammenholdte og kritisk belyste; Stykkernes Kilder er efterviste, Sprogbrug og Metrum er undersøgt. Hentydninger hos Datidens Forfattere til Shakespeare og omvendt er opsporede o. s. v. Derigennem er der bragt et ikke ringe Stof til Veje, hvor man for hundrede Aar siden stod paa omtrent bar Bund[1]), og herpaa er det da væsentlig, at Brandes har kunnet bygge sin Biografi.

Dette Skrifts Originalitet maa — foruden i mange glimrende Enkeltheder — søges i dets Grundplan, der er forskellig fra alle hidtidige Fremstillingers ved at være gennemført biografisk-kronologisk; medens i Reglen Digterens Liv behandles for sig adskilt fra Værkerne, og disse grupperes efter Æmner og lign. enten i det hele eller indenfor hver Periode, smelter Brandes Behandlingen af Liv og Skrifter sammen, saa at vi ved hvert Drama faar en Redegørelse for de ydre Livsforhold, der paa vedkommende Tidspunkt kan tænkes at have spillet en Rolle for Digteren, og derefter for Dramaets Kilder, hvorved Fremstillingen særlig rettes paa det, der netop paa det Tidspunkt har draget Shakespeare til Æmnet, og paa det, han lægger til de tidligere Behandlinger af sin egen Personlighed. Ved denne Fremgangsmaade kommer indre og ydre Forhold bestandig til gensidig at belyse og forklare hinanden, og Brandes har med fin og sjælden Kunst benyttet dette til, saa vidt det overhovedet er gørligt, at lade sin Læser leve hele Shakespeares Liv med. At han dog har været sig Faren bevidst ved at slutte fra et Digterværk til Digterens Livsførelse, viser han flere Steder, finest vel ved Henvisningen til Musset (III, 69).

Som Motto paa hans Bog kunde staa de Ord (II, 431): „Hos Shakespeare hænger et senere Værk altid sammen med et

[1]) En fortræffelig og lettilgængelig Oversigt over det vigtigste af disse Undersøgelsers Resultater findes i Dowdens lille Shakspeare Primer (London, Macmillan).

foregaaende som Ring er knyttet til Ring". Brandes nøjes ikke som andre med at inddele Produktionen i visse Perioder, hver med sit Grundsyn; han søger at anvise hvert Værk en bestemt Plads, hvor det minder om det foregaaende og forbereder det efterfølgende. Men ved vi da nok til saaledes at kunne bestemme Værkernes Rækkefølge? Ved vi overhovedet, hvilke der er ægte og hvilke uægte?

En Skeptiker vil let besvare begge Spørgsmaal med nej ved at henvise til Uholdbarheden af flere af de Argumenter, der tit føres i Marken. Naar man saaledes til Forsvar for Dateringen af Romeo og Julie til 1591 anfører en Replik af Ammen, hvor et Jordskælv nævnes som indtruffet for elleve Aar siden, og mener deri at finde en Hentydning til et Jordskælv i England i Aaret 1580, saa beviser dette, som allerede set af Dowden og flere, intet som helst. Hvem vilde, hvis der i en dansk Nutidsroman, hvor Scenen var henlagt til Italien, var et vrøvlet gammelt Tyende, som omtalte Slottets Brand som noget, der laa elleve Aar tilbage i Tiden, deraf slutte, at Romanen var skrevet 1895, fordi Kristiansborg Slot brændte 1884? Eller et andet Eksempel: til Støtte for Shakespeares Forfatterskab til Titus Andronicus anføres af flere (sml. Brandes I, 63), at Sætningen:

She is a woman, therefore may be won

gaar igen næsten enslydende andre Steder hos Shakespeare; men naar det nu eftervises, at den samme Sætning ogsaa findes flere Gange i Greenes Romaner, før Tit. Andr. kan være skrevet, saa synes den rigtignok at høre til Datidens Fælleseje (Koeppel, Engl. Studien XVI, 371). Skeptikeren vil fremdeles kunne gøre gældende, at der paa mange Punkter er Uoverensstemmelser mellem de Forskere, der bestemmer Dramaernes Tidsfølge; han vil for Eksempel kunne opstille følgende Tabel for Slutningsperiodens Vedkommende:

Brandes:	Fleay:	Furnivall:	Dowden:	Schück:
Ant. & Cleop.	Timon	Troil. & Cr.	Troil. & Cr.	Troil. & Cr.
Troilus & Cr.	Troil & Cr.	Ant. & Cl.	Ant. & Cl.	Pericl.
Coriolan.	Pericl.	Coriol.	Coriol.	Ant. & Cl.
Timon.	Ant. & Cl.	Timon.	Timon.	Timon.
Pericles.	Cymb.	Pericl.	Pericl.	Coriol.
Cymbeline.	Coriol.	Stormen.	Cymb.	Cymb.
Vinterevent.	Stormen.	Cymb.	Stormen.	Vinterev.
Stormen.	Vinterev.	Vinterev.	Vinterev.	Stormen.

Men der er hertil at svare, at det i alt Fald kun er meget faa af de anvendte Kriterier, der er saa svage som de anførte, og at der i Virkeligheden for mange af Stykkernes Vedkommende findes Data, der henviser dem enten til et aldeles bestemt Aar eller til en bestemt Plads mellem de andre Værker. Om der end er meget, der kan strides om, og hvor Tegn staar mod Tegn, saa staar Grundtrækkene i Shakespeare-Kronologien dog saa temmelig fast; Uenigheden gælder mest Yderpunkterne, og selv der ved man i hvert Fald om næsten alle Dramaerne, i hvilke Omgivelser de hører hjemme; man famler ikke længer, som man gjorde i Malones og Coleridges Dage. Brandes har, hvor der er Strid, til Dels kunnet følge nyere Undersøgelser end de oven nævnte Forfattere; han har sikkert ikke i noget Tilfælde truffet sit Valg uden en nøje Afvejen af Grundene for og imod; og selv, hvor man ikke føler sig overbevist af hans Ansættelse, maa man dog beundre den Sindrighed, hvormed hvert Værk netop paa den Plads, hvor det er stillet, er udnyttet som Led i Totalbilledet af Shakespeare. Som et Punkt, der fortjener særligt at fremhæves, skal jeg nævne Benyttelsen af Tylers Hypotese om Sonetterne. Jeg ved vel, at den har mødt Modsigelse, at Furnivall f. Eks. efter samtidige Portrætter har villet vise, at Mary Fitton ikke var „black“; men det forekommer mig dog stadig, at Hypotesen bærer Sandsynlighedens Præg og giver en plavsibel Forklaring af meget, der ellers er indhyllet i Mørke. Og var dette allerede mit Indtryk straks efter, at Tylers Bog var udkommet, saa er jeg bleven yderligere bestyrket i det ved at læse Brandes's Fremstilling, hvor Hypotesen dels er bleven beskaaret for enkelte Udvækster, dels er sat i Forbindelse med andre Ting i Shakespeares Liv og Værker, som den kaster Lys over.

Som de mindst vellykkede Afsnit i Værket regner jeg de Ekskurser, der af og til gives om Datidens politiske Historie og Hofskandaler; det er ikke rigtig lykkedes Forfatteren at paavise de paagældende Forholds gennemgribende Betydning for Shakespeare, og man vilde derfor hellere have set, at den ikke ubetydelige Plads, de indtager, var bleven benyttet paa anden Maade, f. Eks. til en Skildring af flere af Datidens Digtere og Skønaander, som Shakespeare har truffet i the Mermaid. Af saadanne Skildringer har Brandes givet tre, en i hvert Bind, anbragte netop paa de Steder, hvor disse Forfattere (Marlowe, Ben Jonson og Fletcher) har spillet en Rolle i Shakespeares Liv. Disse tre Karak-

teristiker er saa træffende, at man gerne vilde have set flere lignende[1]).

Den skandinaviske Litteratur besidder allerede et dygtigt og selvstændigt Hovedværk om Shakespeare, forfattet af den bekendte svenske Litteærhistoriker H. Schück. Den, der vil foretage en Sammenligning mellem hans Skrift og det nu foreliggende danske, vil finde den meget lærerig; han vil se en Mængde Ting, som de to har til fælles — og som ogsaa vil findes i de fleste andre moderne Fremstillinger af samme Æmne — men han vil finde ikke færre Uoverensstemmelser, baade i Enkeltheder, hvor hver har set paa omtvistede Forhold med sine egne Øjne, og i hele Behandlingsmaaden. Man ser let, at Schück er den, der er bedst hjemme i Nutidens filologisk-historiske Behandling af svundne Tiders Forfattere; hans Lærdomsrustning gør, at han træder solidt og tungt paa Jorden som en sværtbevæbnet. Brandes har ogsaa hentet en Del af sine Vaaben fra det samme Rustkammer; han er dog ikke skolet Filolog som den anden, og flere Steder, navnlig vel i første Bind, synes man at mærke, at han føler sig tynget af det uvante Apparat. Men til Gengæld er han langt finere som Psykolog og langt smidigere som Fremstiller; mange Ting, som Schück tager lidt groft og massivt paa, bliver hos Brandes skildret fint og nydeligt med indgaaende Forstaaelse; jeg tænker f. Eks. paa de to Forfatteres Behandling af Ophelia og af Shylock. Eller sammenlign deres Behandling af Iago og Othello, hvor Opfattelsen hos begge til Dels hviler paa det samme Grundlag, der vel i sidste Instans kan føres tilbage til Coleridge som den første til at hævde, at Othello ikke er skinsyg af Natur; her viser Brandes's Kunst til at trænge ind i Digterens Skikkelser sig helt igennem som Schücks overlegen. Dennes Analyser er paa mange Punkter fortræffelige, men gennemgaaende har man dog ulige større Fornøjelse og Udbytte af at læse det danske Værk.

Brandes synes i lige Grad at føle sig hjemme i og fører med samme Virtuositet sin Læser ind i de mange forskellige Verdener, som Shakespeare fremfører os til forskellige Tider: den helt betagende unge Elskov, den lyse og glade Skæmt, den mandige

[1]) Er det dog ikke lovlig flot at skrive følgende (II, 179): „Jonson frembragte med arkitektonisk Sikkerhed — Bygmestersøn som han var — sin hele dramatiske Plan ud af sit eget.“ — Hans Fader var jo Præst; og det var hans Stefader, der var — ikke en Gang Arkitekt, men simpel Murmester.

Alvor og Trods, Mismodet, Fortvivlelsen, Haanen og Menneskeforagten og endelig Havblikket efter Stormen. Han ligesom vokser med sin Helt; i Begyndelsen er han lidt famlende for saa efterhaanden, hvor Vingerne vokser ud paa Digteren, selv at tage en højere og højere Flugt, stadig med fuld og dyb Sympati for den store Digter, om end ingenlunde blind for hans Begrænsning, som den navnlig viser sig overfor en Skikkelse som Cæsars og overfor en Verden som den homeriske. Skildringen af de tre Hovedpersoner i Henrik IV, især maaske af Percy, kan nævnes som Eksempler paa Brandes's Evne til at karakterisere slaaende; men højest rager dog vel op den alsidige Belysning af Hamlets store, gaadefulde Personlighed. Og ved Siden af disse store, gennemførte Sjælestudier glædes man atter og atter ved fine smaa Bemærkninger, mesterlige Paralleller fra andre Litteraturer og lignende. Den Læser, der f. Eks. ikke kender Jonsons klassiske Komedie „Volpone", kunde ikke i et Ord faa et bedre Begreb om Viddets Art end ved Brandes's henkastede Bemærkning om, at man maa søge helt ned til Gogols „Revisor" for at finde et Sidestykke. Eller tag Henvisningen II, 463 fra „Kleopatra" til de Vigny's „Dalila" eller den fra „Troilus" til Heines „O König Wiswamitra" (III, 69).

Alt i alt er da Brandes's nye Værk en af de Bøger, som ingen dannet vil kunne læse uden stort og varigt Udbytte, en Berigelse for vor danske Nationallitteratur som for Verdenslitteraturen om Shakespeare, egnet til at skaffe Shakespeare mange forstaaende Læsere og Georg Brandes mange nye Venner og Beundrere.

OTTO JESPERSEN.

KUNST.

UDSTILLINGERNE.

Der kommer en Tid, da en Anmelder, der jævnligt har fundet Lejlighed til at sige, hvilke af de nu virkende danske Kunstnere der er ham de kæreste, og hvorfor de er ham de kæreste, gaar til en Omtale af Foraarsudstillingerne uden stærk Begejstring. Der er ganske vist i Aar som i Fjor og som i Forfjor et lille Antal gode og mærkelige Arbejder mellem et stort Antal af ligegyldige eller daarlige. Men disse gode Ting skyldes gennemgaaende gammelkendte Kræfter, for hvis Værd det turde være overflødigt paany at bryde nogen Lanse. De nyest tilkomne gør sig lidet gældende og har ikke store Bedrifter at prale med; de fleste af deres Arbejder er saa godt gemte mellem Dilettanteriet og Rutinearbejderne, at de ikke skelnes derfra.

Det kan synes urimeligt at fordre noget særlig godt netop af de yngste, de skal jo „modnes". Men det er ikke urimeligt. Hos dem kan vi med Rette vente at træffe — om saa kun for én Gangs Skyld, om saa kun ved en forbigaaende Fejltagelse, — en ubehjælpsom, ubehersket eller mangelfuld Form adlet af en søgende Vilje og en frisk Følelses Varme. Der gives næppe én fremragende Kunstner, der ikke ogsaa i sine allerførste Arbejder har givet gyldne Løfter. Og selv meget tarvelige Malere har ofte begyndt udmærket; vi har vistnok alle ofte haft Lejlighed til at undre os over, at et eller andet højst tiltalende Arbejde var et Ungdomsarbejde af den eller den, som senere blev saa ringe.

Den fri Udstillings unge Talenter kendes alle fra tidligere Aar, de er os ikke ny. Ingen af dem har forandret sig synderligt. Der er smukke Ting som f. Eks. Johannes Larsens Evigheds-blomster og Bybilledet med de røde Tage, eller Sybergs Akvarel af

Moderen, der giver sit Barn Die. Ogsaa mindre fortræffelige Ting. Paa Charlottenborg-Udstillingen er det mærkeligste, der findes af det yngste Slægtled, Harald Holms nydelige Blomsterbilleder og Finds Dobbeltportræt med den mørke Galleritone og sin i Smag af gammel Kunsts Enfoldighed byggede snurrige Komposition med det ensomt lysende Æble. Der er i den gamle Præstemands Hoved en Alvor og Finhed i Karakteristiken, som gør Billedet langt værdifuldere end hans i sin Tid meget omtalte Eksperiment i dekorativ-symbolistisk Portrætkunst. Hvem ved, han sløjer maaske mindre hurtigt af end Clement! Da Censurkomiteen for Charlottenborg ofte har vist sig noget uretfærdig og for en halv Snes Aar siden vragede Hammershøi, Julius Paulsen og mange andre, den ikke burde have vraget, venter man maaske paa Udstillingen af de tilbagesendte Arbejder at træffe noget mærkeligt nyt. Den er dog desværre ikke Censuren til synderlig Tort og Kreditspilde. Der findes et Par Portrætter, der lige saa gerne kunde være antagne som mange andre, der ikke er bedre, et Herreportræt af Caroline van Deurs, et Selvportræt af den ved et af Gallerikommissionens jævnlige Fejlgreb i Posen berømte Clement; ret raat, som det er, har det i alt Fald et kraftigt virkende Lys og burde maaske ikke paa saa lumskelig Vis være unddraget Galleriet eller Frederiksborg. Nogle urimeligt løse Landskaber viser ganske uberegnelige Muligheder. Et afgjort Talent, Joachim Petersen, har i en dekorativ Komposition gengivet et smukt Udkast til en Tikroneseddel i en uklædelig forplumpet Form, i et fantastisk Landskab gjort et mislykket Forsøg i Bøcklins Stil, og i et sygelig sært Billede af Disciplene, der plukker Aks paa Sabbaten, indladt sig paa den Afhøvling af alle organiske Former, ved hvilken Syntetismen tror at vinde stilistisk Skønhed. Jeg fatter ikke, hvad der er ment med de flade Hænders underlige Fagter, men der er alligevel noget i Billedet, der fængsler Interessen og tyder paa en Kunstner: Kompositionen, det flygtige Anslag til en Karakteristik i Figurernes Hoveder, Stemningen i Landskabet med de træhegnede Landeveje i Aftenskæret. Olsen Aabye har i et Par Billeder af Mariæ Bebudelse og Maria med Barnet særlig søgt en vis fin Mildhed i Udtrykket, noget af det, der gør mange af de gamle italienske Billeder saa indtagende og har ladet dem blive søgte Forbilleder i den nyeste Tid, hvor en fra England udgaaet Strømning stedse breder sig stærkere i al moderne Kunst. Hans Billeder har ganske vist en Slaphed og Sløjhed i Tegningen, en Flovhed

og Ferskhed i Farven, en Usikkerhed i Viljen og Synet, som om de kunde være malte af en skikkelig gammel Dame med noget af Fru Ingemanns fromme Natur, men de er ikke usympatiske. Og det rent raa er stærkt dominerende paa Udstillingen. Til dens Pudsigheder hører et Par daarlige Modelfigurer, der skal forestille Karon og en Skygge i hans Baad. Oscar Paulsen mangler i hvert Fald ikke Mod og Alsidighed; mellem de 9 Billeder han har faaet tilbage, — et er bleven antaget, — er foruden Interiører og Landskabsstemninger et Kæmpebillede af Sisyfos og Danaiderne i Underverdenens graa Taage og en stor, figurrig, vistnok meget dybsindig Fremstilling af Kristus, der opvækker Enkens Søn. Han synes ingen Vanskeligheder at kende, alt lykkes ham straks, hans Billeder er malte med den mest uforknytte, udfordrende og taabelige Overfladiskhed, ikke en Form er tegnet, ikke en Farve set, der er ikke Gnist af Følelse for et eller andet, Evnerne gerne vil række og virkelig alvorligt kæmper for at naa.

Denne Udstilling er her omtalt vidtløftigere end den fortjener at være det. Vi er jo dog alle nysgerrige efter at faa lidt at vide om de Muligheder, Fremtiden gemmer i sit Skød. Meget trøsteligt ser det for Øjeblikket ikke ud. Der er jo rigtignok bebudet os en glimrende Opgang for den danske Kunst, naar den blot faar vendt sit Hjerte fra „Naturalismen“, faar slagtet og flaaet dette slemme Udyr, som skal være Skyld i al Kunstens Elendighed. Et andet Mærke paa Skjoldet menes at ville føre til sikre Sejre. Men ak, en saadan Kraft ejer selv ikke det allerpynteligste Vaabenmærke. Der var engang i Oldtiden syv Helte, der foresatte sig at storme Thebens By og lægge den i Grus. Det skete ikke, thi det var Skæbnens Vilje, at Theben ikke den Gang skulde erobres. Hvilke herlige Skjoldmærker havde ikke disse Mænd! Lidt ubeskedne maaske, Beskedenheden trykker sjælden unge, fremstormende Genier. Den ene havde paa sit Skjold Maanen mellem alle Stjerner paa Himlen, den anden en nøgen Fakkelsvinger med Mottoet: „Jeg brænder Byen af!“ Den tredje havde til Mærke en forvoven Stigestormer, der lovede dyrt, at selve Krigens Gud ikke skulde styrte ham fra Taarnet, den fjerde den gruopvækkende, ildsprudende Tyfon, den femte den skumle, gaadelæggende Sfinks, den sjette sig selv som Triumfator. Kun den syvende og sidste — og det var netop den viseste, ja, den eneste kloge af dem alle, — bar slet intet Tegn i sit Skjold.

„thi Helt han ikke synes, nej men være vil,
og høste kun den rige Sæd i Sjælens Dyb,
hvorfra hver ædel Tanke skyder frem som Frugt.“

Vore yngste Kunstnere kunde maaske uden Skade tage sig denne Hædersmand til Mønster. Det bliver dog i Længden lidt kedeligt efter en eller anden lang og drabelig teoretisk Forklaring at høre gentaget: „Under dette Tegn skal vi sejre“. Da jeg alt i „Tilskueren“ — Apr. 1893, mulig oftere — har udtalt mig om Teoriernes Værd, kan jeg lade dem ligge. Jeg er ikke bleven klogere siden da; Teoretikerne aabenbart heller ikke. —

Lad Ungdommen i Aar more sig med hvad Legetøj der er dem kært, det er Ungdommen i Sjæl og Sind, der er Ære værd og evner at skabe god Kunst, i Reglen ubekymret om alle filosofiske Teorier. Naar Ordene „Ungdom i Sjælen“ nævnes, er der en Kunstner, som Tanken uvilkaarligt søger: Vilh. Kyhn. Atter i Aar har han udstillet et beundringsværdigt Landskab: „Sommerens Farvel til Efteraaret“. Det er ikke alene beundringsværdigt, fordi det er malt af en 77aarig Maler uden at have mindste Spor af svækket Syn eller famlende Haand, det er i og for sig et dejligt Billede, skønnere og rigere i sin Stemning end noget andet af Udstillingens Landskaber og mættet som intet andet med kvægende Duft af frisk, stor Natur og af fin, følelsesfuld, vemodig Poesi. Rent fortryllende er det nydeligt tonede Sollys over de fjerne Bakker, Skyggerne, der kastes over Baggrundens Skove af de Skyer, der sejler frem i den kølige Luft. Det har ganske vist Ufuldkommenheder, — i Forgrunden, i Skyerne, i den noget haarde blaa Farve i Søen bag Mellemgrundens Siv, — men det er saa uendelig gedignere Kunst end alle de Bravurbilleder af yngre Malere, der har lettere ved at vinde almen Gunst. Kyhn er den udmærkede gamle danske Landskabskunsts sidste store Mester.

De helt ungdomsfriske Billeder er ikke saa saare mange. Der er Rings store „Foraar“. Det er aabenbart malt efter et Besøg i Italien hos de bedaarende, ynderige Mestre fra Renæssancens Gry og malt under en særlig lykkelig Stemning, der gør Sjælen fintmærkende for Poesien i alle de Knopper, der rundes og i alle de Blomster, der aabner sig for Solen. Taler det italiensk, da er det italiensk, som er let at forstaa: „O primavera, gioventu dell anno! O gioventu, primavera della vita!“ Men det kendes paa ethvert Punkt, at det er den gamle Ring, der ved Gudernes Gunst kan tale dette Tungemaal uden at gaa ud af sit Skind,

Billedet er kemisk fri for al den Affektation, der plejer at følge Anstrengelser mod lignende Maal, det er jævnt, sindigt, naturligt, særdeles omhyggeligt, noget tørt, ægte Ringsk i Behandlingen, med nogle Mangler i det rent maleriske, men ogsaa med ganske fortræffelige Ting i det rent maleriske, som Løvetandsblomsterne langs Havegangen og den skotsktærnede Kjole, mod hvilken den lyse Straahat staar saa glimrende virkningsfuldt. Og dets Soberhed er yderst tiltalende; den Tid er forbi, da Klatmaleriet kunde imponere os. —

Der er mange Portrætbilleder iaar, ualmindelig mange gode, ogsaa nogle, som — naa, det kan være det samme med dem. Charlottenborg-Udstillingen har to meget fremragende, monumentale Portrætter i Jerndorffs stort virkende, udmærket holdningsfulde Portræt af Ekscellencen Estrup i en ypperlig valgt Stilling, og i Jul. Paulsens mesterligt malte, karaktertro, kraft- og kernefulde Billede af Brygger Carl Jacobsen og hans Frue. Jul. Paulsens andet store Dobbeltportræt, der øjensynligt har kostet ham mere Slid, synes jeg slet ikke om; baade som Karakterskildring og som Forsøg paa at lade Atelierlyset smelte ind i en Skovdekoration forekommer det mig mislykket. Hans Smaalandskaber er nydelige, friskest mellem dem er vistnok Landskabet med den blomstrende Sennopsmark og den dejlige Luft paa den fri Udstilling. Dér har ogsaa Jerndorff et ypperligt Landskab: „Efteraar paa Heden“ og et i Stemning og Udtryk nydeligt Portræt af sin Hustru. De to højst fornøjelige Digterportrætter, Krøyer her har udstillet, er malte med en Friskhed og en Kraft, som Krøyers Portrætter i de senere Aar kun sjælden har haft; ja, egentlig har han vel aldrig malt noget bedre. Ved sit sprudlende Liv, sin Karakterfylde og sin Elskværdighed i Opfattelsen virker Portrættet af Schandorph mest vindende; Drachmanns holder sig mere til den statelige Façade. Men ogsaa det er dog et overordentlig pragtfuldt Portræt, fortrinligt komponeret, beundringsværdigt ogsaa i rent malerisk Henseende; — Solnedgangslyset over Drachmanns Krop er maaske egentlig gengivet med større malerisk Finhed end Lampelysets Virkning i Schandorphs Portræt. — Børsbilledet er mindre tiltrækkende, end Forarbejderne til det lod forvente, det kan ikke nær maale sig med Billedet af Komiteen for den franske Udstilling. Den store og vanskelige Opgave er sagtens saa dygtigt klaret, som af vore Malere kun Krøyer kunde klare den, men naar Billedet synes sige, at Opgaven tillige var ret utaknemmelig, er det Male-

rens Fejl. Kompositionen er tør og kedelig, Hovederne danner et enstonet lyserødt Baand tværs over Lærredet, Rummet over dem er for ligegyldigt behandlet og snarest Virkningen til Skade.

En ofte omtalt men lidet kendt Maler, Willy Gretor, udstiller tre Portrætstudier med god Karaktertegning i et behagelig elegant Foredrag. Achen staar paa den fri i Aar smukkere end paa Charlottenborg i Fjor, Portrættet af Musiker Rasmussen er sikkert det bedste, han endnu har malt, dets Karakteristik er baade skarp og fin, ulige finere end Karakteristiken i Portrætet af Fru Mantzius, der ved en mindre kraftig Understregning af det søgte Udtryk sikkert havde vundet mere af Distinktionens Noblesse. Det Rembrandtske Anslag for Farvestemningen i Hammershøis Portræt af Henry Bramsen virker lige saa smukt paa den fri som paa Elevudstillingen i Vinter. Viggo Pedersens Portrætbillede synes mig fuldt saa godt som hans Landskaber. --

Af de en Gang gode bliver mange i Aarenes Løb mindre gode, færre bedre. Vedvarende er det dog de Kunstnere, der af de unge kaldes „Mellemgenerationen“, som giver Udstillingerne Broderparten af deres Værd; hvor gerne mange af de yngre vil løfte sig paa Tæerne for at kunne se dem over Hovedet, er de desværre endnu ikke voksede dertil. Ingen har bevaret Ungdomsfriskheden bedre og Energien spænstigere end Viggo Johansen. Flere af de Egenskaber, der plejer at udmærke hans smaa Billeder af Familjelivet, genfindes ikke i det store iaar. Det er ikke noget set Motiv, og det har ikke — den nydelige Figur længst til venstre fraregnet, — de vante, fint iagttagne Bevægelser og udmærket levende Udtryk. Det er øjensynligt arrangeret, og ikke uden Besvær, thi Kompositionen har ikke løst det tvungne; i dette store Portrætbillede er det den rent maleriske Opgave, der fortrinsvis er søgt og løst. Dets Farvevirkning er ganske overordentlig rig og smuk; i Gennemarbejdelsen kunde det nok være solidere. I Enkeltportrætet skæmmes Billedets udsøgt fine Holdning og sjælfulde Udtryk i alt Fald under Udstillingens Omgivelser af noget plettet i Farven og tyndt brunt i Grundtonen. De to Billeder med Gæs er fuldendt nydelige, de er ikke alene udmærket sete i Motivet og ypperlig malte, men ejer ogsaa en paa omhyggelig og kærlighedsfuld Iagttagelse baseret Finhed i Karakteristiken af Gæssene og deres Lader, med hvilken Niels Petersen Mols aldeles ikke kan hamle op.

Ancher har altid hørt til de meget ujævne og temmelig uberegnelige. Efter at hans Virksomhed i de seneste Aar unægtelig har nedstemt Forventningerne til hans Kunst, kommer hans store Billede af „Den druknede“ som en glædelig Overraskelse; han har atter samlet sin Kraft, atter for Alvor lagt sig i Selen og atter faaet en retmæssig Succes at føre til Bogs. Det aldeles glimrende Æmne er udmærket fortalt; — naar en Maler fremførte Sybergs gamle Billede med den døde Mand i Sengen som Eksempel paa en mere virkningsfuldt gribende Komposition af et lignende Motiv, er det dog ikke ganske uden Grund. — Billedets smukkeste Figur er Konens følelsesfulde Skikkelse, udmærket i Karakteren er ogsaa den unge Pige og Fiskeren længst borte fra Vinduet; de to Figurer nærmest Forgrunden er mindre morsomme. Det er en udmærket Ancher; mange regner det for hans bedste Værk. Mig er det dog meget mindre kært end flere af hans gamle Billeder, der slet ikke hehandler Fiskernes Liv, Billeder som den unge Pige i Sengen eller Portrætet af hans Hustru. —

I en af Flinchs gamle Almanaker findes et godt Træsnit efter en smuk Randtegning af Lundbye til et Nytaarsdigt af J. L. Heiberg. Da jeg skulde skrive en Bog om Lundbye til en Samling Monografier over ældre danske Malere, faldt det mig et Øjeblik ind at benytte det foran i Bogen, bevare Heibergs Navn og over det indsætte som Motto de Strofer:

„De samle sig, lig underfulde Drømme,
de rige Minder fra en svunden Vaar,
lig gyldne Skyer, der paa Himlen svømme,
skønt Solen under Horisonten staar.“

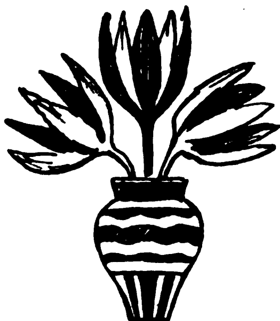
Men jeg gjorde det ikke; Udtrykket var for stærkt. Solen er ikke gaaet ned, saa længe Kunstnere som Krøyer, Joachim Skovgaard og en halv Snes Stykker til virker i deres fulde Kraft. Har de mange redelige Viljer Kræfter til at tilbageføre en lysere Tid for Kunsten, eller glider vi stedse dybere ind i Mørket? Paa dette store Spørgsmaal formaar Udstillingerne i Aar ikke at give noget afgørende Svar. —

Kunstforeningen sluttede sine Vinterudstillinger med en retrospektiv Udstilling af Otto Haslunds Arbejder. Han hører ikke til vor Kunsts største Personligheder, men til dens mest udprægede Personligheder, med sin ejendommeligt danske, bløde Natur altid vindende elskværdig og undertiden malende Arbejder af meget høj

Rang. Et af Udstillingens mest tiltrækkende Partier var en Række bedaarende Landskabsstudier fra hans første Kunstneraar, malte i Lundbyesk Aand, men med ganske personlig Frisked og Varme i Følelsen. Trods den umiskendelige Udvikling i hans Syn paa det maleriske synes hans senere Landskaber mig ikke at overgaa dem; det grønne, der i det hele taget er en saa nederdrægtig vanskelig Farve, kommer ofte i dem til at mangle Fylde, Glans og Friskhed. Det ypperste synes han mig ikke at have givet i sine Genrebilleder, men i en lille Række udsøgt karakter- og sjælfulde Portrætter. Til disse hørte det lille, beskedne, men uforglemmeligt fine Portræt af Frk. Aagaard, Portrættet af Fru Aagaard, Portrættet af Vilh. Bissen, der ejede meget af den store gamle Portrætkunsts Alvor og Skønhed, nogle Børneportrætter, deriblandt Portrættet af Frk. Lange, — det store, fyldigt, let og ypperligt malte Dobbeltportræt af Brygger Jacobsens Drenge, Haslunds Mesterværk, ikke at forglemme. — Til det smukke Portræt af la Cour viste Udstillingen et graat i graat malt Forarbejde, der var endnu smukkere.

Kunstindustrimuseet har haft en interessant Udstilling af Litografier fra alle Lande, ny og gamle; Perlerne var ubestrideligt de franske Blade fra Aarhundredets Midte, Gavarnis og Daumiers Karikaturtegninger og de ild- og sjælfulde Litografier, der skyldes den store Kunstner Delacroix. En meget virkningsfuld Fremstilling af Kejser Maximilians Henrettelse skyldtes Manet.

Karl Madsen.

I TAAGE.

Novellistisk Studie.

Klein stod stille paa anden Sal og lyttede. — — —

Skulde det være hos hende, der blev ringet? Nej — den Klang havde hendes Klokke ikke. Skønt, maaske dog — naar der blev trukket rigtig kraftigt i Strengen. Saa! Nu lød der igen en Kimen saa stærk, at de enkelte Lyd ikke kunde skelnes. Først længe efter, da Klokkens Svingninger var blevne mindre voldsomme, kunde man høre de enkelte Klingklang og endelig de hendøende Lyd af de sidste summende Toner. — Aa, det var naturligvis hos Lægen paa den anden Side af Trappegangen. Bud fra en syg, selvfølgelig! Hvem skulde det ogsaa kunne være, der vovede at kime saadan paa hos hende paa denne Tid af Aftenen? Hun havde jo ofte udtrykkelig bedt ham om kun at banke ganske svagt med Stokken paa Ydervæggen, naar han kom lidt sent til hende, for at ikke Beboerne i Stedet skulde vide, at hun modtog Besøg saa silde om Aftenen. Blev der saa ikke lukket op, var hun ikke i det lille Kabinet, der stødte op til Trappegangen, men enten i Sovekammeret paa den anden Side af Entreen eller ude. Han maatte i saa Fald kun forsøge et dæmpet Dingdang — saa fint, at det ikke kunde høres ud paa Trappegangen, og saa vente højst 2 Minuter. Gav hun indtil da intet Livstegn fra sig, var hun ikke hjemme.

Hys! Han syntes, han hørte en svag Brummen og noget, der lød som en Banden.

Hm! Skulde han alligevel ikke hellere gaa sin Vej? Eller skulde han gøre Alvor af det og gaa op? Hvis han nu gik op, og der stod en ved hendes Dør — hvad saa? Ringe paa hos Lægen kunde han jo ikke — og der var ingen Etage ovenover

den, hun beboede, saa det kunde ikke lade sig gøre at gaa højere op for at lade, som om han søgte nogen dér. Og hvis det var hos Lægen, der blev ringet, saa var det næppe tilraadeligt at ringe paa hos hende. Thi for det første lukkede hun ikke op, naar hun vidste, at der var andre paa Trappen — og det maatte hun jo have hørt. Og for det andet — selv om hun nu ikke havde hørt det — saa plejede hun altid, naar han sent ud paa Aftenen ringede dét aftalte forsigtige Dingdang, at spørge indefra, hvem det var, af Frygt for Tiggere eller andet Pak. Og han kunde dog ikke, hverken for sin egen eller hendes Skyld, være bekendt at staa ved Siden af den fremmede, som ringede paa hos Lægen, og som muligvis kendte ham, og hviske: det er Lolle!

Nu ringede det igen.

Det var maaske alligevel det fornuftigste at forsvinde. Skønt — hvorfor i Grunden? Nu havde han trasket den lange Vej fra Koncertpalæet, og han gad ikke gaa hjem. Han var jo netop gaaet tidligt fra Selskabet for at være hos hende, inden Gadedøren blev lukket, og inden hun gik til Ro. Sætte sig ind paa en Kafé — nej! Og hvad ellers — — — hm!

Overhovedet var det jo dumt at ræsonnere over slige Bagateller, især da der var en til Vished grænsende Sandsynlighed for, at det var hos Lægen, der blev ringet. Og hvad vedkom til syvende og sidst den fremmede ham eller han den fremmede.

Nej — han vilde gaa langsomt og smaatnynnende op ad Trappen, som om han hørte hjemme i Stedet; umærkelig lade Stokkens Dupsko glide hen ad Ydervæggen, saa hun kunde høre det, hvis hun var i Kabinettet. Hun behøvede da slet ikke at spørge om, hvem det var.

Og hvem skulde det ogsaa kunne være, som kom til hende paa en saa upassende Tid? Han havde jo aldrig om Aftenen truffet nogen hos hende med Undtagelse af det unge Menneske, han for et Par Ugers Tid siden var bleven præsenteret for oppe hos hende, og som var hendes Nevø — eller havde hun sagt Fætter? Naa lige meget, det var en overmaade net ung Mand, der gik, saa snart han mærkede, at han var til Ulejlighed.

Han gav sig til at hoste svagt, for at hans Tilsynekomst ikke skulde virke overraskende, brummede en selvlavet Melodi — og gik op.

Da han var kommen til Afsatsen, hvor Trappen svingede op til tredje Sal, kiggede han op imellem Gelænderets Stivere og opdagede Ryggen af en Herre, der skrev noget paa et Kort, som han holdt op mod Væggen midt imellem de to Lejligheder.

I sin Overraskelse over ikke engang nu at finde Spørgsmaalet løst, glemte han at banke med Stokken paa Ydervæggen — og stod saa stille udenfor hendes Dør paa tredje Sal.

Den fremmede Herre satte en tyk Streg under et eller andet paa Kortet, vendte sig derpaa hurtigt om, og begge udbrød samtidig noget forlegent og stammende: God—Godaften!

De lettede begge paa de høje Hatte, trykkede hinandens Hænder med et stift Smil og blev uvisse staaende overfor hinanden i et Par lange Sekunder.

Saa sagde Klein, idet han rømmede sig:

— Naa, Assessoren er ogsaa gaaet tidligt fra Selskabet?

— Ja — sagde Lange — jeg følte mig lidt træt og —

— Aa ja — Klein smilede stadig — jeg blev ogsaa lidt — man er jo ikke altid saadan lige — —

— Selskabelig anlagt — fuldendte Lange — aa nej saamænd.

— — Der indtraadte en lille Pause. De saa usikkert paa hinanden, drejede saa Hovederne til Siden med et nervøst Ryk. Klein tog atter Ordet og sagde forsigtigt:

— De søger maaske Doktor — er det ikke Holst?

— Kender De ham — spurgte Lange hurtigt.

— Nej — ikke saadan — — svarede Klein usikkert.

— Naa, saadan — smilede Lange. Ja, jeg kender ham for Resten hellerikke.

Klein tog Uret op af Lommen og saa paa det uden at se, hvad Klokken var.

— Ja — den er vel henad de 11 — sagde Lange.

— Henad 11 — ja — saadan — circa — svarede Klein. Saa kom det lidt roligere og mere dæmpet: Fru Holm er maaske ikke hjemme?

— Nej, jeg tror det ikke — svarede Lange. Jeg har ganske vist kun ringet en enkelt Gang — men det lader til, at hun er ude eller gaaet til Ro.

— Tja — saa er det vel lige saa godt — — Klein glattede lidt paa sine Handsker — De gaar maaske med ned ad Gaden?

— Ja, sagde Lange og slog sin Frakkekrave op.

Idet Klein vendte sig for at gaa ned ad Trappen, hørte han et Kort falde ned i Brevkassen. Lange hostede paafaldende stærkt for at overdøve den dumpe Lyd af det faldende Kort og kom saa rolig bagefter.

De tænkte begge paa at sige et eller andet, ligegyldigt hvilket. Men netop fordi de tænkte over, hvad de skulde sige, fik ingen af dem sagt noget. De opgav da at finde et Samtaleæmne under Nedstigningen, og gav sig til at overveje, hvad de skulde begynde paa, naar de kom ned paa Gaden.

Klein naaede først ned. Han tændte sig en Cigar, ventede til Lange var kommen og sagde saa, idet han aabnede Foderalet paany:

— En lille let Bremer? Jeg tror den lyse til højre. I hvert Fald synes jeg bedre om den end om Grosserer Plenges. Den Mand aner aabenbart ikke, at en god Middag skærper Smagen for Tobak.

— Tja — sagde Lange, idet han tændte den Cigar, Klein bød ham — en god Middag skærper overhovedet Smagen for Livets andre — — agréments.

Begge lo lidt anstrengt, idet de gik ud paa Gaden.

De var omkring de 40. Klein saa maaske lidt ældre ud, fordi det mørke, tætte Fuldskæg, der graanede hist og her om Hagen, gav hans Ansigt et indesluttet og haardt Udtryk, som de bløde, søgende Øjne ikke formaaede at udslette. Skikkelsen var temmelig svær, men Maven var ikke ude over det Begyndelsesstadium, der giver Figuren en vis solid Værdighed og sat Mandighed. Lange var temmelig høj og slank. Ansigtet var ganske fint skaaret og havde ved første Øjekast et ungdommeligt Skær af Liv og Lys over sig. Men saa man nærmere til, var Lyset Bleghed og Livet en Blanding af lurende Ironi og aarvaagen Forsigtighed. Den opaddrejede Moustache, der krusede sig over den smalle Mund med de overlegent nedtrukne Vige gav Ansigtet et Anstrøg af en vis fornem Unærmelighed.

Han vendte sig om mod Klein og sagde:

— Hvad mener De om et lille Glas Portvin her i Kafeen. Det er jo dog for tidligt at gaa hjem og i Seng.

Klein rynkede Næsen, idet han saa hen imod Kafeen og sagde:

— Synes De ikke, den er lidt — tarvelig?

— Jeg tror saamænd aldrig, jeg har været derinde — svarede Lange. Der har i Almindelighed været lukket, naar jeg er kommen fra — —. Han gjorde en let Bevægelse med Hovedet hen mod Gadedøren og lod den højre Haands Tommelfinger glide hen over Moustachen, som om han vilde viske det Smil bort, der krummede Overlæben ganske svagt.

Klein tog et langt Drag af sin Cigar, slog Frakkekraven op og sagde, idet han fulgte Lange, der langsomt gik videre:

— Kender De noget nøjere til Fru Holm?

— Kende og kende er to Ting — svarede Lange. Og noget nøjere er igen en tredje. Jeg er kommen en Del hos hende.

— Og kommer der stadig en Del — fortsatte Klein.

— Ja — sagde Lange med et Skuldertræk. Velsagtens af samme Grund som De selv.

— De mener? — spurgte Klein lidt nervøst.

— Gamle Guder — smilede Lange.

— Gamle Guder — jeg forstaar ikke rigtigt — Kleins Tone lød en Kende fornærmet.

— Har hun ikke over Dem de gamle Guders Magt — sagde Lange stadig smilende. Jeg mener den Magt, som de Guder har, man nu engang har vænnet sig til. Derpaa fortsatte han, idet Smilet langsomt veg for et Udtryk af træt Ligegyldighed: Man er bleven for gammel til at flytte hver Flyttedag. Begynder at faa Tilbøjelighed for de Steder, man kender — dem man i Mørke kan finde sig frem i. Og hun har den heldige Egenskab at være saa temmelig usammensat — hun bereder en ingen hverken behagelige eller ubehagelige Overraskelser. Hun er ikke nervøs, er lidt moderlig anlagt — har kort sagt ingen skarpe Kanter. Og saa er hun ude over Barnealderen, hvilket for en Kvinde vil sige paa den anden Side af de 30. For øvrigt anede jeg ikke, at De kendte hende. — Har De kendt hende længe?

— Aa ja, forholdsvis længe — svarede Klein.

— Altsaa, længe — eller maaske rettere: for længe — fortsatte Lange. Slige Bekendtskaber i vor Alder rummer altid en Fare. Man slaar let Rod og bliver hængende — i Grunden ikke saa meget af Lyst til at blive som af Ulyst til at gøre nogen Forandring. Og imidlertid lader man Tiden løbe, som maaske endnu kunde bringe ny Guder.

— Tja, hvad — sagde Klein. Man ved, hvad man har. I vor Alder holder man ikke af at opgive det gamle, som dog er noget, for at vove det ny, som maaske intet bringer.

— Nej netop — sagde Lange, man vover intet og vinder derfor lige saa meget. Man holder sig til de gamle Guder.

Der siges saa ofte, at den begyndende Ungdom er den vanskeligste at slippe helskindet udover. Talemaader! Nej — vor Alder er den besværligste. Tiden da man begynder den tunge Vandring mod Resignationens Land. Har man først naaet Landet, saa er man falden til Ro og venter sig intet andet af Livet end en rolig Død. Men forinden!

Sympatien er paa Forhaand Ungdommen given. Vi derimod maa fortjene den. De unge beklages, naar de har begaaet en Dumhed — vi anklages. Man smiler ad Ungdommen, naar den kommer lidt forkert afsted — os udlér man. Vi maa stadig spørge: kan det og det forsvares? De unge behøver kun at spørge: kan det tilgives?

Nej — vor Alder er kun lidet misundelsesværdig. Der stilles store Fordringer til os af Livet, men vi maa selv intet fordre af dette til Gengæld. —

— Man har da ogsaa Ret til at stille visse Fordringer til os, fordi vi har Erfaringen — sagde Klein.

— Erfaring — afbrød Lange ham. Livets Forhold er saa utallige og uensartede, at det højeste, man her i Livet kan drive det til, er at have Erfaring paa et bestemt specielt Omraade, og saa bliver det dog kun en personlig, ingen almen Erfaring. Eller har De maaske erfaret mere, end at ethvert Forhold inderst inde alligevel er et Spørgsmaalstegn. Ethvert Forhold! — gentog han med Eftertryk. Tag Forholdet mellem Mand og Kvinde for Eksempel. Hvad anden Erfaring har De paa det Omraade, end den har, som intet har erfaret? — —

— Den Erfaring har man jo dog gjort — sagde Klein — at man ingen Illusioner skal nære.

— Fraser, min kære — udbrød Lange. Man har Illusioner, saa længe man ikke har resigneret. Kun er Illusionerne forskellige for de forskellige Aldre. Maaske haaber man nu ikke saa meget, som man tvivler. Men selv i Tvivlen rummes jo Illusioner som Muligheder.

Klein svarede ikke, men gik videre i Taushed. Hvad vedkom Langes kolde Reflektioner ham? Det han ønskede at vide Besked om, var Forholdet mellem ham og Gerda.

Efter en lille Pause sagde han saa i en ganske ligegyldig Tone:

— Hun har jo været gift.

— Har hun fortalt Dem det — spurgte Lange, idet han drejede Hovedet om mod Klein med et ubestemt Smil.

— Jeg husker ikke saa nøje, om jeg har det fra hende selv eller fra andre — svarede Klein. Saa vidt jeg ved er nok Separationstiden snart udløben.

— Saa-aa, sagde Lange i en tilsyneladende overrasket Tone. For Resten behøver man da ikke at spørge, om hun har været gift. Der er den rette ægteskabelige Tone over hendes Væsen og hendes Væren overfor Mænd. Synes De ikke?

— Aa jo — svarede Klein. Men man skal ikke have kendt hende saa ganske kort Tid, forinden det rigtig gaar op for én.

— Det synes jeg slet ikke — sagde Lange hurtigt. Jeg mærkede det straks.

Klein indsaa, at han havde trukket det korteste Straa og ærgrede sig lige saa meget over sine egne Svar som over Langes forsigtige Spørgsmaal. Han havde nu selv indrømmet, at han havde kendt hende længe, medens Lange i Grunden intet havde sagt. Hvornaar var dette „straks“. Var det igaar, eller var det Aar og Dag siden? Havde maaske Lange kendt hende lige saa længe som han selv — eller længere? Og paa hvad Maade havde Lange kendt hende? Maaske ogsaa paa samme Maade som han selv? — — Lange irriterede ham. Han havde Fornemmelsen af, at denne kresede om hans Ord som en Høg for at slaa ned paa enhver lidt uoverlagt Vending. Langes egne Ord forekom ham som Tropper, der blev sendte ud for at rekognoscere Terræn, medens han selv som en klog Feltherre holdt sig tilbage, indtil det gunstige Øjeblik for et Angreb var kommet. Og naar han saa endelig angreb, søgte han altid bagom for at falde Modstanderen i Ryggen. — —

Klein blev afbrudt i sine Betragtninger ved at høre Lange sige:

— Hun hører kort sagt til de passive i Kærlighed. Ja — synes De ikke selv, at man kan mærke paa hende, at hun er vant til at lade sig elske?

Klein kastede et hurtigt Blik paa Lange og hengav sig atter til sine egne Betragtninger, imedens Lange fortsatte:

— Eller ligger det simpelthen i, at vi er traadt ind i den Alder, hvor man ikke elskes. Har De aldrig følt Forskellen paa

den Kærlighed, der blev budt os, da vi var i Tyverne og den, der nu bydes os, da vi er omkring de fyrre? Dengang blev den os given varm og frisk som det unge Blod. Og vi tog imod den som en Ret, som et Krav, vi havde. Nu faar vi de lunkne Slatter, som levnes os af de andre, der har nydt dens Varme. Og vi tager mod Slatterne, som om en særlig Naade blev os til Del.

Og hvor forstaaeligt i Grunden, at vi ikke elskes som dengang. Hvad er den Kærlighed, vi selv kan byde, andet end Levninger, af hvilke det bedste er pillet. Vor Følelse bunder ikke dybere end i en fornuftig og forsigtig Hensyntagen til de forhaandenværende Omstændigheder. Hengivenhed og Ømhed er hos os blevet til Tjenstvillighed og faderlig Velvilje. Ungdommens beundrende Blik antager hos os Form af en anerkendende Mine, og dens begejstrede Stormmarsch er bleven reduceret til en korrekt og pyntelig Spaseren.

Han vendte Hovedet om mod Klein, hvis søgende Øjne stirrede ind i den lette Taage, der laa over Gaden. Saa spurgte han:

— Ja — er Deres Syn paa Kærligheden ikke saaledes?

Klein løftede Hovedet med en lidt træt Bevægelse og sagde, idet han langsomt sænkede Øjenlaagene:

— De mener: det samme som Deres?

— Jeg mener: saaledes som jeg nylig udviklede — sagde Lange. Det er vel vor Alders Gennemsnitssyn.

— Maaske — sagde Klein efter et lille Ophold. Men hos mange af os ældre er Synet sikkert baade videre og dybere.

— Hvorledes da — spurgte Lange.

— Ja — hvad skal jeg sige — svarede Klein. Tror De ikke, at mange af os gaar omkring med en Ømhedstrang, der baade er stærkere og varmere end Ungdommens, og tror De ikke, at vi kan føle nok saa dybt og nok saa længe — —

— Ømhedstrang — afbrød Lange ham — ja, naar De derved mener Trang til at blive plejet, dægget for og puslet om. Naa ikke! Ja, saa mener De altsaa Trang til at vise Ømhed, til at dægge for og nusle om. Men — Haanden paa Hjertet, kære Ven — — hvad er den Ømhed andet end en skjult Egoisme, der ganske vist intet tager, men som indirekte opfordrer til at give. Eller er De selv maaske nogen Sinde øm, uden at De fordrer, eller rettere forudsætter en Gengældelse? Nej — den

ganske uinteresserede Ømhed, det er Opofrelsen, den, der giver uden at forudsætte det ringeste Ækvivalent. Og, sig mig ganske ærligt — kunde De opofre Dem for en Kvinde?

— Det var ikke utænkeligt — sagde Klein.

— Tak — sagde Lange — det ved jeg. Intet er utænkeligt. Men — fortsatte han hurtigt og med en nervøs Klang i Stemmen — er der en eneste Kvinde, for hvis Skyld De vilde bringe et virkeligt Offer?

— Ja — svarede Klein med Alvor.

— Meget vel — vedblev Lange. Men saa er De hellerikke fri for at være forelsket! — —

Klein havde ikke ventet denne Slutning. Han drejede overrasket Hovedet om mod Lange, men opdagede intet usædvanligt i hans blege, kolde Ansigt. Dog følte han, at han maatte sige noget. Saavel i Langes Tale som i hans Taushed lurede stadig Spørgsmaal, der fordrede Svar.

— Forelsket — gentog saa Klein med en dæmpet Latter, der ikke lød ganske ægte. Nej, kære Assessor, jeg tror, at Deres Slutninger og Deres Logik er ganske personlige. Paa mig passer Deres Konklusion i hvert Fald ikke. —

— Hvis De kendte mig lidt bedre — sagde Lange efter et lille Ophold — saa vilde De vide, at Udtrykket personligt kun grumme sjældent kan anvendes om det, jeg siger. Jeg søger altid at holde mig selv udenfor Diskussionen og at faa andre ind i den. Mine egne Meninger kender jeg alt for godt til at det kan interessere mig at høre dem af min egen Mund. Nej — hvad andre mener — det er det, min Opmærksomhed er henvendt paa.

Derfor tager jeg altid Ordet for de Anskuelser, som jeg i mit Liv har hørt de fleste nære og søger derigennem at faa Besked om de mulige Divergenser. Om jeg deler Flertallets Anskuelser eller den Persons, med hvem jeg i Øjeblikket taler — eller maaske har en, der er vidt forskellig fra dem begge, faar staa hen.

— Og De rykker aldrig frem med Deres egen Mening — spurgte Klein med et Smil.

— Aa — jo — svarede Lange. For det første, naar min Mening tilfældigvis er den samme som Flertallets —

— Undskyld — afbrød Klein — men De udgiver den jo i saa Fald ikke for at være Deres egen. Og hvoraf skal man saa kunne slutte, at den tillige er Deres og ikke alene andres?

— Af det personlige Kendskab til mig, som De endnu ikke besidder.

Klein forstod, at Lange ikke vilde ud af den Cirkel, hvori hans Tale bevægede sig. Han henkastede derfor i en ligegyldig Tone:

— Og for det andet? —

— For det andet — gentog Lange. Naar jeg tror, at min Mening kan være andre til Gavn — vel at mærke, naar det ikke kan skade mig selv at sige den.

Han standsede i det samme udenfor et Sted paa Købmagergade, kastede et Blik op ad Huset og sagde:

— Ja — her bor jeg. Har De Lyst til at kigge op med?

— Nej, Tak — sagde Klein — det er vist paa Tide at komme hjem.

— Hjem — Lange saa paa sit Ur. Aa hvad — Klokken er jo ikke saa mange. Eller tror De — vedblev han med et Smil — at De var kommen saa tidlig hjem, hvis Fru Holm havde været hjemme — og De var kommen før mig?

Han aabnede Gadedøren og fortsatte: Gaa De blot med. Vi har begge lidt Skibbrud i Aften og trænger til et lille Glas at styrke os paa efter Vandgangen.

Han skød lempelig Klein indenfor. Tændte saa et lille Lys, han havde i et Etui i Frakkelommen, og gik op.

Paa første Sal standsede han, lukkede Døren op til en stor, tom Entré, hvor en lille Lampe brændte ganske svagt, og sagde, idet han med en Haandbevægelse bød Klein træde indenfor:

De kender Duften — ikke sandt? En sælsom Duft af Tomhed, som slaar en i Møde i enhver Pebersvendebolig.

Efter en lille Pause vedblev han:

Man kan lugte, at her intet Hjem er. Her dufter ikke af Mennesker og Hygge og lun Kakkelovnsluft. Naar jeg en sen Aftenstund kommer her ind og ser denne tomme Entré, mindes jeg altid uvilkaarlig Forstuen i mine Forældres Hjem. Og naar jeg lukker Øjnene og tænker mig tilbage i Tiden, kan jeg ligefrem sanse Duften derhjemme. En Duft af Blomster og Frugt. Selve Forstuen var udstyret ganske som et Værelse med Gardiner, Spejle, Stole og i Vinduerne Nelliker og Reseda. Man følte, saa saare man kom indenfor Døren, at man var hjemme. Ja — selv Menneskene havde denne sælsomme Hjemmeduft om sig. Moder duftede altid af Blomster. Og et af hendes gamle Lommetør-

klæder, som jeg har gemt, har endnu bevaret Duften af Nelliker og Roser.

— Nej virkelig — sagde Klein med et deltagende Tonefald, idet han hængte sin Overfrakke op paa den tomme Knagerække. Men hvorfor har De da ikke selv dannet et Hjem — De som har et saa smukt Forbillede at se tilbage paa?

Lange tørrede sin Fløjlskrave, der var bleven lidt vaad af Taagen, forsigtig af, tog saa Frakken over Armen og den lille Entrélampe i Haanden og sagde, idet han aabnede en Dør for Enden af Entréen:

— Fordi der til et Hjem hører en Kone.

— Og en saadan vil De ikke have? sagde Klein idet han gik ind.

Lange satte den lille Lampe fra sig paa et Bord i Midten af Stuen og sagde:

— Jo — naar jeg finder en, jeg vil have.

Han tændte en Lampe over Bordet og vedblev: De undskylder mig et lille Minut. Jeg vil blot hænge min Frakke ind i Skabet og have min Flip og mine Støvler af. Gør Dem det nu rigtig behageligt. Værsaaartig — Cigarer og Berlingeren!

Klein satte sig ned. Værelset var temmelig stort, i hvert Fald i Forhold til de Møbler, det rummede. Eller maaske skrev det Indtryk af Tomhed, Værelset gjorde, sig slet ikke fra Møblernes Antal, men fra Maaden, hvorpaa de var anbragte. Stolene stod ikke frit, men enten trykkede op mod Væggene eller klemte ind under Midterbordet — ja selv en Gyngestol var skubbet halvt ind under dette. Alle Hjørner var tomme med Undtagelse af det, i hvilket Kakkelovnen stod. Paa den ene Langvæg stod en højrygget stiv Sofa og op mod den anden et Par gamle blanke Mahognimøbler. Paa Pillen mellem Vinduerne et Egetræs Skrivebord og foran dette en umagelig, ligerygget Stol. Der var ikke en Plads, som indbød til Hvile.

Væggene var prydede med gamle, kølige Staalstik og Familieportrætter. Henne ved Kakkelovnen hang paa et broderet Pibebrædt en Række Piber, ordnede i Følge fra den største til den mindste.

Og ikke et eneste lyst Broderi livede op i Mørket.

— Naa — sagde Lange inde fra Værelset ved Siden af — hvorledes synes De saa om Domicilet?

— Jo-o, — Klein trak lidt paa det — det er jo et dejligt rummeligt Værelse.

— Men der mangler noget — ikke sandt? Klein kunde paa Tonefaldet høre, at Lange var i Færd med at trække en Støvle af. — Saadant noget som usynlige Hænders Omhu. Der er ingen rigtig Hygge derinde — ingen Husguder.

— De kan jo komme — svarede Klein.

— Gud ved — sagde Lange. Klein hørte ham gaa paa Hosesokker over Gulvet derinde. Saa blev en Dør aabnet og et Par Støvler forsigtigt sat ind i et tredje Værelse. — Er man ikke — fortsatte han saa, idet han vendte tilbage stadig paa Hosesokker — bleven for vant til at pleje sig selv og sine Vaner eller Uvaner, til at betragte sig som et Punkt for sig selv og ikke som et Midtpunkt i en Cirkel, hvis Radier søger ind til en og samtidig udgaar fra en selv.

Han kom ind i en lang, tætsluttende Slobrok og Hjemmesko, gik hen til et af Mahognimøblerne og fremtog en Karaffe, to Glas og en Serviet. Holdt saa Glassene frem foran Lampen, rystede paa Hovedet og sagde, idet han forsigtigt tørrede dem af med Servietten:

— Der falder altid Støv i en Pebersvendebolig. Baade ned over det, vi ejer, og ned over os selv. Og der er ingen nænsom Haand, som holder det borte eller tørrer det af, hvor det falder. Saa lader vi rolig Støvet falde i Krogene om os og i os.

Han skænkede i Glassene og vedblev:

— Det er en ganske mild Madeira. En af dem, der ikke skader Maven. Ja ja, Klein — sagde han saa med et Smil, idet han hævede sit Glas — commune naufragium dulce — velgaaende!

De hilste paa hinanden, drak ud, hilste atter og nød et Par Sekunder Vinens Smag og Varme. Saa sagde Klein:

— De er altsaa heller ikke tilfreds med Cølibatet?

— Heller ikke? — smilede Lange. Se, se — De er det altsaa i alt Fald ikke. Hvad mig angaar, saa er jeg lige saa tilfreds med Cølibatet, som jeg sikkert vilde være med Ægteskabet, hvis jeg var gift. Man har ikke dets Glæder ganske vist, men saa har man til Gengæld heller ikke dets Sorger. Og hvad tror De tilslut Ægteskabet er rigest paa — Glæder eller Bekymringer? — De Bekymringer, man selv har eller selv gør sig, de kan højest kaste en Skygge paa ens Vej, men de Bekymringer, man har for andre, eller de, andre volder en — de kan formørke

hele Vejen. Nej — — alt vel overvejet har man det i Grunden som Blommen i et Æg.

— Og dog savner man ofte en lille Blomme til Selskab — smilede Klein spørgende.

— Som nu f. Eks. De i Aften — svarede Lange med en kort, dæmpet Latter. Men — fortsatte han — den videre Udvikling! Man forlieber sig i en lille Blomme, forlover sig med en liden Gæsling, gifter sig med en lille Gaas og — er gift med en gammel Gase.

De lo begge. Lange skænkede atter i Glassene, medens Klein spurgte:

— Føler De Dem ikke ofte ensom?

— Aa nej — svarede Lange.

— Men Følelsen af Ensomhed kan dog komme listende over Dem en Aftenstund, bedst som De sidder enten ude eller i Mørkningen her hjemme?

— Det er Sjældenheder — sagde Lange. I Grunden har jeg slet ikke Tid til at føle mig ensom. Er jeg paa en Kafé, har jeg mine Blade — og selv om de ikke vækker Tanker, saa spreder de dem dog i hvert Fald. Jeg kommer meget ud, og er jeg her hjemme, har jeg mine Bøger. Ikke at forglemme min Virksomhed i Retfærdighedens Tjeneste, som optager den meste Tid af Dagen.

— Og om Natten sover De de retfærdiges Søvn — og synder ikke — fuldendte Klein smilende.

Lange nippede til sit Glas med et lystigt Sideblink til Klein og sagde:

— Nej — hvad det var, jeg vilde sige. Jo — ser De. De Tider, man føler sig ene eller rettere ensom, er Aftener som denne. Man kommer fra et Selskab, har spist godt, drukket godt og indsuget Duften af Kvindeparfyme, blandet med denne sælsomme Atmosfære af — — lad mig kalde det Nedringethed. Smilende Læber, fugtige Øjne og bølgende Bryster har bragt Blodet i Kog. Saa gaar man bort med Ørene fulde af Kvinderøster, med Øjnene blændede af hvide Halse m. m. og med Brystet i Søgang. Hen til en lille Feinliebchen — som ikke er hjemme, i hvert Fald ikke for mig.

Ser De — saadan en Aften føler man sig ensom. En gift Mand har dog altid et Sted at ty hen, hvor der ikke er lukket. — —

— Og De kan ikke bortræsonnere denne Ensomhedsfølelse — sagde Klein. I Grunden er den jo dog ikke andet end et lidt livligt Blodomløb, der lader sig kurere ved Hjælp af et Styrtebad eller en god Søvn.

— Kan De bortræsonnere en Foraarsaftens Oplagthed — spurgte Lange. Og selv om De ved, at den kan kureres ved Hjælp af de Medikamenter, De nævnede — gør De det saa? Eller gjorde De det i Aften? — — Og hvorfor skulde man ræsonnere? For at faa en Nydelse mindre og en Selvovervindelse mere. Men hvad er da Meningen med Livet og vor guddommelige Oprindelse, naar vi stadig skal kæmpe mod det i os, der fik Vorherre til at skabe Eva?

Hvorfor skal alt absolut have et Indhold —. mit Savn, min Trang, min Lyst? Er det ikke nok, at jeg føler et Savn, en Lyst? Og naar der nu er en anden, der kan og vil stille mit Savn og dele min Lyst — hvorfor saa ikke tage imod denne anden med aabne Arme? Jeg skylder jo ingen Regnskab for Indholdet af min Følelse — ingen anden end mig selv.

— De glemmer — sagde Klein — at De skylder den Regnskab, som deler Deres Lyst og stiller Deres Savn. Man har Pligter overfor den, der giver.

— Indrømmet — svarede Lange hurtigt. Man har den Pligt at tage!

De sad en Stund i Taushed. Saa sagde Klein langsomt og dæmpet, som om han dukkede op af dybe Tanker:

— Hvor begrænset den dog i Grunden er — den Frihed, vi enlige Mandfolk nyder! Hvad er det for en Frihed, vi har? Friheden til at være ene! Men overfor Omverdenen? Har vi dér andet end netop den Frihed, som denne indrømmer os? Vil vi have mere, maa vi tage os den, og saa kommer det an paa, hvem der er stærkest — vi eller de andre. — —

Tag nu f. Eks. Deres Forhold overfor Fru Holm — hvor frit er det? Er det ikke — —

— Mit Forhold — afbrød Lange ham haardt. Hvem siger, jeg staar i et Forhold? Et Forhold er en Forbindelse — altsaa ligger det i Sagens Natur, at man i et saadant er ufri. — —

Nej — — De talte før om Frihed til at være ene — vedblev han i en blødere Tone. Deri ligger just den store Ret, vi ugifte har. Jeg kan, naar som helst jeg ønsker det, trække mig tilbage fra alt og alle mellem Himmel og Jord, uden at nogen

som helst har Ret til at gribe mig i Nakken og raabe: stop! Forstaar De? Vi har Retten til at trække os tilbage. Vi har Ryggen fri! — — — En Ægtemand krænker andres Ret, naar han lader Kone og Børn i Stikken. Han er kort sagt berøvet Friheden til at være ene. — — Men De? Krænker De nogens Ret, naar De i Morgen trækker Dem tilbage fra Deres Forhold til Fru Holm?

— Nej — — saamænd — sagde Klein nølende.

— Saamænd — hvad mener De dermed — vedblev Lange. De kan dog — ikke sandt — sige Dem fuldstændig fri for hende, hvad Dag De lyster? Med mindre hun da har nogen Ret over Dem?

— De mener — spurgte Klein.

— Jeg mener — sagde Lange forsigtigt — ja undskyld. Men — De har da vel ikke tænkt paa at legalisere Deres Forhold?

— Vilde De anse det for saa usandsynligt? spurgte Klein.

— Usandsynligt — svarede Lange. Nej — hvorfor i Grunden. Hun er forholdsvis ung endnu, køn, dannet. Og saa har hun den store, store Fordel fremfor mange andre, at hun er vant til Mandfolk. Hun behøver ikke at opdrages fra Kvinde til Kone!

— Men — hendes Fortid — indskød Klein.

— Fortid — gentog Lange. Enhver Kvinde har en Fortid. Hun har oven i Købet den Fordel, at man kender hendes saa nogenlunde. Fortid — vedblev han med et nervøst Træk om Munden — har ikke enhver Kvinde elsket andre, før Ægtehalvdelen tog hende i sine Arme?

— Men elske og elske er to Ting — svarede Klein.

— De mener, kort sagt — sagde Lange — at hun ikke er uskyldig. Det er in confesso — ikke sandt. Han smilede svagt og vedblev: Men hvad er, naar alt kommer til alt, Uskyldighed hos en Kvinde andet end det rent negative, at hun ikke har tilfredsstillet sine Lidenskaber? Det er jo dog ikke det samme som ingen Lidenskaber at have. Vorherre fri og bevare os! — —

— Men Uskyldighed hos en Kvinde er dog en vis Garanti — indvendte Klein.

— Garanti! For hvad? faldt Lange ham i Talen. Ja — maaske i det allerhøjeste for, at hun har kunnet beherske sine Lidenskaber, men aldeles ikke for, at hun vil kunne vedblive dermed. Skal noget yde Garanti, maa det jo dog have bestaaet

en Prøve. Man kan forudsætte en Garanti hos det uprøvede, men man kan ikke slutte sig til en saadan.

— De selv da — sagde Klein — vilde De ikke, hvis De tænkte paa at gifte Dem, forlange en uskyldig Pige til Kone?

— Hvis Uskyldighed i sig selv betød noget — svarede Lange — hvis det var en Egenskab med et positivt Indhold. Hvis det kort sagt var et indre Væsensmærke, noget henad Jomfruelighed, sjælelig Renhed — eller hvad nu disse indvendige Dele kaldes — i saa Fald vilde jeg fordre den af min tilkommende. Men hvad er den Uskyldighed, hvorom Talen er, andet end en udvendig Egenskab — en ydre Uskyldighed. Den indre kan være tilstede, selv om den ydre er tabt og omvendt.

— Hvad mener De da, man maa forlange af den, man vil gøre til sin Hustru — spurgte Klein.

— Først og fremmest — sagde Lange — skal hun være præsentabel. Hun maa have den Sikkerhed, den Anstand, den Tone, som Milieuet, hvori hun placeres, fordrer. Hun maa kunne tale med uden at blotte sig, hun maa have paa Fornemmelsen, hvad man i godt Selskab kan og hvad man ikke kan tillade sig. Hun maa socialt set være sin Mands Lige. Ægteskabet er jo en Samfundsinstitution — ikke sandt. Mand og Hustru staar ikke alene i Forhold til hinanden, men ogsaa og ikke mindst, naar vi tager Hensyn til vor Alder og Stilling, i Forhold til andre. Derfor maa de — hvis ikke Livet udadtil, og som Følge deraf indadtil, skal blive dem uudholdeligt — tilfredsstille de Fordringer, som disse andre stiller. — — —

— For saa vidt kunde man jo godt gifte sig med Fru Holm — sagde Klein.

— Ja — ikke sandt — vedblev Lange med en nervøs Klang i Stemmen. — Hun har netop de Egenskaber, jeg nys nævnte. Og saa har hun endydermere den Fordel, at hun til det indbyrdes Samliv medbringer Kendskab til den mandlige Naturs Tilbøjeligheder og Fordringer. Hun behøver ingen Belæring i Samlivets ABC, og man har ikke nødig at ængstes for, at hun Dagen efter Brylluppet løber tilbage til sin Mor. Forstaar De mig? Hun ved, hvorledes et Ideal i Negligé tager sig ud, og faar ingen Anfald ved Synet af Metamorfosen.

— De mener — nikkede Klein — at det er en Grund mere til, at jeg skulde gifte mig med hende.

— De? afbrød Lange ham med en skarp Klang i Tonen. Men umiddelbart efter fortsatte han, mildnende Klangen, som om han var angst for at have forløbet sig: — De? — — Ja, enten De eller en anden. Det vil afhænge af, hvem der hurtigst tager Beslutningen. For — mellem os sagt — tror De ikke ganske sikkert, at hun slog til?

— Jo — svarede Klein.

— De har maaske forhørt Dem? spurgte Lange.

— De mener? — sagde Klein forsigtigt.

— Jeg mener — smilede Lange nervøst — at der jo ganske naturligt under Deres lange Bekendtskab med hende maa være falden Ytringer, som kan lade formode — —

— Ja — svarede Klein, da Lange ikke fuldendte Sætningen — efter hvad jeg har kunnet forstaa, er hun ikke utilbøjelig; skønt hun jo med den Formue, hun har, kan føre en behagelig og uafhængig Tilværelse.

— Formue — sagde Lange tilsyneladende ligegyldigt. Det kan vel næppe være store Sager. — —

— Naa-aa. Klein kneb det ene Øje til og sagde med en fiffig Mine: Mere end de fleste aner.

— Tja — henkastede Lange — det ved jo De som hendes Sagfører selvfølgelig bedre.

— Selvfølgelig — gentog Klein.

Lange kunde mærke, at Klein paa den ene Side var glad over at sidde inde med en Hemmelighed og paa den anden Side vilde være endnu gladere, hvis han paa en passende Maade kunde blive af med den i al Fortrolighed. Han forsøgte derfor efter en lille Pause ganske uskyldigt:

— Jeg vil anslaa hende til saadan en 50—60 Tusind.

— Og lidt til — smilede Klein. Men det bliver naturligvis imellem os.

— Vær De ganske rolig. Det skal ikke komme videre — sagde Lange roligt og bestemt. — —

Klein studsede. Han syntes, Langes Tonefald pludselig var blevet et ganske andet. Tænkte mon ogsaa han paa — —? Hvor vilde han hen med alle sine Spørgsmaal, Betænkeligheder og Anbefalinger? Skulde der virkelig ligge noget bagved, eller var alt, hvad han havde sagt, ganske upersonligt og ham uvedkommende? Hvad havde han i Grunden sagt andet end løse Indfald og henkastede Bemærkninger? Tja — nu f. Eks. dét og

dét! Der kunde underforstaaes — — det kunde forstaaes paa to Maader — — det kunde misforstaaes — — skulde det monstro misforstaaes?

Hvor den Madeira hedede!

Klein lod sit Blik glide hen over Langes Ansigt. Denne saa ud i Stuen med sit lyse, kolde Blik. Ansigtsudtrykket var det samme unærmelige som altid. Kun over Kinderne laa et svagt rødmende Skær, og det overlegne Smil var mindre fremtrædende end ellers.

— Ja, Klein — sagde endelig Lange, idet han ligesom rev Blikket bort fra det Punkt, hvor det havde fæstnet sig — nu maa man jo snart tage sin Bestemmelse. Man kommer til at vælge imellem, om man for Resten af Livet vil hellige sig til sig selv eller til andre. En Beslutning maa man tage — og saa finde sig i sin Skæbne. Thi ellers kommer man til at leve Livet i en evig Krig med sig selv. Med mindre De da allerede har taget den store Beslutning?

— Jeg er i hvert Fald i Færd dermed — svarede Klein. Nu kan vi jo se, hvem af os der kommer først til Maalet.

Lange sendte Klein et undersøgende Blik. Saa sagde han: Ja, ja — lad os nu se, hvem der kommer først.

De tømte Glassene. Derpaa rejste Klein sig langsomt og sagde:

— Nu maa jeg nok se at komme hjemad. Klokken er bleven mange, og jeg har en lang Vej at gaa alene.

— Hvor bor De — spurgte Lange.

— Paa Nørrebro — svarede Klein.

— Aa ja — saa har De jo en pæn lille Vej hjem, nikkede Lange. Og — fortsatte han med en sælsom, blød Betoning — alle Veje er dobbelt lange, naar man gaar alene. — — —

Lange hjalp Klein Tøjet paa ude i Entreen. Da han var i Færd med at aabne Gangdøren, sagde han:

— Godnat Klein! Og lad mig nu se, at De ret snart følger mit Raad. Tag en Beslutning — og slaa Dem saa til Ro.

— Og De selv da? spurgte Klein.

— Jeg har taget min — svarede Lange og aabnede Døren.

— De har taget den? udbrød Klein forbauset. Og hvad har De saa besluttet?

Lange stak lyttende Hovedet ud paa Trappegangen, vendte det saa om mod Klein og sagde smilende:

— Sikkert det modsatte af, hvad De tror!

Han gik et Par Skridt ud paa Trappegangen. Nu kommer der netop nogen — afbrød han Klein, der var begyndt paa et nyt Spørgsmaal. Saa kan De blive lukket ud med det samme. Godnat igen Klein — undskyld, at jeg forsvinder. Jeg er nemlig i Underbukser under Slobrokken. De sorte strammer mig saa forbandet ovenpaa en Middag. — —

Klein skyndte sig ned. Han hørte Lange sætte en Sikkerhedskæde for Døren deroppe.

Saa stod han ude paa Gaden. — — — —

Taagen var bleven tættere. Lygternes Blus kunde ikke ses, men kun en gulgraa lysende Masse, fra hvilken et sløret Lysskær sivede ud i Taagen. Alle Lyd syntes fjerne, dæmpede og bløde. De faa Mennesker, der endnu færdedes paa Gaden, gled listende forbi og ind i det klamme Skylag.

Klein lettede lidt paa Hatten. Hans Hoved var tungt og hedt, og han havde en Fornemmelse af, at han ikke gik ganske lige ad Fliserne. Heller ikke hans Tanker var sikre — han maatte ligefrem tvinge dem tilbage, for at de ikke skulde løbe løbsk.

Pyh! Den fordømte Madeira! Dumheder ogsaa — at drikke Vin ud paa Natten ovenpaa en bedre Middag. — Skader ikke Maven! Nej — men Hovedet saa meget mere. Det Sprøjt!

I Grunden en ubehagelig Fyr — den Lange! Mistroisk og aarvaagen som en gammel Jomfru. Og saa denne irriterende Forhørsmaner, som vistnok skulde gælde for Skarpsindighed. Den Undermaaler!

At Gerda gad have noget med den kedsommelige, selvsikre Karl at bestille. Skønt — Gud ved, om hun i det hele taget havde det? Lange havde jo ikke sagt noget bestemt om sit Forhold. Maaske var alle hans Antydninger og Hentydninger kun Udslag af hans smaalige Lyst til at spænde ens Nysgerrighed og øge ens Tvivl. Og dog havde man nu og da kunnet høre paa hans Udtalelser i Aften, at han selv stod paa Lur bag den upersonlige Talefaçon, han benyttede sig af. Noget var der sikkert nok dem imellem. Men hvad — og hvor meget? Næppe mere end mellem ham selv og Gerda — hm! Det var i øvrigt ogsaa mere end tilstrækkeligt, hvis der var saa meget. Eller skulde der virkelig være noget mere? Skulde Lange muligvis ligesom han selv have i Sinde at gifte sig med hende? Var det

monstro ikke derfor, at Lange havde søgt at komme ham til Livs — — blot for at se, hvor langt han var kommen.

Nej — det var dog næppe troligt! Lange havde jo ligefrem anbefalet hende, og det plejede man dog i Almindelighed ikke at gøre med det, man selv vilde have. Paa den anden Side kunde Meningen med Langes Anbefaling jo være den at faa hende godt gift, for at han og hun saa i Fred og Ro kunde fortsætte deres Idyl i Ly af pater, quem nuptiæ — — — —

Og Meningen kunde ogsaa være den at faa nogenlunde paalidelige Oplysninger om hende forinden Afgørelsen. Maaske havde Langes Anbefalinger kun til Hensigt at fremkalde mindre anbefalende Udtalelser om hende, for at han saa kunde lægge disse til sin egen Viden om hendes Fejl og Mangler.

„Sikkert det modsatte af, hvad De tror.“ Gud ved, hvad han mente dermed? Hvor de Udtryk lignede ham, den — den — —

Pyh — den forbandede Madeira!

Klein tog Hatten lidt af og stod et Øjeblik stille. Saa traadte han haardt i Stenbroen, idet han mumlede en Ed, kastede et vredt Blik ud i den tunge Taage, der laa tæt og klam over Boulevarden, og gik videre.

Ja vel havde han tit og mange Gange tænkt paa at gifte sig med hende. Især naar han som nu i Aften ikke havde truffet hende hjemme og slentrede ene afsted hjemad. — — Han holdt af hende — det var der ingen Tvivl om. Og hun slog til — det tvivlede han heller ikke om. Hvis hun da ikke allerede havde slaaet til med en anden. — Hun vilde netop være en passende Kone for ham. Ikke ung, men endnu ungdommelig, tilpas formuende, dannet, musikalsk og velskabt — ganske udmærket velskabt!

Uden Tvivl vilde det være det fornuftigste, han kunde gøre. Saadanne Aftner som denne var frygtelige at komme over. Man var bogstavelig talt fredløs. — Hvordan var det, Lange havde sagt? „Naar man er gift, har man da altid et Sted at ty hen, hvor der ikke er lukket.“ Ikke saa ilde — hm!

Men der maatte handles. Og uden for mange Overvejelser. Lange laa paa Lur og kunde nok bruge de 80,000 og hende selv som Medgift. Den Plebejer!

Imorgen Aften var hun hjemme — det vidste han. Mon ogsaa Lange vidste det? Det gjaldt om at være den første — — hvis da Lange overhovedet havde noget i Sinde. Bare man dog vidste! Naa, ligemeget! Imorgen Aften vilde han vide fuld Besked — — — —

En Droske rullede forbi. I det samme passerede Klein en Lygte. Han kastede tilfældigt et Blik ind i Vognen — — saa et smilende Dameansigt tæt op mod et ungt mandligt med lyst Overskæg og skinnende Tænder, standsede, tog sig til Hovedet, saa sig forvirret omkring, som om han var vaagnet op af en dyb Søvn med et pludseligt Ryk, løb saa et Par Skridt efter Drosken, besindede sig, da han mærkede, at Benene ikke rigtig vilde følge, og da han saa de forbipasserende vende sig forbauset om — og standsede forpustet og forvildet ved et af de smaa Træer paa Boulevarden. — — — Var det hende — eller ej? Hvem var det, hun kørte sammen med, hvor kom hun fra, og hvor kørte hun hen? Den forbistrede Taage! — — Gik hun og holdt dem begge, baade Lange og ham, for Nar? — Var det nu ogsaa hende? Det lignede — saadan ved første Øjekast. Men det kunde jo lige saa godt være en anden. Var dèr nogen af hans Bekendte, hun lignede? — — Smilede hun saadan? Ikke naar hun smilede til ham. Det var ikke nær saa lysende. Men Øjnene — det var jo de samme som hendes — brune — — ja, havde hun egentlig brune Øjne? Men Udtrykket — dette — dette — det var hendes — naar hun var saadan kærlig —

Mon Lange vidste mere om hende end han selv? Var monstro ikke hele hans Manøvre i Aften anlagt paa at faa ham til at gaa i Fælden? Sniksnak — hvorfor i al Verden? Selvfølgelig havde han ikke den Slags lumpne Bagtanker — — —

Han syntes pludselig, Lange rykkede ham nærmere og nærmere. Nu var han paa Siden af ham og smilede til ham med de blege, kolde Øjne.

Hvad betød dette lumske Smil? Havde Lange allerede gjort de indledende Skridt — eller maaske en Tredjemand? — —

Hvem mon han var, der sad i Drosken hos hende? Hende? Hvad vedkom de to i Drosken ham, naar hun ikke var hende? — — —

Han syntes, Taagen sænkede sig ned over hans Sind og hans Tanker. Saa han frem, mødte han den, og saa han tilbage,

laa den for hans Blik. Der var intet Lys og intet Mørke — — kun det samme graalige, slørede Halvlys, der skjulte Gader, Træer og Huse, Mennesker, Jord og Himmel. De forbigaaende dukkede frem, mørke og mystiske som Spørgsmaalene i hans Hjerne, og dukkede saa atter ind i Taagen. — — Intet Lys, ingen Lyd og ingen Vej! Hvor lignede det dog Livet — denne instinktmæssige Vandring ind i det graa, gaadefulde, tause Skyrige!

Han standsede og trak Vejret dybt. Saa gik han med bøjet Hoved videre — ind i Taagen.

HENRI NATHANSEN.

RIGSDAGSSAMLINGEN.

Hvis man i én Sætning skulde udtale sig om, hvad sidste Rigsdagssamling har udrettet, maatte Sætningen komme til at lyde: Den har bragt os et Skridt hen imod den næste Forfatningskonflikt. Det har ikke været Maalet fra nogen af Siderne. Ikke fra Venstres Side; ikke fra de Moderates; sikkert heller ikke fra det Højres Side, der er det regerende. Men det er desuagtet blevet Resultatet. En Række Rigsdagssamlinger af samme Art vil trodse alle gode Ønsker om lovlige og rolige Tilstande. De vil bringe de politiske Maver til at knurre af Sult, og Sammenstødet mellem Folketing og Landsting vil komme derudaf som en Naturnødvendighed. Allerede straks efter April begyndte man at markere Valpladsen — den siges at skulle ligge paa Amager — og de første lette Recognosceringer foretoges.

Samlingen 1895—96 bragte faa betydningsfulde Love. Tallet paa de i alt vedtagne er 32. Af disse er foruden Finansloven kun 3 af mere almindelig Betydning. Det er Loven om statistisk Bureau, om Begunstigelser for Kreditforeninger og om Jærnbanetakster. Den første betyder en Omordning af det vigtige Bureau for Tallene, en Omordning, der dog fandt sin største Betydning derved, at det samtidig blev en udmærket dygtig Mand, der kom til at lede det udvidede Departement. Kreditforeningsloven bemyndiger Indenrigsministeren til at stadfæste visse Ændringer i de bestaaende Kreditforeningers Statuter, blandt hvilke Ændringer den betydningsfuldeste er den, at det kan tillades Foreningerne at udstede uamortisable Laan. Desuden tillades et Par mindre Lettelser m. H. t. Indskud ved Laans Stiftelse og det solidariske Ansvars Rækkevidde, Lettelser, der ikke er uden Betydning for Kreditforeningens Interessenter. men selvfølgelig ikke kan

bevirke nogen Forandring i Pengemarkedets Stilling i det hele. — Den videst rækkende af de vedtagne Reformer er den om Jærnbanetaksterne. Men det kan vistnok siges om den, at den kun i ringe Grad er noget egentligt Udslag af de to Tings Samarbejde. Den skylder sin Eksistens til Trafikminister Ingerslevs stædige Virkelyst og Vilje. Den blev vedtaget paa en Tid, da Samarbejdet egentlig allerede var ophørt, og Sindene beherskedes af Bitterhed og Skuffelse over meget spildt Arbejde. Var Ingerslev død midt under Samlingen, var der ingen Takstlov blevet.

Vi har ganske vist tidligere haft Samlinger, der har bragt endnu tarveligere Høst af vedtagne Love, og det ikke blot i Visneperioden. Samlingen 1894—95 var ikke en Smule bedre, skønt Højre og de Moderate da havde et samarbejdet Flertal baade i Folketing og Landsting, og en Regering, hvis Program var dette Flertal. Men Samlingen 1894—95 var den sidste Samling forud for et Valg, og Sindene var da ganske optagne af den forestaaende Dom over det afsluttede Forlig. Al Tale drejede sig om dette; lidt mere eller lidt mindre Fedt paa de tilkastede Love kunde ikke komme til at spille nogen Rolle. Denne Samling derimod havde gjort Jorden bar for alt andet end Spørgsmaalet om Reformerne. Forfatningsspørgsmaalet var — med Rette — skudt hen, og det hele, der var til Afgørelse, var, om der mellem to Flertal i Tingene, der var klare Modstandere, kunde føres en saglig Forhandling med Resultat. Skoleloven blev straks gjort til denne Samlings Kendemærke, og Afgørelsen stod og faldt med den. Da denne sprængtes, blev det almindelige Indtryk i Befolkningen, at Spørgsmaalet indtil videre er besvaret med Nej. Og dette Indtryk er det nu, der ligger i Sindene og brygger det første Øl, hvoraf Kæmperne i den næste storpolitiske Bataille skal drikke sig Rus og Mod. Dette er et beklageligt, om end ikke uventet, Resultat. Bedre end at jamre over det er det dog at søge efter Aarsagerne dertil.

Aarsagen er ikke den store Forskel i Naturel og Tankegang mellem Gennemsnitshøjremanden i Landstinget og Gennemsnitsvenstremanden i Folketinget. Den, der vil beskylde Venstrereformpartiet for nogen Art af vidtgaaende Radikalisme, vil gøre sig simpelthen latterlig. Det er et højst maadeholdent borgerligt Parti. De ideligt gentagne Historier om, at Venstre er nødt til at stille sig radikalt an af Hensyn til Socialisterne, af hvilke Partiet er afhængigt, er ren Fabel, kun et Bevis paa en Uvidenhed om

de virkelige Forhold indenfor Venstre. Venstre har aldrig staaet mere uafhængigt af Socialdemokratiet end i sidste Rigsdagssamling. For Sindenes Beskaffenheds Skyld kunde der godt forhandles. Det er mindre Ting, der er i Vejen.

Man fortæller i Rigsdagskrese følgende: I Finanslovens Fællesudvalg vekslede Estrup og Chr. Hage forskellige Repliker i et af de første Møder. Under disse kaldte Estrup Hage for Krabbe, og han vedblev dermed, indtil Hage havde gjort ham opmærksom paa, at han ikke var Krabbe. Muligvis her kun var en Fortalelse. Men det skulde ikke undre mig meget, om Estrup ikke har kendt Hage bedre, end at det var ham muligt at forveksle ham med Krabbe. Højre-Politikeres Uvidenhed om Venstres enkelte Personer, disses Ejendommeligheder og Egenskaber, er kolossal. Venstremændene kender hver Højremand, har en omhyggelig Vurdering af vedkommendes Evner og Egenskaber, kender ikke sjældent helt igennem hans personlige Forhold, hans Valgkres, hvilke økonomiske Interesser han er bunden til, hvad det er, der har gjort ham det muligt at blive valgt, og hvor han har sin Akilleshæl. Venstres Ledere gør sig den Ulejlighed at skaffe sig at vide, hvorledes Højreredaktøren er i hver By, hans Forhold til Rigsdagsmanden, hans Blads Udbredelse, hans Indflydelse og hans Habitus i det hele. Venstre ved, hvilke Embeder Højrepolitikerne attraar, og disse Længslers Indflydelse paa deres Stemninger til enhver Tid. I Modsætning hertil slaar Venstre i det hele og store som en underlig graa Masse for Højre, en Samling Fremtoninger i Taageslør. Det er vistnok ikke for meget sagt, at inden et eller andet Tilfælde aabner Øjnene, rækker den almindelige Højrepolitikers Forstaaelse ikke længere end til at opfatte Venstre som en større Bunke ensartede Bønder og en mindre Bunke ensartede Spekulanter i Bønder. Om den enkelte ved man intet, og hvem af dem der betyder noget, og hvor meget Betydningen beløber sig til, faar man kun langsomt og i Reglen for sent at vide. Højres Journalister ved heller ingen Ting. Partiets mest politiske Journalist er, som bekendt, Generalkorrespondenten. Det vides, at denne Mand, der har skrevet om Politik i mange Aar, bestandig konfererer med Justitsminister Nellemann, inden han udsender sine Artikler. Disse er derfor ganske paalidelige, naar Talen er om Ministeriets Planer og Maal. Men det er rent ud utroligt, saa denne Forfatter slaar fejl og slaar i Blinde, naar han skal ramme Venstre. Han ved slet ikke, hvor det er, der er Ram. Viljen har han vel, og som gammel Politikus

ved han godt, at naar der skal rammes til nogen Nytte, er det paa de virkelige Svagheder. Men han leder regelmæssig efter disse paa de forkerte Steder. Naar Venstre har mindst med Socialisterne at gøre, fortæller han, at det er rent i Socialisternes Vold. Han sidder paa sin Stol og regner ud, at 53 Venstremænd maa kunne gøre Regning paa mindst 5 Socialisters Støtte for at naa Flertal i et Folketing paa 114. Deraf slutter han logisk, at Socialisterne behersker Situationen. Han studerer ikke paa Aastedet; dér vilde han erfare, at dette Forhold ikke har spillet nogen Rolle. Først i de Dage, da Rigsdagssamlingen sluttede, opdagede Generalkorrespondenten til sin egen uskrømtede Forbauselse, at Christensen-Stadil var en dygtig Mand og en klog Partileder og mere end en Provst jævnbyrdig. Formodentlig er dette gaaet op for en af Ministrene under Forhandlingerne i de to Fællesudvalg, hvor Højre taktisk tabte i dem begge, og Ministeren har da ladet den ny erhvervede Visdom gaa videre. Indtil da var Folketingsmanden for Ringkøbing graa som de andre, en Skolelærer, der talte roligt og langsomt og bredt, og ellers antagelig var som andre Skolelærere. Men dette er ikke alene, og ikke mest, beklageligt for Højre. Det er beklageligt ogsaa for Venstre, og det er først og fremmest beklageligt for Resultatets Skyld. Højres Ukendskab til Modstandernes virkelige Habitus gør dem det umuligt at bedømme, hvad der kan opnaas med deres Modpart. De tror at finde vilkaarlig Stædighed, hvor det er virkelige Interesser og Anskuelser, der ligger paa Bunden. De blæser til Storm mod det, der er bombefast, og lader det staa i Fred, som er skrøbeligt. Saaledes med Skoleloven. Højre løb Storm paa Kaldelsesmaaden. Hvis det havde kendt Venstre, vilde det have vidst, at her var saa omtrent det eneste stærkt befæstede Punkt i Skolesagen, hvor de kunde vente at træffe alt, hvad der smagte af Venstre — Albertinere og Bergianere, Høruppere og Moderate — fuldt enige og saa faste, at ikke én var at faa til at svigte, selv om der paa andre Punkter lovedes Guld og alle grønne Skove. Havde det vidst Besked, vilde det have fundet det latterligt at spilde en hel Samlings Arbejde paa en Skolelov, naar det var Partiets Mening kun at tage en Lov, der indskrænkede Befolkningens Indflydelse paa Embedernes Besættelse.

Men Ulykken er, at Højre er ikke et Parti af Politikere. Politikeren kender sit Fag, som Videnskabsmanden kender sit, men den politiserende Embedsmand nøjes med at kende sit Embede, det, han nu har, og det, han ønsker at faa, og den politiserende

Godsejer kender sit Gods og sine Interesser ved Hove, medens Politiken kun har et ganske ringe Felt af hans Hjerne. Højre er et Parti af politiserende Embedsmænd og politiserende Godsejere. Det har kun én Politiker af Fag i Folketinget, det er Lars Dinesen, og han er uden Indflydelse nu, og et Stykke af én i Landstinget, det er Provst Bjerre; men hos ham er Politiken dog endnu ikke naaet helt forbi Embedsmanden. Det vilde være en Lykke for Landet, om der i Højre opstod et Kuld af Politikere af Fag. De vilde lære sig Venstre at kende, som en god Landmand kender sin Mark — han ved, hvad der kan gro, og hvad det ikke nytter at saa. De Reformer, til hvilke der er Trang, og som er modne, gaar sjældent i Stykker, fordi man ikke kan og ikke vil enes, men oftest fordi man i Ukendskab tager famlende og forkert paa hinanden. Højre har mellem sine unge Mænd én, der har gennemgaaet Skolen som Politiker, det er Redaktør Fr. Hansen ved „Avisen". Hans usmagelige, grove Agitation og den til Tider næsten utrolige Forfølgelse, han har sat i Scene mod politiske Modstandere, har skabt et betydeligt Had til ham. Men han har ved at beskæftige sig med Politik og Politikere fra sine ganske unge Dage, ved at kaste sig ind i Debatten om alt, og ved at færdes i alle Samfundslag, skaffet sig et politisk Kendskab, der er saare sjældent i hans Parti, og som vilde komme ham til Gode, hvis han kom ind i Rigsdagen.

En anden Grund til, at der er kommet saa lidt ud af Forhandlingerne, er, at Højre ikke synes at have haft nogen fast Plan med Hensyn til Stillingen overfor Bojsens Parti. Det rimeligste var at kvittere Alliancen med dette Parti, der kun var sluttet af Hensyn til det storpolitiske Forlig, og som havde naaet sit Maal med det. Naar det Parti, der repræsenterer Landstingets Flertal, virkelig vil forhandle, kan det jo kun ske med det Parti, der udgør Folketingets Flertal. Efter at de Moderate og Højre er komne i Minoritet i Folketinget, maatte de Moderate glide ud, og hele Opmærksomheden hæftes paa Venstrereformpartiet. I én Periode af denne Rigsdagssamling skete dette ogsaa i det hele og store. Det saa ud, som om dette var Regeringens Tankegang. Men jævnsides løb der dog bestandig Indflydelser indenfor Højre, der tenderede en helt anden Vej. Deres Maal var at opretholde Alliancen med Bojsens Parti, i Fælleskab spænde Ben for Venstrereformpartiet, om muligt sprænge det, og i hvert Fald forberede dets Nederlag ved det kommende Valg overfor den samme

Alliance, som gjaldt i 1892 og i 1895. Denne Indflydelse havde Overtaget i Finansudvalget, og under dens Auspicier var det, at det Neergaardske Æventyr med Handelen om Newcastlebaaden og Fæstningstelefonerne forsøgtes. Det hører med til denne Taktik, at Venstrereformpartiet ingen Resultater skulde hjembringe, og Indflydelsen fra den Side var altsaa paatværs af Regeringens Forhandling med Venstrereformpartiet. Højre har svinget frem og tilbage mellem de to Slags Taktik. Forhandlingstaktiken havde Overtaget i første Del af Samlingen, Alliancetaktiken i den sidste Del. Herom var ogsaa Skanderborgvalget et Vidnesbyrd. Skønt der ikke i Situationen laa ringeste virkelige Grund dertil, engagerede Højre sig lige fra „Berlingske Tidende“ nedefter paa det ivrigste for de Moderates Kandidat, og hentede sig et Nederlag, som Partiet kunde have været foruden. Men denne Brugen alle Slags Taktik er en Ødelæggelse for al Politik. Man kan ikke baade gøre det ene og ikke forsømme det andet og prøve det tredie og ikke undlade at holde den fjerde Vej aaben. Det kan ikke for ofte slaas fast, at Politik skal være enkeltliniet, baade for at udrette noget og for at forstaas af dem, der skal støtte den. Maaske det endnu mellem Diplomaterne er den fineste Kunst at være indviklet; i den parlamentariske Politik burde det i hvert Fald for længst være banlyst. Forhaabentlig vil Højre inden næste Samling have truffet sit Valg mellem de to vidt forskellige Veje og holde sig paa den, der er valgt.

Hovedparten af det Stof, som Lovgiverne vil komme til at arbejde med i næste Samling, er allerede givet. Det vil først og fremmest være Skoleloven paa ny. Lærerne vil formentlig have Energi nok til at faa den Sag frem endnu en Gang. De har ikke spillet deres Kort fremragende godt i Vinter; det vilde være rimeligt, om de brændte efter at vise, at de kunde gøre det bedre næste Gang. Der var i Fællesudvalget naaet Enighed om saa væsentlige Punkter i Forslaget, at det vil være meget vanskeligt for noget af Partierne at afvise en Genoptagelse af Arbejdet. To Ting vil det da være interessant at iagttage: 1) om Regeringen trods Godsejernes Betænkeligheder vil fastholde sit Tilbud om $1^1/_2$ Mill. Kr.s nyt Tilskud af Statskassen til Almueskolevæsenet, 2) om den snigende Modstand mod Loven i Rigsdagen vil slaa ud i aabenlys Bekæmpelse.

Den anden store Sag, der kommer for, er Husmandssagen. Den ikke meget hurtige Landbokommission maa i Sommer

have gjort sig færdig med Spørgsmaalet om Jord til Landarbejdere. Det er galt nok, at der er gaaet saa lang Tid; nu maa det have en Ende. Saa snart der foreligger Betænkning, vil Regeringen antagelig udarbejde et Forslag, som kommer til at foreligge til Efteraaret. Dette er en Sag, hvor det nuværende Folketing og det nuværende Landsting meget vel kan naa et Resultat, og det endda et betydningsfuldt. Blot Lederne ikke atter kommer til at gribe i Blinde og tage forkert paa hinanden. Sagen er ikke vanskelig, ikke forviklet med andre Sager, ikke uoverskuelig og har ingen farlige Konsekvenser. Der kan forhandles og akkorderes om Størrelsen af Statens Bidrag, om hvorledes disse Penge skal skaffes, om Besiddelsesforholdets Karakter og Afgiftens Størrelse o. s. v. Kun paa ét Punkt maa Venstre stille et aldeles bestemt Krav; det er om Jordloddernes Størrelse: de maa ikke være mindre end til to Køer. Her er det, som det var med Kaldelsen i Skoleloven. Her er det faste Punkt, mod hvilket det ikke hjælper at løbe Storm.

Den tredje store Sag, der — ventelig — kommer paa Dagsordenen, er Toldreformen. Dog er dette ikke aldeles sikkert. Toldkommissionen har ganske vist arbejdet energisk, men dens Stof er kolossalt. Hvis Toldreformen kommer for, er Vejen ogsaa her aaben for mange Smaa-Akkorder. Dog er det en Betingelse for, at der kan blive Toldlov, at der gives nogen Nedsættelse af Beskyttelsen. Hvis der skal gives Kompensation for den af Toldnedsættelser følgende Indtægtsnedgang, maa Formue- og Indtægtsskatten med. Der kan forhandles, om den skal yde hele Kompensationen, eller kun en Del af den, om den skal være stærkt stigende opadtil eller ikke. Den kan med andre Ord godt være moderat, naar den blot er der. Men hvad der er sikkert, er, at Venstre ikke bør — og heller ikke vil — indlade sig paa nogen stor Omlægning af Skatter uden at faa draget Formue og Indtægt ind under den direkte Beskatning.

Vedtages disse Love eller et Par af dem i næste Samling, vil vi atter fjærne os det Skridt fra Konflikten, som vi er komne den nærmere i Aar. Hvis ikke, saa har vi kun én Samling tilbage inden Valgene. I den naas intet. Valgene bliver Kampvalg. Og bag dem ligger Krigen.

Næste Samling er Rhodus. Hic salta! Ellers bliver Reformernes Sagtevals aldrig traadt.

VILH. LASSEN.

AGRARBEVÆGELSEN I FRANKRIG.

Tidens økonomiske Løsen er Samfundets Organisation.

I Tiden før den franske Revolution eksisterede der en saadan Organisation. Lavstvangen i Byerne, Feudalvæsenet og Jordfællesskabet paa Landet var de Rammer, der regulerede Datidens simple og usammensatte økonomiske Arbejde. Denne Organisation hvilede paa Lovens Bud, dens Princip var Tvangen fra oven, og den var afpasset til et Samfund, der uden Maskindrift eller vidtdreven Arbejdsdeling beskedent producerede for det lokale Marked og det øjeblikkelige Behov.

Med Maskinindustriens og Storproduktionens Udvikling rystede Industrien disse Lænker af sig. Den gamle, middelalderlige Organisation faldt sammen som for snæver for moderne Storproduktion og rationelt Agerbrug. Den franske Revolution er det politiske Udtryk for denne Sprængning af en antikveret Organisationsform.

Den gamle Organisation var opløst, og ingen ny blev sat i dens Sted. Den liberale Økonomi, under hvis sejrrige Flag Kampen mod den forældede Samfundsstruktur var bleven ført, troede paa en Naturens Fuldkommenhed, en Kræfternes Harmoni, i Følge hvilken der af sig selv vilde danne sig en naturlig, ideal Samfundsorganisation, der skulde lade en ny Guldalder oprinde for Menneskeheden. Datidens Løsen var *„laissez-faire, laissez passer“*.

Denne naturbegejstrede Optimisme, der bares oppe af hele Samtidens Filosofi, blev snart paa det ynkeligste gendrevet af Virkeligheden. Det 19de Aarhundrede viste vel et Fremskridt i produktiv Kraft, som overgik alt, hvad den liberale Økonomis Apostle havde spaaet om, men dette Fremskridt blev af en ejendommelig Beskaffenhed. Dets bedste Kræfter ødedes i Individernes

indbyrdes Kamp om Udbyttets Fordeling, og i en langsommelig Søgen efter den Konsument, der skulde fortære Producentens Produkt. Det blev et Fremskridt, der tillod uendelig faa at naa til en Rigdom, som ingen havde drømt om, men lod den store Mængde tilbage i en Fattigdom, som heller ingen havde drømt om. Fremskridtet var der, men det var et vildt Fremskridt, hvis velgørende Virkninger lammedes ved Samfundets Desorganisation.

Allerede inden Aarhundredets Midte havde der hævet sig Røster, som lydelig krævede en ny Organisation af det produktive Arbejde, og en ny Filosofi — den Comteske Positivisme — gav disse Røster Autoritet. Enighed herskede der ingenlunde om den ny Organisations Beskaffenhed. Man gik fra den vildeste Reaktion til den vildeste Fremskridtsspekulation. Nogle vilde vende tilbage til den gamle Ordning, til Lavstvang og Jordfællesskab. Andre — Socialisterne — udkastede paa Papiret en splinterny Samfundsorganisation, hvorefter al produktiv Virksomhed skulde ledes og kontroleres direkte af Staten. Selve den socialistiske Ide — at raade Bod paa Samfundsorganisationens Mangler ved Statsmagtens direkte, tvingende Indgriben — blev accepteret af talrige Videnskabsmænd og Statsmænd, og under Navn af Statssocialisme ført ud i Praksis under Bismarcks Ægide.

Medens Teorierne saaledes formedes og diskuteredes i Studerekamrene og de lovgivende Forsamlinger, voksede en ny Organisationsform af sig selv op af det levende Liv. — Det var den fri Association.

Den var opstaaet indenfor Arbejderklassen som det naturlige Forsvarsmiddel for den Stand, der som den svageste led haardest ved Samfundets Desorganisation og den deraf følgende store indbyrdes Kamp for det daglige Brød. Arbejderstanden forsvarede sig ved at organisere sig.

Associationen bragte Kampen indenfor Standen selv til Ophør. Associationen bredte sig; Associationsaanden voksede, og langsomt og stille formede Tanken sig om, at den fri Association var Samfundets ny Organisationsform, der skulde forvandle Konkurrenternes indbyrdes Kamp til frugtbart Samarbejde og nærme Producent og Konsument til hinanden. — Mod Lavssystemet, Socialismens og Statssocialismens Ide om at reorganisere Samfundet ved Magtbud fra oven sættes her Ideen om at løse Problemet ved en naturlig Udvikling af de Organisationselementer, Virkelighedens bydende Krav selv havde skabt.

Denne Ide skyldes ikke en genial Teoretiker som Marx eller en storslaaet Praktiker som Bismarck, men den har Virkelighedens og det levende Livs Stempel. Det er et Forsøg paa at løse Problemet om Samfundets Reorganisation uden at bryde Udviklingens Kontinuitet, uden at opgive Individets Ansvarlighed og Frihed og uden at give sig Statsmagtens Formynderskab i Vold. Den er opstaaet og har vokset sig stærk hos Vesteuropas handledygtige Folkeslag, og den har givet sig kraftigt Udslag i moderne engelsk, fransk og belgisk Socialpolitik[1]).

England er Arbejderassociationens klassiske Land; derfra har den i Aarhundredets Løb bredt sig over hele den civiliserede Verden. Det har Krav paa den allerstørste Interesse, naar en ny Samfundsklasse begynder at associere og organisere sig efter Arbejderklassens Mønster; thi dermed rykker Samfundet et Skridt nærmere mod den endelige, totale Organisation, der skal sætte Fagassociationen i Stedet for det isolerede Individ. Det er Landbrugerne, Europas talrigste Erhvervsklasse, hvis Tur nu synes at staa for Døren. Associationsaanden har længe gæret indenfor denne Samfundsklasse og lejlighedsvis givet sig Udslag.

I 1883 paabegyndte man i Frankrig en systematisk Organisation af Landbrugsstanden som Helhed paa Grundlag af den simple Association; og begunstiget af de samtidige økonomiske og politiske Forhold og fremfor alt baaret frem af Tidens Krav, fik hint fra først af ganske upaaagtede Organisationsforsøg en Fremgang, der snart hendrog Opmærksomheden paa det som en af Nutidens interessanteste sociale Fremtoninger. Nu — efter 13 Aars Forløb — spænder denne Landbrugets Organisation over hele Frankrigs Territorium. De sidste Aars Begivenheder har sat Kronen paa dette saa beskedent begyndte Organisationsværk. Rammerne er færdige, Maalene er præciserede, Vejene er banede, for at det franske

[1]) Statssocialismen er et vagt Begreb. Jeg tager det som et Udtryk for den Socialpolitik, der vil sætte Statsmagtens Reguleren i Stedet for den fri Association, erklærer samme Krig og stiller sine egne lønnede Funktionærer i dens Sted. Naar man undertiden siger, at Statssocialismen er slaaet igennem i den nyeste engelske Socialpolitik, er det ganske forkert. Forholdet er tværtimod det, at Statsmagten her griber ind for at understøtte og supplere Fagforeningernes Virksomhed, hvor denne glipper og derfor paakalder Statsmagtens Bistand. Ideen om at reorganisere Samfundet fra neden ved Hjælp af den fri Association udelukker ingenlunde Statsmagtens Intervention; blot bliver dens Rolle supplerende, ikke ledende.

Landbrug kan nyde godt af Associationens og Organisationens Velsignelser; men naturligvis er Værket endnu for ungt til at fylde Rammerne helt eller til at præsentere fuldfærdige Resultater.

Hvis man kan spaa ud fra Fortidens Erfaringer, vil Landbrugsassociationen fra Frankrig gaa sin sejrrige Gang over den civiliserede Verden paa samme Maade, som Arbejderassociationen har gjort det fra England.

Agrarsyndikaternes Opstaaen og Organisation.

Begyndelsen til det franske Agerbrugs Organisation var beskeden nok. I 1883 sluttede Agerbrugerne i et af Frankrigs Midterdepartementer, Loire-et-Cher, sig sammen for i Fællesskab at gøre Indkøb af kunstig Gødning og i Fællesskab at søge teknisk Vejledning ved Valget og Anvendelsen deraf. Dette var Frankrigs første „*Syndicat agricole*“.

Fordelen ved Associationen indenfor det begrænsede Maal, den saaledes havde sat sig, var saa iøjnefaldende, at Bevægelsen hurtig bredte sig. Den lille Landbruger var, saa længe han stod isoleret, saa godt som afskaaren fra Brugen af kunstig Gødning. Han var henvist til at købe den en detail hos Landsbykøbmanden, hvor den forelaa belæsset med de uforholdsmæssige Omkostninger, hvormed en Række af Mellemmænd havde fordyret den; han blev snydt med Kvaliteten, som han ikke kunde kontrolere; han manglede tekniske Kundskaber til at vælge de netop for hans Jord passende Sorter og anvende dem paa den rette Maade.

Alt dette ændredes ved Syndikatets Mellemkomst. Det indkøbte Gødningsstofferne for samtlige Syndikatets Medlemmer direkte fra de store Oplag, dets tekniske Konsulent kontrolerede Kvaliteten og gav Medlemmerne al fornøden Vejledning. Syndikatet var en Kunde af Betydning, som de store Grossister kappedes om at vinde ved billige Priser, gunstige Vilkaar og gode Varer.

Syndikaterne var foreløbig kun simple Indkøbsforeninger af kunstige Gødningsstoffer. Der var ingen indbyrdes Forbindelse mellem dem. Der var ingen, der endnu drømte om, at der af disse Foreninger med deres stærkt begrænsede Formaal skulde udspringe en samlet Organisation af hele det franske Landbrug. — Hindringen for deres videre Udvikling var den daværende franske Lovgivning, som — hvor mærkeligt det end lyder om en republikansk

Stat, der altid har været de demokratiske Ideers faste Borg — ikke anerkendte Foreningsfriheden. De faktisk bestaaende Foreninger eksisterede kun i Kraft af Regeringens Tolerance, anerkendtes i hvert Fald ikke som civilretslige Personligheder, d. v. s. de kunde hverken erhverve Rettigheder eller paatage sig Forpligtelser, kort sagt de eksisterede slet ikke i civilretslig Henseende. En Kontrakt forbandt derfor kun de Medlemmer, der havde underskrevet den, ikke Foreningen som saadan.

I 1884 blev dette ændret. Loven af 1884 proklamerede ingenlunde Foreningsfriheden som en almindelig Borgerret, den indrømmede den kun som en særlig Begunstigelse til de professionelle Foreninger, den havde til Opgave at forsvare deres økonomiske Interesser. Loven var udelukkende givet for at opfylde Arbejderpartiets Fordring om at give deres Fagforeninger retslig Anerkendelse, og dens oprindelige Formulering omfattede ingenlunde de da eksisterende svage og spredte Agrarsyndikater, som man slet ikke havde tænkt paa. Først ved Slutningen af Lovforhandlingerne gjorde en Taler i Senatet opmærksom paa deres Eksistens og foreslog da i Lovens Opregning af de økonomiske Interesser, det var de anerkendte Associationers Opgave at forsvare, at tilføje Ordet *„agricoles“*. Det skete. Hermed havde Frankrigs Agrarsyndikater stille og ubemærket faaet retslig Ankendelse og civilretslig Personlighed.

Loven af 1884 var given for Fagforeningerne, men det blev i langt højere Grad Agrarsyndikaterne, der kom til at høste Fordel af den. De kunde nu stille sig videre Opgaver og operere i Ly af Lovens Værn. Overalt i Frankrig voksede de frem, det var, som om et bydende Krav, der længe havde ulmet, endelig havde faaet Luft. Faa Aars Udvikling var nok til, at de langt havde overfløjet Fagforeningerne i Medlemsantal. Ved Valgene i 1889 træder Agrarsyndikaterne for første Gang op med et selvstændigt Program, som enhver Valgkandidat opfordres til at underskrive som Betingelse for at opnaa Medlemmernes Stemme. Resultatet var, at en overvældende Majoritet i det ny Deputeretkammer skriftlig havde bundet sig til at støtte hint Program. Dettes første Punkt var Landbrugstolden, og i Alliance med de Industridrivende, der ogsaa krævede Told paa deres Produkter, men ikke havde kunnet sætte den igennem ved egen Hjælp, gennemførtes den ny Toldlov af 1892, en Begivenhed af første Rang, der betegner Frankrigs Tilslutning til den protektionistiske Reaktion, som Bismarck in-

augurerede i 1879. Kvægtolden og den første Forhøjelse af den fra 1861 stammende ubetydelige Korntold var dog allerede blevne gennemførte ved særlige Love i Slutningen af 80erne.

En saadan politisk Indflydelse forudsætter en samlet Optræden, som vanskelig vilde kunne tænkes hos en Række isolerede Associationer. Men de franske Associationer var for længst komne ud over dette Stadium. I 1886 sluttede det store Flertal sig sammen til en Fællesunion, *„Union des Syndicats des Agriculteurs en France“*, der har Sæde i Paris.

Den repræsenterer en Centralmagt, der søger at samle de enkelte Associationers splittede Anstrengelser til fælles Optræden; den er en Slags Organisationernes Organisation. Den træder i Skranken for de Interesser, der er fælles for alle Frankrigs Landbrugere, hvad enten disse Interesser refererer sig til den bestaaende Toldtarif eller Skattesystemet, Jærnbanekompagniernes Takster, samlet Indkøb af Landbrugets Raamaterialer eller samlet Salg af dets Produkter.

En stor Stands Interesser er af højst forskellig Natur. Der er rent lokale Interesser, som fyldestgøres bedst af en rent lokal Association; der er absolut fælles Interesser, der kræver en hele Landet repræsenterende Centralassociation. Men der er endelig ogsaa — og navnlig i et Land af Frankrigs Udstrækning — Interesser, der er fælles for større Krese af Landet, svarende til den forskellige Form for Landbrug, der er fremherskende i disse forskellige Krese. I de nordlige Departementer hører saaledes Sukkerroeavlen hjemme; i Normandiet er det Kvægavl og Mejeri, der staar i første Række; i Syden og Østen er Vinavlen og Silkeavlen koncentrerede hver i sin Region med Bordeaux, Lyon og Rheims som Centrer. Der tiltrænges her en Organisation imellem det lokale Syndikat og den store Fællesunion. Departementet er for snæver en Basis for denne Mellemorganisation; thi Departementet er en kunstig, vilkaarlig Inddeling, der skyldes den store Revolutions systematiske Forsøg paa at bryde alle gamle Traditioner. Den gamle Provinsinddeling svarer langt nøjere til de faktiske Ligheder og Forskelligheder i økonomiske Interesser, og det var en Organisation paa Grundlag af denne gamle Provinsinddeling, som de franske Agrarsyndikater tiltrængte.

Den franske Agrarbevægelse støder her sammen med den Tendens til Decentralisation, der i Frankrig som i det øvrige Evropa har gjort sig gældende i vore Dage. Denne Tendens har i Frankrig

givet sig Udslag i et Forsøg paa at genoplive de gamle Provinsialstænder. Hundredaarsdagen for den franske Revolution blev i Dauphiné fejret ved, at Efterkommerne af de i 1789 fungerende Medlemmer af denne Provinses Stænderforsamling traadte sammen til en Slags Mindefest. Ideen opstod nu om at ty tilbage til den gamle Provinsrepræsentation, at samle Repræsentanter for Industri, Agerbrug, Handel og de øvrige Næringsveje, der udøves i Provinsen, i en stor, hele Provinsen omfattende Association, der skulde repræsentere Provinsens økonomiske Interesser overfor den centrale Statsmagt. Man vilde saaledes ved Siden af den politiske Partirepræsentation, der havde udviklet sig under det parlamentariske System, sætte en økonomisk Interesserepræsentation, hvis Ressort holdt sig indenfor de gamle Provinsgrænser.

Agrarsyndikaterne tog Ledelsen af denne Bevægelse i deres Haand og benyttede den til at føje det manglende Led ind i deres Organisation. Som en Slags Indledning til Provinsrepræsentationens Genoplivelse sluttede i 1891 Dauphinés Agrarsyndikater sig sammen til Federationen „*Union de Sud-Est*“; og i Løbet af de følgende Par Aar grupperede Agrarsyndikaterne over hele Frankrig sig i Federationer, der mer eller mindre nøje svarer til den gamle Landskabsinddeling.

Hermed er Rammerne afsluttede for det franske Landbrugs Organisation. Vi har først det enkelte usammensatte Syndikat, hvis Omraade kan variere fra Kommune til Arrondissements, ja selv spænde over et helt Departement — i dette Fald vil man dog som oftest finde Syndikatet underinddelt i en Række lokale Sektioner; dernæst kommer Provinsunionen, der i en Federation samler alle Syndikaterne i en vis Region med ensartet Landbrug; endelig kommer som den samlende Slutsten paa hele Organisationen L'Union des Syndicats, der repræsenterer det samlede franske Landbrugs fælles Interesser.

Agrarsyndikaternes Styrke ligger ikke i deres pekuniære Hjælpekilder. Medlemsbidragene er overordenligt smaa, nogle faa Franc aarlig. Det er ved selve Associationens Styrke, de virker; ved at koncentrere og samle de splittede individuelle Anstrengelser mod et fælles Maal.

Agrarsyndikaterne talte i 1890 — det Aar, for hvilket de sidste paalidelige Oplysninger haves[1]) — 600,000 Medlemmer. Har

[1]) Den aarlige af Ministeriet udgivne Annuaire des Syndicats agricoles er efter alle kompetente Dommeres Mening i højeste Grad ufuldstændig.

Tilvæksten siden 1890 været lige saa stærk, som den har været før dette Aar, skulde de nu tælle henved en Million. Tallet er ikke særlig imponerende, naar det erindres, at Frankrig — den lille Bedrifts Land par excellence — tæller $5^1/_2$ Million selvstændige Bedrifter, men det maa paa den anden Side erindres, at de langt ældre Fagforeninger ikke en Gang tæller 400,000 af 9 Millioner Arbejdere[1]).

Agrarsyndikaterne er Frankrigs største professionelle Association, og dette Resultat er naaet efter kun 13 Aars Arbejde. Det vidner om en livskraftig Bevægelse, der bæres oppe ikke blot af Øjeblikkets Propaganda, men af Tidens og Virkelighedens Krav.

Agrarsyndikaternes Funktionsmaade.

I. Direkte Indkøb. — Vi har set, hvorledes Agrarsyndikaterne har udviklet sig af en simpel Indkøbsforening for kunstige Gødningsstoffer. Det er derfor let forklarligt, at deres første Opgave er at foretage direkte Indkøb af Raamateriale og Maskiner og derved overflødiggøre Mellemhandlernes Virksomhed.

80erne var en Tid, hvor det franske — som det øvrige europæiske — Landbrug var stærkt trykket af den oversøiske Konkurrence, der tvang de gamle Landes Agerbrug ind paa en rationellere, mere intensiv Drift. Agrarsyndikatet har i høj Grad lettet det franske Agerbrug denne vanskelige og kritiske Overgang. Det har bragt de kunstige Gødningsstoffer indenfor den lille Agerbrugers Rækkevidde ved at sænke deres Pris med 20—40% og anvise ham den rette Brug deraf; det har tilladt ham at nyde godt af de Agerbrugsmaskiner, der tidligere var den store Bedrift forbeholdte, idet Syndikatet køber Maskiner og lader dem gaa paa Omgang mellem sine Medlemmer; gennem Foredrag og Tidsskrifter holder Syndikatet ham à jour med de nyeste, tekniske Fremskridt paa Landbrugets Gebet; dets Forsøgsmarker viser dem i praktisk Funktion, og dets tekniske Konsulent staar til Bondens Disposition, hvis han vil forsøge dem paa sine egne Jorder.

Agrarsyndikatet er ikke nogen Forbrugsforening. Det virker snarere som en Slags Kommissionær for sine Medlemmer. Naar Tiden for Indkøbet af en vis Artikel er kommen, opgiver hvert

---

[1]) Selv Englands saa mægtige Trade Unions tæller kun $1^1/_2$ af 12 Millioner Arbejdere.

Medlem, hvilket Kvantum han har Brug for; det samlede Kvantum indkøbes da af Agrarsyndikatet, og fordeles straks mellem Medlemmerne. Det vil imidlertid let ses, at naar Medlemsantallet har naaet en vis Størrelse og Forbruget spænder over en Række forskellige Artikler, bliver denne Fremgangsmaade for primitiv; Opgaven kan nu kun løses i Forbrugsforeningens Former. Da Syndikatet ifølge den franske Lovgivning ikke selv kan drive en Forbrugsforenings Virksomhed, staar nu to Veje aabne. Enten kan man opløse Syndikatet eller ved Siden af det sætte en Forbrugsforening med samme Medlemmer som Syndikatet og i et vist faktisk Afhængighedsforhold til dette, men dog retslig en ny og selvstændig Forening. — I Begyndelsen fulgte man den første af disse Veje. Var man bleven i dette Spor, vilde hele den franske Agrarbevægelse være løben ud i Oprettelse af en Række Forbrugsforeninger, og al videre Udvikling var da standset; selve den simple Landbrugsassociation, Kimen til hele den ny Organisation, vilde da være kvalt i Fødselen.

Syndikatet i Charente-Inférieure, der strækker sig over hele Departementet og med sine 12000 Medlemmer er et af de største i Frankrig, var det første, der slog ind paa den anden Vej, idet det i 1888 oprettede en af Syndikatet afhængig Forbrugsforening i Departementets Hovedstad, La Rochelle. Forsøget blev en stor Succes. Forbrugsforeningen i La Rochelle er nu en af de største ikke blot i Frankrig, men i hele Europa. Den forsyner Departementets Landmænd ikke blot med deres Maskiner og Raastoffer, men tillige med alle den daglige Husholdnings Forbrugsartikler. Den har Filialer overalt i Departementet og har forstaaet for en stor Del at afvæbne Detailhandlernes Modstand mod Foretagendet ved at benytte dem som Forbrugsforeningens Agenter. Den har befriet Syndikatet for alle kommercielle Forretninger og støtter det oven i Købet med sine rige pekuniære Hjælpemidler, saa at det for Fremtiden helt og holdent kan ofre sig for sin videre Virksomhed for Agerbrugets Organisation.

Mønstret fra La Rochelle har siden været det almindelig fulgte.

Disse Forbrugsforeninger, der samtidig er Organer for det direkte Salg af Landmandens Produkter — herom nærmere nedenfor — er en Variation af den Type, der repræsenteres af de londonske Stores, særlig den bekendte Army and Navy Store, en Type, der er specifik londonsk og er væsentlig afvigende fra den klassiske engelske Forbrugsforening, der ellers dominerer hele Storbritannien

over. Selv Benævnelsen er forskellig; de første kaldes *„cooperative stores"*, de sidste *„distributive societies"*.

Forbrugsforeningen i La Rochelle er et Aktieselskab. Aktierne lyder paa saa store Beløb, at man kun kan gøre Regning paa et Mindretal af Syndikatets Medlemmer som egentlige Aktionærer. Alle dettes Medlemmer er imidlertid som saadanne tillige Medlemmer af Forbrugsforeningen, idet Syndikatet betaler denne en aarlig Sum af 1 Fr. pr. Hoved. Ingen kan være Medlem af Forbrugsforeningen, som ikke er Medlem af Syndikatet. Forbrugsforeningen sælger som Princip kun til sine Medlemmer; dog kan ogsaa andre end disse mod en aarlig Betaling af 5 Frc. opnaa Ret til at købe i Foreningen. Der sælges til Priser, der ligger midt imellem Indkøbs- og Detailhandlerprisen. Den ved Aarets Slutning realiserede Benefice deles — efter at Aktiekapitalen er bleven forrentet med den sædvanlige Rente — ligelig mellem Aktionærerne og Syndikatet [1]). Medens alle Køberne saaledes nyder godt af Forbrugsforeningen i Form af billige Priser, er det kun dennes Medlemmer — Aktionærer eller Ikke-Aktionærer —, der tager Del i den realiserede Benefice.

II. Direkte Salg. — Efter det Held, der havde fulgt Agrarsyndikaterne i deres Forsøg paa at befri Landmændene fra Mellemmændenes Virksomhed ved Indkøbet af Agerbrugets Forbrugsartikler, laa det nær for dem at forsøge sig paa den yderligere og vanskeligere Opgave at organisere et direkte og fælles Salg af Landbrugets Produkter og saaledes befri sig for Mellemmandens Virksomhed ogsaa paa dette Omraade.

En Besparelse resulterer straks allerede derfra, at et helt Distrikts Produkter, som Syndikatet har at gøre med, kan lagres, sorteres og præsenteres bedre og billigere end den enkelte Bedrifts. Den Kunde, der ligger Agrarsyndikatet nærmest at søge til Afsætning af sine Medlemmers samlede Produkter, er naturligvis de øvrige Agrarsyndikater. Det maa erindres, at Landbruget i et Land af Frankrigs Udstrækning varierer betydeligt fra Region til Region, og at den ene Region saaledes er Kunde for den andens Produkter. Agrarsyndikaterne i det sydlige og østlige Frankrig har saaledes nu overtaget en stor Del af Vinforsyningen til Landbrugerne i den

---

[1]) Det Beløb, Syndikatet saaledes modtager som Benefice, er almindeligvis langt større end det, det betaler som Aarsbidrag; Syndikatet har saaledes i Forbrugsforeningen en betydelig pekuniær Støtte.

ikke vindyrkende Del af Landet gennem direkte Salg til de derværende Syndikater. Dette Salg fra Syndikat til Syndikat, som endnu kun er i sin Vorden, men som sikkert har en stor Fremtid or sig, lettes og fremmes derved, at Syndikaternes maanedlige Bulletiner offentliggør, dels hvilke Varer de ønsker at købe, dels hvilke Varer de har til Salgs. Den ydre Organisation er saaledes fuldt færdig, saa at Landbrugerens Forsyning med andre Landbrugeres Produkter kan ske direkte uden nogen Mellemmand hverken for Købet eller for Salget.

Agrarsyndikaterne søger nu videre Kunder udenfor deres egen Kres; de henvender sig til de store Forbrugere. I første Række kommer her Staten selv, der, navnlig da Frankrig er en Militærstat, behøver kolossale Kvantiteter af Landbrugets Produkter. Statens Forsyning sker her som andetsteds gennem Licitationer, og Agrarsyndikatet — om fornødent en Forening af Agrarsyndikater — raader over tilstrækkelige Oplag til at tage Del i disse, der tidligere var de kommercielle Spekulanter forbeholdte.

En anden stor Kunde, hvis Forsyning Agrarsyndikaterne er i Færd med at bemægtige sig, er Forbrugsforeningerne i Byerne, der navnlig er oprettede af Arbejdere og Bestillingsmænd. En Ordning, hvorved Landets Syndikater direkte forsyner Byernes Forbrugsforeninger, er den korteste og mest økonomiske Forbindelse mellem Producent og Konsument; det er en Ordning, der i fuldt Maal løser Opgaven at skaffe Producenten højere Priser og Konsumenten billigere Varer. Disse to tilsyneladende modstridende Maal naaes derved, at Producent og Konsument indbyrdes deler den Gevinst, der resulterer af en fuldkomnere Organisation, som overflødiggør Mellemmændenes Virksomhed.

Endogsaa udenfor Frankrigs Grænser søger Agrarsyndikatet sine Kunder. Vi kan saaledes anføre, at det ovenfor omtalte Syndikat i Charente-Inférieure har etableret en direkte Forbindelse fra La Rochelle til London, hvorved det forsyner de londonske Grossister med Kartofler og Byg.

Det Organ, hvorigennem det direkte Salg foregaar, er det samme som Organet for det direkte Indkøb ɔ: den i det foregaaende beskrevne Forbrugsforening.

De Tilfælde af direkte Salg, som vi ovenfor har nævnt, er alle saadanne, hvor Syndikatet henvender sig til den „store Forbruger“ — et andet Syndikat, Staten, Byens Forbrugsforening, etc. —, som da selv foretager den videre Distribution til de enkelte Individer.

Agrarsyndikaternes næste Skridt er at løsrive sig fra denne sin Afhængighed af den „store Forbruger“, at tage Skridtet fuldt ud og sætte sig i direkte Forbindelse med den „lille Forbruger“, det enkelte konsumerende Individ, som under den nuværende Tingenes Tilstand — hvis han da ikke er Medlem af en Forbrugsforening — er henvist til at søge sin Forsyning gennem Detailhandelen.

Som allerede omtalt realiseres den direkte Forbindelse mellem Landbrugets Producent og Konsumenten i Byen fuldt ud, naar Agrarsyndikatet fungerer som Leverandør til Byens Forbrugsforening, Vil Landbruget sikre sig den direkte Forbindelse med Byens Konsumenter, hvor en saadan Forbrugsforening ikke eksisterer, kan det kun ske ved at oprette Detailudsalg, som direkte tilbyder den lille Forbruger Landmandens Produkter.

Ved sin faste Organisation i Agrarsyndikatet har det franske Landbrug Maskineriet færdig til Løsningen af denne den direkte Forbindelses vanskeligste Opgave; hidtil foreligger der dog — saa vidt mig bekendt — kun partielle Forsøg og særlig i Retning af Kødforsyning.

Dette Forsøg har haft decideret Held med sig. I Lyon blev der i 1889 oprettet det første „*boucherie coopérative*“. Kvæget leveredes direkte fra Foreningens Medlemmer, slagtedes og solgtes fra 4 i Byens forskellige Dele etablerede Slagterier og Udsalgssteder. Resultatet blev, at Landmændene i Form af sparede Omkostninger vandt 30 Frc. pr. Kvæghoved, og at Konsumenterne fik Kødet 20 Centimer billigere pr. Pund. Efter dette heldige første Forsøg, er der i Løbet af de følgende Aar næsten overalt i de franske Byer, trods Detailhandlernes fortvivlede Modstand, blevet oprettet „boucheries coopératives“.

III. Kooperativ Produktion. — Foruden at være Redskab for kooperativt Indkøb og Salg har Agrarsyndikaterne ogsaa gjort sig til Basis for en vis kooperativ Produktion. Ingen tænker selvfølgelig paa at samle et helt Distrikts Landbrug til én stor, kooperativ Bedrift; thi den store Bedrifts Overlegenhed over den lille holder for Agerbrugets Vedkommende ikke Stik paa alle Produktionsprocessens Stadier. Den mest økonomiske Produktion naaes ved en Kombination af individuel og kooperativ Virksomhed. Som naturligt er, gør den kooperative Virksomheds Overlegenhed sig navnlig gældende, naar Landmanden ikke nøjes med den blotte Produktion af naturlige Raastoffer, men selv undergiver dem den

første Bearbejdelse og derved nærmer sig den egentlig industrielle Virksomhed.

Sagen er nu den, at den hidtil ukendte Konkurrence fra fjerne Lande, som Nutidens Dampskibe og Jærnbaner har aabnet, tvinger Landbruget i de gamle Kulturlande ind paa et mere og mere industrielt Spor. Landmanden kan ikke nøjes med at producere Korn; det bliver undersolgt af Ruslands Rug og Amerikas Hvede. Han slaar sig da paa Kvægavl og producerer Kød. Kødpriserne trues af australsk og amerikansk Import. Han kan da ikke standse her; han maa undergive sine Raastoffer en videre Bearbejdelse, producere Smør, Ost, etc; han maa supplere sit Agerbrug med en vis rudimentær Industri, producere Spiritus, Sukker, Stivelse, Vin, Frugtvin etc.

Paa denne Maade gennemføres Arbejdets Deling mellem de gamle og de ny Lande. I de gamle Lande er der en Bevægelse fra Agerbrug til Industri, illustreret ved Bybefolkningens stigende Overvægt over Landbefolkningen, og jævnsides hermed gaar en Bevægelse fra elementært til industrielt Agerbrug. De ny Lande indtager den ledige Plads, og bemægtiger sig det elementære Agerbrug, som er det laveste Trin i Produktionsskalaen. Der er saa langt fra noget mistrøstende i, at denne industrielle Bevægelse opstaar i et Land, at det tværtimod er Vidnesbyrd om, at Landet er i Færd med at blive draget ind i Kresen af de Lande, der er bestemte til at indtage den første Plads i Produktionsskalaen og gaa i Spidsen for moderne Kultur og Civilisation.

Det er den naturlige Gnidningsmodstand mod hin Bevægelse, der har fremkaldt den nuværende Krise i vesteuropæisk Agerbrug. Midlet mod denne Krise er derfor ikke en Korntold, der udelukker de ny Landes Konkurrence og tillader de gamle Lande at blive staaende ved en Produktionsmaade, der har overlevet sin Tid. Tolden redder maaske den enkelte Generation af Landbrugere, der ikke har Dygtighed, Energi og Foretagsomhed nok til at ændre den nedarvede Produktionsmaade efter Tidens Krav, men Tolden afværger ikke Krisen; den forhaler den kun, indtil den til sidst vokser selve Toldbeskyttelsen over Hovedet. Krisen, der er fremkaldt ved hin Gnidningsmodstand, maa overvindes ved, at man overvinder denne, og det er derfor i det fri industrielle Agerbrug, ikke i den toldbeskyttede Kornproduktion, at Frelsen ligger for den oversøiske Konkurrence.

Ethvert Middel maa hilses velkommen, der hjælper Landmanden over denne vanskelige Overgangstid. Organisationen i Agrarsyndikater staar her i første Række. Vi har allerede vist, hvorledes Agrarsyndikatet har skaffet Landmanden billigt Raamateriale, har tilladt ham at tilegne sig den størst mulige Del af hans Produkters endelige Salgspris, har stillet de nyeste tekniske og videnskabelige Fremskridt til hans Raadighed. Vi skal i det følgende se, hvorledes Agrarsyndikatet skaffer ham den i saadanne Tider saa haardt tiltrængte Kredit. Her skal vi foreløbig vise, hvorledes Agrarsyndikatet virker som en mægtig Løftestang til selve det industrielle Agerbrugs Etablering. Absolut udelukket er det ikke, at en Toldbeskyttelse kan virke i samme Retning. Men det maa da være en Beskyttelse ikke for det elementære men for det industrielle Agerbrugs Produkter, ikke en Korntold men en Told paa Ost, Smør, Frugtvin og de øvrige industrimæssig bearbejdede Produkter.

Det industrielle Agerbrug egner sig ikke for den lille, isolerede Landmand. Det er de industrielle Processers Lov, at de maa drives i det store for at drives økonomisk. Kooperationen er det Middel, hvorved den lille Landbruger kan tilegne sig den store Bedrifts Økonomi. — Som Agrarsyndikaterne har etableret kooperative Forbrugs- og Salgsforeninger, har de ogsaa etableret kooperative Produktionsforeninger. Paa det Stadium, hvor den industrielle Bearbejdelse begynder, og hvor den store Bedrifts Økonomi gør sig gældende, søger Syndikatet at samle Landbrugerne til kooperativ Virksomhed.

Det er under Syndikaternes Auspicier, at Bevægelsen til Oprettelsen af Fællesmejerier — det saakaldte *„système Danois“* — med Held er bleven startet i Frankrig. Osteproduktionen er ligeledes i Færd med at blive organiseret paa kooperativ Basis; saaledes har Landmændene i den Egn af Frankrig, hvor Produktionen af den bekendte Rocquefort Ost hører hjemme, for nylig sluttet sig sammen og dannet et stort kooperativt Osteri og derved forbeholdt sig selv en Produktion, der tidligere har været i Hænderne paa en Række indbyrdes konkurrerende smaa Industridrivende, som købte Mælken hos Landmændene. Et stort økonomisk Kraftspild er undgaaet ved denne ny Ordning. — Paa Syndikaternes Dagsorden staar Organisationen af flere kooperative Sammenslutninger, der vil tillade Landmændene at drage andre Landbrugsindustrier — navnlig Spiritusfabrikationen — ind under deres egen Ressort.

Frankrig har i sine Agrarsyndikater en Løftestang for den kooperative Produktion i Landbruget, som intet andet Land for Øjeblikket har Mage til. Man skulde derfor vente, at det franske Landbrug paa den kooperative Produktions Omraade overfløjede det øvrige Europas Landbrug lige saa fuldstændigt, som det gør det paa det kooperative Indkøbs og Salgs Omraade. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Hvad den kooperative Smørproduktion — Fællesmejerierne — angaar, staar Frankrig tilbage ikke blot for Danmark, hin Institutions klassiske Land, men ogsaa for Belgien, Holland og Irland. Sagen er, at Tendensen mod industrielt Agerbrug, hvortil den kooperative Produktion, som nys paavist, saa nøje er knyttet, ikke gør sig gældende i Frankrig med sin naturlige Styrke, efter at Agrarsyndikaterne har fremtvunget en høj og effektiv Toldbeskyttelse for Kornproduktionen. Den franske Landmand kan i Ro og Mag blive i den gamle Skure; han er ikke tvungen til at slaa ind paa det vanskeligere, finere industrielle Agerbrug, og den kooperative Produktion, den nødvendige Forudsætning for denne Driftsform, er derfor ikke nogen Livssag for ham. Det er i de faa Lande, der gaar den nuværende Krise igennem uden Korntold, i Belgien, Danmark, Irland, Holland, at man maa søge Banebryderne og Lederne for kooperativ Produktion i Landbruget.

IV. Kredit. — Landmanden kan ikke nøjes med den 3 Maaneders Kredit, den Industridrivende saa nemt og billigt forskaffer sig gennem Vekslen. Der hengaar 6—12 Maaneder, inden hans Udlæg vender tilbage til ham som sælgeligt Produkt, og hans Kredit maa derfor strække sig over denne længere Periode og dog være lige saa billig som Vekselkreditten.

I Frankrig rejser sig imidlertid for Landmanden yderligere en Vanskelighed paa Grund af Bankvæsenets Centralisation. De store Banker er ikke indrettede paa saa smaa Forretninger som at skaffe Bonden 500—1000 Frcs. halvaarlig Kredit; Vejen til at opnaa Laan i Byernes Banker gaar gennem Sagførerne og medfører mange omstændelige og bekostelige Formaliteter; Bankbestyrelsen kender ikke Bonden eller de Mænd, han kan byde som Kautionister, og er derfor ængstelige ved at tilstaa Laan.

Agrarsyndikatet er den Bro, der skal etablere den hidtil manglende Forbindelse mellem Frankrigs Hovedproducent, den lille Landbruger, og Landets disponible Kapital. Paa to Maader har Syndikatet søgt at løse denne Opgave, dels ved at oprette Folkebanker,

dels ved direkte at stille den Kredit, det selv nyder, til det enkelte Medlems Disposition.

De første Folkebanker oprettedes i Frankrigs sydøstlige Departementer i Form af smaa Aktieselskaber, hvis Aktier — lydende paa Smaabeløb som 50 Frc. — fordeltes mellem Syndikatets egne Medlemmer. Et mindre Antal større Aktier udbødes mellem de større Landmænd, og undertiden deponerede en rig Velynder et større Beløb til yderligere Sikkerhed for Bankens Forpligtelser. Laan ydes kun til Aktionærerne og under Form af en Veksel, som Banken lader diskontere i Banque de France. Forholdet er altsaa i Virkeligheden det, at Bonden laaner i Banque de France med sin egen Bank som Mellemmand og Kautionist. Det er en ganske ejendommelig Bank, der i Aktieselskabets Form realiserer den gensidige Kreditforenings Ide. Disse Banker fungerer tillige som Sparekasser og bidrager derved til at standse den Kapitalens Centralisation, der forekommer under det nuværende Sparekassesystem, hvor alle de opsparede Midler gaar ind i Statens Kasser, anbringes i offentlige Papirer og saaledes hindres i at komme den lokale Produktion til Gode. — Det vil let ses, at Forholdet mellem Syndikatet og den af det dannede Bank er nøjagtig det samme som mellem Syndikatet og den af det dannede Forbrugsforening.

Den anden Maade, hvorpaa Syndikatet skaffer sine Medlemmer Kredit, er ved at benytte den Kredit, det selv nyder i Kraft af sine Ejendele og sin offentlige Karakter, til direkte at kontrahere og kautionere for Laan til de enkelte Medlemmer i de store Bankinstituter eller til at skaffe dem Kredit hos de store Leverandører. Det er her ikke en af Syndikatet dannet Bank, men Syndikatet selv, der gør sig til Mellemmand og Kautionist mellem Bonden og den store Bank eller Leverandør.

Landbrugskreditten er saaledes i Færd med at blive bygget op i Frankrig med Agrarsyndikaterne som Basis. Men hele denne Bevægelse er endnu i sin Vorden, Systemet er udkastet, men det er langt fra fuldt udført. De Resultater, der hidtil er opnaaede, staar selvfølgelig langt tilbage for, hvad Tyskland — Landbrugskredittens klassiske Land — og Italien kan opvise paa dette Omraade, og kommer heller ikke paa Højde med, hvad der i Danmark er opnaaet ved Systemet med Sognesparekasser eller i Skotland ved Bankvæsenets Decentralisation.

Der er for Øjeblikket et Lovforslag for i Kammeret, om hvis Principer der hersker Enighed mellem Agrarsyndikaterne og Par-

lamentet. Det gaar ud paa at fremme Syndikaternes Oprettelse af Folkebanker, navnlig ved at etablere en af Staten garanteret Centralbank, der skal give Folkebankerne Laan paa Vekselvilkaar ud over de fatale tre Maaneder, som de nu er indskrænkede til, og som nødvendiggør en Fornyelse af Vekslen to eller tre Gange, for at realisere den 6—12 Maaneders Kredit, som Landmanden behøver. Loven vil endvidere legalisere og ordne Folkebankernes Virksomhed som Sparekasser og derved søge at fremme Kapitalens Decentralisation.

Vi skal til sidst omtale en ny, ejendommelig Kreditform, som Agrarsyndikatet i Anjou har organiseret for sine Medlemmer, og som de øvrige Agrarsyndikater nu ogsaa har sat paa deres Program. Det er et Forsøg paa at overføre til Landbruget den Kredit, som Industrien gennem Oplagssystemet skaffer sig paa sine færdige Varer. Naar Landmandens Produkt er færdigt til Salg, er det ikke sikkert, at Øjeblikket er gunstigt for Salg, men han vil ofte straks have Brug for en Del af de Penge, disse Produkter repræsenterer. Landmanden sættes da i den Nødvendighed at sælge i det mindste en Del af sine Produkter til den lave Pris, han for Øjeblikket kan faa for dem, og fylder saaledes yderligere det i Forvejen overfyldte Marked. — For at undgaa dette, for at skaffe Landmanden de fornødne Kontanter og dog tillade ham at afvente en gunstig Realisationstid, har Syndikatet i Anjou oprettet store Oplagshuse, hvor Landmanden kan deponere Produkterne og da af Syndikatet forstrækkes med 4/5 af disses Værdi; samtidig bemyndiges Syndikatet til at overtage Varernes Salg. — Dette System løser paa en Gang en dobbelt Opgave. Det skaffer Landmanden en højst fornøden Kredit og letter samtidig det fælles direkte Salg af hans Produkter. Disse store Magasiner, der paa en naturlig Maade samler Produktet af hele Distriktets Landbrug[1]), opbevarer, sorterer og præsenterer det langt bedre og mere økonomisk, end det kunde ske i de enkelte Smaagaarde, er det naturlige Forsyningssted for alle store Forbrugere, for Syndikaterne i andre Departementer, for Byernes Forbrugsforeninger, Grossister og store Industridrivende. Lager- og Salgomkostninger er reducerede til et Minimum, og alle unødvendige Mellemmænd er fjernede.

---

[1]) At et Syndikat, der ikke selv raader over store pekuniære Hjælpemidler, kan give saa kolossale Forstrækninger, som 4/5 af Værdien af et stort Distrikts Produktion, forklares ved, at Syndikatet paa Basis af den deponerede Varemasse skaffer sig den fornødne Kredit i Banque de France.

V. Assurance etc: — Indtil for kort siden var Frankrigs Assurancevæsen stærkt centraliseret. Det var de store, forretningsmæssig drevne Forsikringsselskabers Regime. Agrarsyndikatet har Æren af at have startet de smaa, lokale, gensidige Forsikringsselskaber, navnlig for Kvæg- og Brandassurance. Fordelene ved denne Forsikringsform er velkendte, særlig i Danmark, hvor den jo allerede er af gammel Dato. Disse smaa Selskaber har ingen Dividende at betale til Aktionærer, ingen Gage at udrede til Funktionærer — Forretningerne udføres almindeligvis gratis som Tillidshverv —, de har i deres Medlemmers indbyrdes, af deres egen Interesse dikterede Kontrol en Garanti mod Besvigelse, der staar langt over den, de store Aktieselskaber maa betale i dyre Domme, og endelig — hvad der maaske ikke altid skænkes tilstrækkelig Opmærksomhed, — de har ingen Udgift for at skaffe sig Kunder, de kender ikke Kampen mod Konkurrenterne, de er fri for at udrede disse den moderne Forretnings Krigsomkostninger.

De fleste Agrarsyndikater nævner blandt deres Formaal ogsaa Oprettelsen af gensidige Syge- og Hjælpekasser — *sociétés de secours mutuels* — og et ikke ubetydeligt Antal har ogsaa realiseret dette. Paa dette Punkt slutter Agrarsyndikatet sig kun til en Bevægelse, der allerede for længst har vundet Terræn i Frankrig. Opgaven ligger navnlig for i de Distrikter, hvor Jordens Udstykning er størst, og hvor derfor Landmanden nærmer sig stærkest til en Arbejders Kaar. En ny original Form for „société de secours mutuels“ er dukket op i de vindyrkende Regioner. Selskabets Medlemmer forpligter sig her gensidig til at foretage de fornødne Arbejder for hverandre, naar den enkelte maatte være forhindret ved Sygdom eller de periodiske Kantonnementsøvelser.

Talrige Agrarsyndikater har ogsaa oprettet faste Voldgiftskommissioner, der har til Opgave at bilægge og afgøre Tvistigheder mellem Syndikaternes Medlemmer, der skriver sig fra deres Bedrift. Disse rent private Voldgiftsretter har gjort stor Nytte ved at skaffe Landbrugerne en kammeratlig, sagkyndig, hurtig og frem for alt billig Afgørelse af deres Stridigheder.

I Frankrig som i de fleste af Europas øvrige Lande foregaar der indenfor Befolkningen en stadig Strømning fra Land til By, og Agerbruget klager over manglende Arbejdskraft. — Den franske Agrarbevægelses Overledelse har ogsaa taget dette Spørgsmaal op. — Man har først gjort den Iagttagelse, at dette Fænomen ingenlunde er lige akut i alle Dele af Landet. Det er i de industrielle Regioner,

Østen for Seine og Rhone, at Landbrugets Arbejdskraft er for knap; i det centrale og vestlige Frankrig er Forholdet det omvendte; her er det Arbejderne, der har Vanskelighed ved at finde Arbejde. Planen er nu ved Hjælp af Agrarsyndikaterne at organisere og sætte i Gang en Overførelse af Arbejdskraft fra de Egne, hvor der er Overflod, til de Egne, hvor der er Knaphed. — Som en Hovedgrund til Befolkningens Tendens til at flytte ind til Byerne anføres Arbejdsløsheden paa Landet om Vinteren, efter at Maskinerne — navnlig Tærskemaskinerne — er trængte ind i Landbruget, og efter at den moderne Fabriksindustri har knust Landsbyindustrien og Husfliden; trods en ret høj Dagløn om Sommeren trykkes Landarbejderens Kaar derved langt ned under den simple Fabriksarbejders. — For at raade Bod paa denne Tingenes Tilstand kræver man dels af Staten en bedre Ordning af den offentlige Understøttelse paa Landet, saaledes at der bl. a. sikres Landarbejderen Sygehjælp etc, dels søger man bag den i 1892 etablerede Toldbeskyttelse at genopvække den lille Industri paa Landet. Man har aabnet en Enquête over hele Frankrig for at undersøge, hvilke Smaaindustrier der egner sig for de enkelte Landsdele, og det er Meningen at opmuntre disse ved privat og offentlig Understøttelse.

Den lille Industris Genoprettelse paa Landet vil unægtelig skaffe Landarbejderen Beskæftigelse om Vinteren; men det vilde f. Eks. ogsaa et Forbud mod Tærskemaskinens Anvendelse. Opgaven er at komme ud over Øjeblikkets Vanskeligheder ved at gaa frem, ikke ved at gaa tilbage. Det er Skridtet frem til industrielt Landbrug, ikke Skridtet tilbage til Landsbyindustrien, der skal skaffe Landarbejderen det manglende Vinterarbejde, der skal hæve hans Kaar i Højde med hans Kammerats i Byen, og saaledes paa en naturlig Maade standse Landets „Affolkning“.

Det er ikke det, at de franske Landmænd køber deres Materiale og sælger deres Produkter i Fællesskab uden Mellemmænds Hjælp; det er ikke det, at der eksisterer Fællesslagterier, Fællesmejerier, Folkebanker etc, der gør den franske Agrarbevægelse saa interessant. Det ny og ejendommelige er i første Række det, at alle disse Institutioner holdes sammen og bæres oppe af den simple Association af Landbrugere, Agrarsyndikatet, at de ikke staar som løse, splittede Anstrengelser, men som naturlige Resultater af en

samlet Organisation, der har den levende Organismes Kendetegn, at den er i stadig Udvikling og stadig Vækst.

Det er den første rationelle Agrarbevægelse; rationel, fordi den ikke nøjes med at lappe, hvor Ulemperne ved de bestaaende Produktionsbetingelser springer stærkt i Øjnene, men resolut lægger selve disse om, idet den sætter Organisationen som Princip dér, hvor Desorganisationen herskede som Princip, sætter Associationen i Stedet for det isolerede Individ, og „gensidig Hjælp“ i Stedet for „fri Konkurrence“. Den franske Agrarbevægelse har draget sig de Erfaringer til Nytte, som er høstede af vor Tids første store Organisationsdannelse, Arbejderbevægelsen. Det er det forløbne Aarhundredes Erfaring, at Forbrugs- og Produktionsforeninger, Arbejderforsikring, Enighedskamre, kort sagt alle finere og fuldkomnere Institutioner til Arbejderstandens Emancipation, kun har en stakket, spredtvis og tilfældig Eksistens, der maa næres og holdes vedlige ved kunstig Kultur, naar ikke den simple Arbejderassociation, Fagforeningen, ligger til Grund for det hele. Den engelske Arbejderbevægelse er begyndt med Fagforeningerne og har været i ustandselig Udvikling. Den franske Arbejderbevægelse begyndte med Produktionsforeningen og strandede komplet fra et praktisk Synspunkt; for 25 Aar siden er en ny Bevægelse paabegyndt efter engelsk Mønster med Fagforeningen som Basis; og først i denne Periode er varige reelle Resultater opnaaede.

Den simple Association er Forskolen og Organisationsbasis for alle senere Associationsformer. Landmanden gør lige saa lidt som Arbejderen Skridtet umiddelbart fra den isolerede Eksistens til den mest sammensatte og fine Kooperation. Her som der gælder det, at det er ikke nok at opfinde en ny Maskine, en ny Produktionsordning; man maa ogsaa lære at haandtere den. Agrarsyndikatet er Landmandens Skole, Kimen til Landbrugets Organisation, som Fagforeningen har været det for Arbejderne.

Vi har nævnt Agrarsyndikatet og Fagforeningerne som de to første Led af en i sin Vorden værende Samfundsorganisation. Fra dette Synspunkt gør dog en klart markeret Nuance sig gældende.

Det var Fagforeningernes Opgave at bringe Konkurrencen mellem Arbejderne indbyrdes til Ophør, men kun for at føre Kampen mod Driftsherren med des større Kraft. De organiserede Arbejderstanden men ikke Industrien; dennes Ledere, Arbejdsgiverne, stod udenfor Organisationen. Først efterhaanden som Arbejdernes økonomiske Emancipation realiseres, som Arbejdsgiveren anerkender

dem som jævnbyrdige Medproducenter og mødes i Enighedskamrene med Fagforeningens Delegerede til Regulering af Produktionens fremtidige Vilkaar, efterhaanden som hele denne Bevægelse, der for Øjeblikket gaar for sig i England, fuldbyrdes, træder Kampen i Baggrunden og Organisationen i Forgrunden som Opgave for Industriens Associationer. Agrarsyndikaterne er startede fra det modsatte Udgangspunkt. De associerer en Produktionsgrens Ledere, ikke dens Arbejdere. Dens første og principale Opgave er Organisation, ikke Kamp. Men de repræsenterer lige saa lidt som Fagforeningerne en fuldfærdig Organisationsform. Det er her Produktionens undergivne, Arbejderne, der staar udenfor. Landbrugsarbejderne hører lige saa lidt hjemme i Agrarsyndikatet, som Fabrikanterne hører hjemme i Fagforeningerne. Ganske sandt, Agrarsyndikaterne er formelt aabne ogsaa for Arbejderne, og adskillige af dem, særlig i Normandiet, tæller ikke faa Arbejdere mellem deres Medlemmer; men disses Medlemskab vil nærmest sige, at de stiller sig under Jordejernes Beskyttelse. Agrarsyndikatets Bestræbelser for at drage Landarbejderne ind i sine Rammer maa nærmest opfattes som et Led af det i Frankrig saa udbredte „Patronage“ ɔ: et System, der gaar ud paa ved velgørende Institutioner, ved Etableringen af et vist patriarkalsk, beskyttende Forhold mellem Arbejdsgiver og Arbejder at afdæmpe Arbejderbevægelsen. — Ogsaa paa et andet Punkt ytrer denne patronatmæssige Tendens sig i den franske Agrarbevægelse. Skønt det klarligen er de smaa Jordejere, der har størst Fordel af Organisationen i Syndikater, er hele Bevægelsen udgaaet fra og ledet af de store Godsejere; det er fra dem, Propagandaen udgaar; de er de første til at tegne sig som Aktionærer eller Subskribenter, naar et nyt kooperativt Foretagende skal startes, eller en pekuniær Vanskelighed overvindes.

Landarbejderne maa samle sig i Fagforeninger efter Industriarbejdernes Mønster, og Landbrugets Organisation er da fuldført, naar der mellem Jordejernes Syndikater og Landarbejdernes Fagforeninger er etableret en Forstaaelse og Samvirken af samme Art og paa samme Betingelser som den, der begynder at danne sig mellem den engelske Storindustris Arbejdsgivere og Arbejdere. — Landbrugsarbejderne i Midtfrankrig, hvor Skovdriften er den dominerende Kultur, har allerede begyndt at slutte sig sammen i Fagforeninger, og Bevægelsen griber rask om sig, men til en Forstaaelse mellem disse og Agrarsyndikaterne har det lange Udsigter.

Jordejerne stiller sig fjendtlig til deres Arbejderes selvstændige Organisation og tilbyder dem i Stedet derfor Medlemsskab og patriarkalsk Beskyttelse i deres egne Syndikater.

Agrarsyndikaterne har i den nyeste Tid gjort sig til Redskab for Krigen med Socialisterne — under hvis Partiorganisation Landbrugernes Fagforeninger har indordnet sig — som den allerede for længst er Redskab for Toldbeskyttelsen. Denne Agrarsyndikaternes fjendtlige Stilling til Arbejderbevægelsen gør det vanskeligt for den ny Organisation at trænge igennem hos de meget smaa Jordejere, som staar paa Arbejdernes Dannelsestrin, hører til samme sociale Klasse og selv ofte, for at supplere deres Indtægter, maa tage Tjeneste som almindelig Daglejer, en i Frankrig overordentlig talrig Samfundsklasse. Det er de store og mellemstore Landbrugere, der for Øjeblikket danner Kernen i den franske Agrarbevægelse.

Den franske Agrarbevægelse har sat det direkte Køb og det direkte Salg i første Række paa sit Program; intet Under derfor at den i Handelsstanden — særlig Detailhandlerstanden — har sin erklærede Fjende. Ved en rent ydre Betragtning synes denne Del af Agrarbevægelsen at gaa ud paa et simpelt Rov af Detailhandlernes Gevinst, og intet er naturligere, end at disse sætter sig til Modværge for at forsvare deres økonomiske Eksistens. Vi har i det foregaaende søgt at gaa bag ved denne Sagens ydre Overflade og vist, at dens rette Sammenhæng er den, at Landbrugerne kun høster den Gevinst, de har realiseret ved det økonomiske Fremskridt, som deres Organisation repræsenterer. Men — kunde man sige — det er da et mærkeligt Fremskridt, som den ene Samfundsklasse kun realiserer paa den andens Bekostning. Dertil maa svares, at saadan er nu engang Fremskridtets Lov. Det økonomiske Fremskridt er altid af samme Karakter, gaar altid ud paa en Besparelse af Arbejdskraft. De Individer, der tidligere udførte det nu overflødiggjorte Arbejde, er altsaa nu uden Beskæftigelse. Er Samfundets økonomiske Organisation — eller rettere Desorganisation — en saadan, at den forøger den naturlige Modstand mod Individernes Overførelse fra de overflødiggjorte til de nyaabnede Arbejdsfelter, bliver Arbejdsløshed eller Sulteløn den paagældende Samfundsklasses Skæbne. Formlen for det moderne Fremskridt er ikke et rent Plus, men Overskuddet af et Plus og et Minus.

Denne Fremskridtets mørke Skygge er et velkendt Fænomen for de arbejdende Klasser. Hver Gang en ny Maskine har gjort

vore daglige Forbrugsartikler billigere, har Arbejdsløsheden vandret sin sørgelige Gang gennem de Fag, der producerede hine Artikler. Herfra stammer Arbejdernes Kamp mod Maskinerne, en Kamp, der paa en vis Maade er naturlig og forklarlig nok, men som dog til alle Tider med Rette har været stemplet som en haabløs Kamp mod Fremskridtet selv; vor Tids Arbejdere har for en stor Del anerkendt dette og indstillet Kampen.

Det tekniske Fremskridt, Maskinernes Udvikling, overflødiggør legemligt Arbejde, skaber Arbejdsløshed mellem Haandens Arbejdere. Det sociale Fremskridt, Samfundsorganisationens Udvikling, overflødiggør aandeligt Arbejde, skaber Arbejdsløshed mellem Hovedets Arbejdere. De Samfundsklasser, der har levet af Samfundets Desorganisation — og herimellem staar Detailhandlerne i første Række, men mange andre kommer efter — vil blive overflødiggjorte, efterhaanden som Samfundsorganisationen skrider frem og det sociale Maskineri forbedres, ligesom et Fags Arbejdere blive arbejdsløse, naar dets tekniske Maskineri forbedres, for de har levet af Maskineriets Ufuldkommenhed, og ligesom Soldaterne bliver arbejdsløse, naar Krigene afskaffes, for de har levet af vor Tids sørgeligste Nødvendighed. Det overflødiggjorte Arbejde maa ledes ind i andre Kanaler og vil dér gøre bedre og mere frugtbringende Arbejde end før, vil hæve Samfundets gennemsnitlige materielle Velvære. En saadan Overførelse af Arbejdskraften vil i ethvert Tilfælde kunne realiseres af den næste Generation. Men er den nuværende Generation af den overflødiggjorte Samfundsklasse for tung og ubevægelig til at forlade de gamle Baner, saa er det saa meget des værre for den; thi den kan ikke standse Fremskridtets Vogn, den maa finde sig i, at dens Hjul gaar hen over den.

Denne Lære er Gang paa Gang bleven præket mod Arbejderklassen. Nu er Tiden kommen, hvor den samme Lære vender sig mod visse af Middelklassens Stænder. Et Forslag, der søgte at afhjælpe Arbejdsløsheden ved at forebygge Forbedringer af Industriens Maskineri, vilde blive mødt med en Haanlatter hele den civiliserede Verden over; selv Arbejderklassen vilde trække paa Smilebaandet. Hvad skal man da tænke om Foranstaltninger til Forebyggelse af Samfundsmaskineriets Udvikling, for at værne om Middelklassens Næringsveje, for at afværge Arbejdsløsheden indenfor denne Klasse? — Middelklassen kan ikke kræve mere Hensyntagen paa dette Omraade, end Arbejderklassen nu til Dags kræver, uden en Gang at kunne sætte det igennem. Men man bør ved det ny Systems

Indførelse gaa saa lempelig til Værks som muligt[1]) og søge at passe det ny System ind i det gamles Rammer og afslibe Overgangens skarpe Kanter. Eksemplet er her givet af Forbrugsforeningen i La Rochelle, der — som ovenfor omtalt — for en stor Del har omformet Departementets Detailhandlere til Forbrugsforeningens Agenter og Depothavere. Et yderligere Skridt i denne Retning vilde være, hvis den — som de engelske *„distributive societies“* — solgte til Detailhandlerprisen, ikke til Indkøbsprisen.

Som Agrarbevægelsen kan paaberaabe sig Fremskridtets Lov, hvor dens Organisation af kooperativt Indkøb og Salg kommer i Kollision med Handelsstandens Interesser, kan samme Lov paa den anden Side paaberaabes imod den, hvor den selv kryber i Skjul bag Toldbeskyttelsen. Dampskibenes og Jærnbanernes Udvikling har gjort Vesteuropas Kornproduktion overflødig, fordrer Kræfternes Overførelse og Anvendelse til finere og højere Arbejde, fordrer det industrielle Agerbrug. Vi har omtalt, hvorledes Korntolden tillader det franske Agerbrug at blive staaende ved Kornproduktionen, sparer det for Overgangen til højere Driftsformer og derved redder den Række enkelte Landmænd fra Fallit, som enten paa Grund af fejl Spekulation har købt deres Ejendomme for dyrt, eller paa Grund af manglende Dygtighed ikke kan ændre deres en Gang tilvante Driftsform. For en Række Privatinteressers Skyld sættes saaledes hele det franske Landbrug i Stampe, og hele Befolkningen hindres fra i Form af billigt Brød at nyde godt af de moderne Transportmidlers Fuldkommenhed.

Den franske Revolution, der proklamerede Liberalismen og og Individualismen i Politik og Økonomi, nedbrød de sidste Stumper af den middelalderlige Samfundsorganisation, men satte intet i Stedet. Det er vor Tids Opgave at bygge en ny Organisation op; Fagforeningerne og Agrarsyndikatet er de første Formationer i saa Henseende. Den ny Organisation kan ikke blive en Kopi af den gamle med Lavsvæsen og Jordfællesskab — Historien gentager ikke saaledes sig selv —, men det kan ikke undre, om der alligevel er en Parallel til Stede. Bortset fra, at den gamle Ordning var en Tvangsordning, der paatrykte alt et ensartet Præg, og at den ny Ordning vokser frit op af Livets praktiske Trang, kan det med en

---

[1]) Den store Skomagerstrejke i England forrige Aar, drejede sig netop om Lempelighed ved nyt Maskineris Indførelse, og det lykkedes ikke Arbejderne at sætte deres Fordringer igennem. —

vis Ret siges, at ligesom Fagforeningerne er bestemte til med Tiden at spille det gamle Lavsvæsens Rolle, er Landbrugets Sammenslutning i Agrarsyndikater og den derpaa byggede Kooperation den moderne Form for det gamle Jordfællesskab. — Dette er mere end en blot Leg med Ord. — „Fruitièrerne“ i Schweiz og Jura er direkte Arvestykker fra det gamle Jordfællesskab og figurerer nu i første Linie i den moderne kooperative Bevægelse. Vi kan endvidere anføre den højst interessante, men lidet paaagtede Kendsgerning, at de samme økonomiske Aarsager, der i Frankrig har baaret Agrarsyndikaterne frem, i et andet Land, hvor Middelalderens Institutioner endnu ikke er helt uddøde, hvor dens Traditioner endnu lever i Menigmands Bevidsthed, direkte har fremkaldt en moderniseret Form af det gamle Jordfællesskab. Vi sigter til Rusland. I Midtrusland, hvor Jordfællesskabet havde holdt sig uforandret helt op i vort Aarhundrede, gik i de første 25 Aar efter Livegenskabets Ophævelse Udskiftningen af Jordfællesskabet for sig med rivende Hurtighed; men i de sidste 10 Aar er denne Jordens Overgang til individuel Ejendom atter standset. I Sydrusland, hvor det gamle Jordfællesskab for længst er ophævet, begynder man, om end i en efter Nutidens Krav afpasset Form, at vende tilbage til det gamle System, og Landsby paa Landsby slutter sig her sammen til et Slags moderne, rationelt Jordfællesskab[1]). Den økonomiske Grund til dette Omslag er Hensynet til at skaffe Bonden Del i den store Bedrifts Fordel, at bringe Maskinerne indenfor han Rækkeevne, at skaffe ham kyndig, teknisk Vejledning til Indførelsen af moderne, rationel Drift og muliggøre omfattende, systematiske Grundforbedringer, som ligger over Enkeltmands Kræfter, altsaa de samme Hensyn, der har givet Stødet til de franske Agrarsyndikater.

[1]) Jfr. en Afhandling af Fyrst Kropotkin i Januarhæftet af „The Nineteenth Century“: Mutual aid amongst modern men. —

Frantz Pio.

SNEKLOKKER.

Smaa Prosadigte.

Sneklokker.

To tre sneklokker. Hvide og svage, fødte i smerte.

Grønhvide. En ser, hvor deres liv er vart, huden fin og ræd. Blyge. Men med livstrangen indi sig, med en glad, grøn krans deroppe paa de tre blege blade.

Saadan i forbigaaende var det jeg bad hende komme, bare saadan i forbigaaende.

I den tid som gaar forbi, før vaaren rigtig tør komme, da er det, at de klokkerne blir til. Og dog hænger de der med hodet fuldt og dirrer, dirrer med de florvævede, døgnlevende tanker.

Hun skulde ha havt dem. Sligt, som ord er for tunge for, skulde de ha meldt om.

De ringer.

Hele vejen opover har jeg hørt dem ringe.

Det er toner, som maa gribes. De maa gribes af nogen, o Gud! Det er draaberne fra vinterens lystrang — de maa plukkes nu, de svinder, de dør i ensomheden.

To tre sneklokker.

Jeg kryster ud deres livskraft. Hun kom ikke. De stakkels tendre blomster!

Jeg trær dem ihjel.

Det var jo bare nogle sarte, blege spirer, som kanske — kanske — ved hendes bryst kunde ha blit til roser.

Stavanger 87.

Hustru.

— Hustru, fire børn. —

Hun har dækket ansigtet med sine hænder. Hun ser et hvidt sejl glide langsomt bort. Hendes ungdom!

— Hustru, fire børn. —

Hun aabner vinduet. En lysegul sommerfugl flagrer derude.

Hun gemmer sig bag klaveret. Den kommer! Lige paa hendes haand.

— Du gule sommerfugl! Trode du, jeg var en blomst. Jeg er snart en gammel kone, jeg. Min stue er nok for trang for dig.

Varsomt bærer hun den til vinduet, hun løfter armen højt op. Den sætter sig i en stokroses øje, kysser det, flyver.

Men da den var fløjet, var rosens øje blit vaadt.

— Fortæl ikke nogen, du gule sommerfugl, at din vinge blev vaad! Jeg vil ta min gule silke paa, og min arm skal være nøgen. Mine brudesko vil jeg spænde om mine vrister.

Og naar han kommer, og naar han spørger:

— Hvorfor har du den gule silke paa?

vil jeg svare:

— Fordi mine skuldre er finere end sommerfugles vinger.

Og naar han spørger:

— Hvorfor har du stokroser i dit haar?

vil jeg svare:

— For at de ikke skal visne uden at ha set en mands øje.

Og naar han spørger!

— Hvorfor har du din arm nøgen?

vil jeg svare:

— Fordi jeg er ung. Fordi mit blod banker i min arms aarer.

Fordi jeg vil lægge min arms hvidhed om dit hode og lyse alvoret bort fra dit ansigt.

Da vil han gribe min haand og spørge:

— Ejer jeg dig ogsaa idag, herskerinde?

Og jeg vil svare:

— Du ejer mig ikke. Du laaner mig af det store liv, som digter roser og sommerfugle.

Brüssel nov. 92.

Jeget.

Jeg tegned vandets brede, rolige linie. Små og store sejl, dampere med lange røgstrimer krydser og buer sig på det, skyer og lanterner spejler sig i det, holmer dukker op som drømme fra dets bund.

Jeg lod grøn jord bøje sig ned paa begge sider af fjorden og drikke af vandet. Jeg har kniplet dens kant med løv og bar og blomster, som sagte vifter.

Og under løvet gaar mænd og kvinder i flokke og i par. Jeg har stemt luftens, løvets, vandets toner, jeg har bygget menneskets øre i en rig harmoni.

Jeg gaar ene blandt dem og hører dem le til hinanden og hviske elskovens ord.

Dernede, hvor vand og strand favnes, lægger jeg et violet skærf af dis, slynger det frem om fjeldskraaningen. Det er stukket med mangfoldige smaa perler, lysene som stiger op over fjeldet, hjemmene.

Jeg gaar ene blandt dem. Det er min glæde at høre deres tanker, kende deres sorg og jubel.

Og dog — jeg ved ikke — det er mig ikke nok. Jeg blir rastløs. Det blir mig fremmed. Jeg maa bort.

Og langsomt stiger jeg opover mod fjeldene, og bag mig blir sangen og latteren svagere og svagere. Til sidst dør den hen, jeg hører blot lyngen hviske, isbræen sukke.

Der vaagner hos mig en dunkel attraa.

Der skulde komme en. Han skulde komme og lytte sig frem til der, hvor isbræen sukker og lyngen dør.

Han skulde komme og sige: Jeg saa sjøen, og himmelen, og farvernes dis, og menneskenes under. Og jeg blev mer og mer ene. Thi jeg fik en længsel efter at lære den at kende, hvis fantasi digted sjø og skyer, hvis tanke bygged menneskets øre.

Kristiania sept. 94.

Dronningen.

Kun dæmpet stedes dagens lys gennem buevinduets glasmalerier. Og nu dunkles det mer og mer. Tusmørket leger nu med tagets ornamenter. Brede, varme violonceltoner slynger sig

som et dybblaat slør ud af orkesterets hvisken, slynger sig hen mellem sorte piller, op om blomstrede kapitæler, slynger sig om dronningens tanker, der falder tyst som bladene derude.

Der er kun hende. Thi det er, som de, der spiller, er med i hendes tanker og fører haanden, som om de ikke var der.

Elskov? Dronningen har aldrig elsket, aldrig kysset. Hvem skulde hun elske, hun, dronningen?

Naar mændenes øjne glimted under dansen, sortned, glødede som dræbende ild — var det elskoven? Naar det bag hende hvisked blandt træerne, listed og hvisled, mens hun ene gik og drømte, — var det elskoven?

Derude falder bladene. Som blade var hendes dage, som blade, der falder i drømme.

— Hun rejser sig. Hendes øjne er langt borte. Stille gaar hun, som en, der sover. Uden følge gaar hun ud af byen, alene.

Langt, langt bort fra sit land vandrer hun, langt ud over den lydløse vidde. Natten kommer, hvælver sig over hende med tusinde stjerner.

Men midt paa vidden synker hun paa knæ og hæver sine hænder mod himlen: Gud, du som var min slægts fader, thi fra jordens begyndelse var mine mødre dronninger, svar mig: hvorfor er jeg til?

Intet svarer. Kun tavsere er det blaa, roligere de hvide lys deroppe. Og vandet tegner hendes billede sort, sort, med hænderne nedad.

Og hun rejser sig, gaar videre, med læben lukket, med bøjet hode.

Stockholm okt. 94.

Sigbjørn Obstfelder.

MYSTISK PSYKOLOGI.

I Anledning af en ny Bog.

Blandt Foraarets ny Bøger er der en, som synes mig i særlig Grad at ægge til Eftertanke og Modsigelse. Det er „Over Bord“ af Przybyszewski. Den er i hele sin Tone saa „tysk“ og „moderne“, at det formelig hviner en i Nerverne. Naar man hører Du Bois Reymond tituleres „den ærbare Ogsaa-Psykolog“ og Naturalisterne „Kartoffelmalere“ og ser Rops betegnet som Kunstens sidste Ord, ved man, at Forf. i alle Maader er „med paa Noderne“ — som man siger; og man føler sig afgjort paa et fremmed Smagsterritorium mellem alle de filosofiske Brokker i Bogen og under hele dens højrøstede og affærdigende Doceren. Men Bogen interesserer, fordi den med betydeligt Talent, i en sikker og stram Kunstform gennemfører et Syn paa Menneskenaturen og Sjælelivet, som er paa Veje til at blive eneherskende i moderne Digtning. En af Tidens Kæpheste rides her i det bedst indøvede Skoleridt, — og en Fortale, der til en Afveksling er skreven „paa brækket Papir“, erklærer oven i Købet for et godtroende Publikum baade Kæphesten og Skoleridtet for „aldrig før set her paa Pladsen“.

Kæphesten er den mystiske Psykologi. Den er uden Tvivl en af Nutidsdigtningens (og Nutidsvidenskabens) smukkeste Opfindelser. Men jeg synes, den rides ikke altid paa rette Maade.

Tidligere Tiders Romaner og Skuespil, historiske og psykologiske Videnskab har villet finde og fremstille Sammenhæng mellem vore Tanker og Følelser og Handlinger. Nogle saa den beregnende Egeninteresse som den Drivkraft, der bevægede hele Mekanismen i den menneskelige Verden; andre viste, hvordan Lidenskaberne voksede op, tog Herredømmet og forvandlede og bevægede

Sjælelivet fra øverst til nederst. Man tog visse udadvendende Egenskaber: Trættekærhed, Gerrighed, Vægelsind, og uden at spørge, om de var Symptomer eller Sagen selv, gjorde man saadanne Dyder eller Laster til Grundbestemmelse for forskellige „Karakterer", som Moralister og Komedieskrivere saa fremstillede. Eller man bestemte Mennesker som „Temperamenter" efter den herskende Stemningsfarve eller det herskende Tempo i deres Sjæleliv. Man satte ogsaa forskellige Egenskaber, Lidenskaber, Temperamenter ind i én Sjæl og fik saa de „interessante", dæmoniske eller problematiske Naturer frem.

Men tvært imod alt dette er Nutidsdigtningen meget optagen af at vise, hvor umuligt det er at konstruere Sammenhæng i vort Bevidsthedslivs Foreteelser. Romaner og Skuespil trættes ikke ved at fremstille Karakterer, der med ét knækker over, livskraftige Følelser, der pludselig gaar ud, Lyster og Drifter, der blusser op, Gud ved hvorfra, og tager Herredømmet; — Brud og Modsigelser, Anarki og Kogleri i Sjælens Liv. Det er som en Kappestrid om at give en saa mystisk Psykologi som muligt.

Den er jo nu for det første ganske underholdende, denne ny Psykologi. At faa en Formel for Personernes sjælelige Liv udleveret fra Begyndelsen af og saa senere blot se den logisk udfoldet og anvendt — det falder let lumskt kedeligt. Langt mere pikant er for Læseren en desorienteret Utryghed, smaa Halvglimt, hyppige Stød af Overraskelser.

Det er jo ogsaa paa sin Vis utvivlsomt lettere Spil at give det sammenhængsløse end at give Sammenhæng. For det rent passive, impressionistiske Øje er den ydre Natur kun et Virvar af Farver og Linier, og saaledes ser den umiddelbare Iagttagelse først kun Tilfældets og Lunets Leg i vore Forestillingers Løb, vore Indskydelser og Stemninger. Sammenhængen er altid noget, der maa „konstrueres" frem bagefter.

Endvidere tiltaler det naturligvis Pessimister og Kynikere i Samtiden saaledes at frakende vort Sjæleliv al Beregnelighed og Paalidelighed. Overbevisning, Karakter, Troskab, Viljesforsæt — det vejer som Fnug, det pustes bort som Fjer. Mennesket kan ikke svare for sin Fremtid, ikke stole paa sine nærmeste; vi ved ikke, hvad vi gør, gør det ikke selv ... kan blot se til, hvad der sker i os og med os.

Men endelig — har man jo ogsaa virkelig for en stor Del Ret. Den uhildede Betragtning finder uafbrudt, at vort Bevidst-

hedsliv er usammenhængende, uforklarligt. Og vor moderne „mystiske“ Psykologi er derfor virkelig et Fremskridt i Klarhed overfor tidligere Tiders, — saa vist som den, der ser en Sommereng som en Skov af Græsstraa og Blomster i Virvar af Farver og Linier, ser klarere og tydeligere end den, hvis Øjne kun viser ham Engen som en jævn, grøn Plæne. Den, der her ser Billedet simplest og klarest, han ser uklart, og den, der ser et Virvar, det er ham, der ser klart. Men saaledes forholder det sig just med den klassisk franske Psykologi contra Shakespeares, eller Naturalismens og „den herskende Evnes“ Psykologi contra den „mystiske“. Det er lige saa vigtigt for Menneskene (og falder dem ofte fuldt saa svært) at forstaa, at de ikke forstaar, som at forstaa det, som kan forstaas. For at opdage mere af Verden maa man først og fremmest opdage, at der er noget at opdage. Og at udvikle Bevidstheden om alt det uforstaaelige i os og om os hos en Tid, der kortsynet begyndte at tro, at den allerede saa Bunden i Tingene — det er den ny „Mystiks“ store Mission.

Imidlertid — den moderne Psykologi bliver ikke staaende paa saa negativt et Standpunkt. Overalt, hvor Sammenhængen i Bevidsthedslivet glipper og brydes, dér indsætter den som deus ex machina „det ubevidste Sjæleliv“ eller „Driften“ og „Instinktet“. Det ubevidste Sjæleliv — hvo, som kan, han tænke sig noget ved Udtrykket! — det er Værkstedet, hvori vor Aands Indbo omstøbes, sammensmeltes og sammensvejses, uden at vi selv aner det, før vi en skønne Dag ser Resultatet, — det er den underjordiske Minegang, hvori Sprængstoffet, der skal eksplodere midt i vort Bevidsthedsliv, ophobes og antændes, — det er dernede, at de primære Slægtsdrifter raader uindskrænket i Kulturmennesket som i Dyret, og at det tyste Instinkt ser og hører, hvad der aldrig naar til vort bevidste Livs Øje og Øre, og holder vor Haand tilbage eller strækker vor Fod fremad med sikrere Omdømme, end al vor Forstand ejer. Og vore Ræsonnementer, vore Følelser, vore mest overvejede Beslutninger — de er enten kun forklædt Drift eller ogsaa vejres de hen for Driftens første Pust. Konveniens og Dannelse, Meninger og Principer, Klogskab og Stolthed, det kastes alt over Ende af de blinde Dybets Kræfter, der ingen Grunde giver, — som „taler ej, men slaar“. Og omvendt føler vi os, uden at kunne begribe hvorfor, dragne mod en Person og frastødte fra en anden, drives til Handlinger, vi vilde have forsvoret at gøre, gaar passivt i fremmede Magters Ledebaand. Hvad viser

moderne Digtning os hellere end dette? Derfor skildrer den ogsaa helst Elskov og Kvinder. Thi Bunden i Elskov er tydeligt nok altid Slægtsdrift og Slægtsinstinkt, og Kvinden er Slægtsdyret, Naturvæsenet i Menneskeverden. Knut Hamsun har just i „Livets Spil“ givet et fuldkomment Sidestykke til Julie i „Balkonen“, og det, som Przybyszewskis Bog fortæller, er, hvorledes „homo sapiens“, naar han elsker, med al sin Hjernekultur helt ligger under for Slægtsdrift og Slægtsinstinkt, handler stik imod alle tillærte moralske Værdier og kun kan staa og se til med sin Bevidsthed, hvordan han som Skovens Hjort i Brunsttiden stanges med sin bedste Ven paa Liv og Død for at røve ham hans Hind.

Men denne Art psykologisk Mystik synes dog temmelig letkøbt. Den ser egentlig Sjælelivet lige saa fattigt og simpelt, som man har bebrejdet Zolas eller Maupassants kortfattede Psykologi at gøre det, — kun at den lægger ned under Bevidsthedens Tærskel det, de oprindelige, dyriske Drifters Vælde, som hine lod brede sig oppe i Sjælens Dagslys. Forskellen er blot — hvad der i og for sig er en Vinding i psykologisk Forstaaelse —, at hvor Nana og Bel-ami eller Rougon-Maquart'erne er halvtæmmede Vilddyr, dér er den mystiske Psykologis Mennesker Kulturjeger, der gaar om og lever i civiliserede Tanker og Følelser, men uafbrudt holdes for Nar af et Naturens Mummespil og mærker et Selv, de ikke anede i sig, trække i Traadene og styre deres Liv. Men her som hist er altsaa i Virkeligheden Elskov kun Kønsinstinktet, der vælger efter Forplantningsøjemed, og to unge Mænd, der drages mod samme Kvinde og kæmper om Herredømmet i hendes Sjæl, de er ikke andet end to Hjorte, der stanges om en Hind.

Det ubevidste Sjæleliv — som der vel var mere Mening i at kalde: det uiagttagne, det ikke selvbevidste — er imidlertid befolket af meget andet end de oprindelige Slægtsdrifter og Instinkter. Og fordi det ikke er vore bevidste Følelser og Tanker, der regerer i os, derfor er det slet ikke sagt, at det stadig er „den gamle Adam“, der driver sit Spil. Lad os prøve at spejde og lytte efter, hvad det kan være for et Liv, der rører sig i os uden at høres eller opfattes af vor Erkendelse. Nederst, som det evige Brus af Havet, — der ikke længer høres af Strandboerne, saa vante er de til det —, strømmer vel alle de Fornemmelser og Drifter og Lyst- og Ulystfølelser, der knytter sig til det organiske Livs normale Funktioner. Hernede fra bestemmes aabenbart stedse vort Humør, vor Stemning, vort Temperament; herud fra det

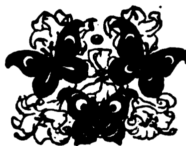
organiske Livs Trang og Behov vokser de fysiske Begær frem; og selv hvor disse ikke stikke Hovedet op i Dagslyset, kan de mangen Gang nede fra det underjordiske gøgle for Fantasien, tænde Følelser og helt lede Viljeslivet i os. — Men saa befolkes Sjælens Baggrund endvidere af svage, uhørlige Ekko af alt det tidligere levede Liv: svundne Oplevelser, døde Tanker og Følelser fra vort eget og Forfædrenes Liv; de er ikke helt døde og svundne, men lever et svagt Skyggeliv videre inderst i os. De danner et uhørligt Akkompagnement, en usynlig Atmosfære uden om vort bevidste Liv og virker paa talrige Maader ind paa det. Det, man kalder et Menneskes Individualitet og Karakter, vil netop sige dette hemmelighedsfulde Medarbejderskab af, hvad Livet har nedfældet i ham af Vaner og Tilbøjeligheder, Anlæg og Erfaringer. Her er, som man ser, en Provins af „det ubevidste Sjæleliv", der helt og holdent er en Kulturerhvervelse, og som har det rigeste Indhold, der er ganske forskelligt for hver Person. — Men endnu rører der sig fremdeles ogsaa et Liv i vore Sjæle, der er uhørligt og usynligt for vor Selviagttagelse, fordi denne, i alt Fald endnu, er for grov og langsom eller, om man vil, hint Liv er for svagt og gesvindt. Ligesom der er Svingninger i Luften, vort Øje og vort Øre er for lidet udviklede til at kunne opfatte, saaledes er der sikkert ogsaa adskillige, som vi nok opfatter, men alt for svagt og i alt for korte Glimt til at blive os dem klart bevidste. Vi sidder i en Stue og taler med en Person, og vort Totalindtryk af Stuen og Personen er fremgaaet af en Mængde Smaafornemmelser, vi optager i os uden at kunne bemærke eller bestemme hver enkelt. Og som fysiske Fornemmelser, saaledes optager vi ogsaa en Sværm af sjælelige Indtryk og Iagttagelser gennem Personens Stemme, udaf hans Manerer osv., som — uden at vi kan formulere eller udrede dem — bestemmer vor Sympati overfor ham. Det er usynlige Følehorn, hemmelighedsfulde, tjenende Aander, som vort Væsen er omgivet af lige overfor Omverdenen. Hvis man vil kalde dette for Instinkt, saa er det i alt Fald ikke noget primært, dyrisk, men tværtimod den fineste Blomst af vore Nervers Udvikling og Forfining. Og ikke blot som Forpost ud imod Omverdenen, men ogsaa midt inde i Bevidsthedens Rige føles der og tænkes der en Mængde, som er for lynsnart og for svagt, til at en Selviagttagelse faar Tag deri, og der spirer og gror og visner og raadner uafladelig baade Følelses- og Viljes- og Tankeliv i os, som vi kun ser Frugterne af.

Saa meget forskelligt lever i „det mørke Fastland“ i os. Og de fremmede Indflydelser, der — efter den „mystiske Psykologi“ — derfra uafbrudt virker bestemmende ind paa vort bevidste Liv, er derfor ogsaa af meget sammensat Art. Det er alt for let Spil her straks at lade „Slægtslivet“ eller „det store Agens“ eller nogle fysiologiske Fagudtryk afgøre Sagen. Her er netop Rhodus, hvor der skal springes; her gælder det for Digteren at have større Evne end almindelige Mennesker til at se Græsset gro og høre Ulden vokse, — at have Lydhørhed og Finfølelse nok til at rykke Grænserne for Selviagttagelsen et Stykke ind paa det hidtil uerkendtes Omraade. Her ligger just en af de største og mest fristende Opgaver for Fremtidens Digtning. En Forfatter som Ola Hansson — hvis novellistiske og kritiske Arbejder i de senere Aar forsømmes uretfærdig her hjemme — har metodisk arbejdet i denne Retning, og hans store selvbiografiske Roman er fuld af skarpsindige, sylfine Analyser af de ubelyste Sider af Sjælens Liv.

Przybyszewski sidder aabenbart ogsaa inde med energisk og samvittighedsfuld Dygtighed til at arbejde i denne Retning. Men han har samme Tilbøjelighed som saa mange andre af Dagens digtende Psykologer til at stille Forholdet mellem det bevidste og det ubevidste op som et Forhold mellem Kultur og Natur og til rask væk at gøre det, som indtil videre er uerkendt og mystisk for os, til virkelig i sit Væsen mystisk og uerkendeligt, — hvilket er at skulke fra Opgaven. Middelalderen staar ogsaa endnu for os i et kaotisk Mørke, men derfor tør vi dog ikke tro, at der ikke i Virkeligheden var lige saa lys Dag og lige saa god Sammenhæng i Tingene dengang som nu.

Den mystiske Psykologi i Nutidens Digtning peger hen mod en af Digtningens Fremtidsopgaver, men den er ogsaa paa Veje til at blive Tumlepladsen for alskens vilkaarlig Konstruktion og letfærdigt Charlataneri, — som der nok er Grund til at vare Publikum lidt imod.

VALD. VEDEL.

MUSIKBETRAGTNINGER

MOD SÆSONENS SLUTNING.

Om det kgl. Teater er der i Aar — som i mange Sæsoner i Rad — dette at berette, at *„Mestersangerne“* har været „paatænkt“ opført, at Prøverne blev drevne med stor Kraft, Dag efter Dag, at Bladnotitser jævnlig bragte Meddelelser om, at nu var man saa og saa langt: nu kunde det ikke vare mange — Uger, inden man naaede frem til en Opførelse. Indtil det saa en skønne Dag sagde Klik i Maskineriet. En eller anden af Teatrets højtærede Kunstnere havde af en eller anden Grund „passet“, og det lille Bræk paa Maskinen var der ingen, der mægtede at udbedre eller komme udenom. Uigenkaldelig var det hele gaaet i Staa; officielt meddeltes det (i „Berl. Tid.“), at Prøverne „desværre“ nu var standsede; alt Arbejdet var spildt og Udsigten til at naa til en Opførelse ringere end nogensinde før. Der var nemlig i Aar sat en Smule Fart i Indstuderingen, der var virkelig præsteret en Del Arbejde. Selv de, der ellers er skeptiske overfor det kgl. Teaters Opera-Løfter, var blevne en Smule vaklende i deres Mistro, da det blev bekendt, at der var engageret forskellige „Mestersangere“ ude i Byen (en Omstændighed, der i og for sig tilstrækkelig kendetegner Teatrets pauvre Forhold), og at der virkelig var sat Prøver med disse Sangere i Gang.

Naar saa alligevel det hele ramler sammen — i Aar som de forrige Aar — og ingen jordisk Magt er i Stand til at bringe det paa Benene igen, er det da ikke et slaaende Bevis paa, hvilke ynkelige Forhold der hersker ved vor Operascene, hvilken urimelig Vægt den enkelte Sangers Ja eller Nej har, og hvilken Inerti der stadig, trods de skiftende øverste Styrere, hersker i Ledelsen af den?

Selv om ideelle kunstneriske Hensyn ikke kunde bringe Operaledelsen til at sætte alt ind paa at faa denne „Mestersanger“-

Opførelse etableret, skulde man dog tro, at rent praktisk økonomiske skulde bevæge den dertil — det var vel egentlig Meningen med den nuværende Styrelse og under den ny politiske Konstellation, at det ikke mere skulde være ganske ligegyldigt, hvor stort Underskudet blev. Mon der er mange, der er i Tvivl om, hvorvidt „Mestersangerne“ kunde blive en rentabel Forretning? Næppe i alt Fald den, der ved, at de Wagnerske Operaer overalt i tyske Byer er de, der sikrest og tættest fylder Operahusene, og som mindes, hvilken Tilstrømning der var, da „Valkyrien“ opførtes paa vor Scene, og husker, at „Mestersangerne“ ikke blot er et af Wagners skønneste og interessanteste Værker, men ogsaa det, hvis Indhold er mest stemningsfuldt, afvekslende, underholdende, afsluttet og let tilgængeligt for enhver. En nogenlunde god Opførelse af „Mestersangerne“ vilde fylde det kgl. Teater mange Aftener i Træk. — Og, naar der dog skal engageres „Mestersangere“ udenfor Lavet, hvorfor saa ikke vove at lade en eller anden modig Yngling bryde Mestrenes Ring og søge at fylde den Plads, de ikke selv mægter at holde?

Hvor meget Københavns Publikum end holder paa sine Favoriter, det er dog muligt, at det vilde have Sympati for et saadant Forsøg, naar vedkommende da blot klarede sig nogenlunde derfra.

Dog alt dette hører hen til „Betragtningernes“ Verden, i den reelle vil det ikke faa Betydning, selv om det indrømmes, at hvad her er sagt, er nok saa sandt. Virkeligheden viser, at „Mestersangerne“, ligesom hvad andet godt Teatret kunde og burde ududrette, strander paa de Klipper, som foran er nævnte, og saaledes vil det formentlig gaa fremdeles. —

Noget rigt Udbytte i musikalsk Henseende har den forløbne Sæson ikke givet. De Forsøg, der gjordes paa at skabe Interesse, gled saa temmelig ud i Sandet. Hverken *„Lakmé“* (i en tarvelig Udførelse), *„Ungdom og Galskab“*, *„Heksen“* (i en ny og virkningsfuldere Bearbejdelse i 3 Akter) eller *„Jeanettes Bryllup“* kunde holdes paa Repertoiret eller formaaede at fængsle Opmærksomheden i nogen særdeles Grad. Størst Succes faldt ubetinget i *„Aucassin og Nicolete“s* Lod; Hr. Aug. Ennas ny Opera har vel ikke vakt nogen stærk Begejstring hos Publikum, er heller ikke modtaget med saadanne voldsomme og udæskende Lovord som i sin Tid „Heksen“, men den har dog stadig formaaet at samle Tilhørere, der syntes at more sig ved og tiltales af dens Musik. „Aucassin og Nicolete“ har saaledes haft en langt bedre Skæbne end „Cleopatra“ — med Urette efter min Formening, thi ved Siden

af en Del viderværdigt var der dog i „Cleopatra“ et vist Drag af Lidenskab, en vis Stræben efter at give det hele et storstilet Præg — der var arbejdet efter Forbilleder, det lod sig ikke nægte, og det ikke engang efter de allerbedste Forbilleder, men der var arbejdet med en ikke ringe Kraft og Energi, der nok kunde opfattes som Løfter om en bedre Fremtid. — I „Aucassin og Nicolete“ har Hr. Enna desværre atter skrevet en ægte „Publikummer“. Operaens Scenevirkning er beregnet paa de talrige sødladne, ret banale, men meget ørefaldende Melodier. Disse Melodier kan have et flot dramatisk Sving, en vis scenisk Effekt, deraf deres Indvirkning paa den mere umiddelbare Tilhører; men ægte dramatisk Nerve, dybere følt Lyrik, finere psykologisk Karakteristik findes ikke i dem saa lidt som smagfuld og fornuftig Behandling af den i og for sig smukke Tekst. Rent musikalsk set er disse Melodier ogsaa nogle mærkelige Misfostre; de vil absolut tage sig ud, puster sig svært op, men Indmaden, Kernen, selv den logiske Opbygning mangler ganske.

I „Aucassin og Nicolete“ hersker næsten helt igennem Façon og Fraser — maaske med Undtagelse af de første Scener af sidste Akt. Orkestrationen til „Aucassin og Nicolete“ synes at vise, at Hr. Enna her har villet skrive en „finere“ Opera end hans hidtidige. Man maa anerkende den instrumentatoriske Dygtighed; men Musikens Finhed er ikke let at opdage, selv om Orkesterpartiet er nok saa tilbageholdt — paa sine Steder. Finheden i dette Partitur kunde enten bestaaet i den inderlige, ungdommelig varme og sværmende Erotik, der beherskede det, eller i en sikker og morsom Stilfuldhed, selv om Behandlingen saa i det hele var bleven noget lettere. Hr. Ennas lidet interessante, sødlige Teaterfigurer synes i Følelse og Udtryk lige lidt „fine“.

Som sagt, Sæsonen er gleden hen uden et eneste stort og betydningsfuldt Indtryk. Af Enkeltheder mindes man med Glæde Frk. Dons i „Drot og Mark“ navnlig for Spillets Skyld og Frk. Boserup i „Bajadserne“ baade for Spillets og Sangens Skyld. Frk. Boserup er i det hele vel nok den Sangerinde, man i Øjeblikket hører med mest Interesse, og som snarest lover at blive til noget dygtigt og værdifuldt. Hun har en meget smuk, fyldig og indholdsrig Stemme, og det synes, som om det for hende er Alvor med Kunsten. Der er en vis Hengivelse og Inderlighed, i hvad hun yder, som ikke er almindelig paa vor Operascene, og som maa paaskønnes saa meget mere, som man egentlig ikke kan sige, at Teatret lægger alt for meget Beslag paa hendes gode Evner og gode

Vilje. Derfor har hun ikke ret Lejlighed til at blive fast og sikker paa Scenen; baade vokalt og som Skuespillerinde kan hun være meget ujævn; men naar hendes smukke Stemme yderligere skoles og udvikles, og hun saa trods Teatrets trange Forhold kan bevare sin Begejstring og Oprindelighed, da har man Lov at vente sig en betydelig dramatisk Sangerinde af hende.

I hvert Fald er Frk. Boserup, trods sine Mangler, langt mere interesserende end de andre yngre Sangerinder, af hvilke Teatret i de senere Aar har anskaffet sig ikke saa faa — efter at Frk. Dons mere og mere synes at skulle gaa ud af Sagaen, f. Eks. den nette og flinke, men meget „borgerlige" Frk. Ida Møller, eller Frk. Aug. Noack, der er solid nok til aldrig at ødelægge noget, men som heller aldrig betager, fordi hun kun lever paa Teaterrutine, og hvis Stemme tilmed er lidet frisk.

Den seneste Tilvækst er Fru Johanne Brun. Hun formaaede at gøre det Kunststykke, som ingen har gjort siden Fru Aug. Lütkens gode Dage, at synge „Nattens Dronnings" Parti, saaledes som det er skrevet (uden Transponeren). Allerede dette, at hun slap ganske helskindet derfra, at hun viste sig at besidde de svimlende høje Toner og derhos en ikke helt ringe Koloraturfærdighed (dog langtfra saa betydelig som Fru Lütken, selv i hendes første Frøkendage) allerede dette er Grund nok til, at Teatret tager sig af den unge Frue. Foreløbig er dog Stemmen saavel som Fruens hele Optræden underlig vag og udglidende: Figuren manglede Karakter eller blot Konturer, og Sangen, baade hvad Klang og Foredrag angaar, Modulation og Uddybning. „Nattens Dronning" er jo nok et Bravurparti, men det bestaar dog ikke alene i at stille sig op og præsentere de to Kunststykker. Figuren hører ind i den Trylleverden, som Mozarts Opera har skabt, og selv om han har skrevet Arierne for at tjene sin operasyngende Svigerinde, saa var Mozart, den Gang han skrev *„Tryllefløjten"*, ikke den Mand, der lavede en Arie blot for at skabe en Sangerinde Applaus. Han har villet, at disse Koloraturer skal spille af æggende, lokkende Koketteri eller tindre af Vrede og Had — og det kan de.

* * *

„Mozart, den Gang han skrev „Tryllefløjten" — ak, naar man ret levende mindes den forunderlige Stemning, de forunderlige Livsforhold, under hvilke Mozart frembragte denne forunderlige Opera — hans sidste, og man nu møder den igen paa den kgl.

danske Operascene, da gaar der et Drag af dyb Skuffelse og Vemod igennem en.

Denne „Tryllefløjte“-Forestilling er til Dato Teatrets sidste Genoptagelse og bliver vel den sidste Operaforestilling i Aar. Dette er da det seneste og mest friske Indtryk fra vor Operascene, og det er desværre et saare trist: ingen Stil, ingen Forstaaelse, ingen Fantasi, ingen Begejstring, en jævn borgerlig Middelmaadigheds Aand hersker over det hele.

Hvad der foregik i Mozarts Sjæl, da han komponerede „Tryllefløjten“, halvvejs indespærret i Schikaneders Havehus, er ikke let at udrede. Der var Dage, hvilke han med glødende Iver og Tro helligede til at skrive Tempelmusiken; han, den ivrige Frimurer og — dødsmærkede Mand, drømte sig ind i en bedre, forklaret Verden. Og der var andre Dage, paa hvilke han ligesom trængte til at rive sig selv ned fra disse Højder, og paa hvilke han kastede sig i Armene paa Schikaneder og hans Venner og soldede og svirede med dem — da summede maaske Papagenos muntre, wienerlystige Viser i hans Hoved.

Og da alle disse Dage var til Ende, da stod der færdigt et Værk, i hvilket Kaadhed og Løjer paa en saa bedaarende Maade var parret med vemodig Alvor, med afklaret Livsvisdom, at Værket kunde staa sig stolt gennem Tiderne trods Librettoens Vrøvl og Flovser.

Den, der skal lede en saadan Operas Opførelse, maa for at faa det ud af den, som der skal, vide nøje Besked med dens Oprindelse, omhyggelig studere dens Ejendommelighed og kunstneriske og historiske Betydning; kun da formaar han at skabe den rette Stil, give Opførelsen den rammende Tone. Og i Grunden maa han endnu mere, nemlig elske denne Musik og den Mester, der har frembragt den, ellers kommer dog trods Stil og Smagfuldhed, det vigtigste: Varmen, Medfølelsen, Poesien i Gengivelsen til at mangle. Saa sørgeligt det end lyder, er Sandheden den, at Teatret i Øjeblikket ikke ejer den Mand, der kan fremføre „Tryllefløjten“, som det bør ske. Anden Kapelmester, Hr. Fred. Rung, vilde vel nok være den, der var nærmest dertil, man vilde i hvert Fald ved hans Ledelse være sikker paa Korrekthed og Respekt for Opgaven — men det ubestemmelige poetiske, det æventyrlige og denne Smilen gennem Taarer, der bæver i Mozarts Toner, mon Hr. Rung ogsaa vilde være i Stand til at kalde dette til Live? Mindet om hans Præstationer i Koncertsalen — brave og hæderlige, men stive og lidt nøgterne — vækker en ikke uberettiget Tvivl derom. —

Alligevel burde Teatret dog vistnok have brudt overtvært med Reglementer og Ressort-Bestemmelser og ladet Hr. Fred. Rung forsøge sig med „Tryllefløjten“ [1]). Thi ét er sikkert og vist, Hr. Kapelmester Joh. Svendsens Ledelse røber ingen Forstaaelse af Operaen, og af Kærlighed til den spores der lige saa lidt.

„Tryllefløjten“ maa virke som et gammelt Æventyr, der fortælles — fjernt og fremmed og dog hyggeligt og daarende — og som i de rigtige gode, gamle Æventyr maa der gennem det hele gaa en alvorlig, hemmelighedsfuld Understrøm. Denne Trylleopera bør paa en Gang kunne fornøje den naive Tilskuer og betage den, der ser dybere i Tingene. Saaledes er Idealet, og kan det end ikke naas, bør der dog stræbes hen mod det. Paa vor Scene virker alt haandgribeligt, nær paa, hverdagsagtigt, der er ingen Stemning over Opførelse. Lyriken faar ingen Charme og Duft, Løjerne ingen Oprindelighed og Ynde, Alvoren ingen Dybde og Magt. Naturligvis bærer ikke Kapelmesteren hele Skylden for Manglerne — de agerende har deres Del deri: hvor kedelig er saaledes ikke Hr. Nordal Brun trods sin gode Sang, hvor ufrisk Fru Oda Nielsens og Hr. Liebmanns uægte Naivetet, hvor tør Hr. Brandt i Tempeltjenerens dejlige Scene — de raa og klangløse Kor (navnlig Mandskor), Sceneinstruktøren, Dekorationsmaleren, Kustymieren og hvem andre, der har Del i Operaen, bærer ogsaa deres Ansvar. Men mest falder Ansvaret paa Kapelmesteren, fra hvem den Aand skulde udgaa, der skal lyse over det hele; han burde forstaa og føle, at denne Forestilling ikke er Teatret og Mozart værdig. Og paa et enkelt Punkt, og det et ikke uvæsentligt, bærer han alene Ansvaret: nemlig for de næsten helt igennem misforstaaede Tempoer. Denne i og for sig lille Ting har uendelig meget at sige. Forkerte Tempoer kan lægge al Stemning øde og umuliggøre Opfattelsen af en Situation. Den fine Sans og Smag, som det her kommer an paa, tør en Kapelmester ikke savne. Fra „Tryllefløjten“ (som fra mange af de ældre Operaer) kunde der fremdrages talrige Eksempler paa Fejl i denne Henseende. Et Par maa her være nok. Tamino maa synge sin første skønne lyriske Arie: „Et Billed af saa sjælden Art“ i det tungeste Adagio-Tempo, Orkester-Mellemspillene varer en Evighed, Arien falder i Stumper og Stykker og virker næsten ikke. Og

[1]) Senere Note: Ved den tredje Opførelse af „Tryllefløjten“ kom Hr. Rung tilfældig til at dirigere, og hans Ledelse stadfæstede — efter hvad kompetente Folk har sagt mig — væsentlig, hvad her er udtalt.

endnu mere: da Papageno er trængt ind i Monostatos Slot for at befri Pamina og lover hende, at hun snarlig skal gense sin elskede, bryder der ud af hendes unge, bevægede Sjæl en Sang, en Vise, den berømte „O du, som lever i min Tanke“ („Bei Männern, welche Liebe fühlen“), i hvilken Papageno stemmer i med — paa vor Scene tvinges de to unge Mennesker til at synge denne Sang i et rent Begravelsestempo. Og endelig et sidste Eksempel: da Papageno ved Klokkens Magt har fordrevet Monostatos og hans Folk, som er paa Jagt efter Pamina, der er flygtet med ham, saa kvidrer de to deres Glæde ud i en anden, lige saa berømt Melodi (“Hvis enhver paa denne Jord osv.“), der er saa udpræget lystig, næsten gemytlig, at man kunde tænke sig dem danse til dens Toner Haand i Haand — paa vor Scene stiller de sig højtidelig op ved Sufflørkassen og kvæder langsomt, saare langsomt — næsten som begræd de deres tabte Lykkke.

Jeg har dvælet saa længe ved denne Misfoster-Opførelse af „Tryllefløjten“ — og jeg har til Undskyldning overfor Læserne kun de samme Ord, som Haydn skriver om Mozart i det smukke Brev (af Decbr. 1787), i hvilket han afslaar at sende Pragerne en Opera: Den Mand er mig saa kær. „Tryllefløjten“ er den eneste klassiske Opera, som Teatret har fremført i denne Sæson, og den er bleven saaledes fremført. Dette er Maalestokken for, hvorledes det staar til med Teatrets Forstaaelse af og Respekt for den sceniske klassiske Musik. Maalet for, hvorledes man stiller sig overfor den moderne, turde være givet derved, at der fra Operascenen i denne Sæson ikke har lydt én Wagnersk Tone.

* * *

Saaledes ruger der fremdeles den samme graa, tunge Atmosfære over den danske Opera, som i Aarrækker har knuget den.

Igennem denne tykke, døde Luft har heldigvis i Aar mod Sæsonens Slutning et andet Indtryk brudt sig Vej — sejrrigt, lyst og prægtigt: de Berlinske filharmoniske Koncerter, om hvilke Mindet vil eller burde leve længere end om noget andet, af hvad der i den forløbne Sæson er præsteret i Koncertsal eller Teater.

Selv den, der mente sig nogenlunde fortrolig med „Filharmonikernes“ Ydelser, studsede forbauset og imponeret, da ved den første Koncert „Meistersinger-Vorspiels“ første Toner lød vældig gennem Salen, fyldige, skønhedsmættede. Havde man glemt, at

dette Orkester var saa fortræffeligt? Strammede de sig ganske særlig op her til en Begyndelse? Eller mon det var Modsætningen til det, vi er vante til at høre, der slog en saa stærkt?

Nærmest vel det sidste. Den, der en Tid lang har levet med i en tysk Musik-Bys Koncertliv, vil af Erfaring vide, hvor utilfredsstillende et københavnsk Orkester lyder, naar man hører det efter sin Hjemkomst, saa ufint, saa ufærdigt — man ved ikke ret hvori det ligger, men det er, som fik man sine Øren forurenede. Nu kommer et saadant Orkester hertil, og efter den første Overraskelse siger man til sig selv: „Ja det er rigtigt, saaledes netop klang det derude.

Hvori ligger det da, at et Orkester som Filharmonikernes virker saa prægtigt? I Grunden kun i ganske simple, selvfølgelige Ting: Disse Musikere har gennemgaaende bedre Instrumenter end vore, og de kan som Helhed spille bedre paa dem; de kommer fra et stort Musikland, Tilbudet er saa rigeligt, at de kun behøver at supplere sig med de bedste: ved hver Pult, lige fra Koncertmesterens til Paukistens, sidder der en virkelig Musiker, og enhver ved, hvad han er værd, og hvad han skylder de andre; der hersker en stram Disciplin og en ubetinget Respekt for Kunsten i dette Korps; de ved, at Arbejde, utrætteligt Arbejde, er en Betingelse for at naa frem i Kunsten; og endelig har Orkestret haft det Held at finde Ledere, der med usvækket Energi og Begavelse har forstaaet at lære det at løse dets Opgaver indtil de fineste Enkeltheder. „Filharmonikerne“ lever paa Traditionen fra deres første store Mester Hans v. Bülows Dage, de har siden arbejdet videre bl. a. under Rich. Strauss, Felix Mottl, Arthur Nikisch. Den sidste, en ypperlig Dirigent, leder for Tiden de „store“ Koncerter; Prof. Mannstaedt, efter Sigende en fremragende Klaverspiller, som Dirigent kun af anden Rang, fører an ved de ugentlige „populære“ Koncerter.

Overfor saadant et Orkester kan vore københavnske uden Beskæmmelse strække Vaaben; rent udvortes Forhold gør det umuligt at hamle op med det. Men for øvrigt maa man ikke tro, at „Filharmonikerne“ fører en helt ideal Tilværelse, kun bevægende sig paa Kunstens frydefulde Højder — enkelte Dagblads-Udtalelser kunde føre til den Tro, at det var deri Orkestrets Styrke stak. Nej, disse Mennesker fører til daglig Brug et anstrengende, brydsomt og trættende Liv. Koncertmester Witek svarede mig paa et Spørgsmaal om, naar de holdt Ferie: „Vi har aldrig Ferie.“ —

„Hvad for noget aldrig ...“ — „Jo en Gang imellem, naar en Prøve er forbi Kl. 3, saa har vi fri, til vi skal være i Koncertsalen Kl. 7!“ — Naturligvis en lystig Overdrivelse! — men i Virkeligheden er dette Orkester i Ilden hele Vinteren Aften efter Aften, saa til en Kirkekoncert, saa i en Musikforening, mest vel til Solistkoncerter, hvor de for Gud ved hvilken Gang maa akkompagnere til Beethovens Es-dur eller Mendelssohns Violinkoncert. Og dog, naar der om Onsdagen findes et nyt Nummer paa Programmet, eller endnu mere, naar Nikisch staar i Spidsen for dem — ikke Spor af Sløvhed at mærke, en Hengivelse, en Kraft og Energi i Udførelsen, som spillede de for deres Fornøjelse og ikke havde andet at bestille.

Dette er simpelthen beundrigsværdigt! Og her kan vore Orkestre virkelig lære noget af „Filharmonikerne“.

Hvad vi ellers har kunnet lære af dette Orkester, er mangt og meget. Dets Spil har rammet en Pæl gennem megen musikalsk Overtro her hjemme, saasom at Hornene nødvendigvis skal slaa over, at Kontrabasser ingen Tone har, at Blikblæseinstrumenter skal klinge raat og skraldende, at én Harpe ikke kan slaa til i et Orkester osv. osv. Mest har det dog lært os, at Musik er en fri rytmisk Bevægelse og ikke vinder ved at præsenteres i stiv, taktfast Spændetrøje. Meget frit spilledes saaledes — efter vore Begreber — Beethovens c-moll Symfoni, (— i det hele taget en Mønsterpræstation —). Men hvor virkede den ikke netop derved; den blev genskabt for os og det ganske i Beethovens Aand!

Endelig har vi lært, at det, selv hvor Talen er om et saa ypperligt Orkester, ikke er ganske ligegyldigt, hvem der staar i Spidsen for det. „Filharmonikerne“ siger selv med en vis Stolthed, at de altid spiller lige godt, men det er en Selvskuffelse. Der var ganske anden Spænstighed, Begejstring og Aand i Spillet, da Dr. Karl Muck førte Taktstokken, end naar f. Eks. Mannstaedt havde den i Hænde. Dr. Mucks spinkle, interessante Skikkelse syntes at inspirere alle Orkestrets Medlemmer; gennem smaa, knap mærkbare Bevægelser og Tegn syntes han at meddele dem sin skarpe Intelligens, sit glødende Temperament. Ypperligere Præstationer, end de af Dr. Muck ledede, navnlig „Meistersinger Vorspiel“, „Tannhaüser-Ouverturen“, „Beethovens c-moll“ og „Tschaikowskys patetiske Symfoni[1]) er ingensinde hørt i København.

---

[1]) Æren af Indstuderingen af denne Symfoni har dog Prof. Mannstaedt.

Under Mannstaedt spiller Orkesteret mere dagligdags. Udmærket naturligvis, hvad Klangskønhed og fin Udarbejdelse angaar, men Gnisten mangler. Beethovens „Leonore-Ouverture“ har vort kgl. Kapel f. Eks. spillet fuldt saa godt, som Filkarmonikerne fremførte den.

En Aften ledede den berømte franske Dirigent Edouard Colonne disse interessante Koncerter, og med ægte virtuos Smidighed spillede Orkesteret den Aften helt „fransk“. Colonne havde ønsket noget mere Kraft end den, Orkesteret spillede med til daglig Brug — f. Eks. i Berlioz's „Faust“-Stykker, som Bülow havde lært det, og han fik denne Kraft! En aldeles overvældende Magt og Klangfylde strømmede fra dette ikke ret store Orkester i Massenets „Phèdra-Ouverture“ eller Berlioz's „Marche hongroise“, og det uden et Øjeblik at blive uskøn eller grel. Desværre var Colonnes Program et saadant, at Koncerten som Helhed ikke ret kunde holde Interessen fangen. Colonne selv viste sig at være en udmærket Dirigent af en aparte, ikke umiddelbart tiltalende Type. — Om Edvard Griegs Koncert skal her ikke tales; den var i denne Forbindelse ved sin Form og Indhold en beklagelig Misforstaaelse.

Enhver Musikven maa være taknemmelig for, at dette store Koncertforetagende kom i Stand, men hvad bliver Svaret, naar der nu, da Filharmonikerne er rejste, spørges: Hvad Nytte har de gjort? Mon de har strammet vore Dirigenter og Orkesterspillere en Smule op? Mon Publikum vil bevare Indtrykket til næste Vinter og stille lidt større Fordringer til Koncertspillet end hidtil? Eller vil Dirigenter, Musikere, Publikum efter at være vækkede en kort Stund atter drage Nathuen ned over Ørene og sove videre med den beroligende Trøst, at saadant noget kan vi kun naa i Drømme? — Det er ikke godt at svare paa; tilraadeligst er det vist ikke at være for sangvinsk. — Men prægtigt vilde det saa være, om „Filharmonikerne“ en Gang ad Aare vilde komme her igen og vække os paany med deres herlige „Trækbasuner“!

D. 11/5 96. WILL. BEHREND.

INDTRYK FRA LONDON.

I.

Med en Bekendt kørte jeg i aaben Hansom en Efteraarsaften langs Kensington Garden. Det var henad Teatertid. En fin Taage indhyllede Huse og Gader og Havens Træer; alt var stærkt oplyst, og gennem Sølvtaagen skinnede Hundreder og atter Hundreder af hurtigt bevægede Lygter fra de Vogne, der i tætte Skarer rullede hinanden forbi og atter mødtes.

Aa mit smukke London! udbrød min Ledsager.

Jeg studsede en Kende ved Ordet. Saa følte jeg dets Sandhed. Ja, London var en saadan Aften virkelig saare smuk. Vel saa vi ikke stort mere end Omrids af svære Bygninger, en Kontur af et Monument og de nærmeste ilsomme Fodgængere og Heste. Men disse tusind sig flyttende Stjernelys i den lette Taage var smukke. Dette umaadelige Liv, denne lydløse Hasten over den ypperlige Træbrolægning, der udelukker al Larm, denne Kraftudfoldelse havde sin Skønhed. Dette var smukt, ikke med en tydelig, arkitektonisk eller plastisk Skønhed, men med en fin malerisk Skønhed, som næppe nogen har gengivet med den Forstaaelse og den kunstneriske Følelse som Whistler i sine Notturner fra Themsen. Og vi talte sammen om denne sjældne og sære Kunstner og hans aandfulde Tegninger, af hvilke der var en kostbar Samling i det Hus, hvor jeg ved min Ankomst modtog nogle Dages Gæstfrihed, og om den spirituelle Samling af hans polemiske Artikler, som han har udgivet under den morsomme Titel *The gentle art of making enemies* (Den ædle Kunst at skabe sig Fjender), en sand Guldgrube af overlegen Kunstner-Uforskammethed og stridslysten Verdensmands-Ironi. Det morede mig i sin

Tid i Haarlem, at den hollandske Forfatter, som kender Whistler bedst, fandt Lighed mellem hans ironiske Samtaleform og en dansk Skribents, der i Sammenligning med ham dog visselig er „en beskeden Flue“.

Det var en Morgen nogle Uger efter, en sollys Søndagmorgen, at jeg, efter at have siddet i Westminster-Abbediet under Gudstjenesten og ladet Blikket hvile paa de smukke Statuer af Beaconsfield, Canning og Robert Peel, traadte udenfor, først sammenlignede Billedstøtterne af Statsmændene derinde med dem af de samme Mænd udenfor paa Pladsen og saa gik midt ud paa Westminsterbroen og saa' mig omkring, saa' ned ad Floden til højre og venstre og betragtede den mægtige Parlamentsbygning, der med sin umaadelige Hovedfaçade strækker sig langs Themsen. Og for anden Gang fandt jeg London smuk; smuk ved sit Udtryk af grundmuret britisk Vælde.

Den, der kommer fra et Land, hvor Ordene *Lidenhed* og *smaa Forhold* hver Dag springer fra Folks Læber, og hvor Luften er fuld af al den Smaalighed, der uafbrudt avles — Den føler sig betaget i en Stad, hvor alle offenlige Bygninger og alt offenligt Liv bærer Vidnesbyrd om Storhed, ældgammel og endnu stadigt stigende Magt.

London frembyder sig for Øjet som en By, hvor alt værdifuldt, der har kunnet bevares, er blevet bevaret. Ingen Vandalisme har nedbrudt sligt. Aldrig var her en Erobrer, og den korte Borgerkrig under Karl I har i hele den moderne Kulturperiode været den eneste Krig. England er Konservatismens Land, og intet Sted er Konservatismen skøn som her; ja man kunde sige: intet Sted er den skøn uden her, fordi den her alene i Verden enes med Frisind, og med et Frisind, der ikke er af igaar eller fra ifjor eller fra forrige Aarhundrede, men som — om end saare langt fra at være ubetinget og universelt — politisk har staaet sin Prøve. Der gives en engelsk Indskrænkethed, som ikke er et Haar bedre end Indskrænketheden ellers i Europa; men intet Folk har som det engelske været den politiske Friheds Værge, og intet Land har som England været det politiske Fristed. Da Palmerston i 1858 paa Napoleon III's Anmodning efter Orsini's Mordforsøg forelagde Parlamentet et Lovforslag, der indskrænkede Asylretten, viste det sig, hvad Rod Forestillingen om England som Fristedet havde slaaet i Sindene. Harmen over Forslaget fejede den populære Minister bort.

Som der er stor Stil i engelsk Konservatisme og engelsk Frisind, saaledes i Englands erobrende Fremskriden. Det romerske Imperium var snævert i Omfang i Sammenligning med det britiske, og ikke uden Spænding og Uro tænker man paa den Dag, da dette Imperium skal kæmpe med det russiske om Herredømmet over Jorden.

Englændernes Natursans og Virkelighedssans udgør deres Storhed i Videnskab og Kunst. Tildels i Kraft af den, tildels i Kraft af deres praktiske Anlæg og aktive Udholdenhed er de Handlingens Mænd, og den store Foretagsomhed er dem egen. Deres Handlekraft har gjort dem til den personlige Selvstændigheds ypperste Dyrkere og Bærere, maaske ogsaa til de største Egoister paa Jorden.

Selv den, hvem det engelske Temperament er ganske fremmed, føler Glæde ved at fordybe sig i engelsk Aand.

II.

Et Land personificeres let for En i en eller anden repræsentativ Personlighed.

I min Ungdom var England mig *Stuart Mill's* Fædreland. Mill var den af alle de Mænd, jeg personlig havde kendt, som paa mig havde gjort det klareste Indtryk af Storhed. Store Talenter havde jeg allerede da kendt nok af; men af store Mænd ingen uden ham. Og ham var det, hvem jeg søgte i England.

Senere blev England mig *Shelley's* Land. Jeg havde forelsket mig i Shelley paa en Tid, da han i Danmark var saa ubekendt, at Ungdommen end ikke havde hørt hans Navn. Da jeg for første Gang vilde tale offenlig om ham og med tydelig Haandskrift meddelte Studenterforeningen mit Foredrags Titel, bekendtgjorde man ikke desmindre et Foredrag om Schelling; man troede, jeg havde skrevet forkert; Navnet Shelley sagde i Datidens Øren intet. — Shelley er det lyseste, fineste Udtryk for engelsk Frisind, og for Frisind især paa de Omraader, hvor Englænderen ellers i Reglen er ufri; han er desuden det aandigste Udtryk for den rene Lyrik, der altid har blomstret paa engelsk Grund.

Det England, jeg nu søgte, var *Shakespeare's* Land. Det var ingen levende i London, som drog mig dertil; det var mangfoldige Aar siden jeg havde opholdt mig der, og jeg havde ingen Forbindelser i England. Men Shakespeare drog mig. Jeg

vilde være tilfreds. naar jeg i London og Stratford kunde indvinde Kundskab og Klarhed med Hensyn til mine Studier af Shakespeare og hans Tidsalder; jeg ventede mig intet derudover. Som Tilgift, til hvad jeg havde haabet at indvinde, fik jeg imidlertid en Berigelse med fyldige Indtryk, der langt overgik enhver Forventning, jeg havde kunnet nære.

Straks efter min Ankomst til London meldte Tjeneren min eneste Bekendt og Ven der i Byen, *Edmund Gosse*, ikke set af mig i 22 Aar. Et Gensyn efter saa mange Aars Forløb er paa vemodig Maade glædeligt. Man vilde være gaaet Vennen forbi paa Gaden. Han traadte ind, bredere af Skikkelse, fastere af Holdning, men med den gamle Hjertelighed i Væsen og det gode Smil. Hurtigt kendte jeg hans Ansigt igen. Han havde holdt sig ung; ikke et Haar var graanet paa hans blonde Hoved. Stor var Forandringen dog. Af den raske, febrilsk urolige Yngling var bleven en Mand uden Attraa, hvis Tale røbede en stilfærdig Sikkerhed. Aldrig har jeg set en ung Sværmer med saa udpræget lyrisk Væsen som Edmund Gosse i Tyverne. Det var som en Forvandling at se ham saa sat. Inderst inde havde han dog ikke forandret sig; sin Ungdoms Frisind havde han bevaret, sin Humanitet og sit Væsens Mildhed. Hans Sind var lyst nu som før; han gjorde straks det Indtryk af en lykkelig Mand, som senere Samliv med ham bekræftede, og han overraskede ved den sjældneste af alle Egenskaber, Trofasthed i Venskab.

Snart efter ham indfandt min Vært sig, den bekendte engelske Forlægger Mr. *Heinemann*. Han viste sig som den elskværdige og kloge Mand, jeg ventede at træffe i ham; et Forsyn for en fremmed Skribent i London; en nogle og tredive-aarig Mand, der har rejst overalt, selv i Japan, der kender engelsk Litteratur og Kunst, engelsk Teatervæsen og alle ledende Personer i Kunst, Litteratur og Teater i London.

Tre-fire Timer efter min Ankomst var jeg i British Museums Bibliotek; jeg vilde ikke spilde én Dag. Til alt Held viste det sig, at den øverste Bibliotekar var en af mine Korrespondenter fra den Tid af, da jeg var en Smule Medarbejder af The Academy, Dr. *Richard Garnett*. Vi havde vekslet Breve, men aldrig set hinanden. Han tog sig af mig som en Ven, anviste mig straks for Fremtiden en Plads bag den mægtige og smukke Læsesal i det store Værelse, som kaldes *Large Room*, hvor jeg havde et større Bord til min Raadighed, og hvor kun nogle faa begunstigede

har Sæde, og førte mig rundt i Biblioteket for at forestille mig for alle dets Embedsmænd og anmode dem om paa enhver Maade at være mig til Tjeneste. Det viste sig, at tre af disse Embedsmænd forstod nordiske Sprog. En af dem overraskede mig ved at sige de vanskelige Ord: *De Haderslevske Læreres Skole;* en anden, Mr. *Nisbet Bain*, havde lige udgivet en udførlig Biografi af H. C. Andersen; Svensk forstodes og taltes nogenlunde af Mr. *John Naake*, den tjenstvilligste af alle Bibliotekets Embedsmænd, en siden 1863 landflygtig Polak, der nu var bleven en hel Engelskmand. (Af andre Lærde, der kunde læse de nordiske Sprog, traf jeg senere to, Mr. Powell York, Froude's Efterfølger som Professor i Historie ved Universitetet i Oxford, og den berømte Fyrst Krapotkin).

Dr. Garnett og jeg mødtes som yngre i vor Kærlighed til Shelley, af hvis efterladte Papirer han besidder en Skat. Nu havde vi en Mængde Berøringspunkter. Han er meget mere end den elskværdigste og lærdeste Overbibliotekar over en Verden af Bøger; han er en fin Poet og en fremragende Litteraturhistoriker. Blandt hans Skrifter er særligt tiltrækkende den Samling fantastiske og filosofiske Noveller, som har Titlen *The Twilight of the Gods.* Filosofiske er disse Fortællinger, næsten som Voltaire's eller som Disraeli's *Ixion i Himlen* eller som Heyse's *Den sidste Centaur.* Det Vid, der er nedlagt i dem er overordenligt, en Skemt med religiøse og filosofiske Systemer, som — trods sine milde Former — ikke kunde være mere dristig og mere overgiven. Der er tilmed en forfløjen Fantasi i den hele Udførelse. Det er Kaviar for den store Hob, men Læsningen bereder den finere og skønsommere Læser en Nydelse. Her taler en Discipel af Shelley som moderne Humorist.

Faa Bygninger udøver en Trolddom over Sindet som British Museum. Intet kan være hyggeligere end den umaadelige, straaleformede Læsesal, hvis runde Vægge er dækkede med Bøger, og end de stille Rum bagved. Intet kan være mere praktisk indrettet. I ethvert Øjeblik staar alle de i alfabetisk Orden opstillede Kataloger til Ens Raadighed, og alt, hvad man ønsker at gøre sig bekendt med, bringes En straks. Snart er man kendt af alle, selv af Budene, som havde man sit hele Liv studeret der. Man fandt hver Formiddag sine Bøger fra Gaarsdagen fremlagte, fik en Stabel nye bragte til, og medens Øjet dvælede ved Salens varme Farver og fængsledes af et Solglimt, der tilbagekastet fra det blankpolerede

Læne paa en Stol skinnede som en Stjerne, drømte Tankerne om megen ny Kundskab, og et og andet Indfald kom, og med det den behagelige Følelse af, at Rejsen ikke var gjort forgæves.

III.

Et praktisk og handlekraftigt Folk, intet kunstnerisk Folk; man sander det i London daglig mere. Det har haft Tidsaldre, hvor det frembragte ypperlig Kunst, og det har haft nogle af de største Digtere i Verden, men Folkets Hu er ukunstnerisk.

Førsteforestilling af *Trilby* paa *Haymarket* Teatret. Ingen er her, som ikke har sikret sig Adgang Maaneder forud; thi dette betragtes som Sæsonens største Première. Man er spændt, fordi Du Maurier's Roman, hvoraf Stoffet er taget, er solgt i Hundredetusinder af Eksemplarer i England og Nordamerika, „hvor Trilbyisme er bleven en Religion“. Forfatteren, en af Englands og Punch's ypperste Tegnere, var allerede som Tegner almenyndet; i Skuespillet har han ingen direkte Del. Man er desuden spændt, fordi Hovedrollen skal udføres af en ung Debutantinde, Frøken *Dorothea Baird*, som endnu aldrig har optraadt i London. Det eneste, man sikkert vil vide om hende, er, at hun har velskabte Fødder, da hun i Stykket skal gaa barfodet.

I Logen, i hvilken jeg som indbudt har min Plads, befinder sig en Herre, der i sin tidlige Ungdom gik til Sydafrika for at prøve sin Lykke, efter at han som alt for fattig var bleven afvist af Faderen til den unge Pige, hvis Haand han bejlede til. Han bad hende vente paa ham; ti Aar derefter kom hun ned til ham og holdt Bryllup; efter 21 Aars Forløb er han vendt tilbage til England med en Formue, der giver ham en Million Kroner i aarlig Indtægt. Han er velopdragen, næsten beskeden, hans Frue elskværdig, dennes Søster, der længe har været i Afrika med Parret, frisk og smuk. Hun nærer forud en levende Interesse for Forestillingen, da hun har gaaet i Skole med Debutantinden.

Resultatet blev forsaavidt tilfredsstillende, som den unge Skuespillerinde gjorde en overvældende Lykke. Hun havde vitterlig ret velskabte og meget rene Fødder, men af et Omfang . . . . de mindede om de Fødder, man ser paa Statuer, der er ni Alen høje. Publikum var alt forud vundet for den hele Opførelse. Straks de første, ret tarvelige Repliker fremkaldte levende Bifald, og dette

holdt sig og steg. Teatrets *manager* sagde mig, at Haymarket-Teatret endnu aldrig havde haft en saadan Succes.

Jeg mindes ikke, siden jeg engang i København saa *Ambrosius*, at have set noget saa flovt; intet Teaterstykke, jeg har set, har haft et saa meningsløst Indhold. At kalde dette dumt, var at sige det en Kompliment; det var forbløffende, forstemmende idiotisk.

Og nu at se det fineste, rigeste Londoner-Publikum i Ekstase over dette haabløse Nonsens, disse elendige Reminiscenser af Murger's *Zigøjnerliv* og Dumas' *Kameliadame*, opkogte med Hypnotisme og Magi for voksne Pattebørn!

Overfor os Prinsen og Prinsessen af Wales, over dem i en Loge den geniale Illustrator Aubrey Beardsley med nogle skrivende Damer, i Parkettet ikke faa Berømtheder, saaledes Englands ypperste Dramatiker Arthur Pinero og et i ethvert Tilfælde saare velhavende, sikkert ogsaa hvad man kalder højtdannet Publikum, og dette Publikum var henrykt; thi det var ingenlunde blot Galleriet, som jublede. Særlig gjorde det et dybt Indtryk, da Trilby længe efter Svengali's Død modtager et efter samme Død skrevet Brev fra ham — „jeg kender Haandskriften", siger hun — og dermed hans Portræt ɔ: Skuespilleren selv staaende bag en Ramme i elektrisk Belysning.

Og til denne teatralske Fornedrelse er Anno 1600's England sunket! Ingen nok saa grov, nok saa forstadsagtig Effekt var disse Tilhørere for stærk. Der optraadte en enkelt meget fremragende Skuespiller, Teatrets Direktør Mr. Herbert Beerbohm-Tree, der som Svengali stadigt fyldte Scenen, men Stykkets Natur tvang ham ind i et til det almueagtige overdrevet Spil.

Paa *Royal Lyceum Theatre* saa jeg med stor Fornøjelse Shakespeare's *Romeo og Julie*. Den hele Iscenesættelse, Udstyret, Kostymeringen osv. var for det første fuldstændig tilfredsstillende. Det var, som saa man Malerier af Pinturicchio levende for sig. Dernæst fremtryllede *Mrs. Patrick-Campbell* som Julie Stykkets Grundstemning, hensatte En i dets Verden. Beundringsværdigt fik hun Barnet, den sande Barnlighed i Julies Væsen frem. Fjortenaarig kunde hun vel ikke være; men sekstenaarig var hun. Hendes Dans paa Ballet var underfuld, en Skønhedsaabenbarelse, den højeste Ynde. Hun rakte En her som i et gyldent Bæger al Stykkets rige Poesi, og hendes Type var ægte italiensk; thi hendes Moder er en Italienerinde. Henrivende var hun ogsaa i Balkon-

scenen med Romeo; hendes alt for tydelige. i Englændernes Øre fremmedklingende Diktion kom en fremmed vel tilpas. Iøvrigt havde hendes Fremstilling store Mangler. Hun oversprang af Træthed Monologen: *Gallop apace, you fiery-footed steeds* og gjorde os efter Forestillingen paa Scenen sin Undskyldning for det. Hun var monoton, næsten udtryksløs, i Scenen med Ammen, i Scenen med Munken, i Scenen, hvor hun tømmer Giftbægeret, og i Dødsscenen. Men Helhedsindtrykket var alligevel mægtigt; uforglemmeligt tror jeg.

Højst betegnende for londonsk Kunstsans var imidlertid den Dom over Udførelsen, som man allevegne hørte: Mrs. Patrick Campbell var for gammel til Rollen; atter og atter anførtes det for fuldt Alvor, at hun i Virkeligheden var to og tredive Aar. En Kritiker havde ikke negtet sig at skrive det. „Naa! er det saa sandt, at jeg ser ud som jeg var 38 Aar?“ raabte hun os imøde paa Scenen. I Stil med denne Anke var den Indvending, man stadigt hørte rettet mod hendes Udførelse af Hovedrollen i Pinero's: *The second Mrs. Tanqueray*, at hun havde spilt den kun alt for godt; hvis hun ikke selv havde været et kvindeligt Væsen af samme Art som den faldne Kvinde. hun fremstillede, vilde hun ikke have kunnet spillet hende saa troværdigt.

Mr. *Forbes-Robertson* var dygtig og intelligent som Romeo; alt det øvrige Spil var ringere end middelmaadigt. End ikke Ammens Komik, end ikke Mercutio's Humor formaar moderne engelsk Skuespilkunst at gengive.

Paa *Drury Lane* Teatret et stort malerisk Melodrama *Cheer, Boys, Cheer.* Hovedtiltrækningen Damernes Kostymer; alle fra Worth i Paris til Værdi af nogle Hundredetusind Francs; en nøjagtig Fremstilling af *Rotten Row* i London under Sæsonen; en ikke mindre nøjagtig Fremstilling af en i Aarets Begyndelse stedfunden Fægtning i Sydafrika mellem et Par Hundrede Mand engelske Tropper og en hel Hær af Matabeler, i hvilken de tapre Englændere blev nedsablede til sidste Mand. Iøvrigt et ægte Melodrama med dertil hørende Skurk, der paa den nedrigste Maade ødelægger en Kvindes Rygte og tilsidst faar sin Straf.

Virkelig Interesse havde kun Optrinnet i Matabele-Landet, og af en dobbelt Grund.

Det var gribende ved sit Virkelighedspræg. Scenen var Minut efter Minut gaaet saaledes til. Da Truppen klart forudsaa sin Skæbne, vidste, at den kun havde en halv Times Tid tilbage, før de Vilde maatte indfinde sig, omringe og nedskyde den, gav

Kaptejnen hver af sine Mænd et Blad Papir og en Blyant, for at han kunde nedskrive den sidste Hilsen til den, der var ham kærest i Hjemmet, og disse Breve da findes paa Ligene, naar deres Landsmænd kom til Stedet. Den stumme Scene, da Soldaterne skrev, var saare virkningsfuld. Umiddelbart efter den fulgte Overfaldet, under hvilket de kæmpende Engelskmænd for sidste Gang istemte Sangen *Cheer, Boys, Cheer.*

Mærkværdig var dernæst Publikums Holdning under Optrinnet. I intet andet Land vilde det vel tillades en Teaterdirektør at slaa Mynt af en saadan Tildragelse kun et halvt Aar efter, at den havde fundet Sted, medens der i Publikum kunde sidde nære Slægtninge af de afdøde, hos hvem Rædslen og Sorgen endnu var frisk. En stor Del af Publikum lo og spøgte umiddelbart før og efter Scenen, som handlede den om noget rent opdigtet. Der var Kulde og raa Ligegyldighed i Maaden, hvorpaa man fulgte den som ethvert andet Skuespil. Og dog blev en fremmed greben af den Alvor og Kraft, hvormed paa Scenen de simple Ord blev sagte: *we will fight and die as Englishmen.*

Paa *Empire* Teatret en stor Ballet *Faust* med Udstilling af Kvinder i Hundredvis, med vel komponerede Optog og Masse-Bevægelser af Danserinder. Selv Faust udførtes af en Dame. Det var en sløvende, bedøvende Øjenlyst af meget underordnet Art, beregnet paa Menneskemillionen ganske som Trilby og Melodramet. Det gælder for Teaterdirektørerne i vore Dages London at sætte en Ting i Scene, som kan more de brede Lag saa stærkt, at den lader sig opføre nogle Hundrede Gange i Træk. Alt lægges an paa *the long run*; om et *Repertoire* for et Theater er der ikke mere Tale. Der gives Stykker som Charley's Tante, der har gaaet halvtredje Aar i Træk Dag ud og Dag ind, ja undertiden to Gange om Dagen. Hensynet til Massernes Behag og Smag sluger Hensynet til Kunsten.

Paa *Comedy Theatre* Arthur W. Pinero's Skuespil *The benefit of the doubt.* Et moderne engelsk Ægteskabs- og Skilsmissedrama, der handler om den Fortræd, en skinsyg Frues hensynsløse Lidenskab volder to Familier; bygget paa gode Iagttagelser, tildels velformet, men idéløst og utilfredsstillende. Det spilles jævnt godt med den samme sjælløse Færdighed, hvormed det er skrevet, og opløser sig i Tomhed. Alligevel er dette Skuespil skrevet af den eneste Mand, som har vist stor og afgørende Evne til at frembringe det moderne engelske Drama, der saa længe har været savnet.

Arthur Pinero er utvivlsomt den første dramatiske Forfatter

i vore Dages England; han er en kraftigt begavet og endnu stræbende Aand, der maaske vil ende med at skrive det Mesterværk, han nogle Gange har været paa Nippet til at yde.

Sit første afgørende Sceneheld har han haft med sit udmærkede Skuespil *The second Mrs. Tanqueray.* Stykket, der er blevet opført i København under Navnet *Den anden Hustru*, vakte, vistnok paa Grund af Spillets store Mangler, her langtfra den Interesse, det fortjener. Dets Æmne kunde synes lidet nyt: de indre og ydre Skæbner, som en hæderlig Verdensmands Ægteskab med en Demimonde-Dame har i Følge; man vil maaske være tilbøjelig til deri kun at se et Æmne, som det er Franskmændenes Særret at behandle med udtømmende Kendskab og Erfaringens Overlegenhed. Men Dramet er grundengelsk, og dets Sjælestudium er baade oprindeligt og energisk.

Hvis man sammenligner Pinero's *Den anden Fru Tanqueray* med Emile Augier's *Olympe's Ægteskab*, som fyrretyve Aar tidligere har behandlet et ganske tilsvarende Stof, og som ganske sikkert har paavirket Pinero's Skuespil i dets dramatisk Anlæg, saa er der den Grund-Ulighed, at medens Hovedpersonen i det franske Skuespil kun er en fræk, lav og ganske værdiløs Person, er Englænderinden et højst sammensat Væsen med mange betydelige Egenskaber og mindst af alt fræk; men et Væsen, som aldrig formaar at hæve sig til Højsind, hvis Kærlighed bestaar i en lav og mistænksom Skinsyge, og som af denne forledes til saa umulige Handlinger som den at underslaa Breve. Overvældet af sin Fortid dræber hun tilsidst sig selv. Der er et sandt Mesterskab i Maaden, hvorpaa hendes Psykologi er dramatisk gennemført.

Pinero's andet alvorlige Drama *The notorious Mrs. Ebbsmith* er ligesom det foregaaende et fremragende Arbejde og ligesom det et ganske konservativt Værk. Dets Heltinde er i og for sig interessantere, en af hine evnerige og viljestærke Kvinder, der af ren Overbevisning deltager i den socialistiske Agitation. Hun har skønt ung allerede længe levet i Krig med det bestaaende Samfund; hun tror hverken paa Statsreligionen eller paa Ægteskabet, og hun indgaar med en ung fornem Mand, der har Ærgerrighed som Skribent, en fri Forbindelse, under hvilken de skal leve for deres Idealer og reformere Menneskeheden. Stykket udfolder, hvorfor og hvorledes deres Forsæt strander. Lucas Cleeve er ikke den Fører- og Tænker-Natur, for hvilken Agnes Ebbsmith en Stund har holdt ham. Han er kun ved tilfældige Forhold kommen paa Kant med

en Samfundsorden, mod hvilken han finder det uskønt for en Kvinde og frugtesløst for en Mand at opponere. Han knækker i det afgørende Øjeblik over og er rede til at vende tilbage til, hvad han forlod. Men heller ikke Agnes har kendt sig selv. Fra først af var hun fuldt ærlig, naar hun betragtede deres Forbindelse som en i sit Væsen rent aandelig Association, et Kammeratskab med fælles store Formaal for Øje. Da hun frygter for ikke derved at kunne fastholde ham, kommer hendes Køn, som hun saa ned paa, op i hende, og hun pynter sig for at behage ham, forsøger at gøre sit smukke Ydre, som hun har ringeagtet, gældende som Kampmiddel. Saa vidt er Pinero's Iagttagelse slaaende og rigtig. Senere har han, enten af konservativ Indskrænkethed eller af et lidet værdigt Hensyn til et londonsk Teaterpublikums Fordringer, forvansket Skikkelsen. Agnes vender tilbage til Samfundsordenen og Bibeltroen; en skikkelig engelsk Præstemand og hans Søster tager sig af den nedbrudte. Dette er Stykkets svage Punkt. Men dets Værd beror ikke som dets Forgængers blot paa Udførelsen af den kvindelige Hovedperson. Det indeholder et helt lille Galleri af Skikkelser, særligt af Repræsentanter for de højeste engelske Selskabskrese, iagttagne med et hvast Blik og gengivne uden Skygge af Overdrivelse med en skarp Satire.

IV.

Som den rejsende i Italien snart opgiver at bruge Benævnelsen *Italienere*, men lærer at opfatte Piemontesere og Romere, Florentinere og Neapolitanere som højst forskellige Folkeslag, næsten saaledes føler han ogsaa snart, at Englændere, Skotter og Irlændere er uensartede Nationaliteter, indbyrdes fuldt saa forskellige som Englændere og Nordamerikanere; kun forenede ved Sproget.

Om Irlænderne som Keltere kan dette ikke undre; deres hele Væsen er af særegen Art. Deres Religion, der jo ikke er andet end et Udtryk for deres Væsen, er en farverig Katolicisme, ikke som Englænderes og Skotters tillempet Puritanisme. De har af Naturen større Livsglæde, ringere politisk Sans, rigere kunstnerisk Evne. En stor Del af, hvad England besidder af kunstneriske Kræfter, er af keltisk Afstamning. Men mærkeligt er det ligefuldt igennem Samtaler at iagttage den almindelige Holdning overfor det irske Spørgsmaal. En fremmed faar det Indtryk, at Gladstones

Plan om Genoprettelse af det irske Parlament er strandet for overskuelig Tid. Den Fare, den rummer for Storbritanniens Enhed, har kaldt en overmægtig Folkestemning til Live imod den; selv gamle Frihedsmænd som Swinburne er overfor de irske Fordringer slaaede om og har med Lidenskab udtalt sig mod det britiske Vældes Splittelse. Det slog mig personligt, at næsten alle de i mange Maader frisindede Mænd, med hvem jeg kom i Berøring, var i politisk Henseende afgjort konservative og især imod alt, hvad der kunde opløse den britiske Statsenhed. En af dem, der ellers er blid nok af Sind, sagde ret brutalt: „Det irske Spørgsmaal løser sig af sig selv. Irlænderne udvandrer stadig i Hundredtusindvis til Nordamerika; snart vil der kun være et Par Millioner tilbage, og de vil være i afgjort Mindretal i Irland selv".

Interessantere og mere tankevækkende, thi finere, er Forskellen mellem Englændere og Skotter. Enhver Skotte betoner den ufravigeligt i en af sine første Samtaler med En. Det er en Temperamentsforskel mere end en Karakterforskel, og en Temperamentsforskel, der bestemmes paa højst uensartet Maade, idet man fremhæver snart det kolde, haarde og logiske i det skotske Sind, snart omvendt Skotternes Ildhu (*perfervidum ingenium Scotorum*), og idet man undertiden betegner Strenghed og Barskhed, Evne til Analyse og Spidsfindighed som skotske Nationalegenskaber, undertiden atter de aandelige Anlægs Dybde og de digteriske Anlægs Naturfriskhed. En fremragende Skotte har bestemt den skotske Sindsbeskaffenhed som et Hang til Eftertrykkelighed, til hvad der i Retoriken kaldes Fynd. Den rolige Alsidighed, som sideordner og grupperer en Mangfoldighed af Indtryk, er ikke skotsk; men den fyndige Fremhæven af et eller andet intellektuelt Princip, eller fyndig Fædrelandskærlighed. fyndig Følemaade overhovedet. Intet er mindre skotsk end beroliget Tilskuen eller mystisk Hensynken i Gud. Men lige saa lidt skotsk er paa den anden Side en Shelley's eller en Shakespeare's altomfattende Syn. Skotland har haft store Digtere som Burns og Scott, store Ivrere som Knox eller Irving eller Carlyle, betydelige Tænkere som Reid, Adam Smith, Hume, James Mill, William Hamilton, stærke Aander med en Aroma af Landets Jordbund, men ingen smidige Naturer, thi Smidighed er ikke skotsk, og ingen universelle Aander, thi Alsidighed er det lige saa lidt.

Den unge fremragende Lyriker *John Davidson* dvælede en Dag i en Samtale ved Nationalforskelligheden imellem Englændere og Skotter. Han er selv en Skotte, med friske Kinder, klare brune

Øjne, alvorlig og mandig Holdning, har sluttet sig nær til den unge yndefulde engelske Digter *Richard Le Gallienne* og finder i hans Kritik det bedste Udtryk for sine kunstneriske Anskuelser. Jeg mindede ham om den Tid, da Hume opstillede de engelske og de skotske Skribenter i to Kolonner mod hinanden og gav de skotske Palmen; jeg mente, en saadan Inddeling lod sig nu til Dags ikke gennemføre. „Forskellen eksisterer uforandret endnu", sagde han. — Jeg selv har følt, at den gjordes gældende imod den dygtige og modige Kritiker *William Archer.* For min egen Del agter jeg i højeste Grad hans klare Forstand, hans sandhedskærlige Djærvhed, hans Indsigt i den dramatiske Kunsts Teknik og hans uforsagte Sigen sin Mening, ogsaa hvor den gaar engelske Fordomme imod. Men jeg har sporet, at hans Ubøjelighed undertiden for engelske Blikke tager sig ud blot som Stivhed.

Visse Egenheder ved det skotske Temperament fremtraadte tydeligt hos en meget smuk Dame, med hvem jeg gjorde Bekendtskab, som paa fædrene Side er af skotsk, paa mødrene af spansk Afstamning. Hun er ikke mere end 25 Aar gammel, men allerede en Personlighed. Hun skriver stadigt i *Saturday Review.* Hun har meget Talent, men alt for faa Kundskaber, kun Selskabslivets Kultur. I de Spørgsmaal, der ikke angaar den eneste Sag, som sysselsætter hende, Kvindens Uafhængighed, er hun næppe stort mere end et Ekko af den Mand, hun beundrer. Som de fleste dejlige Kvinder er hun inderst inde kold, ligegyldig overfor Mænd. Hun paastaar, at hver Gang hun tror at have fundet en Mand, afslører han sig overfor hende som en Klynker og søger hos hende Hjælp og Trøst. Hun har nydt alle Skønhedens Triumfer i rigeligt Maal og lever kun i dem, bader sig i den Hyldest, der bestandig og fra de forskelligste Sider vises hende, som en Kat bader sig i Solskin; men Varmen trænger ikke ind under Huden. Hun havde en Dag i sit Ugeskrift skrevet: „For at vise den ny Tids Kvinde sin Hyldest har Manden endnu ikke fundet paa noget bedre end at bringe sin traditionelle Buket. Fra Gadens Brosten op til Taget maatte Trappen være skjult under Blomster, om det skulde gøre noget Indtryk paa den ny Kvindes Hjerte." Da hun kom hjem til Middag var Fortovet foran hendes Hus og Trappen indtil Loftet dækket med Roser.

Men hun, der paastaar endnu aldrig at have fundet nogen Mand, hun kunde elske mere end tre Uger, nærer en glødende, litterær Ærgerrighed og har en kraftig, indtil det skærende dristig

Maade at udslynge sine Anskuelser paa. Hun er det ypperste Eksemplar, jeg i London har truffet af den Type, man i England kalder *the new woman*, om hvis Eksistensberettigelse der endnu tvistes, og som vel nærmest er Kvinden, der har kastet alle Autoriteter og Overleveringer over Bord, i Reglen uden alligevel at have overtraadt en eneste selskabelig Forskrift. Men Skotternes *perfervidum ingenium* gør sig gældende ikke blot i de Artikler, hun skriver, i hvilke stor Sikkerhed og Skarphed i Formen er forenet med en noget fattig og ensidig Kultur, men i hendes Væsens hele bizarre Energi. Hun er f. Eks. en lidenskabelig Beundrerinde af *Oscar Wilde's* Talent. En Aften iførte hun sig et Toilette, i hvilket hun kunde forrykke Hovedet paa en Helgen, for at gaa i Teatret, med hvem tror man? Med ingen anden end Wilde's Dødsfjende Marquis'en af Queensbury. Hun havde indbudt ham i det Haab, i Mellemakterne at omstemme ham, saa han eftergav hendes beundrede Wilde den høje Bøde, denne var dømt til efter sin Fængselstids Udløb at erlægge til Marquis'en. Det viste sig imidlertid, at den sære Adelsmand var lige saa haardnakket som hun selv.

En Skribent, i hvis Væsen det skotske Naturel endnu kan spores, om det end er tilbagetrængt ved høj og mangesidig Kultur, er den udmærkede Forfatter *Andrew Lang*, mest anset vistnok som Max Müllers Modstander i Opfattelsen af Myternes Væsen. Han har skrevet den sindrige Bog *Custom and Myth*. Ved Siden deraf er han en lærd Hellenist, der bl. a. har oversat Odysseen og Iliaden i Prosa, en lyrisk Digter af Théophile Gautier's Retning (*Ballades in Blue China*, *Rhymes à la Mode*) og endelig en meget frugtbar, meget fin og smagfuld, men ret konservativ Kritiker. Han er smuk med sin høje, smalle, lidt opløbne Skikkelse, det regelrette. kloge Ansigt, de mørke Bryn til de snehvide Haar. Det virker forbløffende, at han med al sin Lærdom er som Aand ikke lidet feminin og — trods sin konservative Holdning som Kritiker — ikke lidet gamin-agtig.

Som Skotte rejser han hvert Aar til Skotland, er som Professor bosat i Saint Andrews i en smuk Natur, som han foretrækker for Englands. Maaske er det ogsaa som Skotte, at han i sine litterære Domme er saa sær og stædig. Ingen moderne Forfatter sætter han over den ældre Dumas; ingen morer ham som Dumas. Naar man taler til ham om Ibsen, gør han en Grimace og siger: Dumas er morsommere.

Hvad Lang har af moderne fremmed Kultur, er fransk —

og dette var Tilfældet med næsten alle de Englændere, jeg traf. Kun ganske enkelte engelske Lærde (som Dowden eller Garnett) røber Paavirkning fra Tyskland; i den skønne Litteratur gives der for Tiden slet ingen tysk Indflydelse, medens der trods al politisk Spænding findes den mest levende Interesse for alt, hvad der i Frankrig er af Aand. Byerne London og Paris er rykkede hinanden saare nær. Kun en Syv-Timers-Afstand adskiller dem. Man kan spise Frokost i London og til Middag i Paris. Som engelske Damer tager til Paris for at købe sig en Hat, saaledes Engelskmændene for at tilbringe nogle Dage med Bekendte, Kunstfæller eller Meningsfæller.

Swinburne afgav i sin Tid et stort Eksempel paa en engelsk Digter, der følte sig næsten lige saa stærkt knyttet til Frankrig som til England. Han optraadte ved enhver Lejlighed som ærbødig, ja fanatisk Beundrer af Victor Hugo, og han havde i sine første Digtninger ikke blot et Forhold til Théophile Gautier, men til Charles Baudelaire. Det er Verlaine, som nu har slaaet ned i adskillige af Englands yngste lyriske Digtere. Jeg vil nævne *Arthur Symons*, Forfatteren til Digtsamlingen *London Nights*, der i sin slebne, sensuelle Lyrik behandler mere moderne Æmner, end man paa engelsk Grund er vant til. I hans Digtning er londonske Nætter ikke synderligt forskellige fra parisiske; men han er en samvittighedsfuld Sprogkunstner af Rang. Han var glad og stolt over, at Verlaine engang havde besøgt ham. I hans Arbejdsværelse i Fountain Court i *Temple* havde Verlaine med Blyant skrevet sit Navn paa Væggen til Amindelse, *entre le bon dieu et une danseuse*, som han selv havde sagt, mellem et Crucifiks nemlig og et Fotografi.

Skulde jeg nævne et Eksempel paa udpræget engelsk Stil i moderne engelsk Lyrik, vilde jeg nævne *William Henley*. Henley er en halvtredsindstyveaarig Mand, som har haft den Ulykke efter en Sygdom at undergaa en Amputation af Foden, der gør hans Gang yderst besværlig og stadig volder ham heftige Smerter. Man finder Minder og Indtryk fra hans Sygdoms Tid digterisk benyttede i Afsnittet *In Hospital: Rhymes and Rhytms* i hans Digtsamling *A Book of Verses*. Hans anden Digtsamling *London Volontaries* indeholder den skønne og tapre *Sværdets Sang*, der synes mig den mest betegnende af hans Poesier. I den fortæller Sværdet sin Saga fra den første Dag af, da Manden kaldte det Krigs-Tingen, Kammeraten, Ærens Fader, Giveren af Drotmagt, Ry-Smeden, Sang-Mestren, Bringeren af Kvinder, Præsten, der vier Manden til

Sejr. Der er i denne Sang en Grundtone af engelsk Krigeraand. af selve Stridslysten og Sejrsviljen i denne Aand. Det er samme Aand, der møder Læseren i et andet af Samlingens Digte om Engelskmændene som Viljens udvalgte Folk. i hvis Haand Gud, da han skabte det, lagde et Sværd, som intet andet Folk kunde løfte eller føre:

East and west and north. wherever the battle grew
As men to a feast we fared, the work of the Will to do ...

Marching, building, sailing, pillar of cloud or fire,
Sons of the Will, we fought the fight of the Will, our sire ..

Til now the name of names, England, the name of might,
Flames from the austral bounds to the ends of the boreal night;

And the call of her morning drum goes in a girdle of sound.
Like the voice of the sun in song, the great globe round and round.

Der er i denne Fædrelandskærligheds Udtryksmaade unægteligt et Stænk af Fædrelanderi. af den Chauvinisme, der i England kaldes Jingoisme. men der er ogsaa virkelig Kraft. — Som Kritiker er Henley stridbar og skarp.

En polar Modsætning til ham udgør saadanne engelske Lyrikere som *Edmund Gosse* og *Austin Dobson*, milde og formfuldendte Kunstnere. hvis Væsen er en stilfærdig Humanitet.

Blandt de Forfattere, jeg i London lærte at kende og vurdere personligt. maa jeg endnu nævne Amerikaneren *Henry James*, der i sit Væsen har mere af en Englænder eller maaske snarere af en Kosmopolit end af en Nordamerikaner. Han lever derfor ikke heller i sin Hjemstavn, men er bosat i London og opholder sig hvert Aar flere Maaneder i Italien. hyppigst i Florens. Fin og dæmpet med en Tilbøjelighed til Tungsind. som han er, hører James ikke til de Skribenter. hvis Bøger henvender sig til et meget stort Publikum. Til Trods for et Ry. der er udbredt i to Verdensdele. har Henry James en forholdsvis faatallig Læsekres. Men han turde nu for Tiden være Amerikas mest alsidigt dannede Aand indenfor Skønlitteraturen, og hans Kritiker (Bogen om de franske Forfattere og Bogen: Partiske Portræter f. Eks.) er Mønstre paa en Verdensborgers fine. indtrængende Kritik. Han er som alle Englands fremragende Skribenter personligt bekendt og delvis venskabeligt forbunden med Frankrigs ypperste Forfattere i vore Dage. Paul Bourget er hans nære Ven.

Man kan ikke sige, at der i Frankrig findes en Indsigt i engelsk Litteratur, som svarer til den Interesse, der i England er saa udbredt for fransk. Den ældre Slægt i Frankrig røber undertiden en overraskende Uvidenhed. Det vakte en vis Opsigt, at Zola, da han nys besøgte London for første Gang, i en Tale ved et til hans Ære givet Festmaaltid bemærkede, at han var ganske ubekendt med det engelske Sprog; thi der gives ikke én engelsk Forfatter, hvor ringe han end maatte være, som er ganske ubekendt med det franske. Det paastodes om en anden, næppe mindre berømt fransk Romanforfatter, der, ligeledes for første Gang, havde opholdt sig nogen Tid i London, lige inden jeg var der, at han paa en Opfordring til at besøge Oxford og efter paa Spørgsmaal om, hvad der var at se, at have faaet Svaret: „Nu, Universitetet“ skulde have udbrudt: „Ah, der er et Universitet i Oxford; det er jo meget interessant“.

Det nye internationale Maanedskrift *Cosmopolis* vil have en lønnende Gerning at gøre med Hensyn til Udjævningen af det her berørte Misforhold.

(Sluttes.)

G. Brandes.

NOGLE BEMÆRKNINGER OM SKUESPILKUNST.

I et livfuldt og veltalende Foredrag, holdt i Studenterforeningen og siden udgivet i Trykken[1]), fremdrager Hr. A. C. Larsen det gamle Spørgsmaal: om en Skuespiller, for at illudere Tilskuerne, personlig skal være besjælet af de Følelser, han giver Udtryk, — eller om han skal indskrænke sig til en koldsindig Efterligning af Følelsens ydre Kendemærker.

Som den betydeligste Repræsentant for den sidstnævnte Teori nævnes den berømte franske Filosof Diderot. Hvad man end i øvrigt kunde have at indvende mod det Standpunkt, han efter Hr. Larsens Fremstilling indtager, kan man ikke nægte, at det er klart og bestemt. Han erklærer rent ud, at det alene er Skuespillerens Hoved, hvorpaa det kommer an, og at den virkelig store Skuespiller kun er „en kold og klog Iagttager", der nøjes med at gengive „en forud lært Lektie" uden selv i ringeste Maade at gennemgaa de Følelser, han indgyder Tilskuerne.

Hr. Larsen erklærer sig selv for Tilhænger af Diderots Teori, men mener dog, at den lider af en Mangel. Der er noget glemt, som maa tilføjes, før den kan erklæres for „aldeles uangribelig". Det er med nogen Overraskelse, at man erfarer, hvori denne Tilføjelse bestaar; den gaar nemlig ud paa intet mindre, end at Skuespilleren, foruden sin kolde Iagttagelse, tillige skal være i Besiddelse af en varm Følelse. „Hvis Skuespilleren" — skriver Hr. Larsen — „er lutter Forstand, hvis Følelserne og Stemningerne hos den Person, han skal fremstille, i ingen Henseende gør sig gældende indeni ham, vil hans Fremstilling af Publikum blive modtaget med isnende Kulde. Virkningen maa svare til Aarsagen; Varme kan kun avles af Varme".

---

[1]) „Taler og Skuespiller". Det Schubotheske Forlag.

Ingen, der læser disse veltalende og træffende Ord, kan undgaa at faa det Indtryk, at Hr. Larsen, som den Ironiker han er, kun skæmtvis har erklæret sig som Tilhænger af Diderot, for straks efter at demaskere sig som en ildfuld Forsvarer af den modsatte Teori. Og dog er dette ikke Tilfældet. Det er nemlig efter Hr. Larsens Mening kun tilsyneladende, at man ved denne Tilføjelse kommer i Modsigelse med Diderots Teori. Sagen er, at der gives to Slags Følelse, en, som man kunde kalde „den personlige Betagelse“, og en anden, som kun har sin Kilde i Fantasien, og at det kun er den første og ikke den sidste, som Diderot forlanger udelukket.

Naar man betænker, at Forskellen mellem disse to Arter af Følelse fornuftigvis kun kan bestaa deri, at „Fantasifølelsen“ er en reproduceret Følelse, medens den saakaldte „personlige Betagelse“ opstaar direkte ved Livets Indgriben i Individets Interessesfære, kan det ikke nægtes, at Teorien i sin ændrede Form taber ikke lidt baade i Originalitet og Interesse, idet den ikke kommer til at sige andet, end hvad der følger af sig selv: at Livets Indtryk ikke direkte kan finde Anvendelse i Kunsten. Hvad det gennem Kunstværket gælder om at overføre til andres Bevidsthed er jo nemlig ikke en tilfældig Sum af Virkelighedsindtryk, men et organisk Hele, planmæssigt sammensat af sjælelige Bevægelser, som Virkelighedsindtrykkene har vakt eller draget med sig. Bagved enhver Kunstfrembringelse ligger der altsaa en Vilje, der er født af de Forestillinger og Følelser, som Livet har opsummeret i Kunstnerens Bevidsthed. Men idet denne Vilje arbejder mod et bevidst Maal, maa den gøre selve de Forestillinger og Følelser, hvoraf den er opstaaet, til sit Materiale. Den maa løsrive dem fra de Forbindelser, de har indgaaet med det øjeblikkelige og tilfældige Bevidstheds-indhold, de ved deres Fremkomst har forefundet, og ændre og omdanne dem efter den forskellige Rolle, der er tiltænkt dem i den kunstneriske Totalitet. Under Viljens Kontrol arbejder Fantasien i Kunstnersjælens Lønkamre paa at gøre Livets Forestillinger og Følelser egnede til deres ny Bestemmelse: Forstyrrende eller uvæsentlige Egenskaber fjernes eller holdes i Baggrunden; beslægtede Forestillinger flokker sig sammen som tiltrukne af en Magnet; dunkle Erindringer, flygtige Stemninger, halvfærdige Tanker forener sig med den vaagne Bevidstheds tydelige Mønster og klare Farver om at danne den harmoniske Helhed, hvis Legemliggørelse Kunstværket er. Ved at antage, at Diderots Teori kun gaar

ud paa at udelukke den saakaldte „personlige Betagelse“, hvis Karakteristikon netop er, at den er uafhængig af den Vilje, den skulde tjene til Materiale, kommer den altsaa ikke til at sige andet eller mere, end hvad der med Nødvendighed følger med Kunstens Begreb. Man har derfor Valget imellem et af to: Enten maa man reducere Teorien til en overflødig Gentagelse af en selvindlysende Sandhed, hvad der vilde være det samme som at fastslaa, at Diderot har talt hen i Vind og Vejr, — eller man maa gaa ud fra, at det netop er „Fantasifølelsen“ og ikke „den personlige Betagelse“, hvorpaa Teorien tager Sigte. Da Hr. Larsen udtrykkeligt hævder, at „Fantasifølelsen“ ikke kan undværes, er han altsaa i Virkeligheden ikke Tilhænger, men Modstander af den Lære, hvis Fortjenstfuldhed han berømmer i saa kraftige Ord. Det anførte Citat indeholder en energisk Protest mod Kernen i Diderots Paastand, der udtrykt i hans egne Ord lyder saaledes: „Skuespillerens Talent bestaar ikke, som man sædvanligt tror, i at føle, men i saa omhyggeligt at gengive Følelsens udvortes Tegn, at Tilskuerne illuderes“ [1]) — og til denne Protest slutter vi os af ganske Hjerte.

Skuspilkunstens Middel er den menneskelige Personlighed og dens Maal Menneskefremstilling. Det Menneske, som det i hvert enkelt Tilfælde er Skuespillerens Opgave at fremstille, er altid forskelligt fra ham selv. Han lærer dets Særegenhed at kende gennem de Tanker og Følelser, som Digteren lader ham udtrykke, og de Relationer, hvori han stiller ham til Stykkets øvrige Personer. Den første Betingelse for, at Skuespilleren skal kunne fungere som Mellemled mellem Digteren og Tilskueren, er derfor den, at han forstaar de Forestillinger og Følelser, som Digteren har givet Udtryk. Men — som Spencer siger — at forstaa en Følelse, som en anden føler, er at faa denne Følelse vakt i sin egen Bevidsthed, hvilket igen er det samme som selv at føle den. Idet Skuespilleren gør Følelsen til sin personlige Ejendom, undergaar den imidlertid en Forandring. De Ufuldkommenheder, hvorunder Digterens Meddelelsesmiddel lider, nøder ham nemlig til kun at gengive et Brudstykke af den Helhed, der lever i hans Indre. Og for at dette Brudstykke atter i Skuespillerens Produktion kan blive til den Helhed, Kunstværket forlanger, maa han supplere de enkelte Elementer, der er ham givne, med andre, som han henter fra sit eget Livsindhold. Skuespillerens Følelse er altsaa ikke nøjagtig den samme som

[1]) Taler og Skuespiller Pg. 21.

Digterens. De har Elementer tilfælles; men den Rest, der maa lades ufortolket tilbage i Digterens Indre, er ikke indentisk med det Plus, Skuespilleren sætter til. Det er derfor urigtigt, eller i alt Fald unøjagtigt, naar Coquelin — efter Hr. Larsens Citat — paastaar, at en dygtig Skuespiller efter Behag kan udtrykke Følelser, som han aldrig har haft, og som han aldrig vil faa, fordi de strider mod hans Natur. Thi om ogsaa Følelsen, idet den forbindes med de givne Elementer, løsrives fra sin tidligere Sammenhæng og fremtræder sammenknyttet med andre Forestillinger og i andre Dimensioner, bliver den derfor ligefuldt personlig Ejendom, ikke blot fordi dens Kerne allerede forud har hvilet i Bevidstheden, men ogsaa fordi den Fantasi, der tildanner den efter den kunstneriske Totalitets Behov, baade i Henseende til Styrke og Farve bærer Mærker af Kunstnerens Personlighed. Skal det Billede, Digteren kun evner at tegne i Konturer, fyldes med personligt Liv, maa altsaa Skuespilleren tage sit eget Livsindhold til Hjælp, hvilket atter vil sige, at han — i alt Fald én Gang — i større eller mindre Styrke og Fuldstændighed selv maa have tænkt Tankerne og følt Følelserne.

Men man forlanger af Skuespillerens Kunst ikke blot Resultatet af et Liv, der er levet, men selve det levende, gærende Liv i sin Vækst. Skal den fremstillede Person virke paa Tilskuerne ikke som en Abstraktion, der kun lever et Skinliv i den indsnævrede Kres af de i Skuespillet givne Forhold, men som et levende Væsen, der bærer Mulighedernes Rigdom i sig og aabner Tilskuernes Fantasi perspektivisk Udsigt baade frem og tilbage, saa maa de Tanker og Følelser, han giver os tilkende, fremstilles for os i deres Tilblivelse. Enhver Replik maa have sit eget Liv. Den maa undfanges, fødes, leve og dø. Og som enhver levende Organisme bærer indre og ydre Mærker af sin Oprindelse, saaledes farves og karakteriseres hver en Tanke og Følelse af de Kræfter, der er virksomme ved dens Tilblivelse. Særegne Anskuelser, Tilbøjeligheder, Vaner, Drifter — udgør Bestanddele af det Underlag, hvoraf Livsytringerne skyder op. Hvis Skuespilleren ikke formaar at gøre sig til Herre over Jordbunden, bliver han kun i Stand til at byde Tilskuerne afplukkede Blomster i Stedet for groende Planter, gennemstrømmede af Livets Safter. Den inderste Kerne i Skuespillerens Evne beror derfor paa, om han i sig kan optage den fremstillede Karakters hele Væsen i sin dybeste Grund. Forpligtelsen til at holde sig indenfor de givne Konturer

nødvendiggør, at denne Tilegnelse forberedes ved en forstandsmæssig Indtrængen i Karakterens Hovedelementer, saaledes som de foreligger fra Digterens Haand; men selve Tilegnelsen sker i sidste Instans ved Intuition, det vil sige, gennem en umiddelbar Erkendelse, der fremspringer af en lynsnar og ubevidst Samvirken af Aandens Evner, og som paa en Gang lader Karakteren i hele dens kombinerede Sammensætning aabenbare sig for Kunstnerens indre Syn.

Spørges der nu om Muligheden af, at hele denne sammenhængende Række af sjælelige Bevægelser rent hukommelsesmæssigt skulde kunne reproduceres til et givet Tidspunkt, maa man allerede paa Forhaand anse den bekræftende Besvarelse for usandsynlig. Ikke alene, fordi Hukommelsen for at kunne omfatte hele den overvældende Rigdom af haarfine Nuancer i Toner, Bevægelser og Mimik, der hører med til at give Efterligningen Livets Fuldkommenhed, maatte være af en fænomenal Styrke, men tillige fordi Iagttagelsesobjektets ejendommelige Flygtighed vanskeligt tillader at paatrykke Materialet den Skarphed og Bestemthed, som Hukommelsen maatte forlange. Blot den Omstændighed, at Følelserne ikke holder Skridt med de Forestillinger, hvoraf de fødes, gør den minutiøse Iagttagelse overmaade vanskelig. Tanken iler let forud, medens Følelsen ofte tungt og langsomt følger i dens Spor. Naar Forestillingen har skiftet Genstand, ruller endnu Efterdønningerne af den forudgaaende Følelse og brydes mod den friske Følelsesbølge, som den ny Forestilling har rejst. Men derved tvinges Opmærksomheden til at sprede sig. Den kan vanskeligt med sin fulde Kraft koncentrere sig paa Iagttagelsen af de ydre Fænomener, der ledsager den herskende Følelse, naar den tillige skal have et vaagent Øje med de dunkle Tegn, hvorved den skjulte Understrøm lægger sin Tilværelse for Dagen. Men selv om man forudsætter, at baade Iagttagelsesevnen og Hukommelsen er paa Højde med Opgaven, nytter det alligevel ingenting, hvis ikke Kunstneren formaar at legemliggøre alle de Finheder, som Iagttagelsen har opdaget og Hukommelsen bevaret. Og til en saadan Fuldkommenhed kan Herredømmet over de ydre Midler næppe naa. Det er en Kendsgerning, at Følelsen har umiddelbar Disposition over Nerver og Muskler, som Viljen ikke har i sin Magt. Uden at Skuespilleren véd deraf, tegner Følelsen sin Bølgelinie i legemlig Skrift, og trækker i Traade, saa fine og skjulte, at det haandfaste Forsæt ikke kan naa dem. Men heraf følger atter, at hvis ikke Tanken og Følelsen lever bagved og helt udfylder de Ord, Skuespilleren taler,

og de Bevægelser, han gør, vil uden hans Vidende eller mod hans Vilje andre Tanker og andre Følelser give sig Udtryk, og selve Anstrengelsen ved at eftergøre den iagttagne Form vil paa illusionsbrydende Maade blive synlig.

Hr. Larsen fremdrager en Udtalelse af Fru Heiberg, der indeholder et karakteristisk Eksempel paa denne Følelsens umiddelbare Magt over Legemet. Den drejer sig om Fremstillingen af Tonietta[1]), en ung Kvinde, der skal frembringe Indtrykket af en taus og indesluttet Sjæl, i hvilken der bevæger sig en hel Verden af Tanker, Følelser og Lidenskaber, som ikke ønskes aabenbaret for nogen. „Ingen Skuespillerinde" — siger Fru Heiberg — „maa indbilde sig, at hun ved taus at stille sig hen, om end Øjet aldrig saa smukt stirrer hen for sig, om end Stillingen er aldrig saa beregnet, frembringer den Virkning, den Interesse, som her kræves. Intet forslaar uden Sjælens indadvendte Arbejden i Rollens Aand." Hun har grublet meget, tilføjer hun, for at komme til Klarhed over, ved hvilket Middel denne tause, indadvendte sjælelige Arbejden kommer til Tilskuerens Kundskab, men er ikke kommet til noget Resultat. Hun anser det for et uforklarligt Mysterium og tror, at det „ligefrem er noget magnetisk, der gør sig gældende." Hr. Larsen gør Løjer med denne Udtalelse, men der kan vist næppe være nogen Tvivl om, at Fru Heiberg i Hovedsagen har Ret. Havde hun kun ikke grublet saa meget, men tænkt ganske simpelt og naturligt, vilde hun hurtigt være kommen til det Resultat, at det ikke er paa „Magnetisme", at Virkningen beror, men ene og alene paa Sindsbevægelsens Evne til ubevidst og uvilkaarligt at præge den Organisme, i hvilken den lever sit flygtige Liv. Uden alle de fine Ytringsformer, hvori Følelsen, uafhængig af Viljen, lægger sig for Dagen, mangler det Kit, der skal forbinde de bevidste Iagttagelser til et sammenhængende Hele, hviket atter vil sige, at Præstationen kommer til at savne det, der giver den dens højeste kunstneriske Værdi: Livets Varme og Bevægelighed. —

Men lige saa vist som den Skuespiller, der nøjes med at efterligne Følelsens ydre Kendemærker som „en forud lært Lektie", og som skyr den øjeblikkelige Hengivelse, der maa til for at gøre Tanken og Følelsen nærværende, ikke kan fremkalde den Illusion, der er Kunstens Opgave, og sent eller tidligt vil ende i Virtuositet eller Rutine, — lige saa sikkert kommer den paa Afveje, der giver

[1]) Hovedfiguren i Henrik Hertz' Skuespil af samme Navn.

sig sin utøjlede Følelse i Vold. Følelsen danner Akkompagnementet til de Forestillinger, hvortil Skuespilleren er bunden. Den er knyttet til dem baade som Aarsag og Virkning, og kan ikke rive sig løs fra dette Forhold uden at flyde ud i det ubestemte og ødelægge den Helhed, som det netop er dens Opgave at fuldstændiggøre. Det er Forestillingernes Sag at hemme Følelsens Udskejelser. Jo større den Kraft og Tydelighed er, hvormed de gør sig gældende, jo bedre vil de formaa at modvirke Følelsens Tilbøjelighed til at hidse sig selv op og til svulmende at brede sig ud over de Grænser, som Hensynet til Helheden forlanger. Men Forestillingernes Styrke er atter afhængig af den Grad af Skarphed og Finhed, hvormed Iagttagelsesevnen har vidst at tilegne sig Livets Fænomener. Hvor vanskeligt det end er at forklare sig Intuitionens Hemmelighed, saa er det dog givet, at det Materiale, hvoraf den bygger, er hentet fra den Verden, der er udenfor. Den kræver som sin nødvendige Forudsætning en mere eller mindre omfattende Menneskekundskab og virker igennem et Arsenal af individuelle Udtryksformer, som Iagttagelsesevnen har sanket sammen i Livets brogede Forhold, og som opbevares og holdes rede i Kunstnerens Indre. Der gives Skuespillere i Hobetal, for hvem den selvindlysende Sandhed ikke er gaaet op, at man maa have levet for at være Kunstner. Ja, man tør vel endogsaa paastaa, at de fleste begynder deres Kunstnerbane i den Tro, at det, som det netop gælder om, er at holde Livet og Kunsten ude fra hinanden.

Den Teaterlidenskab, der i Almindeligheden indfinder sig i Alderen mellem det femtende og tyvende Aar, henter saaledes upaatvivleligt sine væsentligste Ingredienser fra det brusende Væld af ny, stærke Følelser, der er denne Ungdomsperiode ejendommelig. Den mægtige organiske Revolution, der karakteriserer Overgangen fra Barn til voksen, opfylder paa en Gang Bevidstheden med store Masser af ny Følelser, Drifter og Viljeimpulser, der kæmper en sindsoprivende Kamp for at gennembryde og fortrænge det gamle Jeg og konstituere det ny. Som Rovdyr ligger disse utæmmede Naturkræfter paa Lur for at kaste sig over de Begivenheder, som Livets tilfældige Gang fører dem i Møde, og i en Haandevending sætter de Aarsagsrækker i Bevægelse, der bestemmer Menneskets Liv og bereder dets Skæbne. Men alle disse Kræfter har i deres Ustyrlighed ikke Taalmod til at vente, indtil Livet bringer dem deres Bytte. Denne stærke Trang til at lære Livet at kende, disse straalende Forestillinger om dets Glans, denne Hunger efter

Oplevelser, denne svulmende Begejstring hen i det blaa, tilfredstilles ganske anderledes let og hurtigt ved det Genskin af Livet, der lyser fra Scenen, end ved Livet selv. Livet er ensformigt og graat og fattigt i Sammenligning med det rige Virvar, den farvestraalende Ekstrakt af Hændelser, som Scenen har at byde. Modtagelsesevnen er saa frisk, Erfaringens og Udviklingens Korrektiv saa ringe, at Scenens Liv virker med selve det oplevedes Magt. Dens Rigdom føles ikke som en Anklage mod Livets Fattigdom, men som en Trøst derfor, en Befrielse derfra, og inden man rigtigt ved deraf, har der i Bevidstheden dannet sig en Fornemmelse af, at Livet paa Scenen og det virkelige Liv er to forskellige Ting, der ikke har noget med hinanden at gøre.

Men den sande Kunst udspringer ikke af Trangen til at opleve, men af Trangen til at meddele, hvad man i Livets Oplevelser har set og følt. Alle disse gærende, svulmende Fornemmelser har deres store Værdi som Vidnesbyrd om Temperamentets Styrke og om det letmodtagelige Sind, der er en af Skuespillerevnens vigtigste Forudsætninger. Men de er i deres Væsen af saa ren subjektiv Natur, at de kun momentvis kan finde Anvendelse i Kunsten. Først gennem Forbindelser med Livets mangehaande Forhold undergaar de den Metamorfose, der fra Følelsestrang forvandler dem til Følelser, idet de fastknyttes til bestemte Forestillinger, der kan opbevares og i ændret Form finde Plads i den kunstneriske Totalitet.

Enhver, der har nogen Interesse for Skuespilkunst, vil med Lethed kunne nævne sig selv Eksempler paa Skuespillere, der lever i den faste Overbevisning, at denne umiddelbare Følelsesinderlighed er Kunstens Alfa og Omega. De kendes paa den urimelige Grad, hvori de tager Følelsens Sprog — ɔ: Toner og Gebærder — i Brug paa Bekostning af Ordet som Udtryk for Tanke og Forestilling. Saa længe disse Skuespillere kun er Novicer i Kunsten, giver dette Misforhold sig ofte højst bizarre Udslag. Hvem, der har haft med Begyndere at gøre, vil ikke være ubekendt med denne ufornødne Stolthed i Gang og Holdning, disse interessante Glimt i Øjet, denne Rigdom paa Haandbevægelser, hvormed Replikkerne udslynges, og denne mærkelige syngende Dialekt, hvormed Ordene udtales. Hvis disse unge Mennesker i det virkelige Liv, i ganske de samme Situationer talte og bevægede sig paa samme Maade, som naar de spiller Komedie, vilde man have god Grund tit at ængstes over deres mentale Tilstand. Saa længe Ubehjælpsomheden breder sin forsonende Komik

over al denne Højtidelighed, er der mindre Fare for, at Publikum skal tabe sin sunde Sans; men naar Begynderstadiet er forbi, naar Herredømmet over de ydre Midler er erobret, saa at Minespil, Organ og Legeme lystrer, saa er der intet til Hinder for, at Publikum lader sig imponere af det imposante og tager det for god Kunst, der i Livet vilde blive anset som Tegn paa begyndende Sindsforvirring.

Livets Lidenskab, som det er Kunstnerens Opgave at genleve i Fremstillingens Øjeblik, har Magt til at hede Hjernen, saa at den, arbejdende under et forøget Tryk, i fabelagtig Hast skaber den hele Hvirvel af Forestillinger, der er Sjælen i de ilende Ord. Men den umiddelbare Følelseskunst, hvorom her er Tale, skaber ikke paany de Ord, den benytter, men kun de Lyd og de Fagter, den hæfter til dem. Enhver Teatergænger ved, hvor ofte Ordenes rullende Strøm glider forbi hans Øren som brusende Lyd, der kun maler Lidenskaben i Toner, ikke i Forestillinger. Det vilde ikke forstyrre Indtrykket, om andre Ord blev satte i Stedet, naar blot Valget og Sammensætningen tillod den Fart og den Klang, der stemmer med den paagældende Lidenskabs Grundtone. Vægtfordelingen mellem Ordene sker ikke efter logiske Regler, der har Tankens plastiske Udformning til Maal, men efter den større eller mindre Klangvirkning, de evner at frembringe. Denne lyriske Deklamation har derfor en udpræget Tendens til at forvandle Talen til en Art af Sang og dvæler med Forkærlighed — selv om det strider mod Meningen — ved de onomatopoietiske Ord, der efterligner Naturens Lyd, og ved saadanne, der indeholder et musikalsk Element, der ligesom symboliserer Følelsessiden af deres Indhold. Ord som: tordne, buldre, brage, hvisle eller: elske, hade, kæmpe, rase — trænger sig ud af Sammenhængen og bliver tilbage i Tilhørernes Bevidsthed i ensom og meningsløs Majestæt. Midt i Ordenes brusende Strøm, der glider forbi Tilhørernes Øren, hæver de sig frem, som smaa faste Øer, der giver Følelsen et usikkert Fodfæste, medens rundt omkring Tankerne hjælpeløst drukner.

Disse Skuespillere har ikke Uret, naar de paastaar, at de føler de Sindsbevægelser, de giver Udtryk. Den Følelsesinderlighed, hvormed de er fyldte, kan endog rent momentvis virke betagende. Vildfarelsen ligger i Troen paa, at deres Kunst kan nøjes med disse subjektive Fornemmelser. De glemmer, at man kun kan høste, som man har saaet. Naar de blot i ren Almindelighed elsker,

hader, begejstres og fortvivler, kan de ikke vente, at Tilskueren skal gennemleve deres Sindsbevægelser som sine egne. Hvad der karakteriserer disse Skuespillere er først og fremmest Mangel paa Tilegnelsens Styrke. De vage Klangbilleder, hvori disse genstandsløse Følelser finder Udtryk, kan højst gøre Regning paa den ubestemte Medfølelse, der i Almindelighed opstaar hos godhjertede Mennesker, naar de hører Tale om, at andre, som de hverken kender eller interesserer sig for, rammes af Lidelser. Det er først gennem den klare og kraftige Indvirkning paa Tilskuerens Forestillingsliv, at Skuespilleren for Alvor faar hans Interesse i Tale og sættes i Stand til saa mægtigt at rejse Sindsbevægelsens Bølger, at de skyller alt andet til Side og helt og holdent betager Tilskuerens Sjæl.

Men Betingelserne herfor er, at hans Iagttagelsesevne er lige saa udviklet til at opfatte og fastholde den ydre Side af Livets Fænomener, som hans Sind er modtageligt for den indre. Hvis Iagttagelsen ikke ved Tilegnelsen har spillet den Rolle, der tilkommer den, bliver Materialet defekt, og det bliver ikke muligt i Fremstillingens Øjeblik at reproducere Følelsen i den Fylde og Finhed og i den Begrænsning, hvoraf Præstationens kunstneriske Værdi afhænger.

Naar alt kommer til alt, er det vel egentlig ogsaa nærmest mod denne Art af Skuespillere, at Diderot drager til Felts. Han var selv en stærkt følende Natur og har aabenbart lidt saa meget derunder, at han uvilkaarligt er kommen til at betragte Følsomheden som en fjendtlig Magt, der ødelægger Livets Lykke og hindrer den fri Udfoldelse af de aandelige Kræfter. Intet stort Geni skylder efter hans Mening sin Følelse, men kun sit Hoved Takken for sin Storhed, og han betænker sig ikke paa at underkaste Skuespilkunsten den samme Regel, der gælder for Videnskaben og for det praktiske Liv: at Chancen for at naa det store falder eller stiger, eftersom Følsomheden er større eller mindre. Men om ogsaa Hr. Larsen er i Stand til at belægge sin Fremstilling af den Diderotske Teori med de klareste Citater, bør man ikke glemme, at selve Titelen paa det Skrift, hvoraf de er uddragne (Paradoxe sur le comédien), synes at indeholde en Opfordring til ikke at tage dets Udtalelser alt for bogstaveligt.

Man kommer derfor vistnok den sande Mening nærmere ved at antage, at naar Diderot med overdreven Styrke angriber Følelsen, sker det kun for des eftertrykkeligere at indskærpe Iagttagelsens

Nødvendighed, eller med andre Ord, at det ikke er Følelsen, men Følelsens Udskejelser, som han vil til Livs. Opfattet saaledes bliver den Lære, han lægger Skuespillerne paa Sinde, sund og god: Lad ikke Følelsen faa Magten; thi den duer ikke til at herske. Dens Regimente er despotisk og tyrannisk; den blinder eders Iagttagelsesevne, gør eders Smag usikker og berøver eder Evnen til at styre Indbildningskraftens vilde Fole i Overensstemmelse med Kunstens Regler.

William Bloch.

FRA LANDET.

I.

Naboerne.

Det var seks Aar siden, jeg havde været paa Jagt paa den Egn. Saa, en Dag i Oktober, sprang jeg af Jærnbanetoget og drev ind gennem Landet med Bøsse og Hund og med saa mange Penge paa mig, at jeg kunde betale kontant, hvis en eller anden „ny Mand“, som ikke kendte mig, skulde faa i Sinde at anholde mig for Krybskytteri.

I Fortiden havde jeg fri Jagt der, saa langt Himlen var blaa. Men — det er svært, saa Tiderne er skiftede i den Retning! Dengang vilde Bonden lige saa gerne se en hængt Kat paa sit Bord som en Hare, og han sagde Tak til, naar man kom og tog Livet af „det Skab, der rendte og aad hans Sæd“. Nu har man Jagt af Naade og Barmhjertighed og for saa mange Kroner, at hele Terrænets Vildtbestand kunde forsølves for Jagtafgiften.

Naa, — jeg slap da mindelig igennem, og langt ud paa Aftenen naaede jeg dødtræt til Stavreby Kro med tre Harer og nogle Høns i Posen. Der vilde jeg overnatte.

Om Aftenen, da jeg havde spist og sad og talte ved en Pibe Tobak og en Grog med Kresten Jens Birk, den gamle Kromand, kommer Bissekræmmeren fra Strandby, akkurat lige saa halt og heldøret som i Fortiden, og lægger fra sig og trækker af sig og tager Plads oppe paa Hønsebænken ved Bordenden. Det var lige netop, at han kunde hilse „Godaften“. Ellers sad han og gloede hen for sig med Hænderne foldede paa Bordpladen.

„Ska' de' være en Pons, Jacob?“ spurgte Kresten Birk omsider og krogede den venstre Tommelfinger fast i Ærmegabet paa

sin Vest. „Ska' de' være en ganske lille Pons, Jacob"? gentog han og blinkede polisk med det ene Øje.

„Næ-ih Tak", svarede Bissekræmmeren med den samme brægende, forsigtige Stemme, som jeg saa ofte havde hørt for seks Aar siden, — denne Stemme, der engang fik Kresten Birk til irriteret at udbryde: „Hør, Du, Jacob! Du snakker s' Gu' akerat, som om Du var foret med Uldtøj ingvendi'!"

— „Ska' de' da være en Snaps og en Bid Mad?"

„Jeg takker Gud for Maden, Kresten Jens Birk," svarede Jacob og skævede til vore Glas med et alvorsfuldt Blik, mens han langsomt bevægede Tommelfingrene om hinanden.

— — „Og en Øl, — i Guds Navn, Jacob?"

„Aa-ja, lidt Hvidtøl til Maden tør man vel nyde." Kresten bragte hurtig det bestilte, tørrede Bordet af med Forklædet og satte Maden for sin ny Gæst. Saa fortsatte vi vor afbrudte Samtale.

— „Hans Lemvig og Jens Pedersen og Jens Rasmussen har jeg da set", sagde jeg. „De er blevne noget graa i Kammen, er de. Og Tække-Per og Sidse Hans Eriks' og Ole Daahjort saa jeg et Glimt af nede paa Sandet. Men ude paa Strandgaarden siger de, at der er kommet en ny Mand?"

„Ja, det er netop et halvt Aar siden, at Strandgaardsmanden hængte sig". svarede Kromanden.

„Hvad! hængte han sig?! — Han var dog ellers en ganske fornuftig og velstaaende Mand, da jeg kendte ham."

„Jah, saamænd var han dét! saadan omtrent, som Folk er flest. Men — se saa kom denne hersens Historie med den Brøndboring. Og det var jo den, der kostede saa mange Penge, at han blev saadan — saadan ærgerlig. Og saa forestillede han sig, at han var ligefrem runkenért. Og saa hængte han sig — lige med et!"

Der blev en Pavse. Jeg havde kendt Manden paa Strandgaarden i mange Aar. Han var en dygtig og yderst sparsommelig Bonde, retskaffen og ædruelig, men en egen, stædig Person, naar han havde sat sig noget i Hovedet.

„Og nu har hans Nabo, Jacobsen paa Ravnegaarden, da værkeli' ogsaa begaaet denne store Synd", afbrød Jacob Stilheden uden at se op fra det Kødben, han var i Færd med at pille.

„Hvad si'er du!" raabte Kresten Birk og for op. „Har Jacobsen hængt sig?"

„Ja-h. Han har lagt Haand paa sig selv imorges“, svarede Bissekræmmeren sagtmodig og blev ved at tygge. „Jeg troede, at du vidste det, Kresten Birk; men du lader saa forbavset.“

„Ja, Gu' er jeg forbavset! — Er det, — har dét ogsaa sin Rigtighed, Jacob?“

„Ja, du ved nok, at jeg ikke farer med Løgn,“ sagde Bissekræmmeren med Værdighed. „Jeg har selv set ham. Han hang ude bag Foderlodøren i et Stykke Tækkesime. Mette skar ham ned. Men dengang var han allerede kold.“

„Gud Fader beva's!“ udbrød Kromanden alvorlig. — „Ja, Jacobsen har nu'tte væ't sig sæl, lige siden hans Nabo gjor'e en Ende paa sig.“

„Næ-ih, Kresten Jens Birk, det er rigtigt, som du siger“, indrømmede Jacob. „Herren er en streng Dommer. Han kender sine, og kendes af sine. Men, se, Jacobsen, — han kendte ikke Herren. Det var dog Jacobsens Skyld, at hans Nabo gik i Døden: for det var da li'egodt Jacobsen, der borede sidst. — Og nu er han død en Synderes Død, — han, li'som den a'en.“

Og Jacob bed langsomt og gudfrygtigt af Rundtenommen.

„Hvad er det med den Boring?“ spurgte jeg forundret.

„Ja, det er det taav'ligste, en kan tænke sig!“ raabte Kresten Birk og lod sin Haand falde tungt paa Bordet. — „Der sidder nu saa'nne to Gaardfolk lige 'jævne hina'en og har nok at bide og stikke i; — og forliges, det ku' de saa mæjet brilliant. Saa, — det ka' vel være for en syv-otte Aar tebaves, — gaar Vandet fra Ravnegaardsmandens Brønd. Han fik saa fat paa Ole Daahjort; for han er da li'egodt den skrappeste til at vise Vandaare — saa'nne med en Pilevidie. Aa Ole kom da osse straks med Vidien.

„Se, nu!“ fortsatte Kresten Jens Birk og lænede sig tilbage mod Væggen med begge sine store, fede Hænder hængt op ved Tomlerne i Vestegabene, „se, nu!“ gentog han og spyttede tankefuldt hen for sig, „Ole han gik jo og ragede med sin Pilegren og sit Vrevl. Men i'mere, som han gik og søjte, i'værre bandte han paa, at der aldrig var en Bitte Vand at finde paa hele Grunden, — undta'en ved Skellet, lige tæt ved Naboens Brønd!... Du husker nok, Jacob Kræmmer, at Strandgaardsmanden ha'de sagt Ole ud a' Huset Aaret foringen?“

„Jah. Men — Ole har nu ogsaa immeran været en meget slet Person“, svarede Jacob og lagde den pillede Skank fra sig.

„Ja, 'Gu' har han det, Jacob". indrømmede Kromanden. „Det er lige netop det, han har! Og se, nu fik han da Ravnegaardsmanden til at grave efter Vand lige tæt ved Naboens Brønd."

„Jah, — det staar fast," sagde Kræmmeren hen for sig, midt i et Opstød.

„Se. saa gravede de jo den Brønd. Men i'mere de gravede, i'galere blev Strandsgaardsmanden; — aa han ku' nu blive saa morderlig edderspændt, naar det stak ham! — Den Dav a' de saa var naaet nør i femten Alens Dyvde, saa kommer Strandgaardsmanden ud til Skelgærdet. Ravnegaardsmanden han staar nu — saa'nne, som dér ved Disken, — paa den a'en Side:

„Er 'ed din Mening, Jacobsen, a' du vil grave Vandet væk fra mæj?" siger saa Hansen, Strandgaardsmanden. Og han var da helt hvid i Ansigtet.

„Næ-j, ded er itte, Hans Hansen", svarede den a'en aa sa'e. „Næ-j, saamænd er 'ed itte, ikke, Hans Hansen. Men — Vand ska' jeg ha', og jeg tænker da'tte, a' du vil forby' mej aa ta'e ded, hvor a' jeg ka' faa ded?" •

„Ja, se: jeg ska' nu osse ha' Vand, aa jeg har gravet førest"! siger saa Strandgaardsmanden. „Men, grav du kons! Grav du kons, Jens Jacob'! — Men, du ka' helse aa si'e, at du ska' komme te' aa grave en Kende dyvere, end som Ole Daahjort han æ' van'. — Ded si'er, Dælen edde mæ'! Hans Hansen — aa saa jeg"! — Og saa gjorde han kort omkring og gik ind til sit." —

„Ja, Hans Hansen var da et farligt Menneske til at bande og sværge og ta'e Guds Navn forfængeligt." mælede Jacob Bissekræmmer.

„Ja, vist, Jacob". indrømmede Kresten Birk. „Der var Fan' 'e'emæ! ingen. der ku' lave saa mange Kydeder i en Snop, som han! — — Naa! — Saa, den næste Sommer, gik Vandet fra Hans Hansens Brønd. Han bandte, og han galede. Men lige mæjet hjalp 'ed; for der kom da aldrig en Draave i hinne for ded! — „Jeg ska' lære ham, den Vandhund!" siger han saa en Dav," jeg ska' lære ham aa grave en Brønd!" — Og saa henter han trej Mænd fra Staden. Og de graver, og graver, og raver, og sprænger nøre fra Bonden a' med disse hersens Dyllemitpetroner, og ded, saa ded dundrede i det hal'e Sogn! Saadanne gravede og fyrede de, indtil a' de var' kommen mæjet, mæjet dyvere nør, end som Jacobsen!"

„Saa. Sommeren etter, gaar alt Vandet a' Ravnegaardsbrønden. De pompede, aa pompede! Men de fik bare Skidt og Mudder yd a' Tyden paa Postetræet. Og, da de lukkede Brønden op og sku' etterfuske hinne' Bond, se — saa sad der bare en stor Eddertaase og rullede med Øjnene a' dom!“ ....

„Og det er Tegn paa Ulø-ø-kke,“ indskød Bissekræmmeren.

„Ja, ded er s'Gu' li'egodt et skidt Varsel, — hvad man saa elle's troer paa,“ vedblev Kromanden. „Men, Jacobsen han svor eli'el paa, at Brønden skulde graves mæjet, mæjet dybere, end som hans Nabos! — Og saadan blev det: Et Aar gravede Hans Hansen, det næste gravede Jacobsen, — et Aar ha'de Ravnegaardsmanden Vand, det andet ha'de Strandgaardsmanden. Men, til sidst maatte de til at bore. Gud Fader beva's, hvor de borede! De maatte forskrive Folk oppe fra Kevenhavn. Og slipper fø'st saadan none Ka'le yd paa Landet til vos, se saa linder d'itte, før a' di har boret ad hede Helvede til og tjent en fa'lig Hoben Penge. —

Ja, se saadan gik det til, at Strandgaardsmanden til Sidstningen fik sat saa mange Penge paa det Brøndværk, at han blev li'som ærgerlig. Alt, hvad han ku' rave og skrave sammen, gik i Brønden. Og saa, til sidst, var' 'ed, at han, en Dav i Decemberterminen, gik hen og hængte sig omme i Stakhaven.“

„Siden den Dag var Jacobsen ikke Menneske mere,“ sagde Bissekræmmeren.

„Næ-ih, du har s'Gu' Ret, Jacob!“ indrømmede vor Vært. „Du har s'Gu' rigtig mæjen Ret! — Jacobsen ha'de nu altstill' æstemeret Hans Hansen. De ha'de baade gaaet op at læse sammen og væ't Soldater sammen. Og de ha'de li'egodt væ't fa'lig gode Venner og Naboer, — lige til den Dav, da de begyndte at grave og bore. Og nu, — barestens et godt halvt Aar etter, at Hans Hansen han hængte sig, — nu gaar Jacobsen samme sør'elige Vej, — akerat s'Gu'! Og han har dov ha't Vand nok, siden Hans han døde! — Ja, ded er da li'egodt forskrækkelig osse!“

„Ja, det er rædsomt, saa dyft at Satan han kan føre et Menneske, naar at det mangler den rette Tro,“ sukkede Jacob Bissekræmmer og langede ud efter sin Hue, der hang paa et Søm paa Væggen.

„Ja, 'Gu' er 'ed fa'li'! For — de' va' s'Gu' mæjet skikkelige Folk saa'nne — hver for sej. — Barestens a' de ha'de la't være med aa bore!“

„Ja, saa si'er jeg Godnat og Tak, Kresten Jens Birk," sagde Bissekræmmeren. Han havde allerede Haanden paa Laasegrebet.

„G'nat, G'nat! Jacob," svarede Værten og sprang expedit op. „Ska' ded nu være?"

„Ja, det er jo sent, Kresten Jens Birk," sagde den anden og tog sin Pose paa Ryggen. — — „Men — n —, æh" — tog han fat igen, da han næsten var kommen helt ud ad Døren, „men — n, — æh, — ved I, hvad der forekommer mig saa — saa særdeles sør'eligt?"

„Næ-ih, — vi ka'tte vide, Jacob?"

„Jo-o, jeg syn's, at det er saa sør'eligt, at de siger, at — at det gør akerat li'e meget, om den samme Vandaare skal fylde én elle to Brønde. Se, ha'de de vidst det, saa ha'de ka'skesens to syndige Menneskeliv været spar'de."

„Jah, — ded er itte for ded!" udbrød Kresten Jens Birk tankefuld.

„Næ-ih; du ka' trøstig tro og tænke det! — Ja, nu: God, rolig Nat!"

„G'nat, g'nat! Jacob La'sen."

Kresten Jens Birk kom tilbage til sin Plads, saasnart han havde lukket Døren efter den lille, halte Mand.

„Han æ' li'egodt et Puds, æ' Jacob," sagde han, og rørte rundt med Skeen i Toddyglasset. „Men — fa'li' respektabel saad'n! — 'Fal' Vorherre ha'de slavet in a' vos med saa'nne'n Angbrystighed som hanses, — jah! ingen a' vos ka' vide, hvor troendes vi saa vilde ha' væ't. — Skaal!"

II.

Ami.

Dejlig er Jorden — prægtig er Guds Himmel! Der er Foraar i Landet, Skærsommer! Over en Jord saa lunefuld frodig, som kun en sjællandsk Jord kan være det én Maaned af Aaret, hvælver sig en Himmel, lys ved Dag og Nat, lys og klar som et ungt Engleøje.

Haver og Marker, Skove og Moser, Enge og Vænger, Grøfter og Gærder, — alt er én stor, bred Frodighed af Vækst og Duft, pragtfuldt, sært Lys, Sang og glade Lyd.

Fredet og mæt vandrer Raavildtet paa den aabne, solbeskinnede „Skalle“. I Kanten af den højtvoksende Rugager sidder Haren, trind og drægtig, og pudser sin Snude, mens den lytter til Markarbejderens Fløjten, der han rider hjem til „Nadveren“, siddende paatværs over den svære, brune Hesteryg. — Og staar du deroppe paa Bakken og spejder ud over det brede Aaløb og de fede Enge, der just begynder at dampe til Aften, da vil dit Øje snart se den gamle Graaand komme sejlende frem fra de favnhøje Siv i Spidsen for et talrigt, vevert snadrende Afkom. Og dit Øre vil fange Lyd og Sang fra Lunden derovre paa den anden Aabred: Ringdroslens glade Jubelarie og Nattergalens elskovssyge Kluk om et og det samme, et og det samme, — Fasanhanens Skogren, da han baskede til Tops i de høje Graner, Raaens Skrig efter dens Lam, der blev borte i det alenhøje, blomsterspættede Enggræs, ... og saa, bag alt dette, bag Lunden og Herregaardshaven derovre paa den anden Side: den gjaldende Lyd af tomme „Junger“ og Bøtter, der tumler om paa den hvælvede Mælkekælders Stengulv, slængte og flyttede af de svenske Malkepigers stærke, rødbrune Arme.....

Det skumrer. — Nede under Bakken skyder det store, brede „Fladvand“ sig ind i Ageren. Fladvandet er lunket af Dagens, den lange Dags Sol. Fladvandet skjules næsten for Øjet under en bølgende, lavtflyvende Taage.

En Flok unge Knøse og Drenge staar leende og pratende paa Engen ved denne Vanding. De kaster i Hast deres Klæder. Og efter faa Minutters Forløb plasker hele denne Skare af nøgne, svedige, muskelstærke og unge Legemer ud i det lunkne Vand.

Det er ikke let at kende Folk i Afstand, naar de har kastet Klæderne. Præstens Jens og Husmandens Jens ligner paa lidt nær hinanden, — saadan, som de ligger derude, sparkende det sorte, dampende Aaløb til Skum. De er lige gamle. Lige kaade. Lige rødbrune i To og i Hud. De har den samme gode Appetit, æder det samme Rugbrød, — det er Hovedsagen. — — Præstens Jens faar nok mere Sul om Vinteren end Husmandens Jens. Det er vist! Men — om Foraaret gaar Husmandens Jens til Haande hos Præstens, og han æder Præstegaards-Sul, — akkurat, som Præste-Jens. Og i faa Uger forstaar Husmands-Jens at bringe sin Krop i „Kondition“.

— — Som de nu ligger der i det lunkne, mørke Aaløb og boltrer sig, er de to ens, — for Gud og Mennesker: To brave, stærke, velnærede, fornøjelige Kammerater, to demokratiske Slagsbrødre om en Hals, to trofaste Venner, — Anførere for hele denne

Flok fra Landsbyen. denne Flok, der i Stilhed forguder og beundrer de to Venner, men officielt stadigt er paa Vagt for at paase, at de ikke skal faa alt for megen Grund til at „føle sig“. —

Fladvandet og Aaløbet derudenfor piskes af den glade Floks Arme og Ben. Skraal og Latter og kaade Raab naar op paa Bakkekammen, hvor du ligger strakt i Kløveren, med Hagen mellem Hænderne og Snadden mellem Tænderne. —

„Præstens Jæ-ens! Ka' du saa svemme tværs over Aaen? — Under Vandet!?“ raabte Skrædderens lille, fregnede August med sin Moders skingre Røst.

„Aa, han ka' Fa'en, ka' han“! skreg en halv Snes andre Drenge.

Uden at svare et Ord dukkede Præste-Jens under. Der blev Stilhed i Flokken. Man fulgte et Øjeblik med Øjnene Knøsens Legeme under Vandet. Saa kunde man ikke se ham længere. Og i spændt Forventning biede man efter at se det lyse, kortkrøllede Hoved dukke op ved Sivene paa den anden Aabred.

Sekunderne blev til Minutter for de biende. Men Jens kom ikke op. Der syntes at hengaa en lille Evighed. Og han kom ikke op endda.

Saa begyndte pludselig August at skrige og stampe i Vandet: Det var en pludselig Angst, der tog ham. Alle de andre, undtagen Husmands-Jens, gjorde kort omkring og vadede rædselsslagne op mod Land. Kun Husmands-Jens blev staaende, i Vand til Skuldrene, tavs og spejdende .... Saa dukkede Præstedrengen pludselig op.

Underligt saa det ud: Gispende og fægtende for at faa Luft løftede han Hovedet over Vandskorpen derovre ved de høje Siv paa den modsatte Bred. Han vilde svømme. Men han kunde ikke. Han greb sig til Halsen, sled og bed omkring sig .... Saa var det, at Husmands-Jens svømmede over Aaen for at hjælpe ham. — Men de andre Knøse skreg og sprang af Rædsel i Land.

Præste-Jens havde faaet noget om Halsen, mens han svømmede fremad dernede under Vandet: Et langt, slimet, tungt Reb var det, en Snor med noget i begge Ender. Han var lige ved at drukne, da Husmands-Jens kom til og „snop'“ ham. Der var ikke Stunder til at faa redet ham ud. Husmands-Jens bare tog ham i Armen og svømmede paa Ryggen med ham og hans Paahæng over Aaen.

Da de fik bjærget Præste-Jens i Land, op i Fladvandet, halede han en lang slimet Line efter sig. I den ene Ende af Linen hang

en Kampesten. I den anden — et Hunde-Kadaver saa stort, som et Faar! ...

„Aah-h! Ded æ' Lire-Las'es Ami! Ded æ' Lire-Las'es Ami!“ raabte hele Sværmen, greben af Glæde over Genkendelsen og Genkendelsens Sikkerhed.

„Ded æ' Lire-Las'es Ami! — — Gu' Fa'r beva's!“ — —

Præste-Jens vaklede i Land. Han strøg Vandet af sig, bleg og tavs, og trak med Husmands-Jenses Hjælp i Klæderne.

„Jæ' trovde s'Gu', a' do va' bleven dernøre“! sagde Skrædder-August. Han stod og stak i Pudel-Kadaveret med en Pind.

* * *

Ding — dang! — Ding — dang! — Nu ringer Landsbykirkens Klokker; — mens Jorden er dejlig og prægtig Guds Himmel! mens Forsomren flyver over Landet med Sang og Klang, med Duft og brogede Farver, — med et Slæb, saa langt, saa langt, af Menneskefryd og Elskov, og af hvad der er skønt for Himmel og for Jord. — Ding — dang! Ding — dang!

De ringer, Klokkerne i det hvide, høje Taarn, hvor Uglen og Falken bor, — de ringer for Præstens unge Søn. Død ligger han i den sorte Kiste. Med fast Haand, med en Stemme, som den indestængte Sorg gør barsk og hvas i Klangen — og med Taarerne strømmende i langsom Strøm ned over de furede, sletragede Kinder, kaster hans Fader, den gamle Præst, de tre Spademaal Jord paa det blomstersmykkede Kistelaag. Det store Følge blotter Hovedet. Mange ærlige Taarer fældes: Præste-Jens var alles Yndling. — Selv Skrædder-August, der i Afstand ser til, hvilende i det lange Græs oppe paa Kirkegærdet, selv han glemmer for et Øjeblik at gnave af Fidte-Rundtenommen.

Der gik otte Dage. Og Klokkerne ringede igen: For Husmands-Jens ringede de, mens Sommerregnen strømmede ned over Jorden, sivede ned i den aabne Grav. Dump Sorg hvilede over Følget. — Denne Gang laa Skrædder-August ikke paa Kirkediget: Han laa hjemme i sin Seng, med tør Tunge og store vidtopspilede Øjne, og fantaserede over Lire-Las'es krøllede Pudel, der stadig sad paa Dynen og stirrede paa ham med sine raadne Øjne, Pudlen, der stadig vilde slikke ham med denne Tunge, der var saa fuld af Maddiker! ....

Det var Tyfus, der drog hærjende og dræbende fra Hus til Hus i den lille By og derfra videre og videre ud i Sognet.

Præste-Jens var det første Offer. Saa døde Husmands-Jens. Saa Skrædder-August, og Mikkel fra Sandbanken, og Hans, og Mette, og Mettes Moster. Skolemesterens Frederik kom sig. Men hans Søster døde. I Løbet af tre Uger havde Sygdommen grebet om sig som en rivende Farsot. Klokkerne gik, og Graveren gravede, og den gamle Præst maatte vende Ligtalernes store Bunke. — — —

Nede i Aaen voksede Siv og Rør. Brudelys og Bukkeblad var for længst afblomstrede. Engen var slaaet; — der var ikke saa broget længere dernede. Men, hvad der var, havde vokset sig sig saa højt og stort og tæt, at man knebent kunde se Aaløbet for al den frodige Vækst.

Nede i Aaløbet, ret ud for Fladvandet, laa Lire-Las'es brune Pudel. Den laa der endnu, forankret ved sin Kampesten, med Gumpen just lige i Vandskorpen og Hovedet nedad. Skjult af blomstrende „Grøde“ og stærke, mørkegrønne Siv laa Kadaveret, sikkert fortøjet i Kanten af Strømmen. Rørsangeren sang dernede i de mørkegrønne Siv; Nattergalen klukkede i Busken, der hældede sig ud over Vandet; og Pudel-Kadaveret stank fra det lune Vand.

I Skumringen efter de hede Sommerdage blev Pudel-Aadslet især livligt. Det gyngede i Vandets Skvulp for Aftenvinden, og Myriader af giftige, levende Væsner vrimlede frem af det laadne, hullede Skind. De slap Taget og drev i Tusindvis med Strømmen, langsomt nedad, hen til Broen, hvor Folk fra Byen hentede Vand, bort til den store Sten, hvor Konerne vaskede. I de lune Aftner og Nætter steg Stanken fra det døde Dyr, næsten som noget haandgribeligt op i den disede Luft. Ingen vidste, hvorfra den kom. Ingen gad søge. Naar Folk kom roende, hastede de bare for at slippe forbi det forpestede Sted.

Og mens Forsomrens Blomster afblomstrede og satte Frugt, blev Kadaveret i det lunkne, mørke Vand giftigere og giftigere. Lirelas'es Ami blev mægtigere og mægtigere! Fra Pudlens Fødsel, til den langsomt blev kvalt under Kampen i Vandet med en lovlig let Sten, havde den været et mishandlet Udskud. Foragtet, sultet og sparket havde den levet. Men — efter Døden blev den stor! Pudlens Genfærd beherskede Egnen. Pudlens Genfærd løftede sig i de lune Nætter op af det sorte, dovnende Aaløb. Det bredte sig, med Flagermusens Hastværk, over de taagede Enge, gennem de duftende Haver, over den hele By. — Kadaveret blev mægtigere og mægtigere: det var Kadaveret, der beherskede Egnen, — Kadaveret og Ligklokken. Kadaveret sendte dødbringende Kim i Munden paa

de Folk, der badede langt borte. Det dræbte prompt paa Afstand. — Men det fik Lov at ligge, hvor det laa.

Og Ligklokkerne ringede, ringede, ringede. Lærde Folk kom tilrejsende. De undersøgte Brøndvandet oppe i Byen og Mælken og de syges Blod, Spyt og Excrementer. Ingen Umag blev skyet. Og alt, hvad de fandt, og troede at finde, blev sat i Stil og trykt i det lærde Maanedsskrift.

Kun Lire-Las'es Ami fandt de ikke: Ami laa fortøjet langt fra Byen i sin Sivskov, tyk og svullen. Ingen tænkte paa Ami.

Og ingen savnede Ami, da den en Nat drev af i en Efterhøsts-Storm, sønderrev sit raadne Ankertov og flød langsomt med Strømmen ad Havet til.

H. Kaarsberg.

OM PROPORTIONAL REPRÆSENTATION.[1])

Ved at studere Litteraturen om proportionale Valg, har jeg faaet et Indtryk af, at Problemet, saaledes som det i Almindelighed formuleres, er meget svært, men tillige, at denne Formulering ikke er den naturlige, ikke er den, som skal føre til en endelig Løsning. Man har efter min Mening begaaet den sædvanlige Fejl, at sætte en ny Lap paa et gammelt Stykke Tøj, idet man med Bibeholdelse af saa godt som alle gamle Valgbestemmelser har søgt at tilvejebringe en Forbedring, som i øvrigt kun vil afhjælpe en af de mange Mangler ved vor nuværende Valgteknik.

Det er nødvendigt at slaa ind paa en anden Vej. Vi maa tage Spørgsmaalet i hele dets Almindelighed; vi maa kritisere de gængse Valgbestemmelser og undersøge, hvorvidt de virkelig er logisk berettigede; hvis dette ikke er Tilfældet, hvis det skulde vise sig, at de savner den Karakter af Nødvendighed og det indre Sammenhæng med Repræsentationsproblemet, som maa fordres, da maa de opgives, og da vil ogsaa, som jeg skal vise, hele Spørgsmaalet stille sig væsentlig simplere.

For Kortheds Skyld skal jeg først opstille de tre Grundprinciper, hvorpaa efter min Mening en rationel Valgmetode bør bygges. Herved vil det vise sig, at Proportionalitetsproblemet, som hidtil saa godt som udelukkende har tiltrukket sig Opmærksomheden, løses saa at sige af sig selv, at de Vanskeligheder, dette Problem ellers foraarsager, for største Delen er kunstige og falder bort, saa snart man har dannet sig et klart Begreb om Repræsentationsproblemet i hele dets Udstrækning.

[1]) Skønt Dr. Cassels Artikel paa nogle Punkter har særlig svenske Forhold for Øje, har dog hans Principer universel Interesse og Anvendelighed, ligesom ogsaa hans Artikel er skrevet særlig for „Tilskueren“. Red.

Det ligger i Begrebet Repræsentation, at Vælgerne skal tage Beslutninger med Hensyn til en Del Spørgsmaal, men overlader dette Hverv til et mindre Antal Personer, fordi det store Antal Vælgere ikke let selv kan fungere som raadslaaende og besluttende Forsamling. Valget betyder da en Koncentration af Vælgerne, hvorved hver Vælger enten overdrager sin bestemmende Ret til én Person eller muligen fordeler den paa flere.

Nu maa man fordre, at, saa vidt muligt, ingen af disse saaledes overdragne Rettigheder gaar tabt.

Imod denne Fordring forsynder man sig nu paa to Maader. For det første har den Person, som bliver valgt, ingen Nytte af Stemmer, han faar udover det, ifølge den anvendte Valgmetode, nødvendige Antal. Disse Stemmer regnes ham ikke paa nogen Maade til Gode og maa saaledes ogsaa fra Vælgernes Side anses for bortkastede. I saa Henseende synder, saa vidt jeg ved, alle hidtil opstillede Valgmetoder, og heri har jeg troet at finde den vigtigste Aarsag til Vanskeligheden, for ikke at sige Umuligheden af ad hidtil betraadte Veje at opnaa en virkelig proportional Repræsentation.

Derfor opstiller jeg som mit første Princip:

„Hver Kandidat, som bliver valgt, betragtes som valgt med det Antal Stemmer, han virkelig har faaet. Ved alle Afstemninger indenfor Repræsentationen deltager han med dette Antal Stemmer.“

Ved dette Princip vinder man i det mindste, at ingen af de Stemmer gaar tabt, hvormed en Kandidat virkelig vælges. Dette er imidlertid blot den ene Fejlkilde. Den anden, den, som hidtil udelukkende har tiltrukket sig Opmærksomheden, er, at Stemmer gaar tabte paa Kandidater, som ikke bliver valgte.

Er det paa Forhaand bestemt, at der kun skal vælges en eneste Repræsentant, maa dette Tab naturligvis betragtes som uundgaaeligt. Men naar Valget omfatter flere Repræsentanter, beror Tabet paa en fuldstændig urimelig Bestemmelse. Antag nemlig, at 6 Repræsentanter skal vælges. Man plejer da at give hver Vælger 6 Stemmer, og Hensigten hermed er tydelig den, at Vælgeren skal kunne fordele sine Rettigheder paa 6 Kandidater. Men hertil føjes saa den Bestemmelse, at han virkelig ogsaa *skal* fordele sine 6 Stemmer paa 6 *forskellige* Kandidater.

En saadan Fordring savner i Virkeligheden al Grund i Valgprocessens Natur.

Antag, at Vælgerne bestaar af to Partier, hvoraf det ene har

810 Tilhængere, det andet har 402. Det største Parti driver da sine 6 Kandidater igennem, det mindste bliver urepræsenteret. Hvorfor? Den simpleste Eftertanke siger os, at en naturlig Sammensmeltningsproces af disse Vælgerpartier vilde resultere i 4 Repræsentanter for det ene, 2 for det andet Parti. Herved kom saa godt som hver eneste Stemme til Anvendelse. Hvorfor skal man da have dette umaadelig store Tab af 402 Stemmer, som i virkelige Tilfælde plejer at stige endnu højere?

Svaret paa dette meget berettigede Spørgsmaal er simpelt nok:

Valgloven tvinger de mindre Partier til at splitte sig paa flere Kandidater, end de med Rimelighed kan gøre Fordring paa at sætte igennem, og driver dem herved med Nødvendighed til at bortkaste deres Stemmer.

Lad Vælgerne saa heller fordele deres Stemmer efter Forgodtbefindende! Det mindste Partis Tilhængere vil da i ovennævnte Eksempel stemme paa kun 2 Kandidater, give 3 Stemmer til hver af dem, hvorved begge disse Kandidater naar op til et Stemmeantal af 1206 og saaledes bliver valgte.

Den væsentligste Hindring for at gennemføre Proportionalitetsprincipet fjernes altsaa ved det simple Skridt at stryge en saa ganske ugrundet Bestemmelse, hvor den findes.

For at komme til en fuldstændig Løsning af Problemet er det imidlertid nødvendigt at se Sagen fra et noget almindeligere Synspunkt. Vi tænker os et Valg som en sukcessivt fremadskridende Proces: den enkelte Vælger overdrager sin Magt, eller en Del deraf, til en anden, denne muligen baade sin egen og den overdragne Magt til en tredje osv. Hensigten med denne Proces er saa opnaaet, naar Antallet af Magthaverne eller Repræsentanterne er blevet saa lille, at de passende kan udgøre en Repræsentation.

Det er kun Bekvemmelighedshensyn, som nødvendiggør en særskilt Bestemmmelse om, hvor langt denne Vælgernes Koncentration skal drives, for at den skal konstituere et Valg. Men med det samme er ogsaa de Betingelser fastslaaede, som fordres, for at den enkelte Repræsentant skal anses som valgt. De mangfoldige andre Hensyn, som sædvanlig gør sig gældende paa dette Omraade af Valglovgivningen, er i Grunden fremmede for Problemet og bidrager kun til at komplicere Sagen og forrykke hele Valgprocessen.

I det her angivne Øjemed er det slet ikke nødvendigt paa Forhaand at bestemme Repræsentationens Størrelse nøjagtigt i Tal.

Alligevel staar denne Nødvendighed for Forfattere og Lovgivere som et urokkeligt Axiom, hvorpaa det endnu aldrig er faldet nogen ind at tvivle! Denne Maade at begrænse Repræsentationens Størrelse paa medfører i øvrigt forskellige Mangler, naar Vælgerne er inddelte i Valgkrese. Foreløbig skal jeg nøjes med at paapege, at den overhovedet ikke forudsætter, at Vælgernes Koncentration har naaet noget som helst Stadium. Den udtager ganske simpelt et vist Antal af dem, som i et givet Øjeblik har den største Magt, og erklærer dem for valgte, aldeles bortset fra, hvor stor eller hvor lille en Magt, der kan være samlet paa dem, og bortset fra, om muligen andre Kandidater kunde faa Fortrinet, hvis Koncentrationsprocessen skred frem endnu et Stykke. Erkendelsen af disse Fejl i de sædvanlige Forskrifter har ført mig til det andet Princip i min Valgmetode:

„For at en Kandidat skal være valgt, fordres, at han har opnaaet et vist paa Forhaand givet Antal Stemmer“.

Vi har sagt, at ved den Sammensmeltning af Vælgere, som en Repræsentation forudsætter, kan en Vælger overdrage sine Rettigheder enten til en eller til flere Repræsentanter. I det sidste Tilfælde er det bedst, saaledes som det almindelig finder Sted, at tildele hver Vælger et vist Antal Stemmer, saa at Fordelingen kan gaa for sig uden alle Vanskeligheder. Det er imidlertid af Betydning, at man nøjagtig gør sig klart, hvad man tilstræber ved at give Vælgerne Lejlighed til saaledes at fordele deres Magt.

Et Partis Maal er nu, sagt i al Almindelighed, at faa et Flertal Repræsentanter. Men helt anderledes stiller Sagen sig, naar det drejer sig om den nu foreslaaede Repræsentationsform.

For at belyse dette, skal jeg vælge et Eksempel. Antag, at der ifølge det andet Princip fordres 500 Vælgere for at kaare én Repræsentant. Hvis et Parti nu bestaar af 1200 Medlemmer, kan det naturligvis give alle sine Stemmer til en eneste Repræsentant, og ifølge mit første Princip, at Repræsentanten deltager i Afstemningerne med det Antal Stemmer, hvormed han er valgt, er det jo ligegyldigt, om Partiet repræsenteres af en eller flere Personer.

Men det kan ske, at Partiet har to Kandidater med saa udmærkede personlige Egenskaber eller saa overlegen Begavelse, at det var ønskeligt, at begge kom ind i Repræsentationen. I saa Fald kan man naturligvis tænke sig, at Partiet deler sig i to Dele hver paa 600 Vælgere, og at hver Del driver en Kandidat igen-

nem. Men denne Manøvre forudsætter naturligvis den mest gennemførte Partidisciplin og den nøjagtigste Kendskab til Partiets Styrke, en Forudsætning, som Valgmetoden vanskelig kan arbejde med.

Denne Mangel afhjælper man ved at tildele hver Vælger 2 Stemmer. Med det samme hæves naturligvis Valgsifret fra 500 til 1000. Partiets Kandidater faar saa begge 1200 Stemmer og gaar saaledes ind i Repræsentationen. Har man mange dygtige og begavede Repræsentanter at opstille, kan det muligen være bedst at give hver Vælger 3 eller maaske endnu flere Stemmer, saa at et stort Parti kan indvælge flere Repræsentanter; men saaledes som Forholdene i Almindelighed er, vil man uden Skade kunne nøje sig med to Stemmer pr. Vælger. Hensigten med, at et Parti stræber efter at øge Antallet af sine Repræsentanter, kan saaledes kun være at styrke sine rent personlige Kræfter; thi med Partiets numeriske Magtstilling ved Afstemninger har dette — ifølge mit 1ste Princip — intet at gøre.

Nu kan det imidlertid ske, at Deltagelsen i Valget bliver mindre, end man paa Forhaand havde beregnet, saa at f. Eks. kun 900 af de 1200 Partimedlemmer afgiver deres Stemmer. I saa Fald skulde ingen Kandidat være valgt, og dette, skønt Antallet 900 stemmegivende i og for sig er mere end tilstrækkeligt til at sikre Partiet en Repræsentant. Hvad betyder nu dette? Ligefrem, at Vælgernes Koncentration endnu ikke har naaet det Punkt, som den naturlig bør naa, og som den ogsaa efter al Sandsynlighed vilde have naaet, hvis Vælgerne paa Forhaand havde været sig deres virkelige Styrke bevidst. Valgmetoden bør altsaa virke som en Slags Fortsættelse af Vælgernes Sammensmeltning, saaledes at de Stemmer, som falder paa den ene Kandidat, overflyttes paa den anden; derved faar han i alt 1800 Stemmer, og hans Valg betrygges.

Vi kan formulere denne Fordring i vort tredje og sidste Princip:

„Hvis en Kandidat ikke opnaar det Stemmeantal, som paa Forhaand er bestemt, for at en Person skal være valgt, saa fordeles hver Stemme, han har faaet, i lige Dele paa de øvrige paa **samme** *Stemmeseddel tilbageværende Kandidater.*

Kan nogen af disse trods sine saaledes erhvervede Stemmer, dog ikke vælges, fordeles hver ham tilfaldende Stemme paa samme Maade som før.“

Herved kan naturligvis aldrig en Stemme flyttes fra en Stemmeseddel til en anden; hele Processen indskrænker sig til at

fordele en Vælgers Stemmer paa de Kandidater, han har stemt paa, saa at hans Stemmer saa vidt muligt kommer til Nytte.

Et Eksempel vil bedst vise den i øvrigt meget simple Teknik i denne Valgmetode. Vi antager, at hver Vælger har 3 Stemmer, og at der fordres 1200 Stemmer, for at en Kandidat skal blive valgt. Efter at Stemmesedlerne er aabnede, opstilles følgende Tabel over deres Indhold:

Antal Stemmesedler	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
1160	1160	1160	1160										
650	„	„	„	1300	650								
410	„	„	„	410	820								
408	„	„	„	„	„	1224							
400	400	„	„	„	„	„	800						
380	„	„	„	„	„	„	„	1140					
300	„	„	„	„	„	„	„	„	900				
26	„	„	„	„	„	„	„	52	„	26			
11	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	33		
8	„	„	8	„	„	„	„	16	„	„	„		
5	„	„	„	„	„	5	„	„	„	„	„	10	
5	„	„	„	„	„	5	„	„	„	5	„	„	5
1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1
3764	1560	1160	1169	1710	1470	1234	800	1208	900	31	33	11	6

Det første Parti optræder med 3 Kandidater A, B og C; de følgende har i Almindelighed blot 1 eller 2. Saaledes f. Eks. giver den fjerde Gruppe alle 3 Stemmer til F, hvorved hans Stemmeantal bliver = 3 Gange Antallet af Partiets Stemmesedler. Den anden og tredje Gruppe tilhører samme Parti, men den ene Gruppe giver 2 Stemmer til D, 1 til E, medens den anden foretrækker E og giver ham 2 Stemmer. I øvrigt vil Tabellen næppe behøve nogen videre Forklaring.

Det ejendommelige for denne Valgmetode er, at man sukcessivt bestemmer, hvilke Kandidater som ikke blive valgte. I nederste Række i Tabellen findes det Antal Stemmer, som er tilfaldet hver enkelt Kandidat. Af disse har M det mindste Antal 6 og kan naturligvis ikke blive valgt. Hans Stemmer fordeles, saa

at C og L faar en halv Stemme hver, F og J hver $2^1/_2$. Derefter kommer L: af hans Stemmer tilfalder $1^1/_2$ C. 10 F. Endvidere stryges K helt og holdent, og af J's Stemmer overføres $7^1/_2$ paa F og 26 paa H.

Et Parti har givet alle sine Stemmer til I, men har ikke været stærk nok til at drive hans Valg igennem. Da det ikke har sluttet sig til noget andet Parti, er naturligvis dets 900 Stemmer bortkastede. H har selv 1208 Stemmer og faar desuden 26, er saaledes valgt med 1234 Stemmer. G's 800 Stemmer overgaar alle paa A. F bliver valgt med 1254 Stemmer, E med 1470. D med 1710.

C har nu 1171 Stemmer. Vi maa saaledes først behandle B, som kun har 1160 Stemmer. Han bliver ikke valgt, men hans Stemmer fordeles ens mellem A og C. Herved bliver C valgt med 1751 Stemmer og endelig A med 2940 Stemmer.

Valgte ere saaledes 6 Repræsentanter, nemlig A, C, D, E, F og H. Metoden er altsaa den, at man for hvert nyt Skridt stryger den Kandidat ud, som da har det mindste Stemmeantal og fordeler hans Stemmer efter den givne Regel. Hermed fortsættes, indtil det mindste Stemmeantal er 1200, hvorefter de øvrige er valgte med de Stemmeantal, de under Processens Løb kan have faaet. I de fleste Tilfælde ser man saa godt som øjeblikkelig, hvilke som blive valgte.

Med Hensyn til simpel Teknik lader saaledes Metoden intet tilbage at ønske. Der staar saa tilbage at diskutere de Principer, der ligger til Grund for denne Repræsentationsform og de Resultater, hvortil den fører.

Man sammenstiller ofte Begreberne „urepræsenterede" og „ikke stemmeberettigede". Hvor falsk er ikke dette? Den almindelige Stemmeret i og for sig er ikke Repræsentationsret for mere end en Brøkdel af Befolkningen.

Der findes to Grunde for en stemmeberettiget til ikke at deltage i et sædvanligt Valg til Rigsdagen: enten „min Kandidat bliver valgt uden min Stemme", eller „han bliver i alle Tilfælde ikke valgt". Den første Grund er et Udtryk for det Misforhold, at de Stemmer, en Kandidat faar ud over det nødvendige Antal, er til ingen Nytte. Den anden er en Følge af det urimelige i ikke at tage noget Hensyn til Minoritetsstemmer. Det er begge disse Omstændigheder, som gør Antallet af dem, der virkelig vinder noget ved at deltage i Valget, til en Brøkdel af det Antal, som

deltager, og naturligvis til en endnu mindre Brøkdel af Antallet af stemmeberettigede.

Den sidste af disse Mangler kan i nogen Grad afhjælpes ved en eller anden af de Metoder, man har foreslaaet for at imødekomme Minoritetens Ret. Men endnu har ingen Valgmetode forstaaet at sikre den Kandidat, der har samlet om sit Navn adskilte politiske Grupper og faaet Hundreder af Stemmer mer end mange af de øvrige valgte, en hertil svarende større Indflydelse. Det er denne yderst betænkelige og, saa vidt jeg ved, hidtil fuldstændig ubemærkede Mangel i de gængse Valgmetoder, som jeg vil afhjælpe ved den Bestemmelse, at hver Repræsentant skal regne sig til Gode det Antal Stemmer, han fik ved Valget, og med dette Antal Stemmer deltage i Repræsentationens Afstemninger.

Dette Princip giver et nyt Bidrag til Løsningen af Problemet om en proportional Repræsentation. Thi, for saa vidt som Vælgerne slutter sig sammen i Grupper, tilstrækkeligt store til at drive i det mindste én Kandidat igennem, er Magtstillingen indenfor Repræsentationen ganske den samme som ved en Folkeafstemning, hvor hver Vælger direkte kan udtale sig. Videre kan man ikke komme.

Det Antal Stemmer, som ved denne Valgmetode gaar tabt, er det mindst mulige, og det er ikke blot en uundgaaelig Forudsætning for hver virkelig proportional Repræsentation, men ogsaa i sig selv en betydelig Fordel.

Hvilket helt andet Liv og Deltagelse i Valget vil der ikke blive, hvis Minoriteterne har nogen Udsigt til at blive repræsenterede, og hvis Vælgerne véd, at hver eneste Stemme, deres Kandidat faaer ud over det Stemmeantal, som fordres for at sikre hans Valg, er et Plus i hans Magt indenfor Repræsentantforsamlingen.

Men, vil maaske nogen indvende, paa denne Maade faar nogle Valgkrese meget mægtige Repræsentanter, medens andre maaske bliver helt urepræsenterede. Antag, at Riget er delt i en Mængde omtrent ens store Valgkrese, at hver Vælger har 3 Stemmer, samt at der fordres 1200 Stemmer, for at en Kandidat skal erklæres for valgt. Da kan det jo ske, at en livlig Valgkres, saadan som ovenfor vist, faar 6 Repræsentanter ind med et sammenlagt Stemmeantal af 10,359 Stemmer, medens en anden Valgkres, hvor den politiske Interesse er meget ringe, eller hvor Splittelsen er alt for stor, ikke engang kan samle 1200 Stemmer paa noget eneste Navn, saa at denne Kres saaledes bliver urepræsenteret.

Langt fra at anerkende dette som en Mangel ved Metoden, betragter jeg det tværtimod som et af de vigtigste Punkter i Fordringen til en proportional Repræsentation. Thi det er dog tilsidst de stemmende eller, rettere sagt, de, som driver deres Kandidater igennem, som bliver repræsenterede. Ifølge den traditionelle Valgmetode kan saaledes en ubetydelig Klike af Vælgere i den ene Kres have lige saa stor Indflydelse paa Repræsentationens Sammensætning som en stor og enig Vælgerskare i en anden Kres. Og hvis Oplysning og politisk Interesse i en Valgkres er i Stigning, øges alligevel ikke derfor Kresens Magt med en eneste Stemme.

At dette er et Misforhold har man nok indset, og som et Udslag af denne Opfattelse maa man vel nok betragte den Bestemmelse i Sverigs Konstitution, at Byerne har større Repræsentationsret end Landet. Men hvor stereotyp en saadan Bestemmelse er, hvor lidet skikket til at afpasses efter den moderne Udvikling, det forstaar sikkert enhver, som blot en Smule har iagttaget den Evne, Kommunikationerne har til at udjævne Forskellen mellem Land og By.

I øvrigt, hvem siger os, at Byernes Interesser er akkurat dobbelt saa store som Landets? Eller findes der maaske noget bedre Maal paa Styrken af en Valgkreses Interesser end netop Deltagelsen i de Valg, som har til Hensigt at beskytte disse Interesser?

Dette Spørgsmaal hænger i øvrigt meget nær sammen med Spørgsmaalet om det Antal Repræsentanter, som bør vælges af hver Valgkres. Er der i og for sig nogen Mening i paa Forhaand at bestemme dette Antal? Selvfølgelig ingen anden end at garantere Valgkresen en vis Indflydelse, som maaske tilsidst endda blot tilkommer en ubetydelig Del af Vælgerne. For at opnaa dette har man tilføjet den endnu mere vilkaarlige og urimelige Bestemmelse, at hver Vælger er forpligtet til at stemme paa det for Kresen paa Forhaand bestemte Antal Kandidater.

Men hvis der nu ikke findes mere end 5 passende Kandidater, og man er nødt til at vælge 20? Hvorledes bærer man sig saa ad? Ja, saa fylder man de tomme Pladser ud med Nuller, med Navne, som Vælgerne slet ikke kender, men som de maa stemme paa for at faa Listen fuld og naturligvis ogsaa for at give de virkelige Sifre deres rette Værdi. Deraf alle disse Stemmemaskiner og alt dette Partifører-Overmod, som udgør et af de mest fremtrædende Karaktertræk hos Nutidens Nationalforsamlinger.

En anden Frugt af disse kunstige Indskrænkninger i Valgets Frihed er det unaturlige Kompromis mellem vidt adskilte Partier. Hvis et Parti er tilstrækkeligt stærkt til at sætte 3 Kandidater igennem, men Valget skal omfatte 5, da maa Partiet søge sig Bundsforvandte, som for sig selv kan sætte 2 igennem. I andet Fald vil Partiet ikke faa en eneste Repræsentant. Hvis det første Parti har 600 Tilhængere, saa bør det andet med Rette have 400; hver Vælger har 5 Stemmer. Kompromisset bestaar da i, at det første Parti giver det andet 2 × 600 Stemmer, det andet giver til Gengæld 3 × 400 Stemmer.

Nu spørges der: hvortil skal denne underlige Manøvre tjene? Er det ikke meget naturligere, at det første Parti beholder alle sine 3000 Stemmer og giver dem direkte til sine egne Kandidater, saa at deres Valg betrygges, paa samme Gang som det andet Parti med sine 2000 Stemmer sætter sine 2 Kandidater igennem?

Naturligvis er en Sammenslutning mellem visse nærstaaende Grupper af Vælgere ønskelig, ja, endog en uundgaaelig Forudsætning for, at et Valg overhovedet skal komme i Stand. Men Kompromisser af den ovennævnte Art er og bliver en Unaturlighed, der har sin Grund i, ja bliver en ligefrem Følge af en forældet Valgmetodes vilkaarlige Bestemmelser. Men ikke nok med, at deslige Kompromisser er unyttige, de er direkte skadelige, de virker nedsættende paa det politiske Liv og har mere end nogen anden Omstændighed bidraget til den ringe Anseelse, som Valgbevægelserne og deres Ledere sædvanligvis nyder.

For øvrigt kan det Princip, at ingen Vælger behøver at fordele sine Stemmer paa flere Kandidater, end han selv ønsker, bringes til Anvendelse ved saa godt som enhver Valgmetode, og den fordrer ikke med Nødvendighed, at man med det samme akcepterer de øvrige Principer, hvorpaa den her foreslaaede Form for Repræsentationens Dannelse hviler.

Til sidst blot nogle Bemærkninger af mere teknisk Art. Maaske vil man finde det lidet passende, at Repræsentanternes Antal det ene Aar er forskelligt fra det andet. Hertil svares, at en lille Forskellighed jo aldeles ikke er fremmed for Lovgivningen, og større Forskelligheder kan næppe befrygtes. Vel er det saa, at Deltagelsen i Valget er forskellig i de forskellige Aar, men dette betyder alene, at Repræsentanterne kommer til Rigsdagen med et større Antal Stemmer; deres Antal reguleres væsentlig af

andre Faktorer, f. Eks. af Tilstedeværelsen af politiske Kapaciteter samt af Partifordelingen.

Af større Interesse turde det være at undersøge, hvorledes man skal kunne foretage Afstemninger i en Repræsentation, naar hvert Medlem har sit særskilte Antal Stemmer. Naturligvis kan man gøre dette paa sædvanlig Vis, saa at de forskellige Summer optegnes og summeres. Denne Metode medfører dog megen Tidsspilde. Afstemningen kan væsentlig lettes ved Hjælp af Regnemaskiner og deslige. Den kan ogsaa let foretages ved, at der trykkes paa den ene eller den anden af et Par elektriske Knapper. Opsummeringen af Stemmerne kan da med Hensyn til Repræsentanternes forskellige Antal Stemmer øjeblikkelig foretages ved en til det Øjemed konstrueret Maskine. Man vil ogsaa kunne — i Ordets egentlige Forstand — veje Stemmerne: hver Repræsentant har en Sølvkugle, som vejer saa mange Centigram, som hans Antal Stemmer angiver. Man har da en Vægt med 2 Skaale, en for „Ja“ og en for „Nej“. Hvis man saa vil, kan man ad optisk Vej projicere Balancen paa en Væg, saa at Kammeret kan følge Vægtens Bevægelser under Afstemningen. En saadan Votering vilde i det mindste være interessantere at følge end den sædvanlige Oplæsning af „Ja“ og „Nej“.

Stockholm, Maj 1896.

GUSTAV CASSEL.

KUNST.

Kunstmuseet. — Rubens: Salomons Dom.

Planen for Bygningen synes besynderlig letsindig. Den har indskaaret en pompøs Forhal i Bygningens Hjerte, ødt Resten af dens Kerne paa to store, unyttige Fængselsgaarde, og levnet Kunsten en Skal, der er for tynd og for lille. Efter Bygningens kæmpemæssige Omfang, efter den flotte Forhal, hvis kunstneriske Værd iøvrigt ganske svarer til Facadens, har de fleste sagtens ventet at finde en lang Række pragtfulde og rummelige Sale med vid Plads ikke alene for vore Kunstsamlinger i deres nuværende Omfang — og for Afstøbningsmuseet, der er i sin Vorden, og som Stuetagen er forbeholdt, — men ogsaa for alle de Forøgelser og Udvidelser, der med Rimelighed lader sig vente i Løbet af det tyvende Aarhundrede. Jo pyt! sagde Per til Kongen. Allerede nu er der saa godt som ingen Plads tilovers.

Af Malerilokalerne er de to store Ovenlyssale afgjort de bedste; der er Rum til at komme Billederne paa Afstand og Lyset er upaaklageligt. De andre Stuer er temmelig tarvelige, uheldige i Forholdene, uden tilstrækkelig Dybde. Vægfarverne er overalt daarligt valgte, Lofterne græsselige. Alligevel maa det indrømmes, at ogsaa disse Stuer gennemgaaende lader de enkelte Billeder ses godt, og saaledes dog afhjælper et væsentligt, længe og dybt følt Savn.

Ubetinget uheldigst fremtræder den nyere danske Malerkunst i en Række smaa Kabinetter, der kunde være meget fortræffelige for en Samling Studier og Smaabilleder, men som nu rykker os alt for mange af Gallerikommissionens store Forsyndelser ubehageligt nær for Næsen. Det vilde være ubilligt at dømme vor nyere Kunst efter dette Udvalg; intet Menneske drister sig til at paastaa, at

Kommissionen har sørget for eller sørger for at skaffe Samlingen lutter Perler. Besynderligt nok vilde sikkert af selve dens Medlemmer hver enkelt meget betakke sig for at være ansvarlig for Indkøbene. Vilde disse ikke uden Tvivl blive adskilligt bedre, om de enkelte Medlemmer skiftevis — for et Aar ad Gangen — overtog hele Ansvaret og personligt høstede den fortjente Ære eller Skam? Men herom nytter det jo næppe at tale. Mellem de Værker af nyere dansk Malerkunst, Samlingen ejer, findes dog ogsaa mange smukke og betydelige Arbejder, — endog et enkelt Mesterværk: Johansens Aftenbillede, — Fremtiden vil nok vide at bøde paa Manglerne.

Repræsentationen for den ældre danske Malerkunst har jo til vor Trøst ikke altid været saa god som den nu er. Et stort Tal af daarlige Indkøb er efterhaanden udsondrede fra Galleriet, og ikke faa Arbejder af de fremragende Malere erhvervede efter deres Død. De fleste Billeder af Eckersberg er ikke gamle i Galleriet, helt nyankomne er Portræterne af Politilæge Rost og af A. S. Ørsted, det sidste, der er velkendt fra Kobberstikket, hører i øvrigt ikke til hans bedste. Udmærkede ny Erhvervelser er P. C. Skovgaards „Begyndende Aftenskumring i en Skov“ med den kostelige Staffage af Uglerne, der begynder at røre sig til deres natlige Liv, og Vermehrens stemningsfulde Billede af Faarehyrden paa Heden, med Rette berømt som et af Hovedværkerne i den ældre Slægts Folkelivsmaleri. En Del smukke Billeder er nylig hjemkaldte fra Provinsmuseerne, saaledes Exners „Bondegilde i Hedeboegnen“, Skovgaards „Parti af Delhovedskoven“, et Ungdomarbejde af Kyhn fra Bornholm, frisk og glansfuldt i sin Helheds- og Frastandsvirkning, temmelig usolidt og letsindigt i Enkelthederne, og af Emanuel Larsen et Par Smaabilleder, der har noget af den det hollandske Sømaleri kære festlige Stemning, men som rigtignok er pyntelige, glatte og døde i Behandlingen, uden den Kraft, der udmærker hans store Øresundsbillede, uden den Friskhed, der udmærker alle hans nydelige Studier. Næsten alle vore ældre Malere var Fuldkommenheden nærmest i deres Studier, slige nydelige Smaating som Constantin Hansens og Roeds aandfulde Arkitekturstudier hører til de senere Aars lykkeligste Erhvervelser og burde friste Indkøbskomiteen længere ind paa en Vej, hvor virkelig varm Paaskønnelse fra unge og gamle Læber vil være den lige sikker. Der er ogsaa gjort de første gode Skridt til at skaffe Galleriet en Samling af Marstrands letbehandlede Skitser, hvor den frodige Ur-

kraft, hans Genius havde i Eje, boltrer sig fri for det Aag, den ikke forstod at bære og ikke vovede at bryde.

Det store Rum, der var beregnet til „Festsal“, — en Overflødighed, da der for et Kunstmuseum daarligt kan tænkes Aarsag til at feste —, er blevet benyttet til de nyere Billedhuggerarbejder. De giver desværre ikke Malerkunsten Grund til at skamme sig. Der er nogle smukke Ting, men for Billedhuggerkunsten var dog endnu langt mere ubetinget end for Malerkunsten den gamle Tid den gode Tid. Mærkeligt er det af se, hvor Chr. Freunds lille, i sig selv ikke betydelige Statue af en Blomsterplukkerske bliver tiltrækkende ædel og yndefuld mellem de nyere Skulpturer. En for Malerimagasinet bestemt Sal er afgivet til Bissens Byster. De danner et særdeles fængslende, i sin Art sikkert enestaaende Portrætgalleri, som giver os paalidelig Besked om næsten alle alment kendte danske Personligheder fra Aarhundredets Midte. (Kunstens Værd og Betydning for den undertiden noget søsyge historiske Videnskab er næppe tilstrækkelig agtet; vi vilde knap vide, hvad vi skulde tro om Tiberius eller Nero, om vi ikke havde de fortræffelige Kejserbyster, der ikke kan lyve). Bissens Byster har tydeligt nok glimrende, slaaende Portrætlighed, de er spillevende, karakterfulde, udtryksfine; se saaledes — for at nævne en Slump af de bedste — Bysterne af H. E. Freund, Madvig, H. C. Andersen, Weis, Jap. Steenstrup og Henr. Hertz. Naboskabet med Freunds taaler de dog næppe ret, de har ikke helt den intelligente Grundighed, den ædle og skarpe Strenghed, den holdningssikre og kraftfulde Storhed i Formen, der udmærker disse klassiske Mesterværker. Forhaabentlig vil Kunstmuseet efterhaanden faa en stor og smuk Samling af Freunds Arbejder i Afstøbninger, mange af hans Gravmæler er vistnok udsatte for Overlast paa Kirkegaardene, paa Assistens bliver saaledes det skønne Relief af Pomona ubarmhjertigt gnavet af en Marmortavle, der dækker over dets nederste Del.

Samlingen af gammel Kunst tager sig statelig ud i det ny Museum. Salen, der rummer de store Billeder af Rubens, Jordaens, Bol og Salvator Rosa, Rembrandts to Portræter og adskillige andre udmærkede Værker af gammel Kunst, virker saa imponerende, at den kan bringe Udlandets fineste Gallerier i Erindring. Med dem kan vi dog aldeles ikke hamle op. Det er jo ikke en Samling, der er tilvejebragt af nogen oplyst og kunstbegejstret Fyrste i den Tid, da der var Mesterværker nok at faa paa Torvet for en billig Penge, den har som en norsk Vise „gjort sig selv“, er dannet af

Billeder, der fra Kristiern den andens Tid og til vor for Størsteparten er komne hertil ved Tilfældets Luner. Fejlgreb ved Indkøbene er gammel Tradition, det daarlige er blevet dyrt betalt, det bedste har vi gennemgaaende faaet for lidet eller intet. Frederik den fjerde ofrede i Italien en klækkelig Sum for et Billede, der foregaves for en ægte Rafael, men har afsløret sig som en sølle Kopi efter en tarvelig nederlandsk Efterligning. Giordanos to ulystelige Billeder af Abels Drab og Abels Begrædelse har kostet mere end en lang Række af Galleriets fineste Perler, end Billederne af Mantegna, Filippino Lippi, Luini, Dubbels, og det de Keyser tilskrevne Billede tilsammen. Havde disse ikke været urimeligt billige, havde vi sagtens aldrig faaet dem.

Som Samlingen er, har vi alligevel god Grund til at føle os oprigtigt og dybt taknemmelige for den. Det er gennem den, vi først har lært at kende og at elske den udmærkede gamle Malerkunst, vi har levet os sammen med dens Billeder, og de har derved faaet forhøjet Glans i vore Øjne. Gives der noget mere hjertevindende hollandsk Familjebillede end det, der er tillagt de Keyser og som i Virkeligheden ingen aner, hvem der har malt! Findes der mere fortryllende hollandske Landskaber end Ruisdaels og van der Neers Smaabilleder i vor Samling, end van Goyens Flodprospekt og Everdingens Vandfald med den mørke, melankolske Granskov under den lyse, fint disige Luft! Hvilke dejlige Søbilleder af Dubbels, Vlieger og Zeeman, Dyrbilleder af Potter, Cuyp og Jacob van der Does! Og nu Rembrandts Billeder! Fremmede Besøgende føler sig maaske ikke særlig imponerede af dem, men vi, der har set dem saa mange Gange uden nogensinde at blive skuffede og nogensinde blive ligegyldige for dem, vilde næppe, — selv om vi havde Valget frit, — bortbytte dette Portræt af Hendrikje, hvis kærlighedsrige Sjæl lyser fra de brune Øjne med en saa rent vidunderlig Styrke og Glans, med noget andet Portræt af Rembrandt, selv af de pragtfuldeste, eller Emausbilledet med noget andet af Rembrandts smaa bibelske Billeder. Jeg har tidligere ment, at Louvrebilledet af det samme Æmne, efter hvilket vort sikkert er en ændret Gentagelse, var bedre, dets Komposition i alt Fald klarere og simplere, dets Kristushoved udtryksfinere. Men efter at have genset Louvrebilledet oftere, er det mig klart at vi dog ikke kunde staa os ved Byttet. Det har ikke denne rige Fylde og Glød i den dybe, mættede Farve, ikke denne sjælfulde Mystik i Virkningen, dette usikre Lys, der brydes med Mørket

paa det høje Rums nøgne Vægge og strejfer hen over Kristus i Forklarelsens og Genkendelsens Øjeblik. Den vort Billede tilførte Figur, den gamle, magre, udslidte Værtinde i Emauskroen med de skarptskaarne, lidt hekseagtige Træk udmodelerede i det blændende Lys, udeltagende, intet sansende af hvad der foregaar om hende, er for god en Figur, til at man kan ønske at undvære hende. Hendes Følgesvend Skafferen er maaske mindre morsomt karakteriseret end den tilsvarende Figur paa Louvrebilledet, men hvor beundringsværdig fint er ikke hans spørgende Blik fra Siden hen paa denne gaadefulde Fremtoning: en Krogæst, der skal have Aftensmad og nu stille og højtideligt folder sine Hænder i den inderligste Betagelse. Har i Gentagelsen denne Discipels Figur vundet i Stemningsfylde ved at blive hensat i Halvskyggen, saa har den anden Discipel vundet endnu mere, hans studsende tilbagevigende Bevægelse er i vort Billede udtrykt med en Fynd og Kraft, den i Louvrebilledet aldeles mangler. Og det er svært at sige, hvilken Kristusfigur der er at foretrække, Louvrebilledets Genopstandne fra de døde, med Gravens klamme Luft i Haaret, Martyriets Smerte og Dødens Farver over de forpinte Træk, Øjnene hævede klagende og bedende mod Forbarmeren over Skyerne, eller vort Billedes milde Kærlighedsapostel, der har udkæmpet Striden og sejret, tilgivet sine Fjender, som ikke vidste, hvad de gjorde, og vundet den Fred, der straaler af hans Blik, til umisteligt Eje.

Vi har heller ikke ringe Grund til at føle os stolte over de Billeder af Rubens, vi er saa lykkelige at eje. Han har aldrig malt noget bedre Portræt end det af hans Ven Mathæus Irselius, Abbeden i den hvide Dragt mod den kongeligt pompøse lakrøde Grund. Fromentin har villet paastaa, at Rubens egentlig ikke var nogen fremragende Portrætmaler, og der kan være noget sandt i, at adskillige af Rubens Portræter kan være lidt vage og løse, i alt Fald ikke synderlig dybtgaaende i Opfattelsen af de fremstillede Personer, uden den Grundighed i Karakteristiken, der udmærker mange af de gamle Portrætmalere, f. Eks. Holbein og Anthonis Moor. Men Abbedens Portræt er ikke alene beundringsværdigt ved det rent forbløffende overlegne Mesterskab, med hvilket f. Eks. hans gamle, runkne Hænder er malte, det er uovertræffeligt som Karakterskildring og saa intensivt levende, som ikke ret mange af de allerypperste Portrætbilleder er det. Det er mig umuligt at tro, at det først — hvad der foregives — skulde være malt efter Abbedens Død, (1629) snarere har en gammel Legende Ret, som

vil vide, at Rubens gav det i Tilgift paa Altertavlen til St. Mikaels Klosterkirke i Antwerpen (1624), fordi Abbeden fandt Prisen for Billedet temmelig høj. Altertavlen, der fremstillede Kongernes Tilbedelse, er nu i Museet i Antwerpen, Portrætet smykkede det over Abbeden paa en Søjle ved Kirkens Kor opsatte Epitafium til omtr. 1770, kom saa over i Klosterforstanderens Privatlejlighed og opdukkede en Snes Aar senere hos en Kunsthandler i Amsterdam. Der købtes det af Konsul West, med hvis store, meget brogede Samling det i dette Aarhundredes Begyndelse gik over til Galleriet.

Det vilde være urimeligt at paastaa, at Salomons Dom var Rubens bedste Mesterværk, men det hører til hans Mesterværker. Rubens er maaske for Tiden lidt af Mode, han er ikke længere blandt de Klassikere, der raadspørges flittigt, det er Giotto og Botticelli, der er de søgte Profeter, — Anvisninger fra Rembrandt er dog heller ikke endnu helt foragtede. — I Kunsten er Kødets Evangelium ved at miste sin Kurs, og Rubens' paradoksale Mening synes jo at være den, at det fyldige, blanke, skinnende Kød giver det højeste Udtryk for Skønhed og Kraft. Der er noget udadvendt ved Rubens Kunst, hvem vil nægte det! Den giver os glimrende Festforestillinger, har ikke som Rembrandts de følelsesrige og drømmetunge Tankers Mysterier og Dybder. Med hvad ejer den ikke for Skatte af Kæmpekraft, Kernesundhed, af sprudlende dramatisk Liv, glimrende Veltalenhed, Farvepragt, hvor lyser den ikke bredt og stærkt med knitrende og spillende Flammer! Et rent Vidundermenneske var han, uudtømmelig rig, utrættelig fyrig, arbejdende med tolv Mænds Styrke og ti Mænds Vid uden nogensinde at kende Slaphed, Mathed, Uoplagthed, uden nogensinde at møde Vanskeligheder, det kostede haard Kamp at overvinde. Denne strømmende Flod blev aldrig tør, mistede aldrig sin brusende Magt, brødes aldrig mod nogen Klippe. Mange og lange Rejser maatte Rubens gøre, tidligt og sent være paa Færde som Hofmand og Diplomat, i sine senere Aar angrebes han jævnligt af Feber og Gigt, desuagtet har ingen anden Kunstner efterladt os en Produktion af et saa uhyre Omfang; — man har søgt at udregne, over hvor mange Mil de Billeder, Rubens og hans Elever har malt, sammenlagte vilde strække sig, men jeg har ingen Tro til at Regnestykket er rigtigt. — Ogsaa af sin Samtid blev Rubens betragtet som en Mand, der kunde lade sig vise frem for Penge. Et kuriøst, i Udlandet vistnok ukendt Vidnesbyrd herom giver Otto Sperlings Selvbiografi. Han var i Antwerpen 1621. „Vi besøgte ogsaa den vidt

berømte og kunstrige Maler Rubbens, som vi traf lige i hans Arbejde, og medens han tillige lod Tacitus læse for sig og dicterede en anden et Brev. Og eftersom vi tav stille og ikke vilde være ham til Hinder med at tale, begyndte han selv at tale med os og aflod ikke at dictere Brevet og at svare os, hvorved han vilde vise os sit store *Ingenium.* Siden lod han os ved en af sine Tjenere føre omkring overalt i sit herlige Pallads og vise sine Antiquiteter og græske og romanske Statuer, som han havde i stor Mængde. Vi saa der ogsaa en stor Sal, som ingen Vinduer havde, men Lyset faldt fra oven ned midt i Salen igjennem et stort Hul. I denne Sal sad mange unge Malere, som alle arbejdede paa forskjellige Stykker, hvilke i Forvejen var tegnede dem for af Hr. Rubbens med Kridt, og her og der var der sat en Klat paa med Farver. Disse Skilderier maatte de unge Mænd helt udarbejde med Farver, indtil til sidst Hr. Rubbens selv perfectionerte alt med Strøg og Farver. Saa hed det da, at det altsammen var Rubbens' Værk, hvorved Manden har samlet overmaade stor Rigdom og er af Konger og Fyrster bleven begavet med store Foræringer og Juveler.“ —

Billedet af Salomons Dom antages malt i Tiden 1618—1620. At dømme efter ligeartede Billeder, om hvis Tilblivelse vi véd nøjagtig Besked, har det ikke været mere end en halv Snes Dage under Arbejde. Han har uden Tvivl benyttet Elevernes Hjælp, og der kan være et enkelt Spor af deres Uerfarenhed tilbage — f. Eks. den massive brune Skygge i Bødlens nøgne Overkrop, — men det er aabenbart i alle væsentlige Partier gennemgaaet af Mesteren selv, ingen anden kunde have paasat de fede Lag med en saadan Glans og Friskhed, ingen anden har den flydende Lethed i Behandlingen, med hvilken f. Eks. det lille Barn, der spræller under Bødlens brutale Tag om dets Ankel, er tegnet og malt. Det har været Rubens en ren Leg at tumle med denne Opgave, der vilde faa mangen moderne saakaldt Mester til at svede Angstens Sved. Han kunde i sine Billeder løsslippe alle de stærkeste Lidenskabers mest fygende Storme, uden at hans køligt klare Hoved et Øjeblik tabte Styret over hans usvigeligt sikre Haand; den lykkelige Inspiration og den subtile Beregning af Virkemidlerne har ydet ham lige betydelige Tjenester. Hvor udmærket gennemtænkt er ikke ogsaa vort Billedes Iscenesættelse! Handlingen foregaar i Salomons Kongepalads; mellem de massive, snoede Marmorsøjler, smykkede med Figurer og Løvværk i Relief,

skimtes over en Balustrade Libanons fjerne Bjærgskraaning under en blaa Luft med store, hvide Skystriber, — en venetiansk Himmel. for hvilken Veronese har givet Forbilledet. — Til venstre paa en gylden Pragttrone under en grøn Baldakin den purunge Konge. Ved Tronens Trin hans Raadsherrer, tyktskæggede Gubber med lang og rig Erfaring, men tvivlraadige i det foreliggende, meget vanskelige Tilfælde, noget lignende er aldrig forekommet i deres Praksis, og det er jo næsten rent umuligt at vide, hvilken af Parterne der er til at tro. Den ene Raadsherre støtter højre Arm i Siden og tager sig med venstre Haand grundende op i sit lange Skæg, den anden grubler med sænket Hoved, den tredje — en mageløs Karl med Turban og opslaaet Pelskrave — skotter med et betænksomt og mistroisk Blik hen mod den unge, løgnagtige Flane. Bag ham Kongens Livvagt i Panser og Plade. I Forgrunden af Billedets Midte den rette Moder, en fyldig Blondine, et Kødstykke efter Rubens' Smag, klædt i en dejlig gul Atlaskeskjole. Bragt i det stærkeste Sindsoprør har hun styrtet sig paa Knæ, viser paa sin Modpart og Barnet og vender det taarevædede Ansigt bønfaldende tilbage mod den ubarmhjertige Konge: „Giv hende Barnet, men lad det leve!“ Længst til højre staar den anden Kvinde, rolig, bøjende sig for Kongens vise Vilje, fræk, elegant, med Perler i Haarets brune Fletning og stærkt nedringet Atlaskes Dragt, paa en næsten for udtryksfuldt fortællende Maade løfter hun sit hvide Forklæde for deri at modtage den Halvpart af Barnet, der er hende tilkendt. Over hendes Skulder fremgriner Hovedet af en gammel Rufferske, der tjenstivrig har fulgt hende. Mellem Kvinderne staar Bødlen med Sværdet løftet for at sønderdele den skrigende lille Stakkel; gennem hans sælsomt rokokosvajede Ben, der er Billedets værste Anstødssten, kommer en stor Hund for at snuse til det døde Barn, der ligger hvidt og koldt, foragtet og forglemt, udstrakt i Billedets Forgrund. Men Bødlens Blik vogter paa Kongen, og Kongen sænker sit Hoved og byder ham med et Vink af sin venstre Haand at standse. Naturens Sandhedsrøst har talt, Dommen er let.

Rubens har ved at fremstille det mest spændende Optrin i hele Handlingen, det Øjeblik, da Knuden er stærkest strammet, naaet at fortælle hele Begivenheden saa godt, som det for Billedkunst er mulig. Vi forstaar baade, hvad der er sket, og hvad der vil ske. Alle Figurer udtrykker nøjagtigt, hvad de skal. Der er fem Hovedpersoner: Kongen, Kvinderne, Bødlen, Barnet. De

har ens Vigtighed i Billedet, ingen af dem er underordnet, over selve Kongen er Lyset mest dæmpet, men han er til Gengæld løftet over de andre, og det synes os netop passende, at Visdommen fra Halvskyggen retter de kloge Øjne ud i den klare Dag for at se Hjerterne blive afslørede. Alligevel er Kompositionen sluttet og Virkningen samlet. Gruppen til venstre peger mod den til højre, og denne igen tilbage, de sammenbindes ved Moderens Bevægelse og Bødlens Blik. Brændpunktet for hele Billedet er Moderens Hoved, det Udtryk, det viser Kongen, sætter Handlingens Traade i Bevægelse. Vi aner dette Udtryk mere, end vi ser det, Ansigtet er halvt bortvendt fra os. Der er sagt mange smukke Ord om Agamemnons tilhyllede Hoved paa et antikt Maleri, som jo i øvrigt kun følger gammelgræsk Skik i Fremstillingen af den højeste Smerte. Var det sandt, at Kunsten maatte friste Skibbrud, om den søgte at gengive utilsløret Udtrykket for en Faders beskeste Sorg, magtede den end mindre Udtrykket for en Moders dybeste Fortvivlelse. Men det har Kunsten meget ofte magtet særdeles vel, og kun det er sandt, at Anelsen om en Ting ofte virker stærkere, smukkere og bedre end Fremstillingen af Tingen selv.

Billedet har alle stærke Farver og ingen Farve for meget, de er alle sammenstillede i fuldendt Harmoni. Farvefordelingen er mesterlig og giver Kompositionen den solideste Støtte ved at underordne Baggrund og Baggrundsfigurer og samle alle de mest straalende Farver — Kongens røde Kappe, Graaskæggens grønne, den blaa om Bødlens Lænder og den gule Atlaskeskjole — i en rig og glimrende Buket om Moderens lyse Hoved i Billedets Midte.

Der lyser Fest og Glans fra et saadant Billede ud til hele den Samling, hvori det hænger. Carl Bloch har engang træffende sagt, at det virkede som en vajende Silkefane. Fjernedes det fra Galleriet, vilde det føles, som om Solen var gaaet bort. —

Nederst til højre har Billedet Paaskriften: „Mons. Josias Comte de Ranzav, Mar[al] de France, me l'a donné.“ Den talende er Kong Christian den fjerde, hvem Billedet synes at have været velkomment til Dekorationen af Frederiksborg; i det mindste nævner Frederiksborg Slots Inventarium af 1650: „Udi Gammel Dronningens Soffue Cammer. I Stort Støcke med bemerchelsze Om de thou Quinder, som Med dieris Børn komme for Kong Salomon, och hand dømbte dennom imellem, Vdi en forgyldt Ramme.“ — Ogsaa paa Kristiansborg havde det en forgyldt Ramme, — tegnet

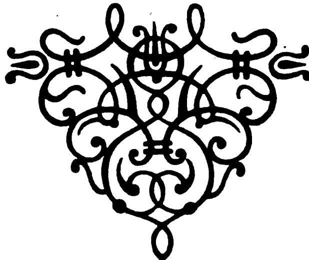
af M. G. Bindesbøll, — og den var Billedet nok saa klædelig som den nuværende sorte.

Hvor Josias Rantzau har faaet Billedet fra, vides ikke. Næppe paa helt ærlig Vis, sagtens under et af Felttogene i Flandern til ringe Erstatning for et mistet Øje, Arm eller Ben. Efter en Bog af Abr. Golnitzius, Ulysses Belgico-Gallicus, udkommen 1631 i Leiden, skal et Billede af Rubens, fremstillende Salomons Dom, have været paa Raadhuset i Brüssel, da han omtr. 1624 besøgte Nederlandene. Det har dog vist sig, at dette rimeligvis er en Fejltagelse, fremkommen ved en Sammenblanding af et Billede af Coxcie med dette Æmne, ophængt i en af Raadhusets Sale, og en for dette Raadhus af Rubens malt Fremstilling af Kambyses Dom, der ved en Ildebrand er gaaet til Grunde. At Billedet i hvert Tilfælde har været bestemt for et Raadhus, maa anses for sikkert. Det synes ligefrem at fremgaa af Ordlyden for Tilegnelsen til to Magistratspersoner af Boetius a Bolswerts smukke Stik efter Billedet. En gammel, stor, men ringe Kopi efter Billedet findes den Dag i Dag paa Raadhuset i Delft, — en lille Kopi er kommen til den Lichtensteinske Samling. — Det havde fra gammel Tid været Skik at smykke Retssalen i de nederlandske Raadhuse med Billeder, der kunde opfordre Dommerne til at dømme vist og retfærdigt, og der er fra det 15de Aarhundrede levnet os flere udmærkede Billeder, der har haft og forhaabentlig ogsaa opfyldt denne Bestemmelse, Billeder af Rogier van der Weyden, Bouts og Gerard David fra Raadhusene i Brüssel, Løwen og Brügge. Intet Æmne kunde jo være bedre egnet for at opstramme Dommerne til at vise Skarpsindighed end Historien om Kong Salomons kloge Dom, et Oldsagn, der i øvrigt er Fælleseje for hele Orienten. I Japan fortælles den samme Historie med nogle Ændringer om Dommeren Owoka Yechisen no Kami; de stridende Parter var her ikke to Skøger, men en fattig Kvinde, der ikke kunde faa Tjeneste uden at sætte sit Barn i Pleje, og Plejemoderen, der vilde beholde Barnet, da det var vokset op til en smuk ung Pige. Dommeren sagde, at de kunde jo trækkes om hende, og de halede hver i sin Arm, men da Pigen skreg og jamrede sig, gav den rette Moder straks slip og vilde trods alle Tilskyndelser ikke genoptage Kampen. Japaneren har det Fortrin for Kong Salomon, at han oftere har dømt særdeles klogt, men han var ikke saa kendt for Malerne i Antwerpen. For dem var Kong Salomon Retfærdighedens Ideal, de gamle, allerede 1453

indførte Lister over Medlemmerne af Lukas Gildet havde paa første Side et Vers, der begyndte saaledes: „I Herrer Forstandere, Ældste og andre Styrere for Gildet, øv Retfærdigheden ubestikkeligt, som Salomon gjorde det; se ikke efter Personer, efter rige eller fattige, men efter Retten!“

Den alvorlige Formaning til at skelne hvidt fra sort, sandt fra falsk, godt fra daarligt, ægte fra uægte, som Rubens' Billede var tilsigtet at skulle indeholde, kan der være Brug for mange, mange Steder i Verden uden netop paa et Raadhus. Adskillige af os, der ikke er saa lykkelige at finde den hjemlige Styrelse af Kunstens Anliggender i stort og smaat præget af den reneste salomoniske Visdom, vil synes, at Rubens' Billede ogsaa i saa Henseende er udmærket paa sin Plads i det ny Kunstmuseum.

Karl Madsen.

TUSINDAARSRIGET.

De sidste 25 Aar er fattige paa epokegørende Begivenheder, de vil kun sætte svage Spor i Fremtidens historiske Lærebøger, men de yder Romanforfattere og Tragedieforfattere lige saa meget Stof, som adskillige af Verdenshistoriens tidligere Æraer tilsammen. Kong Milan har sørget for, at end ikke Operetteforfatterne vil gaa tomhændede fra Studiet af det nittende Aarhundredes sidste Fjerdedel. Cæsars Fald ved Foden af Pompejusstøtten er langt mindre dramatisk-tragisk end Alexander II's Død for Nihilisternes Bombe, med den lange Kamp, der gik forud, mellem de russiske Anarkister og Czaren over alle Ruslande. Selv Carnots Død vilde have inspireret store Digtere, hvis Caserios Dolk havde ramt sit Offer ikke i Lyon, men i Cæsarernes eller blot i Borgiaernes Rom. Og hvilken sørgelig lang Række af Attentater er ikke optegnede i de sidste Decenniers Annaler? Hvem husker dem alle, Hødel og Nobiling, Ravachol og Vaillant, Passanante osv. osv., af hvilke en enkelt vilde have været tilstrækkelig til at sætte blodige Spor i sin Tids Historie? Og hvilken Læsebog vilde savne Fortællingen om Charles Dupuy og hans klassiske Ord: „Mine Herrer! Mødet fortsættes!“ hvis han havde baaret Navnet Fabius eller Cato og havde præsideret paa Capitolium i Stedet for i Palais Bourbon? Er ikke Virkelighedshelten Garibaldi nok saa skikket til dramatisk Behandling, som Wilhelm Tell eller Masaniello? Kejserprinsen og Erkehertug og Skibsreder Johan er højtragiske Personer. Hvilken Tidsalder kan opvise et saa tragisk og psykologisk interessant Stof som Meyerling-Dramaet? Der er Scenen med den unge, næppe fuldvoksne Baronesse, som første Gang skælvende betraadte sin kongelige og kejserlige

allerede livstrætte Elskers Arbejdsværelse og med Gysen tog Dødningehovedet, der laa paa Skrivebordet ved Siden af en ladt Revolver, i sin Haand. Der er den uhyggelige natlige Køretur, da hendes Onkel førte hendes Lig, der sad lænet i et Hjørne af Vognen, gennem mørke Skove til den tavse Kirkegaard, hvor Kronprins Rudolfs elskede uden Ceremoni blev sænket i Graven, medens Midnatsklokkens Slag lød fra Landsbykirken. Vilde disse Scener ikke være værdige en Shakespeares Aand og Pen? „Hvi sjunges altid om Spartaner“? Vor Tids Digtere maa vel vide det.

Den østerrigske Kejserfamilie har, ogsaa bortset fra Kronprins Rudolf og Johan Orth, givet Samtiden Stof til mange Betragtninger, Rygter og Gisninger. Times' berømte Pariserkorrespondent, Hr. Oppert von (ɔ: fra) Blowitz har samlet, hvad den travle Fama har fortalt herom paa Gader og Stræder og i Wiens og Paris's Saloner, i en Artikel i *„Harper's Monthly New Magazine“'s* Septemberhæfte for 1891. Hans Anekdotesamling, der navnlig gik ud over Kejserens Broder, Erkehertug Carl Ludwig og dennes Sønner, der efter Rudolfs tragiske Død var kaldede til Tronfølgen, fremkaldte en skarp Protest i det katolsk tyske Hovedorgan, „Germania“ for 19. November 1891. Den katolske Protestant betegnede selvfølgelig Oppert som Ordfører for „den jødisk-republikanske Internationale“ og forsikrede, at alle hans Fortællinger „hans infame Fornærmelser“ mod Erkehertug Carl Ludwig og dennes Gemalinde, hans Historier om deres Søn Erkehertug Otto, som med hele sit Følge til Hest satte over et Ligtog o. s. v. o. s. v., var grebne ud af Luften. Noget lignende havde iøvrigt den østerrigske Deputerede Pernerstorfer sagt i Parlamentet. Det er sikkert nok, at man i Wien fortæller mange mærkelige Ting, og Forfatteren af „Germanias“ Artikel nægtede ikke, at de Oppert-Blowitz'ske Fortællinger fandt Tiltro selv i „urtheilsfähigere“ Krese i det østerrigske Monarki.

Disse mere eller maaske mindre autentiske Anekdoter eller, om man vil, denne Hof- og Bysladder havde og har politisk Interesse ogsaa for ikke-habsburgske Lande og Nationer. Det var efter Kronprins Rudolfs Død meget tvivlsomt, hvem der skulde bære Stefanskronen, Wenzelskronen o. s. v. efter Kejser og Kong Franz Joseph. Det østerrigsk-ungarske Tronfølgerspørgsmaal er blevet endnu mere indviklet efter Carl Ludwigs Død, der saa brat forstyrrede de ungarske eller rettere magyariske Millenniumsfester. Og Spørgsmaalet om, hvem der bliver den næste habsburgske Kejser,

om han er klerikal eller liberal, tyskvenlig eller russiskvenlig, er ikke blot af største Betydning for de Riger og Lande, der tidligere kort og godt kaldtes Østerrig, som nu sammenfattes under Betegnelsen Østerrig-Ungarn, og som maaske snart vil blive „det tysk-ungarsk-slaviske Kejserrige"; det er et Spørgsmaal, der interesserer mindst hele Europa. Thi den habsburgske Kejser kan øve en afgørende Indflydelse ikke blot paa Østerrigs, men ogsaa paa Europas Skæbne.

I Aaret 1873 gav Kong Victor Emanuel, maaske uden at tænke derpaa, et skarpt Svar paa Metternichs berømte Ord: „Italien er kun et geografisk Begreb!" Kongeriget Italiens første Konge havde efter mange Betænkeligheder og Vanskeligheder aflagt sit Besøg i Wien og Berlin. Da han steg ud af Toget i Turin, var alles Blik rettede paa ham, og alle ventede med Spænding paa en Oplysning om, hvilke Indtryk han medbragte fra sin Rejse. Men Victor Emanuel skuffede Forventningerne. „Det er en lang Tur, at køre 25 Timer paa Jærnbane!" sagde Kongen og steg i sin Vogn. Ni Dage senere betroede han sin fortrolige, Michelangelo Castelli, der atter har betroet hele Verden Kongens Hemmelighed i sin „*Carteggio politico*", sine Tanker. „I Østerrig-Ungarn er det Ungarn, der tager Østerrig ved Næsen; der er ingen Enighed, og Forvirringen er stor!" Der var den Gang kun forløbet seks Aar, siden Beust arrangerede det store Forlig; men Østerrig var allerede ved Delingen i det cis- og transleithanske Rige blevet forvandlet — forvandlet til Østerrig-Ungarn, hvor hver Halvdel trak til sin Side, medens politiske Sprængstoffer ophobedes i Mængde. Italiens Konge havde Ret i, at Østerrig-Ungarn var et Rige, hvor Ungarn tog Østerrig ved Næsen. Havde han vidst, med hvilken Lethed det habsburgske Monarki vilde forvinde Tabet af Lombardiet-Venedig ved Anneksionen af Bosnien-Herzegovina, kunde han have tilføjet, at Østerrig-Ungarn ikke en Gang var et geografisk, men kun et dynastisk Begreb.

Det habsburgske Dynasti er alt i Østerrig; det er Østerrig. Uden Dynastiet vilde Kejserdømmet Østerrig ikke en Gang være en dualistisk Stat, men være forvandlet til Provinser af Tyskland og Rusland maaske med en magyarisk Republik som Levning af Fortidsstorhed. Det er derfor intet Under, at ikke blot Østerrigerne, men ogsaa andre Nationers Politikeres Blik med særlig Opmærksomhed er rettede paa Hofburg. Hr. v. Blowitz var i 1891 saa venlig at profetere det habsburgske Dynastis Undergang. Den

Spaadom vilde have været mere begrundet i 1866; i 1891 kom den i ethvert Tilfælde alt for tidlig. Den praktiske Rudolf af Habsburgs Efterkommere vil sikkert endnu i lang Tid føre Scepteret over Landene paa begge Sider af Leithafloden. Men det kan ikke nægtes, at Forliget af 1867 har udviklet den politiske Centrifugalkraft i det 90aarige Kejserdømme Østerrig, og at Tiderne er blevne vanskelige for Hohenzollernes gamle Medbejler.

Det er for en meget væsenlig Del de østerrigske Statsmænds egen Skyld. Østerrig-Ungarns Politik i de sidste 30 Aar kan maaske kortelig karakteriseres saaledes: den østerrigske Politik har været uheldigt, den ungarske har været fortræffeligt ledet. Det kunde se ud, som om Grev Beust til en Afveksling havde en god Ide, da han bevægede Kejser Franz Joseph til at søge at styrke sit ved Sadova dybt rystede Rige ved politisk Forsoning med Ungarn. I Virkeligheden lagde Beust derved Hovedmagten i Riget i Hænderne paa den mindst talrige af de tre Hovednationer, som stod under Kejser Franz Josephs Scepter, og havde den sachsiske Ex-Premierminister, der ved Skæbnens lunefulde Spil var blevet østerrigsk Rigskansler, anet, hvorledes Magyarerne vilde forstaa at bruge deres Magt, havde han næppe spillet sin store Forsoningsrolle til Ende.

Kejserdømmet Østerrigs politiske Rolle syntes efter 1866 klart foreskrevet ved Historiens Lærdomme som ved politiske Betragtninger: Vejen over Alperne var spærret for Østerrig, efter menneskelig Beregning for stedse. Men Vejen til Main stod endnu aaben for Habsburgerne. Preussen var ved Dybbøl og Sadova begyndt at blive en dominerende Centralmagt i Europa. Dets Sejre og Stilling maatte, som Bismarck ogsaa ventede, antages at ville fremkalde Koalitioner mod det, og Østerrig var kaldet til en Hovedrolle i saadanne antipreussiske Forbindelser. Saa vidt rakte ogsaa Beusts politiske Blik. Men trods sit Had til Sejrherren fra 1866 og særlig til Bismarck savnede han Handlekraft til at benytte Chancerne i 1870, og her mødte han allerede ved sine famlende Tilløb til en fransk-østerrigsk-italiensk Alliance mod Preussen Magyarerne paa sin Vej. Den ungarske Ministerpræsident, den senere saa berømte Grev Julius Andrassy, havde en meget klar Forstaaelse af, at Preussens Nederlag og Genoprettelsen af den tidligere østerrigske Indflydelse i Tyskland atter vilde gøre Tyskerne til den eneherskende Nation i Østerrig og trænge Magya-

rerne tilbage i anden Række, og han nedlagde sit Veto mod Beusts Mobiliseringsplaner.

Preussens Konge blev tysk Kejser. Hohenzollerne var blevne mægtigere end nogen Sinde før, men det habsburgske Østerrigs politiske Opgave havde ikke forandret sig; Koalitionen mod det sejrrige Preussen var kun bleven endnu mere naturlig end før. Man saa det i Hofburg. Kejser Franz Joseph var endnu ikke blevet Hohenzollerndynastiets Ven, og der var blandt hans Omgivelser mange, som stadig drømte om Revanche for Sadova. Men det blev, ogsaa efter at den franske Republik havde godtgjort Frankrigs ubetvingelige Kraft, ved Drømmene. I Ledelsen af det habsburgske Monarkis Politik sporede man intet Tilløb til Revanchepolitik. Ungarerne, der ledede med fast Haand og næsten diktatorisk Magt af Magyaren Koloman Tisza, foreskrev Monarkiet dets Politik, og Magyaren Julius Andrassy, hvis Dødsdom Kejser Franz Joseph i sine første Regeringsdage havde undertegnet, var det østerrigsk-ungarske Monarkis Rigskansler og Udenrigsminister.

Magyarerne havde den Gang endnu ikke forsonet sig med Tyskerne, og Andrassy førte med Gortchakof Underhandlinger, der just ikke havde det tyske Riges Vel for Øje. Men Andrassy vilde ikke genoprette det habsburgske Monarkis historiske Stilling i Tyskland; han vilde tværtimod paatvinge dets Politik en ny Retning i Form af „Drang nach Osten“. Bismarck erfarede til sin Forbavselse under Berlinkongressen, at Østerrig og Rusland havde truffet Aftale om, at Bosnien og Herzegowina skulde tilfalde det habsburgske Monarki. Den Nat, da Grev Herbert Bismarck bragte sin Fader den Besked fra den østerrigske Rigskansler, fattede Jærnkansleren den dristige Plan om at skille Østerrig fra Rusland ved en Alliance mellem Hohenzollerne og Habsburgerne, og han gennemførte den trods den Modstand, han efter sit eget Udsagn mødte „fra begge Kejserne“.

Ved Skæbnens mærkelige Tilskikkelse havde Grev Julius Andrassy indsendt sin endnu stadig gaadefulde Afskedsbegæring, da han modtog en Forespørgsel fra Fyrst Bismarck, om denne kunde faa en Samtale med ham. De to Rigskanslere forstod hinanden. Da Bismarck fremhævede, at der var Fare for et russisk-fransk Forbund, svarede Andrassy: „Mod det fransk-russiske Forbund findes der kun én Modvægt: det tysk-østerrigske Forbund!“ Det var ogsaa Bismarcks Mening, om end den tyske Kansler

vel allerede den Gang havde sine egne Tanker om „dobbelte Strenges“ Nytte.

Det er bekendt, at Bismarck kun med Opbydelse af hele sin Kraft og ved Indgivelsen af sin Dimission bevægede Kejser Wilhelm I, som uden hans Vidende arrangerede Mødet i Aleksandrovo med Czar Aleksander II, til at give sit Samtykke til „Centralmagternes“ Alliance. Det er sikkert, at Andrassy stødte paa lignende Modstand hos Kejser Franz Joseph. Den russiske Ex-Diplomat Tatishtshef har for fem Aar siden i en Artikel i „Russkij Vjestnik“ paastaaet, at Bismarck i 1879 havde sat Østerrig Kniven paa Struben og erklæret, at han, hvis Østerrig ikke sluttede Alliancen med Tyskland, vilde rejse direkte til St. Petersborg og der undertegne en Alliancetraktat, „som vilde medføre, at Habsburgernes Monarki forsvandt fra Kortet“. „Pest. Lloyd“, som ledes af Dr. Max Falk, der var en god Ven af Andrassy, som han overhovedet staar i personlig Forbindelse og er Dusbroder med de fleste fremragende ungarske Statsmænd, har ganske vist dementeret den russiske Ex-Diplomats Meddelelse, men Bismarck har aldrig udtalt sig om den. Fortællingen lyder ret trolig, og Udtalelsen er holdt i ægte Bismarck'sk Stil. I ethvert Tilfælde maa man antage, at Grev Andrassy, der utvivlsomt var falden i Unaade ved Hoffet og havde faaet sin Afskedsbegæring bevilget, maa have haft stærke Pressionsmidler til sin Raadighed for at opnaa Kejserens Tilladelse til endnu før sin officielle Tilbagetræden at afslutte en Alliance, mod hvilken Kejseren personlig og næsten alle hans Omgivelser nærede Uvilje.

Dagen efter den tysk-østerrigske Alliances Afslutning forlod Andrassy for stedse sin Embedsbolig paa Ballhausplatz, men han havde før sit Fald vundet en stor Sejr for Magyarerne og ført Østerrigs Politik endnu meget længere bort end tidligere fra dens naturlige Baner. Magyarerne elsker ikke Tyskerne, men de hader Russerne. De beherskede efter den Bismarck-Andrassyske Alliance fuldstændig Østerrig og dets Udenrigspolitik, de syv Millioner Magyarer var blevne en Magtfaktor af første Rang i Europa, og alle ventede, at de vilde kaste Sværdet i Vægtskaalen og fremkalde en europæisk Krig. De vovede ikke Forsøget eller satte ikke deres Vilje igennem i Wien, og derved lagde de det første Grundlag til den Dekadence, der er indtraadt i Ungarns Magtstilling, en Dekadence, der vel ikke ses af alle, men er synlig nok,

og som trods Magyarernes selvbevidste Holdning ses tydelig ogsaa gennem Millenniumsfesternes Glans.

Der var ikke mange, der forstod Bismarck, da han første Gang med Hentydning til Shakespeares Hamlet erklærede, at Bulgarien var „Hekuba“ for Tyskland. Magyarerne forstod ham, og „Pest. Lloyd“ havde mange Gange rettet halvt skjulte, men meget ondsindede Angreb mod Jærnkanslerens Politik og antydet sin Mistillid til hans Alliancetroskab, længe før han selv efter sit Fald afslørede sin „tostrengede Politik“, der gik ud paa baade at opretholde Triplealliancen og et godt Forhold til Rusland, en Politik. som Falks Blad i sin Harme betegnede som „Hesteprangerpolitik“. Den tyske Kansler havde sluttet sin „Fredsalliance“, for at Østerrig i Tillid til Alliancens Rygdækning, som Bismarck vilde sige, skulde optage Kampen om Balkanhalvøen med Rusland, og for at han kunde genoptage sin tidligere mislykkede Rolle som „ærlig“ Mægler. Da Bismarck saa, at Østerrig trods Marskalsraad i Hofburg og Trykning af Mobiliseringsordrer stadig veg tilbage, prøvede han ad diplomatisk Vej at opnaa Mæglerrollen, søgte Tilnærmelse til Rusland og erklærede det bulgarske Spørgsmaal, der var et Livsspørgsmaal for Østerrig, for Tyskland ganske uvedkommende.

Bismarck havde vel ogsaa sine særlige Grunde til ikke at stole paa Habsburgernes vedvarende Venskab for deres gamle Fjender i Berlin. De klerikale Krese i Wien og i München havde lagt en hel Felttogsplan til at knuse det hohenzollernske Rige. Planen gik i Hovedsagen ud paa følgende: Østerrig skulde alliere sig med Rusland, Frankrig og de sydtyske Stater mod Preussen. Overfor en saadan Koalition, der skulde ledes af Paven, vilde det hohenzollerske Kejserdømme være tvunget til at gaa ind paa enhver Betingelse, og Koalitionen vilde fordre Ophævelsen af det tyske Kejserdømme og de sydtyske Staters Selvstændighed samt Kirkestatens Genoprettelse. Denne Plan blev ogsaa fremsat i Pressen bl. a. i Sigls „Vaterland“. Den blev behandlet som en forrykt Ide. I Virkeligheden var den klar, i Hovedsagen politisk og historisk berettiget og vistnok ogsaa gennemførlig, og den havde mægtige Talsmænd i Vatikanet og altsaa ogsaa i Hofburg, hvis politiske Stemninger fremtraadte saa klart i Crispis Klager over den Maade, hvorpaa han var bleven behandlet af „Erkehertuginderne“.

Kronprins Rudolf, der en Gang havde været en varm Beundrer af det tyske Kejserdømme, blev i sine sidste Dage Føreren

for det klerikale antipreussiske Parti. Ved hans bratte Død blev Tronfølgen i Østerrig usikker. Kejser Franz Josephs Broder, Erkehertug Carl Ludwig, var nærmeste Tronarving; men man antog, at han baade paa Grund af sin Alder og sine personlige Tilbøjeligheder vilde træde tilbage til Fordel for sin ældste Søn, Erkehertug Franz Ferdinand. Man ventede imidlertid forgæves paa en saadan Beslutning, og denne Tøven gav Anledning til mange Gisninger. Carl Ludwig havde Ord for at være klerikal og russervenlig; han var dog vistnok ligesom sin Broder Kejseren, der er en oprigtig troende Katolik, men dog tilsidst gav efter for de liberale magyariske Fordringer, næppe tilbøjelig til at drage de yderste politiske Konsekvenser af sine Anskuelser, medens Franz Ferdinand ansaas for at være tilbøjelig til at vandre i Kronprins Rudolfs Fodspor. I det sidste Aar blev Tronfølgespørgsmaalet endnu mere indviklet. Franz Ferdinand blev og er endnu farlig syg. Et stort Parti i Østerrig vil nødig have Carl Ludwigs anden Søn Otto til Tronfølger, men derimod dennes yngste Broder, medens Ungarerne til Gengæld fordrer Erkehertug Otto. Carl Ludwig vedblev at være officiel Tronfølger til sin Død. Hans Bortgang har ikke løst Tronfølgerspørgsmaalet. Regeringskresene afviser alle Forsøg paa at fremkalde en Forklaring med det gaadefulde Svar: Tronfølgen i Østerrig-Ungarn er fast og bestemt.

I ethvert Tilfælde opfattedes Kronprins Rudolfs Død trods Sorgen over hans tragiske Skæbne vistnok i de ledende Krese i Budapest som en Begivenhed, der styrkede Triplealliancen og dermed ogsaa Magyarernes Fremtidsudsigter. Men netop kort Tid efter hans Død fremmanede det liberale magyariske Parti selv en nær Fortids Spøgelser, der maatte formørke Forholdet mellem Magyarerne og deres Konge og give Reaktionen i Hofburg Vind i Sejlene.

Ungarn var en af Reformationskrigenes store Valpladser. Katolicismen sejrede, men Kalvinerne vedblev at udgøre en stor Minoritet, og deres politiske Indflydelse blev overmaade betydelig ved Revolutionen i 1848 og endnu mere efter Forliget i 1867, da det herskende liberale Parti ledede af den protestantiske Landadel med Koloman Tisza, der konsekvent afviste enhver Standsforhøjelse, i Spidsen.

Det herskende liberale Parti havde længe været misfornøjet med den Overvægt, som den katolske Gejstlighed havde bevaret paa det kirkelige Omraade i Ungarn. Særlig var Kalvinerne for-

bitrede i Anledning af „Wegtaufer“-Spørgsmaalet. Der var i 1868 indført „blandede Ægteskaber“ i Ungarn. Ifølge Loven skulde de Drenge, der var fødte i disse Ægteskaber, følge Faderens, Pigerne Moderens Religion. Men Kirkebøgerne blev førte af de katolske Præster, og de undlod hyppig at give de kalvinske Præster Meddelelse om Børn, der ifølge Loven skulde høre til den protestantiske Kirke, og optog senere i Stilhed ved Daaben disse Børn i den katolske Kirke.

I Aaret 1890 søgte Koloman Tisza, der ikke blot var Ministerpræsident, men ogsaa „Overkurator for det evangeliske Konvent“, at standse de katolske gejstliges Overgreb ved et Dekret, der indskærpede Loven af 1868. Kort efter faldt Tisza, der i tolv Aar med næsten uindskrænket Magt havde behersket Ungarn og derved ogsaa det habsburgske Monarki. Man kender lige saa lidt Grundene til hans som til Andrassys Fald, men man tør antage, at den katolske Indflydelse, der snart skulde vise sig saa mægtig, allerede her gjorde sig gældende, og at Tiszas Fald var et Led i en stor Aktion, der ledede fra Vatikanet, og som gik ud paa Triplealliancens Opløsning og en Koalition mod Preussen. Tisza afløstes af Katoliken Grev Szapary. Men ogsaa han var Fører for det liberale Parti og maatte altsaa, ifølge et berømt Ord, følge det. Szapary gjorde da ogsaa et Forsøg paa at løse de kirkelige Spørgsmaal ved et Lovforslag, der overdrog Staten Førelsen af Kirkebøgerne og ordnede den ungarske Ægteskabsret, som i særlig Grad trængte til en Reform, da der i Ungarn eksisterede syv forskellige Love for Ægteskab, hvad der i alt for høj Grad lettede Skilsmisser.

Næppe havde Szapary og det liberale Parti optaget denne farlige Kamp, før ny og endnu farligere Skygger formørkede Forholdet mellem Magyarerne og Ungarns Konge. Ingen Monark har gennemgaaet haardere Kriser og oplevet mærkeligere Forandringer end Kejser Franz Joseph. Kejser Franz Joseph havde i sin Tid underskrevet Dødsdommen over den Mand, der senere i en Aarrække var hans almægtige Rigskansler; den Nation, der siden 1867 har indtaget en herskende Stilling i hans Rige, har i 1848—49 erklæret ham for afsat og ført en haard Kamp for at befri sig for hans Herredømme. Det er Magyarernes Hæder, men deres politiske Ulykke, at de ikke kan glemme hin heroiske Tid og dens Helte.

Allerede under Tiszas Regimente brød de nationale Lidenskaber løs, da Kommandanten i Pest, General Jantzki i Aaret 1886 paa Aarsdagen for Stormen paa den ungarske Hovedstad lod de ved den Lejlighed faldne Østerrigeres Grave bekranse. De samme nationale Lidenskaber blussede op i endnu stærkere Grad, da den Kommission, der havde rejst et Mindesmærke for de ved hin Storm faldne Ungarer, søgte at benytte Afsløringsfesten til en ungarsk-østerrigsk Forsoningsfest. Szapary faldt eller rettere lod sig falde for den Storm, Monument-Affæren fremkaldte; han var i Virkeligheden hemmelig gaaet over til det klerikale Parti.

Ungarerne fik nu til en Afveksling og for første Gang en borgerlig Premierminister, Aleksander Wekerle. Det var en dygtig og daadkraftig Mand, og han skred til en Løsning af Kirkespørgsmaalene i Forening med sin Justitsminister Desider Szilagyi, der efter Tiszas Fald er den mest fremragende og mest talentfulde Fører for det liberale Parti, men som tillige er en meget hensynsløs Mand, der uddybede Kløften mellem sit Parti og Hofburg-Partiet.

Det katolske Parti optog under Benediktinermunken, Wekerles tidligere Lærer, Ungarns Fyrstprimas, Erkebiskop Vaszary, Kampen med stor Energi, og den pavelige Nuntius mobiliserede og organiserede det klerikale Hofburg-Parti. Den Hyldest, som Magyarerne viste den gamle Kossuth, da han var død i Eksil, den ligefrem religiøse Begejstring, hvormed de modtog hans Lig, og derefter den politiske Rolle, som de lod den berømte Diktators Søn, Franz Kossuth spille, fornærmede i høj Grad Kejseren. Wekerle og hans Venner maatte snart føle, at de stødte paa en hidtil ukendt fast Modstand hos Kejser Franz Joseph, der efter Tiszas Fald og Taaffes Dimission i langt højere Grad end tidligere leder Regeringen. Snart jamrede Falks Organ „Pest. Lloyd“ i højstemte Artikler over, at „usynlige vatikanske Magter“ lammede Ungarns Kraft, og at noget „Unausgesprochenes und Undefinirtes“ trængte sig ind mellem Kronen og dens ungarske Raadgivere og hindrede fuld gensidig Tillid. Snart tordnede Falk mod „Hofkamarillaen“, mod „de østerrigske Polakker, Ultramontane og „Judenfressere“ og erklærede „at deres Demonstrationer ikke gjorde større Indtryk i Ungarn, end Frøers Kvækken ved Maaneskin“. Snart truede „Pest. Lloyd“. „Det nuværende Østerrig“, skrev Falk, „er os saa fremmed, som skiltes det fra os ikke ved en smal Grænseflod, men ved et Verdenshav. Vil Østerrig anerkende Paven som

Oversuveræn og hans Nuntius som Fuldbyrder af denne suveræne Magt, bliver det Østerrigs Sag, og behager det Kejseren og hans Raadgivere, kan det selvfølgelig ikke være os ubehageligt. Men i Ungarn staar Sagerne væsentlig anderledes. Den ungarske Nation vil aldrig taale, at Kongen af Ungarn degraderes til Pavens Vasal. En Krise paa dette Spørgsmaal vilde med elementær Magt fremkalde en statsretslig Krise, som vi i rette Tid vil advare imod".

Først efter lang Vaklen havde Kejser Franz Joseph den 7de November 1893 givet sit Samtykke til, at Szilagyi maatte forelægge Parlamentet i Budapest sit Lovforslag om en ny ungarsk Ægteskabslov. Det saa en Tid ud til, at Spørgsmaalet skulde løses ikke ved Kamp, men ved en stor Forandring i Ungarns politiske Forhold, idet Szaparys aabenlyse Frafald fra det liberale Parti begyndte at fremkalde Opløsning i dets Rækker. Det lykkedes dog Wekerle og Szilagyi at standse denne Bevægelse, og de Tab, som de havde lidt, opvejedes ved den Støtte, som Ministeriet i de kirkelige Forhold fandt hos de Radikale. Under vældige Eljenraab vedtog Deputeretkamret den 12. April 1894 Szilagyis Lovforslag ved første Behandling med 281 Stemmer mod 106 og den 18. April ved tredje Behandling; men det viste sig snart, at de Liberale havde jublet for tidlig. I Magnaternes Hus, hvis Sal næsten altid var saa godt som tom, organiseredes en kraftig Modstand mod „Belials Børn", mod „Løgne- og Loge-Ministeriet", som de klerikale Blade kaldte det liberale ungarske Kabinet, og Situationen blev saare betænkelig for Ministeriet Wekerle og Magyarerne, da Udenrigsminister Kalnoky traadte over paa det pavelige Partis Side, og da de ungarske Magnater, der hørte til Kejserens personlige Omgivelser, ilede til Budapest for at stemme mod Kirkelovene.

Magnaternes Sal med Munkacsys berømte kolossale Arpad-Billede var overfyldt, da Kardinal Vaszary den 7. Maj 1894 rejste sig, under lydløs Stilhed tog Ordet, og holdt en glimrende Tale mod Ministeriet Wekerles Ægteskabslov. Da han havde talt, forlod han Salen. Han overlod Kardinal Schlauch at fortsætte Kampen, og til ham maatte Szilagyi rette sit ikke mindre glimrende Forsvar for Kirkelovene. Efter tre Dages Kamp forkastede Overhuset Lovforslaget. Wekerle gik atter til Underhuset og sejrede atter, men Hofburg-Partiet fremkaldte en Ministerkrise, der navnlig rettede sig mod Szilagyi. Det liberale Partis Førere vaklede et Øjeblik; men Wekerle stod fast paa, at Szilagyi skulde be-

holde sin Portefeuille. Kejseren af Østerrig bøjede sig for Kongen af Ungarn, og Szilagyi gennemførte en væsenlig Del af Kirkelovene; men Kejseren nægtede sin Sanktion, før alle Lovene var gennemførte. Man fortalte, at Franz Joseph, der var i høj Grad forbitret over Ministeriets og særlig over Szilagyis matte Forsvar i Parlamentet for Kronens Rettigheder og over „Kossuth-Rummelen“, havde erklæret, „at han ikke vilde lade sig afpresse flere Indrømmelser“. Wekerle sejrede atter — men faldt. Hans Efterfølger, Baron Banffy arvede Kampen om en Del af Kirkelovene. Det kom til en ny stor Krise mellem Pest og Wien, der fik Form af en personlig Kamp mellem Banffy og Kalnoky. Mod al Forventning faldt Kalnoky, der havde gjort sig umulig ved en ligefrem grov Artikel mod den ungarske Ministerpræsident i „Pol. Corr.“ for 3. Maj f. A., og Ministeriet Banffy gennemførte Resten af Kirkelovene.

Magyarerne havde atter sejret; men Kampen om Kirkelovene og de dermed forbundne Kossuth-Demonstrationer havde uddybet Kløften mellem Wiens Hofburg og Budapest. Tilsyneladende er der slaaet glimrende Broer over denne Afgrund ved Millenniumsfesten. Man maa ikke lade sig blænde af Skinnet. Det herskende liberale Parti i Ungarn har ved sin uheldige Administration og sit Overmod overfor Ungarns ikke-magyariske Nationaliteter svækket sin Stilling i selve Ungarn. Det har sejret i Kirkelovskampen, fordi selv Flertallet af de katolske Ungarer hævder Transleithaniens Uafhængighed; men Kampen har alt for tydelig aabenbaret den Modsætning, der trods alle Loyalitetsforsikringer bestaar mellem Efterkommerne af Honvedheltene fra 1849 og det habsburgske Dynasti. Kejseren af Østerrig har bøjet sig for Kongen af Ungarn, fordi han endnu ikke havde noget andet Valg. Men Magyarerne trues nu ogsaa med at møde kraftig Modstand i Cisleithanien.

Antisemitismen kan, til Held for vort Decenniums gode Navn og Rygte i Historien, heller ikke i Østerrig blive andet end et politisk Agitationsmiddel, aldrig Grundlaget for et ledende politisk Parti. Men den af Karl Lueger (Lu-eger) ledede antisemitiske wienske Bevægelse synes hurtig at skulle skifte Karakter og gaa op i et stort Utilfredsparti — „i Østerrig er alle misfornøjede“. Lueger og hans medmisfornøjede har allerede halvvejs sprængt det liberale tyske Parti, der, om ikke af Sympati for Ungarerne saa dog af Had til Østerrigs slaviske Nationaliteter, er Magyarernes Allierede, de

har sat Kamp til det yderste mod det liberale Parti paa deres Fane, og man imødeser i de ledende Krese i Budapest med Bekymring de Farer, som de østerrigske Utilfredspartier kan berede Ungarn ved at støtte „Reaktionen i Hofburg“. Faren er saa meget større, fordi Spørgsmaalet om en Fornyelse af den dualistiske Overenskomst af 1867 atter staar paa Dagsordenen. Vil man danne sig et rigtigt Billede af Forholdene i det habsburgske Monarki, bør man vende sit Blik bort fra Millenniumsfesternes blændende Glans og fæste det paa de Ubehageligheder eller rettere Grovheder, som baade officielt af Parlamentsudvalgene og i Pressen udveksles mellem Cisleithanien og Transleithanien angaaende Fastsættelsen af de to Rigshalvdeles Bidrag til de fælles Udgifter.

Den tapre, frihedselskende magyariske Nation har trods sine Fejl, blandt hvilke dens Overmod overfor andre Nationaliteter staar i første Række, berettigede Krav paa stor Sympati. Den er jo dog endnu en kraftig og dygtig Repræsentant for den Guldalder, som i det øvrige Evropa har maattet vige for haarde økonomiske og politiske Kampe. Men de haarde Tider bryder nu ogsaa ind over Ungarn og Arpads Folk, og disse haarde Tider maa ifølge Forholdenes Natur ogsaa hjemsøge det habsburgske Dynasti. Østerrig og Ungarn er komne i et skævt Forhold til hinanden, fra hvilket man for Tiden næppe kan øjne nogen Udvej. Østerrig-Ungarn er ved sin ungarske Politik kommet ind i et fejlt storpolitisk Spor, som det næppe kan vedblive at følge, og som det kun kan komme ud af ved et brat Sporskifte, der vil fremkalde store Rystelser i den habsburgske Stat. Forholdenes Udvikling i Østerrig synes i ethvert Tilfælde at ville tvinge Magyarerne tilbage til en Plads, der vel svarer til deres Tal, men ikke til deres Krav og Fordringer saa lidt som til den glimrende Stilling, som Tusindaarsriget har indtaget i den habsburgske Stat og i Europa i den sidste Menneskealder.

R. Besthorn.

ET BREV.

Kære Frue! Skovgaard den 11. Juni 1896.

Siden De fremdeles mener, at vor Samtale om Forældre og Børn kunde være til Nytte for andre, vil jeg skrive den op og stille den til Deres Raadighed.

I „Niobe“ fortæres Forældrene af de voksne Børn, og al de Gamles Kærlighed vender tilbage som en bagvendt og urimelig Hævn i en Rædsel, der stiger og stiger, uden at det kan ende med nogen Forklaring, fordi det er uretfærdigt og naturstridigt.

Deraf kommer det, at denne Bogs Linier ikke er førte som Romanens, men de svinger sig opad mod Slutningen, saaledes som et Drama bygges. For mig ser denne Bog ud som et Horn med Mundingen opad, et Skrig mod Himmelen, og derfor tager de ganske fejl, som taler om, at der i Slutningen er anvendt et for stærkt Middel.

Det er netop denne sidste Sprængning, som gør Bogen til et Mesterværk i Skildringen af noget oprørende uforstaaeligt i Menneskenes Liv.

Thi i „Niobe“ er Forældrenes Kærlighed hele Tiden — saa at sige — in confesso; der er ingen, som tvivler paa den. De plukker sig for Børnene Gang efter Gang, intet Øjeblik faar de aande ud for egen Regning; fra Morgen til Aften og i de søvnløse Nætter arbejder og lider de for Børnene, og deres Kærlighed sønderslides gennem hele Livet uden at give Slip.

Men se nu paa „Lille Eyolf". Her gaar Forfatteren bag om alt dette og anbringer sin Torpedo paa et saa skjult og fredet Sted, at det varer en hel Stund, førend vi sanser, hvad det er, han vil give et Grundskud.

Thi — saa vidt jeg ved — har der endnu aldrig været rørt ved Forældre-Kærligheden. Jeg regner ikke den skabagtige Kærlighed til Moderen i den franske Litteratur; men overalt og altid har vi været vant til, at naar vi kommer frem til Faderens og især til Moderens Kærlighed til Børnene, saa har vi naaet et fast Punkt, en Gruppe sikre og rene, uegennyttige og hellige Følelser.

Som De vil erindre — Frue! talte vi ikke stort om Moderens Sanselighed og Champagnen, som er paa Randen af det ækle, ej heller om Forvandlingens Lov; thi dette er bare de Trin i Kunstværkets Bygning, ad hvilke Mesteren er steget ned, for at komme i Dybden og bag om.

Der lever i Huset ingen besværlig Børneflok, og der er intet Tryk af Livets ydre Pinagtigheder; kun et eneste forgudet Barn i et rigt Hus, baaret af den omhyggeligste og saareste Kærlighed. Og alligevel gaar det efterhaanden modstræbende op for os, at der er noget i Vejen med selve denne Kærlighed.

Faderen bruger ubevidst Sønnen til at lette sit Livs Ansvar; og for Moderen har dette Barn staaet hende i Vejen netop der, hvor hendes Væsen har sit Midtpunkt. Mens det levede, stod det mellem hende og Manden; men da det døde, tog det ham først rigtig fra hende, og med Rædsel ser hun og han og alle vi andre foran os — de onde Barneøjne.

Den lille Stakkel, der syntes baaret paa de varsomste Hænder, staar med en Gang forladt med sin lille Krykke mellem nogle voksne fremmede Mennesker, som bruger ham i deres eget Liv — dels som den, der i Grunden er i Vejen, og dels som den, der skal fuldbyrde noget, en anden ikke har magtet; de holder krampagtigt paa ham, og alle deres Tanker samler sig om ham, fordi han hører til deres eget Liv; men selv staar han midt i alle disse stærke Følelser som et ensomt, mishandlet Barn.

Da kommer Døden glidende ind; og det forekommer mig, at den aldrig er kommen i nogen dejligere Skikkelse. Jeg vil nu slet ikke tale om Døden, som han kommer raslende i moderne Stykker med Le og Knokler; men selv i „Historien om en Moder" er Dødens Omsorg for de smaa ikke saa gribende som Rotte-

jomfruens. Naar „Moderen“ slutter sin sidste Overenskomst med Døden og lægger sit Barn i hans Arm, for at han skal bære det ind i den store Stilhed, saa har Døden vist hende i Brønden alle de Rædsler, som Livet holdt rede for hendes lille.

Men hør, hvad Rottejomfruen siger. Saa underfundigt dybt er Ordene lagt, at mange kan sidde og tro, der tales om Rotter og Mus.

Men den, som har faaet Skrækken i Blodet, han vil høre, hvorledes det vinker gennem hendes Ord til alle de smaa, mishandlede Væsener, som ikke elskes for deres egen Skyld — ikke blot i de fattige og overfyldte Barnekamre, men helt op til de lykkeligste og mest forkælede.

Hun glider ind mellem skinsyge Forældre, der bruger Børnene i Ægteskabets Kamp, mellem forfængelige Mødre, der pynter Børnene til Brug i Livets Kamp, selvsikre Fædre, som vil se sin egen Fortræffelighed fortsat i Sønnerne; og før nogen ved Ord af det, har hun fanget de smaa Hjerter, saa at de maa følge hende, fordi hun kender deres Hemmelighed og vil bringe dem i Sikkerhed for Livets Mishandling.

— Kan De huske alt det, vi maatte høre og læse efter „Et Dukkehjem“? Ingen kunde nu udholde at høre det om igen. Thi den Forandring i Opfattelsen af Kvindens Ansvar, som hin Bog vilde fremtvinge, den er allerede fuldbyrdet; Snakket er stilnet af, og den Gave, Mesteren bragte, har sænket sig i alles Sind og gjort os klarere.

Saaledes vil det ogsaa gaa med „Lille Eyolf“, men langsommere og forhaabentlig med mindre Snak, fordi den Gruppe af Følelser, i hvilken der her skal kiles ind en sund Mistro, den er mere intimt fastgroet med hele vor Livsopfatning og end mere omfredet.

Men den vil melde sig — først hos Forældre, efterhaanden hos alle — denne sunde Mistro til den egentlige Værdi af vor Kærlighed til Afkommet.

Efter det store Skrig i „Niobe“ vil vi følge Ibsen bag om det hele og prøve os selv og vor Kærlighed til Børnene: om muligvis det, som sprængte Huset i „Niobe“, alligevel ikke var en uforklarlig oprørende Utaknemmelighed; men om selve den Kærlighed, som lønnes saa ilde, i sin inderste Rod kan have været befængt med Fejl, der forklarer Udgangen.

Da vil Rottejomfruen komme glidende ind i vor Samvittighed og vare os ad, at vi ikke bruger Børnene i vort eget Liv og elsker dem saaledes, at de mishandles og havde været bedre farne, om de havde faaet følge hende ind i den store Stilhed. —

Saaledes omtrent, kære Frue, tror jeg, at den Samtale gik, som det altid vil være mig en Fornøjelse at mindes.

Deres hengivne

Alexander L. Kielland.

INDTRYK FRA LONDON.

(Sluttet.)

V.

Et stort Kontingent, til hvad der giver London som Verdensby dens Tiltrækning, stiller de uhyre Fremmedkolonier.

Der er en Gruppe Fremmede i London, som jeg maa nævne først. Det er de Danske. Enkelte af vore Landsmænd er uden Tvivl komne godt frem derovre. Jeg kunde nævne baade enkelte Mænd og enkelte Kvinder, som har banet sig en Vej og skabt sig en Stilling. Men den allerstørste Del af de derboende Danske er fattige Haandværkere, der ikke kan mere af det engelske Sprog end lige til tarveligt Husbehov, og som har vanskeligt ved at naa blot til en beskeden Velstand i det tillukkede engelske Samfund.

Der findes en *Dansk Forening* i London, som regelmæssigt har selskabelige Sammenkomster med Foredrag, Koncerter og lignende. Jeg tilbragte en Aften i den og kan kun udtale Taknemmelighed for den gode Modtagelse, der blev mig til Del. Men det var et vemodigt Skue at se det for Aftenen lejede, beskedne Lokale, naar man i de sidste Uger havde besøgt den ene engelske Klub efter den anden. Englænderne, der ikke gaar paa Kafeer — der er derfor slet ikke Kafeliv i London — har i Stedet deres Klubber, og en enkelt Mand er ofte paa en Gang i en halv Snes Klubber. Jeg var som Gæst indbudt i et stort Antal af dem i Athenæum, National, Savoy, Conservative, Savil, National Liberal, Authors og New Vagabond Club. Bädeker giver en højst ufuldstændig Liste paa 65 Klubber. I disse engelske Klubber er Optagelsesprisen efter Ballotationen gennemsnitligt 450 Kroner, dog ogsaa 720 Kroner, og Maanedsprisen vel i Reglen et Pund Sterling. I den danske Forening var Medlemsbidraget én Shilling

Kvartalet; Optagelsen kostede intet. Imidlertid, de forskellige Klasser blandede sig i denne jævne Forening. Den danske Legationssekretær var tilstede. og den norske Legationssekretær sang de svenske *Gluntar* for en dansk Tilhørerkres; der herskede Hjertelighed og god Forstaaelse.

I et Selskab i London blandes i Reglen forskellige Folkeslag. En Aften i en stor Rout hos Forfatteren *Douglas Sladen*, under en Trængsel af Mennesker, saa man næppe kunde bane sig Vej fra et Værelse til et andet, hørtes Engelsk talt med flere Betoninger, end jeg nogensinde før havde hørt det. Der fandtes ikke blot Amerikanere, Italienere og Tyske, men ogsaa Japanesere. Værten havde som saa mangen Engelskmand opholdt sig nogen Tid i Japan, og paa hans Vægge hang ikke faa japanske Billeder, dog kun moderne Ting og efter min Opfattelse ikke af synderligt Kunstværd. Jeg rettede til en af de japanske Herrer, med hvem jeg var i Samtale, et Spørgsmaal angaaende hans Dom over disse Sager, men fik det forsigtige Svar: „Jeg er aldeles ikke Kender“. Han lod sig ikke drive ud af denne Position.

Man bad i Krigens Tid ikke gerne Japanesere og Kinesere sammen. Disse sidste var i London — som i Petersburg og Berlin — ivrige efter at deltage i Selskabslivet. Jeg havde netop nylig i Petersburg set tre af disse kloge, gule, unge Herrer i Silkekaaber og Filtsko gøre en ung smuk Pige af min Bekendtskabskres deres forstandige og taktfulde Opvartning og indordne sig i hendes Stab. Nu traf jeg ved en Eftermiddagsthe her i London næsten hele det kinesiske Gesandtskab.

Man gjorde mig opmærksom paa Gesandtskabssekretæren Mr. *Kingeast Tsêng*, en Søn af den berømte Marquis Tsêng, der havde taget fremragende Del i Taiping-Oprøret. Vi kom i en Samtale med hinanden, som jeg forsøgte at indlede med de Ord, at hans Faders Navn var mig bekendt. Han svarede, en Smule ilde berørt, som det syntes, men med et Smil: „Jeg maa dog bemærke, at jeg her repræsenterer ikke min Fader, men den kinesiske Regering“. Talen faldt paa forskellige Digte af den klassiske kinesiske Litteratur, med hvilke jeg gennem Oversættelser var ret nøje kendt, og jeg nævnte ham de Digte, jeg beundrede mest. Saaledes kom vi i nærmere Berøring. Han havde selv oversat en hel Del gamle kinesiske Poesier — jeg husker ikke ret, om paa Fransk eller Engelsk — men havde ikke kunnet finde nogen Forlægger. Talen faldt paa de litterære Forhold i Kina. — I hvor

mange Eksemplarer omtrent trykkes en Bog af en anset Forfatter? — Vel i en Million. — En Million? — De maa huske paa, at Indbyggerantallet kan anslaas til 450 Millioner, der alle sammen kan læse.

I og for sig er Tallet jo ingenlunde overraskende. Populære illustrerede Blade trykkes selv i Danmark næsten i Hundredetusind Eksemplarer, i Udlandet i mange Hundredetusind. Men underlig er dog den Forestilling, at alle de Bøger, der findes i det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket tilsammen endnu mangler nogle Hundredetusind Bind i at naa Tallet paa Eksemplarer af en eneste kinesisk Bog, som gør Lykke.

Marquis Tsêng fortsatte: Men Forfatteren faar ikke noget for sin Bog. Han lønnes paa anden Maade, lønnes forøvrigt allerede ved Æren; hvorhen han kommer i Kina, er han kendt. Men enhver, der vil, kan optrykke hans Bog; der gives ingen Forfatterret. Hvad han skriver, skal komme hele Folket til Gode. Det er en demokratisk Forholdsregel, og vi Kinesere er Demokrater. Jeg anser Systemet for gavnligt og godt. (Derpaa lidt mistænksomt:) Jeg ser, De smiler indvendigt, af hvad jeg siger. [Jeg smilte ikke i ringeste Maade]. Jo, jo, men jeg er alligevel Demokrat og holder det for gavnligt.

En anden Gang faldt Talen paa kinesiske Forhold, sammenlignede med europæiske. „Disse Forhold er i alt væsenligt ganske ens“, sagde den lille intelligente Kineser og missede med sine lidt skæve Øjne, „de er i Peking som i London, som i Bérlin, som i Páris“. Jeg kendte den Tilbøjelighed, Kinesere i Europa har til at formindske Forskellene og Afstanden mellem østasiatisk og europæisk Skik; spurgte derfor uden synderlig Forundring blot: Hvorledes? — Tag Religionen, svarede Mr. Tsêng. Her er de simple Folk kristne — Himlen for de gode, Helvede for de slette, o. s. v. De dannede har ingen Religion. Hos os er de simple Folk Buddhaister — Himlen for de gode, Helvede for de slette o. s. v. De dannede har ingen Religion. — De ser, ganske som i Bérlin, som i Páris, som i London.

Men nu Forholdet mellem Kønnene, sagde jeg; det er dog stærkt forskelligt. Er det sandt, hvad man har sagt mig, at de unge Piger hos Dem aldrig ser en ung Mand alene eller taler alene med ham? Eller er det en Sandhed paa Papiret? — Nej, nej, det er sandt. — Det vil sige, det er dem forbudt, men det sker naturligvis alligevel? — Nej, nej, det sker aldrig, de vover

det ikke. Den Vanære, der er knyttet dertil, er for stor. — Naar og hvor lærer Pigen da sin tilkommende Mand at kende? — De gør Bekendtskab i Brudekamret. Vi mener, det er tidsnok. — Og gaar det? — Han (med en usigelig Poliskhed i de smaa, kloge Øjne:) Gaar det her? — (Der lod sig jo filosofere en Del over dette Spørgsmaal. Jeg nøjedes med at spørge:) Men siden hen, naar den unge Kone frit omgaas andre Mænd, og naar hun giver sig til at elske en anden end den, med hvem hun paa denne djærve Maade er bleven forbunden. Hvad saa? — Han (med ganske ubeskrivelig Poliskhed:) Det kan De vist selv tænke Dem; hos os som i Bérlin, som i Páris, som i London. — Jeg kan tænke mig det; men hvad saa? Hvad gør De saa ved hende? Slaar Manden eller Staten hende saa ihjel? Bliver hun offenlig henrettet? — Henrettet! Bevares, hvor vil De hen! Hun faar en syv-otte Aars Forbedringshusstraf. — Syv-otte Aars Forbedringshusstraf! al Respekt! — Ja, misforstaa mig ikke. Hun bliver sat i Fængsel, naar man véd det. Men naar véd man det? Det er Sagen. Man véd det ikke. Naar Manden tror at vide det, saa véd han det heller ikke; hvad Interesse har han af at vide det? Det nytter ham jo ikke noget. De ser selv: hos os som i London, som i Páris, som i Bérlin.

VI.

En Dag sagde Dr. Garnett til mig: Russiske Emigranter har spurgt efter Dem; de har med megen Interesse læst Deres Bog om Rusland, vilde gerne kende Dem. — Saaledes kom jeg i Berøring med den russiske Emigration i London, først med *Kravtchinski*, kaldet *Stepniak*, saa gennem ham med flere andre.

En tre Kvarters Kørsel fra *Earl's Court* langt ude i Vesten boede Stepniak i et hyggeligt lille Hus. Ingensteds i London syntes Kaminilden mig at brænde saa hyggeligt som der.

Da jeg første Gang kom der, stod Husets Frue op for at sige mig Goddag, og jeg rakte en Herre ved hendes Side Haanden for at takke ham for et af de hjerteligste og mest hædrende Breve, jeg i mit Liv har modtaget — han svarede smilende, at Stepniak var gaaet mig i Møde til Stationen, havde skullet kende mig ved Hjælp af et Billede i en af mine Bøger, men maatte have forfejlet mig; han selv var Kràpotkin. Et Øjeblik efter kom Stepniak tilbage. Den første Aften, jeg tilbragte med disse sjældne Mennesker, hører til mine bedste Erindringer. Jeg har ikke mange

Gange i mit Liv haft saa stærk en Følelse af at være i godt Selskab.

Det var tolv Aar, siden jeg havde lært Stepniak at kende som Skribent. Gennem den afdøde Sonja Kovalevski blev jeg gjort opmærksom paa hans Bog *Det underjordiske Rusland*, der straks gjorde et meget stærkt Indtryk paa mig. Nu stod jeg for ham selv.

Stepniak var 43 Aar gammel, undersætsig, atletisk bygget, med smaa, sorte Øjne, skraat mod Næsen liggende sorte Øjenbryn, med et Udtryk af lys, sorgløs Energi og med overordenlig Livlighed i Spørgsmaal og Svar.

Hans Hustru, en stor, smuk Sydrusserinde fra Simferopol paa Krim, i Trediverne, mørk, storøjet, med et uhyre, kruset Haar, varmtfølende, sjælfuld, helt Dame og dog helt Menneske.

Fyrst Krapotkin, 52 Aar gammel, saa' mange Aar ældre ud; en overlegen Personlighed. Han var skallet med et stort, langt Skæg, en noget indfalden Mund; man ser, at Fængselslivet har taget stærkt paa ham. Det første Indtryk, han gjorde, var det af Finhed, en stor Herres fine Dannelse og høviske Væsen; der var noget i høj Grad blidt og nobelt i hans Holdning. Det næste Indtryk var det af Bestemthed og haardnakket, ubetvingeligt Mod; hans Blidhed tiltalte dobbelt, fordi man følte, at han i sin Tanke var saa dristig, i sine Handlinger saa besluttet. Det samlede Indtryk var det af selvstændig, fremadskuende Genialitet. Man plejer at sige, at der i Rusland kun er én Mand, som tænker, nemlig Leo Tolstoj; der er udenfor Rusland en anden Russer, som tænker ikke mindre originalt, men adskilligt mere frit og derfor mere rigtigt — en stilfærdig Mand, hvis Virksomhed efter al menneskelig Sandsynlighed vil have lidet stilfærdige Følger.

De to Mænd havde de mærkværdigste Oplevelser bag sig.

Peter Krapotkin stammer i lige Linie ned fra Rurik'ernes gamle Kongeslægt, hører altsaa til Ruslands højeste Aristokrati. Hans Venner sagde i hans Ungdom gerne om ham, at han havde større Ret til Ruslands Trone end Kejseren, som kun var en Tysker. Han var fra først af Page ved Alexander II's Hof, en Stilling, som kun Hofaristokratiets Sønner kan indtage. Han studerede Matematik og Geografi og foretog i geologisk Øjemed videnskabelige Rejser igennem Sibirien og det nordlige Kina, hvis Udbytte han senere i Forening med *Elisée Reclus* har udnyttet. Han fik et agtet Navn som Videnskabsmand ved geografiske Arbejder og ved en Bog om Istiden. Han sluttede sig i sin Ungdom

nærmest til Socialismen i dens Bakunin'ske Afskygning, en halvt anarkisk Kommunisme. Senere har han udviklet sig til en videnskabelig Anarkist af særegen Art og Retning.

Efter sin Hjemkomst til Rusland blev Krapotkin i 1873 uden regelret Proces fængslet og bragt til Peter-Pauls Fæstningen; han holdtes fangen der, til det i 1876 ved hans Venners Hjælp og ved en beundringsværdig Beregning af alle Forhold og Omstændigheder lykkedes ham midt paa Dagen og for sine bevæbnede Vogteres Øjne at undslippe — saaledes som det er beskrevet af Stepniak i et bekendt, vel paa næsten alle Sprog oversat Kapitel af hans første Bog. Krapotkin levede saa for sine Studier og sin revolutionære Propaganda i Genf og i England; men da han i 1883 begav sig til Frankrig, blev han, skønt han aldrig havde gjort sig skyldig i noget Attentat, og skønt Internationale længst var gaaet ind, under Paaskud af, at han tilhørte en international Forening, mest vel paa Grund af sin revolutionære Fortid og af Øjentjeneriet mod Rusland, dømt til fem Aars Fængsel. Efter tre Aars Fængsling i Clairvaux blev han benaadet og har siden da levet i England, hvor han paa Engelsk holder talrige Foredrag i de forskellige Byer over økonomiske Spørgsmaal, Agerdyrkningsspørgsmaal og lignende.

Med hvilken Sindsro og hvilket Heltemod han har baaret sine Fængselsaar viser maaske ypperst hans i det norske *Nyt Tidsskrift* (Nov. 1892) trykte Brev til den stakkels unge Arne Dybfest, da denne var truet med Fængsling. Intet er egnet til at give mere Ærefrygt for Krapotkins Karakter. Han taler der om aarelang Fængselsstraf som om en ringe, tit for Ens Sag gavnlig Ulempe, som man uden synderlig Vanskelighed kommer over, naar man blot i sin Celle gør ti Minutters Gymnastik om Formiddagen og ti Minutters om Eftermidagen, og saa for øvrigt bevarer sin Energi uslappet ved hvilken som helst aandelig Sysselsættelse: „Jeg sagde til mig selv: Indbild dig, at du er paa en Nordpols-Ekspedition, indefrossen i Isen; Deltagerne er tvungne til at tilbringe to Vintre i en trang Kahyt paa daarlig Kost; de kan ikke røre sig, men er nødsagede til at opretholde deres Aands- og Legemskraft."

Krapotkin er som en Inkarnation af det udholdende Mod. Da jeg en Dag spøgende sagde: Der er kun ét, man kan bygge paa, Dumheden; paa denne Klippe vil jeg bygge Fremtidens Kirke — svarede han: Ak nej! Sig hellere Fejgheden. Den er endnu langt mere udbredt. — Og dog bygger han kun paa de ædle Instinkter.

Højst interessant var det at høre Krapotkin fortælle om sit Fangeliv, om det Tegnsystem ved Hjælp af Bankning i Gulvet, som Fangerne udvikler sig imellem til en saadan Færdighed, at de efter i Begyndelsen at have været Timer om at sige en kort Sætning, Bogstav for Bogstav, naar til i et Øjeblik at meddele en vidtløftig Sammenhæng. Han fortalte saaledes, at en Dag, da det i Peter-Pauls Fæstningen var tilladt at modtage Besøg, meddelte en ung Dame ved at banke paa Skyggen af sin Straahat, at tre bekendte Fanger var undflyede fra Fængslet i Charkov; i et Par Sekunder gik Meddelelsen paa denne Maade videre, saa Fængselsgaarden pludselig genlød af Hurra paa Hurra til Forbauselse for Vogterne, som ikke anede Grunden.

Krapotkin minder ved sin Forstand, sin mangesidige Indsigt, sin Handlekraft og Hensynsløshed i store Idealers Tjeneste om hine græske Heroer fra de ældste Tider, som, da der endnu ikke gaves ordnet Retsvæsen, ikke blot tog sig selv til Rette, men øvede Ret ogsaa som Hævn og Straf. For Mænd af Krapotkins Tankegang er Retstilstanden i Staterne nu altid noget værre, end om der slet ingen var — man mærke den lidenskabelige Foragt for Dommerstanden, der strækker sig igennem alle hans Skrifter — og han finder sig selv nøjagtigt i hine ældste Sagnheltes Stilling.

Krapotkin anfører etsteds i sin Bog „Den anarkistiske Moral“ en ung polsk Læges Historie. Hans Forvisningstid i Sibirien vilde om faa Dage være endt, og Livet vinkede ham paany, da han blev bidt af en lille gal Hund. Han agtede ikke videre paa Saaret, ætsede det istedenfor at brænde det ud, men iagttog saa en Dag, hvorledes det begyndte at svulne. Vel vidende, hvad det betød, styrtede han til en Ven, en anden landsforvist Læge, og sagde: Hurtigt! Stryknin! Om et Øjeblik har jeg Hundegalskaben og ødelægger jer andre. — Vennen kunde ikke overtale sig til straks at give ham Giften. men vilde forsøge en Modkur. Krisen indfandt sig imidlertid, og Strykninen blev nødvendig. Historiens Moral og Logik er for Krapotkin denne: Som den behjertede Mand heller selv vil dø end som et forgiftet Væsen blive Aarsag til andres Ulykke, saaledes har han ogsaa Bevidstheden om en god Gerning og vinder Billigelse af dem, han agter, naar han slaar et giftigt, menneskeligt Kreatur ihjel for at hindre dette i yderligere at skade.

Der findes hos Krapotkin en Dyrkelse af den stærke Personlighed, der ikke staar i nogen virkelig Strid med hans Kamp

for den sociale Ligheds Princip. Han siger etsteds: Vær stærk! Udgyd din Lidenskab og din Aands Kraft — og din Forstand, din Kærlighed, din Daadstrang vil strømme over i andre. Derpaa løber den hele Morallære ud, naar den er frigjort fra den østerlandske Askeses Hykleri. Vær stærk, vær stor i dine Handlinger, udfold din Eksistens til alle Sider, vær saa rig paa Handlekraft som muligt, ifald du vil føre et helt, fuldt, frugtbart Liv.

De engelske Tidsskrifter indeholder jævnligt videnskabelige Artikler af Krapotkin. Det norske Tidskrift, der offentliggjorde hans Brev til Arne Dybfest, har i sin Tid bragt enkelte værdifulde mindre Stykker af ham. I agitatorisk Øjemed har han til 10 Centimer Stykket paa Fransk udgivet en Række Smaaskrifter (*Aux jeunes gens*, *Un siècle d'attente 1789—1889*, *Les prisons*, *Le salariat* o. s. v.) En fortræffelig og helstøbt Samling af dem er den af Elisée Reclus udgivne *Paroles d'un Révolté.* Blandt de Skrifter, jeg kender af ham, synes *Erobringen af Brødet* (La conquête du pain) mig uden Sammenligning det betydeligste, saa interessant og betydeligt, at det for længst burde have været oversat paa Dansk. Naar man betænker, hvilken Strøm af middelmaadige og intetsigende Romaner og Noveller der stadigt ledes ind over Landet, er det beklageligt, at den Art Bøger, som sætter Tanker i Bevægelse og underkaster Samfundsordenen Kritik, ikke kastes ud paa Markedet. De vilde alene ved den Modsigelse, der straks vilde møde dem, ryste Befolkningen op af Sløvhed og bidrage mere til dens virkelige Dannelse end de ni Tiendedele af, hvad der bydes den som Dannelsesstof.

Mig for min Del har Krapotkin ikke overbevist. I Fordømmelsen af den nuværende Samfundsorden er jeg ganske vist saa enig med ham, at intet Udtryk, han bruger, er mig for stærkt. Men naar han vil bygge op, følger jeg ham ikke. Den, der vil bygge, maa bygge paa Granit, og Granitlaget i Menneskenaturen er Egenkærligheden, som Krapotkin borteskamoterer. Det er hans store Fortjeneste at have fremdraget talrige oversete Vidnesbyrd om en mægtig Drift til gensidig Hjælp; men at bygge et System og en Fremtid paa Optimismen er at bygge paa Sand.

VII.

Da den revolutionære Bevægelse i Rusland begyndte, var Serge Michaelovitsch *Kravtchinsky* tyve Aar gammel. Han var

født i en fornem Familie i det sydlige Rusland. Faderen var fra Hviderusland, Moderen fra Ukraine. I sine Drengeaar lærte han paa Landet den russiske Bondes Vilkaar at kende; de indgød ham en Deltagelse, som holdt sig hans Liv igennem. Han gennemgik Militærskolen og blev Artilleriofficer, men tog sin Afsked for at hellige sig til god Oplysnings Udbredelse blandt Menigmand ved hemmelig Propaganda. Han virkede i Petersburgs Forstæder og i Landsbyerne langs Volga, og for ikke, klædt som fin Herre, at skræmme Bønderne lod han sig ligesom de øvrige Propogandister fæste som Daglejer. Han plejede senere, naar han fortalte derom, at sige: Rogatschóf, der kunde bøje en Hestesko, var stærkere; men jeg kunde holde længer ud.

Han havde en Jærnvilje, som meddelte andre af sin Energi, og han havde en Digters idealiserende Blik; han blev derfor hurtigt alles Yndling, og det var Genstand for almindelig Omhu, at han ikke skulde blive fængslet. For at undgaa det, sendte man ham til Udlandet, og da Længslen efter Handling hurtigt drog ham hjem igen, fik hans Venner under Paaskud og med Anvendelse af al Slags List ham atter sendt bort. Han gik 1875 til Herzegowina for at tage Del i Opstanden mod det tyrkiske Regimente. Han skildrede os dette sit Krigsforetagende paa meget humoristisk Maade: hvorledes Tyrkerne i deres Flegma siddende paa deres Skanser tit næppe søgte Dækning, da Oprørerne skød temmelig slet, og hvorledes de til sidst aldeles ikke gad skyde igen, saa Krigen førtes uden Lidenskab og Had, til den døde hen. I 1877 sluttede han sig til de italienske Revolutionære i deres Forsøg paa at overrumple Benevent, men blev slagen, fanget og tilbragte et Aar i et italiensk Fængsel. Han har paa dette Tidspunkt af sit Liv øjensynligt betragtet et hvilket som helst revolutionært Foretagende, der iværksattes hvor som helst, som værdigt til hans Deltagen; jeg tror, han senere tilfulde indsaa, hvor hovedløst hint Foretagende var; han holdt ikke af at tale derom. Ved Victor Emanuels Død 1878 blev han frigiven, grundede en russisk Avis i Genf og vendte tilbage til Petersburg med de første Numre af den. Han vilde nu ikke mere opgive en Virksomhed i Rusland selv. Han fandt i Petersburg en mønsterværdigt ordnet Organisation og blev snart dens ledende Aand. Den fremskredne og evnerige Del af den russiske Ungdom var efter de gjorte Erfaringer overbevist om, at der ingen som helst Forbedringer af Tilstandene var at vente ad lovlig Vej. Dens Førere indviede sig helt til deres Sag, saa Døden

under Øjne og satte Livet i Vove paa enhver Gerning, der formentlig maatte fremme Sagen. Stepniak, som efter sin Natur elskede Faren, søgte Lejlighed til at vise Mod og Viljestyrke. Den første terroristiske Daad blev ham betroet. Det var Drabet af General Mesenzev, Chefen for det hemmelige Politi, paa hvem man vilde hævne de gyselige Mishandlinger af politiske Fanger i Petersburg og Charkov. Eksekutivkomitéen sendte Generalen hans Dødsdom, og to Dage derefter 16. August 1878 stødte Stepniak ham med et Dolkestød i Hjertet ned paa en aaben Plads i Petersburg; han steg øjeblikkelig derefter ind i en elegant Vogn, der holdt parat, og kørte uhindret bort. Han har aldrig angret denne Handling[1]).

Stepniak levede derefter roligt videre i Petersburg, som om intet var hændt, til Trods for den høje Pris, der var sat paa hans Hoved. Han vedblev at træde Petersburgs „glødende Stenbro". Først fem Maaneder senere sendte Vennerne den modstræbende bort. Han ventede at komme tilbage tre Uger efter, men saa aldrig Rusland igen. Saa snart han var i Schweiz, viste hans Venner ham de tusinde Vanskeligheder, der var forbundne med en Tilbagevenden. Han lærte sig Italiensk, som senere Engelsk, til en saadan Fuldkommenhed, at han talte og skrev disse Sprog som Russisk. Fransk havde han altid kunnet. Hans *Underground Russia*, i hvis Fortale Peter Lavróf forestiller ham for det europæiske Publikum, er oprindelig skrevet paa Italiensk og udkom under Titlen *Russia sotterranea*.

Stepniak gik til England og blev Forfatter i det engelske Sprog, blev paa Engelsk den vigtigste Forklarer og Fortolker af russiske Forhold og russisk Sjæleliv. Han skrev „Den russiske Bondestand", „Rusland under Czarerne", „Den russiske Stormsky", „En Nihilists Løbebane", „Hvad Nihilisme er", „Kong Stork og Kong Klods", hans sidste Skrift i to Bind, der først udkom samtidigt med hans Død. Han holdt Forelæsninger paa Engelsk baade i England og Nordamerika og udviklede en saadan Veltalenhed, at han kunde tale, hvor længe han vilde; Tilhørerne blev aldrig trætte. Det siges, at han en Dag i Newcastle talte to Timer og

---

[1]) Han skrev en Aften i November 95 disse Ord til en ganske ung Pige, der havde bedet mig om hans Haandskrift til hendes Album: *Be faitful to yourself and you will never know remorse which is the only misfortune in life. An advice to a fair stranger whom I wish well and hope to see some day.*

ti Minutter i Træk, og at hans Auditorium, da han holdt op, følte en Skuffelse over, at det allerede var forbi.

Der er iblandt hans Bøger en, som fortjener at læses med største Opmærksomhed, og som meddeler Læseren en sand Heltemodets Psykologi. Det er den, som fører Titlen *The Career of a Nihilist.* Det er ikke blot en virkelighedstro og yderst spændende Roman, men den giver en Sjælsanalyse saa fin og indsigtsfuld, som den ikke findes noget andet Sted i europæisk Litteratur, af det Følelsesliv, som fyldte den ypperste russiske Ungdom i hint Tidsrum under Alexander II, der var Nihilismens Blomstringstid og hvor — desværre uden noget som helst umiddelbart Udbytte — halsbrækkende Gerninger blev udførte med Heroisme og straffede med Grusomhed. Datidens unge Mænd og Kvinder røbede Europa, at det russiske Folk ingenlunde helt bestod af Slaver, der var tilfredse med deres Slaveri, og hævdede saaledes deres Folks Anseelse i Europas Øjne. Men de blodige Gerninger, de øvede, havde ingen anden politisk Følge end den at gøre ondt værre. Denne Bog indeholder i Virkeligheden Stepniaks Selvbiografi. Han er de to Personer Andrey og George. Bogen lærer En, i hvilken Sjælekval og med hvilken Opofring af ethvert Haab om jordisk Lykke Stepniak i sin Tid gik til sin Drabsgerning.

Hans Hus i Woodstock Road blev, som *Times* ved hans Død med Rette bemærkede, et Mødested for uortodokse Skribenter og Kunstnere af de forskelligste Folkeslag og Arter og det intellektuelle Midtpunkt for den i London levende, landflygtige, russiske Koloni.

I England var han tryg. Det hændte saaledes i November, at han ved en Festlighed i *The Authors' Club*, hvori han deltog, kom til at sidde lige ved Siden af en Mand, der indtog en meget høj Stilling i det engelske Udenrigsministerium, og Præsidenten, som anede, at denne Mand kunde have deltaget i Underhandlinger med det russiske Ministerium om mulig Udlevering af Stepniak, nærede endog en vis Uro for, hvorledes dette vilde løbe af. Men der udspandt sig den højeste Grad af Nabovenlighed mellem de to Herrer; de kom fortræffeligt ud af det med hinanden. Der ligger heri et sandt Vidnesbyrd om engelsk Frisind, hvorpaa der ogsaa efter Stepniaks Død er gjort opmærksom i en øjensynligt af *the chairman* selv skreven Notits i *The Queen.*

England er jo i vore Dage for politiske Flygtninge Fristedet, det eneste sikre Fristed i Europa. Ingen uden en gal Mand, siger de, kunde falde paa at vove sig ind i Lande som

Preussen eller Østerrig. Frankrig er for Tiden Ruslands opvartende Kavaler. Schweiz er for svagt til at kunne hævde sin Uafhængighed. Saaledes er kun England tilbage, og Flygtningene nærer da ogsaa Taknemmelighed mod den engelske Grund. Ved Stepniaks Grav udtalte hans nærmeste Ven Felix Volkhovski, at medens de tilstedeværende Russere følte Smerte ved Tanken om, at den dødes Aske ikke skulde hvile i hans fædrene Jord, var det dem en Trøst, at han havde vundet sig et nyt Fædreland i Hjerter, som tilhørte *det sandhedskærligste, det mest ædelmodige, det mest retfærdighedselskende Folk i den hele Verden.*

Men man tro ikke derfor, at den landflygtige ikke længtes hjem. En Aften, da Stepniak fulgte mig til Stationen *Turnham Green*, og da vi temmelig højt talende gik op og ned paa Perronen, udbrød jeg uvilkaarligt: „Det er dog godt for Dem, ikke sandt, at aande engelsk Luft, at kunne tale frit uden en Politispion i Deres Hæle“. Han svarede: „Hvad vilde jeg ikke give for at aande en Smule russisk Luft!“

Denne Længsel efter Hjemlandet har alle de landflygtige. Hos ingen har den rørt mig som hos *Vera Sássulitch.*

Underligt, at dette Navn, som engang genlød over hele Europa, ikke mere siger den danske Ungdom noget. Mændene af den ældre Slægt har ikke glemt det. Det var i Aaret 1877, at det første russiske Attentat fandt Sted. Den daværende Chef for den tredje Afdeling, General Trepov, havde ladet en politisk Fange, der havde forsømt at hilse ham i Fængselsgaarden, piske af Profossen. I sin Harme indfandt en ganske ung Pige, der slet ikke kendte Fangen personligt, sig til Audiens hos Generalen, affyrede et Pistolskud paa ham og saarede ham farligt. Hele det unge Rusland saa i Vera Sássulitch en Charlotte Corday, og det huskes endnu saare vel rundt om i det russiske Rige og mangesteds udenfor Rusland, hvilken Opsigt og Henrykkelse det vakte. da Nævningeretten paa Spørgsmaalet om hendes Skyld, kendte hende *uskyldig.* Gendarmer vilde efter Ordre lige fuldt bemægtige sig hende ved Udtrædelsen af Retssalen; men hun undkom, befriet af kloge og energiske Venner. Det er ikke for meget sagt, at Tilbedelse var den Følelse, som i den russiske Ungdom næredes for hende. Hun holdt sig længe skjult i Petersburg; saa forsvandt hun til Udlandet.

Vera Sássulitch var en Art Drømmeskikkelse for mig, som jeg aldrig havde troet at skulle møde i Virkelighedens Verden.

Det satte mig i nogen Sindsbevægelse, da jeg erfor, vi skulde mødes. Vera var endnu ikke fyrretyve Aar gammel, med smukke graa Øjne, alvorlige, stærkt medtagne Træk, ældre end sine Aar; men med et indre Liv, en ildfuld Gestikulation og en rivende Talestrøm, som gav ethvert af hendes Udbrud et Præg af usvækket Ungdommelighed. Hun er Simpelheden selv. Hun hader at vække Opsigt og lever i London under et antaget Navn, det eneste, hvorunder hun der er kendt, og under hvilket hun modtager alle sine Breve. Hun levede i flere Aar under dette Navn i Schweiz. Men da Myndighederne der en skøn Dag for en halvandet Aar siden fordrede af hende, at hun skulde indsende sit Pas til den russiske Konsul, forstod hun, at hun blev udspioneret, og forlod Schweiz for at gaa til England.

Man skal søge om en beundringsværdigere Karakter, en ypperligere, redeligere, mere viljefast og arbejdsom Kvinde. Hun lever i London med yderste Tarvelighed, helt alene, uden nogen Opvartning, og tilbringer sin Dag med at studere i British Museum og med at udarbejde Flyveskrifter og Bøger af nationaløkonomisk Indhold, som udgives paa Russisk i og udenfor Rusland. Der kan gaa Uger, hvor hun ikke veksler Ord med noget Menneske. For Tiden studerer og fremstiller hun det attende Aarhundredes franske Økonomer.

Jeg tilbragte en Aften efter en selskabelig Sammenkomst hos Stepniak tre Kvarter med hende i en Jærnbanevogn, og vi fulgtes senere tilfods gennem Byen under en af disse Natte-Samtaler, hvori man aabner sig mere end om Dagen. Vi talte bl. a. om Attentaterne. Jeg beklagede Kejsermordet og al den Reaktion, det har haft i Følge. Hun sagde vemodigt: „Idet de dræbte Kejseren, dræbte de den revolutionære Bevægelse med det samme. Der er intet Spor af revolutionær Organisation i Rusland mere“.

Ogsaa Vera Sássulitch længtes bestandig tilbage til sit Fædreland. Og for nogle Aar siden blev Længselen saa stærk, at hun uden videre, forsynet med et Pas, rejste op til Archangelsk og levede der er helt Aar. Saa modstod hun ikke Lysten til at gense Petersburg, og blev nogle Maaneder der. — Viste De Dem virkelig paa Gaderne, Vera? spurgte jeg. — Ja vel, det forstaar sig, jeg kørte ikke i Omnibus: men jeg kørte i Droske. Saa ser ingen En, og synes virkelig en Politimand, at han skulde kende Ansigtet, saa er man borte, før han faar Vognen standset. Alt hendes friske Humør, al den urolige Kækhed, hun stadigt røber,

og al den Sorgløshed, som slumrer i hendes Sind, kom til Udbrud i disse Ord.

Mine engelske Bekendte spøgte undertiden med mit besynderlige Hang til at omgaas „Mordere“ og „Mordersker“ i London. Men jeg kan forsikre, at naar jeg havde tilbragt Aftenen med mine „Mordere“ og saa næste Dag var indbudt i fint aristokratisk Selskab til Middag, saa havde jeg Følelsen af, at jeg fra det højere, bedre Selskab var sunket til et af meget lavere Rang.

VIII.

Der var en Nationalitet, med hvilken jeg i London kom i Berøring, for hvilken en levende og smertelig Interesse blev vakt i mit Sind. Det var den armeniske Nationalitet.

Jeg lærte den egentlige Chef for den armeniske Opstand at kende, *Avetis Nazarbek*, en ung, udmærket smuk Mand, skøn som et italiensk Idealportræt fra Anno 1500. Han har bl. a. det skønneste Haar, jeg i mit Liv har set. Han havde studeret i Genf, derefter bosat sig i London. Kun nogle og tredive Aar gammel betragtes han som sit Folks ypperste Digter, og han har været Høvdingen for dets Rebellion. Han udgiver i London ikke mindre end tre Tidsskrifter paa det armeniske Sprog, Ugebladet *Hentchak* (Klokken), det satiriske Maanedskrift *Aptak* (Ørefignet) med politiske Karikaturer og Fjerdingaarsskriftet *Zahápar* (Ideen), et videnskabeligt, økonomisk Tidsskrift i Stil med de store engelske Revyer. Hans Ugeskrift er det centrale Organ for det revolutionære Parti i Armenien, der har taget Navn efter det.

Han fortalte mig om sit Folk, dette mærkværdige og saa højst intelligente Folk, der i dets Stilling, dets Udbredelse, dets Handelsvirksomhed og mere minder om Israeliterne, et Folk paa noget over fire Millioner med et af de ældste Kultursprog i Verden, og i hvilket de dannede foruden deres Modersmaal kan Nabosprogene Tyrkisk, Persisk og Russisk. Han skitserede mig ogsaa den nyere Litteraturs Historie i dette Folk og de Paavirkninger, for hvilke dets Aandsliv har været udsat, mest fransk og engelsk. Med en vis Stolthed mindes Armenierne endnu, at Byron i Venedig hos Munkene i San Lazaro tog Undervisning i det armeniske Sprog.

I Berliner-Traktaten blev der sikret Armenien, som saa voldelig var blevet undertrykt af Tyrkiet, Ret til at anraabe om Englands Mellemkomst, og en tilsvarende Ret til at skride ind var

derved England sikret. Lord Salisbury har brugt den til at true Tyrkiet i et Sprog, hvis Voldsomhed var højst usædvanlig, tilsige Armenierne Englands Hjælp og saa ende med, af Frygt for at gaa Russernes Ærind, at lade Armenierne fuldstændigt i Stikken. Hans sidste Udtalelse er denne: The sultan may perhaps do something for the Armenians, *if he is let alone.*

Hvad Tyrkiet i sin Tid ved Berliner-Traktaten gav Armenierne, var dels Løfter, Tyrkiet aldrig agtede at holde, dels Løfter, som, hvis de holdtes, intet vilde betyde. Siden har Englands, Frankrigs og Ruslands Gesandter i enslydende Noter fordret Indrømmelser af Sultanen, deriblandt nyttige som Amnesti for politiske Forseelser, men ogsaa rent unyttige som, at Guvernører og Viceguvernører skal være kristne, hvor de kristne er i Flertal, i modsat Tilfælde muhamedanske. Da Guvernørerne udnævnes af Sultanen, er Bestemmelsen om deres Religion ligegyldig; mange af de værste Embedsmænd har oprindelig været kristne og har skiftet Religion, antaget den muhamedanske for Embedets Skyld; de vilde ikke have været et Haar bedre, om de var forblevne kristne. Det vides jo ogsaa fra Europa af, at det, at en Mand er kristen, ikke altid afgiver nogen Sikkerhed for, at han ogsaa er en ædel, uegennyttig Mand.

Indtil 1885 var Forholdet mellem Kurderne og Armenierne i deres Vasalforhold til dem nogenlunde taaleligt. Men da der paa dette Tidspunkt af de vildeste Kurderstammer dannedes Baschi-Buzuk Regimenterne *Hamidieh*, blev de Brandskatninger og Voldshandlinger, for hvilke Armenierne var Genstand, rent utaalelige. I November 1894 opskræmmedes Europa ved Meddelelser om de Myrderier, der i August og September havde fundet Sted i Sassun i Stor-Armenien; Antallet af de myrdede Armeniere opgaves forskelligt, men i Tusindvis.

Regulært paahvilede der hver Familie i Sassun følgende Afgifter: 40 Piastre — en Piaster er 16 Øre — for hvert Væsen af Mandkøn, regnet fra Fødslen af; en Indkomstskat af 100 til 200 Piastre; for hver Møllesten 30 Piastre, for hver Væv — af hvilke enhver Familie mindst har en — 30 Piastre, for det Foder-Græs, der plukkes paa Bjærgene, 2 Piastre for hver Favnfuld; for hvert Faar — Faaret er 30 Piastre værd — 5 Piastre. Dernæst hævede Skatteopkræveren en Sjettedel af al Høst — hvilken dog ikke maatte erlægges *in natura*, men beregnedes med en Fjerdedel mere end den stedlige Værdi: og for den aarlige Kvittering, der gaves

for, at alle Aarets Afgifter var betalte, fordrede han for sin egen Person desuden ufravigeligt 100 Piastre. Videre krævede Kurderne, der betragtede sig som Armeniernes Herrer, af dem den saakaldte *Kafirat* (Skatten paa de vantro), som hævedes *in natura*; de indkrævede af hver Familie to Faar, et Tæppe til Værdi af en halvhundrede Piastre og 5—7 Kilogrammer Smør. Det blev i alt omtrent 150 Piastre at erlægge til hver kurdisk Høvding. Men tit kom den ene Høvding efter den anden, og den, der intet mere forefandt, gav sig til at plyndre, skænde, brænde og myrde.

I Sassun-Distriktet hang man Mændene op ved Benene, brændte med gloende Jærn deres Fødder, Bryst, Tunge og Pande og voldtog Kvinderne. Man nedsablede seks Tusend Mennesker under den langvarige Kamp, der udspandt sig. En af Hovedmændene for Modstanden, ved Navn Hampartzum Bojadjan, blev i Bitlis kastet i et mørkt og fugtigt Fangehul; man gav ham en Jærnring om Halsen og tunge Jærnlænker om Arme og Ben. Man sultede ham for at bringe ham til at underskrive en Erklæring, hvori han erklærede sig for bestukken og vildledt af den engelske Regering. Da han haardnakket vægrede sig derved, fordoblede man hans Lænker, gav ham en Jærnkugle, der vejede ti Kilogrammer, om Halsen, piskede ham, slog ham med Knipler, udrykkede hans Skæghaar et for et med Tænger, befæstede i hans Fængselsgulv spidse Søm og rullede ham paa dem, til han tabte Bevidstheden. Saa blev han kaldt til Live og hængt.

Alene i Fæstningen St. Jean d'Acre i Syrien sidder af politiske Grunde endnu 77 Armeniere, hvis fem Chefer Tyrkerne bogstavelig har ladet sulte ihjel, idet man har nægtet dem al Føde.

I det sidste halve Aar har alle Armeniernes Tanker drejet sig om Byen Zeitun's Skæbne. Den ligger nordligt i det armeniske Cilicien i en Dal mellem Taurus-Bjærgene. Navnet Zeitun er af historiske Grunde enhver Armenier dyrebart. Der havde det armeniske Kongerige sin Residens indtil 1393, da det faldt for Seldsjukernes Erobringstog.

Myrderierne af Armenierne har jo i det forløbne Aar mest fundet Sted paa den Maade, at Tyrkerne fordrede alle Vaaben, ja enhver Kniv udleveret, og derpaa udryddede Befolkningen. Da Guvernøren i Marash affordrede Zeitun's Indvaanere deres Vaaben, blev de imidlertid nægtede, og siden de tyrkiske Tropper i Begyndelsen af Oktober drog mod Staden, har en Række Kampe fundet Sted, under hvilke Beboerne, som kæmpede en mod ti, har

udmærket sig lige meget ved Heltemod og Krigerdygtighed. Tilsidst laa 30—40,000 Mand for Zeitun. I Nabolandsbyerne Anapat og Dunkalai, hvor Armenierne havde 250 Huse, blev bogstavelig hver enkelt myrdet. (Antallet af de i Aarets Løb dels nedsablede dels af Hungersnød og som husvilde af Kulden dræbte Armeniere naaer nu flere Hundredetusind). I April Maaned har Zeitun maattet overgive sig, og hele den provisoriske Regering derfra ankom i Midten af Maaneden til Avetis Nazarbek i London, 25—30 Mand stærk, saa hans lille Hus nu ser ud som en Lejr. Hver Dag har han alle disse til Bords; hver Nat sover de paa Gulvet hos ham.

Der er et Træk ved de politiske Emigranters Liv i London, som slaar den fremmede, og som han føler det som en Pligt at fremhæve. Det er deres Tarvelighed. De skammer sig ikke ved deres Fattigdom, er snarere stolte af den. Aldrig var der Vin paa deres Bord, og aldrig gjorde de nogen Undskyldning derfor; men simple Retter og engelsk Øl har ingensteds smagt mig bedre.

Det er værd at gøre en Rejse blot for at træffe Mennesker som disse landflygtige.

Ved Aaret 1887 udgjorde Avetis Nazarbek, hans Hustru og et Par Venner, alle sammen unge studerende, hele den armeniske Opposition, og hele Partiet satte Bladet *Hentchak.* Deres Sætteri var Køkkenet i deres lille Lejlighed i Genf. Deres Navne forekom aldrig paa Bladet, og som Trykkested angaves London. Det var nødvendigt, for at den tyrkiske Regering ikke skulde lære deres Navne at kende, da de uafbrudt maatte foretage Rejser frem og tilbage til Tyrkiet. Efter et Aars Forløb havde de en meget stor Venneskare og kunde sende Mænd som Lønbud til Tyrkiet for at undersøge bestemte Forhold og organisere Befolkningen; selv var disse Mænd naturligvis udsatte for stadige Forfølgelser og Farer. Nazarbeks unge Hustru rejste endog 1893 til det armeniske Cilicien for der at ordne de revolutionære Kræfter og gøre dem tjenstdygtige. Nazarbeks maaske skønneste Digt er hans Farvel til hende, da hun rejste. Det lykkedes hende at faa Adgang til Fæstningen St. Jean d'Acre for at besøge hendes fangne og lænkede Venner der. Det er første Gang, sagde Avetis Nazarbek med Stolthed til mig, at en armenisk Kvinde har rejst i det tyrkiske Armenien i et saadant Øjemed, og det er indtil nu det eneste Eksempel. — Vemodigt er det kun at betænke, hvor frugtesløs den i Fortvivlelse foretagne og med saa store Ofre ledede Opstand har været.

IX.

Man rejser af mange Grunde. Det har sin Interesse at leve i nye Egne, se Bygninger og Mindesmærker, iagttage Folkeliv, lære den klassiske og den nationale Kunst at kende, som Museer og Samlinger i en Verdensby rummer.

Man føler sig i London lykkelig i *Nationalgalleriet*, denne udsøgte Samling af ypperlig italiensk og spansk og højst lærerig engelsk Kunst. Ens Hjerte banker højere ved Gensyn med Botticelli, Leonardo, Perugino, Velasquez. Det er ogsaa morsomt at se saadant noget som *Alma Tadema's* Pragtbolig, der levende minder om hans elegante og kølige Billeder; der er ikke et Stænk af malerisk Uorden i den Festsal, der udgør hans Atelier, saa lidt som i noget af hans Malerier. En Samling som det naturhistoriske Museum, hvor *Darwin's* Statue er anbragt midt i Dyrenes, Planternes, Mineraliernes Verden, er uforglemmelig selv for den, der medbringer ringe Indsigt til Beskuelsen deraf.

Man lærer imidlertid dog mere af de Mennesker, man træffer paa Rejse, end af Mindesmærker, Samlinger og Fortidens Kunstskatte. Den, der aldrig før har levet mellem Engelskmænd, vil upaatvivlelig hjembringe stærke og blivende Indtryk fra et Ophold i London, bevare mangen Personlighed og mangen Ytring i sin Erindring for Resten af sit Liv. Paa den, der kommer fra en mindre By, hvor alle Menneskers Tænkemaade forud er ham bekendt, vil London endog nødvendigvis virke overvældende rigt. Den, hvis Dage gaar hen i smaa Forhold, maa undertiden rejse, alene for at opnaa Fornemmelsen af, at han lever endnu. Der kan jo gaa Maaneder i Ens daglige Eksistens, hvor man arbejder og vegeterer uden at have nogen synderlig stærk Følelse af, at man lever. Samlivet med Mennesker af en stor, fremmed Nationalitet som den engelske bringer En da til paany at føle det levende Liv pulsere i sig. Og det er altid saa meget vundet.

Men den, der lever et aandeligt bevæget Liv, attraar mere. Han vil se store Mennesker og høre nye Ideer udtalte. Han mindes det Mismod, med hvilket Saint-Simon i sin Tid efter en Rejse skuffet forlod England med det Udbrud, at han ikke der „havde fundet nogen ny Tanke paa Stabelen“. Hvad en rejsende, der søger andet og mere end brogede Indtryk og afvekslende Adspredelse, helst vil møde, det er Personligheder, der er større end dem, han plejer at træffe paa, og Tanker, der, hvad enten de er rig-

tige eller mangelfulde, har det i sig, som fremkalder Storm i Hundredetusinders Sind.

Nu er England i vore Dage visselig et af de Lande, hvor Aandslivet staar højest, og hvor der tænkes mest. Man træffer, ogsaa udenfor de allerede længst anerkendte Tænkeres Kres, paa Mænd, som fremlægger oprindelige og sunde Grundtanker i deres Skrifter. Blandt dem, jeg personlig lærte at kende, vil jeg nævne *J. B. Crozier,* hvis Skrift *Civilisation and Progress* fortjener at læses og drøftes. Men Englands rolige og ordnede Forhold gør det nødvendigvis vanskeligere blandt Engelskmænd at træffe den Art store og mærkelige Personligheder, der alene tager det op med en helt forældet Samfundsorden eller med selve det onde Princip, hvor det findes inkarneret i en Statsmagt. At man i England og kun i England træffer saadanne Personligheder, beror paa Englands enestaaende Stilling i Europa som Fristed. Mænd som Stepniak, som Nazarbek, som Krapotkin findes kun der. Og hvis Saint-Simon i vore Dage rejste i England, og hvis hans Øje blot faldt paa den Række Afhandlinger *Mutual Aid,* som Krapotkin fra 1890—96 har offentliggjort i *Nineteenth Century,* eller hvis han blot læste Bogen *Erobringen af Brødet,* saa vilde han sikkert ikke denne Gang have forladt England uden der at finde en ny Tanke paa Stabelen.

Georg Brandes.

EN HENRETTELSE.

Skarpretteren var med i Jærnbanetoget. Paa Færgen over til Falster saa vi ham. Han skulde i Morgen paa Lolland halshugge Morderen Anders Nielsen Sjællænder, og som en Indledning til denne Embedsgerning skaalede han under Frokosten muntert med sin Medhjælper, Rakkeren, og en Ven, der fulgte med som Amatør. Af Haandbagage førte han med sig en flad Kasse, hvori Øksen laa. Denne Kasse kaldte de tre Herrer indbyrdes for „Petersen“ for derved at fastslaa for sig selv, at de rejste incognito. Og alt som vi over Lollands flade Egne nærmede os Nakskov, i hvis Nærhed Henrettelsen skulde ske, og Stemningen steg mellem de tre ved mere Skaalen, hørte vi fra deres Rum i den lange uafdelte Waggon mangen Vittighed om „Petersen“, der nu var bleven som en fjerde Person i Selskabet, med hvem der blev klinket, og som de tiltalte med opmuntrende og næsten kælne Ord. En ung Forfatter mellem os med sort Haar og urolige Øjne blev syg af at høre paa denne Morskab, og han blev det endnu mere, da man paa en af Lollands Stationer antog ham for Skarpretteren.

Vi var ansatte ved forskellige Blade og havde til Opgave næste Morgen at overvære Henrettelsen for at skrive derom.

I en stor Charabanc kørte vi i den raakolde Novembermorgen fra Nakskov ud i et fladt Snelandskab med Lollands evige Rækker af Piletræer paa alle Kanter, og efter en god halv Times Forløb øjnede vi paa Afstand vort Bestemmelsessted, en lav, ret omfangsrig Banke, der bag de hvide Marker fortonede sig sort af de der forsamlede Tusinder af Mennesker. Da vi steg af Vognen og gik ind i Stimlen op mod Højens Aas, mærkede vi straks, at der her ikke var Spor af Orden. Ikke alene var der intet Skafot rejst, men der var overhovedet ikke truffet nogen som helst Foranstaltning til, at den fældede Dom kunde fuldbyrdes blot paa nogenlunde anstændig Maade. Her var ingen Afspærring, intet

bestemt Sted udpeget som den Plads, hvor Henrettelsen skulde ske, og hvorfra uvedkommende maatte holdes borte. Alle gik og stod, som de vilde, og midt i Vrimlen stødte vi pludselig paa Skarpretteren med Blokken og den nu aabnede Kasse med Øksen. En eneste Politibetjent var der, og en Mand med en Skovl under hans Kommando, til at anvise Plads til disse Mængder af snakkende Bondemennesker, der trængte sig saa tæt sammen om Blokken, at der endog mellem denne og Skarpretteren stod maabende Folk, som langsomt flyttede sig og erstattedes af andre.

Hvad vilde der ske? Paa denne Maade kunde Henrettelsen ikke udføres. Vilde Herredsfogden, naar han nu om nogle Minutter kom kørende med Forbryderen, give sig til at raabe og forlange Plads til den Mand, som skulde halshugges, eller vilde han vende om med uforrettet Sag?

Det var uhyggelige Minutter, der gik forud for, hvad der nu skete. Og Uhyggen bredte sig efterhaanden til alle.

Uden egentlig Aftale, som ved en fælles Indskydelse, greb vi Mænd fra Bladene og Politibetjenten, hos hvem vi stod, pludselig hverandre i Hænderne og slog Kres om Skarpretteren og Blokken i et Øjeblik, da der ikke var Mennesker imellem disse to. Vi trykkede os ind mod Menneskemuren og opfordrede Folk til at vige. Man veg nu ret villig. Enhver kunde indse, at han her var Deltager i en Skandale, som der maatte raades Bod paa. Og alt som man veg, udvidede vi Kæden og blev ved at trykke paa. Det lykkedes os i forholdsvis kort Tid paa denne Maade at skaffe et aabent Rum omkring det, der nu altsaa blev Retterstedet, af henved hundrede Alens Længde og halv saa stor en Bredde. Vi, der dannede den inderste Række, vedblev at holde hverandre i Hænderne, og saaledes stod vi under hele den paafølgende Handling. Min Sidemand til højre havde den mest snavsede Haand, jeg vel nogensinde vil komme til at trykke. Den var gennem Handsken at føle paa som en Dyreklov.

Umiddelbart efter, at Pladsen omkring Blokken var bleven fri, skred en lille i graat Vadmel klædt Bondemand over den snavsede Sne hen til Skarpretteren, talte sagte til ham og gik saa tilbage igen. „Ved De, hvad den Mand vilde?“ spurgte min Sidemand til venstre. „Nej“. „Han bad Skarpretteren om Lov til at tage en Kop af den henrettedes Blod til sin syge Kone.“

Samtidig opstod der den Bevægelse i Kresens Udkant nærmest Landevejen, som sagde os, at nu kom Vognene med Herredsfogden

og den dømte Forbryder, ledsagede af Fangevogteren, Distriktslægen og Præsten. To tre Minutter før, og alt vilde have været haabløs Forvirring.

Ind i Kresen traadte Herredsfogden med trekantet Hat og Guldstriber paa Benklæderne og saa ud, som om det var ham, der havde ordnet det hele. Efter ham kom Præsten og Distriktslægen og endelig Anders Nielsen Sjællænder, som man umiddelbart efter, at han var traadt ud af Vognen, havde befriet for Haandjærnene. Han var høj og mager, gik bøjet i Knæene og var sammensunken over Lænderne. Armene hang paa en besynderlig ufri Maade slapt ned foran Kroppen, Hænderne var blaa af Kulde. Han var iført mørke Benklæder, en kort, tilknappet mørk Frakke, om Halsen bar han et graatærnet Tørklæde og paa Hovedet en blød, rundpullet Kasket. Han saa ud til at fryse stærkt, og det langsomme Blik, hvormed han maalte Blokken og Skarpretteren og Menneskemængden, var skummelt forskrækket. Et ynkeligt Syn.

Forbryderen, hos ham Præsten, lidt derfra Fangevogteren og Distriktslægen og noget foran dem Herredsfogden dannede en Gruppe i den nærmest Vejen liggende korte Runding af Pladsen, og tyve Skridt fra dem ind mod Midten af Kresen stod Blokken, bag den Skarpretteren, i Kjole og hvidt Slips, og den lurvede Medhjælper. Der var fuldstændig tyst. Kun udenfor Kresen hørte man nogle Folk skændes om Pladserne oven paa Taget af den Vogn, der havde bragt Fangen hid.

Herredsfogden slog ud med Haanden og sagde højt nogle Ord om, at det vel her var unødvendigt at paabyde Ro — han skulde vide, med hvilken Haan man hørte paa disse Ord i hans Mund —, og gav sig saa til langsomt at oplæse den vidtløftige Dom, ifølge hvilken Anders Nielsen skulde henrettes offentlig med Økse og erstatte 15 Kroner og betale saa og saa meget i Salærer til den og til den. Det varede grufuldt længe, inden Oplæsningen var færdig. Imidlertid talte Præsten ind i Forbryderens Øre, og Distriktslægen gav ham Draaber paa et Stykke Sukker.

Medens Oplæsningen af Dommen gik for sig, løb en lille hvid Hund fornøjet omkring paa den afgrænsede Plads, naaede hen til Blokken, snusede lidt til den og begav sig saa i Spring hen til en Mand, der udenfor Kresen dæmpet og ivrig lokkede ad den.

Og saa tog Præsten fat. Havde Herredsfogden haft god Tid, var det intet i Sammenligning med Præsten. Med brede Ord

stillede han en Række af Spørgsmaal til Forbryderen: „Sig mig, om det er sandt, hvad Du har sagt mig, at Du erkender din Synd og angrer, hvad Du har gjort?“ — „Sig mig, om det er sandt, hvad Du har sagt mig, at Du anser din Straf for retfærdig?“ — „Sig mig, om det er sandt, hvad Du har sagt mig osv. osv., at Du ikke er vred paa nogen eller bærer Nag til noget Menneske, som har gjort Dig imod i dit Liv?“ osv., og da den dødsdømte med næppe hørlig Stemme og rystende af Kulde havde svaret ja paa alt dette, sagde Præsten: „Lad os saa bekende Troen“. Og i et endnu mere dvælende Foredrag med store Pavser fremsagde han de lange Trosartikler. Anders Nielsen sank mere og mere sammen, og aldrig har Ord lydt pinligere vidtløftig end disse. Men endnu var Præsten ikke færdig. „Knæl derpaa ned“, befalede han, og den ulykkelige faldt paa Knæ, Præsten tog Kasketten af ham og lod den højtidelig falde paa Sneen. Saa lagde han Haanden paa Forbryderens blottede Hoved og tilsagde ham langsomt Syndernes Forladelse, gjorde et langt Korsets Tegn foran Mandens Ansigt, og traadte saa endelig tilbage.

Skarpretteren nærmede sig nu, medens Anders Nielsen besværlig rejste sig og satte Kasketten paa Hovedet. Ledet af Skarpretteren og Rakkeren gik han de sidste tunge Skridt hen til Blokken. Atter blev Kasketten taget af ham, og de to skulde lige til at afføre ham Frakken, da Præsten paa ny lagde sig imellem, standsede Skarpretteren, og medens den dømte stod umiddelbart ved Blokken og stirrede fortabt paa de gabende Bøjler, der krummede sig i Vejret imod ham, bad Præsten højt og langsomt for at alle skulde høre det: Fadervor. Saa endelig blev Offeret overgivet til Mestermanden.

Frakken blev da trukket af Forbryderen, medens han selv hjalp til, Vesten knappede han selv op med sine valne Fingre, Halstørklædet tog Rakkeren, og han og Skarpretteren hjalpes om at aabne Skjortekraven og brede den ned over Menneskets magre Skuldre. Saa lagde den dødsdømte sig tungt ned paa Skraabrættet foran Blokken, rakte Hovedet frem og flyttede paa det, indtil Hagen passede ind i Fordybningen i Blokken, og de to Bøjler blev af Rakkeren famlende klemte fast om hans magre Hals.

Medhjælperen fik nu den Idé at vilde holde Hovedet i Haaret, medens Hugget førtes, for ikke at have nødig at bukke sig efter det, naar det trillede paa Sneen, men han opgav dog sit Tag i den endnu levende Mands Haar og stillede sig til højre for

Blokken, medens Skarpretteren vendte sig til venstre, greb Øksen, førte den hen over Mandens Nakke og lod den falde.

Hovedet blev ikke skilt fra Kroppen. For mig lød det, som om Øksen klirrende traf den inderste af Bøjlerne, og for mit Øje saa det ud, som om denne Bøjle sprang løs.

Anders Nielsen laa stille. Der lød et Støn, men det er rimeligvis kommet fra den rædselslagne Tilskuerkres.

Anden Gang løftedes Øksen, og denne Gang huggede Skarpretteren til af al sin Kraft. Hugget traf i Halsen, Blodet sprøjtede i en tynd Straale af Farve som Rødvin op i Ansigtet paa Medhjælperen, der forfærdet traadte et Skridt tilbage, og Anders Nielsens Krop vred sig i en heftig Bevægelse opefter med løftet venstre Skulder, men Hovedet var stadig ikke skilt fra Kroppen. Ansigtet blev drejet mod Bøddelen.

Saa endelig ved det tredje Hug faldt Hovedet til Jorden, og Kroppen væltede til højre ned af Brættet, saa at det kom til at ligge paa Ryggen. Rakkeren greb Hovedet, løftede det et kort Øjeblik i Vejret og kastede det saa fra sig for at tørre Blodet af sit Ansigt.

Folk skreg ikke. Man hørte enkelte halvkvalte Udbrud, men de allerfleste stod i maalløs Rædsel.

Saa med et brødes Kæden. Menneskemassen løb sammen, jeg troede, det var for at lynche Skarpretteren for hans uhyre Uduelighed[1], men det var kun for at mætte Øjnene ved Synet af den lemlæstede Krop.

Jeg hjalp en ung Socialdemokrat, der havde været besvimet, ud af Stimlen, og medens jeg langsomt gik frem med ham ned mod Vognen, saa jeg Politibetjenten fare forvildet om paa Marken for at lede efter Ligkisten til den døde Krop.

Imidlertid har den lille graa Mand vel haft Tid til at faa Blod nok til sin syge Kone.

Dette var Retfærdighedens Fuldbyrdelse i Danmark i det Aar 1882[2].

Erik Skram.

---

[1]) Han blev ikke afskediget.

[2]) I Modsætning hertil kan det anføres, at da Troppmann henrettedes offentlig i Paris, hengik der fra det Øjeblik han traadte ud af Fængselsgaarden og til hans Hoved laa i Kurven, næppe et Minut og 20 Sekunder fra da hans Fod berørte Guillotinens underste Trin. F. A.

UNGEN SVEJDAL.

(Du lad dine Ord vel.)

I.

Nu er Linden grøn.

(Sal paa Svejdals Fædreneborg. — Stemoderen — Terner. De spinder og syr.)

En Terne
(ved Gluggen).

Saa lystig ganger Legen
alt paa den grønne Vold.
Jomfruer træder Lykkedans
og Riddere kaster Boldt,
naar Linden er grøn.

Græsset nejer for Silkesko
og Jomfrukjoler svinge.
Der lyser skinnende Hovedguld
og isaa røde Ringe,

Boldten triller i Luften,
naar Staven til den slaar,
Øjet følger dens Bue,
til Haanden den fanget faar.

Var jeg dog derude,
saa vist som jeg er inde.
Langt heller vilde jeg Dansen træde
end baade sømme og spinde.

Stemoderen.

Hør du nu, lille Ellensborg,
skal du der ved Gluggen staa?

TERNEN.

Jeg ser paa ungen Svejdal,
at han skal Boldten slaa.

STEMODEREN.

Ser du paa ungen Svejdal,
at han skal Boldten slaa —
end skal du sømme saa lang en Søm,
det fremmer kun lidt derpaa.

(Ternen gaar hen paa sin Plads. — I det samme suser Svejdals Boldt ind gennem Vinduet.)

STEMODEREN
(for sig selv — hadefuldt).

Nu er han sund som et Barn i Søvn;
kan hændes, kan hændes,
jeg atter ham slaar med sygnende Traa,
for Lykken kan vendes.

Svejdal sad i Bure
og skjulte sig for mine Ord —
det voldte mine ramme Runer,
at Boldten i Stuen fór.

Vil han mig ikke føje,
og være til Vilje god,
da skal han herfra drage,
saa kues vel nok hans Mod.

SVEJDAL
(træder ind).

Søm I stikker og væver i Lad,
mens alle Dage rinde.
Jeg sendte eder et flyvende Bud,
at grønne er alle Linde.

STEMODEREN.

Er alle Linde grønne,
saa sadle du din Hest,
saa ride du af Gaarde,
alt som du kan bedst.

Bedre det sig sømmer,
kære Sønnen min,
end sidde ved mit brede Bord
og drikke Vin.

(Spottende.)

Du kender jo et Rige,
hvor du bær Herskernavn;
hellere det du søge
end ej gøre Trællegavn.

Usselt det Rige maa være,
som ikke sin Konge kan føde;
ussel den Drot maa være,
vil lade sin Trone staa øde.

Svejdal

(stirrer som en vaagnende — udbryder smertefuldt.)

Jeg ved en Borg paa Iseland,
staar dækket af høje Linde;
jeg ved en Borg paa Iseland,
en Jomfru sover derinde.

Jeg var mig saa liden en Dreng,
da Drømmen vakte min Traa:
„Sker det snart eller silde,
Konge du bliver derpaa;

dér er en Trone, og dér er en Grav,
et Fængsel og et Hjem,
men er du den rette Svejdal,
saa frit tør du gaa frem.“

Jeg red hundred Hingste til Døde,
mens Stedet jeg søgte at finde.
Aldrig saa jeg den høje Borg
og aldrig de høje Linde.

Da blev jeg ræd som Sjæl for Synd,
naar jeg tænkte paa høje Taarne;
da var mig den største Skam
min Drøm, at jeg var den kaarne. —

Red jeg saa hjem til min Faders Hus,
og rød blev igen jeg om Kind —
Boldten fløj over Maalet
i Fruerstuen ind. —

Fred jeg fandt i min Faders Gaard —
men nu er Freden til Ende,
for jeg har faaet en Stemoder haard,
og hun kan mig Huen vende.

Borgen ser jeg nu atter blinke,
jeg mindes det alt saa vel. —
Give det den gode Gud,
jeg havde dig slaaet ihjel!
(gaar.)

STEMODEREN
(efter ham).

Stem du heller din Styrke
og gør dine Tanker blide,
er der en Jomfru paa Iseland,
did er dog langt at ride.

Du kommer nok hjem i Høstens Tid,
saa ussel som du er van,
drager du end af Gaarde nu
som hel og holden Mand,
naar Linden er grøn.

II.

I Nat rider Svenden til Hove.

(SVEJDAL sidder ved sin Moders Grav. Det er Aften.)

SVEJDAL.

Skal jeg nu træde den vilde Sti,
jeg søger den Grav, som Moder ligger i,
i Nat rider Svenden til Hove.

Skal Iselandsborgen jeg række,
maa først den døde jeg vække:

„Moder, det er ungen Svejdal, din Søn,
ud skal han ride, for Linden er grøn.

Ligger den Borg da paa Landet,
ligger den dybt under Vandet?

MODERENS STEMME.

Vil du finde til Iselands Hal,
maa du gaa bort til din Hestestald.

SVEJDAL.

til Iselands Hal —
gik jeg saa tit til min Hestestald.
Jeg skoed den røde, skoed den graa,
den bedste jeg lagde Guldsadelen paa.

MODEREN.

du skoed den graa,
den bedste du lagde Guldsadelen paa.
Den skal du tage, hvis flyvende Trav
bærer dig baade paa Land og paa Hav.

SVEJDAL.

— hvis flyvende Trav
bærer mig baade paa Land og paa Hav? —
Aldrig jeg fandt min Fole saa god,
i Mørket den snubled mod Sten og Rod.

MODEREN.

din Fole saa god
i Mørket snubled mod Sten og Rod,
saa skal du tage det skinnende Sværd,
der lyser imellem de mørkeste Træer.

SVEJDAL.

det skinnende Sværd,
der lyser imellem de mørkeste Træer?
Jeg tror, at paa Væggen derinde
et saadant er ej at finde.

MODEREN.

derinde
et saadant er vel at finde,
hvis du kan tyde de Runer graa,
fra Arilds Tid i Æggen staa.

SVEJDAL.

— Runer graa
fra Arilds Tid i Æggen staa?
De ristedes ind, og jeg tyder dem ud —
men hvor gaar der Vej til min hvide Brud?

MODEREN.

Tyd dem ud,
hvor Vejen gaar til din hvide Brud.
Leden er lang og Gaden er trang,
Porten er lukket med Laas og Stang.

Lige ud gaar Vejen
til Iselandsborgen hjem,
og er du den rette Svejdal,
saa frit tør du gaa frem.

SVEJDAL.

Gaden er trang,
Porten er lukket med Laas og Stang!
og sent vil det fremad bære;
sign mig da, Moder kære.

MODEREN.

Sejr i din Haand, Sejr i din Fod,
Sejr i alle dine Ledemod!

SVEJDAL.

Stærke Runer i Æggen staa,
stærkere Runer jeg hørte paa —
i Nat rider Svenden til Hove.

———

III.

Mig tvinger den lønlige Tvang.

(Udkant af en Skov. — Efteraar. — Svejdal til Hest.)

Svejdal.

Den usselig Bonde fodrer sin Ko,
— driver Dugg, falder Rim —
min Ganger har mist sine fire Guldsko
— mig tvinger den lønlige Tvang.

En ligger skjult i det hvide Sand,
en skylled bort i det stride Vand,

en har den tabt — over Gærdet den sprang,
en har den slidt, for Vejen var lang.
(Han drager Sværdet og ser paa det.)

Sværdet har samlet saa mange Skaar
— driver Dugg, falder Rim —
skarpt jeg det sleb i min Faders Gaard,
— mig tvinger den lønlige Tvang.

Sværdet har øvet en uvant Færd,
nu har det fældet de fejreste Træer.

Sværdet har været sig ude ved Nat,
Lys har det tændt i det tætteste Krat.

Jeg rider mod i Morgen,
jeg rider mod Iselandsborgen.
(Ser frem.)

Der render hvide Heste,
der render røde og graa;
det er saa ædel en Ridder,
der sidder derpaa,
Folen fører Herren over Hede.

Han rider med Høg paa højre Hærde,
han rider med Hunde og Drenge.
Nu har de bedet Dyr og Fugl,
er tidige til Senge.
Da Ridderen kommer nærmere, kender Svejdal sin Ven

KNUD AF BORG.

Hør du, ungen Svejdal,
allerkæreste Vennen min,
du ride med mig til Huse
og drikke den klare Vin,

SVEJDAL.

Ikke jeg drikker den klare Vin,
mens Natten driver paa;
jeg følger dig ikke til Huse,
fordi jeg ikke maa.

KNUD.

Min Væg er blød af Ferskendun,
og venlig er min Frue,
og Lyd af modne Æblers Fald
fylder den stille Stue.

Dine Øjne har saa blaalig Ring —
hos mig du trygt kan sove,
naar den flygtige Raa har løbet dig træt
i mine store Skove.

SVEJDAL.

Nej, vil min Vej du vide,
saa rider jeg mod i Morgen,
og vil du Maalet vide,
jeg rider mod Iselandsborgen.

KNUD.

Svejdal, Vennen taler til Ven,
spænd Sporen af din Hæl;
vinder du Iselandsborgen,
du taber din unge Sjæl.

SVEJDAL.

Ord tager Ord, og Haand tager Sværd,
bort saa vil jeg ride.
Sporen spænder jeg ikke af Fod,
sætter den i Gangerens Side.

Lige ud gaar Vejen
til Iselandsborgen hjem,
og er jeg den rette Svejdal,
saa frit tør jeg gaa frem.

Vogt dig og vig, ved den volde Gud,
ellers jeg traver dig ned,
lige ud gaar Vejen,
og end skal jeg langt af Led.

KNUD.

Se til dit skaarede Sværd
og Hestens stønnende Bringe,
lidet vil det dig baade,
skal vi med Vaabnene tinge.

(Svejdal rider frem, slaar Knud af Hesten, rider over ham — videre — vender sig.)

SVEJDAL
(vemodig).

Nu løfter de Knud fra den grønne Jord,
og nogle fanger Gangeren ind.
Blander de Vin paa Borgen,
det bliver med sørgende Sind —
Folen fører Liget over Hede.

Løft nu, Ganger, din ømme Hov,
Fod for Fod, og Trav for Trav.

Stræk nu, Ganger, de stramme Led,
bær dig selv og bær mig med

over Land, over Vand, over mødende Mand
— driver Dugg, falder Rim —
og nu har jeg vejet min bedste Ven,
— mig tvinger den lønlige Trang.

IV.

I lytte til favre Ord.

(Sal paa Iselandsborgen. — Dronningen og alle hendes Møer. De spinder og syr.)

GRY.

EN UNG TERNE
(ser op fra Arbejdet).

Mit lange Haar jeg kæmmed
den kølige Morgenstund,
jeg vilde saa gerne ride
i Rosenslund
og lytte til favre Ord.

Jeg vilde mig klæde i Sindal grøn
og sidde paa hviden Fole.
Jeg vilde ride i Rosenslund
mit unge Haar at sole.

Skal Porten da aldrig aabnes
og Riddere drage i By?
Hvor længe skal vi vente
til Kvæld fra det aarle Gry.

DRONNINGEN.

Her kommer en Ridder hver eneste Nat,
han kommer i sin Drøm.
Maaske han er her vaagen,
før du faar endt din Søm.

KUREN
(træder ind).

Der holder herude en laset Fyr
og brun er Pandens Hvælv,
men stærke Ord han taler,
jeg tror, det er Svejdal selv.

Hesten hinker, Sværdet har Skaar,
Hoven har ingen Sko.
Var det ej for de stærke Ord,
jeg vilde det aldrig tro.

Han sagde:
„Er Porten lukket med Laas og Stang,
saa staar den aaben i Morgen.
Vig af min Vej, for Kongen
er kommen til Iselandsborgen."

DRONNINGEN
(iler hen til Gluggen).

Slaar ud, slaar ud eders favre Haar
og breder Bolstre blaa.
Kongen er kommen,
Kongen skal hvile derpaa.

Fod han stemmer mod Porten
og støder med Sværdets Knap.
Laasen sprænges sønder
og Fløjen svinger paa Tap.

Hilser ham alle som Hersker,
Kongen er kommen hjem.
Han er den rette Svejdal,
saa frit tør han gaa frem.

(Til Svejdal, der træder ind.)

Træder du over Tærsklen
som tugtig og dannis Svend,
og hilser du mig høvisk,
jeg staar dig op igen.

Kom ind i min Hal — den er ogsaa din —
og sæt dig ved min Side,
nu har du redet saa tit og langt,
nu er det Hviletide.

(Til Pigerne.)

Flyt jer Fod og træd paa Taa,
én skal Harpen røre. —

(Til Svejdal.)

Alt, hvad jeg tied de lange Aar,
det hvisker jeg nu i dit Øre,
du lytte til favre Ord.

(Pigerne gaa. Dronningen og Svejdal taler sammen den hele Dag.)

KVÆLD.

(Dronningen og Svejdal.)

DRONNINGEN.

Gud signe den Sorg af Dybsens Nød,
du led for ukendt Mø;
Gud signe dig for din Længsel,
der aldrig kunde dø.
Jeg lytter til favre Ord.

SVEJDAL.

Jeg vidste en Borg paa Iseland,
stod dækket af høje Linde;
jeg vidste en Borg paa Iseland
og Jomfruen sov derinde.

Jeg red mod Iselandsborgen
baade mod Syd og Nord.
Blodet rustnede Sporen,
for slap blev Sadelens Gjord.

Jeg red mod Iselandsborgen
ved Morgen- og Aftentide,
jeg red mig bort fra mit eget Blod,
mine Kinder blev murende hvide.

DRONNINGEN
(sørgmodig).

Tilbage! Tilbage!
Graagangeren satte saa dybe Spor
— det falmede og faldt ned —
Graagangeren luded sit Hoved mod Jord
— tungt at træde tilbage. —

Din Ganger var mødig, du selv var mat,
— det falmede og faldt ned —
du var af dit eneste Mod forladt,
— tungt at træde tilbage. —

SVEJDAL.

Det var min første Bøn,
at skulde jeg vinde en Mø,
og fødte hun mig en Søn,
at han maatte i Vuggen dø.

Det var min anden Bøn,
at voksed han stærk og stor,
heller end i Fruerseng
han sove i sorten Jord.

Det var min værste Sorg,
skulde han ligne sin Far,
skulde han hade sin Mor,
som ham paa Armen bar.

Det var dog allerværst,
skulde hans Øje jeg se
søgende spørge mit
og ej kunne trøstende le,

skulde under hans Haar
den Tanke sig snige til Daad,
der suged mit Ungdomsblod,
og jeg vidste ingen Raad,

skulde han blive som jeg,
skulde der komme en Tid,
da Haanden knap løfted sig selv
og Kinden var murende hvid.

DRONNINGEN.

Svar var den Sorg af Dybsens Nød,
du led for ukendt Mø.
Gud signe dig for din Længsel,
der aldrig kunde dø.
Jeg lytter til favre Ord.

(Iselandsborgens Svende og Piger træder ind, syngende og dansende.)

SVEJDAL
(rejser sig — til de indtrædende).

Løft Porten af dens rustne Tap,
at Tonen ud kan trænge.
Den bæres paa sin egen Klang
over Mark og grønne Enge.

(Til Pigerne.)

Vandreren lytter paa Alfarvej; —
vender han hid sin Hest,
I brede Dug paa Borde,
alt som I kan bedst.

I bage Brød, I blande Vin,
I bære det paa Hænde,
i Køkken og i Stegers
I tænde Baal af Brænde.

Svenden skal jage i Mark og Skov,
bede Hind og Hare.
I skal stege for Riddersmænd
og Fruernes favre Skare.

Saadan skal det være
baade Vinter og Vaar,
Ridder og Stodder
skal frit gaa ind i min Gaard.

I skænke for den arme Stodder,
I skænke til Randen fuld
Bægrene af det hvide Sølv
og af det røde Guld.

Hver kan komme — han bære saa
Silke eller Vadmelstrøje —
men ænser han ikke Tonens Klang,
sin Vej forbi han bøje. —

(Til Svendene.)

Tag Skødskind paa, I Svende,
og gaa til Smedjen ned;
med Hammer, Tang og Ambolt
I gøre flinkt Besked.

Nogle skal smedde Bægre,
nogle Pande og Gryde,
alle skal smedde paa samme Vis:
uden Plet og Lyde.

Tag Arbejdstrøjen, Svende,
tag Okse og tag Plov,
fure skal I den vilde Hede
og fælde Ved i Skov.

Nogle skal Oksen drive,
nogle skal stable Brænde;
alle skal bruge samme Tid
mange Aar til Ende. —

(Til Pigerne.)

Tag Væverstolen, Piger,
og Væven skal I slaa.
Hver skal virke de Klæder,
hvori hun selv skal gaa.

Nogle skal klædes i sortest sort
og nogle i rødest rødt,
nogle skal klædes i stridest stridt
og nogle i blødest blødt.

Tag Traad og Ramme, Piger,
baldyr og syng en Sang.
Traaden slynge I ud og ind
Gang efter Gang.

En skal skrive Blomster smaa,
en Ridderen og hans Hest,
en skal skrive Djævelens Hov —
alle som I kan bedst.

Tag Kurv i Haanden, Piger,
gaa ud i Rosenslund;
dér staar Græs og brogede Blomster
paa Skovens Bund.

En skal samle Lægeurter,
en skal samle Sir,
en skal samle Brændenælder —
alle paa alle Stier.

Saa vil jeg gribe den største Lur,
blæse den over jer alle.
Mærk det, Svende og Piger smaa,
naar Luren vil jer kalde.

Vandreren sidder ved breden Bord,
hører jer svare;
en med kvalte Toner,
en med de klareste klare,

en drage med de dybeste dybe,
en hulke de strideste stride,
en lokke med de fjerneste fjerne,
en le med de blideste blide.

Jeg kalder — I kommer til Sang og Dans,
naar endt er Dagens Møje.
Da skal den fremmede Vandringsmand
kvæge sit Øre og Øje
og lytte til favre Ord.

OLAF HANSEN.

KUNST.

WALTER-CRANE.

Walter-Crane Udstillingen i Kunstindustrimuseet har ikke vakt synderlig Opsigt. Mange Mennesker mener sig ikke forpligtede til at deltage i gratis Fornøjelser, endnu flere faar kun Nysgerrigheden vakt, naar noget paa en eller anden Vis forarger. Det, hvorom der ingen Strid er, øver kun ringe Tiltrækningskraft.

Og denne Udstilling, som omfattede flere Hundreder af dekorative Kompositioner og Illustrationstegninger til Tekster, hvoraf de fleste er os danske ukendte, en Udstilling, som det var et stort Arbejde alene at faa gennemset, den var absolut ikke egnet til at tænde Lidenskaberne i Brand. Der var aldeles intet, der var udfordrende eller frastødende, kun lidet, der var mislykket, en Mængde Ting, der var gode, nydelige, beundringsværdige. Men der var paa den anden Side heller intet, der særlig varmede Hjertet, intet, der virkede som en overraskende Aabenbaring fra ukendte Skønhedsriger, intet, der ret var i Stand til at vække virkelig stærk og levende Begejstring. Man forlod denne Udstilling uden den Feber i Blodet, der gerne melder sig ved ethvert Møde med „det vidunderlige“, men man forlod den med den allerstørste Ærbødighed, med den mest grundmurede Agtelse for Walter Crane.

Formodentligt har det undret mange, at denne overordentlig fine, dannede, distingverede, efter vore Begreber lidet „folkelige“, Poet og Kunstner — ligesom andre fornemme engelske Kunstnere af den Gruppe, der kaldes Neo-Præerafaeliterne — er en ivrig Socialist. Gør der sig socialistiske Tanker gældende i hans kunstneriske Tragten, saa er det dog saadanne, som alle kan og maa billige og som netop gør den særlig paaskønnelsesværdig. De Tider er længst forbi, da Kirke, Hof og Adel var Kunstens solide Støtter. Den maa forsøge at faa Indpas i de tusinde Hjem og vinde dem

for sig. Den maa tage Haandværket under Armen og forædle de Genstande, der tjener det daglige Livs Behov, saa den kan være alle i Samfundet til Glæde. For at naa dette skønne og vanskelige Maal har Walter Crane for nogle Aar siden dannet „The arts and crafts society", og han arbejder ufortrødent for paa forskellig Vis at skaffe Kunsten Indpas i de brede Lag. Han har bl. a. tegnet adskillige smukke Mønstre til Tapeter; — i øvrigt er det et stort Spørgsmaal, om noget Papirtapet kan gøre selv en billedtom Stues Skønhed saa megen Gavn som en velvalgt Farve paa Væggene. — Han har udsendt en Hærskare af Eventyrbilleder og Børnebøger med den Mission at bringe det gode Frø til den næste Slægt. Tager man en af disse Bøger i Haanden, viser den sig at være et lille Pragtstykke af gennemført Stilfuldhed og god Smag, velegnet til at udvikle den kritiske Kræsenhed, der er en af Betingelserne for Kunstsans. Ulykken er, at et Barn, der faar Valget mellen en vel tilberedt Sneppe og en Napoleonskage, alligevel altid vælger Kagen. I hvert Fald er Walter Cranes Stræben den ædleste, skønneste, bedste, og har sikkert heller ikke været helt forgæves; han har utvivlsomt bidraget sit at forbedre Smagen i England.

Hans Talent er uomtvisteligt. Hans rige Opfindsomhed kommer sjælden tilkort. Man kan, om man vil, kalde den Styrke i Fantasien, skønt dette Udtryk let forbindes med Forestillingen om en Evne, der ikke netop er hans. For til Eksempel netop at vælge en dansk Kunstner, som Walter Crane ofte bringer i Erindring, saa ejer Lorens Frølich denne Evne eller denne Gave i fuldeste Maal. Overfor en Tegning som Billedet af Hakon Jarl i Fabricius's Danmarkshistorie føler man stærkt, hvor helt og klart og plastisk tydeligt det har staaet for Kunstnerens indre Blik: Gruppen af den mægtige Kæmpe, hvis offerberedte Fanatisme et Blik paa Afgudsbilledet fører til Kogepunktet, og den lille Erling, der ræd for dets Uhygge søger Beskærmelse hos ham, Landskabet, stængt af øde Fjelde og mørke Graner, over hvilke tunge Skyer hvirvles forbi af Efteraarsstormen. Sligt ætser sig i Erindringen med den Skarphed, hvormed Billedet af Kunstneren selv er set og opfattet. Noget tilsvarende synes Walter Crane mig ikke at have naaet. Hans Kompositioner bærer stærkere Præget af en sindrig og raadsnild Omtanke, af en overlegen forstandig, smagfuld og behændig Manøvreren med en Uendelighed af figurlige og dekorative Former, end Præget af rent umiddelbar Friskhed og Kraft i Inspirationen.

Selv om vi ikke gennem nogle smukke Friser og Vignetter havde faaet at vide, at Walter Crane har forfattet Afhandlinger om den dekorative Kunsts Fordringer og om „Liniens Sprog“, vilde det have været let at skønne. at de udstillede Arbejder stammede fra en Kunstner, der grundigt har overvejet Maal og Midler og til fast Ledestjerne paa sin Vej haft en intelligent Forstaaelse af alle de berettigede Krav, som stedsegyldige teoretiske Principer stiller til Illustratoren og den dekorative Kunstner. Overalt er Virkningen omhyggeligt, udmærket beregnet; han kender og behersker alle tekniske Midler, forstaar stedse at vælge og vrage mellem dem til Øjemedets Tarv. Han har raadført sig med de bedste Mønstre og lyttet til gode Raad fra mange Sider, medens han har uddannet sin i Begyndelsen karaktersvagt slingrende Streg til at blive et Vidunder af fast og skøn Sikkerhed, der kan nedskrive Linierytmer med fuldendt Elegance. Han har af de gamle tyske Træsnits Fynd lært at naa de fyldige Virkninger med de faa og simple Midler. Han har for sine Farvesammenstillinger snart søgt Raad hos de brogede japanske Billeder, — i Børnebogen „Min Moder“, — snart hos gamle falmede Gobeliner, — Kartonen med Gaasepigen, — snart hos italiensk Renæssancekunst, — i Billedet „Amor omnia vincit“. — Han minder om mange af sit eget Lands Kunstnere uden helt at ligne nogen af dem. Han har ikke saa frisk en Humor som Caldecott, ikke en saa sværmerisk poetisk Stemningsfylde som Dante Gabriel Rosetti eller Burne Jones, ikke en saa aandfuldt allegoriserende Dybsindighed som Watts. Men lidt af deres Fortrin findes hos ham i afbleget Form og tillader ham med Held at give sig i Kast med de mest forskelligartede Æmner og Opgaver.

At han altid skulde være lige god, er dermed ikke sagt. Kompositionen af Skjoldet til den londonske Svømmeforening betegner et af de Uheld, der kan hændes den bedste. Til Udstillingens svageste Punkter hørte de flove Figurer, der bar Navnene Laura og Fiametta; som egentlig Maler var Walter Crane ikke her heldigt repræsenteret. Æmner som Vægteren paa Atrideborgens Tag ved Agamemnons Hjemkomst, som Odysseus's Kamp med Bejlerne eller Klytæmnestras Genfærd, der søger at vække Hævngudinderne, kan slet ikke nøjes med en net og marvløs Fortolkning. Constantin Hansens Behandling af de antike Æmner er uendelig meget værdifuldere. Den bedste Tegning til Salonværket „Echoes of Hellas“ var Tegningen til Forsatspapiret med de to Laurbærkranse.

Endnu bedre udtænkt i Motiv og Virkning, var dog den rent mesterlige Forsats til „Queen Summer“, Walter Cranes eget Digt om Liljens Turnering med Rosen. Sine egne Digte har han gennemgaaende illustreret aldeles fortræffeligt. I Feeriet „The first of May“ gaar de smukke Vers og de smukke Tegninger — med den ypperligt opfundne Dæmonfigur „Slangetunge“ — nydeligt Haand i Haand, man glæder sig over deres Lethed og Ynde og savner ikke her Skulderbredde hos hans kunstneriske Genius. En udpræget Sans for Ynde fremtræder jævnligt i hans Tegninger, f. Eks. i de to Figurer af Vinteren og Foraaret. Og det lette, sarte, lidt blege Fantasispil, han har ganske særlige Ævner og Forfarenhed til at bygge op for os, kan være yderst tiltrækkende. Hvilke gode Drømme maa Børn ikke kunne have i et Værelse, hvor Natlampens Skær, inden de putter Hovedet under Dynen, strejfer hen over Walter Cranes Tapet med Eventyrhaven eller med Prinsessen i den slumrende Skov.

Det er altid fornøjeligt at se en saa sikkert styrende Haand arbejde. Og ikke alene fornøjeligt, ogsaa lærerigt. Vi oversvømmes her hjemme med Illustrationer, der hverken er Bøgerne til Pynt eller Gavn; det synes snart at være Skik, at enhver Bog faar sat denne Madding paa Krogen i Haab om, — som det med Sandhed er sagt, — at Billederne skal friste den, der ikke gider læse Teksten. Der illustreres Bøger, som det er rent urimeligt at ville illustrere, der anvendes Tegnere, som ikke har mindste Begreb om, hvad Illustrationskunst vil sige, og højligt kunde trænge til at lære det af Walter Crane. Men at vi dog ogsaa heldigvis har Kunstnere, der ikke trænger til denne Skolegang, og som paa meget væsentlige Punkter har umiskendelige Fortrin for den højt ansete engelske Kunstner, vil være klart for enhver, der efter et Besøg paa Walter Crane-Udstillingen i Kunstindustrimuseet har kastet et Blik paa Montren med de danske Illustrationsværker.

Karl Madsen.

TALER OG SKUESPILLER.

Det Foredrag, som Hr. A. C. Larsen under ovenstaaende Titel har udgivet, rejser et Problem, som ganske vist ikke er nyt, eftersom Hr. Larsen kan gaa tilbage til saa ærværdige Autoriteter som Sokrates og Aristoteles, men som det alligevel er nyttigt, at hver Slægt tager op paa ny. Der er bestandig overmaade mange, som forveksler den kunstneriske og den personlige Sandhed, saa det er nyttigt at minde om, at de stiller vidt forskellige Krav. Der gives rundt omkring mangen en ærlig Mand, som har berøvet sig selv Muligheden for at virke for sine Ideer med den Kraft og det Held, han kunde ønske, alene fordi han har anset ethvert Hensyn til Kunstens Fordringer, som ikke var umiddelbart givet i selve hans personlige Forhold til Ideen, for at ligge under sin Værdighed. Den kunstneriske Bestræbelse for at beherske Følelsens Udtryk eller Talens Form staar for mange som en uværdig Benyttelse af falske Midler. Mod denne Opfattelse fornyr Hr. Larsens Foredrag den Protest, som den altid burde møde, og vi kan kun sige ham Tak derfor.

Vi deler ganske Forfatterens Grundanskuelse, at Kunsten stiller sine selvstændige Fordringer, og at derfor saa vel Taleren som Skuespilleren maa staa personlig frit over for de Følelser, han benytter, for at kunne anvende sine sjælelige Kræfter til at løse den kunstneriske Opgave, som Gengivelsen af disse Følelser stiller. Men Maaden, hvorpaa Hr. Larsen skildrer denne personlige Frihed, gør maaske Kløften, der skiller Skuespillerens og Talerens Person fra de Følelser, han fremstiller, for dyb; Hr. Larsen giver det noget for meget Udseendet af, at Taler og Skuespiller er Jonglører, der spiller Boldt med Følelser, som de selv staar ganske udenfor. Den personlige Frihed, som baade Talens og Skuespillets Kunst fordrer,

maa ikke opfattes paa en saa udvortes Maade. Den Betagethed, som Hr. Larsen indrømmer maa findes hos Skuespilleren og Taleren (Pag. 24), faar efter vort Skøn ikke sin Forklaring ved, at den kaldes en Fantasiens Betagethed i Modsætning til Hjertets. Heller ikke tror vi, at man udenvidere kan gaa ud fra, at den personlige Frihed overfor de Følelser, der fremstilles, har samme Karakter hos Taleren som hos Skuespilleren. Sammenstillingen mellem disse to Arter af Kunstnere forekommer os at være bygget paa for faa Forudsætninger.

Ligheden mellem Taler og Skuespiller kan enhver let faa Øje paa. De har begge den Opgave at vække Stemning og sætte Følelsesmasser i Bevægelse hos deres Publikum. At Skuespilleren blot vil gribe sit Publikum, fremkalde dets Taarer eller vække dets Latter, medens Taleren vil ægge sine Tilhøreres Følelser for at bevæge dem til at handle paa en bestemt Maade, synes at være en Forskel, som ikke vil kunne faa nogen Betydning for deres Kunst, d. v. s. for den Metode, de skal anvende for at naa deres Maal. Og dog vil netop denne forskellige Hensigt, som Skuespilleren og Taleren hver for sig forbinder med deres Optræden, medføre en Forskel i deres Fremgangsmaade.

Skuespilleren vil vække Stemning hos sit Publikum; men hvilken Stemning? Han vil ikke vække en Genklang af de Følelser, han selv fremstiller, men derimod de Følelser, som burde fylde den, der i det virkelige Liv bliver Vidne til saadanne Oplevelser som dem, Skuespillerens Rolle forestiller. Den Skuespiller, der tolker Kærlighedens lidenskabelige Henrevethed, vil ikke gøre sine Tilskuere forelskede, men kun vække deres Sympati eller Medlidenhed; den, der fremstiller den dybe Fortvivlelse hos et Menneske, over hvis Hoved Skæbnens Bølger slaar tragisk sammen, tilstræber ikke at vække en lignende Fortvivlelse hos Tilskueren, men vil blot vække den Rædsel, Medfølelse eller Harme over Livets Uretfærdighed, som fylder det varmhjertede Menneske, der bliver Vidne til sligt i det virkelige Liv. Det bliver med andre Ord ikke Skuespillerens Opgave at skildre den Stemning, som Publikum skal gribes af, men derimod ene og alene at fremstille saa naturtro som muligt den Lidenskab, for hvilken Tilskuernes Deltagelse skal vækkes. Hans Kunst kommer til at afhænge af, hvor udviklet hans Forstaaelse er af, under hvilke Former en Lidenskab ytrer sig i den virkelige Verden, naar den viser sig i Stand til at vække andres Medfølelse. Det er jo bekendt nok, hvorledes vor Deltagelse

for andre ofte kan udslukkes fuldstændig, naar disse giver deres Følelser Luft paa en Maade, der synes os overdreven eller falsk. Hos vedkommende selv behøver der aldeles ikke at være noget falsk eller overdrevent; det er nok, naar det klinger saaledes for os. Et udannet Menneske vil give sine Følelser Udtryk paa en larmende og ubehersket Maade, der virker frastødende paa den dannede, ja muligvis faar ham til at smile ad den anden, hvor han ellers vilde finde al Anledning til at have den dybeste Medfølelse. Skuespillerens Kunst bestaar i at faa den Følelse, han fremstiller, til at klinge ægte i Tilskuernes Øren.

Taleren faar derimod en helt anden Opgave. Han vil vække ganske bestemte Følelser hos sit Publikum over for en eller anden Sag eller Ide. Han vil faa sit Syn, sine Ønsker, sine Vurderinger til at blive Publikums. Han vil vinde sine Tilhørere for sin Sag, saa de deler hans Had og hans Begejstring. Medens Skuespilleren vil bevæge sit Publikum, vil Taleren smitte sit. Heri ligger baade Ligheden og Forskellem mellem dem givet. Forskellen ligger deri, at Talerens Følelse skal gaa over paa hans Tilhørere; det er nødvendigt, at han selv har eller synes at have den Følelse, han vil vække hos Tilhørerne; men han maa først og fremmest gennem sin Tale stille dem i Forhold til den Sag, der har vakt hans egen Følelse, og som nu skal vække deres, hvorimod Skuespilleren blot vil vise Tilskuerne sine Følelser og vække deres Stemning netop som Tilskuere. Min Følelse smitter, naar Omstændighederne stiller andre i Forhold til den samme Sag, der har vakt hin Følelse; sker dette ikke, vækker den kun Iagttagelsens Deltagelse. Men min Følelse smitter ogsaa kun, naar den finder et passende Udtryk, og at give den et saadant bliver for Taleren aabenbart en Opgave af samme Art som Skuespillerens. Hvad der er et passende Udtryk, bestemmes for Skuespillerens Vedkommende ved Hensynet til hele den Persons Karakter og Forhold, som han fremstiller, hvorimod det for Talerens Vedkommende bestemmes af Hensynet til, at hans Opgave er at skildre en Sag saa klart og rigtigt som muligt. Følelsen maa hos Taleren staa som det underordnede; det drejer sig for ham om at fremkalde hos Tilhørerne en Række Forestillinger, som er egnede til at give deres Følelser en bestemt Retning. En Taler, der vækker Stemning ved andre Midler, opnaar ingen varig Indflydelse. Den klare, anskuelige Fremstilling af Sagen bliver derfor det vigtigste for Taleren. Det prægnante Udtryk for en Tanke er ikke det, der rammer en bestemt Følelsestone, men

det, der giver en klar Forestilling. Hvis Taleren selv lader kold og uberørt overfor den Sag, han taler for, saa svækker han Virkningen af sine Ord, fordi han da selv synes at være et levende Vidnesbyrd om, at Sagen, trods alt, hvad han siger, ingen Betydning har. Som en Illustration til Sagens Værdi maa Taleren selv være eller synes at være grebet af dens Betydning; men disse Følelser maa ikke brede sig mere, end det passer sig for en Illustration. Hvis de gør det, bliver Talen til et Skuespil, Tilhørerne til Tilskuere. Skuespilleren er en Genstand for sit Publikum; Taleren skal være et Eksempel for sit.

Den Forskel mellem Taler og Skuespiller, vi saaledes mener at maatte fremhæve, gør det umuligt umiddelbart at sammenligne dem eller uden videre at drage Slutninger fra den ene til den anden.

For en Skuespiller kommer det an paa at vise sig saa fuldt betaget, at der hos Tilskuerne ikke lades Skygge af Tvivl tilbage om, at han virkelig føler, hvad han synes at føle. Taleren derimod maa i første Række lægge Vægten paa at overbevise sine Tilhørere om, at han har Ret til at føle, som han siger, han gør. Sandheden af hans Følelser bestaar ikke, som hos Skuespilleren, i, at han vækker Troen paa, at de findes i ham, men ogsaa og navnlig i, at det er i sin Orden, at de findes. At de findes i ham, kan han ved Skuespilkunst indbilde sit Publikum; at det er i sin Orden, at de findes, kan ingen Skuespilkunst fremkalde Troen paa, det kan kun Beskaffenheden af den Sag, der tales om. Derfor maa en Taler ikke lægge Hovedvægten paa at vise sine Følelsers Virkelighed; det er nok, naar han lader dem skimte; han maa netop staa som den, der er Herre over sine Følelser. Hvis Publikum tror, at hans Følelser har taget Magten fra ham, saa mister det Tiltroen til hans Dømmekraft og imponeres ikke af hans Fremstilling af Sagen. Skuespilleren viser os et Menneske, der er opfyldt af bestemte Følelser; Taleren skal vise os et Menneske, der klart og roligt undersøger en Sag og vejer pro et contra, inden han fælder den Dom, hans Følelser vidner om.

Taler og Skuespiller staar saaledes ganske forskellig overfor de Følelser, de giver Udtryk. Medens denne skal skabe en Lidenskabs Billede, skal hin beherske en given Lidenskab. Naturligvis kan det blive en Skuespilleropgave mellem andre at give Billedet af en saadan Mand, der gløder af Lidenskab, men dog behersker den med en klar og overlegen Forstand. At mange Talere er Skuespillere, betvivler vi ikke; men vi betvivler, at de

alle behøver at være det, eller at det er heldigt for deres Talekunst, at de er det. Hvis en Skuespiller under Udførelsen af sin Rolle virkelig kommer til at føle noget af de Følelser, han vil fremstille, da er disse Følelser hans eget Værk, Reflekser af hans Kunst; hvis Taleren virkelig føler, hvad han vil give det Udseendet af, da er disse Følelser hans egne, som han bringer med sig, og som han maa vogte paa ikke skal løbe af med ham. Faren ligger saaledes paa et forskelligt Punkt for Taler og Skuespiller. Hin maa passe paa, at hans Følelser ikke faar et for stærkt Udtryk, denne maa være agtpaagivende, at han ikke kommer til at staa for kold over for sin Opgave. Talerens Kunst er derfor ikke Kunst i samme Forstand som Skuespillerens; hans Kunst er væsenligt i Slægt med den Selvbeherskelse, som vi alle i Livet skal anvende overfor vore Lidenskaber, saa de ikke bliver vore Herrer.

At en Skuespiller lærer sin Rolle Ord for Ord, medens man som Regel mener at kunne forudsætte, at Taleren i nogen Grad vælger sine Ord i selve Øjeblikket, er mange tilbøjelige til at lægge megen Vægt paa; vi tror, som Hr. A. C. Larsen, med Urette. At Ordene paa Forhaand er givne, vil kun sige, at Bevidsthedens hele Kraft kan rettes andre Steder hen, og det er lige saa lidt for Taleren som for Skuespilleren et Baand for Sjælens Virksomhed. Naar man erfarer, at en Taler har lært sin Tale udenad, forestiller man sig i Reglen, at han, medens han afleverer den, maa anvende et betydeligt Arbejde paa at huske den; men det er ikke Tilfældet. Det er dels slet ikke vanskeligt at lære en Tale, især naar man selv har skrevet den, og er man ikke nervøs under Talen, da kommer Ordene af sig selv i samme Orden som i Manuskriptet uden nogen nævneværdig aandelig Anstrengelse. Det Foredrag, som ligger til Grund for disse Betragtninger, blev af Hr. A. C. Larsen holdt ordret, som det foreligger trykt; og ogsaa om andre af vore Talere gælder det, f. Eks. om Hørup, at man ofte i den trykte Tale kan genfinde selv de mindste Nuancer, som man lagde Mærke til under Foredraget. Det at kunne lære en Tale udenad er ikke en Mangel, det giver Taleren en ny Kraft. Den lærte Tale binder ikke den ægte Taler, men giver ham tværtimod Frihed til at have Opmærksomhed for Foredragets vokale og mimiske, d. v. s. dets kunstneriske Form. Der er ganske vist en Fare ved at lære en Tale udenad; men den ligger paa et andet Punkt, idet det nemlig let kan skinne igennem, at det intellektuelle Arbejde for at skildre den Sag, det drejer sig om, saa godt som ikke findes. Det virker

ubehageligt paa en Tilhørerkres, naar Taleren famler efter Ordene eller har Møje med at klare sine Tanker; men det virker ogsaa ubehageligt, naar man faar Indtrykket af, at der slet intet Tankearbejde foregaar. Den Taler, som har lært sin Tale, maa ikke blot give sine Følelser deres rette beherskede Udtryk i Stemmeklang og Ansigtsudtryk, men ogsaa give sig Mine af, at han anstrenger sin Tanke.

Der er mellem den udenadlærte Tale og en Rolle, der spilles, en hel Del Lighed; men der bliver dog bestandig vigtige Forskelligheder tilbage. Den udenadlærte Tale forholder sig til Talerens Følelser paa en helt anden Maade end Rollen til Skuespillerens. En Taler kan vanskelig holde den samme Tale merc end en Gang med samme Inspiration, fordi han henter en væsenlig Del af sin Inspiration fra de Forestillinger, hvori han giver sin Opfattelse af Sagen Udtryk. Men Forestillingernes Indflydelse paa Følelsen vil svækkes ved Gentagelse, saa at den Taler, der vil tale flere Gange om den samme Sag for sin egen Inspirations Skyld gør vel i at finde ny Udtryk for sin Tanke. En Skuespiller derimod bruger Rollens Ord som blotte Anledninger til at give visse Følelser Udtryk; hans Inspiration bæres af Lidenskaben for at gøre dette Udtryk saa fuldkomment som muligt. Øvelsen, Gentagelsen, bliver for ham Midlet til at gøre sig til stadig fuldstændigere Herre over sine Bevægelser. Naar han et Punkt, hvor han ikke længere føler nogen som helst Anstrengelse, men heller ikke kan komme videre, saa begynder for ham Gentagelsen at øve sin slappende Indflydelse; han trættes da omsider ved sin Rolle og begynder at spille den mat. Det er da ogsaa af Interesse at lægge Mærke til i denne Sammenhæng, at Skuespilleren lærer sin Rolle saaledes, at han i lange Tider kan huske den, naar og hvor det skal være, medens Taleren lærer sin Tale under Indflydelse af den Stemning, under hvilken han har skrevet den, eller ud fra hvilken han har Lyst til at tale. Stemningen gør ham det let at lære Talen, men jævnlig formaar han ikke at huske den Dagen efter. Dette tyder ogsaa paa, at den Følelse, som kommer frem under hans Foredrag, ikke er Refleksen af hans Tale, men de svage, beherskede Dønninger af den dybe Følelse, som oprindelig lagde ham Ordet paa Læben.

Vil man sammenligne Taler og Skuespiller, saa maa man ikke overse den Forskel, der er mellem en dyb og stærk Følelse og en Affekt. Taleren staar ikke frit overfor sin Sag, naar han er i Affekt; det er Affekten og Affektens Udtryk, han maa bekæmpe, medens Følelsen aldeles ikke behøver at mangle. Affekten

lammer vor Tanke og tager Herredømmet fra os; Følelsen derimod skærper vor Opmærksomhed og forøger vort Herredømme over alt, hvad der træder i Forhold til den. En Skuespiller derimod skal netop fremstille Følelsens Affektudtryk, medens Følelsen selv ikke har nogen Værdi for ham. Man kunde maaske ligefrem opstille den Sætning, at det bliver i samme Forhold vanskeligere for en Taler at tale godt, som han mangler de Følelser, han vil vække hos Tilhørerne, medens det for en Skuespiller bliver i samme Forhold vanskeligere at skabe Følelsesaffektens kunstneriske Udtryk, som han selv er besjælet af den paagældende Følelse.

Vi tror saaledes at maatte tage nogen Afstand fra Hr. A. C. Larsens Sammenstilling af Taler og Skuespiller. Medens vi deler hans Anskuelse, at Skuespilleren staar uden for sin Rolle og ikke har de Følelser, han lader, som han har, kan vi ikke indrømme Rigtigheden af at overføre dette paa Taleren. Denne skal kun være Herre over sine Følelser, men han staar sig ved, at de virkelig findes hos ham. At beherske Følelser, som man virkelig har, og at beherske sit Legeme saaledes, at man kan udtrykke Følelser, man ikke har, er to saa forskellige Ting, at der ikke godt kan være Tale om at sammenligne dem, selv om de begge fører til noget, der kan se ud som det samme, nemlig at saavel Taleren som Skuespilleren maa have sit Hoved klart, om han skal blive en Mester i sin Kunst.

Vi skal nu gaa over til at undersøge, hvad det vil sige, at Skuespilleren staar udenfor sin Rolle. Hr. Larsen bemærker meget rigtig, at ganske kold kan Skuespilleren ikke være; om en vis Art Betagethed maa der nødvendigvis være Tale hos ham, ellers øver hans Spil ingen Virkning paa Publikum. Til denne rigtige Bemærkning knytter Hr. Larsen yderligere denne, at en Skuespiller, om han end er nok saa forstandig og har nok saa gode ydre Betingelser, ikke lige godt kan spille alle mulige Roller; han spiller dem bedst, som svarer til hans naturlige Forudsætninger, til de personlige Lidenskaber, hvori han selv har sit Liv (Pag. 24—25). Men denne Sætning kan ikke uden videre godkendes. For det første klinger den jo straks noget besynderlig i Forbindelse med, hvad Hr. Larsen ellers selv saa jævnlig fremhæver, at en ædel Mand meget vel kan være en ypperlig Fremstiller af en Skurk. Og dernæst tror vi ikke, at Erfaringen lærer, at en Skuespillers Talent særlig faar sin ejendommelige Klangfarve fra hans Temperament som Menneske; det er visse medfødte eller tillærte Ejen-

dommeligheder ved hans Muskelsystem, der forklarer, at visse mimiske Udtryk ligger ham nærmere end andre, og i den Retning, disse anviser, arbejder hans Talent sig saa fortrinsvis videre. Denne Opfattelse hænger sammen med de Forhold, hvori vi mener, at Forklaringen ligger paa, at man baade kan sige, at Skuespilleren staar udenfor sin Rolle, og at han er betaget af den.

Hr. Larsen kalder denne Betagethed en Fantasiens Betagethed i Modsætning til den ægte Hjertets Betagethed. I og for sig siger dette jo ikke meget. Det turde uden Modsigelse være klart for enhver, at de Følelser, en Skuespiller muligvis faar under Udførelsen af sin Rolle, i ethvert Tilfælde ikke kan staa for ham som hans egne ægte Følelser. Hvis Hr. Larsen ikke havde villet sige andet, vilde han næppe have mødt nogen Indsigelse fra de Skuespilleres Side, som hørte hans Foredrag. Men han vilde sige noget mere. Fantasiens Betagethed staar hos ham som Modsætningen til virkelig at føle noget, og herimod var det, at Skuespillerne gjorde Indsigelse. Hvorvidt Skuespillerne har Ret, eller om det, de føler, dog alligevel ikke blot er en ren almindelig Betagethed, som Hr. Larsen mener, kunde det synes ret umuligt at faa afgjort. Paa den ene Side kan man nemlig ikke tilskrive Skuespillernes Vidnesbyrd alt for stor Værdi; dels siger en det ene, en anden det andet, og dels er de fleste Mennesker saa slette Iagttagere af, hvad der foregaar i dem selv, at de meget vel kan tro, at de har følt noget, som de i Virkeligheden slet ikke har følt. Men paa den anden Side slaar Hr. Larsens Henvisning til det urimelige i at antage den saa hurtige Stemningsveksel, som maatte finde Sted hos den Skuespiller, der virkelig følte med sin Rolle, heller ikke til. Der er heri blot givet en Sandsynlighed for Formodningen om, at Skuespilleren ikke virkelig har de Følelser, han fremstiller; men tilbage staar da at give en Forklaring af, hvorledes saa mange Skuespillere kan faa den Indbildning, at de er betagne af deres Rolles Følelser. Denne Forklaring, mener vi, ligger i et simpelt psykologisk Forhold, som gør sig gældende ved alle vore Affekter, men som ikke har noget med Fantasien at gøre[1]).

[1]) Hr. Professor W. Bloch har i Junihæftet af „Tilskueren" paa en fortræffelig Maade skildret den aandelige Kultur, som en Skuespiller maa tilegne sig for at lære at forstaa de Følelser, han skal gengive. Men den Maade, hvorpaa det kan lykkes at gengive dem i det Øjeblik, Rollen spilles, er ikke derved forklaret. Professor Blochs Opfattelse af Diderots Mening er vistnok rigtig; men den løser da kun Spørgsmaalet om Sandhed eller

Vore Følelsers legemlige Udtryk afhænger af en umiddelbar, instinktmæssig eller refleksagtig Indvirkning fra Hjernen paa vort Muskelsystem. Baade de vilkaarlige Muskler i Ansigt og Krop og de uvilkaarlige Muskler i Hjerteslag o. s. v. sættes i en ejendommelig Funktion under den Bølgegang i Hjernen, som ledsager enhver kraftigere Følelse, og som har en ejendommelig Karakter for hver Art af Følelse. Men de Bevægelser, som saaledes opstaar rundt om i Legemet, virker atter øjeblikkelig tilbage paa Hjernen og bidrager til at forstærke og yderligere udforme Hjerneprocessen paa en særlig Maade; Følelsen bliver derved ogsaa selv baade kraftigere og ejendommeligere. Under normale Forhold udgaar den hele Proces fra de Forestillinger og den Følelse, som vækkes i Bevidstheden; det legemlige Udtryk er det sekundære. Men hvis paa en eller anden Maade de legemlige Bevægelser fremkaldes af andre Aarsager, saa virker de dog tilbage paa Hjernen og fremkalder derved en sjælelig Tilstand, der minder om den, som under normale Forhold var hine Bevægelsers Aarsag. Kun vil denne sjælelige Tilstand nu væsentlig blot være en Stemning, der mangler alle de Forestillinger, som ellers skulde forklare den, den vil derfor staa for os som vagere, ubestemtere og mere umotiveret. Et Glas Vin sætter os i godt Humør ved at fremkalde en hel Del af de uvilkaarlige Processer, der normalt opstaar, naar en eller anden Oplevelse sætter os i Stemning. Man kan ikke stille sig rasende an, uden at føle en Antydning af Raseri, men man finder i sin vilkaarlige Attitude ikke nogen Grund, noget Motiv til denne Følelse, og den bliver ogsaa svagere, fordi vi kun kan eftergøre de vilkaarlige Musklers Spil, men ikke de uvilkaarlige Processer, der ledsager det virkelige Raseri.

En Skuespiller er et Menneske, der besidder en stor Færdighed i med Vilje at fremkalde alle de ydre Tegn, Muskelbevægelser,

---

Svulst i Kunsten, ikke Spørgsmaalet om de Midler, som saavel den sande som den svulstige Kunst maa anvende. Hverken den Skuespiller, som fint og sandt behersket gengiver en Følelse, eller den, som buldrer Følelsen ud, har for Alvor den Følelse, han skildrer. Begge har de den Genklang af Følelse, som vækkes i Sjælen ved den legemlige Gengivelse. Hvorledes denne ydre Gengivelse rettelig bør være, ja det, giver vi Prof. Bloch Ret i, lærer Skuespilleren kun at forstaa ved den Aandsdannelse, han har erhvervet sig. For øvrigt beklager vi ikke at have set Prof. Blochs Artikel, før nærværende allerede var trykt og saaledes at være afskaaret fra at gaa udførligere ind paa dens mange interessante Problemer.

hvorigennem en Affekt normalt giver sig Udtryk. Skuespilleren kan gøre dette uden at have nogen tilsvarende Følelse forud, og han kan kun gøre det, naar han ikke har nogen Følelse, da denne ved sin uvilkaarlige Indvirkning paa Muskelsystemet vilde modarbejde hans Viljes fri Herredømme over Legemet. Men i samme Øjeblik, han har eftergjort Følelsens Tegn, har han ogsaa en Stemning i sin Sjæl, der bliver i samme Forhold ejendommeligere, som hans Hengivelse i Affektens Udtryk er fuldstændig. Men da denne Sindsbevægelse er umotiveret for hans eget Vedkommende og kun afhængig af det ydre legemlige Udtryk, er han fuldstændig Herre over sit Sind og kan i næste Øjeblik give en hvilken som helst anden Stemning Indpas, forudsat at han er Herre over dens legemlige Udtryk. Paa Grund af mangelfuld Evne til at iagttage sig selv kan Skuespilleren tro, at det er Følelsen, som er Aarsag til hans Bevægelser, medens det i Virkeligheden er omvendt. Naar Rollen er spillet til Ende, er der intet tilbage af den Række Følelser, den har givet Udtryk; der indfinder sig kun en almindelig legemlig Træthed som efter enhver stærk Affekt. Men alle de Forestillinger, som normalt staar som vore Affekters Aarsag, og som i det virkelige Liv vedbliver at øve deres Indflydelse, selv efter at den heftige Affekt er endt, de mangler fuldstændig, og derfor er Skuespillerens Sind, naar han gaar hjem, fuldkommen roligt.

Sluttelig skal vi kun sige et Par Ord om det Forslag, hvormed Hr. A. C. Larsen ender sit Foredrag, idet han opfordrer de unge Studenter til at danne Taleklubber, hvor de kan øve sig i Veltalenhedens Kunst. „Hvorfor, siger han, skal den legemlige Sport alene være vigtig? Fortjener den aandelige ikke i det mindste den samme Agtpaagivenhed?“ — Til dette Samvittighedsspørgsmaal kan vi kun finde et ubetinget Nej som Svar. Aandelig Sport er en farlig Ting, fordi den ødelægger det, som skulde være Maalestokken for alt aandeligt Arbejde, nemlig den alvorlige Interesse. Den Forskel i Opfattelsen af Taleren, som de foregaaende Linier har vist bestaar mellem Hr. A. C. Larsen og os, faar her sine praktiske Konsekvenser. Vi tror ikke paa, at alle Talere er Skuespillere; vi tror ikke engang paa, at det er de bedste Talere, som er det. Den Øvelse, som en Taler skal have, bestaar foruden i at vænne sig til at staa uden Nervøsitet overfor en større Forsamling, i en skolet Tænkning, der former klare Sætninger og bygger paa omfattende og grundig Viden. Herredømmet over Følelserne erhverves lettest ved i det hele at gøre sig til Herre over sit Sind

og ved Forstaaelsen af, at Følelsen kun skal staa som det underordnede i Talen. Talerens formelle Indøvelse kan ikke med Nytte ske, uden hvor de reelle Interesser er til Stede, der bringer ham til at tale. En Skuespiller har kun det Maal at træffe Følelsens Udtryk, og det er ham ganske ligegyldigt om de, der har saadanne Følelser som dem, han fremstiller, er Narre eller Kæltringer. Men en Taler skal kun lære at give de Følelser et behersket Udtryk, han kunde være stolt af virkelig at besidde. Taleklubber efter Hr. Larsens Mønster vil ganske sikkert kun bidrage til at opdrætte Skuespillertalere, og hvis de skulde naa til at give os veltalende Mænd, maatte vi befrygte, at det blev lutter forlorne Størrelser. Kunsten kræver Øvelse og Interesse, og det vilde være urigtigt at kaste Vrag paa den. Men den Øvelse, som danner den mesterlige Taler, er ingen sportslig Øvelse; hverken gamle eller ny Idealer vil finde Næring imellem de unge, som dyrker Formen. „Man bliver ikke Taler, siger Hr. A. C. Larsen, med mindre der er noget, som bringer Sjælens Strenge til at dirre og forbyder den at gemme sig bort i Taushed“. Men dette noget kan blive selve den aandelige Sport, selve Veltalenhedens Tillokkelse, og hvor det sker, lukkes Sindene for de virkelige Idealers Vækst. Skulde vi ende disse Linier med at give de unge et Raad, saa skulde det være det at danne smaa, private Krese, hvor der kan tales løs om alt, hvad der ligger en paa Sinde, ubekymret om Formen, det kommer frem i. Bestræbelsen skal være rettet paa at klare sine Tanker, og man skal sky ethvert Forsøg paa at dække over et Hul i sine Beviser ved en behændig retorisk Vending. Den Øvelse, som de unge trænger til, er Øvelsen i at finde rammende Udtryk for Tanken og Øvelse i at bedømme, om man selv har tænkt Sagen igennem paa grundig Maade. Den Side af den retoriske Kunst, som bestaar i at vække Stemning hos en Tilhørerkres og at sejre ved Hjælp af denne Stemning, rummer saa store Farer, at den unge hellere maa synde imod den end dyrke den. Har man først forstaaet, at Taleren skal vække sine Tilhøreres Stemning ved den Indsigt, han besidder, og ved det Herredømme, han har over Sproget og sine egne Følelser, men ikke ved at forestille Følelser, som han ikke har, saa forstaar man ogsaa, at den unge kun skal stræbe efter at vinde den fornødne Modenhed, som Indsigt og Klarhed i Tanke giver, men ikke lægge Vind paa at agere mere moden, end han virkelig er.

C. N. Starcke.

FRA ADELSVÆLDE TIL KONGEVÆLDE.

Mangt og meget af traditionel dansk Historie har vore Dages kritiske Forskning ændret. Snart blev en gammel, rørende Historie ubarmhjertigt erklæret for Sagn og Digt, snart fældede man hele Fortidens Opfattelse af betydningsfulde Perioder. Ihærdig og uforfærdet har man kritiseret gamle Anskuelser, og store Resultater er her naaede.

Vor Historieskrivning derimod har hidtil næppe helt kunnet staa Maal med den Forsken, hvis Resultat den er.

Ogsaa det synes dog nu at skulle ændres. De sidste Aar har bragt adskillige betydningsfulde Værker, og alt nu vides det, at den nærmest kommende Tid vil bringe flere.

Men et mangler stadig. Ingen moderne Forsker har skænket os et Værk, der rummer en Helhedsopfattelse af dansk Historie set som en organisk Udvikling.

Den Tid, som gik forud for vor, ejede en saadan Opfattelse. For Nationalliberalismens Mænd formede vort Folks Historie sig til et harmonisk Hele, hvor hvert Led blev et Argument for den Politik, de havde viet deres Arbejde, og dybt har de Dages historiske Betragtning fæstet sig i Folkets Bevidsthed.

Men denne Opfattelse har ikke kunnet blive urokket. Vor Tids stringente Kritik har fjernet mangt et Led, som hørte nødvendig med, og ny Tiders ny Tankegang har ændret meget i vor Vurdering af Fortidens Begivenheder.

En ny samlet Opfattelse, der kunde erstatte den gamle, har vi dog ikke formaaet at skabe. Dansk Historie er i Øjeblikket et Kaos for den almindelige Læser og delvis for Historikerne selv.

Mange Forhold har her virket med. Højres og det radikale Venstres Meninger, har vel ret hyppig kunnet paavirke den histo-

riske Opfattelse, men ingen af disse Meninger har naaet et Herredømme blot tilnærmelsesvis saa kraftigt som det, Nationalliberalismen i sin Tid øvede.

Og hertil kommer, at den Grundighed, hvormed Nutidens historiske Forsken drives, gør det umuligt for den enkelte Forsker at spænde over saa stort et Omraade som før. Hver maa nu til en vis Grad nøjes med sin Periode.

Derfor er Udbyttet af moderne historisk Studium først og fremmest nedlagt i Specialværker.

Selv om man gennem disse kun vanskelig kan skaffe sig et Overblik over hele Udviklingen, er det dog muligt gennem saadanne Værker af første Rang at følge Udviklingen paa de mest afgørende Vendepunkter. Saaledes viser et Par af dem os, hvordan man i Danmark gik over fra Adelsvælde til Kongevælde.

Troels Lund: Christian den fjerdes Skib paa Skanderborg Sø. I—II. (Det Reitzelske Forlag).

Den symbolske Titel er betegnende for dette Værks Karakter. I Sproget, i hele Fremstillingen viser sig Forfatterens Tilbøjelighed for Symboler og Allegorier. Derfor er et enkelt Træk som Sagnet om Kristian den fjerdes Barndomssejladser blevet det Udgangspunkt, hvorom hans Betragtning af Formynderregeringens 8 Aar samler sig. Det har været ham en Glæde at kunne fælde paa én Gang den overleverede Opfattelse af Formyndertiden og det enkelte Sagn, der for ham blev Symbolet for denne Opfattelse.

Hans Interesse knytter sig først og fremmest til Personer og Begivenheder. Denne Bogs Styrke er dens glimrende Skildring af Tidens Personer, den raske, livlige Beretning om deres Liv. Man har en Fornemmelse af at være hensat i det 16de Aarhundrede; selve den lidt gammeldags Form bidrager til at forøge Skildringens dramatiske Karakter.

Den politiske Side af Sagen interesserer øjensynlig Forfatteren mindre. Kun af og til kommer han halvt tilfældig ind paa Spørgsmaalet om, hvad de skildrede Begivenheder betyder for Udviklingen af Forholdet mellem Stænder og Kongemagt. Alligevel vil hans Værk ogsaa herom kunne lære os en Del.

I det 16de Aarhundrede var den europæiske Bevægelse, som bar mod Adelens Fald, naaet til Tyskland og Norden. Den middelalderlige Feudaladels Magtstilling havde beroet paa Tidens vidtdrevne økonomiske og militære Isolation. Hvert Gods var et Rige for sig; Herremanden ledede sine undergivnes økonomiske Virken, hans uindtagelige Borg var deres Værn. Landets Sammenhæng beroede paa disse Herremænds Samfølelse, de og deres Svende var dets Hær.

Med den ny Tids materielle Fremskridt faldt Skrankerne mellem de enkelte Egne; der dannedes store Fællesopgaver, som kun „Staten“ kunde løse; Ridderhæren afløstes af Kongens lejede Tropper.

Adelen besad ikke længere for Samfundslivet en Betydning, der svarede til dens Magt; den maatte da miste en Del af denne.

Det har før været den almindelige Tro, at Danmark alene stod uanfægtet af denne Udvikling. Her skulde Adelen først have naaet Højdepunktet af sin Magt efter 1536. Denne Opfattelse er faldet for Professor Erslevs Kritik i „Konge og Lensmand“.

Her som andre Steder blev det konkrete Udtryk for den ny Tids Bevægelse, at Borger og Bonde vendte sig til Modstand mod Adelen, Borgerne for at vinde Ligestilling, Bønderne for ikke at trykkes længere ned. Frygten for det gryende Demokrati tvang saa Adelen til at søge Ly hos Kongemagten. Til Gengæld maatte Adelen finde sig i, at Kongemagten i høj Grad forøgedes.

I Danmark søgte Kristian den anden at naa denne forøgede Magt i Pagt med Borger og Bonde mod Adelen. Det mislykkedes.

Saa gentoges Forsøget af Kristian den tredje, men nu med Adelen mod Demokratiet. Muligheden herfor beroede paa to Ting. For det første havde i Mellemtiden Grevens Fejde grundig kuet Adelen, for det andet fandt man i den faldne Gejstligheds Gods et fælles Bytte for Konge og Adel. Kongen var dog alt nu stærk nok til at tage den langt overvejende Part af dette Gods.

Alligevel følger det af den Maade, hvorpaa Kongemagtens Sejr vandtes, at den maatte blive langt mindre fuldstændig, end den var bleven, om allerede Kristian den anden havde sejret. Kongen trængte til Adelen og den til ham. Ligevægt og god Forstaaelse mellem dem er den nærmest følgende Tids Kendemærke.

Danmarks Adel bøjede sig smidig efter de ny Forhold. Stillingen som herskende Krigerstand opgaves resolut. „Jagt-

herremand eller Kancelliherremand, det er nu Adelens to Livsmuligheder; rig Godsejer eller stor Statsmand, det er de Idealer, som Forholdene fører Adelen til", siger Erslev.

Denne Svingning bragte vor Adel en ny Blomstringsperiode, hvis Højdepunkt synes at naas under Formynderperioden.

Til denne Situation svarer ret godt den Opfattelse af disse 8 Aar, som hidtil var gængs, og som Troels Lund skildrer saaledes: „Æren for Kristian den fjerdes Opdragelse tilkommer da begge Parter, baade Enkedronning Sophia og disse graanede Rigsraader, der med kyndig Haand formede af den lovende Dreng en Konge i Folkets Lignelse, ikke som saa mange af hans Forgængere en dygtig tysk Indvandrer, men en hjemmegroet Vikingeætling, dansk i Optræden, dansk i Tanke. Og uvilkaarlig glider i dette tiltalende Billede det lille Skib atter frem i Forgrunden."

Mod denne Opfattelse sætter Forfatteren sin Anskuelse, der finder Udtryk i følgende Ord: „Thi lige saa lidt som Kristian den fjerdes Uddannelse var fredet Leg paa en Indsø, lige saa lidt var der Overensstemmelse mellem hans Omgivelser", og videre: „Formynderregeringens Historie er den skiftevise, bestandigt heftigere Slyngen af Kongesønnen og hans Magt fra den ene Part mod den anden. Ved det sidste Ryk sprængtes den slidte Forbindelse forneden, og han mærkede, at han var fri og Magten hans egen. De tre Hovedmodstandere var Enkedronning Sophia, det danske Rigsraad og Statholderen i den kongelige Del af Hertugdømmerne Henrik Ranzau."

For Skibets Vedkommende er det vist nok, at Troels Lund har Ret. Det omtales første Gang 1648; i de latinske Stile, hvori Kristian den fjerde har fortalt om sin Barndom, findes intet herom; hans Ophold paa Skanderborg Slot i denne Tid varede kun faa Dage; og endelig kendes den lille Kerne, hvorom Sagnet er dannet. Det er en Rigsraadsordre fra 1595 om at lave et Skib til Kongen til Adspredelse under hans Ophold i Skanderborg. Det blev aldrig brugt. En Maaned efter, at Ordren var givet, var Kongen paa Vej til Tyskland.

Hvor langt Forfatterens Kritik af Troen paa de Tiders idylliske Forhold rækker for de politiske Spørgsmaals Vedkommende, skal vi nu se.

Kongedømmets naturlige Repræsentant var Enkedronningen. Havde Kongemagten her været saa stærk som i

Frankrig, vilde hun været sin Søns Formynder. Nu maatte hun nøjes med at repræsentere Landet, have afgørende Stemme for sine Børns personlige Forhold og nyde en Del økonomiske Fordele. Endelig havde hun en halvt nominel Myndighed som Overformynderske i den kongelige Del af Hertugdømmerne.

Virksom og kraftig, som hun var, var hun til Sinds at udnytte sin uklare Magtstilling til det yderste. Hendes Børns Interesser var altid hendes Maal, og en vis Forstaaelse af Rigets Værdighed besad hun. Men saa stærkt levede ikke Følelsen af Kongedømmets Ret, at den kunde blive ledende for hende. Snart vender hun sig i den ene Retning, snart i den anden; hun betænker sig ikke paa at byde de gottorpske Hertuger Fordele, naar det kan være hende til Gavn i Øjeblikket. Personlige Interesser fuldt saa meget som Kongedømmets Ide leder hendes Virken.

Efter to Aars ret idylliske Forhold kommer hun i Strid med Rigsraadet, og denne bliver siden stadig bitrere. Især gælder dette fra 1592. Da sendte hendes Fader, Mecklenburgs Hertug, hende den tyske Jurist, Dr. Sybrandt, som Hjælper, og „al den stolte Overlegenhed, al den fremfusende Sikkerhed og bidske Frygtløshed, som hun sad inde med, og som hidtil havde gjort saa mange af hendes Skridt for djærve og ubændige, blev nu skarpsleben og giftdyppet.“

I selve dette, at denne Dr. Sybrandt maatte hentes fra Tyskland, viser sig en af det danske Kongedømmes Svagheder. Overalt ellers var disse Jurister en af Kongemagtens vigtigste Støtter. Her manglede de, og en Grund hertil ligger allerede i, at de danske Konger i det hele ikke havde vidst at skaffe sig Hjælpere af Borgerstanden. Den hørte jo til Fjenderne fra 1534; gennem Adelsmænd havde Kongerne regeret siden da. Derfor maatte de blive bestandig mere afhængige af disse, jo længere man kom bort fra Grevefejdens Rædsler. Saa snart det kom til alvorlig Strid mellem Enkedronningen og Rigsraadet, maatte hun da ogsaa bukke under. En vis Respekt vistes hende altid, men virkelige Magtmidler besad hun ikke.

Det gaar dog ikke an heraf uden videre at slutte til Kongemagtens Svaghed. Enkedronningen var jo ikke ene om at repræsentere Kongedømmet; formelt var Rigsraadet dettes sande Repræsentant; det havde jo Formynderskabet for den unge Konge. At Enkedronningen ikke havde denne Magt, at hendes kongelige Byrd ikke var nok til at skaffe hende Hovedindflydelsen, viser,

at Kongemagten her var svagere end andre Steder, men i hele Rigsraadets Holdning vil vi se afgørende Træk, som vidner om, hvilken relativ Styrke Kongemagten dog ogsaa her havde naaet.

Stærkt maa Vægten her lægges paa, hvorledes Rigsraadet følte sig baade som Kongens og Adelens Repræsentant.

Da Adelen 1588 i Tillid til, at det nu var dens Standsfæller, som raadede, rejste en Række Krav, blev Svaret et høfligt men bestemt Afslag. „De adelige Regeringsraader og Rigsraader besvarede disse Klager paa en Maade, som viste, at Kongedømmets Tanke levede selv uden Konge,“ siger Erslev. Ligeledes fremhæver Troels Lund, hvorledes de 1593 ved Lenenes Omtaksering forhøjede Afgifterne, ofte til Skade for dem selv. Denne Rigsraadets Dobbeltstilling viste sig naturligvis særlig nu i Formyndertiden, men den har sikkert ogsaa haft sin store Betydning under myndige Konger. Træffende synes mig Dr. Fridericias Bemærkning om Rigsraadet: „Det repræsenterede Adelen, men ogsaa Riget; det hørte i det hele til Centralmagten, og den bureaukratiske Tendens i Tiden, der hang sammen med Statsmagtens Vækst og med den forøgede Betydning, dens Organer kom i Besiddelse af, forlenede Raaderne med en hidtil ukendt Følelse af Overlegenhed.“

Saa vidt var man alt kommet, at det Rigsraad, der skulde være Adelens Værn mod Kongen, saa smaat begyndte at blive hans Ministerium. Allerede spirer Modsætningen mellem Adel og Rigsraad, allerede ses i dette sidste Elementer, som peger hen mod Enevældens Kollegier.

Dette Rigsraads sande Type var Niels Kaas. Nøje knyttet til sin afdøde Herskers Slægt led han, da Striden med Enkedronningen kom, men urokkelig hævdede han Rigets og sin Stands lovmæssige Ret. Retfærdig og sindig stod han, „stærk i den Overbevisning, han kærligt og utrætteligt søgte at bibringe enhver, Troen paa den simple selvindlysende Sandhed, at Danmark altid havde Ret,“ siger Troels Lund.

Forlader vi nu de politiske Spørgsmaal, som knytter sig til Rigsraadets og Enkedronningens Forhold, og vender os til den tredje Part i Tidens Stridigheder, Henrik Ranzau, saa staar vi dermed midt i det slesvigske Spørgsmaal. Ét Indtryk overvældes man af ved at læse herom. Det er den stærkeste Følelse af, i hvilken Grad Slesvig alt da var den babyloniske Forvirrings

Land, hvor et haabløst Virvar af „legitime“ Rettigheder og faktisk Indflydelse mødtes.

Magt og Ret besad her: Enkedronningen, først som sine Børns Overformynderske, siden som deres virkelige Formynder, Statholderen Henrik Ranzau; de gottorpske Hertuger; Hertugdømmernes Stænder; det danske Rigsraad som Formynder for Slesvigs Lensherre; den tyske Kejser som Holstens Lensherre.

Ingen af disse havde nogen koncist afgrænset Magtsfære; alle greb de ind paa hinandens Omraade. Ingen Fællesinteresser delte disse Magthavere i faste Grupper; Gang efter Gang skifter deres indbyrdes Forhold efter Øjeblikkets Situation. Og lige saa lidt da som i de følgende Aarhundreder evnede Danmarks Regering at gribe ind med Forstaaelse og Kraft. Det gælder omtrent i samme Grad om Enkedronningen og Rigsraadet.

I Begyndelsen virkede de sammen, og et enkelt svagt Forsøg paa at forbedre Forholdene gjordes. Det var straks efter Frederik den andens Død. Gottorps Hertug var endnu ikke hyldet af Stænderne, og han havde vendt dem mod sig ved at kræve Arvehylding. To Muligheder aabnede sig herved for Danmark. Enten kunde man forene sine Krav med Hertug Philips og fordre Arvehylding ogsaa for Kristian den fjerde, eller man kunde benytte sig af Striden mellem Hertugen og Stænderne til at skaffe ham valgt ogsaa i den gottorpske Del.

Det sidste forsøgtes, men svagt og uden Held, begge Chancer forspildtes.

Siden forfulgte hverken Enkedronningen eller Rigsraadet store Maal i Slesvig. Begge søgte mest muligt at benytte sig af det under deres indbyrdes Strid, og i fuldt Maal vidste Henrik Ranzau, den smidige Diplomat, at drage Fordel deraf for sine Venner: det slesvig-holstenske Ridderskab. Enkedronningen ser vi i disse Aar i Forbund med Gottorps Hertug, Rigsraadet med Henrik Ranzau, begge paakalder de ivrig nordtyske Fyrsters Mægling og den tyske Kejsers Dom. Kun nægter Rigsraadet af og til, naar det passer det, Kejserens Ret til at blande sig i Slesvigs Forhold.

Store Ulykker skete dog hverken her eller i Kongeriget; Brydninger var der nok af, af betydningsfulde Sammenstød ingen. Formynderstyrelsens Dage er endnu Ligevægtens og derfor Maadeholdets Tid.

Troels Lund fremhæver stærkt, at ingen af Parterne helt glemte Rigets Interesser; han siger herom: „det er netop denne Underbund, der giver hin Tids Historie sit smukkeste Præg. Man dømme, som man vil, om de enkelte Parters forskellige Syn og Fordomme; det føler man, at Forbindelsen mellem disse forskellige Opfattelser og den fælles Følelse af det rette ikke var bristet." Som man ser, er vi trods alt havnede ret nær ved Idyllen. Selvfølgelig, der var Strid mellem Personer, Tvist om, hvem der skulde have mest at sige, da som altid; men denne Periode rummer ingen afgørende Kamp mellem stridende Statsfaktorer eller modsatte Klasseinteresser, ingen haardnakket Dyst mellem Personer, der glemmer alt for sig selv. De Modsætninger, der var, mærkede Folket lidet til, og set i det hele og store tog Traditionen ikke saa meget fejl, da den stemplede Tiden som idyllisk. Modsætningen mellem Troels Lunds Opfattelse og den ældre er mere formel end reel.

Begge passer de ganske godt til den Situation, hvori Kongedømme og Adel da befandt sig i. Endnu virkede disse i ret god Forstaaelse.

Dog ser vi alt nu Spirer til Fremtidens Tvist, og naar Brydningerne blev saa smaa, saa beror det maaske delvis paa, at Dekadencen allerede var begyndt baade for Kongemagten og for Adelen.

Først i det følgende Aarhundrede skulde Striden komme; hvorledes den da formede sig, derom faar vi Besked i det Værk, vi nu skal vende os til.

J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage. (1648—60). (P. G. Philipsens Forlag).

Denne Bogs store Interesse beror først og fremmest paa dens socialpolitiske Indhold; Stænder og Kongemagt skildres her med en usædvanlig dybtgaaende politisk Forstaaelse. Og det vanskelige Emne behandles saa klart om end ikke saa let, som var Forfatteren fransk.

Dr. Fridericia har ikke nøjedes med at samle et rigt og broget Materiale; han har tillige tilegnet sig det saa grundigt, at

han overalt har kunnet skabe sig en klar Opfattelse af de Forhold, hans Undersøgelser gjaldt. Det er sine Resultater, han byder os i smaa Kapitler, der i lige Grad udmærker sig ved Klarhed og ved Paalidelighed. Med stor Resignation har han indskrænket Omfanget af sine Oplysninger; der er Kapitler, hvor man mindes Tocquevilles Ord: „Il y a tel chapitre assez court qui m'a coûté plus d'un an de recherches."

Særlig gælder dette de 100 første Sider, hvor Stændernes Forhold skildres; selv den Læser, for hvem 5—600 Sider Historie altid er for meget, bør læse disse. Der kastes her Lys baade frem og tilbage i Tiden over mangt og meget af dansk Samfunds- og Forfatningsliv.

Vi har set, hvorledes Adel og Kongemagt ved Begyndelsen af Kristian den fjerdes Regering begge syntes stærke og livskraftige, hvorledes de endnu arbejdede sammen i ret god Forstaaelse. Et halvt Aarhundrede senere møder vi dem i bitter Strid, Kongemagten i sin dybeste Fornedrelse, Adelen i fuld Opløsning.

At skildre, hvorledes det er blevet saa, og hvorledes Omslaget kom, har været Dr. Fridericias Maal.

Han forsmaar at søge Forklaringen i en almindelig Henvisning til den europæiske Udvikling. Han nægter ikke dennes Betydning, men det, som interesserer ham, er dog i første Række de konkrete Forhold, som gjorde sig gældende i Danmark.

Vigtigst bliver her *Adelens* Forhold. Vi saa jo, hvorledes denne var kommen forholdsvis godt over Forandringen i 1536 og i Kraft af ny Virksomhed havde bevaret sin Stilling Side om Side med Kongen. Stærkt fremhæver ogsaa Fridericia den Blomstringsperiode, Adelen havde naaet ved smidig at skifte Ideal.

Hvorledes blev da dens Magttab saa hurtigt og saa stort?

Hovedsagen er Splittelsen i Adelen selv. Vi hørte i Formyndertiden ikke stort til den menige Adel; den kunde klage af og til, men alt i alt virkede den dog gennem Rigsraadet og saa i det sin sande Repræsentant.

Dette ændredes imidlertid, alt som Rigsraadets Dobbeltstilling blev klarere. „Adelen valgte sig vedblivende ikke alene Kongedømmet, men ogsaa Raadet til Syndebuk for, hvad der ramte af Ulykker," siger Fridericia.

Saa vidt gik Følelsen af denne Modsætning, at den menige Adel søgte at skaffe sig en Repræsentation ved Stændermøder og

Landkommissarier, ja at den 1648 endog søgte Støtte hos de upriviligerede Stænder.

Disse Forsøg førte dog ikke til noget; Adelen var vedblivende henvist til at søge sine Talsmænd i en Forsamling, den nærede en dyb Mistillid til.

En øjeblikkelig, men derfor ikke mindre virksom Splittelsesgrund blev desuden Svogerpartiets Stilling.

En anden Grund til Tilbagegang var Adelens usikre økonomiske Stilling. 47 pCt. af Rigets Areal, Indtægterne som Lensmænd og et Utal af Privilegier var ikke nok til at holde den oppe.

Og dog gik Danmarks Landbrug snarere frem end tilbage. Det var ikke for smaa Indtægter, men „den store Vækst i Fordringer til Livet,“ der økonomisk ødelagde Adelen.

Delvis beroede dette paa det Overgangsstadium, den befandt sig paa i aandelig Dannelse. Vi møder her den vante Historie.

Under Kristian den tredje og Frederik den anden havde Adelens Interesse været „nationale Erindringer“ og „Religionen eller vel rettere Konfessionen“, dens Kvindeideal „Huslighed og Gudsfrygt;“ nu prægedes den aandelige Udvikling af Renaissancen, som vi kender den fra Frankrig under Henrik den fjerde og Ludvig den trettende.

Men kun faa tilegnede sig helt disse Ideer. Og disse enkelte, Ulfeldt og Leonore Kristine f. Eks., følte sig da som fremmede, „Stat og Fædreland“ forsvandt for dem, personlige Interesser blev eneraadende.

For de andre, for det store Flertal blev Renaissancepaavirkningens eneste positive Udbytte kostbare Udenlandsrejser, paa hvilke de intet lærte, men som blev Hovedgrunden til deres økonomiske Ruin.

Side om Side hermed staar det mærkelige Forhold, at Adelen bogstavelig talt var i Færd med at uddø. I det sidste Hundredaar før 1648 uddøde ca. 100 Slægter, kun 150 var nu tilbage. Saa stærk er Tilbagegangen i Tal, at man vanskelig begriber, at de i Omfang uforandrede Godser ikke kunde yde dem nok selv til Trods for de stegne Fordringer.

Fridericia nævner forskellige Aarsager til denne Uddøen; afgørende er dog ingen af dem; selv siger han, at Spørgsmaalet ikke fuldt ud er løst. Interessant vilde det være at faa oplyst,

om denne numeriske Tilbagegang ogsaa viser sig i det øvrige Europa i de tilsvarende Perioder, om der overalt med Adelens Magttab er fulgt en saadan Uddøen.

Med stor Grundighed gennemgaar Dr. Fridericia saaledes Formerne for Adelens Tilbagegang, men det allermeste heraf er dog mere Skildring end Forklaring.

Hvorfor blev den Tid, Adelen fik Fordel af den Bevægelighed, hvormed den efter 1536 skiftede Ideal, saa kort?

Spørgsmaalet har maaske syntes Forf. for almindeligt; i hvert Fald har han ikke indladt sig paa det, og vi faar da nøjes med at sige, at disse Aarhundreders hele sociale og økonomiske Udvikling maatte ramme Adelen lige saa godt i Danmark som i det øvrige Europa. Dens ny Hverv som Lensmand og Godsejer havde ikke nær den Betydning for Samfundet, som dens gamle Opgaver: at være Landets Værn og de enkelte Egnes økonomiske Leder. Derfor havde den i 1536 ombyttet sin overmægtige Stilling med Pladsen som Kongens jævnbyrdige Embedsstand; men den Jævnbyrdighed, den da beholdt, beroede mere paa Traditioner fra Fortiden end paa den Gavn, den nu gjorde. Derfor maatte dens Magt synke endnu et stort Skridt nedad.

Sikkert er det i hvert Fald, at Adelen ikke selv længere havde Magt til at hævde sin Stilling, og lige saa sikkert er det, at den ikke kunde vente Hjælp fra de upriviligerede Stænder.

De svage Tilnærmelsesforsøg blev ganske resultatløse. Den almindelige Bevægelse gik i lige modsat Retning. „Det sidste Aarhundrede havde skærpet Samfundets Deling i Stænder og Kaster. Alt, hvad der var ovenpaa i dette Samfund, voksede, paavirket af den europæiske Udvikling, i Fornemhed,“ siger Fridericia.

Jo mindre fornuftig Grund der var til at skille mellem Adel og Borgere, des mere søgte Adelen at sætte Skel ved Hjælp af sine Aner.

Gejstligheden følte sig tilsidesat af Adelen og var den lidet velstemt; i selve det raadende teologiske System fandtes en Tendens til Fordel for det stærke Kongedømme. Selv var Gejstligheden svag, splittet i 4 Klasser: den egentlige Gejstlighed, Kapitlerne, Sorø Akademi og Universitetet. Naar Tiden var dertil, da kunde den „blive til Støtte for Kongemagten uden at have en Biside af selvstændig politisk Interesse, der kunde blive farlig for den.“

Vigtigere var *Borgerstanden.* Før havde hver By bag sine Mure været noget for sig, som Adelsmanden paa sin Borg; nu falder Skrankerne mellem Byerne.

„Borgerskabsfølelsen svandt vel ingenlunde som Særfølelse, men den fik et Supplement, idet saa at sige en enkelt Side af den udvidedes til en Borgerstandsfølelse.“

Første Gang havde denne Bevægelse været fremme under Kristian den anden; efter Nederlaget 1536 vaagnede den først igen 100 Aar efter. Forf. mener paa et „bredere og dybere Grundlag.“ I en vis Forstand har han formodentlig Ret heri, men sikkert synes det dog, at Bevægelsen nu havde mindre umiddelbar Kraft end da, og at den ikke, havde til Baggrund et aandeligt Liv, som det, Reformationen havde skabt.

Synderlig højt sætter da Forf. heller ikke Borgerstanden. Trods dens uomtvistelige Fremgang stod den langt tilbage for de udenlandske Byers, som vandt politisk Betydning. København havde 25—30000, Malmø, Helsingør, Aalborg, Odense, Aarhus, Ribe 3—4000 Indbyggere hver.

Og denne ikke meget talrige Borgerbefolkning var ikke blot spredt i talrige smaa Byer, men indenfor hver By droges skarpe Skillelinier mellem Købmænd, Haandværkere og „kgl. Tjenere.“ Særlig de sidste, Embeds- og Bestillingsmænd af højst forskellig Rang, dannede et splittende Element.

Forf. tillægger dog dette mindre Vægt. Stridigheder kunde netop skaffet forøget Liv, om blot Byerne havde haft tilstrækkelig Velstand.

Dette var imidlertid ikke Tilfældet. Byerne var økonomisk i Fremgang, men kun lidt. Kristian den fjerdes Forsøg med Lavenes Omdannelse, med Monopoler og Kompagnier, var mislykkede. Med mange Tal viser Forf. Byernes relative Velstand og dennes Grænser.

Kun i København mener han, at der fandtes Mulighed for en hurtigere Udvikling: „Det er disse Muligheder, der forklarer, hvad der senere skete under Belejringen og paa det store Stændermøde 1660, det er disse Muligheders Begrænsning og hele den øvrige Borgerstands Svaghed, der forklarer, hvad der fulgte derpaa.“

Møder der os saaledes for Borgerstanden dog i det hele et gunstigt Billede, saa er det anderledes med *Bønderne.*

Vore Dages Forskning har stillet sig ret kritisk overfor den nationalliberale Opfattelse af disses Forhold. Man er ført dertil, dels ved en Del positive Fejl, som uomtvistelig findes hos ældre Historikere, dels ved den for vor Tankegang mærkværdige Naivitet, hvormed disse vurderede Motiverne hos Konge og Adel. Ikke sjælden er man dog her gaaet for vidt i modsat Retning.

Dr. Fridericia vender sig nu som før mod denne Tilbøjelighed. Han hævder med gode Tal og sikre Fakta, at Bonden i den Tid gik tilbage baade i økonomisk Stilling og i personlige Rettigheder. I en Note bekæmper han, — i meget maadeholdne Udtryk for Resten — Professor Steenstrups Opfattelse, efter hvilken der skal have staaet en stadig Kamp mellem Herskab og Bonde, hvis Resultat blev et Vekselspil, hvori ingen af Parterne mistede en gammel Ret uden at faa en ny i Stedet. Hovedvindingen for Bonden skal da have været, at Landgildens Uforanderlighed og Livsfæstet fastsloges. Fridericia anerkender, at disse to Rettigheder var en stor Fordel for Bonden, men han hævder, at begge var urgammel Ret, og at de endda ingenlunde stod urokkede.

Hans Resultat er, at Bondestanden i denne Periode befandt sig i en „geometrisk stigende Nedgang.“ Dog mener han, at Bondestanden endnu besad en vis Modstandskraft, og at al dens Harme vendtes mod Adelen, skønt Kongerne — ogsaa Kristian den fjerde — havde gjort sig lige saa fortjente til den. Men „Kongedømmet havde den Fordel, at hvad det end havde forbrudt mod Bondestanden ved egne Udpresninger og ved Eftergivenhed mod Adelen, saa var det mere dets adelige Embedsmænd end det selv, der fik Skylden derfor.“

Det var ikke farlige Konkurrenter, det danske *Kongedømme* stod overfor. Naar det alligevel 1648 i det mindste tilsyneladende var sunket saa dybt, beroede dette dels paa øjeblikkelige Forhold dels paa den Maade, hvorpaa Kongen sejrede i 1536. Sejren paa Trods af Borgerne havde gjort, at man ingen borgerlig Embedsstand skaffede sig, og Følgen heraf var, at nu, da Skrækken fra Grevefejden delvis var glemt, kunde Adelen komme ovenpaa i Kraft af de øjeblikkelige Grunde, som Kongefamiliens uheldige Forhold og den mislykkede Krigspolitik frembød.

Forf. gaar imidlertid ikke ind herpaa. Han tager Kongedømmet, som det var 1648, og søger de Momenter, som peger frem mod 1660.

Langt mere fremhæver han dog Modstandernes Svaghed end Kongens Styrke. Han viser, hvor usikre de retslige Grænser for Kongens Myndighed var. Særlig træder dette frem ved Haandfæstningerne, der havde bevaret hele deres gamle tilfældige Karakter. Kun de Rettigheder begrænsede Haandfæstningen, om hvis Benyttelse der havde været Strid. Paa mange Omraader bestemte den intet. Først og fremmest laa Administrationen væsentlig i Kongens Haand, og dette maatte blive afgørende i en Tid, hvor Kravene til en centraliseret Administration var i rask Stigen.

Store Muligheder fandtes for den Konge, som evnede at benytte dem, og meget havde det allerede kostet Danmark, at Kristian den fjerde ikke havde haft Evner dertil.

Spørgsmaalet bliver da, hvilke personlige Evner Frederik den tredje besad, og om han har udført nogen Stordaad i indre eller ydre Politik, som berettiger hans Sejr.

Kong Frederik hører til de Konger, for hvis Evner man havde en vis Respekt selv i de Tider, da der ikke i Danmark levede nogen umiddelbar Trang til at tro paa oldenborgsk Intelligens. — De fleste af hans Slægt søger man i vore Dage at hæve, og man kunde da vente, at det samme skulde ske her. Det er imidlertid saare langt fra at være Tilfældet. Fridericia sætter ham snarest lavere end almindeligt. Med disse Ord skildres han: „Hans Evner og Lyst laa nok for Intrigen, men næppe for en sikker Prøvelse af den almindelige europæiske Politik eller for en daglig i det enkelte gaaende Sysselsættelse med dens Manifestationer. Han holdt baade af Krogveje og af den store, øjeblikkelige Slaaen til, men han evnede ikke altid at overse Betingelserne for et lykkeligt Resultat.“ Og om hans Karakter findes de lidet smigrende Ord: „hans mest udprægede Karaktertræk var den dybe Gemmen paa de Indtryk og de Krænkelser, han engang havde modtaget.“

Han var langt fra at være de store Statsmænds Ligemand, som da styrede i de fleste af Europas Stater. Hans Interesse var ikke „Staten“, og endnu mindre Folket; for ham gjaldt det altid „os og vore Efterkommere.“

Alligevel steg Kongens Magt betydeligt allerede før 1657; men dette beroede dels paa Modstandernes tiltagende Svækkelse, dels paa den Snedighed, hvormed Kongen og hans Dronning manøvrerede med dem.

Derimod skete ingen Forbedring, som kunde skænke Kongedømmet nogen ideel Ret. Lidt gennemførtes vel af Reformer under Kronens Ledelse: 1651 regulerede en Toldrulle det nys indførte Merkantilsystem, 1653 forbedredes Postvæsenet; lidt gjordes der for Hæren, noget mere for Flaaden. Men intet af dette betød stort: „Endnu havde Kongemagten ikke selv gjort nogen værdifuld Indsats, endnu havde den ingen Bedrifter at henvise til.“

Heller ikke ved sin Politik i Slesvig indlagde han sig Fortjenester. „Frederik den tredje satte den fælles Fyrste som den væsentligste Forbindelse mellem Kongeriget og hans Arvelande Syd for Kongeaaen.“ Han inaugurerede hermed den slesvigske Politik, som alle, absolut alle vore Enevoldskonger har fulgt. Lidet heldig havde den danske Politik her været under Rigsraadets Ledelse, værre blev den nu.

Man kan dog hverken forbavses eller forarges over denne Opfattelse hos de første Enevoldskonger; den svarede jo saa nøje til Tidens hele Tankegang. Men vist er det, at det blev denne Tro paa, at alt kom an paa den „fælles Fyrste“, som 1721 blev Skyld i de da trufne Bestemmelsers Uklarhed, og som ogsaa siden blev Aarsag til vore Kongers lidet forudseende Politik i Slesvig.

Ret betydelige Resultater fik denne Opfattelse under Frederik den tredje. Lige ved Begyndelsen af hans Regering formindskede han stærkt Forbindelsen mellem Slesvig og Kongeriget paa finansielt Omraade. Siden, da han ved Freden i Roskilde havde maattet opgive Danmarks Lensret over Gottorperne, fik han mod Rigsraadets Ønske ogsaa denne Lensret hævet for sin egen Familie i den kgl. Del.

Saa længe hans Magt var mindre indskrænket i Slesvig end i Danmark, var hans Maal at skille Slesvig saa meget som muligt fra Danmark. Omvendt blev det vel efter Statsforandringen i 1660, og smaa Skridt gjordes da ogsaa i modsat Retning, men Bevæggrundene var og blev rent dynastiske.

Ringe Mening er der i at dadle dette, man faar nøjes med at beklage; men klart er det dog, at Frederik den tredje lige saa lidt i Slesvig som i indre Reformpolitik har indlagt sig afgørende Fortjeneste.

Tilbage staar da Krigene med Sverig. Herom siges: „Nerven i hans Politik var upaatvivlelig Hævnlysten overfor Sverig“, og denne Hævnlyst beroede i første Række paa, at dette

nu besad hans tidligere personlige Besiddelser Bremen og Verden. Derfor satte Kongen personlig Krigen igennem under svag Modstand fra Rigsraadet. Han havde med denne Krig ingen store Formaal, den var i ingen Henseende ordentlig forberedt, og han stod overfor en Fjende, der personlig var ham langt overlegen. Med følgende Ord skildres Karl Gustav: „Karl X Gustaf var Krigerkongen, Erobrerkongen. Bag hans rolige Blik laa en alt trodsende Energi, bag hans værdige og vanligvis milde Optræden brændte en flammende Ærgerrighed, og bag hans velberegnede Beslutninger dæmrede en storslaaet Fantasi, der til sine Tider kunde tage Magten fra hans Klogskab og Ro, aldrig fra hans Energi."

Mod denne Krigerkonge førtes Kampen fra dansk Side fuldt ud slet; den begyndte paa Kongens Bud med et ganske taabeligt Angreb paa Bremen og Verden, den fortsattes, som den var begyndt, og den endte med den noksom bekendte Roskildefred.

Men i Krigens anden Del fandt Kong Frederik Oprejsning. „Der brød frem hos ham en Energi og et personligt Mod, som han ikke tidligere nogen Sinde havde lagt for Dagen. Han blev en Handlingens Mand overfor Fjenderne og overfor dem, han vilde vinde til Venner." Denne Gang faldt Landets Interesser sammen med Kongehusets og hans egne. Han blev i København, og i Farens Øjeblik søgte han mod Fjenden Hjælpen der, hvor hans Forgængere aldrig havde vidst at søge den mod Adelen: hos Borgerne.

Han skænkede Københavns Borgere Ligestilling med Adelen og gav dem derved Kraft til at værne deres By. Dette blev, siger Fridericia, hans ene Fortjeneste.

Derved frelstes Danmarks Selvstændighed, og for denne ene Bedrift, Københavns Forsvar, traadte det ganske i Skygge, at Hærledelsen i øvrigt vedblev at være daarlig, og at den endelige Fred kun gav en forholdsvis ringe Del tilbage af det, som 1658 var tabt.

Saa svage var baade Adel og Borgere i Danmark, at Kongens og Dronningens Optræden under Belejringen var nok til at skænke dem Enevælden som Løn. Om Maaden, hvorpaa denne indførtes, hævder Fridericia i Modsætning til Professor Matzen sikkert med fuld Ret, at den skete ikke blot ved Anvendelse af Magt overfor Adelen, men ogsaa ved Svig overfor Borgere og Gejstlige.

Fra ingen Side ønskede man at give Kongen den uindskrænkede Magt i Hænde; ingen mente, at dette var sket paa Rigsdagen.

Hovedinteressen knytter sig imidlertid til Bedømmelsen af denne Rigsdags Resultater. Det ene af disse — Adels- og Rigsraadsvældens Fald — anser Dr. Fridericia for Kongens anden store Fortjeneste af Danmark, det andet — den uindskrænkede Enevælde — nævner han ved Siden af den letsindige Krig 1657 som Kong Frederiks anden Brøde mod sit Land. Stærkest retter han Bebrejdelsen mod ham, fordi „han ved at gennemføre den uindskrænkede Enevælde kvalte de Livsspirer, som frodigst havde skudt Vækst under Kampen og navnlig i København havde skabt Muligheder for en folkelig Udvikling.“ Han ønsker i Stedet en styrket Kongemagt med ligestillede Stænder ved Siden.

Denne Konklusion, hvori Dr. Fridericias Bog saaledes munder ud, staar for mig som lidet holdbar og lidet overensstemmende med, hvad hans Værk ellers lærer os.

Den Adel, han selv skildrer som uddøende, i Tilbagegang og Opløsning paa hver en Kant, kan han næppe have tænkt sig som dette Stænderstyres Basis. Gejstligheden og Bondestanden kan der naturligvis ikke være Tale om. Tilbage staar da Borgerne og i første Række Københavns Borgere.

Men besad da nu disse den første Betingelse, Følelsen af at være Folkets og Landets Repræsentanter? Træffende siger Fridericia selv: „Fædrelandsbegrebets almene Kraft manglede vel ingenlunde, men besad langtfra den Fylde for Datidens Mennesker som for senere Generationer.“ I „Fædrelandets“ Sted traadte Europa over i det 17de Aarhundrede „Staten“, og kun én omfattede denne med fuld Interesse: Kongen, thi Staten var hans.

Derfor er helt igennem for Københavns Borgere Byens Privilegier, før de andre Borgerstandens Ret det første. Derfor kunde Udstedelsen af disse Privilegier spille saa stor en Rolle; Borgerne kæmpede lige saa meget for deres egen Adelsret som for Landets Selvstændighed.

Et klart Indtryk af, hvad Datidens „folkelige“ Udvikling betød, faar man, naar man mindes, hvorledes Københavns Repræsentation, de 32 Mænd, valgtes første Gang den 14de April 1659. Vælgerne var: Borgmestre og Raad, 71 „tilsagte“ Borgere og 14 Lavs Oldermænd og Bisiddere. Man forstaar, at der kun behøvedes 30 Aar, til at dette uden Skygge af Modstand kunde

blive til, at de 32 suppleredes ved Kooptation under Magistratens Tilsyn.

Om en Erklæring af Magistraten og disse 32 Mænd af 18de Juli 1660 siger Forf.: „Dette Indlæg er af en forbavsende Kraft, et Udtryk for den stolteste Borgeraand, et Hædersbrev for Københavns Borgerskab," det er „en Fordring om en konstitutionel Forfatning, en Indsigelse mod det aristokratiske Regimente, der var, og mod den Enevælde, der kom."

Om et Forslag af 17de Septbr. gentager han sine Ord fra en Artikel i „Tilskueren" 1886; han sammenligner det med det lange Parlaments Krav og med de berømte *cahiers* fra 1789. „Man fængsles her som der ved det revolutionære Pust," ved Kravet om „Forandringer i demokratisk Aand." Han gaar dog vistnok alt for vidt.

Borgernes stærkeste Fordring var, at „intet vigtigt, det gemene Bedste antræffende, sluttes uden samtlige Stænders Deliberation og Samtykke og derudi Landsens almindelige Bedste at observeres og ingen sær Vild anses;" men Motiveringen var, at man nu i 30 Aar havde haft 4 skadelige Krige, og begge disse Indlæg er desuden forud for Arveregeringens Overdragelse; de er rettede mod Adelen, ikke mod Kongen. Og afgørende bliver det endeligt, at det sidste og betydeligste kun blev et Udkast; i dets Sted vedtoges et andet Forslag, som udelod alt om Forfatning og lign., kun de økonomiske Krav blev tilbage.

Vist nok er det, at Borgerne saa lidt som andre tænkte sig, at der efter Rigsdagen vilde følge uindskrænket Enevælde, men lige saa vist er det, at deres bedste Mænd hørte til Kongens Hjælpere, og at de ikke satte nogen som helst Modstand mod Enevælden. Har der været Misfornøjelse med den, saa har den været overmaade ringe.

Hvad den kommende Tid ejede af Opposition, hvilede paa Adelens Traditioner ikke paa Borgernes Fremtidsmuligheder. Her som andre Steder fældede Enevælden udlevede Klassetraditioner, ikke en ny og rig folkelig Udvikling.

Da det lange Parlament rejste sine Krav, da Frankrigs Vælgere indgav deres cahiers, da lød Ordene maaske ikke større end i København 1660, men bag disse Ord stod Mænd, som vilde gøre dem til Virkelighed paa Trods af Kongen, og som fældede ham med Vaaben, da han stod dem imod. Københavns Borgere ejede intet større Maal end at fælde Adelsvælden i Pagt med

Kongen. Og de kunde efter Tidens Forhold ikke sigte videre. Intet berettiger til at tro, at et Stænderstyre i Danmark havde større Chancer end i det hele øvrige europæiske Fastland. Selv i Sverige med dets stolte, sejrrige Adel blev det 18de Aarhundredes Stænderstyre til Fordærv, selv i Holland med dets rige, stærke Borgerstand maatte man i Farens Øjeblikke søge Ly bag Fyrstemagten. Andre Steder besad Stænderne kun lokal Betydning.

Vist er det, at Enevældens Blomstringstid Europa over blev forbavsende kort, dens Fallit forbavsende grundig overfor næsten alle de Opgaver, den selvtillidsfuld satte sig. Men sikkert er det dog, at det var en Statsform, vi maatte igennem. Og vist er det, at den danske Enevældes Fiasko blev særlig grundig ogsaa paa de Omraader, som andetsteds blev Enevældens Ære: Diplomati og Krig. Men dette skyldtes ikke, at Enevælden her konsekvent gennemførtes. Det skyldtes den Kongeslægts Uduelighed, i hvis Haand den blev lagt. I det 17de Aarhundrede beroede jo virkelig et Lands Velfærd i første Række paa dets Kongeslægts Evner; for sent tog de danske Konger Magten fra den udlevede Adel, slet brugte de den, da de fik den.

Det er Skik i Danmark nu til Dags at røres over det trofaste Folk, som tilgav sine Kongers Fejl, taknemmeligt for deres ærlige Vilje og godmodige Sind. Fridericia har ikke ladet sig forføre af denne Rørelse. Al den Ulykke, Enevælden har bragt over vort Folk, har staaet klart for hans Blik. Men han er sikkert gaaet for vidt, naar dette har bragt ham til at ønske, at vi aldrig havde faaet denne Enevælde, til at tro, at der i 1660 fandtes Mulighed for at gaa en anden Vej. Kan der end saaledes ved dette Værk som ved ethvert andet rejses Tvivl om et og andet Punkt i Forfatterens Bedømmelse af de Begivenheder, han skildrer, saa staar det dog fast, at Dr. Fridericia her med en Forening af Klarhed og Paalidelighed, som kun findes i ganske enkelte andre Værker, har draget Grundlinierne for Opfattelsen af en Tid, hvorom Forestillingerne hidtil har været ret uklare.

P. Munch.

GLÆDE.

Lægen havde sagt, at nu var al Fare forbi. For denne Gang i alt Fald.

Men Fru Dorthea vidste bedre Besked. Efter dette sidste frygtelige Anfald, der nu, som før, skyldtes hendes syge Hjerte, havde hun haft et Par rolige Timer, men hun kendte det paa sig, at det kun var Galgenfrist.

Nu laa hun der, smal og hvid i Sengen, med de magre, smaa Hænder foldede over Lagenets Blonder. I Værelset ved Siden af, hvortil Døren stod aaben, sad Sygeplejersken i en Sovestol.

Dorthea tænkte: Naar jeg bare kan blive fri for, at min Mand kommer ind og ser til mig og siger Godnat, saa skal jeg være glad.

Men han kommer vist. Han synes, det er hans Pligt.

Om hun kunde springe frem af Sengen og laase begge Dørene? Springe — hun næsten smilte ved Tanken.

Nej, men hvis hun kunde gaa. Slæbe sig varsomt og stille over Gulvet. Og desuden — selv om hun kunde springe, hvad hun ikke kunde, saa vilde jo Sygeplejersken øjeblikkelig komme farende. —

Aa, men denne Nakke, denne stygge, egenretfærdige Nakke, som hun skulde se paa, naar hendes Mand havde været inde og sagt Godnat til hende, og vendte sig og gik igen. —

Tænk, at et Menneske, som hun engang havde holdt saa ubeskrivelig meget af, kunde være blevet hende saadan imod. Saadan, at hun ofte rent uvilkaarlig sagde: Fy for den lede!

— — Dorthea rejste sig møjsommelig over Ende i Sengen og strøg det svære, krusede Haar bort fra sine Tindinger. Hun vilde staa op, ordne sine Gemmer og Skuffer, og skrive et Par Ord til sin Søster.

Hun skøv Sengetæppet bort og forsøgte at sætte Benene paa Gulvet. Men hun kunde ikke. Stille lagde hun sig tilbage i Sengen, mens hendes stakkels kraftløse Fingre kramsede og trak i Tæppet.

Var hun bedrøvet, fordi hun skulde dø?

Ja. Forfærdelig bedrøvet.

Vaaren var saa yndig og Sommeren saa skøn, og bare dette at aande og leve var hende en uendelig Lykke. Og nu, midt i Maj Maaned — denne Aarets underfulde, jublende, nyfødte Herligheds Maaned.

„Døden er det værste af alt“, havde engang en hvidhaaret, ungdomsfrejdig Mand sagt til hende. Dengang havde hun trukket paa Smilebaandet og tænkt, at det netop maatte være dejligt at dø ung. Men nu — Aa, hvor meget Livet havde lært hende. —

Dette, at ikke være til — hvor var det dog uudgrundeligt. At ligge flere Alen under Jorden i en tilspigret Kiste og være bare Knokler og stinkende Støv.

Men der var jo ingen Raad. Dø skulde jo alle. Alle. Det gjaldt om at overvinde Rædselen for Døden, at give sig trygt hen i Forestillingen om, at hvad der end skete med en efter Døden, saa var og blev det det bedste, det eneste lovformeligt mulige.

Hvor de troende kristne var lykkelige! De vidste til Punkt og Prikke, hvordan det skulde gaa dem. Og selv de, som ikke var troende, men bare kristne, de havde i alt Fald dette, at de i sidste Øjeblik kunde bilde sig ind, at de var troende, og kalde paa Jesus og stole paa Naaden i Kristus.

Det kunde hun ikke. Og derfor var hun saa fattig og arm, saa spæd og liden.

Ja, fattig og arm og spæd og liden. Men dog saa forunderlig stille og ubekymret, ja næsten glad.

Hun havde i denne Tid, da Sorg og Sygdom og alskens Elendighed ustandselig væltede ind over hende, ofte ikke vidst andet end at kaste sig paa Knæ, række de foldede Hænder op over sit Hoved og under strømmende Taarer raabe til den evige. Eller det evige. Det, der var, og er, og bliver.

En Gang i en saadan Stund var hendes Hænder sunkne ned paa Stolen, foran hvilken hun knælede, og hendes Nakke havde bøjet sig, og det trætte Hoved havde lagt sig til Hvile paa de sammenlagte Hænder. Og da, i disse korte Minutters Blunden, var der faldet Fred over hende. Hun havde set et uhyre stort, lyse-

blaat Klædebon, der hang ned fra Himlen til Jorden, og hvortil Millioner af Mennesker klynged sig. Mange holdt højt oppe i Klædebonnet, andre lavere nede, og nogle havde kun fat i dets yderste Kant med Tommel- og Pegefingeren. Dybt nede under det lyseblaa Klædebon straalte og jubled, og sled og fortvivled og græmmed og sultedøde og forraadte og myrded Verden sig selv.

Da rejste hun sig og greb hastig fat i den yderste Flig af det lyseblaa Klædebon, der var hende saa nær, at det suste om hendes Øren. I det samme vaagnede hun og sank hen i en undrende Grublen. En Glædens Taknemmelighed fyldte hendes Sind. For hun følte sig som et andet Menneske. Bare ville, ville. Godheds og Kærligheds uendeligt store og omfangsrige Klædebon var svøbt om al Jorderige. Bare tage fat, og en var reddet. Ganske vist havde hun kun faaet Tag i Klædebonnets alleryderste Flig. Men det var nok. Nok. Og meget mere end hun havde fortjent.

Aa, hvor hun dog gerne vilde skrive et Par Ord til sin Søster, dette Menneske, som altid havde været saa god imod hende. Skulde hun ikke endnu en Gang forsøge at staa ud af Sengen? Varsomt, varsomt, saa gik det nok.

— Kort efter stod hun foroverbøjet, dirrende af Kraftløshed, i sin lange Natkjole, og søgte i sit Chatol efter Papir. Men der fandtes intet. Ikke den mindste Smule Stump, hvorpaa hun kunde skrive sine Afskedsord og sin Tak til Søsteren.

Hun kunde jo kaste Slaabrokken om sig og gaa ind til sin Mand efter Papir. Hån sad jo derinde i Læseværelset og røg sin Cigar.

Men nej, nej — det vilde være alt for dyrekøbt. Bare hun slap for at se ham mere. Bare hun fik dø — siden hun virkelig altsaa skulde dø — uden at hun kom for hans Øjne mere, uden at han talte til hende.

Hun kunde jo i det allersidste Øjeblik bede Sygeplejersken om at sende Søsteren hendes sidste Hilsen. Det vilde Søsteren blive lige saa glad for som for nogle skrevne Ord. Sidste Hilsen. Sidste Hilsen — hvor var det underligt.

Hun laa igen i Sengen med de smaa, magre Hænder sammenfoldede paa Lagenet.

Saa fo'r hun sammen ved Lyden af Skridt fra Værelset ved Siden af. Det var hendes Mand. Aa Gud, aa Gud, der kom han.

Døren gik op, og Manden, med nytændt Cigar i Munden, nærmede sig Sengen.

„Naa, hvordan staar det til?“ spurgte han.

„Jo Tak.“

„Doktoren siger, at der ikke er nogen Fare,“ han suttede paa Cigaren.

„Er du saa ikke glad?“ hans Tone lød fortrædelig. „Alting gaar jo godt, udmærket godt.“

„Ja,“ sagde hun.

„Føler du dig ikke opmuntret ved den heldige Vending, det hele har taget?“

„Saadant et Menneske,“ vedblev han lidt efter. „Naa, ja, ja, som du vil. Der ligger du saa tvær og sturen, som jeg ved ikke hvad, mens en anden en er dum nok til at føle Glæde paa dine Vegne.“

Hun glipped med Øjenlaagene, og Læberne rørte sig, som om hun vilde tale, men der kom ingen Lyd.

„Ja, ja, Godnat min naadige,“ han suttede igen paa Cigaren, og sendte en Røgsky fra sig. Saa slog han teatralsk ud med Haanden, drejede sig paa Hælen og gik som en Balkavaler, der skal ind og engagere til næste Dans.

Gudskelov! aandede hun ud mellem de blodløse, halvaabne Læber.

Herre, Herregud, tænkte hun, da han var borte. Hvor to Mennesker dog kan komme til at gøre hinanden Fortræd uden at ville eller vide det. Han i alt Fald anede ikke, hvilken Ørken han havde gjort hendes Liv til. Hun havde syntes, at Livet var tomt og fattigt før — men nu — i Ægteskabet med ham! — —

Og han. — Sikkert vilde han med en anden, en ganske, ganske anden end den, hun var, kunde blevet det lykkeligste Menneske. Lykkeligste? Snak. Hvem var lykkeligst, eller blot lykkelig? Nej, men han kunde have følt sig bedre tilpas med en anden.

Der gik et Sting gennem hendes Hjerte, og hele hendes Legeme rystedes i Krampe. Hun vilde ringe efter Sygeplejersken, men hendes sammentrukne Haand kunde ikke naa Klokkeknappen.

— Ja, ja, i Guds Navn. Nu var det sidste Anfald kommet. Døden. Døden. Hun vilde være rolig, men en brændende Angest fo'r som en Ildstraale gennem hende. Hun kæmpede for at kunne raabe om Hjælp, og hun stred og sled med sin lamme Haand for at naa Klokkeknappen. Med kraftløse Smæld af Tungen snapped hun efter Vejret; Munden var opspærret, og store Sveddraaber bedækkede hendes Ansigt.

Hjælp mig, frels mig, lad mig ikke dø, sagde det uafladelig inde i hende. Hvor kunde det være muligt, at et Menneske skulde dø, naar Sjælen var saa frisk og levende inde i en?

— — Nu stak det ikke mere i hendes Hjerte. Krampen var over, og hendes Lemmer sank til Hvile.

Saa kom Sygeplejersken og gav hende en Morfinindsprøjtning.

„Fruen har ikke haft det godt, kan jeg mærke;“ Sygeplejersken strøg med et Lommetørklæde over Dortheas Pande. „Hvorfor ringer Fruen ikke? Skal jeg sidde her inde?“

„Nej Tak! I det andet Værelse,“ kom det hviskende fra den syge.

Da Sygeplejersken var borte, og Dorthea atter laa alene, faldt der dulmende Ro over hende. Men det varede ikke længe, før hun blev skræmmet op af underlige Syner.

Hun sad paa en Kafé i Paris, og der kom ind en bitte liden Mand, knap en Alen høj, uden Ben. Han gled afsted som paa smaa, usynlige Hjul over alle Bordene og huggede sine sorte Tænder i Gæsternes Skuldre, saa Blodet flød. Alle var som skrækslagne, og ingen vovede at røre sig eller at foretage sig noget som helst. Saa kom en stor, sort Hund og gøede op i Ansigtet paa den lille fæle Mandsling, der øjeblikkelig kastede sig over Dyret og bed det i Nakken. Hunden flygtede hylende ud gennem et aabent Vindu, men Mandslingen var paa dens Ryg, og huggede sine giftige Tænder dybere og dybere i Hundens Nakke.

— Saa var hun paa en stor Jærnbanestation, og holdt paa Armen et dejligt lidet Barn. Lige overfor paa den anden Side Skinnerne stod en Mand, en høj og blond og mild Mand, og vinkede til hende. Det var den Mand, som i hendes Ungdom havde elsket hende, og som havde lært hende alle Livets Værdier at kende, men som hun havde forraadt og forladt. Nu stod han der og vinkede til hende. Hvor kunde det dog være? Han var

jo død for længe siden, og hun havde giftet sig med en anden Mand, han med den evige Cigar, og den stygge, egenretfærdige Nakke. Men der stod han, der stod han. — Hurtig tog hun et samlende Greb i sit lange, slæbende Kjoleskørt, trykkede Barnet tættere ind til sig og sprang over Skinnerne. I samme Nu kom et Tog brusende. Det brølede og bragede, susede og hvislede. Lynsnart vendte hun sig, saa', at der ingen Redning var, satte sig paa Hug midt paa Skinnerne med Ryggen mod Toget, og Barnet gemt ved sit Hjerte, omsvøbt af hendes Klæder. I næste Sekund var Toget der. Det knuste hende sønder og sammen. Hende og Barnet.

Atter var Sygeplejersken der, gav hende en Drik Vand og gik igen.

Hun havde altsaa bare drømt det. Drømt, at hun havde set ham. Ham, denne ene, eneste. Drømt, at han havde vinket til hende, og at hun, for at naa over til ham, havde sat Livet til. Sit eget og det lille Barns.

Ja naturligvis. Aldrig skulde hun faa se ham igen. Aldrig gøre godt igen det onde, hun havde voldt ham. Aldrig det mindste Fnug af det Bjærg af ondt, hun havde stillet paa hans Vej. Selv om de døde kunde vise sig for de levende, saa vilde han aldrig, aldrig komme. Han vidste jo intet om, hvorledes hun havde sørget. Hvor dybt og inderligt hun havde angret. Hvorledes hun havde grædt, begrædt ham. Han, denne kærlige Mand, der var som al Godheds evindelige Kildespring. Han, der havde taget hende op i sine stærke Arme og havde baaret hende hjem. Hjem til sit Hjem. Han, der havde villet vie hende sit Liv, der havde villet elske hende god, og var død midt under Kampen for det frugtesløse Arbejde paa at faa hende til at ligne sig selv.

Og nu laa hun her og skulde dø, hun ogsaa. Ja, dø, dø. Det vilde jo være den højeste Lykke, hvis Døden kunde sende hende op i hans Nærhed.

— — Men man levede jo ikke, efter at man var død. Og selv om man levede, saa fik hun aldrig i Evighed komme der, hvor han var.

— Jo, hvis det nu var sandt, at Lidelsen virkede lutrende som Skærsilden paa de dødes Sjæle?

Ja, saa kunde der være Haab for hende. Haab om, at hun havde lidt sig værdig til at finde ham igen.

„Vil du lide og sørge Resten af dit Liv,“ lød det pludselig med en dyb og sagte Stemme tæt ved hendes Øre. „Vil du lide og sørge det meste og værste, et Menneske kan, for at finde og faa ham igen?“

„Ja. Jeg vil.“

„Vælg,“ sagde Stemmen. „Du kan faa dø i Nat, og dine Lidelser er endte. Men derhen, hvor du saa farer, træffer du ikke den, hvem din Sjæl stunder efter.“

„Jeg vil leve; jeg vil lide, jeg vil ligge paa et Baal i hundrede Aar for at finde ham igen.“

Hun lyttede efter Svar fra den dybe, sagte Stemme tæt ved hendes Øre, men der kom intet.

„Nu skal du altsaa leve og lide i hundrede Aar,“ tænkte hun. „Ligge paa et Baal ustandselig. Vil du det?“

„Ja og Amen,“ sagde det fuldttonende inde i hende.

Da gled Døren lige overfor hendes Seng lydløst op, og Døden kom ind. Han var ung og stærk, med brune Lokker om den ranke Hals, og hans Klædning var dybgrøn af Farve som Sommertræers saftige Løv. Som Maaneskin paa Sølv og Smaragder lyste hans Ansigt, og hans Mine var uendelig alvorlig. Stiv og stille stod han foran hendes Seng og saa paa hende. Der var som en Duft af sorgfuld og kølig Stolthed omkring ham.

Hun fik Kraft til at rejse sig og til at række op de smaa, magre Hænder.

„Tag mig ikke“, sagde hun bønlig. „Jeg skal leve og lide. Jeg skal ligge paa et Baal i hundrede Aar for at blive fra en uværdig til en værdig.

Da rakte Døden med en lynsnar svajende Bevægelse sin Arm i Vejret, og over hans maaneskinshvide Ansigt kom der som et Blink af Ild.

„Se,“ sagde han og pegede.

Hun saa derhen, hvor Døden havde peget, og blev va'r noget lysende, som stod paa Toppen af en mørk Høj.

„Se,“ sagde Døden og pegede atter.

Og hun saa. Det lysende paa Toppen af den mørke Høj var ham. Han, den eneste, den elskede, den savnede, begrædte.

Det skønne Hoved var lidt tilbagekastet, og hele hans Skikkelse udtrykte Kraft og Fred. Ved Siden af ham stod hun selv. Paa sine smaa, stygge Fødder stod hun. Hun var ikke nøgen som han, men bar en Særk, der naaede ned forbi hendes Knæ. Sit Hoved holdt hun ydmygt dukket, og hendes Tinding hvilede mod hans Bryst. Han havde Armen tæt om hendes Skulder, og fra hans Aasyn straalede mild og mandig Sejrsglæde.

Da bøjede Døden sig langsomt ned, lagde sine varme Hænder om hendes kolde Pande og trykkede hendes Ansigt til sit sommergrønne Bryst.

Amalie Skram.

WILHELM II OG HANS FORTROLIGE.

Kejser Wilhelm II sagde den 4de December 1890 til de tyske Skolemænd: „Bort med den latinske Stil!“ Men trods sin Begejstring for det tyske Sprog, vælger den tyske Kejser med Forkærlighed latinske Citater. I hans Ungdom var *„Cave, adsum!“* Løsenet for ham som for saa mange andre daadlystne, for Ivanhoe begejstrede Ynglinge. Paa et lidt senere Tidspunkt valgte han det mere klassiske Valgsprog af samme Art: *„Oderint, dum metuant“*. Som Kejser har Wilhelm II sat Samtidens Fantasi og Eftertanke i stærk Bevægelse ved flere latinske Citater. *Sic volo, sic jubeo!* skrev han med sin bekendte stejle Skrift under et Eksemplar af sit Portræt, som han efter den i sin Tid meget omtalte Skolekonference overrakte Kultusminister v. Goszler. I Münchens gyldne Bog staar med den samme Skrift Ordene: *„Suprema lex regis voluntas“*. Under det Portræt, som Kejseren sendte den gamle Justitsminister Dr. Friedberg paa hans 80de Fødselsdag, har Monarken skrevet: *„Nemo me impune lacessit“*. Ordene *„Pro gloria et patria!“* danner Begyndelsen paa en af Kejserens interessanteste Militærtaler. Der gaar en ensartet Aandsretning gennem alle disse Citater. Men den kejserlige Citatsamling savner dog det klassiske Ord, der vel fyldigst karakteriserer det tyske Riges tredje Kejser: *„Nil humani a me alienum puto“*.

„Jeg bliver hyppig miskendt,“ sagde Wilhelm II for nogle Maaneder siden til en gammel Herre, der vilde omvende Kejseren til Parlamentarismen, „skønt jeg aldeles ikke tilslører mine Tanker.“ Maaske kunde den tyske Hersker rettere have sagt: „Fordi jeg aldeles ikke tilslører mine Tanker.“ Wilhelm II har i særlig Grad beskæftiget Verden siden den Stöckerske Missionsforsamling i Grev Waldersees Lejlighed i den berlinske Generalstabsbygning

den 28de Novbr. 1887 Kl. 3 Eftm., der paa Grund af daværende Prins Wilhelms og hans Gemalindes Nærværelse vakte saa stor Opsigt. Han har kun været Kejser i seks Aar. Og dog foreligger der til Studiet af hans Person og Karakter et saa overvældende righoldigt Materiale, som Verden aldrig før har haft til Raadighed overfor nogen historisk Personlighed, ikke en Gang overfor Napoleon den store.

Materialet, hvortil Kejseren selv og Mænd, der staar ham nær, har leveret overordentlig store Bidrag, er rigt, man fristes til at sige: alt for rigt. Det er i og for sig ikke saa mærkeligt, at der gør sig højst modstridende Opfattelser af Wilhelm II gældende. Det er tværtimod saa godt som alle særlig fremtrædende historiske Personers Skæbne. Historikerne er endnu højst uenige om Mænd som Hannibal og Pyrrhus, en meget anset, men rigtignok ofte lidt for aandrig Militærhistoriker har nylig erklæret, at Alexander III var en slet Taktiker, og at Cæsars Felttog krænkede Strategernes simpleste Børnelærdom, og i den sidste Menneskealder har man tre Gange skiftet Mening angaaende den store Korsikaner. Fejlen er ikke saa meget Historikernes som Menneskets. Molkte har den Fortjeneste at have ihjelslaaet Myten om de store Krigsmænds længe forud dybt gennemtænkte Feltherreplaner, idet han har hævdet, at en General, der i Forvejen fastslog hele sin Felttogsplan, vilde binde sig selv og give Modstanderen frie Hænder. Mange Historikere kan lære adskilligt af den Molkteske Sætning. En Statsleder er, hvad enten han er Kansler eller Kejser eller begge Dele paa en Gang, et Menneske, der til forskellige Tider, ogsaa til forskellige Tider af Døgnet, ser paa Tingene med meget forskelligt Blik.

I Almindelighed kommer Historikeren ud over de Forlegenheder, som hans Helts almenmenneskelige Egenskaber kan volde ham, dels ved Mangel paa Kilder, dels ved Handlinger og Begivenheder, om hvilke Interessen samler sig, og ved hvis Hjælp han da, vistnok ofte vilkaarligt og urigtigt, eller dog kun med meget mangelfuld Berettigelse, skaber et Totalbillede. I Kejser Wilhelms Regeringshistorie findes der kun ét saadant Hovedmoment: Bismarcks Fald, og der staar en Uendelighed af Detailler til Raadighed for Historikeren, der endnu forgæves i dette Ocean vil søge den Enhed i Mangfoldigheden, som kan blive hans Ledestjerne.

Man kan sige, at det er for tidligt nu at skrive Wilhelm II's Historie. Det er sandt. Men lige saa lidt, som Historikeren kan undlade at studere Fortidens Personer og Forhold, fordi han af Erfaringen kan vide, at han næppe vil opnaa et for stedse gyldigt Resultat, og fordi han maa anerkende det berettigede i den tyske Kejserhistoriker Giesebrechts baade trøstende og mistrøstende Ord: at det aldrig vil blive nægtet den samvittighedsfulde Tænker at naa ny Resultater, lige saa lidt kan Nutidshistorikeren og Politikeren undlade atter og atter at optage det Spørgsmaal: „Hvad kan Verden vente sig af Wilhelm II" til fornyet Undersøgelse. Den tyske Kejser er en af Nutidens mægtigste Mænd og af mange Aarsager den Mand, der beskæftiger Samtiden mest.

Blandt de mange Spørgsmaal, som Wilhelm II og hans Regering har givet Samtiden til mere eller mindre velvillig Drøftelse, har Spørgsmaalet om den officielle tyske Regering og „die Nebenregierung", med andre Ord det Spørgsmaal, om den tyske Kejsers Handlinger paavirkes afgørende af „uansvarlige" Personer, i den sidste Tid i særlig høj Grad beskæftiget Tyskerne. Dette Spørgsmaal opstod allerede straks ved Bismarcks Fald; det paatrængte sig atter og atter eller blev i det mindste atter og atter stillet under de følgende Aars hyppige Ministerskifter. Efter den Modstand, som Kejserens militære Omgivelser med Chefen for hans Militærkabinet, General Hahnke, i Spidsen har rejst mod Krigsminister Bronsart von Schellendorffs og Rigskansler Hohenlohes Planer om en Reform af den militære Strafferet, har Spørgsmaalet ikke villet forsvinde fra den tyske Presse. Det er da selvfølgelig ogsaa et Spørgsmaal, der har Betydning ikke blot for Tyskland, men ogsaa for den øvrige Verden; men en fyldestgørende Besvarelse har Spørgsmaalet næppe faaet endnu. Det er ikke en Gang blevet undersøgt med den Omhu, som det kan gøre berettiget Krav paa.

I Wilhelm II's første Regeringstid var Fyrst Bismarck ikke blot hans Kansler, men ogsaa hans personlige Ven. Saa længe den tyske Jærnkansler var ved Magten, var der ingen, der vilde tro paa Muligheden af, at han kunde blive styrtet. Efter hans Fald vilde alle vide, at det havde været uundgaaeligt. Det er en Selvfølge, at en Mand som Fyrst Bismarck ikke faldt for et enkelt Sammenstød. Den Scene, som foregik hin Martsmorgen 1890, da Kejser Wilhelm tog sin Kansler paa Sengen og forlangte Oplysning om, hvad han i Nattens Time havde for-

handlet om med Centrums Fører, den lille Excellence Windhorst, og da Fyrst Bismarck nægtede sin Kejser Svar, var kun den Draabe, der bragte Bægeret til at flyde over. Men ligesom Bismarck til det sidste og endnu efter hin Morgenscene troede paa sin Uundværlighed, saaledes modnedes Kejser Wilhelms Beslutning om at afskedige det tyske Riges Stifter kun langsomt.

Fyrst Bismarck havde været Prins Wilhelms politiske Lærer og faderlige Ven. Som Kronprins havde den nuværende tyske Kejser i Rigsdagen paa en stærkt fremtrædende Maade ydet „den store Kansler“ sin Beundring og sit Bifald, da Bismarck den 6te Februar 1888 holdt sin „store“ Tale. Paa Kanslerens 73aarige Fødselsdag, den 1ste April 1888, udbragte Kronprinsen, uden at tage Hensyn til de ved Hoffet i Charlottenburg herskende stærke antibismarckske Stemninger, en Skaal for Bismarck, i hvilken Kronprinsen fejrede ham som „Rigets rette Fanebærer“. Da Wilhelm II havde besteget Tronen, kom Modsætningen mellem den hidtil enevældige og egenraadige Kansler og den unge Kejser, der vilde være sin egen Kansler, mere og mere frem. Men endnu den 30te December 1889, da iagttagende Hofmænd allerede saa Uvejret, der nærmede sig, sendte Kejser Wilhelm sin Kansler sine „hjerteligste og varmeste Lykønskninger“ og sluttede sit Lykønskningstelegram med følgende Ord, der varslede om alt andet end en 20de Marts: »Jeg ved meget vel, hvilken rig Del i disse Resultater, der skyldes Deres opofrende Daadkraft, og Jeg beder Gud, at han i mit tunge og ansvarsfulde Herskerhverv endnu i mange Aar vil bevare mig Deres trofaste og prøvede Raad!“

Wilhelm II's nærmeste Omgivelser nærede alvorlige Bekymringer for, at Jærnkansleren, der under sin Kamp med Hoffet i Charlottenburg i de 99 Dage gjorde Mine til at appellere til Folket for at hævde sin Plads, vilde fremkalde en dybtgaaende Folkebevægelse mod den ny Kejser, naar denne vilde være sin egen Kansler. Kejseren har næppe selv delt denne Frygt. Da Bismarck ikke godvillig indgav sin Afskedsansøgning, sendte Wilhelm II Bud efter den. Men der er ingen Tvivl om, at den unge Kejser kun efter mange Kampe med sig selv besluttede sig til at fjerne den Mand, som han havde beundret saa højt og staaet saa nær.

Efter Bismarcks Fald blev der først rigtig Plads for det tyske Riges første Hof. Wilhelm I var en sparsommelig Mand,

der betænkte sig længe paa at bestille sig en ny Overfrakke. Han holdt ikke af ydre Pomp, og han holdt lige saa lidt Kejserhof, som han nogensinde havde holdt Kongehof. Kejser Friedrich havde en ganske anden Opfattelse. Man tager vistnok fejl, naar man tror, at han i sin kortvarige Regeringsperiode kun tænkte paa sin nær forestaaende Død. Trods sin uhelbredelige Sygdom stolede Wilhelm I's Søn og Efterfølger vistnok lige til det sidste paa sin engelske Livlæges Kunst. Der foreligger flere Tegn, som viser, at i det mindste Haabet bredte sit forsonende Skær over hans korte og lidelsesfulde Regering. Den Mand, der ved sin Ankomst til Slottet i Charlottenburg med rungende Skridt gik gennem Salene, kastede sin Kappe og rettede sig i sin fulde Højde med en imponerende Bevægelse, den Hersker, der endnu faa Dage før sin Død gav Indenrigsminister Puttkamer Afsked og motiverede Afskedigelsen i en lang, egenhændig Skrivelse, kan ikke have været overbevist om Dødens Nærhed. Det er da ogsaa vitterligt, at Kejser Friedrichs Omgivelser for Alvor tænkte paa at styrte Bismarck, hvis Efterfølger allerede var designeret. Men den Opgave følte Kejseren dog ikke Kraft til at løse. Bismarck motiverede i en Afhandling paa 32 Sider sin Indsigelse mod Alexander af Battenbergs Forlovelse med Kejserens Datter. Kejseren godkendte hans Opfattelse, og dermed ophørte Kampen mellem Palæet i Wilhelmstrasse og det „engelske“ Hof. Men trods de triste Forhold var der et tysk Hof i den første Del af de 99 Dage, og først efter Residensens Forlæggelse til Potsdam blev der Stilhed om den dødssyge Kejser.

Kejser Wilhelm II lignede, som det snart mod de flestes Forventning viste sig, i langt højere Grad sin Fader end sin Bedstefader. Bismarck udtalte ved det tyske Riges Oprettelse sin „Frygt“ for, at Hohenzollern-Hoffet i en nær Fremtid vilde forvandles til et stort og glimrende Hof, naar Kongekronen afløstes af Kejserkronen. Hans „Frygt“, der nærmest var Bekymring for, at han, der efter sin egen Paastand altid har været en høflig Mand, men aldrig en Hofmand“, skulde blive stillet i Skygge af Hoffet, gik i Opfyldelse efter Wilhelm II's Tronbestigelse. Den unge Kejser gav straks Maalestokken for sin Opfattelse af Kejserhoffets ydre Stilling ved at forlægge sin berlinske Residens til det vældige Slot paa Museumsøen.

Det tyske Hof skiftede i et Nu Karakter. Den unge Kejser var og er en livsglad, rastløs Mand, der ikke kender Begrænsning

hverken for sine Idealer eller for sine Interesser, og for hvem intet menneskeligt er fremmed. Han er først og fremmest Militær og Politiker. Han fører selv snart sine Regimenter, snart sine Armékorps, snart sine Hære ved Parader og Manøvrer, og han arbejdede i lang Tid selv personlig for sine politiske Ideer snart ved Kaffen og Cigaren efter en parlamentarisk Diner, snart ved politiske Aftenselskaber, som han med faa Timers Varsel improviserede hos en af sine Ministre, særlig hos Miquel. Kejseren er en fortræffelig Rytter og Skytte, der fælder Vildt i Dusinvis. Han interesserer sig for Kunst, og naar han bereder sig til sin Ferierejse, paalægger han sin Marinemaler, Karl Saltzmann, at medtage Pensel og Palet ogsaa til ham. „Maaske," siger Kejseren, „optræder jeg som Deres Konkurrent", og man kan baade paa Friedrichsruhe og paa de kejserlige Slotte overbevise sig om, at Wilhelm II ogsaa er Maler. Ved Fester paa Grev Philipp zu Eulenburgs Slot Setzlingen, hvor Kejseren befinder sig særlig vel, improviserer han i glad Lag Digte. Wilhelm II har komponeret Melodien til Grev Philipps Digt „Aegir", han har oftere selv grebet Taktstokken, og man talte i sin Tid om, at Kejseren var i Færd med at komponere en Opera i en Akt. Kejseren retter sine Arkitekters Tegninger, og han har nylig konstrueret en ny Skibsdør. Da han en Gang paa „Hohenzollern" saa en Matros tjære en Væg i sit Ansigts Sved, tog han Tjærekosten med de Ord: „Det kan jeg ogsaa! Hvil De Dem imidlertid lidt!" Og fortsatte Matrosens Arbejde. Kejseren spurgte en Officer, hvad han syntes om Tjæringen. „Ganske udmærket, Majestæt!" lød Svaret. „Komplimenter frabeder jeg mig," sagde Kejseren, „jeg tror, at De vil synes bedre om, at Matrosen tager fat igen!"

Man kender mindst til Kejserens litterære Interesser. Fra Jules Simon véd man dog, at Kejseren ikke kan lide Zola. Derimod sætter Wilhelm II høj Pris paa sin personlige Ven, Grev Philipp zu Eulenburgs Skjaldekvad og Romancer. Forfatteren af den i sin Tid meget omtalte, meget aandrige, men ogsaa meget ondsindede Afhandling „William" i *Contemporary Review* erklærede, at man ved Hjælp af Hofberetningerne kunde bevise, at Wilhelm II ikke i en Aarrække kunde have læst en Bog. Det er en stor Overdrivelse, og Beviset slaar ikke til allerede af den Grund, at Kejseren paa sine mange og lange Jærnbanerejser arbejder, som om han var i sit Hjem. I ethvert Tilfælde studerer den tyske Kejser meget militære Tidsskrifter. Han er ogsaa selv

optraadt i denne Retning baade som Foredragsholder og som Forfatter. Kejserens bekendte Foredrag om Slaget ved Jalufloden, som han holdt ved en „Herreaften" i Potsdam, er ganske vist ikke udkommet paa tysk, men derimod trykt i det i Tokio udkommende japanesiske „Nitshi nitshi shimbau", ɔ: „Dagsavisen" for 1ste og 2den Oktober 1895, hvor det fylder seks Spalter. I øvrigt faar Kejseren talrige Udklip af Blade — det eneste tyske Blad, han til Stadighed faar i hel Tilstand, er „Norddeutsche Allgemeine Zeitung", af hvilket Organ der tilstilles ham et Eksemplar paa Skrivepapir.

„Nil humani a se alienum putat"! Det er vel en Selvfølge, at en Hersker, der har saa mange Interesser, søger at udveksle Anskuelser med mange Personer. Men kun en lille Skare hører og har hørt til Kejserens faste Omgangskres.

Fyrst Bismarck havde været Kejserens Lærer og derefter hans Ven og hans Kansler. Efter Bismarcks Fald indtræder en Adskillelse mellem Regeringen og Kejserens personlige Omgivelser. Der bestod aldrig noget nærmere personligt Forhold mellem Kejser Wilhelm og den Mand, som Kejseren i nogen Tid kaldte sin „aandrige Kansler", Grev Leo v. Caprivi. Ogsaa Forbindelsen mellem Fyrst Hohenlohe og Wilhelm II indskrænker sig til Forretninger, og af Ministrene har kun Miquel staaet i nærmere Forhold til Monarken. Wilhelm II stiftede første Gang ved en Fest i Frankfurt nøjere Bekendtskab med denne aandrige og aandsfri politiske Proteus, der fra Anarkist har udviklet sig til Monarkist. Kejseren og Miquel mødtes i den Betragtning, at de politiske Partier var gammelt Skrammel. Miquel blev preussisk Finansminister, og han havde i lang Tid Kejserens Øre. Man fortæller, at Wilhelm II en Gang traadte ind i et parlamentarisk Selskab med de Ord: „Miquel! Hvor er Miquel? Jeg trænger til at tale med Miquel!" Men den ellers saa snilde Miquel stræbte for højt, højere end en Ikke-General og ikke-adelig tør stræbe i Preussen, han vakte for megen Talen om sit Navn, og nu hører ogsaa han til dem, hvem de paa Bytte evig lurende tyske Presse-Valkyrier har mærket med deres Spydpenne som moden til Hr. v. Lucanus' Besøg.

Overgangen fra Kejser Wilhelm II's Bismarck-Æra til den ny Æra betegnes ved Navnet Hinzpeter.

Dr. Hinzpeter var, da han blev kaldet til Lærer for Prins Wilhelm, Filolog, Demokrat og Filantrop. Han var en stiv, kold

og pedantisk Pædagog, men en Dame, der har kendt ham godt og længe, har forsikret, at „han var et Mønster paa alt det, han docerede". Kejser Wilhelm har oftere bevidnet, at han skylder Hinzpeter meget, og at „Hinzpeter hos ham har befæstet de Grundsætninger, der er blevne bestemmende for hans videre Udvikling. Den, der vil studere den tyske Kejsers Udvikling i politisk Retning, bør ikke undlade at læse en Afhandling i „Die Nation" for September 1890, der gør Rede for en Afhandling, som Hinzpeter overrakte sin kejserlige Elev, da denne i 1878 drog til Universitetet i Bonn. I Afhandlingen, der har Titelen: „Philipp der Grossmüthige. Bild eines Fürsten aus kritischer Zeit. *Ad usum Serenissimi Delphini*", findes der saaledes følgende interessante Sted: „Først overtager Landgreven i fuld Følelse af sit Ansvar Rollen som en Folkebevægelses-Regulator, den Rolle, som det altid tilkommer en Regering at overtage. At gøre sin egen Overbevisning gældende, anser han for en Pligt." Men han var, udvikler Hinzpeter videre, tolerant. „Der ligger deri det sikreste Bevis for, at han selv ved egen Søgen havde dannet sig en fast Overbevisning. Og at han var bleven fuldstændig sikker i denne Overbevisning, viste han ved sin Formaning til sin Svigerfader om ikke at lade sig afskrække ved de betænkelige radikale Konsekvenser, som Bønderne og Thomas Münzer drog af den ny Lære. Han anfører til Beroligelse og Forsvar Lignelsen om Sædemanden, ifølge hvilken jo Sæden ikke overalt faldt i god Jord."

„Den Sæd", bemærkede Forfatteren af „Nation"'s Artikel, „synes at være falden i god Jord." Hinzpeter, der avancerede til Geheimeraad, var den unge Kejsers Hovedraadgiver ved hans Forsøg paa at løse de sociale Spørgsmaal og føre den højere Undervisning i Tyskland ind i ny, mere germanske Baner. Hinzpeter spillede en saa stor Rolle, at Bismarck gjorde ham til Genstand for sine Angreb og særlig fremsatte direkte Antydninger og Insinuationer om den Rolle, som Hinzpeters „franske" Hustru formentlig spillede. Pædagogen var imidlertid ingen „formuende Mand". Det fremgaar af det under Hammerstein-Affæren offentliggjorte Brev, som daværende Hofpræst Stöcker havde skrevet til en politisk Ven, og hvori han raadede sine ansvarsløse Partifæller til „at indtage den unge Kejser mod Bismarck, uden at Kejseren selv mærkede det", at man havde søgt at bruge Hinzpeter som Redskab i de politiske Intrigers Tjeneste. Men Geheimeraad Hinzpeter forlod Hoffet og Berlin, han var i flere Aar sporløst

forsvunden fra det offentlige Liv, og man erfarede først rigtig, at der endnu bestod et fortroligt Forhold mellem Kejseren og hans tidligere Lærer, da Friherre v. Stumm for et Par Maaneder siden offentliggjorde et Telegram fra Kejseren, hvori denne erklærede, at Stöcker var endt, som han, Kejseren, havde forudsagt, og rettede et skarpt Angreb mod „Pastor-Politiken". Under den offentlige Diskussion om dette Kejser-Telegram oplystes det, at Modtageren var Geheimeraad Hinzpeter.

Ved den sidste officielle Diner, som Bismark gav før sit Fald, dannede Kejseren en særlig Gruppe omkring sig, som Bismarck holdt sig borte fra. „Prøv De," sagde Husets Herre, idet han pegede paa Kejseren, til de af hans Gæster, der søgte Oplysning om dette hidtil ukendte Fænomen, „om De kan overbevise ham; jeg kan det ikke mere!" Det var i Virkeligheden ikke Bismarcks, men en ny Æras Politik, der blev drøftet i denne Gruppe, i hvilken den store Jærnbaron, Friherre v. Stumm, der paa Grund af det aristokratiske System, han har indført i sine Fabriker og paa sine Godser, kaldes „Kong Stumm", indtog en fremtrædende Plads. Den Gang var Stumms Tid ikke kommen endnu. Men Tiderne har forandret sig. Kejser Wilhelm har skrinlagt de sociale Planer, til hvis Gennemførelse han tog Initiativet ved sine Dekreter af 4de Februar 1890, som førte til den store Arbejderkonference og til Bismarcks Fald. Socialisternes uforsonlige Opposition mod Monarkiet, deres Udfald mod Kejserens Person og deres voldsomme Angreb paa „Kejser Wilhelm den store" havde forlængst omstemt Kejseren, og det var noget mere end en Brander, naar den kristelig-sociale Pastor Naumann skrev: „Die Regierung ist — stumm." Mange troede efter hele Kejserens Karakter at kunne forudsige, at Stumms Stjerne vilde dale, da han for nogen Tid siden begik den Taktløshed offentlig at udtale, at han vilde rejse til Berlin „for at gøre Kejseren skarp mod Socialdemokratiet". Man tog fejl; Kejser Wilhelm har efter den Tid givet Stumm flere Beviser paa sin uforandrede Bevaagenhed, bl. a. ved at anmode Hinzpeter om at meddele Friherren det omtalte Pastor-Telegram, og der er Grund til at tro, at Stumms politiske Anskuelser deles af Kejseren.

Ogsaa Kejserens Skolekammerat, Amerikaneren Poultney Bigelow, har overlevet en Taktløshed. Bigelow var i de første Aar af Kejserens Regering en stadig Gæst ved Hoffet i Potsdam og i Berlin. Han skrev mod William-Artiklen en Artikel om

Bismarck i *Contemporary Review*. Bigelow skrev ogsaa i New York og London en Bog om Kejser Wilhelm II. Bogen er bedre end hans Afhandling om Bismarck, der faldt fuldstændig igennem ved Sammenligning med William-Artiklen, som efter adskillige Tegn at dømme vistnok skyldes Maximillian Hardens skarpe Pen, og Bigelows Skildring af hans kejserlige Skolekammerat indeholder Oplysninger og Bemærkninger af Interesse. „Kejseren," skriver Poultney Bigelow saaledes, „har Herredømme over sit Folk af tre Grunde: han har Mod, han er ærlig, og han er helt igennem Tysker. Næsten al ugunstig Kritik over ham i udenlandske Blade skyldes hans Ærlighed, thi han har nu en Gang frit og aabent sagt Ting, som ældre og mere politiske Folk vilde have formet paa en anden Maade. Han har, idet han gav efter for Øjeblikkets Impulser, begaaet mangt lille Misgreb; men disse Misgreb har aldrig aabenbaret hans Folk Mangel paa Sympati for dets Udvikling. Naar Kejser Wilhelm i sin Tale til den preussiske Landdag ved sin Regeringstiltrædelse kaldte sig selv Statens første Tjener, anede vel den Gang ingen, hvor alvorligt det var ment. Kejseren har i Virkeligheden siden den Tid arbejdet med en Udholdenhed og en Energi, som man maa beundre. Hans Studerelampe brænder endnu i den tidlige Morgentime, naar de berlinske Kokkepiger staar op." Bigelow kunde have tilføjet, at der altid paa et Bord ved Kejserens Seng ligger Papir og Blyant, for at han kan notere de Tanker, som paatrænger sig ham, før han falder i Søvnen.

Nogen skarp og skarpsindig Iagttager er Poultney Bigelow des værre ikke. Han er, som han ogsaa har vist i talrige Afhandlinger i engelske Tidsskrifter, der aabenbart kun paa Grund af hans Forhold til den tyske Kejser betaler ham et højt Honorar, en tarvelig Stilist. Hans Mangel paa Skøn og paa Takt fremtræder ogsaa i hans Bog om Kejser Wilhelm II, naar han paa en Gang sammenligner Kejseren med Frederik den store og erklærer, at „der sidder et sandt Yankeehoved paa Kejserens Skuldre." I de sidste Aar har Bigelow været en mindre hyppig Gæst ved Kejserhoffet. Men Wilhelm II glemte dog ikke den amerikanske Journalist, der altid er Kejserens Gæst ved de store Manøvrer og ved lignende Lejligheder. Ogsaa med Hensyn til Bigelow troede man, at hans Rolle ved Kejserhoffet var udspillet, da han overtog en Mission, der var rettet mod den preussiske Regering, fra de amerikanske Livsforsikringsselskaber og ved denne Lejlighed i

Berlin tillod sig ret stærke Udtalelser. Man sagde endog, at Kejseren den Gang havde nægtet at modtage ham. Bigelow har dementeret denne Efterretning og meddelt, at Kejseren senere har tilstillet ham Luther-Medaljen.

Den interessanteste blandt Kejser Wilhelms personlige Venner er utvivlsomt den nuværende tyske Gesandt i Wien, Grev Philipp zu Eulenburg, i Hofkrese kort og godt kaldet „Phili", siden den saakaldte Kladderadatsch-Affære bekendt under Øgenavnet „Troubadouren". Man havde allerede, længe før denne tyske Diplomats Navn satte disse Krese i Bevægelse, et bevinget Ord om „Eulenburgernes Lykke". En Grev Eulenburg er Kejserens Overhof- og Hus-Marskal og staar ifølge sine højt betroede Stillinger i det nøjeste Forhold til Monarken. Grev Botho Eulenburg, der havde været Indenrigsminister under Bismarck, blev preussisk Ministerpræsident, da Caprivi paa Grund af den Zedlitzske Skolelovkrise blev „halveret" og kun beholdt Rigskanslerembedet. Den tredje Eulenburg, Grev Philipp, havde allerede i lang Tid paa Grund af sine personlige Talenter — han er bl. a. Digter og Komponist og foredrager selv med megen Smag sine Digte og Kompositioner — spillet en fremragende Rolle ved Hoffet, og han hørte til Kejserens faste Rejsefæller paa de nordiske Ferierejser med „Hohenzollern", da den saakaldte „Kladderadatsch"-Affære henledte hele Verdens Opmærksomhed paa ham.

I Begyndelsen af Aaret 1894 fremkom der i det berlinske Vittighedsblad „Kladderadatsch"'s Korrespondanceafdeling en Række mystiske Notitser, der lidt efter lidt vakte Opmærksomhed. De gik alle i samme Retning: „Austernfreund", „v. Spätzle" og „Grev Troubadour" beskyldtes i alle mulige Former for at misbruge deres indflydelsesrige Stilling „zu gemeinschädlichen Intriguen". Endelig i Slutningen af Februar 1894 erklærede Redaktionen, at den var ked af at lege Skjul, og at der med „Austernfreund" sigtedes til virkelig Geheimelegationsraad von Holstein, medens „v. Spätzle" var Geheimelegationsraad v. Kiderlen-Wächter, Chef for Pressebureauet i Udenrigsministeriet. „Graf Troubadour"'s rette Navn blev først offentliggjort i et Brev fra „Kladderadatsch"'s Redaktør, Polstorff, til „Frb. Ztg.", der gav følgende Karakteristik af de tre Mænd:

Austernfreund: virkelig Geheime-Legationsraad v. Holstein, ældste „Rath" i Udenrigsministeriet, har allerede i Arnimprocessen opført sig perfid, svingede dernæst for fire Aar siden

straks af fra Bismarck; bliver som Bærer af „Traditionen“ altid spurgt til Raads af Caprivi og Marschall, der jo ikke er Diplomater af Fag. Intriguant af Lyst til at intriguere — lidenskabelig Østersspiser.

v. Spätzle: Geheime-Legationsraad v. Kiderlen-Wächter, Leder af det officiøse Pressebureau, hvis Indflydelse naar utrolig langt, og som ved behændig valgte Mellemmænd paavirker ogsaa anstændige Folk, ofte uden at Chefredaktøren har nogen Anelse derom.

Grev Troubadour: Grev Philipp Eulenburg, preussisk Gesandt i München, dygtig Stræber, digter, komponerer og foredrager med egenhændigt Akkompagnement sine Sange i høje og højeste Krese.

„Holstein og Kiderlen — hed det videre i Brevet — „har i de sidste Aar stadig søgt at uddybe Bruddet mellem Kejseren og Bismarck, navnlig ved krænkende Ting, der behændig er blevne lancerede i forskellige Blade og derefter blevne forelagte Hs. Maj. som Produkter af den bismarckvenlige Presse. Desuden har de trængt dygtige og selvstændige Gesandter ud af Tjenesten eller skubbet dem til Side for at anbringe ubetydelige og føjelige Folk. Saaledes er den fortræffelige Schlözer bleven afløst af den udygtige Otto von Bülow, den kloge Radowitz er i det vigtige Konstantinopel bleven afløst af den brave Radolin. Moser (den würtembergske Gesandt i Berlin) maatte kun bort herfra, fordi Grev Eulenburg vilde anbringe sin Ven Varnbühler her. Eulenburg selv vil til det glade Wien; derfor maa Prins Reusz bort herfra. De værste er Holstein og Kiderlen, men Eulenburg er særlig farlig, fordi han er *persona gratissima* hos Kejseren, hvem han jo ogsaa hver Sommer ledsager paa Turen til Norge.“

Afsløringen vakte umaadelig Opsigt, og denne forøgedes, da Polstorff paa Bismarcks Fødselsdag, 1ste April, lod en ny Bombe springe i Form af en Meddelelse til det officiøse Pressebureau“, hvori det hed: „Vi sønderriver nu det Løgnevæv, som den af Dem paavirkede Presse saa ivrig har spundet i flere Uger. Vi bemærker straks, at vi paa Forhaand har forbeholdt os fri Raadighed med Hensyn til de Meddelelser fra Udenrigsministeriet, hvorom det drejer sig; vi har forhen erklæret, at vi gav Afkald paa enhver „fortrolig“ Meddelelse. Altsaa: Ti Dage efter, at „Reichsanzeiger“ havde maattet erklære, at „vore Angreb savnede

ethvert faktisk Grundlag", lod Udenrigsministeriet os anmode om endelig at tie; „man tænkte" — det skulde være en Beroligelse for Bekymringer, vi aldrig har næret — ikke paa en Anklage; den havde man aldrig kunnet tænke paa: **„Der var desto værre forefaldet ganske utilbørlige Ting, men det havde man ikke kunnet hindre."** Grunden til, at dette efter Udenrigsministeriets Opfattelse ikke havde været muligt, beholder vi for os selv. Da De aabenbart for Tiden har svage Øjne, har vi ladet Hovedpassus'en sætte med fed Skrift. Har De læst og forstaaet den? Saa forsøg nu gennem de af Dem dirigerede Blade at lade Udenrigsministeriets Tilstaaelse bortlyve. Det er dog en Gang en lønnende Opgave for Dem."

„Reichsanzeiger" bragte straks et Svar, der meddelte, at Bladet var bemyndiget til at erklære, at „der aldrig fra Udenrigsministeriets Side direkte eller indirekte var udgaaet nogen Meddelelse af det omhandlede eller af lignende Indhold." Polstorff fastholdt sin Erklæring, og efter en Opfordring til at nævne, hvem der da havde givet ham hin Meddelelse, svarede han straks i et Brev til „Nat.-Ztg.", at Generalmajor Spitz paa Foranledning af en til Udenrigsministeriet hørende Herre den 5te Marts havde overbragt „Kladderadatsch"'s Redaktør, Hr. Rudolf Hoffmann, Meddelelsen, og at Hofmann straks havde givet ham, Polstorff, Meddelelse herom. Polstorff tilføjede, at det yderligere ved denne Lejlighed var blevet meddelt, at „man allerede af Hensyn til nogle Forbundsstater aldrig havde kunnet tænke paa en Anklage," og „at de to angrebne Herrer i Udenrigsministeriet ikke selv kunde gøres ansvarlige for alt, hvad der var sket eller vilde ske, da der bagved dem stod en tredie Personlighed i en næppe angribelig Embedsstilling."

Nu var Skandalen komplet. De nysgerrige havde nu ikke blot Navnene paa de tre højtstaaende Personligheder at holde sig til. De havde endog Lov til at gætte, hvem den bagved staaende Personlighed var. Der blev gættet paa flere. Jeg selv gættede paa den würtembergske Statsminister, v. Mittnacht.

Troen paa de Polstorffske Afsløringers Nøjagtighed blev svækket ved en Erklæring fra Hoffmann, ifølge hvilken Polstorff maatte have misforstaaet hans Referat af Samtalen med Generalmajor Spitz. Navnlig mindedes Hoffmann ikke den særlig fremhævede Udtalelse. Paa den anden Side konstaterede Hoffmanns Erklæring, at Spitz virkelig havde henvendt sig til ham i

„Kladderadatsch“-Affæren. Sagen døde hen med en Duel. Kiderlen-Wächter udfordrede Polstorff og gav ham et forsvarligt Kaardestik. Siden den Tid ser man ikke mere til „Kladderadatsch“-Affæren i det berlinske Vittighedsblads Spalter.

Da Skandalen var paa sit Højdepunkt, bragte „Zukunft“ et overmaade morsomt politisk Digt om denne Sag, „Im feurigen Ofen“, der formodentlig skyldtes Redaktøren, Maximillian Harden. I ethvert Tilfælde havde han vistnok givet Ideen til Digtet og fundet Mottoet: „Og Kongen gav Sadrach, Mesach og Abed-Nego stor Magt i det Land Babel. Dan. 3, 30.“ Mottoet pegede tydeligt nok hen paa en „Nebenregierung“, og det fremgik af flere Meddelelser, at Polstorff og de, der havde inspireret ham, ved deres Angreb paa Kiderlen-Wächter, Holstein og Grev Eulenburg bl. a. sigtede til, at Chefen for Pressebureauet ved de to andre Herrers Hjælp havde lanceret falske Bismarck-Artikler og forelagt Kejseren dem som ægte Stemningsudbrud fra Friedrichsruhe.

Hele denne Sag er endnu lige saa uopklaret som den meget omtalte Kotze-Affære og som adskillige andre Affærer fra det ny tyske Riges senere Historie. Man fristes af flere af Polstorffs Artikler eller rettere Notitser til at tro, at han har lidt af et Slags politisk Storhedsvanvid. Den hemmelige Grund til Angrebene maa vel søges i Bismarckske Kreses Had til de tre Diplomater, særlig til Holstein, der af Harden er bleven beskyldt for at have benyttet sit Forhold til Familien Bismarck til at bringe uforsigtige Ytringer af Jærnkansleren videre — for vidt. Det er i ethvert Tilfælde sikkert, at Fyrst Bismarck følte sig meget skuffet over, at Holstein ikke sammen med ham forlod Wilhelmstrasse, men stillede sin Erfaring og sine Kundskaber til Caprivis og „Bibersteinerens“ Tjeneste.

„Kladderadatsch“-Affæren er aldrig bleven rigtig opklaret, og den havde ingen uheldige Følger for de angrebne. Grev Eulenburg, der blev forflyttet fra München til Wien, og Kiderlen-Wächter, der nu er tysk Gesandt her i København, hører stadig til Kejserens fortrolige. En Følge havde Affæren dog: Siden den Tid traadte Grev Philipp Eulenburg i Forgrunden som den formaaende Mand. Denne Antagelse beror maaske paa et Fejlsyn. Naar man kaster et samlet Blik paa de Mænd, der siden Bismarcks Fald har nydt Kejser Wilhelm II's Fortrolighed, vil man se, at de, med Undtagelse af Miquel, aldrig er komne frem i første Række, og at der bestaar en skarp Adskillelse mellem

Regeringskresene og Hofkresene. Grev Eulenburg kender sin Kejser nøje. Han har skildret Wilhelm II og hans Forhold til ham i et Kvad i sine „Skaldengesänge“ under en let gennemskuelig Form, idet han lader Kejseren fremtræde som Kong Hakon, der forjætter Verden Fred, fra sit Skib prædiker Kristendommen for sine Mænd og skaffer sin Ven og Skjald hans Brud. Man tør tro, at hverken Kejseren eller Greven ønsker at ombytte deres Venskab med et politisk Forhold og dets Konsekvenser.

Det er en Selvfølge, at Mænd som Grev Eulenburg, Kiderlen-Wächter, Stumm o. s. v. udveksler Tanker om mange, ogsaa om politiske Spørgsmaal med Kejseren. Men man maa ikke overvurdere deres politiske Indflydelse paa Monarken. Kejseren har sine egne Ideer og fremfor alt sin egen Vilje. Netop den saa meget omtalte Fløjadjudant-Krise, der anføres som Bevis paa en „Nebenregierung“, peger i en ganske anden Retning. Hovedpersonerne, med den utrolig alvorlige og mistænksomme General v. Hahnke i Spidsen, hører vel til Kejserens Omgivelser, men ikke til hans fortrolige. De udfører sikkert væsentlig kun Herskerens Vilje. Af Kejser Wilhelm II's fortrolige er endnu ingen bleven Rigskansler.

R. Besthorn.

KUNST.

Ny Bidrag til Malerkunstens Historie i Danmark. I.

Malerkunstens Historie i Danmark er endnu ikke skreven, og der er for Tiden næppe nogen, der tænker paa at skrive den. Emil Hannover meddeler i Forordet til sin Bog om Købke, at han engang har haft Planer om at udarbejde et saadant Værk, men opgivet det, fordi Kilderne til den danske Malerkunsts Historie ikke alle er fundne, end sige udtømte. Stofindsamlingen er forbundet med en Uendelighed af Vanskeligheder, som gør det misundelsesværdigt let at forfatte en Haandbog i dansk Litteraturhistorie, og den har endnu ikke fundet Sted i saa stort et Omfang, at den tillader at give nogen almindelig Oversigt af virkelig solid Værd.

Men da Trangen til en saadan Oversigt kan tænkes at være til Stede, fordi adskillige af os kun har meget taagede Forestillinger om Malerkunsten i dette Land før Abildgaard og Eckersberg, saa ligger det fristende nær at benytte en forhaandenværende Lejlighed til at indordne en Række Anmeldelser med Tillægsbemærkninger i en almindelig Oversigts altid pyntelige Ramme.

Der udkom ifjor to meget anselige Værker, som bægge omhandler det første Afsnit af Malerkunstens Historie her i Danmark: den middelalderlige Malerkunst i Kirkens Tjeneste. Hovedkapitlet er behandlet i *Beskrivelse og Afbildninger af Kalkmalerier i danske Kirker ved J. Magnus-Petersen,* en stor og tyk Bog med 42 Billedtavler, udgiven med Understøttelse af Carlsbergfonden.

Et Haandskrift fra det 12te Aarhundrede meddeler, at Arnold, som var Biskop fra 1088 til 1122, lod Malerierne i Roskilde Kloster — eller snarere i Roskilde daværende Trefoldighedskirke — forny. Der havde altsaa været Billeder i endnu ældre Tid. Allerede da de første Stenkirker rejstes i Danmark, synes det at have været

Skik at smykke de tørre og glatte Kalkflader paa Kirkernes Vægge med Vandfarvebilleder, der skulde være „Fattigmands Bibel“, belære den ulærde om de himmelske Ting og vække hans Andagt. Det var sikkert alle Kirker, der fik billedlige Fremstillinger, om end ikke lige mange; en Kirke regnedes vistnok slet ikke for fuldført, naar den ikke i det mindste i Korrundingen havde en malt Dekoration, der var tjenlig som Alterbillede, men hvor stort et Antal Kalkmalerier der end i vore Dage er fremdragne under Hvidtekalken, er naturligvis en Mængde af dem tabte for stedse. De ældste danske Freskobilleder, der er os bevarede, er de mærkelige Fremstillinger i Jellinge Kirke, der ligner byzantinske Mosaikbilleder og minder om Værker af ren oldkristelig Billedkunst; gentagne Gange er her baade Døberen Johannes og Kristus selv fremstillede som unge, skægløse Idealskikkelser. Mange og de bedste af vore ældste Kalkmalerier er sagtens malte af kunsterfarne Munke, der kom søndenfra, tilsvarende Arbejder, der kan have tjent dem som Forbilleder, lader sig ofte paavise i Frankrig og Tyskland. Ofte har vel illustrerede Haandskrifter givet Malerne Anvisning paa, hvorledes Emnerne burde behandles. Malerierne naar vel ikke helt i Højde med de tilsvarende i de sydlige, større Kulturlande, de er i Reglen flygtigere og mere mangelfuldt behandlede, men deres enfoldige Tale mangler dog ikke Højhed og Kraft, en storladen Holdning, der røber Afstamning fra Antiken; deres dekorative Virkning er ofte ypperlig, Farven rig og smuk, Ornamentiken altid beundringsværdig. Der er en streng Højtidelighed, en virkelig ærefrygtindgydende Mægtighed i de i Hvælvingen over Koret i Skiby, Hagested o. fl. andre Kirker malte Fremstillinger af Kristus, der troner som Himmeldrot i Mandelglorien mellem Evangelisternes Tegn og hæver sin højre Haand velsignende Menigheden. Da den gotiske Stil afløser den romanske, bliver Billedernes Holdning løsere, deres Farver mattere, men Motiverne til Gengæld rigere, og de fortælles os med ikke ringe Liv og Opfindsomhed i en desværre ofte ret skødesløs Form. En ualmindelig smuk Fremstilling fra sengotisk Tid er Aarhusdomkirkens Billede af Gregor den stores vidunderlige Messe. Efterhaanden som Reformationstiden rykker nær, bliver Følelsens Alvor og Inderlighed kendelig afslappet, adskilligt Narreri faar Plads i de hellige Billeder, Fremstillinger af Lykkehjulet, der drejer den, der er nede, op, og den, der er oppe, ned, og af mange andre højst snurrige profane Emner. Det fortjener dog at nævnes, at endnu saa sent som 1522

en Maler af stort Talent har dekoreret Hvælvingerne i Skive Kirke med en Mængde Helgener, fremdukkende af Blomster over dristigt og ypperligt snoede Planteslyngninger paa lignende Vis, som Forfædrene ofte afbildes i Fremstillinger af Kristi eller af jordiske Kongers Stamtræer.

Professor Magnus Petersen har sikkert meget store Fortjenester af at have været medvirkende til at fremdrage og bevare adskillige af disse Billeder. Uden Tvivl har han anvendt megen Tid og meget Arbejde paa sin Bog, og den er heller ikke skreven forgæves, den giver et vigtigt og højst velkomment Hjælpemiddel til at finde og studere gamle Kalkmalerier. Men andet og mere end et stort — og temmelig dyrt — illustreret Katalog over Kalkmalerierne i vore Kirker er Bogen rigtignok ikke. Og den har Mangler, der ikke kan forties, saa meget mindre, som de end ikke er blevne nok saa let berørte i en Anmeldelse i „Tidsskrift for Kunstindustri“, der siges at hidrøre fra sagkyndig Haand.

Afbildningerne kunde og burde være mere nøjagtige. Det er urimeligt, at mange af dem gengiver Kopier efter Kornerups Tegninger, ikke selve Tegningerne. I Henseende til Paalidelighed og Karaktertroskab staar Afbildningerne langt tilbage for Erik Schiødtes smukke Gengivelser af Malerierne i Skiby Kirke i „Tegninger af ældre nordisk Arkitektur“. Og det træffer sig saa uheldigt, at netop de samme Billeder fra Aal Kirke, Magnus Petersen gengiver i Farvetryk, ligeledes er gengivne i Farvetryk efter ganske fortræffelige og højst omhyggelige Tegninger af V. Koch i Pastor Helm's Værk om Tufstenskirkerne. Man sammenligne de to Hold Gengivelser; at de virkelig fremstiller det samme, synes utroligt, men er dog sandt. — Efter et Fotografi at dømme, synes i øvrigt det mest kunstnerisk værdifulde af Billederne i Aal Kirke at være Fremstillingen af Bebudelsen, som ingen af Stederne er gengivet.

Teksten har 20 Sider til Indledning. De rækker ikke til for at give nogen dybtgaaende kritisk og kunsthistorisk Undersøgelse. De Oplysninger, Forfatteren meddeler, er noget magre, og ikke altid uimodsigelige. Hvorfor just søge Forbilledet for Maleriet i Spentrup Kor i Haandskriftet fra Salzburg, da Kirken og Synagogen dog fra det niende Aarhundrede fremtræder som Afløsere for Sol og Maane ved Kristi Kors paa utallige Steder? Er der Grund til at sige, at de hellige 3 Konger i de ældste Fremstillinger af dem „i Almindelighed“ kommer fra venstre Side til Maria og Kristus? Det har intet at betyde, der er ingen Regel, paa Eks-

arken Isaks Sarkofag fra det 7de Aarh. i Ravenna, paa Broncedørene i Hildesheim fra 1015 og vistnok adskillige andre Steder kommer de fra højre Side. Fremstillinger af Dommedag og af Kristus som den straffende Verdensdommer siges at være ejendommelige for den senere Middelalder. Det er muligt, at slige Fremstillinger ikke er fundne mellem danske Kalkmalerier fra romansk Tid, jeg har ikke undersøgt det, men Emnet i sig selv giver visselig intet Vidnesbyrd for en sen Tid. Det er et gammelt Emne, der hyppigt blev fremstillet under Dommedagsforventningen ved Aar 1000; for at tage et Eksempel blandt utallige, viser et berømt Freskobillede fra Slutningen af det 10de Aarh. i Georgskirken i Oberzell Kristus som Verdensdommer i Mandelglorien, medens de døde stiger op af deres Grave. At Dommedagsfremstillingen her i Norden heller ikke var ukendt i tidlig Tid, vil ses af det smukke Gunhildskors i Nationalmuseet.

Men det er Beskrivelsen af de enkelte Kirkers Kalkmalerier, der er Værkets Hovedsag og Hovedstyrke. Den begynder med Aal; man bemærker her til sin Forundring, at der ikke findes nogen Henvisning til Helms' førnævnte Værk. Det var Forfatterens Pligt at give den, saa meget mere, som han ikke var i Stand til at meddele os den gode Oplysning, at Billederne fremstiller Sankt Nikolas af Bari, — de danske Skipperes, Hollændernes, Jan Steens Yndlingshelgen, den store Mirakelmager, der gled over til at blive en halvkomisk Figur, — hvis Helms ikke havde hentet denne Oplysning hos Rigsarkivar Haberts i Maastricht. Ved at slaa efter paa Skiby ses, at der ligeledes her mangler en Henvisning; Erik Schiødtes Tegninger nævnes ikke, kun et gammelt Staalstik i „Aarbøger for nordisk Oldkyndighed“. Et af Skibybillederne fremstiller ligesom et Billede i Tudse Kirke den gamle Legende om „De tre levende og de tre døde“, tre Konger, der en Dag paa Jagt pludseligt kommer til at staa overfor tre aabne Grave med halvtfortærede Lig. En Anmærkning siger: „Som Forbillede til dem maa nævnes Dødens Triumf i Campo Santo i Pisa, malet af Orcagna, død 1389.“ Mærkeligt er det allerede, at Forbilledet søges saa fjærnt i et Arbejde, der er omtrent samtidigt med Skibybilledet, det mærkeligste er dog, at endnu i det Herrens Aar 1895 et kunsthistorisk Værk tilskriver Orcagna Billedet af Dødens Triumf. Siden Crowe & Cavalcaselle for over 30 Aar siden drog tilfelts mod Vasaris Angivelse af Orcagna som Billedets Maler, har denne ikke fundet Tiltro hos andre; der har været Tvivl om, hvorvidt

det var malt af Pietro di Lorenzo eller Bernardo Daddi eller en tredje, men ingen Tvivl om, at det ikke var malt af Orcagna. Baade ved Aal og Skiby burde der iøvrigt være gjort nøjere Rede for Billedernes Emner. De almindelige Billedemner kan enhver Klokker give os Besked om; — enhver Klokker er dog maaske for meget sagt, der var netop en meget gammel Klokker, som en Dag med stor Sindsro forklarede mig et Billede som forestillende „Kristofer Kolumbus, der bærer Kristusbarnet over Atlanterhavet.“. — Men det er i alt Fald de sjældneste og mærkeligste Emner, der mest behøver Forklaring. Den giver Magnus Petersen os ikke altid. Der er f. Eks. i Herrested Kirke et højst kuriøst Billede fra 1519 af en Kvinde med Svøbe i Haand, ridende paa en gammel Mand, der kryber paa alle fire med Bidsel i Munden og nedknappede Bukser, en besynderlig Fremstilling i en Kirke. Det er afbildet baade S. 69 og paa Tavle XXXVIII, men Teksten nævner det ikke med et Ord. Da Forfatteren aabenbart ikke aner, hvad det forestiller, burde han dog have spurgt sig for hos en af de lærde Herrer ved Nationalmuseet; der er jo saa mange af dem. De vilde sikkert straks have sagt ham, at den samme Fremstilling findes paa ikke faa middelalderlige Elfenbens- og Træudskæringer, i et Træsnit af Jacob Birck, i Kobberstik og Raderinger af Vigilius Solis, M. Z og Amsterdammermesteren fra 1480, og at Maleren i Herrested sandsynligvis har set det sidstnævnte Blad. Endvidere, at Emnet er taget fra en særdeles underholdende og belærende gammel Historie. Denne beretter, at Aleksander den store var saa lidenskabeligt forelsket i den skønne Fyllis, at han glemte alle sine andre Erobringer og forsømte sine Pligter som Regent. Hans Lærer, den gamle Vismand Aristoteles, saa det med Sorg og bebrejdede ham det med saa gæve Ord, at Aleksander besluttede sig til at tage Afsked med Fyllis for bestandigt. Hun vilde vide Grunden til hans Beslutning, og da hun fik den at høre, bad hun ham kun vente med at bestemme sig, til han den næste Dag paa et bestemt Klokkeslet havde kastet et Blik ned i Hønsegaarden. Saa gik hun op paa sit Kammer, og da hun saa Aristoteles gaa grundende i Haven, lod hun sin Kappe falde ned for hans Fod. Aristoteles tog den op, bragte den til hende, og hun tog saa venligt mod ham, at han helt gik ud af sit gode, filosofiske Skind, viste en Adfærd og udtalte Ønsker, der var lidet sømmelige for en gammel Filosof. Som Betingelse for at naa hendes Gunst satte hun, at han blindt underkastede sig ethvert af hendes Luner, selv det urimeligste,

hvortil han var ganske villig, og Fyllis vilde da for at prøve ham den næste Dag ride Hønsegaarden rundt paa hans Ryg. Rideturen kom i Stand, men da Aleksander blev Vidne til den, jog han Aristoteles paa Porten og forlod ikke sin Fyllis. „Skamfuld som en Ræv, der har ladet sig snappe af en Høne", søgte Aristoteles Ensomheden og skrev der en tyk Bog om Kvindens List.

Det var paa Hældningen med den Kunst, der tillod saa grovkornet Spas at faa et Ord med i Kirkerne. Rigtignok blev endnu længe efter Reformationens Indførelse mange Kirker pyntede med Kalkmalerier, og det er snurrigt at se, at ligesom vore første kristne Forfædre vanskeligt gav Slip paa hedenske Yndlingsfigurer som Thor og Sigurd Fafnersbane, der vedblev at spøge i Middelalderens Kæmpeviser, saaledes gik det aabenbart ogsaa vore første protestantiske Forfædre til Hjertet helt at skulle tage Afsked med de katolske Yndlingshelgener, f. Eks. den hellige Laurentius. Men allerede længe før Reformationen havde Kalkmalerierne ganske mistet deres gamle Betydning.

I det sidste Hundredaar før Reformationens Indførelse var de store Fløjaltre, de mægtige Alterskabe med brogede Billeder og Figurer i malet og forgyldt Snitværk, blevne Kirkernes fornemste Pryd. De gamle Freskodekorationer blegnede som Drømmebilleder for den realistiske Kraft, den haandgribelige Naturtroskab, som var i disse Alterværker, selv i de ringeste af dem; de bragte os paa anden Haand Bud om den Kunstens Fornyelse, der var ført til Gennembrud ved de store nederlandske Genier Claus Sluter og Brødrene van Eyck. Deres Livfuldhed og især deres funklende Pragt maatte nødvendigt vinde Hjerterne for dem. Disse gamle, ærværdige Martyrer, disse nydelige, fromme, allerkæreste Helgeninder, klædte i Paradisets Skrud, var jo næsten som levende Mennesker at se til. Optrin af Jesu Barndom og af Kristi Lidelse var fremstillede saa gribende troværdigt, at det næsten var, som om man saa Begivenhederne for sine Øjne. Naar Klokkerne ringede paa de store Højtider eller Helgenens Navnedag og Alterværkernes Fløje lukkedes op, naar hele den de søgne Dage forborgne Herlighed pludseligt luede frem, saa har Menigheden sikkert staaet saa maabende betagen, som om det var selve Himlens Porte, der aabnede sig for den. Intet Under, at der for alle Kirker attraaedes en saadan Pryd, og at der jævnligt rejste Brev eller Bud til Lübeck for at skaffe slige Alterværker eller Kunstnere, der evnede at fremstille dem, herop til Danmark. Intet Under, at de netop særlig

stærkt forargede de ivrige Protestanter, at nidkære Præster ønskede efter Billedstormernes Eksempel at kunne tilintetgøre alle de papistiske Dukker og givet dem en Ufærd, naar de kunde faa Ram paa dem. Alligevel er et forholdsvis meget betydeligt Antal af saadanne Alterværker os endnu bevarede.

Et stateligt Værk om dem udkom ifjor: *Altertavler i Danmark fra den senere Middelalder, udgivne paa Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. LXXI Tavler i Lystryk udførte af Pacht & Crone. Tekst af Francis Beckett.*

Dets Fortrin for Magnus Petersens Værk er iøjnefaldende. Teksten er udarbejdet med betydeligt større Omhu og Grundighed, Gengivelserne er fuldt nøjagtige, delvis ypperlige, kun nogle af Malerierne er lykkedes mindre vel. Alligevel har Magnus Petersens Værk dog ogsaa nogle Dyder fremfor dette.

En straks paafaldende Udyd ved Altertavleværket er dets Uhaandterlighed. Mappen med Afbildningerne har ved deres brede og tykke Kartoner faaet et Omfang, saa en middelstor Rejsekuffert er lettere at have med at gøre. Det kan synes mindre væsentligt, men staar i Forbindelse med Værkets Grundskade: Det skylder sin Fremkomst til rene Tilfældigheder og ikke til nogen forud lagt, velovervejet, forstandig Plan. For 10 Aar siden gav et Tilfælde Anledning til, at der efter Claus Bergs Altertavle i Odense fremkom en Række Gengivelser, nærmest beregnede til Udstillings- og Foredragsbrug. Et andet Tilfælde gav Anledning til, at Altertavlerne i Viborg Søndresogns Kirke og Aarhus Domkirke nogen Tid efter blev fotograferede, og saa laa det lige for at udgive Gengivelser af andre af de bedste Alterværker fra samme Tid. Et Udvalg foretoges af Arkitekt V. Koch og Museumsdirektør Henry Petersen, den sidste skulde give Værket en kort orienterende Tekst, men fik Forhindringer og det overdroges da Beckett at skrive Teksten, efter at alle Gengivelserne forelaa færdige. Beckett har da intet Ansvar for Planen eller for Udvalget. Han trøster sig og os med i Bogens franske Resumé at sige, at i hvert Fald første Rangs Pragtstykkerne er medtagne, selv om det er „muligt, at man i Danmark finder Alterværker med lige saa god Adkomst til at blive gengivne, som nogle mindre vigtige blandt de foreliggende.“ Ja vist er det muligt; jeg skulde huske meget fejl, om f. Eks. Alteret fra Skjern Kirke ved Randers med godt skaarne store Figurer ikke var mere værd end f. Eks. Omø Alteret i Nationalmuseet, som Beckett med Rette betegner som et raat Haandværksarbejde; af dets Daarligdom lader

ikke engang med Sikkerhed slutte, at det er dansk Arbejde. Enten burde Fløden være afskummet til os, eller vi burde have faaet hele Mælkekanden serveret. Og det sidste havde sikkert været det rigtigste.

Et Specialværk om Altertavler i Danmark fra den senere Middelalder burde utvivlsomt have optaget hele Stoffet til Behandling, meddelt en Oversigt over alt, hvad der af den Art er tilbage og klassificeret det for os med historiske Oplysninger og kritiske Bemærkninger. Beskrivelserne behøvede jo ikke i alle Tilfælde at være saa vidtløftige som i den foreliggende Tekst; mange Enkeltheder vil enhver, der kaster et Blik paa Afbildningerne, selv med Lethed gøre sig Rede for, og mindre Gengivelser i Teksten vilde ofte gøre tilstrækkelig Fyldest. Vi vilde da have været bedre underrettede om, i hvilket Omfang saadanne Alterværker har været anvendte og endnu forefindes i Danmark, vi vilde have faaet at vide, hvilke af dem, det for Mennesker med Interesse for slige Sager var Umagen værd at opsøge, naar de paa Rejser kom i deres Nærhed. Jeg kan takke Magnus Petersens Anvisning for, at jeg for kort Tid siden saa de mærkelige Kalkmalerier i Kjeldby Kirke paa Møen, Andreas-Altret i samme Kirke burde visselig ikke være unævnt i et Specialværk over den Gruppe af Altre, hvortil det hører.

Hvor fornøjelig og festlig en Virkning disse Alterværker end kan gøre i vore Kirker, maa en kølig kritisk Prøvelse af dem desværre indrømme, at ikke ret mange af dem hører til de ædleste og kunstnerisk værdifuldeste Arbejder af deres Art; Værker som f. Eks. det nu udkommende „Elsässische und lothringische Kunstdenkmäler“ kan ikke gøre os stolte over de Skatte, vi ejer. Selv Claus Bergs berømte, glimrende virtuosmæssigt behandlede Pragtalter i Odense kan med sin tunge Overlæssethed og ubeherskede Anvendelse af alle voldsomme Virkemidler ikke siges at være noget egentlig fint Kunstværk. Der er beundringsværdige Enkeltheder som Kvinderne paa Fodstykket, men ogsaa meget, der er raat; den koket dansende Marie Magdalene, den sødt smilende Barbara og adskillige andre Helgeninder ser ud, som om de var undslupne fra et Magdalenehjem. Til Claus Bergs Værksted henfører Beckett en Række Altertavler af ulige Værd; i en Selvanmeldelse har han senere udtalt den Formodning, at Fodstykket for Altertavlen i Nørre-Broby, som han med Rette priser som „det ypperste Stykke Skulptur i den foreliggende Publikation,“ skriver sig sammesteds

fra. Mon denne Formodning er rigtig? Denne smukke, fine, rolige, mesterligt skaarne Fremstilling af det hyggelige Familjeliv i Kristi Slægt er i hvert Fald en fremragende og ædel Kunstners Værk. Et af de bedste Alterværker, vi ejer, er det i Viborg Søndresogns Kirke, det er nederlandsk Arbejde og nært beslægtet med Brüsseler-Alteret i Strengnäs, det har en virkelig kongelig Pragt i Virkningen, og i Enkelthederne en Skønhed og en Udtryksfinhed, — se f. Eks. Veronikas sorgfulde Hoved, — som Lybækkerne, der var vore vanlige Alterleverandører, sjælden har naaet.

Malerkunsten spiller i Reglen paa disse Alterværker kun en underordnet Rolle, den er en fattig Tjener, som gaar Billedskæreren til Haande og kun faar Lov til at gaa paa egen Haand paa Fløjenes Ydersider, er der knapt Raad, faar den Indersiderne med, og kun, naar der er endnu knappere Raad, besørger den hele Arbejdet. Malerarbejdet skyldes derfor i Reglen lidet fremragende Svende. Undtagelsesvis kom der dog ogsaa Billeder af virkelige Kunstnere herop. Et ret bravt malet Fløjalter fra Nykøbing paa Falster tilskrives af Beckett den saakaldte „Mester fra Frankfurt", jeg har ingen Erindring om dennes Billeder, men tror Forfatteren paa hans Ord. En god nederlandsk Maler har malt de følelsesrige Figurer af Jomfru Maria og Johannes ved Kristi Kors paa en Altertavle i Nøddebo, til hvilken der er føjet to Fløje med storhovede Portrætfigurer af meget ringere Værd. Nationalmuseets Dommedagsbillede med Kristiern den andens og Dronning Elisabeths Portræter stammer fra en underordnet hollandsk Malers Haand. Fløjbillederne fra Sæby-Altret sammesteds har Beckett tilskreven Herri met de Bles; de er dog saa tarvelige, at det er en utvivlsom Forbedring, naar Selvanmeldelsen har degraderet dem til kun at være Værkstedsarbejder.

En prisværdig Iver for at give nøjagtige kunsthistoriske Bestemmelser har næppe tilladt Forfatteren overalt at naa lige sikre Resultater. Men hans Værk fortjener den største Ros for den Omhu og Paalidelighed, med hvilken det ikke tiltrækkende Arbejde at udrede Emnerne for de mange Fremstillinger paa de mange Altertavler er udført og det indeholder delvis ny, væsentlige Bidrag til Belysning af en Periode af Kunstens Historie i Danmark.

Paa den Tid, da Højrenæssancen stod i sit rigeste Flor, da der rundtom i Italien, i Tyskland, i Nederlandene, fremstod Tusinder og atter Tusinder af Mesterværker, var aabenbart Danmark

endnu yderlig fattigt paa Værker af Malerkunst, der kunde kaldes Mesterværker. Selv Nøddebo-Alteret fortjener næppe at kaldes saa. Langt snarere kan Ordet anvendes om Galleriets lille, 1515 daterede Brystbillede af Kristiern den anden, der er saa skarpt og fint i Karakteristiken, saa nydeligt i Behandlingen. Vi ved endnu ikke med Sikkerhed, hvem der har malt dette Billede. Der har været gættet paa forskellige Kunstnere, jeg har selv henledet Opmærksomheden paa, at Gerard Horebout, en flink Miniaturmaler, vides at have malt et Portræt af Kongen, men dette er sagtens malt senere under Kongens Ophold i Nederlandene. Beckett anfører et Brev, i hvilket Tolderen i Helsingør 1. Juli 1514 lader Kongen vide, at han efter Begæring sender ham en Maler, Mester Mechil, som sidst kom fra Reval. Det er dog sandsynligt, at denne, der ikke nævnes som Kunstskildrer eller Kontrafejer, slet og ret var en almindelig Malermester. Et mere paaagtelsesværdigt Vink til Spørgsmaalets Løsning er vistnok givet i en Oplysning, jeg første Gang har set fremført i Kataloget over en Udstilling af ældre Kunst i Utrecht 1894; det nævnes her, at den fremragende og talentfulde, i sine senere Arbejder i italiensk Stil rigtignok slemt manierte Maler Jan Gossart, kaldet Mabuse, 1515 rimeligvis opholdt sig i København i Følge med sin Beskytter, Bastarden Philip af Burgund, der som Hollands Admiral førte Dronning Elisabeth hertil. Portrætet maa være malt af en nederlandsk Kunstner, der har opholdt sig her, da Kongen ikke i det Aar var udenlands og det er ikke uligt autentiske Portrætbilleder af Mabuse, men rigtignok heller ikke dem slaaende ligt; Spørgsmaalet maa prøves grundigt foran dem før det kan siges at være løst. En Afhandling af Justi i *Zeitschrift für bildende Kunst* ifjor, *Ein Bildnis der Isabelle von Österreich* udtaler med alt Forbehold som ikke usandsynligt, at Portrætet af Kristiern den anden kan være malt af Mabuse. Det der fremdragne — og Mabuse tilskrevne — formentlige Portræt af Dronning Elisabeth har iøvrigt ingen Lighed med Portrætet paa Dommedagsbilledet i Nationalmuseet.

Vi har dette Portræt af Kristiern den anden, som vi ikke ved, hvem der har malt, og vi har en Række Vidnesbyrd om Portræter af Kristiern den anden, malte af mange af Datidens allerypperste Kunstnere, af Albrecht Dürer, af Quentin Massys, af Bernhard van Orley, af Gerard Horebout, men vi har ikke Portræterne. Muligt findes mellem de endnu eksisterende Portræter af Kongen — i London, Nürnberg og andre Steder — Kopier af de

tabte Mesterværker, det burde ved Lejlighed undersøges. Beckett mener i et Portræt paa Rosenborg at have fundet en Gengivelse af Massys' Portræt; jeg tror, han har Ret, men Kopien er desværre yderst tarvelig. Et smukt Portrætbillede af Kongens Børn er malt af Mabuse; det findes i Hampton Court og synes i gammel Tid ofte at have vundet Hjerter for sig, da det er blevet kopieret mangfoldige Gange. Os kom det slet ikke tilgode, at Kristiern den anden i Nederlandene kom i Forbindelse med saa mange af sin gode Tids gode Kunstnere, med mindre det virkelig skulde være Tilfældet, at mange af de smukke Eksemplarer af Dürers Kobberstik og Træsnit, Kobberstiksamlingen ejer, stammer fra den udsøgte Samling af disse, som Dürer i Brüssel Juli 1521 personligt overrakte Kongen. I Modsætning til andre Potentater viste Kongen sig meget erkendtlig mod Kunstneren. Havde han beholdt sin Frihed og sine Riger, var han maaske bleven en Ven og Beskytter af Kunst; han var jo som bekendt en af de bedst begavede Konger, Danmark har haft.

Karl Madsen.

VORE DOMMERE.

II.[1])

Den sande og den falske Ansvarsfølelse.

Hovedforskellen mellem det civiliserede og det uciviliserede Samfund er den, at medens i det uciviliserede Samfund enhver maa skaffe sig selv Ret, saaledes som han bedst ved, vil og kan, saa er det det civiliserede Samfunds Hovedopgave at skaffe sine Medlemmer fornøden Sikkerhed for Frihed, Ære, Liv og Gods, idet Selvtægt er forbudt og Nødværge kun tilladt, hvor der er en virkelig Nødvendighed for dens Anvendelse.

Som Følge deraf har Borgerne i det civiliserede Samfund ogsaa Krav paa, at Samfundet skaffer dem en virkelig betrygget Retssikkerhed baade for Frihed, Ære, Liv og Gods, hvilket da navnlig skal ske gennem Domstolene. Disse maa derfor være organiserede og den ved dem anordnede Rettergangsmaade maa være ordnet saaledes, at de giver en virkelig Betryggelse for, at den, der har Ret, ogsaa stedse kan faa Ret. Det er klart, at dette er en nødvendig Betingelse for Borgernes Velbefindende og for Erhvervslivets sunde Trivsel.

Erhvervslivet, baade Handel og Omsætning, maa regne med den Mulighed, at der kan indtræde Tab ved Konjunktur-Forandringer og ved Medkontrahentens Insolvens. Disse uheldige Chancer kan nu en Gang ikke helt udelukkes; men Tab kan ogsaa opstaa ved ubeføjede Retskrænkelser, Medkontrahentens eller andres ubeføjede Forsøg paa at unddrage sig deres Forpligtelser eller fremføre ubeføjede Krav. Uden i alt Fald en vis Grad af indbyrdes

---

[1]) Se „Tilskueren", Januar-Hæftet 1896.

Tillid til hinandens Ord og Løfter og til hinandens Ærlighed kan Handel og Omsætning overhovedet ikke trives, og jo større Tillid man indbyrdes kan vise hinanden uden at være udsat for at blive skuffet, des bedre trives Handel og Omsætning. Det er derfor Domstolenes Opgave at hindre og hemme alle Retskrænkelser, at værne Borgerne mod ubeføjede endsige løgnagtige eller svigagtige Fordringer eller Fragaaelse af Forpligtelser.

Domstolene skal værne om den indbyrdes Tillid. Ret skal være Ret; og Sandhed er Ret. Dette maa være aldeles ufravigelige Grundsætninger for enhver Domstol i et civiliseret Samfund.

Domstolenes eminente Betydning for Samfundet kan selvfølgelig ikke overses, og det var derfor ganske naturligt, at da den fri Forfatning afløste Absolutismen, havde man ogsaa sin Opmærksomhed rettet paa dem. Grundloven 1849 ligesom 1866 indeholder derfor særlige Bestemmelser sigtende til Reformer med Hensyn baade til Domstolenes Organisation og til deres Virksomhed til Værn for Retssikkerheden; navnlig findes Bestemmelser paa den ene Side om Dommernes Uafhængighed, saa at de uden Frygt kan dømme, som Ret og Samvittighed byder, paa den anden Side til Værn for Borgerne mod Dommernes Overgreb, og endelig om Rettergangsmaadens Omordning ved Lov. Men ser vi hen til, hvad der i saa Henseende er sket siden 1849, saa er der rigtignok saare liden Forskel paa vore Domstole nu og før 1849, og paa hele deres Virkemaade. Med Hensyn til Højesteret indtraadte straks den Forandring, at Advokaterne i Stedet for at tale til Hans Majestæt, der repræsenteredes af en tom Stol, nu taler til „den hæderværdige Højesteret“, og i 1856 paalagdes det Højesteret at ledsage Dommene med Motiver, saa at man kan skønne, hvorpaa Retten begrunder sin Dom. Der har været rejst Anker mod den Maade, paa hvilken Højesteret efterkommer dette Paalæg. Jeg tror dog, man i Reglen kan være tilfreds i saa Henseende. „I Reglen“ thi Undtagelser gives der unægtelig.

Vender vi os dernæst til Overretterne og de med dem i Klasse staaende Domstole, saa har vi faaet Sø- og Handelsretten; og dette er et overordentlig stort Fremskridt. Denne af 1 Jurist og 4 Lægmænd beklædte Domstol har i de forløbne 34 Aar virket til overordentligt Gavn paa sit Omraade. Desværre er det jo kun begrænset. I øvrigt er der ikke gennemført nogen nævneværdig Reform for Overretternes Vedkommende. Og for Underretterne da ej heller.

Jo det er sandt! vi har faaet den offentlige Politiret. Men naar Talen er om Fremskridt og Reformer, saa er det ikke værd at nævne denne Parodi paa en Domstol. Tanken med denne Rets Organisation var sund og god, det tror jeg ingen vil nægte, men Dommerne, der har beklædt den og som skulde føre den gode og sunde Tanke ud i Livet, de har mishandlet og ødelagt den, saa at enhver hæderlig og anstændig Mand maa bede sig fritagen for at faa noget at gøre med denne til Borgernes Beskyttelse tænkte Ret.

Herved kommer vi ind paa det, der skulde være det egentlige Emne for nærværende Artikel, nemlig vore Dommere. Selv den bedst organiserede Domstol og den smukkest udtænkte Rettergangsmaade kan nemlig totalt ødelægges og vendes til sin egen Modsætning, naar Dommerne savner de Evner og den Dygtighed, der udkræves til den rette Haandhævelse af Sandhed og Retfærdighed. Paa den anden Side kan dygtige og samvittighedsfulde Dommere ogsaa gøre fortrinlig Fyldest selv under mangelfulde Former. Herpaa er Højesteret et fremragende Eksempel, thi derom er sikkert alle enige, at som Regel er Højesterets alvorlige og dygtige Bestræbelse for at udfinde, hvad der i en Sag er Sandhed og Ret, kronet med Held, ofte i den Grad, at man maa beundre den Klarhed i Tanken, der har sat Højesteret i Stand til trods al Formalisme at udfinde det rette og sande og dømme derefter. At dette er saa, skyldes udelukkende den i Højesteret herskende Aand og den Tradition, som fra de ældre bringes de yngre. Dette fik et slaaende Udtryk i følgende Ord af nu afdøde Højesteretsassessor With om en nylig ansat Højesteretsassessor: „Javel er han en dygtig Jurist,“ sagde With, „men nu skal han dog først lære Jura“. En skarpere Dom over vore Dommere er vistnok aldrig udtalt. Altsaa først, naar de kommer i Højesteret, skal selv vore dygtigste Jurister til at lære, hvorledes man skal dømme! Det kan under disse Forhold ikke undre, at man ogsaa af og til kan træffe en Højesteretsdom, der mere bærer Overrettens Præg end Højesterets. Man ryster ikke saadan helt den gamle Adam af sig, naar man først skal begynde dermed i den Alder, da man indtræder i Højesteret. Jeg kommer senere til at paavise, hvorledes dette i visse Retninger træder tydeligt frem ogsaa i Højesterets Maade at bedømme Sagerne.

Men naar vi saaledes i det hele og store har al Grund til at glæde os over Højesterets ofte beundringsværdige Evne til at udfinde Sandhed og Ret i en Sag og dømme derefter, saa har vi

saa meget mere Grund til at beklage, at noget lignende langt fra kan siges om vore Overretter, hvorunder jeg for Kortheds Skyld beder indbefattet ogsaa Kriminal- og Politiretten. Jeg tror ikke, jeg vil blive modsagt af dem, der utvivlsomt bedst kan bedømme Sagen, nemlig vore Sagførere, naar jeg udtaler, at Misfornøjelsen med vore Overretters Maade at behandle Sagerne paa er ganske almindelig. Og hvorledes skulde det kunde være anderledes? Naar henses til den Uddannelse, der bliver vore Overdommere til Del, maa man snarere undres over, at der overhovedet blandt dem findes Mænd, der vilde gøre enhver Domstol Ære. For at undgaa Misforstaaelse maa jeg straks bemærke, at der selvfølgelig ikke kan rejses mindste Anke mod vor Dommerstand eller dens enkelte Medlemmer som Mennesker. Hæderlighed og Retsindighed er uden Undtagelse vore Dommeres Hoved-Karaktertræk som Mennesker, og der er heller ingen Tvivl om, at de i deres Dommergerning handler saaledes, som de mener at Pligt og Embede byder. Men naar Resultatet ikke bliver bedre, er det Systemets Skyld. De savner og maa efter deres Uddannelse savne de absolut nødvendige Betingelser til tilbørlig Udførelse af deres ansvarsfulde og samfundsvigtige Gerning. Den lige og nærmeste Vej til vore Overretter gaar jo nemlig gennem juridisk Eksamen og Justitsministeriets Kontor; derfra lige ind i Overretten. Hele Fordannelsen ligger altsaa i det saakaldte juridiske Studium. Dette er som bekendt rent teoretisk, medens Dommergerningen netop er af aldeles praktisk Natur. Hvis saa endda dette teoretiske Studium var anlagt paa at vække og styrke Evnen til Selvtænkning, til selvstændig Undersøgelse og Overvejelse, saa kunde det dog være en god Forberedelses-Skole til en senere praktisk Uddannelse. Men som bekendt drives det juridiske Studium ved vort Universitet som en aldeles mekanisk Lektielæsning, en bogstavret Tilegnelse af Professorernes Doktriner. Det er mig fortalt, at da en Kandidat ved juridisk Eksamen forsøgte at give en selvstændig Besvarelse af det ham forelagte Spørgsmaal, saa afbrød Professoren ham med den Bemærkning: „Det er ikke Deres Mening, men min Mening, jeg spørger Dem om.“ Kan være, at det kun er en Anekdote, men sikkert tør ingen juridisk Kandidat benægte, at den kan være sand, og dette er egentlig det afgørende ved Bedømmelsen af det juridiske Studiums Beskaffenhed. Det er en Fortsættelse af Skolegangen i den pædagogisk forkasteligste Form.

Fra Eksamen gaar vore tilkommende Overdommere over i Justitsministeriet. Det skal ikke nægtes, at dette er en fortrinlig Skole for rutinemæssigt Kontorarbejde; men til Erhvervelse af de Evner og Kundskaber, som udkræves for en Dommer, kan Arbejdet ved Justitsministeriets Pult ikke bidrage. Dertil udkræves nemlig ikke blot teoretisk Kendskab til Love og Anordninger, men først og fremmest praktisk Kendskab til Menneskene, til Livet og det praktiske Livs mangeartede Forhold. Dommer-Gerningen er nu en Gang langt mere af praktisk end af teoretisk Natur. Det er ikke abstrakte Teorier men konkrete Forhold hentede ud af det praktiske Liv, der skal bedømmes. Kendskab til Lov og Ret er vel fornødent, men det er saa langt fra, at dette er det ene fornødne, at det snarere er det mindst fornødne. Derfor er man jo ogsaa i Udlandet mere og mere gaaet over til Anvendelse af Læg-Dommere; og vi har jo selv i Sø- og Handelsretten Bevis for, hvor langt bedre praktisk uddannede Ikke-Jurister forstaar at dømme ret og rigtigt end de rent teoretisk uddannede Jurister. Grunden dertil er den, at aktiv Deltagelse i det praktiske Liv giver den netop til Dommer-Gerningen absolut uundværlige Forstaaelse af, hvad der er Sandhed og Usandhed, og af den saa højst forskellige menneskelige Karakter og den som Følge deraf meget forskellige Betydning og Karakter af tilsyneladende ensartede Handlinger.

Det rent teoretiske Arbejde ved Tilegnelse af de juridiske Doktriner og ved Ministeriets Pult, hvor Menneskene og de menneskelige Forhold kun ses gennem Papirsbrillerne, fremavler en ensidig Skematisering og Rubricering, hvor den aldeles udvortes Lighed bliver det ene afgørende. Og Faren for, at denne Skematisering og Rubricering efter den blot udvortes Lighed skal blive overført fra Eksamen og Ministeriet til Domstolene er saa meget større som Formalismen og Doktrinarismen netop er Middelmaadighedens Genialitet. Den kan glimre og straale i fuldt saa blændende Farver som den ægte Genialitet, netop fordi den i sit Grundvæsen kun er et Skin. Naar Højesteret med faa, simple Ord rammer Sandheden, saa er den saa selvindlysende, at man synes, det kunde man selv have gjort; men naar Overrettens Doktrinarisme slaar Sandheden ihjel, saa imponerer den den ukyndige ved sin overraskende „Dybsindighed“, ja den imponerer og blænder selve sin egen Fader, saa at ogsaa han tror at have sagt noget ualmindeligt „genialt“.

Men er den Uddannelse, der gennem Eksamen og Kontorarbejde gives den tilkommende Dommer saaledes aldeles forfejlet, saa bliver Virkningen heraf naturligvis saa meget uheldigere, fordi vor Rettergangsmaades Mangelfuldhed stiller særlig store Krav til Dommerens Dygtighed. Dette træder navnlig tydelig frem, naar Talen er om Forhørsdommerens Virksomhed, og det hvad enten det er det civile Vidneforhør eller det kriminelle Forhør.

Saaledes som det civile Vidneforhør er ordnet hos os, stiller det allerede i og for sig en næsten absolut uløselig Opgave for Vidnedommeren. Han kender nemlig ikke det mindste til den Sag, der skal oplyses ved Vidnernes Forklaring, han har derfor ikke Begreb om, hvad det er, det kommer an paa at faa oplyst. De Spørgsmaal, der skal stilles til Vidnerne, leveres ham skriftligt, og naar han tror at have opfattet Vidnets Svar, saa dikterer han det til Protokollen, saaledes som han — uden Kendskab til Sagens Kvæstioner — anser det for rigtigst. Det er derfor nødvendigt for at opnaa et tilfredsstillende Resultat, at vedkommende Sagfører forinden privat forhører sine Vidner for derigennem at faa at vide, hvad han med Nytte kan spørge om, og for at Vidnet kan forstaa, hvad Spørgsmaalet tilsigter at faa oplyst. Der holdes ligefrem Generalprøve paa Vidneforklaringen. Men hvorledes skal nu Dommeren, der modtager en saaledes forberedt Vidneforklaring, kunne skelne mellem den sandfærdige og den tillærte Forklaring? Det er ganske vist ikke tilladt at stille suggestive Spørgsmaal, men ethvert Spørgsmaal, med Hensyn til hvis Besvarelse Vidnet har modtaget Instruktion, er jo i og for sig suggestivt. — Men endnu vanskeligere er Vidnedommeren dog stillet, naar Vidnets Sympati gaar imod den Part, der lader det afhøre. Her er ganske vist ingen Instruktion gaaet forud, men da det er forbudt at stille inkvisitoriske Spørgsmaal, og da Dommeren ikke kender Sagen, saa er det næsten umuligt at faa det vrangvillige Vidne til at afgive en fuldtud sandfærdig Forklaring. Navnlig er vore Vidnedommere under disse Forhold i høj Grad tilbøjelige til at tage en foregiven Mangel paa Erindring for gode Varer. Saasnart Vidnet siger: „det kan jeg ikke erindre", saa opgiver Vidnedommeren Evret, selv om den foregivne Mangel paa Hukommelse nok saa aabenbart er løgnagtig; vel at mærke den civile Vidnedommer; under det kriminelle Forhør, hvor Dommeren selv er interesseret i at vække Vidnets vrangvillige Hukommelse, der nøjes han ikke uden videre med saadant Foregivende. Dette vil

tværtimod blive opfattet som et stærkt Indicium imod den afhørte. Det turde vel være klart nok, at der til samvittighedsfuld Udførelse af en Vidnedommers Gerning udkræves andre Kundskaber og andre Evner end dem, der erhverves og udkræves ved juridisk Eksamenslæsning eller ved Kontorarbejde i Ministeriet. Men nu den kriminelle Forhørsdommer! Af ham kræves aabenbart, foruden Kendskab til Lov og Ret, Evne til at bedømme de forskellige Mennesker, ja en ligefrem instinktmæssig Evne til at kende Forskel paa den ærlige Mand og Keltringen. Der udkræves derfor en personlig Overlegenhed, saa at Dommeren uden Raahed eller Brutalitet kan imponere Forbryderen til at tale Sandhed og til paa den anden Side at berolige den nervøse men hæderlige Mand, saa at han ikke paadrager sig selv en ubegrundet Mistanke. Der er Forskel paa den uskyldiges Frejdighed og Bedragerens Frækhed, paa den ærekæres Nervøsitet og den onde Samvittigheds. Udvortes kan de have den største Lighed; det gælder da for Dommeren at udfinde Forskellen. Men heller ikke dette læres ved Universitetet eller i Justitsministeriet.

Og hvad der gør Forholdet endnu vanskeligere, er det, at ikke blot savner vore tilkommende Overdommere saaledes den fornødne Uddannelse, men baade de selv og de, der beskikker Dommerne, savner al Adgang til at prøve, om Aspiranterne er i Besiddelse af de til Dommergerningen absolut fornødne Evner. Det maa betænkes, at disse ikke er af den Art, at ethvert dannet Menneske er i Besiddelse af dem. Desuagtet er Ancienneteten omtrent ene afgørende. Er Udsigterne til Avancement i Ministeriet daarlige, og der er en ledig Plads i Kriminal- og Politiretten eller Overretten, saa søger og faar den ifølge Ancienneteten mest kvalificerede denne Plads; om hans Evner kvalificerer ham dertil, dette har hverken han selv eller hans Foresatte faaet Lejlighed til at undersøge.

Ganske vist søger man for Forhørsdommernes Vedkommende at bøde herpaa derved, at paagældende Kandidat auskulterer hos en ældre Forhørsdommer. Men hvis han nu der netop ser og lærer, ikke hvorledes et Forhør skal og bør føres, men hvorledes det ikke skal og ikke maa føres, saa bliver Sagen blot endnu værre. Forhørsdommernes Færd har jeg imidlertid omtalt tilstrækkelig i min sidste Afhandling i „Tilskueren“ for Januar d. A. — jeg skal derfor ikke komme nærmere ind paa dette Tema.

Foruden de Evner og Kundskaber, jeg hidtil har nævnet som absolut uundværlige for enhver Dommer, udkræves der imidlertid endnu nogle Egenskaber hos Dommeren, og det er egentlig de allervigtigste og allermest uundværlige. Det er nemlig ubestikkelig Retsfølelse og udpræget Ansvarsfølelse.

Ubestikkelig Retsfølelse, ikke i den Forstand, at Dommeren ikke maa modtage Bestikkelse; naar Talen er om vore Dommere, vilde jeg end ikke nævne en saadan Fordring. Nej! jeg mener ubestikkelig i den Forstand, at intet, absolut intet Hensyn kan bevæge Dommeren til i sin Gerning at fravige den Sætning, at Ret skal være Ret, og at Sandhed altid er Ret. Intet Hensyn maa nogensinde kunne friste Dommeren til at forlade denne Grundsætning, navnlig ikke Ønsket om at dække over sine egne Fejl eller sine egne Mangler. Dette kræver udpræget Ansvarsfølelse. Dermed tænker jeg ikke paa det juridiske Ansvar. Dette er jo saa godt som aldeles ukendt i vor Retspraksis overfor vore Dommere, hvad navnlig viser sig saa klart overfor vore Forhørsdommeres Myndigheds-Misbrug. Men jeg tænker paa Dommernes moralske Ansvarsfølelse, Følelsen af, at i den ham betroede ærefulde og ophøjede Gerning, netop paa Grund af dennes store Betydning for Samfundet, er enhver Fejltagelse, ethvert Fejlgreb mangfoldige Gange mere utilgiveligt end i en hvilken som helst anden Gerning. Dommeren maa føle sit Ansvar saa meget stærkere, fordi enhver Dom, der rammer ved Siden af Sandheden, endsige gaar imod Sandheden, den medfører ikke blot Tab for den, det direkte gaar ud over, men den delvis nedbryder Retssikkerheden, hele det civiliserede Samfunds Grundvold.

Men nu er Ulykken den, at disse tvende for Dommeren absolut uundværlige Egenskaber, de staar i psykologisk Modsætning til den manglende Evne og Dygtighed. Det er klart, at den der føler, at han savner den fornødne Evne til paa rette Maade at udføre det ham paalagte ansvarsfulde Hverv, han kan ikke føle det rette Ansvar for den mangelfulde Maade, paa hvilken han udfører det. Det er ikke muligt, naar man Dag ud og Dag ind skal udføre en betydningsfuld Gerning, til hvis rette og tilbørlige Udførelse man savner den fornødne Evne, desuagtet at bevare den sande Ansvarsfølelse for Gerningens rette og tilbørlige Udførelse. I Stedet for den sande Ansvarsfølelse, der søger sin Tilfredsstillelse i egen Bevidsthed om sand Pligtopfyldelse, træder derfor nødvendigvis den falske Ansvarsfølelse, der tilfredsstilles

ved Medmenneskenes og navnlig Standsfællernes Mening. Det gælder om at bevare Skinnet, om tilsyneladende at gøre sin Pligt, selv hvor dette kun kan ske paa den sande Pligtopfyldelses Bekostning.

Forskellen mellem den sande og den falske Ansvarsfølelse træder tydeligst frem i vedkommendes Handlemaade, naar han bliver sig en begaaet Fejl bevidst. Den sande Ansvarsfølelse vil da paalægge ham det som den mest uafviselige Pligt at søge at bøde paa den begaaede Fejl ved at yde eller forskaffe den forurettede al den Oprejsning og Erstatning, som det er muligt at skaffe ham. Den falske Ansvarsfølelse vil derimod tilskynde vedkommende til at søge Fejlen dækket og skjult, selv om dette kun kan ske ved bevidst yderligere at forøge den begaaede Uret.

Denne Forskel mellem den sande og falske Ansvarsfølelse fik et klart Udtryk under Rigsdagsforhandlingerne om Loven om Erstatning for uforskyldt Varetægtsarrest. Justitsminister Nellemann formente, at Forhørsdommeren vilde være den uforskyldt arresterede behjælpelig med at faa Oprejsning; han anbefalede derfor varmt Lovforslaget: en Rigsdagsmand, der selv er Retsbetjent, mente, at det vilde være Forhørsdommeren meget ubehageligt, naar saadan Oprejsning blev tilkendt den uforskyldt arresterede, fordi dette i væsentlig Grad vilde nedsætte Dommerens Anseelse som saadan; han fraraadede derfor Lovforslagets Vedtagelse.

Da det saaledes gælder om at bevare Anseelsen som Dommer, saa fører denne falske Ansvarsfølelse naturligt til en Tilbøjelighed til at dømme, som andre tidligere har dømt i lignende Tilfælde. Derfra hidrører den blandt vore Jurister almindelige Misforstaaelse af Begrebet „Retspraksis". Naar et vist Spørgsmaal gentagne Gange er blevet besvaret paa en vis Maade, saa anser vore Dommere sig forpligtede til at følge i dette Spor, selv om det i det foreliggende Tilfælde er aldeles klart, at dette fører til Uret, til Krænkelse af Sandhed og Retfærdighed, altsaa til Brud paa Retssikkerheden, som de netop er satte til at værne om.

Det er Skematiseringen og Rubriceringen ifølge den udvortes Lighed, der atter ad denne Vej paatrænger sig Dommerne. De trøster sig dog let over den saaledes begaaede Uret, der formentlig ikke kan lægges dem til Last, men skyldes deres Forgængere, der har skabt den uretfærdige „Retspraksis". Dette minder om Fiskerkonen, der troede, at Aalene var saa vante til at blive flaaet levende, at de ikke mere kunde mærke det.

I min første Artikel i „Tilskueren“ for Maj 1895 citerede jeg fra et eneste Højesteretsaar ikke mindre end 6 Højesterets-domme, ved hvilke Overrettens Domme var underkendte paa en saadan Maade, at det er aldeles klart, at Overrettens Assessorer ikke kan have været blinde for det urigtige og uretfærdige i de af dem afsagte Domme. Dommerne har imidlertid troet, at de paa Grund af de foreliggende Sagers Lighed med tidligere paakendte Sager i Kraft af Principet om „den faste Retspraksis“ var nødsagede til at dømme, saaledes som de gjorde. At dette beroede paa en Misforstaaelse, fremgaar af Højesteretsdommene. Man har ganske vist villet forsvare disse Overretsdomme med, at Overretten var uberettiget til at bryde „Retspraksis“, hvilket Højesteret derimod skulde være berettiget til. Men i den Grad er dog Ret og Uret ikke blandet i en Gnavpose, at hvad der er Ret for Overretten skulde kunne være Uret for Højesteret og omvendt. Hvis man vil gøre sig bekendt med Højesteretsdommene, vil man let se, at denne formentlige Lighed mellem de foreliggende Tilfælde og de ældre Domme kun var rent udvortes og overfladisk. Havde Dommerne set og forstaaet den tilstedeværende væsentlige Ulighed, havde de ikke ladet sig vildlede af den tilsyneladende Lighed. Det kan f. Eks. umuligt være Kriminal- og Politirettens Mening, at naar en Mand underskriver et Dokument med det Navn, under hvilket han alene kendes, saa skal han dømmes for Falsk, altsaa for en vanærende Forbrydelse, naar det oplyses, at det benyttede Navn i større eller mindre Grad afviger fra hans Familienavn. At underskrive med et „opdigtet Navn“ er ganske vist Falsk; men hvor mange hæderlige og ansete Mænd har ikke foretaget større eller mindre Forandringer med deres Navn, og der kan dog ikke være Tale om at dømme dem for Falsk. Af denne rent udvortes Lighed lod Retten sig imidlertid i et af de citerede Tilfælde forlede til sin urigtige Dom, idet den undlod at nævne, at Manden havde tilføjet sin rigtige Bopæl, hvilket jo aldeles klart beviste, at det „opdigtede Navn“ ikke var benyttet i svigagtig Hensigt.

Det er overhovedet karakteristisk, at Overretterne saa ofte i deres Domme lader unævnt og uomtalt netop de Omstændigheder, der for enhver uhildet Betragtning aldeles klart og utvivlsomt maa stille sig som netop de væsentlige, de, der karakteriserer det paagældende Forhold og derfor netop burde have den afgørende Betydning ved Dommens Afsigelse. Dette kan hidrøre fra Dommernes Mangel paa Forstaaelse af, hvad der er væsentligt,

og hvad der er uvæsentligt; men ofte er Fejlen saa øjensynlig, at man i alt Fald har ondt ved at tænke sig en saa udpræget Mangel paa Forstaaelse.

Hvad Grunden til denne Overrettens Tilbøjelighed til netop at fortie Sagens væsentligste og afgørende Momenter nu end maatte være, saa har denne Udeladelse en dobbelt Virkning: den nærmeste Virkning er den, at Dommen derved faar Udseende af at være vel begrundet og stemmende med Sandhed og Retfærdighed, hvorved Dommernes Anseelse styrkes. Men i jo højere Grad det lykkes at fremkalde denne for Dommeren behagelige Virkning af Udeladelsen, des stærkere træder dennes videre Virkning frem, nemlig den, at den Part, der i Virkeligheden har Sandheden og Retfærdigheden paa sin Side, han stemples ved Dommen som den, der ikke blot formalistisk juridisk har Uret, men ogsaa moralsk, ogsaa fra den sande Retfærdigheds Standpunkt. „Spot og Skade følges ad“ paa denne Maade. Ikke blot taber han Sagen skønt han burde have vundet den, men han fremstilles tilmed som den, der har haft moralsk Uret, har gjort sig skyldig i et mere eller mindre skammeligt Forsøg paa et Retsbrud, ja hans gode Navn og Rygte kan ligefrem blive givet til Pris. Hvis derimod Dommen havde givet en korrekt med de virkelige Forhold stemmende Fremstilling, saa vilde Alverden have kunnet se, at han i Virkeligheden havde Sandheden og Retten paa sin Side, og naar Dommen dog gik ham imod, maatte dette tilskrives Mangler i Lovgivningen eller i Domstolenes Opfattelse af den; men derved vilde Dommernes Anseelse svækkes.

Jeg skal citere en Dom, der er meget karakteristisk om just ikke i sidstnævnte Henseende, saa med Hensyn til vore Dommeres Mangel paa Forstaaelse af, at deres Opgave er Hævdelse af Retssikkerheden, og paa deres Misforstaaelse af Begrebet „Retspraksis“.

Som bekendt er det i mange Forhold Skik og Brug at konstatere en Retshandels Afslutning ved en ydre Handling, og Domstolene er da heller ikke i Tvivl om, at naar der ved en Studehandel er drukket „Lidkøb“ eller givet „Haandslag“, saa er dette et Bevis paa, at Handelen er afsluttet. Ligeledes naar man har givet et Tyende „Fæstepenge“, saa er Tyendet fæstet. Paa samme Maade er det som bekendt Skik og Brug her i København, naar en Mand lejer en Lejlighed, uden at Kontrakten straks bliver underskrevet, saa gives der „Penge paa Haanden“, hvorved Leje-

maalets endelige og for begge Parter bindende Afslutning konstateres. Men uden at det er muligt at udfinde Grunden dertil, eksisterede der flere af Gældskommissionen og Hof- og Stadsretten afsagte Domme, der ikke i dette Huslejeforhold vilde anerkende, at denne „Given paa Haanden“ skulde konstatere Lejemaalets Afslutning. Det er nu klart nok, at der ikke ved saadanne Domme kunde dannes nogen bindende Retspraksis. Parternes Handling skifter ikke Karakter eller Betydning, fordi Domstolene misforstaar den eller ikke vil forstaa den.

Desuagtet opfattede Overretten det saaledes, og anvendte navnlig denne formentlige Retspraksis i et den forelagt Tilfælde, hvor Parterne ifølge selve Overrettens Fremstilling under Præceduren var enige om, at de i November Maaned havde forhandlet om Lejemaalet paa Grundlag af et ifølge tidligere Forhandlinger nedskrevet Udkast til Lejekontrakt, at der var fuld Enighed om dette Udkast, at Lejeren gav Værten 15 Kr. paa Haanden til Stempling af Kontrakten, og at Lejeren skulde komme igen i Januar Maaned. Uenigheden drejede sig kun om, at Værten paastod, at Lejemaalet var afsluttet, og at Kontraktens Underskrift kun blev udsat til Januar Maade, fordi Udkastet tillige indeholdt Kvittering for Betaling af et halvt Aars Leje 900 Kr., og dette Beløb kunde Lejeren først betale i Januar Maaned. Lejeren derimod paastod, at han havde forbeholdt sig først ved det ny Møde i Januar at tage Beslutning om at leje Lejligheden. Dette, at en Husejer skulde lade en Lejlighed staa til en kun eventuel Lejers Disposition i henved 2 Maaneder og saaledes være nødt til i Mellemtiden at afvise andre Lejere, er saa lidt sandsynligt, at næppe nogen, der er kendt med disse Forhold, vilde tillægge en saadan Paastand nogen Tiltro; desuagtet gav Overretten Lejeren Medhold, hvilket den begrundede derpaa, at „Citanten (Værten) ikke findes at have bevist, at endelig Kontrakt var afsluttet, i hvilken Henseende bemærkes, at der ikke kan lægges Vægt paa den Omstændighed, at der ved Forhandlingerne blev betalt Penge til Kontraktens Stempling.“ — Denne sidste Bemærkning er nu næppe rigtig; det maa tværtimod antages, at Overretten har lagt den største Vægt paa, at der var „givet paa Haanden“, og netop derfor ifølge den formentlige Retspraksis desangaaende har troet at burde frifinde Lejeren. Der er nemlig ingen Tvivl om, at hvis der ikke havde været „givet paa Haanden“, saa var Lejeren bleven dømt. Af Højesteretsdommen (H. R.-Tidende 1893, p. 518) fremgaar

det nemlig, at Værten havde ført 2 Vidner, der „begge har faaet det Indtryk, at det ved det i den indankede Dom ommeldte Møde i November kom til endelig mundtlig Afslutning af Lejemaalet,“ og „specielt har de forklaret, at indstævnte (Lejeren) lovede at indfinde sig en af de første Dage i Januar hos Appellanten (Værten) for at underskrive den i Udkast foreliggende Lejekontrakt og samtidig betale første Halvaars Leje, uden at han til dette Løfte knyttede nogen Betingelse eller noget som helst Forbehold“. Der forelaa altsaa et fuldt Vidnebevis for Kontraktens Afslutning, men da Overretten troede sig bunden ved den i og for sig urigtige Retspraksis, saa vilde den ikke tage Hensyn til dette Vidnebevis, og undlod derfor at nævne det anderledes end som foran citeret, der jo ikke kan give noget Menneske det Indtryk, at der forelaa fuldt Vidnebevis.

Denne Dom er i flere Henseender meget oplysende: den viser Overrettens slaviske Underkastelse under en formentlig om end aabenbart urigtig Retspraksis. Den viser, hvorledes det afgørende i saa Henseende er den rent udvortes, overfladiske Lighed, med Udelukkelse af de andre absolut væsentlige og afgørende Momenter, der nødvendigvis maatte føre til et andet Resultat. Den viser Overrettens Tilbøjelighed til at fortie disse Momenter, der vilde lægge Dommens Urigtighed aabent for Dagen. Og den viser endelig Rettens Mangel paa Forstaaelse af, at Retssikkerhedens Hævdelse netop er dens Hovedopgave, for hvilken alle andre Hensyn bør vige.

Men er Overretsdommen saaledes oplysende i flere Retninger, saa er Højesteretsdommen det desværre ogsaa: Det synes nemlig klart, at Højesteret i sin Dom maa være gaaet ud fra, at Lejeren har gjort Forsøg paa at gaa fra sit Ord og derved unddrage sig sin Forpligtelse; og saadan Fragaaelse synes ikke at kunne være sket i god Tro. Højesterets Mening maa formentlig have været den, at Lejeren vitterligt usandfærdigt havde forsøgt at fragaa sit Ord. Og dog dekreterer Højesteret „Sagens Omkostninger ophæves“.

Her kommer vi til et af de allersvageste Punkter i den Maade, paa hvilken vore Domstole hævder Retssikkerheden her i Landet, den Maade, paa hvilken de skifter Sol og Vind imellem Retten og Sandheden paa den ene Side, Uretten og Usandheden paa den anden Side.

Det er klart, at naar en Mand vil begaa en Uret, hvad enten det er Fragaaelse af en Forpligtelse eller Forsøg paa at tiltvinge sig en uberettiget Fordel, saa overvejer han først Chancerne for og imod. Jo gunstigere disse Chancer stiller sig for et heldigt Udfald og for et forholdsvis ubetydeligt Tab ved et uheldigt Udfald, des lettere vil han overvinde de moralske Betænkeligheder. Omvendt vil daarlige Chancer for Udbytte og til eventuelt stort Ansvar, hvis Forsøget mislykkes, virke til at afholde ham fra Forsøget. Naar Talen er om Hævdelse af Retssikkerheden, maa man virkelig tage ikke ringe Hensyn til de uhæderlige Elementer i Samfundet. Selvfølgelig kan der ogsaa opstaa Retsstridigheder mellem hæderlige Folk, hvor der virkelig er Tvivl om, paa hvilken Side ikke blot den juridiske men ogsaa den moralske Ret findes; men derom er der jo ikke Tale, naar den ene Part støtter sine Paastande paa vitterligt usandfærdige Foregivender eller Benægtelser; og at dette meget hyppigt er Tilfældet, at den løgnagtige Procedure spiller en meget stor Rolle for vore Domstole, derom vil man kunne faa Besked af enhver hæderlig Sagfører saavel her i Byen som i Provinserne. Der tales jo endog om en Benægtelses-Kunst, og derved sigtes naturligvis ikke til Benægtelser af, hvad der virkelig er usandt, dette er jo ingen „Kunst“, nej „Kunsten“ bestaar netop i paa fordelagtigste Maade at benægte Sandheden.

Undersøger vi nu de Chancer for og imod et heldigt Udfald, som vor Rettergangsmaade og vore Domstoles Praksis byder den, der bevidst vil fragaa en Forpligtelse eller tiltvinge sig en ulovlig Fordel (lad os for Kortheds Skyld kalde ham Svindleren), saa har han først et ikke ubegrundet Haab om et fordelagtigt Forlig under den befalede Forligsmægling. Statistiken beviser, at omtrent $^{3}/_{5}$ af alle ved Forligskommissionerne behandlede Sager bliver forligte, og dette anføres gerne som Bevis paa den store Nytte, disse for os ejendommelige Institutioner yder, men „alle siger, at Jeppe drikker, men ingen siger, hvorfor han drikker“. Statistiken viser, hvor mange Sager, der bliver forligte, men ikke hvorledes de bliver forligt. Og for Forligskommissionerne gælder i høj Grad det gamle Ordsprog: „Alle vil over, hvor Gærdet er lavest“, og naar Svindleren og en hæderlig Mand staar overfor hinanden for Forligskommissionen, saa vil Gærdet næsten altid se lavest ud paa den hæderlige Mands Side. Det er nemlig ejendommeligt, at Svindlerne i Reglen har deres Ting i en udvortes og overfladisk tilsyneladende bedre Orden end de godtroende,

hæderlige Mennesker. Og dernæst er „et magert Forlig bedre end en fed Proces". Selv om man er nok saa sikker paa sin gode Ret, vil det i heldigste Fald koste Tidsspilde og Bryderi samt positive Udgifter at vinde Anerkendelse af sin Ret. Derfor er man tilbøjelig til at slaa af paa selv den mest utvivlsomme Ret, og ethvert Afslag giver jo Svindleren en ren Netto-Fortjeneste.

Som ungt Menneske mødte jeg en Gang i en Forligskommission for Indklagede. Forligskommissionens Formand, en forhenværende Justitsminister, rettede den stærkest mulige Pression mod mig for at formaa mig til „i Mindelighed at anerkende Klagerens Fordring", idet han fremhævede, at der ikke kunde være mindste Tvivl om, at Indklagede vilde blive dømt ved Under- og Overretten. Vel maatte han indrømme, at der derimod var stor Rimelighed for, at han vilde vinde Sagen for Højesteret, men Sagens Procedure gennem 3 Instanser vilde koste langt mere, end den var værd. Under denne Pression erklærede jeg mig villig til Forlig, saafremt Modparten vilde erkende, at Klagerens Opførsel var den gemeneste Slyngelstreg. Dette anerkendte Modparten meget beredvilligt, og kunde da ogsaa roligt gøre det, eftersom ingen af de tilstedeværende var i mindste Tvivl derom. Forligskommissionen havde dog ikke med et eneste Ord forsøgt at lægge Pres paa Klageren eller den for ham mødende Sagfører, rimeligvis i Erkendelse af, at dette vilde have været aldeles forgæves. — Det saaledes sluttede Forlig tæller ogsaa med blandt Forligskommissionernes Resultater.

Hvis Sagen ikke forliges, men kommer for Retten, har Svindleren alle de Chancer, som Dommernes mangelfulde Uddannelse og deraf flydende Tilbøjelighed til at se rent formalistisk paa Sagen byder ham. Intet er saa uberegneligt som Udfaldet af en Proces, og ingen Sagfører vil nogensinde vove at forudsige dens Udfald, om den saa er nok saa klar og ren. Chancerne er altsaa slet ikke haabløse. Vinder Svindleren, er det altsaa en god Forretning, og hvis han taber, ja saa er Ulykken ikke saa stor; thi „Sagens Omkostninger ophæves", det vil sige, Svindlerens hele Tab reduceres til hans egne Udgifter til Sagfører og til Retsgebyrer. Navnlig Overretterne ser nemlig meget lemfældigt paa den løgnagtige Procedure. Selv om det er aldeles klart bevist, at en af Parterne helt igennem har støttet sin Paastand paa aabenbar og vitterlig Løgn, vil Overretten med Undtagelse af enkelte Arter af Sager, hæve Sagens Omkostninger. Og endnu er det ikke set, at Overretten har foranlediget en saadan Løgner kriminelt tiltalt

for hans Forhold. Vi lærte i min Studentertid, at dette kunde ske derved, at Retten i sin Dom udtalte „Justitiens Ret forbeholdes“, men i Praksis har jeg aldrig set dette anvendt; skønt der utvivlsomt mangfoldige Gange er al Anledning dertil. Derimod hænder det af og til, at en Underdommer af den for ham brugte Procedure finder sig foranlediget til at optage kriminelt Forhør; han er jo nemlig i Reglen tillige Politimester. Men hvor lemfældigt vore Domstole bedømmer den løgnagtige Procedure, fremgaar netop af Behandlingen af disse forholdsvis faa Sager. Det gaar hyppigt saaledes, at Tiltalte for Underretten idømmes en alvorlig Straf for Bedrageri efter Straffelovens § 252, for Overretten frifindes han eller idømmes højst en lempelig Straf efter § 257, og Højesteret er desværre ogsaa mest tilbøjelig til at anvende denne lempelige Straf som for Smaabedragerier.

Eksempelvis skal nævnes[1]): Tiltalte havde under en civil Sag løgnagtig benægtet at have skrevet eller underskrevet et af Modparten fremlagt Brev. Underretten anvendte § 252 4 × 5 Dage Fængsel paa Vand og Brød; Overretten § 257 14 Dage simpelt Fængsel. Højesteret ogsaa § 257 5 Dage Vand og Brød.

For Fremsættelse af et uretfærdigt Krav i et Dødsbo blev Tiltalte ved Underretten dømt efter § 252 3 × 5 Dage Vand og Brød, Overretten frifandt ham, Højesteret § 257 simpelt Fængsel i 8 Dage.

En Sagfører havde ført og vundet en Vejsag for Tiltalte, men denne nægtede at betale hans Regning for Udgifter og Salær, hvorfor han stævnede ham. Under denne Sag paastod Tiltalte, at han vel havde anmodet Sagføreren om at skrive Forligsklagen. men han benægtede at have givet ham Fuldmagt til at føre Sagen for ham, og opfordrede Sagføreren til at fremlægge skriftlig Fuldmagt. Det oplystes i Overretsdommen, at Vejsagen havde henstaaet ved Retten i c. 2 Aar, i hvilken Tid Tiltalte gentagne Gange skriftligt og mundtligt havde forhandlet med Sagføreren om Sagen, og under et Tingsvidne havde Tiltalte været tilstede og set at Sagførerens Fuldmægtig gav Møde for ham. Desuagtet benægtede Tiltalte altsaa at have givet Sagføreren Bemyndigelse til at føre Sagen for ham. Underretten dømte ham efter § 252. Overretten frifandt ham. Højesteret § 257 Fængsel paa sædvanlig

[1]) Jeg tør ikke citere Dommen, da jeg derved vilde udsætte mig for en Række af Injurie-Processer.

Fangekost i 20 Dage. Højesteret udtaler udtrykkeligt, at det maa antages, at Tiltaltes Benægtelse er fremsat i svigagtig Hensigt.

Højesteret anser det altsaa kun for en lidet strafbar Forbrydelse, naar en Mand forsøger at benytte selve Domstolenes Bistand til at bedrage sin Modpart. Jeg kan tværtimod ikke tænke mig noget mere oprørende Bedrageri. For mig staar det, som om det er Domstolenes Opgave at hævde Retssikkerheden, haandhæve Retten og Sandheden mod Uret og Løgn, og hver den, der paakalder Domstolenes Retsbeskyttelse, er derfor ti Fold forpligtet til absolut og ufravigeligt at holde sig til Sandheden. Den løgnagtige Procedure er derfor ikke blot den groveste Fornærmelse mod Dommerne og Krænkelse af Rettens Værdighed, men tillige det groveste Brud paa Retsordenen. Den, der paakalder Domstolenes „Retsbeskyttelse“ for ved vitterlig Løgn at tilvende sig ulovlig Fordel ved Domstolenes Hjælp, han har i Virkeligheden sat sig selv udenfor Samfundet, stillet sig i Modsætning til Retsordenen i langt højere Grad end baade Tyven og Røveren og den simple Bedrager. Naar vore Dommere desuagtet opfatter Løgnen som et temmeligt uskyldigt Proces-Middel, saa synes det mig, som om dette kun kan hidrøre fra en mindre rigtig Opfattelse af Dommernes ophøjede og ansvarsfulde Kald. I denne Henseende er det ogsaa betegnende, at Højesteret, der dog ser saa lemfældigt paa den løgnagtige Procedure for Underinstanserne, sikkert alvorligt vilde revse den Advokat, der vovede foran dens egen Skranke at fremføre en vitterlig og bevislig Løgn. Lad os tænke os et lignende Forhold i en privat Forening. Hvis t. Eks. 2 Medlemmer blev uenige og opfordrede Bestyrelsen til at afgøre deres Tvistemaal; hvis saa den ene af Parterne i sin Fremstilling af dette ved forsætlig, vitterlig Løgn søgte at tilvende sig ulovlig Fordel paa Modpartens Bekostning, altsaa søgte at faa Bestyrelsen til at forhjælpe ham i hans bedrageriske og svigagtige Gerning, mon saa ikke baade Bestyrelsen og hvert eneste af Foreningens Medlemmer vilde betragte dette som den groveste Fornærmelse og anse dette Medlem for uværdigt til at blive i Foreningen? Jeg kan derfor kun forstaa Domstolenes lemfældige Behandling af den løgnagtige Procedure som en Undervurdering af Domstolenes Opgave, Rettens egen Værdighed, og af Dommernes ophøjede og ansvarsfulde Gerning.

Rekapitulerer vi nu den hæderlige Mands og Svindlerens og Løgnerens Chancer under Proceduren, saa vil det ses, at Svind-

leren og Løgneren stedse indtager den gunstigste Stilling, den hæderlige Mand har derimod kun ugunstige Chancer. Hvem af dem, der vil vinde Sagen, er det ikke muligt at forudsige, kun dette kan siges, at naar af 2 Modstandere den ene kun bruger hæderlige og ærlige Kampmidler, den anden derimod alle Lumskhedens og Svigens Vaaben, og naar Kampdommeren da anvender samme Maal og Vægt for begge Parter, saa har den hæderlige Mand kun daarlige Chancer; dertil kommer, at naar Svindleren da vinder, saa er det en virkelig Gevinst, og hvis han taber, er Tabet højst ubetydeligt. Hvis derimod den hæderlige Mand taber Sagen, er det et virkeligt Tab, og hvis han vinder, er det ogsaa et Tab i alt Fald af positive Udgifter, ikke at tale om Tidsspilde, Bryderier og Ængstelser. Ham er saaledes Tabet vis, og saa er han endda udsat for, at se sit gode og ærlige Navn skamskændet i Dommen, hvis Dommen gaar ham imod.

Man kan derfor ikke undres, om alle hæderlige Sagførere varmt anbefaler deres Kommittenter hellere at forlige Sagerne, hvor klar og utvivlsom deres Ret end maatte være, end at prøve Procedurens hazarderede, tornefulde Bane. Herved lettes Forligskommissionens Arbejde, og Svindlerne vinder et utvivlsomt og klart Fortrin fremfor de hæderlige Borgere. — Men Retssikkerheden lider ubodelig Skade.

A. Hein.

NUTIDSTYPER FRA DET LITTERÆRE PARIS.

IV

Aristide Bruant.

> **A bas la romance et l'idylle,
> les oiseaux, la forêt, le buisson,
> — des marlous, de la grande ville
> nous allons chanter la chanson!**
> BRUANT[1]).

Gennem de ydre Dele af Paris strækker sig i en stor Bue en Række Boulevarder, omsluttende hele Byen. Det er brede Færdselsveje, ikke meget ulige dem, man i København har givet den samme Benævnelse: I Midten findes en grusklædt Promenade, besat med Bænke og bevokset med spæde Træer; paa begge Sider deraf de brolagte Gader, yderst Fortovene, begrænsede af Husenes høje Masser. Færdslen er stærk her og gør megen Larm, — men ingen Elegance forskønner med Afveksling det fattige, travle Liv, der her pulserer; Luften er graa af Støv, tung af Sved, dirrende af anstrengte Menneskers Raab og Tummel. Disse ydre Boulevarder — og specielt deres nordlige Halvcirkel — er Skuepladsen for efterfølgende Milieuskildring.

Nord for Boulevarderne skraaner Terrænet stærkt opad, med graa og skumle Husmasser, der brydes med hinanden i de særeste Vinkler; hist og her imellem dem skimtes ubeboede Byggepladser, fulde af Skrammel, og fattige Haver øjnes, besatte med Flagstænger og spinkle Lysthuse. To Bygninger behersker Kvarteret: Helt højt oppe ligger, uundgaaelig for Blikket, den umaadelige, stadig ufuldførte, Sacré-coeur Kirke, — en evig Kilde til Trods og Forfærdelse for Beboerne; og ikke langt derfra skimtes paa et

---

[1]) De udkomne af Bruants Viser findes samlede i to Bind under Titlen: Dans la rue. Chansons et monologues. Dessins de Steinlen. I og II.

fremragende Punkt en gammel, halvt forfalden Mølle: det berygtede Danselokale Moulin de la Galette, — de trodsiges og de forfærdedes Tilflugt. Dette uvejsomme, dette uudforskede og uudforskelige Terræn er beboet af Byens fattigste Arbejdere og deres arbejdsløse Kammerater: Proletariatet, de kommende Revolutioners store Gros; og spredt imellem dem bor de excentriske Kunstnere og Skribenter: Revolutionernes Antændere, — Anarkisterne. Dette — de naives Kvarter — er Montmartre.

Syd for Boulevarderne sænker Terrænet sig ned mod Byens Centrum. Kvarterets Fysiognomi bliver mere sammensat og mere luksuøst: her mødes Forstaden med den egentlige By, her paavirkes den af Byens Rigdom og kunstneriske Kultur, — og en egent krydret og vellystig Atmosfære slaar op fra disse Gader. Overalt findes smaa Artistknejper, udstyrede med pervers Elegance; dette er de store Kuriositetshandleres og den finere Demimondes priviligerede Kvarter.

De ydre Boulevarder, der som en Pulsaare strækker sig igennem disse to Kvarterer, modtager deres Næringsstof fra dem begge, — men først hen ad Aften, naar den graa og fattige Trængsel er forsvunden, naar Stilheden og Tusmørket har bredt sig over dem, og Lygterne netop er tændte, — først da faar de deres egentlige, karakteristiske Præg. Da kommer nede fra Byen Drosker og Ekvipager, førende Kvinder i stærkt farvede Toiletter, Mænd i Selskabsdragt op mod Moulin-Rouge, der lokker med sine langsomt svingende Vinger, straalende af røde Lys. Deres blege Teint, deres trætte Øjne, deres hidsende Farver og Parfymer fylder for en Tid Luften med Billeder af den overmætte Nydelsestrang. — Men samtidig kommer oppe fra Montmartres skraanende Gyder et Mylr af mørkklædte Kvindeskikkelser og unge sortsmudsede Mænd i blaa og smudsige Bluser ned paa Boulevarden. Snigende tager de den i Besiddelse, — og mod Billederne fra nys staar nu Billeder af den direkte og brutale Kamp for Livet. Ude paa Promenaden, der ligger dunkelt hen, posterer Kvinderne sig, fyldende Luften med sultent Begær, med angstfulde Blikke, med hæse Raab, — kaldende til sig Arbejderne, der vender hjem fra deres Fabriker, Smaaborgerne, der tilfældig kommer forbi; men oftest finder de Ledsagere i de selskabsklædte Levemænd fra før, der søger ned mod dem paa deres Jagt efter ætsende Nydelser. Og bag hvert Gadehjørne, pressede op mod Muren, i Portenes mørke Gab staar de unge Blusemænd paa Lur; med spændte Miner følger de Piger-

nes Skikkelser, der flakker frem og tilbage mellem Boulevardens Træer. Fra Tid til anden veksles et Raab, en Fløjten, — og det kan ske, at nogle af dem i Jalousi knytter deres store Næver om den Kniv, de altid bærer i Lommen. — I mange Timer behersker dette Liv nu Boulevarden.

Ved Midnatstid skifter den atter Udseende; da bølger paany store Strømme af Mennesker igennem den: Teatre, Danselokaler og Variétéer bliver lukkede, — og paa Vejen hjemad søger Folk endnu Adspredelse før de gaar til Ro. En stor Del begiver sig ned mod et Hus i Boulevard Rochechouart, dér hvor en broget Laterne skinner udenfor. Her er Skodder for alle Vinduer, og Døren aabner sig først, naar man ringer. Sang og Skrig smælder ud af Døren, der aabnes. Det er Le cabaret du Mirliton, — Aristide Bruants Knejpe.

Straks naar man træder over Tærsklen, blændes man af det stærke Lys og den voldsomme Tummel. Imod den indtrædende slaar et enstemmigt Skraal, et Par Versstrofer, brølede i Kor af alle Gæsterne som en Velkomst, — en Hilsen, der indeholder en grov Forhaanelse af den, der kommer ind. Man trænger sig frem mellem Bordene, man ser sig om for at finde en Plads. Fra alle Vægge lyser malede og modelerede Skitser af den mest forrykte Art en i Møde med vrængende Fjæs. Paa Gulvet synes hvert Sæde besat, — og man opdager hurtigt, at det netop er Boulevardens typiske Aftenbefolkning, der her har givet Møde: smaa Pigebørn i tyndslidte Kjoler, opstadsede med røde Sløjfer; regnbuefarvede Demimondedamer, fulgte af mandlige Skjortebryster; hist og her Grupper af nysgerrige Smaaborgere og af fremmede Turister, der sidder stille med optrukne Øjenbryn, forlegne ved at være her sammen med deres Damer, som ses rødmende af Undseelse og af Fornøjelse.

Pludselig nærmer en Mand sig Stedet, hvor man staar; med træge, slængende Bevægelser skyder han sig frem mellem Bordene. „Hvad staar du og glor efter der, dit store Fæ!“ raaber han en ind i Øret, overdøvende Larmen. Man ser paa ham: Han er høj og svær med glatraget Ansigt og mørke, dybtliggende Øjne; en sort Fløjlsjakke har han paa, et stort ildrødt Tørklæde er slynget om Halsen, og Benene stikker i mægtige Skaftestøvler. „Du søger efter en Plads?“ Han kaster et Blik om i Lokalet, — og strækker Armen bydende ud: „Skrub derhen i Hjørnet; der kan du knibe dig ind ved Siden af den tykke Tøs. Bliver hun dig for

varm, saa kild hende bare; jeg kender hende, det staar hun ikke for!“ Folk omkring ler og klapper i Hænderne: Bruant! Bruant!

Man finder sin Plads, og kort efter ser man Bruant med megen Anstand stige op paa et Bord midt i Lokalet. Med Støvlerne skubber han Glas og Flasker til Side; han stikker begge Hænderne ned i Bukselommerne, og mens Hovedet luder forover og Munden trækkes ned i en foragtende Bue, begynder han at fremsige et af sine Digte. I samme Nu bliver der dødsstille i Lokalet; alles Øjne retter sig op mod ham, — og de, der forstaar, og de, der intet forstaar, alle føler sig hurtig sælsomt betagne af Stemningen, der breder sig ud fra denne Mand. Man hører kun hans brutale og skærende Stemme, akkompagneret af ensformige Klavertoner. Og i de enkelte Raab, der afbryder ham, i de haanende Latterudbrud, der synes hvert Verses Refrain, og i Bifaldet til sidst er der en uvilkaarlig fanatisk Glød, der tyder paa, at disse Ord paa en ganske særegen, ja enestaaende Vis rammer og finder Genklang i det Publikum, til hvilket de henvendes.

Jeg er ikke blind for de Vanskeligheder, der frembryder sig for den, som vil forsøge at trænge nærmere ind i den Bruantske Digtning og lægge den til Rette for et litterært dannet Publikum; men lige saa klart staar det for mig, at Forsøget maa være af en ganske særlig Interesse.

Den første Vanskelighed frembyder Sproget. Bruants Viser er udelukkende skrevne i det parisiske Gadesprog, — ja i et Slang saa specifik montmartrois, at Folk fra Sydenden af Byen, fra Montparnasse, endog skal have Besvær ved helt at forstaa det. Men selv om man efterhaanden har lært de enkelte Udtryks Betydning, vil dog Tekstens intimere Historie, de mangfoldige Hentydninger, den hele lokale Atmosfære deri lægge Hindringer nok i Vejen for den, der ikke i Aarevis har levet blandt de Forhold, hvorunder Viserne fødtes. Dertil kommer Tekstens skødesløse Form, der har sin Grund i, at Digtenes første Bestemmelse er at synges eller fremsiges[1]). — Men paa den anden Side er

[1]) Tegneren Steinlen. der saa mesterligt har illustreret de to Bind: Dans la rue, skylder jeg Tak for en Del Oplysninger, som det ellers er vanskeligt for den fremmede at faa.

disse Visers sproglige Ejendommelighed netop egnet til at blive en Lære og en Tillokkelse for den moderne Læser. Den, der lever meget med Bøger, bliver ufejlbarlig paavirket af Sproget i Bøgerne, -- hvor skeptisk han end paa Forhaand stiller sig: De opdigtede Personers Tale vil efterhaanden blive ham saa tilvant, at der skabes i hans Øre et let stiliseret Talesprog, som for ham kan blive Normen for al Tale, kan komme til at synes ham ægtere end Livets eget. Læsningen af Bruants Digte vil atter med et voldsomt Ryk føre ham tæt ind paa Naturen. Disse Ord er saa nøgne, som ingen anden Litteratur vil kunne give nogen Forestilling om. Denne Diktion, — som er skrevet af en Digter — gaar aldrig udenfor den, der anvendes af en bestemt, af en forholdsvis faatallig, af en stærkt levende Klasse Mennesker, — og hvilke Mennesker!

Den anden store Vanskelighed frembyder Stoffet selv. Endog det Publikum, der uden Skrupler kan glæde sig over Nanna's og La Terre's kraftigste Passager, vilde sagtens føle sig krænket, hvis Bruants Viser blev det forelagt uden Censur. Emnerne hindrer Omtalen af saare mange Digte, af de oprindeligste, de bedste; de vilde endog — uden Læsernes Overbærenhed — umuliggøre en Omtale overhovedet. Thi medens al anden Litteratur kan beskæres for de farligste Passager og derefter dog præsenteres med stort Udbytte, vil selv et med Forsiglighed udsøgt Digt af Bruant paa den mest kompromitterende Vis forraade Restens Art, — i den Grad er alle prægede af samme Aand. Deres Undskyldning faar de derved, at de slet ikke er skabte til at være Litteratur; de er Folkepoesi, fordi de — fødte af en naiv Sjæl — er formede tilfældigt, lejlighedsvis og alene til umiddelbar Underholdning for den jævneste Opfattelse; men deres særegne, deres hidtil enestaaende Karakter faar de, fordi Digteren, der skabte dem, saavel som de Mennesker, han taler til, og de, han taler om, alle hører til en Klasse, som ikke nogensinde tidligere er dukket op i Dagens Lys, til Beskuelse. I de store Byers Liv former hvert Samfundslag sine Begreber om Dyd og Last, om Ære og Lykke, om Glæde og Sorg, — alle forskellige, alle angribelige ud fra de andres Synspunkter; denne Poesi aabenbarer et Samfundslag, som alle de andre er enige om at foragte, — og med Rette: thi et dybere fornedret eksisterer ikke. Man befinder sig her helt paa Bunden af det moderne Samfund; de Mennesker, der her for første Gang træder frem til Beskuelse, har deres Syn paa Friheden, paa Kvinden, paa Døden, paa Eksistenskampen, paa Nydelsen; de er

Mennesker, som alle andre er det, — men alt hos dem er præget af Forhold, der med Rette stiller dem udenfor Samfundets Liv. Og da de af deres Digter er skildrede uden Hykleri og uden Sentimentalitet, men med den rolige, sikre, snarest sympatiske Forstaaelse, som svarer til den, man ofte træffer hos de andre Samfundslags objektivt skildrende Medlemmer, — saa hører deres Verden fra nu af ind under de af menneskelig Aand belyste Lande, saa vist som deres Skildrer er en af Litteraturens Frembærere.

Lad os lytte efter, hvad han fortæller os.

Moi je ne sais pas, si je suis de Grenelle,
de Montmartre ou de la Chapelle,
d'ici, d'ailleurs ou de là-bas;
mais je sais bien que la foule accourue,
un matin, m'a trouvé sur le tas
dans la rue.

Hermed er Tonen straks anslaaet. Mennesket, som her begynder at tale om sit Liv, staar fra første Øjeblik klart for os som en overflødig. Født i et hensigtsløst Lune af Naturen, er han straks af Samfundet berøvet enhver Sandsynlighed for nogensinde senere at kunne komme ud over den Tilfældighedernes Eksistens, der er dem forbeholdt, som den gode sociale Orden paa Forhaand vægrer sig ved at have noget at gøre med. Men lige saa lidt som han anklager sin Moder, fordi hun har skænket ham Livet, alene af den Grund, at han ikke ved, hvem hans Moder er, — lige saa lidt ser vi ham senere rase imod den velhavende og velordnede Eksistens over ham: Han kender den ikke, og han bryder sig ikke stort om at lære den at kende. Han er født Sangviniker, – som Hunden er det, som Rotten, som Svinet.

Va, mon vieux, va, ne te fais pas de bile,
t'es dans la rue, va, t'es chez toi.

Gaden bliver hans Hjem; paa Gaden finder han de Nydelser, der falder i hans Lod, han finder sin Føde der, og der finder han de Væsener, der bliver hans Omgang Livet igennem. Gaden betinger hans Eksistens og giver den dens Indhold; derfor kommer dens Liv til at forme alle hans Begreber. Fra hans Fødsel af er saaledes de Vilkaar bestemte, der skal præge og begrænse hans Tilværelse.

Barndommen tilbragte han i snævre Gyder sammen med Børn som han selv; han sov paa Fæstningsværkernes Græsskraaninger eller i Kvistkamre hos Kvinder, hvor Mænd gik ud og ind: — allerede dette sætter kraftige Grænser for alle kommende Tilfældigheder. Nu er han voksen; han har intet lært, thi ingen har villet lære ham noget, — hvordan skal han nu skaffe sig det, der er nødvendigt til at holde Livet oppe? Her synes intet Valg muligt: Nødvendigheden byder sig frem af sig selv.

Je n'ai jamais connu d'autre famille
que la petite marmaille[1]), qui fourmille,

siger han. I Virkeligheden bliver en af de Kvinder, han hver Aften ser i Vrimmel paa Boulevarderne. Legekammeraterne fra hans Barndom, nu den Støtte, han har nødig for at kunne leve. Hans Manddoms Drifter drages imod hende, og da hun, ligesom han selv, ikke har andre Æresbegreber end dem, man har lært hende, bliver det hende, der kommer til at fortjene til Livets Ophold for dem begge. Hun sælger sig; han lever deraf og beskytter hende derfor, — andet forstaar han ikke.

Il savait juste assez compter
pour savoir ce que peut rapporter
la petite Rose.

Hermed er Forholdet ordnet af sig selv, — og sammen med hende begynder han nu et Liv, der snart antager bestemte Former som ethvert andet.

Dette Forhold forekommer jo ellers ikke i det moderne Liv, — i alt Fald ikke saa enkelt, saa aabenlyst; det er derfor af Betydning at faa det lidt nærmere karakteriseret. Medens for den moderne Elsker den elskede ellers næsten altid enten er Herskerinden eller Slaven, — er denne Kvinde for denne Mand alt i ét Begreb. Hun er den svage, den værgeløse, der søger ind under hans Beskyttelse; hun er Søsteren, hvem de samme Traditioner, de samme Begreber, det samme Erhverv naturnødvendigt knytter til ham; hun er Slavinden, som venter og ønsker de Prygl af ham, som han alene har Ret til at give hende, — og hun er Forsørgersken, hvis Stolthed det er at bringe ham sin Fortjeneste, uden hvilken han ikke kan leve. Det er Naturens Baand og Livets

[1]) Samling af Pigebørn (marmites).

praktiske Forhold, der bliver de stærkeste Bindeled imellem dem, — og derfor ser han paa hende med den rolige Forstaaelse, som man kun træffer hos Mennesker, der fra Fødselen af er bestemte for hinanden. Han idealiserer hende lige saa lidt, som han bagvasker hende. Lidenskabsløst fortæller han om hende, naar han sidder paa de smaa Knejper sammen med Kammeraterne over en Flaske Vin:

Sa maman s'appellait Flora,
elle connaissait pas son papa,
toute jeune on la mit à l'ecole
à Batignolles.

Elle avait des manières très bien,
elle était coiffée à la chien,
elle chantait comme une petite folle
à Batignolles.

Elle gagnait pas beaucoup d'argent
mais j'etais pas bien exigeant;
on vend de l'amour pour une obole
à Batignolles.

Det specielt kvindelige hos hende betyder nemlig ikke stort for ham: Elskovsforholdet mellem dem lader hans Sjæl uberørt. Den er for enkel og for brutal til at forandres under hendes Paavirkning; hun ligner ham ogsaa for meget til, at hun skulde kunne gøre hans Sind mere nuanceret eller mildere, saaledes som Kvinder ellers paavirker Mænd. Sker det derfor, at han bliver forelsket i hende, da virker det blot paa ham som en voldsomt berusende Drik. Han bliver fuld, han taber sin sædvanlige Sindsligevægt, og hans egentlige Natur træder nøgen frem. Han begaar da taabelige Handlinger, — thi mod dette nytter ingen Fornuftgrunde.

J'ai le foie chaud, dans ma peau le sang bout,
quand je vois rouge dans le noir, je crève tout!
Gare au pante[1]), qui veut suivre ma gouge[2])
à Montrouge!

Quand elle tient le michet[1]) dans un coin,
moi, je suis à côté, pas bien loin;
et le lendemain le sergot[3]) trouve du rouge
à Montrouge.

Saadanne Anfald af Jalousi forekommer dog sjældent; han er altfor sikker paa hende: hun har jo engang for alle foretrukket ham for enhver anden, følgende denne afgørende Følelse: On ne

---

[1]) pante, michet: Betegnelse for Pigernes Klienter. [2]) Tøs. [3]) Politiet.

peut pas gober un Mossieu, qui vous fout de la galette[1]). Nej, i Almindelighed er det Forholdets rent praktiske Side, der interesserer ham mest, — og det bliver da netop hendes Mangel paa Foretagsomhed, der volder ham de Bryderier, han har. Hun er maaske ny i Haandteringen eller kejtet eller uden det rette Herretække, og da maa han vise hende, hvordan hun skal bære sig ad; hun kan ogsaa falde paa at bruge alle Pengene til Baand og Sløjfer, i Stedet for at give dem til ham, eller hun staar paa Gadehjørnerne og sludrer Tiden væk med de andre Pigebørn, —

pendant que le vent du Nord il soufle
par les trous du cul de mon grimpant[2])

Saaledes bliver hun for ham hovedsagelig kun Kilden til Indtægt, — og skulde Ulykken ske, at de blev skilte fra hinanden for længere Tid, ved at han kom i Mazasfængslet eller hun i St. Lazare-Hospitalet, da bliver det det rent økonomiske Spørgsmaal, der som Hovedmotiv klinger igennem, hvad de siger til hinanden ogsaa her, hvor dog Adskillelsen gør Tonen mildere.

Han skriver til hende:

Embrassons-nous, ma gigolette[3]),
adieu, sois sage et travaille bien,
tâche de gagner un peu de galette
pour l'envoyer à ton pauvre chien.
Nous retournerons sur le bord de la Seine
à Meudon, cueillir des lilas,
après que j'aurais fini ma peine
à Mazas.

Og hun til ham:

Vrai, de te savoir comme ça, sans le sou,
je me fais une bile!
T'es coupable de faire un sale coupe,
je suis pas tranquille.
T'as trop de fierté pour ramasser
des bouts de cigares,
pendant tout le temps que je vais passer
à Saint-Lazare.

Men gaar Affærerne efter Ønske, og er Kæresten ham ikke altfor utro med Kammeraterne, da bliver Blodet i ham tykt og

---

[1]) Man kan ikke blive forelsket i en Herre, som man faar Penge af.
[2]) Bukser. [3]) Kælende Benævnelse for Kæresten.

dovent, og ingen Utilfredshed foruroliger hans Sind. Han føler Trang til et regelmæssigt Liv, han behager sig i Vaner, — og mere og mere kommer han til at ligne Smaaborgeren, der, efter at have ordnet sine Forhold, nu lever tilfreds af sine Renter. Er Eksistensen end usikrere for ham end for den lille Bourgeois, saa besidder han dog den samme Tilfredshed ved de bestaaende Forhold, den samme Uvilje, ja Had mod saadanne Bestræbelser, der kunde gribe forstyrrende ind i hans tilvante Levevis. Ingen af de to vil Samfundet — som Institution — til Livs, fordi ingen af dem i deres Sind bærer Billedet af en mere fuldkommen Ordning af de menneskelige Forhold; og da er al Utilfredshed kun tilfældig, forbigaaende og betydningsløs.

En saadan Utilfredshed kan han nære overfor Arbejdet, som han ser overalt omkring sig, og hvori han ikke selv tager Del. De Argumenter, han anfører derimod, falder aldrig sammen med hans arbejdende Kammeraters. For dem er Hovedspørgsmaalet med Rette det: hvorvidt det lønner sig tilstrækkeligt i Forhold til deres Slid; han hader Arbejdet derimod, fordi det indgyder ham Angst. Det løber ham koldt ned ad Ryggen, naar han ser de andre arbejde oppe paa de høje Bygningsstilladser eller sysle med deres Maskiner i Fabrikerne.

Le travail, c'est ça qui nous crève!

raaber han; han vil nok have sine Lemmer i Behold! Derfor er han en hyppig Gæst i de Knejper, hvor de strejkende holder til, og paa Møderne, hvor Agitatorerne er i Virksomhed. Der sidder han og brøler med de andre uden egentlig at forstaa, hvad Talerne mener;

mais je sais qu'ils parlent pour la bonne cause, —

det er ham nok; og han klapper som en rasende ad den Moral, hvori det hele synes ham at munde ud:

Plus de lois, plus d'armes, plus d'église!
Faut plus de tout ça! .. Faut plus de rien! —

En Utilfredshed saa grænseløs som denne vil altid være let at berolige. I Arbejdet hører han ikke hjemme, — der ud fra vil han aldrig kunne overbevise nogen om sin Selvfølelse og sine krænkede Rettigheder.

I enkelte Øjeblikke kan man derimod gennem hans Ord fornemme en revolutionær Glød, der er af en ganske anden Art,

og af en ganske anderledes Betydning; thi den hviler paa en Selvbevidsthed, saa haanlig, dyb og vild, at man uvilkaarlig standser, lytter og bliver overbevist i samme Nu. Det er, naar han ret for Alvor føler, hvilken Betydning han og hans Verden ejer i de store Byers Liv. Gennem sine Erfaringer ved han, at de, der frivillig søger ned mod den, hver og en tilhører det Samfund, der er enigt med sig selv om at støde ham fra sig, — og instinktmæssig aner han, at alle de sminkende Begreber, al den Glans og Stilfuldhed, hvormed dette Samfund søger at pynte sig for at stive sig selv af mod Fald, at alt dette brister som Lænker af Spindelvæv for Kraften af den Drift, der drager det tryglende ned mod hende, der er hans Lige, hans Ejendom. Samfundet selv faar kun nu og da Lejlighed til at kaste et Blik om paa Reversen af sin egen prunkende Medalje; han og hun er sig bevidst at se hele Bagsiden og altid kun den. Da føler de deres Magt, da føler de deres Værdi, da svulmer deres Sind af Stolthed og Haan, og da formes deres Stemninger til en Triumfhymne til Ære for dem selv.

Han synger:

Le riche a ses titres en caisse,
nous avons nos valeurs en jupon,
et malgré la haute et la baisse
chaque soir on touche un coupon.

Le pante a beau faire des largesses,
il ne peut être aimé comme nous!
Il a beau fader[1]) nos goncesses[2]),
il ne sait pas leur foutre des coups.

Og hun endnu lidenskabeligere:

A l'heure des assasins,
dansons la ronde!
à l'heure des assasins,
dansons la ronde!
nous endormons sur nos seins
les sergots et les roussins[3]).

Nous nous foutons bien des lois,
dansons la ronde!
Nous nous foutons bien des lois,
dansons la ronde!
Les ducs, les princes, les rois
se chauffent sous nos toits.

---

[1]) give Penge til. [2]) Kæreste. [3]) Politiet.

— Hvorledes gaar nu det daglige Liv for ham? Om Formiddagen slentrer han sædvanligvis ud paa Fæstningsværkerne, eller paa „La Butte“, hvis græsklædte Skraaninger fra hans tidligste Barndom har tjent ham til Ophold, naar han intet andet havde. Her ligger han og har det mageligt, saa længe Solen skinner; han halvsover og ryger Cigaret paa Cigaret, og ingen Tanker forstyrrer ham.

On prend des manières[1]) à quinze ans
puis on grandit sans
qu'on les perde.

Naar Mørket falder paa, driver han ned paa Boulevarderne; hvor skulde han ellers gaa hen? — dér er jo hans Salon, der er hans Sovekammer, hans Spisestue. Der er Aftenlivet allerede begyndt: Lygterne er tændte, og i deres usikre Skær ser han et Mylr af mørke Kvindeskikkelser bevæge sig tavst og lurende mellem de tynde Træstammer, saa langt hans Øje naar. Dem kender han: det er hans Kvinder, hans Ejendom, de arbejder for ham, de er erobrede af ham, ingen formaar at vinde dem fra ham. Og gennem hans Sind flakker et Skær af Mildhed og Medynk; de synes ham paa en Gang saa triste og kære, som de dér trofast gaar og slider for ham. Og han mumler halvt højt:

Elles sont des tas,
qu'ont plus d'appas
et qui n'ont pas
le sou dans leur bas.

Les cheveux frisés,
les seins blasés,
les reins brisés,
les pieds usés,

elles vont comme ça,
par-ci, par-là,
en appellant l'a-
mour, qui s'en va...

Han slutter:

Christ aux yeux doux,
qu'es mort pour nous,
chauffe la terre oùs'
qu'on fait leurs trous!

Og han gaar ned iblandt dem.

Her lever han nu, og Gadens urolige og dog saa monotone Præg stempler hans Sind. Han slentrer om fra Bænk til Bænk, kaster et Ord ind i en Gruppe, et Nik til en anden, og hans koldblodige Overlegenhed tæmmer og beroliger de hidsige Pigebørn, der lever i en stadig Krig indbyrdes, ophidsede af Jalousi eller af Konkurrencenid, fordi de trænger ind paa hinandens Fortove eller

[1]) fine Manerer.

underbyder hinandens Priser. For at muntre dem lidt fortæller han dem ogsaa, hvad han oplever, naar han gaar paa egen Haand: Han har faaet Brev fra en Kammerat og god Ven af dem alle, som just aftjener sin Værnepligt i Afrika, og som nu fortæller om sin skrækkelige Existens dernede: „On pleure encore quand on roupille[1]) à Biribi.“ Han har fundet et nyt og herligt Nattelogis i et af de store Vandrør, som er lagt hen i Avénue Trudaine: der er lunt og roligt, dér forstyrrer ingen ham, dér kan han gøre, hvad han vil. Saaledes gaar han og smaasludrer, og nærmer en Klient sig hans Kæreste, trækker han sig hen bag et Træ eller i en Portaabning for at se, hvordan Affæren løber af.

Andet Arbejde kender han ikke. Han faar da rigelig Tid til Iagttagelser og Eftertanke, og snart har han fuldt op af bestemte Meninger om alt, hvad han ser og hører.

Vejret, som Himlen sender, betyder noget ganske andet for ham, der lever sit Liv igennem med Kasket paa Hovedet, end for alle andre. For ham er Sommer Sommer, Vinter er for ham Vinter netop saa direkte, som Naturen selv skaber dem. Han vænnes til at betragte disse Ting uden Omsvøb; naar han fryser, ved han hvorfor; kommer Solen, da er det ham klart, at den staar der netop for at varme ham. Gennemblødes han af et Regnskyl, da tager han det med megen Ro, hvis hans Sind er fornøjet; er han paa Forhaand gnaven, skælder han i naive og brutale Udtryk mod vor Herre, som han tænker sig sender ham det. Og han betragter Dyrene, der fylder Gaden op. Halvt ubevidst holder han af dem, fordi de staar ham nær i alt. Han snakker til de gamle Omnibusheste og synes, de forstaar ham, og de omstrejfende Hunde skaffer ham en altid ny Fornøjelse. Deres godmodige Spilopper rører ham; han finder dem bedre end sig selv, og han klukker af Latter ved at iagttage deres Færd:

Ils sont de la rue, c'est des joyeux!
oui, — mais des joyeux honnêtes,
et malgré que ça soit que des bêtes
Ils ont de la bonté pleins les yeux!

Et puis ils trottent, — et puis les v'là:
Le blaire[2]) au vent, la queue en trompette
avec leur trou du cul, qui pète
au museau de celui, qui se trouve là.

---

[1]) sover. [2]) Næse.

Et le museau répond; Ça va bien,
je te remercie, m'en v'là d'un rencontre!
Tourne-toi donc un peu, que je te le montre
à mon tour! vas-y. vieux, sens le mien!

I øvrigt bliver det naturligvis først og fremmest hans nære Forhold til det erotiske Liv, der indvirker bestemmende paa hans Betragtning af alt, — selv af det mest fjerntliggende: han er jo en Art Elskovens Drabant, han tager næsten kun Hensyn til det af Tilværelsen, der direkte berører Driftslivet. Overfor den patriotiske Idé er han Verdensborger, — kun modificeres det kosmopolitiske Valgsprog efter hans Begreber til dette: hvor Pigebørnene er gode, dér er mit Fædreland. Tvinges han til at trække i Soldatertrøjen og gaa i Krig, da ved han vel, hvorfor han slaas, — og hans Opsang bliver:

Fréres, jurons sur ses appas,
que Bismarck n'y touchera pas.
Pour elle, à l'ombre du Drapeau
nous nous ferons crêver la peau!
Voilà pourquoi nous la chantons:
Vive la Noire et ses tétons!

Endogsaa overfor Døden beherskes han ganske af sine erotiske Tanker. Han forestiller sig i Ligbærerens eller Kirkegaardsgraverens Sted, naar han modtager de døde Kvinder:

Comme des mariées, couvertes des fleures,
tous les matins on m'en rapporte
avec leurs parfums. leurs odeurs, —
moi, je trouve que ça sent bon, la morte.
Je les prends dans mes bras. à mon tour
et puis je les berce, et puis je les couche,
en reniflant la goulée[1]) d'amour,
qui s'echappe encore de leur bouche.

Dog, Døden venter ham selv. Som oftest finder den ham vel en Vinternat, hen ad Morgenstunden, stivfrossen i et Tagkammer, paa en Bænk paa Boulevarden, eller under en af Seinens Broer. Den kan tage ham i et Fattighospital, hvor han er smidt ind, udsuget af alle Sygdomme, eller den kommer over ham, naar han ligger udstrakt paa en Landevej i Algier, falden af fra

---

[1]) Mundfuld.

Regimentets March, dræbt af Solen. Da udaander han sin naive Sjæl i et Suk som dette:

> Ici-bas, quoique j'étais un gonce[1]), --
> là-haut je serai peut-être un seraphin.

Men det kan ogsaa ske, at Døden venter ham under Guillotinen, — den, han dog stadig har søgt at komme udenom.

Som vi har set, har han aldrig næret noget bevidst Had mod Bourgeoisiet. Hans lovløse Eksistens har ikke følt sig trykket af Samfundets Overmagt, og dets Foragt har han mødt med et overlegent Skuldertræk. Dets Former og Institutioner, hvori han instinktmæssig ser saa meget Skaberi og Hyklen, kan kun vække hans spottende Medynk, og han er altid parat til at dele sin Kærestes Munterhed, naar hun taler om de unge Borgersønner, hendes Klienter. Ham, som det stadige Friluftsliv og de talrige Slagsmaal giver gode Legemskræfter, maa Samfundets forfinede Børn forekomme som latterlige og sygt affekterede Svæklinge; og naar denne usle Race nu uafladelig trænger ind i hans Verden med Fordringer, som han og hans maa efterkomme for at kunne leve, da kan hans Ringeagt for den potenseres til en forbitret Haan, som grumme let kan slaa ud i en Voldshandling. Saaledes sker det, at disse to Racer, der hver Aften mødes paa de ydre Boulevarder, begge drevne derhen af deres Nydelsestrang, nu en Nat støder sammen med Død og Drab i Følge for dem begge. Bourgoisen falder med en Kniv plantet i Ryggen; Morderen sættes fast, og uden mange Ceremonier dømmes han til Guillotinen.

I La Roquettefængslet sidder han da og venter Døden. Nu, da han ser den nær for sig og uundgaaelig, er han ikke længer bange for den. Denne Afslutning kom jo ikke uventet for ham, og hvad mister han, naar alt kommer til alt, med Livet? De, der har holdt af ham, tænker nu paa ham med Stolthed, — og for dem vil han vise sin sædvanlige uforstyrrede Overlegenhed, nu da han skal dø. Han vil stige op paa Skafottet, ligegyldigt rygende paa en Cigaret, og han vil lægge sit Hoved i Guillotinen med en Vittighed til Bødlen. Han aner nu den Mening, der er i, at han, der blev født udenfor Samfundet og mod dets Vilje, nu atter tages ud af Livet ved Samfundets Bud, — paa Gaden, dér hvor hans Eksistens begyndte.

---

[1]) gonce, marlou = Alphonse.

Et puis zut! et vivent les aminches[1])!
vivent les escarpes et vivent les grinches[2])! —
Un jour faudra, que je passe aussi
devant la foule encore accourue
pour voir ma gueule en raccourci
dans la rue.

Ovenstaaende Citater har jeg ordnet paa en saadan Maade, at de giver en sammenhængende Skildring af et Menneske, som indtil nu har været ukendt i Litteraturen; alle de citerede Ord er sagte af ét Væsen i det moderne Samfund, — og kan kun være sagte af ham. Det er først og fremmest dette, der giver Bruants Digtning dens Interesse.

Imidlertid er jeg ganske klar over, at denne Fremgangsmaade har forhindret mig i at stille Digtningens Kunst i den rette Belysning. Det, som her kan synes bevidst og tendentiøst, er i sig selv naivt; det, som kan forekomme lagt til Rette for et bestemt Formaal, er i Virkeligheden spredt og uvilkaarligt. Hele denne Poesi kan faa Udseende af at være et litterært Forsøg, og dog er den Livet selv.

Min Hensigt med denne Essay har da ogsaa kun været at ville vække Læsernes Interesse for disse to smaa Bøger, der er enestaaende i Litteraturen. Enestaaende ved deres Indhold, fordi Digteren her i ubevidst Hengivenhed for sit Emne bliver ét med den skildrede Type; fordi han, ved at leve med sine Personers Sjæl og tale med deres Tunge, giver Skildringen en Ægthed, som aldrig paa noget Punkt vil kunne betvivles. Enestaaende ved deres Form, fordi Digteren har evnet at give sin Poesi et saadant Udtryk, at den i disse sidste Aar har gennemtrængt et Samfundslag, som tidligere ingen Poesi har haft, at den er bleven optagen af det som et fuldkomment Udtryk for dets Stemninger og Refleksioner, — de, ingen før har kendt.

Bruants Viser synges overalt paa de ydre Boulevarder. Blandt de Mennesker, om hvem de beretter, gaar de i Afskrift fra Haand til Haand, i Ord fra Mund til Mund, — som naiv Folkedigtning. Fødte af deres særegne Forestillinger, kommer de efterhaanden til at forme og fæstne deres videre Sjælsudvikling. De bliver til ét med de Mennesker, blandt hvilke de eksisterer, og

---

[1]) Røver. [2]) Morder.

sammen med dem danner de en Livsværdi, som Omverdenen maa regne med, og som vil bidrage til at give de kommende Tider deres Præg. Denne Digtning er revolutionær uden at ville det. Den spreder Uro, skønt dens Præg er Tilfredshed; den peger mod fjerne Maal blot ved at skildre Virkeligheden; den moraliserer — med al sin Sympati for den laveststaaende Moral. Fordi den ikke er Litteratur som nogen anden, men et Stykke levende Liv, baner den ubevidst Vej for Anarkismens Idé.

Sven Lange.

RINNA HAUCH.

Min Bedstemoder Rinna Hauch var en saa original og ejendommelig Personlighed, at sikkert ethvert Bidrag, der kan gives til en rigtig og fuldstændig Opfattelse af hende hos de mange, hun i sit lange Liv er kommen i Berøring med, kan have sin Værdi. Da jeg har kendt hende meget nøje fra min tidligste Ungdom af, tror jeg, at jeg uden Ubeskedenhed kan lade efterfølgende Erindringer om hende se Lyset. Medens jeg var Barn, stod hun for mig, som for saa mange andre, som den skarpe, imponerende Kvinde, man nødig var ene i Stuen med. Men ved min Moders Død kom vi hinanden nær, thi hele hendes store Menneskelighed viste sig da for mig. Og skønt jeg den Gang kun var 15 Aar, udviklede der sig snart et saa varmt Forhold imellem os, at ikke alene al Skyhed hos mig svandt bort, men Aldersforskellen mellem os blev umærkelig til den Grad, at hun blev min Veninde og Kammerat og slet ikke en Bedstemoder. Det er jo kun den gamle Kone, jeg har kendt, men jeg fejler næppe deri, at hendes virkelige Natur stærkere og stærkere brød igennem netop i denne Periode af hendes Liv, fra hvilken jeg har haft Lejlighed til at samle mine Indtryk. En indgaaende Skildring af hele hendes Liv mangler jeg ganske Forudsætninger til at kunne give. Men mange Erindringer af hendes Livshistorie kender jeg fra Slægtninges Fortællinger eller fra hendes egen Mund. Og hvad hun selv har fortalt mig, tør jeg rolig genfortælle uden nærmere Undersøgelser, thi jeg har aldrig truffet noget Menneske, der var mere nøjeregnende med Sandhed end hun. Desuden maa hun have haft en usædvanlig stærk Hukommelse.

Sin Barndom omtalte hun altid som en meget lykkelig Tid, skønt hun mistede begge sine Forældre, inden hun var 9 Aar.

Hun blev sammen med sin Kusine Louise Wulf, hvem hun elskede højt, opdraget af sin Onkel, Kommandør Wulf, og hans Hustru paa Herregaarden Petersgaard i Sydsjælland. Hun var altid utrættelig i at beskrive sine Plejeforældres store Godhed, baade mod hende og Kusinen; selv var de barnløse. Det Liv, hun levede der, har sikkert ganske svaret til hendes Natur. Tonen i Hjemmet var meget fin men ganske tvangfri, og man mærkede endnu Dønningerne fra den franske Revolution deri, at Religion var et Æmne, der aldrig blev berørt. Allerede som meget lille maa hun have haft udpræget Karakter; hun morede sig kosteligt over et Træk, som hun vurderede højt. Hendes Moder boede et Par Aar som Enke paa Petersgaard; først efter hendes Død opdrog Wulfs hende. I de Aar levede hun i en Kres af kvindelige Slægtninge, som nok forkælede hende meget. En Dag, da de alle var forsamlede i Haven, gav hun sig til at græde, fordi hendes Moder skulde gaa bort. Tanterne prøvede paa alle Maader at stille hende tilfreds og bad hende endelig at holde op med at græde. „Ja, sagde hun, nu skal jeg holde op, men naar Moder kommer, saa begynder jeg ved Gud i Himlen igen“. Hun gik nu nok saa tilfreds og legede et Par Timer; men ikke saa snart saa hun Moderen, før hun stak i at brøle, som hun havde sagt, hun vilde.

Børnene havde fuldstændig Frihed til at tumle sig ude, noget, hun sikkert har benyttet sig af i fuldt Maal. Hun mindedes saaledes, at hun som lille red mellem Tyrenes Horn. Hun elskede Dyr, og der paa den store Gaard havde hun den rigeste Lejlighed til at lære deres Liv at kende. Hun sagde: „Jeg behøvede ikke at spørge, jeg kunde gaa i Stalden eller paa Marken og der faa Svar paa alt, hvad jeg ønskede at vide, men var der endda noget, som ikke stod mig klart, saa tog jeg Konversationsleksikonnet og følte mig derved overordentlig klog“. Lige fra lille forlangte hun altid det faktiske og naturlige, alle svævende Begreber foragtede hun. De to Børn fik ret gode Skolekundskaber, især i Fransk, men Skolegangen var ganske uden Tvang. Walter Scotts Romaner optog en vældig Plads i hendes Barndomsliv, hun og Kusinen aandede og levede for dem; derimod kunde hun ikke udholde Ingemanns Romaner. Hun sagde: „Jeg blev altid saa gyselig flov ved at læse dem“.

Ved Konfirmationsalderen kom hun til København, da Familien flyttede fra Petersgaard. Overgangen fra Land til By var overvældende, men hun blev snart greben af det meget ny i Byen,

især optoges hun af franske Timer hos Præsten Raffard, hvem hun altid omtalte 'med største Hengivenhed; han var nok en af hendes første Forelskelser. Fyldt 17 Aar i Juni blev hun i Februar gift med Hauch, der gik i sit 40 Aar. Legemlig var hun ikke mere udviklet, end at hun voksede saa meget, efter at hendes første Barn var født, at hendes Kjoler maatte lægges ned.

Hendes normale aandelige Udvikling blev stærkt hemmet af huslige Pligter og Barnefødsler, der fulgte Slag i Slag. Og dog er jeg overbevist om, at det, at der blev stillet de store Krav til hende næsten i Barnealderen, saa at hun ingen normal Ungdom fik, ikke fik den Betydning for hendes Udvikling som det, at hun blev gift med en Digter, kom ind i Kunstnerkrese og levede i bare Æstetik. Utvivlsomt laa al Kunst hendes Natur fjernt. For mig er det slet ikke noget Bevis paa det modsatte, at hun blev greben af sine ny Forhold og med Liv og Lyst indtog sin Plads i den Kres, Hauch førte hende ind i; det modsatte havde jo været meget unaturligt for et Menneske med hendes Livlighed og gode Evner. Det morede hende naturligvis at færdes mellem saa mange begavede Mænd og tages for fulde af dem. Man hører dog aldrig om, at hun har inspireret en Kunstner til et Arbejde, man hører kun, at hun kritiserede og gennem sin ubarmhjertige Skarphed hurtig vandt sig en frygtet Stilling. Hun indgød snart en mægtig Respekt som en, der aldrig tog til Takke og aldrig lod sig bestikke. Det faldt hende ret nemt at kritisere, for hun elskede slet ikke alle de Værker, hun levede i; det meste lod hende ganske uberørt. Hun elskede Shakespeare og Goethe, men hvor meget af det, disse to har skrevet, brød hun sig egentlig om? Shakespeare har jeg egentlig aldrig hørt hende angribe, men det var kun nogle faa af hans Stykker, hun atter og atter læste: „Hamlet“, „Romeo og Julie“ og enkelte andre; mange kendte hun slet ikke. Og Goethe, hvem hun næsten tilbad, var hun utrolig skaansellløs imod. „Faust“ kunde hun næsten udenad; „Vilhelm Meister“ og „Hermann und Dorothea“ vendte hun ogsaa stadig tilbage til. Men hans Digte, som hun dog maaske satte højest af hele hans Produktion, om dem har jeg ofte hørt hende udtale den dristige Mening: „Ja en 15—16 Stykker er guddommelige, men Resten saa jeg helst brændt.“

Men Goethe som Menneske blev hun aldrig træt af at beundre og især hans store Sans for Naturen og Naturvidenskaben. Trods alt, steg dog i hendes Ungdom den megen Æstetik hende til Hovedet. Hun fortalte selv, at hun som ung Kone, paa

Sorø Sø i Baad, deklamerede Oehlenschlägers „Da Herkules paa Marken stod“ for en Kres af Herrer og Damer, saadan at de alle svømmede i Taarer, og meget andet af samme Art. Kun ved at tænke paa den aandelige Atmosfære, der omgav hende i Sorø, bliver det muligt at forstaa, at hun virkelig har skrevet et Par Noveller, der fremkom netop i denne Periode af hendes Liv. Om dem tør man nok anvende det Udtryk, hun selv saa ofte brugte om Litteraturprodukter: „gyseligt Gods“.

At hendes kritiske Sans overfor andre er bleven abnormt udviklet, derom er der ingen Tvivl. Hun var nemlig utrolig morsom og kunde bedaare, hvem hun vilde, og det vidste hun meget godt og nød det og morede sig med at være denne dristige Aand, der slog ned som en Falk paa sit Bytte; thi for hende var det en Leg og ikke en Trang. Skal jeg slutte fra hendes ældre Aar, var hun mindst af alt en retfærdig Dommer i litterære Spørgsmaal. Et helt Digterværk kunde styrte sammen for hende, dersom blot én Scene vakte hendes Antipati. Sproget har altid interesseret hende meget, og hun formaaede ikke at beundre Kunst i en ufærdig Form. Jeg har hørt, at hun som ung skal have taget den ivrigste Del i sin Mands Arbejder og levet med i dem; som gammel manglede hun i en paafaldende Grad Interesse for og Forstaaelse af Hauchs Værker. Jeg tror ikke, at hun brød sig om en Linie af, hvad han har skrevet. Jeg har ofte hørt hende udtale sig med Beundring om Hauchs Opfattelse af almenmenneskelige Forhold, eller om en Udtalelse af ham om Kunst, men aldrig om noget af hans Værker. Hun sagde engang: „Det var godt iagttaget af Hauch, naar han sagde, at jeg ligner de islandske Sagakvinder, der aldrig glemmer og aldrig tilgiver, thi saadan er jeg netop“.

Mig forekom hun endog overordentlig begrænset i sin Evne til at opfatte Kunst, ja i mange Retninger var hun rentud stivsindet. Hun, der havde rejst meget i Italien og Sydtyskland, talte aldrig om de Kunstværker, hun havde set. Omtaltes dette eller hint Maleri, sagde hun altid: „Ja muligvis er det godt, men jeg har ikke Spor af Forstand derpaa. Det samme gjaldt Musik. Hun havde nok Respekt for de to Kunstarter, men hun vilde nødig i Lag med dem af Skræk for at give sig Mine af at tale med om noget, som hun ikke virkelig kunde bedømme. Nej, naar hun rejste, var det Befolkningen, dens Levevis og Naturen, som optog hende, men ikke Kunsten. Men i Sorø var hun jo paa alle Kanter belejret af Kunst og gav sig den da ogsaa ganske

i Vold. Senere blev hun træt af den Digterkres, i hvilken hun havde levet sin meste Tid, baade af dens Personligheder og dens Værker; og hun sagde en Gang til mig: „Digterne har jeg saamænd faaet nok af, baade for dette Liv og for det næste“. —

Hun har sikkert virket meget stærkt ved sin Person som ung uden egentlig at være smuk. Dejligt Haar havde hun og paafaldende smukke Tænder, og saa et Ansigt, der lyste af Livlighed og Aand, men hendes Figur var dog det smukkeste paa hende, og hun var selv meget stolt af sit ualmindelig sunde og velskabte Legeme; hun skal have haft største Omhu for sine elegante Hænder og Fødder. Meget forfængelig har hun været i sin Ungdom, baade efter eget og andres Sigende. Hun gik mest i Silke, altid med ægte Kniplinger, brugte de fineste Haandsæber og Parfymer; hun har fortalt mig, at hun havde saa mange Sko, at naar hun satte Par ved Par, kunde Rækken strække sig gennem et helt Værelse. Som gammel negligerede hun sin Klædedragt i høj Grad, men det har dog sikkert hængt sammen med noget i hendes Væsen. Var den naturlige Skønhed og Ungdom først borte, saa var i hendes Øjne alle Surrogater saa latterlige, at det bragte hende fra en rimelig Mellemvej meget for langt til den anden Yderlighed. Men sit sunde Legem blev hun ved at passe og pleje; hun satte mange Penge paa Bade og Gymnastik, hun gjorde Gymnastik hver Dag om Vinteren til sit 84 Aar og tog sit kolde Bad om Morgenen til den sidste Dag, hun levede. Hun fordømte ikke Koketteri, men havde naturligvis sin egen Teori deri som i alt andet. Formaaede en Kvinde at udnytte sine personlige Egenskaber og sin personlige Ynde til at bedaare med, saa var det „en Kvalitet“, selv om det blev drevet til fuldt bevidst Koketteri. Men alt kunstlet og „gemacht“ vakte hele hendes Spot og blev straks til en Synd. Hun kunde endnu paa sine gamle Dage være optagen af Erindringer om Charlotte Oehlenschlägers Evne til at forhekse alle, og til Trods for, at det meste, af hvad hun fortalte, kun var til liden Ære for Charlottes Karakter, kunde hun blive begejstret ved at mindes hende. Hun sagde: „Mig har hun saamænd ogsaa haft fuldkommen i sin Magt; det var da hendes Skyld, at eders Fader fik for smaa Sko“.

De var jævnaldrende; Charlotte døde, da hun var 24 Aar gammel, og inden den Tid var den fortryllende Magt, hun havde haft over hende, fuldstændig hævet; men det svækkede ikke i ringeste Maade hendes Beundring. Det samme gjaldt om Fru Heiberg.

Bedstemoder og hun stod hinanden meget nær i tidligere Tid. Bedstemoder var den første til at indrømme, at Fru Heiberg besad alle de indtagende Egenskaber, hun er saa utrættelig i at tillægge sig selv i sine Memoirer. Men Fortryllelsen svandt ogsaa der, og det i den Grad, at Bedstemoder i de senere Aar gjorde alt for at undgaa Fru Heiberg. En Dag gik saaledes min Søster og Bedstemoder en Tur i Hellebæk, hvor hun havde sit Landsted; da saa hun Fru Heiberg komme i sin lille Vogn oppe fra Bobakke, og uden at betænke sig et Øjeblik lægger hun sig lige paa Maven i Vejgrøften, for at blive fri for at hilse. Fru Heiberg saa det, forstod det og beklagede sig derover.

Efter almindelige Regler var der mange Huller i Bedstemoders moralske Sans. Det kom sikkert af, at hun ganske gav sig sin Sympati og Antipati i Vold. Nogle Synder var hende antipatiske, altsaa var det Dødssynder, saasom Usandfærdighed, Uredelighed, Bornerthed, Mangel paa Humanitet. Andre Synder havde hun derimod Sympati for, og saa dømte hun dem slet ikke; dette gjaldt især alt, hvad der kom ind under erotiske Uregelmæssigheder. Hun outrerede til den Grad Retten til at have Sympati og Antipati, at hun ofte begik de største Uretfærdigheder. Men hun indrømmede ogsaa andre den samme Ret, naar de angav en af disse Følelser som Grund for deres Optræden. „Ah, du hast die Antipathie, jo saa bøjer jeg mig straks". — Dette faar mig til at mindes Udtalelser af hende om Forholdet mellem Moder og Børn. Der kom næsten Patos over hende, naar hun talte om sine spæde Børn, og stærk og sund, som hun var, omtalte hun altid Svangerskabet som den lykkeligste Tid i en Kvindes Liv. Alt det primitivt moderlige bragte hende i Begejstring. „Men," sagde hun, „er Personligheden først kommen frem hos Børn, virker det ikke Spor paa mig, at jeg har født dem; det er et andet Væsen end det spæde, og jeg vil have samme Ret til at holde af det eller ej ganske som overfor alle andre Mennesker; kun derved finder jeg, at Kærligheden faar virkelig Værdi. Skarpt var hendes Instinkt som hos faa, og ofte saa hun ved første Blik, hvad et Menneske indeholdt.

Hun gav sig i det hele taget ikke Lov til at gro fast hverken i vanemæssig Følelse eller i Bevidstheden om at have afsluttet sin Læretid; men hun var i stadig fremadskridende Udvikling lige til sin Død. Det var et smukt Træk hos hende, at hun gerne vilde belæres. Traf hun f. Eks. paa et fremmed Ord i det, hun

læste, om det saa var i et Dagblad, og hun ikke gennem Ordbøger kunde klare sig det, skrev hun det ned og søgte saa Oplysning derom hos sin Søn, Overlærer Hauch, den Mand, hvis Kundskaber hun satte højest. Hun havde selv gode Sprogkundskaber, og lige til sin Død tillod hun sig aldrig at læse hverken engelsk, fransk eller tysk Litteratur i Oversættelse.

Nøglen for mig til saa meget i Bedstemoders Liv var den ualmindelige Jordiskhed, der prægede hele hendes Færd: faa Skrupler og faa Anfægtelser. Hun satte megen Pris paa, at hendes Mand anvendte Goethes Strofer paa hende:

„Aus dieser Erde quillen meine Freuden,
Und diese Sonne scheinet meinen Leiden.
Kann ich mich erst von ihnen scheiden,
Dann mag was will und kann geschehn."

Det Træk støder man paa overalt i hendes Natur. Alt religiøst laa hende fjernt, ja hun manglede ligefrem de nødvendigste Forudsætninger. Der fandtes hverken Anger eller Fromhed hos hende, og det abstrakte fik slet ingen Magt over hende. Hun skal i tidligere Tid have været kirkelig, men for hvert Aar, der gik, medens jeg kendte hende, fjernede hun sig mere og mere fra al Religion. Dog slog hun sig ikke til Ro. Hun søgte at forklare og klare Kristendommen og kritiserede den; dens Lære stod for hende som en fuldstændig Umulighed. Hun blev aldrig træt af at forarges over Forsøget paa at sammensmelte Kristendom og Rigdom, og hun kom i Fyr og Flamme over Præster i Almindelighed; jeg har tit hørt hende sige paa sin pudsige Maade: „Er det ikke mageløst, at Kristus siger: vogter eder for dem i de lange Klæder, og de eneste, der netop gaar med lange Klæder endnu, er Præsterne; men han har saamænd Ret. Raadet er godt og kan følges til alle Tider". Sig selv tro havde hun paa sin Ligbrændingsblanket frabedt sig Præst eller Bøn ved Kisten. — Bibelen var hende en meget kær Bog, som hun stadig læste i. Som gammel Kone, over de 80 Aar, forsøgte hun at sætte sig ind i andre Religioner, især den gammel-ægyptiske, som hun studerede i engelske Værker fra det kgl. Bibliotek.

Hun havde en glødende Natursans; men deri var hun ogsaa noget for sig og ikke som andre. Hun gik saa stille og alvorlig

med det; Udbrud og store Ord var hende imod. Hun imponerede mig altid ved den Maade, hun iagttog paa; det var saa intensivt og alvorligt, saa indadvendt, at man selv blev ganske stille og afdæmpet. Et ret karakteristisk Træk hos hende var, at hun med Undtagelse af Rosen ikke brød sig om fyldte Blomster. I hendes Have fandtes kun enkeltkronede, og saa vidt som muligt Blomster i deres oprindelige Skikkelse; saaledes vrimlede det i Haven af den lille vilde Stemodersblomst; jeg har aldrig set en Havestemodersblomst hos hende, og det gik saaledes med de fleste andre Arter.

Dyr havde hun megen Kærlighed til, og hun talte med dem paa en saare latterlig Maade. Det var en ren Komedie at se hende sammen med en Hund, hun holdt af. Men hun glemte aldrig, at Dyr var Dyr. Hun var uendelig god mod dem, men behandlede dem som Dyr uden Forvrængning af deres Natur. Der fortælles kuriøse Historier om hendes Besøg i zoologisk Have, dengang Bedstefader og hun boede paa Frederiksberg Slot. Der var en brun Bjørn, som hun havde givet det besynderlige Navn: „Nallemand Engel“. Der siges, at hun trakterede den med Sødsuppe, tillavet med Masser af syltede Kirsebær, og at hun havde ladet sig lave en lang Potageske, hvormed hun selv fodrede den. Tranerne morede hende meget, og der fortælles, at hun løftede op i sin Kjole og dansede foran deres Indelukke, idet hun sang: „Danse lille Trane, dans, danse“ og det saa længe, at det til sidst virkelig skal være lykkedes hende, at faa dem til at danse i Flok. Som gammel kunde hun ikke udholde at se et Dyr i Fangenskab.

Det af denne Verdens Goder, som jeg har set hende have mest Glæde af, var god Vin; den havde en overordentlig stærk Indflydelse paa hende. Naar hun blev drillet med, at hun holdt for meget af Vinen, sagde hun til sin Undskyldning: „Skulde det ikke komme deraf, at jeg er født i et endogsaa meget berømt Vinaar 1811?“ — Jeg rejste 1894 med hende til Wiesbaden, hvor hun skulde se at komme til Kræfter efter en svær Influenza. Paa Hjemturen tog vi op ad Rhinen og slog os ned et Par Dage paa alle bekendte Steder. Ingen ung Student kunde opflammes mere af Vinen end hun, dens Farve, dens Duft, alt bragte hende i Begejstring. Især husker jeg, at hun paa en Udflugt til Hochheim, medens vi gik op ad en hvid, støvet Vej, der førte til Byen, sagde: „Jeg er ligefrem meget højtidelig og føler mig som en Pilgrim, „der valfarter til et helligt Sted“. Vi fik da ogsaa Løn for vor

Vandring i den dejligste Vin. Tit deklamerede hun Goethes smukke Vers:

„Fetter grüne, du Laub
Am Rebengeländer“ o. s. v. — —

Der er ikke mange gamle Koner paa 83, der formaar det. —

— — — — —

De rige og fornemme hadede hun med et oprigtigt Had; de var hendes Rædsel, som hun sikkert var deres igen. Hun foragtede Rigdom, og hun havde Lov dertil, for hun var rentud spartansk i sine egne Vaner. Magelighed og Ladhed kendte hun ikke. Hun sagde engang, at den Kompliment, der i hele hendes lange Liv havde smigret hende mest, havde en gammel Tjenestepige sagt hende. Bedstemoder sad og lappede Bunden af en Sigte; Pigen stod stille og iagtog hende og sagde saa: „Det er Synd, at Fruen ikke er bleven en fattig Kone!“ Det var hendes Natur imod at ødsle i det smaa, men hun betænkte sig ikke paa at hjælpe i det store. Og naar hun gav, gjorde hun det paa en saa nobel og bramfri Maade, at man om hende med Rette kunde anvende Skriftens Ord, at den højre Haand ikke maa vide, hvad den venstre gør. Hun hentydede aldrig med et Ord til det gode, hun gjorde. Der kunde ikke tænkes noget mere absolut redeligt Menneske i Handel og Vandel, og hun havde den sjældne Evne aldrig at gøre sig afhængig af andre gennem Laan eller Gave, altid at sætte Tæring efter Næring, saa at hun aldrig manglede og kunde holde sig fuldstændig uafhængig, noget af det, hun satte højest. I hendes sidste Aar blev hendes Sparsommelighed maaske dog lidt smaalig. —

Et udpræget Træk hos hende var den store Sans og gode Følelse for Menigmand. Hun var ogsaa meget afholdt af alle jævne Folk. Det var saa kønt at se, hvor venligt, hun blev modtagen af Befolkningen i Aalsgaard, naar hun om Foraaret flyttede ud til sit Landsted. Og hun gjorde saa lidt ud af det, var hverken fortrolig eller nedladende, kun sig selv; og derved vandt hun dem. Alle Tjenestefolk holdt af hende og med god Grund, jeg har ofte smilet, naar jeg har hørt Pigen sige om hende: „Fruen er saa skikkelig —“. Da Grunden til hendes Landsted i Aalsgaard var købt, sagde en Fiskerkone, hvis Hus laa saaledes, at al Udsigt til Søen vilde blive hende berøvet, naar Landstedets Have voksede

til: „Før saa jeg alle mine Mandfolk blive paa Søen, end jeg mistede den Udsigt“ — og det rørte hende i den Grad, at hun aldrig har taget den Del af Grunden i Brug, der laa ud for Fiskerens Hus.

Det var sikkert hendes Sympati for de ringe i Samfundet og Foragt for de rige, der førte hende til at slutte sig til Socialismen. Naturligvis gik hun med Liv og Sjæl op i den og erklærede sig for afgjort Socialist. Hun indtraadte i Socialdemokratisk Forbund, holdt „Socialdemokraten“, og det var noget af det, hun Dagen igennem satte mest Pris paa, at studere Bladet fra Ende til anden. Hun var utrolig optagen af Partiets Ve og Vel, og alle hendes Tanker, hele hendes Fantasi blev sat i Bevægelse ved at tænke paa dets store Fremtid.

Som jeg har opfattet hende, var Kærlighed til det naturlige, oprindelige i Mennesket, Kærlighed til Naturen selv, Kærlighed til Dyr den røde Traad gennem hendes Liv lige fra Barndommen til de seneste Aar. Derfor maa vi, der har elsket hende, beklage, at hun først som gammel og egentlig langt senere, end hun havde behøvet det, lærte den Mands Skrifter at kende, der mest har grebet hendes Sjæl, nemlig Darwin. — Men hvad hjalp det, at hun som 80aarig Kone fik hans Skrifter i Hænde og paa egen Haand prøvede at sætte sig ind i dem. Hun var jo meget for gammel, og hvor skulde hun have Forkundskaberne fra. Jeg tør ikke bedømme, hvor meget af hans Lære, hun har tilegnet sig, men hun beskæftigede sig stadigt med den og med biografiske Skrifter om Darwin selv. Hun straalede af Begejstring, naar hun talte om ham, og fortalte snart et snart et andet Træk om hans mærkværdige Personlighed. Ja hun forfaldt rentud til Sværmeri for ham; jeg har hørt hende sige: „Tænk, om der var et evigt Liv, og man skulde træffe et Væsen som Darwin“.

Der var ingen større Glæde for hende end at høre Mænd diskutere et naturvidenskabeligt Emne, ingen 17aarig Pige kunde sidde mere stille, andægtig og beskeden end hun under en saadan Samtale. Hun, der var saa selvsikker og rolig for sin Doms Rigtighed i et litterært Spørgsmaal, blev ydmyg ærbødig overfor den mindste Belæring om et naturvidenskabelig Fænomen. — Det er min fulde Overbevisning, at var hun som yngre bleven ført ind i

Naturvidenskaben, og havde hun faaet Lejlighed til at anvende sine Evner til Studier af Naturen, vilde dette være blevet det samlende Midtpunkt i hendes Liv, og hun vilde da sikkert have naaet en glimrende Udvikling. Alt i hende vilde have koncentreret sig i Begejstring for det, hun læste. Men i Stedet for at blive oplært i konkret Naturvidenskab, blev hun forjasket i abstrakt Æstetik og splittede derved sin store Begavelse.

GUDRUN HERTZ,
FØDT HAUCH.

JULIUS LANGE.

Jeg ved aldrig at have set stateligere og skønnere Skikkelse; jeg tror ikke jəg har kendt nogen mere bedaarende Personlighed. Mange har paastaaet, at Julius Lange lignede en af Oldtidens Grækere; sikkert er det, at han lignede en af Renæssancetidens Fyrster, Franz den første af Toscana, saaledes som Rubens har fremstillet ham i den lille Skitse her paa Galleriet, blodrig og kraftfuld, levelysten og levedygtig, bred, fornem, rank, frisk og ilsindet fyrig, med en egen pompøs Mandighed i sin Fremtræden. Men Julius Langes Hoved var meget ædlere end Fyrstens, en sand Vismands Sjæl gav det sit Udtryk.

Talte han, spidsede man uvilkaarligt Øre. Selv naar det, han sagde, var noget ret ligegyldigt, lød det ikke ligegyldigt, naar Ordene kom fra hans Mund. Men oftest var hans Ord ogsaa vel værd at lytte efter; de bragte ypperlige Indfald, fine Iagttagelser, dybsindige Bemærkninger, som det var en stor Fornøjelse senere at genkalde sig og at prøve. Tonen, i hvilken de sagdes, kunde ofte være kaadt spøgende, undertiden var den vemodig alvorlig, men hyppigst var hans Tale en egen saltkrydret Blanding af Alvor og af Spøg. Den faldt altid saa velsignet jævn naturlig, uagtet Ordene kom langsomt og bestemt, med Eftertryk og Understregninger. Altid var de farvede af hans Temperament, alle var de prægede og myntede i næsten klassisk Form med hans ualmindelige og ejendommelige Personligheds Mærke.

Det var en Personlighed, der ikke behøvede at staa paa noget Kateder for at tage sig ud. Den lyste, hvor den kom. For de fleste vil jo dog den personlige Erindring om ham være Mindet om Julius Lange som Taler og Foredragsholder. Han var som skabt til at være det; Nydelsen ved at se ham forhøjede Nydelsen

ved at høre ham. Hans Foredragsform var fuldendt mesterlig, harmonisk skøn, aldrig snublende, uklar eller halvklar; enhver Periode, hans Stemme slyngede ud, faldt behændigt og gratiøst ned paa Eftersætningens Fødder, ikke én Pointe gik nogensinde tabt. Den altid beundringsværdige Form kunde dog ikke dække over, at selve Indholdet af Langes Foredrag var af forskellig Værdi. Desværre hørte hans sidste Foredrag i Kunstforeningen — hvis uhyggelige Afbrydelse har vist sig at være Dødens første Tag i sit snarlige Bytte — i saa Henseende afgjort til hans ringeste.

Det er naturligst først at minde om, hvad Værd hans Person og hans Tale havde for os, nu da vi skal søge at gøre os fortrolige med den Tanke, at vi aldrig mere skal se hans Skikkelse og høre hans Røst. Heldigvis forholder det sig dog ikke med Lange som med Høyen, Eftertiden vil kunne danne sig en fyldig og rigtig Forestilling om Julius Langes Betydning gennem hans Skrifter. Hans Forfatterskab er alligevel den bedste og den vigtigste Del af hans Virksomhed. For den, der aldrig har hørt Høyen tale, er det umuligt retfærdigt at veje de to sammen. Det kan synes os, at ingen Veltalenhed kunde være større end Langes; vi tør dog vistnok tro de gamle paa deres Ord, naar de paastaar, at Høyens havde en mærkeligt fængende Kraft, som Langes elegante Foredrag kun undtagelsesvis besad. Uden dette havde Høyen næppe naaet at faa en saa indgribende Betydning for sin Samtids Kunst. Lad dem være gode hver for sig! Uden at være uskønsomme for det meget fortræffelige i Høyens Skrifter tør vi derimod trygt sige, at Julius Langes Afhandlinger og Bøger er det ypperste, Danmark ejer af Litteratur om Kunst.

I en vis Forstand var Lange sikkert værdsat efter Fortjeneste. Alle vidste jo, at han pyntede sin officielle Stilling og ikke Stillingen ham, at han var vort Lands mest fremragende Kunsthistoriker, i væsentlige Henseender dets eneste fremragende Kunsthistoriker. Men alt for faa paaskønnede i Sandhed Værdien af Langes Skrifter. Og blandt disse faa var der sikkert endnu færre, der forstod den rigtigt. Lange skriver i en af sine smukkeste Afhandlinger: „Meget ansete Kunstkendere have paastaaet, at Velasquez var den største af alle Portrætmalere. Det være langt fra os at ville formindske hans Ros; men naar det ikke blot gjælder om Enthusiasme, men om Forstaaelse, maa der nøjagtigere Udtryk til. Velasquez's egen Karakter som Karaktermaler er alt for udpræget til, at den ikke ogsaa skulde have sin meget be-

stemte Begrænsning.“ Hvad Lange her har sagt om den store spanske Maler, gælder ganske om ham selv. Efter min Opfattelse var Langes Begrænsning stærkere afstukket, end de fleste følte eller vidste, han gjaldt for mange som Autoritet paa Omraader, hvor hans Adkomst til at være det næppe var synderlig stor. Men paa den anden Side var det, der laa indenfor Begrænsningen, saa betydeligt, at selv de af hans varmeste Beundrere, der har udtalt sig om ham, ikke synes mig at have beundret det nok.

En meget paafaldende Begrænsning hos ham var — som bekendt — hans Ringeagt for Smaating. Lad det end være sandt, at han saa for højt til at interessere sig for dem, jeg vil dog aldrig kunne indrømme, at denne Egenhed hos ham i og for sig var Beundring værd. Den, der rent umiddelbart elsker, hvad der er skønt, vil være glad og taknemlig for at finde det, hvor det saa er, enten det er i et Kirketaarn eller i et Stoleben. Lange vilde næppe kunde have bevaret sin ophøjede Ligegyldighed for Smaatingene, om en rent naiv Glæde over Skønheden i det smaa havde været stærkere i hans Natur.

Han vilde maaske ikke engang saa let have kunnet opsætte de Grænser mellem stort og smaat, det af mange Grunde altid vil være vanskeligt at drage, om han havde haft sin Styrke i det egentlige Kunstnerblik. Jeg vilde lyve frygteligt, om jeg sagde, at Kunstnerblikket ikke forekom mig at have den allerstørste Betydning for Opfattelsen og Værdsættelsen af Kunst. Men det betyder ingenlunde alt, hvad der undertiden paastaas. Det kan være temmelig overfladisk. det dømmer hurtigt mellem godt og daarligt, hæfter sig foran et Billede, hvor det standser med Beundring, fornemmeligt ved Liniernes, Farvernes, Behandlingens Skønhed, og nyder denne Skønheds Tillokkelser, for hvilke ingen Tunge let finder virkeligt forklarende Betegnelser, men kan atter glide fra det uden for Alvor at have loddet Dybden af den Opfattelse, som Billedet har givet Udtryk. Ethvert ædelt Kunstværk har sin stille Hemmelighed, som det ikke udleverer til den flygtige og tankeløse Betragter, selv om denne er en Kunstner. Der bor i Hjertet af ethvert Værk af Billedkunst en Sfinks, der stedse stiller samme Gaade. Lange har set denne Sfinks stift og dybt i Øjnene, opfattet dens stadige Spørgsmaal klart og besvaret det rigtigt. Ingen har saa godt som han formaaet at tyde os, hvad det besynderlige Dyr, der om Morgenen gaar paa fire Ben, om Middagen paa to og om Aftenen paa tre, i de af dets Værker, der har dets mærke-

lige Selv til Genstand, har ment og villet, tænkt og følt, bevidst eller ubevidst udleveret os af Bidrag til Opfattelsen og Forstaaelsen af det.

„Intet, af hvad Historien frembyder for Studiet, er vigtigere for Mennesket end netop Mennesket," siger Julius Lange i Begyndelsen af sin sidste og mærkeligste Bog. Hans Interesse for og Kærlighed til Kunsten var udgaaet fra og blev stedse baaret af Interesse for og Kærlighed til det rent menneskelige. Derfor valgte han efter at have set sig godt om og foretaget frugtbringende Udflugter i mange Egne af Kunstens Riger, til Hovedopgave for sit Liv at samle og fortsætte sine dybtgaaende Undersøgelser om hine Spørgsmaal i et stort Værk om Figurfremstillingens Historie. Han kunde da med Sandhed gentage Goethes Ord: „Nu har tilsidst det, som er Alfa og Omega blandt alle os bekendte Ting, den menneskelige Figur, grebet mig og jeg den; og jeg siger: „Herre! jeg slipper dig ikke, uden at du velsigner mig, om jeg ogsaa skulde stride mig lam!" Opgaven var kolossal og kunde virkelig synes halsbrækkende. Det gjaldt om intet mindre end om at skrive hele Kunsthistorien om fra et nyt Synspunkt, udelukkende ved Hjælp af første Haands Studier, ja, det gjaldt aabenbart efter Langes subjektive Skøn om noget endnu mere, om paa Grundlag af det halvfærdige Fundament, der er ydet af det, som hidtil har kaldt sig Kunsthistorie og mere eller mindre er at betragte som et forberedende Katalogarbejde, at rejse det aldrig forhen paatænkte Tempel for Billedkunstens sande Historie. Hvis Lange i Begejstring for sin Opgave har overvurderet dens Rækkevidde skal det ikke lægges ham til Last; det er mig slet ikke sikkert, at han virkelig har gjort det. Han har i hvert Tilfælde godtgjort, at det ny og radikale System, den højst originale Metode, han fulgte i sine Studier af Figur-Motivernes Udvikling, har givet videnskabelige Resultater af overordentlig vidtrækkende Betydning. Templet blev aldrig fuldført, foruden dets herlige Forhal og Kapellet for Sergel og Thorvaldsen ejer vi kun spredte Brudstykker. At dømme efter et Grundrids af Planen, jeg for mange Aar siden har set, synes den mig i nogle Enkeltheder at maatte berede sin Bygmester store Vanskeligheder. Men Lange vilde nok have været Mand for at bygge Templet solidt og forsvarligt; dets Ruiner vil tidligt eller sent erkendes for at være et af det danske Aandslivs allermærkeligste Monumenter.

Hans Syn paa Kunstens Historie var som set fra et højere Standpunkt end nogen andens. Han overskuede den som ingen anden. Lad dette ikke blive misforstaaet, som om der dermed skulde være sagt, at det mærkelige ved ham var saadant noget som, at han kunde Lübkes Kunsthistorie paa sine Fingre. Enhver, der begiver sig ind paa dette Territorium, maa vel først gøre sig nogenlunde bekendt med dets almindelige Geografi, mærke sig Navnene paa dets største Bjærge og dets vigtigste Skove, inden han vandrer ind i Landet for at slaa sig til Ro her eller der og plukke de Blomster, han finder paa sin Vej. Kendskab til Geografien er ikke det samme som Kendskab til Landet selv. Lange havde virkelig gennemstrejfet Landet paa Krys og tvers og var næsten kendt overalt. Derfor var hans Oversigt over det noget værd; han havde overalt mærket sig de store Linier i Bjærge og i Dale og kunde fremstille os deres Stigen og deres Fald i saa skarpe Omrids, at han maaske kan kaldes Kunsthistoriens ypperste Landskabsmaler. Hans Blik var altid rettet mod det totale.

Julius Lange var ikke alene en fremragende Kunsthistoriker, han var en fin og skarp Tænker, en virkelig betydelig, ædel og fribaaren Aand. Det er i Kraft af dette, at han saa tit har formaaet at trænge lige ind i Sagens Kerne og sige det dybest rammende Ord om en Kunstners sjælelige Ejendommelighed. Det kan her være passende eksempelvis at minde om et Par Afhandlinger, som „Tilskueren“ har haft den Ære at bringe, „Correggio“ 1885 og „Studier over Leonardo da Vinci“ 1886 — med den fine Paavisning af det bevidste hos Leonardos Figurer. Der er et stort Fond af Visdom i alt, hvad han har skrevet. Kun yderst sjældent bringer Læsningen af kunstfilosofiske Betragtninger det Udbytte og den Fornøjelse, vi har haft af Langes, f. Eks. af den uimodsigeligt rigtige og vigtige Redegørelse for Figurens Forhold til dens Navn. Ingen Art af Mysticisme overskyggede nogensinde Klarheden i Langes Tanke, den kløvede gennem alle Taager og sønderrev enhver Frasevæv. Han var fri for al Overtro og alle Fordomme. Han lod sig aldrig narre af nogen Paryk „von Millionen Locken“ til at se bort fra, hvad Mennesket som Menneske var værd. Og han forbandt med Tankens lyse Klarhed den fineste Forstaaelse af og den varmeste Følelse for alle Arter og Former af de rent menneskelige Værdier.

Julius Lange var tillige en ypperlig Skribent. Hans litterære Fremstillingsform er spillende aandfuld, stærkt personlig,

altid farverig, altid fængslende og altid tydelig. Forhaabentlig vil vi faa en stor Udgave af hans samlede Skrifter, hans Afhandlinger er beklageligt vidt spredte. I de tre Samlinger af dem, han selv har udgivet, har han vist en alt for urimelig Ligegyldighed for Stoffets Ordning. Naar han i de Afhandlinger om vore hjemlige Malere, der findes i „Nutids Kunst“ har ydet dem rigelig Anerkendelse i de allervarmeste Udtryk, skal jeg allermindst bebrejde ham det, de har sikkert bidraget til at vække og befæste Kærligheden til dansk Kunst i vide Kredse. Men for det, der i samme Bog siges om en Del af den franske Kunst, er Maalestokken en anden end for den nordiske, Læseren forledes let til at tro, at Exner bør regnes for at være en nok saa god Kunstner som Millet og at Gudes Landskaber staar højt over Théodore Rousseaus. I endnu langt højere Grad har dog „Billedkunst“ sammenklumpet Afhandlinger, som ikke forliges til et Hele. Saa vægtige, beundringsværdige og betydningsfulde Arbejder som Studierne over Velasquez, Michelangelo, Tizian og Carl den femte gaar ikke smukt i Spænd sammen med lette Døgnfluer som Anmeldelsen af Sørensens „Kongeskibet ved Færøerne“ eller af F. C. Lunds „I et Klosterkøkken“. I den tredje og sidste Samling „Bastien Lepage og andre Afhandlinger“, er der den Besynderlighed, at et Par af dem har indbyrdes modstridende Tendens. I den ene siges spottende: „Hvad der kommer fra vor Tid, er i højeste Grad mærkværdigt og hvad der kommer fra Fortiden, kan man ikke faa Øje paa.“ men en anden af dem paastaar: „Det er nu til Dags saa trygt at fremhæve det gamles Fortrin; og man er saa overmaade ængstelig for at vove en Dom, især en Ros, over det nye.“ Disse tilsyneladende Modsigelser forsoner dog i det rigtige Grundsyn, at vi ikke bør underkende Værdien af det nye, fordi det er os nyt, at der selv er Rimelighed for, at vi med særlig Interesse følger netop det, der er i sin Vorden, men paa den anden Side ikke maa glemme den store Fortidskunsts uhyre Overlegenhed og ikke „leve paa et fejlagtig opgjort Regnskab angaaende Fortidens og Nutidens Gerninger.“ Var Lange konservativ, saa var han det i Ordets sande og gode Betydning. Han afskyede med Rette den Art „Modernisme“, som gerne vil sparke til Thorvaldsen og vrænge Næse ad Rafael, og som ikke er ukendt i Frankrig, men heldigvis ikke hidtil har fundet nogen Ordfører i Danmark. Han stod paa sin Post for, hvis den skulde vise sig, med sin myndige Stemme at tiltordne den Audens Ord: „Dreng, lad mine Graner staa!“

Mellem de af Langes ældre Afhandlinger, der ikke findes i de nævnte Samlinger, er den om det joniske Kapitæl i „Videnskabernes Selskabs Skrifter 1877“ særlig nævneværdig som Eksempel paa en omhyggelig og nydelig ført Undersøgelse. I den lille Pjece „Strejftog i Verdens-Kunstudstillingen i Wien 1873“ er især den retmæssige Demaskering af Makart fornøjelig. Langt vigtigere er dog Bogen „Om Kunstværdi“, 1877, der siger saa mange gode og gyldne Ord til Forsvar for en Bestemmelse af Begrebet, der er tillokkende smuk, men alligevel ikke uomtvistelig. Der er her ikke Plads til at give en Oversigt over alle de værdifulde Afhandlinger af Lange, der senere er fremkomne. En af de vigtigste er den berømte og berømmelige om Roskilde Domkirke i „Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie“ 1890; sammesteds har han 1893 givet et betydningsfuldt Bidrag til den rette Forstaaelse af den plastiske Udsmykning paa vore middelalderlige Kongegrave[1]). Af de for Lange højst ejendommelige, ved Tværsnit i Kunsthistorien fremkaldte Afhandlinger om Motivernes Historie henligger den mærkeligste, der omhandler den skrævende Stilling, i det hæderfulde Gravkapel, som hedder „det Letterstedtske Tidsskrift“. Andre ypperlige Afhandlinger af ham er offentliggjorte i „Tilskueren“, „Tidsskrift for Kunstindustri“, „Ude og Hjemme“ og mange andre Steder.

Men Langes Hovedværker er dog ubetinget de to Dele af det paatænkte Kolossalarbejde, der er udkomne som afsluttede Helheder. Rent som Bog betragtet gør maaske Bogen om Sergel og Thorvaldsen i nogle Partier ikke et helt fuldstændigt Indtryk. Efter den storladne, glimrende Indledning og det fast og ypperligt formede Afsnit om Sergel knækkes den over i det lange — i sig selv meget bemærkelsesværdige — Apropos, der kaldes „Germansk og klassisk“. Hvad der derefter siges os om „Thorvaldsens Fremstilling af Mennesket“, er udmærket og kosteligt, men selve Afhandlingens Struktur bliver efterhaanden stedse løsere og utydeligere, og den slutter i rent aforistiske Bemærkninger. Dette er jo dog uvæsentligt,

---

[1]) Ved at tage denne Afhandling frem ser jeg, at den i min Anmeldelse af Magnus Petersens „Kalkmalerier“ i „Tilskueren“s sidste Hæfte omtalte Fremstilling af Aristoteles og Fyllis findes paa Kristoffer den andens Gravmonument. Lange meddeler Historien og forklarer Fremstillingens Betydning rigtigt som et advarende Eksempel paa Vellystens fortjente Straf. Saa meget mere besynderligt bliver det, at Professor Magnus Petersen har ladet Fremstillingen være uforklaret.

det er alligevel vistnok den mest betydningsfulde Bog om nordisk Kunst, der nogensinde er skreven. Og dog maa den Redegørelse for Figurfremstillingens Udvikling, han har givet i „Videnskabernes Selskabs Skrifter“ 1892, den tykke Bog, der hedder „Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen i dens ældste Periode indtil Højdepunktet af den græske Kunst“, sikkert regnes for et endnu vigtigere Værk. Den er ikke kendt, som den burde være, og som den vil blive det, Læsningen af den er jo heller ikke saadan let at løbe til. Den handler om, hvorledes Menneskefremstillingen i Tidernes Morgen krøb paa fire, hvorfor den gjorde det, og hvorledes det gik til, at den rejste sig paa to. Han har, med et Tainesk Udtryk der passer her, søgt at fremstille Udviklingens Gang „ikke gennem en Lovsang, men gennem en Lov“. Lange har vel allerede i sin Bearbejdelse af Lübkes Kunsthistorie, (2den Udgave, 1881, S. 21) fremstillet den Lov, han kalder Frontalitetsloven, som gældende for alle Statuer af ægyptisk Kunst, og i „Sergel og Thorvaldsen“ (S. 202) nævnt den som betegnende Verdens ældste og primitiveste Statueform, men først i det nævnte Værk udviklet os, hvilken Rækkevidde denne simple Lov har. Den lyder saaledes: I de ældste og primitiveste Statuer, de Statuer, der tilhører, hvad man kunde kalde Indledningskunsten, kan Legemet være gengivet i de mest forskellige Stillinger, men overalt gælder den Regel, at det Midtplan, som kan tænkes lagt paa langs gennem Legemet og deler det i to symmetriske Halvdele, ikke kommer ud af sin plane Holdning, ikke bøjes eller drejes til nogen Side; Figuren kan bukke sig forover eller bagover, men der foregaar ingen Vending eller Sidebøjning i dens Hals eller Underliv. De fleste vil spørge, om dette kan være nogen stor Opdagelse; det maa jo være meget let at se, og det er ogsaa meget let at se, vel at mærke naar man har faaet det paavist, det er saa simpel en Sag som Historien om Kolumbus' Æg. Der er blot ingen, som hidtil har skænket en Iagttagelse, der var grumme let at gøre, den tilbørlige Opmærksomhed. Har den da saa stor videnskabelig Betydning? Ja, ubetinget. For at dette kan forstaas, behøver jeg blot at nævne, at de lærdeste Ægyptologer, virkelig fremragende Specialforskere i deres Fag, sidder og skriver vidtløftige Betragtninger om de ægyptiske Statuers fri Bevægelser, som vi, takket være det Klarsyn, vi har faaet af Langes Bog, med Lethed erkender for at være rent hen i Vejret. Og den nævnte Frontalitetslov er kun den første af en lang Række lige saa rigtige, betydningsfulde og vidtrækkende Iagttagelser om Indledningskunstens

og Overgangskunstens Statuer og Fladebilleder. Naar vi efter at have gjort os bekendte med disse Iagttagelser, faar fat i fremmede Specialværker, der snakker sort om Forkortningsstudier i gamle Vasemalerier, gribes vi rent af Medynk med de stakkels Forfattere, der famler om i Blinde, og korser os over deres Uforstand, vi er selv blevne meget klogere. Det skal her ikke opregnes, hvor mange og hvor højst vigtige Gaader denne Bog løser for os. Til dens smukkeste Partier hører Paavisningen af, hvorledes i de arkaiske Ynglingefigurer Brystkassens oprindeligt indadhvælvede Sider ændres, saa de naar at give Indtrykket af fritaandende Figurer, og Paavisningen af de Spor, som Vanskeligheden ved at arbejde sig bort fra Frontalitetens længeherskende Tvangslov har efterladt sig i de æginetiske Figurer og selv i Myrons Diskuskaster. Det er sagtens gaaet mange, som det er gaaet mig, jeg har haft ondt ved at faa i mit Hoved, at denne springske Figur virkelig stammer fra et saa tidligt Tidspunkt i den græske Plastik; nu forstaar jeg det.

Der er et virkelig genialt Syn i denne Bog. Naar der er talt om, hvor fremragende Lange var mellem os her hjemme, saa er der sagt grumme lidet til hans Ros. Han var i sin Art enestaaende i hele den vide Verden, ikke én blandt alle hans mange berømte Fagfæller i Resten af Europa kan sammenlignes med ham uden at synes svag der, hvor han var stærk. Han var en Ære for vort Land. —

Hvilket Stof, Julius Lange end behandlede, søgte han deri Næring og Berigelse for sin Aand, derfor var baade hans Arbejder og selve hans store og omfattende Lærdom saa velsignet fri for Støv. Han var for meget af en Faust til at have synderlig Respekt for nogen Dr. Wagner, uagtet han erkendte deres Nytte i Kunsthistoriens Husholdning. Han kunde sige mange morsomme Ting om „de lærde Fæ“, og det meste af, hvad han sagde om dem, var saamænd rigtigt nok; mangen Bogsluger har sagt slemme Dumheder om Kunst. Han havde heller ikke stor Tiltro til „Kenderblikket“; det morede ham kosteligt, at en tysk Professor engang havde sagt noget saadant som, at han i Mørke skulde kunne kende en Giorgione fra en Tizian. Ordet er rædsomt, men det betegner dog noget, der har sin Realitet og sin reale Værdi, en større Værdi, end Lange tillagde det. Han havde det ikke selv, uagtet han, hvor Værket aabenbarede ham et Glimt af de „røde Traade“, kunde gøre særdeles fine og træffende Bemærkninger om dets Herkomst. Forsaavidt „Kenderblikket“ kun gaar ud paa at give

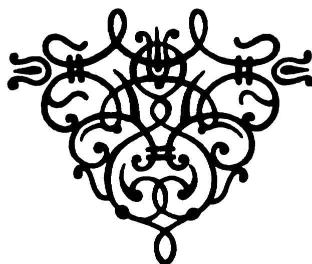
Besked om, hvorvidt et Billede er malet af Per eller Poul, saa kan man maaske hæve sig til den Betragtning, at det ikke er af væsenlig Betydning, — skønt det altid har sin Interesse, om Per eller Poul har malt Maleriet. — Men det slemme Ord kan jo ogsaa opfattes saaledes, at det staar i Forbindelse med noget, som af alle maa erkendes for at være vigtigt, saaledes Bestemmelsen af, om Billedet er en Original eller en Kopi, om det er af en dygtig Maler eller af en ringere, af Maleren selv eller af en Elev, ja endog Bestemmelsen af Arbejdets rent „artistiske“ Værd, uanset dets historiske. Naar jeg har ydet Lange den Anerkendelse, som jeg mener i mit Hjerte og som maaske endog kun ufuldkomment udtrykker min Beundring for ham, saa staar det ogsaa for mig som Ret og Pligt at sige, at disse Bestemmelser efter mit Skøn ikke rigtigt var Langes Sag. Han var et udmærket Hoved til at udspørge Aanderne, til at aflæse et Kunstværk dets Hensigt og Tanke, men han kunde undertiden se usikkert, ja fejlagtigt, paa Kunstværkets egentlig kunstneriske Værd. Hvis dette ikke var saa, vilde det være uforklarligt, at Lange mødte saa megen Modsigelse af Mennesker, der ikke hørte til de dummeste i den Sag, der var hans og deres. Det er ofte hævdet, at han kunde dømme urigtigt overfor moderne Kunst. Den interesserer de fleste stærkest, og her kunde en urigtig Dom fra hans store Autoritet jo ogsaa let have uheldige Følger. Overfor gammel Kunst var hans Dom i Enkeltheder dog ogsaa af og til ret besynderlig. Det føles maaske ikke særlig stærkt i hans Skrifter, og mindst, hvor han arbejder med et forud godt tilrettelagt Stof. Grellest staar hans Svagheder belyste i Afhandlingen om Malerisamlingen paa Gaunø. Ikke fordi nogle af Navnebestemmelserne er unøjagtige, men fordi Bestemmelserne af Billedernes Værdier er dette i langt højere Grad. Han gør Stads af ringe Ting, men nævner ikke det dejlige, desværre som næsten alle Gaunøbillederne stærkt medtagne — desuden falsk signerede — Billede af Jacob Ruisdael, der hører til Mesterens mest vidunderligt poesirige Kompositioner. En fremmed Kunsthistoriker, der saa Langes Ordning og Beskrivelse af denne Samling, vilde ikke faa store Tanker om os, naar han hørte, at disse skyldtes vor første Kunsthistoriker; han kunde jo ikke vide, at han her tilfældigt havde rørt ved Akilleus' Hæl. Der er en Art af Fejltagelser, som det er ærefuldt at begaa, der hører ofte til at løse en Opgave ikke alene Kløgt, men ogsaa Held. Slige Fejltagelser findes i Langes Skrifter; kun Taaber vil bebrejde ham dem. Men

en saadan Fejltagelse som at betegne Gaunøkirkens maadelige Kopi efter et interessant Billede af Jordaens som „et vistnok værdifuldere Værk af denne Mester end noget af hans store Malerier paa Galleriet“ hører til den Art Fejltagelser, som sætter en Streg under Langes Begrænsning.

En stor Mand har Lov til at have følelige Mangler, det har jo alle store Mænd haft. Og Julius Lange var en stor Mand. Jo nøjere vi ser paa den Taknemmelighedsgæld, i hvilken vi staar til ham, des større vil den forekomme os at være. Jeg, der ingensinde har været hans direkte Elev, der desværre kun har hørt forholdsvis faa af hans Foredrag, og som ofte har maattet være højst uenig med ham, føler denne Gæld som den største, i hvilken jeg staar til noget Menneske. Han hørte til dem, som det var let at supplere, men som det vil være ganske umuligt at erstatte. Om nogensinde, saa er der her Grund til at anføre den saa ofte misbrugte Linie:

I shall not looke upon his like again.

Karl Madsen.

SMAA DIGTE.

I.

Een Ting maa man kunne:
løfte sine Drømme
højt op over Livets
lede Mudderstrømme,

lære koldt, at intet
gaar, som helst man vilde,
plumret munder alt, der
sprang som renest Kilde.

Rent er eet alene,
Vældet, dybt begravet!
— Ve hver den, som stoler
paa dets Løb mod Havet!

II.

Saa er Menneskenes Lod:
prise Havets vilde Brod,
hige mod den lyse Sol,
frydes ved en Martsviol,

øjne Livets store Drag,
vove Dyst og vinde Slag,
for en Dag at sidde stum
med en Stodders usle Sum.

III.

Giv mig Lysets Klinge,
giv mig Dagens Glans,
lad min Sjæl sig svinge
højt i Soles Dans!

I mit arme Hjerte
gror en Brand saa rig,
flammer der en Kerte
Himlens Sole lig.

Giv mig Magt at bryde
Livets uldne Nat,
og min Sjæl skal tyde
Stjerneskriftens Skat,

Himlens gyldne Gaader,
Livets Lykkefund!
— ak mit Hjerte raader
over Længslen kun!

IV.

Jeg strider ej med Spot og Trods
mod dig, du store, tavse Gud!
jeg vil blot Retten til at slaas
mod det, jeg ser som retløst Bud,

blot slaas for Sjælen, som er til,
se Livet stort og herligt bygt
i soltændt, evigt Regnbuspil
af godt og ondt, af skønt og stygt!

Jeg vil blot Retten til et Suk,
før Døden klemmer om min Haand,
et Støn — eller et usselt Fnug
af Lykkens rige Klædebon!

V.

Der var en Prins, og det var mig,
han fødtes under Lykkens Tegn,
men da han kunde gaa, hans Vej
ham førte ud i evig Regn.

Han vilde Lys, han sprang mod Sol,
løb evig efter Solopgang,
men om han jog fra Pol til Pol,
bestandig Regn omkring ham sang.

Og faldt der Sol en stakket Stund
om, hvad hans Hænder hastigt greb,
bestandig fra hans Hjertebund
de sørgeligste Sange peb,

faldt i hans Hænder Livets Guld,
lo mod hans Øje Lykkens Glans,
bestandig saa hans Sjæl kun Muld,
og Haanden bar en vissen Krans.

Og dog — dybt i ham ligger gemt
en Tro paa Livets gyldne Brus,
en Streng, der sagte bæver, stemt
til Sang om Solblæsts Sejerssus.

Og maa han jamre, klage dybt
for, hvad han evig om sig ser,
han ejer i sin Sjæl en Krypt,
hvor Morgenbrisen solfrisk ler!

VI.

Du Zeus, som sidder Solen næst,
det hænder stundom hver og en
at ride til dig paa din Blæst
og knejse ved din Trones Ben,

at staa hos dig og stirre ud
saa vide over Jordens Skød
og lade haant om Livets Slud
og trodse, guddomstor, din Død,

at trone hos dig, høj som du,
og glemme Døgnets lave Strid,
al Sjælens Armod, Livets Gru,
hver Sorg, der slog med giftigt Bid.

O Zeus, hav Tak, om blot en Stund
du lader ved din Trones Fod
mit Hjerte fyldes til dets Bund,
som dit, af Solens Purpurblod!

VII.

Nu rider Efteraaret ind
med gyldent Løv og sølvhvidt Spind,

nu skriger Skovens Raageflok,
og daglig surrer Blæstens Rok!

Mit Sind, det er saa skyhøjt spændt,
min Sjæl ser alle Stjerner tændt!

Nu stedes det, som svandt, til Jord,
nu redes Plads for det, som gror!

Du dumme Haab! du blinde Tro!
flyv ud! rid over Stjernebro!

Jeg tvivler kun paa det, jeg saa,
og det maa gerne alt forgaa!

Drag ud og vind ny Sommer!
jeg tror paa det, som kommer!

VIII.

Saa sadler jeg min Hest!
stræk ud! den Vej gaar vide!
langt forbi vildest Blæst,
fjernt imod Østerlide!

Jeg er saa led den Jord,
hvor alle Længsler tysses,
hvor der staar tæt med Spor,
og alle Veje krysses!

hvor alting er saa kendt,
bevist og snildt forklaret,
hvor alting staar paa Prent
bag Nummer opbevaret!

hver lille bitte Kval
forklaret i dens Dele,
hver Glæde, som gør gal,
kendt som en Buksesele!

hvor smaat og stort i Fleng
er gammelt, slidt Bohave,
givet hver Gadedreng
som Arv i Vuggegave!

Jeg rider heller ud,
hvor Vejene gaar vilde,
hvor nogle fandt en Gud
og andre bar sig ilde,

hvor nogle red i Glans
ind under lyse Porte
og andre gik fra Sans
og blev for evig borte!

IX.

Ak, hvad er det hele?
Drømme, som jeg føder,
sprængte Klodedele,
som i Natten gløder,

Glimt højt under Himlen,
Stjerneskud, som falder,
Vink i gylden Vrimlen,
som mig evigt kalder!

Se, jeg kommer, stiger.
se, min Sjæl sig løfter!
se! — ak, Sjælen viger,
gaar mod Dybets Kløfter.

X.

En Morgen var din Grav
hel vinterhvid, bedækket
med nattegammel Sne,
Rosen bøjed sig lav,
men i den Sne, som tækked
din Grav, var under Morgendis
Smaafugles Trip i Tusindvis
at se.

O du, som under Vintersne
gravlagt i Dybet sover,
ræk mig din Skyggehaand,
lær mig som du at se
fra Himmelhøjder over
hver Sti, hvor jeg er flakket vild,
sænk om min Vandren modermild
din Aand!

XI.

Jeg sad med Lykkens Guld i Fang,
da hørte jeg saa trist en Sang.

Jeg lytted, hvor jeg sad fuldglad,
men der sang ingen Fugl bag Blad.

Da faldt mig Lykkens Guld af Skød,
thi i mit Hjerte Sangen lød.

Det var min egen Skæbnes Sang,
— nu synger jeg den Dagen lang.

Viggo Stuckenberg.

LANDBOKOMMISSIONENS BETÆNKNING.

Hver Gang man beskæftiger sig med Muligheden af agrariske Fremskridt i vore Dage, kommer man til at beundre, hvad der i den Retning blev gjort i Slutningen af det 18de Aarhundrede. Da var der Mod til at gribe ind i de økonomiske Forhold. Da tog man, uden at betænke sig, Rettigheder, hvor der var for mange, og man lagde Byrder paa dem, der hidtil intet havde haft at bære; hvad man havde taget oventil, det gav man til Almuen, for at skabe den Muligheden for at gøre Fremskridt. I vore Dage er man saa ængstelig over de „velerhvervede Rettigheder" og saa pernittengryns-agtig i sine Betænkeligheder, at man ikke kommer ét socialt Skridt fremad i de Love, man giver. Man kan ikke flytte Foden uden at træde paa noget, og i al Verdens — i hvert Fald i alle Danmarks — Kommissioner er det eneste fastslaaede dette, at intet maa der trædes paa. Derfor bliver Foden, hvor den er. I det 19de Aarhundredes Slutning løses ingen Stavnsbaand, og der lægges ikke Baand paa Godsejerne for at hindre deres frie Skalten med Godset. Der skrives Betænkninger; de er store af Tykkelse og brede i Siderne; de koster mange Penge; men der er ikke én modig Fremskridtstanke i dem. I den sidste, der er kommen til, karakteriseres det som „Indgreb i Ejendomsretten", hvis det ved Lov paabydes, at særskilt matrikulerede Huse med Jord ikke maa drives under Gaarde. Det var Lüttichau'ernes og Beenfeldt'ernes Standpunkt for 100 Aar siden! Nu er det den sidste „store" Landbokommissions. Og det er ikke alene Godsejernes. Husmændene i Kommissionen, ogsaa de, som hører til Venstre, har skrevet under paa det. Først, naar man holder sig det klart, faar man det rette Indtryk af, hvor dybt vi stikker i Reaktionen.

For 100 Aar siden havde man den samme Anskuelse, som dikterede Nedsættelsen af Landbokommissionen i 1894. Anskuelsen er den, at det er en Fordel for Samfundet i det hele, en Styrkelse af dets Økonomi, naar der bliver mange selvstændige, jorddyrkende Husmænd. Der var den Gang ikke langt fra Anskuelse til Handling. I en Række Forordninger bestemtes det, at der ved Udskiftningen skulde udlægges tilstrækkelige Lodder til Husmændene. Forordn. 25. Marts 1791 bestemmer, at naar en Jorddrot ikke kunde faa bortfæstet en Bondegaard og derfor vilde henlægge dens Areal til andre Bøndergaarde, saa skulde han paa den nedlagte Gaards Grund opbygge 2 ny Huse med et Tilliggende af 6 Tdr. Land Middeljord; endvidere skulde han tillægge hvert Hus i Byen, som ikke havde 3 Td. Land, saa megen Jord, at dette Maal naaedes. Ja, Jorddrotten gjordes endog ansvarlig for disse Huses bestandige Vedligeholdelse under Straf af Bøder. Ved en Skovforordning af 1805 tillades Nedlæggelse af enkelte Bøndergaarde til Fredskov paa Betingelse af, at der i hver nedlagt Gaards Sted oprettes 2 ny Huse med 3 Td. Land Middeljord til hvert. Endelig blev Bevilling til Sammenlægning eller Nedlæggelse af Bøndergaarde i det hele betinget af, at der for hver Gaard oprettedes to ny Huse med 3 Td. Land.

Der var i disse Forordninger en kraftig Vilje til at tvinge Husmandshusene frem. Men som saa meget andet af det gode, der blev lavet i Kronprins Frederiks Tid, blev det aldrig ført rigtigt igennem. Da Reaktionen snart efter havde bemægtiget sig Administrationen, slettede denne gennem Praksis Lovene ud. Enkelte af dem blev endog udtrykkelig ophævede, og snart var det, som om de ikke havde eksisteret. Hertil bidrog ogsaa Konjunkturer og Drift i Datidens Landbrug. Kornpriserne blev snart høje, og Kornsalget var Landbrugets Hovedindtægt. Under den Drift, der fulgte heraf, kunde det ganske lille Landbrug ikke konkurrere med det store. Tilbøjeligheden blev til Sammendragning af Jorden, og der vistes det selvstændige Husmandsbrug grumme lidt Interesse.

Nu har Husmandsbruget ganske anderledes gode Betingelser for at klare sig. Andelsbevægelsen har hævet det op paa Siden af de andre Landbrug. Husmanden kan nu være Medlem af Andelsmejeriet, der laver hans Mælk til det samme Smør som Gaardmandens og Proprietærens. For Smørret og Flæsket faar han samme Pris hjem som de store Landbrug. Det Landbrug,

der nu om Dage betaler sig, er det, der lægger Vægt paa Kreaturholdet og paa at dyrke Jorden med Foderplanter. Men ingen kan dyrke Roer, Kartofler, Gulerødder som Husmanden — han og hans Familie kan holde dem rene — og ingen kan pleje og røgte sine Kreaturer som han. Han kan sommerstaldfodre, hvorved Foderet rækker meget længere, end naar det tøjres op paa Marken. Forholdsvis holder det gode Husmandsbrug flere Køer paa Arealet end noget andet Slags Landbrug, og de gode Husmandskøer giver mere end alle andre Køer. Ingen kan fede en Gris saa billigt op som en Husmand, og visse af Landbrugets Bierhverv som Fjerkræavlen og — for de mere fremmelige — Frøavlen ligger naturlig for Husmanden. Følgen heraf er 3 Ting: 1) at for Tiden klarer de selvstændige, jorddyrkende Husmænd sig bedre end nogen anden Klasse af Landbrugere, 2) at den Jord, der ligger til disse Husmandsbrug, ikke falder i Pris, saaledes som al anden Jord, 3) at Jorden naar sin højeste Kultur, hvor den er i dygtige Husmænds Hænder. I de første ²/₃ af vort Aarhundrede var Husmandsbrugets Forhold til det større Landbrug som det lille Haandværks nu er til Storindustrien. Nu er Stillingen en helt anden. Hvis Husmandsbruget nu kan faa strakt sine Vinger, er der Luft nok under dem, og det vil sejle en kraftig Flugt fremad.

Den i Henhold til Lov af 13de April 1894 nedsatte Landbokommission skulde have været et af Midlerne til at faa Vingerne foldede ud.

* * *

Man skal være Alvorsmand og endda en meget ihærdig Alvorsmand for at komme igennem Landbokommissionens nys udsendte Betænkning med Bilag. Det er nu ganske vist heller ikke Betænkningers Opgave at være Morskabslæsning, men paa den anden Side vilde det dog ikke være nogen Ulykke, om de fremtraadte i en saadan Form, at de blev læste. Herimod er denne godt garderet. De statistiske Undersøgelser, den er saa rig paa, er formodentlig fortræffelige, betragtet som Øvelser enten til en statistisk Magisterkonferens eller til nationaløkonomisk Eksamen. Men en Betænkning skrives for Lægmand. Staten giver ikke disse Penge ud for at faa en lærd Øvelse, men for at faa en let fattelig, i klare Linier trukket Redegørelse for herhen hørende Forhold. En saadan vilde finde mange Læsere; selv Husmænd vilde studere

den med Udbytte. Men de, der læser denne Betænkning og dens Bilag helt igennem, kan man vistnok tælle i halve Dusin.

Dog — de redigerende Herrer skal ikke være ene om Skylden. Formens Klarhed er afhængig af Indholdets Klarhed. En klar Tanke kan nemt gives en klar Form; en uklar Tanke er det ikke let at give en tiltalende Form. Men Tanken — den ledende — i Landbokommissionens Betænkning er ikke klar. Der er flere ledende Tanker; de er hinanden modsatte, og de er ikke smeltede sammen til nogen Enhed. En Tanke er der, som hedder: Manglen paa Arbejdskraft ved de store Gaarde. En anden er der, som hedder: De smaa godt drevne Husmandsbrug, som skaber selvstændige Hjem. De to Tanker fører ikke samme Sted hen. Den ene er Herremandstanke, den anden er Husmandstanke. I Betænkningen ofrer man sig først et lille Stykke Tid for den ene f. Eks. den om de smaa, selvstændige Husmandsbrug, men iler saa over til den anden og bruger den som Ledetraad et lige saa langt Stykke Tid; saa dyrker man atter den første o. s. fr. Men to modsatte Tanker, flettede og vævede saaledes ind i hinanden, giver ikke smukt Arbejde. Hensigten kan være ærlig nok. Det er den gamle Historie, at man paa den ene Side vil en Reform, og paa den anden Side ikke vil støde dem, som ikke synes om den Reform. Man har gjort et Forsøg paa at mikse lidt af en Husmandsreform og lidt af en Herremandsreform sammen til noget i Retning af et socialt Forslag. At ikke ét af Kommissionens Medlemmer her kunde plante et Enten — Eller! Om han saa skulde have spaltet Kommissionen dermed, saa at en Del af den havde forfulgt den ene af Tankerne, en anden Del den anden!

For at skabe gode, ypperligt dyrkede Husmandslodder er det nødvendigt, at disse er saa store, at de i alt væsentligt kan være Basis for Husmandens økonomiske Eksistens. Han maa kunne ofre Lodden sin Energi. Men saa kommer den anden Tanke og melder sin Frygt: De store Gaarde har paa visse Tider af Aaret[1]) Mangel paa Arbejdskraft. Hvis nu Landarbejderne faar saa megen Jord, at de i det væsentlige kan leve af den, saa bliver det ringere med Arbejdskraften, medens Meningen var, at det skulde blive bedre. Derfor skal Husene være mindre. De maa

[1]) Kommissionsbetænkningen oplyser selv, at paa adskillige af de Egne, hvor der klages over Mangel paa Arbejdskraft om Sommeren, meldes der Arbejdsløshed om Vinteren.

kun være til 1 Ko. Et saadant Hus kan Familien ikke nær leve af. Mand og Kone maa søge Arbejde ude baade Foraar, Sommer og Høst. — De to hinanden gennem hele Betænkningen kryssende Tanker har fundet deres Resultant deri, at Kommissionen i selve sit Forslag sætter Jord til „en Ko og to Faar“[1]) som Minimum (3 à 4 Td. Land Middeljord ɔ: middelgod Jord). Samtidig skriver Kommissionen i Bemærkningerne til Forslaget: „At der gives Adgang til Erhvervelse af Lodder, hvorpaa den dygtige Arbejder kan holde 2 Køer, er derhos anbefalet fra ikke faa Steder. Naar henses til, at der ikke hele Aaret rundt kan haves Mælk af én Ko, samt at Holdet af to Køer hverken i Henseende til Husrum eller Pasning stiller væsentlig større Krav end Holdet af 1 Ko, er det ogsaa forklarligt, at det at kunne holde 2 Køer er en stor Fordel fremfor kun at kunne holde 1. Husejendomme til to Køer er derfor søgte, og efter deres Størrelse værdifulde, ligesom deres Værdi er forholdsvis konstant, hvorfor de som Panter betragtede er mere betryggende.“ Bemærkningerne taler altsaa ét Sprog, Forslaget et andet. Kommissionens Flertal nærer Haab om, at Husmandsloddernes Størrelse vil komme til at rette sig noget efter de lokale Forhold. Et forfængeligt Haab! Den endelige Afgørelse af, til hvilke Husmandsbrug der skal ydes den i Forslaget fastsatte Støtte af Staten ligger i Amtskommissionen; den bestaar af 3 Medlemmer, af hvilke 1 (Formanden) vælges af Landbrugsministeren og de andre 2 af Amtsraadet. Det vil paa andet Dansk sige, at det store Hartkorn faar to Venner i enhver saadan Kommission, det lille mulig 1. Disse Kommissioner vil sikkert alle anse Lovens Minimumsgrænse — 1 Ko — som den samfundsgavnligste, og de vil foretrække de Ansøgninger, som forlanger mindst Jord.

Det er imidlertid mere end mærkeligt efter Kommissionens eget Forslag at se Forfatterne af den voluminøse Betænkning slide i Spørgsmaalet om Arbejdskraften. Flertallets Forslag gaar ud paa ved Statens Hjælp gennemsnitlig at skaffe 1 — skriver én — jordbesiddende Husmand til hver Landkommune om Aaret. For denne ene Mand gøres der Gilde i Betænkningen i halvhundredsidige Undersøgelser over hans Indflydelse paa Arbejdskraften. Men han

[1]) Et af Kommissionens Medlemmer, Folketingsmand J. Jensen-Bælum, har gjort en Fortolkning gældende, hvorefter dette kun skulde være Minimum ved de særlig magre Jorder. Denne Forstaaelse af den paagældende Paragraf er dog lidet holdbar.

har ingen, og han kan aldrig faa nogen. Enten han har saa megen Jord, at han kun vil arbejde for sig selv, eller han har saa lidt, at han løber ude paa Arbejde al Tid, saa vil denne ene Fugl hverken kunne gøre Sommer eller Vinter paa Arbejderspørgsmaalet i Kommunen. Hans Arbejde vil fylde som en Draabe i Sognets Gadekær. Hvis det er tørt i Forvejen, kan ingen se Draaben, og hvis det er fyldt, kan ingen mærke, at den kom til. De Huse med Jord, Staten kan skaffe til Veje, vil ikke kunne faa nogen nævneværdig Indflydelse paa Arbejdskraftens Rigelighed i en overskuelig Række Aar.

De nuværende Landejendomsbesidderes Arbejdsforhold bliver lige gode og lige daarlige, uafhængigt af disse Huse. Først i næste Generation, hvis Udstykningen fortsættes, vil det kunne kendes. Og da vil det kendes paa den Maade, at der i disse Huse er opvokset en Ungdom, i hvilken der er Stof til dygtigt Tyende paa Landet, en Ungdom, der ikke vil løbe fra Landbrugets Arbejde, naar der aabnes den Udsigt til, at den i Manddomsalderen kan komme i selvstændig Besiddelse af Jord. — Husmandsspørgsmaalet burde være fuldstændig revet løs fra Spørgsmaalet om Arbejdskraften. At gaa efter dette sidste er at gaa i Mosen. Den Mangel paa Arbejdskraft, som mulig nu findes enkelte Steder, lader sig ikke rette ved Statens Hjælp. Mangel paa Arbejdskraft er desuden noget, som staar i Dag og i Morgen er forbi; om to Aar kan Konjunkturerne have skabt Arbejdsløshed i Stedet. Skal vi lovgive om Husmandsbrug efter det?

Her støder vi nu paa Spørgsmaalet: Men skal vi saa ikke have store Husmandsbrug? Er Brugene til de to Køer nok? Bliver disse Mennesker da ikke ogsaa afhængige? Store Husmandsbrug til en Hest og 5—6 Køer er gode, men dem er det ikke Statens Sag at skaffe. Alene til at tilvejebringe Besætning og Inventarium og til at drive dem hører der Kapital, og det er ikke Folk med Kapital, Staten skal tage under Armene. Statens Hjælp er noget ekstraordinært, og naar den ydes, skal det være til de mest trængende. De Husmandsbrug, som det bliver Statens Sag at fremskaffe, bliver altsaa dem, som Landarbejdere uden nogen synderlig Kapital kan overtage.

Selvstændigheden beror nu væsenligst paa Trækkraften. Indtil for kort Tid siden regnede man til Trækkraft kun Heste og Stude; nu regner man ogsaa Køerne med. Det har nemlig vist sig, at Køerne lader sig spænde baade for Plov, Harve og Vogn,

og at de ikke lider under Arbejdet, naar de benyttes med Fornuft og med Maade. Autoriteter paa Husmandsbrugets Omraade: Hansen, Marsvinslund, Lærer Christensen, Søndertranders, og Statskonsulent Riedel har alle anbefalet Husmændene at bruge deres Køer. Det er kun ganske faa Aar, der er arbejdet paa at faa Smaafolk til at lade Køerne trække, men Tanken har vundet megen Indgang. Allerede nu dyrker over ¹/₃ af de Husmænd, der overhovedet dyrker selvstændigt, deres Jord med Køer, og særlig bliver denne Trækkraft benyttet i Jylland. Efterhaanden som den vinder Indgang, vil den give Husmandsbruget endnu et Fortrin fremfor det øvrige Landbrug; thi Køerne er naturligvis langt den billigste Trækkraft. — Husmandens Uafhængighed er da givet dermed, at han har to Køer at spænde for. Her har vi Minimum. Men kan Husmanden leve af Bruget med de to Køer? Maaske ikke helt i de første Aar. Han vil i sine unge Aar supplere sin Indtægt ved af og til, naar godt Arbejde byder sig paa en Gaard, da at søge det. Dyrker han sin Jord godt, vil han imidlertid efterhaanden faa sat den saa meget op i Kultur, at der kan holdes 3 Køer paa den, og ogsaa i Svinestien vil Beboerne formere sig. Han vil da — ogsaa efter hvad Kommissionen mener — med sin Familie kunne leve helt ud af sin Lod. Og med den relativt meget store Gødningsmængde, med den omhyggelige Renselse af Jorden, som følger det lille Landbrug, vil han gøre Lodden til et Mønsterbrug, i hvilket Jorden er mere værd, end hvor store Dele af den ligger samlet paa enkelte Hænder.

* * *

Kommissionens Flertalsforslag gaar ud paa, at den Landarbejdere, der skal have Jord, faar den i Selveje. De fornødne Penge dertil faar han dels hos Husmandskreditforeningerne, dels hos Staten, dels skal han selv møde med noget. Husmandskreditforeningerne eller andre særlig dertil oprettede Pengeinstituter, laaner ham Halvdelen af, hvad Jord, Bygning, Besætning og Inventarium anslaas til; Statskassen laaner derefter i 2den Prioritet $^{8}/_{20}$ af det samme Beløb, og endelig skal Landarbejderen selv stille med $^{2}/_{20}$. Maksimum for Ejendommens Værdi er af Kommissionen sat til 4000 Kr. — for øvrigt et i Forhold til Loddens Størrelse højt Maksimum. Regner vi med denne Sum, laaner Husmandskreditforeningen 2000 Kr. i 1ste Prioritet, Statskassen 1600 Kr. i 2den Prioritet og Manden har selv 400 Kr. Af

Kreditforeningens 2000 Kr. er det ene Tusinde afdragsfrit, det andet afdrages med $^{1}/_{2}$ pCt. aarligt i 60 Aar. Kreditforeningens Laan udbetales med $3^{1}/_{2}$ pCt.'s Obligationer, der forudsættes at være rentegaranterede af Staten. Af Statens 1600 Kr. er de $^{3}/_{8}$, altsaa i dette Tilfælde 600 Kr., rentefri og afdragsfri, indtil de øvrige $^{5}/_{8}$ er afdraget, omtrent i 60 Aar. De 1000 Kr. forrentes med $3^{1}/_{4}$ pCt. og afdrages med $^{1}/_{2}$ pCt. Forrentning og Afdrag paa Ejendommen vil herefter stille sig saaledes:

$3^{1}/_{2}$ pCt. af 1000 Kr. afdragsfrit Kreditforeningslaan..	35 Kr.	„	Ø.
4 pCt. af 1000 Kr. amortisabelt Kreditforeningslaan..	40 -	„	-
$3^{3}/_{4}$ pCt. af 1000 Kr. Statslaan..................	37 -	50	-
Ialt...	112 Kr.	50	Ø.

Denne Ydelse vedvarer i 60 Aar, og det vil altsaa blive denne Afgift, der hviler paa Huset i første og anden Ejers Tid.

Vi har her en særegen Kategori af Ejere. Staten instituerer en Klasse Skødehavere, der har Prioriteter til $^{9}/_{10}$ af Ejendommenes Vurderingssummer. Hvis Landejendommene i det hele i Landet var prioriterede med $^{9}/_{10}$ af Vurderingssummerne, vilde det sige, at der skyldtes $^{11}/_{10}$ af deres Værdi i Handel og Vandel. Man kan instruere Vurderingsmændene, hvordan man vil; man faar dog ikke noget andet Resultat. Hertil kommer, at ved andre Ejendomme hører dog kun Jord, Bygninger og Avl ind under det vurderede; her tages Besætning, ja Inventarium med.

Man behøver ikke at være i Tvivl om, at de Huse med Jord, her er Tale om, vil blive dyre i Anskaffelsen. Alt det, der skal skaffes ad offenlig Vej, er dyrt. Der skal bygges ny Bygninger paa den købte Lod, og ny Bygninger paa en Ejendom gør den pebret. Gennemgaaende vil disse Husmænd have tinglæst mere paa sig, end det paa nogen Maade vil være muligt at sælge deres Ejendomme for.

Men heraf følger atter, at man kan ikke tildele disse Skødehavere de sædvanlige Ejer-Beføjelser. Saaledes bestemmer Forslaget, at de kan ikke stifte Gæld med den Virkning, at der kan gøres Udlæg, Arrest eller Beslag i deres Huse for den. Dette er vel Udtrykket for, at de i Virkeligheden ikke er Ejere. Prioritetshaverne strækker deres Haand ud over Husene og forbyder at røre dem, ikke blot saa langt deres Fordringer rækker, men overhovedet. Der er ogsaa en Række andre Ejer-Beføjelser, som Husmændene ikke faar. De maa ikke bortleje deres Husmandsbrug,

hverken det hele eller nogen Del deraf, saaledes som enhver anden Ejer maa gøre ved sit. De maa ikke bebygge deres Jord med Huse, der udlejes til andre; Ejeren skal selv bebo Huset. Han maa ikke købe anden Jord og lægge til uden Landbrugsministerens Samtykke; han maa ikke sælge en Strimmel Jord uden Landbrugsministerens Samtykke, selv om han tilbyder Panthaverne hele Salgssummen til Afdrag; han maa ikke mageskifte uden at have spurgt baade Kreditforening og Landbrugsminister, selv om det vil gavne Lodden nok saa meget. Han kaldes Ejer, men en stor Del af Ejerrettighederne ligger hos Kreditforeningen og Staten. Han er i det væsentlige kun en Bruger, der faar Lov til at pynte sig med Navn af Ejer.

Jeg har den Indvending mod denne Organisation, at den er for indviklet, for lidet letforstaaelig og for lidet stemmende med vore almindelige Rets-Kategorier. Hvis en almindelig Husmand faar Forslaget i Haanden og efter det vil se, hvordan han vilde komme til at sidde i det med Prioriteterne i saadant et Hus, og hvilke Rettigheder han havde, saa vilde han opgive Ævred og faa et Indtryk af, at det skulde der en Prokurator til at granske ud. Og jeg tror, man en Gang skulde lære at sky det indviklede og det uklare i Lovgivningen. Det er en Gift at putte ind i Lovene, som efterhaanden lægger dem øde; den forgiver dem med Fortolkninger, Cirkulærer, Ministerskrivelser og alt det spidsfindige Vaas, der er det kunstiges Følgesvend, og som vi mere og mere forelsker os i. — Jeg har for 1½ Aar siden i en Pjece foreslaaet, at Husmandslodderne gaves i offenligt Fæste. Stat og Kommune skulde være Ejere, Husmændene en Slags Arvefæstere uden Ret til at sælge og pantsætte, dog saaledes at der var aabnet dem Adgang til at købe Stedet for, hvad det stod det offenlige i. Det vilde i det hele give de samme Rettigheder med Hensyn til Hus og Jord som Kommissionsforslaget. Det vilde gøre det naturligt at lade Landarbejderne faa Husene uden anden Udbetaling end en ringe Indfæstning. Og det vilde endelig give et klart Retsforhold. Hvad Arvefæste er, ved Folk, baade Husmanden selv, hans Kreditorer og hvem han i øvrigt kommer til at staa i Retsforhold til. — Naar dette Besiddelsesforhold ikke har kunnet vinde Tilslutning[1]), skyldes det Navnet: Fæste. Det Ord har i Tidens Løb

[1]) Den sjællandske Landarbejderorganisation har dog i et Andragende til Landbokommissionen foreslaaet, at Husene gaves i Fæste.

samlet Had om sig, og det Had er ikke til at faa vasket af det i en Fart. Naar de to Ord „Eje“ og „Fæste“ stilles op ved Siden af hinanden, saa vil alle Husmænd øjeblikkeligt og umiddelbart opfatte „Fæste“ som det lavere, det ringere. Hver enkelt maatte omstændelig overbevises, før man fik dannet en offenlig Mening mellem Husmænd for, at Fæste nu som Fæste til Stat og Kommune er noget helt andet end Fæste i gamle Dage til private Herskaber. Men naar der ikke er Stemning for noget af det, der kan kaldes Fæste, kunde man være gaaet den Vej, som er anvist i Preussen ved de saakaldte „Rentengüter“. Dels for at fremme den tyske Kolonisation i de polske Provinser, dels for at fremme Udstykningen i selve Preussen, er der blevet skabt Lovhjemmel for, at Ejendomsret over faste Ejendomme kan overdrages, ikke blot mod kontant Købesum, men ogsaa mod en vedvarende uopsigelig Afgift (Rente, kalder Tyskerne den; en Realbyrde kalder vi det). Denne Afgift kan fastsættes enten i Penge eller i Korn. En saadan Besiddelse kaldes „Rentengut“, Afgiftsejendom. Denne Institution ligner vort Arvefæste meget, men den vilde have det Fortrin, at den ingen Fortid har. Retsforholdet er klart, og den er netop paa sin Plads her, hvor selvstændig Besiddelse skal overdrages, uden at der er Mulighed for Udredelse af nogen kontant Købesum.

Naar Husmandskreditforeningerne er dragne med ind i Organisationen, kan det ikke skyldes Hensynet til at formindske Statens Risiko. Kreditforeningerne har den relativt sikre Prioritet, og hvis det gaar galt, garanterer Staten deres Obligationer. Men Kommissionen har ment, at Staten ikke kunde eller ikke vilde administrere det fornødne Tilsyn med Debitorernes Husmandsbrug, og for at faa et saadant Tilsyn etableret ad anden Vej er det, at Kreditforeningerne er benyttede. — Men Tilsynet gennem dem bliver Husmændene forholdsvis dyrt. Kreditforeningernes Penge er, foruden Kurstabet, som vedkommende maa bære af egen Lomme, $^1/_4$ pCt. dyrere end Statens. Paa 2000 Kr.s Laan giver det 5 Kr. aarlig, og da Syn skal holdes hvert 3dje Aar, bliver det 15 Kr. for hvert Syn over et Pant — stadig foruden Kurstabet. Det er alt for dyrt. Staten kunde faa Tilsyn billigere ved direkte dertil beskikkede Mænd. — Men den kunde ogsaa faa det helt gratis. Hvis man ikke vilde benytte Sogneraadene dertil, kunde man bruge Amtsraadene. Deres Formænd (Amtmændene) er Statsmagtens Repræsentanter, og naar Amtsraadsmedlemmerne drager

paa Syn af Veje og Jordemoderhuse, vilde det ikke være nogen Møje at tale om, om hvert Medlem skulde have 4—5 Huse yderligere at se til i sit Distrikt.

I øvrigt maa det anerkendes, at Forslaget ikke stiller overdrevne Fordringer med Hensyn til Husmændenes Pengeydelse. Det Tilskud, der foreslaas givet af Staten, er heller ikke ubetydeligt. Det er — foruden Risikoen — Rentefrihed for ca. 3 Mill. Kr.[1]) i ca. 60 Aar. Hvis Staten lod være at gaa Omvejen gennem Kreditforeningerne, vilde Pengene blive endnu lidt billigere, Udgifterne altsaa endnu lidt mindre. Foruden Kurstabet og den 1/4 pCt. Rente vilde ogsaa det Bidrag til Reservefonden, som skal ydes, spares. Men selv som Forslaget er paa dette Punkt, vilde det være Uret at forkaste det. Det er ikke her, dets svage Side er.

*

* *

Det Forslag, jeg har omtalt ovenfor, er stillet af 17 af Landbokommissionens Medlemmer (F. Ahlefeldt-Laurvig, N. Andersen, C. Bech, R. Claussen, F. Friis, H. Gram, M. S. Holm, J. Jensen, N. Mortensen, E. Mørup, Chr. Nielsen, A. Nygaard, L. P. Ovesen, Jørg. Pedersen, P. Pedersen (Lem), Hannibal Sehested, G. Tillisch (Formand)). 4 Medlemmer (Castenskjold, O. Damkier, A. Hage og P. Pedersen) har stillet et Mindretalsforslag, der væsenligst skiller sig fra Hovedforslaget deri, at det kræver, at Arbejderen skal møde med 800 Kr. selv for at faa Jordlod, og ikke vil tillade, at nogen Del af Statens Udlaan til Husmændene er rentefri. Endelig danner Hr. Breinholt det 3dje Mindretal. Hr. Breinholt er alle Udvalgs Dr. Stockmann; ogsaa i Landbokommissionen har han følt sig stærkest, naar han stod mest alene. Han stiller et udførligt Forslag, som Pladsen dog ikke tillader os at komme ind paa. Endvidere stiller hele Kommissionen et Forslag til Lov om Støtte af Staten til anerkendte Spareforeninger for Tyende- og Daglejerklassen. Hensigten med dette Forslag er meget god, men det vil dog næppe faa overdreven stor Betydning; det vil ikke lære usparsommelige Mennesker at blive sparsommelige, men det vil give dem, der ingen Omvendelse har behov, et Par Kroner hver i Præmie for deres Dyd — og det kan jo ogsaa være meget smukt. Endelig ledsages Betænkningen af en Række Bilag. Det interes-

---

[1]) Forslaget bestemmer, at Staten i 5 Aar kan udlaane aarlig 700,000 Kr. til disse Husmandsbrug, i alt 8,500,000 Kr.

santeste af dem er det af Hr. Damkier forfattede, der giver Oplysninger om lignende Forslag og Love i Norge, Sverig, Tyskland og Amerika. Det omfangsrigeste er de statistiske Bearbejdelser af Sogneraadenes og Landboforeningernes Svar paa de af Kommissionen udsendte Spørgsmaal. Desværre var disse Spørgsmaal meget uheldig stillede. De tre vigtigste af dem var følgende (gengivne med færre Ord): 1) Trænger Jordbrugerne, særlig de større, til forøget Arbejdskraft i den travle Tid af Aaret? 2) Vil det hjælpe paa Arbejdskraften, naar de jordløse Landarbejdere faar Jord til én Ko? 3) Er det vanskeligt for dem, der vil købe Huslodder at faa Jord til Købs? Spørgsmaalenes Tendens er klar. De tager Sigte paa, at „særlig de større“ Jordbrugere skal hjælpes til den Arbejdskraft, de mulig trænger til, og de lægger ikke Skjul paa, at Lodden til en Ko har til Ærinde at fremskaffe Arbejdskraften. For den, der interesserer sig for de selvstændige Husmandsbrug, kan Besvarelsen af disse Spørgsmaal ingen Interesse faa. Paa det første af dem har 48 pCt. af Sogneraadene svaret Ja; paa det andet 56 pCt. og paa det tredje 22 pCt. Landboforeningerne har et betydeligt højere Procenttal Jasvar paa de to første Spørgsmaal; det kommer af, at Landboforeningernes Bestyrelser, der væsenligst bestaar af Herremænd, interesserer sig mere for Arbejdskraften til de større Gaarde end Sogneraadene, som ledes af Gaardmændene. De uendelig omhyggelige statistiske Undersøgelser over disse Besvarelser har heller intet kunnet faa ud af dem. Det interessanteste er Undersøgelserne om Trækkraften, og om Bevægelserne i de forskellige Husmandsbrug. Vi faar her paany at vide — hvad den officielle Statistik allerede havde belært os om — at Huse med Jord til en Ko er i temmelig stærk Tilbagegang Landet over. Saaledes hjælper Naturen sig selv. Den rydder det ud, der ikke duer, og Husmandsbrugene til 1 Ko duer ikke; de er erfaringsmæssig de slettest drevne af alle Husmandsbrug. Hvis Kommissionen fik Held til at faa lavet en Række Huse til 1 Ko, vilde den naturlige Udvikling hurtig ødelægge, hvad Staten havde bygget op. De vilde ikke kunne blive bestaaende i Konkurrencen. Huse med 2 Køer er i svag Tilbagegang, men det skyldes sikkert kun, at disse Huses Indehavere forholdsvis hurtigt driver det op til de 3 Køer, hvorved de altsaa kommer op i en højere statistisk Klasse. Saaledes er det ogsaa, Udviklingen skal være for de mindste jorddyrkende Husmænd her i Landet: begynde med 2 Køer, drive det op til 3.

I en Indstilling fra Landstingsmand Breinholt til Kommissionen ang. Spareforeninger for Tyende skriver han følgende:

„En Indvending mod hele Tanken er jeg dog forberedt paa at finde, og desværre en, som jeg ikke vil være i Stand til ganske at afvise, nemlig den: „at Tanken kunde i og for sig være god nok, men den er for langsom i sine Virkninger ...“ Ja saaledes er det unægteligt; vor rastløse Tid har ikke Raad til at vente, den vil have alt paa en Gang og helst straks, uden at betænke, at alt Hastværk er Lastværk, at alt, hvad der skal trives godt og længe, skal vokse langsomt .... Man kan vel ved Kunst og Penge i en Fart fremtrylle Arbejderhjem en masse, men der er visselig Fare for, at de vil blive som Drivhusplanter, der en kort Tid kan fryde Øje og Sind, men ikke længe taale Vind og Vejr i Friluft ...“

Det er forstandige Ord. Saaledes kan det gaa, naar der i en Snup skal laves en Mængde Huse uden naturlige Betingelser for at bestaa. Det er ikke: „meget og i en Fart“, der bør være Løsenet for Husmandssagen. Lad os faa det godt, men lad os kun faa det langsomt og successivt. Dels er der ikke saa overdrevent mange jordløse Landarbejdere med Energi og Lyst til at faa fat paa en Husmandslod; dels skal Troen paa det lille Landbrug og Dygtigheden til at drive det vokse jævnt, Side om Side med Antallet. Endnu er der mange tarveligt drevne Husmandsbrug, og tarveligt drevne Smaalodder er en ren Ulykke for dem, der har dem. Endnu er der mange Landarbejdere, der glæder sig over, at de ikke har Jord. Men der er en Stab af dygtige Husmænd her i Landet. En Del af dem er paa Rejse med offenlig Understøttelse om Sommeren. Det er Kernetropper. De har Begejstring for at dyrke Jord godt, og de har Tro paa den lille Drift; paa deres Rejser spreder de Begejstringen og Troen om sig. Det er Statens Sag at bidrage til at forplante den Tro. Hvad Staten hidtil har gjort ved Konsulenter og Præmier for Landbruget, har væsenligt haft Ærinde til det store og middelstore Landbrug. Det har været godt og gjort god Gavn. Men nu bør det mindste Landbrug drages med ind. Der er meget at gøre til Oplæring i at dyrke det typiske Husmandsbrug.

Efterhaanden som Lysten til dette og Dygtigheden vokser, er det, at Staten skal træde til med at skaffe Lodder uden at være karrig og uden at have Bihensigter. Det skal være en jævn Udvikling; disse Huses Komme vil hverken trække mærkeligt fra eller

lægge mærkeligt til i den Arbejdskraft, der staar til de nuværende Besidderes Raadighed. Men de skulde gerne komme i det Trit, at de holdt Skridt med Befolkningens naturlige Tilvækst paa Landet, saa at de kunde bidrage til, at Jorden holdt paa, hvad der var dens, og ikke vedvarende lod Byerne og Amerika røve en stor Mængde af dens Sønner, derimellem de modigste. Hvis det lykkes, vil det være ensbetydende med, at Landet gaar fremad i Kultur, Jorden i sin Ydeevne. Det kan naas, naar de lovgivende Faktorer vil se Sagen i dens Renhed uden Paahæng af uvedkommende Hensyn. Maalet er Husmandsbruget, og Midlerne er ikke, hvad der gavner andre, men hvad der gavner Husmændene. — I Byerne har Aktieselskaber og Industrikonger banet Vejen for Troen paa den socialistiske Fællesdrift. Hvis man tog sig varmt nok og uegennyttigt nok af Husmandssagen, vilde den Tro vinde meget lidt Indgang paa Landet.

Vilh. Lassen.

STAKKELS DJÆVEL!

Ved smaa Borde rundt omkring paa Kaféens Stengulv sad vi, en hel Masse Mennesker. — Nogle af os var tynde, andre var tykke, med smaa runde eller spidse Maver. Vi sad i forskellige Stillinger, nogle mageligt tilbagelænede med Benene overkors, andre med Armene krystede over Brystet, atter andre med Haand under Kind. Paa saadan Maade anskueliggjorde vi vor forskellige Karakter og Sindsstemning enten ubevidst eller i den Hensigt, at henlede Opmærksomheden paa vor Person, gøre os gældende. Ikke en af os var saa stor som en Elefant og ikke en saa lille som en Flue; alle sammen var vi Mennesker — derved er intet at gøre.

Frokosttiden var nær, en af de Timer paa Dagen, hvor vore Tænder driver af Blod, og vi forlangte med højlydt Iver, at Opvarterne skulde bringe os Mad; — Mad Mad! Den Mad vi bedst kunde lide. — De fleste af os fortærede saa smaa Stykker saftigt Kød, som vore Medmennesker, Slagterne, havde skaaret ud af Oksernes og Faarenes Kroppe, andre foretrak Fisk, der var fangede i Garn eller paa spidse Kroge, eller Æg, som man havde narret fra Hønsene. Til dette drak vi forskellige Drikke, Plantesafter, som indeholder saa megen Gift, at de nydt med Maade gør os muntre, elskværdige og meddelsomme, medens de nydt i større Kvanta fremkalder en Art Lammelse, saaledes at vi falder omkuld paa Jorden, ude af Stand til at rejse os igen.

Naar der her dvæles saa længe og paa saadan Maade særligt ved Maden, saa er det ikke for at bebrejde Menneskene noget eller for at forringe dem, men kun for at fæste Opmærksomheden ved en Ting, der, skønt kendt af alle, saare let glemmes og i alt Fald ikke huskes med tilstrækkelig Energi. Thi hvilken Præst eller Rigsdagsmand (var han end Venstremand) vilde ikke blive forbavset og fortørnet, naar man hilste ham ved Maaltidet saaledes: „Naa du gamle Rovdyr! Sidder du der og fortærer dit Bytte?“ Og det,

selv om han i Haanden og mellem Tænderne holdt et næsten afgnavet Kødben — noget, der meget godt kan hænde.

Det primitive Menneske, der med Anspændelse af al sin Kraft og med egne Hænder skaffer sig sin Føde i Kamp med Dyrene, har rimeligvis af Maaltidet en poetisk Nydelse, som Kulturmennesket savner. Vi har tæmmet de vilde Dyr ved at paatage os deres fuldkomne Underhold. En stor Mængde Mænd og Kvinder er disse tamme Dyrs Slaver, de bygger Huse for dem, gør rent for dem og skaffer dem med Slid og Møje en rigelig Føde. Dyrene staar' der og gør ingenting og har det godt. Til Gengæld kan man slaa dem ihjel, nemt og uden Fare, og det store Flertal blandt den spisende Menneskehed ser intet til det hele. Desuden lægger vi saa stor Vægt paa Madens Tillavning, at vi mindre tænker paa, hvad den er, end paa, hvorledes den er behandlet og udstyret. Lidt Eftertanke kan raade Bod paa dette, og Maaltidet vil da forskaffe os ikke blot Styrkelse og Velsmag, men ogsaa en poetisk og filosofisk højst forfriskende Nydelse. — Alverden kan lignes med en Kvindes Bug, der lever, sluger og føder.

Nu — nok om dette!

Da vi havde spist, tændte de fleste af os deres Cigarer, sammenrullede tørre Blade, som vi røg med stort Velbehag, medens vi saa ud paa Gaden gennem Vinduerne. Derude vrimlede Mennesker, vel indpakkede i Klæder og Pelse, som man havde flaaet af andre Dyr. Det var for Resten en mild Vinterdag, og alle glædede sig over at kunne være i fri Luft, uden at Næsen blev rød. Der var naturligvis baade Kvinder og Mænd, de to forskellige Arter af vor Slægt; de smilede og lo til hinanden og snakkede uafbrudt. Gud maa vide, hvad de egentlig snakkede om? Man kan stundom henfalde i Grubleri over, hvorledes Folk dog kan tale saa længe hver eneste Dag, hvordan de bærer sig ad med at hitte paa saa meget at sige? Men det er jo ogsaa en af de Egenskaber, Menneskene er mest stolte af, og som beviser, at de er noget særligt og udmærket.

Imidlertid — de fleste af disse Væsener derude var ligesom vi fornøjede og glade; de kom fra deres Hjem og Kontorer, de var slupne ud paa Legepladsen i Frikvarteret; og de hørte ogsaa næsten alle sammen til dem, der er, hvad man kalder, ovenpaa i denne Verden. De beundrede som Regel sig selv og snakkede ondt om de fleste andre. Men alligevel var der et Slags Broderskab imellem dem, de hørte sammen, de var dog noget for sig

selv — i Modsætning til den store Masse, som man slet ikke taler om, hverken ondt eller godt, men som sikkerlig besørger dette selv. De nikkede til hinanden, de tog Hatten af for hinanden — mere eller mindre dybt — og i alle Tilfælde saa de paa hinanden og kendte enhvers relative Værd.

Imellem disse Mennesker skred der nu pludselig en bleg og sørgmodigt udseende Mandsperson frem. Denne blege Person var meget grim, han havde et underligt knudret Fjæs med Skæg, der strittede til alle Sider og en forvreden, skæv Næse, der paa en komisk Maade var fladtrykt og hvid paa Spidsen. Desuden haltede han lidt paa venstre Ben. Det var maaske galt at sige, at Udtrykket i dette Ansigt var sørgmodigt; det var snarere angstfuldt bekymret, forlegent usikkert. Han skottede til alle Sider, førte af og til Haanden op til Silkehatten (der havde slemme Knæk og Revner) som for at hilse; men da ingen gjorde Tegn til Genhilsen, lod han den mismodig synke. I det Øjeblik han gik forbi Vinduet, hvor jeg sad med en af mine Venner, drejede denne sig paa Stolen med tydelig Uvilje, saaledes at han vendte Ryggen til den passerende, og samtidig bemærkede jeg, at alle de tykke og de tynde rundt omkring ved Bordene fnisede og hviskede og tiskede og lo, saa det klukkede, og pegede med Fingrene: Hehe se paa ham! Nogle slog Benene overkors af Glæde, andre løste dem op, og de, der havde smaa runde eller spidse Maver, holdt med Hænderne paa dem, for at de ikke skulde gaa itu.

„Hvem var det?“ spurgte jeg, da den blege Fyr var forsvundet, efter at have kastet et sky Sideblik ind til os i Kaféen.

„Det er en stakkels Djævel,“ sagde min Ven, „han har gjort sig aldeles umulig. Kender du ikke ham?“

„Fortæl!“ sagde jeg.

„Han dukkede op her i Byen for nogle Maaneder siden,“ sagde min Kammerat. „Han havde en hel Del Penge paa Lommen og fik naturligvis Venner, til Trods for, at han i Virkeligheden var en skrækkelig Fyr. Ingen vidste, hvor han kom fra, han holdt en Dag i en Landauer herudenfor Kaféen. Hoppende og syngende kom han ind og forlangte Champagne. Der blev straks et farligt Spektakel, han inviterede Folk hen til sig, alle Slags Mennesker, Selskabet blev større og større. Der strømmede Champagne, siger jeg dig — jeg var selv med, men skrækkeligt var det. Han raabte op og lo, saa Huset rystede, og trak Opvarterne i Skægget og slog dem paa Maven og knipsede sine Venner paa Næsen. Men Penge havde han — hele

Lommen fuld af Guldpenge, saa man fandt sig i meget. Desuden — han lod sig kalde Herr Baron! Herr Baron Deuvel kaldte han sig. Jeg kender ikke Familienavnet. Baroniet ligger formodentlig paa Maanen. — Naa, det kunde jo for øvrigt være meget rart med al den Vin, og han fik ogsaa hentet frem en gammel Kognak fra fire og tredive, der var henrivende. Hvis det ikke var, at han havde saadan en skrækkelig Mund! Jeg har aldrig hørt Mage, siger jeg dig. Han haanede alt muligt, Religionen og Evolutionen og Fædrelandet og Moralen og det hele. Bare Grin alt sammen! Men det forbandede var, at der var Humør i Fyren, saa han fik ogsaa os andre til at le. — Ja ikke mig for Resten. — Naa ja, saadan blev det ved et Par Maaneder i Sus og Dus. Hans Venner begyndte at blive ængstelige, de syntes, det maatte ende med Skandale; men, saa længe han havde Penge, saa holdt det jo. — Men nu igaar ser du, da revnede det! Han viser sig paa Gaden med sin Elskerinde, i en Landauer, fuldkommen drukken. Naa, lad det nu være; men han sidder der og svinger med Hatten og hilser paa alle sine Venner, baade Herrer og Damer. Man lod naturligvis, som man ikke saa ham. Til sidst stod han ud af Vognen og yppede Klammeri med Politiet. Nej, det maa man ikke, det maa man ikke; det gik selvfølgelig til Kachotten. Men det værste var, at da han idag skulde betale Bøden, saa var det forbi med Pengene. ikke én Øre tilbage! Han prøvede at laane — men hvem vilde laane ham? Saa maatte han pantsætte alle sine gode Klæder; derfor saa han jo lidt afrakket ud nu. Hm! Stakkels Djævel, det maa have været en rar Skærsild paa Gaden idag."

Vi lo hjerteligt af denne Historie, som rimeligt var, og lidt efter gik jeg ud paa Gaden for om muligt at tage Fyren i nærmere Øjesyn.

Jeg saa ham staa paa et Gadehjørne saare kummerfuld at skue; han vidste aabenbart aldeles ikke, hvad han skulde gøre. Som han nu stod saaledes, kom en Mand hen imod ham, en meget fin og agtet Mand, som jeg kender. Han havde tydeligvis ondt af „Baronen" og vilde vise ham, at han ikke som de andre slog Haanden af ham i Nødens Stund. Han gav ham et Vink, at han skulde følge efter, og Fyrens Ansigt klarede da ogsaa op. Han saa helt rørt ud.

De to begav sig nu ned i en Vinudskænkning, en temmelig afsides Kælder, hvor der ikke kom mange. Jeg fulgte efter dem og satte mig i deres Nærhed.

Da Kældersvenden havde bragt dem en Flaske Vin, og de havde smagt paa den, begyndte den foregivne Baron Deuvel at takke sin ædle Ven for hans Godhed. — „Det er smukt af Dem," sagde han, „det er meget smukt af Dem."

„Naa frisk Mod," sagde den anden. „Jeg troede dog, der var mere Humør i Dem. Der er jo ingen Mening i saadan at knække over."

„Ja det kan De nok sige," sagde Baronen, „men De aner ikke, hvor skrækkeligt jeg har haft det. Da jeg gik ned ad Gaden idag, og alle vendte mig Ryggen og hviskede og lo eller stirrede mig ondt lige ind i Ansigtet og fnisede — ja jeg siger Dem, det var et Helvede, et fuldkomment Helvede. Jeg gik der uden en Øre i Lommen, og vil De se min Hat (han tog den af) min stakkels Hat, som Politibetjenten knuste. Fanden anam — Gud tilgive ham! Nej, det er alt sammen forbi. Min Kæreste har slaaet op med mig. Det var nok ikke for min smukke Næses Skyld, hun tog mig. Nej nej nej! Jeg har ogsaa opført mig frygtelig galt. Folk var allerede rasende paa mig, fordi jeg brugte en saa ugudelig Mund. De lo nok, af hvad jeg sagde; men indvendig var de rasende."

„Ja de maa jo forstaa," sagde den anden „at naar man er mellem Mennesker, saa maa man opføre sig — hm, menneskeligt, i alt Fald paa offentlige Steder. Det burde De have lært straks."

„Ja vist ja, nu forstaar jeg det," svarede den ulykkelige og tømte sit Glas til Bunden. „Det er alt sammen min egen Skyld!" Han tømte atter et Glas, og dermed tog hans Rørelse Overhaand, Taarerne strømmede ud af hans Øjne. „Aa jeg er saa ensom," sagde han. „Vil De være min Ven? De ved ikke, hvor jeg trænger til et Menneske, der kan holde lidt af mig."

Den agtede Mand blev noget forlegen, han syntes dette var lidt for meget af det gode. „Jaja," sagde han, „prøv blot at blive lidt rolig."

„Jamen De ved ikke," sagde den arme Deuvel, „hvor jeg synes, De er god og ædel, og hvor jeg beundrer Dem. Aldrig har jeg drømt om, at der var et saadant Menneske. — Kan De lide mig? Svar mig! Aa sig, at De kan lide mig! Jeg føler selv nu, at jeg har et menneskeligt blødt og ejegodt Hjerte, saa jeg tror, jeg kan være Deres Venskab værdig."

„Javist, javist! Vær bare lidt rolig. Prøv paa at blive lidt fornuftig. Man skal ikke opgive Ævred. Min Fader, kan jeg fortælle Dem, var omtrent af Deres Slags — det gik ham rigtignok

ikke godt i Verden. Naa Fred med hans Støv! Men jeg har jo da noget af Blodet, og jeg er dog nu en almindelig anset og afholdt Mand, tør jeg sige. Min Broder er en Galning — nu ja, men man siger om ham, at han har Talent — ja man begynder endogsaa at kalde ham et Geni! — Jeg kunde nævne Dem endnu mere slaaende Eksempler. Min Fader havde en kødelig Fætter. Han døde som Erkebisp og Storridder af det hvide Kors. Hvad vil De mere? Hans stakkels Broder var ikke saa flittig og stræbsom; men Folk havde saa ondt af ham, fordi han var grim, det Skind, og haltede saa slemt paa det ene Ben — ja han haltede adskilligt! — Folk havde saa ondt af ham, at han aad og drak sit hele Liv paa andres Bekostning."

Deuvels Øjne lyste af Henrykkelse. „Tak," raabte han. „De opmuntrer mig, og jeg sværger Dem: Jeg har intet andet Ønske end at blive et godt Menneske!"

„Vær bare lidt rolig kære — lidt rolig! Man skal ikke tale saa højt paa offentlige Steder!"

„Jeg skal være rolig — jeg vil gøre alt, hvad De forlanger af mig, blot De vil holde en Smule af mig. De ved ikke, hvor jeg trænger til lidt Hjertevarme. — Maa jeg bede Dem om en Ting? Aa sig ikke nej! Drik Dus med mig. Hvad? De gør mig saa stor en Glæde." Og Deuvel løftede Armen som for at drikke Dus.

„Hm!" sagde den anden. „Vi kender jo hinanden saa lidt. Lad det være til en anden Gang — for nu maa jeg gaa." — Han rejste sig, kaldte paa Opvarteren og betalte for Vinen. — „Naa frisk Mod," sagde han til Deuvel og slog ham paa Skulderen for dog at efterlade et godt Indtryk. — Dermed skyndte han sig bort. Jeg lagde Mærke til, at han haltede en Smule paa venstre Ben, da han gik op ad Trappen, men kun ganske lidt. — Selv gik jeg ogsaa hurtigst mulig. Jeg var bange for, at den sentimentale Fyr skulde trænge sig ind paa mig med sit Venskab. Han begyndte allerede at tilkaste mig ømme Blikke og:

Nichts abgeschmackter weiss ich in der Welt als einen Teufel, der verzweifelt.

En Maaneds Tid efter denne lille Oplevelse sad jeg en Dag paa en Bænk i et af de offentlige Anlæg. Der var Foraar i Luften, det var saa mildt, at man kunde sidde ude, naar man var godt klædt paa.

Som jeg nu sad der i dybe Tanker, blev jeg opmærksom paa en Mand, der meget hurtig stilede hen imod mig. Det var Baronen, den arme Deuvel. Min første Indskydelse var at gaa min Vej; men det var for sent. Han stod allerede foran mig og bukkede med Hatten i Haanden. Det var gaaet tilbage for ham; han havde ingen Vinterfrakke mere og saa sørgeligt forkommen og forfrossen ud. Der var heller ikke mere end én Knap til at holde hans Trøje sammen, og Linned havde han slet ikke, kun en graa Uldskjorte. Om den bare Hals havde han bundet et meget fint og pragtfuldt Slips, der dog ved nærmere Eftersyn viste sig at være tilsmudset og fuldt af Pletter. Stakkels Fyr! — Han stod nu der og bukkede med Hatten i Haanden.

„Tillader De min Herre,“ sagde han. „Tillader De, at jeg sætter mig paa den samme Bænk, som Herren benytter.“

Jeg gjorde en Haandbevægelse, der betegnede Tilladelse og nænnede ikke at gaa straks. — Han satte sig, flyttede sig lidt frem og tilbage og vendte sig saa imod mig.

„Bliv ikke forbavset,“ sagde han, „over min Anmodning, der kan synes dristig. Jeg tillader at forespørge, om Herren ikke skulde have en Plads. Læg Mærke til, jeg beder ikke om Penge. Menneskene giver nødig Penge og maaske med Rette. Men en Plads! Man siger jo „Plads for alle“ ikke sandt? Og dog har jeg meget længe, meget længe forgæves søgt en Plads.“

Jeg saa paa Staklen. Han havde aabenbart lidt Nød, og det havde maaske slaaet sig paa Forstanden. Der var et forstyrret Udtryk i hans smaa, stikkende Øjne og saa dette Sprog, som han talte, dette besynderlige Sprog, som Ydmygheden og Trangen til dog at vise Dannelse lærer de Mennesker, det er gaaet meget tilbage for.

„Ja,“ sagde jeg, „jeg har desværre ingen Plads at byde Dem.“

„Nej nej,“ sagde han sørgmodigt, „det er da i alt Fald et høfligt Svar. Det faar man ikke altid. Menneskene er ikke saa gode, som de burde være, siger man — og det kan nok være. Det er slet ikke altid, at man faar et høfligt Svar, kan jeg forsikre Dem. For saa vidt er det noget af en Fest. — Om end kun lidt. — Jeg skal søge at forklare Dem det: Menneskene finder ikke Behag

i mit Ansigt. De finder ikke, at det stemmer overens med Skønhedens Fordringer, som det hedder. Desuden husker de nogle gamle Dumheder, jeg har gjort. Kokkepigerne lukker Døren i for min Næse, Fruen i Huset ser paa mig med Mishag. Ja selv Mændene lader sig lede af den Slags ydre Ting uden at se paa det dybere, det Indre. — Engang var dette anderledes, da jeg var rig og mægtig — de unge Kvinder flokkedes om mig, man strøede skønne Blomster paa min Vej. Ak ja, og nu! Jeg er dog af god Familie, kun kommen en Smule paa Knæerne, men hvad nytter det, spørger jeg Dem, naar jeg ikke kan finde en Plads?"

Jeg vidste intet at sige.

„Jeg forsikrer Dem," fortsatte han, „jeg har bedet til den gode Gud — jeg har tigget ham paa mine Knæ. — Alt til ingen Nytte! Forgæves har jeg nedværdiget mig."

„Nedværdiget?" spurgte jeg.

„Jeg skal forklare Dem det," sagde han og saa hemmelighedsfuldt paa mig; Vanvidet lyste ud af hans Øjne. „Forleden dukkede det hele op i min Erindring. Jeg er kommen andetsteds fra, fra et helt andet Sted." Og paa engang drog der sig et Smil over hans Ansigt, et hæsligt Smil, der gik fra det ene Øre til det andet, men straks forsvandt. — „De ved maaske nok," fortsatte han og nærmede sit Ansigt til mit, saaledes at jeg maatte rykke til Siden, „De ved maaske nok, at naar ingenting hjælper et Menneske i hans Vaande, saa henvender han sig til sidst med Bøn til den Onde. Det gjorde jeg, da ikke noget andet hjalp; men ved De, hvad jeg fik til Svar. — „Hahahahaha!" fik jeg til Svar. „Kan du ikke huske lille Ven, at alt, hvad der sker paa Jorden, det er til Spas for os heroppe" — fik jeg til Svar. Og saa skoggerlo det med ti tusinde Stemmer. — Det var det Svar jeg fik. Og da huskede jeg det hele. Jeg kommer fra et andet Sted min Herre. Det har blot en Stund været ude af min Erindring."

„Man har ment," indskød jeg, „at Deres Baroni ligger paa Maanen."

„Rigtigt," svarede han, „det ligger paa Maanen. Jeg er født til Herlighed og Glæde i et meget berømt Land, som Menneskene kalder Helvede. Det er paa Maanen." Han saa drømmende op mod den lille blege Skive, der stod højt over vore Hoveder inde i Himlen. „O, skønne Liv," sagde han. „Der lever man i Sus og Dus, saa lang Dagen er. Der er Skrig og Skraal og Sang

og Spil og Latter. Ak ja, det var gode Dage! — Men helst af alt laa vi paa Maven og saa ned paa Jorden og grinede af de smaa Mennesker, der vrimlede omkring. Det var et Spektakel, kan De tro, min Herre. Den gamle Fatter ligger i Midten og vrider sig af Latter og vender sig om paa Ryggen og holder sig paa Maven og hitter paa ny Ting til at narre Menneskene med. Mest Glæde har vi nu haft af Pengene og Ordene — de store Ord, alt det, der render omkring mellem Folkene og leger Kispus med dem, og som de styrter efter, saa de vælter over hinanden, og som de slaas om, saa Sveden og Blodet sprøjter. — „En Million — Religion — Evolution — Hr. Baron og Fanden og hans Oldemoder!" Der har De det hele. De kan ikke tænke Dem, hvordan det tager sig ud deroppe fra: Højtideligheden og Forvirringen. „Vi er gode Mennesker," raaber de, naar de ikke æder og drikker sig ihjel. „Vi er gode Mennesker, vi tænker ikke paa os selv, vi har Hjertelag." Jovist, de slaar sig for Brystet og puster sig op, hvad Fanden de saa gør. Og saa tager de sig nær alt muligt af det latterligste — om en Hat gaar i Revner. Skønt det hele kun varer i to Minutter og ender i ingenting. Ak ja, det var mageløst! Om Menneskene græd eller lo eller var begejstrede eller sloges, — lige komiske saa de ud. — Men nu ser jeg jo, at min Opfatning har været ensidig, for ikke at sige fuldstændig misforstaaende. Akjajaja — Herre Jemeni! Jeg er selv et Menneske nu, og da faar man et andet Syn paa Tingene, det indrømmer jeg — jeg indrømmer det ganske! — Men der var virkelig saa mange Ting — — jeg kunde blive ved i det uendelige at fortælle om vores Spas. O, du skønne Tid! — Men saa var det jo en Dag, at jeg sagde til den gamle Fatter: „Lad mig faa Lov til at tage ned til Jorden — saa skal der blive Halløj for Alvor!" „Vel," sagde han, „nogle af dine Brødre har gjort det før du og gjort det ganske godt. Rejs med Fanden min Søn! Her har du en Klat Penge." — Saa hoppede jeg ned i et Spring, saa glad og munter en Sjæl, som nogensinde har betraadt Støvet. Men det skulde jeg ikke gjort. Nej det skulde jeg ikke gjort! For om et Menneske kommer mellem Djævle eller en Djævel mellem Mennesker, det er eins Bier! Jeg forsikrer Dem min Herre: Det er eins Bier!" Han sad lidt tavs, vendte sig saa imod mig og sagde: „Hvis jeg bare havde lidt Driftskapital, saa kunde jeg maaske endnu blive et godt Menneske." Og derpaa med et glubsk Glimt i Øjnene:

„Giv mig en Krone til Mad!“

Jeg gav ham en Krone.

Han saa paa mig, og det brede Grin fra før gled over hans Ansigt fra Øre til Øre.

„Tro ikke,“ sagde han, „at jeg synes De er god eller mindre latterlig for det.“

Dermed gik han.

HELGE RODE.

ERINDRINGS-FORVANSKNINGER.

(Forhøret om Anders Sjællænders Henrettelse).

I.

Erindringen er en utro Husholderske; den bevarer kun, idet den forringer og forvansker. Vi kan have overgivet til den de klareste, kraftigste Indtryk af et Optrin, den bringer os dem dog igen matte, afblegede, som udviskede Skygger af dem selv. Omtrent som naar man har udlaant et Dokument med friske Skrifttræk og faar det tilbage, efter at Papiret har været halvt opløst af Fugtighed. Og hvis saa endda det var alt! Men ofte, naar Erindringen tager Billederne af det forbigangne frem, ændrer den paa dem. Hist skærer den bort, her føjer den til. Den vender op og ned paa Rækkefølgen, drager ganske uvedkommende Billeder ind i den, ja forvandler bagkloge Gisninger og Fortolkninger til Billeder og skyder dem ind iblandt. Indtil der maaske en Dag ikke er mindste Lighed længer mellem de oprindelige Indtryk af Optrinet og dem, som Erindringen udgiver derfor. Først blev der sat et nyt Skaft paa Kniven, siden et nyt Blad, mens vi indbilder os, at det bestandig er vor gamle Kniv.

Disse Erindrings-Forvanskninger kalder man, særligt hos Digtere, med det fine Navn „Fantasi“. For saa vidt som en Digter ikke er Fantast, har han næppe nogen anden. Erindrings-Forvanskningen gaar for sig, uden at man selv ved rigtigt af det. Det er svært at sige, hvad der sætter den i Gang og i hvert enkelt Tilfælde bestemmer dens Retning. Men det kan for Resten ogsaa være kuriøst nok, om man blot en Gang imellem kan komme til at paavise dens Resultat.

I *Tilskuerens* Juli-Hæfte skildrede Hr. Erik Skram paany sine Indtryk fra Anders Sjællænders Henrettelse. Den foregik 22. Novbr. 1882. Straks efter, at Justitsministeriet havde modtaget

Herredsfogdens Indberetninger, beordrede det (29. Novbr.) en Undersøgelse. Og der blev saa (fra 4. Decbr. til 31. Jan. n. A.) afhørt c. 40 Personer, ved Søndre Birks Politiret, i Helsingør og i Nakskov. Artiklen her er bygget paa Forhørsudskrifterne. — To Dage før Henrettelsen, altsaa den 20., afsendte Skarpretteren som Ilgods sine Redskaber: de to Økser i en Kasse, hvortil Skraabrættet var bundet, og i en anden Kasse Blokken. Selv afrejste han Dagen efter, den 21. Han ledsagedes af en Invalid, som for 20 Kr. og fri Rejse skulde tjene ham til Medhjælp, samt af 2 Amatører. I Kupeen sad endnu 2 Mænd, der ligeledes skulde til Lolland; med dem slog man sig sammen, saa at Rejseselskabet blev paa 6 Personer. Den ene af de sidstnævnte Mænd var Handelsrejsende i Sukkervarer; han medførte som Haandbagage en Prøvekasse, hvori der var Glas med Sukkerstænger, Brystsukker osv. Under Jærnbanekørslen gennem Falster brugtes denne Kasse en Tid lang som Bord, hvorpaa 4 af Rejseselskabet spillede Kort. Under Jærnbanekørslen gennem Lolland aabnedes den af Ejermanden, som trakterede med sine Prøver; Rejseselskabet skal have moret sig med at sidde med Sukkerstængerne i Munden som Cigarer. Et Par Vidner (Referenter) mener at have set, at der da ogsaa gik rundt en stor, klar Flaske med en farveløs Vædske, hvoraf der blev drukket. — Men herom kan Hr. Skram kun have hørt fortælle. Ifølge hans Vidneudsagn hverken saa eller hørte han Skarpretter-Selskabet paa Vejen gennem Falster. Da Toget gik gennem Lolland, kom han ind i 2den Klasse-Afdelingen af den Vaggon, i hvis 3die Klasse-Afdeling Skarpretter-Selskabet havde Plads. De 2 Vaggon-Afdelinger var skilte ved en Dør med en Rude. „Gennem Døren kunde man høre, at Skarpretter-Selskabet larmede og støjede, og Komparenten (Skram) hørte jævnligt, at de andre raabte „Du, Skarpretter!“ Komparenten saa en Gang ind ad Ruden og saa da, at Skarpretteren stod op og læste i en Avis; men ellers saa han ham ikke“.

Derimod havde Hr. Skram under det korte Ophold paa to sjællandske Stationer set Skarpretteren og hans Rejsefæller skynde sig ind i Banegaards-Restaurationen for at faa en Bajer. Og „om Bord paa Dampbaaden til Orehoved kom Komparenten (Skram) hen imod Slutningen af Overfarten ned i Kahytten, hvor Skarpretter-Selskabet sad omkring et Bord og drak bajersk Øl under larmende og højrøstet Passiar. Komparenten forlod dog straks efter Kahytten“. Endelig „ved Ankomsten til Orehoved lagde Komparenten Mærke til, at Skarpretteren løb omkring og under Latter raabte

paa „sin Kæreste“, hvorved han mente sin Medhjælper, hvilket Udtryk hans Ledsagere derpaa gentog afvekslende med „Petersens Kæreste““. — Skarpretteren fastholdt under Konfrontationen, at han havde ikke brugt hint Kælenavn. Men derpaa ligger der ingen Vægt. Det afgørende er, at Kælenavnet skulde gælde Medhjælperen (Rakkeren), og at „Petersen“ skulde betyde Skarpretteren. Et andet Vidne erklærede ligeledes, at Skarpretteren undervejs var bleven kaldt „Petersen“.

Se saa paa den omtalte *Tilskuer*-Artikel! Medens Hr. Skram ved største Delen af Artiklen har haft sit Referat i „Morgenbladet“ for 23. Novbr. 1882 at støtte sig til, er dette ikke Tilfældet for Indledningens Vedkommende. Den er blevet dikteret ham af hans Erindring. Det viser sig, at hans Erindring i Løbet af de 14 Aar har sat Halvdelen af Skarpretter-Selskabet overstyr. Den har tabt baade den ene Amatør og den Handelsrejsende og hans Følgesvend; 6 er blevet til 3. Erindringen lader de 3 tiloversblevne „skaale(?) muntert under Frokosten(?) om Bord“ paa Færgen til Falster. Dernæst har Erindringen sammenblandet den glemte Handelsmands Kasse med hin anden og uhyggelige Skarpretter-Kasse, som Hr. Skram saa senere paa Retterstedet. „Af Haandbagage førte Skarpretteren med sig en flad Kasse, hvori Øksen laa“. Og efter at først denne Forbytning af Kasserne har sat sig fast, har Erindringen overført paa den forbyttede Kasse saavel det Inkognito-Navn, hvorunder Skarpretteren gik, som det Kælenavn, hvormed han og hans Rejsefæller betegnede Rakkeren. „Denne Kasse kaldte de tre Herrer indbyrdes for „Petersen“ ... Alt som vi over Lollands flade Egne nærmede os Nakskov, og Stemningen steg(?) mellem de tre ved mere Skaalen(?), hørte vi fra deres Rum i den lange uafdelte(?) Vaggon mangen Vittighed om „Petersen“, der nu var bleven som en fjerde Person i Selskabet, med hvem der blev klinket(?), og som de tiltalte med opmuntrende og næsten kælne Ord“. Læseren har ovenfor erfaret, hvilken Rolle den virkelig tilstedeværende Kasse spillede under Lollands-Turen, og hvad der ligger bagved al denne „Skaalen og Klinken“. Hverken de udførlige Vidneforklaringer eller det udførligste Avis-Referat af Rejsen har en Tøddel mer i den Retning. Overhovedet samstemmer Vidnerne om, at paa nær en enkelt Ytring af den noget berusede Rakker hørtes der fra Skarpretter-Selskabet ingen Hentydninger til den forestaaende Henrettelse. Er det saa ikke et smukt Stykke Arbejde, som Erindrings-Forvanskningen her har faaet i Stand?

Selvfølgelig uden at Hr. Skram var sig det bevidst. Man skal i det hele taget ikke alt for ofte tro, at egenlige Skribenter beretter noget modsat af, hvad de i Nedskrivnings-Øjeblikket tror (eller i det mindste tror halvt) er sandt. Dersom deres Beretning alligevel fjerner sig langt fra den sande Sandhed, bør man ikke just skæve mistroisk til deres Ærlighed, men nok til forskellige andre Ting hos dem og ganske særligt til deres Erindring.

I Tilfældet her synes Erindrings-Forvanskningens Retning at være bestemt af et Hang hos Skribenten mod det smaat afdæmpede og det indeklemt pikante. Hos en anden Skribent vilde Erindringen have dannet ganske anderledes udseende Billeder af de selvsamme overleverede Virkeligheds-Indtryk. I Stedet f. Eks. for at formindske Antallet af Skarpretterens Rejsefæller vilde den maaske have overdrevet det og endt med at skabe et plumpt Orgie i de gammelhollandske Maleres Stil. Det Forløb, som Erindrings-Forvanskningen tager hos en Forfatter (i hans forskellige Aldere), kendetegner vistnok uimodsigeligst hans Forfatter-Individualitet. Saa længe man ikke kan komme det paa Sporet, synes den meste Forfatter-Psykologi at maatte blive Gisning og Digt. — — Et morsomt Spørgsmaal er, om Kunstnerne til deres Produktion overhovedet kan eller bør bruge andet end netop forvanskede Erindringer. En fortræffelig Franskmand har for sit Vedkommende svaret Nej. „Først naar en Erindring er blevet afbleget og omdannet og er blevet halvt virkelig, men halvt opdigtet, først da er den anvendelig". Man forstaar, at saa er den blevet mere effektfuld og desuden i langt inderligere Forstand Kunstnerens Skabning og Ejendom. Men Franskmanden har en anden Grund: „De friske, paalidelige Erindringsbilleder egner sig slet ikke til at gengives, thi", siger han, „de har aldrig *la certitude, admissible pour tous, d'un document*". Strengt personlig Sandhed i et Kunstværk skulde altsaa paa andre gøre Indtryk af Usandhed? Dersom dette er rigtigt, stikker der jo en mærkeligt dyb Menneskekundskab i et gammelt Mundheld, vi har: „Hvem der ikke vil tro Løgn, skulde Fanden fortælle noget".

Lad imidlertid Erindrings-Forvanskningen være saa frugtbringende eller nødvendig, som den være vil, indenfor Digtningen: i Historieskrivningen vil man da nødigt se den spille en Rolle. Desværre er vel godt Halvdelen af, hvad vi tror at vide om Personer og Begivenheder, bygget paa „Erindringer", som Folk har nedskrevet længe efter Oplevelses-Øjeblikket. Vi kan altsaa være sikre paa, at

alle disse Erindringer er noget, maaske meget forvanskede, vi ved blot ikke, i hvad eller i hvad Omfang. Og selv de Beretninger, der er afgivne umiddelbart efter en Oplevelse eller dog saa kort efter, at Indtrykkene maa antages endnu at være friske, er de til at stole paa? Man husker Goldschmidts Bemærkning om, at „det sete afhænger af Øjnene, der se". Skønt Sætningen er ganske udansk i sin Form og har et tvungent „oversat" Udseende, er den fremfor nogen Ytring fra den sidste Menneskealder blevet et bevinget Ord her hjemme. Den maa have forløst Tiden for en af dens stærkeste Anelser. Og hver Gang man faar Lejlighed til at sammenholde manges Indtryk af en og samme Tildragelse, vil man ogsaa komme til at indrømme dens Rigtighed — stundom i en næsten alt for overraskende Udstrækning.

II.

Med Justitsministeriets Forhørs-Ordre fulgte et Avis-Referat, nedskrevet selve Henrettelsesdagen. Lad os kalde dette Referats Forfatter „Anklage-Referenten". Han paatvang sine Læsere to Opfattelser. For det første: at naar Henrettelsen gik, som den gik, kom det af, at Skarpretteren Dagen forud havde været drukken. Og for det andet: at under hin Rus Dagen forud havde Skarpretteren vakt offenlig Forargelse, dels paa Jærnbaneturen Orehoved-Nakskov, dels paa et Nakskov-Hotel, dels endelig om Aftenen paa Nakskov Banegaard (hvor en Del af Skarpretter-Selskabet var mødt for at tage mod en Bekendt). Afhørt som Vidne fastholdt Anklage-Referenten under Eds Tilbud sin Beretning i alle dens Enkeltheder. Trængte man til Bekræftelse, vilde man kunne faa den („i langt heftigere Ord") bl. a. hos Jærnbanepersonalet og paa Hotellet. Navngive kunde han dog kun ét Vidne: Aften-Optrinet paa Banegaarden „overværedes af mig og I.", d. v. s. en 22aarig Amatør, der hørte til Bladreferenternes Rejseselskab.

Dette aftenlige Banegaards-Optrin skulde have bestaaet i følgende. Skarpretteren skulde have „pint" en stakkels Omnibus-Hest, der stod, og skulde have ført uigengiveligt gemen Tale. Derpaa, da Toget kom, skulde han og hans Selskab have hilst deres Bekendt med „øllede Hurraer. Skarpretteren svingede med Hatten og brølte af sine Lungers fulde Kraft". — Man forhørte det navngivne Vidne, Hr. I., og hvad forklarede saa han? At „han tror at have hørt sige (i alt Fald har han læst det), at der var en Scene med

Omnibus-Hesten; men han har ikke selv set noget hertil eller ved noget nærmere derom". Han var ganske rigtigt paa Banegaarden sammen med Anklage-Referenten. Men „uanstændige Ord (fra Skarpretteren og hans Selskab) hørte han ikke". Ved Togets Ankomst hørte han noget, der „nok kunde lyde som høje Velkomst- eller Glædesraab, men det lød just ikke som Hurraraab". For det sidste Punkts Vedkommende bekræftedes hans Udsagn af Stations- og Tog-Personalet. Ingen havde hørt Hurraraab eller overhovedet upassende og ualmindelig Højrøstethed. Men i øvrigt er denne 22aarige Amatørs Vidneforklaring yderst mærkelig. Han sammenfiltrer i et Vilderede Ting, der er skete til forskellige Tider; han omtaler, som forargelig, en Begivenhed, der bevisligt ikke er foregaaet; han vil have set en Person to Gange, skønt Personen bevisligt begge Gange ikke var og ikke kunde have været til Stede. Og det under et Forhør, der er afholdt blot 1 Maaned efter Henrettelsen. Saa tidligt var Erindrings-Forvanskningen kommet godt i Gang hos ham! — Det vilde være interessant at erfare gennem andre Forhør, om ikke gennemsnitligt unge Menneskers Hukommelse hurtigt bliver upaalidelig. Man plejer at mene, at ældre Folk har ikke saa talrige og stærke Indtryk, af hvad de oplever. Men viskes til Gengæld ikke Ungdommens Erindringsbilleder nok saa rask ud eller sammenblandes og omdannes?

I det hele taget — hvorfor lader man ligge unyttet hen det enestaaende store, psykologiske Materiale, som beror i Kriminalretternes Arkiver, i Forhørsprotokollerne? Verden over sidder Folk og laver Psykologi paa Digterværker, Memoirer, Brevsamlinger, Bysladder. Det svigefuldeste Stof at arbejde med! Hvor ædrueligt og omsigtsfuldt man end søger at benytte det, maa dog enhver, hvis han er ærlig, stirre tvivlraadig paa sit Resultat: „er det nu ikke rent galt, hvad du der har bygget op?" Falder oven i Købet dette Stof i Hænderne paa Skribenter uden hin syvende Sans, hin særlige Intelligens, som man med et alt for brovtende Ord kalder „Menneskekendskab", saa kommer jo formelige Æventyrromaner ud deraf. Og desuden beretter da endelig disse Digterværker og Memoirer hyppigst om Undtagelserne i Folket og næsten tiere om dets unormale end om dets normale Medlemmer. Derimod møder man i Forhørsprotokollerne med deres utallige Vidneudsagn baade Undtagelses- og Gennemsnitsvæsener, af alle Samfundsklasser, alle Stillinger, alle Aldre, begge Køn. Man lærer at kende en hel Del af disse mange Menneskers Evner eller Egenskaber: hvorledes de iagttager,

erindrer, skønner, deres Samvittighedsfuldhed, deres Tænkemaade, deres Temperament. Der findes intet blot tilnærmelsesvis saa stort Bidrag som dette til Befolkningens Aandshistorie, vi har her et Stykke Nationens Selvbiografi. Det skulde gaa underligt til, om der ikke af den lod sig uddrage Vejledning til den fornuftigste Ordning indenfor mer end et Omraade af det offenlige Liv. Allermest vel indenfor Retsplejen, for saa vidt som da denne skal røgtes ikke abstrakt og formalistisk, men i Sandhed humant, d. v. s.: saa nøje afpasset som muligt efter de virkelige Menneskers Natur. Et Lands „Forbryder-Psykologi“ ligger dog vel gemt i hine Protokoller, og dermed Anvisningen til den rimeligste Straffelov. Men skulde ikke tillige Vidneforklaringerne kunne oplyse, hvorledes Alder, Køn, Race, Dannelse influerer paa Iagttagelsesevne, Erindring, Dømmekraft, saa at Spørgsmaalet om Vidne-Bevis, Spørgsmaalet om Valg af Nævninger og mange andre Spørgsmaal kunde blive stillet og løst ganske anderledes rationelt? Et „juridisk Rigs-Arkiv“ turde blive nok saa praktisk værdifuldt som et statistisk Bureau. Klogt betjent maatte det kunne komme til at spille en betydningsfuld Rolle....

Men tilbage til Scenen med den nakskovske Omnibushest! De Vidner, som havde overværet Scenen, erklærede, at der var ikke ført gemen Tale, og at der „kunde slet ikke være Tale om“, at Skarpretteren havde gjort sig skyldig i Dyrplageri. Hans Berøring af Hesten synes nærmest at maatte sammenstilles med, at En stikker et Par Fingre i Siden paa en Person, som er kilden. Hoved-Vidnet angaaende Optrinet var vant til at omgaas Heste, hvilket Anklage-Referenten sikkert ikke var. Og som det gik med Anklagen i dette Tilfælde, saadan gik det med den hele Anklage om Skarpretterens forargelige Opførsel Dagen før Henrettelsen. Der blev for denne Sags Vedkommende afhørt 23 Vidner (foruden Referent-Selskabet og Skarpretter-Selskabet). Det var Togførere og Konduktører, Stationsforstander, Stationskarle og Banegaardsrestauratrice, Politibetjente, Privatfolk, Hotellets hele Betjenings-Personale, endelig Hotel-Gæster, som enten paa Afstand havde iagttaget, eller som havde været sammen med Skarpretteren. Alle 23 vidnede imod Anklage-Referatet. Alle fastholdt de, at Skarpretteren viste ikke mindste Tegn paa at være beruset, og at han optraadte fuldkomment pænt. Jærnbane-Personalet erklærede som med én Mund, at hans Optræden saavel under Kørslen som paa Stationen havde „aldeles ikke været stødende“; den havde „ikke været anderledes end de fleste rejsendes“. Ingen havde klaget

over den, ikke af en eneste havde man hørt den ufordelagtigt omtalt. Skarpretteren (der var klædt som enhver anden) havde heller ikke stillet sig frem eller søgt at vække Opmærksomhed, tværtimod; men Tog-Personalet, som vidste, at han var med, havde paa Stationerne fortalt det, og Efterretningen var saa i et Nu gaaet fra Mund til Mund. En ganske god, fordi ufrivillig, Bekræftelse paa disse Vidneudsagn var det, at en Referent, som havde været med fra København, anede intet om Skarpretterens Nærværelse, før han i Nykøbing kom i Kupé med ham. — Og om muligt endnu gunstigere lød Vidneforklaringerne om Opholdet paa Hotellet. Det Vidne (en Sagfører), der var mest forbeholden med Ros, udsagde nok, at „Skarpretteren saa ud til at være noget animeret og gestikulerede en Del; der blev talt højt (henne i hans Selskab), men ikke mere paafaldende end ellers, naar paa Gæstgivergaarde mange sidder og taler i Munden paa hverandre“. Vidnet tilføjede imidlertid straks efter et Træk, som efter hans Mening tydede paa, at Skarpretteren intet havde fejlet. Resten af Vidner, Gæster saavel som Hotelpersonale, kappedes om at betegne hans Opførsel som „høflig“, „anstændig“, „net“, „beskeden“, „fuldstændig ordenlig“, „som enhver 1ste Klasses Rejsende“. Man kan sammenfatte Dommene i dette naive og dog ganske kløgtige Vidne-Udsagn, at „Skarpretteren vakte aldeles intet Anstød, selv om man vilde have gjort den Fordring til ham, at han skulde vise og opføre sig som en Gentleman.“

Forklaringerne blev som sagt givne for Retten og vistnok alle udtrykkeligt „under Eds Tilbud“. Man maa nu huske, at Straffelovens § 145—46 truer den, der aflægger falsk Vidneforklaring, med mindst 2 G. 5 Dages Vand og Brød, og den, der beediger en falsk Vidneforklaring, med fra 2 til 10 Aars Strafarbejde. Saa først faar man den rette Belysning over dette sort mod hvidt, disse uforligelige Modsigelser. Selvfølgelig sagde enhver, hvad han var overbevist om var rigtigt, man tør ikke spørge: hvem talte sandt? Men hvad var sandt? Hvilken af de to stridige Opfattelser kom Virkeligheden nærmest?

Maaske har Skarpretterens Uheld under Eksekutionen og Angrebene paa ham bagefter vakt en Slags Medfølelse. Og den Medfølelse kan saa igen have bidraget til at omdanne Vidnernes Erindringer en Smule. For nogle af de 23 Vidner blev Steder af Anklage-Referatet oplæst. Vidnerne synes at have afvist disse Steder med unødig Skarphed. Vidnerne „kan slet ikke tiltræde

Referatet", det „stemmer aldeles ikke med, hvad de har set, erfaret eller hørt af andre". Gennem den kølige Forhørs-Udskrift klinger pludselig overfor Anklage-Referatet lige som et sagte Ekko af den vrantne Jargon-Frase: „Det er den stiveste, jeg endnu har hørt!" Og nogle af Hotel-Personalets Ytringer er prægede af ligefrem Uvilje. Her ikke blot dækker man Skarpretteren, man angriber Referenterne. „Dersom nogen var beruset paa Hotellet den Aften var det" — ikke Skarpretteren. Han havde til sin Middagsmad nydt ½ Bajer samt 1 (eller 2?) smaa Akvavit-Snapse og om Aftenen ½ Bajer. „Tre af Referenterne havde drukket meget mer, idet de til Middag havde drukket 2 Flasker Rødvin og 1 Fl. Madeira, og om Aftenen spiste de Østers og drak Kognak og bajersk Øl. Den ene af dem maa have været meget tørstig, da han (yderligere) forlangte ½ Fl. Madeira til at tage med i Seng og til at sove paa". Hotel-Personalet havde bagefter faaet et Horn i Siden paa denne ene Referent (til hvem der i øvrigt ellers ikke hentydes noget Sted her i Artiklen). Og det kan jo tænkes, at denne Misstemning har forvansket en Smule dets Erindringsbilleder, uden at det var sig det bevidst.

Men tag saa til Gengæld Anklage-Referenten! Efter hans egen Erklæring var han rejst til Nakskov, „for at faa et fuldt og personligt Indtryk af, hvor uheldig den offenlige Eksekution er." Altsaa forud indtagen, med Lyst til at se sort. Det er en fortræffelig Sinds-Disposition for en Agitator, men det er den slettest mulige for en Referent, en Anmelder, en Dommer. Thi den berøver En endog Viljen til at iagttage alsidigt og upartisk. Og saa Evnen? Det fremgaar aldeles uimodsigeligt af Ytringer i Referatet, at dets Forfatter kun har været lidt fortrolig med jævne danske Menneskers Tænkemaade og Væsen. Desuden faar man Indtryk af — ja! hvad skal man kalde det? — en stor Ømfindlighed, stor Pirrelighed, en Art Følelsernes Eksaltation hos Referenten. En hel Del Mennesker er oversensible. Hvad der for os andre er „lunt", er for dem straks „hedt"; de synes at sanse (i alle Fald under visse Forhold eller til visse Tider) som gennem Forstørrelsesglas. Anklage-Referenten skrev paa selve Henrettelses-Dagen, at efter det første Hug lød der fra Anders Sjællænder „et dumpt Brøl, et langt „Aa"!" Rakkeren, som stod klods op ad Anders Sjællænders Hoved, erklærer, at efter det 1ste Hug gav den dødsdømte „kun et Suk, ganske som ved den forrige Henrettelse, hvorved Rakkeren havde været behjælpelig", og som

man jo for Resten næsten altid hører det i Menneskers og Dyrs Dødsøjeblik.

To andre Referenter samt den ovenfor omtalte unge Amatør havde ligeledes fundet Skarpretterens Optræden Dagen før Henrettelsen forargelig. Men disse 4 havde været sammen, talt sammen, og havde ganske sikkert „afpasset“ sig efter hverandre. Der er noget, man kan kalde moralsk Mimetisme. Ligesom f. Eks. visse Insekter antager Form eller Farve efter de Grene og Blade, de lever paa, saaledes lemper let vore Forestillinger og Følelser sig efter vort Selskabs Forestillinger og Følelser. Der er en Fare her, som de færreste har Selvstændighed nok til at undgaa, og som kun faa har Omtanke nok til at regne med, efter at de er bukket under for den. — I øvrigt lader de 4 til at have bedømt Skarpretterens Færd ud fra den Forudsætning, at han burde have været betagen ved Tanken om næste Dag. Men tør man bebrejde ham, i hans Egenskab af Skarpretter, at han ikke var det? Han havde udført en Eksekution før. Og hvor underligt det end kan synes os andre, er det jo muligt, at ogsaa dér er kun det første Skridt slemt. Fremtidig tages Sagen maaske blot som en „Embeds-Forretning“. Skarpretteren selv paastod bestemt under Forhørene, at han var „ikke paavirket af Tanken om den Gerning, han næste Dag skulde udføre, og han var navnlig aldeles ikke nervøst angreben“. Der forekommer i Vidneforklaringerne kun en eneste Ytring af ham om den forestaaende Henrettelse. „Hvis han ikke var overbevist om“, skal han have sagt, „at And. Sj. fortjente den idømte Straf, vilde han ikke eksekvere den for nogen Pris“. Den Ytring tyder nærmest paa Embedsmands-Ro. Og saa er der det, at han havde glemt at tage Blaar med til at rengøre Øksen og Blokken. Han var blevet underrettet om Henrettelsestiden 10 Dage i Forvejen, og fraregnet, at han skulde tilsige sin Medhjælper, havde han kun haft 4 Dele at huske paa: Økse, Skraabræt, Blok, Blaar. Naar saa alligevel en af Delene var gaaet i Glemme, synes den forestaaende Eksekution ikke at kunne have været stærkt fremme i hans Forestillingskres.

For at slutte Omtalen af denne hans Dag: Forhøret gav altsaa ikke den ringeste Grund til at gøre Ansvar gældende mod ham for den. Thi offenlig Forargelse havde han — efter de 23s Vidneudsagn — ikke vakt. Han havde været i Selskab, havde snakket og let og havde drukket nogen Spiritus til sin Mad samt i Dagens Løb en 6—7 Bajere. Men hvem vedkom dèt, — saafremt

han ikke var paavirket deraf næste Morgen? Og alle er enige om, at det var han ikke. Han „saa rask og vel ud", hedder det i den omtalte unge Amatørs Vidneudsagn, medens Herredsfoged som Referenter „kan bevidne, at han var fuldstændig ædru".

Hotel-Stuepigen forklarer, at lige før han skulde køre ud til Retterstedet, kom hun paa Gangen forbi den lidt aabent staaende Dør til hans Værelse, „og hun havde da set ham staa med foldede Hænder, som om han sagde sit Fadervor. Da hun lidt efter atter gik forbi Døren, havde han spurgt hende, om hun var glad, hvortil hun havde svaret, at hun intet havde at være bedrøvet over, men hun siger, at hun derfor antog, at han ikke var glad ved at skulle gaa til sit forehavende Arbejde". Maaske altsaa Betagetheden kom nu, da Øjeblikket var der. Ikke alle Folk foregriber Begivenhederne, saa at de oplever forud i Tankerne, hvad de ved, de skal opleve i Virkeligheden. Adskillige kan noget af den ikke uefne Kunst at give hver Dag sin Plage.

III.

Endelig selve Henrettelsen. Den er blevet meget omtalt, men synes dog hidtil kun at være blevet ensidigt belyst. Midt i Halvfjerdserne var Turgènjevs Skildring af „Tropmanns sidste Nat" blevet oversat paa Dansk. Den havde aabenbart paavirket stærkt de Skribenter, som kom til at fortælle om Henrettelsen paa Sølvbjærghøj. De efterlignede just ikke det, der gav hin Skitse Værd, nemlig Forfatterens hensynsløse Selvbekendelse. Men de havde tilegnet sig hele Turgènjevs Betragtningsmaade af Dødsstraf, og de søgte efter hans Eksempel at fremstille offenlig Eksekution som et Slags Vrængbilled af en „Samfundsretfærdighedens Handling". Saaledes blev tilfældige Misligheder sat op i skarpt Lys og ganske uformidlede. Man spurgte ikke om Forklaring af og Undskyldning for dem, man besindede sig heller ikke paa, hvor meget de betød.

Der var ingen Orden paa Sølvbjærghøj. Først nogle Øjeblikke forinden den dødsdømte Morder ankom, fik Herredets Betjent (væsenlig ved et Par Bladmænds Hjælp) ryddet Pladsen omkring det egenlige Rettersted. Indtil da gik og stod Folk, hvor de vilde. Saa vidt man kan se af Forhørene, havde Betjenten nok paa et lidt tidligere Tidspunkt været i Færd med at faa sluttet Kres. Men i det samme tog Skarpretteren Øksen frem og lagde den, dækket af et Klæde, paa Kassen, hvori Blokken havde været.

Og straks stimede Folk sammen igen. Betjenten erklærede for Resten, at „det var navnlig Referenterne, der trængte paa“. Et Par andre Vidneudsagn bekræfter hans Ytring.

Men hvorfor var der nu ingen Orden? — Da Lolland-Falsters Stiftamt meddelte Herredsfogden i Nakskov, at han skulde lade Anders Sjællænder henrette, gav det ham at forstaa, at der kunde træffes de samme Foranstaltninger som ved foregaaende Henrettelser i Herredet. Dette var enstydigt med, at der behøvede ikke at rekvireres Militær fra København eller Næstved (hvilket jo vilde have medført adskillig Udgift og Ulempe). Herredsfogden kaldte altsaa, ganske som ved tidligere Lejligheder, Sognefogderne til sig fra de 5 Sogne nærmest Retterstedet, og spurgte dem, om de vilde paatage sig at møde hver med 25—30 Mand. Det frivillige Mandskab skulde slaa Kres om Retterstedet, under Ledelse af Sognefogderne og Herredets Betjent. Sognefogderne paatog sig Hvervet, og fik saa Paalæg om at indfinde sig med Mandskabet i god Tid. De og det kom ogsaa, 5 til 3 Kvarter før Henrettelses-Tiden. Men dengang var allerede en Masse Mennesker strømmet sammen. Og enten har Sognefogderne ikke haft tilstrækkelig Kommando, eller der er kommet Forvirring ved, at Retterstedet i sidste Øjeblik blev skiftet om: nok er det, Mandskabet blev splittet mellem Folk, det var ikke til at faa samlet. — Og nu Betjenten, som skulde sætte Kresslutningen i Gang? Han var kørt tidligt fra Nakskov. Men paa den haardfrosne, næsten halvanden Mil lange Vej kom hans Hest til Skade. Han forsinkedes, maatte sætte sit Køretøj ind i en Gaard, indhentedes af Skarpretterens Vogn, og kom først til Sølvbjærghøj med den. Han anviste saa Skarpretteren Retterstedet. Det havde længe været bekendt, at man agtede at benytte det gamle Rettersted. Men først nu kom Brugeren af Sølvbjærghøj og bad om, at man vilde flytte lidt længere bort fra hans Jorder. Saa maatte man søge en ny Plads ud og faa Skarpretterens Redskaber bragt derhen. Der laa et Lag Sne over Jorden. Skarpretteren forlangte Sneen fjernet, hvor han selv og Blokken skulde staa; der maatte laanes Skovle fra et Hus i Nærheden. Desuden havde Skarpretteren bedt om nogle Klude og en Spand Vand (i Stedet for det Blaar, han havde glemt). Betjenten løb, med et Par Sognefogder, efter disse Sager. Og den, som kender vore Bønders Tænkemaade, tør næppe benægte, at det var maaske rigtigt, at den uniformerede Betjent gik selv. Endelig, da alt var skaffet til Veje, hjalp Betjenten med at skovle Sneen bort. Desuden maatte han

forhøre sig om Kisten. Herredsfogden ønskede at skaane den dødsdømte for Synet af den, og han havde derfor befalet, at den skulde stilles et Stykke bort. Men der meldte sig ingen af de 7 Mænd, som var mødt med den, og de var foreløbig ikke til at opdage i Stimlen.

Man ser vist allerede nu, hvor Ansvaret forflygtiges. Alt har Skyld, ingen har Skyld. Herredsfogden kunde ikke være til Stede, det var hans Pligt at følge med den dødsdømte. Han kunde maaske have sendt sin Fuldmægtig, i Stedet for at tage ham med som det ene af Foged-Rettens lovbefalede Vidner. Men hvem kunde forudse det Sammentræf af Omstændigheder, der denne Gang forhindrede Betjenten (og Sognefogderne) i at faa sluttet Kres tidligt? — Og hvad havde saa til syvende og sidst den sene Afspærring at betyde? For det langt overvejende Flertal af Tilskuerne sikkert ingen Verdens Ting. Meningen med en fuldt offenlig Henrettelse er jo især, at et uhyggeligt, skræmmende Billede skal graves uudsletteligt ind i Tilskuernes Sind. Den lange Ventetid, før den dødsdømte kommer, vil hos Folk, som Folk er flest, vanskeligt kunne bidrage til at skærpe det Indtryk, de skal modtage; den maa blot nødigt bidrage til at svække det. Nu er det aldeles ubestridt, at der var den strengeste Ro og Alvor over Forsamlingen under hele Eksekutionen. Ja fra Ventetiden forinden anføres der end ikke blot et eneste Eksempel paa Udslag af ... lad os sige: upassende eller skadelig Stemning. Referenterne fraregnet synes de tilstedeværende slet ikke at have lagt Vægt paa, at der ingen Orden var. Et af de bedste Vidner i saa Henseende er en Forpagter; thi han havde i Sinde at forlade, og han forlod ogsaa Retterstedet, saasnart Præsten havde talt, saa hans Stemning paavirkedes ikke af, hvad der siden hændte. Forpagteren erklærede under Forhøret: „Der havde været nogen Tilbøjelighed hos Folk til at trænge sig frem for at se Blokken og Øksen m. v., men saa snart Delinkventen (den dødsdømte) kom, havde de beredvilligt trukket sig tilbage". Et andet Vidne, en Købmand, mener, at „det maa anses for et Uheld for Skarpretteren, at han kom til at hugge fejl", men ellers „gik alt saa ordenligt og smukt for sig, som man kunde forlange". En Gartner gør Købmandens Udtalelser til sine. Mon ikke disse sindigt ligegyldige eller endog anerkendende Ord udtrykker rigtigst Hovedmassen af de forsamledes Opfattelse?

Vistnok kun for en eneste kan Manglen paa betimelig Afspærring have haft egenlig Betydning: nemlig for Skarpretteren. Mange Mennesker trænger til stor Ro omkring sig, før de skal til at udføre et ansvarsfuldt (og oven i Købet ubehageligt) Hverv. Det kan forstyrre dem, blot der tales til dem, blot der er uvedkommende tæt op ad dem. Hr. Skram sagde i sin Vidneforklaring, at „Skarpretteren lod til at være noget afficeret af den grænseløse Forvirring, der herskede“ (før Eksekutionen). Den ovenfor nævnte Forpagter erklærede, at „det forekom ham, Skarpretteren saa urolig ud“. Ganske vist gik der jo saa igen en Del Tid, efter at Kresen var sluttet, og indtil Halshugningen fandt Sted. Men ingen kan vide, ikke engang Skarpretteren selv, hvor længe eller hvorledes Eftervirkninger af hin Afficérthed har gjort sig gældende. Man maa regne med dem, hvis man vil være retfærdig. Og for Resten havde Folks Traven om paa Retterpladsen voldt anden Fortræd.

Et Par Ord først om Eksekutions-Tiden. Efter Herredsfogdens Erklæring ankom den dødsdømte til Sølvbjærghøj Kl. $8^1/_2$, og Dødsstraffen fuldbyrdedes Kl. $8^3/_4$. I Anklage-Referatet paastaas der, at alene Herredsfogdens Oplæsning af Dom og Reskript samt Præstens Formaningstale og Bøn tog 23 Minutter. Hvilken af disse Tidsangivelser der nu end er rigtig, saa kan den i alle Fald ikke sammenstilles med Turgènjevs Angivelse om, at der gik kun en Snes Sekunder fra det Øjeblik, da Tropmann satte Foden paa Guillotine-Trappen, og til han var død. I Paris bliver den dødsdømte trøstet af Præsten, faar Haar og Skjortelinning klippet bort, bliver bagbunden og omspændt med Remme o. s. v., inden han kommer frem ved Retterstedet. Turgènjev angav derfor ogsaa dèt, som han (meget eksalteret og meget selvmodsigende) kaldte Tropmanns „Dødskamp“, til at have varet 32 Minutter. Og den vilde have varet længer endnu, hvis Tropmann ikke havde affærdiget Sjælesørgeren kort. Men i øvrigt — antages det engang for nyttigt at foranstalte en offenlig Eksekution, saa maa man bøje sig for Konsekvenserne. Hensynet til den dødsdømtes Sjæls-Lidelse faar da at træde noget i Baggrunden. De følsomme eller sensible maa for hans Vedkommende søge at berolige sig med, at han har da endelig selv voldt sagesløs Mand Dødsangst, og at desuden hver eneste Dag ikke Tusender, men hundrede Tusender af syge lider baade langt varigere og langt pinefuldere Dødsangst. Hensynet til Tilskuerne trænger sig frem. Dersom de skal have et alvorsfuldt

og dybt Indtryk, maa de forberedes; Eksekutions-Tiden maa afpasses saaledes, at Flertallet af dem kan faa ligesom nøjagtigt Stunder til overhovedet at faa Indtrykket. Hver Tid, hvert Folk, Storstad, Provinsby, Land hos samme Folk er her forskelligt stillet. Om Henrettelsen paa Sølvbjærghøj udtalte det formentlig mest repræsentative Vidne, at „Oplæsningen af Dommen havde medtaget nogen Tid, hvorimod Præstens Foredrag ej havde forekommet ham langt, ligesom det ogsaa havde gjort et godt Indtryk paa alle, saa vidt han skønnede". Rimeligvis har man omtrentlig overholdt den mest passende Frist.

Og saa traadte Skarpretteren i Funktion, og først det 3die Hug skilte helt den dødsdømtes Hoved fra Kroppen. Skarpretterens Forklaring er denne, at idet han lod Øksen falde til 1ste Hug, gled han tilbage med den højre Fod, hvorved han kom til at trække Øksen noget til sig. Og i sin Forfærdelse over det skete kom han saa til at føre det 2det Hug næsten nøjagtigt som det 1ste. — Et enkelt Vidne erklærede, at „idet 1ste Hug faldt, saa han Skarpretteren gøre en Bevægelse med Kroppen fremad, som om han var gledet med Foden". Omtrent alle Vidner udtalte, at det var troligt, han kunde være gledet, saadan som Retterpladsen nu engang var.

Hvorfor havde man ikke i Forvejen sat et Rettersted i Stand? Ja, ogsaa det var gaaet meget naturligt og undskyldeligt til. Det kom, som saa megen Fortrædelighed, af, at vi Mennesker tager de samme Ord i en lidt forskellig Betydning og forstaar derfor ikke hinanden rigtigt. Dengang Herredsfogden tilskrev Skarpretteren om at møde Dagen før Henrettelses-Dagen paa Herredsfoged-Kontoret, sluttede han sit Brev saaledes: „De bedes (uopholdelig) at underrette mig, om der er noget, der ved mig ønskes besørget i Anledning af Eksekutionen. Retterstedet er tidligere benyttet og ligger 5/4 Mil fra Nakskov By. Retterstedet er en Høj". Skarpretteren svarede øjeblikkelig, ved hvilket Klokkeslet han vilde melde sig, og han sluttede sit Svar saaledes: „Da Eksekutionen vil finde Sted paa en Høj, er et Skafot unødvendigt, men maa Højen da være plan circa 4 Alen i Kvadrat. Det afsjælede Legemes Nedlægning i Kiste og Begravelse maa vedkommende Sogn besørge". Er det ikke tilgiveligt, om Herredsfogden mente, at naar altsaa blot han traf Omsorg for Liget, var der intet mer for ham at besørge? Men hvem ser igen ikke, med Sætningerne stillede saaledes frem til Beskuelse, at Skarpretteren forstod noget helt andet ved „en Høj" end Herredsfogden — nemlig ikke „en lav, ret omfangsrig

Banke", som Sølvbjærghøj skal være, men en Slags stor Tue, skarpt afgrænset fra det omgivende Terræn og med Plads paa Toppen netop kun til den egenlige Retterplads. — Misforstaaelsen fortsattes under den korte mundtlige Forhandling paa Herredsfogedkontoret. Herredsfogden erklærer, at han spurgte, om ikke Blokken „skulde have et Underlag", og at Skarpretteren svarede, den skulde staa „paa den bare Jord". Men aabenbart har Skarpretteren taget Ordene „den bare Jord" i en langt bogstaveligere, om man vil: en mere københavnsk Forstand end Herredsfogden. Her et Par Uddrag af Skarpretterens Forklaring for Forhørsdommeren: „Der var ingen Høj paa Stedet, som derimod var en næsten jævn Mark, hvor der laa et Lag Sne .... Pladsen var saare uheldig, idet Sneen ikke (ved Skovlingen) havde kunnet skaffes fuldstændig bort, hvorhos Grunden ingenlunde var jævn, hvorimod der fandtes forskellige Ujævnheder, baade Huller og Forhøjninger". En Ytring i Betjentens Vidneforklaring viser tydeligt, at Skarpretteren paa Forhaand har været betænkelig. Betjenten har nemlig, efter Skovlingen, sagt (trøstende) til ham, „at han havde bedre af at staa paa den frosne Jord, end naar Pladsen var (ɔ: blev) opgraven og Jorden var bleven løs". — Den Sne, der var blevet tilbage, var saa yderligere blevet traadt fast og gjort glat af Tilskuernes Støvler og Træsko. Og dette var den anden og værste Følge for Skarpretteren af Manglen paa Afspærring.

Altsaa: der var paa Sølvbjærghøj Forhold, som afgjort kan have bevirket Skarpretterens Uheld. Det er sandsynligt, at de ogsaa har bevirket det, siden han jo hverken ved en foregaaende eller en efterfølgende Eksekution huggede fejl. For disse Forhold bar han ikke Ansvaret; vilde det saa have været retfærdigt, om han var kommen til at bøde for dem? Hver Gang noget gaar galt, forlanger mange med Vold og Magt en Syndebuk. Der kræves dog ingen stor Erfaring eller Omtanke for at vide, at saadan som de menneskelige Vilkaar nu engang er, hænder der og maa der hænde adskilligt, hvor ikke Personer, men Omstændigheder bærer Skylden. Og hvad Betydning havde saa hans Uheld? Det eneste Spørgsmaal var, om den dødsdømte muligt var blevet „pint". Nogle lod til at mene Ja. Men imod dette Ja satte den mest kompetente Dommer, nemlig Distriktslægen, et bestemt Nej. Han havde i Embeds Medfør overværet Henrettelsen, og han udtalte i sin skriftligt afgivne Erklæring, at han var „aldeles overbevist om, at Døden var paafulgt ved det 1ste Øksehug. Dette maatte

absolut være gaaet gennem Halshvirvlerne og have skilt Rygmarven fra den lille Hjerne, hvorved al Følelse var blevet afbrudt. Kroppens Bevægelse havde været en Følge af Muskel-Kontraktion og Nervevirksomhed, som altid vedvarede noget. Den dødsdømte havde (efter 1ste Hug) sikkert nok kun skreget „i Tilskueres ophidsede Fantasi, da hverken jeg, Vogteren eller Præsten har hørt det mindste dertil". — Efter et Vidnes Udsagn stod under Henrettelsen Præsten paa den dødsdømtes højre Side, men nogle Skridt tilbage, Herredsfogden lidt længere bagud, Distriktslægen noget fra dennes venstre Side, med Ansigtet vendt mod Blokken.

I øvrigt var alle de afhørte Vidner enige om at afvise Anklage-Referentens Beretning om den dødsdømtes Skrig eller Støn umiddelbart efter 1ste Hug. Rakkeren (og Fangevogteren) vilde som sagt have hørt det almindelige „Suk", Resten havde intet hørt eller paastod afgjort, at „Delinkventen udstødte ikke nogen Lyd". Og fra det næste Nu i alt Fald siger jo ikke en eneste andet, end at han var dødsstille. — Lidt uenigere var man om Legemets Bevægelser. Anklage-Referenten vilde straks efter 1ste Hug have set „en Trækning, og Hovedet, der sank noget ned, gjorde som en Drejning hen imod Skarpretteren". Hr. Skram „turde med Bestemthed sige, at Delinkventen ikke umiddelbart efter 1ste Hug gjorde nogen Bevægelse, men efter det 2det Hug gjorde Kroppen en Drejning, saa at den venstre Skulder stak stærkt i Vejret". Et tredje Vidne endelig havde nok set venstre Skulder faa en krampagtig Bevægelse „efter 2det Hug; men Hovedet drejedes ikke, hvilket ogsaa vilde have været umuligt". De andre Vidner havde slet ikke set hverken Legemet eller Hovedet bevæge sig. „Men", tilføjede en, „Anders Sj. havde nogle Dage i Forvejen fortalt, at han havde følt sig henrettet flere Gange og set Øksen falde, saa at han maaske har villet se sit Syn gaa i Opfyldelse og derfor har drejet Hovedet om". Denne ejendommelige Ytring aabner et langt Indblik til Vidnets Tænkemaade. Men muligt den tillige giver en lille Forklaring om, hvorledes Legenden om Hovedets Drejning er opstaaet[1]).

[1]) En anden ejendommelig Ytring skyldes den Arbejdsmand, der havde holdt Vagt over den dødsdømte i Fængslet. Han indledede sin Forklaring for Retten med, „at han havde ikke saa lidt tilovers for Anders (Sjæll.), da han ved at holde Vagt havde tjent godt, og Anders altid havde været høflig imod ham".

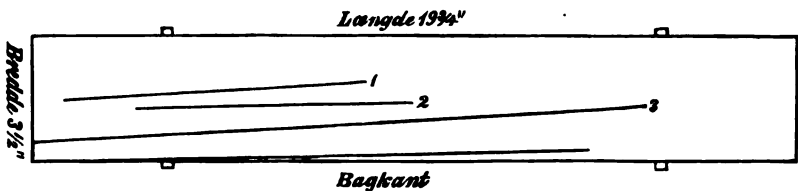
I øvrigt var Vidnerne optagne af at meddele, hvordan og hvor navnlig det 1ste Hug var faldet. Et Par sagde, at det 1ste Hug var blevet ført „noget skraat indefter“, en enkelt vilde „have set tydeligt(!)“, at Øksens Sideflade havde ramt den indvendige Side af Skulderbøjlen. (Den dødsdømtes Hals omsluttedes af to Bøjler, hvoraf den ene griber om Halsen lige ovenfor Skuldrene, den anden — Halsbøjlen — slutter om Nakken, ɔ: lige under Baghovedet). Fire Vidner paastod, at ved 1ste Hug sprang en af Bøjlerne op. Men medens de 3 sagde, at det var Skulderbøjlen, erklærede Fangevogteren bestemt, at det var Halsbøjlen. Og et femte Vidne var vis paa, at ingen af Bøjlerne sprang op, han havde set dem begge slutte hele Tiden. — Der var ret god Enighed om, at det 1ste Hug havde ramt temmelig langt nede paa Halsen. Men Vidnerne skilte sig saa igen stærkt fra hverandre i Angivelsen af, hvor langt nede det var. Et Par forsikrede, at den højre Skulder var bleven ramt ved 1ste Hug, den ene vilde endda have set noget af Skjortelinningen følge med Hugget ned i Saaret dér. Omvendt betragtedes dette af andre som „umuligt“, de fleste hævdede, at det var venstre Skulder, der var bleven saaret. En vilde have set et Ben kløvet i venstre Skulder. Men saa møder man igen i Hr. Skrams Vidneforklaring det bestemte Udsagn, at han endnu efter 2det Hug „saa den venstre Skulder meget tydeligt, den var bedækket med Skjorten, og han saa intet Saar eller Blod paa den“! Hvad skal man saa tro?

Det hele stod jo kun kort paa. Nogle Vidner vilde rigtignok have følt Mellemtiden mellem 1ste og 2det Hug som den længste. Til Gengæld forsikrede imidlertid andre, at 2det Hug faldt saa hurtigt efter 1ste, „at det kunde anses for samtidigt dermed“, og at „alle 3 Hug førtes meget hurtigt efter hinanden“. Ærligt forklarede et Vidne, at „det gik saa hurtigt altsammen, saa han ikke kan sige, hvordan det gik til“. Hvor Begivenheder (og navnlig nervøst hidsende Begivenheder) følger hastigt efter hinanden, plejer alskens Erindrings-Illusioner at gro op saa frodigt, som Svampe efter Skylregn. Nogle af Vidnerne har vel nok haft et enkelt eller et Par klart adskilte Sanse-Indtryk under Eksekutionen. Men man har ikke den ringeste Sikkerhed for, at ikke deres Erindring bagefter har forlagt til et Øjeblik det Sanse-Indtryk, som de i Virkeligheden modtog i et andet Øjeblik. Og for Broderparten af Vidnerne, med deres kun lidet skolede Iagttagelsesevne, er rimeligvis Sanse-Indtrykkene løbet sammen til en Taage. Efter Eksekutionen har

de imidlertid kastet et Blik paa Liget eller paa Blokken. Af hvad de der har troet at se, har de sluttet sig til, hvorledes det hele var gaaet for sig, og de har saa bildt sig ind, at disse Slutninger var erindrede Indtryk fra selve Eksekutionen. Tag blot det Vidne, som fortæller, at ved 1ste Hug strøjfede Øksens Sideflade Inder-Siden af Skulderbøjlen. Vidnet stod „mindst 10 Alen" bagud for den dødsdømtes Fødder, Indersiden af den knap 1/2 Tomme tykke Bøjle vendte selvfølgelig bort fra ham. Alligevel vil han gøre sin Ed paa, at han har set — virkelig set — hin Strøjfen af Øksefladen! Saare betegnende er det ogsaa, at den selv samme Uoverensstemmelse, der var mellem Vidnernes Udsagn om, hvor de havde „set" Huggene falde, den møder man i deres Forklaring om, hvad de vil have bemærket paa Liget. Den har set dets venstre Skulder saaret, den har set dets højre Skulder saaret, og den igen har slet intet Skulder-Saar set ... For øvrigt er Stedbestemmelserne ganske utydelige, da man næsten aldrig kan skønne, hvad Vidnet forstaar ved det Ord, han anvender. Kun undtagelsesvis opdager man af Sammenhængen, at medens f. Eks. et Vidne ved Ordet „Nakke" mener udelukkende det Stykke neden for Baghovedet, hvor Halsen begynder, mener en anden tværtimod med Ordet det Stykke mellem Skuldrene, hvor Halsen er endt!

Mod de stridige Vidneudsagn stillede og fastholdt nu Skarpretteren sin Erklæring. Det første Hug havde overskaaret Halshvirvlerne og venstre Del af Halsen. Fordi han gled og kom til at trække Øksen noget til sig, blev de yderste Muskler og Sener paa højre Side ikke overskaarne. Hvis han havde havt Aandsnærværelse og havde „trukket" Øksen lidt, idet han tog den op, vilde Hovedet være blevet ganske skilt fra Kroppen. Men han blev forskrækket, — og under Indflydelse af denne Skræk traf saa (som let forstaaeligt) Øksen 2den Gang omtrent paa samme Sted. Maaske kunde (og da vel ved 3die Hug?) et af Kravebenene i venstre Skulder være blevet overhugget, dog ansaa han det næppe for muligt, af Hensyn til Bøjlernes Stilling. Han henviste i øvrigt til Mærkerne i Blokken. Der blev taget nedenstaaende Rids af Blokken; det fremlagdes i Retten og godkendtes af Skarpretteren. Man maa erindre, at denne under Eksekutionen stod paa venstre Side af den dødsdømte. Blokkens Overflade er 19 3/4" lang, 3 1/2" bred. Paa hver af Blokkens Sider er der en Bøjle (med 12 1/2" Vidde); Bøjlernes ene Ende er fastgjort med en Skruebolt, deres anden Ende er til at sætte ind i en Hage. Forneden, ved Blokken, er Afstanden

mellem de to Bøjler som sagt kun 3½"; men foroven kan den spredes til omtr. 9". Den vældige Fald-Økses Blad har samme Længde som Blokken og danner en Bue paa ¾". Ved Huggene Nr. 1 og 2 havde dens Pynt ikke berørt Blokken, Øksen havde altsaa rakt længere ind, end Mærkerne viser, sandsynligvis eller aldeles sikkert over Midten af Blokken. Nr. 1—3 er, efter Skarpretterens Opgivelse, i Rækkefølge Mærkerne af Huggene fra Sølvbjærghøj. Mærket af 1ste Hug, midt i Blokkens Bredde, var 7½" langt, begyndte 1" fra venstre Kant, endte 1" fra Midten. Mærket af 2det Hug sad ¼" fra det foregaaende, havde omtr. samme Længde, strakte sig til Midten af Blokken. Begge Mærker var kun en ubetydelig Ridse. Derimod var det 16" lange Mærke Nr. 3 en dyb Revne. Det begyndte 1" fra Blokkens Bagkant. (Et paa Ridset ikke numereret, 14" langt Mærke, der begynder ½" fra Bagkanten og helt ude i Blokkens venstre Side, angaves at være fra en tidligere Eksekution. Ogsaa dette Hug har, efter Mærkets Længde, maattet skille et Hoved fuldstændigt fra Kroppen).

Forhørene sluttedes og Forhørsudskriften indsendtes til Sjællands Stiftamt d. 1ste Febr. 1883. Det var let at se, at Forhørsdommeren ikke antog, at der under de givne Omstændigheder kunde eller burde gøres Straf-Ansvar gældende (f. Eks. til Embedsfortabelse) mod Skarpretteren. Stiftamtet beholdt Forhørsudskriften i tolv Dage og sendte den saa, uden Indstilling om Sags Anlæg, til Justitsministeriet. Og dette bifaldt, som man ved, Forhørsdommerens og Stiftamtets Opfattelse.

VILHELM MØLLER.

Efterskr. Artiklens Forf. er blevet gjort opmærksom paa, at man nok overhovedet aldrig her i Danmark har anvendt Soldater til at slutte Kres om Rettersteder. Paa Landet, selv lige udenfor Garnisonsbyer, benyttedes altid Sognefogderne med deres Folk, i København benyttedes Byens Vægtere. — Det har heller aldrig været Brug paa Landet at indrette Skafot eller særligt Retterested, og det uagtet der for et halvthundred Aar siden forefaldt et Par Henrettelser hvert Aar.

SHETLAND OG SHETLÆNDERNE.

I.

Shetlandsøerne, den nordligste skotske Øgruppe, liggende omtrent paa samme Bredegrad som Bergen, bestaar i alt af over 100 Øer (naar man medtager de smaa, som ogsaa kan gaa ind under Kategorien Holme). Af større Øer er der i Virkeligheden kun mellem en halv Snes og en Snes. Den største af disse, som i Forhold til de øvrige danner et Fastland, kaldes *the Mainland* og er 17—18 danske Mil lang og 7—8 Mil, hvor den er bredest. Den næste i Størrelse, Yell, er 5 Mil lang. Den hører til den nordlige Gruppe, som kaldes *the North Isles,* beliggende nordøst for Mainland og sammensat af de tre Øer: Unst, Fetlar og Yell. De øvrige Øer grupperer sig dels øst og dels (navnlig) vest for Mainland. Langt ude i Vest, 4 Mil fra det nærmeste Land og 5 Mil fra den nærmeste Bygd, Walls paa Mainland, ligger Øen Foula (udtalt *Fula*). Omtrent midt imellem Shetland og Orknøerne, men hørende til Shetland, ligger Fair isle.

Øerne er inddelte i 30 Sogne, som atter er samlede i 12 større Distrikter eller *ministries* (Prædikeembeder), hvert med sit Sogneraad og Skoleraad.

Øernes samlede Indbyggerantal er henved 29000, hvoraf 16—17000 falder paa det kvindelige Køn og (mest paa Grund af de unge Mænds Udvandring til de britiske Kolonier og det uforholdsmæssig store Kontingent af Matroser, som Shetland idelig leverer til britiske Skibe) kun lidt over 12000 paa det mandlige.

Af Byer er der i Grunden kun en, som fortjener Navn af By, nemlig Hovedstaden Lerwick med c. 4000 Indbyggere, paa Østsiden af Mainland ved Bressay Sund lige overfor Øen Bressay.

Lerwick, hvor Øernes øverste Embedsmand: *the provost* (Borgmesteren) og *the sheriff*, egenlig *sheriff-substitute* (Dommeren), har Sæde, er bygget amfiteatralsk langs med Kysten op ad en Bakke, som nogenlunde følger Bugtens Runding. Hovedgaden er den langs med Bakkens Fod løbende *Commercial street,* almindelig blot kaldet *the street.* Ud fra denne Gade gaar en Mængde parallelt løbende stejle Gyder, som fører op til Bakkens Top *Hillhead.* I forreste Række blandt Byens Seværdigheder staar den i 1882 opførte *town hall* eller Raadhusbygning, der tillige lejlighedsvis benyttes til Forsamlingsmøder, Baller og dramatiske Forestillinger. Denne Bygning er paa Grund af sine overordenlig kostbare og pragtfulde Dekorationer enestaaende for en By af Lerwicks Størrelse. Navnlig falder de store Mosaikvinduer i Øjnene med deres mange Afbildninger af historiske Scener fra Øernes norske Periode samt af historiske Personer (enkelte i Legemsstørrelse) fra den samme Tid, fornemmelig norske Konger og orknøske Jarler (jeg siger „orknøske", fordi Orknøerne var den vigtigste Bestanddel af det Jarledømme, som bestod af Orkn- og Shetlandsøerne i Forening). Paa disse Vinduer ser man saaledes Kongerne Harald haarfagre, Olav Trygvessøn med Dronning Thyra, Olav den hellige, Harald haarderaade, Magnus Erlingssøn og Haakon Haakonssøn afbildede samt Jakob den tredje af Skotland og hans Brud, Prinsesse Margrete af Danmark (Kong Kristian den førstes Datter, hvem Øerne fulgte som Medgift); Jarlerne Magnus, Røgnvald Brusessøn og Røgnvald Kali (kendte fra *Orkneyinga saga*), „Pigen fra Norge o.s.v.; Ærkebiskopperne Øystein af Trondhjem og Vilhelm den gamle, Øernes første Bisp — begge i fuldt Ornat; endvidere Scener, fremstillende Harald haarfagres Landing paa Shetland, Jarl Røgnvald paa Møre. modtagende det orknøske Jarledømme af den samme Konges Haand, Kong Magnus Erlingssøns Kroning og Grundlæggelsen af St. Magnus' Domkirke i Kirkwall (paa Orknøerne). Alene de i Sten og navnlig Mosaikglas udførte Dekorationer siges at have kostet 2000 Pund Sterling. Udenpaa Bygningen er over en Karnap Byens Vaaben udhugget i en Plade af Kvadersten: et Drageskib i et enkelt Felt og ovenpaa dette en Hjælm, hvorpaa er anbragt en Ravn (Odins Ravn). I Udsmykningen af Lerwicks Raadhus har vi saaledes et stærkt talende Vidnesbyrd om den herskende Forkærlighed for Øernes nordiske Minder. Ideen til de nævnte nordiske Motiver skyldes den for nogle Aar tilbage afdøde, i Lerwick bosatte Shetlænder, Arthur Laurenson, bekendt ved

sine indgaaende Studier over oldnordisk Sprog og Litteratur. Hans Mindetavle er ophængt i Raadhusbygningen og bærer som Indskrift de vel kendte Ord fra *Hávamál: „Deyr fé, deyja frændr“* o. s. v. Af andre nævneværdige offenlige Bygninger i Lerwick kan fremhæves: *the county council buildings*, hvor *the county council* eller Landraadet holder sine Møder; dette Raad er sammensat af folkevalgte Repræsentanter fra alle Landets Egne og er for hele Landet, hvad Byraadet er for Byen Lerwick; endvidere Latinskolen, *the Anderson Institute*, stiftet af en indfødt Shetlænder Anderson (en Tid lang Medlem af Parlamentet i London), Enkeasylet, ligeledes stiftet af Anderson, og endelig Fort Charlotte, et af Cromwell grundlagt Fort til Lerwicks Forsvar, nu kun benyttet af et Korps frivillige indfødte Marinereservesoldater *(the Royal Naval Reserve)* til Øvelser paa visse Tider af Aaret. Af Kirker har Byen over en halv Snes, idet hver af Landets talrige religiøse Sekter har sin egen.

Lerwick er som By af forholdsvis ny Dato. For c. 200 Aar tilbage bestod den kun af ganske faa Huse. Dens Opkomst skyldes navnlig den fortrinlige Havn, som i Sommermaanederne altid har tjent de talrige hollandske Sildefiskere til Ankerplads. Hollænderne drev nemlig i tidligere Tid et stort Sildefiskeri ved de shetlandske Kyster, et Fiskeri, som først i den allersidste Tid er taget stærkt af. Et stort aarligt Marked blev holdt sidst i Juni paa en lille Høj, kaldet *the Hollanders' knowe*, c. tre Fjerdingvej fra Lerwick. Her blev shetlandsk Uldgods solgt i store Kvantiteter til de fremmede eller tusket for Urtekramvarer. Da „Busserne“, som de hollandske Fiskerskibe kaldtes, ikke medførte Baade, drev Befolkningen i Lerwick og Omegn en særdeles god Forretning med at færge de fremmede i Land og tilbage til deres Skibe. Der fortælles, at disse til Tider kunde ligge saa tæt i Havnen og i Sundet mellem Lerwick og Øen Bressay, at man kunde benytte dem som Bro og spasere fra Skib til Skib tværs over Sundet. Rideøvelser hørte til Hollændernes Yndlingsfornøjelser, og en bestemt Dag, St. Hansdag, var gerne fastsat til Udøvelsen af denne Sport. For to Pence kunde en Hollænder leje en *pony* til et Gallopridt paa en halv Fjerdingvej fra *the Hillhead* til en Klippe ved Kysten syd for Lerwick, kaldet *the Knab*, og Ungdommen samledes da hyppigt langvejsfra for at more sig over de fremmede og se dem falde af Hestene. I et lille Skrift fra forrige Aarhundrede (Campbell's *Great White Herring Fishery*) findes en ganske morsom Beskrivelse af denne Hollændernes Ridedag i Lerwick. Jeg gengiver et lille

Uddrag i Oversættelse, holdt saa vidt muligt i Forfatterens egen Stil: — — — „Ingen Heste ønskes til Leje her undtagen om Sommeren, naar Hollænderne er ved Kysten; i den Tid bringer en Del af Landbefolkningen deres Heste ind [ɔ: til Lerwick] til Hollændere at ride paa, og jeg maa tilstaa, at var de ikke bedre Matroser, end de er Ryttere, da vilde jeg ikke vove Livet længere end til Gravesend i en af deres bedste Baade. Der er en Strækning, omtrent en halv Fjerdingvej lang, oven over Byen, en temmelig jævn Strækning, hvilket er meget sjældent i Zetland; her kommer Landboeren med sin Hest og spørger paa hollandsk, hvem der vil ride. Straks kommer en klodset Hollænder, giver ham en „Dublekee“ (= to Pence) og stiger op. Hestens Ejermand prikker den da i Bagen med den spidse Ende af en Stok. Og se! ned falder Hollænderen om et Øjeblik. Op kommer han igen, men før han kan stige op anden Gang, maa han give endnu en „Dublekee“, og næppe er han oppe, før han er nede igen, saa Manden ofte slaar en Shilling af Hollænderen, før han naar Strækningen til Ende. Disse Penge tilligemed dem, som de faar for deres Hoser, er alle de rede Penge, som de har fra det ene Aar til det andet, undtagen naar en Hollænder faar Lyst til en af deres Heste: da kan de gøre en fordelagtig Handel, da de for et Pund Sterling sælger en Hollænder en Hest, som de ikke kan sælge til deres Naboer for en 4—5 Shillings“. — Nu kommer kun et forholdsvis ringe Antal hollandske Fiskerskibe til Øerne, og alt det ejendommelige Liv, som Hollændernes Ankomst tidligere gav Anledning til, er ganske forsvundet.

Fra Lerwick fører to Landeveje, en sydlig og en nordlig, til Bygden Scalloway *(Skalowa)* paa Vestsiden, omtrent lige overfor Lerwick. Efter at have passeret et mos- og lyngklædt Højdedrag og en dyb Dal naar man op i det saakaldte „Skaar“ *(de Skōrd o' Skalowa):* en Sænkning i en lang Højderyg, hvorfra pludselig en vid Udsigt aabner sig ned over Bygden og dens Omegn og ud over det talrige Kompleks af Øer, som ligger lige ud for Scallowaybugten. Som en Kolos blandt sine Omgivelser rager *the Scalloway castle* frem, den af Jarl Patrick Stuart ude paa en Landtunge byggede Borg, som nu kun er en Ruin. Til den nævnte berygtede Jarl og hans Borg skal jeg siden komme tilbage. Langt ude i Vest hæver sig den høje Ø Foula med sine fire, en Zigzaglinie beskrivende, Fjældtoppe. Før Lerwicks Opkomst var Scalloway, som nu tæller 7—800 Indbyggere, den vigtigste Bygd paa Øerne.

Navnet (et ældre *Skálavágr:* Skaalevaag eller -vig) hidrører sandsynligvis fra Ting-„skaalerne“ ɔ: de Tingboder, som i gammel Tid har været byggede op igennem den Dal, som fører fra Scalloway nordpaa til Indsøen *the loch o' Tingwall.* I denne Egn (Tingwall, oldnordisk *þingvöllr,* Tingslette) stod nemlig Øernes Hovedting i Oldtiden. Ved Indsøens nordlige Bred paavises endnu den Holm, hvor Dommerne havde deres Sæde, medens Tinget var samlet om Sommeren. I forrige Aarhundrede var en Kres af store Stene, hvorpaa Dommerne ifølge Traditionen sad, synlig paa denne Holm; nu er Stenene for længst blevne bortfjernede i Bygningsøjemed, men endnu kan man tydeligt iagttage, hvor de har staaet. En lang Række tæt sammenstillede store Stene, tjenende til Bro, fører fra Indsøens Bred ud til Holmen. De har tidligere staaet helt under Vand, men da Vandstanden i Tidernes Løb ved Indsøens delvise Udtørring er betydeligt sunken, er Mellemrummet mellem Holmen og Landet nu kun en Sump, og Stenene staar ganske tørre. Endnu lever Traditionen om, hvorledes en fra Livet domfældt Forbryder kunde appellere til den paa Tinge forsamlede Almue og, ifald denne aabnede en Vej for ham, søge at redde sig ved Flugt fra Holmen til Tingwalls Kirke tæt ved Indsøen. Naaede han Kirken uden at blive indhentet af sine Forfølgere, var hans Liv reddet. I Nærheden af Præstegaarden ved Tingwallsøen ligger en Gaard ved Navn *Grista.* Ifølge en gammel Tradition der paa Stedet var Gristabonden i gamle Dage fritagen for at betale Skat, imod at han, saa længe Tinget varede, lod Bøndernes Rideheste græsse frit paa sine Marker.

Shetlandsøerne, som gennemsnitlig er adskilligt højere end de sydligere Orknøer, er paa den anden Side betydeligt lavere end de nordvest for dem beliggende Færøer. De højeste Fjælde (eller om man vil: Høje) naar, paa et Par Undtagelser nær, ikke 1000 Fod. Højest er *Rønis hill*[1]) (i North Roe, Northmavine Sogn — nordligst paa Mainland), c. 1500 Fod, der fra et Klippeplateau *(de Rønis)* af rød Granit rager op i Form af en mægtig Kuppel. Opstigningen til *de Rønis* sker gennem en lang og stejl Skrænt, kaldet *de Björgs* („Bjærgene“). Da Fjældet rager saa højt op over sine Omgivelser, er der intet, som bryder Udsigten i en vid Omkres, og man har hele den nordlige Del af Shetland udbredt for sin Fod. Alle Landets

---

[1]) shetl. *røni* = oldnord. *hraun,* gold, stenet Strækning. Den almindelige Skrivemaade *Roeness* er fejlagtig.

Yderpunkter er synlige: Skaw (paa Unst) imod Nord, Øen Fair isle langt i Syd, Øen Foula med sine Zigzagtoppe langt ude i Vest og de smaa Øer Out Skerries i Øst. De mangfoldige Fjorde, Vige og Bugter, de mangfoldige Øer og Holme, som Øjet glider hen over, gør Udsigten fra *Rønis hill* lige saa ejendommelig og tiltrækkende som fra noget af Færøernes langt højere Fjælde.

Øernes Vestkystlinie er gennemsnitlig højere og brattere og indeholder flere vilde og imponerende Klippepartier end Østkysten. Det er Atlanterhavet, som her har sat sit Præg paa Landet. Særlig rige paa ejendommelige og imponerende Kystklippepartier er det vestlige Northmavine og Foula. Yderst paa Vestkysten af Eshaness (Northm.) er *de Grind o' de Nūvar*, to høje Klippesøjler, der hæver sig op over Kystkanten i Form af en mægtig Port. I Terrænet mellem disse er der en vid Aabning, der i Form af et Cylinderrør gaar helt ned i Havet. Ved stærk Brænding presses Søen op igennem denne Aabning, saa Drønene kan høres i vid Omkres. Nær ved Eshaness' sydlige Kyst i den store bassinagtige St. Magnusbugt ligger *de Door-holm* (Dørholmen), en mægtig, paa Toppen græsgroet Klippe. Igennem hver af de to Fløje, hvoraf den bestaar, har Havet brudt sig Vej, saa der er fremkommet to store, rundagtige Portaler, hvorigennem Baade kan ro i stille Sø.

Af de for Færøerne saa karakteristiske Fuglebjærge (høje og stejle Klippevægge ud imod Havet, der om Sommeren danner Opholdssted for Myriader af Søfugle) har Shetlandsøerne ikke ret mange af Betydning. De vigtigste findes paa Foulas Vestkyst, der paa sine Steder naar en Højde af 11—1200 Fod og for Fuglefangstens Skyld tidligere var udstykket imellem alle Øens Indbyggere. Dernæst kan fremhæves Forbjærget *Fitful head* i Dunrossness (Sydenden af Mainland). Fangsten foregik, ligesom endnu paa Færøerne, paa den Maade, at Fuglefængeren firede sig ned i en Line, som var fæstet til en nær ved Klippens Rand nedrammet Pæl; i Haanden havde han en Stang med et Næt paa Enden. Hvor Terrænet ved Klippekanten havde en større Hælding ind imod Land, skete det (i alt Fald paa Foula) undertiden, at Fuglefængeren blot nedrammede en større Kniv indtil Skaftet, der da gjorde Tjeneste som Pæl. Denne Næringskilde er imidlertid gradvis bortfalden (navnlig i Løbet af dette Aarhundrede), og naar en Foulamand endnu en enkelt Gang gaar ned i Line, er det kun for Æggenes Skyld.

Øst for Bressay ligger den lille Ø Noss og tæt ved dennes Sydøstkyst den stejle *holm of Noss.* Afstanden mellem Øen og Holmen er lidt over 60 Fod. For at kunne transportere Faar over paa den fra alle Sider utilgængelige Holm, paa hvis Top der er udmærket Græsgang, blev for over 200 Aar tilbage en Forbindelse bragt til Veje ved Hjælp af Reb og Pæle. Herom fortælles følgende: En uforfærdet ung Mand paatog sig at klatre helt op paa Holmen mod at faa en Ko i Løn. Vovestykket lykkedes; oppe paa Toppen nedrammede han to Pæle, men da han vilde stige ned igen samme Vej, som han var kommen, tabte han Fodfæstet, styrtede ned og slog sig ihjel. Det vanskeligste Arbejde var imidlertid udført. En sammenlagt Snor, i hvis Bugt en Sten var fæstet, blev nu fra Øen slynget over paa Holmen og ved Hjælp af en lang Stang trukken omkring Pælene. Et tykt Reb blev saa fæstet til Snoren og ved Hjælp af denne trukket samme Vej omkring og tilbage til Øen. Til Rebet blev saa fæstet en stor Trækasse, den saakaldte „Vugge“ *(the cradle of Noss)*, som let kunde bringes til at glide ned imod den en Smule lavere liggende Holm og hales tilbage ved Hjælp af et i dette Øjemed i Vuggen fastgjort Reb. Kassen var stor nok til at rumme en Mand og et Faar. Dette Transportmiddel er nu for kort Tid siden blevet opgivet som alt for farligt.

Landets Indre frembyder for største Delen et temmelig trist og skummelt Udseende, idet Lyng og Tørvemose i Almindelighed ganske dominerer det grønne. Her danner Færøerne med deres grønne, græsklædte Fjælde gennemgaaende en stærk og fordelagtig Modsætning til Shetland med dets mørke, lyngklædte Høje. Paa enkelte Steder (som f. Eks. store Partier af Sognene Delting, Aithsting, Sandsting o. v. paa Mainland) er Lyngen saa dominerende, at de græsklædte Steder kun optræder som Oaser i en Ørken. Den store Ø Yell er i hele sin Udstrækning næsten ikke andet end Lynghede og Tørvemose med enkelte grønne Oaser. Dog findes flere Egne med særdeles frugtbart Land og fortrinlige Græsgange af større Omfang. Særlig kan fremhæves Øen Fetlar, berømt for sine Hestegræsgange, der har forskaffet Beboerne Øgenavnet *de „rossi“-foals o' Fetlar* [*rossi* af oldnord. *hross*, Hest]; ligeledes Tingwalldalen, den sydlige Del af Dunrossness, Fedeland (Nordspidsen af Mainland) o. fl.

Samfærdselen er i Løbet af dette Aarhundredes sidste Halvdel bleven betydelig lettet ved Anlæg af en Mængde Landeveje.

Da hele Shetland er udstykket imellem nogle faa *lairds* (Godsejere, Herremænd), som alle er af fremmed (skotsk) Afstamning, findes der ingen selvstændig Bondestand paa Øerne, men kun en Klasse smaa Forpagtere, *tenants*. En shetlandsk Forpagterlod beløber sig i Almindelighed kun til nogle faa *acres* Korn- og Kartoffelland samt et Par *acres* Græsland[1]). Før *the crofters' commission act* i 1886 var disse *tenants* i et og alt *laird*'ernes Slaver, og Jordafgifterne var meget høje. Eksempelvis kan fremhæves, at af en ganske lille Jordlod, som kun kunde føde 2 à 3 Køer, et Par Heste og 5 eller nogle flere Faar, maatte der svares 4 à 5 Pund Sterling i aarlig Afgift. Om nogen regelmæssig Arvefølge fra Fader til Søn var der ikke Tale. Da Lejekontrakten kun gjaldt for et Aar, stod det altid i *laird*'ens Magt at fjerne en *tenant*, som mishagede ham. I disse Forhold er der nu — takket være den under Gladstones Ægide i 1886 udstedte *crofters' commission act* — indtraadt en stor Forandring. Afgifterne er ved denne *act* blevne reducerede med gennemsnitlig 30 Procent, og *laird*'en kan nu, da Lejekontrakten gælder for Livstid, kun ved at gøre retsligt Ansvar gældende faa en *tenant* fjernet fra hans Gaard. Kun en forholdsvis ringe Del af Landets Areal er opdyrket, i hvilket Punkt Shetland danner en stærk Modsætning til Orknøerne. De opdyrkede og med Stengærder indhegnede Jordlodder findes (navnlig fordi Baadefiskeriet fra gammel Tid af har været og endnu er en saa vigtig Erhvervskilde for Befolkningen) gerne langsmed Fjorde, Bugter og Vige. Husene med deres respektive Jordlodder ligger som oftest meget spredt, enten helt isolerede eller i ganske smaa Grupper. Et saadant Hus med tilhørende Jordlod kaldes *a tūn* (islandsk *tún*, norsk *tun*) eller *a croft*, Hjemmemarkens Græsgange *tunwels* eller *tunmels* (oldnord. *túnvöllr*). Af Kornsorter dyrkes Havre og Byg, navnlig Havre, da Byggen kræver langt mere Gødning og kun trives vel paa enkelte Steder, navnlig hvor der er sandholdig Jordbund. Foruden Korn, Kartofler og Roer dyrkes ogsaa Kaal meget almindeligt paa Øerne. Tidligere var det saakaldte *rigga-rendal* eller *run-rig* System almindeligt, som bestod deri, at de smaa afgrænsede Stykker Ager- og Græsland, hvori en

[1]) Almuen selv regner dog ikke saa meget med *acres* som med den gamle skandinaviske Jordværdi *mark* eller *merk* (oldnord. *mörk*, „Mark"). De forskellige *marks* ere af meget ulige Udstrækning. En *mark* deltes tidligere i otte *ørs* („Ører").

mellem flere Forpagtere udstykket Lod var delt, gik paa Omgang imellem disse, for at ingen skulde blive forurettet paa Grund af Stykkernes uensartede Kvalitet. Hvert enkelt af disse Stykker gik under sit særlige Navn, og endskønt den omtalte Skik nu til Dags er forældet, er endnu Tusender af saadanne Navne, saa godt som alle i den nu uddøde lokale nordiske Dialekt, blevne bevarede.

Den uopdyrkede Udmark gaar under Navnet *de skattald* (sandsynligvis fordi der oprindelig kun svaredes Skat af Udmarkens Græsgange og ikke af den opdyrkede Bolslod). Et andet, nu halvt forældet Navn er *de hoga* eller *hogan* (oldnord. *hagi*, Græsgang, „Have"). Udmarken udnyttes dels til Græsning, navnlig for Faar og Heste, dels til Tørveskær. Græsgangene, hvor de nævnte Dyr har deres Tilhold hele Aaret rundt og kan strejfe om efter Behag, er for største Delen Fælleseje. For at hver Mand med Sikkerhed kan genkende de ham tilhørende Faar i den brogede Flok, har han sine egne Faaremærker, som bestaar i visse Indsnit i Dyrenes Øren. To Gange om Aaret bliver Faarene drevne i Fold *(krø)* ved Hjælp af trænerede Faarehunde: om Foraaret, naar Ulden bliver plukket af dem (det er ikke nødvendigt at klippe Ulden, da den i Reglen, hvis den bliver plukket paa det rette Tidspunkt, sidder ganske løs) — dette kaldes *to „rū"* [isl. *rýja*] *de sheep* — og anden Gang om Efteraaret, naar Slagtefaarene skal udtages. Da Ulden af de smaa shetlandske Faar er langt blødere og varmere end Ulden af de større skotske og engelske, er shetlandske Uldvarer meget efterspurgte af de højere Klasser i England og Skotland. En meget høj Grad af Udvikling har Tilvirkningen af fine, haandstrikkede Uldshawler naaet (særlig paa Unst). For de fineste af disse, der navnlig købes af det engelske og skotske Aristokrati, betales ofte meget høje Priser (10—20 Pund Sterling, ja endog indtil 30—40 Pund). Et saadant, med særlig Omhu forarbejdet Shawl modtog Prinsessen af Wales som Bryllupsgave fra shetlandske Kvinder i 1863. — Hestene, de smaa *ponies*, er paa Grund af deres Lidenhed og Haardførhed meget efterspurgte til Brug i de engelske og skotske Kulminer, og en Mængde udføres aarlig i det Øjemed. Den Omstændighed, at de græsser i Udmarken hele Aaret rundt, har ført til, at engelske og skotske Sportsmænd undertiden er komne til Øerne for at „jage Heste" i den Tro, at de shetlandske Heste var vilde. Først ved deres Ankomst har de erfaret, at disse Dyr, skønt de havde Lov til at strejfe frit om, dog havde Ejermænd.

For at undgaa Stridigheder angaaende Grænseskel var det tidligere en almindelig Skik, at to Godsejere, hvis Jorder grænsede op til hinanden, hvert Aar i Fællesskab foretog et Ridt igennem deres Udmarker for at efterse og fastslaa Grænseskellene, i Reglen store, opstillede Stene, hvorunder var lagt f. Eks. Grus, knuste Skaller og deslige, som skulde tjene til Vidnesbyrd om, at vedkommende Sten var en Grænsesten. I deres Følge havde de saa altid en Dreng fra en af de nærmeste Bygder. Denne Dreng fik ved hver Grænsesten, de kom til, en Dragt Prygl, som antoges at skærpe hans Hukommelse for vedkommende Sted, saa at det for Fremtiden i Tilfælde af Grænsestrid ikke skulde gaa ham ad Glemme, hvor Skellet var. Det var altid forskellige Drenge, som blev medtagne paa disse Ture, for at der i Tidens Løb ikke skulde blive Mangel paa Vidner, som var i Stand til med Ed at bekræfte, hvor de rette Grænseskel var. Skikken, som nu er ganske forældet, gik almindelig under Navnet *to ride de „hagri“* eller *„hageri“* (af et oldnord. *hag(a)reið*, Udmarksridt).[1])

Til det om Foraaret udførte Markarbejde, det saakaldte *vōr* (egenlig: Vaar, Foraar, men nu kun anvendt i den her omtalte specielle Betydning), bruges i Reglen Haandspade og ikke Plov, da de fleste Jordlodder er saa smaa, at det vanskeligt betaler sig at holde Heste til deres Pløjning. Kvinder saavel som Mænd udfører denne Bearbejdning af Jorden med Spade; thi Kvinderne paa Shetland er fra Barnsben af vante til strengt legemligt Arbejde. Dog var Pløjning langt almindeligere i tidligere Tid end nu (før Fiskeriet for *laird*'erne tog det store Opsving og Gaardene til Dels som Følge heraf blev udstykkede ved Midten af forrige Aarhundrede), og det var da en med fire Stude forspændt Træplov, som benyttedes. Nu er denne gamle shetlandske Plov gaaet ganske af Brug (kun i Conningsburgh i Syd-Shetland forevises endnu et enkelt Eksemplar af den) og afløst af den skotske Jærnplov. — Det var tidligere en almindelig overholdt Vedtægt, at Markarbejdet ikke maatte paabegyndes før den 17de Marts (efter den gamle gregorianske Kalender)[2]), den saakaldte *Bogle-day*; men paa denne Dag s k u l d e man saa begynde Arbejdet, hvorledes end Vejret var,

[1]) En lignende Skik skal endnu findes paa visse Steder i England.

[2]) Festdage beregnes endnu af den shetlandske Almue efter den gamle Kalender. Juledag falder i nogle Egne paa den femte, i andre paa den sjette Januar.

og dyrke et Stykke, som var tilstrækkeligt til at rumme den Sæd, der medgik til de saakaldte *Bogle-caces*, Byg- eller Havrekager, som blev spiste til Aftensmad paa *Bogle-day*.

Naar Markarbejdet er til Ende i Maj Maaned, paabegyndes Tørveskæret, som udføres ved Hjælp af en *tus(h)ker* (oldnord. *torfskeri)*, en Tørvespade med en saakaldet „Fjeder“: et smalt Blad, som danner en ret Vinkel med Hovedbladet. Ved denne Konstruktion opnaas, at man kun behøver at gøre ét Stik, hvor der ellers behøvedes to. De i Udmarken tørrede og opstakkede Tørv transporteres hjem i *caishies* ɔ: Kurve, flettede enten af Straa eller af tørrede Skræppestilke (*caishie*, udtalt *kæssji*, = norsk *kjessa*, af oldnord. *kass(i)*, Kurv). Til denne Transport benyttes ofte Heste, men ikke sjælden bærer Folk (navnlig de mindre bemidlede) selv Tørvene hjem paa deres Ryg, i hvilken Anledning der i *caishi*'en er anbragt en til begge Sider fæstet Bærerem *(fettle*, oldnord. *fetill)*, som lægges frem foran den bærendes Bryst. Dette Arbejde udføres meget hyppigt af Kvinderne, da Mændene paa denne Tid er optagne af Sommerfiskeriet. Ved Hestetransport benyttes dels *caishies*, som i *maishies* („*mēsjis*“) eller aabne Netkurve (oldnord. *meiss*, Kurv) ophænges en paa hver Side af Kløvsadelen, *de klibber* (oldnord. *klyfberi*), dels udelukkende *maishies*. Denne Transport finder gerne Sted i Juli Maaned.

Da de opdyrkede Jordlodder i Reglen ikke er store nok til, at Indehaverne kan leve af dem alene, er en Shetlænder ikke blot Landmand, men i endnu højere Grad Fisker. Han nærer i Reglen langt større Forkærlighed for Fiskerens Idræt end for Landmandens, og Fiskeriet kan da ogsaa regnes for Befolkningens vigtigste Erhvervskilde. Modsætningen mellem de to skotske Naboøgruppers Beboere er bleven udtrykt paa følgende Maade: Shetlænderen er en Fisker, som har en lille Gaard, medens Orknøboeren er en Landmand, som har en Baad.

Det shetlandske Dybsøfiskeri (navnlig Langefiskeriet), med et lokalt Navn *de hāf-fishing* („Havfiskeriet“), dreves tidligere i langt højere Grad end nu med aabne Baade, de saakaldte *sixareens* ɔ: Seksæringer eller seksaarede Baade. Rundt om paa Øerne fandtes Fiskeristationer, hvor Baadsmandskaber fra forskellige Bygder samledes for om Sommeren at fiske i Fællesskab for deres *laird*'er. Her havde ogsaa Faktorer Ophold, som førte Opsyn med Fiskens Tilberedning, dens Saltning og Tørring, indtil den var rede til at gaa til Markedet. En saadan Station, hvor der kunde være indtil

100 Baadsmandskaber eller derover samlede, havde gerne Karakteren af en lille Landsby, hvis Særkende var den fuldstændige Mangel paa Kvinder. Hvert Baadsmandskab havde sin egen, af raa, utilhugne Sten opførte Hytte, hvor der altid fandtes Arnested, Gryde og andre for Madtillavning nødvendige Køkkenredskaber. Sengene var nogle sammenslaaede Brædder, tildækkede med Straa og nogle Tæpper. Ved Afslutningen af Fællesfiskeriet holdtes altid en stor Fest, det saakaldte *foy.* Af Fiskeristationer er nu kun nogle enkelte tilbage, og endda samles kun faa Baade paa disse. De vigtigste er Fedelandstationen i North Roe og Stennessstationen i Eshaness. Det er det i den senere Tid stærkt overhaandtagende Skibsfiskeri, navnlig Sildefiskeriet og det specielt ved de færøske Kyster drevne Torskefiskeri, som har foraarsaget denne Tilbagegang. De i aaben Baad besøgte Fiskebanker ligger ofte meget langt fra Land: *de Fedeland hāf* saaledes c. 10 danske Mil fra Stationen, ja enkelte, i tidligere Tid temmelig hyppigt besøgte, endog saa langt borte som c. 15 danske Mil. Paa Østsiden af Landet kunde det undertiden hænde, at Fiskerne gik endnu længere ud. Man fortæller saaledes, at Baadsmandskaber fra *the Skerries* og Fetlar har haft Fiskerbaade fra den norske Kyst i Sigte. Det benyttede Redskab er Langlinen. Hver Mand medbringer en vis Linelængde, kaldet *a pakki o' tows,* og de sammenføjede *pakkis* udgør da hele Linens Længde. En *pakki* deles almindelig i 10 a 20 *buchts.* Hver *bucht* indeholder 40 à 50 Favne og er forsynet med et vist Antal af Hestehaar snoede *tōms* (oldnord. *taumr,* en Tømme), til hvilke Krogene er fæstede. En haler Linen ind,. en anden staar parat med „Kleppen“ eller „Huggejærnet“, paa shetlandsk *de huggi-staff,* til at hugge i hver enkelt Fisk, som kommer op over Vandskorpen, en tredje sidder parat med *de kavel-tree* eller *kavlin-tree* [norsk *kavle*, en Trækæp]: en Kæp med en lille Krog paa Enden, som stikkes ind i Fiskens Mund for at udtage Madingkrogen, naar Fisken har slugt denne langt ned.

Indtil 1712, da der blev lagt en høj Told paa Salt og en Toldbod for første Gang opførtes i Lerwick, var Øernes Fiskehandel næsten ganske i Hænderne paa hamburgske, bremenske og lübeckske Købmænd, som hvert Foraar tog over til Shetland, lejede Forraadshuse *(booths)* samt Stykker af Strandbredden af de shetlandske Godsejere for at kunne tilberede Fisken paa Stedet. Til disse fremmede Købmænd solgte saa Shetlænderne den fangede

Fisk eller tuskede den for nødvendige Husholdningsartikler. Længe var tyske og danske Penge de eneste gangbare paa Shetland, ja endnu i 1806 var tyske og danske Penge almindeligere i Lerwick end engelske. Den omtalte høje Salttold drev de hanseatiske Købmænd bort og medførte, at *laird'*erne for egen Regning overtog Fiskens Tilberedning. *Laird'*erne fandt snart Forretningen indbringende og begyndte at begunstige Fiskeriet paa Agerbrugets Bekostning. Dette førte til en Udstykning af Gaardene, hvorved Almuen kom i et endnu større Afhængighedsforhold til Godsejerne end hidtil. En Shetlænder maatte ikke fiske for andre end sin *laird* og skulde overlade ham Fisken til den Pris, han selv fandt for godt at bestemme. Hvad han trængte til, maatte han altsammen købe i *laird'*ens Butik. Da ingen kunde oprette en Butik uden Tilladelse, var hele Handelen i Godsejernes Hænder. Nu er dette Forhold imidlertid ændret; Godsejerne indlader sig i Reglen ikke mere paa Fisketilberedning for egen Regning; Fiskerne er ikke længer tvungne til at overlade *laird'*en deres Fangst, og Butiker findes nu i Mængde rundt om paa Øerne.

Indtil midt i dette Aarhundrede blev alle de til Dybsøfiskeriet brugte Baade indførte fra Norge i løse numerede Stykker, færdige til at sættes sammen. Nu til Dags bliver Baadene gerne byggede paa selve Øerne.

Endnu til Slutning et Par Ord om det Fiskeri, som drives tæt inde under Land, navnlig Graasejfiskeriet. De unge Graasej, som holder sig ganske tæt ind til Kysten, helst hvor der er stærk Strøm, fiskes i stor Mængde hele Aaret rundt, dels fra Baad med Haandsnøre, dels fra Land med Medestang, og udgør Befolkningens daglige Føde hele Aaret rundt. Langs med Kysten findes en Mængde saakaldte *craigseats* (ordret: Klippesæder), Steder, hvorfra de unge Sej, *sillocks* og *piltocks*, fiskes med Medestang. *Sillock* (samme Ord som isl. *silungr* og norsk *s(v)ilung*, Forelle, lille Ørred) er Fiskens Navn i dens første Aar; *piltock* (sandsynligvis Ordet „Pilt“: Dreng)[1]) betegner Fisken fra dens andet Aar og op til det fuldvoksne Stadium, hvor den faar Navnet *sēd* (oldnord. *seiðr*). „Kært Barn har mange Navne“: foruden de tre almindelig gængse er

---

[1]) Med Hensyn til et saadant Overgangsforhold i Ordets Betydning kan jævnføres Forholdet mellem norsk *pjakk*, en Smaalaks, og *pjokk*, en Smaadreng, isl. *birtingur*, en Forelle, og shetl. *bjartin* (etymologisk samme Ord), en lille Dreng, o. fl.

der andre Navne (forskellige i de forskellige Egne), som betegner snævrere Perioder af Sejens Udviklingstid — ja, paa enkelte Steder (det nordlige Unst, Dunrossness) bruges forskellige Navne, næsten alle af nordisk Rod, for saa godt som hvert Aar af denne Fisks Udviklingstid, der siges at vare i seks Aar. Navnene er gerne betegnende for Fiskens Form paa de forskellige Stadier.

De shetlandske Huse, som er byggede af Sten, bestaar i Reglen af tre sammenbyggede Længer: Fjøset, Vaaningshuset og Laden. Vaaningshuset er gerne inddelt i to Rum: *de but end* og *de ben end*[1]). Det sidste er en finere Stue, som navnlig benyttes ved Modtagelse af Gæster. *De but*, som paa en Gang tjener til Køkken, Dagligstue og Soveværelse, er den største Stue og Husets Centrum. Henne ved Gavlvæggen eller midt paa Gulvet, som i mange Tilfælde — i ethvert Fald i de fattigere Huse — kun er af stampet Muld eller Ler, er Arnen: en stor flad Sten, omkring hvilken hyppigt nogle lave Stene er stillede paa Kant, dannende hver sin Sidevæg. Noget op fra Arnestedet er gerne, i Mangel af Skorsten, et Røgfang og i dette en Tværstang, til hvilken er fæstet en Kæde af Jærnringe med en Krog paa Enden (*de crook and de links*), hvori Gryden hænger. I nogle faa Huse (navnlig paa Vestsiden, Foula) findes hverken Skorsten eller Røgfang, men kun en *lum*, svarende til „Ljoren" i de gamle nordiske Huse: en firkantet Aabning i Tagrygningen, hvorigennem Røgen trækker ud og Lys og Luft indlades, og som i fornødent Fald tildækkes med en Træplade. I disse primitive Huse findes heller ingen Vinduer — højst en Tagrude. I en Del Huse, navnlig paa Vestsiden, er endnu den aabne skaalformede Tranlampe af Jærn i Brug, den saakaldte *kolli* (oldnord. *kola*). I *de but* sover almindelig hele Husstanden, baade Herskab og Tyende. Sengestederne er Alkover med Skydedøre for. Endnu en Beboer af denne Del af Huset bør nævnes, nemlig Grisen (*de pāti* eller *pāti-grice, de āli-pati*), som har sit faste Ophold ved Arnen. I *de but* er der intet egenligt Loft; derimod findes i de fleste Huse en Art Halvloft eller nogle sammenslaaede Brædder, der gør Tjeneste som saadant (*a lēm* eller *lem*; oldnord. *hlemmr*). Møblementet er meget simpelt: nogle faa Stole, en bred Bænk med Arme og Rygstød, kaldet *de restin' chair*, en Siddeblok af tætflettet Straa eller undertiden blot en opspadet Jordblok, som gør samme Tjeneste (alm. kaldet *a sōdi* eller *sēdek*

[1]) Skotske Udtryk (*but* = ude, ud, *ben* = inde, ind).

ɔ: et Sæde). Et Bord findes nu altid i *de but*, men blev i tidligere Tid betragtet som en Luksus. Fisken spistes af et stort Fællestrug, som blev stillet tværs over Gryden paa Gulvet. Grøden blev spist med Horn- eller Træskeer af store Trækummer, som man holdt paa Skødet. Disse Trækummer, de saakaldte *Norwa-skols* („norske Skaale") kom, som Navnet viser, fra Norge og er endnu ikke gaaede helt af Brug.

Husene tækkes med et Lag af Græstørv (*pōns*; vistnok egenlig samme Ord som oldnord. *spánn*, Tagspaan), udenpaa hvilket lægges et Lag Straa paalangs, der holdes nede ved Hjælp af Straabaand eller Simer (*simmens*), hvori Tyngestene er fæstede.

Endnu i den første Halvdel af dette Aarhundrede var de saakaldte *skjōs* almindelige paa Øerne. En *skjō* (= norsk *skjaa*) er en lille Stenhytte til Tørring af Kød og Fisk. De utilhugne Sten, hvoraf Væggene bestod, blev lagte saaledes, at de ikke sluttede helt sammen, hvorved overalt Aabninger fremkom, som Vinden kunde blæse igennem. Det var ved denne Gennemtræk, at Kødet og Fisken i usaltet Tilstand tørredes uden at raadne. Det saaledes vindtørrede Kød kaldtes *vivda* og spistes til Brød. Den vindtørrede Fisk blev kaldt *gōsen* (ɔ: gennemblæst, oldnord. *gosinn*) *fish*. De meget faa *skjōs*, som er tilbage, ligger enten hen som Ruiner eller bruges (som paa Foula) til Tørring af Smaasej, Klæder, Fiskenet og deslige. Kødtørring er nu ganske opgiven; Fisk tørres, efterat „Skjaaerne" er gaaede af Brug, almindelig ved Ophængning paa en udenfor Huset langsmed Væggen anbragt Træstang.

Af hjemmedyrket Havre og Byg tilberedes de saakaldte *brønis:* Kager i Form af tykke, runde Skiver, bagte paa Rist. En egen Art *brønis*, kaldet *burstin brønis*, tillaves af Byg eller Havre, som først er bleven tørret i en Gryde over Ilden, derpaa malet, rørt i lidt Vand og blandet med lidt Fedt eller Smør. Indførselen af Hvedemel fra Skotland er imidlertid tagen betydelig til siden Aarhundredets Midte, i Løbet af hvilket Tidsrum ogsaa Tedrikningen er bleven almindelig. En gammel national Drik er *blānd* (oldnord. *blanda*), Valle, blandet med Vand.

Nogen egenlig Nationaldragt findes ikke mere; en Rest af denne er Skoene, de saakaldte *rivlins* (oldnord. *hriflingr*), af raa ugarvet Hud (Kalve-, Ko- eller Oksehud) og Huen, den stribede *night-cap*.

Endelig et Par Ord om Shetlænderne selv. Til Trods for Racesammenblandingen paa Øerne er den skandinaviske Types

Kendemærker (det blonde Haar, de blaa Øjne, den lange Hovedform og Næse, den slanke Vækst) endnu ganske fremherskende. Ved Siden heraf kan fremhæves en lavere Type med sort Haar og mørk, glinsende Hud; af denne sidste Race findes der i enkelte Egne (særlig Sognet Conningsburgh i Syd-Shetland og Egnen *de Herra* paa Øen Yell) større afsondrede Grupper. En vistnok ny og grundløs Tradition lader dem nedstamme fra skibbrudne Spaniere af den store Armada; rimeligere er det at betragte dem som Rester af en ældre Befolkning paa Øerne. Conningsburgherne har altid været bekendte for Trættekærhed. Om deres Ugæstfrihed mod fremmede i tidligere Tid er der en nu forældet Tradition, som har givet sig Udslag i følgende i Conningsburghernes Mund lagte Frase (i norrøn Dialekt), hvormed de i den tidlige Morgenstund siges at have tiltalt de fremmede, som havde faaet Nattely hos dem: *Myrkin e liora, lucein e liunga, timin e guestin e geungna*[1]) (det er endnu mørkt i „Ljoren“ ɔ: Tagaabningen, men det er lyst i Lyngen ɔ: ude paa Heden; det er Tid for Gæsten at gaa sin Vej). Maaske foreligger her blot en ondskabsfuld Spøg eller en Generalisation af et enkelt Tilfælde. Nutids-Conningsburgherne er i alt Fald gæstfrie nok.

Gennemsnits-Shetlænderen er meget elskværdig, ligefrem og gæstfri, skønt ikke straks tilgængelig for en fremmed. Han er til en Begyndelse mistroisk, og denne Mistroiskhed stammer væsenlig fra den forkuede Tilstand, hvori Almuen saa længe har levet. Men han aabner sig snart, og overfor den, som har opnaaet at vinde hans Tillid, viser han ofte et Overmaal af Venlighed og Fortrolighed. Han er tilbøjelig til at tro, at den fremmede ser ham over Hovedet og holder derfor i Reglen ikke af at byde ham ind i sit simple Hus. Den sikreste Vej til at vinde hans Venskab er at gøre sig selv til Gæst hos ham, sætte sig tilrette i *de but* uden at ænse Røgen og indlede en fortrolig Passiar med Husets Folk.

(Sluttes.)

JAKOB JAKOBSEN.

---

[1]) Meddelt i denne Form i Lows *Tour thro' Orkney and Shetland.*

HOLGER DRACHMANN.

I.

Den Mand, hvis Sange atter bringer Vaar
og sender Højtid ind i alle unge
svulmende ranke Sind og giver Røst
til Vredens Brand, naar før den savned Tunge,
og Ord for deres Længsels myge Lyst, —
og efter mange Aar
bevares som et lødigt gyldent Smykke,
der lyser stille frem i Mindets Syn
og glatter Rynken om de spændte Bryn, —
han vandt en Sangers bedste Løn og Lykke.

II.

Jeg husker, da jeg skelned første Gang
en Røst, der gennem Tidens blege Tale
som Storm i nøgne Kviste muntert for
med Duft af Blomst og Urt fra Høj og Dale,
mangfoldig, foraarsødsel, let og stor;
saa kendt og nær den klang,
som selve Søens dunkelgrønne snare
soldrukne Bølger om os steg og brød,
og klart de stærke Havfrusange lød,
der drog vor Hu til Vovens Fryd og Fare.

III.

Det kendtes let, de Skatte, som var hans,
blev ikke vasked, Korn for Korn, af Gruset;
naar blot han peged, slog hans Ønske-Vaand, —
da klang hver Gren af Guld, som Bjærget hused;
og sorgløs spredte han med aaben Haand
sin Rigdoms gyldne Glans;
lad ske, han utaalmodig ej har skillet
sin Malm fra Sten og Slakker mangen Stund,
og skaaret Mønten lidet skarp og rund
og hamret frem et Bogstav for et Billed.

IV.

De unge gaar mod Lyset, men ibag,
naar Vejen snævres, ser vi, hvor vi famled
paa maa og faa i Mørke, skifted Sind;
vi lever næsten alle som Prins Hamlet,
nøler og drømmer, svinger ud og ind
og ænser ej vor Sag;
og dersom det sig stundum saa kan skikke,
at én før Døden faar sin Gerning gjort,
bar Lykkens Medvind ham til Maalets Port;
de fleste hugges ned og naar den ikke.

V.

Hans Liv var stærke Sving fra Nord til Syd
i Storm, saa Søen bag ham sprang og vælded,
og synligt som et Skib for hvide Sejl;
de blanke Malmkanoner trodsig smælded,
der brammed Orlogs-Pynt i Stavn og Spejl; —
deraf den Larm og Lyd
hos Folk, der dulgte, hvad i Drøm de leged:
hvad skal de brede Slag paa Brystet til,
det Ridder-Sanger, Viking-Konge Spil?
hans Haand er jo kun blækket, ikke beget.

VI.

Og dog der bares mod os over Sø
et Brus af pure Toners dybe Strømme,
der perler klare som den rene Dugg:
den unge Elskovs blomstersarte Drømme
med Gigers Dans og bløde Fløjters Suk
og Duft, der ej skal dø;
og Høstens Kvad, naar angst de blege Tanker
paa Flugt fra Verdens Fængsels-Øde ty
til hvide milde Armes blide Ly,
og Hjertet taarehedt taknemlig banker.

VII.

Af Strand og Hede, Klit og Mark og Lund
tog han sit raske, fagre Sprog til Gave,
der svulmer rundt med modne Æblers Saft, —
bar højt det høje, adled selv det lave,
og visne Ord fik atter Lød og Kraft;
hans morgenfriske Mund
har aldrig dryppet syg og lysten Latter;
fra Gadens sorte Floddynd let han strøg
til aabent Hav og Sømænds lune Spøg,
som Byens spinkle Vid kun sjældent fatter.

VIII.

Han vilde mer end bare være Tolk
for egen Sorg og Fryd og ellers stænge
Alverden ude; han var en af dem,
som vi vil savne snart og savne længe,
der havde Mod og Troskyld at staa frem
som Digter for sit Folk;
og naar hans Tale stundum ikke bider
til Blods, er Fejlen ikke ene hans;
men det blev trangt at synge her til Lands,
og store Mænd behøver store Tider.

IX.

Her virker mangen Hjerne flink og snild,
og travle Hænder slider rapt for Brødet;
men alles Pande luder dybt mod Jord,
og Folkets høje Manddomsdrift er dødet;
og sparsomt Aandens Frugt i Landet gror,
og ingen hellig Ild
slog ned, saa Folkets Tanker steg og flammed;
vi blues knap ved vore ufri Kaar;
men giftig vædsker Rigets gamle Saar,
fra den Gang Rettens Arm blev brudt og lammet.

X.

De kaldte ham et Fløj i Vind og Vejr.
Sig før: En Frygt, der sneg sig som en Slange
og bed hans Bryst, har nødt ham til at gaa
rastløs fra Dør til Dør og spørge bange
i Hus og Hytte, hvor han ringed paa:
er Danmarks Frelse her?
Dog aldrig blev den kolde Angst fordrevet:
han saa det Land, han elsked, dybt i Nød;
men Folket lo kun; og fra Sjælen brød
den Sorg, der sønlig hulker i „Forskrevet“.

XI.

Vi andre har vort Ly mod Tidens Slud
bag Kunstens Hegn, i fjerne Aar og Lande,
og derhen fører kun en snæver Bro;
vi venter ej at røre Tidens Vande
med Vers; da mer og mer vi faar den Tro,
at Ordets Magt dør ud,
og undres, naar vi mærker nogen prøve
ved Sangens Kraft at slaa en Brøst omkuld;
vi véd, hans klare Ord dør hen i Uld,
og hvem har Lyst at tale til de døve?

XII.

Maaske din Kamp vil glemmes; men vi drak
en ædel Most i dine bløde Sange,
hvis sunde Drue ikke dunster bort;
og nu, mens Dagens Skygger bliver lange,
og Solen straaler for vemodig kort,
o Sanger, tag vor Tak
og mest for hine gyldne Melodier,
vi lover Liv i unge danskes Mund,
saa længe Bølgen gaar i Bælt og Sund,
til selve Danmarks Tunge evig tier!

NIELS MØLLER.

HOLGER DRACHMANN.

Indledningsord ved Studentersamfundets Fest den 10. Oktober 1896.

Der var ikke Taknemlighed til i vore Hjerter, om ikke Ungdommen her hjemme i disse Dage trængtes om at fejre Holger Drachmann. Han er vor, eller vi er hans — meget mere end de, der er hans jævnaldrende eller er ældre end ham, kan sige det. Naar man er oppe over de Tredive, kan man nyde Lyrik, værdsætte, elske den. Men man er over den Alder, da man kan leve af og leve gennem en andens Sang. Det er, naar man gaar i Stemmeskiftningens Aar, de Aar, da Kønnet vaagner . . . naar man om Formiddagen slider Skolebænken i de øverste Klasser, gaar hjem gennem Gaderne som en opløben Skoledreng i udvoksede Bukser og kiger efter en eller anden Hattefjær eller stramtsiddende Jaquette . . . naar man er tilovers i Selskaber som en underlig Overgangsform — hverken Fugl eller Fisk — og bliver rød, naar en Dame taler til En . . . naar man gaar og længes efter „Livet“ ɔ: noget med Kvinder og bare Arme, med Ens Navn paa Tryk og i Skaaltaler, med dristige Daadens Ord fra en Folketribune . . . naar man lukker sig inde om Natten paa sit Værelse og rimer Blod paa Mod og Længsel paa Fængsel — og holder Opgør, i en Dagbog, over sin Tro, sine Synder, sit Hjertes Tilstand . . . saa er Besøgelsens Time for En, da Digteren kommer til En — den, man er hjemfalden til efter sin Fødsels Horoskop, — den, som skal give En den „éducation sentimentale“, en normal ung Mand maa undergaa. For vore Fædre hed han Heine, for lidt ældre Slægtled Chr. Winther, for os var det Drachmann og bliver ingen anden.

Vi er hans. Han har været Stemmeren, som prøvede og indstillede og afstemte i vore Sjæle de Strenge, som senere Livet selv skal spille paa. Og naar vi nu tror, vi føler ægtest, paa egen

Haand, eller at den halvgangne Digter, vi jo alle mener at bære paa, improviserer i os, saa klinger der altid med deri et Efterspil, en Genklang af, hvad hans „Sange ved Havet“ eller „Ungdom i Digt og Sang“ eller „Svend Trøst“-Viser har spillet ind i os. Det er jo en Gang ikke anderledes med os Kulturvæsener, end at Digtningen og Kunsten — vore Fædres Afspejling af Tilværelsen — kommer os i Møde først og fører os hen til Naturen og Livet selv. Og nu er det ved Sundet en Juninat for os alle Skæret fra hans Sommernat, der spreder „ud over Sø og Land de lyse Vinger“; i det oprørte Hav ser vi hans „travende Hest med sin flagrende Manke“ og hører hans „vældige Kedel, som Stormhamre banke“. Naar det en Foraarsdag stemmer os for Brystet af uudsigelig Fryd, synger det i os: „Jeg kan ej male Søens Blaa — og ikke Jordens Duft, — og ikke Længslerne, som gaa — i Verden ud paa maa og faa, — og ej den bløde Luft“, og vor Ungdoms sarteste Elskovslængsler har drømt sig Salighed til med Brudehymmen i „Østen for Sol“. Det er for mit Vedkommende den af Drachmanns Digtsamlinger, jeg ikke kan blade i, uden at min Ungdoms inderste Ensomhedsliv stryger op mellem Bladene imod mig .... for ikke at tale om, at her i „Studentersamfundet“ har vor Ungdoms rødeste Sejrsfanfare for os alle været „Nye Tider, nye Tanker“.

Hvordan skal vi saa kunne sige, hvorfor vi elsker hans Digtning? Hvorfor vi tit har kunnet more os med at slaa os til Ridder paa hans Svagheder — det er jo en let Sag —, som Folkene i deres Barndom nu og da tjatter til deres Afguder; men hvorfor det har brændt og svidt os i Sjælen, naar vi syntes, han „forraadte“ os eller i al Fald blev borte for os, og hvorfor vi blev lykkelige, hver Gang vi kendte ham igen fra før?

Ja! vi kan for det første søge at forklare de ældre, at naar vi fordybede os i en af Drachmanns Digtsamlinger, fik det, der bevægede sig i os, ganske anderledes fuldt og frit Mæle og Luft og Rum, end naar vi tyede til en af de pæne, autoriserede Guldsnitsdigtere, som vi havde faaet til Konfirmationen.

Se, det bliver jo nødvendigvis altid saaledes med Lyriken som Udtryk for Menneskesjælen, at den er en Beethovensk Symfoni sat ud for et Positivs Klaviatur. 8—10 Toner at variere og kombinere, hvor det er et Hav af Lyd, der vil have Luft; en Række punktvise Tangentlyd — Ordenes Trippen —, hvor det, der skal meddeles, er en flydende Strøm, og endelig Rimenes og Rytmernes

fattige Aritmetik, hvor vi inde i os har en uendelig Bølgen med mange krydsende Strømme og det mest sammensatte Bølgekrus.

Det gælder om al Lyrik, men hvor meget mindre dog om Drachmanns end om den tidligere danske!

Straks det ydre: Rimet og Rytmen. De er jo Forsøg paa ideal Udforming af den Tilbøjelighed, alle Følelsesbevægelser har til en rytmisk Gyngen, med tilbagevendende Gentagen og Variering af samme Sats. Men hvor latterlig en Trippevals af hveranden Linies Rim og formularmæssig drejede Strofer i Rad er det ikke, som denne Følelsesrytme oversættes i eller tvinges ind i? Al Pippet maa jo gaa af den. Drachmanns Strofer søger her saa elastisk som muligt at forme sig om Følelsesbevægelsens naturlige Rørelse. Hør denne Versbegyndelse:

Der blev stille i Stuen,
da Festen var endt.
Hvor hun havde spillet
stod et taust Instrument.
Der gemte sig slumrende
Toner deri;
hun kunde dem vække,
nu var det forbi.

Man mærke den rytmiske Inversion i 3dje Linie, hvor Accenten kastes frem paa „hun"; dernæst den ekstra Stavelse i 4de Linie, som nøder til at stampe fast paa Ordet „tavst"; endelig det let henkastende Tempo i sidste Linie, der vifter alt det forrige bort som en Drøm.

Sligt kan man nu endda nok finde allerede hos Aarestrup. Men tager vi en Strofe som denne:

Jeg bærer min Hat som jeg vil,
jeg synger de Viser, som jeg vil,
og som jeg kan;
jeg tager dem ej fra nogen anden.
Er jeg derfor en fuglefri Mand?
Skal jeg derfor korrekses af Standen.
Lad Sangerlauget være, som det vil,
jeg er den, som jeg er, og ingen anden.

saa føler enhver, hvordan Ordenes Rytme virkelig er et naturligt, korrekt Aftryk af den sjælelige (se f. Eks. de to sidste Liniers forskellige rytmiske Karakter), og hvordan det sjælelige Liv uden nogen „Klip en Hæl og Hug en Taa" er lempet over i Verse-

formen og smutter leende ud af den igen, os i Møde, uden at have lidt nogen som helst Mén af Medfarten.

Som med den rytmiske Iklædning, saaledes med den ordlige Gengivelse. Den gammeldags Lyrik var Stemninger i Renkultur, destilleret ud til en abstrakt Enkelthed og Renhed, som de aldrig forefindes i Sjælelivet. Det var Længsel, Tungsind, Elskovsømhed, Foraar — én Ting ad Gangen, hver Tone for sig; man kunde nok gennem et længere Digt skifte fra én Tone over i en anden, men det tilstedtes ingen Slags Bitoner at løbe med og grumse Melodien. Drachmann derimod lader hele Inspirationens Strøm i al dens naturlige „Grumsethed“ flyde over i Verset; han filtrerer ikke en idealt „ren“ Stemning frem. Midt i Bedrøveligheden liver et forfløjent Indfald op; midt under kurrende øm Elskovstale kan f. Eks. en Rimklang føre med sig et lille Lejlighedsspark ud efter Præsterne, eller en eller anden, ofte noget godtkøbs Reflektion kan for en Stund gøre Afbræk i Stemningens Flugt. Det er det, der ofte ærgrer den ældre, „akademiske“ Smag som Sjuskerier og Smagløsheder hos Drachmann, ligesom Malerne af den gamle Skole ærgrer sig over, at de yngre lader Penselstrøg og Klatter staa paa deres Malerier og ikke giver dem den sidste Afglatning. Men for os giver disse „Klatter“ hos Drachmann ofte et saa veritabelt Indtryk af umiddelbart Liv; vi er nu en Gang alle skabte saaledes, at vi aldrig holder „Tonen“ rent, selv hvor vi fuldest gaar op i en Stemning, og vi aander derfor friere og mere vel tilpas i en Digtning, der tager nogle af Bitonerne med.

Vi siger egentlig det samme paa en anden Maade, naar vi forklarer vor Forkærlighed for Drachmanns Lyrik derved, at den ligesom ganske anderledes banker i Takt med moderne Sjæleliv, end den gamle Lyrik kan gøre det. Ømheden og Harmen, Glæden og Sorgen fornemmes vel ens nu som før; de samme Billeder og samme Tanker fødes i Hjernen nu som før. Men Tempoet, Pulsslaget er nok blevet hurtigere, mere nervøst i det hele. Og Pulsen i Drachmanns Lyrik har netop dette nervøse, springende. En Strofe af hans kan utaalmodig gennemløbe en saadan Række Billeder og Stemningsvibreringer som denne:

Et Sus af sagte høstlig Vind,
et Blad, der strejfer let min Kind
og falder mig for Fode;
der ligger det paa Gruset blødt
og ler til mig saa purpurrødt

og gør mig — ja! jeg véd knap hvad —
saa ungdomsvarm til Mode.
Du Tid, hvor hun var min, ja min,
med denne Vækst saa svaj saa fin,
med denne Mund, som bød mig glad
de aabne Læbers Rosenblad —
o røde, vilde Vin!

Mod en saadan fortættet Essens af Stemninger og Billeder bliver megen Chr. Winthersk Lyrik vandet og udspædet, — som selve Goldschmidts Prosa, sammenlignet med den I. P. Jacobsenske Billed- og Stemnings„bryg".

Som i Tempoet Drachmanns Lyrik har noget særlig beslægtet med moderne Nerver, saaledes ogsaa i, hvad man kan kalde, de sjælelige Blandingsforhold i den. Jo højere udviklet Sjælskultur, des rigere og mangfoldigere er ogsaa Blandingsforholdene i de sjælelige Tilstande. Følelserne bliver mer og mer mættede med Reflektionselementer; Reflektionerne optager saa mange Forholdsbestemmelser og Betingelser i sig, at hver Tanke i et Nu yngler til en hel Tankefamilie; Stemningerne spiller ikke i de rene Farver, men i „melerede" Farveafskygninger og Changeantkulører. Al Udvikling bestaar jo i at blive mere mangfoldig og sammensat. Men Drachmanns Digtning er meget udviklet Sjælskultur. Han elsker jo nok at trække i Sømandstrøje eller Bondekofte eller at „give" det simple, stortskaarne Naturmenneske. Men denne Længsel mod det enkle har han kun, fordi han selv er et meget sammensat Kulturprodukt. Hans Lyrik sprudler af lystig Tankelivlighed, — jeg siger ikke, det altid er Dybsindigheder —, og den bølger i modsætningsrige, reflektionsfyldte Stemningsblandinger. Der er i Virkeligheden ikke digtet aandrigere og sjælsrigere Sanglyrik paa Dansk. Selv i de simpleste af Drachmanns Sange indgaar der flere Reflektionselementer og Tonarten er mere ubestemmelig, ikke til at rubricere, end vi er vante til i Sang. Rigest i deres Blanding er nogle af Digtene i „Sangenes Bog"; man huske f. Eks. „En Betler jeg mødte, han bad om en Skærv", hvori Dødsbeklemthed, ydmyg Selvforsagen og træt Inderlighed toner sammen, eller det vidunderlige: „Det er Midnat i Suleimas Kammer", Samtalen mellem ham og hende om, hvorvidt Kvinden kan dele sig mellem flere: der er saa megen Sjæl nedlagt i dette Digt: en mild og slap Overbæren, en nøjsom Lempen sig, en hulkende Bøn om Ømhed, saa megen Eftertanke over Kvindesjælens Dobbelthed og Livets uundgaaelige Nedværdigelser.

Det er ogsaa dette, at Drachmann tillige er den store Prosaist, der har beriget hans Lyrik. Han er jo Skipperhistoriernes klassiske Fortæller, Rejsebilledernes Maler, den uforlignelige Kaasør og Stemningstænker i „Forskrevet“. Han har nu udvidet Lyrikens Omraade ved at bære saa mange af Prosastilens beskrivende og analytiske Elementer op i Sangen. Ikke saaledes som den gammelkendte, beskrivende og reflekterende Lyrik, der stemte Tonen ned i Nærheden af Prosaens, for at kunne optage i sig det tungere Indhold. Nej! den lyriske Stemning har hos ham en saadan Bærekraft, at den kan løfte disse Prosabestanddele med op i sin højeste Flugt; eller — om man vil tilgive mig et grimt Billede — den lyriske Stemning har en saadan Fordøjelsesevne, at den formaar at omsmelte i sig alle disse fremmede Elementer uden at lide af Indigestion. Tænk f. Eks. paa Digtet: „Foraar i de euganeiske Bjerge“:

„Om nogen vil vide, hvad Foraar er,
hvad Knopper, som sprænges,
hvad Blomster, som slænges
i rundhaandet Grams over Fjeldsiden ned.“

Det mest oversprudlende Bjærgvandrerhumør holder sig her i Aande den ene lange Strofe igennem efter den anden og formaar paa en enestaaende Maade at bære op med i sin Dityrambeflugt en Beskrivelse af Foraar, Landskab, Bjærgbestigning, saa detailleret som nogen Prosaskildring. Saaledes ogsaa med det sjælelige. De husker f. Eks. det lille Digt „Hun kommer“ i „Vor Moders Saga“, — den unge Piges første Møde med Junker Vaar: „Se hvor hun træder den Sti saa grøn, — sin Vej gennem Knopper hun bryder“. Her er fin, nænsom Analyse af en ung Pigesjæl smeltet om i Lyrik. Hun standser, ser sig om i Løn, „plænges og sin Længsel forbryder“; spørger sig nysgerrig: „Hvem er denne Mand? — Mon han kysse kan? — hun aner ej hvad kysse betyder.“ Den Inspiration, hvoraf et saadant Digt fødes, er en Samvirken af flere, forskellige Sjælsvirksomheder, der ellers ikke plejer at kunne rummes i samme Øjeklik.

Saa ved jeg endelig ikke, om De, ligesom jeg, føler Drachmanns Lyrik som den mest danske, vi har haft. Det er jo ikke saa lige en Sag at løbe til, at blive national, lige saa lidt som til det at blive original. Det er først efterhaanden, at den enkelte og en Nation finder sin selvegne Tone og faar Mod og Evne til at udtrykke den. Vi har jo haft nok i dansk Lyrik af Bøgeskov

og Nattergal, af Bønderpiger og Kornstakke; men dansk Landskab og dansk Folkenatur ses nu først i rigtig Belysning i Skæret fra Søen. Vi er og bliver en Haandfuld Smaaøer og en lille Landtunge, kastede ud i Søen. Hvor vi gaar, titter Havet blaat og blinkende frem mellem Bakker og bag Kornmarker; og vi kan ingen Vegne komme uden at skulle over Vand. Og Dag ud Dag ind staar Vinden ind over Landet, og fra hvad Kant den blæser, bringer den Søbrise og Havbyger med sig. Drachmann er nu saa dansk, ikke saa meget, fordi han digter til Havet og ved Havet, men fordi han har noget af Søen og af Vinden i sig.

Vi er ikke noget Bjærgfolk, og der er ikke meget Granit i os, – og heller ikke i Drachmann. Vi er ikke heller et Indlandsfolk, og det er inde i det germanske Fastlands Hjerte, at man maa finde det stillestaaende Dyb af Tungsind og Inderlighed, som hedder Gemyt. Vore Øer er dukkede op af Vandet med Bølgeformer, Bunden er den bløde Kridt, og i Overfladen er der Rullesten og Flyvesand. Det aabne, glade, omvekslende Hav og vort Klimas evige Aprilvejr har gjort os sangvinske, lunefulde, egenlig lidt lette og overfladiske. Intetsteds er den danske Øbo-Natur kommen til Orde som i Drachmanns Lyrik. I dens Rytmer er al Bølgernes bløde, runde Gliden, — baade deres langlige Dønning og klukkende Smaakrus. Og gennem Indholdet staar en frisk, fejende Nordvest og en evig omskiftende Aprilhimmel, bevæger sig Havfladens utøjlelige Uro og Farvespil. Hans Gemyt synker gerne hen i veg, lidt umandig Blødhed, og i hans Voldsomhed er der noget af det samme Brag som i Havets, — det, der øder sin Kraft i store Fagter og løser sig op i meget Skum. Og først og sidst er han den ægte danske Fantast — den store, naive Fantast, med Drengen endnu i Ærmet, — der kryber ind i store Rustninger og leger med store Sværd, — der bliver ved at forsikre, at han er en Mand, — saa tit, at det næsten er Synd ikke at tro det, — der klæder sig ud i saa mange Roller, at han ikke kender sig selv igen, — og som nu i 25 Aar atter og atter har søgt at bygge sig en grundfæstet Overbevisning, uden at mærke, at Flyvesandet i hans Temperament — det er G. Brandes' Udtryk — altid tager Grunden bort nedenunder.

For alt dette er da Drachmann vor — for Fantasten og Rebellen i ham, for det svajende og bølgende, for de rige Brydninger og den nervøse Puls i ham, for alt, der gør ham til saa moderne en Aand, saa dansk en Natur. Men som til en vel-

gørende Livskilde søger vor Slægt atter og atter til hans Digte maaske især for det i dem, som vi mindst af alt kan kalde vort, — det, man kunde kalde den bærende Rytme i dem. Han sagde jo en Gang nogle udfordrende Ord om „os halvhundrede, der bærer Danmark“. Der er virkelig noget bærende i ham. Der gives noget, som Lægerne kalder Eufori, — en Opstemthed, der fylder Lungen med Vejr og faar Brystet til at svulme, gør Holdningen rank og Gangen elastisk. Denne Opstemthed behøver ikke særlig at være lys Glæde; ogsaa Harme og Sorg kan antage den Karakter, det er en vis almindelig, stigende Rytme i Personligheden. J. P. Jacobsen har i vor nyere Literatur lagt den vigende, dalende Rytme. De kender den Rytme: „Men hvert Lykkeslot, der rejser sig, det har Sand blandet ind i den Grund, hvorpaa det hviler, og Sandet vil samle sig og rinde bort under Murene, langsomt maaske, umærkeligt maaske, men det rinder, rinder . . . Korn for Korn.“ Eller i Vers: „Det bødes der for i mange Aar, som kun var en stakket Glæde . . . der rinder Harm, rinder Ve af Roser røde.“ Denne rindende, vigende Rytme kan De høre igen i alle de yngres Vers og Prosa; de fleste Nutids Stemninger er for slappe og nedstemte, for svingende og flakkende, for tyngede af Reflektion til at kunne løfte sig rigtig til bredt Vingefang. Men Drachmanns Digtning bærer oppe som en vingebred Flyver, eller som Havet bærer. Den søger ligesom at løfte paa en lam Tid og puste Vejr i den.

Og nu siger de, at han selv gaar der ude i det fremmede og føler sig træt og gammel. Jeg tænker, vi alle ønskede som Hilsen fra Ungdommen at kunne sende ham tilbage noget af den Livets Svulmen og Stigen, som meddeler sig til os af al hans Sang. Saa fik vi lidt betalt af vor Gæld til ham, — og hvem ved, hvilke Væld af Digtning han, igen forynget, vil kunne skænke os?

Vald. Vedel.

EN VEN AF KUNSTEN.

Det var hen imod Sommerens Slutning, oppe paa et højnorsk Badested, lige i Trægrænsen. Solen brændte forsvarligt, og der var heller ingen Mennesker paa de store, bare Pladser mellem Kurhusbygningerne. Men inde fra den største af Salonerne lød høje Skrig.

Frøken Ammundsen sang.

Midt ude i Solen mødte jeg Anstaltens unge Læge; vi vekslede i Forbigaaende et Haandtryk og et betydningsfuldt Blik, da netop i det samme Frøkenen udstødte nogle ret skingrende Hvin.

„Nu skal vi straks sende Bud efter Madammen", bemærkede Doktoren med en kendt, gammel Landlægevittighed.

Saa forsvandt han, og jeg gik til, ind mod Alleerne af lave Graner. I rask Gang kom jeg hurtigt dybere ned i Dalen, hvor Træerne blev bestandig højere, tættere og frodigere. Jeg søgte hen imod en Plads, nær ved den kønne, lille Bjærgbæk, der i et fosseagtigt Væld flød ud over store, brede Stene. Der stod en Bænk i en hyggelig Krog, hvor man saa dejligt kunde sidde ene og lade Tankerne svirre rundt som Myg i Solskin.

Helt ærgerlig stod jeg stille. Der sad allerede en Person paa Bænken. Det var den danske Kontorchef med sit store Hoved paa en lille Krop, kunde jeg se paa Afstand. Han hørte til de allermest gnavne Kurgæster, som overhovedet var deroppe, og jeg havde kun en eneste Gang hørt ham tale livligt om nogle københavnske kommunale Spørgsmaal, der sorterede under hans Departement — for Resten, naar jeg nu tænkte efter, ikke uden Skarphed og Ejendommelighed i Opfattelsen.

Der var ikke andet for mig at gøre end at blive ved at gaa; Manden maatte allerede have set mig paa Vejen, og det vilde have stridt mod den tarveligste Høflighed at være vendt om.

Til min store Overraskelse hilste han forekommende og med næsten et venligt Smil paa mig:

„Naa, De har ogsaa maattet ty herned!“ Der laa et Skær af baade Skadefryd og Sympati over hans Ansigt.

„Ja, her er saa rart! ... Smukt ...“, tilføjede jeg og slog med Haanden ud imod Fossevandet.

I det samme bemærkede jeg en hastig Omskiften i hans Ansigtsudtryk, og han sagde tør og ærgerlig: „Naa, De gaar maaske bare Tur?“

„Ja, selvfølgelig. Jeg gaar Tur. Gør De maaske ikke?“

„Nej; nej, det ved Gud jeg ikke gør. Jeg skal aldeles ikke gaa Tur paa denne Tid. Tværtimod; det er ganske mod min Kur at gaa Tur nu. Jeg skulde netop i disse Timer enten sidde paa mit Værelse for aabne Vinduer eller ogsaa blot paa en af Bænkene i Skygge højt oppe i Skoven lige ved Grænsen til Plænerne foran Kurhuset.“

„Jamen undskyld, Hr. Kontorchef, hvorfor gør De det saa egentlig ikke?“

„Hvorfor? Herregud, det er dog vel ikke alle Mennesker, der er begavede med uimodtagelige Trommehinder og Hjerneceller.“

„Aa, De mener, fordi Frøken Ammundsen synger?“

„Ja, og Maleren akkompagnerer eller Løjtnanten ... eller Kandidaten, eller jeg ved ikke hvem af alle de musikalske Forbrydere —“ den lille Mand hævede Røsten — „ja, for jeg kalder dem Forbrydere, Forbrydere imod Næstens Fred og Ro og ordnede Tankegang. Men De hader maaske ikke Musik? De er maaske saa lykkelig at være umusikalsk?“

„Jeg forstaar ikke rigtig, Kontorchef; hvis jeg var musikalsk, saa kunde jeg dog vel egentlig ikke hade Musik.“

„Naa, saa det mener De ikke! Det er jo netop Forbandelsen, naar man, som jeg, er musikalsk og saa hader Musik. Hvis jeg var umusikalsk, saa kunde jeg jo vænne mig til den Tummel ligesom til Vognrummel paa Gaderne. Tror De saa, jeg løb her en halv Mil væk, stik imod min Kur? Jeg blev roligt siddende og lod dem larme, rent dynamisk set er Spektaklet da til at udholde; det vilde løbe uden om mine Tanker og i det

højeste give dem nogle Stød til Idéforbindelser. Naar Frøkenen satte i med et af sine mest skærende Hvin, kunde jeg jo paa en ingenlunde generende Maade blive mindet om Klampenborgtogenes Afgang hjemme og om Sommerfærdsel og livlig Trafik."

Jeg smilede, medens jeg arrangerede mig lidt paa Bænken ved Siden af Kontorchefen: „Jeg begriber Dem meget vel. Den Musik, vi hører heroppe, er af en sørgelig dilettantisk Natur ..."

Min Sidemand afbrød mig energisk: „Det vilde jo da for Pokker kun blive meget værre for mig, hvis den var kunstnerisk; jeg har jo sagt Dem, at jeg er musikalsk og hader Musik. Jeg skal sige Dem, jeg hader overhovedet al Kunst og som Følge deraf naturligvis saa meget mere, i jo højere Grad den, imod min Vilje, fængsler mig og optager mig eller rettere distraherer, spreder, forfjoller mig, hvilket af Udtrykkene De maatte foretrække. Vil De give mig lidt Ild paa en Cigar?"

Jeg betjente med Tændstikker.

Han bakkede lidt paa Cigaren, saa sagde han indædt: „Ser De, det er ogsaa imod min Kur at ryge Tobak paa denne Tid, men nu er jeg bleven nervøs og maa give efter for den deraf følgende, ganske meningsløse, Trang til at irritere Nerverne yderligere, ogsaa ved at snakke, hvad jeg naturligvis ligeledes burde lade være med."

„Jamen naar jeg nu diskret trak mig tilbage, Hr. Kontorchef, og lod Dem ganske ene og i Ro ..."

„Det ved De jo dog som intelligent Menneske, at saa blev det kun meget værre. Saa havde jeg ikke nogen, jeg kunde rase ud overfor, da jeg nu engang er kommen i Bevægelse. Nu maa jeg oven i Købet bede Dem gøre mig den Tjeneste at blive, for at jeg kan faa løbet Linen ud."

„Jeg stiller mig ganske til Tjeneste for Deres Hygieine."

„Tak! Det er jeg virkelig nødt til at takke Dem for. Og saa er De jo tilmed en Landsmand, overfor hvem man rolig kan lette sit Hjerte med Hensyn til disse Nordmænd. Jeg finder, at de fleste af dem, der er Kunstnere og Kunstvenner heroppe — og det er jo ikke saa ganske faa — de hører til den allerubehageligste Nuance af Racen. For naar der nu en Gang skal være Kunst, naar der skal finde denne Bearbejdelse Sted af dette mig i højeste Grad antipatiske Sammensurium, som man kalder Stemning, saa finder jeg mig dog bedre i dem, der gør dette Vanvid til Princip, saa vil jeg dog, med Sans for det patologisk korrekt udviklede, i

en vis Forstand respektere l'art pour l'art. men her oppe har de jo l'art pour Moral, Religion, Politik, Skolevæsen og alt mellem Himmel og Jord. Hvad mener De om denne Bjørnson?"

Men inden jeg endnu havde kunnet ytre det mindste, fortsatte han selv: „Det er jo den rene Hjerne med en Pind i".

Kontorchefen gjorde nogle Bevægelser med Haanden, som om han rørte rundt i et Krus Gammeløl. De alvorligste og betydeligste Ting, som fordrer den dybeste Tænkning og de mest omfattende Kundskaber: Religion, Historie, Politik, konkret Videnskab, alting bliver i denne taagede Stemningsgryde kogt sammen til en ustandseligt flydende Vælling. Ja, naar det saa blev taget for, hvad det var, noget, som virkelige Kunstnere skældte ud paa og forstandige Mennesker grinede af, saa kunde det jo tjene Manden selv til Adspredelse. Men dette hele Folk af halvstuderede, som regerer nu til Dags, de tager det naturligvis for Alvor og lader sig bestemme deraf i Forhold, der burde behandles efter den dybeste Overvejelse og saa langt fra Stemning som overhovedet muligt. Kan De huske Garibaldi, som døde; det var en af samme Sort. Han var nu saadan Militærkunstner og Politikerartist. Naar han og Victor Hugo skrev Breve til hinanden om Verdensfreden og Socialismen og den hele tyrkiske Musik med Menneskehedens Udvikling og Fremtid, jeg forsikrer Dem, bedre Breve skrives der ikke paa noget Galehus i Verden! Det Konsortium skulde Bjørnson have været med i. — Han, Ibsen, det er dog en anden Mand; det er da noget af en klarhovedet og stundom virkeligt belærende Menneskeskildrer, og han lider da heller ikke af denne dilettantiske delirium loquens et scribens."

Kontorchefen smed arrigt sin halve Cigar hen ad Jorden og fik en frisk tændt.

„Hm". sagde han saa, „se nu kom han, Fridtjof Nansen hjem. Naturligvis telegraferede han til Bjørnson, han sendte ham en Hilsen fra den store Stilhed. Aa, jeg forsikrer Dem for, jeg vilde have godtet mig for et helt Aar og meget mere, hvis jeg havde kendt den Nansen og vidst, han var en Ironiker! Tænk nu, hvis han havde ønsket at hilse denne ustandselige Talemaskine, som har givet sit Besyv med i tusinde Ting, som han ganske manglede Forstand paa, fra den imponerende store Stilhed, hvori stærke, udholdende, tavse Mænd med klare Hoveder og omgivet af alle Tilværelsens reelle Hindringer og Farer arbejdede sig Fjed

for Fjed frem imod en sparsomt tilmaalt Erkendelse! — Men, desværre, saadan har han naturligvis ikke ment det."

Kontorchefen tav. Der havde været en underlig, bitter Sørgmodighed i hans Blik, en besynderlig, næsten tragisk Klang i hans Stemme, som for nogle Øjeblikke var ved at bringe det Smil, hvormed jeg havde hørt paa Manden, til at svinde.

„Det er jo naturligvis det", sagde han lidt efter og langsomt, „at hele ens Livsbetragtning hviler paa den falske Forudsætning, at Menneskene er forstandige og moralsk følende Væsner. Og man gaar saa underligt ud fra, at de kæmper imod Uklarhed og Stemningsvæv ligesom en selv, og at Nederlagene i denne Kamp kun er Aberrationer. Men de er naturligvis Reglen, selve det nærende Fundament for Menneskers Tilværelse. Ellers havde ikke disse Moralmusikere og Politikdigtere og Samfundsmalere den frygtelige Magt, de har, og kundskabsrige, forstandige, klart tænkende, beskedne Mennesker led ikke alle disse sørgelige Nederlag."

Han saa mig skarpt og lige ind i Øjnene: „Nu har jeg siddet her og betroet Dem, hvor inderligt og af mit ganske Hjerte, jeg hader Stemning og al denne forskelligartede Kunst, som fabrikeres deraf. Og det er af den Grund, jeg irriteres selv af saa lavt liggende og forholdsvis uskyldige Forsøg i den Retning, som naar Frøken Ammundsen sidder og hyler sig rødhovedet i forgæves Anstrengelse for at komme i de samme Stemningssvingninger som Komponisten, der har skrevet Sangene. Og saa skal jeg nu sige Dem, at jeg irriteres ganske særligt af Musik, fordi det er denne uforskammet paatrængende Kunst, der ikke respekterer Andenmands fri Selvbestemmelsesret. Malerier kan man dog undgaa at se, og Digterværker kan man lade være at læse, men Musiken gaar til en igennem Luften, som ens organiske Liv umuligt kan unddrage sig. Den hader jeg par excellence, fordi den med en — om jeg saa maa sige — hørlig og uundgaaelig Symbolisme anskueliggør denne fortvivlede Indfiltren af Stemning og kunstneriske Synspunkter i hele det Liv, Menneskene burde leve som moralske og tænkende Fornuftvæsner."

Den lille Mand med sit uforholdsmæssig store Hoved rejste sig og saa paa Uret: „Nu tror jeg, sagde han, at hun og Løjtnanten og Kandidaten og de andre er hørt op, saa at jeg kan finde mig et Par forstandige Hviletimer hjemme. Og nu har jeg ogsaa faaet talt mig saa temmelig rolig. De skal have Tak, fordi De har hørt paa mig uden at ville disputere med mig. Men De

tillader, at jeg gaar alene hjemad. — Det ved jeg meget godt, at De i Deres stille Sind tænker, at denne Mand, som stadig raaber paa Fornuften, er den allerstørste Taabe af alle de mange Taaber, De utvivlsomt er stødt paa i Deres Liv. Og saa fornuftig er jeg dog, at jeg indrømmer Dem, at det overmaade vel kan være Tilfældet. Jeg kan saa godt være netop den rigtig bund-ufornuftige og bindegale. Men hvad hjælper det mig?“

Og dermed rejste Kontorchefen sig fra Bænken, lettede høfligt paa sin Hat, og gik. —

Karl Larsen.

PROFESSOR VILH. THOMSENS TYDNING AF ORKHON-INDSKRIFTERNE.

Den komparative Sprogvidenskab har længe været anset for et af Nutidens Storværker; den er opført ved et genialt og ihærdigt Tankearbejde og bliver fastere i sin Sammenføjning og sikrere i sine Slutninger for hvert Decennium, der gaar. Som en tysk Nutidsforsker siger: „Det sidste Aarhundredskifte, der paa saa mangfoldig Vis var en Foraarsepoke i Menneskehedens aandelige Liv, fødte ogsaa den videnskabelige Sprogforskning paany."

Denne Videnskab har — i Modsætning til ældre Tids Famlen og Mangel paa Metode — vundet en stedse klarere Indsigt i Sprogenes Udviklings- og Slægtskabsforhold og har ogsaa derved ydet og vil kunne yde værdifulde Bidrag til svundne Tiders Historie. Til Sprogvidenskabens mest glimrende Resultater hører de berømte Tydninger af ældgamle Skrifttegn, til hvilke Nøglen for længst var gaaet tabt, og Rekonstruktionerne af de Sprog, der bevaredes i hine Tegn.

I Rækken af de lærde, der her har været Medarbejdere, kan vi med Stolthed nævne forskellige Landsmænd. Til at klare de ægyptiske Hieroglyfers Gaade har paa et tidligt Stadium Georg Zoëga givet et Bidrag. Blandt dem, der har fremmet Læsningen af den oldpersiske Kileskrift, hører foruden Opdageren, Carsten Niebuhr, der var udsendt fra Danmark, senere Biskop F. Münter og især vor store Sprogforsker Rasmus Rask. Højst værdifuld var ogsaa Rasks Arbejden med Zend-Alfabetet, i hvis Tegn Persernes hellige Bog Avesta var opbevaret. Til Tolkningen af den anden Kileskriftsrække, der gengiver et turanisk Sprog, gjordes Begyndelsen af N. L. Westergaard. Og en speciel Betydning for Norden havde Fastsættelsen af de ældre Runers Bogstavværdier og deres „urnordiske" Sprog; blandt de fremragende Forskere paa dette Omraade maa J. H. Bredsdorff og af nulevende Prof. L. Wimmer nævnes.

Et sjældent Ry i Europas videnskabelige Verden har nylig vor Landsmand, Prof. Vilh. Thomsen vundet ved sin geniale og skarpsindige Løsning af en bunden Skat af lignende Art som hine, en Løsning, han har formaaet at give alene, uden Forgængere.

For over 150 Aar siden havde rejsende bragt Meddelelser fra Egnene ved Jenisseis øvre Løb om Indskrifter, affattede i en ukendt Skriftart: nogle af Tegnene lignede ganske Runebogstaver, saa at nordiske Lærde endnu i vort Aarhundrede har ment, det var „siberiske Runer“. For faa Aar siden — i 1889 — opdagede en russisk Videnskabsmand andre Stenindskrifter, der aabenbart var nøje beslægtede med de siberiske. De fandtes i det nordlige Mongoli ved Floden Orkhon, der løber ud i Baikal-Søen. Stedet var ikke langt fra Ruinerne af Staden Karakorum, som i det 13de Aarhundrede var Dschingiskhans og hans Efterfølgeres Residens. Over nogle af disse længe før Dschingiskhan rejste Monumenter er der, efter at de var undersøgte af videnskabelige Ekspeditioner fra Finland og Rusland, i 1892 udgivet parallelle Billedværker i Helsingfors og i St. Petersborg. De to vigtigste af Orkhon-Stenene bar tillige kinesiske Indskrifter, der imidlertid ikke var Oversættelser, dertil var de bl. a. alt for kortfattede. De kendte Skrifttegn kunde altsaa ikke her, som ved Hieroglyftydningen, i væsentlig Grad støtte Forsøg paa at læse de ukendte. Hvad de kinesiske Skrifttegn dog kunde oplyse, var, at de to Monumenter var rejste til Ære for Fyrster af et tyrkisk Folk, der i Begyndelsen af det 8de Aarhundrede, altsaa før nogen som helst Paavirkning af Islam, havde beboet hine Egne. Men hverken Billedværkernes Udgivere, som Russeren Dr. Radloff, en fremragende Kender af de tyrkiske Sprog, eller andre Lærde kunde tyde et eneste af de gaadefulde Tegn og da endnu mindre deres Sprog og Indhold.

Selve den Orden, hvori Tegnene følger hverandre, var i de udkomne Pragtværker fejlagtigt angiven. Prof. Thomsen fandt snart ved Betragtning af Skriftrækker, der var identiske paa de to Orkhon-Stene, at Skriftens lodrette Kolonner ikke, som Mongolernes Skrift, skulde læses fra venstre til højre, hvad Afbildningerne forudsatte, men at Kolonnernes og Tegnenes Orden ligesom i kinesisk Skrift gik fra højre til venstre.

I Stedet for nu, som andre gjorde, at fæste Opmærksomheden ved enkelte Tegns ydre Lighed med kendte Alfabeter prøvede Thomsen at granske selve den foreliggende Skrift for om muligt at udfinde væsentlige Ejendommeligheder ved den.

Det ukendte Tungemaal syntes ligesom alle tyrkisk-tatariske Sprog at maatte være underkastet den saakaldte Vokalharmoni, ifølge hvilken samme Vokal som i Ordets Rodstavelse lyder i Endestavelsen. Ved en sindrig Slutning udfandt Thomsen da først, at et Par af Tegnene maatte være Vokaler, og gættede sig frem til disses sandsynlige Værdier. Han fandt tillige, at Nedskriveren, hvor et Ord gentoges, snart havde brugt Vokaltegn, snart udeladt dem. Det gjaldt dernæst at undersøge hyppigt forekommende Ord, hvori ogsaa bestemte Konsonanter lod sig paavise. Til nogen Hjælp var det gennemgaaende, at Ordene i Reglen adskiltes ved et Dobbeltpunkt (Kolon).

Et Ord, der endte paa Vokalen *i*, stod ofte ved Begyndelsen af et Afsnit eller i en Tegngruppe, som Thomsen antog for Fyrstetitlen (kinesisk: „den himmelske Khan“); dette Ord maatte efter Thomsens Gisning tydes som „*tängri*“, Himmel, — en Glosse, der er fælles for Mongolsk og alle tyrkiske Sprog.

Egennavnene ydede langt fra den Støtte, de har afgivet ved lignende Dechifreringer, hvad der senere opklaredes ved, at flere af den kinesiske Teksts Navne slet ikke forekommer i den tyrkiske; dér hedder det f. Eks. blot „min Fader Khanen“, „min Farbroder Khanen“. Dog var det næste Ord, der læstes, Navnet paa den Fyrste, for hvem det ene Monument var rejst. Thomsen formodede og fandt, at der til det kinesiske Navn „*Kiu-ti-kin*“ svarede en tyrkisk Form „*Kül-tegin*“, Prins Kül, idet Kineserne mangler *l* i Slutning af en Stavelse.

Endelig var der en hyppig Glosse, der kunde tydes ved Hjælp af Bogstaverne i de to andre, nemlig Ordet „*türk*“, Tyrk eller tyrkisk.

Skriftens 38 forskellige Tegn forekom Thomsen paa Forhaand alt for mange, til at Systemet kunde være rent alfabetisk, og det viste sig ogsaa, at næsten alle Sprogets Konsonanter havde dobbelte Tegn, hvert af dem brugt foran en bestemt Vokalrække.

Det var dog forholdsvis faa Skridt, Thomsen endnu var naaet ad den lange Vej, da „Ariadnetraaden“ til alle Alfabetets Tegn og hermed til det væsentlige Indhold af de to Orkhon-Indskrifter gik op for ham — næsten intuitivt — paa én Dag, den 25. November 1893.

Sproget er en tyrkisk Mundart, ældre end nogen af de bevarede; alle har de stor indbyrdes Lighed, saa at det endog skal være forekommet, at Individer af vidt adskilte tyrkiske Folkeslag

har kunnet forstaa hinanden. Orkhon-Tyrkernes Sprog har været nærmest beslægtet med Uigurernes, — et Folk, der tidlig havde en egen Art Skrift, som kendes og læses af „Tyrkologerne".

Efter at Thomsen straks havde udgivet en „notice préliminaire" om sin Opdagelse, hvori alle Tegns Dechifrering meddeltes, er nylig hans udførlige Behandling af Alfabetet med Gengivelse og Oversættelse af de to Indskrifter udkommet i Helsingfors under Titlen: „Inscriptions de l'Orkhon". Det finsk-ugriske Selskab bekostede Udgivelsen.

Med stor Ilfærdighed havde den omtalte Dr. Radloff, saa snart Alfabetet var blevet ham bekendt gennem Thomsens Tydning, offentliggjort en Oversættelse af Indskrifterne, hvortil han siden gentagne Gange har føjet Forbedringer. Men enhver Læser af Thomsens Skrift med nogen Sans for sprogvidenskabelige Undersøgelser vil vistnok faa et stærkt Indtryk af, hvor overlegen vor Landsmands Behandling af Teksten er, skønt de tyrkiske Sprog ikke — som Finsk og Magyarisk — har hørt til hans Særstudier. Her har vel ogsaa den madvigske Skoles strenge kritiske Sans vist sin velgørende Indflydelse, bortset fra de personlige Egenskaber.

Ganske vist kan nu kun de faa, som er i Besiddelse af nogen Kundskab i tyrkisk Sprog, have den fulde Nydelse af den Intelligens og Skarpsindighed, der fremtræder i dette Skrift, men ogsaa os andre bringer det meget værdifuldt. —

I et særligt Afsnit meddeler Prof. Thomsen Orkhon-Tyrkernes Historie, saaledes som den fortælles af samtidige Optegnelser. Sparsomme Efterretninger om Folket forekommer hos byzantinske Forfattere, langt hyppigere i den tilsvarende Periode af Kinas historiske Skrifter (under Dynastiet Thang); af sidstnævnte rige Litteratur er en Del tilgængelig i franske Oversættelser.

Kineserne skildrer hine Tyrker, „Tukiu", som et Nomadefolk, der bor i flyttelige Filttelte og driver Kvægavl og Jagt. Deres Hovedsæde er paa Altaibjærgenes østlige Skraaning. De har et stærkt udviklet Aristokrati med særlige Navne for Høvdingene. Tyrkerne færdes meget til Hest og bruger Bue, Spyd og Sabel; som Emblem sætter de paa deres Faner et forgyldt Ulvindehoved. Dør en fornem Mand iblandt dem, sker Ligfærden flere Maaneder efter Dødsfaldet, og hans Slægtninge foretager Dyreofre og vilde Ridt om den dødes Telt, under hvilke de flænger deres Ansigter med Knive. Kineserne roser ikke Folket; det har ingen Agtelse for Alderdommen, og i Træskhed og Ondskab ligner det de gamle

Hunner (kin. Hiongnu); Tyrkerne er uciviliserede, bærer Haaret „vildt flagrende“ og kaster som andre Barbarer „Kappefligen til venstre“.

Om Folkets religiøse Forestillinger indeholder de kinesiske Aarbøger kun lidet; det hedder, at de dyrker Dæmoner og Aander og tror paa Troldmænd. En byzantinsk Skribent fortæller, at de tilbeder Ilden, Luften, Vandet og Jorden, bringer den øverste Gud Dyreofre og har Præster med Spaadomsgave. Deres Religion maa da vistnok have været beslægtet med den Naturkultus, der endnu i en raa Form hersker i vide Egne af Siberien og har Navn efter Aandebesværgere, Schamanerne.

Kineserne kender hele Rækken af Folkets Over-Khaner lige fra Midten af det 6te Aarhundrede. Allerede under den første af disse Khaner var Tyrkerne „talrige og mægtige“ og begyndte at komme til Kinas Grænser „for at drive Silkehandel og andet Samkvem“; under hans Søn strakte deres Rige sig helt til Korea-Bugten. Ved Aar 600 udskiltes imidlertid „de vestlige Tyrker“ fra de østlige, de egentlige „Tukiu“, og det snilde kinesiske Diplomati forstod at svække disses Magt ved at sætte Splid mellem Khanerne. Omsider blev de tyrkiske Fyrster, der vel ogsaa var tiltrukne af Kinas højere Kultur, undergivne dette Riges Kejser som skatskyldige Vasaller, efter at en af dem var taget til Fange af Kineserne (Aar 630). Men en dygtig Khan, Kutulu (af tyrkisk: *Kutluk*, den lykkelige), der havde gjort sig til Hersker c. 681, erklærer sig for uafhængig, slaar de kinesiske Hære og kommer i en betænkelig Nærhed af „Midtriget“. Da denne Fyrste dør efter 10 Aars Regering, er begge hans Sønner kun Smaadrenge, og hans energiske Broder Metschu — de tyrkiske Indskrifter nævner ikke hans eller Forgængerens Personnavne — lader sig kaare til Khan. Han foretager flere Røvertog mod en kinesisk Provins ved Hoangho og „dræber og bortfører mange Embedsmænd og en stor Del af Befolkningen.“ Han tilbyder derpaa den Kejserinde, som havde grebet Magten i Kina, at hjælpe hende mod nogle oprørske Undersaatter, Khitan-Folket i det sydlige Mandschuri, overvinder ogsaa disse og faar høje kinesiske Titler, men bliver senere meget besværlig ved sine Fordringer, fængsler Kejserindens egen Nevø, der er sendt for at begære en af hans Døtre til Ægte, og truer endog med at sætte to legitime Prinser af Dynastiet Thang paa Kinas Trone. I Aaret 698 trænger han over den gule Flod langt ind i Kina, „brænder Hytter og Huse og lægger Slotte og Landsbyer

øde", saa at Kejserinden for at befris for ham sætter én Pris paa hans Hoved. Metschus Angreb standser vel for dette Aar, men gentages i de følgende, og lignende Røvertog fører han mod andre omboende Folkeslag; Tyrkerne plejede pludselig og uventet at hærge en Provins og derpaa lige saa hastigt at forsvinde, i Almindelighed før de kinesiske Hære kunde komme til Slag. Omsider blev Metschu svækket af Alderdom og efter Kinesernes Udsagn hadet af sine egne paa Grund af Tyranni og Grusomhed. Flere tyrkiske Horder flygtede og gav sig under Kinas Beskyttelse, og paa et Togt mod en uigurisk Horde, der havde gjort Opstand, overvældedes Metschu i en Skov af en Flok af Oprørerne; hans afhuggede Hoved sendtes til den kinesiske Residensstad (Aar 716).

Herefter er det, begge de Personer optræder, hvis Bedrifter er Hovedgenstand for de to Indskrifter, nemlig Kültegin (Prins Kül) og Mekilien, der antog Titlen Pitkia-khohan — tyrkisk Bilgä-kagan (den vise Khan). Det var de omtalte Brodersønner af den afdøde Khan, som nu var i kraftig Mandsalder. Den yngre, Kültegin, samlede sin gamle Horde, dræbte Onkelens Søn, „den lille Khan", og satte sin ældre Broder paa Tronen. Den ny Overkhan var efter den kinesiske Beretning mild og menneskevenlig og elskede Broderen; til denne vilde han gerne have overladt Riget og satte ham efter hans Vægring i Spidsen for Hæren.

Fra det almindelige Blodbad paa dem, der var knyttede til Onkelens Hof, undslap en gammel Mand, Tünjoku, hvis Datter tidligere var bleven gift med Mekilien, den nuværende Khan. Tünjoku blev snart kaldt tilbage af denne og skal have været ham en klog og maadeholden Raadgiver. Han bevægede Khanen til at søge Fred med det mægtige Kina, men fraraadede at befæste Hovedstaden — vistnok Kara-Balgassun, den senere uiguriske Residens —, fordi Staden i saa Fald kunde blive Nomadefolket en cul-de-sac, og ligeledes at rejse Templer for Buddha og Laotse: disse Repræsentanter for Blidhed og Ydmyghed vilde daarligt passe for de krigerske Tyrker. En Tid lang saa det broget nok ud for Khan Mekilien, men efter Svigerfaderens vise Raad angreb han Fjenderne enkeltvis og samlede saaledes efter nogle Aars Forløb hele Metschus store Landomraade; han hyldede da den kinesiske Kejser „som sin Fader", og denne Hyldest blev modtagen.

Der beskrives et Festmaaltid for en kinesisk Gesandt i Khanens Telt, hvor Mekilien, hans Hustru, Broderen og Raadgiveren var til Stede. Khanen, der før forgæves havde søgt at faa

en kinesisk Prinsesse til Ægte, bringer atter Spørgsmaalet paa Bane; naar Thibetanerne, „der er af Hundeslægt“, og Khitanfolket, „der er Tyrkernes Slaver“, har kunnet opnaa en saadan Gunst, hvorfor nægtes den da Khanen? Den snilde Kineser svarer: fordi han er Kejserens Søn og altsaa ikke kan ægte en af hans Døtre. Khanen vil dog ikke lade dette Argument gælde og mener, han vil blive til Spot for sine Undersaatter, om hans Ønske ikke opfyldes. Gesandten lover saa til sidst at fremsætte Ønsket for Kejseren, og denne sender store Gaver, men ingen Prinsesse.

Da siden Thibetanerne hemmeligt vil bevæge Khanen til en Sammensværgelse mod Kina og han aabenbarer deres Anslag for Kejseren, bliver Forholdet mellem Lensherre og Vasal endnu venskabeligere. Handelssamkvemmet „skaffede Kina de fornødne Heste og Tyrkerne meget Sølv og mange Tøjer.“

I Aaret 731 døde Prins Kül. Kejseren sendte da to høje Hofembedsmænd for at bevidne Khanen sin Deltagelse og lod ved kinesiske Kunstnere rejse et Monument med Indskrift for den afdøde Prins og ligeledes rejse hans Statue og et pragtfuldt Tempel for hans Forfædre. Kunstværkerne skulde udføres saaledes, „at Khanen blev rørt ved Synet.“

Endog dennes Plan om Ægteskab med en kinesisk Prinsesse var lige ved at lykkes, da han blev myrdet ved Gift Aar 734; „kæmpende med Døden lod han Morderen dræbe og hans Slægt udrydde.“

Tyrkerne valgte nu enstemmigt den afdødes Søn til Fyrste, og Kejseren bevidnede sin Sorg paa lignende Maade som ved Prinsens Bortgang. Men efter en kort Regering døde ogsaa den unge Khan, og store Uroligheder udbrød blandt Tyrkerne, indtil endelig Riget Aar 745 blev omstyrtet af Uigurerne.

Sjælden omtales derefter Tukiu-Folket af de kinesiske Aarbøger, sidste Gang 941, da de sendte et Gesandtskab til Kejseren, og det hedder da, at Folket er blevet meget svækket; efterhaanden maa det vel saa være gaaet op i de omboende beslægtede Nationer.

Uigurernes Herredømme var kortvarigt; det blev atter omstyrtet af Kirgiserne Aar 840. —

Af de to store Monumenter var kun det ældre, Prinsens, velbevaret; det yngre, Khanens, laa i flere Stykker paa Jorden, og dets Indskrift var stærkt beskadiget. Omkring hvert af Monumenterne fandtes Rester af en tagdækket Bygning, utvivlsomt det Tempel for den afdødes Forfædre, der omtales baade af de kine-

siske Aarbøger og af selve Indskrifterne. Ogsaa Billedstøtter fandtes, ituslagne og uden Hoveder.

De indhugne Tegn fylder alle Stenens Sider, og paa Vestsiden har hver Sten den korte kinesiske Indskrift. Denne, der er indrammet af fint sammenslyngede Bræmmer, er affattet i Kejserens Navn og dvæler især ved det venskabelige Forhold mellem Folkene i Khanens Tid; saaledes hedder det paa det ældre Monument: „Vi var forenede med eder som en Fader med sin Søn; vi har faaet Røvertogene til at ophøre, saa at Buer og Pile kunde lægges i deres Gemmer"; Prinsens Venskab og sønlige Følelser mod Kejseren og ogsaa Khanens Vasaltroskab bliver prist: „Jeg siger det og siger det atter: Sorg og Medfølelse fylder mit Hjerte; thi Prinsen var Khanens yngre Broder, og Khanen er som vor Søn." — Endog her yder Thomsen, der ikke selv er „Sinolog", et sindrigt Tolkningsbidrag, idet han ud fra astronomiske Data retter Specialforskernes Læsning af et kinesisk Taltegn og derigennem deres Tidsfæstelse af Prinsens Mindesten.

De to tyrkiske Indskrifter, der er skarpt og tydeligt hugne, er nogle af de udførligste Stenindskrifter, man kender; det ældre Monument er saaledes dækket af næsten 10,000 Tegn, det yngre af endnu flere, og dog er jo en stor Mængde Vokaler udeladte. En betydelig Del af den indhugne Skrift — det er begge Steder mest Khanen, som taler, — er ligelydende paa begge Monumenter.

Indskriften over Prinsen lyder i Uddrag saaledes efter Prof. Thomsens Læsning:

„Jeg, som ligner Himlen, Tyrkernes vise Khan (Bilgä-kagan), kommen fra Himlen, er i denne Stund steget paa Tronen. Hører alt, hvad jeg forkynder eder, I, som kommer efter mig, . . mine Prinser og alle min Slægts Medlemmer, ogsaa du, mit Folk! . . Over mange Folkeslag har jeg hersket, . . boende som Tyrkernes Khan i Ötükän-Skoven[1]). Mod Øst har jeg gjort Togter til Schantung-Sletten[2]) og næsten berørt Havet, mod Syd . . næsten til Thibet, mod Vest over Perlefloden lige til Jærnporten[3]), mod Nord

[1]) Paa Altaibjærgenes sydøstlige Skraaning.
[2]) En kinesisk Provins ved Hoangho.
[3]) Et Bjærgpas mellem stejle, mørke Klipper nord for Pamirs Højland. Ogsaa de osmanniske Tyrker brugte Navnet „Jærnporten" for et snævert Pas; det berømte serbiske Pas ved Donaubyen Orschowa hedder endnu saaledes.

ind i Uigurernes Land. Til saa mange Lande har jeg ført Tyrkerne! .... Midtpunktet, hvorfra Riget styredes. var Ötükän-Skoven; derfra sluttede jeg en Pagt med Kinas Folk, . . der uden Møje giver os saa meget Guld og Sølv og Silke . . Ved deres blide Tale og deres blødagtige Rigdomme indsmigrede de sig og fik det fjernt boende Folk til at nærme sig. Efter at Tyrkerne havde nedsat sig i deres Nabolag, steg vor Kultur og vor Viden .... Dog hvis du, o tyrkiske Folk, drager til det Land . . .,, vil du dø. Men hvis du sender Karavaner dertil, ... selv boende i Ötükän-Landet, hvor der hverken er Rigdom eller Bekymring, vil du vedblive at bevare et evigt Rige, o tyrkiske Folk, og du vil mættes end mere .... Hører dette, tyrkiske Adelsmænd og Folk! .. Alt, hvad jeg har at sige, har jeg nedskrevet paa den evige Sten ... Fra den kinesiske Khans Hjemstavn har jeg tilkaldt Billedhuggere og ladet dem indhugge det ... Jeg har ladet dem rejse Bygningen [Templet] og hugge Billedværk indvendigt og udvendigt, ... tilhugge den evige Sten ... Den, som har affattet denne Indskrift, er hans Fætter, Jolig-tegin.

„Da den blaa Himmel skabtes foroven og den mørke Jord forneden, skabtes Menneskenes Sønner imellem dem begge. Over Menneskenes Sønner hævede sig mine Forfædre Bumin Khan og Istämi Khan. Da de var blevne Herskere, styrede og fæstnede de Riget og Tyrkefolkets Skikke. Ved Verdens fire Hjørner havde de mange Fjender; men de drog ud med Hære og gjorde mange Folkeslag ved Verdens fire Hjørner trælbundne og rolige; de lod dem sænke Hovedet og bøje Knæ; de lod dem nedsætte sig mod Øst lige til Kadirkan-Skoven[1]), mod Vest lige til Jærnporten. Saa vidt strakte sig de blaa [ɔ: de ophøjede] Tyrkers Herredømme. Det var vise Khaner, det var tapre Khaner. Alle deres Befalingsmænd var vise, var tapre; alle deres Adelsmænd og hele deres Folk var endrægtige. Derfor kunde de styre saa stort et Rige ... De gik bort, da deres Tid var omme ... Ørkenens kraftige Folkeslag, Kineserne, Thibetanerne, Kirgiserne, de 3 Stammers Uigurer, de 30 Stammers Tatarer, ... alle disse Folk kom for at klage og græde; saa tapre havde disse Khaner været! Siden blev deres yngre Brødre og deres Sønner Khaner; men de yngre Brødre var da ikke skabte som de ældre, Sønnerne ikke som Fædrene. Khaner uden Visdom, fejge Khaner steg paa Tronen; deres Befalingsmænd

---

[1]) I Mandschuriet.

var uden Visdom, var fejge. Og da deres Adelsmænd og Folk var splidagtige, og paa Grund af det kinesiske Folks Ynde og Fortryllelse, . . . og da Brødrene stiftede Oprør mod hverandre . . ., opløstes Tyrkefolkets Rige, som var blevet dets Rige, og Folket bragte Fordærv over Khanen, som var bleven dets Khan; Adelsmændenes Sønner blev Trælle for det kinesiske Folk, deres rene Døtre blev dets Slavinder. Tyrkernes Adelsmænd nedlagde de tyrkiske Titler, og bærende kinesiske Stormænds Titler gav de sig under Kinas Khan; de ofrede ham i 50 Aar deres Arbejde og deres Kraft ... Men alt det menige Folk talte saaledes: „Jeg har været et Folk, der havde sit eget Rige; hvor er nu mit Riges Hæder? . . Jeg har været et Folk, der havde sin egen Khan; — hvilken Khan skal jeg nu ofre mit Arbejde og min Kraft?" . . Og de gjorde sig til Fjender af den kinesiske Khan . . Men de [Kineserne] sagde: „Jeg vil dræbe det tyrkiske Folk og lade det uden Efterslægt". — Men Tyrkernes Gud oppe i Himlen og Tyrkernes hellige Aander paa Jorden og i Vandet ... lod min Fader Khanen og min Moder Khatun'en opstaa, hævende dem til Himlens Højde. Min Fader Khanen drog ud med 27 Mænd, .. de blev til 70 Mænd. Da Himlen gav dem Kraft, var min Faders Hær som Ulve og hans Fjender som Faar ... Han samlede Mænd og fik dem til at rejse sig ... Da de var blevne 700[1]) Mænd, udplyndrede han Folkeslag og afsatte Khaner; han gjorde Folkene til Trælle og Slavinder[2]) ... Da Himlen var min Fader naadig, gjorde han dem uden Rige, som havde et Rige; dem, som havde en Khan, gjorde han uden Khan; han holdt Fjenderne i Ro og lod dem bøje Knæ og sænke Hovedet. Efter at have udført saa meget . ., døde min Fader Khanen . . . Efter Sæd og Skik steg min Farbroder Khanen paa Tronen[3]) . . . Han styrede det tyrkiske Folk vel og genrejste det; de fattige gjorde han rige, dem, som var faatallige, gjorde han talrige. Da min Farbroder steg paa Tronen, var jeg Schad [Underfyrste] for Tardusch-Folket[4]). Efter Samraad med min Onkel Khanen drog vi paa Togter mod Øst til den grønne Flod [Kinesernes „gule Flod"] og Schantung-Sletten, ... mod Vest til Jærn-

[1]) Tyrkernes hellige Tal 7 spiller en Rolle i Angivelsen af Khanens Styrke: 27—70—700.

[2]) Her opregnes til Dels samme Folkeslag som ovenfor.

[3]) Paa det andet Monument er her indskudt: „Da min Fader Khanen døde, var jeg kun i 8 Aars Alderen."

[4]) En vestlig Stamme af Orkhon-Tyrkerne.

porten; over Kögmän-Bjærgene drog vi paa Togter ind i Kirgisernes Land. I alt gjorde vi 35 Togter, og vi kæmpede i 23 Slag ... Türgäs[1])-Khanen var af vore Tyrker, af mit Folk. Fordi han var uden Visdom og fordi han svigtede os, blev deres Khan dræbt og alle hans Befalingsmænd og Adelsmænd blev dræbte. Det højtelskede Folk led ilde ... Bars-beg gav vi Titel af Khan og gav ham min yngre Søster til Ægte. Men ogsaa han svigtede. Deres Khan blev dræbt, og hans Folk gjordes til Trælle og Slavinder. ... Mod Øst og mod Vest ordnede vi Tyrkefolkets Tilstande. Ved de Tider var det blevet saa, at Trællene herskede over Trælle, Slavinderne over Slavinder; ... det var vort Rige, vore Indstiftelser. Hører, Adelsmænd og Folk af Uigur-Tyrkerne! Føl Anger! Det er dig selv, som er skyldig og har vist dig fejg mod din vise Khan, der, takket være din Lydighed, havde genoprejst dig, og mod dit gode Rige, som havde nydt Friheden ... Ved din Afsindighed og din Fejghed fandt min Onkel Khanen Døden ... For at det tyrkiske Folks Navn og Ry ikke skulde fortabes, havde Himlen ladet min Fader Khanen og min Moder Khatun'en opstaa og givet dem Riget, og den samme Himmel indsatte nu mig som Khan, at ikke Tyrkefolkets Navn og Ry skulde fortabes. Jeg herskede ikke over et Folk, der prangede med sin Rigdom; jeg herskede over et svagt og fejgt Folk, der inde savnede Føde og ude savnede Klæder. Jeg talte derom med min yngre Broder, Prins Kül ... Af Kærlighed til Tyrkefolket har jeg tilbragt Natten uden Søvn og Dagen uden Hvile. I Fællig med min yngre Broder Prins Kül og de to Schad'er har jeg arbejdet til Døden ... Folket, der var draget til forskellige Lande, kom tilbage døende, til Fods og nøgent. For at genoprejse Folket har jeg gjort 22 Togter med store Hære, nordpaa mod Uigurernes Folk, østpaa mod Kitai-[2]) og Tatabi-Folkene, sydpaa mod Kineserne ... Derefter ved Himlens Naade, da Lykken fulgte mig og Skæbnen var mig huld, har jeg ført det døende Folk til Livet, skaffet det nøgne Folk Klæder; jeg har gjort det fattige Folk rigt og det faatallige talrigt ... Mange Folkeslag ved Verdens fire Hjørner er af mig bragte til Ro og til at standse Striden; mange har underkastet sig min Styrelse ... Ved min Fader Khanens Død var min yngre Broder Prins Kül i 7 Aars

---

[1]) En Horde af de „vestlige Tyrker".

[2]) Det samme Folk, som de kinesiske Annaler kalder Khitan, i det sydlige Mandschuri. Tatabi, et Nabofolk til dem.

Alderen ... Til Lykke for min Moder Khatun'en, der lignede Gudinden Umaï, blev min Broder Prins Kül hende i Ægtefælles Sted. Følgende Daad udførte han, 26 Aar gammel, for Riget og min Onkel Khanens Herredømme: vi gjorde et Togt mod ... Sogd-Folket [nær ved Jærnporten], og vi lagde dem øde. En Hær af 50,000 ... Kinesere kom [og vi kæmpede]. Prins Kül angreb til Fods. Med væbnet Haand gjorde han Fanger ... og skaffede Khanen Fred ved Vaabnenes Magt. Men den Hær tilintetgjorde vi. I hans 31te Aar kæmpede vi mod [Kinesergeneralen] Tschatscha-sängün. Først besteg [min Broder] Tadiks .. graa Hest og angreb. Den Hest blev dræbt paa Stedet. Da besteg han den graa Hest Ischbara-Jamatar og angreb. Den Hest blev dræbt paa Stedet. Tredje Gang besteg han den rødbrune Hest Kädimlig .. og angreb. I sin Rustning ... ramte han med Pile mer end hundrede Mænd ... Hans Angreb mindes af mange blandt eder, ædle Tyrker. Men den Hær tilintetgjorde vi ...[1]). I Prins Küls 36te Aar gjorde vi et Togt mod Kirgiserne. Vi skred over Sne, der havde vore Lansers Højde, besteg Kögmäns skovklædte Bjærge og styrtede uimodstaaelige over Kirgiser-Folket, og vi kæmpede mod deres Khan i Skoven hinsides. Prins Kül angreb ridende paa Bajirkuns hvide Hingst; han ramte en Mand med en Pil; han gennemborede i Striden to Mænd ... Vi dræbte Kirgisernes Khan og gjorde deres Folk til Trælle.

[I det følgende skildres nu vidtløftigt, i en noget forvirret Fremstilling, Kampe mod Türgäs'erne, Sogdfolket, de 9 Stammers Uigurer o. fl., i hvilke Kampe Prinsen spiller en fremtrædende Rolle. Hans forskellige Heste nævnes stadigt ved Navn: den „graa Hest Baschgu", den „hvide Hest Alpschaltschi", den „brune Hest Azjagiz" o. s. v. Indskriftens Slutning lyder da saaledes:]

„... 5te Gang kæmpede vi mod Uigurerne ... Efter at have overvintret i Fæstningen Amga-kurgan satte vi om Foraaret Hæren i Gang ... Men de fjendtlige Uigurer stormede Lejren. Ridende paa sin hvide Hest Ögsiz gennemborede Prins Kül ni Mænd og overgav ikke Lejren .. Men min Moder Khatun'en ..., mine Søstre og Svigerdøtre, endog mine Hustruer og Døtre, alle de blandt dem, som havde frelst Livet, var blevne Slavinder ... de af eder, Kvinder, som havde fundet Døden, var blevne liggende udstrakte i Jordhuset eller paa Vejen. Hvis Prins Kül ikke havde været, havde saare mange blandt eder fundet Døden. Men min Broder

[1]) De følgende Begivenheder falder efter Khan Mekiliens Tronbestigelse.

Prins Kül omkom! Jeg fortvivlede. Skønt mit Øje saa. var det, som om det ikke saa; skønt min Sjæl var bevidst, var det, som havde den tabt Bevidsthed. Jeg fortvivlede; Himlen raader for Tid og Time; men Menneskenes talrige Sønner er fødte dødelige . . . Medens Taarerne faldt fra mit Øje og Sukkene opsteg mangefold fra mit Hjerte, hengav jeg mig atter til dyb Fortvivlelse. Jeg fortvivlede og sagde: „De to Schad'er og mine yngre Brødre, mine Adelsmænd og mit Folk — deres Øjne og Øjenbryn vil fordærves". Grædende og klagende kom først Kitai- og Tatabi-Folkene . . Fra den kinesiske Khan kom Isiji-Likäng. Han bragte kostelige Ting . . og en Uendelighed af Guld og Sølv. Fra Thibets Khan, . . fra Folkene, der bor ved den nedgaaende Sol: Sogderne, Perserne, . . kom [Gesandter]. Fra min elskede Søn[1]) Türgäs-Khanen kom Seglbevareren Makaratsch og Uigurernes vise Seglbevarer. Fra Kirgisernes Khan kom [en Gesandt] .. For at rejse Templet og hugge Indskrifterne i Stenen og smykke den med Billedværk kom fra den kinesiske Khan Tschang-sängün ...

„Prins Kül døde i Væderens Aar[2]), den 27de Dag. I den 9de Maaned, den 37te Dag holdt vi hans Ligfærd. Hans Hal, hans Billedstøtte og hans Mindesten indviede vi, en talrig Skare, i Abens Aar, i den 7de Maaned, den 37te Dag. Ved sin Død var Prins Kül 47 Aar ....

„Min yngre Broder Prins Kül døde. Fordi han ofrede mig sit Arbejde og sine Kræfter, har jeg, Tyrkernes vise Khan [kunnet herske] ...". —

Den anden Stens Indskrift er som sagt meget ufuldstændigere bevaret. Ogsaa den er affattet af Khanens Slægtning Jolig-tegin. Analogt med Beskrivelsen af Prinsens Ligfærd udmales her Khanens, idet den unge Khan indføres talende: „... [Den kinesiske Gesandt] kom til mig i Spidsen for 500 Mænd. De bragte en Uendelighed af vellugtende Sager, af Guld og Sølv. De bragte Moskus ... og Sandeltræ ... Alle disse Folk afskar deres Haar og gjorde Snit i deres Øren og Kinder; de bragte deres egne Heste

---

[1]) ɔ: Svigersøn; — paa det andet Monument siger Khanen nemlig, at han „har givet sin Datter med store Æresbevisninger til Türgäsernes Khan".

[2]) Tyrkerne har gennem Samkvemmet med Kineserne til officiel Brug optaget disses ældgamle Tidsregning efter Maaneaar, ligesom andre Folkeslag gjorde, der blev tributpligtige til Kina; i et Kredsløb paa 12 Aar betegnedes da hvert Aar med et Dyrs Navn.

og Hingste, deres sorte Zobelskind og blaa Egernskind i talrig Mængde som Gaver ...“. —

Man vil se, hvor god en Prøve Indskrifterne afgiver paa de kinesiske Aarbøgers gennemgaaende Paalidelighed, idet de tillige supplerer disses Beretninger. Samstemmende skildrer begge Kilder, skønt forskelligt farvede efter Fortællerens Nationalitet, hvorledes Tyrkerne oprettede det store Rige og senere i 50 Aar var undergivne Kinesernes Herredømme; samstemmende skildrer de „den lykkelige Khans“, hans Broders og hans Sønners vekslende Færd, Kineserkejserens Venlighed baade efter Prins Küls og efter „den vise Khans“ Død, endelig flere Træk af Tukiu-Folkets Sæder og Skikke.

Disse gamle tyrkiske Gravskrifter kan vel paa sine Steder være tørre og monotone, især hvor Krigsbedrifter opregnes, men ofte taler de med orientalsk Følelse og Højtidelighed og faar en virkelig poetisk Farve, idet Gentagelsen af det enkelte Udtryk giver Stilen en ejendommelig Kraft. Flere Steder minder Indskrifternes Ord om Folkesange hos forskellige tyrkiske Stammer.

Prof. Thomsen har endelig i sit nye Skrift ogsaa udviklet sine Anskuelser om det mærkelige tyrkiske Alfabets Oprindelse.

Den af andre udtalte Formodning: at Alfabetet skulde være dannet efter oldgræske Skrifttegn, afviser han allerede af den Grund, at der ligger et Aartusind imellem. Lige saa lidt kan naturligvis Runerne betragtes som Moderalfabetet; maaske hidrører her den rent ydre Lighed fra, at Orkhon-Tegnene ligesom Runerne fra først af blev skaarne i Træ og derfor maatte dannes væsentlig af lodrette og skraa Streger. At Tukiu-Folket har brugt dette Skrivemateriale, fremgaar af en kinesisk Skribents Ytring: „Tyrkerne gør Indsnit i Træplader for at oprette Kontrakter“.

Bestemt hævder Thomsen, at det tyrkiske Alfabet for en ikke ringe Del er fri Opfindelse, baseret paa en klar Indsigt i Sprogets Lydforhold; navnlig synes man paa egen Haand at have dannet en Række symmetriske Tegn. Men helt „opfundet“ kan Alfabetet dog ikke være, og i det mindste fjernere Kilde er da sikkert et semitisk Alfabet, det aramæiske, hvori man finder virkelige Bogstav-Ligheder med hint; i Følge med det aramæiske Sprog, hvoraf der jo findes Citater endog i det ny Testamente, havde dette Alfabet i de nærmeste Aarhundreder før og efter Kristus

faaet en vid Udbredelse i Vestasien. Det aramæiske Alfabet blev derved Grundlaget for talrige asiatiske Skriftarter, saaledes for dem, hvori Persernes hellige Bøger til forskellige Tider gengaves. Særligt peger Thomsen paa et „sogdiansk“ Alfabet, der er benyttet paa Mønter fra Bukhara i det 6te og 7de Aarh., som den mulige Kilde til det tyrkiske, hvis ikke dette er opstaaet umiddelbart af det aramæiske.

I én Henseende synes der at have været en sekundær Indflydelse fra kinesisk Skrift, nemlig ved Liniernes Opstilling i Kolonner, ordnede fra højre til venstre.

Ret mange Aarhundreder har det tyrkiske Alfabet ikke været i Brug. Maaske er det ikke engang udviklet hos Orkhon-Tyrkerne, men hos et Nabofolk og da i en noget ældre Tid; hvis det er dannet for selve de østlige Tyrker, kan dette næppe være sket, før disse begyndte at spille en Rolle i Centralasien og kom i Berøring, fjendtlig og fredelig, med iraniske Folkeslag, altsaa midt i det 6te Aarh.

Alfabetet er derefter vandret videre mod Nord og er benyttet – med betydelige Varianter, der endnu frembyder Vanskeligheder for Tolkningen, — paa de førnævnte Jenissei-Monumenter, der hidrører fra en kirgisisk Stamme; i disse afsides Egne har de gamle Skrifttegn mulig haft en noget længere Tilværelse end i Mongoliet.

Dér findes dog Alfabetet endnu anvendt, med enkelte Sprog- og Tegnvarianter, paa et 3dje Orkhon-Monument, der er omtrent en Menneskealder yngre end det tyrkiske Riges Omstyrtelse (745) og hidrører fra det følgende, uiguriske Dynasti. Men derefter synes disse Skrifttegn at forsvinde, at give Plads for Erobrernes, en naturlig Følge af, at den uiguriske Skrift var i høj Grad kursiv, altsaa langt bekvemmere til anden Brug end den monumentale.

P. Købke.

SHETLAND OG SHETLÆNDERNE.

(Sluttet.)

II.

Om Øernes førnorske Periode ved vi saa godt som intet. Ifølge Traditionen blev de først bebyggede af nogle faa Pikter, som efter de uheldige Kampe med Skotterne, hvorved disse blev den herskende Nation i Skotland, forlod Fastlandet for at nedsætte sig paa Orknøerne og Shetland.

Rundt om paa Øerne alle Vegne langs Kysten findes en Mængde Ruiner af de saakaldte *Picts' castles* eller *brochs*: Borge eller rettere store runde Taarne, opførte af svære Sten. De fleste af de betydeligere skotske Oldforskere hælder bestemt til den Mening, at disse *brochs*, som ogsaa findes i Skotland i stort Omfang, skyldes Pikterne, medens andre har villet henføre dem til de nordiske Vikinger. De er altid byggede paa fremspringende Punkter (Fjælde og Høje) og maa foruden til Forsvar ogsaa have været benyttede som Signalstationer, da der fra en saadan *broch* altid er Udsigt til de to nærmeste, hver i sin Retning.

Kun en eneste af disse Borge er bevaret i nogenlunde fuldkommen Stand, nemlig Mousaborgen (Mousa, udtalt *Musa*, er en lille Ø udfor Sandwick lidt syd for Conningsburgh paa Østsiden af Mainland). Til Mousaborgen knytter sig to historiske Beretninger. Den første findes i Egils Saga. Paa Harald haarfagres Tid bortførte den norske Viking og Købmand Bjørn Brynjulfssøn sin elskede, Thora Roaldsdatter fra Fjordene, flygtede vest over Havet med hende og landede paa Mousa. De tog Bolig i Borgen, hvorhen de bragte hele Skibsladningen. Her holdt de Bryllup og forblev hele Vinteren. Næste Foraar, da Bjørn erfarede, at Kong

Harald efter Thoras Frænders Forestilling havde gjort ham landflygtig i Norge og ladet Bud gaa til Høvdingerne paa Orknøerne, Syderøerne (Hebriderne) og i Irland om at dræbe ham, rejste han med Thora til Island. Den anden Beretning findes i Orkneyinga Saga og omhandler en lignende Begivenhed, som fandt Sted c. 200 Aar senere. Jarl Erlend unge flygtede fra Orknøerne sammen med Jarl Harald Maddadsøns Moder Margrete og indesluttede sig med hende i Mousaborgen. Harald Jarl, hvem denne Forbindelse var meget imod, drog efter dem og belejrede Borgen. Men Belejringen trak i Langdrag, der blev mæglet fra begge Sider, og da Erlend tilbød Harald sin Hjælp til at genvinde nogle tabte Besiddelser og foreholdt ham, at det var fornuftigere at tage imod dette Tilbud end at fortsætte en unyttig Strid, besindede Harald sig og indgik Forlig.

Et Par Steder synes at være opkaldte af Normændene efter Pikter. Omtrent midt paa Mainland strækker sig en Dal ved Navn *Petta dale* med Indsøen *Petta water*. Fra gammel Tid har Folk været bange for at gaa her ved Nattetid af Frygt for Trolde og Huldrefolk. Om *Petta dale* fortalte en gammel Kone fra Syd-Delting mig som et gammelt Sagn der paa Egnen, at den i sin Tid var det sidste Tilflugtssted for en af Vikingerne fordreven Skare Pikter, som blev til Trolde, og hvis Afkom endnu skulde bo i Højene omkring Dalen. Om selve Navnets Oprindelse havde hun lige saa lidt som nogen af Almuen overhovedet nogen Anelse. Da den oldnordiske Form af Navnet „Pikt“ er *Pétt-r*, betyder de nævnte Stednavne sandsynligvis „Piktedalen“ og „Piktesøen“. Endnu en *Petta dale* findes i North Roe, hvorfra der fortælles adskillige Huldresagn. I denne Sammenhæng kan nævnes *de Pettasmog* (sandsynligvis: „Piktesmøgen“), Navn paa et stejlt Kystparti med en forholdsvis skjult Sti paa Østsiden af Burrafirthfjorden i det nordlige Unst.

I skotske Sagn om Pikterne fortælles der, at disse var meget smaa af Vækst, og endnu hedder det paa Shetland om en meget lille Person: *as piri as a Pict* (udt. *Peicht*) ɔ: saa lille som en Pikt.

Den mest gængse af de ældgamle piktiske Myter, vistnok egenlig stammende fra de skotske Højlande, hvor en lignende Myte fortælles, er følgende:

Da de norske Vikinger havde bemægtiget sig Øerne, dræbte de alle Indbyggerne paa to nær: en gammel Mand og hans Søn.

Disse vilde, de dog kun skaane paa den Betingelse, at de røbede Pikternes gamle Hemmelighed: Kunsten at brygge „Whisky“ af Lyngbær. Den gamle Mand sagde efter nogen Betænkning, at hvis de vilde dræbe hans Søn først, skulde han lære dem Kunsten. Derefter dræbte de Sønnen, men den gamle Mand erklærede nu kort og godt, at de aldrig fik Hemmeligheden at vide; han havde kun frygtet for, at Sønnen ikke skulde vise sig standhaftig nok; ham selv skulde ingen Pinsler faa Bugt med. Saa dræbte de ham med efter først at have anvendt forskellig Slags Tortur.

Den historiske Periode begynder først med den norske Kolonisation af Øerne paa Harald haarfagres Tid.[1]) Kong Harald tilbød Røgnvald Jarl paa Møre Værdigheden som Jarl over Orkn- og Shetlandsøerne. Røgnvald fik imidlertid Tilladelse af Kongen til at overdrage Værdigheden til sin Broder Sigurd, der saaledes blev Øernes første Jarl. Øerne styredes af norske Jarler indtil 1231, hvorpaa de gik over til en skotsk Jarlelinie, og i skotske Jarlers Hænder forblev de saa hele den øvrige Tid, i hvilken de hørte til Norge. Om de norske Orknøjarler fortælles udførligt i Orkneyinga Saga, men Shetland, som dog var Part af Jarledømmet, spiller her kun en ganske underordnet Rolle i Forhold til Orknøerne og omtales kun sjælden. Den mest bekendte af de i den nævnte Saga skildrede Jarler er Magnus, almindelig kaldet Sankt Magnus, som efter at være bleven myrdet blev kanoniseret af Paven. Efter ham har Bugten *St. Magnus' bay* paa Shetland Navn og ligeledes Domkirken i Kirkwall paa Orknøerne, *St. Magnus' cathedral.* — Kong Haakon Haakonssøn gjorde Færøerne og Shetland til et Lagdømme i Forening.

I 1469 blev Orkn- og Shetlandsøerne, som ved Foreningen mellem Danmark og Norge var gaaede over i Unionen, af Kong Kristian den første pantsatte til Skotland som Vederlag for en Sum af 60,000 rhinske Gylden, der skulde have medfulgt Prinsesse Margrete som Medgift ved hendes Giftermaal med den skotske Konge Jakob den tredje. Skønt det ved Pantsættelsen fra dansk Side blev gjort til Betingelse, at der fra skotsk Side ikke maatte gøres Ændringer i Øernes gamle Love og Institutioner, saasom Agten var at genindløse dem, finder vi, at der c. 1600 er vendt ganske op og ned paa de gamle Forhold. Paa Grund af de urolige For-

[1]) Paa Fetlar findes endnu et Sagn, ifølge hvilket denne Ø var den af Nordmændene først bebyggede.

hold i Skotland og Shetlands fjerne Beliggenhed kunde de skotske Jarler, som havde Øerne i Forlening, skalte og valte næsten som de vilde. Særlig berygtede er Robert Stuart og endnu mere hans Søn Patrick Stuart blevne (sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede). Paa Grund af deres nære Slægtskab med det skotske Kongehus (Jarl Robert var en uægte Søn af Kong Jakob den femte) turde de tillade sig næsten alt overfor den shetlandske Almue. Skatterne blev forøgede efter Magthavernes eget Tykke, Maal og Vægt blev idelig forhøjede[1]) og Bismerne forfalskede, Odelsgodset blev gradvis listet ud af Hænderne paa den uoplyste og godtroende shetlandske Bondestand og over i Hænderne paa skotske Æventyrere, hvoraf mange svang sig op til at blive store Ejendomsbesiddere, medens de shetlandske Odelsbønder efterhaanden sank til en fattig og fortrykt Klasse af smaa Forpagtere. Forarmede af de svære Skattebyrder dreves de ofte til at sælge deres Jorder for Spotpris til *laird'*erne. I en Mængde Tilfælde er der, ifølge Traditionen, fra de mægtigeres Side blevet anvendt List eller Vold overfor Bønderne for at fravriste dem deres Ejendomme. Befolkningen, som af Naturen var godtroende og desuden havde liden eller ingen Oplysning, var som oftest blind overfor de opstillede Snarer. Et Utal af mere eller mindre sagnagtige Fortællinger haves endnu den Dag i Dag om de Kunstgreb, hvorved *laird'*erne vandt deres Besiddelser. Et Par Eksempler kan maaske være tilstrækkelige til at belyse disse Fortællingers Art.

Ejeren af Øen Havera (paa Vestsiden udfor Scalloway) modtog en Dag Besøg af *laird* Bruce. Denne klagede i Samtalens Løb stærkt over den store Skade, som Mus og Rotter gjorde paa hans Ejendom, og anmodede indtrængende Haverabonden om lidt Muldjord fra hans Ø, som var meget mineralholdig og af den Grund fri for Mus og Rotter. Han ønskede at blande lidt af denne mineralholdige Jord imellem sin egen og forsøge, om ikke dette kunde hjælpe ham af med nogle af de ubudne Gæster. Haverabonden anede ingen Uraad og gav Bruce i Vidners Overværelse, hvad han bad om. Nogen Tid derefter modtager Haveramanden en Opfordring fra *laird'*en til at møde hos ham og betale sin Lejeafgift. Bonden bliver meget forbavset: han er jo Odels-

[1]) **Saaledes er et Lispund nu paa Shetland almindelig 32, paa nogle Steder 34 eller 36 Pund, og en *mark* = 1 1/3—1 1/2 Pund, hvorimod en færøsk *mörk* kun er 1/2 Pund.**

bonde og har som saadan ingen Lejeafgift at svare, men møder dog hos *laird*'en til den fastsatte Tid og udbeder sig en Forklaring. Han faar da den Besked, at han ved at give Bruce „Muld og Sten“ (som det lød i Lovformularen) af sin Ejendom lovformeligt har overdraget ham Besiddelsen deraf.

Laird'en af Lunna (i Sognet Lunnasting paa Mainland) havde længe ønsket at erhverve det op til hans Ejendom stødende Skelberry. Da han nu hørte, at Skelberrybonden laa paa sit yderste, red han med nogle Ledsagere i Følge derhen, men fik ved sin Ankomst at vide, at Bonden var død for en lille Stund siden. *Laird*'en, som medbragte et til Underskrift opsat Skøde, ifølge hvilket Skelberry blev ham overdraget, lod sig imidlertid ikke forknytte; han gik med sine Ledsagere ind i den dødes Kammer, lod fange en Flue, som blev stukken levende ind i den dødes Mund, og dernæst en Pen anbringe imellem hans Fingre, hvorpaa Vidnerne højtideligt kunde aflægge Ed paa, at der endnu var „Liv“ i Manden, da han „rørte Pennen“. Da der paa den Tid kun var meget faa iblandt den shetlandske Almue, som kunde skrive, var det blevet Skik, at den, som skulde underskrive et Skøde, i Stedet for at gøre dette, „rørte Pennen“ i Vidners Overværelse, hvilket blev betragtet som ensgyldigt med Underskrift.

Om en Bonde paa Fetlar fortælles følgende: *Laird*'en paa denne Ø indbød ham til sig, trakterede ham paa det bedste, navnlig med vaade Varer, og præsenterede ham derefter til Underskrift et Dokument, ifølge hvilket han mod en ringe Sum overdrog *laird*'en sin Ejendom. Bonden, som endnu ikke var bleven helt omtaaget af Drikkevarerne, nedlagde imidlertid Protest og vilde ikke sætte sit Navn under. *Laird*'en blev ved med at give gode Ord, men forgæves. Da lader han som af Vanvare Pennen falde og anmoder Bonden om at tage den op, hvilket denne uden at ane Svig gør — i Vidners Overværelse. Straks tager *laird*'en Vidne paa, at han har „rørt Pennen“ og dermed givet sit Samtykke. Lignende Fortællinger (om Berøring af Pennen) haves fra andre Egne af Shetland.

Af alle Jarlerne er Robert og navnlig hans Søn Patrick Stuart som sagt blevne de mest berygtede. Under denne sidste forsvandt Øernes gamle Lovbog, som han siges at have ryddet af Vejen for bedre at kunne skalte og valte efter eget Tykke. Øernes gamle lovgivende Forsamling, Lagtinget, protesterede imod Jarlens vilkaarlige Forordninger, men til ingen Nytte. Patrick samlede

nogle af sine Yndlinge om sig og gav dem Navn af Lagting. I dette „Lagting“ fik han saa gennemført, hvad han ønskede. Af de Bestemmelser, som her blev vedtagne, kan fremhæves følgende: Enhver, som 1) forlod Landet uden Jarlens Samtykke, 2) fremførte Klage for det gamle Lagting, 3) forsøgte at hemmeligholde noget af sin Ejendom, 4) prøvede paa at hjælpe skibbrudne Mænd eller Skibe i Havsnød, 5) prøvede paa at tilvende sig Vrag, 6) var bleven overbevist om Trolddom, Tyveri og deslige — skulde have forbrudt Gods og Gaard, som da tilfaldt Jarlen. Det samme fandt Sted, om nogen begik Selvmord eller endog blot fandtes dræbt.[1]) Som med et Slag blev Drab og saakaldte „Selvmord“ almindelige paa Øerne. Der berettes om flere Tilfælde, hvor Folk, som var blevne stævnede til Tinget i Scalloway for at gøre Rede for, hvad de ejede, paa Hjemvejen omkom eller forsvandt paa uforklarlig Maade. Paa Sandnessegnen fortælles saaledes om en paa Jordegods og Faar særdeles rig Kvinde ved Navn Kitty (Catherine) Ratter, som efter at have været til Tinge sporløst forsvandt og siden blev funden druknet i en Indsø. Faarehoveder og Faareskind blev ved Husundersøgelser fundne skjulte i Udhuse, ofte hos Hædersmænd, til hvem ingen nogensinde havde næret Mistanke for Tyveri. At faa Folk overbeviste om og dømte for Trolddom var en temmelig let Sag i de Tider paa Grund af den herskende Overtro.

En stor Stenborg lod Patrick bygge i Scalloway og paalagde i den Anledning Almuen et forhadt Tvangsarbejde. Væggene blev oversmurte med Æggehvider, som tilvejebragtes ved Paalæg af en Æggeskat.

At dette Uvæsen kunde gaa for sig saa længe, som det gjorde, skyldes dels den Omstændighed, at der saa godt som intet Samkvem var mellem Shetland og det skotske Fastland, dels den, at Jarlen rundt om paa Øerne langsmed Kysten, navnlig ved Havnestederne, havde Spioner, som holdt et vaagent Øje med, hvad Almuen foretog sig.

Til Trods for Vogternes Aarvaagenhed lykkedes det nogle Mænd at slippe bort fra Øerne med et Klageskrift til Kongen. En Baad, bemandet med seks Mænd tog (saaledes lyder Traditionen)

---

[1]) En Del af de her nævnte Forordninger findes omtalte i Spottiswoodes *History of the Church of Scotland* (Jarl Patrick var nemlig ogsaa forlenet med Kirkegodset).

en Morgen tilsyneladende ud paa Fiskeri. Saa snart som Mændene var komne et godt Stykke ud til Søs, satte de Kursen til Norge, hvortil de ankom i god Behold og mødte megen Sympati.[1]) Derfra gik Turen til Danmark, hvor formaaende Mænd banede Vejen for dem til London. Ankomne til London opnaaede de at blive fremstillede for Kongen og at fremføre deres Klage. Kongen laante dem villigt Øre og lovede, at en Kommission skulde blive nedsat til Undersøgelse af Forholdene paa Shetland. Dette Løfte blev holdt, og Undersøgelsen havde til Følge, at Jarl Patrick blev indstævnet for en Domstol i Edinburgh. Jarlen tog ikke denne Stævning til Følge; han indsaa vel sagtens, at Sagen paa Forhaand var tabt. Udsendinge afgik da til Shetland for at paagribe ham, men da de kom, var Jarlen ingensteds at finde. De var ved at opgive deres Søgen, da en af dem ved et sidste Eftersyn i Scallowayborgens Kringelkroge tilfældig opdagede en ubetydelig Røg, som trængte ud af en Sprække i en af Væggene. Dette gjorde ham mistænksom, og ved nærmere Eftersyn fandtes en lille hemmelig Dør, som førte ind til et smalt Aflukke. Her fandt de Jarlen skjult — rygende sin Pibe. Han blev nu ført til Edinburgh og fængslet. Medens han sad i Fængsel, gjorde hans Søn Robert Forsøg paa at samle et Parti om sig og at genvinde Faderens tabte Borge paa Orknøerne og Shetland. Oprøret blev imidlertid nedslaaet og Patrick overbevist om at være den egenlige Ophavsmand dertil, hvorfor baade Fader og Søn maatte lide Døden paa Skafottet (1615).

Mellem Jarl Patrick Stuart og Jarl Sinclair af Caithness (i det nordlige Skotland) bestod der et dødeligt Fjendskab. Engang var — fortælles der — nogle af Patricks Mænd af en Storm blevne drevne ind under den nordskotske Kyst. De nødtes til at lande paa Caithness. Jarl Sinclair indbød dem straks hjem til sit Hus, hvor han viste dem en overstrømmende Gæstfrihed. Der blev drukket tæt hele Aftenen, og det skete da, som Jarlen havde beregnet, at Patricks Mænd, som ikke anede Svig, blev døddrukne, hvorpaa Jarl Sinclair lod deres Haar og Skæg rage af paa den ene Side af Hovedet. Saaledes skæmmede blev de bragte ned til Stranden og ombord paa deres Skib. Da de kom hjem igen og

---

[1]) Efter Sigende turde de ikke sætte Kursen mod Syd forbi Orknøerne af Frygt for at blive opsnappede. Saaledes dog kun i enkelte Beretninger. Andre lader Rejsen foregaa direkte fra Shetland til Skotland.

fortalte Patrick, hvad der var hændt, kom denne i det yderste Raseri og svor Hævn over Jarl Sinclair. Rettergang blev der dog ikke noget af, thi — lyder Fortællingen — begge Jarlerne vidste saa god Besked med hinandens Uvæsen, at en Rettergang kunde blive lige kompromitterende for dem begge, og Patrick lod da Sagen falde.

Efter Patricks Død annekterede Kronen alt det shetlandske Lensgods, og den shetlandske Almue fik intet af, hvad der var den frataget, restitueret. Efter nogen Tids Forløb blev saa Øerne atter givne i Forlening.

Om Lagmandsinstitutionen er der paa Stuarternes Tid ikke længer Tale. Derimod omtales Fogedinstitutionen. Under de nævnte Jarler bliver efterhaanden alle de gamle Former i Øernes Styrelse afskaffede og erstattede med skotske. Overfogden *(the Great Foude)* bliver afløst af en *sheriff* eller *steward-depute*[1]) og Underfogderne eller Sysselmændene af *bailies*. Lagtingsmøder omtales dog (ifølge Hibbert) ogsaa efter Stuarternes Tid og endda saa sent som i 1670.

Paa Kirkegaarden i Tingwall findes en Mindesten over Øernes sidste Foged, som levede for lidt over 200 Aar tilbage. Stenen har følgende Indskrift: *Here lies an honest man, Thomas Boyne, sometime Foude of Tingwall.* Ad historisk Vej er det imidlertid oplyst, at Ordet *honest* (hæderlig) er saa langt fra at passe paa denne Mand, at han tværtimod har staaet i allerforreste Række med Hensyn til Vold og ulovlig Adfærd.

Den hensynsløse Maade, hvorpaa Øerne er blevne behandlede i saa stor en Del af den Tid, de som Provins af Skotland har hørt til det britiske Rige, har hos Befolkningen avlet en gennem Traditionen stadig næret Uvilje til Skotterne og alt skotsk, en Uvilje, som først nu begynder at forsvinde. En Omstændighed, som her ogsaa bør tages i Betragtning, er Øernes temmelig isolerede Beliggenhed, da der som Følge af denne ikke kom nogen regelmæssig Forbindelse i Stand med Skotland før ind i dette Aarhundrede. Den shetlandske Handel var hele Tiden bleven dreven dels paa Bergen (et Vidnesbyrd om Shetlændernes hyppige Besøg her er Navnet paa et af Indløbene til Bergens Havn, nemlig „Hjeltefjorden“ ɔ: Shetlænderfjorden), dels paa Hamburg og Bremen.

[1]) Særlig berygtet blandt disse *steward-deputes* er Lawrence Bruce, Robert Stuarts Halvbroder. Hans Borg: *Mooness castle* paa Unst, staar nu som en Ruin — et værdigt Sidestykke til Scallowayborgen.

Som Eksempel paa den ringe Forbindelse mellem Shetland og det skotske Fastland fortælles følgende: I Aaret 1688 blev Kong Jakob den anden styrtet fra den engelske Trone og efterfulgt af Vilhelm af Oranien. Et halvt Aar efter denne Begivenhed hændte det sig, at et skotsk eller engelsk Skib kom til Shetland og lagde ind i Lerwick Havn. Da nogle af Matroserne paa den følgende Søndag overværede Gudstjenesten i Byen, hørte de til deres Forbavselse Præsten bede for Kong Jakob, og de underrettede da efter Gudstjenestens Afslutning Folk om, at Kong Jakob forlængst var dragen i Landflygtighed til Frankrig og bleven efterfulgt af Vilhelm af Oranien. Da dette kom de lokale Øvrigheder for Øre, lod de de Matroser, som havde udspredt Rygtet, kaste i Fængsel, og først da Efterretninger kom fra Udlandet, som bekræftede Matrosernes Udsagn, blev disse løsladte. — Det skæbnesvangre Slag ved Culloden stod i Februar 1746; først i August Maaned naaede Efterretningen til Shetland. — Nu gaar der Dampskib hver anden Dag mellem Shetland og Skotland.

De samme Forhold, som har medført, at Shetlænderne nærer saa stærk Uvilje mod Skotland, er vistnok ogsaa Aarsag til, at de endnu den Dag i Dag med saa stor Forkærlighed mindes den Tid, da Øerne hørte til Norge og Danmark, og nærer saa stærk Sympati for de nordiske Nationer. Skotten Low, som i 1774 besøgte Øerne, skriver i sin Omtale af Shetlænderne: „De fleste af deres Sagn og Fortællinger angaar Norges Historie; det øvrige Evropa kender de saa godt som kun af Navn; hvad der foregaar i Norge, kender de som deres Fadervor."

Endnu fortælles adskillige Sagn paa Shetland, i hvilke det nøje Samkvem med Norge i tidligere Tid træder stærkt frem, saaledes navnlig Sagnene om de norske Finner og deres Trolddomskunster.

Af mytisk-historiske Sagn fra Øernes førskotske eller norske Periode er der et enkelt (hidtil ikke optegne), en igennem mange Aarhundreder lige ned til vor Tid mundtlig overleveret Saga i Miniatur, som kunde fortjene at meddeles paa dette Sted. Sagnet tilhører Fetlar (den sagnrigeste blandt Shetlandsøerne), og jeg gengiver det i den Form, hvori det blev mig fortalt (fyldigst af en gammel Mand ved Navn Thomas Tait) under mit Ophold paa denne Ø. — Den norske Konge sendte hvert Aar en Mand til Shetland for at opkræve Skatten. Der var da rundt om i de forskellige Tingdistrikter visse Bygder, hvor Bønderne mødte til en

fastsat Tid for at aflevere deres Skat, som betaltes i Smør og Vadmel. De medbragte deres Bismere, hvorpaa Smørret blev vejet, men Skatteopkræveren havde altid sin egen justerede Bismer hos sig, efter hvilken Bøndernes Bismere blev prøvede. Et Aar, da Kongens[1]) Skatteopkræver som sædvanlig kom til Bygden *Øri* paa Fetlar for at afhente Fetlarbøndernes Skat, kom han i Strid med en Bonde ved Navn Joen Tait, idet han beskyldte denne for at give alt for lidet og at bruge en falsk Bismer. Dette benægtede Tait og paastod, at det maatte være Skatteopkræverens egen Bismer, som var falsk. Det ene heftige Ord tog det andet, og Striden endte med, at Fetlarbonden, som var en meget opfarende Mand, løftede sin Bismer med Kolben opad og slog Kongens Udsending død ned for sin Fod. For denne Forbrydelse blev han stævnet til Norge (efter andre: Danmark) og til at møde for Kongen i egen Person. Fetlarbonden gik frem for Kongen barfodet og med en Økse i Haanden. Han var en stor og stærk Mand, men lidt underligt bygget, og havde store Knuder paa Fødderne. Kongen stirrede paa hans Fødder, og paa Taits Forespørgsel, hvorfor han stirrede saaledes, svarede han, at han aldrig før havde set saa besynderlige Fødder. Da sagde Tait, at, hvis de gav ham Anstød, skulde han nok vide at raade Bod paa det, og i det samme løftede han sin Økse og huggede en Knude af sin ene Fod. Kongen sagde da, at det undrede ham slet ikke, at Tait havde dræbt hans Skatteopkræver, siden han brød sig saa lidet om sit eget Kød og Blod. Sit Liv havde han i Grunden forbrudt, men i Betragtning af det Mod, han nylig havde udvist for Kongen, vilde denne aabne ham en Udvej, hvorved han kunde redde sit Liv. Der var en grum Bjørn, som huserede meget slemt i Nabolavet og bestandig satte Folks Liv i Fare; hvis han kunde fange den og bringe den levende for Kongen, skulde han slippe med Livet. Tait tog imod Tilbudet, gik til en gammel Kone, som boede i en Skov nær ved et Sted, hvor Bjørnen hyppigt færdedes, og spurgte hende nøje ud om Bjørnens Veje og Sædvaner. Konen sagde da til ham, at Smør var det, som havde styrtet ham i Ulykke, og Smør var det, som skulde blive hans Redning. Han skulde tage nogle stærke Reb og en med Smør fyldt Bøtte, som han skulde stille paa en aaben, solbeskinnet Plet i Skoven, lægge sig paa Lur og afvente det Øjeblik, da Bjørnen kom for at slikke Smørret. Naar den var færdig

[1]) Efter nogle: Kongen af Norge, efter andre: Kongen af Danmark.

hermed, vilde den føle sig døsig og lægge sig til at sove. Han skulde da passe paa at overrumple den, medens den sov, og binde den med de medbragte Reb. Tait takkede Konen for hendes Raad; det lykkedes ham at fange Bjørnen paa den her beskrevne Maade og at bringe den levende for Kongen. Men denne, som havde gjort sikker Regning paa at blive Tait kvit, befalede ham at forlade Norge og tage Bjørnen med sig. Tait tog hjem til Fetlar med Bjørnen og transporterede den derfra til en lille Ø eller Holm ved Navn Linga (Yelli-Linga), beliggende mellem Yell og Fetlar nær ved Yells Kyst. Her tøjrede han den efter Sagnet, og Stedet kaldes endnu den Dag i Dag *the Bear's Bait* (Bjørnegræsgangen), skønt dette Navn nu om Stunder kun kendes af faa. Midt paa Holmen ses en Art Cirkellinie, hvor Græsset har et andet og frodigere Udseende end baade indenfor og udenfor. Dette, siger Sagnet, er fremkommet ved Bjørnens idelige Vandren rundt og rundt om Pælen, hvortil den var tøjret.

Med den shetlandske Almues sociale og økonomiske Underkuelse er ogsaa Forvanskningen af Øernes norrøne (gamle norske) Dialekt, af Almuen selv kaldet „Norn“ eller „Norse“, gaaet Haand i Haand. Den er Skridt for Skridt bleven trængt tilbage af lavskotsk. Allerede i Robert og Patrick Stuarts Tid synes, efter Personnavnene at dømme, det i Befolkningen indtrængte skotske Element at have været meget talrigt. Den lille shetlandske Befolkning var ved Adskillelsen fra Danmark-Norge bleven aandeligt og sprogligt isoleret, en Omstændighed, som i høj Grad maatte formindske dens Modstandskraft overfor den skotske Paavirkning. Almuen begyndte efterhaanden, men vistnok først efter en Modstand, ovenpaa hvilken en Slaphedsperiode fulgte, at betragte det som fint at antage skotske Ord og Vendinger og at undse sig ved at bruge de gamle hjemlige Ord, og da Udviklingen nu engang var kommen ind i dette Spor, naaede man tilsidst saa vidt, at det at tale den rene, hjemlige Dialekt i manges Øjne var Tegn paa mangelfuld Dannelse. I det 17de Aarhundrede er vistnok Forvanskningen af „Norn“ i Gang, men det er ikke før ind i det 18de Aarhundrede, at denne Bevægelse tager Fart. Den Bestanddel af det gamle Sprog, som det allerførst er gaaet ud over, er — som man let kan tænke sig, og som det ogsaa fremgaar af de bevarede Brudstykker — Bøjningsformerne. Dernæst fortrænges de fleste af de alleralmindeligste Ord. De Ord, som har holdt sig længst, er i Reglen de mere specielle og de, som betegner Underarter af forskellige levende

Væsner og livløse Genstande; endvidere Redskaber og Husgeraad. Saadanne Ord danner endnu en meget væsenlig Bestanddel af det i moderne shetlandsk fra „Norn“ bevarede Ordforraad. Som en særlig og meget righoldig Klasse af bevarede Ord kan fremhæves: a) de mange spøgende eller spottende Navne, som bruges om et Væsen eller en Ting, der frembyder et fra det normale afvigende Udseende; b) Kælenavne. Af bevarede Ord paa andre Omraader kan fremhæves: saadanne, som udtrykker vrede eller gnavne Sindsstemninger; Verber, som betegner de forskellige (aparte, komiske) Maader at bevæge sig eller at te sig paa; Adjektiver, som betegner forskelligt nuancerede eller forskelligt grupperede Farver paa Dyr (Husdyr), særlig paa Kør og Faar (medens de gamle Navne paa Hovedfarverne er tabte), o. s. v. At en Mængde gamle Ord og Udtryk vedrørende Vejrets, Vindens og Søens Tilstand er blevne bevarede kan næsten betragtes som en Selvfølge, hvor Talen er om en Befolkning, der i den Grad er en Fiskerbefolkning som den shetlandske.

Thomas Edmondstons shetlandske Glosser af 1864 (et i flere Henseender uheldigt Arbejde) indeholder c. 2000 norrøne Ord, og det er saa langt fra, at han udtømmer det shetlandske Norn-Ordforraad, at min Samling indeholder en Del Tusender utvivlsomt norrøne Ord, som E. ikke har faaet med.[1] Af dette Ordforraad kan dog vistnok næppe mere end Halvdelen siges at være almindelig gængs endnu i daglig Tale. Af de øvrige Ord er en stor Del særlige for visse Egne eller Øer, en stor Del sjældne, hyppigt kun erindrede eller lejlighedsvis brugte af enkelte gamle Personer. Denne Art Ord har det været forbundet med stort Besvær at indsamle, da Almuen i Samtale med fremmede altid kommer frem med sit bedste engelsk (enhver Shetlænder er nemlig i Stand til at tale engelsk) og saa meget som muligt søger at undgaa de saakaldte „løjerlige“ Ord, hvis videnskabelige Betydning eller Interesse for en fremmed den uoplyste Menigmand ikke kan indse. Den Del af Landet, hvor der for Tiden findes mest bevaret af det gamle Ordforraad, er de nordlige Øer. Naar det almindelig er

---

[1]) Denne Samling er Hovedresultatet af en toaarig Omrejse paa Shetlandsøerne (1893—95), som jeg foretog med kultusministeriel Understøttelse til Indsamling af de Levninger, som endnu maatte være tilbage af Øernes gamle nordiske Dialekt. Kernen af den omtalte Samling er nedlagt i mit om kort Tid udkommende Arbejde: „Det norrøne Sprog på Shetland.“

blevet fremhævet, at Norn eller Norse uddøde i Slutningen af forrige Aarhundrede, maa dette derfor ikke tages alt for bogstaveligt. Det har været en jævn og gradvis Forsvinden, som fortsættes endnu den Dag i Dag. Den af saa mange Forfattere gentagne Frase, at efter Norns Uddøen paa Shetland er af dette Sprog kun Navnene paa nogle faa Genstande bevarede, beror paa Uvidenhed om de faktiske Forhold, som aldrig har været tilstrækkelig undersøgte.

Shetlandsdialekten paa dens nuværende Stadium bestaar af to (tre) Lag, repræsenterende to (tre) forskellige Perioder: 1) Norn, det ældste Lag, som foruden i Ordforraadet, navnlig det mere specielle, gør sig stærkt gældende i Verbalkonstruktionerne; det nærmer sig i leksikalsk Henseende stærkt til Dialekten i det sydvestlige Norge (Agder); 2) lavskotsk, Dialektens Hovedbestanddel, som omfatter den langt største Del af de i daglig Tale brugte Ord samt Bøjningsformerne. Endelig kan nævnes engelsk, dels Ord og Talemaader fra Søsproget, dels og navnlig Bogsprogets engelsk, som nu trænger stærkere frem end før — navnlig paa Grund af den for kort Tid siden indførte lovbefalede Skoleundervisning. Denne Undervisning, ifølge hvilken engelsk bliver Børnene indprentet og Brugen af gammelshetlandske Ord og Talemaader ikke tilladt i Skolerne, vil medføre, at Dialekten i en nær Fremtid bliver saa godt som fuldstændig angliseret (kun faa af Øernes Skolelærere er indfødte Shetlændere).

Jeg skal her hidsætte nogle faa Prøver paa det fra den gamle Dialekt overleverede Ordforraad. a) Nogle af de Ord, som i sin Tid var ganske dagligdags, men ved Skotskens Fremtrængen var blandt de første, som gik tabt, findes endnu bevarede i visse Sammensætninger, hvor Forstaaelsen af dem i de fleste Tilfælde er forsvunden, f. Eks. Aa, Elv: *burn*; oldnord. *á* i *wörli (ōrli)*, „Aa-led“ *(ár-hlið)* ɔ: Aabning forneden i et Stengærde, hvorigennem en Aa rinder. — Dal: *valley*; oldnord. *dalr* i *dāla-mist*, Taage, som ligger hen igennem Dalstrøgene. — Gærde: *dyke*; oldnord. *garðr* i *gårsti (gærsti)*, „Gærdestade“: Jordryg, som er Levning af et gammelt Gærde. — Jord: *earth*; oldnord. *jörð* i *to jarfast*, at „jordfæste“, ved Tyngestene at sikre f. Eks. Hø, Korn, Baade m. m. mod Storme og Vindstød. — Mund: *mooth*; men *de mönvjēgs*, Mundvigene. — Naal: *needle*; oldnord. *nál* i *noraleg* (for *nolaleg*), Naal med itubrudt Øje (egenlig: Naalebén). — Sø: *sea*; oldnord. *sjór* i f. Eks. *sjūrmel*, Ebbe, Forstrand (egenlig: Sømaal, Søgrænse).

b) En hel Del Ord anvendes nu kun paa en stærkt begrænset Maade (hyppigt kun overført), f. Eks. Hav: *ocean; hāf* (oldnord. *haf*) nu kun om Dybsøfiskegrundene i Modsætning til Fiskegrundene inde under Land. — Hjærte: *heart; jarta* (oldnord. *hjarta*) nu kun som Tiltaleord i kærlig Tiltale til en Person: *my jarta*, mit Hjærte, min Skat, min kære. — Klippe: *rock*; oldnord. *berg* er bevaret i spøgende Udtryk som: *a „bærg" on de nose*, en stor Knude paa Næsen; i Stednavne forekommer Ordet hyppigt i sin egenlige Betydning. — Krop: *body; krupin* (af oldnord. *kroppr*) nu kun i Talemaader som: *Blessins be upo' dy krupin*, velsignet være din Krop (*-in* i *krupin* er den tilføjede bestemte Artikel). — Mave: *stomach; moggi* (oldnord. *magi*) nu kun om „Fiskemave".

Nogle Ord, som ikke længer forstaas, findes bevarede i visse Talemaader, f. Eks. *as tick as „toggemø̄"* om en meget tæt Fuglesværm, Myggesværm, Fiskestime o. l.; egenlig „saa tæt som Taage eller Soldis" (*togge* = Taage, *mø̄* = norsk *moe,* Soldis).

Tillægsordet „kær" genfindes i Udraabet *kēre kēr*, *kēremi!* min kære! Ellers bruges engelsk *dear*. — Oldnord. *sœtr*, sød, er bevaret i Udraabet *søta lamb!* egenlig „mit søde Lam", men nu kun anvendt i Tiltale til Koen for at faa den til at staa stille under Malkningen.

„At raade" hedder med et engelsk Ord *to advice*, „at fraraade" derimod *to afrō(d)* (oldnord. *at afráða*). — at spørge: *to aks* (for: *ask*); derimod *to spø̄r*, at frie, at anholde om en Piges Haand hos hendes Forældre. — *to geng husamilja*[1]) er „at gaa fra Hus til Hus med Sladder" — egenlig: „at gaa imellem Husene" (oldnord. *húsa millum*), men Betydningen af *milja* (mellem) er tabt.

En hel Del Ord, som er tabte i deres oprindelige Betydning, bruges paa figurlig Maade spøgende eller spottende om aparte udseende (tykke, tynde) Personer, f. Eks. *döljek*, egenlig: Vandbötte, Vandspand (norsk *dulla, dylla*), men paa de fleste Steder, hvor det nu høres, kun om en stor og klodset Kvinde. Vandspanden kaldes dels *a födek* (oldnord. *fata*, Kar), dels *a daffek* (gaelisk *dabhach*, Bryggerkar). Omvendt i Egne, hvor *döljek* betegner Vandspand, bruges *födek* om en stor og klodset Kvinde. — *a høstak* betegner nu ikke længere en Høstak, men sammenligningsvis „en korpulent Kvinde"; paa ganske lignende Maade bruges Ordet *sōdi* (oldnord. *sáta*, en Høstak). En Høstak kaldes med et

---

[1]) *lj* betegner „mouilleret l".

skotsk Ord *a cole* eller *coll.* — En lang og tynd Figur kaldes *a sperrek* eller *spörr* og *a raft* ɔ: Tagsparre, Raft. Tagsparrerne kaldes med et skotsk Ord *de couples.* — *a trölj* (egenlig: en Trold, oldnord. *tröll*) betegner nu en uordenlig og slusket Person; en Trold eller Huldre kaldes med et skotsk Ord *a trow.*

En Art Overtro, som tidligere var meget almindelig paa Shetland, men nu er ved at forsvinde, er den, ifølge hvilken Fiskerne, medens de er paa Søen, ikke tør nævne en Mængde Væsner og Ting ved deres rette Navne, men maa bruge omskrivende Benævnelser. Ogsaa fra andre Lande, f. Eks. Norge, berettes om den samme Skik. Disse shetlandske „Sønavne", som er forskellige for de forskellige Egne og Øer, er for største Delen i norrøn Dialekt — nogle af dem genfindes iblandt de i den yngre Edda meddelte poetiske Navne — og har vel fra først af været en Art religiøse Ord. Idet Havet, som mentes at staa under særlige Guddommes Beskyttelse, var et Element, hvorpaa Fiskerne paa en Maade kunde betegnes som Indtrængere, maatte det blive disse magtpaaliggende at dyrke Havdæmonerne for at stemme dem gunstigt; en Undladelse heraf medførte ifølge Overtroen Mislykke ved Fiskefangsten, om ikke værre Ting. Endnu for et eller to Slægtled tilbage blev det paa Shetland taget meget strengt med Overholdelsen af den nævnte Skik.[1]) At nævne Præsten, Katten, Kniven, Enden paa Fiskesnøren o. l. ved det rette Navn var Forseelser, som gerne medførte en Revselse paa Stedet (f. Eks. i Form af et Ørefigen) for den unge, ubetænksomme Mand, som paa denne Maade ødelagde Dagens Fiskefangst. Naar de omskrivende Ord nu til Dags bruges, er det nærmest skæmtvis.

Der er først og fremmest de egenlige Sønavne, som alle er af en mere eller mindre poetisk Karakter, oftest figurlige Betegnelser. Dernæst er der saadanne, den gamle Dialekt tilhørende, Ord, som er blevne fortrængte fra det daglige Omgangssprog af skotske (engelske) Ord og derpaa som halvglemte har faaet noget mystisk over sig i Befolkningens Øjne, hvilket har ført til deres Optagelse iblandt Sønavnene. Eksempelvis kan fremhæves:

Baaden: *de fār* (oldnord. *far*, Befordring). — Masten: *de steng* eller *stong* ɔ: Stangen. — For „Sejl" sagdes „Klud". — Fiskelinen:

[1]) I en lignende Overtro bunder den Skik, ifølge hvilken Jægerne i Danmark benytter et eget teknisk Sprog under Jagten, og ligeledes Forbudet mod at nævne Ordet „Vand" ved Brygning (i Jylland siges f. Eks. *løw*), Ordet „Pølse" ved Pølselavning o. s. v.

de redsjkab (egl. Redskabet) eller *de grē(d)* („Grejen"). — Enden paa Fiskesnøren: *de damp* ɔ: Tampen. — Faaret f. Eks. *de kløvin* (Klovdyret, et ældre **kløyfingr*); Hesten f. Eks. *de gjonger* (Gangeren), „Vrinskeren" o. s. v.; Hunden f. Eks. „Bengnaveren"; Katten: *de fudin* (den letfodede), *de kisek* eller *kisert, pusi* („Pus"), *de skāvin* eller *skavnasji* ɔ: Skraberen, Næseskraberen (betegner Maaden, hvorpaa Katten vasker sig med Poten), *de vōler* (Vraaleren, Skrigeren) o. s. v.; Koen f. Eks. „Brøleren", *de hālin (hāler)* ɔ: den med Halen, den langhalede; Svinet: „den bebørstede", „Grynteren", „den graadige", „den, som roder Jorden op" o. l.; Sælhunden f. Eks. *de hōrin* (et ældre **háringr*) ɔ: den behaarede, „Haarfisken" (undertiden med et engelsk Ord: *de hair-fish*). — Gryden: *de grøtek*, almindeligere: *de ring(a)lōdi* ɔ: den, som hænger ved Ringen eller Hanken (oldnord. *loða*, at hænge ved). — Havet: *de djūb* (*dj* = engelsk *j*) ɔ: Dybet, *de ljōg* (oldnord. *lögr*, Vædske, i Poesi: Hav), *de mār* (oldnord. *marr* i Poesi, lat. *mare*). — Ilden f. Eks. *de birtek* (oldnord. *birti, birta*, Klarhed, Glans), *de brenjer*[1]) ɔ: „Brænderen" (den samme Omskrivning forekommer i oldnordisk Poesi), *de ilder* eller *hildin* (af oldnord. *eldr*; den første Form med forstenet Nominativs *-r*, den anden med den tilføjede bestemte Artikel i forstenet Tilstand. — Ildtangen f. Eks. *de kölva, klöven*[2]) (oldnord. *klofi*, kløftet Redskab, Tang). — Kirken: *de bōnhus, benihus* ɔ: Bedehuset. — Kniven: *de skøni* (gaelisk *sgean*, Kniv). — Maanen *de glōm* (oldnord. *glámr*, mat Lys, i Poesi = Maane). — Præsten f. Eks. *de opstānder* ɔ: han, som staar under Gudstjenesten. — Solen f. Eks. *de föger, feger* ɔ: den fagre.

Fisken „Lange" blev kaldt *white* eller „hun selv", Torsken „han selv", Helleflynderen „Fisken" o. s. v.

Foruden det her omtalte Navne-Tabu var der en Mængde Ting, som det paahvilede Fiskeren at iagttage, om han vilde have Held med sig. Naar Baaden var trukken i Søen, maatte man aldrig dreje den imod, men altid med Solens Gang. Naar man gik ned til Stranden, skulde man passe paa, at ens Vej ikke blev krysset af nogen. En Kat var det meget uheldigt at møde, og hvis nogen raabte efter en: „*Cat i' de* „*büddi*" (en Kat i Fiskekurven)!" kunde man lige saa gerne vende om og lade Fiskeriet fare for den Dag. Ja, tidligere tog Fiskerne ofte fastende afsted;

[1]) *nj* betegner „mouilleret n".
[2]) -n er den forstenede bestemte Artikel.

thi (troede man) havde man selv en sulten Mave, traf man ogsaa Fisken med tom Mave og rede til at bide paa Krogen. Paa Knasterne i Veden kunde man undersøge, om Baaden var heldig eller uheldig til Fiskeri.

Af sammenhængende Prøver er kun meget lidt bevaret i den gamle Dialekt og det som oftest i meget forvansket (til Dels haabløst forvansket) Tilstand og uforstaaeligt for Almuen: nogle Stumper af gamle Viser eller Kvad, nogle faa Gaader og Børneramser, nogle Samtalebrudstykker og et Par ordsproglige Talemaader. Det meste heraf tilhører Øerne Unst og Foula. I 1774 blev et temmelig mishandlet Kvad i Norn (indeholdende en mytisk Beretning om en Strid mellem en Orknøjarl og en norsk Konge i Anledning af, at Jarlen havde bortført Kongens Datter) optegnet af den før nævnte Skotte Low efter Diktat af en gammel Bonde paa Foula; og paa samme Ø optegnede ogsaa Low Fadervor i Norn efter Diktat af en gammel Kone. Hermed er Listen over bevaret Litteratur i Norn udtømt. Efter forskellige ældre Forfatteres Beretninger eksisterede der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede mange norrøne Kvad paa Shetland, Kvad, som blev afsungne til en Ringdans. meget lig den, som endnu er brugelig paa Færøerne; men ikke et eneste af dem er blevet optegnet, fraregnet det nys nævnte. For Øernes skotske Præstestand med dens fanatisk-religiøse Puritanisme stod Udryddelsen af denne Art Litteratur som noget særdeles fortjenstfuldt, og Almuen havde heller ingen Sans for Kvadenes Bevarelse, da Forstaaelsen af dem gik tabt tilligemed den norrøne Dialekt. Og da Kvadene uddøde, uddøde ogsaa Ringdansen, som blev afløst af den skotske Reel. Af gamle skandinaviske Melodier er endnu nogle faa tilbage. Iblandt dem er *the Day-dawn*, som fra gammel Tid af er bleven spillet paa Violin hver Juledags Morgen ved Daggry.

Nogen egenlig Litteratur i nyere Shetlandsdialekt er der ikke Tale om. De faa Bøger, som er skrevne helt eller delvis i Dialekt, er: *The Shetland fire-side tales* ved George Stewart, en Del shetlandske Huldresagn og Ammestuehistorier, indrammede i en novellistisk Skildring; *Rasmie's büddie* ved J. J. Haldane Burgess og *Shetland sketches and poems* ved samme Forfatter. For nylig har Burgess udgivet en af den engelske og skotske Presse særdeles vel modtagen Roman *the Viking Path*, som er skreven paa klassisk engelsk og behandler Shetlandsøernes Kolonisation; Bogens

egenlige Kerne er dog den Tids Brydninger imellem Kristendom og Hedentro.

Medens man her i Danmark ikke længere skænker denne fordums Besiddelse en Tanke og knapt ved andet end, at Øerne i sin Tid blev pantsatte til Skotland, tænker den shetlandske Almue stadig paa det fordums Moderland, og jeg fik under min Omrejse idelig det Spørgsmaal stillet, om ikke Danmark snart agtede at købe Shetland tilbage. Skønt Spørgsmaalet om Danmarks Indløsningsret, politisk set, efter saa lang Tids Forløb maa betragtes som dødt, har det dog vedblivende sin historiske Interesse. Fra skotsk Side har Hr. Gilbert Goudie[1]) (af Fødsel Shetlænder) for nylig i en Artikel i *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland* fremdraget Beviser for, at Danmark aldrig (som fra skotsk Side ofte paastaaet) har opgivet denne Indløsningsret. Jeg har gentagne Gange hørt ældre Shetlændere forsikre, at, om det kom til at bero paa en Folkeafstemning, vilde Majoriteten stemme for en Tilbagevenden til Danmark. Dette, tror jeg dog, er overdrevent; mange af dem, hvis Sympatier er afgjort paa Danmarks Side, vilde — ifald Tankeeksperimentet blev til Virkelighed — sikkert nære Betænkelighed ved at give Slip paa de store Fordele, som følger med at høre til det britiske Rige, og navnlig gælder dette den yngre og mere oplyste Generation.

Mere end en Gang er jeg, til Trods for mine Benægtelser, bleven antagen for en Udsending af den danske Regering, og mine Undersøgelser angaaende Resterne af Øernes nordiske Sprog og Traditioner skulde da efter de samme Folks Mening kun danne en Del af det Grundlag, hvorpaa Danmark vilde bygge sine Fordringer om en Genforening.

JAKOB JAKOBSEN.

---

[1]) Bekendt ved adskillige Artikler i *Proceedings* vedrørende Shetland, f. Eks om Øernes gamle Administration, Runestene og Oghamstene, fundne paa Shetland; de shetlandske Vandmøller m. m. Endelig har han i Forening med Islænderen Jón Hjaltalín oversat *Orkneyinga saga* paa engelsk.

EN UBEKENDT.

I.

Det er ganske besynderligt, hvad der nu til Dags bliver kaldt „Kunst“.

Hartlebens Stilgymnastik er Kunst, og Kunst er Nietzsches „Also sprach Zarathustra“, Anton von Werner og Max Klinger er Kunstnere, begge to. Wagner og Leoncavallo arbejder ligeledes i en og samme Kunst.

For imidlertid ikke at anrette alt for stor Forvirring har man inddelt Kunstnerne i „gode“ og „slette“. Men i den sidste Tid har denne Inddeling vist sig utilstrækkelig. Der gives nemlig Kunstnere, som ikke lader sig tvinge ind i de forskellige Komparativ-Kategorier. Saaledes er for Eks. den hele Kritik enig om, at den norske Maler Edvard Munch ingen Kunstner er.

Der gives altsaa ved Siden af Kunsten ogsaa en Ikke-Kunst.

Grunden til denne besynderlige Katalogisering af Kunstværker er det ikke vanskeligt at finde. Man behøver bare at sammenligne et Billede af en af de mest anerkendte tyske „Kunstnere“, Liebermann, med et af en „Ikke-Kunster“ par excellence, Edvard Munch.

Liebermann maler Faar, som de er. Han maler senile Invalider med alle Stupiditetens Kendemærker, altsaa som senile Invalider plejer at være. Han maler Fiskerpiger netop saaledes, som livagtige Fiskerpiger findes i Tusindvis langs Kysten. Han maler ogsaa Træer i Storm og hollandske Landskaber; kun Blomster har han ikke malt, fordi han er en streng Naturalist. Kort sagt: Liebermann maler Naturen sans phrase, beskrivende, pedantisk, uden at bekymre sig om „Meningen“. Han er netop en Natu-

ralist, opvokset i Amerikanismens Tidsalder, Idefattigdommens, Travlhedens og fremfor alt Fotografiapparatets Tid. Han er opdraget i Materialismens Skole, som fornægter Sjælen, fordi endnu ingen har set den, som i Vandet kun ser en kemisk Forbindelse af Ilt og Brint og Livet kun som en stigende og synkende Iltnings- og Udskillelsesproces. Han er kold, uden unyttige Tanker, begaar aldrig den Usømmelighed at komme i Ekstase, og hans Devise er det brillante: Fantasi er Nødhjælp!

Edv. Munch derimod maler Feber og Vision. Han maler Naturen, som den aabenbarer sig for Sjælen i bestemte Stemninger. Hans Træer er voksede ud til kæmpestore Spøgelser. De hvide Birketræer bliver i mørke Nætter for den angstpinte Fantasi til Kæmpeskikkelser indhyllede i hvide Lagener. Han maler en Dødsscene, som han har set som Dreng, netop som den lever i hans Erindring, og denne Erindring maler han med tvingende Magt. Alt, som har grebet den i Dødsatmosfæren ophidsede Barnesjæl, faar Udtryk i den modne Mands Billede: Faderens apoplektisk røde Ansigt, Søsterens af Smerte slappede, af mange gennemvaagede Nætter udtærede Ansigt, hele den tunge, af Lægemidler fyldte Atmosfære og i Baggrunden den kejtede, af Dødens frygtelige Gaade beængstigede Skikkelse af en Dreng, som forsøger at snige sig bort.

Han maler altsaa Erindringer, Visioner, Øjeblikspræparater af Sjælen i en Tilstand, hvori Hjernebevidstheden opløses af en anden, en fremmed: Sjælebevidstheden.

Munch og Liebermann er ikke alene de mest diametrale Poler i Kunsten, de er mere endnu: deres Værker virker som de krasseste Symboler paa vor Kulturepoke, Symboler paa den forbitrede Kamp, som giver vor Tid et saa sælsomt Præg, Kampen mellem Hjernen og Sjælen.

For mig er S j æ l e n nemlig noget helt forskelligt fra H j e r n e n. H j e r n e n er Hverdagen, Matematiken, Logiken. S j æ l e n er en sjælden Festdag, er det regelløse, Lynet, som tilintetgør al Logik. Den er det Organ, som begriber det uendelige og det ufattelige, det Organ, hvori Himmel og Jord flyder i hinanden, det Organ, ved hvis Hjælp en Katharina fra Emmerich, en fuldstændig udannet Kvinde, med den pinligste, næsten arkæologisk Nøjagtighed beskriver de Steder, hvor Kristus led, og skildrer Korsfæstelsesdødens Kvaler med fysiologisk Fagkundskab. Sjælen er den visionære Ekstases og den somnambule Clairvoyances

Organ, Organet for den højeste Erethisme, hvori en Rops har skabt sine Sataniques og en Chopin sin B-moll-Sonate.

For Hjernen er to Gange to fire, for Sjælen kan det samme være en Million, fordi den ingen Intervaller kender hverken i Rummet eller Tiden. For Hjernen eksisterer Genstanden kun i Rummet og i Tiden, for Sjælen eksisterer kun Tingenes genstands-, tid- og rumløse Væsen. Og det for Hjernen utænkelige fuldbyrdes i Sjælen: den afklæder hver Ting alle dens Tilfældigheder, alle de Former, hvori den fremstiller sig for Hjernen. Den ser kun det uforgængelige, det, som bølger fra Pol til Pol, endeløst, uden Maal, det, som bestaar i alle Tider, alle Slægter: alle Tings Grundbestanddel.

Hjernen, det er Materialismen i Videnskaben, Læren om det mindste Kraftmaal, Psykofysiken, Psykologien, som gør Fordring paa at være en „chimie de l'âme", den er Socialismen og de utallige økonomiske Systemer, som gaar ud paa at gøre Menneskene lykkelige ved Arbejdets Kollektivisme, den er Massens Kunst, den tanke- og sjælløse Masses: Naturalismen.

Hjernen, det er den tyske Professor i Psykiatri, det er Bebel, Zola, Liebermann o. s. v., o. s. v., et endeløst Antal, de mange for mange, — de ... alle!

Sjælen, det er Angsten for Dybden, det altid indadvendte Blik, Visionen og Ekstasen. Sjælen er det sjældne Gennembrud af Kræfter og Ævner, begavet med ganske andre Sanseorganer end Hjernen, som kun har de stakkels fem Sanser til sin Raadighed. Sjælen er den Tilstand, hvori hele det milliondelte, sønderrevne Liv bliver til en Enhed og Millioner af Aarhundreder smelter sammen til et Sekund.

Sjælen, det er Rops, Dostojewski, Huysmans, Munch og den, jeg vil tale om, Gustav Vigeland, og faa, meget faa udvalgte, som Mængden hader, fordi den hader Sjælen, de mægtige Tænkere og Profeter, som en Gang stenedes af Mængden, og som nu regnes til Ikke-Kunstnerne.

Dette Had mod Sjælen, dette forbitrede Had mod hvert Sjælefænomen, det være paa Livets eller Kunstens Omraade, dette blinde Had mod Dybden og Gaaden, Kampen mod den ringeste Magtytring fra Sjælen er vor Tids interessanteste kulturhistoriske Fænomen.

Middelalderen kendte ikke denne Kamp. Middelalderen stod under Sjælens Herredømme. Dens Aabenbarelser var for tydelige

til, at end ikke den ringeste Tvivl om Eksistensen af en fra Hjernen helt forskellig Magt kunde hæves. Overalt saa man det overnaturliges og det oversanseliges Indflydelse, overalt en kaotisk Blanding af virkende Kræfter, hvis vis agens var skjult og utilgængelig for den menneskelige Forstaaelse.

Men Sjælens Herredømme var tungt og trykkende. Næsten altid havde den for at komme til Gennembrud mere eller mindre maattet ødelægge Hjernebevidstheden: den enkeltes saakaldte Psykose meddelte sig til Massen. Hver Sandhed, ligegyldig paa hvilket Omraade, aabenbarede sig kun i en smertefuld, visionær Ekstase. Hjernen tydede disse Aabenbarelser urigtig, fordrejede dem og bragte stor Ulykke over Masserne. De uendelig dybe, psykologiske Spirer, som laa til Grund for Djævle- og Heksevæsenet, den visionær-intuitive Erkendelse af Menneskeeksistensens Sammenhæng med Verdensaltet blev i Pøbelens Hænder til en frygtelig Magt, som overgav tusinde og atter tusinde til Baalet. Under Sjælens Herredømme blev alt Kval, Søgen efter Gud, Erkendelsen af det onde, Kampen med Naturens Gaader og de skjulte Tilværelsesgrunde.

Menneskeheden blev træt af den evige Kval og Pine, den søgte efter Befrielse, efter en bekvem Lykke, efter en ny Religion, der skubbede Saligheden hinsides længere ud og til Gengæld stillede i Udsigt en Smule jordisk Lykke.

Den Sjælens Forjættelse, hvormed den overhovedet muliggjorde sit Herredømme: den først saa forlokkende Forjættelse om et Hinsides fuldt af Glæder efter det kvalfulde jordiske Liv mistede lidt efter lidt sin Virkning. Kristendommens uimodsigelige Dogme, som for Resten var taget fra den pessimistiske Oldtid, at Mennesket er født til Kval og Smerte, begyndte at vakle.

Det var Begyndelsen til Enden.

Den dybeste Erkendelse, men samtidig den mest skæbnesvangre: at Livet her paa Jorden kun er Smerte og Kval, afløstes af Hjernens blændende Løgn: her paa Jorden er Lykken.

Menneskeheden begyndte lidt efter lidt at frigøre sig fra Sjælens Herredømme og de tunge Pligter, den paalagde. Allerede Luthers Optræden betyder den ræsonnerende Hjernes Gennembrud, Rationalismens og den sunde Bondeforstands Gennembrud. Men endnu var Sjælen disse Angreb voksen. Imidlertid gentog de sig i Løbet af Aarhundrederne hyppigere og stærkere, de overfladiske og letfærdige Aanders, Encyklopædisternes Aar-

hundrede følger. Med jublende Fornøjelse lytter Massen til en Voltaires Spot; den unge, flade Hjerne bliver stærkere, den faar Pøbelen paa sin Side, der opstaar altid ny Forkæmpere for den, den platte Middelmaadighed erobrer sig altid videre Omraade, indtil endelig Naturvidenskabernes pludselige „Opblomstren“ besegler Sjælelivets Undergang: Hjernen fejrer sine højeste Triumfer, og Hadet mod Sjælen bliver til Tyrens Raseri mod et rødt Klæde.

Mængden har egenlig altid hadet Sjælen.

I Oldtiden kendte man endnu ikke de oplysende, populære naturvidenskabelige Smaaskrifter, og Mængden ærede de enkelte Individer, som var delagtige i det transcendentale Sjæleliv, af Angst for deres Magt, som under visse Omstændigheder kunde være meget farlig, maaske ogsaa til Dels af en hemmelig Gru for de ukendte, gaadefulde Kræfter, som de selv ikke besad. En Sokrates kunde endnu i fuldt Alvor fortælle, at hans Visdom var inspireret af en Dæmon uden at blive udlet af sin forholdsvis meget oplyste Samtid.

Middelalderens Plebs blev frækkere. Under Indflydelsen af den kristelige Lære, som Manichæismen vel har fattet dybest, Læren om den androgyne Gud, det ondes og det godes Gud, skiller den de sjælelige Fænomener i en hvid og en sort Magi: Den ærer Helgenerne, fordi den haaber paa Fordele af dem, og straffer med Døden dem, af hvem den kun venter det onde: Troldmændene, Videnskabens og Filosofiens Fædre, som forskede i Dybderne og som trods sin naive Nomenklatur havde en mange Gange dybere Opfattelse af Naturen og dens Gaader end alle vore kortsynede Lærde.

Men aldrig var Pøbelens Had mod Sjælen intensere end nu til Dags under Naturvidenskabernes og Pengenes absolute Herredømme. Med heftigt Raseri bliver det sjælelige forfulgt og udryddet. I Videnskaben er det store Løsen: Kendsgerning! Kendsgerning! Kendsgerning! En Crookes, Zøllner, Wallace, Ulrici bliver udlete og anses for modne til et Galehus. I Politiken og i det offenlige Liv: Bornerthed, Penge og Tragten efter Lykke. Dog de højeste Triumfer fejrer Mængden i Kunsten, i Naturalismens Kunst.

Naturalismen, den sidste Etappe i den trinvise Ødelæggelse af Sjælen, er den moderne Mængdes endelige Kunstideal. Vistnok har den fattet Ordet for trangt og har kun overført det paa en

vis Art Teknik. Konsekvent skulde den anvende det paa Kunstens hele Omraade, thi Naturalismen er Forretningsmandens Kunst — og hvem er ikke nu til Dags Forretningsmand? — og Naturalismen skal fremstille Ting, som netop kan kontroleres af Borgerens Hjerne.

Naturalismen er „Kendsgerningen“ i Kunsten, ligegyldig om denne Kendsgerning fremstilles af en Defregger eller en Liebermann, en Vermehren eller en Otto Bache.

„Naturalismen“, som de borgerlige Kritikere opfatter den, er kun et trangere Begreb, bare en St. Veitsdans af den overmodige Hjerne. „Fantasi er Nødhjælp!“ Efter den berømte Zolaske Formel bliver altsaa kun Temperamentet tilbage. Men selv Temperamentet er kun en Frase. Til Naturalismen behøver man i Litteraturen Notisbogen, i Maleri og Skulptur et godt Øje og en sikker Haand. En almindelig Soldat behøver som bekendt heller ikke mere og det er et sælsomt Tilfælde, at vor Tids mest karakteristiske Fænomener, Militarismen og Naturalismen, mødes i de samme Fordringer: begge betyder Individualitetens Undergang og Kasernens stupide Uniformering.

Før var det kun den gudbenaadede, som udøvede Kunst: Profeten, som lukkede sig inde i en Bjærghule for at give sig hen til den befriede Sjæls Visioner, Anakoreten, som levede i Ørkenen og i Ensomheden. I den græske Oldtid var Digteren en af Mania besat, en dyster Ekstatiker. Tænken var helligt, og en Sokrates mærkede i sin Inspirationsekstase ikke, at han stod med nøgne Fødder i høj Sne.

Middelalderens Kunstner forberedte sin Sjæl ved dagelang Bøn og Faste; i dybeste Prostration bønfaldt han den Helligaand om Oplysningens Naade, før han gik til sit Værk.

Kunstneren fra i Dag behøver andre Forberedelser. Han er sunken ned til en Reporter, der snuser efter Sjælen paa Gaderne, i Fabrikerne og i de riges Saloner. Oplysningens hellige Paraklet er for ham Fotografiapparatet og den stærkeste Bevæggrund til at skabe er hans Pengemangel.

Hvem kan ikke nu til Dags blive Kunstner? Og selv at blive et Geni er ikke saa vanskeligt: betegnende for vor moderne Kunstopfatning er det store Ord: Geni er Flid.

Afsides fra denne Kunstens „profanum vulgus“ gaar de udstødte, Ikke-Kunstnerne, de hellige Agni-Præster, som ofrer til Sjælen, de faa, i hvilke forgangne Tiders Tradition om Kunstens

Hellighed lever stærkere end nogen Sinde. de faa, som kun skaber i Øjeblikke af den intenseste Sjælens Opsving, den fremmede Sjæls smerteligste Gennembrud: de ny Profeter, som forkynder Sjælens evige Tilbagekomst, de naaderige Mystikere, som ikke ser Verden gennem Øjet og Øret, men gennem Sjælens hemmelighedsfulde Organ, det syntetiserende Organ, som kun ser det evige og uforgængelige og kun fatter Tingenes Væsen.

Kvinden hos en Félicien Rops er den Kvinde, som staar udenfor hver Tilfældighed og hver Tid, Kvindens Architypus: Hekate, Medea, saavel Apokalypsens som Forbrydelsens Kvinde, den Kvinde, som engang blev viet til Præstinde, og den, som kyssede Djævelens Bag, den Kvinde, som forløser Menneskeheden ved Mandens Kraft, og den, som trækker den samme Menneskehed ned i Smuds og Forraadnelse.

Dette Rops' Værk staar paa samme Trin som en Schopenhauers. Hans Raderinger er et mægtigt, filosofisk System, kun endnu dybere og smerteligere end den vise Frankfurters, fordi det ikke er bygget op paa Følgen, men paa Aarsagen: Kønnet, som først har avlet „Viljen". Og tusind Bind om Kvindens Inferioritet eller Superioritet opvejer ikke et Stykke af hans seksuelle Pessimisme. Rops har udtømt Kvindens Psykologi med en Dristighed og en Dybde, imod hvilken en Strindbergs Kvindehad tager sig ud som en tugtet Skoledrengs Hævnlyst.

Manden, som en Goya ser ham i sine „Cappriccios", er ingen bestemt Mand. Det er ikke Spanieren fra forrige Aarhundrede, trods hans Dragt. Det er heller ikke Goyas utallige Fjender, som en dybsindig Kunsthistoriker formoder, fordi han kun kunde se satiriske Karikaturer. Det er den evig latterlige Adam, som med Glæde vil sælge sin Sjæl til Satan for Kønsnydelsens latterlige Femsekunders-Pris, den evig latterlige Paafugl, som tripper omkring Hunnen og vifter med sine straalende Halefjer. Det er Hanhunden, som milevidt lugter Hunhunden og løber efter den, det er det dumme Kønsbestie af en Mand, som tages ved Næsen af den kønssvagere Hun, bedrages og lyves for, spændes for Arbejdsploven sammen med Oksen og trækkes ind i Forbrydelsen. Den Goya'ske Mand er Æselet, Svinet og fremfor alt den latterligste af alle Dyr: Bukken. Det er Manden som Kønsdyr, set gennem en Magiers Øjne, som frygter for at se sin Mandssjæl tilsmudset og nedværdiget af Kvinden, en Magiers, som gennem en Janus de

Villiers Mund profetisk forkynder: „Chaque fois que tu aimes une femme, tu meurs d'autant.“

Félix Vallotons Portræt af Schumann er næppe Schumann, som hans Samtidige saa ham. Saadan saa han vel aldrig ud. Men det er Schumanns Sjæl, som den i Introduktionen til Fis-moll Sonaten smertelig grubler i Resignation, som den i Fis-moll Novelletten svajer frem og tilbage uden Maal og Med i vide, forvildede Krese for pludselig i vilde Spring at opføre en St. Veitsdans-Tarantel. Og det er Ikke-Kunstnerens mægtige Kunst at opløse en fremmed Sjæl i sig, langsomt at lade den samle sig paany og forme den til et Ansigt, at tvinge Sjælen, Sjælen og dens hele Liv i et Par Streger.

Disse Kunstnere bliver aldrig forstaaede af Mængden og tør heller ikke blive det for Forplantelsens og Formerelsens Skyld, for den fremtidige Trivsels Skyld.

Disse Kunstnere er de „umoralske“, de „obscøne“. Deres Værker hensmuldrer i „l'enfer de bibliothèques“ eller de ødelægges i Museernes Kældere.

Om en af disse benaadede, en for hvem Sjælen har aabnet sig og aabenbaret uudsigelige Hemmeligheder, vil jeg tale. Det er Billedhuggeren Gustav Vigeland.

II.

Gustav Vigeland er født i Norge. Det er de lyse Nætters Land, Fjældenes Land, et Land, fuldt af Alvor og af en haard, tung Melankoli. Det er Europas mest tragiske Land. Den Smule Jord, som Bjærgene havde dannet gennem Millioner af Aar, blev af Gletscherne baaret bort over Havet og danner nu det frugtbare Friesland og Holland. Atter begyndte Jordsamlingen, og af den nydannede Jordskorpe voksede Skove op, endeløse melankolske Naaletræs-Skove.

Og denne Melankoli føler man aldrig saa stærkt som om Høsten. Naar de faa Løvtræer i Oktober staar nøgne og Jorden dækkes med raadnende Blade, naar en evig, ugelang Regn risler ned over Vinduesruderne, naar man i Maaneder ikke faar Solen at se, bare Taage, evig Taage, da bliver der uudholdelig tungt og trangt i denne øde Ensomhed. Man er som lukket ude fra Verden. Altid de samme Ansigter, og hele Dagen det samme

gule Lampelys. Menneskene gaar stille og ordknappe omkring, og nærmeste Nabo er ofte en Mil borte.

Og i dette Øde, i denne Regnets Hulken og Jamren, under denne blytunge Taagehimmel, en Himmel, som selv inde i Værelset hviler tungt paa ens Hoved, begynder den ellers saa fornuftige, saa fast sammenføjede Nordmands Sjæl at glide langsomt fra hinanden. Onde, mørke Tanker stiger op som Bobler i en Sump. Ukendte Følelseskomplekser kryber frem fra hemmelige Sjælsafgrunde, Hjernen mister lidt efter lidt Kontrollen, og det nøgne, hidtil ukendte Sjæleliv faar Herredømmet. Han mister Kraften til at dæmme op imod det frygtelige; han opgiver at værge sig mod sit Hjertes Sørgmodighed. Den støvede Bibel bliver igen hentet frem, Manden sænker sig ned i Guds Ord, han gransker hvert Ord, han vender og drejer det, han mister Ordets Mening, han søger atter at finde sig til Rette, men det er allerede for sent. Og Hjertet ransages i dets hemmeligste Folder, hele Livet gennemleves, hver Tanke gennemtænkes endnu engang, og Angsten og Fortvivlelsen stiger bestandig: overalt Synd, Synd i hver Handling, i hver Tanke, og hvad der ikke er Synd, det bliver gjort til Synd af den forvildede, grublende Hjerne, og for dette Overmaal af Synd gives der ingen Barmhjertighed, ingen Tilgivelse. Den bibelske Jehovas strenge Ansigt stiger op for ham, hin Jahveh, som kun kender Straf og Hævn. Intet hjælper! Satan, alle fortvivledes Trøster, hugger sig med Kløerne fast i Sjælen, den orgiastiske Følelse af Forbandelsen, af den evige Død kiler sig ind i hver Sjælepore. Nu er alt ligegyldigt: ingen Soning, ingen Bod kan mere frelse den fordømte Sjæl. Og Dage fulde af fortvivlet Grublen afløser Dage fulde af fortvivlet Drukkenskab. Da man dog nu engang er hjemfalden til Satan, er det jo ligegyldigt, hvilke Synder man endnu hober paa sig.

Dette Udslag af Sjælssygdom, der, som det synes, kun forekommer i germaniske Lande, optræder undertiden som Massepsykose. Menneskene i en hel Egn kan i Maaneder vente paa Dommedag i den mest fortvivlede Angsttilstand, som for Eks. i Angedal Vinteren 1887.

Allerede mange germaniske Kunstnere har befattet sig med denne Fremtoning. Den vilde, fanatiske Calvinist, Jan Luyken, har fremstillet den af Fortvivlelse martrede Sjæls Skræk og Angstdelirier i en Mængde Gravurer. Arne Garborg har skildret denne sjælelige Proces med stor Virkning i „Fred“, en af de mest sjæl-

fulde Bøger, som findes. Huysmans, af Oprindelse og Følemaade helt igennem German, beskriver i sin „En route“ dette Følelseskomplekses intenseste, kvalfuldeste Former. I denne Atmosfære af Tvivl og Fortvivlelse, denne haarde, indbildte Vilje til det Onde, denne ødelæggende Sønderknuselse har den unge Vigeland undfanget sine Værker.

Hans hele kunstneriske Daad har sin Rod i en i Smertensdelirier pisket Sjæls Fortvivlelse. Overalt samme Følelse, der gaar ud over alle Følelser og taber sig i Evighedens Afgrunde: Følelsen af Mørket, Fordømmelsen, af at være udstødt, Følelsen af den evige Død. Og over alt, hvad han har skabt, hviler den blytunge Himmel og Jehovas hævnende Vrede. Og ud af alt stirrer en Pessimists Øje, som ikke kan se andet i Livet end Smerte og Brutalitet.

Allerede hans første Værk var karakteristisk for hans hele Livsopfatning. Det hedder: „Forbandet“.

En Mand, Adam, med Næven stukket ind i Munden for at kvæle sin Fortvivlelse, for at bide Raseriet og Smerten i sig, løber sanseløs foran sin Hustru og sit Afkom, Kain, det ondes Fader, Satans og hans Herredømmes Forkynder, trodsig, ubekymret, næsten glad, et Barn endnu, dog føler han allerede i Sjælen den stolte Bevidsthed om at være udkaaret til at saa det onde ud over Verden, det onde, hvori alt Liv opstaar.

Men det, hvori allerede Kunstnerens hele Storhed aabenbarer sig, er Eva. Ved den ene Haand slæber hun Kain, og ved sit Bryst bærer hun Abel, Uskylden, Genfødelsens Aand, Sjælens rensende Chrysam. Hun virker som et mægtigt Symbol paa Kvinden: det store onde, som hun slæber med sig og det lille gode, som hun trykker ind til sig. Hun gaar ud for at *„révéler l'enfer“* som Simon de Montfort siger, men i Aanden drejer hun sig om did, hvor bag hende „Lynene aad hendes Paradis“.

Der er en Bevægelse i Gruppen, en fortvivlet Flugt, man føler bag disse Mennesker Erkeengelen, som pisker dem afsted i denne sanseløse Flugt, Erkeengelen: den frygtelige, maniakalske Erindring, som i Smertens tungeste Timer hvirvler gennem Hjernen med den nydte Lykkes mest besnærende Visioner. Et kun til Trøst: en Hund, som hylende løber med; den eneste Ven, den eneste, som er bleven de fordømte tro i Ulykken.

Det, som nu følger, synes at være de udstødtes Monografi, de Menneskers, som af Længsel efter det tabte Paradis forfalder

til Syndens, Utugtens og Forbrydelsens Djævel: Historien om den elendige, fordømte Adamsyngel, befængt med en Arvesynd, som ingen Daab, ingen Bod kan sone, befængt med Fædrenes Synder, som hævner sig i Millioner Led, viet til Undergang ved Guds frygteligste Forbandelse: at maatte leve.

Og denne Forbandelse stiger frem for os i hele sin Magt: her, et Par sanseløst drukne Mennesker. De raver frem og falder tilbage. Foran dem maaske en Afgrund, som de i næste Øjeblik vælter sig ned i for at knuses mod Stenene. Og over dem en bedende Kvinde, som anraaber Gud om Beskyttelse og Naade for disse Mennesker. Det er ingen Bøn mere, det er det vilde Skrig fra et Menneske, som intet Haab mere ejer, men som bønfalder om Underet. Sjælens Kampe har knækket den hele Skikkelse, hendes Hænder knuges sammen for snart igen at løse sig i den slappe Resignation: Herre, din Vilje ske!

Hist skriger en Mand efter Forløsning, en Delirant, besat af tusinde Djævle, opædt af deres Bid. Det er Menneskehedens hele grufulde *là-bas*, som skriger ud af dette kvalfulde, fordrejede Ansigt, en Menneskehed, forbrændt af Himmelen, som spyr Ild og Pest ud over Jorden, ombølget af Helvedets Flammer, som aabner sig for dens Fødder. Skikkelsen virker som et Symbol paa fordums Tider, da Skarer af Flagellanter drog gennem Byerne og sønderflængede deres Rygge i ekstatisk Vanvid, da Bander af vilde Bestier, Bander af udhungrede Bønder plyndrede og brændte Herregaardene og tørstede efter Mord. Tider, i hvilke Menneskehedens evige Trang til Delirier rasede kvalfuldt ud i Sabbatens Konvulsioner, for atter at synke tilbage i Fortvivlelsens Stupiditet uden Erindringer, uden Fremtid og uden Gud.

Den sidste Gruppe viser Mennesket, der er blevet træt af at anraabe Gud, som er døv for alle Klager og alle Smerter. Den gamle Mands Øjne er lukkede, Ansigtsmusklerne slappede, hele Skikkelsen sammensunken. Hans Datter strækker sig som for at opfange den stakkels Ruin i sine Arme, men hendes vidt opspærrede Øjne kender heller intet Haab mere, ser ingen Udvej. Det er endnu kun Barnets instinktive Pligtfølelse: hun maa støtte Faderen til det sidste, være ham en Moder. Og saa staar de begge der i sløv Venten paa det sidste Naadestød; et Suk glider over deres Læber: bare Enden vilde komme!

Og Enden kommer, Døden, men ikke stille, ikke som en Forløsning, men som Begyndelsen til ny Skræk, ny Kvaler: En

gammel Mand ligger død, udstrakt paa Jorden. Og bøjet over ham, som vilde hun styrte sig ned over den stivnede Skikkelse og kalde ham tilbage til Livet i en konvulsivisk Omfavnelse, staar en gammel Kvinde. Hun stirrer paa Liget, hun sluger det med Øjnene, hvori Vanvidet lurer. Hun kan ikke forstaa denne den frygteligste af alle Livsgaader.

Men dette Moment med sin grufulde Tragik, som staar paa Randen af Vanvidets Afgrund, kunde kun en Kunstner give, som næsten automatisk, med en Ekstatikers somnambule Sikkerhed, formaar at give det indvortes skuede Form. Der gives intet Udtryk for Smertens umaalelige Omraade, som Vigeland ikke har formet: fra den enkleste Angsttilstand til den højeste Fortvivlelse, som ytrer sig i et dyrisk Skrig, fra den rastløse Uro, som søger at kvæle Smerten i meningsløse, unyttige Bevægelser, til det idiotiske, tankeløse Grubleris Sløvhed, fra det hulkende Raab efter Forløsning til de forvildede Delirier, hvori man skriger Blasfemier ud og anraaber Satan, som gør det onde for det ondes Skyld.

Og endelig den moderne Menneskeheds Kræftsaar, Livsangsten: Tre Skikkelser i en Hvirveldans over Dødens Afgrund. De styrter ned i Livets Malstrøm, over Hals og Hoved, sanseløst, med den gysende Jubel, som er sig fuldt bevidst, at alt gaar til Grunde. Det er atter Fortvivlelsens Raseri, som bedøver sig i Orgiet, det bevidste Raseri, som køber et Øjebliks Nydelse for en endeløs Fremtid i Helvede. Saaledes raser Menneskeheden, naar dens Undergang er uundgaaelig. Saaledes fejrede Sodomiterne deres Orgier, medens Svovl regnede ned over dem, Sardanapel, før han lod sig brænde inde med sine Kvinder. Midt i Hungerens Kvaler og med den sikre Undergang for Øje bliver Kongen af Zion til et Dyr, hvis Kønsgraadighed ingen Grænse kender, og det profetiske Raab: *après nous le déluge*! lyder bestandig hyppigere, bestandig stærkere, dette Raab, som kun Undergangens Sikkerhed undskylder. Og under dette orgiastiske Skrig, som kun daarlig dækker over Angsten og Fortvivlelsen, ser en af de tre med usigelig Skræk, hvor nær Afgrunden er, over hvilken et af hans Ben allerede svinger.

Og ud i dette jordiske Helvede, i denne Angst og dette Smuds, i denne Sump af Begær og Kvaler, denne Afgrund af Smerte og Brutalitet fører en gammel Kvinde to Børn for at sammenkoble dem med Livet: en Pige og en Gut. Ud i Livets

sanseløse St. Veitsdans fører hun den stakkels, uvidende Yngel, det evige Offer, som slagtes paa Tilværelsens Sabbat til Satans Ære.

Gutten kejtet, forlegen, med et dumt Blik paa det glimrende Kram derude, den lille, dumme Adam, Kvindens fødte Slave, den bedragne og Bedrageren.

Pigen næsten selvbevidst, med et Træk af Smerte om Læberne; hun synes at ane sin Fremtid, hendes Instinkter har vel allerede forraadt hende noget af hendes Bestemmelse.

I andre Værker skildrer Vigeland Kærlighedens moderne Valpurgisnat.

Et af dem er komponeret paa følgende Maade: Manden er sunket ned foran Kvinden og omfatter krampagtig hendes Knæ. Begæret har fortrukket hans Mund konvulsivisk. Man hører de overophidsede Nervers uartikulerede Lyd, man ser ham skælve og hakke Tænder som i Feber. Hun synker halvt hen: med den ene Haand, som er overnaturlig stor, bedækker hun sine Øjne og over Haanden ser man en Pande, kæmpestor, som var den opsvulmet af Selvkamp. Hun vil give sig hen til ham. Hun vil synke hen i Blodets berusende Ekstase, som bare sønderriver Nerverne.

Og bagefter vil hun staa op med det rasende Had mod den Mand, som har taget det, der aldrig kan vindes tilbage: hendes Renhed. Hun vil hade og frygte ham og flygte for ham, og hans Atraa vil vokse, indtil Blodet gyder sig over hans Hjerne og Øjnene fordunkles. Og han vil intet se uden hendes Legeme og intet føle uden hendes Feberglød.

Dette Moment fremstiller Vigeland i et andet Relief:

Manden har naaet den flygtende Kvinde. Hun er sunken i Knæ, afmægtig, udmattet, værgeløs. I et Spring har Manden naaet og grebet hende, hans brutale Haand fatter som en Jærnklo om hendes Legeme. Hendes Hoved har han kastet voldsomt tilbage og han borer sine Læber i hendes Hals. Den levende Vellystsmerte har gennemtrukket og mættet deres Erotik, saa at den ophører at virke som saadan og kun aabner den menneskelige Sjæls umaalelige Afgrunde.

Et af Vigelands Værker staar særlig for mig som uopnaaeligt i sjælelig Kraft: Kvinden knæler, med Hovedet angstfuldt bøjet mod Jorden; hendes lange Haar flyder ned om hende. Over hende ligger Manden ogsaa knælende; med begge Hænder griber

han fast, smertelig fast om hendes Legeme og presser sit Ansigt voldsomt ned i hendes Nakke.

Det er den unge Piges Tragedie — den besejrede viljeløses. Smerten er her potenseret i et noget, som ikke mere er Smerte: en viljeløs Rullen ned i Afgrunden, en viljeløs Given-sig-hen til Syndens og Ødelæggelsens Satan. Hun har kæmpet til sidste Sekund, men hans brutale Vilje har tvunget hende. Dog nu, da han har naaet sin Attraas Maal, nu vover han ikke at tage hende. Han presser hende kun til sig, helst vilde han presse hende helt ind i sig i den fortvivlede Bevidsthed om den sjælelige Tortur.

Smertediliriets højeste Udtryk har Vigeland dog naaet i sin „Tvivler“.

Manden sidder, og i hans Skød gemmer Kvinden sit Hoved. Han synes ikke at mærke det, han støtter Hovedet i sin Haand og ser opad med et Udtryk af overmenneskelig Kval.

Han har indset det unyttige i alle sine Grublerier. Han er besat af de dybeste Mandsinstinkters Dæmon, som fordrer Renhed af Kvinden. Og denne Kvinde har allerede ligget i fremmede Arme; der har været andre, som hun har trykket sig ind til som nu til ham. Denne Tanke er falden i hans Sjæls Jordbund, den har slaaet Rødder og vokser nu i Sjælefeberens tropiske Hede ud til et kæmpestort Ukrudt.

Først var det blot en ubehagelig Fornemmelse. Saa svulmede den op til en smertefuld Hjertekrampe, og nu kan han ikke berøre hende uden at maatte tænke paa de andre under den pinefuldeste Sjælekval. Den kyniske Følelse af Tvivl paa denne Kærlighed, som gik fra den ene til den anden, denne Følelse ikke at være andet i denne Kvindes Liv end en Mellemstation, et Nummer, bliver han ikke mere kvit.

Og midt ind i dette Kærlighedens løsladte Helvede, midt i denne Fortvivlelse, i denne Elskovens Vanvid falder et blændende Lyn! Begærets jublende Triumf, hvori Ekstasen er bleven saa mægtig, at Kvalen dør, en Blodets rasende Stormfanfare, to Sjæles Sammensmelten: En Mand, der holder en Kvinde som et Barn i sine Arme; hun omslynger vildt hans Hals, og deres Læber vil ikke mere slippe hinanden.

Men det hele er kun Tvivlerens syge Længsel. Saaledes vilde han være smeltet sammen med hende, men nu kan han ikke, fordi „de andre“ slider dem fra hinanden. Saaledes vilde han have taget hende i sine Arme, hvis ikke Hadet nu flammede op

i ham, saa han helst vilde kaste hende til Jorden og trampe paa hende.

Det er den smertefuldeste Drøm, en Tvivler kan have, den forblødende Sjæls Agoni.

„Helvede", hvori Vigeland har givet Syntesen og Apoteosen af sin Verdens- og Livsanskuelse, er dog hans mest fuldendte Værk.

III.

„Der vil altid gives ulykkelige iblandt eder," sagde Kristus til sine Apostle, og ingen var mere kaldet til at udtale denne smertelige Erkendelse end netop han, det store Hjerte, som forblødte af Menneskenes Elendighed, Fortvivlelse og Ondskab.

Disse ulykkelige, eller rettere det ulykkelige i hvert Menneske, det er det onde, som er evigere end det gode, det onde, som først maatte skabe sig det gode for at bevise sin frygtelige Magt. Det gode, det er Smertefriheden, Harmonien, Saligheden. Det gode er Gud, men selv Gud var det onde. Jehovah er en vild, hævngerrig Satan, som straffer sin Yngel for de Synder, han selv har indpodet dem. Det primære er det onde, fordi Smerten er det primære.

Ethvert Naturfolks religiøse Kultus er opstaaet af Frygten for det onde, af Angst for Smerten, ja selv den hele Middelalder igennem dyrkedes fortrinsvis Satan.

Satan er i Folkets Bevidsthed mægtigere end Gud; det er Satan og hans Rænker, Folket frygter, ikke Gud.

Gud er egentlig Hjælpemidlet mod det onde, han anraabes kun, naar Satan har taget Mennesket i Besiddelse. Satan er det ondes Adonaï. Han er de fattiges og hungriges Gud, de utilfredses og de ærgerriges, Naturens og Instinkternes, som altid vil det onde, de fordømtes og de søgendes, fordi al Søgen betyder at miste Gud. Satan, det er Kollektivbegrebet for alt det, den guddommelige og menneskelige Lov straffer.

Nietzsche har i geniale Træk tegnet Forbryderens Type for os, den blege, skabende Forbryder, som maa snige sig omkring i Nattens Mørke, fordi al Skaben er at føde ny Smerte under de onde Instinkters Tvang, Ærgerrighedens, Tvivlens, Modsigelses- og Ødelæggelsesviljens, at saa ny Forbrydelser ud over Jorden.

Og paa denne Maade var de alle Syndere og Forbrydere; selv Rabbi Jeschua, som i Fortvivlelse paa Korset skreg op til

sin Fader: hvorfor har du forladt mig! En af Middelalderens dybeste Psykologer Mathias Grünwald har fremstillet ham som „Forbryderen“, som det Menneske, der dør med den kvalfulde Tanke, at han gaar til Grunde for en fiks Idé, Kristus, der pint af umenneskelige Smerter tvivler om sin egen Gudsnatur.

Og paa den anden Side, Hæretikerne, de borgerligste af alle borgerlige, det frisindede Borgerskabs ny Luthere, Strausser og Renan'er, blev de ikke alle, trods deres Bedsteborgerlighed Forbrydere?

De er alle Satans Børn: de, der for en Idés Skyld ofrer Tusinders Fred, Alexander og Napoleon, Ungdomsfordærverne, om de hedder Sokrates eller Schopenhauer, — de, der vover sig i Dybden og elsker det onde, fordi kun det onde er Dybde, Poe og Rops, — de, der elsker Smerten kun for Smertens Skyld og sidder paa Menneskehedens Golgatha, Chopin og Schumann, de jordfødte, de, der graver i den dobbelte Oprindelses Gaade, Smudset og det latterlig ophøjede, kort sagt, alle de, der gaar deres egne Veje, hvad der i guddommelig og menneskelig Forstand er en Forbrydelse.

Og denne Forbryderens evige Prototyp, Pariaens og den fordømtes, Tvivlerens og Anarkistens, er Satan. Satan er den første Filosof og den første Anarkist. Men han er ogsaa Skæbnen, den forstødtes trøstesløse, mørke, kvalfulde Skæbne. Satan lider, han lider altid. „Hvorfor forstyrrer du min Ro?“ spørger han den, som anraaber ham: han har gravet sig saaledes ned i Smerten, at han betragter den som en Hviletilstand.

Den borgerlige Hjerne har udtømt sig i at opkonstruere Love og Betingelser for et lykkeligt Liv. Men disse Love er den menneskelige Dumheds Love. Den borgerlige Etik, eller Læren om den lykkelige og harmoniske Eksistens, er den imbecile Masses Manifest. Englænderne, Spencer i Særdeleshed, er Fader til den dumme socialistiske Paastand, at Mennesket er skabt til Lykke. Men Lykken fordrer en Hjernens Uniformering, en dogmatisk stivnet Livs- og Verdensanskuelse, Lykken fordrer dyriske fysiologiske Funktioner, hvori enhver tilfredsstiller sig paa den samme latterlige Maade.

Naturen selv kender ingen Lykke. Den stigende Udviklings Vej betegnes af Smertens stigende Intensitet, Lidelsens stigende Preponderans. Man vilde gøre Aarsag til Virkning, eller i hvert Fald skille et samtidigt Udviklingskorrelat, hvis man skilte For-

finelse og Kultur fra hinanden og gjorde den sidste ansvarlig for den saakaldte Degeneration.

Degenerationen er netop ingen Degeneration, men et regelmæssigt tilbagevendende og et lige saa nødvendigt Udviklingsfænomen som det saakaldte normale, ja mange Gange nødvendigere, thi det normale det er Dumheden, og „Degenerationen“ det er Geniet. Gives der et Menneske, der led stærkere af Neurastheni, af nervøs Overophidselse, af psykotiske Febertilstande end Protestantismens Profet, det tyske Sprogs Skaber, Morten Luther? Det normale, det er Max Nordau, Massens imbecile Filosof — det degenererede, det er Nietzsche.

Enhver Udvikling karakteriseres ved en særegen Evne til at føle næsten alle Følelsesværdier som Smerte. Og det er ganske naturligt, at vor hastige Aandsudvikling subjektivt genspejler sig som en uafbrudt Række af Kvaler og Lidelsesstationer. Samvittigheden forfines i en forfærdelig Grad, Følelser, som før ikke fandtes, naar nu til en Magt, som driver over i Vanvid — se Vigelands „Tvivler“ — vor Hukommelse netop for lidte Smerter er bleven sikrere og stærkere; kun Kvinderne glemmer deres Fødselsveer. Angsten for Smerten, som vokser i Erindringen, stiger til Delirium, og med hver Dag bliver Livet udsigtsløsere og mere trykkende.

Hjernen har mistet Evnen til at tro. Den overudviklede Hjerne har mistet enhver Støtte, den tvivler paa alt, men samtidig kan den lægge alt til Rette og opgøre det hele Livs Facit: Angst for Smerte, Angst for Livet, som kun bestaar af Smerte, Angst for Døden. Alt bliver Angst, Uro og Kval.

Og denne Kraft, der arbejder paa at skabe disse sjælelige Marterredskaber, denne Udviklingens Gang i Retning af den intenseste Smertefølelse: alt dette er Satan.

Middelalderens Satan var fortvivlet, og hans Fortvivlelse avlede det onde. Den moderne Satan skaber det onde, fordi han maa, og det er hans Fortvivlelse. Den moderne Satan, det er den Magt, som gaar over Verden, hidset af en berusende, dæmonisk Drift, som saar Fortvivlelse og Undergang, og som af den samme dunkle Drift bringes til at registrere, protokolere sine Forbrydelser: en Magt, der ikke som i Middelalderen følte en orgiastisk Glæde ved det onde, men som i dyster Magtesløshed grubler over denne Bestemmelse at maatte avle Forbrydelsen.

Naturen, Skæbnen, Instinktet, det hele maal- og meningsløse Liv over os, der altid kun vækker forbryderiske, ødelæggende Instinkter til Live i os, alt dette er Satan, som Vigeland har opfattet og fremstillet ham, Satan, Livshelvedets Behersker.

Den naive Middelalder troede at gøre Satan frygtelig ved at fremstille ham som en Bastard af Menneske og Dyr. Og deri følges Middelalderen af en Skare fantasiløse Symbolister, som ønsker at skræmme de brave Borgere med deres Skrækkebilleder. Middelalderens Satan har et Bukkeansigt med stor Ørnenæse, kvindelige, slapt nedhængende Bryster, Underkrop af et eller andet Dyr, mest Bukkeben eller Hestefødder.

Félicien Rops var den første, der brød med denne Tradition. Men hans Satan er altid kun Utugtens Dæmon, det seksuelle Orgies Dæmon. Han er en Blanding af de moderne sorte Messers Præst, Docre, og en skamløs, elskværdig-ondskabsfuld Slyngel, en Blanding af en udlevet Débaucheur og en Kobler. Rops foragter egentlig Satan, han bunder med sin Dannelse i Baudelaires uærlige, halv fortvivlede, halv skeptiske Satan-Kultus. Der har vel foresvævet Wiertz Ideen om en det hele Liv beherskende Satan i hans storartet anlagte Billede: Napoleon i Helvede. Men den første, der med genial Sikkerhed og fuld Bevidsthed har skabt den moderne Satan: Satan-Gud, Satan-Instinkt, Satan-Natur, er Gustav Vigeland.

Midt i et uhyre Relief sidder hans Satan med Ansigtet fast presset i de krampagtig knyttede Hænder. Panden bred, mægtig, med to store Knuder, furet af indre Kvaler, Læberne pressede haardt mod hinanden, med Øjne, som stirrer dumpt ud af to mørke Huler under stærke Bryn, Øjne, hvori en almægtig, skummel, tavs Sjæl er størknet i kvalte Fortvivlelsesskrig. Saaledes sidder han der, en Herkules, der fortæres af Nessus-Skjorten uden at udstøde en Lyd, en tusindfold potenseret Napoleon, der midt blandt tusind lemlæstede Lig med grusom Smerte tænker paa de tusind, som endnu maa ofres. Det er Satan-Geniet, som maa ødelægge for at finde ny Midler til Ødelæggelse, det er Satan-Gud, der føler en Moder Heimarmene, en Overhjerne, herske over sig, en Overhjerne, som fører og regerer ham og tvinger ham til bestandig ny Ofrer og Forbrydelser.

Rundt om denne Satan raser en Malstrøm af Mennesker. De trænges omkring ham. De støder hinanden ned for at naa op. Skrigende Hænder strækker sig mod ham, omfatter

krampagtig hans Trone. Fra højre flyder Strømmen og deler sig i Forgrunden. Her: et vildt sammenslynget Menneskevirvar, et Kæmpelegeme, som svinger sig op mod Satan med hundrede Hænder, Hoveder, Ben, Bryster, skrigende Helvedets „De profundis“: Libera nos Satan! — Der: en Hob Legemer over hinanden, i hinanden. De slider i hinanden, de træder og tramper paa hinanden: et Kæmpesymbol paa den brutaleste, mest dyriske af alle Kampe: Kampen for Tilværelsen. — Længere mod venstre aftager dette Raseris Strøm; der er kun Mennesker, som stirrer sløvt hen for sig, Mennesker med den dump Bevidsthed om alle deres Anstrengelsers Hensigtsløshed.

Alle er de der, Satans usalige Børn: Mennesker af enhver Alder, Mænd og Ynglinge og Oldinge, gamle Kvinder og unge Piger, ingen mangler i denne Fortvivlelsesmesse.

Der er den sløve Skøge fra Gaden, som har mistet Følelsen af Væmmelse for Smudset og nu stirrer paa Satan med dyriske Øjne, med dum, fræk Mund. Der er Ægteskabsbrydersken, som „zuerst durch die Ehe gebrochen wurde, bevor sie die Ehe brach,“ som Nietzsche siger. Hun føler sig ren og stolt og stiger op med sin elskede i alvorlig Ro. Der er en gammel Vellystning, om hvis Hals en Kvinde klamrer sig, idet hun voldsomt trækker ham ned. Et Søskendepar, som lever i Blodskam, Koblersken, som har solgt sin Datter paa det store Kødmarked, Giftblandersken og Barnemordersken, — alle, alle, som ofrer paa Utugtens, Vellystens og Forbrydelsens Alter. — Der er Børsspekulanten, som lever af tusind ruinerede Eksistensers Sved og Blod, Kærlighedens Martyr, hvis Rygmarv Giften aad. Alle, alle er de der, Skurken og Verdensforbedreren, en Spinoza og en Ravachol, Arbejderen og Præsten, Skøgen og den Kvinde, som Kærligheden knækkede.

Dantes „Divina Comedia“ er et pædagogisk Værk, en social Satire ved Siden af denne vanvittige Intensitet, denne skrigende, forblødende Agoni. Huysmans kunde ikke skildre Livssmerten vildere, brutalere, end Vigeland her har gjort. Og Hoffmanns Delirier virker som almindelig Hysteri mod disse en besats dyriske Kvaler.

Endnu et Par Mennesker af dette Kaos af Satansyngel:

Dybt nede ses Overdelen af en Kvinde. Hun er rolig, med en spændt, næsten ekstatisk Ro. Det er Heksen, som kun kender en Gud: Satan. En Palladistinde, som aldrig har troet paa nogen anden Gud. — Ubekymret om Trængslen og Menneskene omkring ser en gammel Mand ned paa Vrimmelen med alvorlig,

næsten nysgerrig Ro. Det er Videnskabens Fader, en Cornelius Agrippa, der kender alle Forbrydelser og selv føler dyb Sympati med dem, der maa sky Dagslyset. En Agrippa, som ved alt, og som endte sit Livsværk med at tilintetgøre al Viden med en blodig Satire, en Satire, mod hvilken en Heines eller en Voltaires spøgefulde Vittigheder tager sig ud som Cirkusløjer. Det er Aanden, som ingen Love, intet Hjem og ingen Medmennesker anerkender, Aanden af en Lucifer, Revolutionens Skaber, Anarkismens Fader, som foretrækker Satans Herredømme paa Jorden for Guds Herredømme i Himmelen.

Og endelig Satans viljeløse Tjener. I stram Tjenerstilling staar han der med Blikket underdanigst heftet paa Satans Ansigt, som ubekymret, døv mod Ydmyghed og Kryberi stirrer hen for sig i Herskerens Magtfølelse. Selv Satan har sine Lakejer, som han foragter, men som han benytter.

Engang vil Kvalerne tage en Ende, og Satan vil se sit Herredømme truet, men denne Judas er opfindsom, ny Kvaler vil han udsaa, indpode Menneskeheden ny forbryderisk Gift, Satan vil blive mægtigere end nogensinde, han vil styrte Usurpatoren, den gamle Jehovah, og han vil opstaa i ny Magt som Himmelens og Jordens eneste Behersker, han vil fuldbringe Kirkens Profetier som den treenige Satans Paraklet, som Antikrist.

IV.

En Ubekendt har jeg kaldt Vigeland. Jeg tvivler ikke paa, at han før eller senere vil blive nævnt af alle, der gør Fordring paa „Dannelse“ — en Forbandelse, som allerede har ramt Max Klinger — men trods dette vil han altid forblive den uforstaaede, den „ubekendte“, thi den Kilde, hvoraf han øser, vil for Mængden altid være det ubekendte, det uforstaaelige, for hvilket de føler sanseløs Angst og Raseri.

Det er ikke den lidende Masses ubekendte, hin ubekendte, som Jødedommen venter i den kommende Messias, der skal genopbygge det ødelagte Zion, ikke det ubekendte, hvis herlige, tusindaarige Rige Chiliasterne drømte om, ikke Sjælens „gode“ Magt. Nej! Det er det dunkle ubekendte, som Grækerne i dump Anelse om kommende Kvaler søgte at besværge, da de byggede

„αγνωθῳ θεῳ“-templet, det ubekendte, som Kirken i bange Forventning ser i Møde i Antikristens Herredømme.

Den glade, jublende Sjæl er en Uting, et firkantet Hjul. Sjælen er mørk, fordi den er Lidenskaben og Afgrunden, Fordybelsens og Gennembruddets endeløse Smerte.

Denne Sjæl forbliver evig det forhadte ubekendte — og de, i hvis Værker den giver Vidnesbyrd om sin Magt, Seerne, Profeterne, er de eneste ubekendte i Alvidenhedens Tidsalder.

STANISLAW PRZYBYSZEWSKI.

OM „ERINDRINGS-FORVANSKNINGER“.

I.

Hr. Vilhelm Møller har i en Artikel „Erindrings-Forvanskninger“ i dette Tidsskrifts September-Hæfte gjort mig den tvivlsomme Ære at sysselsætte sig med et Par Linier af Indledningen til min Beretning om Henrettelsen af Anders Nielsen Sjællænder, derimod ikke med selve Beretningen, hvori han da formodentlig ikke har troet at finde nogen af de saakaldte „Erindrings-Forvanskninger“.

Hr. Møller, der ikke af egen Erfaring kender Begivenheden, som omtales, holder sig paa sin Maade til Udskrifterne af de i Sagens Anledning optagne Forhør og oplyser efter disse — naivt forekommer det mig, siden saa meget andet er udeladt —, at Skarpretteren med Selskab, Dagen inden Henrettelsen, paa Rejsen fra København til Lolland om Morgenen gentagne Gange „skyndte sig ind i Banegaards-Restaurationen for at faa en Bajer“, at de samme Personer (paa Dampskibsturen til Falster) „sad omkring et Bord og drak bajersk Øl under larmende og højrøstet Passiar“, at „Skarpretter-Selskabet larmede og støjede“, at „Rejseselskabet skal have moret sig med at sidde med Sukkerstænger i Munden som Cigarer“, at „der gik rundt (i Rejseselskabet) en stor Flaske med en farveløs Vædske (Brændevin), hvoraf der blev drukket“, og at Skarpretteren paa et givet Tidspunkt „løb omkring og under Latter raabte paa sin „Kæreste“, hvormed mentes Rakkeren. Endvidere oplyser han efter Forhørene, at Skarpretteren undervejs af sine Ledsagere spøgende benævntes „Petersen“, og at Rakkeren fik Betegnelsen „Petersens Kæreste“.

Sammenholder man det grelle Billede, der nødvendigvis maa læses ud af disse sigtede Forhørsudskrifter (der mangler, som sagt,

adskilligt), med min korte Skildring: Skarpretteren „skaalede under Frokosten (ombord) muntert med sin Medhjælper, Rakkeren", „Stemningen steg ved mere Skaalen", „vi hørte mangen Vittighed om Petersen" o. s. v. (der er i min Indledning en Misforstaaelse, som straks skal blive opklaret), synes der at skulle god Vilje til at finde anden „Forvanskning" i dette end, at mine Betegnelser giver et noget afdæmpet Billede af Faktum.

Men der er Meddelelsen om, at der var 3 Personer i Selskabet, medens der i Virkeligheden var 6. Det er maaske en Forvanskning. Af Forhørsudskrifterne, som altsaa Hr. Møller har læst, fremgaar det imidlertid, at jeg fra første Færd kun har bidt Mærke i 3 Personer — formodenlig de ved de forskellige Lejligheder mest fremtrædende. Og der er „Kassen", som jeg siger udgjorde Skarpretterens Haandbagage og indeholdt Øksen samt tituleredes „Petersen" og tiltaltes „med opmuntrende, næsten kælne Ord", medens det rette Forhold er, at den tilhørte en Handelsrejsende og indeholdt Sukkersager, og at de „opmuntrende, næsten kælne Ord" henvendtes til Skarpretteren og Rakkeren. Skulde der ikke her være en, og det en grov, Erindrings-Forvanskning?

En mærkelig Forvanskning! Hr. Møller burde vist, som den Erindrings-Psykolog, han vil være, her have faaet Betænkeligligheder. Praktisk Psykologi er jo ikke altid som Fod i Hose. Det forholder sig naturligvis saaledes, at jeg, indtil jeg læste Hr. Møllers Referat, har staaet i den Formening, at Kassen var Skarpretterens, at den indeholdt Øksen (Økserne), og at det var Kassen, der blev betegnet med Navnet „Petersen". Der maa ved Kassens Form have været noget, der mindede om Skarpretterens flade Kasse, som jeg kendte fra en tidligere Lejlighed, og et eller andet i de rejsendes Færd maa have givet mig Anledning til at tro, at Navnet „Petersen" fæstedes til den for mig ominøse Kasse og ikke til Skarpretteren. Jeg var jo kun en tilfældig Iagttager, ikke Deltager i Gemytligheden.

Erindrings-Forvanskningerne indskrænker sig altsaa til, at jeg af de 6 drikkende og højrøstede Herrer bestandig kun har lagt Mærke til de 3, hvorpaa det kommer an. Og om Iagttagelsesfejlene er der det at sige, at de ikke vedrører noget af det væsentlige ved Sagen. Billedet i den omtalte lille Indledning, der skal tjene til at gengive de for mig væsenlige Indtryk, der gik forud for og stod i Forbindelse med den ret gruopvækkende Begivenhed, jeg beretter, er korrekt, kun lidt for lyst i Farven.

Hr. Møller, der med nogen Varme tager Skarpretterens Parti mod den „Anklage-Referent“, hvis Referat senere i Artiklen udførlig omtales, burde, forekommer det mig, have været mig erkendtlig for min skaansomme Erindring i Stedet for at betegne den som „indeklemt pikant“. Det ser næsten ud, som om der her havde klemt sig en Smule „Absicht“ ind i den paa et Minimum af rigtig Iagttagelse byggede „saglige“ Artikel, og det klæder ikke.

Da Resten af Hr. Møllers Afhandling ikke vedrører noget, jeg har skrevet, og den, efter hvad der meddeles mig, vil blive belyst af rette vedkommende, skal jeg lade dens friske Dybsindighed være uanfægtet. Kun kan jeg ikke tilbageholde den Mening, at havde Hr. Møller villet eller kunnet anvende lidt fornuftig Kildekritik paa sit Materiale, havde han tabt Lysten til om muligt at udviske Skandalen ved Anders Sjællænders Henrettelse. Lysten er psykologisk forklarlig, men den virker overraskende, hvor den direkte Opfordring ikke er paaberaabt.

I en Anmærkning siger Forfatteren, at han er bleven gjort opmærksom paa, at „man nok overhovedet aldrig her i Danmark har anvendt Soldater til at slutte Kres om Rettersteder“, og han tilføjer: „Det har heller aldrig været Brug paa Landet at indrette Skafot eller særligt Rettersted“. Der er her ved Benyttelsen af Ordet „aldrig“ tilstødt Forfatteren et lille Uheld, som let kunde have været undgaaet. Ved Rasmus Mørkes Henrettelse i Nærheden af Hobro i Januar eller Februar 1881 var der rejst et anseligt Skafot, omkring hvilket en Afdeling Soldater holdt Vagt før og under Straffens Fuldbyrdelse.

Erik Skram.

II.

Professor Vilhelm Møller har i „Tilskuerens“ September-Hæfte villet rehabilitere Skarpretteren og Rakkerknægten i Anledning af de Angreb, som rettedes særlig mod førstnævnte efter den 14 Aar gamle Henrettelse paa Sølvbjærghøj, ved hvilken Delinkventens Hoved først faldt for 3dje Hug.

De Forhør, som afholdtes efter Tildragelsen, har været udlaante Professoren, som bygger en Del — formentlig Psykologi — paa de Modsigelser, der er mellem Vidnerne, skønt disse alle maa formodes at ville Sandheden. Dette er imidlertid gammelkendt. Enhver, der har set Forhør, er fortrolig med slige Uoverensstemmelser, som ogsaa det daglige Liv giver Eksempel paa.

En Paapegen heraf savner al Interesse. Det, der har Betydning, er ikke Modsigelserne, men ud af disse at finde Sandheden. Dog herpaa gøres intet Forsøg.

Artiklen frister derfor ikke til egenlig Diskussion. Men da det af undertegnede selve Henrettelsesdagen nedskrevne under Navn publicerede Referat — som Professorens snurrige Sprog kalder Anklagereferatet — er Genstand for nogle drøje — uforsætlige — Forvanskninger, maa blot en Paapegen af de væsenligste af disse være tilladt.

1. Professoren skriver: Anklagereferenten „paatvang sine Læsere to Opfattelser. For det første, at naar Henrettelsen gik, som den gik, kom det af, at Skarpretteren Dagen forud havde været drukken“. Og han tilføjer siden: „der var Forhold (Uordenen paa Henrettelsesstedet) som afgjort kan have bevirket Skarpretterens Uheld“ — — „for disse Forhold bar han ikke Ansvaret“.

Heri er alt — uforsætlig — Forvanskning. Hvert Ord afviger fra Sandheden.

Artiklen nævner ikke Ordet „drukken“, pointerer netop, at mens Rakkeren var fuld, var Sejstrup, Bødlen, kun „løftet, kendelig paavirket“. Om han var det? Han begynder i Forhørene med en Benægtelse, men konfronteret med Vidnerne anerkender han selv, at han var „noget paavirket af stærke Drikke[1]“, „en Del paavirket af, hvad han havde nydt“.

Mere bør en „Anklagereferent“ ikke forlange, end at Anklagede tiltræder hans Referat.

Paastaas nu virkelig, som Professoren hævder, i Referatet, at kun denne løftede Stemning bar Skylden for Ulykken næste Dag? Aldeles ikke. Efter en Omtale af Uordenen paa Sølvbjærghøj staar der: Altsaa „al Skylden er ikke Skarpretterens. Det var ikke hans Skyld, at han, da han førte Slaget, stod paa glat Sne og ikke paa Træ, og for al den Uorden og Uhygge, som fra først til sidst fulgte Eksekutionen, har han intet Ansvar“, ɔ: alt det Professoren anfører for at svække Referatet, staar i selve dette omtrent med de samme Ord (Professoren: „bar han ikke Ansvaret“. Referatet: „har han intet Ansvar“.)

Dette Aftryk kalder Professor M. for Imødegaaelse. En — uforsætlig — Forvanskning af saa enestaaende Art kunde vel have psykologisk Interesse.

[1]) Forhøret opramser Bajerne, Cognakken, Akvavitten og den gamle Rom. Man faar den største Respekt for Bødlens modtagende Evne i den Retning.

2. For det andet paatvang Anklagereferenten sine Læsere den Opfattelse, at „under hin Rus Dagen forud havde Skarpretteren vakt offenlig Forargelse, dels paa Jærnbaneturen Orehoved-Nakskov dels paa et Nakskov-Hotel, dels endelig om Aftenen paa Nakskov-Banegaard“.

Der staar i Artiklen ikke et Ord om, at han vakte offenlig Forargelse paa Rejsen. Det er Opspind. Det antydes ikke, at han vakte offenlig Forargelse paa Nakskov Hotellet. Det er Paahit.

Til Oplysning om Rejsen blot dette, taget af Forhørene: I den Halvwaggon, hvori Bøddel og Rakker rejste, var en Mand, de efter Udseendet sluttede var Præst. Rakkeren ytrede saa højt, at det kunde høres hen til vedkommende, „at det kunde være morsomt, om han kunde komme til at hugge Hovedet af en Præst, at han (Rakkeren) bare skulde komme paa en Prækestol, saa skulde han nok sige Folk, hvad det var for noget Vrøvl etc. Han sang derhos en Vise af den gemeneste Art, hvis Rim var dannede af lutter uigengivelige Eder. Sejstrup deltog hele Tiden i Passiaren og gav sit Bifald med denne tilkende.“

Dette til Illustration af Professorens Klienter.

Saa er der Optrinet paa Banegaarden. Her erklærer Referatet at Sejstrup vakte Forargelse. Om hvad der foregik, meddeler et Vidne, at Sejstrup spurgte Rakkeren (hvis Bestilling jo er at løfte det afhuggede Hoved op ved Haarene til Mængdens Beskuelse) om, hvad han vilde gøre, „dersom Delinkventen var skaldet“. En nobel Vittighed! Et andet Vidne siger: „De (Sejstrup og hans Selskab) færdedes i Ventesalen og i Perronen, stadig støjende og larmende“ ... „de opførte sig som et Sæt halvfulde, raa Personer, og Sejstrup selv var hverken værre eller bedre end de andre“ ... „der var blandt Folk megen Vrede og Indignation over Sejstrups Opførsel“. Mon Udtrykket Forargelse („offenlig“ er Professorens urigtige Tilføjelse) her skulde være overdrevent?

Endvidere plagede ifølge Referatet Skarpretteren og hans Ven en ved Stationen værende Omnibushest. Professoren skriver, at de Vidner, som havde overværet Scenen, erklærede, at der slet ikke var Tale om Dyrplageri. „Hans Berøring af Hesten synes nærmest at maatte sammenstilles med, at en stikker et Par Fingre i Siden paa en Person, som var kilden. Hovedvidnet angaaende Optrinet var vant til at omgaas Heste, hvilket Anklagereferenten sikkert ikke var.“

Her kulminerer Paalideligheden. Professoren taler om „de Vidner", der overværede Scenen, og om Hovedvidnet, men der er foruden de to, som udførte Plageriet — alt i alt — kun ført ét Vidne, der har overværet Optrinet, og om hans Hestekundskab (han var Gæstgiver) oplyses intet, ejheller om Anklagereferentens Mangel herpaa, ligesom der ikke findes noget som helst om, at det hele svarede til at kilde en Person i Siden. Og saa kommer hertil oven i Købet, at dette ene Vidne ikke ved, om det, han skildrer, gælder Sejstrup og hans Ven, „da han ikke kendte nogen af dem."

Det hele er en Erindrings-Forvanskning af hidtil ukendte Dimensioner.

3. Var i det hele de tre Hug saa megen Staahej værd? Der er dog — meddeler Professoren — et Vidne, der siger: „Det maa anses for et Uheld for Skarpretteren, at han kom til at hugge fejl", men ellers „gik alt saa ordentligt og smukt for sig, som man kunde forlange."

Professoren er vist den eneste, hvis Øren er lukket for den komiske Klang i disse Ord. Han tror, at de „udtrykker Hovedmassen af de (paa Retterstedet) forsamledes Opfattelse."

Det kvasi-videnskabelige i hans „historisk-filosofiske" Artikel ses klarest gennem dette. Han vil rekonstruere Begivenheden af Forhøret alene. Men Forhør har store Mangler. De giver kun den forhørte gennem Dommeren som Medium, refererer ikke den Vending, Vidnet valgte, men de Udtryk, Herredsfogden dikterer, og oplyser kun om de Vidner, han tilsiger. (Herman Bang var tilstede, men blev ikke forhørt). Et Forhør med Bilag er — ogsaa naar den læsende er samvittighedsfuld — et Grundlag, der maa benyttes med Varsomhed, og ofte illustrerer det bedre Dommer og Politi end Vidnet[1]).

Den videnskabelige historiske Kritik lader ingen Kilde ubenyttet. Om Professoren havde fulgt dens Princip, han vilde af Bladene have faaet at vide, hvor stor Harmen paa Henrettelsesstedet var.

„Nationaltidende"s faste Korrespondent (der var Fuldmægtig paa Herredskontoret i Nakskov) skriver: „voldsomme Udbrud af

[1]) En Politibetjent, der faar Ordre til „underhaanden at søge Oplysning om Sejstrups Forhold" indberetter: „Han skal i den sidste Tid have været meget ivrig Arbejder for Tilvejebringelsen af Bidrag til Fædrelandets Forsvar." De Par Ord oplyser meget.

Harme lød overalt.“ En anden Korrespondent i samme Blad meddeler om „stærk oprørt Stemning.“ „Lolland Falsters Folketid.“ taler om „dirrende Harme“ etc. etc.

For øvrigt vilde ogsaa Forhøret, mindre overfladisk læst, have givet Oplysning i denne Retning. Herredsfogden spørger umiddelbart efter Eksekutionen Skarpretteren: „Er De beruset?“ — dette tyder ikke paa Ro — og i selve den officielle, straks indsendte Beretning til Amtet staar: Skarpretteren udførte Henrettelsen „paa en oprørende Maade“, ligesom Vidnerne i Fogedprotokollen, hvor Udtrykket gentages, udtrykkelig tiltræder særlig dette Ord „oprørende“! Men naar endog Autoriteterne taler saadan, vidner det da om „sindig Ligegyldighed?“

I det hele er det efter Professorens Mening ikke værd at tage for meget Hensyn til den dødsdømtes Sjælslidelser. „De følsomme eller sensible maa for hans Vedkommende søge at berolige sig med, at han har da endelig selv voldt sagesløs Mand Dødsangst...“ Han maa da finde sig i, at Staten giver ham, ikke blot Døden, men ogsaa Dødsangsten til Gengæld.

Professor Møller er Elev af Professor Goos — paa dette Punkt at sige. Thi denne, som tidligere med stor Skarpsindighed forkastede Gengældelsesteorien, holder nu paa den. Dog, Eleven gaar langt videre end Mesteren. Tanken om at gengælde Dødsangsten — Konsekvensen heraf er, at Staten skal tage et Øje ud af den, der har udhugget en andens Øje — findes ikke hos Goos. Den er en Levning af tidligere Tiders mere barbariske Opfattelse, et trist Bevis paa, at den moderne Kultur i mange Tilfælde kun er rent titulær.

A. Cantor.

BERLIN SOM STUDIEBY.

(Brudstykke; Indledning til Forelæsninger, der ikke er nedskrevne).

Af Jordens Millionbyer og store Kulturbyer har vi her fra København nærmest til Berlin: Rejsen er kun en Tredjedel af, hvad den er til Paris eller London. Vi kunde maaske ønske det anderledes; thi baade Paris og London er jo langt større og i Forhold dertil rigere paa Mærkværdigheder end Berlin: Paris er desuden morsommere, livligere, brillantere, London mægtigere, mere storartet og ejendommelig. Dertil kommer, at i alt Fald vi ældre Danske har faaet Berlins Nærhed at føle paa en mindre elskværdig Maade; maaske vore Efterkommere kan lære at forvinde Følelsen af, at det var derfra, Danmarks sidste og største politiske Ulykke blev sat i Værk; men selv naar vi næppe saa vidt i Dyden, at Minderne fra hin Tid ikke vedblivende skulde give Preussens og det tyske Riges Hovedstad en noget besk Smag for os. Blandt dens mange Seværdigheder findes jo ogsaa — i Tøjhuset — de erobrede Faner fra Dybbøl.

Men alt dette kan ikke forandre Geografien: Berlin er os alligevel den nærmeste af alle første Rangs Kulturbyer; og vi maatte være endnu dummere, end Tyskerne paastaar, at vi er, — det vil sige: i Krigstider; thi ellers er de jo høflige nok imod os —, hvis vi ikke drog vor Fordel deraf. Ikke mindst af Berlins Kunstmuseer. Vi har i en Dagsrejses Afstand herlige Skatte til Nydelse og Belæring; og at det er den preussiske Stat, som ejer og udstiller dem, kan og bør ikke forhindre os i at annektere dem paa fredelig og aandelig Vis til Bedste for vor egen Udvikling. Der er ingen af Jordklodens Storbyer, der i alle væsenlige Henseender kan gøre

Fordring paa at være Nummer èt, hvad Kunstsamlinger angaar: de har alle deres stærke og deres svage Sider. Og saaledes gaar det ogsaa med Berlin; men den hører dog ubetinget til de ypperste; og staar den tilbage for nogen, saa kan det i hvert Fald kun blive for London og Paris — de italienske, græske og nederlandske Byer taler jeg her ikke om, da man i dem aldeles overvejende kun finder Landets egen kunstneriske Afgrøde.

Det er en bekendt Sag, at de berlinske Kunstsamlingers Karaktermærke blandt Europas øvrige bestaar deri, at man i dem særlig fornemmer Videnskaben som det samlende og ordnende Princip, hvilket staar i Forbindelse med, at de i det hele er forholdsvis nye, tilvejebragte i vort videnskabelig sindede Aarhundrede; desuden er der vel intet Land, hvor Videnskaben er en saa anerkendt Magt som netop Tyskland. I Virkeligheden gives der intet som helst enkelt Sted paa Jorden, der i saa høj Grad som Berlin maa anbefales til Ophold for enhver, der vil indvies i Kunstens Historie; man vil der finde — om ikke altid den fyldigste eller mest glimrende, saa dog den mangesidigste og forholdsvis ligeligste Repræsentation af alt, hvad Kunsten har frembragt. Herved er det vel ikke ganske frit for, at man engang imellem støder paa noget smaat skaaret tysk Pedanteri: i Malerisamlingen f. Eks. ser det somme Tider ud, som om de lærde Direktører særlig havde sat deres Ære i saa vidt muligt at faa ethvert gammelt Kunstnernavn repræsenteret, hvorom Kunstnerleksikonet eller Haandbogen taler; de synes derfor tit at have taget lidt for meget til Takke med Bidlinger af underordnet kunstnerisk Værd: i London og St. Petersborg, i Paris og Madrid har man samlet med en bredere, mere herremandsagtig Sans for store Ting og store Værdier. For saa vidt som de lærde tyske Museumsmænd derved er komne ind paa at betragte Kunstværkerne som Illustrationer til den skrevne og trykte Kunsthistorie — hvad man vel ikke ganske kan sige dem fri for —, saa har de været paa en fejl Vej. Først Kunstværkerne, saa Kunsthistorien! Først den almenmenneskelige Interesse for det udmærkede Værk, saa den lærde historiske eller kritiske Forklaring! Det er Kunstværkerne selv, ikke Bøgerne, som er de virkelige Kilder ikke alene til Nydelsen, men ogsaa til Erkendelsen; det er de udmærkede Kunstværker, som er Kunsthistoriens sande Materiale, hvilket Kunstnernavn de end bærer, ja selv om man slet ikke kan bestemme Kunstnernavnet. Den lærde Interesse for Kunsten er i Virkeligheden ikke af nogen

anden Art eller Natur end den populære Interesse: den fører kun denne videre, oplyser den, klarer den.

Men selv om man herved paapeger en Skyggeside ved det berlinske Museumsvæsen, saa vilde man baade gøre dette og sine egne Interesser højlig Uret, hvis man af den Grund oversaa det rige, skønne og store, som er samlet dernede, alt det, som taler umiddelbart med den store Kunsts henrivende Veltalenhed til ethvert Menneske med aaben Sans og aabent Hjerte. Hvor meget findes der ikke deraf, som Paris og London maa misunde Berlin! Og hvad der muligvis kan findes af lærde Svagheder hos Museumsmændene dernede, opvejes rigelig af udmærkede og solide Egenskaber, som man vanskelig skal finde Magen til andensteds: grundig Lærdom, indøvet Blik, utrættelig Flid og Omsigt i alle Retninger, Iver for at tilvejebringe mærkelige Resultater. Den nuværende Direktør for Malerisamlingen i „Altes Museum“, den navnkundige Wilhelm Bode, har som Kunstsamler i stor Stil og lærd Organisator maaske aldrig haft sin Lige. Med al hans mageløse Detailkundskab viser dog Samlingens Forøgelse i hans Tid, at han paa ingen Maade taber det store og for alle betydningsfulde af Syne.

Jeg ved det af mangeaarig Erfaring: ingensteds i alle Europas Museer træffer man en saadan Studiets og Arbejdets Aand som der. Overgangen er i Særdeleshed slaaende, naar det hændes En at komme til Berlin fra St. Petersborg, „hvor enhver, der studerer, er noget mistænkt for at give sig af med den sorte Kunst“, som vor Landsmand derovre, Thor Lange, engang træffende bemærkede.

Kunstsamlingen i Berlin har jeg for nylig gjort til Genstand for en Serie Forelæsninger ved vort Universitet: Æmnet giver Lejlighed til at gennemgaa saa at sige hele Kunstens Udvikling i et særligt Udtog. Hvad jeg sagde paa disse Forelæsninger, beroede helt igennem paa Selvsyn og Førstehaands Studium af Tingene, men kunde naturligvis ikke gennemgaaende gøre Fordring paa at være nyt eller ubekendt for den, der allerede forud havde gjort Studier over det samme Æmne. Dog var der enkelte Partier af det hele Stof, som ganske særlig havde sat Tanken og Undersøgelsen i Bevægelse hos mig, og om hvilke jeg mener at kunne byde den større Læseverden noget i teoretisk eller kritisk Retning, der „ikke har været i Folk før“, som Matrosen hos Poul Møller udtrykker sig. Det er dette, jeg i det følgende vil meddele, ikke

just nøjagtig i den Form, hvori jeg mundtlig foredrog det, men dog omtrent, kun noget nøjere og skarpere gennemarbejdet.

I Nærheden af Thiergarten og Potsdamer-Platz ligger tæt ved hinanden de to anselige nye Museer: Kunstgewerbe-Museum og Museum für Völkerkunde. Det første, der svarer til vort Kunstindustri-Museum, er anlagt væsenlig med praktisk-kunstneriske Formaal for Øje, til Vejledning for Nutidens egen Kunstindustri. Det er en Samling af lignende Art som det vældige South-Kensington-Museum i London, der dog er adskillige Gange saa stort. En elegant og tækkelig Bygning, et med alsidig Indsigt og Smag udvalgt Indhold, men ikke særdeles imponerende.

Langt betydeligere er efter min Mening „Museum für Völkerkunde“, som paa en Gang svarer til vort etnografiske Museum og vor Samling af forhistoriske Oldsager.

Man erindrer maaske, at Kejser Wilhelm II. i en Tale ved Jubilæumsfesten i afvigte Vinter for det tyske Kejserriges Oprettelse fremsatte Antydninger af, at Tyskland for Fremtiden maatte slaa ind paa en Bane, der vilde gøre det til et „Verdensrige“ — jeg kan ikke anføre hans Udtalelse ordret; men man forstod den i Almindelighed som et Program for en yderligere udvidet Kolonisation i de andre Verdensdele. Dette er nu vistnok noget, som endog den mægtigste Mand maa tale lidt varsomt om — det gaar ikke saa nemt, som man indtil for ganske nylig har ment: den vældige Appetit, de europæiske Stormagter i de sidst forløbne Tiaar har vist efter at sluge Kolonier, afløses mere og mere af beske Erfaringer om, hvor megen Besvær det volder at fordøje Kolonier. Fører man derimod Talen over paa Erkendelsens Omraade og lader den gælde Erhvervelsen af Kundskab til Jordkloden og Menneskeheden paa dens Overflade og om en videnskabelig Fordøjelse af denne Kundskab. saa kan Tyskland ikke alene med Rette kalde sig et Verdensrige, det kan vel endog i denne Henseende gøre Krav paa den første Plads blandt Europas Nationer, og det uagtet dets Beliggenhed og Traditionerne fra Fortiden skulde synes mindre at have begunstiget en Udvikling i denne Retning. Vist er det i alt Fald, at Berlins etnografiske Samlinger i det ovennævnte „Museum für Völkerkunde“ afgjort overgaar de tilsvarende Samlinger i Trocadero-Paladset i Paris og i det britiske Museum i London, for blot at nævne de ypperste. Til Hjemmel herfor støtter jeg mig ikke alene til mit eget Indtryk, men ogsaa til Specialforskeres Udtalelser. — —

— — Man plejer at gøre en betydningsfuld Forskel mellem den Slags Kunst, som man tillægger en virkelig kunstnerisk Interesse, og den Slags, som man kun tilskriver en historisk. Den første er god for alle Mennesker, der blot har almindelig Dannelse, aaben og tilgængelig Sans; den sidste vedkommer kun Fagfolk, særlig os stakkels Kunsthistorikere. Denne Sondring har i Virkeligheden en stor Betydning for Ordningen af Museumsvæsenet i Nutiden.

Imidlertid indrømmer man jo dog, at baade den ene og den anden Art er Kunst, og derfor bliver det paa mange Maader vanskeligt at fastholde Sondringen. Hvori bestaar den egenlig?

For at Kunst skal kunne interessere os umiddelbart som Kunst, maa det forudsættes, at den staar i Niveau med eller over Niveauet af den Kunst, som Europa i Nutiden kan præstere. Derimod hører der en historisk Interesse til, for at man skal have Lyst til at stige ned under dette Niveau: det kan jo ikke forvolde os nogen Nydelse at se det daarligere og ufuldkomnere gjort, som vi selv kunde gøre bedre og fuldkomnere. Den Kunst, som nu kun har historisk Interesse, kan vel, da den fremstod, have hørt til det bedste, man dengang kendte, — men den er nu sunket i Værd, idet Niveauet senere har hævet sig.

Det er nu tit ikke vanskeligt at aflokke den ufuldkomne Kunst Interesse, nemlig i det Tilfælde, at man kan betragte den som Led i en Udvikling, der har ført op til højere og fuldkomnere Resultater: Intet er lærerigere og opbyggeligere end Beskuelsen af en Udvikling. Men uagtet dette kan blive populært, saa er det alligevel ikke umiddelbart: de tidligere Led i Udviklingen maa belyses af det sidste og ypperste Led for ret at blive forstaaede. Den ovenfor omtalte Sondring maa derfor betragtes som staaende ved Magt.

Naar man nu gennemgaar, hvad der findes i Museum für Völkerkunde og hvad der findes i det nærliggende Kunstgewerbe-Museum, vil man se, at meget Stof i det første omtrent lige saa godt kunde være i det andet, og omvendt. Der er f. Eks. japanske Pragtsager begge Steder. Men de udstilles i de to Museer under forskellige Synspunkter. I Völkerkunde-Museet betragtes de som Illustration af Kulturtilstande, der er ejendommelige for en Kultur, som vel kan have sin Skønhed og sine tiltrækkende Sider, men dog væsenlig staar lavere end den europæiske; i Kunst-

gewerbe-Museet er de henstillede, fordi Japanerne i den Retning af Teknik, de repræsenterer, navnlig Kunstindustri, f. Eks. Metalarbejde, staar eller menes at staa højere end Europæerne, saa at altsaa Europæerne kan gaa i Skole hos dem. Det er væsenlig et praktisk Museum, et Skole-Museum, og man kan ikke gaa i Skole hos den, som staar lavere end En selv. — — —

Jul. Lange.

POST FESTUM.

Det gik derinde i Spisestuen, og Fru Siri standsed i sin rastløse Marsch frem og tilbage paa Dagligstuegulvet, satte sig hastig ved Sybordet og greb sit Arbejde.

„Kan jeg faa Lov at gaa ud lidt i Aften, Frue?“ En lang, mager Tjenestepige med hvidt, stort Forklæde og et mørkladent, ejegodt Ansigt, indrammet af en Strimlekappe, viste sig paa Dørtærskelen.

„Ja, Marthe. Gaa De kun.“

„Jeg siger Tak.“ —

„De kan gerne gaa, Marthe,“ vedblev Fru Siri lidt efter. „Bare sæt Teen ind.“

Men Marthe blev staaende med Haanden paa Dørgrebet. Fru Siri syntes, det varede saa længe.

„Vil Fruen ikke ogsaa gaa sig ud en Tur?“ kom det saa overtalende fra Marthe. „Fruen er bleven saa klein og saa mager i Kinderne.“

„Aa nej, Marthe. Jeg har ikke Lyst.“

„Ja, det siger Fruen hver Dag. Nu er det saa grusomt længe, siden Fruen var udenfor Gadedøren.“

„Imorgen skal jeg nok, Marthe.“

„Og Fruen, som altid er vant til at være saa meget ude, og saa meget paa Farten. Fordi om Hr. Munch er rejst bort en Tid, derfor skulde da Fruen ikke sætte sig saaledes nedfor. Hen til Konsul Brandt, eller op til Amtmanden sine?“

„Ja, kanske.“

„Fruen maa ikke ta' det fortrydelig op,“ sagde saa Marthe. „Men Fruen er ikke lig sig.“

„Jeg har heller ikke været rigtig frisk i det sidste.“

Hvorfor gik det Menneske dog ikke, tænkte Fru Siri, mens hun vred sig indvendig og syede flittig. Hun skulde da vel ikke have mere paa Hjerte.

„Jeg skal sige Fruen,“ begyndte Marthe straks efter —

— Aa Gud, hvad kommer nu, vaanded Fru Siri sig —

„Min Søster har faaet et Barn. Hun ligger paa Fødselsstiftelsen.“

Gudskelov, det ikke var noget med mig, tænkte Fru Siri og sukked lettet.

„Hun, som blev gift i Vinter?“ spurgte Fru Siri venlig.

„Nej, ok nej! Det er hende, som Fruen har set, hun, som tjente hos Brandt sine. Det er derfor, det er saa kreperligt. Hun, som har været saa'nt et respekterligt Menneske. Men han skal nok bli tvungen til Ægteskab.“

„Vær ikke med paa det Marthe. Man skal aldrig tvinge Mennesker sammen.“

„Jamen Barnet? Og saa blir jo min Søster et Skumpelskud herefterdags. Det maa da Fruen betænke.“

„Kan det være saa farligt,“ sagde Fru Siri aandsfraværende men tog sig hurtig sammen og tilføjed: „Kan han da gifte sig og vil han?“

„Han hverken kan eller vil, men han skal. Saa'n en Sladot paa 19 Aar, hvor skulde han kunne gifte sig fra? — Det er ham, som er med paa unge Mosjø Brandt sin Kutter.“

„Morten!“

„Ja, just Morten.“

„Den vakre, unge Fyren.“

„Ja pyt,“ sagde Marthe og trak Munden skæv. „Hvad kan det hjælpe?“

„Men hvordan er de kommet sammen? Hun maa da være meget ældre end han. Hvis det da er den Søster, jeg mener?“

„Jeg har kuns den samme. Det vil sige, de andre er døde eller gifte, hvad der kommer ud paa et. — Ja, hun fyldte 33 forleden.“

„Jamen Marthe,“ udbrød Fru Siri og vendte sig helt om paa Stolen. „Hvor kan De da ville have, at de to skal gifte sig. Han kunde jo være hendes Søn.“

„Ja,“ sagde Marthe og saa fortrædelig hen for sig. „Men hvorfor kunde han ikke lade hende være da?“

Eller hun ham, tænkte Fru Siri, men sagde ingenting.

„Vi skal nok se til at faa Barnet ind i et Børnehjem eller sligt noget,“ fortsatte Fru Siri, da Marthe fremdeles blev staaende. „Men gaa nu hen og se til Deres Søster.“

„Ja,“ sagde Marthe. „Nu gaar jeg. Og Tak skal Fruen ha'. Fruen er saa snil. Fruen er ogsaa det eneste Menneske, jeg vilde ha' sagt det til.“

„Ja, nu har vi jo kendt hinanden i 9 Aar,“ sagde Fru Siri, da der var gaaet et halvt Minut og Marthe endnu stod der.

„Ni og et halvt,“ rettede Marthe. „Fruen havde Bryllup den 6te December, og i Dag er det den 8de Juni. Saa det passer. Men hvad jeg vilde sagt — har Fruen hørt fra Hr. Munch?“

„Ja. Jeg havde Brev i Dag.“

„Skriver Hr. Munch om, hvad Tid han kommer?“

„Nej. Han ved ikke selv endnu rigtig.“

„Jaja. Saa gaar jeg da. Farvel Frue.“

„Farvel.“

Da Marthe havde lukket Døren, rejste Fru Siri sig heftig. Hun lagde de knyttede Hænder bag Nakken, løfted det høje, runde Bryst og pusted langt ud. Saa gav hun sig, som før Marthe kom, til at vandre op og ned i den tæt og rigt møblerede Dagligstue.

Her skulde hun sidde og lyve for Marthe. Sige, at hun havde faaet Brev fra sin Mand, naar det ikke var sandt! — — — — — Nej. men hvad tænkte dog den Henrik paa! Nu havde han været borte i 18 Dage og havde kun sendt et eneste Brevkort med Meddelelse om, at han havde lagt Kutteren op i Laurvig og sammen med sine Venner var strøget til Fjelds.

Hvor det var ondt gjort af ham. Han, som vidste, hvordan hun var. Hvilke forfærdelige Fantasier hun fik, naar hun ikke daglig og daglig hørte fra sine kære. Og nu, da begge Gutterne var paa Landet, og hun gik her saa aldeles ene. Til Gutterne havde han skrevet. Det havde de fortalt hende i de Par Smaasedler af Breve, de havde sendt hende.

Men hende lod han aldeles uden Efterretning. — Rigtignok havde hun givet ham et grættent Svar paa hans Brevkort. Men dertil havde der ogsaa været god Grund. Saa opfarende, han havde svaret, da hun havde bedt om Lov til at være med ham. Og saadan som han var styrtet afsted om Morgenen, uden omtrent at sige Farvel til hende.

Var det da for hende, den andens Skyld? Aa pyt nej! Det Tusseri af en Forelskelse var naturligvis forbi. Henrik kunde ikke have saa slet en Smag. Desuden vidste Fru Siri, at hun den anden, denne Nora Bergstrøm, med det unge, sunde, plumpe Ansigt og den uvorne, dinglende Gang, var her hjemme i Kristiania, gik og flaned og slang paa Karl Johan hver eneste Dag.

Nora Bergstrøm. For et plebejisk Navn! Og hvor nøjagtig det svarede til det Indtryk, denne Dame Bergstrøm gav. — —

Aa Gud, hvor det var uudholdeligt at gaa saadan og vente paa Brev, Dag efter Dag. Intet fik hun bestilt. Intet tænkt paa, uden dette ene: at vente paa Brev. Ikke gik hun ud, laaste sig inde. Vilde ikke modtage nogen som helst. For tænk, om Brevet kom, mens hun var ude, eller mens der sad nogen hos hende.

En eneste Gang i Løbet af 14 Dage havde hun været nede paa Gaden for at gaa hen paa Kirkegaarden og se til sin Svigermors Grav. Saa havde hun faaet Øje paa Postbudet, der drejede ned i hendes Gade og gik ind i alle Husene. Forpustet, med bankende Hjerte havde hun skyndt sig hjem. Havde staaet i Entréen, aandeløs lyttende efter Postbudets kendte Skridt. Der var kommen nogen op Trappen. Først syntes hun ikke, det var Postbudet, men lidt efter lidt blev hun vis paa, at det var ham; han, denne pæne, alvorsfulde Mand, med de gyldne Knapper i den blanke, sorte Klædesfrakke og det sirligt børstede Skæg. Hun havde aabnet Entrédøren for at tage imod Brevet, og saa var det en Kone, som falbød Blomster. — Ja, det var en skrækkelig Tilstand. — —

Det var dog mærkeligt, hvor elendig man blev, naar alle var borte fra en. Eller bare den, som var alle. Og naar en intet, intet hørte.

Om Nætterne laa hun vaagen og grubled og grunded og blev overfaldet af en uforklarlig, forfærdelig Angst. Ikke for Henrik, som var borte og stum; ikke for Gutterne, som var paa Landet og havde det godt. Men for noget andet. For noget, som var hende selv, og dog ikke hende selv. Noget, som vilde tage Magten fra hende og gennem grænseløs Lidelse tilintetgøre hende. Hvor skulde hun faa Kraft til at bekæmpe dette uimodstaaeligt fæle og lidelsesfulde, naar ingen og intet hjalp hende? — — Om hun nu laa her og skulde dø. Ikke vilde hun saa vide Muligheds Raad for at kalde Henrik til sig. Skulde altsaa forsvinde uden at have faaet sagt ham det sidste Farvel.

Pludselig kom Taarerne styrtende. Hun bøjede sig sammen og hulkede. Men kun et Øjeblik. Saa rettede hun sig, stampede med Foden og sagde højt: Jeg hader dig, Henrik. Aldrig skal jeg tilgive dig dette. — — —

— — — Men hvis han nu var død — omkommen ved et Ulykkestilfælde deroppe i Fjældene. Sligt hændte jo.

— Nej Snak! Saa vilde det være rygtedes. Om han var omkommen, saa var det jo rent utænkeligt, at hans tre Venner ogsaa skulde være det. Altsaa vilde hun i saa Tilfælde have faaet Besked.

— Nej, han havde det nok brillant der, hvor han var. Leved i Moro og Lystighed, traf Bekendte paa alle Skifterne og strøg afsted over Fjældene lige til Bergen. Det vilde just være By for ham! Der var Damerne saa viltre og imødekommende, og han — dette naive, modtagelige Menneske, der lod sig bedaare af alle og enhver. —

— Jamen, hvorfor kunde hun da ikke give ham Lov til at lade sig bedaare saa meget han vilde? Hvad kom det hende ved. Han var jo, og havde altid været, saa underlig vekt et Mandfolk.

Nej, nej. Ikke føle Bitterhed mod ham. Ikke sætte til det mindste Fnug af den Kærlighed, hun næred til ham. Tænk for en Ørken hendes Liv saa vilde blive. Selv om han ikke mere var glad i hende — det kunde han jo ikke være, naar han aldrig skrev — saa vilde og maatte hun bevare sin Kærlighed til ham. Hun tørred Øjnene og satte sig dybt tilbage i en Lænestol. — —

— — Men det var dog alt for oprørende. Ingen andre Mennesker vilde han have tilladt sig at behandle saaledes. Ingen, til hvem han stod i noget som helst Slags Forhold. Ingen andre end hende. — —

Hvad var dog dette for noget? —

— Aa ja, hun havde jo længe set, at han var meget elskværdigere mod enhver anden end mod hende. Ingen anden kunde virke saa irriterende paa ham. Selv om hun gjorde sig den største Flid og Møje for ikke at støde ham, ja rent ud for at tækkes ham. — — Tænk tækkes ham — hvor ydmygende! Men hun skulde kaste ham fra sig, feje ham ud af sit Hjerte, lade ham sejle sin egen Sø — — —

II.

Det ringede paa Entréklokken, og Fru Siri styrtede ud. Brev! Endelig. Endelig! Gudskelov!

Men da hun aabnede Entrédøren, stod „unge Mosjø Brandt“ der udenfor, bukkende og smilende og med Hatten i Haanden.

„Er det Dem!“

„De ser saa skuffet ud.“

„Jeg troede, det var Brev.“

„Men jeg kan jo ikke hjælpe for, at det bare er mig. Beder De mig ikke komme indenfor?“

Siri saa paa hans høje, tynde Skikkelse med den elegant-skødesløse Paaklædning, det unge, solbrændte Ansigt, de lyse, smaa, spillende Øjne og den fikse Moustache. Hun havde Lyst til at sige nej, men kom sig ikke til.

„Naturligvis, værsgod!“ — Siri gjorde Plads for ham, der hun stod midt i Entrédøren, og gik foran ham ind i Dagligstuen, hvor hun satte sig ved Sybordet, mens Brandt lod sig glide ned paa en lav Lænestol et Stykke borte.

„Hvad skal det betyde dette, at De skaber Dem som en Enke?“ spurgte Brandt.

Fru Siri sad med korslagte Arme og Nakken halvt vendt mod Brandt. Hun stirrede gennem Vinduet ud paa Genbohavens afblomstrede Guldregnstræer.

„Jeg gider ikke svare paa sligt. Snak om noget andet,“ Fru Siri sagde det med et lidet, uvilligt Ryk.

„De er altsaa ikke i Humør i Aften heller?“

„Heller?“

„Ja, for nu i over 14 Dage har jo ingen kunnet faa fat paa Dem.“

„Man kan vel have sine Tider, hvor man synes bedst om at være hjemme.“

Der blev en Pause.

„Saa er det vel bedst, jeg gaar igen,“ sagde „unge Mosjø Brandt“. „De vender mig jo næsten Ryggen.“

Siri svarede ikke.

„For Resten er det dejligt, at De sidder, som De sidder,“ vedblev Brandt et Øjeblik efter. „Hovedets Runding med dette Brus af fine, krøllede Haar, den svære Fletteknude og Nakkens Profil — det er et vakkert Syn.“

„Ja, det ved jeg! Fortæl mig noget, som jeg ikke ved,“ det kom mut fra Siri, og samtidig sukkede hun.

Pludselig vendte hun sig om mod Brandt, og der skød som en Straale af Liv igennem hendes Legeme.

„Hvor kan nogen tro, at et Menneskes Ydre betyder noget?“ spurgte hun hvast. „Hvor kan nogen tro, at det ene Menneskes Lovprisning af det andet Menneskes Ydre betyder noget? Gaa ned til Varietéernes og Gadens Damer og bepris deres Ydre efter Fortjeneste. De er lige saa vakre og mangen Gang meget vakrere end nogen af os andre. Nej, lad Menneskene aabenbare lidt af sine nøgne og blødende Sjæle for hinanden. Det betyder noget.“

Brandt sad nogle Øjeblikke og saa paa hende. Det glimted blegt i hans smaa, spillende Øjne.

„Min Sjæl bløder,“ sagde han saa. — Det kom saa pudsig tørt, at Siri maatte smile. Og samtidig tænkte hun: „Uf, at du kan forglemme og bekvemme dig til at sige andet end Fjas til den Fyr.“

„Men hvis jeg nu vilde aabenbare noget af denne min blødende Sjæl, som De siger,“ vedblev Brandt, „vilde saa De f. Eks. forstaa det? Og vilde det være Dem velkomment?“

„Det hele er et Virvar,“ sagde Siri, der igen havde vendt Hovedet bort.

Atter blev der en Pause. Brandt saa ufravendt paa Siri, som sad med en halvt grundende, halvt fortrædelig Mine.

Saa sagde Brandt: „De bad mig fortælle Dem noget, som De ikke ved. Hvad skulde det nu være? At jeg er forelsket i Dem, ved De.“

„Ja. Det har jeg længe vidst.“

„De siger det saa haanligt. Der er saamænd ingen Grund til at bespotte mig for den Sags Skyld,“ Brandt rettede sig lidt i Sædet.

„Nej, aldeles ikke. Hvorfor skulde De ikke lige saa godt være forelsket i mig som i enhver anden?“

„Jeg skaber mig ikke til,“ fortsatte Brandt i tør Tone. „Jeg kaster mig ikke paa Knæ og siger, at jeg dør af Kærlighed til Dem.“

„Ja hvorfor har De aldrig gjort det?“ Siri vendte sig med et pludseligt Sæt om paa Stolen.

„Jeg tror ikke, det vilde gøre noget Indtryk paa Dem. Og saa desuden — saa er jeg bange for Konsekvenserne.“

„Hvilke Konsekvenser?“

„De kunde jo falde paa at tage mig paa Ordet.“

„Jeg forstaar ikke, hvad De mener. Snak tydeligt, Mand.“

„De kunde en vakker Dag sige: Her har De mig.“

„Ja, og hvad saa?“

Der gik nogle Sekunder, før Brandt svarede. Saa kom det anstrengt: „De elsker jo Deres Mand. Det har De ofte nok fortalt mig.“

Saa meget des mindre Grund er der til at frygte Konsekvenserne,“ Siris store, graablaa Øjne fik et dødt Udtryk.

„Jamen, De kunde gøre det i Vrede. Tage mig paa Ordet mener jeg. — Og saa desuden er det ikke sandt. De elsker ikke Deres Mand,“ Brandt sagde det tvært og drævende.

„Naa—aa,“ sagde Siri. „De er snart for klog.“

„Nej, for saa vilde han ogsaa elske Dem,“ kom det tørt og roligt fra Brandt.

„Gør han ikke det da?“

„Nej. For saa kunde denne Nora Bergstrøm ikke gaa med Lommerne fulde af Breve fra ham.“

Siri blev bleg.

„Lommerne fulde af Breve — Ja, hvad saa? Ved De kanske, hvad der staar i de Breve?“

„Det lægger hun ikke Dølgsmaal paa. Tværtom.“

„En fin Kvinde, denne Dame Bergstrøm,“ Siri rejste sig med et Nakkekast.

„Naa ja, for mig gerne,“ hun gik op og ned ad Gulvet og strøg tæt forbi Brandt, der fulgte hende med Øjnene.

„Hvorfor fortæller De mig egenlig dette?“ spurgte hun lidt efter og standsede foran Brandt.

„Fordi jeg synes, De er for god til at holdes for Nar. Og fordi De efter min Mening burde tvinge Deres Mand til at vælge mellem Dem og hende.“

„Vaas,“ sagde hun og gik atter. „Kan min Mand ikke skrive til en Dame uden at — — lad mig bare i Fred.“

„Det vil sige, jeg skal gaa?“

„Ja, hvad skulde De ellers gøre?“

Der blev en temmelig lang Pause. Siri blev ved at gaa. Der var et saart, grublende Udtryk i hendes Øjne.

Pludselig sagde Brandt: „Hvis det bliver til Skilsmisse dette, vil De saa gifte Dem med mig?“

Siri fôr sammen ved Lyden af hans Stemme, som havde hun glemt hans Nærværelse.

„Med Dem? Gifte mig? Ja, hvorfor ikke. Men De sagde jo, at De var bange for Konsekvenserne.“

„Ikke, hvis De var skilt,“ svarede Brandt med dyb Stemme.

„Den Tid den Sorg,“ Siri slog ud med Haanden. „Det bliver saa mørkt. Klokken er vist mange.“

„Jaja. Godnat da,“ Brandt rejste sig og gav Haanden.

„Vil De saa ikke med paa Kutteren i Morgen? Hvad kan det nytte at sidde her og mure sig inde. — Nu har De sandelig ageret Enke længe nok.“

„Nej, jeg vil ikke,“ svarede Siri kort.

III.

Siri laa atter vaagen om Natten. En fortærende Uro krøb om i hendes Legeme, og hun tænkte uafladelig paa sin Mands Forhold til denne Nora Bergstrøm, der gik om med Lommerne fulde af hans Breve og pralede med, hvad han havde skrevet. — Selv havde hun ingen Breve at prale med. — —

Jaja, Herregud. Hvis han nu var kommen til at elske hende?

Raader man selv for de Ting? Nej og atter nej! — Hvad kunde det hjælpe, at alle andre syntes, at den, man elskede, ikke var det værd? At ingen kunde forstaa, at den eller den eller Hr. Munch kunde tage saadan en Dame au serieux.

Denne Flab af en Brandt. Ikke vilde hun eje eller ha' ham. Ikke, om de saa slang ham langs Gaderne efter hende. —

Aa ja ja. Vær nu ikke saa vigtig. Der kan komme den Stund i dit Liv, hvor du med Taarer og Tænders Gnidsel og med sorgfuld Taknemmelighed kaster dit trætte Hoved ind til en som Brandt og gemmer dit forgræmmede Ansigt ved hans Bryst.

Den Henrik, den Henrik!

Havde hun da fortjent dette af ham? —

Ja. — Der gaves overhovedet ikke det onde og fæle i Verden, som et Menneske ikke havde fortjent. — Og især hun. Saa overmodig, hun altid havde været. Saa lidt hun havde tænkt paa andre og andet end sig selv. —

Hvis nu Henrik havde taget sit Hjerte fra hende? Hvis han havde — hvis han havde?

Dette Spørgsmaal kom idelig og idelig igen.

Aa nej, nej! Det maatte ikke være. Bare Tanken derom brød hendes Sjæl i Stykker. Men hvis han nu havde? Hvad i al Verden skulde hindret ham i at gøre det?

Hun saa som i et Spejl sit Samliv med Henrik. Al den Ufred, hun havde voldt ham. Alle disse „Opgør", som trættede og pinte ham til Døde, og som, foranlediget af hendes Ondskab, kun havde haft de voldeligste Misforstaaelser til Grund.

Han, som bestandig havde været bare hensynsfuld og stille. Bare fin og varm.

Hun grov sit Ansigt ned i Hovedpuden og graad og graad, og hendes Sjæl krymped sig sammen i Smerte og Anger. — Ak, hvor hun saa for sig, dengang han i et Selskab ved over Midnatstide var kommen hen til hende og havde spurgt: skal vi ikke tage hjem nu? Og hun havde svaret leende og haansk, saa alle havde hørt det: hvorfor skulde jeg tage hjem? Ja, var det med en anden end dig!

Og en anden Gang, ogsaa i et Selskab, hvor der blev budt Cigaretter omkring. Da var Henrik kommen hen til hende med en Cigaret, som han selv havde rullet, og hun havde slaaet ham Cigaretten af Haanden og havde taget en anden Cigaret fra en ung, skægløs Fyr og havde fjaset videre med ham.

Ja, hun var gaaet saa vidt, at hun engang, da de gjorde Maanedsregnskabet op og ikke kunde faa det til at stemme, havde sagt, at han nok havde hemmelige Fruentimmerudgifter, han, som andre Mandfolk.

Det forfærdede, sjælsbedrøvede Blik, hvormed han dengang, som i et Lynglimt, havde set paa hende; det Blik vilde hun have over sig i sit Livs sidste Stund.

Nej — hun kunde ikke holde ud at tænke videre! Der var Legioner af Erindringsbilleder, og det ene var værre end det andet.

Tænk for en lumpen Sjæl hun maatte være. At hun først nu, da en anden var traadt mellem hende og Henrik, havde faaet Øje paa det virkelige Forhold.

Saa elendig hun havde været i alle Henseender, uordenlig, sjusket, ja rent ud griset. Havde ladet Børnene skøtte sig selv. Ladet Marthe og Hjælpepigen skalte og valte med dem og det hele.

Aa, du lumpne, lumpne, dovne Sjæl!

Og dog havde hun elsket Henrik. Ham og ingen anden.

Hun havde ikke kunnet tænke sig Livet leveligt uden ham og hans Kærlighed. Hans fulde, hele Kærlighed.

Hvis han ikke var glad i hende, hvis han ikke uafladelig i Blik og Ord og Kærtegn gav hende sit Bifald, saa var det, som hun sank i en Afgrund af Tomhed og Livslede.

Og i den sidste Tid havde hun siddet paa Bunden af netop denne Afgrund.

Hvad hjalp det, at andre syntes om hende?

Henrik maatte til.

Han var og havde altid, saa længe hun havde kendt ham, været den, som for hende havde givet Livet Glans og Indhold.

Men var dette alligevel Kærlighed?

Kærlighed var jo noget, som gav og ikke tog. Som ikke søgte sit eget.

„Ingen haver større Kærlighed end denne, som sætter sit Liv til.“ —

Det randt igennem hendes Sjæl, at hun aldrig havde vidst, hvad Kærlighed var, og hun stivned i Skræk.

Ja — saadan var det. Hun havde aldrig, aldrig vidst, hvad Kærlighed var. Hun havde kun fordret og taget — taget og fordret. Og aldrig givet.

Naar var der nogensinde fra hende kommet et Glimt af den Sjælens Ydmyghed, som Kærligheden, hvis den var Kærlighed og ikke bare Forfængelighed og Selvkærlighed, nødvendigvis maatte skabe?

Aldrig!

Hun havde været kaad og ond og hævngerrig. Besk og trættekær og egenretfærdig.

Men hvorledes havde hun kunnet tænke sig, at hun paa den Maade kunde blive ved at beholde Henriks Kærlighed, naar hun aldrig, aldrig gjorde andet end med Fødder og Hænder at skubbe den fra sig? I denne Stund, da hun laa der og graad de brændende bitre Taarer, kunde hun ikke fatte det. Ikke fatte eller begribe sig selv.

Hun havde formodenligt tænkt, at Henriks Kærlighed var noget saa selvfølgelig umisteligt som hendes eget Legeme, saa længe hun var i Live. — — —

Men var der ikke Tid endnu?

Hun pressede de foldede Hænder mod sit Bryst, og hendes Indre fyldtes af en bange Iver, en skælvende Taknemmelighed

over, at denne forfærdelige Selverkendelse var vaagnet i hende. Hvis der var Synd, saa var der ogsaa Naade. Naar nu Henrik kom, skulde han finde en anden Siri end den, han havde forladt.

Men dette med hende, den anden.

Ja, hvis han elsked Nora Bergstrøm,. saa skete der jo hende, hans Hustru, kun hendes Ret.

Aa, hvis Henrik nu kom ind i Stuen! Og hun kunde fare op af Sengen og med et Skrig falde død for hans Fødder. Og han vilde løfte hende op og kysse hendes Mund, og hendes flygtende Sjæl vilde fornemme, at han med det Kys havde tilgivet hende alt. Og ikke alene tilgivet hende, men ogsaa, at hun var den, han havde elsket. Den, han havde elsket mest og længst.

IV.

Næste Dag ved Skumringstid stod Henrik i Stuen. Siri havde hørt ham lukke sig ind, og havde lyttet efter hans Skridt i Entréen og Sideværelset, men var bleven siddende ved Sybordet. Hun skjalv over hele Legemet og følte det som umuligt at røre sig.

„God Aften,“ havde han sagt, da han var traadt over Tærskelen.

Og Siri havde lagt Arbejdet fra sig og havde rejst sig. Et Øjeblik stod hun raadvild foran ham. Saa kasted hun sig om hans Hals og brast i Graad.

„Naa ja, jeg har ikke skrevet,“ sagde han og tog løst om hendes Liv.

„Ja hvorfor har du ikke skrevet,“ hulkede Siri. „Du skulde vide, hvad jeg har udstaaet.“

„Ja Herregud! Dette Skriveri — naar man ikke er oplagt.“

„Det er slet ikke det,“ fik Siri fremstammet med Ansigtet gemt ved hans Hals. „Aa Henrik, Henrik!“

„Hvad er det? Hvorfor tager du saadan paa Veje?“

„Jeg elsker dig, jeg elsker dig, Henrik!“

Han løsned hendes Arme fra sin Hals, skød hende lempelig fra sig og sagde: „Lad os være fri for store Ord. Det er bare Ekstase.“

„Det er ikke Ekstase!“ raabte hun. Hun tørred Taarerne bort fra sit Ansigt og saa paa ham.

„Hvorfor er du saa bedrøvet?“ spurgte hun om lidt med et Blik, der vilde se ham igennem.

„Jeg er ikke bedrøvet," svarede han ærgerlig.

„Jo. Jeg kan se det paa dig. Fortæl mig, hvad det er."

„Se saa! Der har vi det. Skal du nu begynde igen."

„Begynde?" Hun betragtede ham indigneret.

„Hvad er det nu, du bilder dig ind." — Henrik drejed sig paa Hælen og gik ind i Sideværelset.

Siri stod lidt. Hun tænkte: Det er ganske sikkert uklogt nu at trænge videre ind paa ham. Men hvordan skal du kunne lade være? Hvis du nu er rigtig kærlig imod ham. — Jeg maa jeg maa, jeg kan ikke andet.

Saa gik hun ind til ham, stillede sig ved Siden af ham og sagde bønligt:

„Jeg ved naturligvis, at det er noget Sludder. For der er jo ikke noget mellem dig og —

„Du er en Skændegæst!" afbrød Henrik forbitret og blev rød. Ikke før kommer jeg indenfor Døren — du med din ufine og fjendtlige Nysgerrighed. Men vov at nævne hendes Navn, og du skal spærres inde!"

Hun stod som lynslagen. Men i hendes Hjerne arbejded kun én Tanke, denne, at dette maatte Henrik ikke tro.

„Du gør mig Uret," sagde hun. „Jeg er ikke mere saadan. Saadan har jeg nu for Resten aldrig været."

„Ja, hvor skulde jeg vide det fra?" sagde han vredt.

„Nej, nej. Det er sandt. Men tro mig nu. Aa Henrik, hvad skal, hvad skal jeg gøre!"

„Ingenting skal du gøre. Bare la' mig i Fred. For Resten maa jeg skynde mig. Jeg skal med til Festen for denne svenske Skuespiller."

„Nu i Aften?"

„Ja."

„Skal jeg da ikke ogsaa med?"

„Hvis du vil — værsgod! Men jeg synes rigtignok, du gør dig latterlig ved at troppe op der mellem alle disse unge."

„Latterlig — unge" — Siri stirred paa sin Mand med aaben Mund.

„Snak," sagde han med et forstilt Smil. Han kom slentrende hen til hende og greb valent efter hendes Haand. Men Siri løfted sin Arm og slog efter ham. Han dukked sit Hoved, og hun ramte ham paa Nakken.

I næste Nu laa hun om hans Hals og hulked, at han maatte tilgive hende.

„Ja Siri. Det ved jeg jo, at du ikke mente noget med.“ Han klapped hendes Kind og tyssed paa hende.

„Kom saa med da. Men du maa klæde dig om i en Fart.“

Aa nej, det er vel bedst, at jeg bliver hjemme,“ Siri retted sig og fjerned sig et Skridt fra sin Mand.

„Snak, du har jo Lyst.“

„Ja, men vil du helst have mig med, eller vil du helst ikke have mig med?“ Siri saa angstfuld spørgende paa ham.

„Jovel vil jeg have dig med. Skynd dig nu bare.“ —

Hun er vist fejg[1]), tænkte Henrik, mens han trak sin silkeforede Kjole paa. Tænk, at hun ikke brugte værre Mund, fordi jeg ikke har skrevet. Den fnysende Madam, hun ellers er.

V.

Festen var forbi, og man begyndte at gaa. Der var drukket megen Champagne og holdt mange Taler for den svenske Skuespiller.

Siri var glad. Henrik havde været saa sød og venlig imod hende og havde set saa vakker ud. Han havde danset alle Dansene, én med hende, men ingen med Nora Bergstrøm, som ogsaa var der.

Han havde dog gerne villet have hende med. Selv om der ikke havde været nogen Varme i hans Ord og Maade, da han spurgte om det, saa betød det kanske ikke noget. Man kunde vel ikke hele Livet igennem vente, at ens Mand skulde være som en ung Elsker? Ikke engang, om man havde været god og sød og kærlig alle, alle Dage, i Stedet for ond og styg og kivagtig, som hun havde været det.

Nu stod Siri ude i Garderoben sammen med Henrik, som hjalp hende Overtøjet paa.

„Jeg skal bare ind efter min Hat,“ sagde han og gik fra hende.

Siri trak sine Handsker paa og keg efter ham gennem den aabne Dør. Hvor saa han rank og prægtig ud! Og hvor var hun stolt og lykkelig, som ejed denne Mand.

Hun saa ham søge efter Hatten og finde den paa en af Bænkene. Saa stod pludselig Nora Bergstrøm ved Siden af ham. Han rakte hende sin Haand til Godnat, sagde et Par Ord og kom tilbage.

---

[1]) Fejg siger man om den, som snart skal dø.

Det havde stukket i Siris Hjerte. For der havde i Henriks Holdning, over hele hans Skikkelse, skønt hun kun havde set ham fra Ryggen — været noget af den ildfulde Ærbødighed, som hun saa godt huskede fra deres første Bekendtskabs Dage.

Hvorfor gav han hende Haanden paa denne Maade, naar han dog ikke havde danset med hende, ikke talt til hende hele Aftenen?

Men Herregud. Hvad var rimeligere, end at han sagde Godnat til en Dame, han kendte, naar hun netop stod der?

„Det har været en vellykket Aften,“ sagde Siri, da de sad i Drosken. „Synes du ikke?“

„Jo. En prægtig Aften,“ svarede han.

„Og du har været saa pæn og nydelig,“ vedblev Siri. „Jeg har rent forelsket mig i dig.“

„Saa—aa,“ Siri kunde ved Skinnet af hans Cigarild se hans sørgmodige og aandsfraværende Smil. — Han er ikke min. Han er ikke, tænkte Siri, mens Hjertet krøb sammen inde i hende. Men hvis han bare ikke er nogen andens, saa faar det være.

„Du maa være glad i mig,“ sagde hun sagte. „Kan du ikke det?“

„Jo vist saa.“

Hun lætned sit Hoved mod hans Skulder. Saa begyndte hun at snakke om Festen, gjorde Nar af Talerne og af Damernes Toiletter.

„Din Dragt var saamænd den pæneste,“ sagde han.

„Synes du virkelig?“

„Og nu maa du ikke mere tænke paa det, at jeg ikke skrev til dig.“

„Nej,“ sagde hun og betvang med Vold sin Trang til at snakke om alle de Breve, han havde sendt Nora Bergstrøm.

„Havde der staaet nogenting paa, saa vilde jeg naturligvis have skrevet.“

„Ja,“ sagde hun.

„Hvor er dog Luften lun og dejlig! Det er næsten for varmt,“ han gjorde en hastig Bevægelse. Siri forstod, at hendes Hoved, som hun fremdeles læned mod hans Skulder, generte ham. Hurtig rettede hun sig op.

Tak, for du tog mig med,“ sagde hun efter en Pause. „Jeg har haft det saa godt i Aften.“

„Det har jeg ogsaa,“ svarede han.

Straks efter var de ved deres Gadedør.

Da de kom op i deres Lejlighed, var Henrik sulten. Siri fik hurtig Silkekjolen af og en Morgenslaabrok paa, gik ud i Køkkenet og kom tilbage med et Smørrebrødsbræt. Henrik spiste og drak Øl, og Siri sad lige overfor ham og betragtede hans Ansigt. Det havde et saa mildt og vemodigt Udtryk, som Siri ikke havde set det i mange Aar.

Det er, fordi han føler den Forandring, der er foregaaet med mig, tænkte hun lykkelig.

„Ja, nu skal vi vel i Seng," Henrik rejste sig. „Jeg ryger bare lidt, saa kommer jeg."

Siri havde ligget en Time i Sengen, og Henrik var endnu ikke kommen.

Hun kunde ikke falde i Søvn. Hun maatte nu efter hans lange Fraværelse sige ordenlig Godnat til ham.

Saa stod hun op og listed barfodet og i Natkjole ind i hans Værelse.

Han sad tilbagelænet i Skrivebordsstolen og sov. Foran ham paa Bordet laa et lidet Brev med Udskrift: Frøken Nora Bergstrøm.

Siri pressed Hænderne for Øjnene og vendte sig for at gaa; saa kom hun til at vælte Henriks Papirkurv. I det samme vaagned han, fór op og saa sig forvildet om.

„Er du her," sagde han stakaandet og lagde uvilkaarligt Haanden over Brevet.

„Sig, at det ikke er sandt," sagde Siri graadkvalt.

„Saa du gaar her og lusker og sniger og stjæler dig til at vide, hvad du ikke skal vide!" raabte han rasende. „Ud af Stuen med dig, væk fra mine Øjne! Hen paa den Bosdynge, hvor du hører hjemme!" Han svang Armen.

Hun sneg sig stille ud af Stuen.

I Stedet for at lægge sig igen, klædte Siri sig omhyggelig paa og gik ind og satte sig i Dagligstuen, hvor Sommernattens blege Lys sived ind gennem de nedrullede Persienner. Hun støttede Hovedet i Hænderne, og en Regn af Ildgnister dryssed ned over hende.

Saadan gik det altsaa.

Netop nu, naar hendes Sjæl og Sind var beredt som aldrig, aldrig før —

Ja. Ja. Lad det drysse. Lad det regne med Ild og Gnister, ustandselig, ustandselig.

Hvor dog Livet hævnede og regulerede sig selv. Hun fik den Straf, hun fortjente. Den og ingen anden.

Hun tænkte tilbage paa de mange, mange Dage, hvor hun havde været glad og hensynsløs og ligegyldig, mens Henrik havde haft det ondt, fordi han elsked hende.

Fordi han elsked hende. Var det da ondt at elske? Ja. En forfærdelig Lidelse. Det følte hun i denne Stund. Fordi den, vi elsker, aldrig er den, vi tror og tænker og vil, den skal være.

Og den tætte Regn af Ildgnister blev ved med at drysse. Drysse over hendes Hoved og Nakke og Skuldre.

„Men sidder Fruen dog her?“ Marthe kom ind med Støveklud og Vandspand.

„Ja. Jeg kunde ikke sove. Saa syntes jeg, det var lige saa godt at staa op,“ Siri fór sig med Haanden over Ansigtet og forsøgte at smile til Marthe.

„Fruen er liksaa hvid i Ansigtet som min Søster var forleden.“

„Uf ja; jeg er ogsaa lidt syg.“

„Vil Fruen tænke sig til, at det slet ikke er Morten, som er Far til Barnet.“

„Barnet?“

„Ja, min Søsters Barn, husker Fruen nok. Det er unge Mosjø Brandt.“

„Naa er det det,“ sagde Siri.

„Morten har faat Penger for at ta det paa sig. Men min Søster tilstod det jo for mig. Gudskelov, saa blir da Barnet godt forsørget.“

Ja, Gudskelov for det, Marthe.“

AMALIE SKRAM.

PAASTANDE.

> Aforismer have deres Integration i Forfatterens subjektive Tankekreds, og de, der give sig af med at læse dem, kunne umulig finde dem alle tilsammen rigtige eller træffende, men somme holde med ham i eet, andre i andet.
> *Poul Møller.*

Den sunde Sans er en meget god Ting, men et meget misbrugt Udtryk. Kommer et Menneske til et Punkt, hvor hans Forstaaelse glipper, skriger han paa den sunde Sans. I de fleste Tilfælde vil det sige, at han kræver Plads for sin egen Dumhed. Thi den sunde Sans er noget bittert, alt gennemskuende, som saare faa fik slebet ind i deres Øjne.

*

Jeg har set en yngre Kritiker angribe Digtere, fordi de ikke føres til andre Opgaver end de, der evindelig, trivielt, ligger i Omegnen af det erotiske.

Som .om paa noget Punkt om ikke paa det erotiske en Menneskesjæl viser sig saa levende nøgen! I Forholdet Mand og Kvinde imellem brister Livet frem i alle dets Farver. Den, der formaar at fange dem, fanger Naturens Hjerteslag. Den Tid, Mand og Kvinde elsker, er de Solen selv og Mulmet, Jord og Himmel, alle Aarstider. I deres Sjæle suser Universet. Den, der digter om Elskov, digter om Livet i dets rene, frie Aanden. Og aldrig er Elskov ét. Intet er mindre ét end Elskov. Mangfoldig som Universet spejler den sig i Menneskenes Sind.

*

Intet er saa skønt hos en Kvinde som det, at hun ikke kan tænke, det vil sige: koldt og ondt lægge sammen og trække fra.

saaledes som Livet lærer Mænd at se og tænke koldt og ondt til Forsvar og Angreb. At høre en Kvinde, som Forstand og Erfaring maa kalde dum, synge en enfoldig Vise ud af sin inderste Sjæl, er saa skønt som at se for sig Jorden, som den var den første Morgen efter Skabelsen, før Syndefald og Frost og Svig.

*

Der gives Kvinder, som er stoltere og aandeligt stærkere end Mænd, Kvinder, i hvis Sjæle Kerubernes Sværd flammer med al Sandhedens reneste Lue. Møder en Mand en saadan Kvinde paa sin Vej, da er han arm og ussel. Vinder en Mand en saadan Kvinde, da er han frelst. Thi i saadanne Kvinder lever det gamle Testamentes Jehova. De er Sjæle uden Skygge. Men mellem Menneskene er de ulykkelige. Thi Menneskenes Sjæle er urene.

*

Det er en bekendt Sag, at Kvindehad hos Mænd hyppig bunder i overmægtigt Kvinde**begær**. De lider under den Last, der hærger dem, og skyder, som alle forfaldne, Skylden paa den, der vækker deres Lyst. Kvinden er for dem blot og bart et Dyr, der vækker det dyriske hos dem, som uden denne Vækkelse vilde være de skønnest udviklede Sjæle.

Selv en stor Tænker har ligget under for dette Selvbedrag.

Aldrig har menneskelig Lurvethed udviklet sig fyldigere end hos saadanne Mænd. Er de Digtere, skriver de deres Lurvethed ned i haanende Vers og tror den helliggjort under Kunstens Alterklæde. Maaske er de Kunstnere. Dem er der mange af. Kun bliver ikke den stor Kunstner, der som Menneske er lurvet.

Og lurvet er hver den, der gav sig hen til noget, han bagefter rammer med Spark.

*

Den store Kunstner, — inderst inde er den store Kunstner den, der ejer den store Medlidenhed. Den store Digter er den stille Dommer, der aldrig fordømmer, men forstaar og forklarer og ser den Gnist af Ret, der altid findes midt i det, Verden kalder den soleklareste Uret. Kun én Vej fører til Medlidenhed: gennem Erkendelsen af egen Svaghed at forstaa andres. Den, der vil dømme Mennesker, maa forstaa, at Menneskene er svage, at i det,

som er det svage hos dem, ligger deres Frikendelse, ikke i det, som er det regelrette stærke.

*

Folk, som sysler med Kunst, har en Mani for at danne Teorier om, hvad Kunst er og bør være.

Per mener dit, og Povl mener dat, og hverken Per eller Povl mener i Morgen det samme som i Dag.

Det kommer af, at Pers og Povls Evner skifter, slipper op paa ét Omraade og bliver kraftige paa et andet.

Kun maa man ikke, hvad Per og Povl altid gør, forveksle Kunsten med ens egne Evner.

Kunsten er nemlig ikke et i Dag et andet i Morgen, men evig den samme.

Folk har nu en Gang en Svaghed for at give smaa Forandringer hos dem selv en større Rækkevidde, saa de selv kommer i stort Relief. Ofte maa den intet anende Kunst tjene som Glorie.

*

De Mennesker, som sluger Bøger for den spændende Handlings Skyld, er Mennesker, i hvis Liv alt, aandelig set, er hændet omsonst. De maa stjæle sig en Slags Indhold til udefra.

*

Sandheden er i sit Væsen evig den samme og altid et. Men i sin Form og Ytren sig er den mangfoldig og højst dagligdags, jordbunden og født paa ny med hver nok saa lille Hændelse. Den er til Stede i alt, som sker, og i hver lille Hændelse er den kun en og absolut uomstødelig. Det, Religionerne kalder den evige Sandhed, er udelukkende et flimrende Begreb, et Skær, som kastes paa Himlen fra det, som er glødende Sandhed Mand og Mand imellem. Man oplever stundom at se Folk kaste deres Øjne paa Skæret alene og glemme dets Oprindelse, at se dem tro paa og prædike den evige Sandhed, mens deres Fødder træder i Løgn og Væv.

*

Glemsomheden er en forunderlig Evne. I de fleste Hjerner hersker den som en Tyrk, henretter og halshugger og gør rent Bord. Menneskets Hjerne er et meget trangt Palads. Man har et undskyldende Ord for denne Glemsomhed, det lyder: den bedre

Erkendelse. Eller man bruger Udtrykket: at blive et andet Menneske. Som om en Sjæl var to og ikke en. Den bedre Erkendelse er en djævelsk Illusion, et Angstraab under Livets Bøddeløkse, et hæsligt: Naade! Den bedre Erkendelse vil sige saa meget som: Nu er jeg træt, færdig, forbi, giv mig Hvile mellem de Puder, andre værkbrudne har beredt fra Tidernes Morgen!

Mennesker, der naar saa vidt, plejer at sige, at de har faaet Øjnene op for den evige Sandhed, nemlig for den, at i sig selv er de ingenting.

Og dette er for en Gangs Skyld virkelig en evig Sandhed.

*

Saaledes vil det, at et Menneske naar til den bedre Erkendelse, sige, at det, der hidtil var ham selv, ikke eksisterer mere. Borgerlig set vil det sige, at han er assimileret ind i den store Enhed, der kaldes Samfundet, gledet ind under det en Gang givne. Hvad han efter denne Proces bedriver, bliver altid uden Kanter, kun giver det ikke længer noget nyt, men gammelkendte Ting, som er anerkendte og har staaet deres Prøve, det vil sige vist sig fattelige og brugbare for alle og enhver, saaledes at deres Brug ikke forvolder Vanskeligheder paa noget Punkt. Og hvad der er fatteligt og brugbart for alle og enhver, staar selvfølgelig i høj Kurs hos Hoben, som Tørv og Gryn og Svovlstikker.

Skal man bedømme en Aands Arbejde, maa man derfor holde sig til den Tid, da den gik sine egne Veje.

Hertil slutter sig dette: at Omvendelse og Frafald hører ind under Karakterens Bedømmelse, ikke under Aandens.

*

Men nu Mennesker, som begynder i Jævnmaal med Hoben og sent bryder ud og bliver særegne! Mon de enkeltstaaende, de spottende og angribende vil nægte sig den Fornøjelse at kalde et saadant Menneskes Omslag en Overgang til en bedre Erkendelse? — De vil i et saadant Menneske hilse en Aands Sejr, se Livet spejle sig en Afskygning rigere, hilse en ny, selvstændig Stjerne, hvis Lys, om end nok saa svagt, bidrager sit til at dele det store Mørke.

*

Et Menneske omvender sig og faar af den Gud, han har fundet, Tilgivelse for alt, hvad han til sin Omvendelses Dag begik. Men alle de arme Mennesker, hvem han handlede ilde imod? Fik

han deres først? ... Ak, hvad betyder Menneskers Tilgivelse i dens Øjne, der smutter ind i Himmelen.

*

Alvorligt troende, det vil sige blindt troende: at en Mand, i hvad der saa hænder ham, vender sig prisende til sin Gud.

Er der noget stort i dette? Man plejer at sige saa. Hvorfor? Fordi Livet fører Tab med sig, og det gør Menneskene ondt at miste; den synes da stor, som midt i sit Tab har Mod til endda at takke. Men netop i denne Tak ligger der et Selvbedrag. Thi Takken er ikke andet end det skræmte Livs hastige Springen Ulykken over, Livet i dets heftigste Virken, det narrede Begærs Søgen ny Kraft i Tillid og Tro for ikke at forgaa. Inderst inde er det Rædsel, der mangler Mod til at give sig til Kende som Rædsel.

*

„Der gives intet nyt under Solen.“ Borde og Stole er evig Borde og Stole og Elskov til evig Tid Elskov. Det er en gammel Sandhed, at det ny ligger i Sjælene, i Maaden hvorpaa hver enkelt ser og fornemmer alt det givne gamle.

Jorden er fyldt af Sjæle. Hvoraf kommer det da, at det gamle breder sig i evig Sejlivethed, mens det ny gror sparsomt og enkelt?

*

Paa intet anvender Folk saa mange Ord som paa det at undskylde sig. Omvejenes Romantik sidder dem bestandig i Blodet.

*

Kunst i plumpe, klodsede Linier vinder alle Smaamænds Bifald, fordi den ligner netop deres Liv og rækker til den samme Bom som de. At en Kunstner bliver populær, kan betyde to Ting, enten at han er sunken ned til de platsjæledes Køkken, eller at de platsjælede, som altid er Snobber, har vejret hans Anerkendelse blandt mere formaaende Mænd, hvilke Motiver saa denne Anerkendelse har bag sig. Thi formaaende Mænd kan være fuldt saa platsjælede som andre, — men dette kommer ikke denne Sammenhæng ved. Overhovedet bliver en Kunstner aldrig populær, Nationens Eje, eller hvorledes denne Løgn nu benævnes. Han kan,

takket være de mægtige, prakkes Hoben paa. Men hans rette Publikum vil altid blive faatalligt.

*

Eller — hvem er Nationen?* Drachmann brugte engang Udtrykket „de — eller vi — halvtreds, som bærer Danmark.“ Nationen, som ved. at Folketællingen sætter den til to Millioner, blev fornærmet.

Men hvor mange blandt de to Millioner elsker andet af Danmark end det Hus, de har bygget sig for deres sammenslidte Skillinger, end de Møbler, de har erhvervet sig, end det, som er netop deres private Ejendom?

Hvem er Nationen? De, som daglig synder mod Sproget, som er lige henrykte i en Varieté og i en Bøgeskov, i en Cirkus og i en gylden Kornmark under den blaa Himmel? Eller de, der elsker Sprogets Vellyd højt som Skovenes rene Kilder, de, i hvis Sjæle de bløde Banker og de fjerne, blaanende Skove sænker en Rigdom fuldere end den, alle Agres Grøde giver?

Hvor mange er de sidste?

*

De værste Skraalhalse af alle er de, der faar Idealets Fane mellem Fingrene. De føler sig som Riddere, men raaber som Markskrigere. Man kan gaa tre Gange rundt om dem og lytte, man hører ikke andet end det ene Ord: Idealets Fane! — og man ser ingen Ting, ikke engang saa meget som i Bordskuffen i „Rescencenten og Dyret“. Idealets Fane er nemlig aldrig falden ned paa Jorden, og, nærmere betragtet, er den, der raaber med den, som Regel en litterær Barbersvend, hvis hele Forhold til Kunsten er det at rage Digtere.

*

Geraader man i offentlig Diskussion med en Mand og gaar ham lidt haardt paa Klingen, hænder det hyppig, at han bryder Diskussionen af med den Bemærkning, at det er under hans Værdighed at fortsætte. Da udgaar der fra ham et Pust af overlegen Dannelse, som aldrig er uden Virkning paa Hoben. Inderst inde er Fiffet lutter Ynkelighed. Thi Sandheden og Retten — om han har den paa sin Side — skæms ikke for de stærke Ord. Tværtimod. Rent Mel i Posen er en stor Kraft og virker tit i denne

forløjede Verden med et Lyns Ubændighed. Den, det rammer, saa han tier, er saare klog paa denne Verden.

*

Den, der bruger Ordet „Hoben“, er sikker paa at faa alvorlig læst og paaskrevet, — hans Hovmod er grænseløst.

Som om der levede ét Menneske, der ikke var overbevist om, at netop hans Tanker og Domme var de eneste saliggørende.

*

En Mand spurgte Albrecht Dürer: „Hvad er det skønne?“ „Det ved jeg ikke,“ svarede Dürer, „men jeg tror, at det nyttige er en Part af det skønne.“ Dette er et Nürnbergersvar, en Haandværker-, en Købmandspaastand.

Tit er det skønne blot en Anelse, det allerflygtigste, som tænkes kan.

*

Der gives saa mange Definitioner paa de Begreber, Mennesker tumler med, som der gives tænkende og fornemmende Sjæle. Intet karakteriserer et Menneske dybere end de Ord, hvormed han betegner det skønne, det sande, det onde.

Det er derfor en Dumhed at tale om døde, længst sønderlemmede Teorier. Teorien lever med den Mand, der tager den op; den rækker kort eller langt, alt efter denne Mands Evne til at føre den frem. I Reglen falder og staar en Sag med den Mand, der bærer den.

Videre udført: der gives ingen Sager, kun Personer.

*

Een Teori er den farligste af alle at prædike, Overmenneske-teorien. Den saarer, naturligt og selvfølgeligt, Middelmaadigheden, og Middelmaadigheden er stor og bred af Udstrækning og lider Flademaalet bedre end Højdemaalet.

Som om ikke f. Eks. Goethe, Cæsar, Bonaparte og Shakespeare havde levet! Men de er døde og træder ikke længer Middelmaadigheden for nær, — Middelmaadigheden opbevarer dem, som en Samler opbevarer et gammelt Skarprettersværd.

En Trøst er det imidlertid, at de er Kendsgerning. Og skulde ny Mænd af samme Støbning dukke frem, vilde en anden

trøsterig Kendsgerning fødes paany — nemlig Middelmaadighedens Underlegenhed.

*

„Evnen til at udtrykke sig røber den større eller mindre Kunstner", plejer man at sige og underforstaar derved: Evnen til at udtrykke sig, saa netop jeg, der læser, forstaar. Det sidste er imidlertid falsk Maal. Thi jeg, der læser, sidder i Reglen med Hovedet fyldt af gamle Formler og gamle Former og stødes, naar jeg ikke træffer dem igen i det, der bydes mig.

Men Kunst er netop det, der skaber Bjærge, hvor der før var Slette.

*

Det er besynderligt at se, hvad Folk benævner moderne. Bjørnstjerne Bjørnson skriver om moderne norsk Litteratur og fortæller om Forfattere, som for ti Aar siden var de, der gav Tidens Tænken og Fornemmen Udtryk.

Skulde Methusalem i sin høje Alder behandlet det moderne, vilde han sikkert talt om det, der var godt Hebraisk i hans Ungdom, det vil sige hen ved ni Hundrede Aar tidligere.

Folk, som ivrer mod det ny, der skabes indenfor Kunsten, plejer at raabe paa, at de elsker Kunsten alt for højt til at ville indrømme dette ny Plads som Kunst.

Den Slags Mennesker elsker Kunsten, som de elsker deres Oldemoders Syæske. Kun er Kunstens Væsen, som er Foryngelse, dem ganske fremmed. Derved bliver deres Domme over det, som er nyt, uden Betydning.

De er som Mennesker, der endnu regner med Mark og Skilling.

*

En Mand staar frem og prædiker, at Kunsten er alt for lidt moralsk. Og straks danner der sig et Kor af Redningsmænd, som vil Kunstens Vel og ser, at Manden har Ret.

Og saa er Sagen den saare simple, at i denne Mands Karakter spiller Moralen en stor Rolle, saa stor en Rolle, at han maa bringe alt, hvad han rører ved, ind under det, der for ham er Moral. Interesserer Kunst ham stærkt, maa Kunsten samme Vej.

Ham om det!

Det latterlige ved Sagen er ikke Manden, men Koret, hvis Bevæggrunde til Eftersnakken er utallige, — de færreste: Overensstemmelse i Karakter, Flertallet: Dorskhed, Udlevethed, Alderdom,

der føler sig fornærmet ved Livets unge Ubændighed, unge Oldinge o. s. v.

Gud ske Lov, at intet bider mindre paa Kunst end Teorier, — ellers var den død for længe siden!

*

Intet andet er Kunst end det, der giver det menneskelige. At opbygge eller nedbryde er ikke Kunstens Maal, kun det at fremstille.

Man hører tit Folk tale op og ned om et Kunstværk, anerkende Udførelsen og angribe Tendensen. De Folk taler som Harer, der evner at se Rævens Bevægelser an som skønne, men hvis klaprende Hjerter vejrer Farer for deres eget forsagte, evneløse Liv.

Ethvert Kunstværk rummer sin Tendens. Kun ligger det opbyggende eller nedbrydende ikke i Kunstværket, men i dens Øjne, der betragter. Det samme Kunstværk bryder ned hos en, bygger op hos en anden. Selv er Kunstværket som et Orakelsprog, mangfoldigt som det menneskelige er mangfoldigt.

*

Den satiriske Kunst er i sin hvasseste Spot et Falsum, fordi den søger Forløsning i Latter for det, der peger helt andre Veje. Den satiriske Digter kan være saa begavet, han være vil, — han mangler Mose-Staven, der rammer Klippen, saa Kilderne i dens Hjerte sprudler.

*

... „lige saa subjektiv og bundfalsk som den Skildring, den *naive Antonius* for et Par Aar siden gav,“ ...

Citatet er taget af et Dagblad, og Talen er om franske Kvinder. Det morsomme ved Citatet er Sammensætningen bundfalsk og subjektiv, hvilken Sammenstilling viser, at der lever Mennesker endnu, der tror paa uhyrlige Begreber som „den franske Kvinde,“ „den polske Adel,“ eller paa saadanne Godtkøbs Karakteristiker som: „Dette ligner rigtig den danske Bonde.“

Saa løjerligt det lyder, er Karakteristik det mest subjektive som findes. To Mennesker karakteriserer ikke et og samme tredje paa samme Vis. Skildrer den *naive Antonius* franske Kvinder, bliver det, som interesserer, den Skildring den *naive Antonius* derved giver af sig selv.

Ingen Opfattelse er bundfalsk, og ingen rummer den hele Sandhed. Derimod rummer hver enkelt sin egen lille Sandhedspart.

Viggo Stuckenberg.

KVINDEIDEALETS UDVIKLING I DEN ITALIENSKE MALERKUNST

INDTIL RAFAEL.

Et Udkast.

Ikke for intet er den klassiske Oldtids Mytologi den eneste, som har kendt en Gudinde for Skønhed. Og ikke for intet er det den skønneste Kvinde, som Sagnet lader Paris, hin Prototype for den kvindekære Mand, foretrække fremfor Heras Anvisninger paa det ganske Asiens Land og Athenes Veksler paa krigersk Ry og Vinding.

Praxiteles og Hetæren *Phryne,* Pausias og Blomsterpigen *Glykera,* Apelles og Alexanders Elskerinde *Pankasta,* — bag hine og andre mystiske Foreninger af Kvindenavne med gamle græske Kunstnernavne, halvt eller helt uden Værker, finder man de første Spor af Sagn om Kvindens Betydning for den menneskelige Skønhedssanses Udformning i Kunst.

Først den Dag taber sig disse Spor, da Kristendommen har faaet Hedenskabets Altre for Guder og Skønhed styrtede og har draget Kunsten ned i Katakomberne, hvor den fra nu af taler til indadvendte og bekymrede Kristensjæle og ikke længere til de fri Grækersjæle, der aabent annammede kunstnerisk Skønhed i dens verdslige Form af den nøgne menneskelige Skikkelse. Først da den hedenske Sans for denne vækkes paa ny af de genfundne Rester af Oldtidskunsten, først da genfødes Kunsten i noget nær sin fulde Skikkelse og vikler sig paa et Aarhundred ud af det Svøb, som den siden sin Forpupning i Katakombernes Mørke havde arbejdet mere end et Aartusind paa at sprænge.

Oldtidens Digtere havde besunget Livsglæden, Overdaadigheden, Legemets og Klædedragtens Skønhed, Vinen og den sejrrige Elskovs Glæder. De første kristne Forfattere forherliger Spægelsen, Afholdenheden, den vel forskansede Jomfruelighed og den nøjsomme Iklædning af det blufærdige Legeme. Den hellige Hieronymus, den

latinske Kirkefader, der levede i Slutningen af det fjerde og i Begyndelsen af det femte Aarhundred, prædiker mod Fester, Bade og Musik og forbyder de unge Mænd og Kvinder Nydelsen af Vin. „Vin og Ungdom er to Gløder, der tænder Vellysten“, hedder det. Eller: „Et Aasyn, der straaler af Sundhed, er et Tegn paa en besudlet Sjæl“.

Saaledes er de første Kristnes Ideal af Kvinden et rent asketisk. Endnu i det ellevte Aarhundred hører man hendes Forførelsesmidler forkætrede med stærke Ord. Det er Erkebiskop Anselm af Canterbury, der bebrejder de unge Kvinder, at de — der er intet nyt under Solen! — maler deres Øjne, at de gennemborer deres Øren, at de hengiver sig til Faste for at miste deres sunde, røde Ansigtsfarve, som synes dem mere passende for landlige Uskyldigheder end for Kvinder, der bærer Elskov i Sind. Han beskylder dem for at farve deres Læber og paaklistre deres Øjenbryn og ved allehaande Eliksirer bringe deres sorte Haar til at antage en gullig Farve. Og han anklager dem for at give deres Bryst en kunstig Form, tjenlig til at gøre det mere iøjnefaldende.

Aabenbart var det ikke saa ganske let en Sag for de kristne Teologer at faa Ungdommen i Menighederne til at spæge sit Kød og at døde Traditionerne fra Oldtiden om Legemsskønhedens Værd for Menneskene. Helt tabte disse Traditioner sig end ikke i den mørkeste Middelalder. I *Gesta Romanorum*, en af Middelalderens mest læste Underholdningsbøger, behandler det 47de Kapitel en skøn Kvinde, hvis Navn var Florentina. Hendes Skønhed havde afstedkommet talrige Ulykker; ud over alle Lande talte Rygtet om hende. og det naaede ogsaa til Kejseren. Men da var Florentina død. Saa samlede han alle sit Riges Malere og sagde til dem: mal mig Florentina, saaledes som hun var, da hun levede. De gav ham Anvisning paa en Maler ude i Bjærgene, og han blev hentet. Men kun paa den Betingelse vilde han indgaa paa Kejserens Ønske, at alle Rigets smukke Kvinder skulde fremstilles for ham. Han valgte af disse de dejligste fire, laante af hver især de ædleste Træk og skabte saaledes et Billed, der var Florentinas Skønhed værdigt. — Det er ikke alene i sin Aand en ganske græsk Historie, men det er selve Historien om igen om Zeuxis, der i den lakiniske Heras Tempel i Kroton skulde male en Helena, og som dertil forlangte at udvælge de skønneste fem af Stadens unge Jomfruer. Der er blot den Forskel, at Historien, iklædt Middelalderens romantiske Form, fortæller, at Sansen for det kvindelige Legemes Skønhed

i Middelalderen var stærkt blandet med den Frygt for Kvinden, der her har faaet sit Udtryk i Rygtet om Florentinas Farlighed, og som i flere middelalderlige Digte har givet sig et andet Udtryk i den navnkundige Betegnelse af det svage Køn som et *dulce malum,* et sødt Onde.

Fra det tolvte Aarhundred antager i Digtene det kvindelige Ideal nogenlunde faste, legemlige Træk, som holder sig gennem Resten af Middelalderen. De vandrende Trubadurer besynger — for at begynde ved Jorden — de smaa Fødder, der er opadbøjede i Saalen, den middelhøje Skikkelse, de skraa Hofter, de lange Ben og Arme, de lave Skuldre, det lille Hoved paa den slanke Hals, de tæt til hinanden nærmede smaa og faste Bryster. Hænderne er smaa med tynde Fingre, der har blanke, rosarøde Negle. Øjnene er straalende, naar de ikke — hvad hyppigst er Tilfældet — er blufærdig nedslagne; de skønnes sarte Læber aander en Duft, der er sød som Duften af Kirkens Røgelse. Panden bæres blottet til Skue og er hvid, høj og hvælvet; naar Naturen havde ment den anderledes, tog man sin Tilflugt til Udrykning af Haaret. Næsen er uden Bøjning; Kinderne er ikke alt for fyldige og har en fin Rødme; Hagen har et Smilehul, Øret er lille og rundt. Brynene, der tegner sig langt fra hinanden, tør være mørke, endog sorte, men Haaret — paa begge Sider den hvide Skilning — maa ufravigelig være blond. Det Billede, hvormed Haaret altid lignes, er det røde Guld eller det lyse Guld. I sin Levnedsskildring af den hellige Godelive skriver Munken Drogon i den første Halvdel af det 12te Aarhundred: „Hun var af en beundringsværdig Skønhed, der behagede alle Øjne; den eneste Dadel, man kunde vende mod hende, var den, at hendes Haar var sorte". Man forstaar, hvor ubekvem denne Egenskab kunde være for en forherligende Beskrivelse af en Helgeninde, naar man ved, at i alle Middelalderens Viser og Fortællinger er det sorte Haar forbeholdt de utro og onde. I Forbigaaende kan det bemærkes, at ogsaa for Mændenes Vedkommende var det blonde Haar et *sine qua non.* I alle Ridderromaner er det altid den blonde, legemskraftige Mand, som forfører eller hjemfører de unge Kvinder. I Visen om Vilhelm af Oranien forelsker saaledes Kongedatteren Alis sig i den blonde Renoart, der er komplet Idiot, men som ser ud som en Kæmpe og har et Blik som et Vildsvin.

Men et Par Citater af middelalderlig Digtning vil sikkert bedst give et Billed af Tidens kvindelige Skønhedsideal.

I sin *de planctu naturæ*, „Naturens Klage“ — over en Last, som ikke nærmere skal betegnes — skildrer *Alain fra Lille* den Kvinde, som forekommer ham at maatte vende Menneskenes Sanser fra Lasten til Naturen. „Hendes Haar“, siger han omtrent, „havde en Glans, der gav den unge Pige Lighed med en Stjerne. Det var delt i to Fletninger, som var lange nok til at naa Jorden; en Guldkam holdt det oppe, og det henrykte Øje havde ondt ved at skelne Kammens Guld fra Haarets. Den blottede Pande havde Mælkens, ja næsten Liljens Hvidhed, Øjnene var som to Tvillingstjerner, Næseborene fyldte med Duften af Honning, fra Munden udgik en yndig Vellugt, og de halvt aabne Læber indbød til Kys. Tænderne var som skaarne i Elfenben, Kindens Purpur mildnedes af det gennemsigtige hvide Slør, Hagen var glattere end Krystal, og Halsen lang og smidig. Brysternes faste Rundhed forkyndte Ungdommens første Blomstring, de dejlige Arme syntes kalde paa Kærtegn, og Legemets Tiltrækning talte noksom om de Ynder, hvis Hemmelighed ene hendes Leje kendte.“

En ganske lignende Beskrivelse er i Middelalderens store Epopœ *Garin le Loherain* givet af *Blanchefleur* ved hendes Ankomst til Paris. Hendes Mund var *épaisette,* hun havde smaa og velordnede Tænder, hvide som det blanke Elfenben; hendes Hofter var lave, hendes Ansigtsfarve hvid og rød, hendes Øjne skiftende af Udtryk, hendes Bryn smukt tegnede og hendes Haar — naturligvis — blond.

Præcisere og af mere plastisk Form er det Billede, som *Adam de la Halle* i det trettende Aarhundred har givet af sin Elskerinde. Det lyder i Udtog saaledes: Hendes Haar havde Guldets Glans og bruste i stride Lokker; hun havde en regelmæssig, hvid og blank og bredt blottet Pande; hendes fine Liniebryn var to brune Buer, som syntes tegnede med en Pensel for at fremhæve hendes Blik. Hendes sorte Øjne, straalende og velformede, syntes mig fulde af Kærtegn, og alt efter hendes Vilje slørede eller aabenbarede deres Laag mig hendes forelskede Blik. Hendes Næse var lige og bevægede sig under hendes Munterhed; Munden, der var rød og frisk lod hendes regelmæssig ordnede, hvide Tænder til Syne. Under den kløftede Hage begyndte hendes fyldige runde Hals, der naaede hendes vege Skuldre, til hvilke hendes lange Arme hæftede sig. Hvad skal jeg sige om hendes hvide Hænder med de slanke Led og de rosenfarvede Negle! Jeg kommer til hendes Barm, hendes faste og runde og veltilspidsede

Bryster med Kærlighedsdalen imellem sig; jeg kommer til hendes runde og hvide Mave og hendes velbuede Lænder. Lave var hendes Hofter, runde hendes Ben, Foden spinkel og spænstig. . . . Saadan saa jeg hende, og jeg tilføjer, at det, som skjultes af hendes Lin, stod ikke tilbage for det øvrige. '

Beskrivelsen er kuriøs nok i sine noget indiskrete Enkeltheder, men man møder dog stundom i Middelalderens Digtning enkelte Strofer, der er mere maleriske end dette det mest udførte Kvindebillede, som er os levnet fra Tiden. Af en Strofe som denne:

Tant estoit belle de biauté adrecie
Que dou véoir estoit grant mélodie;
Com flors de lis estoit blance et polie,
Et plus vermeille que n'est rose espanie..

eller af et Vers som dette:

Basse à la bouce à bien baisier;
Si a le col lonc et plénier;
Basses épaules et bras drois,
Blances tes mains et lons les dois,
Le pis espés et gens les flans,
Les hances basses sor les pans,
Et à longue la forcheure

træder vel egenlig et Helhedsbillede af Middelalderens verdslige Kvindeideal frem med langt mere Anskuelighed end i de mere detaljeret prosaiske Skildringer. Og allerskønnest kommer maaske dette Idealbilled frem i Romanen *Aucassin og Nicolete*, hvori beskrives med saa sart en Ynde hin „lysende søde Veninde“ af Aucassin. Hun havde, saaledes hedder det i Hr. Michaëlis smukke Oversættelse, „blond og fintkruset Haar, hendes Øjne var skinnende og leende og Ansigtet smalt og Næsen høj og velsiddende og Læberne rødere, end Kirsebær eller Rose er det i Sommertiden, og Tænderne hvide og smaa, og hun havde faste smaa Bryster, der fik hendes Klædning til at svulme, som havde det været to vælske Nødder, og hun var slank over Hofterne, saa I kunde have spændt om hende med eders to Hænder, og Gaaseurternes Blomster, som hun (barfodet) knækkede med sine Tæer, og som faldt ned og laa paa hendes Vrist, var ganske sorte imod hendes Fødder og Ben, saa vidunderlig hvid var den lille Jomfru.“

Saaledes var Idealet i Nord og Syd, baaret helt ned til Sicilien i de vandrende Trubadurers Hjerter. Det er et Ideal, som er væsenlig forskelligt fra Oldtidens. Ikke blot er der saa fuldkomne

Modsætninger som f. Eks. disse, at den høje Pande har afløst den lave, som baade Anakreon og Petronius har besunget, og at de i Oldtiden yndede sammenvoksede Bryn i Middelalderens kvindelige Idealbilled er langelig adskilte. Men helt igennem har Idealbilledet af Middelalderens unge Kvinde en anden Karakter end i Oldtiden: Det er jomfrueligere, spinklere, svagere, helt igennem langt mindre legemligt og langt mindre sensuelt end Oldtidens. Det er Billedet af en Kvinde, der mere opfordrer til blidt at kærtegnes som et Barn end til lidenskabelig at kærtegnes som en Elskerinde.

* * *

Man maa kende en Smule til denne Middelalderdigtning, i hvilken Ordet var frit og Formen ubunden, for rigtig at forstaa, hvor bunden og ufri den samtidige billedlige Fremstilling af Kvinden var. Den tidlige Middelalders Kunst var saa at sige i en dobbelt Spændetrøje: Inderst Ortodoksien, i hvis Tjeneste den næsten udelukkende virkede, og som satte snævre Grænser for dens Æmner. Udenom Byzantinismens Stil, i hvilken Kunsten langt ind i Middelalderen var fangen, og som i Ordets egenlige Forstand trak snævre Grænser for dens Form.

Rent i Almindelighed kan man betegne den byzantinske Kunst som al finere Formskønheds foreløbige Undergang. Men det udelukker ikke, at man samtidig kan betragte den — navnlig i de store Mosaiker i Rom eller Ravenna — som noget nær Blomstringen af den monumentale maleriske Kunst. Vil man se, hvad den egenlige Byzantinisme præsterede i Retning af Kvinde-Fremstilling, kan man betragte den berømte Mosaik i S. Vitale i Ravenna, forestillende bl. a. Kejserinde Theodora og hendes Hof, et Værk fra det 6te Aarhundredes Begyndelse, eller den ikke mindre berømte Mosaik med en Procession af Kvinder i S. Apollinare nuovo i samme By. Det er høje, overslanke Skikkelser i lange Dragter, der falder glat ned fra de lave Skuldre og skjuler al legemlig Form. Hænderne er lange, Fingrene tynde og spidse. I Hovederne kun en eneste Type. Det er Oldtidens Ideal, der her gør sig gældende endnu: Haaret naar ved Tindingerne næsten helt ind til Brynene, der ofte er saa stærkt nærmede til hinanden, at deres Adskillelse omtrent er umærkelig. Øjnene er vidtaabne, *occhi spiritati*, med noget af dette store, ligesom forbavsede Blik, man kender fra de ægyptiske Oldtidsportræter, og i hvilket man sikkert læser meget mere, end der oprindelig er ment dermed. Næsen

er lang og let kroget med ganske smaa Fløje; Munden saa lille, at den næsten synes sammensnærpet, hvad der bidrager til det dybt alvorlige, ikke sjælden noget sure Udtryk i disse Skikkelser. Deres Skønhed beror saaledes ikke paa deres naturlige Legemsskønhed; den er af en rent kunstnerisk konstruktiv Art. De er skønne som en Søjle kan være skøn, skønne ved deres Holdning, ved deres Rejsning, ved deres ophøjede Ro baade i Stilling og i Blik, ved den store Enkelthed i Linierne, som Mosaiken i saa høj Grad var egnet til at fremme, og af hvilken saa meget toges i Arv af den tidlige Renaissance.

Jomfruernes Procession.
Mosaik fra det 6te Aarhundrede.
S. Apollinare nuovo i Ravenna.

Som ingen anden Stil var den byzantinske en Abstraktion fra alt, hvad der er nationalt eller individuelt. Deri en af Aarsagerne til dens vide Udbredelse og dens aarhundredlange Supremati i en Tid, hvor Racefølelsen var ringe og Individualitetsfølelsen ufødt. Det er blevet sagt af en eller anden om den byzantinske Kunst, at den er som hin Elskede, for hvem Aurora ønskede et evigt Liv, men glemte at ønske evig Ungdom. Den lever — om det kan kaldes saaledes — og ældes uden samtidig aandelig at beriges bag Klostermurene, fjernt fra Verden og Naturen, om hvilken den kun har Minder i vage Reminiscenser fra Antiken. Munken er Maler og Maleren Munk; Kunsten har sin Disciplin som Klostret, og da de verdslige Kvinder er udelukkede fra dette, er de ogsaa udelukkede fra Kunsten. I den asketiske Klosterfantasi — maaske mindre som den var, end som den gav sig ud for at være — er der kun Plads for Billedet af en eneste Kvinde: Madonna, — Billedet paa den Uverdslighed og

Uberørthed af menneskelige Lidenskaber, mod hvilke Klostrene forskansede sig bag deres Mure. Men end ikke for dette Billed finder Tidens Kunst Tidens poetiske Udtryk. Hun er for Middelalderens ortodokse Poeter Blomsten af Kvinden, Blomsternes Blomst, baade Rose og Lilje. Hun lignes ved Palmen, der række mod Himlen, og hvis Grene er Sindbilleder paa Fest og Sejr. Hun lignes ogsaa ved Cedren, fordi hun højner sig over alle Mennesker som Cedren over Skovens andre Træer. Hun lignes videre ved Terebinten, under hvis tætte Løvværk vildfarende søger Ly eller Skygge. Fordi hun er Freden, Naaden og Barmhjertigheden, er hun Olietræet, der bærer den lægende Frugt. I Højsangen udbryder Sions Døtre: „Hvem kommer dér lig den gryende Morgenrøde, skøn som Maanen og straalende som Solen.“ For Middelalderen er hun desuden Stjernen — Jacobs Stjerne, Havets Stjerne eller Morgenens Stjerne — og det er hendes Lys, der ender den lange Nat og aabner Sangfuglenes Næb og Blomsternes Kalke.

Alle disse mere eller mindre sanselige Lignelser samler sig til et usanseligt Billede af det rankeste, det fagreste, det lyseste, det mildeste, det ædleste, som Tanken kan forestille sig, men som Middelalderens Madonna-Ideal i Malerkunsten kun daarlig dækker. Den Glans, hun byder Blikket, er mest en ydre, som straaler fra den Guldgrund, mod hvilken hun næsten altid tegner sig, fra Guldglorien om hendes Hoveds gyldne Haar, fra gyldent Sir paa hendes kostelig stukne Kappe. Det er de senere rige Mosaikers Tid, det er ogsaa de prægtigt guld- og farvesmykte Manuskripters og Emaillekunstens bedste Tid, hvor intet Materiale var for kostbart som Erstatning for det aandelige Materiale, der næsten var gaaet ganske ud af Kunsten. — —

Saa sker det en Dag i Florens, omkring det Aar 1280, at hele Staden er paa Benene for at tage Del i en Procession, hvis Lige man endnu aldrig havde set. Det er *Cimabues* store, ny Madonna-Billed, der under Paukers og Trompeters Lyd højtideligen overføres fra Kunstnerens Hus til Kirken Santa Maria Novella. Nutiden har ondt ved at fatte, at netop den store Mængde mødte det ny i dette Kunstværk med saa megen Forstaaelse og Begejstring. Thi det er i hele den ydre Anordning i høj Grad byzantinsk. Men sammenligner man denne Madonna eller andre Madonnafremstillinger — navnlig i Assisi — af Cimabue med de tidligere italienske Madonnaer fornemmer man klart, at han har været den første, som, gennem Studier efter Naturen og endnu

mere gennem Tilførsel af den friske, menneskelige Følelse i hans eget Bryst indgav Kunsten dens evig foryngende Eliksir paa ny. Han aabenbarer allerede en svagt gryende Sans for det menneskelige Legemes Bevægelser og Bevægelighed og endnu mere for den Menneskesjæl, som var nær ved at have forladt al Kunsten i de Aarhundreder, da den væsenlig dreves som en Slags fornemt og kostbart Haandværk. Hans Madonna er den første, som viser Tegn paa moderlig Ømhed for det Barn, hun bærer paa sit Skød. Mildt og menneskekærligt naar hendes Blik Beskueren, og Varmen i dette Blik maaler den Temperaturforandring, som fra da af foregik i den før saa kølige Kunst.

Cimabue: Madonna med Barnet.
Cappella Rucellai i Sa Maria Novella, Florens.

Allerede mange Grader varmere, saa nær som ingen tidligere ved selve det menneskelige Hjertes Varme, er den store *Giotto*. I *Madonna dell'Arena* i Padua, i Underkirken i *S. Francesco* i Assisi, i *Santa Croce* i Florens og for Resten i Kapeller og i Billeder hele Italien over fornemmer man den overmægtige Indflydelse paa Kunsten, som udgik fra denne Mand. Igennem hans endnu halvt byzantinske Stil, hans store Strenghed i Linien, hans stærke Tilhyllelse af Figurerne (for Kvindernes Vedkommende en saadan, at den sjælden blotter mere end selve Ansigtet) bryder sig de menneskelige Følelser Vej med en Lidenskab i Udtrykket, der ikke forhen var set, og mange Slags yndefulde Træk af selve Livet vover sig her for første Gang frem i den alvorlige kirkelige Kunst. Det er vanskeligt at fremhæve et enkelt af de mange Eksempler, som Giotto har givet paa sin Sans for de kvindelige Følelsers

Udtryk. Men et af de skønneste finder man i den af Freskerne i Madonna dell'Arena, som forestiller Elisabets og Marias Møde. Man ser Elisabet bøje sig dybt for Marie og varsomt lægge sine Arme om hendes Liv og se hende ind i hendes nedslagne Øjne med et Blik af ubeskrivelig Ømhed. Men Marie lister sine Arme ind under Elisabets og drager hende op mod sig for at kysse hendes Kind. I en anden af Freskerne sammesteds skildres den hellige Annas Møde med Joakim. Han lægger sine Hænder paa hendes Skuldre og drager hende til sig, og hun tager med begge sine smaa Hænder om hans store, skæggede Vismandshoved og trykker det inderligt til sin Mund. I andre Kompositioner, f. Eks. i Gravlæggelsen i Santa Croce i Florens, af hvilken et Brudstykke er givet her, er det Kvindens Form for Smerte, som Giotto giver et lige saa levende og naturligt Udtryk, ikke mindst i de to helt tilhyllede, bagfra sete Kvinder, der sidder i Forgrunden som sande Billeder paa Sorgen. Selve det fysiognomiske Udtryk for Følelsen spiller forholdsvis en meget underordnet Rolle hos denne Kunstner; den fine Iagttagelse af Form, som dertil bl. a. kræves, besad han ikke. Der er sædvanlig noget stereotypt og ubevægeligt i hans Kvindehoveder med de skarpt skaarne Træk og de lavt liggende Bryn over de aflange, sort konturerede Øjne. Men han har en skarp Iagttagelse af de Bevægelser, hvori eksplosive Følelser hensætter Legemet, og trods sin aabenbare Mangel paa Kendskab til dettes Enkeltheder faar han gribende udtalt, hvad han vil. Hans Form i de kvindelige Skikkelser er alt andet end rig paa Skønhed i det enkelte, men deres halvt ranke, halvt ydmygt bøjede Holdning, f. Eks. i den næsten klassisk komponerede Fresko i Padua med Marias Gang til hendes Hjem efter Trolovelsen, har saa megen plastisk Ynde, at de, uden at være skønne som Kvinder efter moderne Begreb, hører til de skønneste Figurer i hele den nyere Kunst.

Giotto: Gravlæggelsen.
Brudstykke.
Sa Croce i Florens.

Kvindens Skønhed som saadan, som et Maal for Fremstilling i Kunsten stod endnu ikke tydeligt skreven paa dennes Dagsorden. Hos Giottos Elever eller hos dem, der blot fortsatte hans Stil, *Taddeo Gaddi* eller *Spinello Aretino* f. Eks. eller den store Mester *Andrea Orcagna* spores der overhovedet kun en ringe Udvikling af Sansen for det legemlige. Kvinderne er svøbte i vide Kapper, som slæber ad Jorden i store, enkle Folder. Undertiden bærer de deres blonde Haar udslaget over Skuldrene, men oftere er det gemt under et Hovedklæde, som kun lader Midtpartiet af Ansigtet til Syne. Alle disse Kvinders Tanker er helt og holdent ved den Korsfæstelse, den Gravlæggelse eller den anden hellige Handling, de overværer, og i Fremstillingen af Forkyndelsen er Marie ikke mindre rent ulegemlig, rent Engel, end det Herrens Sendebud, som knæler for hende. Ligesom Dante i *vita nuova* trods al sin Betagethed af Beatrices Skønhed intet beskriver af hendes Ydre, men kun beskriver dets Genskin paa hendes Omgivelser og besynger hendes Ærbarhed, hendes Smil, hendes Stemme, men aldrig hendes egenlige Udseende, — saaledes er Giotto, Dantes Ven og Samtidige, og hans Elever alt for grebne af Andagt for det guddommelige ved Madonnas Væsen til at ligne den himmelske Moder Træk for Træk med en jordisk Kvinde. —

Duccio: Madonna med Barnet.
Pinakoteket i Perugia.

Ikkun tredive Aar senere gjorde Petrarca hos Siena-Maleren *Simone de Martino* Bestilling paa et Portræt af Laura. Billedet synes des værre tabt, men Petrarca har selv besunget det, og Vasari fortæller videre om Simone di Martino, at denne afbildede „Madonna Laura“ i en af de figurrige Kompositioner i Sa Maria Novella. Om ellers denne Beretning kan staa til Troende, saa ligger deri det første Vidnesbyrd om en verdslig Kvindeskønheds Indførelse i den endnu helt ortodokse Kunst. At det er fra Skolen i Siena, der første Gang meldes om disse ny Bevægelser i Kunsten, er ikke slet saa forbavsende som det flygtig set kan synes. Man plejer at nævne Siena som Byzantinismens sidste Tilflugtsted i Italien; Sandheden er sikkert nærmere den, at hos det 14de og 15de Aarhundredes

Siena-Kunstnere som *Duccio, Simone di Martino, Lippo Memmi* og *Matteo di Giovanni* var der allerede vaagnet et uklart, et mystisk Skønhedsdrømmeri og Skønhedsforlangende, som kun kunde skaffe sig Luft gennem en Udvidelse af de snævre byzantinske Formler for Menneskefremstilling og somme Tider medførte deres fuldstændige Sprængning. Ikke uden Virkning for Kunsten og dens Kvindeideals Udvikling kaldte Siena sig i Middelalderen „den hellige Jomfrus By“, thi det blev dér, at Middelalderens Madonnabillede fik sin yndefuldeste og mest indtagende Form. Det er, som om noget af den søde og bedøvende Duft fra Blomsterne i den Have, hvormed Litanierne lignede den hellige Jomfru, slog en i Møde fra Siena-Malernes Fremstillinger af hende. Som hine Sydens første, duftsvangre Foraarsroser, der ikke synes at have sovet rigtig ud i den korte Vintersøvn, hælder deres Hoveder, øre og berusede af deres egen Vellugt, saaledes synes disse Madonnaers spæde Legemer ikke evne at bære deres Hoveder, der er tunge af Drømme og Anelser om en ny Tid, men ogsaa tunge af Minder om den svundne. De er langt mindre monumentale end de byzantinske Skikkelser, af hvis Berøring med en lys og paradisisk Fantasi de er fremstaaede, men de har ofte forud for Byzantinismen en næsten raffineret smægtende Ynde i de slanke Legemers Holdning.

Matteo di Giovanni: **Madonna med Barnet. Akademiet i Siena.**

Men den alleryndigste Blomst af den senere Middelalders Fantasi er dog *Fra Angelicos,* eller som han almindeligere kaldes *Fiesoles* Kunst, der er som selve den syvende Himmels Aabenbaring.

Hans Liv bag Klosterets Mure er saa kendt, at det ikke behøver fortælles her. Der er heller ikke stort andet at berette om det, end at det svandt som en eneste straalende, af ingen menneskelig Hændelse forstyrret himmelsk Vision, der foregøglede ham de Syner, han har malet.

Er det sandt, hvad Vasari fortæller, at denne uendelig følsomme Sjæl aldrig malede en Korsfæstelse, uden at Taarerne strømmede ham ud af Øjnene, saa er det næppe mindre sandt, at disse samme Øjne straalede af ekstatisk Henrykkelse, naar Fiesole havde endt sit Ave Maria og greb sine Pensler for at

fremstille Himmeldronningens højtidelige Kroning, eller Paradisets blomstersmykte Eng med dens Ringdans af Munke og Engle, eller et andet lyst og solrigt Æmne, hvis Billede havde tegnet sig i hans Fantasi. Hos ham er den Guldgrund, han oftest giver sine Figurer, noget andet og mere end simpelthen en byzantinsk Tradition; den er den naturlige Baggrund for de salige Sjæle, som hans Fantasi saa svæve højt oppe i Himlen i det guddommelige gyldne Lys, der er over al Forstand. Med velberaad Hu er hans Fremstillinger af de hellige Kvinder her repræsenterede ved en Gengivelse af en af hans Engle fra det berømte, store Alter i Uffizierne. Han har ganske vist fremstillet Smertens Moder ved Korsets Fod eller ved Kristi Grav som en svag og sorgtynget, gammel jordisk Kvinde. Men tænker man rent i Almindelighed paa Fiesoles Kunst, er det ikke slige Skikkelser, der melder sig først i ens Hukommelse. Man ser Himlen aabne sig, og oppe i Skyerne bøjer sig under Himmelkronen, som rækkes hende af Kristus, en ung Kvinde, der er lutter salig Sjæl, en Søster til en af disse Lysets Engle, som gaar med Glans, og som klædte i Morgenrødens eller Himlens Farver kommer vandrende ad Solstraalernes Vej til Hjertet. I disse forklarede Skikkelser giver den lyse Side af Middelalderens Aand sig sit sidste kunstneriske Udtryk i Fiesole, der levede i sin Dominikanerkutte fjernt fra den Verden, i hvilken imidlertid den ny Tid var gryet med sine Forjættelser.

Fiesole: Engel fra det store Alter i Uffizierne i Florens.

* * *

Ancilla fiet sic caro spiritus: Lad Kødet være Aandens Tjenerinde, er et af Middelalderens mange asketiske Opbyggelsesord, og ogsaa for dens Kunst havde Kødet, d. v. s. Formen kun været en Tjenerinde for Aanden.

Renæssancen genopdagede den menneskelige Skikkelses fulde Skønhed og gav den, hvad dens er i Livet.

„Die Entdeckung der Welt und des Menschen“, saaledes hedder et af Afsnittene i Burckhardts geniale Bog om Renæssancens Kultur.

Det var jo — for at bruge et andet Udtryk af denne Forfatter — som om „det tætte Slør af Barnlighed, Tro og Forblændelse, hvorunder Middelalderens Menneskehed laa drømmende eller halvvaagen“, og gennem hvilket Verden kun tegnede sig i en fantastisk Taage, pludselig reves til Side af den Kulturens Orkan, der efter det aarhundredlange Vindstille i den menneskelige Udvikling rejste sig og bortvejrede de sidste Rester af Middelalderens trange Luft. En uhyre Videbegærlighed paa alle Omraader griber Menneskene, og Følelsen af deres aandelige Myndiggørelse har i sit Følge en uhyre Selvvurdering. Den Kultur, som forhen udelukkende var bleven Himlen og dens Hellige til Del, overføres nu paa de store Mennesker, Individualismen faar sin fulde Borgerret, og den fri menneskelige Aand, som afsøger og prøver at trænge ind i hver Krog af Tilværelsens Mysterium, nyder høj og guddommelig Ære.

Med Vækkelsen af Sansen for Menneskets Aand følger Genvækkelsen af Sansen for Menneskets legemlige Skønhed, navnlig i det nøgne. Kendskabet til dette vokser med de Legemsøvelser, som atter kommer i Brug, og med de anatomiske Studier. Allerede i 1314 var udkommen Mondinos anatomiske Haandbog, der støttede sig til de tidligere ukendte Undersøgelser af Lig. Men frem for alt er det dog Studiet af Oldtidskunsten, der medfører Studiet af Menneskelegemet — Oldtidskunstens eneste Genstand. Dyrkelsen af Oldtidens Kultur var aldrig ganske uddød, men bevidst og systematisk kommer den først frem hos Dante. Den lever videre i Petrarkas og Boccaccios begejstrede Studier af de klassiske Forfattere, men den kommer først helt til Gennembrud hos den paafølgende Slægt. I Billedkunsten er *Nicolo Pisano* den første, som gør antikvariske Undersøgelser i kunstnerisk Øjemed, men det er først fra Begyndelsen af det femtende Aarhundred, da Florentinerne *Brunellesco* og *Donatello* var vendte hjem fra deres Udflugt til det gamle Roms Ruiner, at det gamle Hedenskabs Aand for Alvor begynder at trænge sig ind i Kunsten. Malerkunstens Stof beriges med den gamle Mytologi; den teologiske Allegori afløses af den filosofiske. I sit Skrift om Malerkunsten (1435) forbigaar Leone Battista Alberti aldeles de kristelige Æmner og giver kun Anvisning paa de hedenske. De kirkelige Motiver kræver nu som før deres Malere; fra Kirken kom jo fremdeles de største kunstneriske Bestillinger. Men de hedenske Motiver sideordnes de kristelige, ja indblandes endog ofte paa den besynderligste Maade mellem disse. Paa Peterskirkens Hovedindgang har saaledes *Filarete* (ca. 1440)

midt mellem Fremstillinger af Kristus og Marie, Peter og Paulus fremstillet Mars og Roma, Zeus og Ganymed, ja endog Leda med Svanen. Og der var for Samtiden intet mærkeligt, endsige noget stødende i denne Vilkaarlighed: den faldt ganske i Traad med Tænkernes og de Lærdes, de saakaldte Humanisters Aandsretning, hvis Særpræg var den Smidighed og Alsidighed, hvormed den paa en og samme Tid husede baade de hedenske og de kristne Idealer for Aand eller Form.

Der meldes fra 1485 en Historie, som viser, hvor dybt ned i Folket Sansen for Oldtiden var trængt. Det er *Bartolommeo Fonte*, en af Tidens berømte Lærde, som skriver: „Det var, da nogle Arbejdere gravede efter Marmor paa via Appia, ved den sjette Milesten fra Staden, at de opdagede en Marmor-Sarkafog. Da man aabnede den, fandt man i den et kvindeligt Lig, som laa med Ansigtet nedad og var dækket med en stærkt lugtende Essens af Tykkelse omtrent som et Par Fingre. Da man fjernede Skorpen, viste der sig først et noget bleget Ansigt, som om den unge Pige var stedt til Jorden samme Dag. Hendes Læber var blegt røde, let aabnede, saa at de lod de smaa, hvide Tænder komme til Syne. Smaa Øren, en lav Pande, sorte Øjenhaar og mørke Øjne varslede Skønhed; det sorte Haar, som var bundet sammen i en Knude bagtil, var fastholdt af et Net; Næsen var vel konserveret og saa blød, at den gav efter, naar man trykkede paa den. Kinder, Hage, Hals og Strube var saaledes, at man maatte tro at have en levende for sig; Armene, som hang fuldstændig fast ved Skuldrene lystrede enhver Bevægelse, man lod dem gøre Alle de øvrige Legemsdele var aldeles friske og frembragte Indtryk af blomstrende Liv, kort sagt: hun syntes som en af de ædleste og skønneste Piger fra Romerstadens Blomstringstid.“ Under uhyre Deltagelse blev Liget bragt til Kapitol, efter at tyve tusind Mennesker forinden havde taget det i Øjesyn. En samtidig beretter, at didhen kom Malerne for at tegne den unge Kvinde, fordi „hun var saa smuk, som det ikke kan siges eller skrives, og selv om det blev sagt eller skrevet, vilde de, der ikke havde set hende, dog ikke tro det.“ Fra alle Egne af Landet drog man til Rom for i de Dage at nyde det underfulde Syn, indtil Pave Innocens VIII, som ikke kunde se med venlige Øjne til denne Kultus af et Hedenlig, gav Ordre til ved Nattetid hemmelig at nedgrave den unge Pige og kun lade den tomme Sarkofag blive staaende paa Kapitol.

Nogle har troet, at den bekendte, yndige, farvede Voksbuste i Museet i Lille med dens Udtryk af uendeligt Vemod skulde være formet i en Maske, tagen over den unge Romerindes Træk. Men dels har Voksbusten rødblond Haar, medens Romerindens ifølge Bart. Fontes Beretning var sort; dels synes Voksbusten ifølge sin hele Stil snarere at tilhøre det sekstende end det femtende Aarhundrede. Men hvorledes det nu end forholder sig baade hermed og med selve Historien om dette Kvindelig, i hvilken der aabenbart er blandet en god Del Fiktion, er den et smukt og poetisk Udtryk for den Sans for Legemsskønhed, der paa Basis af Sansen for Oldtiden havde bemægtiget sig selv de brede Lag af det italienske Folk.

Af sikker Betydning for det kunstneriske Kvindeideals Udvikling i jordisk Retning blev foruden de antike Forbilleder den Stilling, til hvilken Humanisterne hævede Kvinden, og den Rolle, hun kom til at spille i deres nydelsessyge og epikuræiske Kres, hvori næsten alle Tidens store Kunstnere færdedes. Selv om man ikke bør tage et Udsagn af den radikaleste og mest hedenske af Humanisterne som et Udtryk for disses Anskuelser i Almindelighed, er der dog sikkert en god Del af Renæssancetidens Betragtning i disse *Beccadellis* Yndlingsord, at Glædespigerne gjorde Verden mere Gavn end selv de frommeste Nonner. Den gamle græske Hetære-Dannelse var ved at blive moderne igen; der var i Rom Glædespiger, som kunde citere hundred forskellige klassiske Forfattere og kendte hvert Digt eller Fortælling af de nyere italienske. Naar Fordringerne i denne Sfære var saadanne, vil man forstaa, at Humanisterne af deres socialt ligestillede Kvinder krævede fuldkommen Jævnbyrdighed i Dannelse, og for første Gang i den nyere Tid begynder man da ogsaa at høre jævnlig Tale om Kvinder, hvis Ry havde anden Grund end himmelsk Fromhed eller forelskede Digteres Bekendelser.

Og som Kvinden i Renæssancetiden træder frem som et selvstændigt Element i Samfundet, saaledes træder hun nu ogsaa frem i Kunsten som en selvstændig Genstand for denne. For Skønhedsdyrkelsens stedse voksende Almagt vakler og falder alle de Hindringer, der havde stillet sig mod Kunsten paa dens Vej fra Kirken og Klostret ud i Verden og Livet. Sejrrigt tager den efterhaanden det hele Jorderige i Besiddelse; den glemmer ikke den landskabelige Skønhed, men det første, den gør sig underdanig, er dog den menneskelige Skikkelse, saaledes som den er kommen fra Naturen. De første nøgne Kvindeskikkelser, der vover sig frem i Kunsten,

kommer til Syne lidt kleinmodigt og undseligt, ligesom med et Skær af Undskyldning i Blikket og ligesom med lidt bange Kuldefornemmelse i Kroppen. Det skønnes i slige Billeder, at Studiet efter nøgen Model endnu er lige uvant for Kunstneren og for den Kvinde, der laaner hans Billed sine nøgne Træk. Det er, som var hun kun med Undseelse fremtraadt for ham, thi Undseelsen er sand i den Maade, paa hvilken hun skjuler sit Skød, sand ogsaa i hendes forskræmte Øjnes Udtryk. Og det er videre, som om Maleren havde været besjælet af en kysk Ængstelse for at fremhæve det særlig kvindelige ved hendes Former, og som havde han ikke vovet den helt mandige Betragtning eller i hvert Fald ikke den helt mandige Gengivelse af hendes Kvindelighed. I *Massaccios* „Adams og Evas Uddrivelse af Paradiset“ i Brancacci-Kapellet i Sta Maria Del Carmine i Florens, den berømte og kunsthistorisk saa betydningsfulde Fresko, der blev malet i den første Fjerdedel af det femtende Aarhundred, er Kønsforskellen mellem Adam og Eva kun lidet akcentueret i Formen. Hvad der er det ypperlige i disse Figurer, er Konstruktionen af deres lidenskabelige Bevægelser, det organisk levende i dem. I selve den ydre Form er der noget forfrossent, sammenkrybende ved dem, og som Evas Fødder eksempelvis er baade store og deforme, er hun helt igennem skabt uden den Mandighedens Glæde ved kunstnerisk at forme et skønt og attraaelsesværdigt Kvindelegeme, som aabenbarer sig i den senere Renæssance.

Massaccio: Adam og Eva.
Sa Maria del Carmine.
Florens.

Med Karmelitermunken og Maleren *Fra Filippo Lippi* kommer det første personlige kvindelige Skønhedsideal utilsløret ind i den italienske Kunst. Om ham fortæller Vasari, at han dyrkede de sanselige Glæder, og at han ofte søgte Afløb for sin Begejstring for en eller anden Kvinde, hvis Besiddelse var ham nægtet, ved at indføre hendes Træk i sine Malerier. Det hedder sig, at Cosimo af Medici, der kendte Fra Filippos Lyster til at løbe efter Pigerne paa Gaden, holdt ham under Laas og Lukke, da han en Gang skulde udføre ét Billede i hans Palads. Men Fra Filippo hejste sig selv ud af et Vindu, og i flere Dage var han helt forsvunden for sin Beskytter. En anden Gang fik han af Nonnerne i Sta.

Margherita i Prato Bestilling paa at male et Billed til Kirkens Højalter; i Klostret traf han en Novice ved Navn Lucretia Buti, hvis Skønhed forekom ham egnet som Model til den Jomfru Marie, han skulde male. Skønt han var nær de 50 Aar, forelskede han sig i hende, lod sit Maleri i Stikken og flygtede med hende, upassende nok paa en høj Helligdag, da saa kostelig en Relikvie som Jomfru Maries Bælte var udstillet for de tilrejsende Pilgrimme. Mærkværdigvis er det udelukkende religiøse Billeder, som denne Hedning har efterladt sig, og selv om hans Fremstillinger af hellige Kvinder tør tages for et Galleri af de Kvinder, hvis Legemsskønhed han har elsket, bærer de kun i meget ringe Grad Præget af hans verdslige Tilbøjeligheder. Lucretia Buti, som han har fremstillet talrige Gange, snart som Marie, snart som Herodias, løfter sine Bryn med saa megen tung Vemod og ser frem for sig med saa meget sjælfuldt Drømmeri, som var hendes Tanker alle andre Steder end hos denne Verdens Goder. Antagelig har da baade Lucretia og Fra Filippo været langt bedre, end deres Rygte. Det, man har kaldt hans dristige Realisme, indskrænker sig til den Naturlighed, hvormed han omgaas de hellige Motiver, særlig Motivet: Madonna med Barnet. Han fremstiller hende i sine senere Billeder under Lucretia Butis mere yndefulde end egenlig smukke Træk, som en øm og blid Moder; og om Barnet, der er saa ganske menneskebarnligt i sin Leg med Drengen Johannes, tør man tro, at det er ingen anden end Lucretias og hendes Elskers egen Søn, den senere saa berømte Maler *Filippino Lippi*, der først var sin Faders og

Fra Filippo Lippi: Lucretia Buti som Maria (Brudstykke). Pitti-Galleriet, Florens.

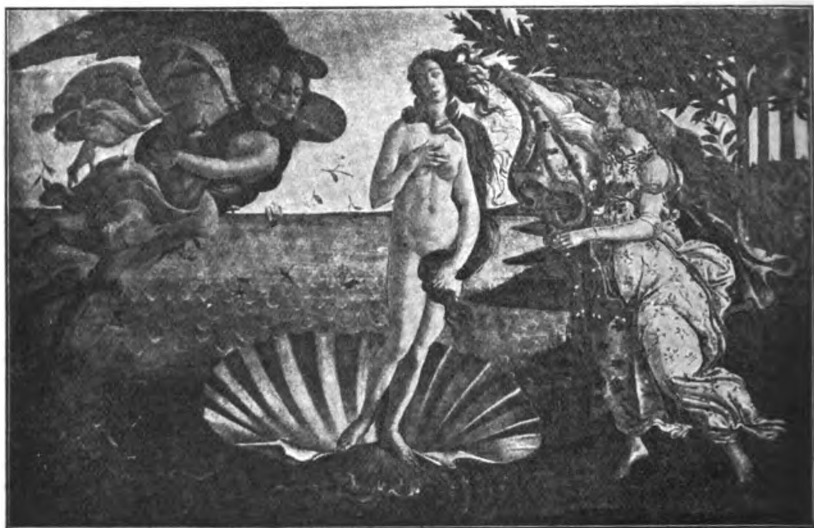
senere Botticellis Elev og bl. a. har malet det skønne Billede af Marias Aabenbaring for den hellige Bernhardus, som findes i Badia i Florens. Der gengives her et Fragment af denne Marieskikkelse, hvis Væsen er saa forunderlig aandigt og æterisk.

Botticelli er i vore Dage bleven den af alle „de Primitive", som bedst forstaas og skattes højest. Det er bekendt, at endog en hel Skole i England, de saakaldte Prærafaeliter, er bleven til paa Grundlag af et begejstret Studium af denne Kunstner, hvis kvindelige Skønhedsideal i en let Transfiguration er bleven det moderne engelske. Maaske er der heller ikke i hele den ældre Kunsthistorie en Maler at finde, i hvem der mødes saa mange af de hinanden modsatte Tilbøjeligheder, som præger Nutidens Kunst. Han er Realist i sit indtrængende Formstudium. Dog er han i sine tidlige Billeder samtidig let besjælet af den fra Oldtidskunsten lærte Sans for den abstrakte, den fuldkomne, den ideale Skønhed. Han er Tænker og Filosof, bevandret og hjemme i Humanisternes hedenske Forestillingskres. Dog er han samtidig stærkt religiøst bevæget. Han elsker landskabelig Natur og Blomster; han elsker unge, blufærdige Kvinder; han er blød af Sjæl, letgreben af det rørende, det sarte, Lyriker, Poet og Sværmer, og dog kan han male det haarde og hovmodige Træk om Giuliano af Medicis Mund med den mest lysvaagne Sans for Virkelighedens brutale Udseende. Han elsker det idylliske: aldrig saa man noget saa lunt og fredsælt som den Maade, paa hvilken Marie i hans tidlige Madonnafremstillinger læner sin Kind mod Barnets, medens

Filippino Lippi: Maria (Brudstykke).
Badia. Florens.

hun selv synes lyttende til en fjern Englesang, der luller alle tunge Anelser i Søvn og frier hendes Sind fra Tanker om alle Jordelivets Kvaler. Og dog er Botticelli samtidig den Maler, som har komponeret det vildt og dramatisk højtspændte allegoriske Billed af „Calunnia“ (Bagtalelsen), og som endte med næsten hysterisk hjerteskærende Fremstillinger af det ny Testamente. Der gives ikke en mere sammensat og urolig Kunstnernatur, end hans, og naar denne Medicæernes en Gang saa højt betalte og fejrede

Botticelli: Venus.
Uffizierne i Florens.

Yndlingsmaler endte som en Fattigmand paa Krykker, var han ogsaa udadtil et Billed paa sin egen Omskiftelighed.

Der er kun ét i hans Kunst, som er konstant, og det er netop hans Ideal for kvindelig Skønhed. Og han er Kvindemaler i en baade anden og højere Grad end nogen af hans Forgængere, end ikke den forlibte Fra Filippo undtagen. Der er noget overmaade betegnende deri, at medens Renæssancens genvakte Sans for det menneskelige Legeme begynder med baade i Syd (Massaccio) og i Nord (v. Eyck) at vove sig frem i Adams og Evas gammeltestamentlige Figurer, faar den allerede i et Billed af Botticelli Skikkelse og Navn af V e n u s, som dermed paa ny holder

sit Indtog i Kunsten. Hun kommer sejlende ind mod Stranden, staaende i den Musling, som er hendes Baad. Hun er nøgen, men hun dækker sit Bryst med den ene af sine Hænder, og med den anden holder hun sit rige, løst flagrende, lyse Haar blufærdig hen for sit Skød. Tæt omslyngede følger hende Zephyr og en anden Vindgud, og de blæser en Regn af blegrøde Roser hen over hendes hvide Legeme. Fra Land rækker Flora hende en Kappe, som er gennemvirket med Blomster, men Venus synes endnu ikke vakt til Bevidsthed om sin egen nøgne Dejlighed. Hendes Blik er lutter Drøm, hendes Mund lutter Vemod, hendes ranke Legeme synes viljeløst at svaje som et Siv for Zefyrs Aande. Der er, hvad Stillingen angaar, en umiskendelig Lighed mellem denne Venus og den antike, saakaldte medicæiske, af hvilken Botticellis dog kun kan have kendt Gengivelser eller maaske en Gentagelse, eftersom den først i 1584, 100 Aar senere end Billedets Fremkomst, kom for Dagens Lys. Men længere end til Stillingen strækker sig heller ikke Ligheden mellem Antiken og Botticellis Venus med de lave Skuldre, den forknytte Holdning og det stærkt indadvendte Udtryk i hendes Ansigt, hvis Træk er saa ejendommelige for Botticelli. Af de ganske faa Kvindetyper, som forekommer i hans Kunst, er det denne, man møder oftest. Man finder den paa ny som Venus i Billedet af Mars og Kærlighedsgudinden i Galleriet i London og i den staaende nøgne Kvindeskikkelse i Galleriet i Berlin. Sammesteds optræder hun som Marie med Barnet mellem Johannes den Døber og Evangelisten Johannes, og som Madonna kan man videre finde hende paa talrige Billeder i Italien, blot med smaa Variationer fra Kunstnerens Side. Paa den ene af Freskerne i Louvre har hun laant sine Træk til de tre Gratier, som sammen med Venus bringer Giovanna Tornabuoni deres Hyldest, og ogsaa paa den anden af Freskerne, der i Kvindeskikkelser symboliserer Videnskaberne, minder et af Hovederne om den samme Model. I Billedet „Foraaret“, som nedenfor skal omtales nærmere, kommer hun paa ny til Syne forklædt som Gratie; paa en herlig Tegning i Uffizierne er hun Judith, der tankefuldt vender hjem med det blodige Sværd i den ene Haand og Oliegrenen, Fredens Symbol, i den anden. Ogsaa i „Calunnia“ figurerer hun, og man finder endelig i italienske og tyske Samlinger Brystbilleder af hende, snart ganske ligefremme i Behandlingen og aabenbart mente som Portræter (Berlinergalleriet, Pitti-Galleriet i Florens), snart saa fantastiske i Udstyrelsen (Städelsche Institut i Frankfurt) at de kan

dække de forskelligste mytologiske Begreber. En Tradition vil vide, at den Kvinde, som har været Model til saa mange af Botticellis Billeder, var den skønne *Simonetta Vespucci*, Giuliano af Medicis Hjertes Dame. Ved Hjælp af Profilportræterne kommer man hendes Træk paa sikkert Hold. Hun har en høj og hvælvet Pande med Bryn, som næsten er vandret tegnede og fjærnede vidt fra hinanden. Næsen er lige og har en bred Ryg; Munden er lille, med fint tegnede Læber. Trods sin noget stærkt markerede Kind, der gør Hagen lidt spinkel, er hun mere regelmæssig smuk end Fra Filippos Ideal, hvis Næse har Tilbøjelighed til at vende opad. Hendes kosteligste Prydelse er hendes gyldne Haar. At Botticelli netop har beundret det for dets Glans af Guld, fremgaar deraf, at han ofte ovenpaa Farven har paalagt Guld paa de belyste Partier af Haaret. Der er i dette en Rigdom, som Hovedet synes næppe mægte at bære. Undertiden vælder det udslagent ned ad hendes Ryg og frem over hendes Skuldre. Paa andre Billeder er det strøget bagtil og vundet i en Knude, men paa Siderne er det samlet i to lange Fletninger, der er knyttede med Perlesnore og bundne sammen som et Smykke om hendes Hals. I de Billeder, hvor man ser hende i fuld Figur, er hun let og slank af Vækst. Hun fremviser gerne sin nøgne Fod, skønt den ikke egenlig er smuk; hun bevæger sig ogsaa gerne paa Taaspidserne, hvad der ikke befordrer den plastiske Ligevægt i hendes Skikkelse, men giver hende noget svævende og æterisk, som passer godt til hendes poetiske Roller. Hendes Væsen er lidt svageligt, hendes Udtryk lidt sygeligt, hvad der for saa vidt kunde stemme med Forestillingerne om Simonetta, der døde ung af Tæring. Man maa sammenligne Botticellis Venus f. Eks. med den *Lorenzo di Credi* tilskrevne, nylig fundne Venus for at skønne, hvor langt tilbage i legemlig Udvikling hin er for denne, der ganske vist kun er malet nogle Tiaar senere og endnu er af den „primitive" Race, men som desuagtet synes af rent atletisk Bygning i Forhold til Botticellis.

I Billedet af „Foraaret" (Akademiet i Florens) kulminerer denne Foraarskunst, der er saa fin og skær og jomfruelig i sin Form. Eller maaske rettere i en enkelt Figur af dette Billed, nemlig den, der forestiller *Primavera*, Italienernes Navn for Vaaren selv og Vaarens Blomster og Vaarens lyse Dag. Scenen er en Lund af dunkle Oranger, hvis Frugter gløder i den dybe Skygge. Forbi en Zephyr, der favner Flora, forbi Venus og Gratierne og Merkur og under en svævende Amorin, der, bunden for Øjnene, i

Blinde afskyder sin Flammepil, kommer Foraaret skridende i Skikkelse af en ung og dejlig, højt opkiltret barfodet Kvinde. Hendes blonde Haar, der falder løst om hendes lille fine Hoved, er iflettet Blomster; Blomster har hun om sin Hals, Blomster er hendes Bælte, Blomster strør hun fra sit Skød, og Blomster: Lilier og Violer, Nelliker og Gaaseurt, Narcisser og Roser mylrer frem af Jorden under hendes Fod, — ja trods Orangernes tætte Skygge modnes selv Jordbærrene dér, hvor hun træder. I det herlige Billed af denne unge Kvinde, maaske den eneste af Botticellis Skikkelser, der bærer sit Hoved lige og frejdigt paa sin Hals, har hans Skønhedssans ranket sig højt mod den rent ideale Legemsskønhed, som er det Maal, mod hvilket Udviklingen i Renæssancekunsten sigter.

Botticelli: Primavera. Brudstykke af „Foraaret“. Akademiet i Florens.

Skønhedsfølelsen: det er den inderste drivende Kraft i hele denne Udvikling, og den ligger uden Undtagelse dybt i alle de Kunstnere, som bar Udviklingen frem. Men den kommer forskelligt til Orde hos de forskellige, og fortrinsvis Skønhedsfølelse for Kvinder aabenbarer sig kun hos nogle enkelte. *Pollajuolo* — endog i det dejlige Billed af Bebudelsen i Berlin — og *Verrocchio* f. Eks. mangler den næsten ganske. Selv om man ikke højt nok kan beundre en *Gozzoli* for hans Evne til af rent portrætmæssige Fremstillinger af hans Samtid at skabe storstilede og monumentale Kompositioner, eller en *Piero della Francesca* for hans Evne til fin og fornem Karakteristik i de Profilportræter, der er saa typiske for det femtende Aarhundreds Tilbøjelighed for det skarpttegnede og liniemæssige: Kunstnere som

disse havde dog næppe synderlig Andel i Kvindeidealets Udvikling i den italienske Kunst. Det samme gælder — for blot at nævne endnu et af de berømteste Navne — *Andrea Mantegna*, der vel ellers uden Sammenligning kan kaldes det femtende Aarhundreds mest omfattende Kunstneraand, og hvis umaadelige Indflydelse paa Figurstilen naaede ud over Italiens Grænser til Dürer og Holbein: specielt som Kvindemaler har han ingen større Betydning. Han har sin egen kraftige og udprægede Type for Jomfru Marie, ligesom *Giovanni Bellini* — han, der aldrig var til at formaa at male en nøgen Kvindeskikkelse[1] — har sin. Men medens disse store norditalienske Kunstnere paa andre Omraader var med til at rykke Malerkunsten mange Skridt frem mod dens Frigørelse i Aand eller dens Fuldendelse i Form, var det andre Mestre forbeholdt i særlig Grad at blive Kvindens Malere og medvirke til Dannelsen af hendes endelige Idealbilled.

Piero della Francesca: Kvindeportræt.

Domenico Ghirlandajo er en saadan Kvindemaler. *Il est sincère,* saaledes resumerer Taine hans Kunstnerkarakter, og det er vel at mærke ikke hans naturalistiske Billed i Louvre af den hæslige, gamle Mand med Vorte-Næsen, men derimod Ghirlandajos skønne unge Kvindeskikkelser paa Freskerne i Sta. Maria Novella i Florens, som har foranlediget Taine til at bestemme det centrale i denne Kunst som Trofasthed og Oprigtighed i Iagttagelsen. Der er i Virkeligheden heller næppe mindre Naturalisme i disse Kvinde-

[1]) Billedet i Galleriet i Wien af en nøgen ung Kvinde, der ordner sit Haar foran et Haandspejl, maa — til Trods for at det bærer Giovanni Bellinis Signatur — vistnok tilskrives *Francesco Bissolo.*

skikkelser end i Billedet af hin uskønne gamle Mand. Man behøver ikke en Gang vide fra Vasari, at Ghirlandajo plejede at indføre sine Samtidige portrætmæssigt i sine bibelske Kompositioner, for hurtig at være paa det rene med, at det maa være paalidelige Portræter af selve det florentinske Samfunds ædle og fornemme Damer, af Familier som Tornabuonierne, Tornaquincierne, Sassettierne eller Medicierne, der indeholdes i disse Billeder. Der kan som Følge af denne Portrætlighed selvfølgelig ikke være Tale om nogen fast og gennemgaaende Ansigtstype i Ghirlandajos Kunst, saaledes som hos Botticelli, hvis Kunst i en hel Periode af hans Liv er en næsten uafbrudt sværmerisk Hyldest til et enkelt kvindeligt Skønhedsideal. Ghirlandajo er for objektivt anlagt til egenlig at have et saadant. Den Lighed, der er mellem hans kvindelige Figurer, f. Eks. mellem Portrætet af Giovanna degli Albizzi, som i Billedet af Mariæ Besøgelse ledsager Elisabet, og Lucretia Tornabuoni, som ligeledes er i Følget, indskrænker sig bl. a. til den uforlignelig ranke Rejsning af Hovedet paa den søjlerunde Hals, som man kender fra *Settignanos* eller *Donatellos* herlige Kvindebyster i Marmor. Hvad der ellers er af Lighed mellem Ghirlandajos Skikkelser er florentinske Racemærker som den overordentlig høje og stærkt hvælvede Pande, den fremspringende Næse, den fyldige Hage. Og et Racemærke frem for alt er deres Væsens store Støthed og Sikkerhed. Man behøver ikke sammenligne dem med noget saa modsat som Botticellis af indre Bevægelse halvt daanende Skikkelser for at skønne, hvor overlegent og behersket disse Kvinder af Ghirlandajo forstaar at føre sig. De har hin *dignitas membrorum,* hin Værdighed i Lemmerne og disses Bevægelse, som var saa vel anskreven i Renæssancetidens fornemme Samfund og de kaster i Kraft af denne deres Races stolte Holdning og noble Skønhed et lysende poetisk Skær af Højhed og Adel gennem den ellers forholdsvis lidt tunge Virkelighedsluft i Ghirlandajos Skildringer af de Æmner, som hans Forgængere i Kunsten har forvænt os med at se fremstillede med saa megen dyb og gribende Mystik.

Ghirlandajo: Portrætfigur af „Mariæ Besøgelse“. Sa Maria Novella i Florens.

Man tager maaske næppe meget fejl i at tro, at det blandt andet er mod disse Fresker i Sta Maria Novella, som Ghirlandajo i Forening med sin Broder fuldendte 1490, at Savonarola har vendt sig i sine berømte Fasteprædikener fra de paafølgende Aar. Fra S. Marco-Klostret i Florens, som Fiesole, beruset af det himmelske Lys, havde fyldt med Billeder af sin salige Fantasi, udslyngede den store reaktionære Fanatiker sit Anatema mod Kunstens Profanation af de hellige Æmner og Kunstens Fornedrelse ved Dyrkelsen af Legemets Skønhed for Aandens. „I ofrer til Molok og Djævlen“, saaledes tordner han med Profetens Ord; „mine Templer og mine Kirker har I overgivet til Molok. Hvilken Vansæd hersker ikke i Florens. ... Det at smykke Kirker med Billeder af Helgene, som ligner den første den bedste paa Gaden, er en stor Uret og en svar Synd. ... Tror I, Jomfru Maria kan have været saaledes klædt, som I fremstiller hende? Jeg siger eder, at hun som en fattig Kvinde gik omkring i den tarveligste Klædedragt, at hun af Tugtighed næsten ganske tilslørede sit Aasyn. I giver Jomfru Maria en Skøges Udseende. Se blot, hvor I drager det guddommelige ned i Skarnet! — Og en anden Gang fortsætter Savonarola: „Hvad skal jeg sige om eder, I kristne Malere, som fører halvnøgne Figurer frem for vore Øjne? I, som ejer saadanne Billeder, I tilintetgøre dem til Guds og den hellige Jomfrus Behag. ... Ganske vist er Farve og Form og Forholdenes Harmoni en virksom Bestanddel af Skønheden, men Skønhedens egenlige Væsen kommer kun fra Guds Lys.“

I nogle Aar syntes denne Munkedefinition af Skønhedsbegrebet at skulle blive livsfarlig for den hele Renæssancekultur. Florens' første Kunstnere — derimellem della Robbia'rne, Fra Bartolommeo, Lorenzo di Credi og Botticelli, hvilken sidste fra nu af kun malede smægtende og sønderknuste Skikkelser uden Hensyn til værdig Holdning og Plastik — sluttede sig med Begejstring til Savonarola, og i Aaret 1497 kom det til en Demonstration, der viste, hvilket mægtigt Indtryk Reformatoren havde gjort paa Florens' Befolkning, ikke mindst ved at forudsige en social og politisk Fornedrelse som en sikker Følge af den kristelige Sædelighedsfølelses Undergang. I Karnevalstiden forordnede Savonarola nemlig en storartet Procession, som skulde bringe de saakaldte utugtige og profane Billeder, Statuer og Bøger og kostbare Stoffer og alt, hvad der ellers var af Luksus og unødvendigt jordisk Gods til Piazza dei Signori. Her, hvor Savonarola Aaret efter selv fandt sin

Død i Luerne, blev Kunstværkerne og Kostbarhederne stablede med Brænde til en uhyre Pyramide, og under Musik og Folkets jublende Tilraab blev Baalet antændt og flammede højt mod den Himmel, som man haabede at behage med dette vanvittige Sonoffer for Kunstens formentlige Brøde mod Kirken.

Men helt moden til en enig Bevægelse mod det, der den Gang var Realisme i Kunsten, var ikke Tiden, ja end ikke Kirken. Man kan se det bl. a. deraf, at da det Kapel, som Fiesole var begyndt at dekorere i Orvietos Katedral, skulde fuldføres, foretrak det derværende Domkapitel at overdrage dette betydningsfulde Arbejde til en Realist som *Signorelli* i Stedet for til en Idealist som *Perugino,* der dog maaske bedre end nogen anden repræsenterede Savonarolas sværmeriske Kunstanskuelse, og som i hele sin Stil stod de ny Idealer nær, for saa vidt som hos ham de individuelle Træk i Figurerne er stærkt forviskede og stærkt paa Vej til at opløses i en almindeliggjort regelmæssig Skønhed. Selv om hans Madonnatype siges at have haft Portrætlighed med hans smukke Hustru, Chiara Fancelli, er den med sin bløde Ansigtsoval, sit duefromme Blik og sin hele Mangel paa fast og accentueret Form et bevidst tilstræbt Idealbilled for de blide og ømme Følelser hos Jomfru Maria. For *Francia,* Bologneserskolens Mester, gælder noget lignende. Ogsaa hos ham er der mere Tilbøjelighed til at konstruere eller tilfantasere sig et kunstnerisk Kvindeideal end at søge det i selve Virkeligheden, og i hans smukke Fresko af Santa Cecilias Trolovelse (Sta Cecilia ved S. Giacomo Maggiore i Bologna) har de statelige Kvindeskikkelser et næsten rafaelsk Præg. Modsætninger til disse Kunstnere er *Pinturicchio* og frem for alle *Signorelli,* Mesteren for de berømte Dommedagsbilleder i Madonna di S. Brizios Kapel i Orvietos Domkirke. I disse Fresker fejrer det femtende Aarhundreds stedse mere dybtgaaende Studium af Virkeligheden sine højeste Triumfer. I Hænderne paa denne Maler, hvis Fantasi ikke paa nogen Led er stængt af Vedtægt eller Dogmer af moralsk eller religiøs Art, og som er ganske uhildet og ganske fordomsfri, desuden ganske Mand og uden Spor af det Hang til det smægtende følsomme, som laa dybt i Flertallet af det femtende Aarhundreds Kunstnere — i Hænderne paa denne Maler bryder den Magt, som Studiet af Virkeligheden er i Kunsten, sig Vej med en genial Voldsomhed, næsten med en bestialsk Brutalitet, som vel sagtens er uden Sidestykke i Kunstens hele Historie. At en saadan Maler ikke kan siges at have brudt ny Baner netop for Kvindeidealets

Udvikling, er forstaaeligt. Han har lige saa mange Idealer som han har Modeller, og han har ikke Gran af Sans for Abstraktioner. Den nøgne kvindelige Figur paa Billedet af Pan i Berlin eller Marie Magdalene ved Korsets Fod paa Billedet i Akademiet i Florens eller de nøgne Kvinder paa Dommedagsbilledet i Orvieto: alle er de malede med skarp Iagttagelse af de respektive Modeller, og hvad de har fælles er ikke andet end den sværlemmede Livsfylde, der gør Signorelli til en Forløber for Michelangelo. Men i endnu mindre Grad end denne er Signorelli en Maler af Kvindeskønhed i Ordets almindeligere Forstand. Han er endnu mindre sensuel end hin vældige Platoniker, og han er endnu mere barsk viril. Fra hans Dommedagsbillede i Orvieto fik den uindskrænkede Realisme i Renæssancekunsten talt sit sidste Ord med en sand Dommedagsrøst, som ingen, end ikke Michelangelo, glemte.

Signorelli: To kvindelige og en mandlig Figur. Brudstykke af Dommedags-Billederne i Domkirken i Orvieto.

Men Kunsten kunde dog ikke længere nøjes med at forske Naturen: alle sine Hemmeligheder havde denne maattet udlevere, og navnlig var der i det menneskelige Legeme intet, som Kunsten ikke havde forstaaet og erkendt. Saa var det, at den kunstneriske Forskeraand, som holdt sig lysvaagen gennem hele Renæssancetiden, gav sig i Lag med at forske et nyt og endnu højere Problem end Naturen: selve Skønhedens Problem, Frembringelsen af en Form for Begrebet den ideale, den absolute Skønhed, den tænkte Enhed af alt det, som forekommer Menneskene legemligt skønt.

* * *

Denne Bevægelse fra Realisme til Idealisme — fattige Ord for det, de skal udtrykke — havde et bredere Grundlag end den blotte kunstneriske Reaktion mod en forgangen Tids kunstneriske Idealer. Den havde dybe Rødder bl. a. i Ny-Platonismen, for hvilken Medicæerne og Marsilius Ficinus havde gjort en saa levende Propaganda, og i hvilken Kunstnere af den ny Retning fandt saa megen Tilfredsstillelse for deres Hunger efter Spiritualisme og skøn Form i ideal Forening. Platons Lære: at søge og vælge Skønhedens Enhed ud af Skønhedens Mangfoldighed: det er den, man genfinder udtrykt i Lionardos Ord, at man af mange Aasyn maa samle de ædleste Træk for at kunne male et eneste smukt Hoved, og det er ogsaa den, man genfinder udtrykt i disse Linier af et Brev fra Rafael: „jeg maatte, for at male en smuk Kvinde se flere smukke Kvinder og gøre et Udvalg af de allersmukkeste“. — Ord, der lige som hin ovenfor meddelte Historie fra Middelalderen genkalder endnu en Gang den klassiske Myte om Zeuxis og Krotons Jomfruer.

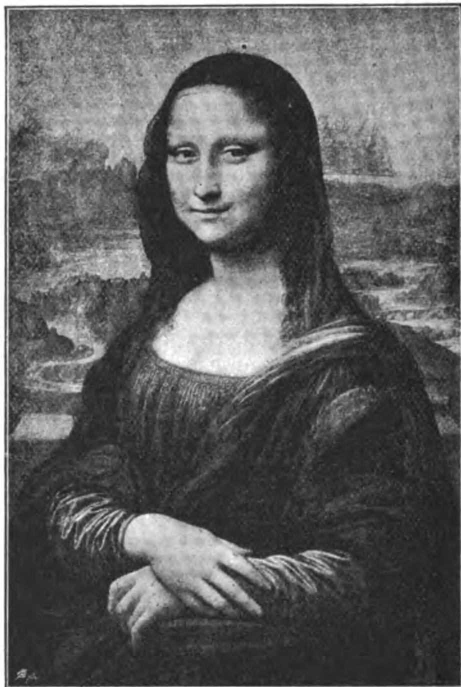
En stedse voksende Kærlighed og et stedse voksende Kendskab til Antiken, Indbegrebet af den absolute Skønhed, nærede denne Tilbøjelighed for Sløjfningen af det individuelle til Fordel for det generelle, det abstrakte. Netop ved den Tid, hvorom der her er Tale, bragtes saa straalende skønne Antiker som Apollon fra Belvedere, den sovende Ariadne, den belvederiske Torso for Dagens Lys. Ogsaa Forlæggelsen af Kunstens Residens fra det mere moderne Florens til det med Oldtidsminder svangre Rom havde sin Andel i de gamle og de ny Kunstidealers nære Sammensmeltning.

Ud af den filosoferende Betragtning af Livet og Naturen som en Genstand for Kunsten voksede Teorierne og de teoretiske „Traktater“, af hvilke Lionardos er den berømteste. Navnlig Proportionslæren, Læren om de harmoniske Forhold i det menneskelige Legeme fik i Kraft af Plinius' Beretning om Oldtidsbilledhuggeren Polyklets Canon en sær Tillokkelse for mange. Allerede Cennini havde i sin Malerbog, der har bevaret os Traditionerne om den praktiske Udøvelse af Kunsten i Giottos Skole, beskæftiget sig med Spørgsmaalet om Menneskelegemets Proportioner i deres højeste Harmoni. Ogsaa Leone Battista Alberti havde behandlet Problemet og havde endog givet Anvisning paa særlige Instrumenter til dets Løsning i Praksis. Men dog er det først mod Slutningen af det femtende og i Begyndelsen af det sekstende

Aarhundred, at disse Undersøgelser bliver almindelige og optager ikke alene en Grubler som Lionardo, men selv saa objektivt og realistisk anlagt en Kunstneraand som Dürer. Det er værd paa dette Sted at mindes disse Bestræbelser efter at fastsætte en Proportionsnorm for det menneskelige Legeme, thi de er et typisk Udslag af hele den abstrakte Aand, som var ved at gennemtrænge Kunsten. Et andet og dermed beslægtet Udslag er de Traktater specielt over Kvindeskønheden, af hvilke Niphus', Agrippas og Firenzuolas hver paa sin Vis har Interesse, men af hvilke Firenzuolas *(Della Bellezza delle Donne)* er det mest maleriske.

Efter at have foreskrevet de Proportioner, som han anser for de smukkeste for en kvindelig Skikkelse (den bør, siger han, ikke have mere end 7½ Gang hendes Hoveds Højde) begynder Firenzuola med sine Fordringer til Panden. Den maa være høj og bred og dobbelt saa bred som høj. Om Øjnene siger Firenzuola; at ganske vist var alle de gamle Forfattere enige om, at selve Skønhedens Gudinde havde sorte Øjne, men ikke desto mindre kan dog baade de himmelblaa og de dunkelbrune Øjne være skønne. De bør være store og runde; Laagene er smukkest, naar de er hvide med næppe synlige Aarer. Kinden maa være hvid, men med en Rødme, som tiltager med dens Runding. Øret maa være af Mellemstørrelse, i de fremtrædende Dele livligere i Farven end i de flade; i Kanten maa det være gennemsigtigt som den røde Granat. Tindingerne maa være hvide. Om Næsens Farve — man lægge Mærke til den Rolle, som Farven er kommen til at spille i Skønhedsfordringerne — hedder det, at den maa være blegere end Øret, dog ikke af en frossen Hvidhed; den mellemste Væg over Læben maa være let rød. Munden maa være lille, men ikke alt for lille, hverken tilspidset eller flad, og mere end højst seks Overtænder maa der aldrig komme til Syne, naar den aabnes for at tale eller le. Af Munden og Hagen forlanger iøvrigt Firenzuola de subtileste Fuldkommenheder: I Overlæben maa der være en lille Fordybning, Underlæben maa være passende svulmende, og i den venstre Mundvig maa der være et lille Smil! Hagen maa ikke være fremtrædende og ikke spids, men rund og smukt farvet og navnlig ikke undvære sin særlige Pryd: et Smilehul. Halsen maa være hvid med en Smule Rødme og snarere lang end kort; Skuldrene skal være brede; Brystets Bredhed er en absolut Betingelse for Skønhed, og Farven maa her være *candidissimo.* Armene maa være hvide, kødfulde og muskelstærke, men dog

bløde. Som man ser: der er i Traad med Tidens Tilbøjelighed for det abstrakte og Frygt for det særlig udviklede og individuelle et Forbehold overfor næsten ethvert „for meget.“ Kun til den i disse Teorier ny Fordring, at Hænderne bør være store, er der ikke tilføjet et „men ikke alt for store“; men derimod er der rigtignok tilføjet, at de bør være at føle paa som den fineste Silke. Det er dog ikke blot dette Juste-Milieu mellem Proportionerne: de store og smaa, og Formerne: de sarte og stærkt artikulerede, og Farverne: de hvide og røde, som er det ejendommelige ved dette Idealbilled af Firenzuola. Ejendommeligt er ogsaa det subtile Raffinement, hvormed Iagttagelsen omfatter saadanne Enkeltheder som Ørets større eller mindre Kødfuldhed og den deraf følgende større eller mindre Rødme i Huden, eller rene Bagateller som Aarerne i et Øjenlaag.

Lionardo da Vinci: Portræt af Mona Lisa. Louvre.

Det er Tidens Forestillinger af denne Art, der lige saa meget er optagne af at finde generelle Træk til Brug for Fremstillingen af en ideal Skønhed, som af at søge Bidrag til denne Skønhed i Naturens allermindste maleriske Fænomener, — det er saadanne Forestillinger, der er Grundlaget for den kunstneriske Form i *Lionardo da Vincis* højt berømte Portræt af Mona Lisa.

Tiden har hærget dette Billed, sprængt dets Overflade i utallige Smaarevner og udslettet Tusinder af dets Enkeltheder. Af Mona Lisas Øjenbryn, hvis Behandling Vasari ofrer mange Linier, er der næsten intet tilbage; den livfulde og illusorisk virkende Kolorit, for hvilken samme Forfatter beundrer dette Billed,

er bleven gusten og død. Og dog synes det, som om kun Brand eller menneskelig Vold vilde kunne bringe dette Billeds Skønhed til endelig Undergang. Det er, som maatte om Tusinder af Aar den Sjæl, der har laant sin Ild til dette vidunderlige Kunstværk, endnu lyse med sin stille Aandeflamme gennem det stedse tættere Slør, som Tiden sænker over Mona Lisas dejlige Træk.

Hvem var hun, hvad var hun? En Florentiners, Francesco del Giocondos Hustru og saare skøn, siger Vasari. Muligt var hun ikke uden Hang til Tungsind, thi medens Lionardo malede hendes Billed, sørgede han for at omgive hende med Sang og Spil „for at undgaa det sørgmodige Udtryk, som Malerne ofte meddeler deres Portræter.“ I fire Aar arbejdede Lionardo paa dette Billed, men Vasari vil vide, at han derefter „opgav det som ufuldendt“. Det er, hvad der kendes om Mona Lisa og hendes Portræts Historie.

Medens Tiden taler højt nok om andre Kvinder, der var store ved Aand eller Skønhed, tier den saaledes omtrentlig ganske om denne Kvinde, der dog maatte have været alle overlegne, hvis Lionardos Portræt var det objektive Billed af hende. Under denne Forudsætning: hvad kunde da mod Mona Lisa den navnkundige Johanne af Aragonien have været værd, hun, hvem 300 Digtere besang, hun, om hvem Niphus skrev sin begejstrede Skønhedstraktat, men af hvem Rafael med Giulio Romanos Hjælp har malet et Portræt, der, sammenlignet med Mona Lisas sibylliske Skønhed, er Billedet af en blot og bar Paradekvinde.

Nej visselig: Lionardos Mona Lisa er andet og mere end den objektive Sandhed, thi om hun havde været den, som hvilken Lionardo har fremstillet hende, havde Renæssancen ikke glemt at indtegne hende paa en fremtrædende Plads i sine vidtløftige Annaler for kvindelig Berømmelse.

Ingensinde før eller siden saas i Kunsten saa mystisk en Kvindeskikkelse som Mona Lisas. Ingen fravristede denne Sfinx dens Gaade; ingen tolkede hendes Smil, der baade drager ved sit smertelige Vemod og frastøder ved sin isnende Kulde; heller ingen tolkede hendes Blik, som snart synes langt ude i en dunkel vellystig Drøm, snart rettet gennemborende mod den nære Verden og Virkelighed med kold og hjerteløs Kløgt. I en eneste Sum synes denne Skikkelse sammenfatte alle de dybe Modsætninger i Menneskenes Væsen; hun er som selve Sindbilledet paa baade godt og ondt, og ind i Sjælen kaster hendes hemmelighedsfulde Udtryk den selvsamme Uro, som Tanken om Tilværelsens Gaade tænder

i hvert Menneske. Hvad enten det er som Elsker eller blot som Maler, Lionardo har skænket sig til denne Kvinde, saa er den Sjæl, der paa en og samme Tid drømmer og ligger paa Lur dybt inde i hendes dæmoniske Øjne, visselig snarere hans end hendes. Saaledes som man læser i Lionardos Skrifter om hans mægtige Aand, der havde prøvet alt og forstaaet alt og forud gættet nær sagt alle senere Tiders største Tanker, saaledes læser man i dette Blik fra Mona Lisa, at det har prøvet alt og forstaaet alt, og at det, saa langt fra at være uvidende om, hvad vi, der er fødte fire Aarhundreder senere, har erkendt som Sandhed, sidder inde med Verdenshemmeligheder, vi endnu ikke raader. Al Lionardos egne clairvoyante Livsvisdom er i dette Blik fra Mona Lisa, og alt, hvad hans Visdom har fundet Livet værd, udtrykkes i det stolte Smil, hun bærer om sin Mund.

Trods al sin Enestaaenhed har Mona Lisa nogle Søstre i Lionardos egen Kunst og mange fjernere Slægtninge i hans Samtidiges og Efterkommeres. Hendes Smil: man finder en Afglans af det i alle de Billeder, der — fornemlig i den lombardiske Skole — opstod under Lionardos mægtige Indflydelse. *Cesare da Sesto* og *Gaudenzio Ferrari, Francesco Melzi* og *Andrea Solario, Zenale, Soddoma, Beltraffio* og frem for alle *Luini,* — hos Kunstnere som disse er Arten af det Smil, der ledsager deres kvindelige Skikkelser, et ligefremt Kendetegn paa deres Paavirkning fra Lionardo. Men ingen af dem alle naar deres store Forbilled. Selv hos den bedste af dem, hos *Luini,* er Smilet mere sødligt og langt mindre indadvendt og betydningsfuldt end hos Lionardo; det er hos hans Elever og Efterlignere i højere eller mindre Grad blot et udvortes klædeligt Træk, der mangler Følelsens Undergrund. Ganske særlig gælder dette en Maler,. der ikke egenlig henhører til Lionardos Skole, men dog i mere end denne ene Henseende har optaget Elementer fra den, nemlig den stærkt overvurderede *Andrea del Sarto,* som i sit Portræt af Lucretia Fede, hans Hustru og stadige Model til hans ofte stereotype Fremstillinger af Madonna, øjensynlig har tilstræbt en Lighed med Mona Lisa. Det er overhovedet et ganske eksempelløst Tyranni, som dette Mesterværk har øvet paa Lionardos Samtids Tanker om den ideale Fremstilling af et Kvindeideal. Man kan finde Reminiscenser af Mona Lisas Holdning eller Udtryk i Gud ved hvor mange af Renæssancetidens Kvindeportræter, og selv *Rafael,* der dog ellers ikke af Armod behøvede at tage noget fra nogen, har komponeret sit

Portræt af Maddalena Doni (Pitti-Galleriet, Florens) i en Stil, som staar Mona Lisas saa nær som vel muligt, uden at i øvrigt hans Billed med de langt mindre ædle Træk og det lidt stupide Udtryk kan taale en Sammenligning med hans Forbilled.

I sin kunstneriske — den plastiske og maleriske — Form bygger Mona Lisas Portræt, som det er vist, paa det brede Grundlag af Renæssancekunstens Teori og Filosofi. Men man rammer det alligevel kun i Periferien af dets Væsen, naar man forsøger at lægge Traaden i den Udvikling, hvis Omrids her er tegnet, igennem det. Til en Fuldkommenhed. der har trodset dets Samtids og alle senere Tiders Forstaaelse og Forsøg paa Efterligning, er dette Billed Enheden af en Kvindes Skønhed og en Mands Sjæl. Og fordi Manden var Lionardo, har Mona Lisas Portræt, der mere er Billedet af hans Sjæl end Billedet af den Kvinde, der laante det sine Træk og sit Navn, en Særstilling oppe over Udviklingen, i samme Højde, i hvilken Lionardo aandeligt rager op over alle — *Rafael* ikke undtagen.

Det er til denne sidste, man skal ty for at genfinde Traaden i Udviklingen, der, langt fra at ende i Mona Lisask Sibyllisme og Mysticisme, ender i den sunde og mandige Sensualisme hos Kunstnere som Giorgione og Palma, Tizian og Veronese.

Emil Hannover.

BISMARCKS ALLIANCE-POLITIK.

„Lad Tyskland først komme i Sadlen," plejede Bismarck i sin Tid at sige, „og man skal se, hvor det kan ride." Tyskland kom i Sadlen, Verden saa i lang Tid med en af Tankeløshed og Vane fremkaldt Beundring paa det Bismarck'ske Ridt i den højere politiske Skole, og endnu nærer mange en udpræget Sky for at kritisere den store „Historiker der That". Denne Tilbageholdenhed har sin Berettigelse overfor Bismarck som overfor enhver Personlighed, der har udrettet noget stort. Naar man har fordybet sig i Kritik over en Mand som Bismarck, naar man mener at have fundet eller endog har fundet en Række svage Enkeltheder i hans Politik, naar man har naaet til at kunne fælde en ikke blot moralsk, men ogsaa politisk ret vel begrundet Fordømmelsesdom over visse Afsnit af hans Statsmandsvirksomhed, standser man uvilkaarlig og siger til sig selv: Det er dog til Slutning i denne Verden Resultaterne, det kommer an paa, og Resultaterne taler med en al Kritik nedslaaende Kraft til Fordel for Fyrst Otto v. Bismarck. Og saa lidt en Dansker forstaar de rigstyske Blades salvelsesfulde Prædikener over Bismarcks ophøjede Dyder og moralske Fuldkommenhed, kan man dog forstaa de tyske Studenter, der, grebne af den Magt og Vælde, som Jærn- og Blod-Kansleren har skaffet deres Fædreland, ved deres Fester drager deres „Schlägere" og „river deres Salamandre", medens de deklamerer:

Ob wir des Reiches Minne trinken
Aus goldnem Wein, mit rothem Blut —
Bis wir einst sterbend niedersinken,
Wird unverlöscht Dein Namen blinken
In unsres Herzens tiefster Gluth.

Men naar man saaledes har hærdet sig selv mod Kritikens og Hyperkritikens Snarer og atter vender tilbage til sin Bismarck

og hans Statsmandsvirksomhed, naar man ser paa den i de store Træk, der dog kun til Slutning borger for en rigtig Opfattelse, vil man se, at ogsaa Kritiken har sin Berettigelse, at Bismarck, ikke i moralsk, men vel i historisk og ganske særlig i preussisk Forstand, var en virkelig stor Statsmand — indtil ogsaa han fik sin Dekadenceperiode. Der var en Tid i det unge tyske Riges Historie, i hvilken Bismarck ikke længere var den „Historiker der That“, som Karl Wilhelm Nitzsch fejrede i Februar 1874 ved Mommsen-„Kommersen“, men en intrigant Statsmand, der ikke ved Handling, men ved tvetydig Traktat-Politik søgte at forøge det af ham skabte Rige og „dets Herlighed“.

„Lad Tyskland først komme i Sadlen, og man skal faa at se, hvor det kan ride!“ Hvis den gamle, verdenshistoriske Herre paa Friedrichsruh vilde være ganske oprigtig — hvad han ganske sikkert ikke vil — vilde den Mand, der ved Sadova „red Fuchsen i tretten Timer i Sadlen uden Foder“, næppe selv være fornøjet med sit Ridt efter Frankfurtfreden, i det mindste ikke med det nu af ham selv afslørede Ridt fra 1884 til 1890. I ethvert Tilfælde maa Historikeren og Politikeren nu i en efter de Bismarck'ske Afsløringer revideret Anmeldelse af denne Præstation have Lov til at tage stærkt Forbehold mod det Bifald, som Samtiden ydede og de Friedrichsruh'ske Klakører endnu yder dette Tandem-Ridt med Austria og Russia samt det Crispiske Italia som Klown-Hingst.

Da jeg i 1894 i min Biografi af Alexander den tredje („Alexander III. og Nikolaus II.“) skrev, at den nylig afdøde Czar ogsaa uden de bulgarske Papirer havde gode Grunde til at tro paa den tyske Kanslers Tvetungethed, kendte jeg ikke den mest afgørende af disse Grunde. Maaske burde jeg have kendt den. Da Fyrst Bismarck Lørdag den 24. Oktober gennem „Hamburger-Nachrichten“ meddelte sin Samtid, at hans saa meget omtalte tostrengede Politik havde bestaaet i en tysk-russisk Traktat, der forpligtede Rusland til Neutralitet, hvis Frankrig angreb det tyske Rige, og paalagde Tyskland en lignende Forpligtelse overfor Rusland, hvis denne Magt „uprovoceret“ blev angreben af Østerrig-Ungarn, blev der voldsomt Røre i alle Europas politiske og politiserende Krese. Tirsdag den 27. Oktober stemplede selve den tyske Regering den hamburg-friedrichruhske Afsløring som Forraadelse af „diplomatiske Begivenheder, der ifølge deres Natur hører til de strengeste Statshemmeligheder, som det er en international Pligt, hvis Krænkelse kunde skade vigtige Statsinteresser, at bevare.“

„Hvad der staar i „Reichsanzeiger“, maa være rigtigt,“ sagde Bismarck, da man efter den 20. Marts 1890 spurgte ham, om han virkelig var bleven udnævnt til Hertug af Lauenborg. Man behøvede ikke en Gang at paakalde Troen paa „Reichsanzeiger“s officielle Vederhæftighed for at føle, at Fyrst Bismarck havde forraadt vigtige Statshemmeligheder, og dog kunde hans Afsløring om den tysk-russiske Neutralitets-Traktat forekomme En saa bekendt — og ikke uden Grund. Enhver, der har beskæftiget sig med de sidste tolv Aars Politik, vil ved Læsningen af de Bismarck'ske Afsløringer om det Neutralitets-Forhold, som han dyrkede samtidig med sin To- og Tremagtsalliance, have tænkt paa hans Hekuba-Politik overfor Østerrig-Ungarn i det bulgarske Spørgsmaal og paa hans egne tidligere Udtalelser om hans dilatoriske tostrengede Politik.

Bismarck har i Virkeligheden ofte nok løftet en Flig af Sløret, af og til næsten hele Sløret. Den tysk-russiske Neutralitets-Traktat er ifølge de fremkomne Oplysninger afsluttet den 21. Marts 1884. Allerede den 10. Januar 1885 sagde Bismarck i en Svartale paa et Angreb af Windhorst: „Hvor er da de Fjender, af hvilke vi er omgivne? Jeg ser rundt om kun venskabelige Regeringer. Med de to østlige Regeringer, de to Kejserriger lever vi i intime og sikre Forhold, og denne Forbindelse danner i og for sig et stærkt Tag og en stærk Hvælving, hvorved ethvert af de tre Kejserriger sættes i Stand til at udholde meget, som kunde komme over det fra anden Side.“

Hvis Bismarck sporede Lyst til at forsvare sig mod Beskyldningen for tvetydig Politik, kunde han vel henvise til denne og lignende Udtalelser og sige: „Men jeg har jo altid sagt, at jeg havde en Forstaaelse med Rusland ved Siden af Triplealliancen!“ Den tyske Jærnkansler har endog, allerede for fire Aar siden — den Gang, da han af Forbitrelse over de „Uriasbreve“, som Caprivi havde sendt forud for ham til Wien i Juni 1892, kaldte „Neue Freie Presse“s Direktør til sig og dikterede ham sit voldsomme Angreb paa „den ny tyske Æra“ — udtalt sig med en Tydelighed, der nu, da man kender hele Sandheden, maa vække Ens Forbauselse over, at den ikke er bleven erkendt før. Ved nu, efter „Hamb. Nachr.“s Afsløringer at gennemgaa min Samling af Artikler fra og om Fyrst Bismarck, har jeg i „Pest. Lloyd“ for 19. Juni 1892 fundet en Artikel om de den Gang fremkomne Bismarck-Afsløringer, hvori det hedder:

„Det er, som om den Statsdragt, man har berøvet ham (Bismarck), var i den Grad sammenvokset med ham, at han sammen med den tillige har mistet væsenlige af sin historiske Storheds og sin vældige statsmandsmæssige Karakters Attributer. Vi tænker her ikke udelukkende paa den Maade, hvorpaa han efter sin ufrivillige Tilbagetræden er optraadt i sit Lands snævrere Anliggender ... Det er og bliver dog, naar alt kommer til alt, alene Tyskernes Sag, og fremmed Kritik har kun lidet dermed at gøre. Men hvad der vedkommer hele den fredelskende Verden, særlig Østerrig-Ungarns Folkeslag, er den hadefulde Agitation, der udesavoueret drives i Fyrst Bismarcks Navn og af Fyrst Bismarck mod de opretholdende Elementer i Triplealliancen, eller, for at tale rent ud, i den tysk-østerrigsk-ungarske Alliance. For os fremstaar hele Rækken af hine Angreb af sværeste Kaliber, der i de sidste to Aar Slag i Slag er blevne rettede fra Friedrichsruh mod Grundpillerne for dette Forbund ... Vi saa endelig endog, hvorledes man en Dag fornægtede den Bismarck'ske Forbundspolitiks simpleste Ærlighed, Troskab og Tro, idet man kundgjorde for Alverden, at den gamle Kansler ved Siden af sin Alliance med vort Monarki havde haft en Særoverenskomst med Rusland, der satte ham i Stand til, naar det skulde være, at opsige Venskabet med os — til Gunst for Rusland.“

Disse Sætninger kunde været skrevne efter den 24. Oktober 1896 — de er allerede skrevne den 18. Juni 1892. „Pest. Lloyd“ er, paa Grund af sit Forhold til det wienske Udenrigsministerium og sin Redaktør, Dr. Max Falks mangeaarige Stilling som den ungarske Delegations Ordfører for Udenrigsministeriets Budgetudvalg, et Blad, hvis udenrigske Artikler læses med Opmærksomhed, og dets Artikel af 18. Juni blev endog læst med stor Opmærksomhed. Denne Artikel konstaterede, at der ifølge Bismarcks og hans Organers Udtalelser havde eksisteret en tysk-russisk Særoverenskomst jævnsides med Triplealliancen, og dog er denne Overenskomst indtil den 24. Oktober d. A. væsenlig forbleven en Hemmelighed for alle, ogsaa for „Pest. Lloyd“s Redaktion. Dette Fænomen maa forklares ved den Kassandra-Skæbne, som Bismarck altid har haft — og som han altid har stolet paa lige fra den Dag, da han i en engelsk diplomatisk Salon fortalte de der forsamlede Diplomater, at han snart ventede at blive preussisk Ministerpræsident, og at han da vilde kaste Østerrig ud af Tysk-

land. „Pas paa,“ sagde Disraeli, „den Mand gør, hvad han siger!“ Lord Beaconsfield selv glemte, hvad Mr. Disraeli havde sagt. Siden den Tid har Bismarck mange Gange lagt sine Kort paa Bordet, uden at hans Medspillende gjorde sig den Ulejlighed at undersøge hans Spil eller tillagde hans ofte velberegnede Aabenmundethed nogen Betydning.

Saaledes er det ogsaa nu gaaet med Bismarcks Afsløring om hans Assurance-Traktat. Alverden havde hørt ham tale om den, men ingen andre end Kejser Wilhelm II., Caprivi, Hohenlohe, Friherre v. Marschall og Schuvalof kendte den nu mere rigtig. En meget indviet østerrigsk Statsmand har i „Pest. Lloyd“ fortalt, at Grev Kalnoky meget vel kendte Fyrst Bismarcks Dobbeltspil og aldrig havde stolet paa hans Ord og Forsikringer, men kun havde bedømt dem efter Forholdene, og han har til Støtte for sin Paastand givet den ny Oplysning, at den tysk-russiske Neutralitets-Traktat var afsluttet den 21. Marts 1884. Sandheden er — i det mindste for saa vidt man uden for de mest indviedes Krese kendte den den 8. November — at den østerrigsk-ungarske Regering, om den end var paa det rene med den tysk-russiske Bismarck-Traktat, aldrig, heller ikke efter, at Caprivi ɔ: Wilhelm II. i 1890 havde nægtet at forny den, har faaet Meddelelse om Traktaten. Den indeholdt, som det er oplyst, den Bestemmelse, at den strengt skulde hemmeligholdes. Kejser Wilhelm II. respekterede ogsaa efter Traktatens Ophævelse denne Bestemmelse; for Bismarck, der vilde vise, at det var hans Efterfølgere, „der havde overskaaret den russiske Streng.“ havde denne Bestemmelse, som han selv havde indsat i Traktaten, ingen bindende Kraft, da han offenliggjorde sine Afsløringer.

Den Bismarck'ske Assurance-Traktat er sluttet i Foraaret 1884. Tilsyneladende sad Tyskland den Gang saa fast, som vel muligt, i Sadlen. Et halvt Aar i Forvejen havde den gamle Kejser Wilhelm ligesom sat Kronen paa sit eller rettere Bismarcks Værk, da han den 28. September 1883 afslørede Nationalmindesmærket paa Niederwald. Hvad bevægede da Bismarck til netop den Gang at søge at sikre den tyske Rigsbygning, der allerede var dækket mod en stor europæisk Brands Farer ved Triplealliancen, ved en hemmelig Assurance-Traktat med Rusland?

Naar man nu, efter Bismarcks Afsløring af 24. Oktober 1896 kaster et Tilbageblik paa hans Politik i Aaret 1884, vil man se, at hans Assurance-Bestræbelser gik endnu videre. Den 15. No-

vember 1884 aabnedes i Berlin den store Afrika-Konference, som Fyrst Bismarck ved Ferrys Hjælp, men mod den engelske Regerings Ønske, havde sammenkaldt for, paa den ny Kolonimagt Tysklands Vegne, at ordne Delingen af det mørke Fastland ɔ: hindre England i at høste for store Fordele af Delingen. Den gamle Kejser Wilhelm, hvis Udtalelser selvfølgelig var affattede af hans Kansler, fremhævede, at Konferencen var sammenkaldt „i Forstaaelse med den franske Regering.“ Denne Udtalelse fremkom, efter at den franske Gesandt, Baron Courcel, den 26.—28. August havde været Bismarcks Gæst paa Varzin, og efter at den tyske Kansler derefter i en Depeche til ham den 13. September havde erklæret, at Tyskland ikke vilde hævde afrikanske Anneksioner, der ikke var forenelige med Frankrigs Rettigheder og Politik.

„Vedkommende Regeringers Beredvillighed til at efterkomme Indbydelsen,“ erklærede Kejser Wilhelm I. i Anledning af Afrika-Konferencen, „er et Bevis paa det venskabelige Sindelag og den Tillid, af hvilken alle Udlandets Stater er opfyldte overfor Tyskland. Grundlaget for denne Velvilje er den Kendsgerning, at de krigerske Sejre, som Gud har forundt Os, ikke forleder Os til at søge Folkeslagenes Lykke ad anden Vej end ved at pleje Freden og dens Velgerninger.“ De samme Forsikringer om Tysklands Fredskærlighed har Bismarck ofte gentaget; han har hævdet, at den Omstændighed, at Tyskland følte sig sikker paa Sejren, ikke var tilstrækkelig Grund for det til at begynde en Krig, selv om den syntes uundgaaelig. Ingen ved bedre end vi Danske, at det var hyklerske Ord, bag hvilke der laa Handlinger, som førte et ganske andet Sprog, og det varede længe, før Verden lod sig bevæge til at tro paa Otto v. Bismarcks ny Rolle som Fredsfyrste. Det har dog nu allerede længe været klart, at han ogsaa her mente, hvad han sagde, selv om man ikke skal tro paa hans Motivering.

Fyrst Bismarck var, dels fordi han ikke undte de tyske Generaler ny Laurbær men vilde afgøre alt selv, altsaa ad diplomatisk Vej, dels fordi han ikke vilde sætte sine Laurbær paa Spil i en ny Kamp, der efter al Sandsynlighed vilde have antaget endnu langt større og frygteligere Dimensioner, end Felttogene i 1866 og 1870—71, virkelig for Alvor blevet Fredsfyrste — for Tysklands Vedkommende. Han vilde nok spille England og Frankrig, Østerrig og Rusland ud mod hinanden; men han vilde ikke vove Tysklands og sin egen Trøje, og derfor sikrede han sig „Rygdækning“ hos Rusland mod et fransk Angreb og søgte

at sikre sig endnu yderligere ved en Forstaaelse med Frankrig mod England, som han altid har hadet.

Der er i disse Dage mange, som har taget Bismarck i Forsvar og, ligesom han selv, har hævdet, at han havde Ret til at slutte sin Neutralitets-Traktat med Rusland, da den ikke stred mod hans Alliance med Østerrig-Ungarn, der kun tilsikrede denne Magt Tysklands Støtte overfor et russisk Angreb, men ikke i Tilfælde af et østerrigsk Angreb paa Rusland. Det er en juridisk Betragtning, der vel vilde kunne sikre Hertugen af Lauenburg Frifindelse for Bedrageri, hvis man tænkte sig Sagen gjort til Genstand for retslig Forfølgning. Moralsk var Bismarcks Dobbeltspil forkasteligt. Man har med fuld Ret fra østerrigsk Side gjort gældende, at det habsburgske Monarki ifølge Alliancetraktaten af 1879 i det mindste havde Eneret paa Tysklands velvillige Neutralitet i Tilfælde af en Krig med Rusland, at det ingenlunde altid er den Magt, der formelt udsteder Krigserklæringen, som har fremkaldt Krigen — Bismarcks Ems-Depeche giver denne Betragtning særlig Vægt! — og at de fortrolige Meningsudvekslinger mellem den berlinske og den wienske Generalstab var en stor Fare for det østerrigsk-ungarske Monarki, naar dets tyske Allierede var forpligtet til eventuelt at iagttage velvillig Neutralitet under en Krig mellem Østerrig og Rusland.

Det er sikkert nok, at Triplealliancen særligt fra 21. Marts 1884 til 20. Marts 1890 har været en meget tvivlsom Forretning for Østerrig, og man kan forstaa, at de triplealliancevenlige Østerrigere og Magyarer ryster af Forfærdelse og Harme over den Vished, de nu har faaet for, hvad de før kun anede: at Bismarck havde forraadt dem. Man kunde ogsaa forstaa, at Bismarck var slaaet ind paa en tostrenget Politik, efter at Østerrig i 1887 og de nærmest følgende Aar havde gjort Tilløb til en Krig med Rusland og hver Gang havde standset brat lige i det yderste Øjeblik. Langt mere indviklet er det Spørgsmaal, som nu paatrænger sig: Hvorfor søgte den tyske Jærnkansler allerede i Foraaret 1884 — da der endnu ikke havde vist sig nogen bulgarsk Sky paa den orientalske Himmel, og da Frankrig for første Gang efter 1871 viste Tilbøjelighed til at vende Blikket bort fra Hullet i Vogeserne —, at sikre sig en Rygdækning, der politisk og moralsk stod i den skarpeste Modstrid med hans Alliancepolitik af 1879?

Man kan herpaa finde mange Svar, der alle kan være tildels rigtige. Maaske kan kun Bismarck give det rette Svar; maaske

han ikke en Gang mere kan give det. Vigtige Beslutninger er ofte Resultatet af pludselige Indskydelser, og mange skuffer sig selv først halvt, senere fuldstændig ubevidst ved at underlægge deres Handlinger Beregninger og Bevæggrunde, der maaske kunde have været rigtige, men i Virkeligheden kun spiller en Rolle i vedkommendes Tilrettelægning af sin egen Opfattelse. Det **kan** være Genialitet, og man kan overfor en Bismarck være tilbøjelig til at tro paa, at hans Assurance-Politik af Marts 1884 beroede paa en saadan Indskydelse, paa en pludselig Frygt, der greb ham for de ved Sadova overvundnes ulmende Had. Men Bismarck var en alt for fremragende Statsmand til at gennemføre en saadan Inspiration uden alsidig Overvejelse. Man maa altsaa, selv om man kan tro, at hans „Rygdæknings"-Alliance af 1884 var fremkaldt ved en pludselig Inspiration, søge at finde de Grunde, der bevægede ham til netop den Gang, da Triplealliancen stod i sin Ungdoms fulde Kraft — det var kun halvandet Aar, siden Italien havde sluttet sig til Centralmagternes Alliance — at slaa ind paa en Politik, der hvilede paa ganske andre Forudsætninger end denne Alliance og Traktaten af 7. Oktober 1879. Man maa efter de Beviser, som „den store Hader" har givet paa den Rolle, Rancune spiller i hans Handlinger, søge ogsaa efter mulige Bevæggrunde af den Art til hans Alliancepolitik.

Der er mange Momenter, som bevæger mig til at tro, at Fyrst Bismarcks Politik i 1879 som i 1884 har sit Udspring fra de Tanker, som stormede ind paa ham i den historiske Nat, da han under Berlin-Konferencen sendte sin Søn, Grev Herbert, til Grev Andrassy og opfordrede den østerrigske Kansler til at lade sin Fordring om Bosniens og Herzegovinas Anneksion falde af Hensyn til Rusland. Da Grev Herbert vendte tilbage med den Besked, at Østerrig og Rusland allerede længe havde været enige om den Sag, er det maaske gaaet den tyske Kansler, som det nu er gaaet saa mange østerrigsk-ungarske Politikere overfor Bismarcks positive Meddelelse om, at han samtidig med Triplealliancen havde sin egen lille Alliance med Rusland: Han har pludselig med den Skræk, der griber selv de tapreste og griber netop dem, naar Faren er overstaaet, set, at han var bleven narret, og at han havde været nær ved at blive løftet af Sadlen af, hvad han sikkert kaldte „minderwerthige" Statsmænd.

Bismarck kendte Reichstadt-Forhandlingerne, og han vidste, at Rusland og Østerrig-Ungarn uden Hensyn til Trekejserforstaaelsen

havde sluttet en Overenskomst, der sikrede dem mod hinanden i Tilfælde af en Krig i Orienten. Naar man kender lidt til sin Bismarck, kan man forstaa, at han hin Nat har sagt til sig selv, medens han tømte sit Glas med den frygtelige Kanslerdrik, en Blanding af Kognak og Porter: „Det skal I faa betalt!“ Og man vil ogsaa kunne forstaa, at han derefter har foreslaaet Andrassy den tysk-østerrigske Alliance som Rygdækning for Tyskland mod Rusland med den Bagtanke, at benytte denne Alliance til atter at tvinge Rusland ind paa det gamle borussisk-russiske Forhold og derefter sige Østerrig Tak for Reichstadt. Bismarck har aldrig respekteret Østerrig stort, og han har altid, som han sagde i sin berømte Tale den 6. Februar 1888, næret den største Respekt for Hs. Majestæt Kejseren af Rusland — hvem der end bar denne Titel. Jeg bestyrkes i denne Opfattelse af den psykologiske Grund til Bismarcks Alliancepolitik ved den Skadefryd, hvormed han nu i sine Supplement-Afsløringer i „Neue Freie Presse“ har ladet de østerrigsk-ungarske Statsmænd vide, at Kejser Alexander II. i et egenhændigt Brev til Bismarck havde spurgt ham, hvorledes han vilde stille sig overfor et russisk Angreb paa Østerrig, og at det var hans uvillige Svar, der fremkaldte en russisk-tyrkisk Krig i Stedet for en russisk-østerrigsk Krig.

Fyrst Bismarck har ofte tilkendegivet en ganske særlig Højagtelse for Kejser Alexander III. og hævdet, at han nød Kejserens særlige Tillid. Den sidste Paastand modbevises af Kendsgerninger; men paa den anden Side var det paafaldende, at Alexander III. undertiden viste den tyske Kansler en Opmærksomhed, som stod i en vis Modsætning til den russiske Herskers Optræden overfor Kejser Wilhelm II. Man kan nu begynde at forstaa disse Fænomener, og man vil nu med Udbytte atter vende tilbage til Bismarcks Artikler i „Hamb. Nachrichten“ om Tysklands Forhold til Rusland. Jeg fremhæver særlig en saadan Artikel: „Die Beziehungen zu Russland im alten und neuen Curs“ i det hamborgske Blads Morgenudgave af 22. November 1893, hvori det bl. a. hedder: „At Kejser Alexander II. i sin Tid var forstemt over, at Tysklands Venskab for Rusland var for „platonisk“ og gjorde sig for lidet praktisk gældende, er bekendt. Denne Misstemning har ført til de truende Udtalelser, der hos os fremkaldte Trangen til at omforme det lige saa gode Forhold til Østerrig til et mere intimt Forhold. Denne væsenlig under

Fyrst Gortshakofs Indflydelse opstaaede Misstemning er ikke gaaet i Arv til Kejser Alexander III."

Man har hidtil næppe lagt tilstrækkelig Vægt paa Forholdet mellem Bismarck og Alexander II. og den Indflydelse, som det har kunnet øve paa den tyske Jærnkanslers Politik.

Alexander II. lod sin Politik lede af Gortshakof, og Kejseren og hans Kansler standsede i 1875 Bismarcks Forsøg paa at fremtvinge Frankrigs Afvæbning, der efter al Sandsynlighed vilde have tvunget Frankrig til en ny fortvivlet Kamp. Bismarck sagde i sin Tale den 6. Februar 1888: „Striden om Instruktioner, som vi havde givet eller ikke givet vore Befuldmægtigede ved Forhandlingerne i Syden, voksede til Trusler, til fuldstændige Krigstrusler fra den mest kompetente Side," og den af Bismarck inspirerede Historiker, Dr. Hans Blum har oplyst, at denne Udtalelse sigtede til Alexander II.'s Fordringer til Tyskland overfor Novibazar-Kommissionens Forhandlinger. Bismarck har nu selv i sine sidste Afsløringer meddelt, at Alexander II. — der som tidligere bekendt, bittert havde beklaget sig til Kejser Wilhelm I. over, at Bismarck ikke havde holdt sine Løfter til Rusland — havde forlangt Tysklands velvillige Neutralitet overfor et russisk Angreb paa Østerrig, og havde faaet Afslag.

Det fremgaar af alle disse Momenter, at der maatte bestaa et spændt Forhold mellem Bismarck og Kejser Alexander II. i dennes sidste Regeringsaar. Det fremgaar af Traktaten af 1884, at Bismarck har ment, at han under Alezander III. atter kunde knytte den brudte Forbindelse med Rusland, og at dette virkelig lykkedes ham. Bismarck har næppe opfattet Alexander III. rigtig. Man forstaar nu den Interesse, som den russiske Hersker i 1889 viste for Bismarck og hans Forbliven som Rigskansler; derpaa beroede Sikkerheden for Traktaten af 1884, som Alexander III. endnu ikke mente at burde opgive. Man forstaar nu ogsaa Alexander III.'s dybe Mistillid til den tyske Kansler, i hvis samvittighedslette Politik den russiske Hersker havde faaet et saa dybt Indblik ved Traktaten af 1884, som Alexander III. ingen Grund havde til at afvise og i høj Grad maatte ønske, men som Bismarck savnede enhver moralsk Ret til at afslutte. Man forstaar nu ogsaa, hvorfor Bismarck gjorde sig saa stor Ulejlighed for at overbevise den russiske Kejser om, at de bulgarske Papirer var uægte, og hvorfor dette Forsøg i det mindste halvt mislykkedes for ham.

Man kan forstaa, at Bismarck ikke stolede hverken paa Østerrigs Fastholden ved Alliancetraktaten med Tyskland eller paa dets Kraft til at yde Tyskland den fornødne Rykdækning mod Rusland under en stor europæisk Krig, og man kan saaledes ogsaa forstaa hans Neutralitets-Traktat med Rusland. Men klog var denne dobbeltstrengede Politik, bortset fra dens moralske Mangler, kun for det Tilfælde, at den store Katastrofe kom hurtig. Den kom ikke, og dermed var Bismarck hildet i sit eget Net. Han kunde ikke vinde Alexander III.'s Tillid, og den russiske Politik gik mere og mere i Retning af at sikre Ruslands Dækning mod Tyskland ved Frankrigs Hjælp. Han maatte vedligeholde Alliancen med Østerrig, men dog stadig ved enhver Lejlighed svigte denne Magt og derved hos sin Allierede fremkalde en Mistillid, der maatte henlede de wienske Statsmænds Opmærksomhed paa hans Forhold til Rusland og bringe dem paa Spor efter Sandheden, selv om de først nu har faaet positiv Vished om den Bismarck'ske Neutralitets-Traktat med Rusland.

Man kan beundre den tyske Jærnkanslers Evne til at knytte Forbindelser med sine Fjender og Modstandere, og man bør heller ikke nægte, at hans Alliancer og den Kendsgerning, at han kunde fortsætte sit Tandem-Ridt lige til sit Fald, vidner om hans forbausende Evne til at finde paa Udveje. I den ny Kurs' første Dage gjorde man i de ledende Krese i Berlin-Potsdam gældende, at Bismarck overhovedet aldrig havde haft anden Statsmandsevne. Den Paastand underkendes af Historien, og Kejser Wilhelm II. har selv underkendt den. Men sikkert er det, at Fyrst Bismarck ved sin maaske i Øjeblikket snilde, men i Længden alt for snilde Alliancepolitik bragte Tydskland i en farlig og tvetydig Stilling, som hans Efterfølgere ikke har formaaet at raade Bod paa, og han har yderligere forværret denne Stilling ved sine Afsløringer.

Selv om Statsmændene til Dels kendte eller dog til Dels anede Bismarcks Dobbeltspil af 1884—90, maa Visheden for, at Tyskland har haft to Alliancetraktater, at Bismarck, for at bruge „Germania"s Ord, har levet i „politisk Bigami", øve Indflydelse ogsaa paa dem. Den maa i de store Folkemasser fremkalde en vis Mistillid til Tysklands Politik, der virker tilbage paa de ledende Statsmænd. Denne Mistillid kan blive saa meget mere virkningsfuld, fordi Kejser Wilhelm II., om end loyalt og aabent, har fulgt sin gamle Kanslers tostrengede Fredspolitik.

R. Besthorn.

FILOLOGISK LITTERATURFORSKNING.

I Anledning af en ny Bog.

Som i andre Videnskaber har man i Litteraturhistorien før vor Tid vævet saa vidt i det blaa, at man nu til Dags ganske afgjort trænger til at mure solidt nedenfra med Sten paa Sten. Fra en Gang at have været næsten en æstetisk filosofisk Diciplin er Litteraturhistorien først bleven en historisk Videnskab, men er nu om Stunder hos nogle nær ved at blive en rent filologisk. Digte er jo Sprogværker, Samlinger af Ord. Det er da at gaa til Veje eksakt og fra Grunden af, naar man bygger Digtningens Historie op af Ordenes.

Den ældre Slægt af Litteraturhistorikere var Humanister. Den skabte Taines engelske Litteraturhistorie, Hettners 18de Aarhundredes Litteraturhistorie, Brandes' Hovedstrømninger. Nu staar Gaston Paris' Middelaldersstudier, den Schererske Skoles Arbejder i tysk Litteraturhistorie heroverfor som moderne, filologisk Litteraturforskning. Det er ligesom i Kunstforskningen, hvor Rumohrs eller Burkhardts humanistiske Synsmaade er vegen for den Morelliske eller Crowe & Cavalcaselleske teknisk-kunstneriske eller her hjemme, hvor Højen og Lange efterfølges af K. Madsen og E. Hannover.

I Vilh. Andersens Studier i dansk Litteraturhistorie er der en langt videre Aand end den stokfilologiske, og deres fremtrædende Betydning beror paa meget mere personlige Værdier end en Metode. Men et Arbejde som hans Disputats om „Guldhornene“ egner sig alligevel ypperlig til at studere de frugtbare Resultater, som Litteraturhistorien kan indvinde af en filologisk eksakt Behandling, og med lidt god — eller ond — Vilje kan man i Arbejdet ogsaa nok skimte Metodens Begrænsninger og Afveje.

Et enkelt betydningsfuldt Digt af Oehlenschläger er her taget under Behandling. Den enkelte 5—6 Siders Tekst har været for

Forfatteren som det blanke Punkt, Mystikerne bliver ved at stirre paa, indtil hele Tilværelsens Indre spalter sig for Blikket. Han er begyndt med langsomt — Ord for Ord, Linie efter Linie — at tilegne sig denne Tekst, med en Grad af Tilegnelse, almindelige Læsere ikke kender, — at holde den paa Tungen, holde den inde i Øret, indleve den i sig. De vage Helhedsindtryk, man ellers nøjes med, opløser sig herunder i en Sum af Enkeltfornemmelser og Enkeltindtryk, der saa at sige lyttes frem til Selvstændighed ud af deres beskedne Koristrolle. Hvad der indvindes herved i gennemtrængende Forstaaelse af Poesien og dens Virkemidler, det siger sig selv. Det er ad denne Vej, en virkelig Poetik maa bygges op.

Dernæst søges Digtets Skabelsesproces udredet ad samme filologisk eksakte Vej, ved at Teksten sammenstilles med andre Tekster. Med Digtets Ord i Øret og paa Tungen gennemlæses grundig de Bøger, som Digteren vides eller kan formodes paa Affattelsestiden at have haft Kendskab til paa første eller anden Haand. Og nu melder sig allehaande 'Genkendelser: hist en Vending, her en Rytme, der blot en Farvelægning eller et Tonefald. Alle Vegne fra kræves der Laan tilbage fra det arme Digt, der er under Behandling. I Steffens' Forelæsninger er der „Glimt“ paa „Glimt“; „Guldhornene“ maa give deres Glimt tilbage, hvor de er komne fra. I et Brev, Steffens tre Aar tidligere i Tyskland har skrevet til A. W. Schlegel, findes der en Variation over et Goethesk Vers: „Elende Affen! — feilschen und gaffen — graben und pochen, — schmelzen und kochen osv. Men inde i Øret er der jo allerede denne hæsblæsende Rytme, malende samme geskæftige Travlhed: „De higer og søger — i gamle Bøger — i oplukte Høje — med speidende Øje“ Altsaa: Steffens maa i sin glorværdige Samtale med Oehlenschläger have erindret sig denne gamle Improvisation og citeret den igen; derfra er den gaaet over i Digtet. Hvilket poetisk Gehør og hvilken æstetisk Gourmandgane der er fornøden for en saadan subtil Genkendelsesvirksomhed, det siger sig selv; og ligesaa, hvilke eksakte og overbevisende Dokumenter den giver Litteraturhistorien i Hænde, hvor denne tidligere altfor meget har nøjedes med vage Lighedsfornemmelser mellem denne og hin Digter, denne og hin Digtning.

Her maa imidlertid den første Randglose sættes til Metoden. Ligesom der allerede ved dennes første Punkt: den vedholdne Fordybelse i det enkelte Digt, jo unægtelig er den Fare, at man stirrer

alt muligt ud af sit eget ind i Teksten (som man kan faa allehaande Figurer og Landskaber ud af en Blækklat ved at glo tilstrækkelig længe), saaledes er der ogsaa en ikke ringe Fare ved at sætte løsrevne Tekster op ved Siden af hinanden og af Ligheder mellem dem bygge Forbindelser op. Ord og Rytmer er Udtryk for Tanker og Stemninger, og jo mer de er værd, des mer naturlige og nødvendige Udtryk er de. Hvor et filologisk Øre tror at høre en direkte rytmisk og sproglig Overførelse fra Tekst til Tekst, vil mangen Gang et almindeligt Blik paa hele Tidens aandelige Liv kun kunne se yderst naturlige, næsten nødvendige Parallel-udtryk for fælles Tankeretninger og Sindsstemninger. For at blive ved et af de nævnte Eksempler: denne vimse, geskæftige Travlhed uden Ro eller Tanke for „det ene fornødne", — den har i Virkeheden rumsteret i alle de yngres Opfattelse paa den Tid som det Billede og den Rytme, hvori den ældre Slægt, hele det 18de Aarhundrede, stod for dem. De to Langelændere i deres Kavajer paa Københavns Gader, Oehlenschläger som „en Longobard", — „fra Barndommen af vant til at være alene, til at tie", — imellem de københavnske Skoledrenge, den unge Mynster, som ikke kan holde det ud i Broderens Omgangskres med dens vittige Persiflagetone, den unge Grundtvig ... de føler sig alle som fremmede, naturelforskellige overfor baade Rahbeks og Kammas Egernlivlighed, Baggesens Flagren, hele Oplysningsskribenternes Myretue. Saaledes følte ogsaa de forskellige Krese af yngre i Tyskland sig i Forhold til den tidligere Nicolaiske Tid. Denne Synsmaade og Følemaade maa meget naturligt, næsten nødvendigt hos digteriske Begavelser give sig netop den kunstneriske Udtryksform, som er fælles for det Goethe-Steffenske Vers og „Guldhornenes" Begyndelse. Man kan derfor sige, at selv om der tilfældig skulde være en direkte Forbindelse mellem de to Tekster, er den en temmelig uvæsenlig og ligegyldig Ting i Sammenligning med det dybere fælles Aandsindhold, som er Hovedsagen. Naar vi saa tilmed i „Erik og Roller" fra lige før Mødet med Steffens finder hos Oehlenschläger en beslægtet Passus som denne: „Som du — vi tænde og brænde, — true og lue, — stræbe og dræbe, — fordunkle og funkle", — saa synes den hele filologisk konstruerede Forbindelse endnu mere overflødig.

Men den filologisk eksakte Metode gaar videre og vil ogsaa ad andre „eksakte" Veje forklare Digterværkets Tilblivelse. Man skaffer sig nøje Rede paa alle Digterens personlige Forhold og

Livsomstændigheder eller tænker sig ind i, hvordan det rimeligvis har set ud. Og naar nu derefter igen Digtningen gennemgaas Linie for Linie, skimtes overalt Livets Virkeligheder igennem den digteriske Oversættelse, og den lader sig nemt oversætte tilbage i Virkeligheden. Det er ikke saa meget selve „Guldhornene“ som den øvrige Oehlenschlägerske Ungdomsdigtning, man saaledes finder „Nøgler“ til. I Gulnares Skikkelse og endnu mere i Morgianes titter uafladelig Christiane igennem; Vaulundurs Trængselstid er en poetisk Oversættelse af Digterens Forlovelse, „ligesom sikkert Beretningen om den kunstfærdige Smed har skullet tiltale de nævenyttige Hegeres borgerlige Dygtighed“; i „Hakon Jarl“ er „Olafs Længsel efter Norge Steffens' Længsel; hans Bøn, før han skrider til Værket, er Steffens' Bøn til Erkendelsens Gud, før han gik til sin første Forelæsning, Kimen til hans Kristendom“. Saaledes er Digterens Værk uafladelig et Tegnsprog, hvori han skalkagtig forstikker Virkeligheder, eller hans Fantasis indbildte Nyskabninger er uafbrudt kun Gengangere fra hans Oplevelser. Hvilken allestedsnærværende Omtanke for hele Milieuet og hvilken sjælfuld Indlevelse i alle Digterens Livsvilkaar der udfordres for saaledes at trække Virkelighedens Linier op imellem og igennem Digtets Tekst, det siger sig selv, og ligesaa, hvilke interessante Afsløringer af Erindringens og Fantasiens Psykologi der kan flyde heraf.

Imidlertid: ogsaa her er der et „Men“ ved Metoden. Det hjælper forbausende til at finde „Katten“ paa Billedet, naar man ved, den skal være der, man finder da tit endog 5 for én. Man presser grumme let mere Biografi ud af et Digt, end der er i det, og hele denne „Læsen mellem Linierne“ giver i alt Fald fuldt saa tit kun pikante Muligheder som egenlig interessante Rimeligheder. Og den forudsætter egenlig, at den digteriske Frembringelse i de virkelig store skabende Aander er en lige saa ligefrem og usammensat Sag, som naar vore Dages Reporterforfattere „digter“. Enkelte raa og ufordøjede Brokker kan naturligvis altid løbe med over i Teksten; men det, der er mest værd i Poesi, er i Reglen en Sammensmeltning af uendelig mange Virkelighedselementer, og det lader sig derfor heller ikke gøres om igen til Virkelighed; vi kender maaske tilfældig nogle af Elementerne igen, men kan sige os selv, at der har været adskilligt andet i Støbeskeen, som vi ikke kender.

Dette er jo overhovedet Faren ved al Nutidens Trang til „eksakt“ at indsætte i Historievidenskaberne nøjagtige Bestemmelser i Stedet for vage Almindeligheder. Man bliver let saa grumme

ineksakt. Historikerens Redelighed er først og fremmest en Erkendelse af, hvad han ikke ved, Historikerens Fantasi især en Evne til at tænke sig mange, forskellige Muligheder; men begge disse Egenskaber maa ofte føre til, at man giver Afkald paa at finde de nøjagtige Enkeltbestemmelser og nøjes med de store, sikre og tydelige Almentræk. Man kan i det store og hele ud af de Selvbiografier og de Breve, vi har, og ud af et almindeligt Kendskab til Tidens Liv og Litteratur forklare sig den unge Oehlenschlägers aandelige Genesis, men Eksaktheden hører op, naar man vil gaa i Detaillen. Hvad man kan konstatere, bliver desuden i alt Fald efter Sagens Natur altid kun det, som er gaaet forholdsvis „raat og ufordøjet“ fra Øre til Pen; kun det er haandgribeligt, eksakt, kan tages og føles paa. Men det er alt det uhaandgribelige, der regerer Verden. Filologen kan sort paa hvidt give os de rent punktuelle, litterære Spor, Novalis og Tieck har sat sig i Oehlenschlägers Digtning; men nogle af de mest gennemgribende Indflydelser lader sig ofte ikke saaledes direkte filologisk paavise. Hvad Ewald har virket i den unge Digtersjæl, lader sig maaske ikke mange Steder ligefrem høre ud af de Oehlenschlägerske Tekster, men har derfor ikke mindre gennemgribende Betydning. Og saaledes ogsaa hele den halvt borgerlige, halvt Goethe-Schillersk ideale Humanisme, i hvilken Mynster-Ørstederne levede og aandede, og hvori Oehlenschlägers Digtning bunder. Virkelighedsbilledet bliver overalt meget ineksakt, naar Videnskaben ikke vil tage andet med, end hvad der kan udtrykkes eksakt.

Alle den filologiske Metodes Fortrin og Farer træder frem i fuld Belysning, hvor Vilhelm Andersens Bog fremstiller Guldhornenes Tilblivelse ud af Steffens' og Oehlenschlägers lange Samtale og udlægger Digtets hele Aand. Her er den inderligste, gennemtrængende Fordybelse i Teksten, indtil alt, hvad en rig Digteraand i fuldeste Inspiration kan have lagt ind i Hornene, igen med dyb poetisk Sans er tømt ud af dem. Men der er ogsaa en Stirren sig blind paa de simpleste, mest gennemsigtige Vendinger, indtil en ung Mø, der hendanser „og paa Elskov grubler — og snubler“, bliver til en Forkyndelse af Novalis' Tro paa Elskov som al Poesis, al Religions, al Visdoms Begyndelse og Ende. Og her er videre den mest slaaende Dokumentation af det stilistisk og rytmisk nye i Digtet og dets Ideindholds Overensstemmelse med adskilligt i tysk Romantik. Men der er ogsaa utvivlsomt alt for sindrigt og udholdende læst meget større Overensstemmelse ind i Teksterne, end det uhildede

første Blik (som tit ogsaa er det bedste) vil kun finde; og der er — synes det mig — navnlig en temmelig massiv Opfattelse af, hvorledes en Idéverden i en enkelt Samtale ligefrem skal kunne overføres til en andens Hjerne og dér omsættes i Poesi.

Men dette skal ikke være nogen Anmeldelse af Bogens historiske Realia; jeg har blot taget Anledning af den til kortelig at diskutere en Metode. Naturligvis er denne ikke en ny Opfindelse; Litteraturhistorikere har jo aldrig haft andet at gøre end at studere Tekster og sammenstille Tekster. Men Filologien tilfører nu om Stunder Litteraturhistorien et Blik og et Øre til Studiet af Sprogtekster, som i meget fornyer og beriger denne Videnskab. Det har da sin Interesse at bestemme, hvad den filologisk eksakte Litteraturforskning særlig kan præstere — og den kan ikke ønske sig at prøves gennem nogen smukkere Repræsentant end Vilh. Andersen — og hvad den gammeldags humanistiske Litteraturforskning dog endnu altid er brugbar til.

Vald. Vedel.

DET TYSKE RIGES BORGERLIGE LOVBOG.

I.

Det er en historisk Kendsgerning, at store privatretlige Lovarbejder staar i en vis Forbindelse med store politiske Begivenheder. Et Land som England, hvis politiske Historie er uden Omvæltninger og statsretlige Nydannelser, har indenfor Privatretten kun Enkeltlove men ingen Kodifikation. I Frankrig derimod er den store Revolution ikke blot en Epoke i den offenlige Ret men ogsaa i Privatretten, hvor en ny Æra begynder med den 15 Aar efter Revolutionen vedtagne berømte Lovbog Code civil. I Danmark paa samme Maade: Enevældens Indførelse 1660 skabte et nyt Grundlag for Landets offenlige Ret, men samtidig et ikke mindre epokegørende Grundlag for Landets Privatret, nemlig Danske Lov. Og nu har i Tyskland den mægtige politiske Bevægelse, der førte til det tyske Kejserriges Dannelse, kronet dette Kejserriges 25 Aars Jubilæum med den længe ønskede og gennem hele dette Aarhundrede tilstræbte Kodifikation af den tyske Privatret. Det er den Lovbog, der under Navnet Bürgerliches Gesetzbuch vedtoges den 1. Juli i Aar og træder i Kraft paa det næste Aarhundredes første Dag.

Denne „Lovenes Lov" er ikke vanskelig at forstaa. Thi bagved de epokegørende politiske Begivenheder, der formelt fremtræder som Forfatningsforandringer, staar som den reelle Magt en social Bevægelse. Det er dette sociale Element, der er Bindeleddet mellem Statsretten og Privatretten. Jo dybere social Bund der er i en politisk Bestræbelse, des tydeligere sætter dette sit Spor i Privatretten, og des større bliver den historiske Betydning af den Lovbog, hvori den nyskabte Privatret kodificeres.

Derfor er Code civil den af de moderne Lovbøger, hvis historiske Betydning har været størst, thi den gennemførte i Privat-

retten det samme Lighedens Princip, der var Revolutionens sociale Idé. Den er Revolutionens Borgertanke, ikke udtrykt i klingende Løsener og ideale Erklæringer, men i Gennemførelsen af Rets-Lighed for alle Klasser i deres personlige Forhold, deres Formuesforhold, Familieforhold og Arveforhold. Der var herigennem nedlagt et Kulturelement i denne Lovbog, der gav den et Verdensherredømme, som ingen anden borgerlig Lovbog — med Undtagelse af Corpus juris — har haft. Udbredt med Napoleons Erobringer over store Dele af Europa, vandt den i de fremmede Befolkninger en Popularitet, der lod den bevare sin Gyldighed selv efter, at Napoleons Herredømme var tilintetgjort. Heftige Angreb fra Tysklands Retslærde prellede saaledes ganske af mod den Styrke, hvormed Befolkningen i de tyske Rhinlande holdt fast ved den.

Ogsaa Forholdet i Danmark er lærerigt. Vel var der megen doktrinær Vilkaarlighed i Enevældens Indførelse, men den havde dog ogsaa en bestemt social Bevægelse i Ryggen. Statsretligt bøjede denne Bevægelse sig ind under Kongens Scepter og blev en skæbnesvanger Ulykke for Landet, men til Gengæld afsatte den sine tydelige Spor i vor borgerlige Ret, der gennem denne demokratiske Tendens tidligere end noget andet Land naaede til en national Kodifikation. Saa tydeligt som muligt staar i Fortalen til Danske Lov den demokratiske Tendens fremhævet som Ledemotivet for Enevoldsregeringen til at tilvejebringe Lovbogen, og dens Indhold bærer ogsaa sit bestemte Præg deraf. Hvor værdifuldt og enestaaende et Fortrin en saadan Lovbog i Datiden var, ser man bedst af den Omstændighed, at det nær var hændt Danske Lov at blive adopteret af en fremmed Nation. Da Frederik Wilhelm I. af Preussen, i Begyndelsen af forrige Aarhundrede gjorde Forsøg paa at faa udarbejdet en preussisk Landret, var det hans Hensigt at bruge vor Lovbog som Mønster. Forsøget mislykkedes, og vor Lovbog fik ikke som Code civil en international Mission, der kunde være bleven af den største Betydning for Danmark.

Det tyske Riges borgerlige Lovbog betegner derimod ikke noget socialt Gennembrud. Igennem den gaar ikke noget Pust af en ny historisk Epoke, den vil intet Verdensherredømme faa som et internationalt Kulturværk. Men som Code civil og Danske Lov ogsaa havde en national Betydning ved at skabe Retsenhed hver i sit Land, saaledes er Bürgerliches Gesetzbuch i den tyske Privatret det samme store, nationale Gennembrud som i den

offenlige Ret den tyske Rigsenhed. Og i Kodifikationernes Historie er den en enestaaende Begivenhed. Ingensinde før er en saa broget Mangfoldighed af al Slags Ret bleven sammenføjet til en Enhed. Som Kodifikation i den Forstand rager den tyske Lovbog højt op over Code civil, hvis Opgave kodifikatorisk kun var at sammenarbejde Nordfrankrigs frankiske Sædvaneret med Sydfrankrigs skrevne Romerret.

Og dog! Med hvilken Kulde er ikke Bürgerliches Gesetzbuch bleven modtaget. Naar man betænker, hvor fortvivlet den Retstilstand var, som denne Lovbog afløser, og hvor langvarig og anstrengt den Bestræbelse har været, hvis Sejr den betyder, skulde det synes, at det tyske Rige maatte være i festlig Stemning over det fuldbragte Værk.

Men nej! Det store Folk staar fuldstændig ligegyldigt overfor Begivenheden, og fraregnet det ved saadanne Lejligheder uundgaaelige patriotiske Tamtam gik ogsaa Rigsdagens Behandling og Vedtagelse af Lovbogen af i stor Stilhed. Der er noget dødbagt ved Værket, for ikke at sige noget dødfødt, der paa Forhaand varsler om, at det ikke vil blive et Folks endsige en Verdens Ejendom.

Kun i den juridiske Verden har Lovbogen fremkaldt Liv og Kamp. Den tyske Retsvidenskabs altid svulmende Bølger er ved denne Lejlighed gaaet over alle Bredder. Germanister har staaet mod Romanister, Dogmatikere mod Sociologer osv.; i Juraens Historie vil Lovbogen altid finde en historisk Plads.

Den følgende Fremstilling vil indeholde Begrundelsen af denne Lovbogens Skæbne.

II.

Nietzsche siger: Det maa være Kaos, for at der kan fødes en lysende Stjerne! I den Henseende har den tyske Lovbog ikke manglet Betingelserne for at blive en lysende Stjerne.

For at give en Fremstilling af den i Tyskland raadende Retsforvirring, maatte man hellere have en Farvelade end Pen og Blæk, men det maatte være en Farvelade, hvor Farvernes fineste Nuancer var repræsenterede. Alene til den tyske Ægteskabsret og Arveret vilde man faa Brug for omtrent 100 Farver.

Tænker man sig da et saadant farvet Retskort udarbejdet, og studerer man paa det Tysklands Privatret geografisk, ser man først 3 store Retsterritorier. Midt gennem Tyskland, fra Alperne

til Nordsøen, mod Syd mellem Schwarzwald og Böhmerwald, mod Nord mellem Weser og Elben, strækker sig et bredt Bælte, hvor den romerske Ret, gemeines Recht, hersker. Det er et Territorium paa omtrent 17 Millioner Mennesker. Paa hver Side af dette Bælte breder sig de to andre store Retsomraader, mod Øst den preussiske Landrets Territorium, c. 21 Mill. Mennesker stort, mod Vest den franske af Code civil beherskede Retsprovins paa c. 9 Millioner.

Spredte mellem disse store Riger ser man dernæst paa Kortet enkelte mindre, men med dem ligestillede: Den sachsiske Lovbogs, den østerrigske Lovbogs (i enkelte Dele af Bayern) og Christian V's Lovbogs (i Slesvig).

Allerede dette første Blik paa Kortet giver en kraftig Forestilling om den raadende Retssplittelse, og dog er dette Billede kun et foreløbigt og overfladisk. Ser man nemlig noget nærmere til, opdager man, at de store Retsgebeter er gennembrudte paa Krys og tværs, saa at de ligner Sold. Baade „gemeines Recht“ og den preussiske Landret gælder nemlig paa deres Domæner kun som subsidiær Ret. Overalt hvor der er en Partikulærret, har denne Forrangen. „Gemeines Recht“ overbroderes saaledes af ikke mindre end 30, den preussiske Landret af 16 Partikulærretter, og disse Partikulærretter viger atter for en Række snævre, hyppigt kun for et Par Hundrede Mennesker gældende Statutarretter. Det er, som man ser, Retssplittelse i 1ste, 2den og 3die Potens.

Hvilke Absurditeter denne Retstilstand fører med sig, illustreres ved saadanne Omstændigheder som, at der er Smaastæder, hvor der gælder én Ret indenfor, en anden udenfor Voldene, Huse, hvor i Forhuset én Arveret gælder, i Baghuset en anden.

Naturligvis har Tysklands statslige Sønderrevethed været en Hovedgrund til dette middelalderlige Kaos, og Rigets skiftende Grænser har medført en stadig Tilgang af ny Retssystemer, fordi engang tabte Landsdele — som Rhinlandene — har optaget den fremmede Ret, medens erobrede Lande har beholdt deres gamle Ret. Den Kile, der har sprængt den tyske Ret og udviklet dens mange Modsætninger, er dog intet ydre politisk Vilkaar, men den for den tyske Privatrets egen Historie centrale Ejendommelighed, at den romerske Ret blev reciperet, d. v. s. optaget som gældende tysk Ret.

Oprindelig havde Tyskland en national Ret, der stod i en skarp Modsætning til Romerretten baade ved sit ogsaa i Privat-

retten gennemførte Stænderprincip, sin indskrænkede Ejendom, og sine familieretlige Grundsætninger: Formuefællesskab mellem Ægtefællerne og Konens Underorden under Manden. Nogen fyldestgørende Begrundelse af Receptionen har den tyske Videnskab heller ikke formaaet at give, og kun saa meget staar fast, at den ikke blev gennemført ved en Lov men ad sædvanemæssig Vej og var fuldbyrdet i det 16de Aarhundrede. Det er utvivlsomt, at Tanken om det tyske Rige som det romerskes Arvtager, de tyske Kejseres Drøm om den romerske Kejserkrone har øvet sin Indflydelse paa Receptionen, men ifølge sit Væsen maa den dog navnlig betragtes som et stort historisk Eksempel paa en finere Kulturs Sejr over en grovere. Den tyske Privatret var beregnet paa et agerdyrkende Folk, medens den romerske Ret, særlig dens Obligationsret, Romerrettens finest udførte Parti, var et Produkt af en rig Civilisation. Saa snart da det tyske Rige gennem Udvikling af et Byliv og Opblomstring af de hertil knyttede Erhverv, Handel og Industri, begyndte at civiliseres, fortrængte den romerske Obligationsret hurtigt den utilstrækkelige tyske Bonderet. Endelig savnede Tyskland i Middelalderen en Retsvidenskab. Dets Ret var paa middelalderlig Vis bleven plejet af Folket selv, og en saadan Retspleje frembringer ingen Videnskab. Da nu disse Domstole i Tyskland som andre Steder gik deres Opløsning i Møde og erstattedes af fagmæssigt uddannede Domstole, maatte den nyskabte Dommerstand søge sin videnskabelige Uddannelse udenfor Tyskland. Til Italien drog da Strømmen af de tyske Jurister; her blomstrede i Bologna en Retsskole for Romerretsstudiet, og det var her hos denne Skoles Lærere, Glossatorerne, at de tyske Jurister lærte den dybe Ærefrygt for den romerske Ret og deres Foragt for den hjemlige, for hvilken Bologneser-Skolen kun havde en hel Remse af Skældsord tilovers: *jus barbarum, jus asininum, fæx non lex* etc.

Snart beherskede derfor den italienske Retsvidenskab ganske den tyske Privatret og udslettede dens nationale Præg. I Retsplejen blev Kampen mellem de lærde og læge Dommere staaende i længere Tid, men efter at den i det 16de Aarhundrede var endt med de førstes absolute Sejr, var Receptionen af den romerske Ret en Kendsgerning.

Hermed var den første Modsætning i den tyske Retsudvikling given: Modsætningen mellem fremmed og national Ret.

Denne Modsætning omformedes efterhaanden til den Modsætning, der har spillet den vigtigste Rolle i den tyske Pri-

vatret og fremfor nogen lagt Grunden til dens Splittelsesproces: Modsætningen mellem den fælles og den partikulære Ret, gemeines Recht og Partikulærretterne, der ogsaa er trængt ind i Retsvidenskaben som Modsætningen mellem Romanister og Germanister.

Oprindelig kendtes i Tyskland kun partikulær Ret i Form af de forskellige Stammers Sædvaneret, ikke tysk Ret men frankisk, schwabisk, bayersk, sachsisk Ret (*Schwabenspiegel, Sachsenspiegel*). Under disse Omstændigheder blev Receptionen af den romerske Ret identisk med Erhvervelsen af en fælles tysk Ret og altsaa den første Enhedsproces i det tyske Retsliv. Men i samme Øjeblik den saaledes skabte fælles tyske Retsbevidsthed traadte i Berøring med de territoriale Landretter og Stadsretter for at indblæse dem sin Aand, forvandlede Enhedsprocessen sig til en Splittelsesproces. De lærde *Doctores juris* fra Receptionsperioden vilde hensynsløst reformere hele den nationale Ret uden at tage i Betænkning, at havde den romerske Ret Overtaget ved sin i Kultur overlegne Obligationsret og Arveret, saa havde til Gengæld den hjemlige Ret et Styrkebælte i sin organisk udviklede Familieret og Tingsret. Det var af denne Styrkeprøve, at Modsætningen gemeines Recht og Partikulærret fremgik: de tingsretlige og familieretlige Ruiner af den hjemlige Ret blev staaende som Partikulærretter med principal Gyldighed, og Receptionen af den romerske Ret naaede som Enhedsværk kun at blive en Torso.

Den samme Modsætning har vort Aarhundrede givet sin 3die Skikkelse: Moderne og forældet Ret. Fra 1806, da det tyske Rige opløstes, og til 1871 var den partikulærretlige Lovgivning den eneste i Tyskland, og den partikulære Ret er derved bleven Bæreren af den moderne Ret, medens gemeines Recht, der kun ad sædvaneretlig Vej havde Mulighed for en Udvikling, repræsenterer den forældede Ret. Thi i vor Tid er det Loven og ikke Sædvanen, der fører Retten fremad; Sædvanerettens Organ, Retsanvendelsen, tabte sin produktive Kraft fra det Øjeblik, da den blev lærd og virkede med logiske Grunde.

Gaar man endelig fra selve Retten til Retsvidenskaben og Retsanvendelsen, møder man den samme Modsætning i endnu en 4de Skikkelse som Modsætningen mellem videnskabelig og uvidenskabelig Ret. Den tyske Retsvidenskab begynder som en fremmed Retsvidenskab og som en Fjende af den nationale Ret. Overfor Partikulærretternes Masse med deres brogede Indhold har den

staaet magtesløs og forsømmelig og har kun evnet at give en Indledning til Studiet af dem og en Oversigt over deres Hovedprinciper. Naar man betænker, at Partikulærretterne indeholder den moderne, praktiske Ret, forstaar man, hvor skæbnesvanger dette bagvendte videnskabelige Forhold har været, navnlig for Landsdele med kodificeret Partikulærret. Her, hvor den partikulære Ret altsaa var ene paa Pladsen, har Retsanvendelsen famlet sig frem uden Støtte af Videnskaben.

Som Følge af dette Forhold har ogsaa Universitetsstudiet næsten udelukkende været et Studium af den romerske Ret. For de fleste Jurister gælder det derfor, at den Ret, de senere som Dommere skal anvende, har de under deres Universitetsstudium kun lært summarisk og indledningsvis. Den, der faar Ansættelse som Dommer i en Landsdel, hvor gemeines Recht gælder, møder helt anderledes udrustet til sit Kald end hans Kollega, der ansættes i en Landsdel, hvor den preussiske Landret eller Code civil hersker. Naar man derfor hører, at det er fra Hannover, Kurhessen, Mecklenburg, Holstein, at Tyskland henter sine første Jurister, maa man ikke tro, at Naturen har udrustet disse Landsdeles Befolkning med særlige Anlæg for Jurisprudents; Aarsagen er alene den, at her gælder gemeines Recht.

III.

Nødvendigheden af gennem en Kodifikation at tilvejebringe en fælles tysk Ret var da i første Linie ikke en politisk, men en juridisk. Først en saadan Kodifikation kunde skaffe Tyskland en moderne tilgængelig og fælles Ret og hjælpe Videnskaben og Retsanvendelsen ud af de fortvivlede Kaar, hvorunder de arbejdede.

De tyske Kodifikationsbestræbelsers Historie begynder i det 18de Aarhundrede. Den Opfattelse af Retten, der raadede i dette Aarhundredes Videnskab, at der eksisterede en til alle Tider og under alle Forhold gyldig, paa Fornuftgrunde hvilende Naturret, var efter sit Væsen gunstig overfor Kodifikationsspørgsmaalet. Thi naar Retten er et blot logisk Produkt, og hvert Retsforhold har sin Idé, hvorefter det skal ordnes, har Staten i Retsfilolofiens Sætninger om den ideale Ret alt det Materiale, den behøver til Udarbejdelsen af en Kodifikation. De forskellige Tilløb til at tilvejebringe en preussisk Lovbog, der endte med den preussiske Landret fra 1794, gjordes ogsaa i Naturrettens Aand, og denne mærkelige

Lovbog bærer ved sin paa mange Punkter radikale Originalitet Præg heraf.

Aaret 1814 — dette historiske Mærkeaar — blev ogsaa et Mærkeaar for den tyske Privatret. Under Indtrykket af den nationale Rejsning efter Fremmedherredømmets Tilintetgørelse kom ogsaa Tanken om Enhed i Retten til Gennembrud. Det var en Heidelberger-Professor, Thibaut, der i et lille Skrift „Om Nødvendigheden af en almindelig borgerlig Ret for Tyskland“, udtalte de forløsende, af den vaagnede Nationalfølelse inspirerede Ord. Ogsaa han stod paa Naturretsskolens Grund og begrundede udtrykkelig Kravet om en fælles Lovbog ved en Henvisning til, at borgerlige Love i det hele kun er begrundede paa det menneskelige Hjerte, paa Forstand og Fornuft, kun er en Art juridisk Matematik, som Tid og Sted er uden Indflydelse paa.

Men Reaktionen mod den naturretlige Skole var indtraadt og havde i Retsvidenskaben, som i den øvrige Videnskab, fremkaldt en historisk, tilbageskuende Retning, der mere interesserede sig for Fortidens end for Fremtidens Ret og derfor traadte i Opposition til Kodifikationstanken. Endnu samme Aar (1814), som Thibauts Skrift var udkommet, fulgtes det i Hælene af et Modskrift, der blev det egenlige Centrum i Diskussionen om den fælles Lovbog, nemlig et Skrift af den berømte Stifter af den historiske Skole, Savigny: „Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft“, og hermed var Kodifikationsspørgsmaalet blevet til et videnskabeligt Stridsspørgsmaal, paa hvis Valplads de modsatte retsfilosofiske Principer tørnede mod hinanden.

Den historiske Skoles Opfattelse af Retten gaar ud paa, at Retten ikke skyldes en vilkaarlig og bevidst Akt, men opstaar, paa samme Maade som et Folks Sprog, Kultur og Forfatning, af Folkets Bevidsthed og Samfundsvilkaar, altsaa ikke gøres, men organisk bliver til, idet under den stigende Kultur Juristerne bliver det Organ eller den Repræsentation, hvorigennem Folkets retsskabende Funktion foregaar. Ifølge denne Teori opstaar Retten altsaa som Sædvaneret, og Lovens Opgave bliver kun den at formulere den alt tilblevne Ret og give et Udtryk for, hvorledes den skal forstaas.

Ud fra denne Anskuelse kritiserede Savigny i en meget aandfuld Fremstilling Tanken om en fælles Lovbog, saaledes som den var kommen til Orde i Thibauts Skrift, og frakendte Tiden Kald til Lovgivning. Der er selvfølgelig en Realitet i dette, at visse historiske Tider har dette Kald, andre ikke, men naar Sa-

vigny som Bevis paa sin Paastands Rigtighed pegede paa Code civil og den preussiske Landret, leverede han selv Beviset for, at den historiske Skoles „romantiske“ Idé ender i en Lovgivningspolitik, der forkaster enhver Reform.

Men Kodifikationstanken, der udsprang af praktiske Motiver og havde et praktisk Formaal, lod sig i Længden ikke holde nede af rent teoretiske Grunde. Efter at have overstaaet den politiske Reaktionstid, viklede den sig ud af den teoretiske Strid og gjorde sig paany og stærkere gældende som en praktisk Trang. Da saa endelig det tyske Kejserriges Oprettelse skabte Midlet til Opgavens Løsning og dennes nationale og politiske Betydning samtidig yderligere traadte i Forgrunden, var det rette Øjeblik kommet.

IV.

Ifølge det nordtyske Forbunds Forfatning af 1867 udstrakte Forbundets Lovgivningsmagt sig ikke til hele den borgerlige Lovgivning, en Indskrænkning, der ogsaa i Rigsforfatningen af 1871 bibeholdtes i Rigslovgivningens Kompetence. Til en Begyndelse saa det derfor ud, som om den ulykkelige Lovbog, der engang havde siddet fast i Teoriernes Spind, nu skulde afgive en Kampplads for Striden om Forbundsstaternes og Rigets Lovgivningskompetence. Men denne Gang blev Kampen kort; overfor den nationale „Rigstanke“ maatte Forbundsraadet hurtigt give efter, og allerede den 20. December 1873 udkom en Lov, der udvidede Rigsregeringens Kompetence til Lovgivning over hele den borgerlige Ret.

Herefter gik det Slag i Slag. Det følgende Aar nedsattes en Forkommission, bestaaende af 5 Jurister, med det Hverv at afgive en Betænkning over Plan og Metode for Lovbogens Udarbejdelse, og allerede efter en Maaneds Forløb forelaa denne Betænkning. Derefter udnævnte Forbundsraadet i Juli 1874 den egenlige Kommission, der skulde udarbejde Udkastet til Lovbogen. Denne Hovedkommission var ogsaa udelukkende sammensat af Jurister — Tallet var 11 —, og da det var et Hovedprincip i Arbejdsplanen, at Lovbogen skulde bygges over de Regler, der indeholdtes i de hidtil gældende civilretlige Systemer, saaledes at en Forsoning af disse saa vidt muligt skulde ske, var Kommissionen sammensat saaledes, at de 4 større Retsomraader var repræsenterede efter deres Størrelser: gemeines Recht af 5 Med-

lemmer, hvoraf 1 Romanist (Windscheid) og 4 Germanister, den preussiske Landret af 3 Medlemmer, den franske Ret af 2, en for Code civil og en for Badens Landret, der er en Efterligning af Code civil, og endelig den sachsiske Lovbog af et Medlem.

Man delte først Arbejdet i to Stadier og inddelte Udkastet i 5 Dele: Almindelig Del, Tingretten, Obligationsretten, Familieretten og Arveretten, en Inddeling, der er bevaret i selve Lovbogen, hvor hvert af disse Materier har sin Bog. Udarbejdelsen af et For-Udkast til hvert af disse Partier overdroges et enkelt Medlem, dog saaledes at disse 5 enkelte Medlemmer, de saakaldte Redaktører, skulde staa i levende Forbindelse og Tankeudveksling med hverandre. Efterhaanden som de enkelte For-Udkast afleveredes af Redaktørerne, traadte saa hele Kommissionen i Virksomhed, og Arbejdet rykkede ind i det 2det Stadium, Udarbejdelsen af det samlede Udkast. I Slutningen af Aaret 1887 var hele Udkastet færdigt og afleveredes til Rigskansleren, fra hvem det gik videre til Forbundsraadet, der besluttede, at Udkastet tilligemed de af Redaktørerne forfattede Motiver skulde offenliggøres, og at Offenliggørelsen skulde ske med en udtrykkelig Opfordring til Offenligheden om at gøre Udkastet til Genstand for Kritik.

Til Oplysning om Arbejdets Størrelse kan anføres, at Redaktørernes Forarbejder og Motiver omfattede 19 trykte Folio-Bind, og at Kommissionens Forhandlinger optog 734 Protokoller. Selve Udkastet havde 2164 Paragraffer, medens Lovbogen i sin færdige Skikkelse indeholder 2385 Paragraffer. Og hermed var Kommissionens Arbejde ikke til Ende. Den maatte endnu blive siddende for at udarbejde en „Einführungsgesetz“, hvis Opgave var, at fastsætte de nødvendige Overgangsbestemmelser, give Regler for det internationale Spørgsmaal samt regulere Forholdet mellem Lovbogen og den gældende Ret paa Grundlag af det Princip, at Rigslove skulde blive i Kraft men de enkelte Landes Love bortfalde, undtagen for de Emner, der ikke var optagne i Lovbogen. Disse Undtagelser omfatter Landboretten, Bjærgretten, Vandretten, Jagt- og Fiskeriretten, den egenlige Tyenderet, Lens-, Stamhus- og Fideikommisretten. Udelukkelsen af disse Retsinstituter motiveredes med, at de dels hvilede paa faktiske Forhold, der var ejendommelige for hvert Land, dels berørte den offenlige Ret, dels var „im Absterben“, men det er vanskeligt at undgaa en Fornemmelse af, at der er noget muggent ved denne Motivering, og at det hele Forhold har en stærk „Tanke“ af Klassepolitik.

Der gives næppe noget vanskeligere Arbejde end at skrive en god Lov. Selv naar denne Lov er en Speciallov og dens Emne ganske enkelt, er det ikke tilstrækkeligt, at dens Forfatter er i Besiddelse af et nøje Kendskab til den paagældende Specialitet og har Herredømme over Formen. Hans Aand maa først og fremmest have en vid Horisont, hans Fantasi maa have omkreset Emnet og hans Tanke været nærværende paa mange Steder, før den koncentrerer sig om sin Opgave.

Naar denne da udvider sig til at gælde en hel Lovbog, der omfatter Menneskelivet fra Vuggen til Graven, dets individuelle og dets sociale Stræben, alle dets menneskelige og borgerlige Forhold, da stiger Fordringerne i den Grad, at man maa kalde alle Garantier til Hjælp, hvis man vil gøre sig Haab om et lykkeligt Resultat.

Den, der mener, at det store Menneske er Kulturens Kilde, fra hvem alene det store og fremragende hidrører, han maa betragte Geniet som det eneste rette Ophav til en saadan Lovbog og anse Opgaven for uløselig uden en saadan Mand.

Til den tyske Lovbog knytter sig ikke noget stort Navn. Corpus juris havde en Tribonian, den preussiske Landret en Suarez, Code civil en Cambacérès eller snarere en Napoleon, men den tyske Lovbog har haft en Kommision. Sikkert vilde den ogsaa have lidt ynkeligt Skibbrud, om den ikke ved en klog og samvittighedsfuld Foranstaltning havde faaet et Ophav til, nemlig Kritiken.

Naar ellers i vore Dage en Lovkommission nedsættes, forløber Sagen regelmæssig saaledes: Kommissionen udarbejder sit Udkast i dybeste Hemmelighed, Medlemmerne tages saa at sige i Ed paa ikke at ville omtale Forhandlingerne udenfor Kommissionen, og naar Tidens Fylde kommer, kastes derfor et aldeles ukendt, men afsluttet og som Helhed for Kritik utilgængeligt Forslag ind paa Rigsdagens Bord og ud i Offenligheden. Kommissionens Medlemmer anser sig selv for en Art Menneskehedens Velgørere, hvis store Møje skal paaskønnes med offenlig Taknemmelighed, og de vilde opfatte et Forlangende om, at deres Arbejde skulde undergives en offenlig Revision, som den groveste Krænkelse. Det er Bureaukratismens Princip. Som i Embedsmandens Øjne Publikum er til for hans Skyld, og ikke omvendt, saaledes betragter Lovkommissionen den offenlige Mening som et Redskab til Udførelse af sin Vilje og ikke sig som den offenlige Viljes Udfører. Og det er dernæst Lov-Diktaturet. Kommis-

sionen dikterer Rigsdagen, paa hvilke Punkter den har Lov til at røre ved Forslaget, og hvilke Bestemmelser der er urørlige, og trumfer derved enten sin Vilje igennem eller vælter Odiet for Lovens Undergang over paa Rigsdagen.

Men i Tyskland brød man ved denne Lejlighed fuldstændig med dette Princip. Man lod ikke den offenlige Mening abdicere til Fordel for et Kommisionsdiktatur, men slap Kritiken løs, paakaldte udtrykkelig dens Medvirkning og gav den rum Tid til at gøre sig gældende. Man gav Loke samme Frihed som Thor, satte ikke et officielt Stempel paa Kommissionen, et oppositionelt paa Kritiken, talte ikke om ædle Velgørere og sorte utaknemlige, og opnaaede ved denne rationelle og fordomsfri Fremgangsmaade saa store Forbedringer, at denne besværlige men solide Metode virkelig har staaet sin Prøve.

„Es kann nur willkommen sein, wenn nicht blos die Vertreter der Rechtswissenschaft und die zur Rechtsplege Berufenen sondern auch die Vertreter wirthschaftlicher Interessen von demselben (Udkastet) Kenntniss nehmen und mit ihren Urtheilen und Vorschlägen zur Verwerthung für die weitere Beschlussfassung über den Entwurf hervortreten. „Solche Kundgebungen können bei dem Reichskanzler (Reichs-Justizamt) eingereicht werden“ — saaledes hedder det i Fortalen til „amtliche Ausgabe“ af Udkastet i „erste Lesung“, og paa denne Maade har næppe nogensinde før i Verden en Regering allieret sig med Kritiken og taget den i sit Sold. Befriet for det Ondsindedes Brændemærke, hvormed det kritiske Hang ellers saa gerne stemples, holdt Kritiken nu en sand Dommedag over Udkastet. Der opstod en „Entwurflitteratur“ paa mer end 600 Skrifter, hidrørende dels fra Enkeltforfattere, dels fra Foreninger og Korporationer, og dette mægtige kritiske Materiale af Skrifter og Petitioner ordnedes som et helt lille Bibliotek i Justitsministeriet.

Da saa efter 3 Aars Forløb Bølgerne begyndte at lægge sig, gav Forbundsraadet Kritiken en praktisk Organisation ved i Slutningen af Aaret 1890 at nedsætte en ny Kommission til at revidere det første Udkast. Denne Revisionskommission bestod af dobbelt saa mange Medlemmer som Hovedkommissionen og var i Modsætning til den sammensat ikke blot af Jurister, men ogsaa af Lægmænd, dels Repræsentater for Landvæsen, Forstvæsen, Handel og Haandværk, dels Medlemmer af Rigsdagens politiske Partier, dog med Undtagelse af det socialdemokratiske, der ogsaa ved denne

Lejlighed behandledes som en rigsfjendtlig Undtagelse. Desuden manglede der en Repræsentant for Formen; enhver Lovkommission burde have en saadan, en ved sproglig Fremstillingsevne fremragende Skribent.

I Overensstemmelse med sit Kald, at fungere som Kritikens Organ og lade Studerekammerets Tankespind komme frem i det fulde Dagslys, foregik denne Kommissions Forhandlinger offenligt. Over Møderne blev der hver Uge givet Meddelelse i „Reichsanzeiger", og efterhaanden som de partielle Forudkast var færdige, blev de offenliggjorte, for at Kritiken endnu en Gang kunde komme til Orde. Paa den Maade virkede denne Kommission endnu i 4—5 Aar som den permanente og organiserede Kritik, og da det endelige Udkast i Sommeren 1895 var færdigt, var det i hver Enkelthed Kritikens Værk.

V.

I hver Enkelthed! Lægger man den vedtagne Lovbog, der i det væsenlige stemmer med Udkastet i 2den Læsning, ved Siden af Udkastet i første Læsning, og sammenligner Paragraf med Paragraf. støder man paa saa mange i Form og Indhold forbedrede Bestemmelser, at man modtager et gunstigt Indtryk af Lovbogen.

Men den, der uden Kendskab til det første Udkast, tager Lovbogen i sin Haand, han vil fælde en ganske anden og ugunstigere Dom over den. Straks naar han aabner Lovbogen og læser Paragraf 1: Die Rechtsfähigkeit des Menschen beginnt mit der Vollendung der Geburt", maa han med Undren spørge sig, om det virkelig er en Lovbog og ikke snarere en Lærebog i Privatrettens System, han holder i sin Haand. Næsten som et Motto træffer man her i Spidsen af Lovbogen Formularen for den Aand, hvoraf Lovbogen som Helhed bærer Præg, og som den har modtaget fra det første Udkast, Systematikens Aand, den formelle Logiks Aand, Doktrinarismens Aand. Den er Grundelementet i Lovbogens Teknik, den har Kritiken ikke kunnet udrydde. Thi for at gøre det, maatte den helt have kasseret det første Udkast i Stedet for at bruge det som Grundlag; den maatte radikalt have anvendt et nyt teknisk Princip, men i Stedet for har den ladet sig nøje med at staa som en „Akkordens Aand" overfor Logiken i Systemet, mildnende, bøjende, afværgende paa saadanne Punkter,

hvor Teknikens Konsekvens førte til Regler, der stred mod Livets praktiske Krav.

Men heraf følger ogsaa, at vil man kende Lovbogens Teknik og forstaa Betydningen af det lovgivningstekniske Spørgsmaal, er det nødvendigt at fæste Opmærksomheden mere paa det første Udkast end paa selve Lovbogen. I teknisk Henseende frembyder Lovbogen liden Interesse og betegner kun Halvhed og Tilsløren. Des lærerigere er det første Udkast med sin organiske, helstøbte Karakter; man faar først ret Øjet op for den rigtige Lovteknik, naar man her har haft Lejlighed til at se dens Modsætning i sin grelleste Skikkelse. —

Som de andre Aandsvidenskaber har ogsaa Retsvidenskaben sin spekulative og sin realistiske Retning. Den første anlægger paa Retsstoffet en ren logisk eller formalistisk-dialektisk Metode. Den opererer med en Konstruktion, der henfører Retsforholdene under visse Retsbegreber, for at forklare dem i deres systematiske Sammenhæng. Og Retsbegreberne dannes vel at mærke ikke efter Hensynet til Retslivets praktiske Former og Stof, men deduceres paa dogmatisk-apriorisk Vis. Det er denne Retning, Ihering har kaldt Begriffsjurisprudenz, og som han i sit straalende vittige Værk „Scherz und Ernst in der Jurisprudenz“ har gjort til Genstand for en blodig Persiflage, inspireret af en lidenskabelig Alvor, men formet i en Række lystige Indfald, blandt hvilke Fantasibilledet „Im juristischen Begriffshimmel“ blot ved Navnet kan give en Forestilling om Karakteren af hans Polemik. Uddannet af de romerske Jurister og ved Receptionen overført til Tyskland, har denne Retning i lange Tider været dominerende i Tysklands Retsvidenskab, og det er først i den nyeste Tid, at den Grundidé, der var nedlagt i Benthams Lære og i den engelske Utilitarisme, trængte ind i den Videnskab, hvor Hensynet til den praktiske Nytte og Hensigtsmæssighed skulde synes at være født til at herske. Det er først med Iherings berømte Skrift: Zweck im Recht med sit Motto: Øjemedet er Skaberen af den hele Ret, at den realistiske Retning bryder igennem og opstiller en ny Metode, der ikke søger at skabe logisk Harmoni i Retten, men at tilpasse den efter Livets Trang, ikke sætter Retten som sit eget Maal, men som Middel for et andet Formaal. Med denne Teori som Udgangspunkt har der under Navn af den sociologiske dannet sig en ny Skole i Retsvidenskaben.

Det har været nødvendigt at skitsere dette videnskabelige Problem, fordi det gentager sig i Lovgivningstekniken. Ingen vilde paa Forhaand vente at træffe Begrebskonstruktionen som Lovgivningens tekniske Princip og tænke, at Øjemedstanken ved legislative Overvejelser skulde skydes til Side for en abstrakt Retslogik, i Kraft af hvilken man ikke spørger om en vis Lovregel er nyttig, men om den lader sig konstruere. Ikke saaledes at forstaa, at Begrebsjuraen er uden Værd for en Lovbogs Teknik; først den giver Forstaaelsen af, at Lovens Regler ikke er et broget Kaos af Tilfældigheder, men Anvendelsen af visse Grundformer, og det er ogsaa den, Nutidens Lovbøger skylder det Fortrin, at de ikke som f. Eks. den preussiske Landret falder fra hinanden i en kasuistisk Masse paa 15000 Paragraffer. Men Ulykken er, at Livets Realiteter ikke sættes forud for Begreberne, men at disse konstrueres paa dogmatisk Vis; paa den Maade bliver en Lovbog til „Retsmatematik“, praktiske legislative Overvejelser til en „korrekt Regnen med Begreber“.

Denne golde Teknik danner Grundlaget for den tyske Lovbog. Som alt bemærket var Windscheid et af Hovedkommissionens Medlemmer, og hans Indflydelse paa det første Udkast var saa stor, at man døbte det „ein kleiner Windscheid“. Men denne Mand var netop i den tyske Retsvidenskab Hovedrepræsentanten for Begrebsjurisprudensen; Romanist og Forfatter af en Lærebog i Pandektretten, der i over en Menneskealder har behersket den tyske Retsvidenskab og Retspraksis, var han en Partifører og sad i Kommissionen omgivet af Tilhængere.

Sammenlignet med andre Lovbøger træder derfor denne Lovbog frem i en Form, der for det læge Publikum gør den til en med syv Segl lukket Bog. Udkastets Bestræbelse har været den, at finde et vist Antal udtømmende Formler, i hvilke det har indsnævret Livets Rigdom af Tilfælde, forvandlede til abstrakte Størrelser, og kun den, der er bevandret i de juridiske Konstruktioners og Konsekvensers kunstfulde Anlæg, vil under Læsningen vide, hvor han er, medens det for Lægmandens Blik straks sortner, og han staar uden Klarhed over, at disse kolde Abstraktioner indeholder Afgørelsen af Retstilfælde, i hvilke han saa at sige daglig befinder sig.

Ogsaa Lovbogens sproglige Udtryk bærer sit bestemte Præg heraf. Det lader sig ikke gøre at udtrykke en logisk Konstruktion i et anskueligt Sprog. Thi naar det, der fra Konstruk-

tionens Synspunkt er det afgørende, ogsaa skal træde skarpest frem i Udtrykket, maa dette omdannes til en tilsvarende sproglig Konstruktion. Da nu som bekendt det tyske Sprog allerede fra Naturens Haand ved sin Ordstilling og sine Participier i Sammenligning med andre Sprog er skruet og ligesom maa pakkes ud fra Midten af, bliver det specielle Jurist-Tysk en sproglig Konstruktion i 2den Potens, der saa at sige trænger til en Oversættelse for at forstaas af en Lægmand. Den Del af den tyske Befolkning, der stod under „gemeines Recht“, og som havde glædet sig til endelig at faa en „volkstümlich“ Ret, har derfor lidt en Skuffelse, og for de andre Landsdeles Befolkning er Lovbogen i denne Henseende et Tilbageskridt. Og hvor betegnende er ikke det Forsvar, der føres herfor! Disse ældre Lovbøger, siger man, kunde affattes paa en mere folkelig Maade, end det lader sig forene med Fremskridtet i Nutidens Retsvidenskab. Som om ikke Lovgivningens Teknik var en selvstændig fra Videnskabens forskellig, hvor Fremskridtet netop maatte bestaa i en Udvikling af Formens Simpelhed.

En meget fremtrædende Ejendommelighed, som denne Teknik fører med sig, er den, at hvert enkelt Parti af Lovbogen faar Skikkelse af en omvendt Pyramide. Hvert Kapitel begynder med at give en ganske abstrakt Regel, for saa efterhaanden som Paragrafferne skrider frem i Emnet, at spidse sig til i mere og mere specielle Regler. Hvilken Absurditet, der kan resultere af denne Metode, vil følgende fra det oprindelige Udkast hentede Eksempel vise: „Die elterliche Gewalt“ tilkommer efter Udkastet Faderen og efter hans Død Moderen. Med denne almindelige Regel indledes vedkommende Kapitel. Den næste Bestemmelse tillægger saa ganske in abstracto den „Elterntheil“ — paa Dansk „Forældrer“ — der er „Inhaber der elterlichen Gewalt“, Retten og Pligten til at sørge for Barnet. Paa dette Stadium af Ens Granskning i Lovbogen erfarer man altsaa, at Moderen, saa længe Faderen lever, ikke har nogen Ret og Pligt til at sørge for sit Barn. Først naar man er kommen nogle Paragraffer længere frem og ind i Emnets mere specielle Regler, træffer man paa Moderens Ret og Pligt til at sørge for Barnet, der altsaa systematisk maa betragtes som et specielt Fænomen og stilles paa Undtagelsens Plads. Enhver Fader og Moder maa jo opgive Ævred overfor en saadan Fremstilling.

En endnu grovere Bagvendthed træffer man i Udkastets Fremstilling af de familieretlige Underholdsforpligtelser. Enhver Lovgiver med den ringeste Sans for praktisk Form vilde naturligvis

her begynde med Regler om Forældres Underholdspligt overfor deres Børn, fordi dette Tilfælde danner det uhyre Flertal af alle Underholdsforpligtelser, i Forhold til hvilket de andre Tilfælde er Sjældenheder. Men paa ægte Lærebogsmaner konstruerer Udkastet først en abstrakt, alle Tilfælde omfattende Underholdsforpligtelse, om hvilken der gives den Regel, at „Underholdet ydes ved Betaling af en Livrente", hvorimod det først senere og som en Undtagelse tilføjes, at „den forpligtede, der har Opdragelsesret overfor den berettigede", selv kan bestemme, i hvilken Form Underholdet skal ydes.

At Ihering virkelig havde Ret i, at denne Metode fører ud i den rene Matematik, faar man alene paa ydre Vis Bevis for, naar Ens Øje falder paa en Paragraf som denne (i Udkastet): „Auf eine letztwillige Auflage finden die Vorschriften des § 1777 Satz 1, 3, der §§ 1842, 1843, 1847, 1853, 1862, 1863, des § 1876 Abs. 1, und des § 1877 entsprechende Anwendung," en Formel, der nærmest ser ud, som var den tagen fra en Logaritmetabel. Her har man i Virkeligheden Tekniken i sin Renkultur. Efter at gennem de abstrakte Sætninger i Afsnittenes Begyndelse Begreberne er konstruerede, har man de Elementer, hvoraf de specielle Regler kan udregnes som i en Ligning med én ubekendt.

Rækkevidden af Tekniken er imidlertid endnu større. Den strækker ogsaa sine magre Arme ind i Indholdet af Reglerne. Lad en vis Regel i nok saa høj Grad være fordret af praktiske Grunde, saafremt den bryder Systemet, maa den afvises, den lader sig ikke konstruere, den er „begrebsstridig"!

Jeg nævner blot et enkelt Eksempel, men rigtignok et Tilfælde, der angaar et saa praktisk Forhold og havde en saa udæskende Karakter, at det straks naaede til det store Publikums Bevidsthed som en truende Fare. Det er Lejeforholdet.

I den juridiske Teori gøres der en Hovedsondring mellem Raadighedsrettigheder og Fordringsrettigheder. Sondringen er ikke motiveret ved en Forskel i de økonomiske Interesser, disse Rettigheder tjener, da de kan være ens for begge, men den har derimod til Grundlag det Maal af Herredømme, der tilkommer den berettigede over Genstanden for hans Ret: Raadighedsrettigheder gælder overfor enhver tredje Person, Fordringsrettigheder derimod kun overfor den bestemte Person, der har forpligtet sig. Den, der har en Raadighedsret over en Genstand, har altsaa en tryggere økonomisk Position end den, der kun har en Fordringsret mod en

bestemt Person paa, at han skal lade ham raade over Genstanden, og det har derfor den største praktiske Betydning for Lejeren, om hans Retsforhold behandles som en Raadighedsret eller en Fordringsret; i første Fald anfægtes hans Ret ikke af Husets Afhændelse („Kauf bricht nicht Miethe"), medens den i sidste Fald ikke behøver at respekteres af Køberen („Kauf bricht Miethe").

Det kræver intet nærmere Bevis, at den første Regel er nødvendig i det praktiske Liv, da Lejere ellers bestandig staar med det ene Ben paa Gaden som Vagabonder.

En Lovgiver skulde derfor synes intet Valg at have. Men o ve! Lejeretten lader sig begrebsmæssig ifølge en dogmatisk-apriorisk Deduktion ikke konstruere som Raadighedsret. Og Tysklands hele offenlige Mening maatte kaste sig paa Knæ for den ubønhørlige Doktrin og bede om Naade — først saa lod den sig formilde.

Saaledes er i den tyske Lovbog mange af Doktrinens vilde Skud blevne kappede, men alligevel: den er ikke skabt af Livet, men af Systemet. Man har bebrejdet de ældre Lovbøger den konkrete Kasuistik, hvormed de søgte at gøre Lovens Tanker tydelige gennem Eksempler. Men denne Lovbogs endnu værre Fejl er — som Kritikens Mester, Gierke har sagt — den abstrakte Kasuistik, hvormed den ordner Livets Forhold i døde Rubrikker, der lukker af for Retslivets videre Udvikling.

VI.

Saasnart det politiske Spørgsmaal ikke indsnævres til at være identisk med det konstitutionelle, men i sig optager det større sociale Spørgsmaal, der dog er det konstitutionelles reelle Indhold, aabner der sig for den borgerlige Lovgivning en vid politisk Horisont, i hvis Fjernhed ikke blot den store Modsætning mellem Privatejendomsrettens og Socialismens System dæmrer, men hvor paa nært Hold mange af Privatrettens Regler antager en socialpolitisk Karakter.

For den romerske Privatret var den Tanke fremmed, at Privatretten havde en social Opgave. Med streng Konsekvens gennemførte den Sondringen mellem Privatretten og den offenlige Ret, jus, qvod ad singulorum utilitatem spectat, og publicum jus, qvod ad statum rei Romanæ spectat, to Retssfærer, hvor Individet herskede suverænt i den ene, Stats-

magten i den anden. Den romerske Privatret hvilede altsaa paa den rene Individualisme.

Middelalderen stod paa dette som paa saa mange andre Omraader som den fuldstændige Modsætning til den antike Kultur. Den kendte kun én, altbeherskende Ret, der gjaldt saavel for det til Medlem af en Korporation reducerede Individ som for den i utallige Korporationer opløste Stat. Den private Ret gik op i denne Enhed som en ufri, men social Ret, og den offenlige Ret blev ikke længer Vilkaar men Ret: Suveræniteten i begge Riger var omstyrtet.

Den moderne Tid genindsatte atter Individet og Staten paa deres Troner. Statens Suverænitet brød igennem i det 17de Aarhundrede, medens Individets Emancipation først var det 18de Aarhundredes Sag. Under denne Frigørelsesproces spillede den antike Kultur en betydelig Rolle, og blandt det 18de Aarhundredes mange abstrakte Teorier var ogsaa den romerske Rets Tanke om den gennemførte Individualisme i Privatretten en af de ledende.

Efter at det voldsomme Brud mellem Individet og Statsmagten havde gennemgaaet Revolutionernes Kriser, er Modsætningen mellem Individualismen og den sociale Betragtning bleven spændt til det yderste, men samtidig har paa opportunistisk Vis den sociale Tanke gjort sig gældende i Privatretten.

Dette er ogsaa kommet meget tydeligt frem i Diskussionen om den borgerlige Lovbog, og Spørgsmaalet, om Lovbogen indeholdt social Ret, har været et af „Entwurflitteraturens“ Hovedæmner. Romerretligt paavirket som det første Udkast var, havde det ganske manglet Evnen til at optage det sociale Spørgsmaal i sine juridisk-logiske Skemaer, hvis romerretlige Systematik vilde være kommen i Ulave under denne Indflydelse. Men Kritiken bar den sociale Tendens ind i Lovbogen, og paa mange af dens Blade vil man nu finde en Bestræbelse for at beskytte den økonomisk svage mod den økonomisk stærke og træffe Regler af afgjort social Farve. Ser man paa Tendensen, maa Lovbogen kaldes demokratisk, — saa demokratisk, at den for en udpræget aristokratisk Individualisme vil staa som en Afgrøde af Tidens nivellerende Aand.

Straks i Besiddelsesretten, der danner Indledningen til Tingsretten — Lovbogens 3dje Bog —, ligger Spørgsmaalet: individualistisk — social skjult i det rent juridiske Spørgsmaal, om kun den, der som Ejer besidder en Genstand eller ogsaa den, der blot

har den faktiske Besiddelse, skal nyde den til Besiddelsen knyttede Retsbeskyttelse, saa at han ikke overfor Ejeren staar som en blot Vogter af Genstanden, underkastet Ejerens Luner. Lovbogens Regel, at den blot faktiske Indehavelse er Besiddelse, er derfor ikke alene af Interesse som formel juridisk Afgørelse, men har sin sociale Betydning ved at beskytte de Klasser, der ikke ejer Grundbesiddelse, mod Misbrug af Grundbesiddelsens Magt.

Den samme sociale Tendens ligger som det reelle Indhold i den formelle Regel: „Kauf bricht nicht Miethe“ og „Kauf bricht nicht Pacht“. Den romerske Rets modsatte Regel bundede i dens individualistiske Princip; ifølge det var Lejeforholdet som et Kontraktforhold mellem Lejer og Udlejer udelukkende efter at ordne Kontraktens formelle Retslogik; det sociale Moment var den derimod ganske fremmed, at alle de, der ikke selv ejer Hus og Grund, er en Samfundsklasse, og at Samfundets Husholdning er interesseret i, at en af denne Samfundsklasses Hovedfornødenheder tilfredsstilles efter økonomiske Regler.

Blandt Lovbogens Regler om Lejeforholdet findes endnu en, i hvilken den sociale Tanke bryder igennem i sin Renhed. Det er § 544, der bestemmer, at hvis en Bolig er saaledes beskaffen, at dens Benyttelse er forbunden med Fare for Sundheden, kan Lejeren uden Varsel hæve Lejemaalet, selv om han ved Kontraktens Afslutning har kendt den farlige Beskaffenhed eller givet Afkald paa at gøre Indsigelser af denne Grund. Med denne Regel er en til den offenlige Ret hørende Politibestemmelse trængt ind i Privatretten og har sat Foden paa Nakken af Kontraktfrihedens Princip. Denne Bestemmelse peger derfor ud over sit direkte Indhold, at værne den ubemidlede Befolkning mod Kasernekvarterernes Udbyttere; den bryder Hul paa det Gærde, der er rejst mellem den offenlige Ret og Privatretten, skaber foreløbig et Overgangsled mellem disse to Gebeter og betegner i sine videre Kosekvenser en fuldstændig Revolution i den borgerlige Lovgivnings Principer.

Lovbogens Kapitel om Tjenestekontrakter er et af de interessanteste. Paa den ene Side betegner Lovbogens Behandling af dette Emne en stor Fejghed baade derved, at den udelukker den egenlige Tyenderet, hvor netop i saa høj Grad en Reform i social Aand tiltrænges, og ved, at den forsigtigt gaar udenom Forholdets reelle Indhold og blot opstiller et abstrakt formelt Skema, hvor der opereres med lutter Størrelser: „Der Dienstvertrag“, „der

Dienstberechtigte“ og „der Dienstverpflichtete“. Men paa den anden Side findes der to vigtige sociale Regler. Den „tjenesteberettigede“ skal sørge for, at Rum, Indretninger og Redskaber ikke er farlige for den tjenendes Sundhed, og denne Forpligtelse kan ikke ved Overenskomst hæves eller indskrænkes; Tjenesteforhold, der er indgaaede for Livstid eller for længere Tid end 5 Aar, kan opsiges efter 5 Aars Forløb. Skønt den første af disse Regler skulde synes at høre til den nødtørftigste Socialret, er den tyske Lovbog dog den første, der udtaler den, — et Bevis paa, hvor langt Socialretten endnu er tilbage.

Det er overhovedet navnlig i Lovbogens Regler om Retten i Skyldforholdene, at man mærker en social Aand. Man har en tydelig Fornemmelse af, at den sociale Bestræbelse har haft et friere Spillerum overfor Kontraktfrihedens end overfor Privatejendommens Princip. Ejendommen har for Lovbogens Fædre staaet som helligere end Friheden. En moderne Shylock vilde finde denne Lovbogs „Aand og rette Mening“ mere gunstig til chikanøs Udøvelse af en Ejendomsret end af en Fordringsret, og under Behandlingen i Rigsdagen fremdrog Socialdemokraterne ikke med Urette de fra den preussiske Lovbog berygtede „Beeren- und Pilze“-Paragraffer som en Advarsel mod den ganske vilkaarlige Ejendomsret. Ved Ordningen af Skadeserstatningspligten paa deliktmæssig Grund, saa at kun den Skade, der er „vorsätzlich“ eller „fahrlässig“, forpligter til Erstatning, er Ejendommen ogsaa bleven befriet for den med dens Nydelse forbundne Risiko paa en Maade, der ikke stemmer med den sociale Tanke.

Den tyske Lovbog har heller ikke agtet paa den sociale Opgave, som en moderne Lovbog har at løse i Kampen mellem Kapital og Arbejde. I denne Byggesvindelens Periode har Erfaringen saaledes næsten daglig godtgjort, hvor udsat Haandværkeren er for at miste sit Tilgodehavende, medens den Merværdi, hans Arbejde har givet den bebyggede Grund gaar i Kapitalisternes Lomme. Det er derfor et paatrængende socialt Krav til den borgerlige Lovgivning, at den sikrer Bygningshaandværkeren en Fortrinsret til den ved hans Arbejde frembragte Merværdi. Men dette vigtige Forhold er af Lovbogen behandlet saaledes, at Haandværkerne stadig risikerer at blive Ofrene for Byggespekulationen.

Ogsaa en anden af Lovbogens Regler er grumme farlig for Haandværkerstanden, særlig for den lille Haandværker, der udfører Arbejdet med egne Hænder. Det bestemmes nemlig i Almindelighed

i Afsnittet om Kontrakter, at den, der har kontraheret om Arbejdets Levering til en bestemt Tid, er berettiget til at træde tilbage, naar Arbejdet ikke leveres paa Dagen. Heraf kan der opstaa mange grelle Eksempler paa, hvor haardt Kontraktfrihedens Princip kan virke, naar det ikke gennembrydes af Socialret. —

Foruden at Privatretten saaledes gennem den sociale Ret udvider sine Grænser og nærmer dem til den offenlige Ret, er der et enkelt Omraade, hvor den helt gaar over i den offenlige Ret. Det er Foreningsretten. Den jomfruelige Privatret, der i sin juridiske Renhed nægter sig fri for at have smagt paa den politiske Kundskabs Træ, tvinges i Foreningsretten ud af sin Uskyldighedstilstand og bliver „interessant".

Den tyske Foreningsret har hidtil været ganske barok. Siden 1848 anerkendte den offenlige Ret Foreningsfriheden, men den private Ret nægtede de statsretligt tilladte Foreninger Anerkendelse som formueretlige Personligheder og berøvede dem altsaa Evnen til at eksistere og virke som Foreninger. Thi naar en Forening ikke i den borgerlige Ret indtager samme Stilling som en Person, mangler den Retsevne, kan ikke erhverve, ikke forpligte sig, og kan altsaa ikke fyldestgøre andet Formaal end det, der allerede er naaet gennem Forsamlingsretten. Baade „gemeines Recht" og de fleste Landretter, deriblandt den preussiske Landret, opretholdt denne Modsigelse og anerkendte kun Foreninger, naar de af Staten erholdt et *Privilegium*, der indrømmede dem Ret som juridiske Personer.

Naturligvis var i Handelslivet med dets Udvikling af Aktieselskaber denne Tilstand uholdbar, og den nyere Handelslovgivning raadede ogsaa Bod derpaa. Men for Foreninger med ideelt Formaal vedblev Adgangen til at „nære sig" at være lukket.

Man faar et godt Begreb om den i Tyskland raadende politiske Reaktion, naar man ser dette Politistatsprincip vedligeholdt i Lovbogens Foreningsret, og man faar ikke noget højt Begreb om den politiske Kultur i Tyskland, naar man ser, at den tarvelige Manøvre, der bestaar i at lade det ledende Princip fremtræde forklædt som en Undtagelse fra en for den neutrale Del af Emnet opstillet og derfor ganske tom Hovedregel har været tilstrækkelig til at berolige Gemytterne og skabe en Indbildning om et indvundet Fremskridt.

Lovbogen sondrer mellem Foreninger med og uden økonomisk Formaal, en Sondring der paa Grund af dens flydende Grænse

allerede er mislig. Efter at nu paa den Maade Bukkene er blevne skilte fra Faarene, hedder det om de ikke-økonomiske Foreninger, at de opnaar Retsevne — i praktisk Forstand — ɔ: bliver Foreninger ved Indførelse i et Foreningsregister, men at Forvaltningen kan gøre Indsigelse mod denne Indførelse, naar Foreningen efter den offenlige Ret er forbudt eller kan forbydes, „eller naar den forfølger et politisk, socialpolitisk eller religiøst Formaal“.

Hermed er den bekendte tyske Undtagelseslovgivning ført ind i den neutrale Privatret, saa at denne, som Gierke siger, vil komme til at gøre Politi-Haandlangertjeneste. Hermed er Sondringen mellem de privilegerede og uprivilegerede Foreninger bleven opretholdt og Vilkaarligheden sat i Rettens Sted. Hermed er en meget betydningsfuld Side af Landets aandelige, sociale og politiske Liv blevet prisgivet for et aandsfjendtligt Regimentes Efterstræbelser, Bestræbelser, der som gavnlige og sunde burde opmuntres, mærkede med Rigsfjendskhedens sorte Kokarde. Og hvor kautsjukagtig er tilmed ikke denne Regel! Et „socialpolitisk“ Formaal har ifølge sit Væsen saa at sige enhver Forening i vore Dage, enten den virker med materielle eller ideelle Midler. Det var jo netop Hensigten med Foreningsfriheden, at den skulde skabe den socialpolitiske Aand, der er Betingelsen for et friere Statsliv. Men fremfor alt er det den blege Frygt, der har dikteret Lovgiveren denne Regel; det er Arbejdernes Fagforeninger, man ad denne privatretlige Snigvej tror at kunne ramme. Ogsaa over det sociale Liv i de erobrede Provinser hænger denne Bestemmelse som et Damokles-Sværd. Hvem kan tvivle derom: Hvad der er polsk, hvad der er dansk — det er politisk, selv om det blot er en Smørrebrødsforening!

VII.

De gamle tyske Lovbøger kaldtes „Spiegel“ som Udtryk for den Tanke, at Loven afspejlede Folkets Samfundsliv og Kultur.

En moderne Lovbog vil ikke i den Grad, som Tilfældet var i ældre Tider, give et Spejlbillede af Folkets Liv; den henter ikke som de gamle Lovbøger sit Indhold direkte fra Sædvaneretten, men udgaar fra et eget af det juridiske Haandværk indrettet Værksted. Som alt andet er ogsaa Lovgivning blevet et Fag, og i Sammenligning med det Indtryk af frisk Naivitet, man modtager

af de gamle Love, har man overfor Nutidens en ubehagelig Fornemmelse af Fabriksarbejde.

Kun Familieretten staar i en saa umiddelbar Forbindelse med Kulturtilstanden i et Folk, at man maa søge til den for at kunne stikke Fingeren i Jorden og erfare, paa hvad Grund man træder. Familieretten indeholder fremfor nogen anden Del af Privatretten historisk Ret. I den mærker man Sædvaneretten levende, efter at den paa andre Omraader af Privatretten for længst er afdød. I vor egen Familieret har saaledes en betydelig Del af Skilsmisseretten udviklet sig som Sædvaneret gennem Bevillingspraksis; Tidens Aand har udslukket Livet i adskillige gamle Lovbud, saa at de er blevne staaende som tomme Formaliteter, og Tidens Aand har uden Lovgivningens Brug kaldt helt ny Retsforhold til Live, som f. Eks. Særeje mellem Ægtefæller. Omvendt viser et Forhold som det, at den kirkelige Vielse, trods Loven om det borgerlige Ægteskab, har holdt sig saa at sige som obligatorisk ogsaa for Personer, der ikke tilhører Kirken, hvor afmægtig Lovgivningen preller af paa den almindelige Opinion.

Paa dette sidste Punkt har den tyske Lovbog en Fortjeneste. Den holder fast ved det oligatoriske borgerlige Ægteskab. Dog dette betyder i Tyskland ingenlunde, at en fritænkersk Opinion har tilkastet Kirken Handsken; det er snarere at anse som et Bolværk, bygget af det borgerlige Samfund til Selvforsvar mod „ecclesia militans“. Den nærmere Formulering af Reglerne viser tilfulde, at der bagved dem ikke staar nogen aarvaagen Bestræbelse for at udløse Familielivet af Kirkens Magt, men at Tendensen tværtimod har været, at dele Ægteskabet mellem Stat og Kirke efter Principet „mellem Brødre“, saa at den ene ikke gaar den anden i Næringen.

Der ligger allerede en tydelig Anerkendelse af Kirkens Forhold til Ægteskabet deri, at Lovbogen ikke opstiller sine Regler for „Ægteskabet“, men kun for det borgerlige Ægteskab; bürgerliche Ehe staar der med en tydelig Tendens som Overskrift over Indgangen til Afsnittet om Ægteskabet, og ved Udgangen af Afsnittet tager Lovbogen Afsked med Ægtefællerne med disse Ord: „De kirkelige Forpligtelser med Hensyn til Ægteskabet bliver ikke berørte af dette Afsnits Forskrifter“. Man har kaldt denne Paragraf en „harmløs Arabesk“, men er det ikke snarere, som saa man den civile Øvrighed ved Udgangen fra Raadhuset stikke Ægtefællerne en Anbefaling i Haanden om ikke at gaa Kirkens

Dør forbi. Ogsaa paa et andet Punkt har Lovbogen gjort Kirken en Indrømmelse „Ægteskabet sluttes“ — siger Lovbogen — „derved, at de Forlovede for Øvrigheden .... erklærer at ville indgaa Ægteskab med hinanden“. Det er altsaa ved Parternes Overenskomst, men ikke ved Øvrighedens Erklæring, at Ægteskabet sluttes, medens det ved den kirkelige Vielse først er Præstens hellige Handling, der slutter Ægteskabet. Ved denne Form opnaar Kirken to Fordele, for det første, at den med en ren Samvittighed kan skride til den kirkelige Vielse, da der fra Statens Side ikke er foretaget nogen Akt, der præjudicerer denne, og dernæst, at der for Ægtefællerne selv er en større Opfordring til at søge kirkelig Vielse, da den verdslige Øvrighed ikke har foretaget noget, der har Karakter af en egenlig Vielse.

Om selve Ægteskabet plejer man at sige, at det først begynder at blive interessant for Juristerne, naar det har mistet sin Interesse for Ægtefællerne. Man kan derfor ikke sige, at den moderne Lovgivning nærer synderlig Tillid til Ægteskabet, naar man ser, at den tyske Lovbog har behøvet ikke mindre end 200 Paragraffer til at ordne Ægtefællernes Formuesforhold. Det mærkes, at man befinder sig paa en af mange Kampe oprevet Valplads, naar man skrider gennem disse 200 Paragraffer, der er som et Repertorium over alle de Ægteskabs-Problemer, Slutningen af vort Aarhundrede har sat under Debat. Bestandig træffer man det samme Billede: Manden og Konen staaende overfor hinanden hver med sin Interesse, enten bevæbnede som to Modstandere eller som to Interessenter i et Kompagniskab, forretningsmæssige „med Kontobogen i Haanden“.

Lovbogens Opfattelse er den saare skeptiske, at det ideale Ægteskab, i hvilket Formuesfællesskab er den naturlige Ordning, er en Undtagelse. Derfor opstiller den som den legale Ordning det saakaldte „Verwaltungsgemeinschaft“, det vil sige Særeje forbundet med Mandens Dispositionsret og Brugsret over den i Ægteskabet indbragte Formue og med en betinget Adgang til en fuldstændig „Gütertrennung“, hvorved den fælles Bestyrelse udelukkes. Ved Ægtepagt kan Ægtefællerne derimod vælge en af følgende tre Ordninger: 1. Fuldstændigt Formuesfællesskab. 2. „Errungenschaftsgemeinschaft“, hvorved ikke den indbragte, men kun den under Ægteskabet erhvervede Formue bliver fælles. 3. „Fahrnissgemeinschaft“, hvorved ogsaa det indbragte Løsøre bliver fælles Formue.

Som Nabo til dette lange Kapitel følger saa et ganske kort, der indeholder Lovbogens Skilsmisseret; det begynder saaledes: „Die Ehe kann aus den in den §§ 1565 bis 1569 bestimmten Gründen geschieden werden“. 5 Paragraffer til Reglerne om Skilsmisse — det betyder: det absolute Autoritetsprincip, Ægteskabet for Samfundets Skyld, ikke for at realisere menneskelig Lykke! Man faar en kraftig Advarsel om, hvor mange Muligheder for en Reaktion, Tiden endnu rummer, naar man sammenligner denne det 20de Aarhundredes klerikale Skilsmisseret med den langt friere, der indeholdtes i den et Aarhundrede gamle preussiske Landret. Og særlig vi Danske har Grund til Ængstelse. Vi er saa lykkelige at have en forholdsvis fri og human Skilsmisseret, men den staar paa svage Ben, fordi den kun støtter sig til en Bevillingspraksis. Hvor let kan det da ikke ske, at den tyske Skilsmisseret vil friste vore Lovgivere, som saa megen anden tysk Reaktion før har gjort det!

Principet i den tyske Lovbogs Skilsmisseret er dette: Ikke fælles Overenskomst, men kun en Brøde fra den ene Ægtefælles Side aabner Adgang til Skilsmisse. Og hvilken Brøde? Ja her opstiller Lovbogen — efter først særlig at have nævnt Hor, Efterstræbelse efter Livet og Rømning — følgende Monstrum af en Lovregel: „En Ægtefælle kan forlange Skilsmisse, naar den anden Ægtefælle ved grov Krænkelse af de ved Ægteskabet begrundede Pligter eller ved æreløs og usædelig Adfærd har gjort sig skyldig i en saa dyb Ødelæggelse af det ægteskabelige Forhold, at Ægteskabets Fortsættelse ikke kan forlanges af Ægtefællen.“ Skilsmissen opstilles altsaa ikke som en til visse faktiske Omstændigheder knyttet Ret, men gøres afhængig af en psykologisk og etisk Undersøgelse, hvis Udfald beror paa Dommerens vilkaarlige Skøn, ja hans rent personlige Stemning overfor Ægteskabet. Selv den mest ildestedte Ægtefælle vil under saadanne Vilkaar foretrække at resignere fremfor at risikere ved et mislykket Skilsmisseforsøg yderligere at forværre sin ægteskabelige Situation og uden Resultat at udlevere sine ægteskabelige Intimiteter til en offenlig retslig Undersøgelse.

Thi gennem Sætningen: „Die Scheidung erfolgt durch Urtheil“ opstiller Lovbogen desuden Principet: Skilsmisse er Skandale! „Frem for Skranken, som et Bytte for Skandalens Dæmoner!“ lyder det til Ægtefællerne, og enhver kan sige sig selv, at en saadan Brutalitet i Fremgangsmaaden i Realiteten virker som en yderligere Skilsmisseindskrænkning.

Ja den tyske Lovbog har endog nedladt sig til at optage en saa oprørende Bestemmelse som det fra den kanoniske Ret hentede Forbud mod, at en paa Grund af Ægteskabsbrud skilt Ægtefælle maa ægte den, med hvem han eller hun har begaaet Ægteskabsbrud. Af bar Klerikalisme har Lovbogen med dette Lovbud sprængt sin borgerlige Ramme og anerkendt en Regel, der ikke blot, hvorledes den end tænkes motiveret, er et positivt Angreb paa Sædeligheden, men ogsaa et Brud paa de af Staten ellers fulgte borgerlige Principer. —

Spørgsmaalet om de uægte Børns Retsstilling er som bekendt ogsaa et af Familierettens historiske Problemer. Der er dem, der væsenligst betragter dette Problem som et socialt og opfatter de uægte Børns og deres Moders ugunstige Retsstilling som et Udslag af Kampen mellem de besiddende og besiddelsesløse Klasser. Ud fra denne Betragtning har saaledes den juridiske Professor Menger i Wien i sit Skrift: „Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen“ rettet en voldsom Kritik mod Lovbogens Regler om dette Æmne. Han gaar saa vidt, at han betragter de velhavende Mænds kønslige Forhold til fattige Kvinder som et Indgreb i et fremmed Retsomraade, analogt med de fattiges Angreb paa Ejendomsretten, og i den Omstændighed, at Lovgivningen ikke ser med samme Strenghed paa saadanne kønslige Overgreb som paa Ejendomskrænkelser, finder han et Bevis paa den borgerlige Lovgivnings ensidige Begunstigelse af de besiddende Klasser.

Det er imidlertid klart, at saa længe Staten udruster Ægteskabet med et moralsk Monopol, vil det ogsaa være moralske Motiver, der bestemmer de uægte Børns Retsstilling. Der kan ogsaa føres et historisk Bevis for, at en Lovgivning, skønt besjælet af den sociale Ligheds Aand, af moralske Grunde har givet de uægte Børn til Pris. Dette er nemlig Tilfældet med Code civil. Skønt denne Lovbog i Forhold til den ældre franske Ret indeholder meget betydelige Fremskridt i demokratisk Retning, har den dog forkastet den ældre Rets Regel, at uægte Børn havde Krav paa Underhold af deres Fader, og ganske absolut opstillet Sætningen: *La recherche de la paternité est interdite*, — en Rigorisme, der kun kan forklares som en Reaktion overfor den af Konventet fattede Beslutning, at uægte Børn skulde have den samme Arveret efter Faderen som ægte.

Den tyske Lovbog holder sig tæt op til den traditionelle borgerlige Opinion. Kirken, der engang i dette Forhold var den kvindelige Parts myndige Beskytter og betragtede Manden som den brødefulde, har senere forstaaet at lempe sig efter Statens Opfattelse og ser rolig til. Heller ikke mærker man i Lovbogens Bestemmelser det mindste Spor af den moderne Tidsaands humane Betragtning af dette Problem. Som en urokkelig Overlevering har dette Retsforhold trodset alle Kritikens Angreb og afgiver et prægnant Eksempel paa, hvor umaadeligt længe Kulturfremskridtet er om at paavirke den borgerlige Lovgivning. Efter den tyske Lovbog har det uægte Barn ingen Fader, men kun en „underholdsforpligtet", og det er ikke Faderens, men Moderens Kaar, der bestemmer Størrelsen af Underholdet. Dette er dog et Fremskridt fremfor de Lovgivninger, der som den danske kun paalægger Faderen at udrede Halvdelen af Underholdet, og i alle Tilfælde indskrænker dettes Størrelse til det nødtørftige, men et Tilbageskridt i Forhold til den preussiske Landrets Regel, at Underholdet skulde svare til det, Børn af Bondestanden eller den jævne Borgerstand nyder. Tillige indeholder Lovbogen den urimelige Bestemmelse, at Barnet hvis Moderen har haft Samleje med flere Mænd, mister ethvert Krav paa Underhold. Psykologisk er denne Fordring paa Kvindens Troskab under Omstændigheder, hvor den virksomste Drivfjeder til Troskab, nemlig Udsigten til Ægteskab, mangler, aldeles uberettiget; juridisk har Loven med Hensyn til Børn, fødte i Ægteskab, draget en anden Konsekvens af Paternitetens Usikkerhed, og moralsk maa det da anses som en større Ulykke, at et Barn prisgives til Undergang, end at en Mand skal underholde det Barn, hvis Fader han i hvert Fald kan være.

VIII.

Lovbøger er som andre Aandsprodukter historiske Dokumenter, Udtryk for Tidens sædelige Bevidsthed. Den, der studerer en Lovbog, maa gøre ligesom den, der studerer f. Eks. en Litteraturperiode, han maa opsøge de Hovedstrømninger i Aandslivet og Samfundslivet, der har gennemtrængt Epoken, og prøve ad den Vej at finde Ledemotiverne i Lovbogen. Loven selv er kun en Form; den juridiske Dogmatiker, der kun studerer denne Form, naar ikke ud over Spørgsmaalet, hvad der staar i Loven, af hvilke tekniske Elementer den bestaar, men den, der studerer en

Lovbog som et historisk Dokument, ham interesserer det Spørgsmaal: Hvorfor er Lovbogen saaledes, af hvilken Kultur er den et Produkt?

Men medens den, der studerer et moderne litterært Arbejde, gennem det faar Kundskab om Tidens Længsler og ny Ideer, vil den, der studerer et moderne Lovarbejde, kun i ringe Grad modtage Indtryk af det vordende. Og navnlig gælder dette om privatretlige Lovbøger. Privatretten er den mindst bevægelige, den mest konservative Bestanddel af Retten, aldeles utilgængelig for doktrinære Fremskridtsforsøg. En af Hovedgrundene til, at de fleste Forfatninger kun gælder paa Papiret, er netop den, at Privatretten ikke er undergaaet en demokratisk Udvikling i en tilsvarende Grad som Statsretten. Selv den store franske Revolution frembragte ikke i Privatretten nogen Omvæltning af blot tilnærmelsesvis samme Art som f. Eks. i Strafferetten eller Straffeprocessen.

Den tyske borgerlige Lovbog er bestemt til at træde i Virksomhed med det 20de Aarhundrede er altsaa ikke beregnet paa at gælde for dette, men først for det næste Aarhundrede. Alligevel er der ikke en Bestemmelse i den, der synes at have Fremtiden for Øje, ikke en Tanke i den, som ikke dette Aarhundrede alt forlængst er færdig med. Det er en Kodifikation af den bestaaende Ret, bestaaende ogsaa i den Forstand, at den paa mange Punkter ikke stemmer med den moderne Retsbevidsthed. Den har vakt Interesse og Kamp ikke ved de ny Tanker, den indeholder — for af dem er der ingen — men ved de gamle, afdøde Forestillinger, den ikke har villet bryde med.

Den, der gennemlæser Lovbogen, faar ikke sin Tanke henvendt paa de Retsspørgsmaal, der vil blive Fremtidens Stridsæmner. Men den, der vil vide Besked om Fortidens Retstilstand, for ham vil Lovbogen indeholde en fortrinlig Oversigt. Hvilken Forskel paa Skaberkraften i Slutningen af forrige og Slutningen af dette Aarhundrede! De store Lovbøger fra Slutningen af forrige Aarhundrede, den preussiske, den franske og den østerrigske, var fulde af produktive ny Tanker, de betegnede Brud med Fortidens Retstilstand og vendte Blikket frem mod det kommende Aarhundrede. Men goldt møder vort Aarhundrede det næste og kan kun overgive det et Repertorium over den gældende Ret.

Som internationalt Kulturværk vil denne Lovbog derfor kun have Betydning som en Art Retsleksikon, i hvilket de fremmede

Nationer, der mangler en moderne Kodifikation, kan finde Formlerne for de formueretlige Grundsætninger. Nogen Paavirkning og Udvikling er der derimod ikke at hente hos denne ufrugtbare Lovbog.

Men for selve det tyske Rige er Lovbogen alligevel en betydelig Erhvervelse. Den giver Tyskland moderne Ret, fælles Ret, tilgængelig og forstaaelig Ret. Disse store Fortrin har gjort det til en national Nødvendighed at bringe en Lovbog i Stand, og overfor dem har Spørgsmaalet om Lovbogens Værd maattet trænges tilbage. Kulturhistorisk har det været til stor Skade, at dette store Lovarbejde, det betydeligste i den nyeste Tid og med et Stempel af at være et Udtryk for denne Tids juridiske Idé, er kommet til Verden under Trykket af en historisk Situation, der forlener et Værk, som i sig kun betegner Stagnation, med Karakteren af et Fremskridt.

Denne Situation udnyttedes naturligvis ogsaa af de politiske Partier og bevirkede, at de stærke blev endnu stærkere, de svage endnu svagere.

Vedtagelsen i Rigsdagen skete med 222 Stemmer mod 48. Minoriteten bestod af Socialdemokraterne, Antisemiterne, Welferne og enkelte konservative Agrarer. Socialdemokraterne, der med god Grund var forbitrede over, at de ikke havde været repræsenterede i Revisionskommissionen, betegnede straks Lovbogen som „kodificeret Uret“. Alligevel er det forstaaeligt, at der indenfor denne Fraktion har hersket Meningsforskel om Partiets Holdning. Thi om ikke ved sit Indhold, saa ved sin Tendens staar Lovbogen som et Vidnesbyrd om, at Udviklingen gaar i social Retning, ja er der noget Punkt i den, hvor man fornemmer et Blik ind i Fremtiden, saa er det i den sociale Idés Indbrud i Obligationsretten.

Centrum, der som det stærkeste Parti paa Rigsdagen holdt Lovbogens Skæbne i sin Haand, forsømte ikke til det yderste at drage Fordel af denne Magtstilling. Det begyndte straks med at svinge Kulturkampens Fane og erklærede ikke at ville stemme for Vedtagelsen, hvis det obligatoriske borgerlige Ægteskab blev opretholdt. Først da det ved Hjælp af denne Taktik var lykkedes Partiet at sætte et klerikalt Stempel paa Familieretten og indbjærge en Række klerikale Indrømmelser, rullede det Kulturkampens Fane sammen, afgav et „tolerari posse“ overfor det borgerlige Ægteskab og stemte for Vedtagelsen. Bagefter gav det saa det konser-

vative Parti Skylden for, at det borgerlige Ægteskab var gaaet igennem.

Det konservative Parti høstede i hvert Fald ingen Ære. Da det Kapitel af den borgerlige Ret, som den tyske Reaktion fortrinsvis har valgt til sit Virkefelt, Agrarretten, Fideikommisretten m. m., ikke havde fundet Plads i Lovbogen, var de Konservative noget i Forlegenhed med at finde deres Tumleplads. Ægteskabet og Familielivet er naturligvis gode konservative Programsager, men uheldigvis havde de Ultramontane bemægtiget sig disse Idealer som deres specielle Domæne og forvaltede den udelukkende til egen Fordel. I Følelsen af ikke at kunne staa sig i Konkurrencen opgav de Konservative da det etiske Standpunkt og grupperede sig om — Hareme og Fasanerne. Med stor Standhaftighed kæmpede Junkerne en haardnakket Kamp for, at den Skade, disse Dyr anretter paa Marker og Frugthaver, ikke skulde forpligte til Erstatning, og efter langvarige Debatter, der gav Kvinderne Anledning til haanlige Klager over, at Rigsdagen havde ofret 20 Gange længere Tid paa Harerne end paa Kvinderne, lykkedes det de Konservative at sætte igennem, at Harerne — men ikke Fasanerne — gik fri. I Sandhed! Et stort Syn for et stort Parti ved en stor Lejlighed!

De Frisindede — om dem kan man sige, at de blev tvungne til at gaa frivilligt med. De maatte indrømme, at Lovbogen ikke paa noget Punkt indeholdt liberale Ideer, men de trøstede sig med, at den heller ikke havde nogen reaktionær Karakter. De forlangte navnlig Skilsmisseretten og Foreningsretten ændrede i liberal Aand, men kunde intet udrette. Saa gjorde de gode Miner til slet Spil og stemte for Vedtagelsen med en Erklæring om, at de betragtede Lovbogen som Begyndelsen til en Reform af den borgerlige Lovgivning. —

Begyndelsen! Ak, det er netop det tragiske ved denne Lovbog, at den slet ingen Begyndelse indeholder. Baade i sit Indhold og i sin Form er den en Afslutning: i sit Indhold en Kodifikation af alle det borgerlige Samfunds nedarvede Tanker og Institutioner, i sin Form en Kodifikation af alle Juraens traditionelle dogmatiske Begreber.

Det er forstaaeligt, at den lange Vandring i Romerrettens Ørken har gjort de tyske Professorer og Dommere utaalmodige, og at de spejder efter det Øjeblik, da de skal betræde det forjættede Land, Lovbogen synes dem at blive. Men naar man læser

den Skildring, Professor Sohm i den tyske Rigsdag gav til bedste af dette Øjeblik, en Skildring, der ikke stod tilbage for Skildringen af Kanaaens Land, da maa hver, der ikke er tysk Professor, virkelig spørge: Hvor er da denne Lovbogs Frugtbarhed, dens Mælk og Honning? Er det ikke Sand, den flyder med, og bliver det ikke tværtimod utilfredsstillende for den tyske Retsvidenskab og Retspraksis at bygge paa dette Sand, at operere med dette Værk, som Tiden vil arbejde paa at tage Grunden bort under, alt medens de arbejder paa at indrette sig der for lang Tid?

Forklaringen er nu givet af, hvorfor det tyske Riges borgerlige Lovbog ikke bæres frem af en national Stemning. Nationalfølelsen er ikke den konservative Magt, som den udgives for, den er en produktiv Kraft; den svulmer, naar noget nyt frembringes, men den udfolder sig ikke, naar Historien kun repeterer sin gamle Lektie[1]).

---

[1]) De vigtigste Værker, der er benyttede til Udarbejdelsen af nærværende Artikel, er følgende: R. Sohm: Die deutsche Rechtsentwickelung und die Codifikationsfrage i Grünhuts Zeitschrift I. E. Schwartz: Die Geschichte der privatrechtlichen Kodifikationsbestrebungen und die Entstehungsgeschichte des Entwurfs eines bürgerlichen Gesetzbuchs für das deutsche Reich. O. Gierke: Der Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuchs für das deutsche Reich. A. Menger: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Klassen. O. Gierke: Die soziale Aufgabe des Privatrechts. Do.: Das bürgerliche Gesetzbuch und der deutsche Reichstag. Fredrik Stang: Det tyske Udkast til borgerlig Lov i Tidsskrift for Retsvidenskab.

Erik Henrichsen.

MOD AFTEN.

Kontorchef Lund rystede med en betænksom Mine paa sit Hoved. Barometret var i Nattens Løb gaaet to Streger tilbage mod ustadigt. Ganske vist var det i Øjeblikket klart Solskin, og ikke en Sky var at se paa Himlen. Men det kunde jo blive Regn inden Aften!

Han stillede Stokken hen i Stativet og tog den nye, tynde Silkeparaply frem af Skabet. Derpaa kastede han et undersøgende Blik ned over den mørkeblaa Overfrakke, knipsede et lille Fnug bort og stillede sig saa foran Entréspejlet i et Par Skridts Afstand.

Ung Mand endnu! Ganske vist laa Forhaaret lidt spredt og luftigt, men der var kun faa graa Stænk og ingen bare Pletter. Teinten var frisk, maaske med et Anstrøg af lidt for stærk Rødme paa Kinderne. Men ellers var den nybarberede Huds Farve jævn, med et fint graaligt Skær over Hage og Hals. Og de brune Øjne var ikke ilde, især naar han som nu lod dem smile og spille. En Smule Straalerynker var der jo nok ved Øjenkrogene; men de gjorde kun Smilet finere og Blikkets Udtryk mere intelligent.

Han gik et Par Skridt frem, satte Ansigtet lige ind mod Spejlet og lod Smilet vige for Kontorchefsminen med den bekendte energiske Rynke imellem Øjnenes stærke Bryn. Derpaa rømmede han sig dybt og kraftigt, mens Blikkets Udtryk samtidig blev strengt og fast. Saa drejede han sig halvt om, rettede gennem Spejlet lidt paa Frakkekraven og Slipset, satte den høje, svejfede Hat paa, først lige, saa en Kende paa Sned, trak i de mørkegraa Handsker, idet han snart langsomt fjernede sig snart langsomt nærmede sig Spejlet, og tog saa endelig Afsked med sig selv, medens hans Ansigtsudtryk efterhaanden gik over fra svagt smilende Tilfredshed til korrekt Tilknappethed.

Vejret var dejligt og Luften saa mild og stille, at man slet ikke mærkede dens Eksistens. Han gik let og ungdommeligt hen ad den lyse, skinnende Gade og hørte med Velbehag de nye Kalveskindsstøvlers diskrete Knirken og Handskernes sagte Skrigen mod Paraplyens Haandtag. Det lød ganske elegant, velhavende! — —

Guderne maatte vide, hvad Dagen i Dag vilde bringe. Tænke sig, at han nu stod ved et Vendepunkt, et nyt Livsafsnit — — besynderligt! Men Spørgsmaalet var jo nu tænkt grundigt igennem og set baade i Morgen- og Aftenbelysning, og han havde fattet sin Beslutning efter lange Tiders Vaklen, Vragen og Vælgen. Selvfølgelig var det en Risiko, han løb — en ganske umaadelig Risiko. I Dag var han uafhængig, uden Paahæng, sin egen Mand. Imorgen maaske sin tilkommende Kones. Ja-a, det var en Forandring, der krævede den højeste Grad af Forsigtighed, Aarvaagenhed og Omtanke! Tog man fejl, greb man ved Siden af — — saa gled man ned ad Skraaplanet, ned i Ufreden og Utilfredsheden for at ende i Fortvivlelsens Mørke. — I og for sig havde han det jo nu saa godt, som han kunde ønske det. Behøvede ikke at anstrenge sig mere end højst nødvendigt, ikke at plage sig selv med Tanker om Fremtiden og havde ikke nødig at tage Hensyn til andre end sig selv. Det kunde ikke nægtes — det var en af Tilværelsens største Behageligheder at have alt for sig selv baade Dag og Nat — sine Vaner, sine Gemmer, kort sagt hele sin udvortes og indvortes Person. Hvem vidste, hvorledes det vilde gaa, naar der kom en anden, som havde Ret, som kunde tage sig Ret til at være om ham tidlig og silde, til at kigge gennem Sprækker og i Kroge, til at give og fordre Svar. Det var jo netop den uerstattelige Fordel ved den ugifte Tilværelse, at man selv førte sit Livs Regnskab og selv gav Decharge for samme. At man var Dommer i sin egen Sag — Herre og ikke Slave i sit eget Hus. Hvem garanterede ham, at han fik Lov af sin Kone til at gaa omkring i Benklæder og Slobrok, indtil han havde drukket sin Morgente og læst sin Avis til den absolut uundværlige Merskumspibe. Eller den lange Weichselrørs med Romtoddyen og Aftenavisens Føljeton paa Sengen efter endt Dagværk!

Naa, naturligvis — nogle Ofre maatte der jo bringes. Selv om han skulde blive nødt til at stryge Aftenpiben — saa Herregud!

Edith Wang var en fornuftig Pige, der var ude over Forvandlingsperioden. Hun vilde med sit praktiske Blik kunne indse, at ikke alt kunde ændres ved en pludselig Omvæltning, men at der maatte gaas frem gradvis og med Lempe. Hun var en besindig

Damenatur, der meget vel vidste, at Poesiens Himmelbjærg var noget andet end Virkelighedens Amager. Netop dette, at hendes Tankegang aldrig slog Volter, men gik i roligt Trav, havde behaget ham fra den første Gang, han traf sammen med hende, og det havde siden hen atter og atter slaaet ham, hvor megen Fornuft hun — der dog kun var en Kvinde — var i Besiddelse af, og hvor megen Omtanke der laa til Grund for hendes Anskuelser og Domme.

Selvfølgelig maatte hun tages paa en bestemt Maade fra første Færd. Saadan en Smule du haut en bas — lidt faderligt overbærende. Hun maatte have Fornemmelsen af, at det var ham, der tog hende, og ikke omvendt. Først og fremmest ikke for megen Eftergivenhed og ikke for mange Indrømmelser. Thi mærkede en Kvinde først, at en Mand lempede, firede og gav efter — saa Gud hjælpe os alle! Det var jo netop det, som saa faa Mænd vilde eller kunde forstaa, at det gjaldt om at holde sin Selvfølelse, sin Ægtemandsværdighed og sine Rettigheder som Husbond og Herre strengt afsondrede fra al Forelskelsens pêle-mêle. Derfor behøvede man slet ikke at vise sig mindre kærlig og hensynsfuld. Men alt med Maade. Ingen Overdrivelser og Forløbelser! —

Naar alt kom til alt, var han jo som skabt til at blive en god Ægtemand og — eventuelt — Familiefader. Han var økonomisk anlagt, meget økonomisk, i en sikker og anset Stilling, havde ingen fremtrædende Pebersvendeuvaner — i Grunden slet ingen. Og han havde altid haft den rette Forstaaelse af Maaden, hvorpaa Kvinder skulde tages — saadan lidt følsomt, lidt tilforladeligt. Naar det kom til Stykket, var de jo i det Kapitel saa godt som alle ens. Han havde Gudskelov kendt en Del — ikke saa ganske faa.

Naa — han vilde naturligvis paa ingen Maade sammenligne hende med dem, han havde staaet i et mere intimt Forhold til. Bevares! Men der var Ligheder hos dem alle og navnlig i Maaden, hvorpaa de skulde vindes. — —

Mærkeligt nok for Resten, at en Pige som Edith Wang ikke forlængst var gift og hjemfaren. Der var dog baade Begavelse, Skønhed og — — —. Gamle Wang havde jo efter Sigende efterladt sig en Del. Ganske vist blev den Slags Ting altid overdrevet, men noget var der temmelig sikkert.

Hun maatte efter alle Solemærker at dømme have haft mange respektable Tilbud i sin Tid. Men sandsynligvis havde hun som saa mange andre vaklet og vraget. Og saa var vel Tiden kommen,

uden at hun selv tænkte derover, da Friernes Sværm var trukken over og havde slaaet sig ned paa andre Marker. Saa kom der kun nu og da en Efternøler flagrende, indtil den sidste roligt og sikkert dalede ned i hendes Skød. Den sidste Sværmer, inden hendes Sol gik ned! — —

Hele Vinteren igennem havde han prøvet sig frem. Først langt borte fra — saa ganske umærkeligt nærmere og nærmere. Men han havde stadig passet nøje paa, at han ingensinde rykkede længere frem, end at han kunde trække sig tilbage til sit Udgangspunkt som Ven af Huset og betroet Raadgiver. Det havde altid været hans Princip saavel i Omgangen med Mennesker som i Forretningsgangen oppe i Ministeriet at holde en lille Vej aaben bag sig, ad hvilken han, hvis det gjaldt, kunde sikre sig et hæderligt Tilbagetog.

Han smilede fornøjet ved Tanken om de fine Manøvrer, han nu og da havde foretaget, naar det var ham om at gøre at bringe sin egen Person i Sikkerhed. Paraplyen svingede lystigt frem og tilbage, og de nye Kalveskinds knirkede overstadigt.

Mon hun anede hans Hensigter? Ja — naturligvis. Hun maatte jo have mærket, at han interesserede sig ganske særligt for hende. Overalt, hvor de traf sammen, søgte han at være hende nær, og i Ny og Næ var der ogsaa imellem dem faldet et Par af den Slags Ord, som lod ane, lod formode — —. Som nu f. Eks. den Aften hos Høyers. Og det Blik, hun havde sendt ham, da han trykkede hendes Haand, maaske lidt uforsigtig varmt, til Farvel. Nydeligt — virkelig overordenlig nydeligt! — —

Naa — han var jo ogsaa, det kunde ikke nægtes, et smukt Parti. Midt i Fyrrerne, i en meget agtet og anset Stilling, økonomisk velfunderet og Søn af gamle Etatsraad Lund — — Lund & Høyer. — —

Det vilde sikkert falde ham lidt vanskeligt i Begyndelsen — denne pludselige Omvæltning i hans Tilværelse. Visiterne, Gratulationerne og de første Tiders Parade. Det var en kedsommelig Forstyrrelse i det Liv, han nu havde indrettet sig saa bekvemt, saa regelmæssigt og saa sundt. Han vilde efter al Sandsynlighed blive nødsaget til nu og da at ændre sin Kontortid, sine Spisetider — maaske endogsaa sin Sengetid.

Og vilde han saa, naar de engang blev gifte, atter faa Lov til at vende tilbage til de nu saa tilvante Tider?

Ja — det var en Risiko han løb — den første han endnu havde udsat sig for, siden han gik fra Kultus- til Indenrigsministeriet. Det Skridt var nu blevet til Held for ham. Men hvem vidste, hvad det andet vilde blive? Ja — hvem vidste! — — —

Han blev revet ud af sine Betragtninger ved et Hvin fra et afgaaende Tog, der skar sig gennem Luften. Saa vækkede Lyd af klemtende Sporvogne og kimende Cyklister hans slumrende Sanser. Og endelig faldt alle de andre Lyd ind, trampende, summende, buldrende og skraldende. Brostenene gnistrede og glitrede, hvide af Sol, for hans Øjne, og Folk i lyse og mørke Dragter hastede forbi med Ansigter udviskede af Varme og med slappe Lemmer.

Han gik lidt til Side for at undgaa den tætte Støv og den daarlige Luft, som fulgte Sværmen, der skyndte sig over mod Jærnbanestationen. Gik saa i en stor Bue hen til Billetkontoret og tog Billet til anden Klasse.

* * *

Ude paa Perronen var Luften fuld af Sol og Støv. Den lumre Duft af den varme Mængde flød ud deri og bugtede sig i tunge Bølger ud og ind, frem og tilbage. Snart jagede Sværmen frem, saa blev den standset af to Konduktører, vendte om, stødte sammen med dem, der kom bagefter, puffede sig frem, kilede sig ind og borede sig igennem. Hist og her faldt der et drøjt Ord, nu og da raabtes Navnet paa en, der havde forvildet sig i Strømmen. Men ellers hørtes intet andet end Konduktørernes Anvisninger og mange Fødders tunge Slæben.

Lund havde faaet fat i en anden Klasse „Ikke-Røg“. Han sad foreløbig ganske alene i Kupeen og betragtede med en reserveret Mine den bølgende Strøm derude. Saa faldt hans Øjne paa en yderst soigneret Herre, der hilsende lettede en skinnende Silkehat, samtidig med at han med et halvt fornærmet Ansigtsudtryk søgte at slippe uskadt gennem Mylret. Lund lukkede Kupédøren, der stod paa Klem, helt op, smilede og sagde:

— Godmorgen Doktor! Jeg er solo. Vil De tage til Takke med mit Selskab?

— Under andre Omstændigheder maaske næppe — sagde Doktor Holst, idet han rakte Lund Haanden. — Naa, De er ude for at blande det ministerielle Støv med det mere borgerlige? Pyh — du forbarmende! De undskylder mig et Øjeblik.

Holst tog den høje Hat af. Derpaa lod han Lommetørklædet fare rundt langs Svederemmen, og da denne var tilstrækkeligt afgneden, lagde han Hatten hen paa Sædet. Saa tog han fat paa sit Hoved. Først ganske let og flygtigt oppe i det tynde lyse Forhaar, der laa glat og fugtigt over den perlende Pande. Saa et grundigt Tag fra Tindingen ned over de fyldige Kinder og Halsen. Derpaa en vild Runddans i Baghovedet og endelig en omhyggelig Halvcirkel omkring den glødende Nakke. —

— Ah! — udbrød han saa, idet han lod Haanden glide hen over de blege, lidt anstrengte Øjne og det lyse, tætklippede Fuldskæg — nu tror jeg, at jeg har faaet udspyet de fleste af de indsugede demokratiske Luftbaciller. De tillader maaske, at jeg bortjager Resten ved Hjælp af en let lille Habana?

Holst tog sit Cigarfoderal op af den sorte Redingotes Brystlomme, rakte det hen mod Lund og sagde:

— Sidste Høst: til højre.

— Tak — sagde Lund med en afværgende Haandbevægelse — jeg ryger ikke gerne Cigar før Middag. Min Mave er lidt svagelig i denne Tid.

— Sagde De Mave — udbrød Holst, idet han bøjede sig frem med en forundret Mine. — Naa, det er sandt — fortsatte han saa, idet han atter lod Hovedet synke tilbage — De er jo ugift, saa har De Tid og Lov til at holde daarlig Mave. Noget skal vi Mennesker have at kaste vor Kærlighed paa — hvad enten det saa er en Viv, en Moppe eller en Mave.

— Da vilde jeg saamænd ikke ønske Dem min Mave — sagde Lund.

— Tak — jeg har ogsaa tilstrækkeligt i Forvejen — smilede Holst, idet han lod Haanden glide ned over den hvide Vests Runding.

— Men De vil dog ikke nægte — vedblev Lund — at en Mave undertiden kan gøre En Knuder nok.

— Vor Herre bevares — sagde Holst — tro ikke ondt om mig! De anser mig da ikke for en saa ugudelig Skabning, at jeg skulde kunne nænne at berøve Dem Troen paa Deres Maveknuder, som De sikkert helliger mange Timer og Tanker. Tror De, jeg vilde gøre Dem den Sorg at sige, at De intet fejlede? Folk vil jo nu engang med Djævlens Vold og Magt være syge — Gudskelov! Hvad skulde der ellers blive af mig, min 8 Værelsers Lejlighed, min Kone og mine tre uforsørgede Pigebørn? — —

Jeg og flere af mine mer eller mindre ærede Kolleger — fortsatte Holst efter en lille Pause — er Specialister i den indbildte Syge. Den, der giver os en sikker aarlig Indtægt, fordi den kræver mange Recepter og aldrig kan kureres. De virkelig syge — de enten dør, hvis der da er en Smule Held ved dem, eller ogsaa lever de og maa i saa Fald behandles med en Omhu og Forsigtighed, der aldrig staar i et passende Forhold til den Taknemmelighed og det Vederlag, som derfor ydes. Nej — svagelige Maver, klaprende Hjerter og tuberkuløse Lunger betaler vore beskedne Livsfornødenheder. Vi giver Patienterne Recept paa lidt styrkende Vand — der er saa mange forskellige Slags, som hjælper lige godt for alt — og drikker saa selv til vor Middag af ægte Menneskekærlighed den Vin, som de andres bedærvede Indvolde ikke kan taale.

— Jeg skal tænke paa Dem, naar jeg engang skifter Huslæge — sagde Lund leende.

— Ja, gør det — nikkede Holst. Jeg lover Dem, at jeg skal gøre Dem saa syg og elendig, at De af Taknemmelighed indsætter mine Børn til Deres Universalarvinger, naar jeg engang faar slaaet Dem helt ihjel.

— Det er maaske en saadan Operation, De skal ud paa i Dag — spurgte Lund.

— Aa-ja, saagu — svarede Holst. Min første Operation i Dag gælder en ældre Dame, der vilde være Sundhedens Personifikation, hvis hun ikke var født med en halv Million i Ryggen. Hun tilbringer sine ledige Stunder — 24 i Døgnet — med at pleje et daarligt Hoved, en styg Hjertefejl, lidt Tæring hist og her samt forskellige indvendige Svulster med mere. Hun er som sagt det sundeste Menneske under Solen. Men jeg fik øjeblikkelig min Afsked, hvis jeg sagde det.

— Og den næste Operation — spurgte Lund.

— Den næste — gentog Holst — ja, det er en virkelig Operation. Det er et mandligt Individ, der lider af Aandenød, Blodmangel, Nerveslappelse etc. En af de ulykkelige, i hvis Lod det er faldet at skulle slide og slæbe Livet igennem for at vedligeholde en nutidssvarende første Sal i Bredgade med dertil svarende Kone, Børn, Tyende og Hyrevogn. Han har fri to Eftermiddage om Aaret og tager saa ud for at overbevise sig om, at der endnu eksisterer noget, som hedder Skov, Sø og fri Himmel samt en Person ved Navn Herman Holst. — De er maaske ude af en lignende Grund?

— Nej — svarede Lund. Jeg er saa vant til mit eget Selskab, at jeg i Dag er taget ud for at søge andres.

— Vant til Deres eget Selskab — gentog Holst. Naar jeg en sjælden Gang træffer sammen med mig selv, saa har jeg altid Fornemmelsen af, at jeg møder en gammel Bekendt, som jeg har savnet i lange Tider. Jeg opfrisker saa gamle Minder, sammenligner Fortid med Nutid, gennemgaar mit Livs forunderlige Æventyr, der tog sin Begyndelse i min Fader, Doktor Herman Holsts seks Værelsers Lejlighed i Bredgade 36, 1 Sal til højre, og vil ende i hans Søn, Doktor Herman Holsts otte Værelsers Lejlighed i Bredgade 36, 1 Sal til venstre. — — I Dag — fortsatte han efter et Øjebliks Taushed — er jeg ude uden Oppakning som i mine Ungkarledage. Jeg har Lov til at gaa, staa, ligge, spise, drikke, sove og navnlig tie og tale, ganske som jeg selv vil. Udgangstilladelse — forstaar De, nota bene uden Nattetegn. Iaften Klokken 11 lukkes Porten!

— Jamen, Herregud — sagde Lund — hvorfor tager De Dem ikke mere Frihed, naar De savner den? —

— Uerfarne! — udbrød Holst. Man kan mærke, at De ikke er Mand og Fader. Har De nogensinde set en Familiefader tage noget. Han giver og faar — maaske — men tager aldrig noget paa egen Haand. Ved De ikke, at fra samme Øjeblik, man stifter Familie, gaar man fra Livet ind i Samlivet? I dette aflægger man straks sin fri og uafhængige Portnøgle, sin medfødte Sans for das ewig weibliche, for Vejene, der krysser Livets slagne Landevej, for lidt sene Hjemkomster og Opstandelser og faar til Belønning saadanne Goder som Ansvar, Forsørgelsespligt under Fængselsstraf og Fader-glæder. Fra det Øjeblik, man træder over den ægteskabelige Tærskel, er man ikke mere noget selvstændigt Individ, ikke længere et Egennavn med egne Anskuelser, Fordringer, Interesser og Indhold. Man er Dele af en Helhed — Mand, Fader, Svoger, Svigersøn o. s. v. i det altopslugende Fællesnavn: Familien!

— Ja—a, sagde Lund smilende — saalunde gaar det dem, der ikke fra første Færd har forstaaet at forme Ægteskabet efter deres Individualitet.

— Hellige Enfold! — udbrød Holst. Forme et Ægteskab! Ved De da ikke, at Ægteskabet former Menneskene og ikke omvendt? Ser De ikke, hvorledes den ægteskabelige Trædemølle maler os alle til en nogenlunde ensartet Masse. Herregud! Tror De ikke, at ogsaa jeg i mine umyndige Aar var saa naiv, at jeg svor paa, at mit Ægteskab skulde blive noget for sig, noget ganske ene-

staaende. Ogsaa jeg vilde bessermachen — Godmorgen! Ja — i den ægteskabelige Morgenrøde, da alt var nyt og skinnende, besaa ogsaa jeg Møllen og dens enkelte Dele med den dybeste Interesse, gik til Bunds i Mekaniken, pillede hist og her ved Tandhjul og Skruer og tænkte med Alvor paa ny Konstruktioner, Forbedringer og Vindretninger. Men inden det første Aar var gaaet, havde jeg allerede gjort den Opdagelse, at jo mere jeg pillede og forbedrede, jo daarligere gik Møllen, medens alle Hjul gik roligt, støt og blødt, naar jeg lod den skøtte sig selv. Saa lod jeg Maskineriet i Fred og faldt til Ro ved Hjulenes monotone snurrende hjemlige Lyd. Og Møllen gik sin gamle, vante Gang og malede mig Stykke for Stykke sammen med en jævn, blød, flydende Masse: Familien.

— Saa har De ikke været af en saa selvstændig og kraftig Natur, at De har haft Vilje og Styrke nok til at bygge Deres Ægteskab paa ny Grund og af nyt Tømmer — sagde Lund i en halvt docerende Tone.

— Nej, Tak — smilede Holst. — Den Slags Kraftnaturer ender altid med at slaa sig selv eller i hvert Fald deres Ægteskab i Stykker. Blot for at forunde sig den Ulejlighed at samle Stumperne og klinke dem sammen — hvis det da overhovedet lader sig gøre. Nej, kære Lund, Ægteskabet kan have mange Former — bevares! — men Indholdet bliver dog et og det samme. Der eksisterer Ægteskaber med to Formuer, to Bekendelser — muligvis ogsaa med to Soveværelser. Men bag den ydre Adskillelse, bag Skærmbrættet, der ligger Indholdet, den indre Forbindelse. —

— Da ser jeg virkelig aldeles ikke, hvorfor Mand og Hustru ikke skulde kunne bevare deres indre Selvstændighed og Personlighed — sagde Lund en Kende uroligt.

— Nej — sagde Holst — for De mangler Overblikket. Jeg ser Ægteskabet i Fugleperspektiv — fra oven som en Helhed. De derimod ser det kun perspektivisk, De ser ikke Skoven for bare Træer. Det ægteskabelige Samliv leves nu engang intimt og kan ikke leves anderledes. Man smeddes sammen, klappes sammen, smelter sammen — sammen og atter sammen! Mand og Kone kommer før eller siden til at gaa op i hinanden, ind i hinanden — eller ogsaa ved Siden af hinanden, bort fra hinanden. Og i sidste Fald er og bliver det intet Ægteskab, selv om De og andre udenforstaaende og — undskyld — uforstaaende kalder det saaledes. De — — —

— De taler om Gennemsnitsægteskabet — afbrød Lund ham ivrigt Men jeg holder stadig paa, at der gives et andet, et mere — — mere — —

— Tak — sagde Holst — jeg behøver ikke mere, jeg ved, hvor De vil hen. Hold De i Guds Navn paa det mere; jeg holder paa det mindre, alene af den Grund at det er lettere og sikrere at holde fast.

Der gives to Slags Ægteskaber — vedblev Holst efter en lille Pause — det udholdelige og det uudholdelige. For at et Ægteskab skal kunne falde ind under det første Begreb, maa det først og fremmest sky Lyrik som Pesten. Man maa tage sig i Agt for at nævne Ordene Evighed, Uendelighed og Kærlighed i samme Aandedræt. Der er ikke noget saa generende som siden hen at skulle forkorte Evigheden og begrænse Uendeligheden. Et nok saa stort lyrisk Forraad forbruges jo nemlig i Løbet af en Maanedstid. Saa er Spændingen strømmet ud af Ventilen, og der maa fyres voldsomt under Kedlen, for at Højtrykket atter skal kunne naas. Men hvor mange kan eller gider leve under et stadigt Pres? Nej — Enden paa det hele bliver en sørgelig Skuffelse, som alt det bliver, der ikke kan holde, hvad det lovede. Derfor skal man intet love, saa har man ingen Besværlighed ved at holde. Eller hvis man absolut mener, at lidt lyriske Boller er fornødne for at sætte Smag paa Suppen, saa kan man jo anvende den borgerlige Kogebogslyrik, der holdes tilstrækkelig varm under en sagte Køkkenild og ikke skader en nogenlunde normal Mave.

— Og den anden Betingelse for Udholdeligheden — spurgte Lund smilende.

— Den anden — sagde Holst — er den, at man er kemisk ren for Personlighedskrav, Selvstændighedsfornemmelser og Fordringer til Livet. Man maa ikke være fast, kantet og haard indvendig, men blød, bøjelig, smeltelig — helst flydende. Man maa kunne slaa af, give efter, vænne sig fra at fordre Ret til at give den. Fordrer man den, ender det kun med, at man selv kommer til at bære Omkostningerne ved den forgæves Inkassation.

— Og den tredje — sagde Lund.

— Tertium non datur — svarede Holst. Bygger man sit Ægteskab paa den Basis, jeg har vist Dem, vil enhver Selvmordsplan ligge En fjernt. Man vil komme til at dø en rolig Død under den ægteskabelige Sengehimmel, vil blive begrædt hele Dødsdagen og det halve af den følgende. Ens Kone, Børn, Stue- og Kokkepige

vil gaa sørgeklædte den hele Sæson, og hvert Aar paa ens salig Geburtsdag vil man blive ihukommet med en Krans til 2 à 4 Kr. — alt efter Aarstiden og Renteföden.

— Spøg til Side — lo Lund. De maa dog indrømme — —

— Spøg — afbrød Holst ham — tror De, jeg spøger med Ægteskabet? Tror De ikke, at jeg saa godt som nogen ved, at det aldeles ikke er til at spøge med? Lige fra Ægteskabstilbudene og ned gennem alt det andet, der skrives og tales om Ægteskabet i Romaner, Skuespil og Filosofi, hedder det jo: Spøg frabedes. Alt vedrørende det hellige Ægteskab maa tages i dybeste Alvor — lige fra Paraden gennem Frue Kirke til Bryllupsaftenen, Morgenen derpaa, Svangerskabet, Barnefødslen og de uundgaaelige Opgør — hele Recepten! Er det ikke ogsaa i Virkeligheden en meget mærkelig og alvorsfuld Sag, at en voksen Kvinde og en voksen Mand slaar sig sammen og deler Bord og Seng? Er det ikke vidunderligt, at Pigebarnet før eller senere bliver frugtsommeligt, og er det ikke noget af det allermærkværdigste, at der kommer et Barn ud af den Historie?

— De dømmer ikke upartisk — indvendte Lund, idet han højtideligt truede med Pegefingeren. Ægteskabet kan være en meget alvorlig Sag, der kræver grundig Overvejelse, samtidig med at det stiller store Fordringer til Karakterernes Særpræg og Selvstændighed.

— Man kan mærke — sagde Holst — at De ikke hører til de indviede i Ægteskabets Mysterier. Men gift Dem i Morgen, og De vil inden et Aarstids Forløb have erfaret, hvorledes De lidt efter lidt er bleven affilet, bøjet, glattet, blød i Konturerne. Fra den ene Dag til den anden mærker De intet, lige saa lidt som De lægger Mærke til Forandringerne i Deres ydre Person. Men lad Aarene gaa og tag saa en skønne Dag Dem selv frem til Beskuelse, saaledes som De var, forinden De blev gift — og De vil se Forskellen. Billedet staar ikke mere skarpt og klart med faste tydelige Linier. Deres Personlighed er bleven mere udvisket, mere trind og borgerlig. Bedsteborgermaven har slugt Individualiteten!

— Men Herregud — sagde Lund en Kende irriteret — naar man lærer hinanden rigtigt at kende, lærer at forstaa og skatte hinandens Ejendommeligheder, skulde man saa ikke kunde bygge et virkeligt Ægteskab, hvor to Mennesker levede Livet sammen og dog var og blev sig selv?

— Sig selv — gentog Holst — Ord, Ord og atter Ord! Nej — Forvandlingen begynder straks ved de ægteskabelige Fælleskorts Udsendelse: Hr. og Fru Ludvig Lund takker for den udviste Opmærksomhed. Hr. og Fru Ludvig Lund — er det ikke betegnende? Maaske det bliver endnu mere betegnende, naar det engang i Tiden bliver Skik og Brug at sætte f. Eks.: Hr. og Fru Jakobine Lund o. s. v. — Naa, et Spøg et andet Alvor. De forstaar, hvad jeg mener. Fællessatsen, Fællesnavnet — som jeg før kaldte det. —

De talte — fortsatte han et Øjeblik efter — om at lære hinanden at kende. Hvad kender vi Mennesker til hinanden, og hvad lærer vi at kende, naar vi ikke lever lige inde paa Livet af hinanden. Vi to var jo i vore Studenter- og Kandidatdage gode Venner — eller skal vi kalde det gode Bekendte. Men hvad vidste vi i Grunden om hinandens allerinderste Tanker og allerdybeste Følelser? Og hvad ved vi nu i dette Øjeblik? Og nu en Mand og en Kvinde? Hvad kender vi til hende, og hun til os, den Dag vi ærbødigt og højtideligt andrager om hendes Haand? Nej — naar Ærbødigheden og Højtideligheden er nogenlunde destilleret, saa lærer vi Mennesker først lidt til hinanden at kende. Og naar saa engang Blufærdigheden har draget sit Slør til Side for det, der laa skjult dybt inde, bag ved — saa kan vi sige, at vi har lært hinanden at kende til Bunds. Men saa bliver det ganske vist et stort Spørgsmaal, om vi sætter saa megen Pris paa at have stiftet Bekendtskabet. —

De sad nogle Øjeblikke i Tavshed. Holst saa ud over de lyse Marker med et sælsomt, fraværende Blik og pustede Cigarrøgen eftertænksomt ud med korte Pauser. Saa vendte han sig om mod Lund og sagde:

— Vi ammes op med alt for mange skønne Ord og Begreber. Om Ungdommens Fryd, om Frihedens Lys og om Elskovens himmelske Lyksalighed. Vi ser bogstaveligt talt ikke Livet for lutter Ord og Begreber. Saa flyver vi fra Reden ud i den smilende Verden og saa ... Farvel Lyksalighed! Ungdommen maa vi anvende til at bygge paa vor Alderdoms Trøstens-Bolig, og Alderdommen tilbringer vi med at tænke paa alt det, som Ungdommen ikke bragte. Friheden begrænser vi med Hundreder af forskellige Sorter hensynsfulde Pæle, indtil vi slet ikke kan se den for lutter Hensyn. Og Elskovens Lyksalighed! Hvor dybt og hvor stærkt elsker vi i Grunden, naar vi har faaet Lov til at elske? Det vi

higer efter, længes efter — det har hele vor Kærlighed. Naar noget er blevet et Faktum, en Kendsgerning tænker vi ikke meget derpaa og føler ikke meget derved. Eller tænker De maaske ofte paa, at De er til?

— Naa-aa — sagde Lund med et Smil — en lille Smule Lyksalighed suger vi dog endnu og har vel ogsaa suget af de Begreber, De nævnede.

— Ja — en lille Smule Honning af alle de skønne Blomster — vedblev Holst med en kort Latter. Men hvor længe vil det vare, inden vi maa nøjes med at suge paa vore Labber? En syv otte Aar højt regnet. Saa bliver vi Tilskuere til Livets sælsomme Komedie og maa lade andre agere.

Den kommer hurtigt over os — Tiden, da vi maa fortrække over paa den anden Side af Rampen. Dér sidder vi tause og ser paa dem, hvis Tur det saa er at nyde og lide — kort sagt at leve. — Tag derfor alt med, Lund, mens det endnu er Tid. Det maa jo dog være Meningen med Tilværelsen, at vi skal tage for os af de Retter, der bydes. Pluk de Blomster, der staar paa Deres Vej, og kast dem bort, naar Duften er gaaet af dem. Tænk ikke for meget frem og tilbage — det tager for lang Tid og spilder for mange Chancer. Fyld ikke Deres Mave med for megen idealsk Mikstur og for mange moralske Piller. Herregud — Livet gaar jo hurtigt og kommer ikke igen. Hvert Minut er kostbart. Og tager man ikke selv for sig af Retterne, falder andre over dem og gramser i Fadene. Vi skal dø — all right. Men vi skal saagu ogsaa leve!

— Ja — Tak, sagde Lund — vi ved alle, at vi skal leve; men vi ved blot ikke hvorledes. —

— Saaledes som det smager En bedst — svarede Holst.

— De lever altsaa saaledes — spurgte Lund.

— Jeg! — udbrød Holst, idet han smilte let. Jeg lever jo slet ikke — jeg samlever. Men De? De er fri, uafhængig — ikke sandt? Ugift, forsørget, Dem selv! Eller føler maaske De Deres Frihed som en Lænke om Foden? Længes De i Deres stille Sind efter at komme indenfor Grænsen, hvor den bestandig borgerlige Væbning holder Vagt? — — Saa prøv det andet. Tag et Pigebarn, ikke for ungt, ikke for begavet og ikke for forelsket. Send Kort ud, køb de autoriserede 18 Karats, bestil Udstyr, Lysning og Bryllupsmiddag, engagér Kokkepige, Stuepige og reservér Dem en Amme i Tide. Og tag saa Roret af Baaden, lad den drive med Strømmen ned ad den sagte rindende Flod. Bliver der engang imellem lidt Søgang,

saa tag den deraf følgende Syge med Anstand. Naar De er bleven af med Galden, lægger Bølgerne sig nok. — Skulde det gaa Dem rent galt, opdager De, at Deres Kone mir nichts dir nichts har antaget en Vikar til at røgte Deres Bestilling, saa trøst De Dem blot ganske roligt med, at hun nok bliver lige saa hurtigt ked af ham, som hun blev det af Dem, og atter, ifølge Forandringens Lov, med Fryd vil vende tilbage til de hjemlige Kødgryder. —

— Det var en noget mærkelig Propaganda for Ægteskabet — sagde Lund.

— Jeg gør ikke Propaganda for noget som helst — vedblev Holst. Tro, Moral, Politik og Kærlighed er Følelsessager — eller skal vi kalde det Smagssager. Man vælger det, der i Øjeblikket smager En bedst. Men maa saa tillige være forberedt paa, at der ikke findes den Ting i Verden, der smager lige godt til alle Tider. — Eller tror De maaske ikke — fortsatte han efter en lille Pause — at der findes mange Ægtemænd, der tit og ofte længes tilbage til deres Ungkarleseng? — —

Lund pillede nervøst ved Vinduesremmen. — —

Spøgede Holst eller laa der Alvor bag Spøgen? — Men selv om der virkelig laa nogen Alvor til Grund for det, han sagde, hvad beviste det saa andet, end at Holst var et af de mange Dusinmennesker, der ikke havde haft Kraft og Vilje til at styre Ægteskabet efter deres eget Kompas. Han var jo gaaet ganske ung og uerfaren i Baaden, som han kaldte det, havde ladet sig glide ud, ladet sig føre af Strømmen og med Strømmen uden Mod eller Myndighed til at tage Styret i sin Haand. — — — Eller var det virkelig saaledes? Gled de alle ad den samme Strøm, og maatte de glide ad den for at komme ind i det udholdelige Ægteskabs rolige Lavvande?

Han blev afbrudt i sin Tankegang ved at høre Holst spørge:

— Naa — grubler De over Spørgsmaalet pro eller contra? Tænker De maaske saa smaat paa at indtræde i den selskabelige Ægteforening?

— Aa nej — svarede Lund. Man har det jo i Grunden godt, som man har det.

— Nej — svarede Holst — man har det aldrig godt, som man har det. — — Vi Mennesker er ikke skabte til at være ene — — — og vi ere i øvrigt lige saa lidt skabté til at være sammen!

— Men en af Delene maa vi jo dog være — udbrød Lund i en lidt irriteret Tone.

— Fuldstændig rigtigt bemærket — smilede Holst. De maa være en af Delene, og nu maa De snart til at bestemme Dem. Jeg bestemte mig Gudskelov i Tide.

— Hvorfor Gudskelov — spurgte Lund.

— Fordi enhver Bestemmelse bliver vanskeligere at tage for hvert Aar der gaar, og fordi jeg overhovedet ikke kender noget frygteligere end at skulle tage en saadan. — — — Men som sagt, bestem Dem. Vælg Ægteskabet f. Eks. Af to Onder vælger man jo dog i Almindelighed det mindste. Gift Dem, og De faar alle de Goder, som er blevne os andre Medlemmer af Foreningen til Del. — — Navnlig ud paa Aftenstunden er det rart at ligge fredeligt og lunt i Havn og ikke pjaske ude i rum Sø som Bytte for alle Vinde. Nej — — smult Vande — — smult Vande — — mod Aften.

Lund kastede et Blik hen paa Holst, der lænede sig mageligt tilbage i Sædet og pustede Røgen velbehageligt op mod Kupeens Loft. Saa henkastede han i en let spørgende Tone:

— Og Indholdet?

— Indholdet — gentog Holst med en forbauset Mine. Hvor vi dog i Grunden er uheldigt stillede — vi der fødes og opdrages med Krav til Livet, med Fordring om en vis Portion Indhold. Vi trækker op med Fordringer til det indre og ydre Liv. Ja — naar vi havde Ret dertil, naar vi levede vort Liv højere oppe, dybere nede, stærkere, inderligere end de andre og derigennem havde erhvervet os en Ret til et Indhold i Livet og et Udbytte deraf. Men hvad Ret har vi — De og jeg f. Eks.? Vi fordrer kort og godt — og saa mener vi, at vi virkelig har Fordringen! — — Nej — jeg har for længst hørt op med at fordre. Jeg tager Livet, som det er — — og for hvad det er. —

— Og tænker slet ikke paa, hvad det kunde være, burde være — spurgte Lund.

— Herregud — sagde Holst — naar det, der kunde eller burde være, ikke er, hvorfor saa ikke stryge de Ord i Leksikonnet.

Lund drejede sig lidt uroligt i Sædet og sagde saa med et medlidende Skuldertræk:

— Hvad er saa hele Livet?

— Hvad Livet er? — Holst vendte Blikket ud mod Markerne, der lyste i Eftersommerens gyldne Solskær, og sad et Par Øjeblikke i Tavshed. Saa lænede han sig med et halvt mismodigt Udtryk over mod Lund og sagde:

— Hvad Livet er? Man kunde fristes til at være aandfuld og sige, at det er en langsom Død af vor Tro, vort Haab og vor Kærlighed til det. — Man kunde ogsaa nøjes med at være lidt mindre aandfuld og sige, at det for 1 Procent er et Himmerige med en svag Tilsætning af Helvede, for 90 Procent et Helvede med en let Tilsætning af Himmerig — og for Resten en ligelig Blanding af begge disse Ingredienser. — — Men hvorfor spørge om, hvad det er? Jo mere vi spørger og ræsonnerer, jo mere vi skælder, smælder og fnyser, jo mere byrdefuldt bliver det at bære. Livet er i Almindelighed saaledes, som vi selv gør os det — let eller tungt, lyst eller mørkt, kønt eller grimt. Man skal tage Livet, som man skal tage Menneskene: med det gode. Saa gaar det lettest, og saa naar man roligst til Enden. — —

Jeg ræsonnerer ikke, fnyser ikke — vor Herre bevares! Jeg spiser godt, drikker godt og sover godt. Jeg bliver sikkert engang med Tiden Etatsraad som min salig Fader og faar ved min dødelige Afgang en Nekrolog i Berlingske indeholdende en Fortegnelse over de vigtigste Begivenheder i mit Liv: min Fødselsdag, mine Eksamensdage og den Dag, jeg allernaadigst ophøjedes i Rangen. Og endelig har jeg saa smaat Haab om et Avertissement fra Familien saalydende: I Dag hensov vor stræbsomme Mand og Fader og gik ind til et forhaabenlig bedre Liv, hvilket herved bekendtgøres af hans sørgende Efterladte. Punktum. Finale! — —

Toget holdt. En Konduktør lukkede Døren op. Holst rakte Lund Haanden til Farvel og steg ud.

— — —

Lund tog den høje Hat af og lod Lommetørklædet glide hen over Panden. Saa lænede han sit Hoved tilbage og stirrede ud ad det aabenstaaende Vindu op i Luften, der flimrede af Sol og Varme. — — Hm — han kunde ikke nægte det — — Holst havde gjort ham nervøs. Naturligvis havde han overdrevet, Holst overdrev altid — — men der var enkelte Sandheder, som havde slaaet ham — — ganske sikkert ret almindelige Sandheder! Og vor Herre bevares for at dumpe ned i et Ægteskab med de Byrder og den fuldstændige Mangel paa Indhold, som Holst havde fremstillet. Sligt kunde man jo slet ikke forsvare overfor sig selv. Man havde dog virkelig Pligter overfor sin egen Individualitet og aandelige Udvikling. — —

Skulde han vende om, mens det endnu var Tid? — Hvorfor vilde han i Grunden slaa ind paa en ganske ny og ukendt Vej,

naar den gamle var saa magelig og ligeud. Han fik det maaske aldrig, som han nu havde det — — sikkert aldrig. Der vilde komme Hundreder af Ting i Vejen, som vilde ærgre, plage og pine ham. Og saa maaske oven i Købet være nødt til at bide sine Ærgrelser i sig for ikke at gøre dem dobbelt store, naar han saa, at ingen tog sig deres Udslag ad notam. — —

Han var jo tilfreds — var han ikke? Var det andet end Nysgerrighed, barnagtig Lyst til det ukendte, der havde drevet ham til at fatte sin Beslutning? Var det i Grunden ikke en tom Indbildning — en fiks Idé, at han savnede noget, nogen — — en Kone?

Hvad vilde han med en ny Udgiftspost, en ny Bekymring, et nyt Hensyn! Var han ikke allerede for gammel til at spille forelsket — vilde han ikke rent ud sagt blive gjort til Nar? Hvad vilde Kontoret — hvad vilde hans Omgang sige? Og saa alle disse utaalelige Smil og nærgaaende Spørgsmaal — — al denne Hvisken i Krogene! — —

Og hvis der nu kom et Barn — eller eventuelt flere? Hvad vilde der saa ikke blive for en Forstyrrelse baade i hans Ro og i hans ministerielle Arbejde. Slet ikke tale om, at der maatte anskaffes forøget Tyende og føres større Husholdning. Ganske vist — noget fik han jo nok. Men hvornaar og hvormeget? —

Og saa al den Besørgen, Bestillen, Rydden-op, Kasten-bort og Kasseren! — —

Lund flyttede sig over paa det andet Sæde og tørrede atter Panden.

Naa — alle disse Tanker og Betænkeligheder havde han jo haft før. Men Holsts Udtalelser havde gjort dem klarere, stærkere. Ikke fordi han paa nogen Maade vilde slutte fra Holsts Ægteskab til sit eget — — Holst var nu engang en viljeløs og vag Natur, der sikkert var begyndt med at føje og give efter paa alle Punkter for tilsidst at ligge, som han havde redet. Han tvivlede aldeles ikke om, at hans eget Ægteskab vilde blive et ganske andet. Han med sin faste Karakter skulde nok lægge en solid og sikker Grund. Og Edith Wang var en Karakter, en bestemt Natur — — ligesom han selv. — — Der var jo Byrder i alle Livets Forhold — ogsaa i hans nu. Mindre — ganske vist — men de var der. Blev der flere, saa var de ogsaa to om at bære dem. Og der var Kvinder, som kunde bære forbausende meget. Ja — der fandtes jo ogsaa dem, der med Glæde og Taknemmelighed tog mange af Mandens paa deres Skuldre. — — —

Hans Tanker gik et Stykke frem ad samme Vej. Saa vendte de brat om og gik en ganske modsat. For saa atter at slaa ind paa den gamle — frem og tilbage, paa Krys og paa tværs, atter og atter. Og stadig fór Toget fremad hurtigere og hurtigere, mens hans Tanker boltrede sig mellem hverandre mere og mere uroligt, jo nærmere han rykkede Maalet.

* * *

Det lakkede mod Aften. Lund havde sagt Farvel til gamle Fru Wang, der havde lagt Beslag paa ham den meste Tid af Dagen, saa at han bogstaveligt talt ikke havde været to Minuter alene sammen med Edith. Nu stod han med bankende Hjerte og hede Kinder ude paa Vejen og ventede. Hun havde lovet at følge ham et Stykke paa Vej. — —

Snart slog Afgørelsens Time! — Han saa paa sit Ur. Naar den lange Viser havde drejet sig en Omgang rundt — sad han saa i Toget og kørte som forlovet Mand hjem mod et fremmed Land? Eller betænkte han sig maaske alligevel i sidste Øjeblik og kørte hjem, som han kørte ud — fri, ubekymret — — sig selv — — — hjem til sine egne Lande. —

Der havde været noget besynderligt indtagende, hyggeligt, hjemligt over hende i Dag, naar hun færdedes om ham og sin Moder. Blot Maaden, hvorpaa hun tog gamle Fru Wang om Halsen og kyssede hende efter Middagsbordet — skød en Skammel ind under hendes Fødder eller lagde et Sjal om hendes Ryg nede i Haven: Rørende — virkeligt rørende! —

Det kunde ikke nægtes — det var længe siden, han havde følt sig saa vel tilpas, saa hjemme. Ja — følt sig hjemme, det var Ordet. Da han sad derhenne ved det brede Vindu ud mod Vejen, mens Edith og Fru Wang sad overfor ham med deres Haandarbejder — hvor mindede det ham ikke om hans Moders Stue for mange Aar tilbage. Filérnaalen, der gik ud og ind, frem og tilbage, Kappen med den hvide Fjer og de lilla Baand, det dæmpede Lys, de dæmpede Lyd, Duften af Roserne i Vinduet og den gyldne Solstribe, der lyste inde i Stuen ved Siden af. — — Mærkværdigt nok — han huskede ikke, om der hjemme hos ham selv nogensinde var en Solstribe, hvori Støvet dansede. — —

Der havde været noget saa mildt, ja næsten hjerteligt over Edith i Dag. Hendes Haand tog saa let og blidt paa alt. Hendes Gang var saa fri og dog saa sikker og harmonisk. Og hun selv!

Ja — hun var en smuk, en meget smuk Pige. Ingen skulde kunne se paa hende, at hun var henad de tredive. Hun vilde pynte op i et Hjem — — i hans Hjem. Det svære, brune Haar, der faldt i bløde Bølger ned over Tindingerne og sad i en fyldig høj Knude i Nakken, fremhævede virkningsfuldt den blege, næsten hvide Teint. De graablaa Øjne under Brynets fine Streg var bløde og dybe i Farven med et Anstrøg af — — var det Længsel eller Tungsind? Og den smalle, lidt blege Mund kunde smile saa forunderligt fjernt — saa mildt — — saa mildnende! — —

Men hvorlænge? Hvorlænge vilde det altsammen vare? Hvem vidste, hvad der laa skjult under de længselsfulde Øjne, under det milde Smil? — — — Holst havde maaske dog Ret. Hvad kendte man — hvad vidste man i Grunden, naar det kom til Stykket? —

Edith Wang stod oppe paa Verandaens Trappe i Færd med at trække en Handske paa. Høj, slank og rolig i Aftnens dybe Sollys. Paa det brune Haar sad højt til Vejrs en lille engelsk Straahat med et hvidt Silkebaand om Pullen.

Lund følte en let Skælven i sine Knæ, og Blodet stemmede for hans Bryst, da hun gik ham i Møde. — — Kom hun ikke som en Aabenbaring ned imod ham med sit fine, betagende Smil? Hvorfor ikke gribe til — tage hende, inden det var for silde — — og saa faa Fred! — —

De gik hen ad Vejen, og Lund iagttog med en Følelse af Velbehag, hvorledes Edith Wang med en elegant Bøjning i Haandleddet løftede den hvide uldne Kjole, saa at han lige kunde skimte en smal gul Støvle, der sluttede stramt om en høj Vrist og en fin Ankel. — —

Hendes Tale lød saa dæmpet med en Understrøm af noget blidt overbærende, navnlig i hendes Dom om andre. Han syntes, at selve hendes Stemme, hendes fornemme Ro, hendes blotte Nærværelse virkede beroligende paa ham. Selv naar hun tav, syntes han, at der var en besynderlig Utvungenhed, Intelligens over hende. Hun tænkte aabenbart ikke paa, at hun tav! — —

Det forekom ham, at han gik lettere, mere spænstigt end ellers. Eller var det hendes Selskab, der gjorde Vejen kort og Gangen let? Ogsaa Samtalen faldt meget lettere, end han havde tænkt. Hun kunde tale om ingenting, saaledes at man syntes, det dog var noget. —

Nu og da mærkede han, at hans Stemme lød usikkert, og at hans Svar var svævende, fraværende. Saa skyndte han sig at

give Stemmen en roligere Klang og talte langsommere, end han plejede, for at tænke, inden han talte. — — Kunde hun monstro mærke noget paa ham — havde hun mærket noget? — — —

— Hvorfor har det varet saa længe, inden De kunde bekvemme Dem til at se ud til os? De ved jo, at De altid er velkommen — hørte han hende sige.

— Aa — jeg ved ikke — svarede han. Sommeren gaar saa hurtigt. Inden man ser sig for, er den fløjet forbi.

— Ja — Sommeren gaar hurtigt — gentog hun — han syntes, det lød lidt sørgmodigt. Og naar den kommer igen, er vi atter et Aar ældre — — Mor og jeg — sluttede hun efter et lille Ophold.

— Naa-aa, De har da endnu Tiden for Dem — smilede Lund.

— For mig? — Hun vendte Ansigtet om imod ham. — Jeg synes snart, den ligger bag mig. — Eller er det, fordi jeg tænker mere paa Tiden, der er gaaet, end paa den, der ligger forude? —

Lund nøjedes med at mumle et eller andet ubestemt. Var Øjeblikket nu ikke kommet? Snart var de ved Skoven — og saa vendte hun om. Laa der noget under hendes Ord? — Ingen Opfordring — — ikke i fjerneste Maade. Men? — — — Om han nu sagde et eller andet som f. Eks. — — — Nej! Det maatte siges klart, tydeligt. Ellers gled det ud i Sandet, og han var lige langt. Han havde jo tænkt, gennemtænkt, forinden han tog herud. Hvorfor da betænke sig længere? — — Ja, Holst! — — Aa, hvem kunde regne paa, hvad han sagde. Holst var jo ikke ham, og han ikke Holst. Og desuden — var det andet end Holsts sædvanlige Overdrivelser — — Overlegenhed og Overdrivelse! — —

— —

Edith Wang standsede ved en Bænk, der stod ved Indgangen til Skoven. Saa rakte hun Haanden ud mod Lund og sagde:

— Farvel! Nu kan jeg ikke følge Dem længere. Mor venter.

Lund tog hendes Haand. Han saa sig uvilkaarligt omkring for at se, om der var nogen i Nærheden. Saa rettede han sig, som om han tog en fast og sikker Beslutning, og medens Kontorchefsminen understregede Ansigtsudtrykkets Bestemthed, sagde han med en Stemme, der skælvede i den tvungne Ro:

— Frøken Edith! — Jeg tilbyder Dem — at slaa Følge med mig — — hele Vejen. — —

Edith Wang havde sluppet hans Haand og stod foran ham bleg og slank og saa paa ham uden at tale. Ogsaa han blev bleg under hendes Taushed, der gjorde ham uroligere og mere nervøs for hvert

Sekund, der gik. Saa fortsatte han endelig med en Stemme, som rystede af Usikkerhed og Bevægelse, mens Hundreder af Tanker sprang frem og svirrede rundt mellem hverandre i hans Hjerne:

Forstaar De mig, Frøken Edith — Edith? Hele Vejen — gennem Livet. Jeg vil gøre Dem til min Hustru — — De er den eneste, som passer for mig — den eneste, jeg kunde tænke at dele mit Liv med. — Jeg længes efter et Hjem — Og Dem har jeg udset — — De skal være min Hustru i mit Hjem.

Han holdt atter inde. Var der mere — han skulde sige — —? Hvad skulde han sige mere? — Hvorfor tav hun? Han havde jo sagt alt, hvad der var at sige. Nu var jo alt i Orden — han havde taget sin Beslutning — — nu fik han vel endelig Fred. —

Edith Wang var gaaet et Par Skridt til Siden og stod lænet op mod Bænken. Saa sagde hun stille og langsomt, mens hun saa paa ham med dybe, tungsindige Øjne:

— Sig ikke mere — jeg forstaar Dem. Sæt Dem ned her paa Bænken ved Siden af mig. Og hør saa blot roligt paa, hvad jeg har at svare Dem. — —

De spurgte mig, om jeg vilde følge Dem hele Vejen — gennem Livet. Hvor kunde De spørge? Vidste De da ikke, tænkte De Dem ikke, hvad jeg vilde svare — maatte svare? — Nej — nej, sig intet. Lad mig først svare Dem.

Mit Svar er: nej. Jeg kunde aldrig følge Dem. — — Gør mit Svar Dem ondt? Har jeg da nogensinde givet Dem Grund til at tro, at mit Svar vilde blive et andet — har jeg? Har jeg nogensinde ladet Dem ane, at jeg tænkte paa Dem, følte for Dem anderledes end for saa mange andre? — —

Lund havde bøjet sit Hoved — forvirret, lamslaaet. Hørte han rigtigt? Var det om ham, hun talte? Om ham, der havde tilbudt hende sin Haand. Gav hun ham ikke sin — vilde hun ikke give ham den? Hendes Vilje — — hendes Vilje — — havde han nogensinde tænkt paa den?

Saa hørte han hendes Stemme — eller følte han den. Gled den ikke ind over hans Sind saa blidt, saa blødt og gjorde ham saa forunderlig bevæget. Var det Sorg — — Sorg — — der rørte sig derinde — for første Gang i lange lange Tider? — —

— Jeg kunde aldrig blive Deres — sagde hun — fordi jeg aldrig kunde blive noget for Dem, og fordi De aldrig kunde blive noget for mig. — — De vilde gøre mig til Deres Hustru — var det ikke en Ære, der skulde blive mig til Del? — Nej — lad mig blot

tale — —. Tænkte De paa mig? Galdt ikke hver Tanke, De tænkte, Dem selv? — Jeg skulde give Dem alt — men hvad vilde De give mig. Ja — — Deres Navn, en Plads i Deres Stue — til Pynt for Dem i Deres Hjem. — —

Jeg var jo ikke den, De elsked tusind Gange dybere, varmere, inderligere end Dem selv — var jeg vel? Længtes De mod mig saa stærkt, at der enten var en Vej gennem Livet, hvor De og jeg vandred — — eller slet ingen Vej? —

Lund hævede sit Hoved og trak Vejret tungt og dybt. — — Elske — havde han nogensinde tænkt, at det Ord kunde klinge saa forunderlig helligt og højtideligt, som det lød i hendes Mund. — — Følte han sig ikke saa ringe, saa ensom, saa forladt under de Ord, hun talte? — — Saa var der vel dog noget dybt, skønt og rigt i Livet — noget, der førte Menneskene bort fra dem selv, udenfor — opover dem selv. —

Jeg har ventet paa Lykken — vedblev hun efter et Øjebliks Taushed — længtes efter den, naar jeg vaagned, og naar jeg gik til Ro. Mangen en Morgen har jeg bedt om, at den vilde komme, og naar Aftnen faldt paa derhjemme, har jeg sørget over, at den ikke kom. — Den skulde jo være mit eneste, mit alt, mit Liv. Den skulde faa alt i mig til at spire og sætte Blomst — alt det gode, lyse og skønne i mig. Jeg vilde bringe alt, hvad jeg ejed, som Offer, fordi den kom — og saa dog synes, at jeg var fattig, fordi jeg ikke kunde give mere. — — Jeg vilde glemme mig selv af Taknemmelighed og Glæde. — —

Den Lykke vilde De aldrig kunne give mig — jeg ved det, jeg føler det. De bragte jo ikke Lykken med Dem i Deres Ord til mig, i Deres Stemme og i Deres Blik. — De glemte aldrig et eneste Minut Dem selv — — lige saa lidt som jeg — —

Hun vendte sig om mod Lund. Saa rykkede hun ham nærmere, lagde sin Haand varsomt paa hans og sagde:

Har jeg gjort Dem ondt? Skulde jeg slet ikke have sagt andet end mit Nej?

Lund saa ikke op. Han svarede ganske stille: De har intet ondt gjort mig. Jeg tror, De mener mig det godt.

De sad begge tause et Par Øjeblikke. Saa sagde hun:

— De er ensom — tror De ikke ogsaa, jeg er det? Jeg har ventet saa længe paa at komme ud af Ensomheden og ind i Livet, som leves derude mellem Mand og Kvinde. Nu er jeg træt af at vente. — Jeg ved, at Solen er gaaet forbi mig og bort til andre — — jeg haaber intet mere.

Hun tog sin Haand bort fra hans og vedblev:

— Maaske Lykken er gaaet forbi os begge. Den gaar forbi saa mange. Der er ikke Plads til alle i Solen — nogle maa sidde i Skygge. — —

Derinde i Skyggen sidder jeg — og De — — hvor det vil vare længe! Jeg sidder dér og drømmer mig ind i Solen, hvor der er lyst og varmt, og hvor Fuglene synger. Jeg føler, at jeg aldrig kommer derind — hverken ved Deres Haand eller ved nogen andens. — — Jeg glemmes — er vel allerede glemt. —

Men dog kan jeg sidde derhjemme mod Aften og drømme mig tilbage til Tiden, da der nu og da faldt en Solstraale, et Haab paa min Vej — — min Ungdoms lyse Tid! — —

Lund saa paa hende. Hans Ansigtsudtryk var blevet gammelt og træt. Saa sagde han, idet han rystede paa sit Hoved:

— Drømme sig ind i et Land — hvor man aldrig kommer? —

Hun sad et Øjeblik i Tanker og saa med et fjernt, sløret Blik ud over de stille Marker:

Drømmer De Dem aldrig tilbage til Deres Ungdom — ønsker Dem Tiden tilbage saa stærkt og tungt, skønt De ved, at den aldrig kommer? Længes De aldrig efter Dem selv, som De var, da De var ung og endnu havde Troen paa det, De haabed?

Lund sad en Stund og stirrede frem for sig. Saa sagde han bævende og sagte:

— Frøken Edith — — — kunde De ikke se Tiden an — prøve Dem selv — — og mig. Saa kunde jeg dog indtil da haabe — —

Edith Wang rystede paa sit Hoved. Saa sagde hun:

— Nej — — aldrig. Jeg kan intet love Dem, vil intet love, fordi jeg ved, at jeg ikke kan holde det. Min Lykke kunde jeg dog aldrig slaa af paa. — Jeg vilde have alt, eller intet — — og jeg fik intet. Selv om De kunde elske mig — — elskede mig — hvad hjalp det mig saa! Ogsaa jeg vilde jo elske den, som elsked mig. Han maatte være min, som jeg var hans. Alt mit — og alt hans!

Lund havde atter bøjet sit Hoved. Det lød saa dumpt, da han sagde:

— Men Tiden vilde dog gøre alt mindre, jævne alt. De maatte jo engang nøjes med mindre end alt.

— — Jeg kunde aldrig tænke mig fremad, naar jeg elsked — sagde hun. Paa Tiden, der vilde gøre mig og min Kærlighed ældre og jævnere. Den vilde jo komme — hvornaar og hvorledes, hvad brød jeg mig om at tænke derover? Jeg vilde ikke tænke,

ikke spørge — kun føle, at jeg nu var til, at jeg nu leved mit Liv med hele min Sjæl og hele mit Legeme. Jeg vilde derind i det forjættede Land — helt ind, dybt ind. Tror De saa, jeg kunde have en Tanke tilovers for Vejen, som førte tilbage?

Hun rejste sig hurtigt og rakte Haanden frem mod Lund. Saa sagde hun:

— Levvel! — Ræk mig Deres Haand til Farvel — — og Tak, fordi De ofred mig en Tanke. Jeg kunde intet give Dem — De kunde intet give mig. Mange har før os levet Livet som ensomme Mennesker, hvem ingen kendte — ingen brød sig om at kende. Hvor mange gaar ikke den samme tunge Vej gennem Livet, uden at nogen hører dem klage?

Hun trykkede hans Haand fast og varmt og sendte ham et dvælende Blik fra de dybe Øjne. Saa vendte hun sig om og gik høj, slank og rolig opad Vejen uden at se sig tilbage.

— — —

Hendes Ord laa derinde over hans Sjæl — saa dæmpende, saa dulmende og dog saa tunge. Hun havde Ret — han saa det nu for første Gang efter mange Aars Forløb. Hans Tro paa Lykken, Godheden, Skønheden i Livet — havde han ikke druknet den i Troen paa, Følelsen af, at han selv var den første — — den eneste!

Han faldt i Tanker, mens han stirrede ud i Aftnen, der sænkede sig over Markerne. Tanker om Tiden langt langt tilbage, da han var en anden. — Hvor længtes han ikke nu efter den Tid, som han havde ødslet bort Time for Time med Tanker om sig selv!

Hun havde Ret. — — Nu sad jo ogsaa han her i Aftnens Skygger og drømte sig ind i Solen, hvor alt var varmt og lyst, og hvor Fuglene sang — — Fuglene sang — — —.

Aftnen sænkede sig dybere og dybere. En Fugl stoppede op i en Trille og tav. Hen over Skoven drog en sagte Skælven, som om den gøs for Aftnen, der kom med Kulde og Mørke. —

Han vendte sit Hoved om mod Vejen, hvor hun var gaaet. — — Det sidste Lys var slukket ude i Vest. — — Var det hende, som gik langt derhenne — længere og længere ind i Aftnens Skygger, indtil hun gled ud i Mørket? — —

Intet rørte sig. Ingen var at se.

Saa følte han, at han var ene, og at Aftnen sænkede sig over ham.

Henri Nathansen.

LITTERATUR.

SIGBJØRN OBSTFELDER: *Korset.* (Gyldendalske Boghandel.)

Tag en Bog som Dostojevskijs lille Mesterværk „Krotkaja“ og sammenlign den med „Korset“. Allerede ved det ydre Apparat er der Lighed. Men det væsenlige er her den indre Sammenligning. Begge Bøger bringer Bud fra det dybeste menneskelige. Begge virker de paa os med det aabenbaredes forunderligt betagende Magt.

Men hvilken Forskel er der ikke alligevel.

„Krotkaja“ — det er som Nat og Mørke, hvor hemmelighedsfulde Dybder blottes i ubarmhjertige Lynglimt. „Korset“ — det er som lutter Stilhed, der opløses i Toner og skiftende Farveskær. Begge Bøger stiller os overfor Mysteriet i Tilværelsen. I dem begge spiller Menneskenaturens underjordiske Kræfter. Men i Dostojevskijs Bog opfører de et genialt Drama, hvis Udgang er mørk tragisk. I Obstfelders klinger de sammen til et lyrisk Digt af sjælden Skønhed, hvis Grundakkord er Smerte, og som slutter af i et harmonisk Syn, hvor alle Sole og Stjerner ses svømmende i Verdensrummet „som i en stor, skælvende Taare.“

Obstfelder er saaledes helt igennem Lyriker. Ikke mindst af den Grund vil hans lille Bog gøre Indtryk paa den altid lyriske Ungdom i Danmark. Det er en Lyrik, som er lutter skælvende Sjæl, og det er Sjæl af en Renhed, der ligesom løfter alt op i højtliggende Luftlag. En mimoseagtig Sensibilitet udmærker ham. Han er af de Digtere, som hører Græsset gro. Man vil sige, at han er dunkel, og det er sandt. Nattehimlen er jo ogsaa dunkel og dyb og stille. Men ingenting er dog klarere end dens Stjerner.

Læg Mærke til, at Fortælleren i Bogen ikke kan lide sin elskedes Navn. Hun kan heller ikke lide hans. De nævner næsten aldrig hinanden ved Navn. Det er et lille Træk, som blandt andre lignende røber, hvor fint Digteren har været sig sin Kunsts Maal

bevidst. Thi i Obstfelders Kunst er jo ingenting haandgribeligt og fast. Alt klinger ud i Toner eller brydes i Farveskiftninger. Ikke et Optrin. Næppe nok en Situation. Det tilfældige eksisterer ikke. Det ydre er kun til for at aabenbare det hemmelige Liv, som rører sig dybest inde. Om de tre lykkelige Maaneder, de elskende tilbringer sammen, faar vi egenlig ingenting at vide. Vi hører blot Elven, som rinder og rinder ustanselig forbi dem. Vi ser blot Stjernerne, som skælver i Himmelrummet over dem. Alt er her blevet til lyttende Stilhed. Men inde i Stilheden er det undertiden, som om vi hører deres Lykkes tungt bankende Hjerteslag. Smukt og naturligt kommer saa Rebekkas Æventyr om den forunderlige Blomst, hun en Gang har set i sin Barndom, og som hun aldrig siden kunde finde.

At genfortælle Obstfelders Digt lader sig ikke gøre, lige saa lidt som man kan genfortælle Toner eller Dufte. Det har jo heller ikke været Digterens Hensigt at fortælle os en Historie. Den Historie, vi skimter, er kun Midlet, hvorigennem det er lykkedes ham at give os et uforglemmeligt Indtryk af en Kvindesjæl. Tilsyneladende sker det ved yderst simple Midler. I Virkeligheden er der nedlagt det fineste, det nænsomste, med Tanken paa Billedhuggeren Bodo fristes jeg til at sige, det ærbødigste kunstneriske Arbejde i denne lille Bog, hvis Dagbogsform er saa ligefrem. Det er maaske ikke ganske overflødigt at understrege det, om ikke for andet, saa for Eksemplets Skyld. Det er, som om vi ser en, der sagte aander paa en Blomsts lukkede Blade. Denne Blomst er Kvindens Sjæl. Og han bliver ved med at aande paa den, uendelig varsomt og kærligt, indtil den aabner sig og vi ser dens inderste Væsen sitrende i Smerte.

Jeg ved ikke, om det er gaaet andre som mig. Under Læsningen af denne sjælfulde Bog kom jeg til at tænke paa den eneste Gang, jeg har haft den Lykke at se en Kvinde paa Scenen, hvis Kunst var lutter Sjæl — Eleonore Duse nemlig i „Kameliadamen“. Hendes Ansigt var det, jeg saa langt borte, med hendes Stemme hørte jeg Rebekka sige: „jeg har en stor Graadsø i Brystet, som maa faa fosse ud sommetider.“ Dette sidste med Stemmen kommer vel ogsaa deraf, at jeg ikke forstod Fru Duses Sprog. Det er jo mindre de Ord, Rebekka siger, som indprenter hendes Væsen i Hukommelsen, end Tonefaldet, den smertelige Klang i Stemmen. Men hvor længe bliver den ikke ved med at tone i vort Øre! Mod Slutningen af Bogen er det, som om hun fjerner

sig længere og længere bort. Vi hører tilsidst kun Stemmen, som bliver ved med at tale til os ud fra Mørket. Men i den er hun.

Ellers faar vi hende kun i hastige Glimt. En Bevægelse fæstner hende i Hukommelsen. Et Udtryk i Ansigtet bliver staaende, indtil det skifter med et andet, som saa bliver staaende. Saaledes ser Fortælleren hende selv, og det er hans Kunst, at vi kommer til at se hende paa samme Maade. Husker vi ikke den Kvinde, som vil kysse? „Nu vil jeg kysse, nu ved jeg ikke, om jeg i mit Liv kommer til at kysse flere Gange, og derfor vil jeg kysse — jeg vil, jeg vil!"

Eller tænk paa hende, da hun er lykkelig. „Hun var blevet langsommere, som om hun nød sin Lænds Vuggen, tavsere, som om hun hørte efter, hvordan hendes Bryst aanded." Eller da hun betragter sit Ansigt i Spejlet og kommer løbende. „Hun bar sig ad som en Hund, der har været forvildet og har fundet sin Herre." Man fristes til at blive ved med at citere.

Naar vi lukker Bogen, har vi ikke noget fast Billede, kun et tonende Indtryk, men som er mere værd end noget Billede. De andre Personer i Bogen er kun til for at give dette Indtryk dybere og mangfoldigere Resonnans. Bodo, Ægtemanden, Fortælleren, de er kun noget af hendes Liv, vi faar ingenting at vide om dem, de eksisterer kun, for at hendes Væsen skal brydes i deres, klinge i dem og fra dem. Men Rebekka selv — hun er en Kvinde, som elskes af tre Mænd; men hun er mere, hun er noget af det evige aabenbaret i en Kvindes Sjæl.

Man skal jo nødig agere Spaamand, særlig i disse Dage, hvor der er saa mange af dem. Men jeg skulde tage meget fejl, om Obstfelders lille Bog ikke alligevel er et af de Tegn fra Digtningens Himmel, som mange unge og yngre vil lytte langt efter.

Virkningen skulde dog nødig blive en blot og bar udvendig Efterligning. En Bog bliver jo hverken sjælfuld eller dyb, fordi Forfatteren paa hver Side siger Sjæl tre Gange og forsikrer os ret ofte om, at hans Ord kommer fra det dybeste dybe. Sjæl taler kun til Sjæl, kun de dybe faar Bud fra Dybet. Det er selvindlysende Sandheder, men man ser undertiden, at de glemmes.

Hvad kan vi da lære af den unge Nordmand?

Danmark er jo et fladt og aabent Øland. Hvad skal erstatte os Stilheden, Ekkoet, — Kirken med det store Lydfang? Vi kan vel ikke i al Evighed blive ved med at rime „Øjne blaa" paa „Blomster smaa".

Jeg kunde udmærket godt tænke mig, at en eller anden blandt de unge her hjemme, en ung Mand, som endnu ikke havde udlært, en vordende Digter, lyttende til den dybttonende Resonnans i Obstfelders Bog, kunde falde paa at anstille disse eller ganske lignende Betragtninger.

Nuvel — vi kan jo endnu med nedarvet Færdighed forme en køn Strofe og synge en velklingende Sang. Vi har unge og yngre begavede Stilister, som kan skrive baade kloge og fornøjelige og sørgmodige og vittige og følelsesfulde Bøger. Vi ved ogsaa, hvorledes et Teaterstykke skal skrives. Vi kan endogsaa, naar det kniber, præstere Symbolisme til Husbehov. Vi er jo Gudskelov ikke uden Grund blevet kaldt en af Jordklodens mest gennemdannede Nationer.

Men er vi ogsaa dybe?

Der er et Digt i Obstfelders lille Digtsamling, hvor en ung Mand staar foran Spejlet og spørger sit Billede:

Er du dyb? Er du ren?

Det Digt blev der sagt mange Vittigheder om her i København. Jeg var en Gang tilstede i et Selskab, hvor en ung Student læste det op og parodierede det paa en overmaade lattervækkende Maade. Der var ingen Ende paa den Morskab, det vakte, navnlig blandt de unge Damer. Indtil en af dem, en ung Frue, som ikke havde deltaget i Løjerne, pludselig udbrød: Men det er jo rigtig smukt! Er der noget bedre end at være dyb og ren?

Jeg husker det ikke tydeligt, men det forekommer mig, at der var en, som svarede, at det var bedre at være gennemdannet og vittig.

Det er vi altsaa. I den Retning behøver vi ikke at lære noget af Nordmændene. Men er det ogsaa tilstrækkeligt til at skabe Digtning?

Vi klager jo næsten alle sammen over Tidens Mangel paa Lykke og Skønhed. Lad Tiden nu faa, hvad Tidens er. Men vi selv! Har vi ogsaa tilstrækkeligt i os af det, som faar Lykke til at tone dybt, eller dufte sødt, eller brydes i mangfoldigt Lysspil? Aner vi den evige Skønhed, hvor vi fanger et Glimt?

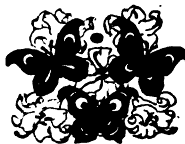
Vi maa vel gaa til Frankrig for at finde dem, som overgaar os i Iagttagelsens og Analysens Finhed. Men selv den skarpeste Iagttagelse bliver dog endnu ikke Kunst, selv den fineste Analyse bliver dog ikke Poesi. Der maa endnu komme noget andet til. Og lykkeligvis, vort Øfolks Naturel har just de Ele-

menter, som gør Livet baade rigt og dybt. Vi har Fantasi, vi har Drømme. Her er vel det Land, hvor Jorden har ligget saa længe brak, at den nu maa kunne afgive baade sund og rigelig Næring for den ny Digtning, som saa mange blandt os gaar og venter paa.

Der vandrer vistnok ikke saa faa unge Mennesker omkring i København, som indbilder sig at være Digtere og maaske ogsaa er det. De drømmer mere, end de handler, de er langt mere husvante i Fantasiens Verden end i Virkelighedens, saaledes som det fra Arilds Tid har været unge Poeters Skik. Men naar de skal skrive noget, sætter de sig tungsindige hen og piner den Smule Virkelighed, de kender, ind i skindmagre Novelletter og svindsottige Vers. Om de resolut lod Fantasiens Kilder, hvis de har nogen, springe og sprudle af Hjertens Lyst! Om de i Stedet for at gøre smaa Studier i Marken eller i Kneipen, vendte Blikket indad mod Drømmens underlige Verden og viste os Livet, saaledes som det aabenbarer sig for dem der! Oprigtig talt, selv om der ogsaa løb lidt Fantasteri og lidt Galimatias imellem, var det da saa meget værre? Og mon det sociale Spørgsmaal vilde blive løst senere af den Grund? Eller mon den lidende Menneskehed vilde savne de magre Novelletter og de svindsottige Vers?

Der er jo dog noget hemmelighedsfuldt til, som er „i Livet og bagom Livet og omkring det.“ Der er jo dog under Overfladens tilfældige Form noget evigt, som aabenbarer sig for de udvalgte, og som er det bankende Pulsslag i al Kunst. Der er jo dog noget, som hedder Intuition, der hører jo dog Fantasi til for at skabe Digtning. Den unge Nordmand, som har skrevet „Korset“, han ved det. Og jeg skulde dog mene, at det er Hamlet, Prins af Danmark, som de unge danske Digtere nedstammer fra, og ikke den mindre berømte, men langt mere ansete Hr. Poppe, hvis Grød- og Pligt-Poëtik vi lærte at gøre os lystige over allerede i vore tidligste Skoledage.

LUDV. HOLSTEIN.

TEATRENE.

Det danske Nationalteater, i Feststil kaldet Holbergs og Oehlenschlægers Scene, har været stærkt optaget af at spille Opera. Udenlandsk Opera selvfølgelig, og for det meste med en udenlandsk Sangerinde i Hovedrollen. Et Uge-Repertoire med 5 Aftener fransk-tysk Opera og 2 Aftener fransk-engelsk Skuespil blev dette Tidsafsnits straalende Apoteose. Naa, Vorherre bevare En for Principrytteri, som jo af al dum Sport er den dummeste. Men selv om man gaar nok saa let hen over Undtagelserne, maa dog visse Regler holdes i Erindring, dersom ikke Tanken om et statsunderstøttet dansk Nationalteater skal tabe sin Berettigelse. Maal, hvad og hvorledes De vil; stil vor Beholdning af levedygtige danske Sangdramer op mod vor Beholdning af levedygtig dansk Skuespildigtning, eller sammenlign Antallet af vore virkelig dramatiske Sangkunstnere med Antallet af vore Skuespillertalenter! Ingen skal kunne finde andet, end at naar Operaen faar sine to Aftener om Ugen. saa har den faaet alt og mer, end der tilkommer den. Altsaa: 75 Aftener om Aaret. Af disse 75 Forestillinger bør saa (ganske som af Skuespil-Forestillingerne) Broderparten tilfalde danske Værker. Og endelig har udenlandske Artister egenlig absolut intet at gøre paa en National-Scene. Dér gælder det om at vise det bedst mulige, som vi formaar selv. Naturligvis, hvis vore egne Kræfter en Gang kunde besætte i et Stykke alle Roller paa nær én, saa vilde det være urimeligt, om man ikke indkaldte en Gæst til denne ene Rolle. Eller maaske den stundum saa vanskelige Maaned Maj kan kræve, stundum, lidt pirrende nyt. Men det er ogsaa det hele. Og kom ikke og raab paa „Kassen! Kassen!" I alt Fald i en økonomisk Opgangstid fyldes Kassen nok endda. Alverden ved, at Teaterbesøget afhænger af, om der er Penge mellem Folk. Se paa et Aars Industri og Handel, og De har med det samme set, om det har været et godt eller et slet Teateraar.

Ifjor og i Aar havde man gode Teateraar, maaske overalt. Det betyder ikke, at Teatrene nu kan trække Folk til Huse med Forestillinger, som Folk falder i Søvn over; thi Folk er aldrig slikne efter at betale for en unødvendig og umagelig Soveplads. Men det betyder, at nøjagtigt den selvsamme, jævnt gode Forestilling gav ifjor og giver i Aar en større Indtægt, end den vilde have givet. hvis den var kommet op for en 4—5 Aar siden.

Og til syvende og sidst — disse Gæster: paavirker de altid heldigt vor Smag og vor Fremstillingskunst? Det er blevet Mode efterhaanden at hente dem fortrinsvis fra Sverig-Norge. Vore Brødrefolk, vist saa! Men man har maaske lagt Mærke til i det daglige Liv, at saa længe Brødre var smaa, kunde de ligne hverandre en Del, efterhaanden som de voksede til, blev de ret forskellige i baade Sind og Skind? Tag Fru Linden, tag Hr. Lindberg, tag næsten, hvilken svensk Aktør De vil. Bestandig i Holdning og Bevægelser noget smekande, stiligt, indholdsløst belevent: en forældet Ballet-Plastik, som vi her hjemme — paa alle Kunstens Omraader — har kæmpet og kæmper for at blive kvit. Vi vil have den erstattet med, hvad man kunde kalde Stemningens eller Lidenskabens Plastik. Naturlighed i Stedet for overlevet Tradition, Livets Mangfoldighed i Stedet for akademisk Ensformighed, konkret Tale i Stedet for abstrakt Deklamation, eller hvorledes man nu vil udtrykke det: saadan er det danske Feltraab. Skal saa vor Kunst til at gaa i udenlandsk Skole hos Oversiddere? Og er det dejligt, om vort Publikum begejstres netop for dem? ... Ak, denne Begejstring, denne danske Begejstring for alt, hvad der for Gud i Himlens Skyld blot ikke tilhører os selv. I Dag Jubel over det forslebne, i Gaar Jubel over det uslebne. Der kom f. Eks. forgangen Nordmanden Hr. Bjørn Bjørnson og spillede Komedie for os. Et Talent omtrent i Rang med Hr. Pio ved Kasino. Og saa var der over hans Spil (ganske som i sin Tid over hans Landsmand, Henrik Clausens) hint ubeskrivelige, hin Fremhæven af „Tag'ene", der minder En saa lempeligt om Jonglører. „Ein-zwei-drei, værsaaartig, de ærede Damer og Herrer: her en forpint Morder — dér Sveizer-Tyrannen Geszler, — værsaaartig!" Men tror man ikke, at en artig Hob af „hele København" fandt i ramme Alvor Nordmanden storartet? „Um — en Kunst!" Det var snart alt det, at „Olaf og Emil" og Fru Hennings blev nævnt i Stue med ham. Hele Resten af vore egne — „Kære dog, hvor vil De hen?!"

Imidlertid ... fra Snobberiets Tragikomedie maa vi tilbage

til det kgl. Teaters Tragedier! Thi Teatret fik virkelig indstuderet 2 saa godt som ny danske Sørgespil. Til Gengæld tog det rigtignok paa Forhaand Vejret af dem begge. Hvordan staar der ikke i Visen? „Barnet blev dræbt i Moders Skød, saa mildelig det end smiled“ ...

Trolddom havde oven i Købet ligget og smilt i snart halvthundrede Aar, med den mishandlede Uskylds bebrejdende og bønfaldende Blikke. „Tag mig op, skaf mig den Oprejsning, der skyldes mig!“ Hos Læseverdenen havde Stykket jo for længst faaet Oprejsning til Overflod. Det er en Pastiche, et Efterbryg paa ubehjælpsom Kunst. Hvortil nytter den Bunke forældede Ord og Talemaader, som er strøet ind i Replikerne, foruden til at vække en flygtig Kuriositets-Interesse? De kan fremkalde den samme tarvelige Komik som Fejludtale af Fremmedord, og de kan skabe en Art rørende Enfoldighed, der er nær i Slægt med 50aarige Pebermøers Ungpige-Naivetet. Det er alt. En Digter af Guds Naade, og som er bleven sig sine Evner bevidst, anvender sjælden andre gammeldags Ord end dem, som han vil se at gøre levende igen. Til at skildre svundne Tiders Tanker og Følelser finder han det ypperste Middel netop i sin egen Tids Sprog, fordi det lystrer hvert hans Vink som intet andet. Læg saa ogsaa Mærke til, hvorledes i *Trolddom* næsten alle Personer taler i nøjagtigt samme Rytme. Dialogen er stiliseret op i hin parademæssige Entonighed, der ikke viser, men skjuler Stemningslivets fine Overgange. Og er det overhovedet en gammel Krønike, der efterlignes, eller en slet oversat moderne Lejebiblioteksroman? En gammel Stodderske skal i et misligt Ærinde, men ud og ind ad sin Dør kan hun dog gaa saa rolig som enhver. „Jeg sniger mig sagte ud igennem(!) vor lille Gaardsplads og Laagen“, siger hun. Eller hør den iltre Købmand Luckesen, da han har stødt en formentlig Rival ned og maa flygte, hvert Øjeblik er kostbart. Han bereder sig følgende Sortie, idet han i Tankerne ynker det Pigebarn, i hvem han var forliebt: „Hun selv voldte jo min Fordærv ikke mindre end hans, der ligger hist dræbt ved min Haand, et blodigt Offer for hendes Trylleri“. Saadan bestandig. Et friseret Boulevard-Melodrama-Sprog, der ikke minder om naturlige Menneskers Tale.

Men — naar et Teater vil spille et Stykke, er det naturligvis dets Pligt at se at hjælpe det til Sejr. Forpligtelsen blev i dette Tilfælde saa meget mere iøjnefaldende, som Teatret begik den lille Ubesindighed at lade en Norne med løftet Pegefinger forud paa-

minde Publikum om, at nu vilde der blive budt det noget ejendommeligt. Hvad skulde Teatret have søgt? At faa Stykket til at tage sig saa virkelighedstro ud og saa historisk, som dets Forfatter utvivlsomt har indbildt sig, at det var. Teaterkunst er jo Fortolknings- og Forvandlingskunst; den skal trænge ind til Digterens Hensigter og udfylde, afdæmpe, rette, hvor Digterens Evner har slaaet Klik. Altsaa: Modeller fra vor Tids usleste Almue og fra den Del af Borgerskabet, som har bevaret sig mest uberørt af moderne Kultur! Et Billede af en lille Menneskeverden, hvis Synskres var snævrere, hvis Tankegang var enklere, stædigere, stumpere, end den som oftest er nu til Dags, og hvor alle Lidenskaber, og alle deres Udtryk, var baade grovere og mere fremfusende! Mænd, der sloges for Spas og trak Kniven for en Antydning af et ondt Ord, Kvinder, der nok kunde være baade kuede og kælne, men som bar deres Kuethed og deres Kælenskab paa runde Skuldre og brede Hofter! I Stedet for — hvad viste Teatret os? Nogle pæne Medlemmer af københavnsk Bourgeoisi fra 1896, som var trukne i Maskeradedragter og sagde Ting, de havde lært eller ikke-lært udenad. Stykkets kvindelige Hovedfigur, en løsagtig Stoddertøs, flunkede om i fiks Esmeralda-Dragt og viftede blidt med den heiberg-hostrupske Vaudevilles Skælmeri og Vemod. Tøsens Moder, en nidfyldt, hysterisk gammel Sjokke-Dorthe, havde rigtignok faaet syet Lapper paa sit Skørt og var blevet malet i Ansigtet; men Gestus og Minespil og Diktion var som hos en synsk Pythia udi Fru Postmesterinde Mortensens Lignelse ved Klubben „Det gode Sindelag“s aarlige Velgørenhedsforestilling. Hvilken Uforstand i Rollebesætning og Indstudering, hvilket Dilettanteri i Udførelsen! Frk. Antonsens tandløse Klynke-Kærling humpede et Øjeblik over Scenen som et Fingerpeg om, hvad det havde gældt, og som en Kritik over, hvad der var blevet budt.

Og saa én Ting til. Det aller elementæreste ved en Iscenesættelse er, at Handlingen bliver lagt klar for Tilskuerne. Hver Gang et nyt Motiv skydes ind, som betinger Handlingens Forløb og Afslutning, maa det gøres tydeligt, at her er et nyt Motiv. Vi skal faa det paa Fornemmelsen, at nu siges eller sker der noget vigtigt, saa at vi i det mindste bag efter kan forstaa, at som det gik Personerne, saadan maatte det gaa, naar Forholdene var, som de var. I *Trolddom* er Motiverne kastede sammen hulter til bulter paa nogle faa Sider. Det er tit Tilfældet i Arbejder, hvis Forfattere har haft større Hang til teatralsk Effekt end just dramatisk Begavelse.

Men des skarpere maa saa Teatret arbejde Motiverne frem. Enden paa Legen her i Stykket er jo, at den kvindelige Hovedfigur, Karine, bliver brændt som Heks. Hvorfor? For det første, fordi Øvrigheden har overrasket hende, medens hun, som sin Moders Datter, stod og rørte i en Hekse-Kedel. Man kan ikke ret se, hvordan Karine egenlig forholder sig til Moderens Hekseri, om hun tror paa det eller ej. Men saa meget ved hun da, at det er halsløs Gerning at blive truffet ved Hekse-Kedlen, og hun maa altsaa gribes af den yderste Skræk, Dødsens Skræk. Fremstillerinden paa Teatret tog det, som om nu vilde der vanke Skænd for en Uartighed. — Imidlertid havde Karine endda staaet til at redde fra Baalet, hvis ikke mere var stødt til. Købmand Luckesen har, i Elskovsrus, skænket hende et højhelligt Arvestykke, Boulevardmelodramernes „la croix de ma mêre". Man begriber, hvor galen en Mand maa være efter et Pigebarn, for at han skal give hende en saa uendelig Kostbarhed. I Heksetroens Tid kunde Folk ikke forklare sig saadan Betagethed uden som Forhekselse. Men Købmandens Fremstiller paa Teatret var omtrent lige glad overfor Karine: „kys mig eller kys mig ikke, bliver det ikke i Dag, kan det blive en anden Gang, eller det kan ogsaa være det samme". — Og endelig det tredje Motiv! Købmand Luckesen dræber sin formentlige Rival halvt i Selvforsvar, halvt af skinsygt Had. Han har den foregaaende Aften fundet Rivalen skjult hos Karine. Han indbilder sig nu, at Rivalen er Karines Boler, og at hendes Trolddomskunst har bragt Rivalen til at ville stræbe ham, Købmanden, efter Livet. Dét er Meningen med Knald-Frasen ved Rivalens Lig: „et blodigt Offer for hendes Trylleri!" hvilken Frase bliver hørt af Andenmand og fælder Karine uhjælpeligt. Men hvordan kom Købmand Luckesen til den Indbildning? Der maa vel den foregaaende Aften være flammet op i ham en ustyrlig Skinsyge, en desperat Mistro, og Karines Væsen imod ham, hendes hidsige Tvingen ham paa Døren maa have bestyrket Skinsygen og Mistroen? Nej, ikke paa Teatret. Karines og Købmandens Fremstillere havde det nok saa rart med hinanden og skiltes fredsommeligt. Man forstaar, hvad Fortræd dette smaaternede, lidenskabsløse Spil i de afgørende Optrin voldte. Tilskuerne anede ikke, at nu smededes den onde Skæbne, de blev ikke sat i Spænding for Udfaldet, og da Udfaldet saa kom, begreb de ikke for en Døjt, at just det og det Sammentræf af Tildragelser nødvendigvis havde hidført det. Hvis Aarets Revy-Forfattere havde

overværet Forestillingen, kunde de, spotske som de er, have varieret et af deres Omkvæd: „Der var noget dunkelt over de enkelte Dele, og det blev meningsløs Kedsommelighed over det hele“.

Uheldigt nok for Sceneinstruktionen gik det lige saadan med *Middelalderlig*, der er et saa langt værdifuldere Værk. Folk forstod ikke. Nogle betoges flygtigt af Musiken og Ordenes Klang, af Dragterne og af Stykkets rent udvortes Begivenheder. Altsaa den samme Virkning, som fremkaldes af Haupt- und Staatsactioner, hvor der tremoleres i Orkestret. Men et Teater, som spiller Digterværker, skulde gerne yde noget mere til dem, som søger noget mere. Det skal skærpe vor Forstand paa Menneske-Forskel og Menneske-Viljer og Menneske-Skæbner, og det skal øve vor Medfølelse. Først og fremmest skal det vække hin rent artistiske Glæde over udmærket Menneskefremstilling, som er Forudsætning for, baade at Forstanden og at Medfølelsen skærpes.

Læserne kender Drachmanns lille Stykke. Dets Historie er hverdagslig indenfor Kresen af en vis Art Naturer. Hovedpersonen Hr. Peder er en Don Juan, som har jaget fra Elskovsrus til „Dagen derpaa“ og til Elskovsrus igen, søgende bestandig det Vildt, som han aldrig kom nær, nemlig en Elskovsrus ud over alle Vande og op over alle Himle. Nu, under en Pause og lidt ældet, ser han uvillig tilbage paa den gaadefulde Uro indeni ham, der har pisket ham afsted. Og i det samme vækkes saa denne Uro paany, af en Sang. Sange lader til at have saadan Magt. Man husker Mussets Fantasio med den portugisiske Romance: „Aldrig falder den mig ind, uden at den jo giver mig Lyst til at elske — hvem? jeg ved ikke, en eller anden“. Hr. Peders Gæst, som sidder hos, har imidlertid paa Forhaand vist hans Attraa dens Maal: Gæstens Hustru, Fru Mette. Og Hr. Peder kalder hende, og hun kommer øjeblikkelig, paa Trods af alt, og hun giver ham sit Liv. Da ... ikke forsvinder Don Juan-Uroen i Hr. Peder, men (et ægte Drachmannsk Træk!) Hr. Peder „siger sig løs fra“ den, han dræber den selv. Og han gør det (atter meget Drachmannsk!) i Taknemlighed over Fru Mettes altopgivende Kærlighed. Det bliver stille indeni ham:

Der blinker fra Skoven en Stjernes Skær,
de bøjer sig ydmyg, de stiveste Træ'r;
der bølger en Luftning — den ved ej hvorhen —
der aander i Aftenens Stunde
fra ukendte Verdner en Fred for den,
som (en Stund) gik paa Jorden til Grunde.

Men denne Hverdagshistorie har Drachmann omsat i Romantik. Handlingen er lagt tilbage til en Tid, hvor Drifter og Lidenskaber gaar halvnøgne ud, med muskelknudrede Arme; og Personernes Følelsesliv og Beslutninger symboliseres gennem Overnaturlighed, Hypnose, Drab, Selvmord. Det tvangsagtige f. Eks. ved Hr. Peders Passionérthed betegnes derigennem, at han har givet sig de elskovssyges „vilde Jagt“ i Vold. Man hører den hvine forbi, og den skikker en Høvedsmand frem paa Scenen: en Tvillingbroder til Den Fremmede i Ibsens „Fruen fra Havet“, blot klædt i rødt, som Bud fra hine erotisk fordømte, hos hvem Ormen ikke dør og Ilden ikke slukkes ..... Sandt at sige er det vanskeligt for et Teater at faa Hverdagshistoriens klare Former til at røbe sig under saa fantastiske og vide Kostymer. Milieuet lader sig endda sagtens give. Det havde ikke krævet overvættes megen Flid at faa indøvet en Vagant-Kvartet, som baade i Sang og Spil kunde have anskueliggjort den æggende, fandenivoldske Ubundenhed. Og hvor vilde ikke Hr. Olaf Poulsen have kunnet fremstille Gennemsnits-„Filisterens“ selvglade Brutalitet, hvis han en Gang igen vilde have vist en Prøve paa det udmærkede Talent, som han saa ubroderligt har skjult lige fra det Øjeblik, da hans Broder blev Sceneinstruktør. Men de to Hovedfigurer? Ja, nogenledes tydeligt maatte dog i alt Fald deres indre Liv kunne være blevet udtrykt, dersom deres Fremstillere havde tænkt sig om. Hist kommer Fru Mette, søvngængeragtigt og trods alle Hindringer, paa Hr. Peders Bud: vilde det have været umuligt at lade hendes Holdning og Gang vise, hvor stærkt mange Forhold holdt tilbage, men hvor overmægtigt hun droges frem? Det gælder ved den Slags Opgaver om en dristig Fantasi, som genfinder usædvanlige og malende Stillinger og Bevægelser. Eller tag Fru Mettes faa Repliker, som egenlig intet andet siger, end at jeg er din, din, din, og jeg vil til dig! Har ikke den Kærlighed, der er urokkelig som Dødsriget, sit eget Tempo og Tonefald, og taler den nogen Tid i hin æteriske Bedemandsstil, som blev anvendt paa Teatret? Men maaske lever man dér endnu i den Overtro, at Folk i Søvngængertilstand bevæger sig og taler melodramatisk anderledes, end de gør som vaagne. — Værst af alle var dog Hr. Emil Poulsen. Han havde beflittet sig paa at gøre Hr. Peder ung og rødkindet køn, i Konditor-Engle-Genren. En besynderlig Misforstaaelse! Hr. Peder vandt jo ikke de mange Kvinder ved et glat Ansigt, men ved en Ild, der baade flammede og brændte. Gør ham grim paa Scenen, det

siger intet, gør ham lidt til Aars, det er det rette; men lad ham have hint betydelige, hint inspirerte over sig, som faar grimme til at synes kønne og gamle til at synes unge, thi ellers forvrænges Figuren og hele Digtet. Hvor han kalder Fru Mette og ser hende komme, skal han synes at lue af Længsel og at straale af Fryd. I Stedet for — tom, tom Deklamation! Ved man, hvordan Hr. Poulsens Ridder Peder hilste den attraaede Kvindes Komme? Han listede bort fra hende, tværs over Scenen hen til den forreste Kulisse, og der stod han og støttede sig og stirrede som i — Skræk! Det ene lille Træk siger alt. Thi det er jo allerede antydet, at det voldsomt bevægede lille Optrin mellem de to Elskende og Ægtemanden (som dræber Fru Mette) luntedes af, nede i Baggrunden, med ædelig Betænksomhed ...

Saaledes gik det altsaa to af Sæsonens danske Nyheder. Frænde er undertiden slem mod Frænde her til Lands. Den tredje danske Nyhed var Dagmarteatrets *Ellen Vaage*. Ogsaa den kan snakke med om revne Skind, skønt retfærdigvis kun under beskedent Forbehold. Skuespillet var en besynderlig Blanding af de Hrr. Henrik Ibsen og Edgar Høyer, af „Lille Eyolf“ og „Etatsraadens Stiftelse“. Det havde to 1ste Akter, hvad der næsten tør kaldes Overflod af det onde, og dets haardhændede Behandling af en sindssyg ung Pige kastede heller ingen lille Anstødssten i Vejen. Stykket burde allerførst have været beskaaret og lagt til Rette. Men Teaterstyrelserne lader nu om Stunder til at købe Kattene i Sækken. De synes at tage et Stykke i den Form, hvori det just foreligger, bl. a. uden Hensyn til hvilken Rollebesætning de kan eller vil give det. Og dog skulde — om ikke alle, saa dog mange Stykker ændres „efter Omstændighederne“. Der genoptog f. Eks. det kgl. Teater Feuillets *„I Landsbyen“*, som handler om, hvorledes et Ægtepar har det fredeligt i pligtopfyldende Nøjsomhed, indtil en Egenkærlighedens forføreriske Repræsentant (atter en Slægtning af den Fremmede i „Fruen fra Havet“) kommer og sætter Ægtemanden Flyvegriller i Hovedet. „Stryg Baandene af dig og følg med ud i den vide Verden, der skal du mærke, hvad det er at leve!“ Kort sagt, en Variation over Begyndelsen til La Fontaines berømte Fabel om de to Duer. Godt spillet vil denne moraliserende, brede Idyl fængsle Publikum uafbrudt. Men — Hr. Emil Poulsen, som havde set og „anlagt“ en god Figur, havde ikke villet været over at udarbejde den. Hr. O. Poulsens Fag er jo ikke særligt det forførerisk verdensmandsagtige, Fru

Eckardts Fag bliver næppe nogen Tid det hjertevindende rørende. Hun kan nemlig ikke græde med Stemmen, og saa nyttede det intet, at hun tørte Øjnene nok saa flittigt, et ad Gangen. Stykket blev langt som et trælsomt Aar. Til den Rollebesætning skulde det have været forkortet med en Tredjedel.

Delvis nyindstuderet var *Samfundets Støtter:* en af disse sjeldne Folkekomedier, som næsten spiller sig selv, og hvor de rollehavende faar Ros for de Roller, som Forfatteren har skrevet. Stykket havde kronede Dage. Man undrer sig og spotter over det franske Aristokratis Blindhed, at det i sin Tid kunde more sig saa sorgløst over Beaumarchais' Komedier. Vore Dages Bourgeoisi, til venstre som til højre, er dog ikke mere skarpsynet: det klapper sig klukkende paa Maven, saa ofte som behændige Skribenter byder det raat for usødet. Men hver Mand sin Lyst! Der var det tiltalende ved Opførelsen, at den bragte en god ny Skuespiller-Præstation, absolut den eneste, som det kgl. Teater har haft i Aar. Det var Fru Nansens Fremstilling af Frk. Bernick. Fru N. gjorde vistnok Figuren noget entonigere og mere stillestaaende, end Digteren har villet. De passede kun daarligt i denne Frk. Bernicks Mund, Ordene om, at hun „tit ønsker, hun var langt ude paa det vilde Hav". Man skulde synes, at den evig urolige Længsel og Haab og Tanke om hendes Kærlighed hist langt borte maatte røbe sig i en vis Usikkerhed; at denne Usikkerhed maatte blive febrilsk, naar pludselig den elskede vender tilbage; og at først efterhaanden, som Skuffelsen kommer, kunde Resignationen komme. Fru Nansen spillede næsten kun den resignerede. Der var ogsaa lidt entonigt hist og her i hendes Replikbehandling: noget af dette dæmpet psalmoderende, som en fransk Skuespillerinde med „Sølvstemme" har forsyndet sig ved at indføre, og som Damer uden Sølvstemme siden har forsyndet sig endnu værre ved at efterabe. Men hvor fin og sjælfuld stod ikke Skikkelsen, saadan som den nu engang var opfattet! En 6-7-8 Stykker af de medspillende skulde blot have anet, hvor uhyggeligt „ordinære" de kom til at tage sig ud ved Siden af. Og hvor blev Skikkelsen ikke „holdt", hvor var den ikke arbejdet ud i hver en Detail, i Blik, Gang, Gestus, Holdning, Tonefald! Det var aldrig Fru Nansen, det var hele Tiden en Frk. Bernick. Allerede den lange, gammeldags trohjertede og beskedne Guld-Halskæde var et af disse Fund, som lyser op og lyser. Smaa Ting er store Ting, som i Livet saadan i Kunsten, og allermest maaske i Skuespilkunsten. Be-

synderligt nok, at netop i den agtes der gerne allermindst paa dem. Enhver Skuespiller mindes dagligt om, at blot hans Sminke-Stub sætter en lidt for tyk Streg, forvandles et Ansigt til en Karrikatur. Men skal de til at spille, smører de fleste alligevel i deres Spil rask væk paa.

Ny i Lona Hessels Rolle var Fru Sinding. Hun søgte at udstyre Figuren med en evigt fornøjet Lystighed, hej faldera, kære Venner, her er jeg! Man studsede lidt ved at træffe opknappet Gemytlighed under en Ibsen-Forestilling. Ibsen plejer jo som Skribent ikke at le à la bon enfant. Og for Resten — Reformator-Naturer som Lona Hessel, der har været og er paa Kant med Samfundet, og som har lidt og stridt en hel Del, holder de sig saa lattermilde og med saa lys en Klang i Latteren? Men lad en Figur blive opfattet, som den kan, naar blot Opfattelsen bliver gennemført, som den skal! Fru Sinding havde pudret sit mørke Haar askegraat foroven, neden under skinnede et rødmusset Ansigt med en kraftig hvid Tandrække. Og hun gav Partiet i Teater-Pernille-Stilen: Hænderne i Siden, Underlivet frem, Hovedet næsvist skelmsk paa Skraa, Slængninger med Kroppen. Hvor smagte hun ikke paa, hvor „nød" hun ikke sine Djærvheder, hvad der for Lona Hessel er den selvfølgeligste Jævnhed: „Jeg siger **Næver** . . .!" Og hvor var hun ikke vigtigt ubehøvlet: „Hvad jeg vil? Jeg vil (ischch! lang Hvislelyd) lufte ud, Hr. Pastor!" Lona Hessel skulde have været den solidest naturlige i Samfundsstøtte-Kresen, men hun blev uden Sammenligning den mest „forcerede". Dét var temmelig forvirrende. Først hen i 4de Akt, i det stilfærdige og blide Optrin mellem Lona og Frk. Bernick, kom der noget ægte og kønt. Men da var rigtignok ogsaa Lona Hessel blevet et helt andet Væsen, som ikke vilde have kunnet kende sig selv igen i de første Akters Lona.

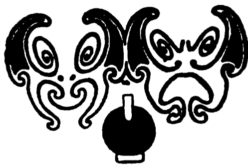
Man har fra gamle Dage været enig om at rose Hr. Emil Poulsen i Konsul Bernicks Rolle. Hvorfor monstro? Selvfølgelig repræsenterer Hr. P. lykkeligt en behagelig Bourgeois-Dannelse. Han tager saapas forstandigt paa Replikerne, har en smuk Stemme, fører sig med en Selvtilfredshed, som er lige stærk nok til at kunne forestille Overlegenhed og dog aldrig saa stærk, at den synes uopdragen. Men alt det er jo da endnu ikke stor Skuespilkunst. Paa nær maaske et Par Minuter saa eller hørte man den hele Aften Hr. Poulsen, man hverken saa eller hørte en Konsul Bernick, en Forretningsmand med Liv og Sjæl, en Struggler,

en Spekulant. Kyndige Folk, som har set den fortræffelige Berliner Skuespiller Reicher udføre Rollen, lovpriser enstemmigt hans Spil. Reicher lader til at give Konsul Bernick med en Slags isnende Ubevægelighed, og saa er der dog noget anspændt, noget nervøst bag hans Kulde: hans Øjne er aldrig til at faa fat paa for den, der vil gaa ham paa Klingen, de er saa underlig „uldne“, sagde En. Indtil Stykkets Katastrofe faar hans Is-Hylster til at slaa Sprækker og briste af, og han aander ligesom befriet op. Ingen ilde Opfattelse, ikke sandt? En Samfundsstøtte af Konsul Bernicks Art er jo paa sin Vis lige saa besat som Medlemmerne af hin „vilde Jagt“, hvorom Drachmann talte. Ligegyldig for alt undtagen for de Tvangstanker, der driver ham, vil han midt under Løbet kun utydeligt mærke og røbe Træthed, og vil dog føle en salig Lettelse, naar Overophidselsen tages fra ham. Det vil ikke være til Skade for Ibsens Stykke, om dets abstrakte Fordring om at „komme i Sandhed“ omsættes til et næsten „fysiologisk“ klingende Krav om at „komme i Naturlighed“.

Saa blot ét endnu! Her og overalt og bestandig fremstiller man Skibsbygger Aune som en støt Biedermann, sympatetisk fra Ende til anden. Stykkets lidt konfuse Slutning berettiger det sagtens nok. Men i alt det foregaaende — er Hr. Aune egenlig dèr saa meget som et Haar bedre end hans Principal Konsulen? Gør de sig ikke skyldige i det selvsamme og af den selvsamme Grund? Thi naar Aune indlader sig paa at skikke en svømmende Ligkiste fuld af Mennesker til Søs, saa er det jo ikke, fordi han frygter for ellers at blive brødløs. Nej, han gør det af Forfængelighed, af Egennytte, for „Positionens“ Skyld indenfor hans Samfund og hans Familie. Nøjagtig som Bernick. Hvorfor da tugte Konsulen med Skorpioner og karessere Skibsbyggeren med Fløjlshandsker? Skal det være Gilde, saa lad det dog blive Gilde! Det maatte, skulde man synes, være morsomt for en Skuespiller at vise gennem Hr. Skibsbygger Aune, at der er braadne Kar i andre Lande end netop Bourgeoisiets.

VILHELM MØLLER.

10. Novbr. 96.

ET SVAR.

O Forfængelighed, Forfængeligheders Forfængelighed, altsammen Forfængelighed, sagde Prædikeren. Han saa maaske i Aanden D'Hrr. Skram og Cantor træde Krigsdansen om *Erindrings-Forvanskninger*, Hr. Skram i pikant indeklemt Krænkethed, men Hr. Cantor med et mere fnysende Selvbehag. Hr. Cantor har saa nemt til at overdrive.

Maa jeg belyse et Øjeblik disse krigeriske Dansetrin? — Man husker maaske, hvad det gjaldt om for Hr. Skram. Han havde destilleret en ny Indledning (un petit verre digestif!) til et 14 Aar gammelt Henrettelses-Referat. Og i denne Indledning havde han ladet Skarpretter, Rakker samt en Følgesvend sidde og skaale vældigt i en lollandsk Kupé og klinke med Kassen med Økserne og snakke kælent til den og kalde den Petersen. Jeg beviste, at den Scene var ikke foregaaet, den kunde ikke være foregaaet. Økse-Kassen havde bl. a. slet ikke været med i Toget. Hr. Skram chasserer nu halvtredje krænkede Side op og ned foran mit slemme Dementi, men samler sig saa til et Spring, for at slippe over. Jeg havde fortalt, at en Handelsrejsende havde haft sin Sukkergodts-Prøvekasse med. „Det var den, jeg hin 21. Novbr. 1884 troede, de kaldte Petersen," siger Hr. Skram. „Det var den, jeg forvekslede med den fraværende Økse-Kasse, som jeg kendte fra tidligere Tid" (og som Hr. Skram gensaa næste Morgen). Imidlertid, hvo som vil gøre et stort Spring, skal gaa vel tilbage. Hr. Skram skulde være gaaet tilbage til min Artikel. Dèr vilde han have fundet anført ordret en Vidneforklaring fra 1884, i hvilken Hr. Skram, selveste Hr. Skram paastaar, at Skarpretteren (men ingen Kasse) blev kaldt Petersen, og at Rakkeren (men ingen Kasse) blev tiltalt med Kælenavn. Og nu Hr. Skrams foregivne Kasse-Forveksling.

Ved man, hvor forskellige de to Kasser var i baade Form, Størrelse og Kulør? Den 18 Tommer brede Kasse med Økserne er $1^1/_2$ Alen lang, 4 Tommer høj og af Mahognitræs Farve. Prøvekassen med Sukkergodt derimod var omtrent 20 Tom. i Kvadrat og betrukket med sort amerikansk Lærred!

Jeg drister mig for ingen Verdens Pris til at regne Hr. Skrams Opfattelsesevne blandt de sikrere, vi har. Men indtil videre holder jeg dog fast ved Haabet om, at hvad Vind der saa end blæser, kan den nok skelne en Ko fra en Vejrmølle.

Gid man turde haabe det samme om Hr. Cantors! Men saadan som han har kørt rundt med Stumper og Stykker af min Artikel, fundet Forsøg paa at „rehabilitere" en Mand i en Indskudsbemærkning om, at Manden var noget beruset, uddraget de umuligste „Konsekvenser" af rene Selvfølgeligheder — nej! endnu kan Hr. Cantors Opfattelsesevne vise sig som en Tryllekunstner uden Frygt, skønt ikke uden Dadel. Jeg skal imidlertid nøjes med at se paa, hvad han har haft at sige til Sagen.

Sagen var, at jeg undersøgte, om der havde været Grund eller ej for Autoriteterne til at straffe Skarpretteren. Havde han Dagen før Henrettelsen vakt offenlig Forargelse? Eller havde han været drukken, og var det derfor, han næste Morgen huggede fejl? Jeg skrev, at Hr. Cantor i sit Referat „paatvang sine Læsere" Troen paa baade det ene og det andet. Herimod protesterer Hr. Cantor under mange heftige Fagter. Men Hr. Cantor kan ikke paa én Gang være Part og Dommer. Hvad han vilde med sit Referat faar staa hen, hvordan Referatet virkede og maatte virke paa Læserne, derom kan kun dets Læsere skønne. Og der er et godt Bevis for, at mit Indtryk er det rette. Referatet blev jo, som et Slags Anklageskrift, lagt til Grund ved Forhørene. Hvorfor tror Hr. Cantor saa, at man ulejligede en Mængde Mennesker med at møde som Vidner: Jærnbanepersonale, Banegaardspersonale, Hotelpersonale, Hotelgæster o. s. v.? Blot for at faa at vide, om Skarpretteren Dagen før Henrettelsen havde været nedtrykt eller glad, drukket Te eller Kaffe, maaske, i al Fortrolighed, ladet falde eller hørt paa en Platitude — kort sagt, for at skaffe oplyst, hvad der ikke vedkom nogen Mo'ers Sjæl?

Resultatet af Vidneførslen var, at medens Hr. Cantor (undtagen paa et vigtigt Punkt) fandt Medhold hos sit lille Rejseselskab, gik alle de andre Vidners Udsagn ham imod. De var en 6—7 Gange saa mange, og de stod, i alt Fald for største

Delen, ganske uafhængige af hverandre. Hr. Cantor forplumrer Indtrykket af dette Forhold ved at anføre i sin Favør et Par Vidneforklaringer uden at angive, at de skyldes — netop hans egne Ledsagere. Det af disse Udsagn, som i det hele taget angaar Skarpretteren, indeholder bevislige Urigtigheder. Og naar det paastaar, at Skarpretteren om Aftenen skal have støjet og larmet paa Banegaarden, saa lod der sig stille op imod det f. Eks. Stationsforvalterens Erklæring om, at han i vel et Kvarter saa Skarpretteren sidde, fuldstændig rolig, med Haanden under Hovedet, eller en Landprodukthandlers Erklæring, som gav et ganske lignende Skudsmaal. Men jeg kunde og kan naturligvis ikke i hvert et Tilfælde remse alle de enkelte Udtalelser op. Undertiden maatte jeg nøjes med at give Beskyldningerne som i en Sum og Gendrivelserne som i en Sum, begge Dele strengt korrekt. — Strengt korrekt var, selvfølgelig, ogsaa min Omtale af „Plageriet“ af Omnibushesten. Blot burde jeg maaske der have sagt, at Hovedvidnet var „efter al Sandsynlighed“ vant til at omgaas Heste. Provinsbyernes „Gæstgivere“ plejer nemlig at være vant til at omgaas Heste. Til Gengæld tilbageholdt jeg jo imidlertid Omnibuskuskens Ord om, at et „Plageri“ som det af Hr. Cantor skildrede kunde overhovedet næppe være foregaaet, saadan som Omnibus-Hesten stod bunden. Dette kan vist opveje den lille bitte eneste Unøjagtighed i min Artikel.

Hr. Cantor selv har i Bunken af de fremmede Vidners Udsagn fundet i alt et, som han tror er graverende for Skarpretteren. „Alle paa Rad!“ sagde Kærlingen, hun havde kun en Gaas, — og saa var det endda en Gasse. Der er et Vidne (en Stationskarl), som mener, at han om Aftenen paa Banegaarden har hørt Skarpretteren spørge Rakkeren, hvad denne vilde gøre næste Morgen, hvis Delinkventen „var skallet“. Dertil er at bemærke, at Rakkeren var slet ikke med paa Banegaarden! Han var gaaet i Seng en 3 Timer i Forvejen og laa hjemme paa Hotellet og sov! Forøvrigt tilføjede det anførte Vidne, at Skarpretteren havde gjort Indtryk af at være fuldstændig ædru, der havde ikke været det mindste at mærke paa ham, og Vidnet havde ikke hørt ham raabe op eller støje. Tager jeg ikke fejl, saa er dette, for Hr. Cantors Vedkommende, hvad man kalder at have søgt efter Føden og at have fundet ikkun Døden.

I en barbarisk Finale løfter saa Hr. Cantor højt til Vejrs den Harme, som Folk paa Retterstedet følte efter Fejlhugningen. Men

den Harme er virkelig ikke værd at se paa, ikke i denne Sammenhæng. Skal man undersøge, hvorvidt en Handling har været strafbar eller ej, saa maa man betragte alt, hvad der gik forud for eller laa bagved Handlingen. Hvad Indtryk, den gjorde, da den nu en Gang var sket, bør aldrig kunne fælde nogen Mand. Derfor spildte jeg ikke et Ord paa Stemningen efter Eksekutionen. Det forstaar normale Øjne jo straks. Men de farveblinde oprøres over, at vi ser rødt, hvor de ser grønt, og i Stedet for at søge Forklaringen i noget hos dem selv, griber de krampagtigt efter de umuligste og — usømmeligste Motiver hos andre. Saa snakker de om „sigtede(!) Forhørsudskrifter", eller de siger, at Forhørsdommeren har jo ikke givet Vidnernes egne Ord (det gav Nakskover-Forhørsdommeren nu netop, i udmærket og rosværdig Grad), eller de raaber op om, at der er ikke blevet forhørt Vidner nok. Herre Gud, hvor mange fremmede Vidner skulde der da egenlig til for at vippe Hr. Cantor og hans lille Rejseselskab op? Hvis man ikke netop vilde have averteret i Bladene efter Vidner, som man averterer efter „ærlige Findere, der maatte have fundet en tabt Guldbrosche", saa begriber jeg ikke, hvor man overhovedet skulde have faaet flere Vidner fra. Ikke heller, hvad det skulde have nyttet til Sagens Oplysning at faa flere. Hvem savner Hr. Cantor? Jo, han savner smerteligt Hr. Herman Bang, hans uadskillelige Ledsager paa Rejsen! Hr. Bangs Ord i Ære, men jeg tror ikke, det her havde gjort fra eller til. Og jeg skal gerne sige min Hjertens Mening helt ud. Sæt ogsaa (thi det er altid klogest intet at forsværge her i Verden), sæt ogsaa, at man i Nakskov havde kunnet finde et Vidne, som havde kaldt Skarpretterens Optræden Dagen før Henrettelsen skandaløs, eller som havde anset ham for at have været saaledes „paavirket" af det ingenlunde store Kvantum Drikke, han havde nydt, at dette forskyldte Fejlhugningen den næste Dag: saa mener jeg, at det Vidne vilde have vist sig at have været i Berøring med den ophidsede Hr. Cantor eller med hans ophidsede Selskab, og at Vidnet havde faaet sine Øren fyldte dér.

Men det var netop det, min Artikel havde til Ærinde at indprente: at man undertiden maa vogte sig for at tro visse Naturer, selv naar de taler i nok saa god Tro. Hr. Cantor lader til at ville have angivet haarfint pr. Milligram, hvor meget man i saadanne Tilfælde skal trække fra de eksalterede Udsagn for at naa

til den sande Sandhed. Men dette er desværre som oftest skjult for selv de viseste, det er bare noget, som de umyndige spørger om [1]).

---

[1]) Lige som Artiklen *„Erindrings-Forvanskninger“* i sin Tid skulde gaa i Trykken, meddeltes der mig en Oplysning om Henrettelses-Forhold i tidligere Tid. Redaktion og Trykkeri vil kunne bevidne, at der var da ikke Stunder for mig til at undersøge. Jeg anførte altsaa Oplysningen med Ord, der tydeligt sagde, at jeg ikke paatog mig Ansvaret: „Forf. er bleven gjort opmærksom paa, at nok aldrig ... Ligeledes aldrig ...“ Straks efter at Hæftet var udkommet, sagde venlige Brevskrivere mig, at der alligevel havde en Gang eller to været Skafot og Militærkordon ved en dansk Henrettelse. Ogsaa uden Opfordring vilde jeg have offenliggjort denne Rettelse, — som jo iøvrigt ikke berører Indholdet af min Artikel blot det allerringeste.

VILHELM MØLLER.

INDHOLD.

Januar.

Februar.

Marts.

April.

Maj.

Juni.

Juli.

August.

September.

Oktober.

November—December.

